

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

OPERA OMNIA

IUSSU IMPENSAQUE

LEONIS XIII P. M.

EDITA

TOMUS QUARTUS

PRIMA PARS SUMMAE THEOLOGIAE

A QUAESTIONE I AD QUAESTIONEM XLIX

AD CODICES MANUSCRITOS VATICANOS EXACTA

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI ORDINIS PRAEDICATORUM

S. R. E. CARDINALIS

CTJT-LA. ET STUDIO

FRATRUM EIUSDEM ORDINIS

ROMAE

EX TYPOGRAPHY POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCLXXXV1H

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS

DIVINA PROVIDENTIA

PAPAE XIII

LITTERAE

AD EMINENTISSIMOS AC REVERENDISSIMOS DOMINOS

IOANNEM SIMEONI ET THOMAM ZIGLIARA

S. R. E. CARDINALES

dilectis Fimis nostris

IOANNI SIMEONI, THOMAE ZIGLIARA, S. R. E. CARDINALIBUS

LEO PP. XIII

DILECTI HUI NOSTRI

Salutem et Apostolicam Benedictionem

^W ^A o^limen tclrl'um ex operibus sancti Thomae Aquinatis, quod
W ^/novissimo tempore prodiit curis X'cstris in lucem, perspeximus
fékAWi^tlaboriosa adornatum industria et exquisito iudicio, prorsus ut
minoris esse pretii quam duo illa priora videatur. Qua de
re meritas debitasque laudes libenti animo tribuimus tum λ7obis, tum iis
cx Ordine Dominicano sodalibus, qui eodem in incoepto constanter non
minus quam scienter Vobiscum elaborant: ac simul confidimus non de-
futurum Vobis illud vehementer optabile maximeque dignum doctis labo-
ribus praemium, sapientum approbationem. Porro accurandae editionis
rationem quam instituistis, institutam intclligenter esse, res loquitur ipsa:
conficiendoque operi quod habetis in manibus, consentaneum est tantum
Vos sumere temporis, quantum neccsse intellexeritis esse.

Vcruntamen inter ceterorum voluminum apparatus, cui longior est
opera necessaria, valde cupimus ut utriusque *Summae* editio maturetur.
Quod fieri celerius videtur posse, quia sunt illa quidem ex operibus
sancti Thomae maxime cognita, et saepenumero formis litterarum impressa,
et multis eruditorum virorum laboribus explanata. Ex altera parte cogi-
tatione permovemur assidui usus: nam quicumque in Philosophia Thco-
logiaque serio versantur, et aliquid volunt dignum iis disciplinis attingere,
nihil habere solent utraque Summa familiaris. Itaque quanto citius illas
nitide et emendate, quod est diligentiae facultatisque Vestrae, publicavc-

ritis, tanto magis utilitatem properabitis iis omnibus qui eiusmodi studiorum dediti sunt generi. Nobis autem tam gratum feceritis quam quod maxime: neque enim estis nescii quam vehementer, et quibus de causis, optemus ut sapientia Angelici Doctoris late propagetur. Quamobrem voluntati ingenioque Vestro rem omnem commendamus: intereaque auspicem caelestium donorum, et paternae benevolentiae Nostrae testem, Vobis et adiutoribus Vestris Apostolicam Benedictionem peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae, apud S. Petrum, die II Octobris, an. MDCCCLXXXVI, Pontificatus Nostri nono.

Postquam Theologica s. Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici, quanto ceteris eius praeclarissimis operibus praestat, tanto maiori studio ipsam nitide et emendate JâPu', "care aggressi sunt complures viri doctrina et eruditione conspicui. Ut Jë^cclebriorus tantum editiones, ipsarumque curatores commemoremus, qui Romanam anni 1870 omnium operum s. Thomae editionem, iussu et impensis s. Pii V, adornarunt, quemadmodum circa alia sancti Doctoris scripta *omnem adhibuerunt diligentiam ut ea expurgata undique, prorsusque splendida redderent*, ita curas suas in eo potissimum posuerunt, ut Theologica Summa quam emendatissime imprimeretur Veruntamen « votis curisque adhibitis haud bene cessit, cum eadem scateat non paucis mendis Romana editio, purioresque ferme sint quae antea prodierant (i). Cuius rei illud forte in causa fuit, quod Piani editores in id in primis studia sua convertenda esse intellexerint, ut opera s. Thomae, sparsim et diversis temporibus excusa, in unum corpus colligerent, spuria et dubia a genuinis et certis separarent, ac omnia simul et eodem tempore vulgarent, quo facilius et minori impensa comparari ab omnibus possent. In hoc autem opere, arduo in primis et laborioso, par est credere tantum temporis et laboris impendisse eruditos viros, ut non satis otii eis remanserit ad textum cum pluribus codicibus comparandum, ac ab omnibus erroribus repurgandum, qui amanuensium et typographorum imperitia et incuria in ipsum irrepserant. Satius ergo ipsis videri potuit, si exemplar quod inter omnia castigatissimum ferebatur, seligerent, ac denuo accurate excuderent (2).

Menda quibus in Piana editione adhuc inficiebatur Theologica Summa, haud fugere poterant eruditos viros. Protinus ergo Franciscos Garcias, ex Ordine Praedicatorum, Hispanus, eam emendandam suscepit; atque in hunc scopum, libellum composuit ediditque (3), cui titulus: « Emendatio eorum erratorum quae, librariorum aut typographorum incuria, in Summa s. Thomae adhuc admissa reperiiebantur. » Quam vero suae emendationis rationem instituerit, declarat ipse in Prologo. « Doctrinam traditam in divo Thoma prius exacte intelligendam curabamus... Et sicubi obscuritas aut improprietas aut falsitas aut dissonantia, quae a vero et genuino litterae sensu, et a sancti Doctoris praeclaro ingenio abhorreere videretur, occurrebat, statim exemplaria diversa consulebamus; praesertim quaedam manuscripta quae in Bibliotheca Tarraconensi reperta sunt, antiquissima quidem illa, et quae de primis archetypis esse videbantur. » - In hac autem instituta ratione illud maxime probamus, quod nihil mutandum in textu decreverit Garcias, prius quam sibi nota et exacte intellecta esset divi Thomae doctrina. Huic canonici et nos

(t) Bernardus M. De Rubeis, Z)ç *Genit et Scriptis ac Doctrina s. Th. Aqu. t* Dissert. xvc, cap. j, num. t.

(3) Editioni accurandae praefuerunt Fr. Vincentius lusliniani, Ord. Praed., S. R. E. Cardinali», et Fr. Thomas Marriqucs, eiusdem Ordini», Sacri Palatii Apostolici Magister; quibus operum suam in omnibus navarunt alii ceteri ordine doctissimi viri. Inter hos fuit Remigius Nanni, *Florentinus* et putria vulgo dictus, qui ad hoc opus Venetii» anno 1870 Romam accitus, iterum

Svjouot Tstkol. D. TotmVK T. I.

Venetii» degebat, in Conventu M. Iohanni» et Pauli, anno 1574; ex quo colligi potest quam parvo tempore editio ruerit absoluto. Cf. Remigii epistolas familiares annexa» eius operi. *Considerationi Civili* etc., In *Venetia, appresso Damiano Zenaro, fSSs*; necnon illius elogium apud Echardum, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, Tom. II, pag. 389.

(3) Tarraconae, apud Philippum Micy, »578. In ed. Summae Colon. 1804, prostat opusc. Garcias, post Supplementum Tertiae Partis.

constanter adhaesimus; et ab omnibus adhaerendum esse non dubitamus, qui nolint, loco correctionis, novas corruptiones ingerere. At quod ad suos manuscripts codices tunc demum confugeret, quando aliquid occurrebat quod obscurum, falsum aut dissonum ab Aquinatis ingenio videbatur, hoc certe probare non possumus. Ea namque nobis insidet experimento firmata opinio, codices quantumvis optimos non posse ad accuratam cuiusvis operis recensionem multum subsidii praestare, nisi a capite ad calcem, ut dicitur, intenta mente et oculis examussim perlustrentur.

Exemplo Garciae excitati alii praeclarissimum opus ulterioribus curis emaculandum susceperunt. Hos inter occurrit Cosmas Morellos, qui novam omnium operum s. Thomae editionem adornavit vulgavitque, Antuerpiae, anno 1612. < Ad corrigendum vero Summae Theologiae loca plurima >, inquit ipse in Praefatione, < excitavit me Correctorium industrie elaboratum atque editum a perdocto viro fratre Francisco Garcia, quondam apud Tarraconenses publico Theologiae Professore, et postea Valentiae Gymnasii Praedicatorii Regente. Cuius viri correctionem, etsi non in omnibus locis ab ipso designatis, pro maiori tamen parte in principalioribus, cum manuscriptis tamen plerisque vetustioribus exemplaribus consonam deprehendi. > Vestigiis nempe Garciae, ut plurimum, institit Morelles. Quamvis ergo utriusque opera aliquantum provecta fuerit errorum emendatio, multo tamen plura etiam in hac editione remanserunt, in quibus restituendis suas curas-uberiori cum fructu posteriores editores collocarent.

Ut igitur opus ad optatum exitum perduceretur, novam molitus est editionem (i) Gregorius Donatus, Romanus, Hyacinthi Petronii, Sacri Palatii Apostolici Magistri, Socius. In Epistola ad *sincerae veritatis candidum amatorem*, haec de ratione quam secutus est in sua editione accuranda, edissent. «Ipsissimae Angelici Auctoris menti, tuaeque utilitati consulendum duxi; quod factum est castigatissima emendatione. Nullus quippe codex aut vetustate eximius, aut fide insignis, in Italia, Gallia, Hispania, Germaniaque fuit universa, qui Romanam hanc tertiam plenissime non adiuverit editionem. Habes hic puram Thomae mentem, cui nihil extraneum admixtum, nihil detractum, autumque. Subreptitia nonnulla eliminavimus; si qua deerant, adicimus. > -Quantam copiam variarum lectionum suppeditassent tot et tam vani codices, quot Donatus dicit suam adiuvisse editionem, argumento esse possunt vel septem codices unius Vaticanae Bibliothecae, ex quibus collectae a nobis et notatae, in solis xlix quaestionibus, variantes lectiones ad plura milliaria numerantur. At loca quae ex suis codicibus emendanda vel restituenda deprehendit Donatus in tota Summa, quaeque in principio Primae Partis in sua editione prostant, esse valde pauca, prae locis in hac Leoniana editione notatis, unusquisque intelliget qui vel modicam instituerit comparisonem. Absque ulla ergo iniuria coniicere possumus more typographorum locutum fuisse Donatum: neque enim credi potest tantum numerum codicum per se vel per alios consulere potuisse, nisi forte iis duntaxat in locis, ubi editi videbantur a germana Aquinatis lectione desciscere. Verum ex tali codicum inspectione quam parvus fructus colligi possit pro naviter accuranda antiquioris operis editione, iam supra monuimus. Multa namque ab editis omissa, multa maiori claritate et proprietate verborum significata, multa aptiori ordine disposita deprehenduntur in manuscriptis codicibus, si in totum ipsi legantur, quae oculatissimus quisque ne suspicaretur quidem. Pleraque enim loca, licet germanam Auctoris litteram non exhibeant, sunt tamen ita per viros utique non ignaros concinne ex proprio ingenio restituta, ut legentem fallant sub specie genuinae lectionis.

Haec autem sic a nobis dicta, non eo certe spectant, ut aliquid vel minimum detrahatur labori et studio Donati aliorumque, quibus potius aequum est meritam laudem rependere. Sed haec diximus ne fucum faciant lectori typographorum praefationes, et ut innotescat quo modo ab editionum curatoribus plerumque in subsidium vocati fuerint vetustiores codices. Quod utique non in culpam ipsis vertendum est, qui id omne pro virili parte egerunt, quod tempora, aliaque id generis impedimenta sinebant. - Ceterum

(1) Romar, sumptibus Andraeo Ürugiotii, apud Iurtholomacum Zannctum. 1019.

emendationum Donati plures probamus, casque suscipimus, si tamen a nostris codicibus fidem eis conciliari deprehendimus. Cum enim ille nullos codices notaverit, anceps manet lector an emendatio auctoritati codicum innitatur, an ex solo correctoris ingenio prodeat.

Post ea quae hactenus de Summae Theologicae editionibus delibavimus, mirabitur nemo quod viri docti, et in arte critica periti, non operae dispendium, sed pretium magis facturos se duxerint, si curas studiumque suum iterum ac tertio impenderent in eximio opere recognoscendo, et typis accuratius excudendo (i).

Ioannes Nicolai, vir eruditione clarissimus, sicut alia pleraque sancti Doctoris opera (2), ita Summam Theologicam in primis docti et laboriosa industria expoliendam, ornandamque curavit (3). « Quod maxime in votis mihi erat », sic ipse praefatur, « ut praeceteris Angelici Doctoris operibus, hanc praecipuam tibi partem, sincere lector, vel expurgatam accuratius, vel planius digestam, vel ornatam studiosius exhiberem, nunc tandem, inter summas difficultates, quae quantumvis properare optantem retardarunt, praeter spem fere meam et expectationem, quoad licuit, auspicato perfeci. » Exemplis deinde datis, praemonet lectorem quid a se « praestitum generatim, quid emendatum in depravato textu, quid restitutum in truncato, quid interiectum ex marginibus, quid ad marginem adiectum sit. » - Nemini dubium quin plurimum allaboraverit Nicolaius, sive in expurgando textu « a typographies et quadam oculorum excursionem contingentibus corruptelis »; sive in adimplendis hiatis et lacunis, « cum, propter voces quasdam vel in eadem vel in proxime subsequente linea repetitas, oculis ab alia in aliam facile transcurrentibus, nunc lineam integram, nunc aliquam illius partem praetercurri ac excidere contigisset »; sive demum in expungendis aliis defectibus, undecumque ipsi manaverint, qui aut lectorem suspensum ac dubium tenerent, aut illegitimum vel ridiculum sensum inducerent, aut historicam veritatem perverterent. Sed in eo constat eius praecipua laus, quod Scripturarum, Patrum, Conciliorum, aliorumque auctorum indices aut praepostere positos reformaverit, aut praetermissos suppleverit. Plurimam etiam sibi eruditionis famam conciliavit, dum cuiusvis generis notis in margine apposis editionem suam illustravit et auxit. - Ceterum, ad textus reformationem quod attinet, ut plurimum, aut ingenio suo induisit, aut aliorum, Duacensium praesertim et Lovaniensium, laboribus usus est, ut in Praefatione ipse indicat, et satis ex notis colligitur. Aliud etiam suo operi ornamentum accessisset, si quam posuit diligentiam in restituendis indicibus locorum quae ex aliis auctoribus adducit s. Thomas, eandem adhibuisset in accuratius notandis ipsius Summae locis, ad quae se refert Angelicus (4).

Manibus plurium teruntur, ac magno in pretio habentur Patavinae editiones duae: altera anni 1698, quinque voluminibus in folio comprehensa, et Cardinalis Caietani Commentariis aucta; altera anni 1712, sine Commentariis, in duodecim distributa volumina in 12°, ut aiunt. Ilis verbis in Praefatione ad primam, lectorem alloquitur typography: « Primo scias nulla a nobis exemplaria esse collecta, ut quae in singulis dispersa venustatem aliquam singulis editionibus afferrent, ea in hanc nostram simul collata universa, illam praeceteris illustriorem redderent atque ornatorem. Deinde illud candide profiteamur, tantum nos in erroribus corrigendis operae ac laboris posuisse, quantum ab homine navo et industrio afferri potest... Illud certe sine haesitatione affirmamus, datoque vade pollicemur, multo in hac editione nostra futura pauciora quae corrigas, quam in quibusvis vel peregrinis editionibus. »

Non minora de posteriori Patavina editione pollicetur typography. « Si internum »,

(i) Laudantur hac in re suscepti labores a quibusdam Theologi* Lovanicribus et Duacensibus*. quorum criticae *observationes circa litteram divi Thomae* plures reperiuntur - Cf. Summae Theologicae editione* Parisi*. 1617, 1638, 1648; Lugdun. 1663, 1677, 1686.

(2) Haec alia ». Thomae opera edenda curavit: *Expositio continua super quatuor Evangelistas; Commentaria in IV libros Sententiarum; Quaestiones Quodlibetales; Commentaria in omnes Epistolas divi Pauli*.

(3) Prodiit citius editio Parisi*, 1663.

(4) Romae, anno 1666, prodierunt Reginalds Lucarini, Sacri Palatii Apostolici Magistri, *Animadversiones quaedam in textu operum uncti Thomae*, quae C00 *Afanuah Thomislicdrum* óη-troversum adiunxit. « Ea loca », inquit Auctor in Epistola ad Lectorem, « quae mihi occurrerunt in Summa, praecipue impressionis Venetae, apud Dominicum Nicolinum, anni 1564 (lege 1503), qua utor, vel corrigenda, vel emendanda, vel saraclectioni* apud sapientem, in meum commodum colligebam: ei haec »um quae in icqucnii libello tibi, lector, bene communico. »

inquit, « nitorem spectes ac perfectionem, affirmare ausim nec a nobis antehac, nec ab aliis unquam plus operis ac studii eius emendationi fuisse tributum... Id in primis curavi, ut optimam et probatissimam ubique lectionem retinerem; tum, si qua dubia visa est, alteram addidi; ceteras vero, unde nullus est usus, sed fatua quaedam veterum manuscriptorum ostentatio, omnino reieci. » - Secundis curis a doctis viris exornata haec editio, purior prae ceteris publicam lucem aspexit. Sed in hoc minus laudandi clarissimi editores, quod plus aequo insuper habuerint manuscriptorum codicum varias lectiones, quasi in ipsis, praeter cuiusdam eruditionis ostentationem, nihil verae utilitatis ad rem de qua agimus, sit positum. Imo ex variis codicum bonae notae lectionibus, si sana crisi tractentur, sanoque delectu adhibeantur, peti solet praecipua cuiuslibet editionis commendatio. - Quod autem post tot Summae Theologicae a peritissimis viris curatas editiones, nullo modo supervacaneum haberi posset iterum in consultationem advocare manuscriptos codices, luculenter ostensum fuit a Thoma Madalena, Ordinis Praedicatorum, in opusculo quod publici iuris fecit Caesaraugustae, anno 1719, et cui titulum praefixit: « Crisis Thomistica et novissima litteralis emendatio, Summae Theologicae Angelici Doctoris s. Thomae Aquinatis adiicienda, et post plurium theologorum operam clariorem exhibens lectoribus sensum, iuxta antiqua volumina manuscripts, quae divus Vincentius Ferrerius tradidit Conventui Alcanitii Ordinis Praedicatorum. » Sapienter autem admonet in Praefatione sensum et ordinem litteralem divi Thomae potius ex manuscripts exemplaribus, quam ex editionibus subsistere debere. Quod facto ipso declaravit, plura indicando loca, quae ex suis codicibus aut restitui aut exornari possent.

Inter alia divi Thomae opera, quorum editio Venetiis anno 1740 assumpta est per Iosephum Bettinelli, curante praesertim clarissimo viro Bernardo M. De Rubeis, prodit anno 1755 etiam Theologica Summa. Porro huius operis accurandi eam instituerunt rationem editores, ut quidquid sinceritatis et nitoris prae se ferrent priores editiones, quidquid etiam ad novam editionem exornandam ex praecessorum laboribus peti posset, totum in Veneta hac haberetur collectum. « Quum inter ceteras », ait typographus, « editio Patavina anni 1712... absolutissima censeretur, hanc quidem exemplaris loco adhibui: sed ad illustrandum, pristinaeque sinceritati reddendum divi Thomae textum (a qua descivisse suspicabantur nonnulli), eorum omnium laboribus uti decrevi, qui vel Summam Theologicam cum laude ediderunt, vel in eam, pro ea qua pollebant doctrina et codicum bonae notae copia, crisin exercuere... Itaque horum omnium diligentissima instituta collatione, variantes omnes alicuius momenti lectiones inferiori margini apposui, ea in textu retenta, quae aut communissima aut probatissima visa est. » - Quae demum elapso saeculo vel praesenti subsecutae sunt Summae Theologicae editiones, aut Venetam hanc, aut Patavinas ante dictas, ut plurimum, referunt (1).

Celebriores Summae Theologicae editiones meminisse intererat, ut lector cognosceret quid operis et studii positum hucusque sit in emaculandis vetustioribus editionibus, quas mendis scatere semper et apud omnes in confesso fuit. Non est autem nobis in animo ulterius aut de carum pretio inquirere, aut investigare quomodo ipsarum curatores datam fidem liberaverint. Hoc enim negotium neminem intelligenter agere posse putamus, qui unamquamque editionem ad plures manuscriptos codices non expenderit. Illud namque in quaestione modo versatur, an exemplaria hactenus typis excusa litteram s. Thomae sinceram prorsus et incorruptam exhibeant. At huic quaestioni scilicet, ut res ipsa postulat, solvendae, quae alia via superesse potest, postquam excidit codex autographus, praeter accuratam editionum collationem ad apographos ipsi Auctori aequales aut suppare? Idcirco nos in recensione quam fecimus variarum editionum, consulto abstinuimus a qualibet censura ferenda circa peculiare emendationes, quas aut editores fecerunt in textu, aut faciendas indicarunt viri eruditi. Satis nempe ad rem nostram fore duximus, si lectorem remitteremus ad varias lectiones quas, ex nostris

(1) Inter alias mentionem meretur, etiam ob chartae prae- i Commentariis Caictani, in X tomus in folio distributa, et ostantiam et elegantiam typorum, Romana editio anni »773, cum i /Mfavinam «n. *IlipS ad amium* eauc/a.

codicibus collectas, in calce cuiuslibet articuli annotavimus. Sic enim per se ipse, habita ratione numeri et auctoritatis codicum, indicabit de pretio editionum; et simul nos vitabimus iterato agere quod in illis notis iam actum est sufficienter. - Ceterum cuiusvis posterioris editionis curatores conqueruntur quod praecedentes editiones innumeris fere mendis scateant. At quomodo ipsi curarunt celebratissimum opus ab his maculis abstergere? Aut praecessorum laboribus contenti, nullum praeterea codicem adhibuerunt; aut unum vel alterum consuluerunt tantum, aut etiam hic illic solum legerunt. Unde non mirum si optatam emendationem non tam perfecerint, quam emendationis faciendae necessitatem ostenderint.

Nobis certe hoc maxime in votis erat, prae aliis s. Thomae operibus, Summam Theologicam in primis, non in sententiis modo, sed et in verbis singulis, suae sinceritati ac puritati accurate restituere. In ea namque versamur minime dubia opinione, praestantissimum opus non esse solummodo incomparabile quoddam doctrinae theologiae et philosophicae monumentum, quo veritates cuiusvis generis stabiliri, et adversi errores everti possint; sed esse simul exemplar praeclarissimum illius elocutionis, quae scientificis tractationibus maxime est accommodata. Una enim cum veritate ac profunditate sententiarum, mirum in modum resplendent in hoc opere congrua verborum proprietas, aptus dicendi modus, lucidissimus ordo, brevitās simul et claritas eloquii. Hac autem praeclarae dotes, quae opus quam maxime exornant, eiusque lectionem jucundiores, et intelligentiam planiores faciunt, si exscriptorum vitio non raro in editis desiderantur, ope codicum bonae notae quin possint in omnibus locis apte restitui, non dubitamus. Verum haec cuiuslibet loci quacunque ratione vitiatī restitutio, cavendum nobis erat ne temere ac praecipiti iudicio fieret. Ad hoc enim opus rite perficiendum, et plures codices, iidemque bonae notae, praerquiruntur; et plurimum temporis impendere oportet in expendendis variis et multiplicibus lectionibus, ut tuto iudicari possit quatenus inter omnes tanquam germana lectio Auctoris sit habenda. Qua de causa, cum nec plus temporis nobis superpetaret, nec datum esset, praeter Vaticanos codices, alios melioris notae consulere, satis in hac re fecisse videbimur, si perfectioris editionis, quae aliquando curari possit, specimen saltem dederimus.

Primo ergo cuiusvis generis errores compertos correximus; lectionem deinde codicum in textum assumpsimus, quando certa ratio id suadebat, nec videbatur timendum quod alii codices nondum explorati aliam lectionem exhiberent, quae vera et genuina esset habenda; in ceteris, lectionem in melioribus editionibus, quas semper ad manus habuimus, communiter receptam, ubique fere retinimus, licet codices aliquid melius prae se ferre viderentur. - Quae divus Thomas ex sacra Scriptura, Patribus, aliisque ecclesiasticis et profanis auctoribus in suam Summam accivit, omnia cum fontibus comparavimus; et ubi lectio codicum deprehensa est concordare aut cum Vulgata sacrarum Scripturarum editione, aut cum ceteris auctoribus quorum testimonia allegantur, illam in textum cooptavimus; secus, servata editionum lectione, aliam in notis apposuvimus. - Horum omnium locorum indices, ubi falso notatos cognovimus, restituimus; ubi desiderabantur, adieccimus; et si quando textum aliquem nusquam reperire licuit (quod tunc vel quater ad sumum contigit), ne videremur, retinendo indicem communiter receptum, fucum facere lectoribus, nullum notavimus; ut vel sic excitentur alii ad periculum faciendum si forte possint locum illum invenire. - Indices etiam quibus ad alium articulum ipsius Summae lectorem remittit Angelicus Doctor, omnes recognovimus; et ubi opus erat, emendavimus. Earum vero indicationum quae in capite articuli, sive post titulum, sive in margine laterali apponi solent, sicut multas expunximus, quae ad rem haud facere videbantur, ita multo plures adieccimus, ut studiosus lector nullo negotio invenire possit omnia maioris momenti loca, in quibus s. Thomas eandem materiam versat. - Indices quoque *Concordantiarum* Petri a Bergamo recognovimus et restituimus. Ut autem illas novitius lector inveniat, numerum arabicum qui litterae *D* (*Dubium*) in margine adiacet, et cui respondet asteriscus in textu s. Thomae, quaerat in praefatis *Concordantiis*, et sub illo numero deprehendet traditam a doctissimo Bergomensi concordantium aliorum dictorum s. Thomae, quae primo aspectu non satis congruere cum praesenti textu videntur.

Editioni inservierunt sequentes codices ex Bibliotheca Apostolica Vaticana. Omnes sunt *in folio*, ct, praeter G, pergameni.

A) Vaticanus 10154, saec. xm; in principio: *Incipit summa de theologia edita a fratre thoma de aquino ordinis fratrum praedicatorum*; in fine: *Explicit liber primus summae fratris thomae de aquino ordinis fratrum praedicatorum magistri in theologia*; sequitur index (dictus *rubricae*) quaestionum et articulorum.

B) Ottobonianus 206, foil. 204, saec. xm vel xiv; in principio: *Incipit summa de theologia edita a fratre thoma de aquino ordinis fratrum praedicatorum; liber primus*; in fine: *Explicit. - Finit scriplura capiat scriptor sua iura*; sequitur index (*rubricae*), in quo numerat quaestiones cxvni, quia omisit qu. xcvn.

C) Vaticanus 4330, foil. 253, saec. xiv; in principio: *Incipit summa de theologia edita a fratre thoma de aquino ordinis fratrum praedicatorum liber primus*; in fine: *Explicit liber primus Summae Fratris T De Aquino*; sequitur index (*tituli*).

D) Ottobonianus 205, foil. 273, saec. xm; in principio nihil; in fine, fol. 266 verso: *Explicit primus liber summae* (ras. quatuor litt.) *thomae de aquino praedicatoris*; sequuntur aliquot quaestiones de diversis rebus; index deficit.

E) Reginae Christinae 1336; praecedit index (*rubricae*); deinde: *Incipit prima pars summae theologiae sancti thomae de aquino ordinis predicatorum. Et sequitur quaestio prima de ipsa scientia theologiae et quaeruntur decem*; prima pagina splendide depicta est; sequentibus foliis litterae initiales quaestionum et articulorum desiderantur; ante singulas quaestiones scriptor praemisit titulos; in fine: *Explicit liber primus Summae Sancti Thomae de Aquino ordinis Predicatorum. Inceptus dccimasexta die mensis Marcii per me Iohannem Imperatorem Aima in arce Spolctana sub praefectura Magnifici domini Bartholomei de picilhominibus doctoris Senensis, et finitus decima octava die mensis novembris. Anno domini Millesimo CCCO' LxiP.*

F) Urbinas 129, foil. 311, saec. x^v; praecedit index (*rubricae*); fol. 12 recto, pulchre illuminato: *Incipit prima pars sancti thomae de aquino ordinis predicatorum*; scriptor titulos ante singulas quaestiones et singulos articulos expressit; in fine: *Explicit prima pars sancti Thomae de aquino ordinis fratrum predicatorum.*

G) Palatinus 235, foil. 345, saec. xv; in principio nihil; in fine: *Explicit primus de summa fratris thomae*, sequitur index, in cuius fine: *Expliciunt problemata quaestionum et articulorum primae partis summae fratris Thomae de Aquino ordinis fratrum predicatorum. Deo gratias.*

Ex editionibus saeculi decimi quinti duas adhibuimus, quas Ha in in suo Repertorio recenset sub nu 1440 et 1444. Prima, quam per a designamus, textui praemittit indicem, in cuius principio: *Incipiunt capitula primae partis summae super totam theologiam fratris sancti Thomae de aquino ordinis praedicatorum. Quaestio I qualis sit haec doctrina et ad quae se extendat*; in fine: *Expliciunt capitula primae partis summae fratris Thomae de aquino ordinis praedicatorum*; ante textum: *Incipit summa theologiae edita a fratre thoma de aquino ordinis praedicatorum*; in fine: *Explicit opus primae partis sancti Thomae de aquino, diligenter emendatum ab excellentissimo sacrae theologiae doctore magistro Francisco de A'eritono ordinis praedicatorum per magistrum Albertum de Sfendael. - Anno domini M.CCCC.lxxix, die v mensis octobris.*

Altera editio, per b distincta, praemittit indicem variarum alphabeticum; ante textum: *Incipit prima pars summae theologiae edita a sancto Thoma de aquino angelico doctore ordinis predicatorum*; in fine: *Excellentissimi sacre theologiae doctoris sancti Thomae de aquino ordinis predicatorum prima pars hic finem habet feliciter; summa cum diligentia Vncfii impressa per Antonium de strata de Cremona; anno ab incarnatione M.CCCCLXXXun decimo idus Decembris; Iohanne mocenico inclyto venetorum duce regnante*; sequitur index, in cuius principio et fine idem habet quod prior editio.

Superest modo paucis declarare quid praestitum fuerit a nobis circa Cardinalis Caetani Commentaria, non solum ut emendata, quoad fieri posset, in lucem prodirent, verum etiam ut ipsorum lectio planior incipientibus evaderet.-Commentaria in Primam Pariem

a doctissimo viro anno 1507 absoluta fuisse, verba testantur quae ipsemet de more suo in fine apponit. « Et sic < inquit > finitur tam divini operis praesumptuosa expositio... Romae anno salutis 1507, die secunda Maii. In Conventu s. Mariae super Minervam, anno aetatis meae 37. Benedictus Deus. » Publicam autem lucem Venetiis aspexerunt, una cum textu s. Thomae, anno Domini 1508, pridie nonas Maii, impressa < summa cum diligentia et studiositate per presbyterum Bonctum de Locatellis... venerabili fratre Patre Alberto de Castello Veneto sollicitante. » Editioni praefixa est epistola nuncupatoria fratris Augustini Nautilus Ragusaci ad Marcum Gradonicum Patritium Venetum, quae sic incipit: « Primam Partem Summae Theologiae sancti Doctoris, Marce Gradonice, quo eliminatio impri-meretur, praecepto Revfili Patris Fratris Thomae de Vio CaieUni, Artium et Theologiae Professoris celeberrimi, ac totius nostrae Religionis Moderatoris prudentissimi, his diebus emendare curavi. Ipse namque vir eruditissimus voluit ut eius commentaria doctissima, quaestionesque subtilissimae, nonnisi emendato operi iungerentur. » Ad hanc ergo Venetam Commentariorum CaieUni editionem, quae prima procul dubio est, quaeque, operam suam praestantibus peritissimis viris Alberto de Castello et Augustino Natali (i), in lucem prodiit, nostram in omnibus examussim exegimus. At quoniam nec illa, ob imperitiam et oscitantiam typothetarum, a mendis vacat, idcirco nunquam omisimus alias in consultationem vocare, Parisiensem nempe anni 1514. (2), posterioresque praestantiores editiones.

Hac autem via et ratione textum, ubicumque vitiatus appareret, reformare, quantum licuit, curavimus. Primo animum et mentem serio applicuimus ad genuinam intelligentiam assequendam eorum quae in his commentariis continentur; in quem finem non piguit alios etiam adire auctores, quorum vel doctrinam assumit Caietanus in suum commentarium, vel opiniones refutat, vel argumenta contra s. Thomam diluit. Deinde loca vitiata in una editione, ex aliis restituimus. Ubi vero duae lectiones occurrebant, quarum utraque contextui et menti Auctoris consona quoquo modo videbatur, alterutram in margine laterali apposuimus. Indubios errores, omnibus editionibus communes, proprio Marte emendavimus. Ubi vero editionum lectio non plene respondere contextui videbatur, poterat tamen aliqua ratione sustineri, in ipso margine cum signo interrogationis, ut fieri solet, notavimus quomodo nobis videretur legendum.

Praeter haec, aliud in hac nostra editione praestare curavimus, in commodum eorum qui in horum Commentariorum lectione nondum satis versati sunt. Commentaria nempe in suas quaeque partes distribuimus, partesque singulas propriis numeris distinximus. Deinde loca omnia, ad quae in eodem commentario remittit Auctor, quaeque menti oportet esse praesentia ad intelligentiam eorum quae in praesenti dicuntur, ut nullo negotio statim ab omnibus inveniri possint, signato in margine numero indicavimus. Hoc autem quanto adiumento futurum sit novitiis, in longioribus praesertim commentariis, experimento constabit.

Quam demum in textu s. Thomae posuimus operam et diligentiam in restituendis et suppleendis cuiusvis generis indicibus, eandem prorsus et in Commentariis Caietani adhibuimus (3).

(1) « Albertus Castellanus, anno 1507; ad Thomam Caietanum tum Ordinis Vicarium Generalem retribuens, et Constitutione nostras nuncupans, ab anni» lxxviii librorum edendorum accurationi, Magistrorum Ordini» Ioachinn Turriani, Vincentique Bandelli auctoritate praefectum se testatur. * Echardus, Torn. II, pag. 48. – De Augustino vero Di Nale, seu Nauli, ut ipse se nuncupat, quem Iuliu» II liagurinac Ecclesiae anno 1514 praefecit. haec habet idem Echardiis: « Caietano sic probata erat et explorata eius eruditio, ut recognoscenda illi commissae ferant quae in ». Thomae Summam descriptae, ac in lucem emittenda parabat Commentaria. » Ibid. pag. 107.

(2) Haec editio continet Commentaria Caietani sine feitu s. Thomae, et in fine haec habet*. « Commentaria... Thomae de Vio Caietani, totius Ordini» Praedicatorum Generalis, summa cum diligentia, maximoque studio, in nominatissimo Parisiensi Gymnasio, noitice impreta, studio et labore Fr. Ioannis Nodiar, conventui

Insulcniri divi Ordini» Fratrum Praedicatorum, expensis ac sumptibus providi viri Claudii Cbevalloa et Aegidii Soumiont, eiusdem Academiae libranorum, expliciunt feliciter. Anno Domini MDXIV, die vero xvi mensis Novembris.

(3) Pag. 180, in principio Commentarii ad an. 8, qu. xiv, post vocem *quoniam* excidit adverbium *hinc*. – Notamus etiam nonnullas citationes* quas in operi» progressu reperimus. In textu s. Thomae qu. vnr, art. 3, corp., pro *A**/*P**. qu. cix. <r/. *i*, 3, lege qu. xvi, **art.** – Qu. xv, art. I, corp., pro qu. xa. **art. 4**; qu. *ari* lege qu. xlvii. **art. t.** – Qu. xn. an. 2. arg. J, post *Cf. citant* eu. adde *et Avcrroci. Destruct. Destruction., disyut, f, inter tned. cl fin.* – Qu. xxxv. an. i. arg. t, pro *Vide Averr. in hunc locum*, lege *Ex vernvnc Arabico-la/ina*. – In Commentario Caietani, qu. xn, art. 5, n. ix, ad illud, *vcnteniham tene* etc., »upplenda est citatio. 5. *Aug. de Civit. Dei, lil. V. cap. i.*

Codd. et Edd. citat

A	. . . .	Cod. Vet. 10154.
B	. . . .	Octob. aoti.
C	. . . . >	VoG 433o.
D	. ♦ .	Ottob. 205.
E	« . . . >	Regime Christinae 1936.
F	. . . . »	Urb. 139.
G	. . . . >	VnL Palat 235.
P	. . . .	Edício Piano.
a	. . . . >	Anni 1473.
b	. . . « >	Ven. 14114.

PRIMA PARS

SUMMAE THEOLOGIAE

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CUM COMMENTARIIS

CARDINALIS CAIETANI

AD REVERENDISSIMUM IN CHRISTO PATREM

D. OLIVERIUM CARRAFAM

CARDINALEM NEAPOLITANUM, EPISCOPUM OSTIENSEM

PROTECTOREM ORDINIS PRAEDICATORUM

PRAEFATIO

IN EXPOSITIONEM PRIMAE PARTIS SUMMAE SANCTI THOMAE AQUINATIS

FRATRIS THOMAE DE VIO CAIETANI

SACHAE THOLOGICAL PROXSSOWS

UVWCJt OfL&K«It FXJJLDOTOBfW

ONTEMrLATUS Aristoteles orbis machinam universi, cum videret suis quae-
< cluc 'oc,s aPlc disposita, summum illius bonum, atque idcirco maximum
1 U;^^^M^divinae sapientiae opus esse ordinem affirmavit. Hoc etiam pacto egregie
dispositum aptatumque hominis ingenium contemplari licet, qui sui animi
conceptus, ac doctrinam quam traditurus est, ordinp congruenti collocat et distinguit
Atque huius quidem sapientiae laudem, sicut inter philosophos, omnium plane iudicio,
sibi Aristoteles vindicavit; ita inter theologos, quem divo Thomae Aquinati praeferre
ausis, invenies neminem Nam cum priores illo permulti singulis ac discretis de rebus
volumina quam plurima edidissent; cumque demum in perpetuam quandam seriem
theologiae sententias tum Graeci aliqui auctores tum et Latini etiam redegissent, ex-
positoresque permulti *Sententiarum* libros enarrassent; divus tamen Aquinas noster,
largiore quadam vena theologiam nobis ac doctrinam quasi omnigenam traditurus,
duos ipse discretos novosque ordines, et quidem praeclarissimos adinvenit. Horum al-
terum quidem in libris *Contra Gentes* complexus est: alterum vero in quadrifido illo
opere, quod *Summani divi Thomae dquinat*is celebri iam titulo nuncupamus.

In qua tota Summa ea rerum copia continetur, quae ad necessariam homini Chri-
stiano doctrinam, veramque beatitudinem pertinent consequendam, ut relictum nihil peni-
tus videatur. Nam cum in prima Summae parte de Deo.de Trinitate, de Angelis.de
Anima Rationali, deque ipso Homine, ac totius Mundi fabrica, copiose ac distincte per-
tractet; tum sequentibus duobus libris, ab homine iterum exorsus, humanas passiones
omnes, carumque fontes ac progressus, simulque virtutes quae curare vitia et passiones
possint, ethnicis cunctis sacrisque auctoribus copiosius distinctiusque percenset. Reliqua
porro pars, quae numero quidem voluminum conscriptorum quarta est, ordine tamen
doctrinae tertia nuncupatur, de Auctore gratiae Christo, mystcriisque omnibus ad Christum
pertinentibus tractat; tum vero et de ipsis Sacramentis, per quae gratia confertur;
postremo de optatissimo fructu gratiae, superna videlicet beatitudinc, ac suppliciis etiam
damnatorum. Quod tamen ad consummationem tertiae partis desideratur, in quarto
super *Sententias* libro copiose disseritur.

Atque hac quidem tanta rerum congerie cum sit immensus Aquinas noster, non
minus tamen admirationis sibi conciliat ratione sententiarum atque verborum, quibus
tantam molem versat atque pertractat. Ea namque stili puritas est, ut superfluat si quid
addideris, arescat vero si quid exemeris: ea in verbis formalitas ac proprietas, ut nihil
insit extrarium, nihil accidens: insuper ea est profunditas in sentiis, ca novitas ac
dcarticulatio quaestionum, tum vero sic proprius in singulis earum argumentandi modus,
ut in hoc scribendi genere facile princeps, ubi nulla iudiccm turbet invidia, censeatur.

Jam vero ne quis in tam magno acervo rerum suspicari possit connixisse Auctorem falsumque esse, naturam quodammodo ipsam suae indicem veritatis testemque habet. Nani si, ut Aristoteles ipse ait, illi sunt apti rerum conficere veritatem, qui possunt in utramque partem dubitando disquirere, quis iam dubitet Aquinatem nostrum procul a veritate non recessisse, qui, propositis tot millibus quaestionum de humanis divinisque rebus, theoricisque illis ac practices, proprias semper in singulis ad utramque partem dubitationes adducit?

Nostrae vero huius susceptae expositionis hinc exorta ratio est, quia formalis sermo Doctoris nostri magnam recondit sensuum altitudinem, cum tamen verborum collocatio ac delectus, perplexi nihil habens, prima fronte lectorem videatur allicere, ac facilitatem sensuum polliceri. Verum multo aliter evenire sibi lector intelligit atque ab initio existimaret: repetita enim lectio Auctoris huius videtur augere potius quam decerpere sensus percipiendi difficultatem. Quodque ad hanc primam pertinet Summae partem, hinc facile opinor eius eminentiam constare posse, quod eximii Thomistarum, vices eam vel saepius repetentes, semper in ea se novi aliquid percepisse affirmant: ut iam mirari minus oporteat, cum prima haec pars tot experta sit hominum iudicia quot habet et verba, tam multis illam oppugnationibus lacessitam fuisse. Theologi namque complures, neque adeo contemnendi, magnum sibi nomen ingenii ac doctrinae facturos hinc se esse putaverunt, si, veluti munitissimas arces fortissimi duces solent, ita illi partem hanc primam suis machinationibus oppugnarent. Ioannes vero Scotus egregia praeter ceteros in hac re laboravit subtilitate et copia, quippe qui singula prope huius partis verba labefactare contendat. Ratione igitur habita et insitae difficultatis et oppugnationis illatae, non simplici quadam expositione sum usus, ut, sine ulla controversia, ea dumtaxat attulerim quae ad verum sancti Thomae intellectum pertinere putaverim; sed ubi locus et res ipsa postulare visi sunt, quaestiones ipse nonnullas dubitando attuli, et -contra oppugnatores, Scotumque praecipue, tueri veritatem contendendi; arduum sane opus laboriosumque aggressus, quantum vero feliciter, aliorum sit indicium. Ego certe non ita sum prorsus oblitus mei, ut ad expositi operis dignitatem parem me putem operam attulisse; cum tamen pio saltem consilio quam plurimos possem studiosos homines adiuvandi, diligentiaque ad honorem Dei impensa, conscientiae penitus satisfecisse me sciam.

Debetur autem tibi, Pater Amplissime, nostra haec expositio, non eo solum nomine quo ceterorum quoque nostrorum Fratrum lucubrationes tibi debentur, propterea quod e specula susceptae Protectionis universo Ordini Praedicatorum faves et consulis; sed etiam ampliori quadam capaciorique ratione. Quandoquidem in isto sublimi cardine constitutus, exemplum praebes Christianis principibus imitandum, piaie magnificentiae, religionis, integritatis, et in agendis rebus solertis ac diligentis industriae; quodque temporibus nostris praeclarum Dei est munus, perpetuo castitatis tenore, pontificiique iuris doctrina, sacrosancti Collegii venerandus es Pater, saeculique nostri decus haberis, et lucerna super candelabrum collocata, quae luceat omnibus qui in domo sunt. Hinc et totius Christianae religionis ordines, studiorumque cultores, patrem te ac censorem habituri sunt, cuius in indicio et benevolentia conquiescant.

Venio nunc ad meipsum, qui paterna caritate semper abs te dilectus, beneficiis auctus, dignitatibusque ornatus, ingrati animi vitio iure damnandus sim, si alii quam tibi hos quoque studiorum meorum fructus detulerim, cui minora etiam dedicavi; praesertim cum tu me ad hanc cudendam expositionem adhortatus maxime fueris, vixque dum bene absolutam, publicari non solum saepe petieris, verum etiam flagitaveris. Cape igitur munus hoc nostrum benigna fronte, meaeque fidei atque observantiae erga te pignus hoc monumentumque agnosce. In aevum vale.

PRIMA PARS

ANGELICI DOCTORIS

SANCTI THOMAE AQUINATIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI

S. r . e. cardinalis

PROLOGUS

3
• D. mJ.
• Vm. l »q
?

¶ catholicae veritatis doctor non solum provector debet instruere, sed ad eum pertinet etiam • incipientes erudire *, secundum illud Apostoli I ad Corinth, m ♦ *tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam*; propositum nostrae intentionis in hoc opere est, ea quae nd Christianam religionem pertinent, eo modo tradere, secundum quod congruit ad eruditionem incipientium.

Consideravimus namque huius doctrinae novitios, in his quae a diversis conscripta sunt, plurimum impediri; partim quidem propter mul-

tiplicationem 7 inutilium quaestionum, articulorum ei argumentorum; partim etiam quia ea quae sunt necessaria talibus nd sciendum, non traduntur secundum ordinem disciplinae, sed secundum quod requirebat librorum expositio, vel secundum quod se praebebat occasio disputandi; pnrтим quidem quia eorundem frequens l repetitio et fastidium et confusionem generabat in animis auditorum.

Haec igitur et alia huiusmodi evitare studentes, lentabimus, cum confidentia divini auxilii, ea quae ad sacram doctrinam pertinent, breviter ac dilucide • proseguī, secundum quod materia patietur.

3) *pertinet etiam.* — dum /vrinirf ACDEFG.
nostrae intentionis. — nostrum B.
y) *multiplicationem.* — *multiplicitatem* G

Z) *corunJem frequens.* — *frequens eorum* ACDEG, *frequent tonsuJem* F.
i) *Jilucidr.* — *ludJe* EFaS, *Jilueiter* D, *dulciter* pC, *dulciter sire dilucide* A.

Commentai'ia Cardinalis Caictani

Intextio divi Thomae in hoc Prooemio, manifestata et ex parte officii doctoris et ex parte novitionim, adversari videtur prima fronte intentioni meae, dum textus novitiis constructus, a me docturum subtilitatibus replendus creditur. Verum si Auctoris rationes hic redditae diligentius discuterimus, aberrasse meum propositum non videbitur. Novitiis namque opus hoc convenire dicitur, non ratione facilitatis, aut superficialis aut cpilogalis aut introductorii tractatus; sed ratione sectarum superfluitatum, omissae repetitionis, cl pulcherrimi ordinis nb ipso inventi, ut enim in processu apparet, omnes théologales difficultates, et ex propriis, hic distinete tractantur. Et quoniam quandoque minus perspicaces ac imparcs opus hoc sortitur interpretes, multosque habuit impugnator», et sectatores

multo plurcs pareret si perspicuum fleret; necessarium fore duxi profecturis in theologia exponere opus hoc; et non maiora, sed posteriora, et modernis minus nota apponere, iuxta mei vires ingenii; id omnes monens, ut dictorum tantum rationes videant atque examinent, et sic acquiescant vel refutent. Non enim tanti sum nec sic arrogans, ut meam proponam auctoritatem sed eatenus dico hic et ubique. quatenus reddita ratio testatur. Proptcrca. ubi defecero, correctori ut adiutori gratias ago. Verba quoque *erroris, falsitatis, deceptionis, ignorantiae*, et aliorum huiusmodi, non contra personas, sed contra opiniones, et hoc etiam quatenus minus solidae suni vel apparent, interpretanda esse solo: quoniam personis nullo pacto, opinionibus vero non nisi ut dissonant, adversari intendo

QUAESTIO PRIMA

DE SACRA DOCTRINA, QUALIS SIT, ET AD QUAE SE EXTENDAT

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

Et ut intentio nostra sub aliquibus certis limitibus comprehendatur, necessarium est primo investigare de ipsa sacra doctrina, qualis sit, et ad quae se extendat. Circa quae * quaerenda sunt decem. Primo: de necessitate huius doctrinae. Secundo: utrum sit scientia. Tertio: utrum sit una vel plures. Quarto: utrum sil speculativa vel praeiica.

Quinto: de comparatione eius ad alias scientias. Sexto: utrum sit sapientia. Septimo: quid sil subiectum eius. Octavo: utrum sit argumentativn. Nono: utrum uii debent mctaphoricis vel symbolicis locutionibus. Decimo: utrum Scriptura Sacra huius doctrinae* sit secundum plures sensus exponenda.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SII' NECESSARIUM. PRAETER PHILOSOPHICAS DISCIPLINAS, ALIAM DOCTRINAM HABERI

¶ ¶*, qu. n, art. 3, 4; ¶ *Sent.*, Prul., erL ¶; ¶ *Cont. Gent.*, cap. it, v; /A' V<¶¶, qu. trr, »n. 10.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod non sit necessarium, praeter philosophicas * disciplinas, aliam doctrinam haberi. Ad ea enim quae supra rationum sunt, homo non debet conari, secundum illud *Eccli.* ni ♦ *alliora te ne quaesieris*. Sed ea quae rationi subduntur, sufficienter traduntur in philosophicis disciplinis. Superfluum igitur videtur, praeter philosophicas disciplinas, aliam doctrinam haberi.

2. Praeterea, doctrina non potest esse nisi de ente: nihil enim scitur nisi verum, quod cum ente convertitur. Sed de omnibus entibus * tractatur in philosophicis disciplinis, et etiam de Deo: unde quaedam pars philosophiae ¶ dicitur *theologia*, sive scientia divina, ut patet per Philosophum in VI *Metaphys.* ♦ Non fuit igitur necessarium, praeter philosophicas disciplinas, aliam doctrinam haberi.

Sed contra est quod dicitur II *ad Tim.* ni *omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum ad iustitiam*. Scriptura autem divinitus inspirata non pertinet ad philosophicas disciplinas, quae sunt secundum rationem humanam inventae. Utile igitur est, praeter philosophicas disciplinas, esse aliam ¶ scientiam divinitus inspiratam.

Respondeo dicendum quod necessariam fuit ad humanam salutem, esse doctrinam quandnm secundum revelationem divinam, praeter philosophicas disciplinas, quae ratione humana investigantur. Primo quidem, quia homo ordinatur ad Deum sicut ad " quendam finem qui comprhensionem rationis excedit, secundum illud Isaiae Lxtv ¶: *oculus non vidit Deus absque te, quae praeparasti diligentibus te*. Einem autem oportet esse praecognitum hominibus, qui suas intentiones et actiones ¶ debent ordinare in finem. Unde necessarium fuit homini ad salutem, quod ei nota fierent quaedam * per revelationem divinam, quae rationem humanam excedunt.

Ad ea etiam quae de Deo ratione humana investigari possunt, necessarium fuit hominem instrui revelatione divina. Quia veritas de Deo. per rationem investigata, a paucis ¶ et per longum tempus, et cum admixtione multorum errorum, homini proveniret: a cuius tamen veritatis cognitione dependet tota hominis salus, quae in Deo est. Ut igitur salus hominibus et convenientius et certius proveniat, necessarium fuit ¶ quod de divinis per divinam revelationem instruantur.

Necessarium igitur luit, praeter ¶ philosophicas disciplinas, quae per rationem investigantur, sacram doctrinam per revelationem haberi.

9) Circa quae. – (area quod FG. » huius doctrinae. – Om. B. – *lit* am. PB, post κ/γμ μ jvmunt ACE FGpDa, ante exponenda »BD. 7) philwphicat. – phi'eas codic« c< cdd. 4>; ,nfra< β vui^, plcrc ui P;F >ciud phycas: plonc physicas. phyticitetc., nullus nisi notatur. Z) entibus. – partibus tntU G – Pro tractatur, traditur et tractalur A. – ft om. ABCEFGa, etiam cm. D. .) philosophiae. – phCce B. – ut patet per VMasophum ont, G O aliam doctrinam. – aliquam scientiam K – Pm haberi, fieri sire (vel BFa) haberi codiccn ct cJ. a. rj aliam. – Om. E. – scientiam ont. F.

û) ad l'cuvy tient ad. – a ad BCDEFGpA ct cd. o. a Deo ut ad uA. i) intentâmes ft actinon. – »r actiones om. E. m) quaedam. – Omitht A. λ) investigata, a paucis. – luvestiffita paxesa E, investigata a< a paucis *BD. – Pro homini proveniret, homini provenit RD. hominibus phivnirbat E. l*) Ct Igitur__ fuit – A'ccnsanum est ifiler, nt salui homithut et communius ft certiui proveniat R; cctcii pro {«MrrWRfuu kguni communius, cl pro certins, securius; communius turn cJJ- a h. *) praefer. – etiam frailer ACDEFG.

• Vm.

• C*n.u. .·DUot hb.1V, c*p ».
a. ». >
·α.M»Γ«·oi.T·

• Cxn, »·λ· t>»d
hh.V:c·λ t.n-7

• CJ. MB » N· C

• (X n»a. u.

• V<rt.

• (juaB· S. Th.
ÜCC. »·, –
1.b- V, C. I. n- 7

I.

« –d m.

lur

crt

Ad primum ergo dicendum quod, licet ea quae sunt nltiora hominis cognitione, non sint ab homine per rationem inquirenda, sunt tamen, a Deo revelata, suscipienda per fidem. Unde et c ibidem subditur*: *plurima supra sensum hominum ostensa sunt tibi*. Et in huiusmodi · sacra doctrina consistit.

Ad secundum dicendum quod diversa ratio cognoscibilis * diversitatem scientiarum inducit *. Eandem enim conclusionem demonstrat astrologus et naturalis, puta quod terra est rotunda:

- ç' et. — Om. B. — Pro *hominum, hominis* ABCDE.
o) *m huiusmodi*. — ex his C, in Ms ccttn et a b.
copnnfclbilis. — rei cognoscibilis D.
p) *demonstrat*. — *demonstrant* ACDhFG.
- a) *idest a materia ab/trsefum*. — *idat* om. B.
τ) *rebut*. — Otn. C.
u) *doctrinam*. — *scripturam* Λ. om. G. — Wo *philorophiat, ph'ice* AB.

Commontarla Cardinalis Coiotani

IV. «p. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

N titulo huiux primi articuli. tre» terminos notu. Primo ly *necessarium*. Dupliciter enim sumitur V *hfetaphys* *. *simpliciter*, et *ad finem*. Hic sumitur secundo modo. - Secundo ly *physicas* * *disciplinas*. Dupliciter namque scientia potest dici phpica seu naturalis, quod idem est: *obictive*, et sic est uns pars scientiae, distincta, VI *Metaphysi**, contra mathematicam et metaphysieam; et *effective*, quia secundum se nata est esse a principio naturali scientiarum, idest lumine intellectus agentis. Et sic distinguitur *physicum* contra *supernatural*?. Et hoc modo sumitur in proposito, ubi physicae disciplinae appellantur omnes notitiae occuisibiles lumine intellectu*. - Tertio ly *aliam doctrinam*. Non dicit *scientiam*, *opinionem* aut *fidem*: quod bene notandum esse, in dubitando apparebit *.

II. In corpore sum duae conclusiones responsivae quaesito affirmative. *Prima* est: Necessarium est ad humanam salutem, esse doctrinam per revelationem acceptam de multis quae humanam rationem excedunt. - *Secunda* est -: Necessarium est ad humanam salutem, esse doctrinam per revelationem de his quae de Deo etiam naturali ratione investigari possunt.

III. Antequam probentur conclusiones, jd evidentiam distinctionis et sufficientiae conclusionum, nota «luas distinctiones. *Prima* est ex I *Contra Gentiles*, cap. in. Duo sunt genera cognoscibilium de Deo principaliter quaedam demonstrabilia: quaedam non nisi per revelationem cognoscibilia. Ista sunt Trinitas Personarum, beatitudo nobis promissa, Incarnationis et Redemptionis mysteria' illa vero sunt, Deum esse unum, immortalem, etc. Ratione revolubilium tantum, posita est prima conclusio ratione vero demonstrabilium, posita est secunda. - *Alter*a distinctio est ex V *Metaphys*. · Necessarium ad finem dupliciter: *ad esse*, et *ad bene esse*. In prima conclusione sumitur necessarium primo modo: in secumls, secundo modo.

IV. His praehibitis, probatur prima conclusio ex littera. Ordinatum ad Deum ut finem ignotum ratione naturali, consequendum tamen propria intentione et actione, eget supernatural! disciplina, qua finem cognoscat et operationes in illuni dirigat homo est huiusmodi. ergo. - Probatur minor ex txtv cap. Isaiae.

V. Circa hanc conclusionem dubium statim occurrit, quid intclligatur hic nomine *sacrae doctrinae* seu disciplinae. Aut enim intclligitur fides, aut theologia. Si fides, sequuntur duo inconvenientia. Primum est. quod idem bis quaereretur: nam in II· II·°, qu, n, art. 3, quaeretur an credere aliquid supcrnaturalc sit necessarium ad salutem. Secundum est, quod acquivocc sumitur sacra doctrina in hoc et in sequentibus articulis: nam constat quod in cis non sumitur pro fide. - Si theologia, sequeretur quod tides absque theologia non sufficeret ad salutem hominis: quod est falsum. Sequela patet: quin in littera dicitur quod illa doctrina est necessaria ad salutem humanam. Falrita» vero consequentis et ex se patet, et ex ratione in littera ussi-

sed astrologus per medium mathematicum, idest a materia abstractum *; naturalis nutem per medium circa materiam consideratum. Unde nihil prohibet de eisdem rebusT, de quibus philosophicae disciplinae tractant secundum quod sunt cognoscibilia lumine naturalis rationis, et aliam scientiam tractare secundum quod cognoscuntur lumine divinae revelationis *. Unde theologia · b· to6?, t»M- quae ad sueram doctrinam “ pertinet, differt secundum genus ab illa theologia quae pars philosophiae ponitur *.

gnaiu convincitur: quia scilicet homo potest intentiones et actiones suas per fidei cognitionem in finem, supernaturalem dirigere.

VI. Ad hoc dicendum est quod sacra doctrina neque sumitur pro fide, ut distinguitur contra theologiam: neque pro theologia, ut distinguitur contra fidem: sed sumitur pro cognitione a Deo revelata, sive formaliter sive virtualitr. ut habet rationem disciplinae et doctrinae, abstrahendo o ratione crediti et sciti. Cognitio enim qua egemus ad salutem, prout a Deo docente in homine suscipitur, doctrina est et disciplina, iuzta illud Ioan, vi -: *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me*. Et de hac dicitur in conclusione hac, quod est necessaria ad salutem. Et quoniam cognitio huiusmodi, ut disciplina est rexelatu, abstrahit a ratione credendi et sciendi; et a ratione revelati formalitr, idest in scipio, et virtualilcr. idest in suis principiis: ideo hoc in loco, ubi de doctrina revelata praeter physicas disciplinas quaeritur, ad nullum horum licet determinate descendere.

Et sic aliud formalitr quaeritur hic, et aliud quaeretur inferius in IP II**: quia hic de doctrina, ibi de *credere*. Et univoce sumitur hic sacra doctrina et in sequenti articulo. Nec sequitur quod theologia ut distinguitur contra fidem, >it necessaria; sed quod theologia ut abstrahit a fide et scientia, sit necessaria ad salutem; quini constat esse verum, propter rationem in littera assignatam. Nec valet' *fides sufficit: ergo theologia non requiritur*: tum quoniam in fide clauditur theologia, ut hic sumitur, sicut animal ia homine; tum quoniam scientia haec, apud Augustinum XIV *de Trinitate* ·, non solum nutrit, defendit et roborat fidem, sed gignit eandem. Et vere sic est ex parte credibilium. Fidei enim, licet sit a Deo infundente inclinationem ad credendum, est tamen *ex auditu per verbum Chnsti* quoad credibilia, ut *ad Rom*. x habetur, in littera · et λ s. Thoma *. Et sic theologia clauditur in fide, ut gignens cam. Et si inferatur: *ergo quilibet fidelis adultus explicite credens etc. est theologus*: dicendum est quod non simpliciter sed particeps est theologiae secundum quid etc., scilicet secundum principia etc.

VII. Circa hanc partem, est advertendum quod Scotus, in i qu. Prologi Primi *Sententiarum*, nec α conclusione nec n ratione discordat: sed a causa quare finis ille est nobis naturaliter occultu». Nos enim dicimus quod ideo finis ille est nobis naturaliter occultus, quia est supcrnaturalis finis animae nostrae: et proptcrca, 'quantumcutnquc pertecte nota esset nobis natura nostrae animae quoad naturalia, nunquam cognosceretur sub ratione qua ordinatur in talem finem; quia extra naturalium latitudinem est tum finis quam illa animae ratio. Ipse vero tenet illum finem esse naturalem nostrae animae, quamvis supcrnaturaliter adipiscendum. Et tamen esse naturaliter incognitum: quia anima nostra non nobis naturaliter est noto, saltem pro statu isto, sub illa propria et speciali ratione, qua ordinatur ad illum finem.

• <>f. »

VIII. Quod autem finis ille sit naturalis, probat triplici* ter. *Pruna* auctoritate Augustini (in libro *de Praedestinatione Sancturum* “*)*: *Proinde posse habere/idem, sicut posse habere caritatem, naturae est hominum ; habere autem gratiae est fidelium.* – *Secundo* ex appetitu. Homo naturaliter appetit illum finem quem dicis xupcrnnaturalcm: ergo est ei naturali». – *Tertio* ex 'ratione naturalitatis. Potentia, comparata ad actum, aut est*naturalis, aut violenta, aut neutra; nec est ibi eliqua aupematureliras; ergo intellectu», seu anima, naturaliter ordinatur ad visionem Dei, seu fruitionem. Antecedens quoad partem affirmativam, declaratur: quia potentia aut inclinatur ad talem actum, aut repugnat tali actui, aut ncutralitcr se habet: si primo mudo, est naturalis; si secundo, violenta; si tertio, neutra. Quoad partem vero negativam, declaratur. Differentia naturalitatis a supematuralitatc attenditur penes comparisonem potentiae ad ageris naturaliter vel supcrnaturalitcr imprcssivum in talem potentiam: igitur comparando potentium ad actum, nulla est supcmaturalitas. Consequentia vero probatur ex eo quod anima inclinatur in omnem suam, et praecipue summam perfectionem, qualis est actus fruitionis Dei. etc.

IX. Ad evidentiam huius difficultatis, scito quod apud nos potentia aut est naturalis, aut violenta, aut *obedienfialis*: et hoc tam in comparatione ad actum quam ad agens : nec aliqua est m rerum natura potentia neutra, omissi»

vΛiTα»?·»’ ut ,n quaestione *de Potentia Neutra* ‘ iuxtu
qe. i iV«W. iδ«j ’ hunc articulum, dicitur. Vocatur autem *potentia obedienfialix*, aptitudo rei ad hoc ut in ea tint quidquid faciendum ordinaverit Deus. Et secundum talem potentiam, anima nostra dicitur in potentia ad beatitudinem pollicitam, et finem supcmaturalcm, et alia huiusmodi.

• e/, a.ra. on X. Unde ad *primum* Scoti - dicitur, quod Augustinus non dixit quod posse habere fidem sit *naturale* homini, sed quod sit *naturae* hominum. Aliud est enim potentium «se naturae, et aliud esse naturalem primum enim significat *subtectum* potentiae, secundum nutem *modum* potentiae. Et ideo primum est verum in proposito: secundum vero falsum. Potentia siquidem illa obcdicntialis ad fidem et caritatem, est in natura hominum, quia intellectiva eu: non autem in natura leonina, quoniam sibi repugnat. Et hoc intendebat .Augustinus. – Ad *secundum*, negatur antecedens. – A»i *tertium* vero, negatur assumptum, et quoad tertium membrum partis affirmativae, et quoad partem negativam. Supcmaturalitas siquidem attenditur etiam conferendo potentiam ad actum: quoniam sunt quidam netus qui ex genere suo sunt simpliciter supernaturnJes, ut gratia, Traa. ««r- gloria, et alia huiusmodi, ut in alia quaestione - patebit.

h. XL Secunda autem conclusio - probatur. Disciplina qua
#.■? Mi.j». communius *, citius et tutius pervenitur ab hominibus nd cognitionem divinorum demonstrabilium, est homini necessaria; disciplina revelata est huiusmodi: ergo. – Omnia palent in littera; et diffusius in I *Contra Gent.*, cap. rv.

XII. In responsione ad secundum, adverte quod argumentum erat hoc: Omne ens est scibile per physicas disciplinas ; ergo non restat aliquid scibile per doctrinam revelatam' et consequenter non est necessaria. – Consequentia

prima probatur; quia nihil scitur nisi verum, quod cum ente convertitur. Antecedens vero patet VI *Metaphrs.* ., et inductive.

Ad hoc autem dupliciter responderi potest, secundum quod antecedens dupliciter distingui potest. *Primo* sic. Omne ens, secundum omnia quae sunt cognoscibilia; vel non secundum omnia, sed abstrahibilia tantum a sensibilibus, est scibile per physicas disciplinas. In primo sensu est falsum: in secundo verum. – *Secundo* sic. Omne ens omni modo; vel non omni modo, sed inquantum illucescere potest per lumen intellectus agentii», est scibile per physicas disciplinas. In primo sensu est falsum: in secundo verum. – Quamvis nutem utramque responsionem argumentum recipiat, placuit tamen Auctori secundam responsionem adhibere, non primam explicite: tum ut ex propriis huius articuli. lumine scilicet divinae revelationis, oppositos difficultates solveret ; tum quia prima responsio iam in corpore articuli, in prima conclusione, habebatur.

XIII. Vcruncuncn Scotus, in Primo, qu. i Prologi, in solutione secundi argumenti pro philosophis, hanc responsionem reprehendit: eo quod secundum com non salvatur necessitas theologiae, quam argumentum infringere intendebat. – Probat autem hoc sic. Ex hac responsione nihil aliud habetur nisi eadem per theologiam et alias scientias cognosci, quamvis alio modo; sicut per astrologiam et physicam scitur quod (erra est rotunda. Ergo non salvatur necessitas, sed *distinctio* theologiae ab aliis. Tenet consequentia, ex proportionalinitc α te assignata quoniam ex quo illa conclusio *terra est rotunda*, est scitu per alteram scientiarum, reliqua non est ncccvsarín respectu illius, quoad sciendam conclusionem, quamvis sit distincta.

XIV. Ad hoc respondetur, quod diversitatem modi sciendi diversitas obiecti formnlitcr sumpti, seu rationis formalis obiecti, comitatur (compatiundo tamen quandoque identitatem aliquo modo alicuius conclusionis), si adaequata est ratio modo. Aut saltem comitatur diversitas multarum veritatum scibilium, si inadacquata est, jít inferius an. 3 9 patet. Unde eadem res, sub diversis rationibus cognoscendi acceptae, diversitatem cognoscibilium inducunt. Et propterca. dicendo quod est diversa ratio cognoscibilis, implicite insinuavit alietatcm quoque cognoscibilium, quam iam in prima conclusione expresserat. Et propter hoc negatur antecedens: quoniam ex hac responsione, quamvis explicite non habeatur nisi diversitas modi cognoscendi, implicite tamen habetur etiam divertiras cognoscibilium.

Ad exemplum autem de astrologia, licet dici posset quod exemplorum non requiritur assimilatio in omnibus, tomen, exemplum sequendo, dicitur quod, sicut astrologia alio lumine quam physica in aliquam conclusionem coincidit. et non in omnes; sic theologia, alio lumine, et easdem veritates quas aliae scientiae, et alias veritates de eisdem rebus considerat. Et sic, quemadmodum astrologia, quamvis coñcidât quoad materiam in aliquam conclusionem physicam, quia tamen alio lumine, et consequenter alios veritates considerat, est non solum diversa, sed necessaria scientia: sic et theologia est ab aliis diversa, et necessaria.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SACRA DOCTRINA SIT SCIENTIA

!Γ IF\ qu. I, in. y. ad 2; 1 Shrf., Prot, irt. 3, qu* 3; *De Writ.*. qu. nv, <rt. ad 3; In Boef. *de Tri*** qv< art. 3.

α a i) SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidctUP quod
sacra doctrina non sil scientia. Omnis enim scientia procedit ex principiis per se nolis . Sed sacra doctrina procedit ex articulis fidei, qui non sunt per se noli, cum non ab omnibus concedantur: *non enim omnium*

*est fide*st ut dicitur II *Thessalon.* in *. Non igitur 'Vct»».)
sacra doctrina est scientia.

2. Praeterea, scientia non est singularium. Sed sacra doctrina * tractat de singularibus, puta de gestis Abrahac, Isaac et Iacob, et similibus. Ergo sacra doctrina non est scientia.

«) *principal per te notii.* – .ilifuibui *principal fuac tunt per ir notum* E. – Idem «latim pro Mrr.i *doctrina, theologia.*
3) *doctrina.* – *icientia* B. – Idem mox om. *et limitibui.*

Sed contra ksi quod » Augustinus dicit. XIV de Trinitate ♦: *Huic scientiae attribuitur illud tantununodo quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur*, i ioc autem ad nullam scientiam pertinet nisi ad sacram doctrinam. Ergo sacra doctrina est scientia.

Respondeo dicendum sacram doctrinam esse scientiam. Sed sciendum est quod duplex est Scientiarum genus. Quaedam cnirn sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine naturali i intellectus. sicut arithmetica, geometria, ut huiusmodi. Quaedam vero sunt, quae procedunt ex principiis notis 4 lumine superioris scientiae: sicut perspectiva procedit ex principiis nolificatis per geometriam, et musica ex principiis per arithmeticam notis. Et hoc modo sacra doctrina est scientia:

quia ; procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et beatorum. Unde sicut musica credit principia tradita sibi ab arithmetico, ita doctrina sacra credit principia revelata sibi ’ a Deo.

Ad primim eruo dicendum quod principia cuiuslibet scientiae vel sunt nota per se. vel reducuntur ad notitiam superions scientiae. Et talia sunt principia sacrae doctrinae, ut dictum est.

Ad secundum dicfndim quod singularia traduntur in sacra doctrina, non quia de eis principaliter tractetur: sed introducuntur tum in exemplum vitae, sicut in scientiis moralibus; tum etiam † ad declarandum auctoritatem virorum per quos ad nos revelatio divina processit, super quam fundatur sucra scriptura seu doctrina .

Yĭ «f jhoJ – Omittunt cml ce· ct ab. – Pro attribuitur, ihbittlcr CDEFG.
δ» nahtratt. – xaiuraht DC – Pro rt loiUuuukU, etc. D.
i) wo/ā. – uatip.atis imtii 11, »cd primum *.xput^»Cur. – Idem peut arithmeticam, nntijtcdb

Ç† fvu. – juxz H. – icirntia uiu Dei rati.cudicci ct aā.
r,l iibi. – Om. coJkta.
b) ad vititiam. – 1« nutUtam iodo*.
) etiam. – O;n. vu'uw ct – liem po >u/vr. rjfra. – In hnc, doctrina scriptura A.

Commentaria C irimali.* Calotaru

I X titulo huius secundi articuli. notu duos terminai : primo ly *scientia*; secundo ly *sacra doctrina*. Scientia enim sumitur hic proprie, ut cat intellectualis virtu· (VI *Ethic*,*) , ct habitu· conclusionum per demonstrationem nequiribilis ex principii» Et quoniam'talia sunt subiccia qualia permittuntur α praedicati», consequens est quod h *sacra doctrina* sumatur hic pro doctrina revelatu *ut est conclusionum*. Neque enim sumitur pro tota (quoniam stultum videtur quaerere un tola cognitio, claudens in se principia ct conclusiones, sil soenlia, cum constet principiorum non esse scientiam); sed pro ipw absolute, ut in primo articulo adiuncto respectu ad conclusiones, ha quod «cn»us quaestionis est: An sacra doctrina, quum probavimus necessariam, quoad conclusion» suas tabeal rationem .cientiae , an non. sed opinion», etc. Et sic idem omnino ot sublectum quaestioni» ct conclusioni* responsivae et quaestione» aequamur vere scitis, iuxti doctrinam II *Poster*. ’

II. In corpore, proposita conclusione responsiva, tria facit, primo ponitur unica distinctio; secundo modificatur conclusio responsisa -; tertio deducitur corollarium ..

Distinctio est Scientia duplex, *subaltcrmins* ct *subalter· nata*, cx I *Poster*.’ Differentia inter lias est. quod subakernans procedit cx propositionibus per se notis: subakcrnata vero ex principiis notis, non per se, sed lumine superiori» scientiae; ut patet in arithmetical ct musica, geometria ct perspectiva.

III. Circa hanc distinctionem ac differentiam. vide quod ex propria ratione scientiae absolute nascitur haec ditferemiu assignata in littera ct propterea tanquam prima ct essentialis ditferentia inter subaltcmantcin ct subaltcmatam suscipienda est: ct cx his oportet omnes difficultates solvi, si doctrina vera est. Scito igitur quod dc ratione scientiae absolute, ut distinguitur contra alios habitu» scu virtutes intellectuales, est habere conclusiones visibiles in alio, idest in principiis: quoniam omnis scientia cx principiis oritur necessario. Et cx hoc sequitur quod nec scientia subalternam. ncc subalternam, habet evidentiam conclusionum in scipsis; sed udiuta habitu principiorum. Verūm in hoc differunt» quod suballcrnantis conclusiones risibiles sunt cx ct in principiis *immediate*, idest absque alio medio habitu subaltcrnnine vero conclusiones visibiles sunt cx ct in principii» per se notia *mediate*, mediante scilicet habitu scintifico vubaitornantc. Et haec est essentialis ct per »c differentia inter subultnumcm ct subakcmatum scientiam. Ceterae autem conditiones sunt consequentes; aut sunt *tabs* subalternae, non subalternae ut sic; puta quod unn dicat *quia*, et altera *propter quid*; aut quod obicctuni addat differen-

- ScMUK Tarot. D. Twiwit Γ. I.

tiain accidentalem extraneam. Haec namque est conditio subaltcmaionis quoad obiectum illa vero subaltermaDonis quoad principia, gradu materiae, ut infra patebit.

Essentiale ergo omni scientiae proprie dictae, idest discurrivae . est huiere cunclurion» risibiles* non ia ct cx se, sed in ct cx alio. Et cx hi« deducuntur quinque. *Primo* quod omnis scientia esi scientia cx sua continuatione ad habitum superiorem. Quoniam nonnhi cx illa continuatione evidentiam tabet conclusionum, ct ut dicitur I *Poster*. * <-p. η. A. *non sciet non habens demonstrationem demonstrabilium*. Dcmonstralii» enim est quae commuai. non curando modo actu vel potentia. – *Secundo* quod scienda subaltcrnata est scientia ct continuatione, seu cominuabiliutc, .id -vaenliam superiorem, eadem ratione. – *Tertio* quod per sc habitus principiorum proximorum subalternatuc esi habitus »cienticus subalternum. – *Quarto* quod scientia subalternam ct «ubuhcrnutu non necessario opponuntur cx pane obiveti, tc cx pane subiecti, sed potius cx parte conditionum medii; quia scilicet medium in subaltcrnantv *immediate* iungitur principi» per se notis, sulxiltcniauc vero mediate, mediante scilicet habitu alterius speciei. – *Quinto* quod subalurnata ct luhaltcmans sunt compassibile» in eodem subiccto. quia non opponuntur cx parte subiecti. – Et cx his deducitur *sextum i* quod principia proxima suhaltematac postunl duplici habitu cognosci, scilicet scientia superiori, ct fide; ut in liticra expresse dicitur* dum in corollario ponitur fides de principiis, ct in distinctione ponitur lumen superioris scientiae dc eisdem. Sed >cicntia superior est eorum habitus per vc. quia cx essentiali comparatione, cx qua habet Mbaltcmala quod sil scicmia. fides vero est eorum habitus per accidens, quia ratione subiecti in quo est, puta perspective non geometrae.

Est autem unum hic advertendum , quod in pnma ct essentiali cnndiione subaltcrnatac scientiae concurrunt duo. Primum est incvidentia in sc. cum evidentia cx ct in alio secundum est mediatio principiorum proximumm, quae est causa illius incridcmiac in se. Sed primum horum est formale, ct consequenter omnino semper requisitum secundum autem est materiale. Si enim posset salvari Illa incvidentia cum riribiliuitc in alio, absque mediatione, nihil minus subahcmarctur illi ; quia, ut tum patet cx dictis, penes illum modum evidentiae est essentialia ct per sc differentia inter »ubolternantem ct tubaltematam Er hinc sequitur quod non oportet principia subaltcrnuta cx formali ratione «utaltcniutionis lutare *propter quid*, sed sal ut esse illo modo propositiones inevidente» ct visibiles.

	io	QUAESTIO 1, ARTICULUS II			
* O. duct., II.	IV. Conclusio modificata - est Sacra doctrina est scientis, suboltematn scientiae Dei ct beatorum. – Probatur. Habitus acquisitus ex principiis noth lumine scientiae Dei ct beatorum, est scientia subtltemsU illi: sacra doctrina est huiusmodi; ergo.	primae rationes infringunt theologiam nostrum in nobis non esse scientiam; secundae vero non esse subultcmatum totaliter, non quoad aliquid. – Si autem consideretur ut in nobis viatoribus, sic difficultates motae emergunt. Et putatur quod etiam apud sanctum Thomam. sic accepta non sit scientia nisi acquivocc. ut alibi * ipse dicere videtur: nec sit subaltcrnata nisi secundum quid, scilicet quoad evidentiam. Et si haec considerentur, facilis esset quaestionis solutio.			formal autem quae F horum patria Hicror XII tem ir dicitur
• Ct)bld	V. Corollarium - est: Sacra doctrina credit principia revelata sibi a Deo. – Probatur ex conditione subalterni artificis: musica credit principia tradita sibi .ib arithmetico ergo, etc.	IX. Verum mihi videtur aliter esse interpretandum sanctum 'I hornam, quoad secundum praecipue punctum -. Nam quoad primum punctum, scilicet quod theologia nostra, ut in nobis viatoribus, non sit aut sit scientia, utraque pars potest, sane intellecta, dici: ct quod non est scientia (scilicet non habet scientiae rationem perfectum, quia non vere icit, qui non potest resolvere m principia evidentia: ct hoc intendit ubicumque hoc innuit); ct quod est scientia imperfecta, ratione status praesentis; scientia enim imperfecta non est extra latitudinem scientiae. Et hoc affirmavit hic littera. Et ne duretur occasio mille intclligcndi, cum fuisset tantum quaesitum utrum esset scientia, responsum est affirmative cum adversativa subiuncts ; ut completa responsio esset cum conditione spccificantc, et non absolute. Non enim probavit quod est scientia, sed quod est scientia subaltcrnata; ut ex qualitate adiuncta intelligent imperfectionem quam m statu hoc habet.	' illi A <i>u</i> z, 4... 4-	• Ibilcai.	
• l'rrU 1» l.	VI. Circa hunc articulum, adverte conclusionem responsivam habere duas partes: scilicet ct quod <i>theologia est scientia</i> ; ct quod est <i>subaltcrnata scientiae Dei</i> . Contra quidem primam partem multipliciter arguitur a Durando, Aureolo ct Gregorio de Arimino, ut habes hic α Capreolo-, ex conditionibus ipsius scire ct demonstrationis assignatis I <i>Poster</i> * et VI <i>Ethic</i> ** – Ex parte <i>obiccti</i> . Quia scientia est de necessariis: ista est de contingentibus, puta Incarnatione, praedestinatione, glorificatione, etc. – Ex parte <i>principiorum</i> . Tum quia scientia est ex per se nolis: tum quia habitus principiorum scientiae est superior habitu conclusionis. – Ex parte <i>certitudinis</i> . Tum quia sciens scit se scire tum quia scientia est virtus intellectualis. Et si dicatur quod theologus scit se scire ex suppositione, scilicet si articuli fidei sunt veri: ergo, inquit Aureolus, iste est scientia consequentiarum, ct non consequentium; et necessitatis consequentiae, ct non consequentis, ct. breviter, illationum, non rerum. – Ex pane <i>modi</i> . Sacra doctrina, inquit Scotus, in III <i>Sent.</i> , dbt. xxrv, qu. unica, non est tradita per discursum syllogisticum; sed omnibus aequae assentimus, ita quod non uni propter aliud: ergo. Antecedens manifestatur. Quin licet arguatur I <i>ad Corinth</i> cap. xv, et a doctoribu», nulln tamen maior certitudo est probatae quam probantis. nut probatae ct non probatae sed simpliciter propositae quod in scientia non contingit. – Ex parte demum <i>subiecti</i> , Fides ct scientia, apud te. non stant simul, inquit Scotus ibidem, ct qu. tu Prologi Primi ergo.		• Epbi. un [†] . P«ill. all'i, Dura.		modi sunt r cessari Ad per sc iuxta e.r <i>his</i> per sc sit de scienti Ad non c scire i in sup lia. nil tur cu sed do usquet intcllc special Ad niam i liter; clusnn assenti assenti quibus Et eut citer F propot lit. qu ex arñ fides; omnibi simplis ideo η nibus.
G»p. vi.	VII. Contra secundam autem partem, seu minorem alatae rationis -, multipliciter arguitur **, impugnando duo: <i>primo</i> diversitatem theologiae nostrae a theologia Dei et beatorum; <i>secundo</i> , quod distinctio ilhi quae est inter eo, qualiscumque sit, non est distinctio cum requisitis conditionibus ad subaltcmantem ct subaltcrnatnm.	X Quoad secundum vero punctum, de subalrernationc, videtur mihi quod de «ubalternatione simpliciter intendat littera. Tum quoniam de tuli distinxerat ante conclusionem: tum quin, ut patet ex dictis*, «ubaltematio quoad evidentiam oritur ex ratione scientiae. Et propterea tenendum arbitror quod theologia nostra, secundum se. est vere scientia simpliciter subalterna: ut in nobis vero viatoribus, est scientia imperfecte, »cd simpliciter subalterna.	Sia. nu		
• O.nun. proce. << IV. ** (X n»in. moi.	Scotus igitur, in I <i>Sent.</i> , qu. nr Prologi, dupliciter invehit contra primum. Scientia Dei non potest esse nisi unn formalitcr: igitur nulla est subaltcrnata. Antecedens patet: quia deitas non est nisi unn ratio formalb. – Praeterea. de eisdem veritatibus primo impossibile est esse siibalfcrnantem ct subaltcmntam. quia ubi illa desinit, haec incipit : istae sunt de eisdem ergo.-Haec duo motiva simul ab Aureolo innuuntur - sub alia forma, sic. Subtectum suballematae addit ad subicctum tubaltemantis sed subiectum theologiae nostrae non addit: ergo.	Tu autem, nnvitic, cum disputas, cave ne lallaris, pro eadem accipiens theologiam secundum ac, ct theologiam <i>nostram</i> secundum *c. Haec enim valde differunt. Quoniam theologia secundum se est scientia qunm nata est parere deitas secundum se : ct haec est theologia quam Deus de scipso habet. Sed theologia nostra distinguitur. si ly <i>nostra</i> demonstret humanam naturam simpliciter, in theologiam beatorum ct viatorum. Non oportet nutem distingui, si ly <i>nostra</i> demonstret viatores: et sic accipitur in proposito. Ilacc tamen potest accipi secundum se, ct ut in nobis viatoribus. Habes autem distinctionem hanc ultimam ex littera, dum in corollario manifeste loquitur de theologia nostra ut m nobis viatoribus, quorum est credere principia, et in conclusione responsive locutus est de eadem secundum *c: convenit siquidem ei secundum se. oriri ex principiis notis secundum »c lumine superioris scientiae, etc.			
• Ct Qprc&'en» «bi Mpra.	Contra secundum autem, Scotus ibidem, et in III ubi supra -, dupliciter arguit. Scientia subaltcrnata dependet a subaltcmantc ut a causa: ista non dependet sic a scientia beatorum; ergo. Probatur minor. Causa scientiae non est nisi obicctum. potentia, sabicctum . vel lumen: quorum nullum est scientia illorum. – Praeterea, subaltcrnata ct sttbaltcmans sunt compossibiles in eodem suhiccto istac non sunt compossibilcs. ergo. Probatur minor. Quia sequeretur quod idem esset simul comprchcnsor ct viator.	XI. <i>Secundum 9</i> est quod, quia omnia nostra, translata in Deum, seclulis imperfectionibus transferri intelliguniur. consequens est et quod scientia ratione evidentiae ct certitudinis, non quoad discursus imperfectionem. ct quod <i>subalternarc</i> , non quoad discursu demonstrativo probare principia subalternatac. sed quoad evidentiam illorum, ct causahtatem notitiae eorum in aliis, transferatur in Dei scientiam. Ac per hoc. non oportet ex subultcmationc quod principia theologiae nostrae sini conclusiones theologiae beatorum , sed sat est quod sint propositiones evidentes theologiae beatarum. Sicut si geometria absque discursu esset, haberet qunm nunc habet evidentiam de principiis perspectivae, sed non eodem modo: et nihil minus subaltcrnuns esset. Quiu igitur conclusiones théologales procedunt ex articulis fidei ut principiis non in se evidentibus, sed in scientia Dei ct beatorum, consequdis est quod habet essentialem conditionem constitutivam scientiae subaltcmatae - ; ct quod est scientia ex continuatione ad scientiam Dei ct beatorum , ct quod habitus per se principiorum cius est scientia disina. habitu* vero per accidens eorum est tides ; et quod non opponitur scientiae beatae ex parte obiccti nec subiccti, sed secundum evidentiam et inevidentiam negative; et quod sunt compossibilcs in eodem sublecto simul. Nec est idem indicium «le scientia Mibaltcmatit ct fide. Quoniam lumen divinum absolute esi per se ratio	er. «a		Ad
• Ct nwm.prec.	Contra secundum autem, Scotus ibidem, et in III ubi supra -, dupliciter arguit. Scientia subaltcrnata dependet a subaltcmantc ut a causa: ista non dependet sic a scientia beatorum; ergo. Probatur minor. Causa scientiae non est nisi obicctum. potentia, sabicctum . vel lumen: quorum nullum est scientia illorum. – Praeterea, subaltcrnata ct sttbaltcmans sunt compossibiles in eodem suhiccto istac non sunt compossibilcs. ergo. Probatur minor. Quia sequeretur quod idem esset simul comprchcnsor ct viator.				
* C <i>i</i> . Gxprocolata <bi n»ph.	Demum contra idem arguit Durandus* Subalternam dicit <i>propter quid</i> , et subaltcrnata <i>quia</i> : istac non sic se habent: ergo. Probatur minor. Quia théologall!a non habent <i>piopter quid</i> : et si habent, idem dicimus nos ct beati; puta propter quid Christus est incarnatus, scilicet propter humanam salutem, etc.				
	VIII. Ad evidentiam huius difficultatis, scito duo. <i>Primum</i> est. quod theologia nostra potest dupliciter considerari uno modo <i>secundum se</i> ; alio modo <i>ut in nobis viatoribus</i> . Si consideretur secundum se, sic procul dubio est scientia subaltcrnata scientiae beatae quoad evidentiam, cum ex cius continuabilitate scientiae rationem induat, dum procedit ex principiis secundum se notis lumine beato. Et contra hoc paucae aut nullae rationes militant: quoniam				<i>veneris</i> bus in sub une est una
					) »

formulis huius notitiae, inquantum scientifica est: lumen autem divinum *obumbratum* est per se ratio assensus fidei, quae per accidens eat, ut dictum est -, habitus principiorum horum. Et ideo habitu* principiorum non remanebit in patria ; scientia nutem acquisita ex ei* remanebit, iuxta illud Hieronymi -: *Discamus in terris* etc.

XII. Unde ad rationes in oppositum contra primam partem inductas . singillatim, propter novitio*. respondendo dicitur.

Et ad *primum* dicitur, quod Incarnatio, et alia huiusmodi secundum se contingentia, ut subsunt huic scientiae, sunt necessaria; quemadmodum ut scita a Deo sunt necessaria. ut in quaestione xtv “ patebit.

Ad *secundum* vero, ium patet quod ista scientia est ex per se notis, idest evidentibus, mediate, et hoc sufficit iuxta illud I 7^aapic. *: *demonstratio est ex per se notis, re ex his quae per illa fidem sumpserunt*. – Habitu* quoque per se principiorum huius scientiae est altior ipsa; quidquid sit de habitu per accidens, idest fide, quae dici potest nitiō scientia quoad adhaesionem, licet non quoad evidentiam

Ad *tertium* autem dicitur, quod theologus scit se scire non condicionaliter, sed *subalterne*: hoc autem non est scire illationes tantum, sed illata ex principii* evidentibus in superiori scientia. Nec plus potest inferri ex tali invidentia, nisi quod tale scire non est perfectum, nisi continuetur cum superiori scientia: quod non solum concedimus sed docemus. – Et similiter dicimus quod scientia subalternata usquequo non continuatur subalternanti. non est vinum intellectualis, sed *inchoatio* virtutis intellectuali*: et ideo spectat ad eandem virtutis speciem, scilicet scientiam.

Ad *quantum*, quod esse Scoti, negatur antecedens. Quoniam in Sacra Scriptura (raduntur demonstratione* virtutis simpliciter; et generatur alius habitus a fide, ex deductione conclusionum ex articulis fidei. Nec est verum quod omnibus assentiamus* aequae, seu eodem modo. Quoniam articulus assentimus* non propter aliud: conclusionibus autem, quibus soli* est haec scientia, a Mendris propter articulos. Et cum dicitur quod aequae assentimus probatis* et simpliciter propositi*, respondetur Si omnia simpliciter credenda proponerentur, theologia nostra in se quidem esset scientia, quia conclusiones suae secundum se natae sunt deductae ex articulis fidei; sed quoad nos* non esset scientia, si non fides; et non solum aequae, sed eodem modo assentiremus omnibus. Verum quia de facto articuli proponuntur nobis simpliciter credendi, cetera autem ut ex articulis deducenda, ideo non eodem modo assentimus principiis et conclusionibus. Nec aequae assentimus* conclusionibus probatis et non probatis*; propter quod circa non probata* tanta opinionum diversitas in sacra doctrina toleratur. Et propterea est scientia non solum in se. sed quoad nos; imperfecta tamen.

Ad *ultimum* autem, turn patet quod non ponimus fidem in scientiam de eodem simul quia fides c*(de articulis scientia autem de conclusionibus.

XIII. Ad argumenta vtro contra «cundum partem », re-
spondendo dicitur quod scintm de Deo *adaequata* non
potest esse nisi una: *inadaequata* vero potest multiplicari.
Tolis autem est theologia. - Vel dicatur, et melius quamvis
in idem redeat. quod antecedens est simpliciter falsum.
Quoniam ad unitatem scientiae requiritur ct unitas ratio-
ni* formait» obiccti *ut res*, ct unitas rationi* formalis
obiccti *ut obiectum*, ut in sequenti patebit articulo ♦. In
proposito autem, quamvis deitas sit una ratio formalis
obiccti utnusque theologiae ut res est. alia tnmcn ct alia
est ratio formalis eiusdem obiccti ut obiectum est. in utra-
que theologia. Quoniam Deu* ut dare vi*ut obiicitur
beatis: Deu* autem ut revelatus, abstrahendo α claritate
ct obumbratione. obiicitur theologiae nostrae absolute
sumptae.

Ad *secundum* dicitur, quod theologia nostra et beatorum non sunt de eisdem veritatibus prout manifeste patet de veritatibus articulorum fidei, de quibus est theologia beatorum, non nostra.

Et per haec patet responsio ad forum argumenti Aureoli. Concedi siquidem potest quod subiectum theologiae nostrae addit aliquo modo ad subiectum theologiae beatorum, accipiendo subiectum nostrae theologiae pro toto aggregato ex subiecto ut re et ut obiecto: sic enim subiectum c*† Deu* revelatus; revelationem autem constat addere ditlerontiam accidentalem. At ii pertinaciter ex parte obiecti ut res est, additionem talem qui* exigit in lubiccto sub.dtcrrntac. negatur assumptum universaliter; licet in quibusdam vcrificeiur. Nec oppositum dicitur † *Poiter*. · M - * > · sed docetur ibidem quod una wcicntil non descendit in aliam, nisi subiectum »it sub subiccto simpliciter vel *sic*; quod concedimus, dum dicimu* scientiam beatorum descendere in nostram. quia formale subiectum ut rei cit omnino idem utrobique, ct ut obicctum huius, est sub obiecto illius.

Ad *reliqua* vero obiecta contra secundum punctum, dicitur quod ista scientia dependet u theologia beatorum ut a lumine' ct quod »uni composdbilcs simul in eodem. Nec sequitur quod idem sit simul viator ct comprchenior sed sit simul comprvhensor. ct habens scientiam quam acquiivit in via, alio modo, non solum propter exdu- sionem discursus, sed propter perfectionem quam ex con- tinuatione nd scientiam beatorum sortitur.

Ad ultimum Durandi, negatur theolögales conclusiones non habere *propter quid*, quidquid sit de principiis. Et si idem *propter quid* no* et beati dicamus, non tamen eodem modo. quia illi evidenter. nos nutem absque evidentiä. At si principia dicatur oportere habere *propter quid*, responsum est ' quod sufficit quod non sint evidentiä in subalternata, sed in subaltmant. Et hoc loquendo de *propter quid* proprie ; nulla namque est propositio pure rheolögalis. quae non habeat aliquo modo *propter quid*.

Et sic patet responsio ad omnia obiectu.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SACRA DOCTRINA SIT UNA SCIENTIA

Infra at. 4 ; I *Sent.*, PruU in. 3, 4.

S D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
sacra doctrina * non sit una scientia.
Quia secundum Philosophum in 1^a A
ster. *, *una scientia est quae est uni*
generis subiecti. Creatura autem et creatura, de quibus
in sacra doctrina tractatur, non continentur
sub uno genere subiecti. Ergo sacra doctrina non
est una scientia.

. Praeterea, in sacra doctrina tractatur de angelis, de creaturis corporalibus, de moribus hominum. Huiusmodi autem ad diversas scientias philosophicas y pertinent. Igitur sacra doctrina non est una scientia.

Sed contra est quod Sacra Scriptura ^b de ea lo- a
quitur sicut de una scientia: dicitur enim *Sap. x*
dedit tllii scientiam sanctorum.

doctrina. - scriptura D.
β) r*f.-Om.PE.-Pro oeq. *doctrina, scriptura* E. *scripturo doctrina*
A, *Kripturaicu doctrina* II.-Pro *doctrina* m fine ατχυκηϋ, *tcnptura*

γ) *pkltompicaī*. - *phûcas* F, - Pro /gt/ar Mena, *ijit*?*
endue.; pm *doctrina*, *icriptura* Ы.

δ) *Scriptura*. - *doctrina* D. - *de ea* om. D.

QUAESTIO I, ARTICULUS 111

Respondendo dicendum sacram doctrinam unam scientiam esse. Est enim unitas potentiae et habitus considerata * secundum obiectum, non quidem materialiter, sed secundum rationem formalem obiecti: puta homo, asinus et lapis conveniunt in una formali ratione colorati, quod est obiectum visus. Quia igitur sacra scriptura considerat aliqua secundum quod sunt divinitus revelata, secundum quod dictum est *, omnia quaecumque sunt divinitus revclabilia, communicant in una ' ratione formali obiecti huius scientiae *. Et ideo comprehenduntur sub sacra doctrina sicut sub scientia una.

Ad primum ergo dicendum quod sacra doctrina non determinat de Deo et de creaturis ex aequo : sed de Deo principaliter, et de creaturis secundum quod referuntur ad Deum, ut ad princi-

pium vel finem. Unde unitas scientiae non impeditur.

Ai⁹ secundum dicendum quod nihil prohibet inferiores potentias vel habitus diversificari circa illas materias, quae communiter cadunt sub una potentia vel habitu superiori: quia superior potentia vel habitus respicit obiectum sub universaliori ratione formali *. Sicut obiectum sensus communis est sensibile, quod comprehendit sub se visibile et audibile: unde sensus communis, cum sit una potentia, extundit se ad omnia obiecta quinque sensuum. Et similiter ea quae in diversis scientiis philosophicis tractantur, potest sacra doctrina, una existens, considerare sub una ratione, inquantum scilicet sunt divinitus revelabilia: ut sic sacra doctrina sit ¹⁰ vel quaedam impressio divinae scientiae, quae est una et simplex omnium.

t) /at enim - CMiiderauda. - £»r rmm uniraí scimhor <lc cni-
ilcvt unitai potentiae et habitus consideratur, scttkct BG«D,
Eit cnim unitai potentiae et habitui tie (vel sit) consideranda AC! pD,
Cum rsini unitai potentiae et habitui iit c-nuicciaiida I .
Π scriptura. - doctrina ctuibeok - secundum <juod .A. fwín ... re-
relabiia om. G

e) *una. - anica* G. - Pro m.j. *doctrina, icriptura* Λ.
 f) *prohlbrt. - Impedit* P. - Pro illa. *aliquot ca*><. *alias* cd. a.
 <) *wniuriti/vinn ratione formati, - unireriali rattcae formaliter* pA;
u*ivrcialri legit cli*rn Q.
 «) *philcaophicu. - phùicu* Γ. - *Infra scilicet on. A.*
 Xj *ut. sit. - tt - ft* ADE, *ft* — sit BpC.

Q. nu®, iα.
* Ci nttm. *πI.

* Ci- is - n.

* Nam π

† No», u.

quod
ndmo
sibilh
scibil.
scibil
quen
plure
tet x
feren
scibil
et d
tnten
obie.
q̄iib.
dum
uniti
idesi
com
bilia

dub:
ante
prol
ordi
(
in n
tur
prol
tion
viril
que
est;
mol
qui'
rati»
i

tecc
ut r
rati-
quii
rual
ptcl
fon
l
qua
ut i
erat
qui»
obii
scie
tent

Commentari» Cardinali* Calctani

Tn titulo nota duos terminos, scilicet subiectum et predicatum; Iu enim *sacra doctrina* sumitur pro tota scientia theologia; Iu *una* supponit pro unitate specifica speciei specialissimae. Et adverte caute quod hic non quaeritur utrum sit una simplex qualitas, sed utrum sit una scientia secundum speciem; quidquid sit de modo unitatis ipsius scientiae in communi. an scilicet sit una unitate simplicitatis, an unitate ordinis, etc. Nihil enim refert ad propositum quid quisque sentiat. Sat est hic discutere an theologia sit scientia una secundum speciem specialissimam; an non, sed sit divisibilis in multas species; et, ut mathematica dividitur in geometriam, arithmetica etc., ita haec dividatur in scientias plures. puta de Deo, de Christo, de moribus.

II. In corpore est una conclusio, responsive quaesito
affirmative: Sacra doctrina est scientia una. - Probatur. Uni-
tas potentiae et habitui est secundum unitatem rationis
formalis obiecti: ergo sacra doctrina est scientia una.

Antecedens declaratur in potentia viva et ratione formali
sui obiecti. - Consequentia vero probatur. Omnia considerata
in sacra doctrina, communicant in una ratione formali obiecti
huius scientiae, scilicet lumine divinae revelationis: ergo.

III. Ad evidentiam huius rationis, nota duplicem esse rationem formalem obiecti in scientia alteram obiecti ut *res*, alteram obiecti ut *objectum* ; vel alteram ut *quae*, alteram ut *sub qua*. Ratio formalis obiecti ut *res*, seu *quae*, est ratio rei obiectae quae primo terminat actum illius habitus, et ex qua fluunt passionem illius subiecti, et quae est medium in prima demonstratione ; ut entitas in metaphysica, quantitas in mathematica, et mobilitas in naturali. Ratio autem formalis obiecti ut *objectum*, vel *sub qua*, est immaterialius talis, seu talis modus abstrahendi et definiendi, puta sine omni materia in metaphysicis, cum materia intelligibili tantum in mathematica, et cum materia sensibili, non tamen hac, in naturali.

IV Necessitas autem, qualitas et distinctio harum rationum sumenda est ex distinctione duorum generum, in quibus oportet locare obiectum scientiae. Oportet enim quod formaliter sit talis *res*, taliter *scibilis*. Et ideo oportet quod habeat rationem formalem constituentem formaliter ipsam in tali esse reali» et rationem formalem constituentem formaliter ipsam in tali esse scibili; ut sic reponatur et in genere rerum et in genere scibilium. quemadmodum obiectum sensus est in duobus generibus, scilicet sub *passibili quali-*

tate et sub *sensibili*. Abac namque sunt differentiae ct species passibilis qualitatis, ct aliae sensibilis. Illius enim sunt species color, sonus, odor, etc.: istius vero species sunt visibile, audibile, odorabile. Illius differentiae sunt constitutivae rerum obiectarum: istius differentiae nihil ponunt in ipsis rebus obiectis. Illae rursus constituunt subiecta, istae passionem», iuxta illud II *de Anima* *. ubi visibile praedicatur *secundi modi per se*, seu passio, ponitur coloris. Et quemadmodum sensus distinctio et multiplicatio non attenditur secundum quaecumque divisionem sensibilis qualitatis, sed solum secundum illam in illa quinque, ex quibus fluit divisio per se sensibilis in eo quod sensibile (per proprias scilicet differentias ipsius sensibilis, puta taliter immutativum esse sensus, etc.), quoniam sensus dicitur dividi secundum divisionem sensibilis in quantum sensibile. ita obiectum scientiae est in genere entis et in genere speculabilis, ita quod haec duo genera aliis et aliis differentiis propriis dividuntur in propria specie*. Entis enim differentiae propriae sunt constitutivae entium in suis generibus realibus, sicut *esse per se* constituit substantiam, et *esse in alio* accidens, etc.: speculabilis autem propriae differentiae nihil ponunt in entibus. Unde illae intrinsece constituunt subiecta, istae constituunt quasi passionem eorum quandoquidem et «speculabilitas entis passio est. Et propterea illa sola entis divisio diversifert habitus speculativos, quae infert propriam divisionem speculabilis ut speculabile est, per proprias differentias ipsius speculabilis: quae penes diversitatem modi abstrahendi in materia sumuntur VI *Metaphys.* haec quoti primo dividitur ratio entis in entitatem simpliciter, quantitatem, et mobilitatem, et deitatem. Et ex hac fluit ista divisio *scibilis*, in scibile per lumen metaphysicum, id est medium illustratum per abstractionem ab omni materia et per lumen mathematicum, id est medium illustratum immaterialitate sensibili, obumbratum tamen materia intelligibili; et per lumen physicum obumbratum, id est medium obumbratum materia sensibili, illustratum autem ex separatione individualium conditionum; et per lumen divinum, id est medium divino lumine fulgens, quod *scibile theologicum* constituit.

V. Habet igitur obiectum scientiae duplicem rationem formalem alteram quidditativam dbi ut res est; alteram denominativam sui simpliciter, quidditativam autem sibi ut est sub genere scibilis, quod est exsc sub genere obiecti. quoniam scibile species est obiecti. Et ideo dictum est

quod altera est obiecti ut obiectum est. Et quoniam, quemadmodum sensus distinguitur secundum distinctionem sensibilis ut sic, ita scientia dividitur secundum divisionem scibilis ut sic; ita quod ubi est una species specialissima scibilis, ibi oportet esse unam tantum speciem scientiae, quemadmodum ctinm in sensu et sensibili accidit, et ubi plurcs differentiae scibilis ut sic reperiuntur, diversas oportet scientiae species ponere: et si his adiunxeris quod differentiae scibilis ut sic. sunt ipsae rationes formales obiecti scibilis ut obiectum est: de necessitate sequitur quod unitas et diversitas specifica scientiarum attendantur penes unitatem et diversitatem rationum formalium obiectorum ut obiecta sunt; vel. quod idem est. rationum formalium *sub quibus* res sciuntur. – Et hoc est quod m littera dicitur, dum ratio quare theologia sit una scientia, assignatur ex unitate rationis formalis *sub qua*, scu obiecti ut obiectum. idest luminis divinae revelationis: omnia enim dicuntur considerari m theologia inquantum sunt divinitus revclabilia. Et sic patet vis et sensus rationis nllatnc m littera.

VI. Circa hanc rationem sic expositam, occurrit triplex dubium *primum* circo ipsam rationem; *secundum* circa antecedens -; *tertium* circa propositionem assumptam in probatione consequentiae*. Et sunt singilltim absolvenda, ordine proposito.

Circa *rationem* igitur litterae dubium occurrit. quin m acquivocationem cecidit. Quoniam in antecedente loquitur de ratione formali obiecti ut res est (ut patet ex eius probatione in visu assumitur namque coloris ratio pro ratione formali visibilis; colori* nutem ratio est ratio formalis visibilis inquantum res. ut patet). probatio vero consequentiae loquitur de ratione formali obiecti ut obiectum est; quoniam rvelabilitatem subsumit esse rationem formalem obiecti theologiae. Ergo manifeste committitur acquivocatio, sub ratione formali obiecti ut res xubsumendo rationem formalem obiecti ut obiectum.

VII. Ad hoc dicitur, negando assumptum. Quoniam antecedens supponit indistincte pro ratione formali obiecti sive utres, sive ut obiectum. quonnis vit manifestatum quoad rationem formalem obiecti ut res; tum quia notior est. tum quia convertibiliter se consequuntur illae dune rationes formales, ut subiectum et passio, ut dictum est*. Et propterea absque aequisocatione subvumi potuit de ratione formali obiecti ut obiectum est, scilicet rvelabilitate.

Et merito magis ratio obiecti ut obiectum subsumpta est, quam ratio obiecti ut res. Tum quia ratio obiecti theologi ut res, adhuc non est assignata, sed in articulo 7 discutienda erat: alia vero est assignata et in 1 et in 2 articulo. Tum quia ratio illius ut res, non infert speciem specialissimam obiecti ut sic. et consequenter nec speciem specialissimam scientiae, ut nunc nunc* patebit et sic non habuisset intentum suum.

VIII. Sed contra responsionem insurgit maior difficultas. Quoniam si verum est quod ratio formalis obiecti ut res, et ratio eius ut obiectum. se habent ut subiectum et passio convertibiliter, ut praefata responsio sustinet, et prius est dictum; sequitur quod theologia beatorum et nostra convenient in una ratione formali obiecti ut obiectum est. et consequenter sint unn scientia secundum speciem specialissimam. Et consequenter ruit tota subaltcniatio articuli praecedentis, ut ibi* arguebat Scotus; quia idem non suhaltcrnatur sibi. – Probatur sequela sic. htac theologiae conveniunt in ratione formali obiecti ut res. quia deitas est ratio fnrmalis utrobique: ergo in ratione formali obiecti ut obiectum. Petet consequentia. Quin illae duae rationes formales convertibiliter se inferunt, ut subiectum et passio, secundum dicta: oportet enim convenientia in unitate subiecti, quod convenient in unitate passionis illius, quoniam inseparabilis est passio a subiecto.

IX. Ad hoc dicitur, quod ilh< propositio, scilicet '*ratio formalis obiecti ut res, et ratio eius ut obiectum, sunt convertibiles ac.*, verissima esc, sane intellecta, scilicet de ratione formali obiecti ut sic *adaequata* rationi formali rei. Secus autem est de ratione formali obiecti ut obiectum *iuadacquata* rationi formali obiecti ut res (si contingit ali-quod obiectum habere rationem inndocquatim). quoniam

inadacquatam non Oportet converti cum ratione rei. sed inferre quidem illam, et non necessario inferri ub ilia. Sic nutcm wi in proposito. Qui@ deitati respondet una tantum ratio formali» adaequata obiecti ut obiectum cat, et haec est lumen divinum, sed illa ratio formalis non est una specie, sed genere, et dividitur in lumen divinum eWdens, et lumen divinum rcpc/ans (abstrahendo ab evidentia et incudentia), et lumen divinum *ineindens*. Et primum est ratio ^i/.r theologiae beatorum, secundum nostrae, tertium fidei. Et propterea. cum unitate rationis lormnli* obiecti ut res, stat divendtas specifica rationum formalium obiecti illius ut obiectum; et consequenter diversitas specifica habituum. Et ideo, quamvis deitas convertatur cum illa ratione adaequata. et mutun se inferant. non tamen convenitur cum aliqua specie illius. Et consequenter nullam earum determinate infert, sed infertur α singulis. Valet enim. *Detis sub ratione deitatis est obiectum talis scientiae, ergo sub lumine divino*, et c converso, sed non valet, *ergo sub lumine evidenti*; aut. *ergo sub lumine revelationis*, etc.

X. Et ut scias radicem responsionis huius, adverte quod, licet duae rntiones formides wcpiu» nominatae se habeant convertibiliter ut subiectum et passio, non tamen convertibiliter se habent in gradu unitatis, ita quod, si altera una est unitate specifica specialissime, altera quoque sil sic una; et m altera est una genere, quod reliqua quoque sit una gcnccricc. Imo totum oppositum in pluribus opparct. Nam in obiecto mctuphysicac, ratio entis est una minus qumn genere, et tamen ratio suae spcculabilitatis, scilicet nbstractio a materia sensibili et intelfigibdi, est una secundum speciem specialissimum. Et idem apparet in geometria et arithmetica. quarum subiecta habent unitatem gcnccricam ut res, et speciei atomae ut obiecta. Et per oppositum, quandoque ratio rei est una secundum speciem atomam, et ratio obiecti ut sic est una secundum genus, ut in proposito confingit de deitate et lumine divino. Et merito opposito modo obiectum theologiae se habet ad obiecta praedictarum scientiarum quin obiectum formale ut res est. infinitum est. Consonat quippe rationi ut rei species infinita excedat species obiecti finitas, quamvis adaequetur generi.

XI. Posset quoque dici quod ratio formalis obiecti dupliciter assignatur: scilicet ex parte obiecti, et haec convertibiliter se habet nd rationem rei; vel ex parte defectivae potentiae, et hncc non convertitur, sed infert rationem formalem rei, et non infertur ab illo. Sic autem est in proposito. Quin deitas et lumen divinum convertuntur, sed deitas et lumen divinum *sic*, non convertuntur; sed tale lumen infert et claudit in se deitatem, non autem c converso. Et ideo licitum fuisset etiam sub ratione formali rei subsumere lumen revelationis: quoniam in hoc clauditur illa.

XII. Circa *antecedens* ♦ est dubium, habens campum 'CLn»*.®,". valde magnum, de unitate et diversitate habitus et potentiae ex obiecto: et propterea oporteret de hoc tacere potius quaestionem Apecialcm. Sat sit hic, quod antecedens illud ex II *de* .bifow habetur, ubi potentiae peractus, et op.w actus per obicem distingui dicuntur: idem est enim de actu et habitu indicium quoad hoc.

XIII. Circa *propositionem assumptam* in probatione consequentiae -, scilicet; *omnia considerata m sacra doctrina conveniunt in una ratione formali, idest revclabilitate di-mna*, dupliciter dubitatur primo contra ipsam in se; secundo contra ipsam ut applicatur ad inferendum unitatem specificam theologiae.

Contra ipsam quidem in se, arguit Albertus Magnus in I libro *Summae* suae *Theologiae* -. Rcvclabilita» nihil ponit m re revelata: ergo non est ratio formalis. Tenet sequela, quia ratio formalis ponit aliquid in obiecto cuius est ratio. – Deinde arguit Aureolus-. Lumen divinum se habet ad theologiam ut intellectus agens ad scientias acquisitas ergo non est ratio formalis. – Praeaterat, Deus se habet ut praeceptor; ergo sua revelatio non est ratio formalis.

Contra ipsum autem ut infert unitatem scientiae, arguit Aureolus*. Si Deus revelaret simul philosophiam et gco- (kj .

*Q»»a iii.

*u.i-a mi.

* Cf. «4« η.

CL Cnamcm.

i-i. rartabr.

ni. j. qa.

mctriam, non propterca esset un.i scientia : ergo ex unitate revelationis non sopitur unitus scientiae, etc.

XIV. Pro evidentia responsionum ad lia* obicctiones. ultra praedicta, scito quod lumen divinae révélationis dupliciter comparari potest ad aliquam scientiam. Primo, ut *infundens ad infusum*, seu causa efficiens ad effectum Et sic non dat unitatem scientiae : quoniam potest omnes scientias, quantumque dix creas, infundere. Alio modo, ut *ratio seu modus cognoscendi obiecti*, sub quo, seu qua, attingatur res revelata a cognoscente. Et sic dat unitatem scientiae. Et quamvis iita duplex comparatio concurrat hic simul. non tamen oportet semper simul concurrere. Si enim Deus revelaret mihi geometriam, non propterca rexelatio esset ratio *sub qua* obiecti geometriae meae: quoniam ego scirem geometricalia sub illamct ratione formali, qua alii geometrae scirent. Sed in theologia concurrit utraque comparatio: quoniam et haec scientia non nisi per infusionem habita est; ct res scitae in ea omnes attinguntur, ct cis as-

sentitur, ut subsunt divino lumini, ut modo cognoscibilitatis carum. Et propterca unitas theologiae infertur in littera ex unitate divini luminis, non ut infundens est, sed ut est ratio formalis *sub qua*, modo superius exposito.

XV. Et ex his patet facile responsio ad obiecta -. Nam * <3 ratio Alberti ocquivocat de ratione obiecti. ex conditionibus rationis formalis obiecti ut res, excludendo rationem formalem obiecti ut obiectum, etc. - Prima nutem ratio Aureoli deficit: quia lumen divinum ae habet ut intellectus agens, sed non tantum; sed etiam ul ratio formalis obiecti ut obiectum est. - Secunda vero eodem modo deficit: quia praeceptoris illuminatio hic non solum est infusio, sed ratio rei infume *sub qua*. Et rursus, falsum est quod ab uno praeceptore ut sic, possint plure* scientiae provenire.

Ad ultimum autem Aureoli, iam patet quod consequentia nihil valet quia lumen divinum, infundendo physicam simul ct mathematicam, non concurrit ut ratio obiecti ut obiectum est. sed ut infundens ramum, etc.

IV. Probatur igitur una existens, extendit se speculativas ct practica»' dens sub se utrumque.-, articulo. Sacra doctrina ect i. ncrn · speculabilibus ct o] divinitus rcvelabilio: erg huiusmodi scientia est dem scit se ct opera su

V. Adverte hic, pro e probationem consequent: illa probatio est optima, *simili*. Cum enim theol impressio ct sigillum pre utr.iq.ue est de Deo inqirixatur sub illius luminis tione), consequens est q ct altitudo illius, qua ud dinem istius inferat. Et probatione appositum, n assimilationcm proprii exi

Secundum est, quod π quod haec doctrina ideo scilicet speculativum ct p dit se ud omnia. Et hoc mali omnia considerat. E scientiae qua se ct ceteri *Tertium* est circa ly *I*, elici alia ratio ud probar tendit cmm quod, quia nis. negatio erit causa n< in 1 *Poster*. -. cum ex *ai* formalis in theologia, cur phv'sicarum scientiarum: num formalium diverttf praeficam. sequitur quo rationis formalis theologi speculativam ct pracrican

VI. Secunda conclusio felixα quam practica. - Pre dpalius de rebus divinis *Secundo* sic. Agit de net lationem: ergo. Probatur consistit aeterna beatitude

VII. Circa praedicta ad dem. ωα quod haec interpretatio* aut noxa, sed in corpora genter ponderanti quid im *extendit se* etc.; et consk spécifia, quam constat *pi* enim manifeste excludit qui intclligunt theologiam et speculativum per rnodu esset una nisi per aggrega formali, sed duabus, ct p se utrumque. ut in litten utroque. Et quorsum ratic ducta esset in littera?

Er ut omnis horum cva< Thom.un II· 11·% qu.xiv, a pientiam infusam esse altio ct practicum, eadem ratione quanto est altior ratio, tani itens. Et affertur aha ratio:

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SACRA DOCTRINA SIT SCIENTIA PRACTICA

I *Seut*^A Prol., »rt. ?, qu* i.

¶ 0 quartim sic phocidit r. Videtur quod ysacra doctrina sit scientia * practica. *Finis* enim *practical** *est operatio*, secundum Philosophum in II *Afetaphys*

Sacra autem doctrina ud operationem ordinatur, secundum, illud lac. i ♦ *estote factores verbi. ct non auditores tantum*. Ergo sucra doctrina est practice scientia.

2. Praeterea, sacra doctrina dividitur per legem veterem et novam. Lex autem pertinet ad scientiam moralem, quae est scientia practica. Ergo sacra doctrina esi scientia practica.

Sed contra, omnis scientia practica est de rebus operabilibus ab homine; ul moralis de actibus hominum, ct aedificaliva de aediliciis. Sacra autem doctrina esi principaliter de Deo. cuius

magis homines sum opera. Non ergo est scientia practica, sed magis speculativa.

Respondeo dicendum quod sacra doctrina ", ut dictum esi *, una existens, se extendit ad ea quae pertinent ad diversas scientius philosophicas, propter rationem formalem 4 quam in diversis ai tendit: scilicet prout sunt divino lumine cognoscibilia. Unde licet in scientiis philosophicis alia sii speculativa et alia practica, sacra tamen doctrina comprehendit sub se utramque ·; sicut et Deus eadem scientia se cognoscit, et ea quae facit.

.Magis tamen est speculativa quam practica: quia principalius agit de rebus divinis quam de actibus humanis; de quibus agit secundum quod per cos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionem, in qua aeterna bealiludo consistit.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) *scientia*. — Om. codice». l Z) *ffrmalnn*. — commxKcm BCDEFGiA c< ab, ntn. pA. — *icdicet* oœu i codice». c) *utramque*. - *utrumqut* codkas. - Pro *facit, fecit* E.

Commentaria CardinnIL· Caiotani

I x titulo, notandum est *quid nominis* scientiae speculativae et practicae. Scientia *speculativa* vocatur, cuius finis proprius non est nili scire: scientia nutem *practica* est, cuius proprius finis est operari, vel opere appetitus, vel potentiae exeeutivae, dicente Aristotele It *Ethic*. ♦: *huiusmodi sermonem suscipimus, non ut scientes simus, sed ut operantes*, etc.

II. In corpore duae conclusiones *. Prima est : Theologia nec est pure practica, nec pure speculativa; sed altior, comprehendens in se eminentius rationem practici ct speculativi.

III. Antequam conclusio probetur, ad evidentiam sensus conclusionis, scito quod *practicum* ct *speculativum* neque sunt differentiae essentiales, neque quasi passioncs consequentes differentias essentiales, primo dividentes scientiam in communi, sicut nec virivum ct auditivum sunt differentiae primo dividentes sensum in communi. Sed quemadmodum sensus prius dividitur in *communem* ct *proprium*, ct deinde sensus proprius dividitur in visum, auditum, etc.; itu scientia prius dividitur in scientiam *infinitam* et *finitam*, ct deinde scientia finita dividitur in speculativam ct pra-

eficam. Et ratio huius est, quia una ratio formalis obiecti finita non potest habere utnunque conditionem, ct quod sit ex qua sumatur regula operandi, ct quod sit in se scibilis. etiam si nulla posset ex ea regula operis sumi »cd oportet has duas condiciones in duabus fundari rationibus formalibus finitis, ut patet inductive. Sed si ratio formalis alicuius obiecti scibilis est infinito, iam ex sua infinitate utramque in se conditionem comprehendit, altiori modo quam sint in rebus finitis eo quod dispersa in interioribus, unite praetnveniuntur in superiori. Et propterca, sicut praeter sensus proprios datur sensus altiorii ordinis, qui non est visus, nec auditus, etc.; ita praeter scientias speculativas ct practica*. datur scientia allions ordinis, non speculativa nec practica, sed eminenter continens utramque. Et iuxta hunc sensum intclligitur conclusio. Unde in littera dicitur quod, licet in scientiis physicis alia sit speculativa ct alia practica (idest practicum ct speculativum faciant alictatcm, quae est differentia substantialis) ; sacra ramen doctrina, una existens, comprehendit utrumque, utpotc scientia altioris ordinis.

IV. Probatur igitur conclusio in littera sic. Sacra doctrina, una existons, extendit se ad ea quae spectant ad scientias speculativas et practical: ergo ipsa est altior, comprehendens sub se utrumque.-Antecedens probatur ex praecedenti articulo. Sacra doctrina attendit unam rationem communem *speculabilibus et operabilibus, scilicet inquantum sunt divinitus rovelabilia: ergo. – Consequentia probatur: quia huiusmodi scientia est sicut scientia Dei. qui scientia eadem scit se et opera sua: ergo.

V. Adverte hic, pro claritate litterae, tria. *Primum* circa probationem consequentiae ex antecedente probato: quod illa probatio est optima, et a priori, et non per locum *a simili*. Cum enim theologia nostrum nihil aliud sit quam impressio et sigillum proprium scientiae divinae (quoniam utraque est de Deo inquantum Deus; et haec ab illa derivatur sub illius luminis propria, quamvis parva, participatione), consequens est quod unitas illius unitatem istius, et altitudo illius, qua ad utrumque genus extenditur, altitudinem istius inferat. Et propterea ly *sicut*, in littera probatione appositum, non dicit puram similitudinem; sed aisimihctionem proprii exemplati ad proprium exemplar, etc.

Secundum est, quod media ista littera posita sic se habent, quod haec doctrina ideo comprehendit sub se utrumque. scilicet speculativum et practicum, quia uno existons extendit se ad omnia. Et hoc ideo, quia sub una ratione formali omnia considerat. Et hoc ideo, quia est imitatio propria scientiae qua se et cetera Deus scit. etc.

Tertium est circa ly *Unde licet in scientiis*, Potest enim clid alia ratio ad probandam eandem consequentiam. Intendit enim quod, quin si affirmatio est causa affirmationis. negatio erit causa negationis, et e converso, ut dicitur in I *Poster*, -; cum ex antecedente habeatur unitas rationis formalis in theologia, cum diversitate rationum formalium physicarum scientiarum; et constet quod diversitas rationum formalium diversificent physicas in speculativam et practicam; sequitur quod ex non-diversitate, seu unitate rationis formalis theologiae, ipsa erit una. simul continens speculativum et practicum.

VI. Secunda conclusio est - Theologia est magis speculativn quam practice. – Probatur dupliciter. /Vmm, .igit principalius de rebus divinis quam de actibu» humanis: ergo.– *Secundo* sic. Agit de actibus humanis propter Dei speculationem: ergo. Probatur antecedens, quia in speculatione consistit aeterna bcattitudo.

VII. Circa praedicta advertenda sunt duo*. *Primum* est, quod haec interpretatio * primae conclusioni* non est ficta aut nova, sed in corpore articuli insinuata . ut patet diligenter ponderanti quid importat dicere quod *una existons extendit se* etc.; et consideranti quod loquitur de unitate specifica, quam constat *per se unum* constituere. Per hoc enim manifeste excludit rudem interpretationem eorum . qui intelligunt theologiam comprehendere in se practicum et speculativum per modum aggregationis, iam enim non esset una nisi per aggregationem: et non sub una ratione formali, sed duobus: et proprie non comprehenderet sub se utrumque, ut in littera dicitur, sed componeretur ex utroque. Et quorsum ratio de identitate scientiae Dei adducta esset in littera?

Et ut omni* horum evacuetur phantasia, videant sanctum Thomam IP IH, qu. xtv, nrt. 3, nd t, ubi expresse punit sapientiam infusam esse altioris ordinis qunm sit speculativum et practicum, eadem ratione quam hic assumit quin scilicet quanto est nltior ratio, tanto ad plura se extendit una existent. Et affertur alia ratio: quia scilicet hoc pertinet ad di-

gnitatem. Cum ergo ista scientia sit dignissima, ut patebit.*' ' An, et hubcat rationem unam communem omnibus praeficis et speculativis, et sit divini ordinis: tenebris involvi opus est cum. qui aliter interpretatur eam comprehendere utrumque quam ut scientia ollioris ordini.-Palet etiam idem ex calce praecedentis articuli : ubi expresse haec doctrina ad alias scientius proportionem habere dicitur sicut sensus communis ad sensus proprios; et ideo non divefsificari ex ditlcrentiia objectorum varum, utpotc altioris ordini*. Et tangitur utraque ratio hic assignata, et ex parte unius rationis formalis altioris, et ex parte imitationis divinae scientiae. quia scilicet est impressio et sigilbtio propria illius, quae est una et simplex, non per aggregationem, omnium.

VIII. Nec obstat comparatio subiuncta in secunda conclusione *. Quoniam cum hoc quod est eminenter utrumque, . a slut quod sit formaliter utrumque: sicut sol est eminenter calcfactivu* et exsiccati-, us. cl tamen formalitcr; et Deus est eminenter intelligent et volens et exequens, et tamen fornullitcr. Nec intendit aliud per illam comparisonem, nisi quod »cicnti.i speculativa magis accedit ad naturam theologiae quam praefica: sicut si diceremus quod sensus communis magis habet de natura visus quum auditus, sensus esset quod conditiones visus cl sensus communis magi* conveniunt quam conditiones auditus et sensus communis. Nec secus est in proposito.- Nec etiam obstat si alicubi *sanctus Thomas dicit quod est simpliciter speculativa, et secundum quid praefica. Quoniam ratio dicti est, quia speculativum sonat differentiam perfectam scientiae, practicum vero minus perfectam; et conditiones speculativae magi» conveniunt tam excellenti scientiae, quam conditiones practicae. Dicitur ctgo spéculatif simpliciter, idest sine additione aliqua, quia est formalitcr speculativa, eminenter tamen. Dicitur autem pr.tction secundum quid, et non absolute, ne detur intclligi quod sit scientia imperfecta; quale* sunt illae quae absolute dicuntur practicae.

Nec rclert ad propositum, an ponarur habitus theologiae, et universaliter scientiae, unus propter simplicitatem qualititis in unus propter unitatem ordini* specierum intelligibilium. Utroque namque modo oportet altioris gradus esse vel ordinem-vel qualitatem, quam sit ordo aut qualitas constituens speculativam distinctam contra practicam, et e converso.

IX. *Secundum* . est, quod ex hac positione manifeste . Ct o«a. uu apparet quod nec ex eo quod conditiones scientiae speculativae, nec ex eo quod conditiones scientiae practicae conveniunt huic scientiae, potest inferri, *ergo theologia est speculativa*, aut. *ergo est praefica*, ut una distinguitur contra aliam sed. *ergo est speculativa rei eminenter continens rationem speculativae*; et similiter, *ergo est practica vel eminentor continens rationem practicae*; et similiter, *ergo tti affectiva vel eminenter continens rationem affectivae*. Unde rationes Scoti in Prologo, qu. iv, ex definitione scientiae practicae et ex obiecto huius scientiae (quia scilicet ex eo sumuntur principia regulantia praxim, et huiusmodi), non concludunt eam esse practicam: sed si valent, concludunt, ut dictum est, cum esse vel practicam. vel eminenter continere rationem practicae. – Et propterea, tu qui disputationibus vacas, utere et hac responsione, et distinctione illa de *praecise* et *non praecise tali*, puta regula operis seu speculari, etc. Quod enim est praecise tale, est aut practicum aut speculativum. quod autem esi ude. sed non praecise, est quid altius, ut patet ex dictis.

luxu haec remanet quaestio Specialis de praxi et practice. seorsum habenda.

/XRTICULUS QUINTUS

UTRUM SACRA DOCTRINA SIT DIGNIOR \I IIS SCIENTIIS

Γ !!“, <^u. uw, an 5, ni J; I *Sent.*, Pro!., art. 1; II (rfxf., cap. iv.

➤➤ D quinti ,M sic proceditur . Videtur quod sacra doctrina non sit dignior aliis scientiis. Certitudo enim pertinet ad dignitatem scientiae. Sed aliae scientiae, de quarum principiis dubitari non potest, videntur esse certiores sacra doctrina, cuius principia, scilicet articuli fidei, dubitationem recipiunt. Aliae igitur scientiae videntur ista digniores.

• 2. Praeterea, inferioris scientiae est a superiori accipere, sicut musicus ■ ab arithmetico. Sed sacra doctrina accipit aliquid a philosophicis disciplinis: dicit enim Hieronymus in epistola *ad Magnum Oratorem Urbis Romae* *, quod doctores antiqui *infantum philosophorum* * *doctrinis atque sententiis suos resperserunt libros, ut nescias quid in illis prius admirari debeas, eruditionem saeculi, an scientiam Scripturarum*. Ergo sacra doctrina est inferior aliis scientiis.

1 mU' LXI t] : res Sed Contra EST quod aliae scientiae dicuntur ancillae huius, *Prov.* ix *: *misit ancillas suas vocare ad arcem*.

T Respondeo dicendum quod, cum ista scientia quantum ad aliquid sit speculativa, et quantum ad aliquid sit* praefica, omnes alias transcendit tam speculativas quam practices. Speculativarum enim scientiarum una altera dignior dicitur*, tum propter certitudinem, tum propter dignitatem materiae. Et quantum ad utrumque, haec scientia alias speculativas scientias excedit. Secundum certitudinem quidem, quia aliae scientiae certitudinem habent ex naturali lumine rationis humanae, quae potest errare: haec autem · certitudinem habet ex lumine divinae scientiae, quae decipi non potest. Secundum dignitatem vero materiae, quia ista scientia est principaliter de his quae sua altitudine rationem transcendunt: aliae vero scientiae considerant ea tantum quae rationi subduntur.

Praeficarum vero scientiarum illa dignior est,

a) ntMPCUJ. – *musicus accipit* codice-.
philosophorum. – *ph'icorum* B. – Pro *sententiis, fdentiis* A. – Pro *resperserunt, referserunt* E, *reterserunt* ^C. *retulerunt* BD, *rvfle-rcrunt* G. *refecerunt* cd. a. – Pro *prius, primum* BD, *primis* AEFU pC. – Pro *saeculi, saecularis scientiae* B.- Ante *Scripturarum* B *4dn *sacrarum, Q tuarum*.
y) *quantum ad aliquid sit.* – Om. cod»cca.
à) *dicitur.* – *est* BD, om. F,
o *autem.* – *autem scientia* coditet ct a b.
ζ) roMfam. – Om. D.

quae ad ulteriorem finem ordinatur sicut civilis militari: nam bonum exercitus ad bonum civitatis ordinatur. I inis autem huius doctrinae inquantum est praefica, est béatitude» aeterna, ad quam sicut ad ultimum finem ordinantur omnes alii fines scientiarum praeficarum. Unde manifestum est. secundum omnem modum, eam digniorem esse aliis *.

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet id quod est certius secundum naturam, esse quoad nos minus certum, propter debilitatem intellectus nostri. qui *se habet ad manifestissima naturae sicut oculus noctuae ad lumen solis*, sicut dicitur in II *Mctaphys.* *. Unde dubitatio quae accidit in aliquibus circa articulos fidei, non est propter incertitudinem rei, sed propter debilitatem intellectus humani. Et tamen minimum quod potest haberi de cognitione rerum alfissimanmi, desiderabilius est quam certissima cognitio quae habetur de minimis rebus, ut dicitur in XI *de Animalibus* *.

Ad secundum dicendum quod haec scientia accipere potest aliquid a philosophicis disciplinis, non quod ' ex necessitate cis indigeat. sed ad maiorem manifestationem eorum quae in hac scientia traduntur Non enim accipit sua principia ab aliis scientiis *, sed immediate a Deo per revelationem. Et ideo non accipit ab aliis scientiis tanquam a superioribus, sed utitur cis tanquam interioribus ct ancillis ♦, sicut architectonicae “ utuntur subministrantibus, ut civilis militari. Et hoc ipsum quod sic utitur eis, non est propter defectum vel insufficientiam eius, sed propter defectum intellectus nostri; qui ex his i quae per naturalem rationem (ex qua procedunt aliae scientiae) cognoscuntur, facilius manuducitur in ea quae sunt supra rationem. quae in hac scientia traduntur.

r) *ordinatur.- non ordinatur* cd. b<< aliqui «lu editi. – lo tine pan^., *aliis* ante eam ABCDEF.
naturae. – *rerum* ACEFGab; pD «bn». – Prv *lumen, lucem* BCDEFG.
>) *quod.* – *quasi* ABCFG, *quasi quod* E. – Pro *cx necessitate, necessario* DEiC, r.v *necessario* ApC, cat n«YCJjrù pB. – Pro *indigeat, indigebat* B.
a) *architectonicae.* – *architectares* ABCDE, *architeetoriae* cd. a. – Pro *civilis, ciris* A.
À) *his.* – *cis codices* ct «i b. – Mox Kirnf/jr onu G

Commentaria Cardinalis Caiotani

Titulus durus. – In corpore una conclusio bimembris, respansiva quaesito affirmative. Sacra doctrina est dignior, secundum quod speculativa, omnibus speculativis, et secundum quod practica, omnibus practicif.

II. Antequam probetur conclusio, adverte quare in conclusionc ponantur illae specificationes, scilicet *secundum quod speculativa, secundum quod practica*. Non enim frustra hoc actum est. Sed, ut ex praecedenti articulo * patet, ista doctrina habet in se duo: primum est, quod est scientia allions ordinis quam sint scientiae physicae ; secundum

est. quod continet conditiones speculativae cl pmcticac formalitcr. Ratione primi, non est dubium quin sit dignior ceteris. cum ponatur allions ordinis. Sed quoad secundum poterat dubitari : ct proptcrca. licet in titulo fuerit quaesitum absolute, in responsione deventum est ad id quod poterat nub dubio cudere; ct responsum est quod ipsa, inquuntum speculativa, est dignior speculativis, ct inquantum practica, practicis ; omisso illo liquido, quod absolute est omnium dignissima, quia allions ordinis.

• Cf. BWD.I. III. P

• C»[r- «, ■. · dignitates uinimqu< Haéc est innno full non *ttobi scciindan* nam, ali

• txp «, · i ■ dignioribi Ub l.ai.c.i, *na.* *sicut neu* habetur q festissima nes subst propter c condition nietapbys sit ista sci quia nulli

• Q. ««■... IV. S< dicarum natur ; sc aliarum : vero, quii

V. Ad ut iteet, i serum, in ultenorem nistrarc sl cipan in a dicas qua est vera. i solute quo sud subsui subordinan pradicnrnun

• Or. «», «> s 1&. kci.it. • An 1.

* Car >n. r-> - S. T* kO. '»- ?

3. ritur. Sapii unde inter meratur, ut non est

• V«ko. ^

cipio legis: *coram popu*

1- / V tap^ cita. ab.

vj/ur, *ut paid* Corr nenx- u », y) W. – ^*»' \$., i

• a :

III. Probetur ergo primo quoad primam partem *. Inter speculativas dignior est unn altera propter certitudinem ct dignitatem materiae, ex I *de Anima* -: haec excellit quoad utrumque ergo. - Probatur minor quoad *primam* partem. Haec est certa lumine divino infallibili, aliae lumine humano fallibili ergo ista c>t certior. Intellige *secundum se*, non *nobis*, ut patet ex responsione ad primum. - Quoad *secundam* vero; haec est dc excedentibus rationem humatum, altae de aubdili» rationi humanae, ergo ista est de dignioribus. Fundatur hacc ratio super illud II *Metaphys.* -, *sicut oculus noctuae ad lumen solis* etc.. inde siquidem habetur quod excedentia vim intellectus nostri, sunt manifestissima in sc ac lucidissima. Ac per hoc, propriae rationes substantiarum intellectualium, quae remanent occultae propter excellentiam carum, sunt digniores illis carundem conditionibus, quas ex sensibilibus abstrahere possumus in mctaphvsica, etc. Et ideo, cum dc huiusmodi excedentibus sit ista scientia, sequitur quod sil dc dignioribus, noti rebus, quia nulla res Deo est dignior, sed rerum conditionibus.

IV. Secunda autem conclusionis pars· probatur. Pruticarutn illa dignior, quae ad ulteriorem finem non ordinatur. sed tinis huius est finii ultimus finium omnium aliarum: ergo. - Probatur maior in civili ct militari. Minor vero, quia finis huius est beatitudo aeterna.

V. Adverte hic quod maior intclligitur. non absolute ut facit. sed dc pmtici» subordinatis. Quoniam non est verum, inter practical disparatus, digniorem oac quae ad ulteriorem finem non ordinatur: dignius namque est ministrare superioris ordinis arti. puta aurifici. quam principari in arte inferioris ordini», puta figuli. Sed inter practical quarum una subordin itur alien, procul dubio maior est vera. Et proptorcu in littera non Mibiumptum est absolute quod theologiae fin» non subordinatur ad alterum sed subsumpta sunt duo ct quod omnes aliae praetteae subordinantur iiti, dicendo quod tine» aliarum scientiarum practicaruni ordinantur ad finem istius, ct quod finis istiu»

est ultimus, etc. Sic enim perfecta est ratio, omni exclusa calumnia.

VI. Sed memento hic *primo* illius distinctionis *finis* scilicet in finem *rationis operandi*, seu *rei operatae*, ct in finem *operantis*. Quoniam beatitudo aeterna non est finis ultimus omnium *operantium*, cum multi operentur contra illam, a virtute recedendo, secundum artes tamen recte o|»crando . sed est finii omnium *rationum operandi*, ct omnium *rerum operatarum*, quoniam omnia ordinantur ad bonum rationis, quod tandem ordinatur in bcatiuidincm aeternam. Et ideo in littera caute dicitur quod fine* aliarum *scientiarum*, ct non dicitur lines *scientium*, ordinantur ad beatitudinem aeternam.

Memento *secundo* alterius distinctioni» : scilicet finis *intrmseci*, ct *extrinstci*. Et intellige quod finis extrinsecus theologiae inquantum praefica, est beatitudo. quae est ultimus finis, idest visio Dei ; licet finis intrinsecus eius ut sic, sit operari. Nec huc obstat cflicaciac rationis in littera factae. quae dc fine intrinseco praeficarum scientiarum loquitur quoniam littera loquitur de fine proximo, «ive extra »ivc intus. Nihil enim refert quoad dignitatem praeficae, an tinis c.un nobilitari» arferntur intui vel extra, dummodo iit proximus. Sic autem cit in proposito: quoniam, ut in praecedenti articulo dixit Auctor, dc operibus nostris tractamus quatenui per ea ordinamur ad Dei contemplationem. Ceterae autem scientific docent operari propter hunc finem remote. - Illoc autem, scilicet quod hacc scientia inquantum praenga habet eundem finem proximum quem habet inquantum speculative ilicet alio modo, quia cxtnnscce), convenit huic scientiae quin c>t *secundum auid* practice; si enim esset pure praefici, speculari remotus eius finis cwcL

VII. Ilcsporuio ad secundum duabus distinctionibus utitur, zlccycre dupliciter. a superiori, vel ab inferiori. Et huc dupliciter vel propter detectum seu insufficientiam accipient»; vel subventionem defectui alieni, puta intellectus nostri in proposito.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM HAEC DOCTRINA SIT SAPIENTIA

¶ v, >rc. ' y/ i. ' . |» | Pro|. II C^t. Gent., csp. rr.

In sextim sic proceditur. Videtur quoj hacc doctrina non sit sapientia. Nulla enim doctrina quae supponit sua principia aliunde, digna est nomine sapientiae: quia *sapientis est ordinare, et non ordinari* (I *Metaphys.* " *). Sed haec doctrina supponit principia sua aliunde, ut cx dictis patet *. Ergo hacc doctrina non est sapientia.

2. Praeterea, ad sapientiam perimet probare principia aliarum scientiarum: unde *ut caput* dtctur scientiarum, ut VI *Ethic.* * patet s. Sed hacc doctrina non probat principia aliarum scientiarum. Ergo non est sapientia.

3. Praetere\, haec doctrina per studium acquiritur. Sapientia autem per infusionem habetur: unde inter septem dona Spiritus Sancti connumeratur, ut patet Isaiae xi *. Ergo hacc doctrina non est sapientia.

Sed contra est quod dicitur *Dent*, iv *, in principio legis: *haec est nostra sapientia et intellectus coram populis*.

Respondeo dicendum quod haec doctrina maxime sapientia est inter omnes sapientias humanas, non quidum in aliquo genere tantum, sed simpliciter. Cum enim sapientis sit ordinare et indicare, indictum autem per altiore causam dc inferioribus habeatur; ille sapiens dicitur in unoquoque genere, qui considerat causam ollissimam illius generis, I't' in genere aedilicii, artifex qui disponit formam domus, dicitur sapiens ct architector, respectu inferiorum artificum, qui dolant ligna vel parant lapides: unde dicitur I *Cor.* m ♦ *ut sapiens architector* J *fundamentum posui*. Et rursus, in genere totius humanae vitae, prudens sapiens l dicitur, inquantum ordinat humanos actus ad debitum finem: unde dicitur/Yop. x *: ' *sapientia est viro prudentia*. Ille igitur qui considerat simpliciter altissimam causam totius universi. quae Deus est, maxime sapiens dicitur: unde et sapientia dicitur esse *divinorum cognitio* , ut patet per Augustinum, XII *de Trinitate* . . t ii. L Sacra autem doctrina propriissime determinat de

@j / .Vetaphri. ¶ ut dicitor t-t J Mrth.i. l . ' .minuet «tttft ci «ild. αά.

)) MrtJe patrtr. – unde ct (cUam O, «m. lh caput tcientianm diedor, ut patet (dh^tur G) tn 17 Eihic. cnAact. d. k*. cit.. ct intra Cornaient, η. n

y) L'l. – Sicut codice*. – et Xbte afchitcctur omlita B, –

SfikMAS TiiMit. D. Tηuxv». T. I.

dolant ligmi rtl parant laptd.-i, fui d-yfaut lapida parant nicutuui cattas.

architcdiu.. – architectui ACEFG.

<) rapiem. – a tapient B.

ζ, JiFixorMM copmlits – dlpnior «yguiOa ACdI pF, gaina divinermm UO.

Deo secundum quod est altissima causa: quia non solum quantum ad illud quod ’ est per creaturas cognoscibile (quod philosophi cognoverunt, ut dicitur *Rom.* 11*: *quod notum est Dei, manifestum est illis*); sed etiam quantum ad id quod notum est sibi soli de scipso, et aliis per revelationem communicatum. Unde sacra doctrina maxime dicitur sapientia.

Ad primum ergo dicendum quod sacra doctrina non supponit sua principia ab aliqua scientia humana: sed a scientia divina, a qua. sicut a summa sapientia, omnis nostra cognitio ordinatur .

An secundum dicendum quod aliarum scientiarum principia vel sunt per se nota, et probari non possunt: vel per aliquam rationem naturalem probantur in aliqua ’ alia scientia. Propria autem huius scientiae cognitio est, quae est per revelationem : non autem quae est per naturalem rationem. Et ideo non pertinet ad eam probare principia aliarum scientiarum, sed solum iudicare de eis: quidquid enim in aliis scientiis invenitur veritati huius scientiae * repugnans, totum condemnatur ut falsum: unde dicitur II *Cor.* 14*: *con-*

silia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.

Ad tertium dicendum quod, cum indicium i ad sapientem pertineat, secundum duplicem modum indicandi, dupliciter sapientia accipitur. Contingit enim aliquem indicare, uno modo per modum inclinationis: sicut qui habet habitum virtutis, recte indicat de his quae sunt secundum virtutem agenda, inquantum ad illa * inclinatur: unde et in X *Ethic.* * dicitur quod virtuosos est mensura et regula actuum humanorum. Alio modo, per modum cognitionis: sicut aliquis ’ instructus in scientia morali, posset indicare de actibus virtutis, etiam si virtutem e non haberet. Primus igitur modus iudicandi de rebus divinis, pertinet ad sapientiam quae ponitur donum Spiritus Sancti, secundum illud I *Cor.* 13’: *spiritualis homo indicat omnia*, etc.: et’ Dionysius dicit, 11 cap. *de Divinis Xominibus* *: *Ifierotheus doctus est non solum discens, sed et patiens divina.* Secundus autem modus iudicandi pertinet ad hanc doctrinam, secundum quod per studium habetur: licet eius principia ex revelatione habeantur.

t) qttnd. – ud quod pB. lecuudum fNod di. ut E. – In tau cit pro illu. in illis co<Juo«.

ordinatur. – criminatur «C

i) aliqua. – uns codice» d cJ. a.

«) tcicntiac. – doctrinae caduc*

1) indicium. – iudicare B. – pro iaptentem, lapirntiam D<l .

p) 1//4. – eiafacienda B. – Pn» ci tu X hahic. dicitur, ct in FJhieit dicitur codiiCA et cd. b, dicitur in cccl- cd. a. EnJtm pro reputa, natura.

») aliquii. – animur B.

b virtutem. – habitum ABCDEF, habitum virtutis G.

9) rtc. ct. – Item ct B. – Amc Hicratheui coJct. ct a b adduai quod. – ct ent« ; aliens ocn. ACDEFG.

Commentaria Cardinalis Caxetam

n titulo, nota ly *sapientia*, idest. *notitia ordinatwa ct Iudicativa dc aliis, ut caput*: hoc enim sapientiae nomen »n r t importat, ut patet VI *Ethic.*9, in communi loquendo.

II. In corpore una conclusio esc, rciponsis j quaesito affirmative: Sacra doctrina est maxime sapientia inter omnes sapientius humanos, non solum in genere, sed simpliciter.

Et adverte quod ly *simpliciter* determinat sapientiam humanam. sicut etiam ly *in genere*: ira quod sensus est. quod sacra doctrina, tam relata ad sapientias in genere» quam ad sapiendam humanam simpliciter, est maxime sapientia.

III. Probatur. Sacra doctrina determinat propriissime de Deo secundum quod est altissima causa: ergo sacra doctrina est maxime sapientia, etc. – Antecedens probatur. Determinat dc Deo. non solum ut cognoscibili per creaturas, sed secundum quod sibi soli naturaliter est notus ergo propriissime. etc.

IV. Circa antecedens et eius probationem, nota quod ea quae nobis naturaliter occulta sunt dc Deo, quemadmodum magis propria sunt Deo in cognoscendo, ita et in Ascndo. Et propterca scientia determinans dc Deo secundum illa quae soli Deo sunt nota, est scientia de Deo ex propriis Dei: et ideo merito dicitur quod propriissime determinat dc Deo. Et quoniam secundum huiusmodi propria habentur prima supreniaque ^fundamenta causalitatis divinae, idcirco dicitur quod determinat propriissime dc Deo *secundum quod est causa altissima.*

Vcruntamen hic cautus esto: quoniam ly *secundum quod est altissima causa* dupliciter potest exponi. Uno modo, ut ly *secundum* determinet rationem formaient Dei . ut est sublectum sacrae doctrinae. Et sic falsum est assumptum : quoniam, ut in sequenti patet articulo, Deus inquantum Deus, est subtectum eius, et non inquantum causa altissime. – Alio modo, ut ly *secundum* determinet quandum specialem rationem Dei, clausum infra latitudinem conditionum pertinentium ad considerationem sacrae doctrinae. eo quod consequitur deitatem. Et sic est verum: intendit enim littera quod sacra doctrina considerat dc Deo propriissime , et consequenter secundum quod etiam causa dtiisima: quod ad sapientium spectat.

V. Consequentia . autem probatur, ludicium dc inferioribus habetur per causam ditioem ergo considerans causam oltinimam generis alicuius, est sapiens in ilio genere. Ergo considerans causam simpliciter alnssimam totius univerai. idest Deum, «-st maxime sapiat». Ergo, si que considerat Deum propriissime secundum quod est cau^a altissima. illa est maxime sapientia inter omnes, (am in genere quam simpliciter: quod erat consequenda probanda.

Assumptum est clarum. – Et prima consequentia probatur quidem, quia sapientis est iudicare et ordinare, manifestatur vero in genere aedificii, et in genere totius humanae vitae, cum auctoritatibus Scripturae adiunais, ut patet in littera. – Secunda vero ex eodem probata relinquitur medio, subintcllccta proportionalitatc causae altissimac in genere ad sapientium in genere, et causae altkrimac simpliciter ad sapientiam simpliciter, cl ex testimonio Augustini confirmatur. Vocatur nutem in hac deductione sapientia simpliciter *maxime sapientia*, ad denotandum excessum eius super sapientias in genere. -Tertia nutem consequentia per se nota relinquitur. Quoniam si considerans simpliciter altissimam causam, idest Deum, est simpliciter et maxime sapiens, respectu sapientium in genere hoc aut illo; oportet quod considerans eandem causam altissimam cx propriis , non solum sit simpliciter, sed et maxime sapiens, et respectu sapientium in genere, et respectu sapientis simpliciter; utpote transcendens ipsum in hoc. quod propria altissimac causae rimatur, cum ille sistat in communibus, et his quae per communia sciri possunt. Omnes enim rationes quas dc Deo metaphysics hubet. aut sunt communes, si sunt simplices, ut ens. verum, bonum; aut sunt cx communibus compositae, si sunt propriae Deo, ut netus purus, primum ens, etc.

VI. In responsione ad tertium, inducitur laus licrothci, magistri Dionysii, quod erat non solum discens secundum intellectum, sed patiens secundum affectum, divina quoniam donum sapientiae est m intellectu formalitcr, in voluntate nutem causaliter. Et dicitur *patiens* a passione, eo modo quo vehementer affecti circa aliquid, *passionali* dicuntur: in quo denotetur maxima voluntatis inclinatio, ut tam hubitunta et connaturalis effecta ad divina, etc.

λ

r

.,.■-.*

s r h l

»

v«r. »§.

·^g t * »<«^g.*

β

Sed contr;

t

«

ζ

Ct .*-.-

Philosophum non supponi mascenus *: est. Ergo Dei 2. PRAETEI aliqua scient illius scientialur de multi* turis *ſ* et de est subiecturr Sed contr; quo est serme sermo dc Deo *de Deo.* Ergo Respondeo huius scientia ad scientiam, bitum. Propri alicuius poten omnia referun homo et lapis i colorata, unde visus. Omnia

) W.cnhA. – UJ

ji) crcaluru. a

Jit. ~ eu BD.

δ) illud. – Om. C

t) prcfTium. – p

D rertrACtantur..

ptura Λ.

«j) fit. – est O. –

) ad ea. – ca AC

tenant coCjco.

n titulo, nota (I pro subiecto for idest *inquantum D* quantum Deus, sil Et ad bontuteo *quantum Deus*, cx Quemadmodum ho ut animal rationale tum homo secunde muni : tertio ut natu accidens» quia esse minis quarto ut no relative ad aliud: – cedendo, Deus pote versaliter secundum ad extra; cl sic conj considerari ut upiccdum rationes «urii accidens: potent etii sk consideratur in < simplices, reducunlv

ARTICULUS. SEPTIMUS

UTRUM DEUS SIT SUBIECTUM HUIUS SCIENTIÆ

Supra, arL 3, ad i; 1 Sext., ProL. ert 4; in Boet. *de Trln.*, qu. v, art. 4.

D septimum sic proceditur. Videtur quod Deus non sit subiectum huius scientiae. In qualibet enim scientia oportet supponere de subiecto *quid est*, secundum Philosophum in 1 *Poster.* * Sed haec scientia “ non supponit de Deo *quid est*: dicit enim Damascenus *“w ^eo est dicere impossibile est*. Ergo Deus non est subiectum huius scientiae.

2. Praeterea, omnia quae determinantur in aliqua scientia, comprehenduntur sub subiecto illius scientiae. Sed in sacra scriptura determinatur de multis aliis quam de Deo. puta de creaturis \ et de moribus hominum. Ergo Deus non est subiectum huius scientiae.

Sed contra, illud est subiectum scientiae, de quo est sermo in scientia. Sed in hac scientia fit 7 sermo de Deo: dicitur enim *theologia*, quasi *sermo de Deo*. Ergo Deus est subiectum huius scientiae.

Respondeo dicendum quod Deus est subiectum huius scientiae *. Sic enim se habet subiectum ad scientiam, sicut obiectum ad potentiam vel habitum. Proprie autem illud 4 assignatur obiectum alicuius potentiae vel habitus, sub cuius ratione omnia referuntur ad potentiam vel habitum: sicut homo et lapis referuntur ad visum inquantum sunt colorata, unde coloratum est proprium* obiectum visus. Omnia autem pertractantur ζ m sacra do-

ctrina sub ratione Dei: vel quia sunt ipse Deus; vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem. Unde sequitur quod Deus vere sit subiectum huius scientiae. – Quod etiam manifestum lit ’ ex principiis huius scientiae, quae sunt articuli fidei, quae est de Deo: idem autem est subiectum principiorum et totius scientiae, cum tota scientia virtute contineatur in principiis.

Quidam vero, attendentes ad ea * quae in ista scientia tractantur, et non ad rationem secundum quam considerantur, assignaverunt aliter subiectum huius scientiae: vel res et signa; vel opera reparationis; vel totum Christum, idest caput et membra '. De omnibus enim istis tractatur in ista scientia, sed secundum ordinem ad Deum.

Ad primum ergo dicendum quod, licet de Deo non possimus * scire *quid est*, utimur tamen eius effectum, in hac doctrina, vel naturae vel gratiae, loco definitionis, ad ea quae de Deo in hac doctrina considerantur: sicut et * in aliquibus scientiis philosophicis demonstratur aliquid de causa per effectum, accipiendo effectum loco definitionis causae *.

Ad secundum dicendum quod omnia alia quae determinantur in sacra doctrina 5 comprhenduntur sub Deo: non ut partes vel species vel accidentia, sed ut ordinata aliquialiter ad ipsum.

a) *scientia*. – *sapientia* AC.
p) *creaturis*. – *creatura* B.
T/ *fit*. – *est* l1D.
S) *illud*. – Om. G. po*t *habitus* ponunt ccten.
i) *proprium*. – *proprie* ACDEFG.
O *pertractantur*. – *tractantur codice*» et *ab* – Pro *doctrina. scriptura* A.
rJ/E – *at* D. – Pro *quae at, qui at* pBD, *qui sunt* »BD.
I) *ad ea*. – *ea* ACDEEG. – Mox *aliter* om. A; pro *subiectum. materiam* coepleex.

i) *rcl ra ... membra*. – L1ade *quidam dixerant quod subiectum m hac scientia esset rd res*, (marg. *dd. «/) *signa. rd opera reparationis. rd totus Christus, idest ipsum caput et membra* B; cūini ACDEG *F legunt *totus Oiristut*.
pt.mmus. – *possumus* BDpCFah – Pro eius *ejectu tn hac doctrina, m hac doctrina (scientia B) ejectu eius ccklkc**.
λ) *et*. – Om, ABCDE. – Pro *aliquibus, quibusdam* codke*. – Pro *philosophicis, phisicis* F.
y) *doctrina*. – *scriptura* ABCDE- – Pro *rd late accidentia, et* BCDEFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo, nota terminum utrumque. Ly *subiectum* stat pro subiecto formait, et ly *Deus* tenetur fonmditcr, idest *inquantum Deus*: ita quod sensus est: An Deus, inquantum Deus, sit subiectum formale huius scientiae.

Et ad bonitatem doctrinae, penetra quid importet *in-inanium Deus*, cx declaratione Scoti in hac quaestione*. Quemadmodum homo potest quadrupliciter accipi: primo ut animal rationale; et sic intelligitur quidditative, inquuntum homo; secundo ut substantia; et sic concipitur in communi: tertio ut naturaliter mansuetum, et sic concipitur per accidens, quia esse mansuetum est accidens scu passio hominis: quarto ut nobilissimum animalium, et sic concipitur relative ad aliud: – ita in proposito, ordine retrogrado procedendo, Deus potest considerari ut ollissima causa, et universaliter secundum quodeumque praedicatum respectivum ad extra; et sic consideratur relative ad extra: potest etiam considerari ut sapiens, bonus, iustus, et universaliter secundum rationes uttributalcs; et sic consideratur quasi per accidens: potest etiam considerari ut ens, ut actus, etc.; et sic consideratur in communi. Et ad hos tres modos, quasi simplices, reducuntur considerationes compositae, puta ut

actus purus, ut ens primum, etc. consideratur namque in huiusmodi Deus, ut stat sub conceptu communi, et relativo aut negativo, ut patet. Ante omnes autem hos modos, potest considerari Deu» secundum suam propriam quidditatem: haec enim est prima, secundum naturam, cognitio omnium, et fundamentum ceterarum, et hanc quidditatem circumloquimur *deitatis* nomine. Et sic. quaerendo an Deus sub ratione datatis, ut distinguitur contra rationem bonitatis etc., sit subiectum huius scientiae, est quaerere utrum Deus sub ratione suae propriae quidditatis, sit subiectum formale huius scientiae; ita quod quidditas Dei sit ratio formalis huius subiecti ut res est, etc.

II. In corpore duo: primo ponitur conclusio responsivn quaesito affirmative; secundo reteruntur cilionim dicta -. *C «+...»

Quoad primum, conclusio est Deus est subiectum huius scientiae.

Probatur dupliciter-. *Primo*. Obiectum alicuius potentiae vel habitus c>t id, sub cuius ratione omnia referuntur ad potentiam vel habitum: ergo subiectum scientiae est. sub cuius ratione omnia considerantur in scientia. Ergo subiectum huius scientiae est Deus.

n

.

.

»

l

. b. yi

p

➡ *.* r'

vinualilc̄r contineat totam scientiam: non ut causa in se- ipso sufficiens, ut Sentus voluit: sed in scipso quidem tum- ptum sufficien* *ut causa prima*, iJc*t in *uo ordine, ct non simpliciter. Sumptum nutem et in »c ct participantibus ipsum, aut quomodolibct attributis ad ipsum, fit sufficiens simpliciter. Vocatur autem causa simpliciter sufficiens, illa quae *primo*, idest adaequate, est causa alicuius; ut subie- ctum propriae passionis, sive immediate sive mediante ali- qua priore passione : causa .ititem sufficiens in suo ordine, quae licet sola non sufficiat ud effectum, in suo tamen ordine completa et totalis causa est, ut sol est causa Socratis. Et hoc modo principio prima alicuius scientiae continent virtunlitr omne* veritate* illius, scilicet ut primae propositiones. Non enim ex primis propositionibus solis immediate, ut patet, neque mediantibus tantum his quae totaliter ex illis pendent, omnes veritate* sciuntur: sed ex illis ut primis, et aliis ut secundis ac proximis causis, conchijiunc* multae sciuntur.

Et hoc clarius patet in ipsis passionibus quae demon- Urantur. In scientia enim dc numero, non /«portet omnes passioncs scibiles eadem scientia, contineri virtuahter in numero, *pruna*, idest adaequate ct sufficienter, loquendo de 'numero in *cip*o: quoniam sic nec passioncs binarii nec trinarii scirentur ibidem . ut patet. Sed bene oportet nu- merum in se continere virtunlitr omne* passioncs huius- modi *ut primam radicem earum*. Ut distinctum nutem ct participatum in binario et trinario etc., oportet omnium wbiccto, continent virtuulitr omnes ventate* ut primae passionum subiectum esse primum, idest adaequatum. Ac per hoc, principia talis scientiae, quae habent numerum

camae. Nec oportet quod sufficient ad inferendas omnes conclusiones, nisi ndiunctii propositionibus quarum subie- ctum iit binarius aut trinaris etc., ut cnuvis proximis: quemadmodum nec numerus m sc causa est sufficiens ad pusiones binarii, sed ut prima radix carum: ct hoc in eo quod scibiles, idest inquantum sunt in t di specie scibilis; quidquid sil in esse naturae.

Et secundum hanc viam, manifestum est quod c.imkm uientiam secundum «pccim contingit esse de genere ct multis speciebus, secundum singulorum propria.

XI. Et si quaeratur Quii ergo erit limes scibilium in una scientia? lum patet responsio ex dictis: limitantur namque scientiae secundum species scibilium ut sic, et non scgun- ilum specie* rerum. Et ideo lot species ct genera rerum sub unn possunt comprehendi scientia, quot comprehendi contingit sub unn specie scibili. Et ideo illa ratio formalis rerum quae primo fundat illam speciem scibilem. idest cui prius convenit ille modus abstraction'!· vel definitionis vel cognitionis, qui constituit illam speciem scibili*, est ratio formalis subiccti in illa scientia, et est primo radix omnium pertinentium ad illam scientiam ut ric.

Quod autem continentia xirtualis talis ut declarata est -, ' N·λ r-rt<- sufficiat a«l subiectum ct principia scientiae, patet ex pro- cessibus «cicnriarutn, tam in mathematici* quam in natu- ralibus. Utrobiquac namque multarum spccicrum pactione» proprie traduntur, puta trianguli et quadranguli, quas impossibile est ndocquntc contineri in subiccto geometriae, ut patet.

XII. Ad primam · ergo Scoti rationem, iam dictum est ·♦. LfJJJJŦ - Ad secundam vero, ex eodem fundamento dicitur, quod subiectum habitu* continere virtunlitr totum habitum, potest dupliciter mtelligi. uno muda, accipiendo subiectum in ncipso, alio modo, ut inventum in alii* per te partici- pantibus quomodolibct ipsum. Et similiter continere vir- ttflilr dupliciter scilicet adaequate, ct ut pnmam causam. Subiectum in scipio continet virtunlitr, ut prima causa, totum habitum, et non partem, sicut *ol continet virtunlitr totum hominem, et non partem, ut prima tamen sive supe- rior causa. Subiectum autem in sc ct in participantibus, con- tinet virtualitr ct adaequate, ut tota causa, totum habitum. - Et mc patet ad dubium ct simpliciter, ct *ad hominem* ·. * ° **

XIII. Quand secundum -, referuntur tres aliorum ussi- gnatione*. Prima est Magistri Sententiarum secunda Hago- nit Je Sancto Vietore: tertia est Lincoloieosis. Sed adverte modestiam \uccoris. Quoniam primo, excusando illos, dicit quod attenderant ud materiam quasi diceret quod non in- tendebant assignare subiectum formale. Secundo, omnia supradicto reducit ad subiccium formale a sc assignatum, dicem omnia haec tractari in ordine ad Deum.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM HAEC DOCTRINA SIT ARGUMENTATIVA

IF IP , qx f, rt. 5. id 2; I *Sent.*. Prol., art 5; I *Gent.*. cap. tx; in Boet *de Tnn.*. qu. tl, irt 3; *Quodlib.* IV. qu. rt, art. 5.

ggjJKSgnn OCTAVUM SIC p r o c e d i t u r . Videtur quod non sii argumentativa.

Dicit enim Ambrosius in libro i *de bide Catholica* ° : *tolle argumenta, ubi fides quaeritur*. Sed in hac doctrina praecipue fides quaeritur: unde dicitur Ioan, xx *: *haec scripta sunt ut credatis*. Ergo sacra doctrina non est ar- gumentativa.

2. Praeterea, si sit argumentativa, aut argu- mentatur ex auctoritate, aut ex ratione. Si ex au- ctoritate, non videtur hoc congruere eius digni- tati: nam locus ab auctoritate est infirmissimus, * secundum Boetium *. Si etiam 7 ex ratione, hoc Vrti n°n congruit eius fini: quia secundum Gregorium IMivii· in homilia *, *fides non habet meritum, ubi " hu- mana ratio praebet experimentum*. Ergo sacra doctrina non est argumentativa.

Sed contra est quod dicitur *ad Titum* i*, de

episcopo: *amplectentem' eum qui secundum doctri- nam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere*.

Respondeo dicendum quod, sicut aliae scientiae non argumentantur ad sua principia probanda, sed ex principiis argumentantur ad ostendendum alia in ipsis scienliis: ita haec doctrina non ar- gumentatur ad sua principia probanda, quae sunt articuli fidei; sed ex eis proceJit ad aliquid aliud ꝑ ostendendum *; sicut Apostolus, I ad *Cor.* xv :?< VJ, ex resurrectione Christi argumentatur ad resur- rectionem ' communem probandam.

Sed tamen considerandum est in scientiis phi- losophicis, quod interiores scientiae nec probant sua principia, nec contra negantem principia dis- putant, sed hoc relinquunt superiori sciendae *: ·1>··^ suprema vero inter eas, scilicet metaphvsica, dis- putat contra negantem sua principia, si adversa-

a) libro / di ttdc C^thohea. - libre de Sacrjmrntu codtcc* ct cXI. a b.
aort ridetur hac — ht* non ridetur
y) etijm. - Ora. E; eiutem ceteri et a b.

5; uh/. - cul ACDEFG. rei cui mvgn B, c4. λ
i) ampleaeutcm. - implectente PDFai.
Q aliquU aliud. - aliquid Plk»K
rj mxrrcclinuem. ~ ratfouem DjffJC.

rius aliquid concedit: si autem nihil concedit, non potest cum eo disputare, potest tamen solvere rationes ipsius. Unde sacra scriptura ., cum non habeat superiorem, disputat cum negante sua principia: argumentando quidem, si adversarius aliquid concedat eorum quae per divinam revelationem habentur; sicut per auctoritates sacrae doctrinae disputamus contra haereticos, et per unum articulum ' contra negantes alium. Si vero adversarius nihil credat ' eorum quae divinitus revelantur, non remanet amplius via ad probandum articulos fidei per rationes \ sed ad solvendum rationes, si quas inducit, contra fidem. Cum enim fides infallibili veritati innitatur, impossibile aufgm sit de vero μ demonstrari contrarium, manifestum est probationes quae contra fidem inducuntur, non esse demonstrationes, sed solubilia argumenta.

An primum ergo dicendum quod, licet argumenta rationis humanae non habeant locum ad probandum quae fidei sunt, tamen ex articulis fidei haec doctrina ad alia argumentatur, ut dictum * est ♦

Ad secundum dicendum quod argumentari ex auctoritate est maxime proprium huius doctrinae: eo quod principia huius doctrinae per revelationem habentur, ct sic oportet quod credatur auctoritati eorum quibus revelatio lacta est. Nec hoc derogat dignitati huius doctrinae: nam licet locus ab auctoritate quae l fundatur super ratione humana, sit infirmissimus; locus tamen ab auctoritate quae . fundatur super revelatione divina, est clficacissimus.

Utitur tamen sacra doctrina etiam " ratione humana: non quidum ad probandum fidum, quia per hoc tolleretur meritum fidei ; sed ad munifstandum aliqua alia quae traduntur in hac doctrina. Cum enim * gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet quod naturalis ratio subserviat fidei; sicut et naturalis inclinatio voluntatis obsequilur cantati. Unde et Apostolus dicit, II *ad Cur.* x *: *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Et inde est quod etiam . auctoritatibus philosophorum sacra do»ctrina utitur, ubi per rationem naturalem veritatem cognoscere potuerunt; sicut Paulus, *Actuum* xvn *, inducit verbum Arati, dicens: *sicut et quidam poetarum vestrorum dixerunt, genus Dei sumus.*

Sed tamen sacra doctrina r huiusmodi auctoritatibus utitur quasi extraneis argumentis, et probabilibus. Auctoritatibus autem canonicae * Scripturae utitur proprie, ex necessitate argumentundo. Auctoritatibus autem aliorum doctorum ecclesiae, quasi arguendo *f* cx propriis, sed probabiliter. Innititur enim fides nostra revelationi Apostolis et Prophetis factae, qui canonicos li-bros scripserunt: non autem revelationi, si qua fuit aliis doctoribus facta. Unde dicit Augustinus, in epistola ad Hieronymum r: *Solis eis * Scripturarum libris qui canonici appellantur. didici hunc honorem deferre, ut nullum auctorem eorum in scribendo errasse aliquid firmissime credam. Alios autem ita lego, ut. quantalibet sanctitate doctrinaque r praepolleant, non ideo verum putem, quod ipsi ita senserunt vel scripserunt.*

l) *scriptura.* – *doctrina* <odice\$. – Pro cmw> *negante, contra mc-gantem* G. – Pro *argumentando, arguendo* Cl.'AHI) »).
») *articulum.* – *articulum fidei* B.
<) *credat.* – *concedat* AD»C.
1) *ratientes.* – *rationem* rodke- ct a è. – Po il teq. rcrfioicf B *remanet via.*
l») *de vero.* – *vero* ACDEF, *veri* B, *omnino* G.
v) *dictum.* – *tupra dictum* ABCE.
ξ) *quae.* – BD. – Pro *ratione humana, rationem humanam* BD, *revelatione humana* ApC – Pro *infirmisitmui, infimbtimtu* A. *infir-mat* B.
) *quae.* – qui B. – Pro *revelatione divina, revelationem divi-nam* uti.
s) *etiam.* – Ûm. B – Idem pro *tolleretur, tolleret*; cl in fine senten-

uac kijii *aliqua doctrina traduntur*, *cJ corrigitur: *aliqua quae in ijcrj doctrina traduntur*; pro *aliqua aha. alia* A. *aliqua* DF, *illa* C, em.
p) *enim.* – *Igitur* Val. *quod etiam.* – *ellam food* Il, *juod* DGpA. – Tro *ghilaioghr-rum, ghicorum* H. – Pro *potuerunt, potett* B, *potuerant* C, *poterunt* DEpt.
T) *dnctrina.* – *tcscriptura* A
w) *canonicae.* – *taerxe* B. – Pro *argumentando, arguendo* AC(D FGi).
φ) *arguendo.* – *argumentando* B(DEFGL). – Pro *ear, non eae* »A. 7») *Solii eii.* – *Sdir enim* P«C et a h, *Salum ei*» lIDFG, *Solui eif* pG – m *o!c icribendo om. ACDEFGj.
l!) *doctrinale.* – *doctrinarum* ABCDEGpF. – Pro *juod, quia* co-dice; ; et omittunt *vel acripicrunt*

Commentaria Cardinalia Caietani

n tiiulo : *argumcnlativa*, idest probativa eorum quae I docet: an non, sed forte simpliciter proponit, ut Scotus Cl. th oa- dtxit contra articulum 2 .
II. In corpore tres conclusiones. *Prima* est: Sacra doctrina non arguit ad principia, sed ad conclusiones cx principiis. *Secunda* est Sacni doctrina disputat arguendo contra negantes principia eius, si aliquid eius concedunt. *Terlta* : Sacra doctrina disputat solvendo tantum. contra negantes principia et nihil eius omnino concedentes. – Et est semper sermo dc principiis complexis cognitionis in hac scientia, idest articulis fidei, quidquid sit dc principiis incomplexi*. aut ipsius esse tantum.

111. Prima conclusio probatur. Nulla scientia probat sua principia, sed cx cis conclusiones: ergo. – Et confirmatur secunda pars conclusionis, auctoritate Apostoli. I *ad Cor.* xv. Secunda vero ct tertia, primo simul probantur. Scien-tia suprema inter physicas, disputat contra negantes prin-cipia ; ct defendit solvendo saltem, si nihil concedunt. Ergo et haec doctrina habet utrumque. – Antecedens de-claratur cx differentia inter scientias inferiores ct supre-

mam. Consequentia vero probatur: quia ista est scientia suprema.
Deinde manifestantur singiUatim. Secunda quidem, cum contra haereticos cx uno articulo probamus alium. etc. Tertia vero, quia contra veritatem infallibilem nulla potest demonstrativa ratio esse ; ergo omnes rationes contra ea quae sunt istius scientiae, sunt rationes solubiles. Tenet sequela quia haec doctrina innititur infallibili veritati.
IV. Circa tertiam conclusionem, adverte quod theolo-gum posse solvere rationes philosophorum contra ea quae sunt fidei, contingit dupliciter. Uno modo, cx *creditis*: ut puta si dicenti quod omnis una res numero est una hypo-statice. respondet: «Nego, quia Deus est trinus. » Et sic thcologalis solutio non solvit nisi credendo. – Alio modo, cx propositionibus *satis, simpliciter t el quoad hoc*: ut puta si responderet ; < Nego in re infinita * : non quia sciat eius contradictoriam, scilicet *res infinita est plures hypostaticae*, sed quia scit negative nullum haberi efficax medium ad illam probandam (ct dicitur scire *negative*, quando nullo medio cogitur intellectus). Et sic theologus solvit cx scitis

quoad hoc. C. Aohnl rflfionc accidentis
In propoei logali »ccun<k non est thcol theologiae: n< solum gaudet pria, dum ad positionibus i tactam est. E cipiif inannre liter, non opo logales «uni h
Lndc minu giac tribaunt. decepu sunt q *bdtionis* naturi lutin autem es dato quod noi potest semper propositione << falsitatcm non v. Circa pr aliud est sdre et aliud est sd ct probatio assi *haec ditctrina n* cludo haec nor actu exercito co l&t quoninn requirit evidenti in ipso exercitii non adest ideo doctrinae, non nalitcr, quonian lectum nd inveni cont ariurura. Ei vertentia eius for VI. In respon nta. scilicet : ni sanctorum Docto lasophorum. Et dicitur at cx proj cx propriis, sed j li*us »ed cxtrnn< Et propterca scie est sermo . nihil solo naturali lum dem necessario co quaedam probabili l inique autem in ct consequenter e .ic per hoc. tlicolo.

Scnphera. – .fcci PGiD. iu ed. a qi

quoad hoc. Quandoque autem ex sciti* *simpliciter*: ut si solvat rationem contra accidentia in Sacramento Altari*, quia accidentis else non est messe nctualitcr, sed aptitudinaliter.

In proposito, litteram hone intclligo de solutione théologall secundo modo. Er si instetur, quia huiusmodi solutio non est theologi ut theologus c*t, quia non ex principiis theologiae: negetur assumptum: quoniam theologia non solum gaudet proprii*, sed etiam facit de extranei* propria, dum nd defensionem suam aliorum scientiarum propusiliunibu* utitur propter nos, ut in articulo 5, ad 7, tactum est. Et quamvis puni theologalia oporteat ex principii* manare thcolognlibu* ; theologalia tamen nunistorialiter, non oportet, sed mit est cis servire. Sic autem théologales sunt huiusmodi solutione*.

Unde minus bene videntur sentire, qui solvere theologiae tribuunt, non nisi ex aliqua propositione credito. Et decepti sunt quia non discreverunt inter *solutionis* ct *probationis* naturas. Probatio namque est ex evidentibus solutio autem c*t etiam ex his quae non apparent esse falsa, dato quod non sciantur esse vera. Et propterca theologus potest semper solvere, nunquam coacto intellectu ab aliqua propositione contraria hi* quae sunt fidei, quamvis eorum falsitatem non videat.

V. Circa probationem tertiae conclusioni* *, scito quod aliud est scire omnes rationes contra fidem esse volubiles, ct aliud est scire solvere ea*. Primum probatur In littera ct probatio assumit unam propositionem creditam, scilicet. *haec doctnna innititur veritati infallibili*: ct propterca conclusio haec non nobis hic evidens est. Secundum vero m actu exercito consistit: et liber *Contra Gentiles* hi* pknus ttL Et quoniam solutio, ut dictum est ' ct experimur, non requirit evidentiam. *cd non-coactioncm intellectus; et hoc in ipso exercitio solutioni* convincitur, dum ratio cogens non adest, ideo scire where, seu volvere contraria huius doctrinae, non est credere, aut ex credere, nisi occasio-nilitcr, quoniam ex hoc quod credimus, applicamus intellectum ad inveniendum defectus rationum et propositionum contrariarum. Et hanc distinctionem bene nota : quin imd-vertentia eius forte quosdam in hac littera errare permivtr.

VI. In responsione ad secundum, nota quatuor enumerata, scilicet: auctoritates sacrae Scripturae, auctoritate* sanctorum Doctorum, ratione* humana*, ct .«uctoriutcs philosophorum. Et ex primi* quidem doctrina haec procedere dicitur ut ex proprii* et necessarii*, ex secundi* autem ut ex propriis, sed probabilibus· ex quarti* sero ut probabilibus, »c«l extraneis. Et sic tertii* nullus assignatur focus. Et propterca sciendum est quod ratio humani *fc qua hic c*t sermo . nihil aliud est quam argumentatio aliqua ex solo naturali lumine robur haben*. Et est «lupient: quacd*m necessario concludens, quae vocatur demonstratio; ct quaedam probabiliter, quae magnam habet latitudinem. Vtraque autem in aliqua certa scientia physica clauditur, ct consequenter extranea est a genere scibili theologico; ac per hoc, theologia procedit ex ratione humana ut sic,

ul ex extranei*. Et quoniam nulla demonstratio physica potest afferri ad theologalia ut sic (quoniam theologalia, ut sic sunt, oportet resolvi in principia evidentia, non lumine naturali, sed divino), ideo, absolute loquendo, ex ratinne naturali procedit theologia ul ex extranei* cl probabilibus; quemadmodum ex auctoritatibus philosophorum. Et propterca sedes assignata auctoritatibus philosophorum, intelligendn est assignata etiam rationi naturali quam cognoverunt in cuius signum simul tractabat utrumque. Et sic omnia enumerata sunt locata.

VII. Sed dubium hic occurrit non dissimulandum. Si ex rationibus naturalibus theologia procedit ut ex extranei* et probabilibus, cur tantus labor n doctoribus speculativis assumptu* est? Quorsum libri *Contra Gentiles*, rationibus naturalibus pleni? etc. Aut enim hi non tradunt theologiam aut in extranei» nimis morali *unt.

VIII. Ad hoc breviter dicitur, quod *de quibuslibet me-uiphysicac ct naturales quae afferuntur in sacra doctrina, simpliciter quidem sunt extraneae*: sed ut ministrae theologiae. nd destruendas politiones opposita* conclusionibus aut principii* thcologallbus. nui ad solvendas rationes contra theologalia foetas, aut ad stabilienda ea de quibu» theologi i secundario est, ut Deum eue. cl unum Cue, cl ini-niortûlcm. etc., non sunt extraneae, sed ex cis procedit theologia ut ex propriis, ct quandoque necessariis; ministerialiter tamen , et non ratione sui, sed propter nostri intellectus infirmitatem, ut in articulo 5, ad J, dictum est. Et propterca sancti Doctorat, qui speculativo ingenio praediti fuerunt, intellectus humani defectui subvenire cupientes, rationes philosophical plurima* con.aii sunt afferre ad ali-quod horum trium; ut sic viri docti, ea quae fidei sunt retinni non contraria conipcrientc*. facilius hi* quae fidei sunt adhaerere possint, aut saltem ea non spernere aut deridere.

Suadetur autem huiusmodi rationes, ut ministras, propria* effici huius scientiae propter nos, ex littera in tertia conclusione, ct eius manifestatione. Non enim diter posunt solvi obiectione* oportitac sufficienti solutione, nisi ex rationibus philosophici*: si namque ex crediti* solvenda essent obiecta philosophorum, ridiculo philosophi* theologi essent, etc.

IX. CiRi haec diligenter adverte, quod aliud est loqui «l uitionc humana, ct aliud loqui de *propositionibus notis ratione humana*. In littera, ut declaravimus ♦, insinuaturn- quod ex ratione humano, absolute loquendo, haec doctrina procedit ut ex extraneis ; quoniam propositione* notne naturali, non divino lumine, ut sic. *unt extraneae. Sed umen multae propositione* notae naturali lumine et demonstratione. secundum scipsas sumptae, sunt vere ct proprie théologales. sub alio tamen lumine, ut in i articulo, in responsione ad 2, patet; ut patet de istis, *Deus est, Deus est unus, Deus est bonus*, etc. Unde, cum theologus arguit ex Uti*, arguit ex propriis ; quamvis non proprio tantum modo noti*, pro quanto sunt non solum rcvchita. sed etiam tata.

ARTICULUS NONUS

UTRUM SACRA SCRIPTURA DEBEAT UTI METAPHORIS

I *Sent.*, ProI., in. 5; diiL xxxnr, qu. in, art. t, a; III Cu'if. Grau cap. exit; in OocL *df Γηη* , qu. n. ert. 4.

n nonum sic proceditur . Vidclur quod sacra Scriptura a non debeat uti metaphoris. Illud enim quod esi proprium doctrinae, non vidclur competere huic scientiae, quae inter alias tenet locum supremum, ut iam dictum est *. Procedere autem per similitudines varias et repraesentationes, est

proprium poeticae, quae esi infima inter omnes doctrinas. Ergo huiusmodi similitudinibus uti, non est conveniens huic scientiae.

. Praeterea, haec doctrina videtur esse ordinata ad veritatis manifestationem: unde et manifestatoribus y eius praemium promittitur, *Eccli.* xxiv *: *qui elucidant me, vitam aeternam habebunt.*

a) *Scriptura*. – *doctrina* codice*. – Pro *metaphoris*, *tnctaphoricit* pG»D, et ita cd. α ubique; *tGCutionibui inctaphorieis* IL.

>) *nmtitudinibiu*. – *siniHûus* IL
γ) *^Mi/rftahirilui*. – *manifatationilMi* ffÜpC.

Sed per huiusmodi similitudines veritas occultatur. Non ergo competit huic doctrinae divina tradere sub similitudine corporalium rerum.

3. Praeterea, quanto aliquae creaturae sunt sublimiores, tanto magis ad divinam similitudinem accedunt. Si igitur aliquae ex creaturis transumerentur ad Deum, tunc oporteret talem transumptionem maxime fieri ex sublimioribus creaturis, et non ex infimis. Quod tamen in Scripturis frequenter invenitur.

• Ver» 10.

Sed contra est quod dicitur Osce χη *: *Ego visionem multiplicavi eis, et in manibus prophetarum assimilans sum*. Tradere autem aliquid sub similitudine, est metaphoricum. Ergo ad sacram doctrinam pertinet uti metaphoris \

0

Respondeo dicendum quod conveniens est sacrae Scripturae divina et spiritualia sub similitudine corporalium e tradere. Deus enim omnibus providet secundum quod competit eorum naturae. Est autem naturale homini ut per sensibilia ad intelligibilia veniat: quia omnis nostra cognitio a sensu initium habet. Unde convenienter in sacra Scriptura * traduntur nobis spiritualia sub metaphoris corporalium. Et hoc est quod dicit Dionysius, i cap. *Caelestis Hierarchiae: Impossibile est nobis aliter lucere divinum radium, nisi varietate * sacrorum velaminum circumvelatum*.

Convenit etiam sacrae Scripturae, quae communiter omnibus proponitur (secundum illud *ad Rom.* i ♦ *sapientibus et insipientibus debitor sum*). ut spiritualia sub similitudinibus * corporalium proponantur; ut saltem vel sic rudes eam capiant, qui ad intelligibilia secundum se capienda non sunt idonei.

H

An PRIMUM ERGO dicendum quod poela * utitur metaphoris propter repraesentationem: repraesentatio

enim naturaliter homini delectabilis est. Sed sacra doctrina utitur metaphoris propter necessitatem et utilitatem, ut dictum est ♦

• In corp.

Ad secundum dicendum quod radius divinae revelationis non destruitur propter figuras sensibiles quibus circumvelatur, ut dicit Dionysius ♦, sed remanet in sua veritate; ut mentes quibus fit revelatio, non permittat ' in similitudinibus permanere, sed elevet eas ad cognitionem intelligibilium; et per cos quibus revelatio facta est. alii etiam circa haec c instruantur. Unde ea quae in uno loco Scripturae traduntur sub metaphoris, in aliis locis expressius exponuntur. Et ipsa etiam occultatio figurarum utilis est, ad exercitium studiosorum, et contra irrisiones infidelium, de quibus dicitur. Matrk. vu *: *nolite sanctum dare canibus*.

• l-oa tn mo. nt.

* V<TK

Ad tertium dicendum quod, sicut docet Dionysius, cap. ii *Cael. Hier.*, magis est conveniens quod divina in Scripturis tradantur sub figuris vilium corporum, quam corporum nobilium *. Et hoc propter tria. Primo, quia per hoc magis liberatur humanus animus ab errore. Manifestum enim apparet quod haec secundum proprietatem non dicuntur de divinis: quod posset esse dubium, si sub figuris nobilium " corporum describerentur divina; maxime apud illos qui nihil aliud a corporibus nobilius excogitare noverunt. - Secundo, quia hic modus convenientior est cognitioni quam de Deo habemus in hac vita. Murgis enim manifestatur nobis de ipso quid non est, quam quid est: et ideo similitudines illarum rerum p quae magis elongantur a Deo, veriozem nobis laciunt aestimationem quod sit supra illud quod de Deo dicimus vel cogitamus. - Tertio, quia per huiusmodi, divina magis * occultantur indignis.

Z) occultatur. - obfmeatur A.
t) aliqua. - aliqua ABDEFGa. - Pro traniumrrcntur, tranrumcrc-tur BpFa. - tunc om. a»iitcc< ct a b. - Pro oporteret, oportet BCDEpA.
O frequenter. - Om. pA.
r,) mrtapkarif. - mctaphoncij A,
/imilifudtnc corporalium. ~ corporalium metaphom codecs.
») Scriptura. - doctrina codice*.
x> variedate. - veritate A.
Ī.) tub timilitudinibus. - tub similitudine ACE. - uc omittit B. - Pro eam, ea «A.
l*) poeta. - poetica çodica». - Pro repraesentatio enim, et reprae-

sentatio B. repraesentatio autem C, qui omitut naturaliter. - Fro delectabilis. delectabilius F.
v) permittat. - permittantur codices. - hem pro permanere. remanere.
haec. - hoc codicec. - Pro instruantur, instruuntur CDEFG.
o) nobilium. - nobiliorum ACDEFGa.
r.) nobilium. - nobiliorum codices ct cd. a. - PsrtiaUUm a ante Cûrporibus <»m. codtcca. - Pro nnrrrunt. potiunt vel noverunt It
D illarum rerum. - eorum ABC, illorum DF<F, illarum pF.-
Post aestimationem codice* adjunt de Deo. - Pn» de Deo, de n G«Fa.
<?) magia. - Om. B.

Commentaria Cardinalis Coiôtani

In titulo. *uti metaphoris* est uti locutionibus quac non verifkantur de his de quibus dicuntur, secundum propriam significationem, sed secundum aliquam similitudinem ad proprie significata; ut cum dicitur quod *Deus noster ignis consumens est **, utimur metaphora; quia Deus non est vere ignis, sed sc habet ad modum ignis consumentis. Et sic de aliis. Et occasionem sumit quaestio haec ex II •Car*ii.o.iu

•.nil- *' w .io -

II. In corpore una conclusio, responsiva quaesito affirmative; Sacra doctrina congrue utitur metaphoris corporalium ad divina et spiritualia.

Probatur dupliciter. *Primo*. Deus omnibus providet prout congruit eorum naturae. Ergo convenienter homini in sacra doctrina spiritualia sub corporalibus similitudinibus traduntur. - Antecedens patet. Consequentia vero probatur: quin naturale est homini ad intelligibilia per sensibilia duci. Probatur quia omnis nostra cognitio oritur n sensu. Et confirmatur haec ratio auctoritate Dionysii, etc.

Secundo. Sacra doctrina proponitur omnibus hominibus communiter. Ergo congrue spiritualia sub similitudinibus corporalium traduntur. - Antecedens probatur *ad Rom.* I. Consequentia autem probatur: quia plures non sunt idonei nd intelligibilia secundum sc, qui vel sic ca capere possunt.

III. In responsione ad primum, dubium occurrit, quomodo verilicctur quod haec doctrina utatur metaphoris propter *necessitatem et utilitatem*, ut dictum est. Nulla siquidem necessitas est, aut m corpore ostensa cat. Secunda namque ratio utilitatem tantum infert, ut patet: prima vero convenientiam, ut ipsa littera testatur, et convinci potest ex eo quod connaturalitas nostra ad sensiblfin non infert necessitatem ad *talía* sensibilia, scilicet metaphoras. - Et augetur dubium: quia nihil est metaphorice in Scriptura traditum, quod non possit proprie doceri. Nulla ergo ctl necessitas utendi metaphoris in hac doctrina, quamvis convenienter et utiliter eis utatur.

IV. Ad hoc dicendum milii videtur, quod uti metapho-
ris in hac doctrina est quodammodo ncccMarium* et quo-
dammodo non: et hoc respectu non horum aut illorum,
putii minus idoneorum, sed respectu hominis viatoris. Est
siquidem necessarium propter melius consequendum fi-
nem , scilicet cognitionem Dei. Et haec necessitas osten-
ditur per primam rationem litterae. Ex hoc namque quod
connaturalc est homini intclligibilia per sensibilia tantum
nossco. oportet, si spiritualia facile et suo modo cognoscere
debet, ut per metaphoras cognoscat: quoniam metaphorae
supplent vices spiritualium «pedorum, quae de spiritualibus
haberi deberent secundum se – Non est autem necessarium

simpliciter: quia etsi non absque phantasmatibus, tamen
absque metaphoris posset homo etiam in hoc statu capere
quae dicuntur, licet non ita facile.

Et per hoc patet solutio ad obiccta -. Prima namque
ratio ostendit non solum convenientiam, sed. ostendendo
convenientiam, ex hoc ipso ostendit necessitatem, non sim-
pliciter, sed propter melius. – Et si contra hoc instetur au-
ctoritate Dionysii in littera allatu, *impossibile est*: dici
potest quod *impassibile* distinguitur sicut et *necessarium*:
quoniam *impassibile* et *necessarium non* aequipollcnt; et
perinde est ac si diceretur, *necesse est non aliter lucere*
nobis, etc.

h. i. *

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM SACRA SCRIPTURA SUB UNA LITTERA HABEAT PLURES SENSUS

I Sent.. Prol.. «n. 5; IV. dat. xxi. qu. i, art. j, qu*. t. j J 3; Je Pet.. qu. iv, trt. i; Quodt. III, qu. xnr, an. i; VII, qu. M, pe» lot;
ad Gal., cap. n. lctet. m.

7«Tv </^d decimim sic proceditur. Videtur quod
ScriP<ura “ sub una littera non ha-
beat plures sensus, qui sunt historicus
litteralis> allegoricus, tropologicus
sive moralis, et anagogicus. Multiplicitas enim
sensuum in una scriptura parit confusionem et
deceptionem, et tollit arguendi firmitatem: unde
ex multiplicibus propositionibus non procedit ar-
gumentatio, sed secundum hoc aliquae fallaciae
assignantur. Sacra autem Scriptura debet esse
efficax ad ostendendam veritatem absque omni
fallacia. Ergo non debent in ea sub una littera
plures sensus tradi.

2. Praeterea, Augustinus dicit in libro *de Utili-
/j/e credendi**, quod *Scriptura quae Testamentum
Vetus** vocatur, *quadrifariam traditur*: scilicet,
secundum historiam , *secundum aetiologiam*, *te-
cundum analogiam*, *secundum allegoriam*. Quae
quidem quatuor a quatuor praedictis videntur
esse aliena omnino i Non igitur conveniens vi-
detur quod eadem littera sacrae Scripturae secun-
dum quatuor sensus praedictos exponatur

3. Praeterea, praeter praedictos sensus, inve-
nitur sensus ' parabolieus, qui inter dios sensus
quatuor non continetur.

Sed contra est quod dicit Gregorius, XX A/b-
ralium *: *Sacra Scriptura omnes scientias ipso lo-
cutionis suae more transcendit: quia uno eodemque
sermone, dum narrat gestum, prodit mysterium.*

RESPONDEO dicendum quod auctor sacrae Scri-
pturae est Deus, in cuius potestate est ut non
solum voces ad significandum accommodet (quod
etiam homo facere potest), sed etiam res ipsas.
Et ideo, cum in omnibus scientiis voces signifi-
cent, hoc habet proprium ista scientia, quod ipsae
res significatae per voces, etiam significant ali-
quid. Illa ergo prima significatio, qua voces si-
gnificant res, pertinet ad primum sensum, qui
est sensus historicus vel litteralis. Illa vero signi-

ficatio qua res significatae per voces, iterum ;
res alias significant, dicitur sensus spiritualis; qui
super litteralem tundatur, et eum supponit.

Hic autem sensus spiritualis trifariam dividitur.
Sicut enim dicit Apostolus, *ad Ilebr.* vii ' *, lex
vetus figura est novae legis: et ipsa nova lex,
ut dicit Dionysius in *Ecclesiastica Hierarchia* ♦
est figura luturae gloriae: in nova etiam lege, ea
quae in capite sunt gesta, sunt signa eorum quae
nos agere debemus. Secundum ergo quod ea
quae sunt veteris legis, significant ea quae sunt
novae legis, est sensus allegoricus: secundum
vero quod ea quae tn Christo sunt facta, vel in
his quae Christum · significant, sunt signa eorum
quae nos agere debemus, est sensus moralis:
prout vero significant ea quae sunt in aeterna
gloria, est sensus anagogicus.

Quia vero sensus litteralis est, quem auctor
intendit: auctor autem sacrae Scripturae Deus est,
qui omnia simul suo intellectu comprehendit: non
est inconveniens, ut dicit Augustinus XII *Confes-
sionum* *, si etiam secundum litteralem sensum in
una littera Scripturae ' plures sint sensus.

Ad primum ergo dicendum quod multiplicitas
horum sensuum non facit aequivocationem, aut
aliam ' speciem multiplicitatis: quia, sicut iam di-
ctum est*, sensus isti non multiplicantur propter
hoc quod una vox multa significet: sed quia
ipsae res significatae per voces, aliarum rerum
possunt esse signa. Et ita etiam nulla confusio
sequitur in sacra Scriptura: cum omnes sensus
tudentur super unum, scilicet litteralem; ex quo
solo potest trahi argumentum, non autem l ex his
quae secundum allegoriam dicuntur, ut dicit Au-
gustinus in epistola contra Vincentium Donati-
stam *. Non tamen ex hoc aliquid deperit sacrae
Scripturae; quia nihil sub spirituali sensu conti-
netur fidei necessarium, quod Scriptura per litte-
ralem sensum alicubi manifeste non tradat.

a) *Scriptura.* – doctrina B.
arguendi» – argumentandi BG(ADE0, arguenda E.
7) *Titlalnrrntum* Vetus. – *Vetus Testamentum* codice». – scilicet
omiuunt codices et ed. a.
i) *praedictis* ... «AMmīno. -/rimo dtelis omnino aliéna videntur coJJ.
O sensus. – Om. ABCDE. – Pro illos, alio» B; senius oaun. codice». .
Ç) *iterum.* – rrraw» AC – Pro super, supra codd. et j>; pro tute-
ralem, litteram A.

SeitXAk Toxjm. 1>. Thomas T. I.

rrj ad Htbr. VU. – Om. rodckcx; d. ad Gal. tr. 14, et Cotnnenu
». Thomac ibidem. – Pro bxclestastka, Caelesti I.
i) *Christum* – per *Christum* ACIE – Pro slgnf^eant,
tur «A.
O *Scripturae.* – *sacrat Scripturae* codiccn et cd. 4.
<) *altam.* – IU – Idem post sicut in pnncipw tolu-
ficatis principalis, margo 1» im principio huius.
λ) *autem.* – Om. cudieo».

p An secundum dicendum quod illa tria historia, aetiologia, analogia, nd unum litteralem sensum pertinent. Nam historia est, ut ipse Augustinus exponit -, cum simpliciter aliquid proponitur: aetiologia vero, cum causa dicti assignatur, sicut cum Dominus assignavit causam quare Moyse* permisit licentiam repudiandi uxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum. Matt, xix - : analogia vero est, cum veritas unius Scripturae ostenditur veritati alterius non repugnare. Sola autem allegoria, inter illa quatuor, pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Sicut et Hugo de Sancto Victore sub sensu allegorico etiam anagogicum ' compte-

hendit, ponens in tertio suarum *Sententiarum* ♦ solum tres sensus, scilicet historicum, allegoncum ct tropologicum.

An tertium dicendum quod sensus parabolicus sub litterali continetur: nam per voces significatur aliquid proprie, et aliquid figurative r; nec est litteralis sensus ipsa figura, sed id quod est figuratum. Non enim cum Scriptura nominat Dei brachium, est litteralis sensus quod in Deo sit membrum huiusmodi · corporale: sed id quod per hoc membrum significatur, scilicet vinus operativa. In quo patet quod sensui litterali sacrae Scripturae nunquam potest subesse falsum.

ri Srrirtor»^
•Krit. c. nt. .
a. ua. c. p.
«Pro». Hh-lai
Speremni c.
|».

0 uia igitur f
doctrinae (

? non solum secun
secundum quod i
rum, et spécialité

» Qb », *π. »||. est manifestum 4
nem intendentes,

• Γ»π. I' eundo, de motu
τ tertio, de Christe
» p»»l. III via est nobis ten

Consideratio al
mo namque con:
tiam divinam pei

μ) *ilia tru.* – *tria Hia iciltrl* coJkae.
») *anatificum.* – *analtigfaâl* P,
fi *jtpvraire.* – *Spuraic* ACEF

o) *membrum huiiimoJi.* – *tale membrum* Ü. – Pro quoJ per, per J AC.

Commentaria Cardinalia Cuætani

* (J. Bum. iu Titulus clarui. – In corpore duae conclusionem* *. Prima respondet quaesito affirmative: Sacra doctrina sub una littera habet plurcs sensus, scilicet litteralem ct spiritualem, et hunc triplicem, scilicet allegoncum. moralem ct anagogicum.

Probatur cx differentia inter hanc scientiam ct alias, cx differentia inter auctores derivata. Auctor huius doctrinae est Deus, ceterarum homo: ergo in potestate huius auctoris est accommodatio ct vocum ct rerum ad significandum, et non in potestate auctoris aliarum. Ergo in ceteris scientiis voces tantum significant: in hac vero ct voces ct res. Ergo in hac est duplex sensus, scilicet litteralis ct spiritualis. Omnes consequentiae patent. Et ultima declaratur quia iuxto significationem vocum, attenditur sensus litterali' iuxta significationem autem rerum, attenditur sensus mysticus.

Quoad secundum vero partem, declaratur distinguendo triplicemfigurationem, ut clare patet in littera.

II. Circa hanc partem nota, cum accommodare res ad significandum nihil aliud sit quam facere res esse non solum res, sed signa aliarum rerum, dupliciter intdligi potest rex fieri signa uno inudo, tn *ipsa generatione rerum*, ut scilicet simul fiant ad hoc ut sint res, et signa aliarum rerum; alio modo, *adventitie*, ut res iam factae accipiantur ut signa. – Si accommodatio rerum ad hoc ut sint signa, sumatur hoc secundo modo, non est proprium Dei. nec excedit hominis facultatem, accommodare res ad significandum: nec est proprium huius scientiae quod res significant. Quoniam res gestae narratae in aliis historiis, possunt ab homine interpretari ut signa aliarum; non solum pet modum imitationis, ut gesta fortia antiquorum imitanda sint a successoribus; sed per modum significationis, ut scilicet gesta illa ut signa habeantur gerendorum. – Si autem sumatur accommodatio rerum ad significandum, primo modo, dupliciter potest intclligi: scilicet universaliter, ct particulariter. Si particulariter, sic non excedit homini* potestatem, nam quiUbct potest facere aliquos actus, vel aliquod artificiale. ct faciendo illa, intendere per illa significare aliam rem, ut patet. Sed quod omnia quae narrantur gesta in tot historiis ut res ad doctrinam aliquam spectantes, ut sic, sint cx sui constitutione signa aliarum rerum, hoc excedit humanam facultatem: hoc Dei est proprium: in hoc haec doctrina celeras scientias excellit.

Est igitur sensui litterae, quoJ accommodare res uni·vcrssliter spectante* ad doctrinam, ad hoc ut signa sint cum fiunt, eat proprium huius doctrinae : quia hoc a solo .Auctore huius doctrinae fieri potest. Non enim cx adinventione neutra, petra dc qua fluxit luducis «qua in deserto, fucta est signum Christi sed ad hoc cx illa petra fluxit aqua, ut in voritntc esset ions aquae, et esiet signum Christi, qui fons est aquae spiritalis, dicente apostolo · *bibebant · i c.r v ».* *autem de spiritali consequente a» petra, petra autem erat Christus.* Et sic dc aliis.

III. Secunda * conclusio est. Non inconvcnit in una littera Scripturae, secundum senium litteralem, *cae* plures sensus.

Probatur dupliciter. *Primo*, ratione. Auctor Scripturae sanctae est Deui, omnia simul suo intellectu comprehens: ergo non inconvcnit, etc. Probatur consequentia quia sensus litteralis est quem Auctor Scripturae intendit. – *Secundo*, auctoritate Augustini, XII *Confessionum*,

IV. Circa hanc conclusionem occurrit dubium. Quia si sensus litteralis potest multiplicari, nulla ent certitudo quii sensus sit intentus ad litteram, quolibet praeferente sunm expositionem interpretationi alterius : cum enim dc intentione Dei non aliter constet, oportebit omnes litterae expositiones ut litterales accepture, aut nullam.

V. Ad hoc breviter dicitur, quod littera habens inultas expositiones, dupliciter se potest habere ad illas. *Primo*, comparions illos tam absolute, quum in ordine ad reliqua quae sunt fidei. Et tunc multitudo expositionum litteralium ad exercitationem nostram confert, dignitatique Auctoris attestatur, ut Augustinus ibidem vult. *Secundo*, ut compotiens illns in se. non tamen collatu cum aliis littcns sacrae Scripturae. Et tunc cx tali collatione excludi ponunt omnes illae interpretationes repugnantes non repugnantes vero admitti. Sicut enim in responsione ad primum in littera dicitur, nihil necessarium ad salutem continetur in sacra Scriptura, quod non per litteralem sensum alicubi manifeste tradatur: quamvis in aliqua littera obscure habeatur, propter multitudinem expositionum. – Et si deficeret collatio litterae obscurae ad manifestam, nunquam tamen deest collatio ad sanctae Ecclesiae auctoritatem; a qua non solum certificari possumus de littéral-' sensu Scripturae, sed certi facti sumus de Scriptura ipsa: *Erangelio* (inquit Augustinus in epistola contra *Fundamentum* *) *non crederem, tiisi me auctoritas Ecclesiae admoneret.*

*£««0-4 If, lia-
A-cHapt.-«4» />
<aal h»d. e ».

pl *etiam*, – Om. codtaNk, –
y) *kario.* – *est hQmxS* Λ
δ) *pertinente* – Aeia aS
il *opcrdtwmem*, – *perfecti*
ritate tt. .: >xVnJl/</c cct^ri.
O n.^li. – Ante *per ic*
»0 *pci*· »/. – Ore. DE
4) – J

U Ibid. („. “

QUAESTIO SECUNDA

DE DEO, AN DEUS SIT

IN TRES ARTICULOS DIVISA

» (>v,Λ ip>lvΓ principalis intentio huius a sacrae doctrinae est Dei cognitionem tradere, et non solum secundum quod in se est, sed etiam ¶ secundum quod est principium rerum et finis earum, et specialiter rationalis creaturae, ut ex dictis est manifestum *; ad huius doctrinae expositionem intendentes, primo tractabimus de Deo; secundo, demotu rationalis creaturae in Deum*; tertio, de Christo, qui, secundum quod homo via est nobis tendendi in Deum *.

Consideratio autem de Deo tripartita erit. Primo namque considerabimus ea quae ad essentiam divinam pertinent *; secundo, ea quae per-

tinent ad distinctionem Personarum ♦, tertio, ca . <> «”%.

quae pertinent ad processum creaturarum ab ipso*.

Circa essentiam vero divinam, primo considerandum est an Deus sit; secundo, quomodo sit, vel potius quomodo non sit ♦, tertio consideran- · Q° »«

dum erit de his quae ad operationem · ipsius pertinent, scilicet de scientia et de voluntate et potentia*.

Circa primum quaeruntur tria.

Pruno: utrum Deum esse sit per se notum.

Secundo: utrum sit demonstrabile.

Tertio: an Deus sit.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUM ESSE SIT PER SE NOTUM

I Cor ■ *

I 5/πΛ, dut. III, qu. t. ait. j ; I Coat. drat., cap. i, xi. III. cap. xxxtui; Ck I«nr.. i, an. °3; AX., <u. ππ, iH. j, d ii, in PaUm. fin; In Bvct. dc Tnn., qu. t, an. 5, ad 6.

Ct. na@ '.

◀◀ D primum sic proceditur. Videtur quod Deum esse su per se notum. Illa enim nobis ζ dicuntur per se nota, quorum cognitio nobis naturaliter inest, sicut patet de primis principiis. Sed, sicut dicit Damascenus *n principio libri sui *, *omnibus cognitio existendi Deum naturaliter est inserta*. Ergo Deum esse est per se notum.

i 2. Praeterea, illa dicuntur esse per se ' nota, quae statim, cognitis terminis, cognoscuntur: quod Philosophus attribuit primis demonstrationis *pnn- cipiiis, in I *Poster.* *: scito enim quid est totum et quid pars', statim scitur quod omne totum maius est sua parte. Sed intellecto quid significet hoc nomen *Deus*, statim habetur ■ quod Deus est. Significatur enim hoc nomine id quo * maius significari non potest: maius autem est quod est in re et intellectu, quam quod est in intellectu tantum: unde cum. intellectu hoc nomine *Deus*, statim sit in intellectu, sequitur etiam quod sit in re. Ergo Deum esse est per se notum.

t 3. Praeterea, veritatem esse est per se notum: quia qui negat veritatem esse, concedit veritatem esse *: si enim veritas non est, verum est veritatem non esse. Si autem est aliquid verum, oportet quod veritos sit. Deus autem est ipsa

veritas. Ioann, xiv *: *Ego sum via. veritas et vita.* v«.t

Ergo Deum esse est per se notum.

Sed contra, nullus potest cogitare ' oppositum » eius quod est per se notum, ut patet per Philosophum, in IV *Metaphys.* * et I *Pister.* **, circa I prima demonstrationis principia. Cogitari autem r ?.. potest oppositum eius quod est Deum esse, sc- 5 T *f* eundum illud Psalmi ui* : *Dixit insipiens in corde ' Vm suo. non est Deus*. Ergo Deum esse non est per se notum.

Respondeo dicendum quod contingit aliquid esse per se notum dupliciter: uno modo, secundum se et non quoad nos; alio modo, secundum se et quoad nos. Ex hoc enim aliqua propositio est per se nota, quod praedicatum includitur in ratione subiecti, ut *homo est animal*: nam *animal* est de ratione hominis. Si igitur notum sit omnibus de n praedicato et de subiecto quid sit. propositio illa erit omnibus per se nota: sicut patet in primis demonstrationum principiis, quorum termini sunt quaedam communia quae nullus ignorat, ut ens et non ens. totum et pars, et similia. Si autem apud aliquos notum non sit de praedicato et subiecto quid sit, propositio quidem quantum in se est. erit per se nota: non tamen apud illos qui praedicatum et subiectum propo-

a) *huius*. – Om. A.
diam. – Om. codxc*. – *carum* om. B.
γ) Aorno, – *at* Aorno ACE.
pertineat. – Ante *ad* ponunt cmliceu
i) *operationem*. – *perfectionem* âC. – Pu» *d St "Jentate. d ventate* 11, et vcJuntatc cctoxi.
Q *nobtt*. – Ante *jw u* ponunt AC, p<r.: D. om, &F.
η| *per jr*. – Om. DECpCF.
0) *demonstrationii*. – *demonstrationum* oxLcc*.

♦) *pars*. – *at pan* ABCDE.
■ λ.ifertur. – *scitur* D.
M *fun*. – ^ttod – Pn» *esitari* B, *excogitari* »E.
p) *veritatem case*. – *rcritatem* mw *au* IOΛpE.
») *cvgitat*°. – *dicçrc* A, com pC.
() *circa*, –m/ *circa* B, *fui dicit 4*ûd nullus pvttest cogitare contra* F.
o) *Psalmi* lit. – ui «u. C0dkca et 4 b.; el lu u'tj ct munenw pmt *lhal*m.
s) *Je*. ~ *ct de* vo2srt.

irionis * ignorant. Er ideo contingit, ut dicit Bou-
r,us *n ^Γ0 *Hebdomadibus* *, quod quaedam
sunt communes animi conceptiones · ct per se
.ib.pce.m noinCj apud snpjenles tantum, ut *incorporalia in*
' η ππ. =>=< *loco non esse* *.

Dico ergo quod hacc propositio. *Deus est*, quan-
tum in se est, per se nota est: quia praedicatum
est idem cum r subiecto; Deus enim est suum
•Qu lu.m < esse, ut infra patebit *. Sed quia nos non scimus
•o e>.,«n dc Deo quid est, non est nobis per se nota *: sed
indiget demonstrari per ea quae sunt magis nota
* quoad nos, ct minus nota quoad naturam w, sci-
licet per effectus.

Ad primum ergo dicendum quod cognoscere
Deum esse in aliquo communi, sub * quadam con-
fusione. est nobis naturaliter insertum, inquantum
scilicet Deus est hominis beatitudo *: homo enim
f naturaliter desiderat beatitudinem, ct quod * nat-
uraliter desideratur ab homine, naturaliter co-
gnoscitur ab eodem. Sed hoc non est simpliciter
cognoscere Deum esse; sicut cognoscere venien-

lem, non est cognoscere Petrum, quamvis* sit
Petrus veniens: multi enim perfectum hominis
bonum, quod est beatitudo, existimant * divitias;
* quidam vero voluptates; quidam autem aliquid
aliud.

Ad secundum dicendum quod forte ille qui audit
hoc nomen *Deus*, non intelligit significari aliquid
quo maius cogitari ·· non possit, cum quidam
» crediderint Deum esse corpus. Dato etiam *M* quod
;3 quilibet intelligat hoc nomine *Deus* significari hoc
quod dicitur, scilicet illud quo maius cogitari non
potest; non tamen propter hoc sequitur quod
intelligat id quod significatur per nomen, esse ” π
in rerum natura; sed in apprehensione intellectus
tantum. Nec potest argui quod sit ' in re, nisi M
daretur quod sit in re aliquid quo maius cogitari
non potest: quod non est datum a ponentibus
Deum non esse.

Ad tertium dicendum quod veritatem esse in
communi, est per se notum: sed primam verita-
tem esse, hoc'· non est per se notum quoad nos*. · ϑ

pi profXMilâmir. – Uni. C.
commune animi ctmctjtiauee. – communii utnmunl DFpA. –
Pro notae, nata BDEFG1A.
T) cum. – Om. codiffia· c< a
b) ^uoad naturam. – tccundum naturam ACDEF V – icilicef p<r
effectui omittit G.
φ) mt. – et tub «C.
/1 fMo/, – quia D.
y) quamiu. – qnanquam BD.

m) exutimant. – aestimant caduc* et al·. – wrs» om* ABCDLF. –
autem om. coj'cw.
xs) c sgitart – excogitari C – P»n crediderint, crediderunt ABD
EFGpG
£») etiam. – autem coJ<c» ct c<l a. – Aoe quod dicitur icihcet
om. 11. – Pro quo, quod Γ.
γγ) r»rr. – Om. E. – Posi intellectui D addit nostri.
·E) sil. – jir aliquid IE – Pro cogitari, excogitari Λ.
»t) hoc. – Om. <».

Commentaria Cardinalis Caietam

In titulo huius primi articuli, ly *per se*, non per alium
medium terminum: ly *notum*, notitia evidenti. Propo-
sido enim per se nota dicitur, quae ex solis propriis termi-
n,s C&T notfl cv*dcntia certa ct infallibili, ut p itet l *iXister* *.
Eft ergo senius tituli: Utrum hacc propositio. *Deus est*, sit
per se nota.

11. In corpore duo fiunt: primo distinguitur propositio
per se nota; secundo respondetur quaesito ·. Quoad pri-
mum. distinctio est: propositionis per se notae, alia secun-
dum se tantum; alii secundum se et quoad nos. ct haec,
aut quoad nos omnes, uut quoad sapientes tantum. Et
sic fiunt tria membra in littera.

Declaratur distinctio, cum suis membris, ex una radice
propositionis per se notae in communi. Propositio per se
nota est, cuius praedicatum clauditur in ratione subiccti.
Ergo propositio per se nota secundum se ct quoad nos
est, cuius praedicatum est in ratione subiccti, ct nobis est
nota ratio subiccti ct praedicati, ut *quodlibct est aut non*
est, etc. Secundum se autem tantum, cuius praedicatum
est in ratione subiccti, sed rationes terminorum nos Litent.
Ergo secundum se ct quoad sapientes, cuius praedicatum
est in ratione subiccti. ct rationes terminorum clarent apud
sapientes, ut *incorporalia non esse tn loco*. Et confirmatur
hoc membrum auctoritate Boetii.

III. Circa hanc partem, adverte quod propositio per se
nota ideo dicitur *per se*, idest non per alium medium ter-
minum. nota, quia excludit ly *per se* quemcumque alium
medium terminum, ct consequenter quamcumqꝛ praemis-
sam, nd notilicandum eam. Et cum propositio aliqua possit
notificari a priori et a posteriori, oportet quod ly *per se*
distinguantur: an excludat medium terminum a priori tan-
tum; an α priori et α posteriori simul. Si enim omnis pro-
positio per se nota. est habens praedicatum in ratione
subiccti. oportet ut semper ly *per se* excludat medium α
priori: sed quoniam contingit quod inter ea inter quae
nullum est secundum se medium, ut sunt cognita nobis

«it medium, ideo non semper excludit medium a poste-
riori. Et proptcrca in littera distincta est propositio per se
nota, ex differentia inter terminos notos et ignotos, idest ex
differentia inter extrema propositionum ut sunt nobis nota.
Illae enim quarum extrema, non secundum se tantum, sed
ut nota nobis, sunt immediata, sunt omnibus per se notae.
Illuc vero quarum extrema, licet secundum se, non tamen
ut nota nobis, sunt immediata, sunt secundum se tantum
per se notae, non nobis. Et similiter, quarum extrema ut
nota sapientibus, sunt immediata, sunt cis per se notae.

IV. Circa hanc partem, sunt multu dubia ct argumenta
Scoti. Aureoli ct Gregorii: sed quoniam hacc od librum
Posteriorum spectant» ubi in capite m diifusc banc ma-
teriam tractavi, idcirco, absque eorum repetitione, videndae
sunt ibi solutiones argumentorum, cum toto processu. –
Id tantum hic notato, quod in littera non definitur propo-
sitis per se nola, dicendo quod c*t cuius praedicatum po-
nitur in ratione subiccti sed ponitur causalis, scilicet quod
ex hoc quod praedicatum ponitur in ratione subiccti. fit
propositio per se nota; quae est convertens respectu illius.
Et hoc ideo dico, quia bene verum est apud s. Thomani,
quod omnis propositio cuius praedicatum cadit in ratione
subiccti. est per se nota, sed non c converso: qunnam cum
unum generalissimum negatur dc alio, ct cum prima passio
praedicatur de primo subiecto, fiunt propositiones imme-
diatae secundum se, ct consequenter secundum se per se
notae. Si tamen alicubi · sic definita repentur, glossctur ly
·vu«·.v. *esse tn ratione subiccti* « formoliter, vel virtualiter proxime.» »4 Z'M'
Non tamen extendatur talis locutio, quia minus propria est.

V. Quoad secundum ·, conclusio rcsponsiv.i est: Hacc · ci ma. n
propositio, *Deus est*, est per se nota secundum se. non
nobis. – Probatur prima pars, quia praedicatum est idem
subiecto·: secunda autem, quia nos nescimus *quid* subiccti. · Ci. au« t
– Et ex hoc sequitur corollarium: Ergo ista eget manife-
stari per medium quoad nos. idest α posteriori ctfcctu. Patet
sequela quia nobis non est evidens, et n priori caret mc<lio.

VI. In respor
secundam rcipor
instant, quasi rot
cogitabile non ei
excellens omne i
minis ipsius Dei.
cogitabile exiitcni
cogitatum non e

VII. Sed hacc
tn littera: ct ideo
consequens, quo
plieiter: uno mo
modo, *secundum*
in rerum natura a
eis in proposito,
gratia, conditione
dere omnem orat
excessus sit in rei
objective. Primo
ctum distere: see
esse obicctivum. 1
penes nobilitatem

In proposito e
excedens omne cc
non est excedens
non est sic excéda
existent. Sed non
eundum esse obice
omne cogitabile.–
si esset m rerum
procedit nut ex ig
isti quod rcsponsi<
tum Dei. intendat c
omni cogitabili, s
ctionc, abstrahendo
cctur plenum omni
natura. cl sic signifi
actum *signatum* et t
nominis, ct non d
excedendi, seu in ac
exercito, abstrahere
catur ct cogitatur n
ctionc, etiam exute
signato. Sed 3 signi
gurnentum. Et ideo
concludit: quia ab 1
cogitabili esse in nati
omni cogitabili rigni
tura. Non ergo signil
sed etsi cxistrcct, nor
nisi in cogitatione.

Exemplum simile
nos nobilissimum M.
luJ esse ex terminis,
^uia si non est, erg
Hic enim manifestius
bilis rei significatae
sunt esse obicctivum
argumentum non vofe

VUI. Logice autem
impones. dicens quo.
existentiam in rerum i
tn actu exercito, sd
ceditur in proposito, p
modo acceptaretur, sin.
omni copilabili, est, sic
quare non clauditur a

n. ;; <p, w-f.

•Ü.e«3.v

%

VI. In responsione ad secundum, adverte quod contra secundam responsionem ibi datam sati* moleste quidam instant, quasi roborando argumentum, sic. Excedens omne cogitabile non est, per tuam responsionem; ergo non est excellens omne cogitabile, quod est oppositum *quid nominis* ipsius Dei. Probatur consequentia; quia non excedit cogitabile existent; et ai ipsum c*»ct, cogitaretur maius quam cogitatum non esset.

VII. Sed haec obicctio non est alia ab obiectione facta in littera, ct ideo eadem responsione solvitur, distinguendo consequens, quod excedere omne cogitabile contingit dupliciter; uno modo, quod excellat *m rerum natura*; alio modo, *secundum esse cogitatum*. Et intendo, non quod esse in rerum natura aut objective, sit ratio excessus: sed utimur eis in proposito, ut conditione rerum cogitatarum. Verbi gratia, conditiones perfecti oratoris cogitatae possunt excedere omnem oratorem dupliciter: uno modo, quod ille excessus sit in rerum natura; alio modo, quod sit in esse obiectivo. Primo modo, oporteret ponere oratorem perfectum existere secundo modo non, sed sufficit ipsum habere esse obiectivum. Rationem autem excedendi attendi dicimus penes nobilitatem conditionum cogitaturum in se.

In proposito ergo dicitur, quod ex illo antecedente, *excedens omne cogitabile non est*, optime sequitur, *ergo non est excedens in rerum natura omne cogitabile*: imo non est sic excedens formicam, aut quodeumque minimum cxiitens. Sed non valet, *ergo non est excedens in se, secundum esse obiectivum, omne cogitabile*: imo sic excedit omne cogitabile. – Et cum dicitur *maius cogitabile esset, si esset in rerum natura*, negatur hoc. Ista enim replica procedit aut ex ignorantia propriae vocis, dum credunt isti quod responsio data, acceptans *quid nominis* assignatum Dei, intendat quod, cum significatur hoc, scilicet maius omni cogitabili, significatur aliquid plenum omni perfectione, abstrahendo ab existentia (et ideo instant «significetur plenum omni perfectione, *inclusa existentia* in rerum natura; et sic significabitur maius »); aut ex ignorantia inter actum *signatum* et *exercitum*. Convenimus namque in *quid nominis*, et non dissentimus. Nihil excipimus in ratione excedendi, seu in actu signato: quamvis nb existere in actu exercito, abstrahere opus sit. Unde conceditur quod significatur ct cogitatur maius omni cogitabili, cum omni perfectione, etiam existentiae in rerum ruitura: in netu tamen signato. Sed a significari ct cogitari ad esse non valet argumentum. Et ideo in littera dicitur quod haec ratio nihil concludit: quia nb adversariis non conceditur maius omni cogitabili esse in natura rerum: licet concedatur quod maius omni cogitabili significatur, ct cogitatur esse in rerum natura. Non ergo significatur maius, significatum ut existens sed etsi existere, non esset maius, sed esset quod non est nisi in cogitatione.

Exemplum (siniile in speciali habetur, si fingamus lutere nos nobilissimum animalium esse, ct vellemus probare illud esse ex terminis, scilicet *nobilissimum animalium est, quia si non est, ergo non est nobilissimum animalium*. Hic enim manifestius liquet quod ratio excessus est nobilitas rei significatae in se, conditiones vero excedentis sunt esse obiectivum ct esse in rerum natura; ct qualiter argumentum non valeat, ut patet exercenti.

VIII. Logice autem his molestiis unico verbo silentium impones, dicens quod *maius omni cogitabili* importare existentium in rerum natura, contingit dupliciter, scilicet *in actu exercito*, vel *signato*: ct quod secundo modo conceditur in proposito, primo modo non. Et quod si primo modo acceptaretur, sine dubio illa esset per se notu, *maius omni cogitabili, est*, sicut ista, *quod est, est*. – Ratio autem quare non clauditur existere in actu exercito, »cd ut con-

ceptum tantum, est quia nominibus re» significantur ut conceptae, verbi* nutem ut exercitae. Unde ista enuntiatio. *existentia non est*, non implicat contradictoria: ista autem, 71/od *existit, non est*, implicat contradictoria,

IX. In responsione n°l tertium, advertendum quod, dum littera respondendo concedit veritatem esse*in communi esse per se notum, consequentiam factam arguendo occipere videtur, illam scilicet, *nulla veritas est, ergo rerum est nullam veritatem esse*. Scotus tamen, in Primo, dist. ii, qu. 11. in responsione ad 3. reprehendit hanc consequentiam, dicens eam peccare fallacia *consequentis*, a pluribus causis ventatis nd unam illarum. Tum quia, licet valeat, *nulla veritas est, ergo non est verum aliquam veritatem esse*; non tamen valet, ergo *est verum nullam veritatem esse*, illa enim est negatisn. ista affirmativa. Tum quia veritos aut sumitur fundamentaliter, aut (omutiter m nulla verita* est, neutro modo verum est illam esse: non fundamentaliter, quia nulla res fundans remanet*, non formalitcr, quia nullus intellectus restare poneretur. Ergo affirmativa non sequitur, sed negativa, ut dictum est

X. Ad hoc breviter dicitur quod, cum secundum bonam logicam, α propositione vern *de incase* ad suam modalcum *de vero*, sit optima consequentia, ct e converso, quia verum non est modus addens supra suam prnciacntem miror quomodo arguens huic consequentiae se opposuit. Valet namque, *Socrates currit, ergo Socratem currere est verum*: ct similiter, *Socrates non currit, ergo Socratem non currere est verum*: ct potet in omnibus. Et sic in proposito, *nulla veritas est: ergo nullam veritatem esse est verum*. – Et confirmatur quia ista, scilicet *nulla veritas est*, est quaedam enuntiatio: ergo significans verum vel falsum, ex l *Periherm.9* Sed apud cos significat verum: ergo significat *nullam veritatem esse, esse rerum*.

XI. \J *pnmam* ergo obiectionem -, dicitur quod nulla - Cf ■ fallacia est: quia utraque illarum sequitur determinate ex illa. Et prius sequitur ista affirmativa de modo, *ergo verum est nullam veritatem esse*, quam illn negativa, *ergo non est verum aliquam veritatem esse*. Quoniam prima sequitur immediate, secunda autem mediante illa: quoniam prima pertinet ad consistentiam ipsius propositioni» in seipsa, secunda nutem ad destructionem suae contradictoriae, scilicet *aliqua ventas est*. Et rursus, licet destructio contradictoriae ipsam statim sequeretur, dicendo *nulla veritas est, ergo non aliqua veritas est*: destructio lumen contradictoriae cum modo *de vero*, non sequitur nisi in virtute regulae dietne -, scilicet quod propositio vera *de inesse* aequivalct * *.« modalis *de vero*: ideo enim sequitur, *nulla ventas est, ergo non est verum aliquam veritatem esse*, quin aequisalet negationi illius contradictoriae, scilicet *non aliqua ventas est*. Et sic Scotus, negando consequentiam, concessit illam nesciens, dum concessit aliam super radice illius fundatam.

Ad *secundam* vero obiectioncm, dicitur quoJ veritas sumitur ad minus fundamentaliter ct cum dicitur quod nullum fundamentum remaneret, negatur. Dico enim quod ad remansionem veritatum negativarum fundamentaliter, non requiritur remansio rerum. Unde veritas istius, *nihil at nihil*, omni omnino re ct intellectu secluso, remanet fundamentaliter; quia si intellectus esset, posset ei suam compositionem adaequare ubicctnlitcr, componendo hanc, *nihil est nihil*: ct haec remansio sufficit. Unde nec etiam modo ista propositio, *nihil est nihil*, habet fundamentum ex parte rei significatae, nisi modo dicto. Quod enim dicitur quod veritos fundamentaliter est entitas, verum est de veritate positiva, non autem negativa: fundamentum enim negativae verituris est *non esse*, ct non est esse, ut patet

Hunc articulum dnfusc habes m Qu. *de Veritate*, qu. x. art. ia.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUM ESSE SIT DEMONSTRABILE

Infrt qu. in, err. 5; III *Sent.*, diet, xxiv, qu. i, art. 7, qu* 2; I Gxt/. *Gent.*, cap. xn; *De fl>t.*, qu. vu, art 3, tn Boet. *de TYin*[^] qu. 1, art. 3.

Seni.. tu

TEF
Deus
rum f

id secundum sic proceditur. Videtur quod Deum esse non sit demonstrabile. Deum enim esse est articulus fidei. Sed ca quae sunt fidei, non sunt demonstra-bilia: quia demonstratio facit scire, fides autem de non apparentibus est. ut patet per Apostolum, *ad Hebr.* xi *. Ergo Deum esse non est demon-strabile.

2. Praeterea, medium demonstrationis est *quod quid est*. Sed dc Deo non possumus scire *quid est*, sed solum quid non est, ut dicit Damascenus ♦. Ergo non possumus demonstrare Deum esse.

3. Praeterea, si demonstraretur Deum esse, hoc non esset nisi ex effectibus eius. Sed effectus eius non sunt proportionali ei: cum ipse sit infinitus, et effectus finiti; finiti autem ad infinitum non est proportio. Cum ergo causa non possit demon-strari per effectum sibi non proportionatum, vi-detur quod Deum esse non possit demonstrari.

Sed CONTRA est quod Apostolus dicit, *ad Rom.* I ∴ *invisibilia Dei per ca quae facta sunt, intel-lecta, conspiciuntur*. Sed hoc non esset, nisi per ca quae facta sunt, posset demonstrari Deum esse: primum enim quod oportet intelligi dc ali-quo, est an sil.

Respondeo dicendum quod duplex est demon-stratio. Una quae csl per causam, et dicitur *pro-pter quid*: et haec csl per priora simpliciter. Alia est per effectum, et dicitur demonstratio *quia*: et haec est per ea quae sunt priora quoad nos: cum enim effectus aliquis nobis est manifestior quam sua causa, per effectum procedimus ad cognitionem causae 7. Ex quolibet autem effectu potest demonstrari propriam causam eius esse

(si tamen eius effectus sint magis noti quoad nos): quia, cum effectus dependeant a causa, posito effectu necesse est causam praeexistere. Unde Deum esse, secundum quod non est per se no-tum quoad nos, demonstrabile est per effectus nobis notos.

Ad primum ergo dicendum quod Deum esse, et alia huiusmodi quae per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur *Rom.* I ♦, non sunt articuli fidei, sed praeambula ad articulos: sic enim fides praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, et ut perfectio perfectibilc. Nihil tamen prohibet illud quod secundum * se demonstrabile est et scibile, ab aliquo accipi ut credibile, qui demonstrationem non capit ♦.

Ad secundum dicendum quod cum demonstratur causa per effectum, necesse est uti effectu loco definitionis causae, ad probandum causam esse: et hoc maxime contingit in Deo. Quia ad proban-dum aliquid esse, necesse est accipere pro medio *quid significet! nomen*, non autem *quod quid esi*: quia quaestio *quid est*. sequitur ad quaestionem *an est*. * Nomina autem Dei imponuntur ab effectibus, ut postea ostendetur *: unde, demon-strando Deum esse per effectum, accipere possu-mus pro medio quid significet hoc nomen *Deus**.

Ad tertium dicendum quod per effectus non proportionates causae, non potest perfecta co-gnitio de causa haberi: sed tamen ex quocum-que effectu potest manifeste nobis ' demonstrari causam esse, ut dictum est *. Et sic cx effectibus Dei potest demonstrari Deum esse: licet per eos non perlecte possimus cum ' cognoscere secun-dum suam essentiam.

ai demomtraretur. — demomtretur OF. — Mox pro n<m esset, «an at codxc». j) per priora. — proppta II. — Pro Alia, Aha quot y) causae. — Mac cautae A; qui pergit &f qualibet effectui. l) eiut. - Otn. o aljccs. — Pro dependeant, dependeat BCF.

«) tecundum. — per ADCDI.F ζ) Dei. — Om. KBpC, Deo 1G rj potest manifeste nobis.- tnanif.-ile nobu potest AI I GpC, NUUt- fc>te potat nobit l). manifesto nabit patiit D»C 0) eum. — ipfum codlcta. — secundum tuam essentiam ora. G.

Commentaria Cardinalis CaieUmi

Trrvix? durus. — In corpore duo. Primo, distinguit dc-monitrafioncni in *quia* et *propter quid*, etc. Secundo, respondet quaesito affirmative unica conclutionc: Deum esse est demonstrabile *a posteriori*, scu per effectum.

Probatur. Effectus dependet a propria causa: ergo, posito effectu, necesse est causam praeexistere: ergo cx quolibet effectu, dummodo sit nobis notior, potest demonstrari pro-priam causam eius esse. Ergo Deum esse est demonstra-bile per effectus notiores nobis. — Omnia clara sunt, suppo-nendo quod Deus habet aliquos nobis notiores effectui: quod inferius - patebit.

II. In responsione ad primum, advene quod nota dc Deo naturali lumine, dupliciter sumuntur*, uno modo, *sc-eundum se*; alio modo, *ut nobis nota*. Et similiter articuli fidei sumuntur *secundum se*, et *ut crediti*. Si sumantur ulraqc secundum sc, sic non est verum quod illa sint praeambula ad propositiones quae sunt articuli fidei sed

quaedam praecedunt, ut *Deum esse*, *Deum esse unum*, *bo-num*, et similia absoluta; quaedam sequuntur, ut *Deum esse primam causam rerum*, et cetera huiusmodi. Nec propter hoc sequitur quod sint propositiones in theologia priores primis principiis: quamvis sequatur quod sunt aliquae prio-res illis principiis quae sunt articuli fidei. Quoniam praee-dentes. secundum sc, sunt inter principia iam enim dictum est in a articulo*, quod articuli fidei secundum sc, sunt per se principia theologiae; ut crediti autem, per accidens. — Si vero sumantur utraque ut nota nobis, sic omnia huiusmodi naturaliter nota, sunt praeambula, propter rationem in littera positam et hoc tantum littera intendit. Quare esto cautus.

III. In responsione ad iccundum, adverte quod haec do-ctrina dc probatione quaestionis *an* <«</, vera est quoad nos: secundum talem namque ordinem, quaestio *quid est*, sequitur *an est*. Secundum sc autem c converso» ut in II *tester*. - docetur.

• Ve». »9 q.

• f'

*r' r;

• Q» »W, ol ».

• ln

' ft. ,rt. '

mine *Deus*, sc infinitum. Si ei veniretur. Invc Ergo Deus nor 2. Praeterea ciora principia, quod omnia qi compleri per al non sit: quia e in principium (sunt a proposita est ratio humar cessitas est pon-

Sed contra es sona Dei: *Ego*

Respondeo dh viis probari poti via csl. quae sun enim, et sensu mundo. Omne a vetur. Nihil cnir est in potentia a autem aliquid se enim nihil aliud (lentia in actum: aliquid reduci in actu .. sicut calidi quod est calidum et per hoc move esi possibile ut idi secundum idem, quod enim est culi esse calidum in [in potentia. Impos idem et eodem π tum, vel quod mo' movetur, oportet a movetur, inovcatu veri \ et illud ab dere in infinitum primum movens; aliud movens, quii vent nisi per hoc

3) darruetur. — datmi p) Kiiictt. — Om.co&« 7) aut.-in. — Orat. oXvn δ) aliquod em in acta. i) actu — ia K, este cahduta G- ζ) ut tdenu. — O«a. fF, potentia ADCIH G. η) lum. — Om, .15 — Mox 'odw truupor Pro ,t> alio, ab aliquo a..

* tlfri. tr (rtA , Ub. I, dp. rr.

' V«r. 10

T 3

An.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT

I *Sent.*. di«t ut, Jiv. prim. pvt. textu*. I Gvtf. GrnL. c*p. xni. iv, xvj. tur; 11, «p. *vj III. cap. ιχπ·, /V ITr., qu. r, *rt. a; />c qu. in. an. 5; *Cumyend. Theol.*, cap. ut; VII *Mysie.. lea.* ii; Vili. lcci :x »qq.; XII *Metaph.*, lcci. v *qq.

» TERTIUM sic proceditur. Videtur quod Deus non sit. Quia si unum contrarium fuerit infinitum, totaliter destruetur" aliud. Sed hoc intelligitur in hoc nomine *Deus*, scilicet quod sit quoddam infinitum. Si ergo Deus esset, nullum malum veniretur. Invenitur autem malum in mundo. Ergo Deus non est.

2. Praeterea, quod potest compleri per pauciora principia, non fit per plura. Sed videtur quod omnia quae apparent in mundo, possunt compleri per alia principia, supposito quod Deus non sit: quia ea quae sunt naturalia, reducuntur in principium quod est natura; ea vero quae sunt a proposito, reducuntur in principium quod est ratio humana vel voluntas. Nulla igitur necessitas est ponere Deum esse.

Sed contra est quod dicitur *Exodi* m *, ex persona Dei: *Ego sum qui sum*.

Respondeo dicendum quod Deum esse quinque viis probari potest. Prima autem 7 ct manifestior via est, quae sumitur ex parte motus. Certum est enim, et sensu constat, aliqua moveri in hoc mundo. Omne autem quod movetur, ab alio movetur. Nihil enim movetur, nisi secundum quod est in potentia ad illud ad quod movetur: movet autem aliquid secundum quod est actu. Movere enim nihil aliud est quam educere aliquid de potentia in actum: de potentia autem non potest aliquid reduci in actum, nisi per aliquod ens in actu *: sicut calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum ·, et per hoc movet et alterat ipsum. Non nutem est possibile ut idem : sit simul in actu et potentia secundum idem, sed solum secundum diversa: quod enim est calidum in actu, non potest simul esse calidum in potentia, sed est simul frigidum in potentia. Impossibile est ergo quod, secundum idem et eodem modo, aliquid sit movens et motum, vel quod moveat scipsum. Omne ergo quod movetur, oportet ab alio moveri. Si ergo id a quo movetur, moveatur, oportet et ipsum ab alio moveri et illud ab alio. Hic autem non est procedere in infinitum: quia sic non esset aliquod primum movens; et per consequens nec aliquod aliud movens, quia moventia secunda non movent nisi per hoc quod sunt mota a primo mo-

vente, sicut baculus non movet nisi per hoc quod est motus a manu. Ergo nccesse est devenire ad aliquod primum movens, quod a nullo · move-tur: et hoc omnes intelligunt Deum.

Secunda via est ex ratione causae efficientis. Invenimus enim in istis sensibilibus esse ordinem causarum efficientium: nec tamen invenitur, nec est possibile, quod aliquid sit causa efficiens sui ipsius; quia sic esset prius scipso, quod est impossibile. Non autem est possibile quod in causis efficientibus procedatur in infinitum. Quia in omnibus causis efficientibus ordinatis, primum est causa medii, et medium est causa ultimi, sive media sint plura sive unum tantum: remota autem causa, removetur effectus: ergo, si ' non fuerit primum in causis efficientibus, non erit ultimum nec medium. Sed si procedatur in infinitum in causis efficientibus, non erit prima causa efficiens: et sic non erit nec effectus ultimus, nec causae efficientes mediae; quod patet esse falsum. Ergo est nccesse l ponere aliquam causam efficientem primam: quam omnes Deum nominant.

Tertia via est sumpta ex possibili et necessario: quae talis est. Invenimus enim in rebus quaedam quae sunt possible esse et non esse: cum quaedam inveniantur generari et corrumpi, et per consequens possible esse et non esse. Impossibile est autem omnia quae sunt talia, semper ' esse: quia quod possibile est non esse, quandoque non est. Si igitur omnia sunt possible non esse, aliquando nihil fuit in rebus. Sed si hoc est verum, etiam nunc nihil esset: quia quod non est. non incipit esse nisi per aliquid e quod est; si igitur nihil fuit ens, impossibile fuit quod aliquid inciperet esse, et sic modo nihil esset: quod patet esse falsum. Non ergo omnia entia sunt possible: sed oportet aliquid esse necessarium in rebus. Omne autem necessarium vel habet causam suae necessitatis aliunde, vel non habet. Non est autem possibile quod procedatur in infinitum in necessariis quae habent causam suae necessitatis ·, sicut nec in causis efficientibus, ut probatum est. Ergo nccesse est ponere aliquid quod sit ' per se necessarium, non habens causam necessitatis aliunde, sed quod est causa necessitatis aliis: quod omnes dicunt Deum L

a) *destruetur*. – *destruet* G, *destrueret* ceteri
» *scilicet*. – Om. codicc».
y) *autem*. – <»n. codice·.
l) *aliquod ens in actu*. – *aliquid ens actu* ABCDEpF.
t) *esse actu calidum*. – *esse calidum in actu* ABCDE, et omtao in F, *esse calidum esse là*.
ζ) ut *idem*. – Om. pF» *quod idem* ABCDExF. – Pro po/rnf/j, ih *potentia* ABCDEG.
rj *tccundum*. – Om. CEFpAD. – Pro *modo, motu* BCDEFGxA et *ab*. – Mox codice· trarapununt: *Oportet trpa omne quod mucetur*. – Pro *ab alio, ab .ilquo alio* B.

0) *Si ergo*,- tntiix-ri. – Om. IL – Pro *Hk. the* cxxlciw et J X – non ante *at procedere* om. ed. b.
i) u *nullo*. – itt *nulla* AEpC, *nullo modo* D, *modo nuUn* pF.
x) ergo, *si*. – π *iyitar* BD.
λ) *est necess.* – *accrete at codiccn*. – *primam* oau lk
Mpossible.-Om.c<xllcc* <rt cd.a.-Po*t non eue D addit *quandoque*.
*) *semper* – Om. CEFpAD et cd. 4.
ζ) *aliquid*. – *aliquid aliud* B.
o) *necessitatis*. – *necessitatis aliunde* G.
“) *sit*. – est ctxlcc* cl J b.
f) *quod... lieum*. – *et hoc est Dcut* BaD, om. etteri et aE

quae sumpta est ex VII et VIII *Physic.* 1., «uni duae propositiones impugnatae. Altera est, *nihil movet seipsum primo*. Contra hanc enim Scotus, in materia de gravibus et levibus, et voluntate, etc., arguit 2. Et quoniam hoc esset exire nostros limites, erit de hoc quaestio speciali».

Altera est *primum est causa medii*: haec enim assumitur tam in prima quam secunda et tertia ratione, ad probandum quod non proceditur in infinitum. Et contra eam, licet sit expresse Aristotelis in II *Metaphys.* 1 et VIII *Physic.* 1., arguitur sic. in substantia. Media causa seu motor, si necessario dependet a prima causa seu motore, aut hoc habet quia media, nunc quia causa, aut quia causa media: sed nihil horum est: ergo non oportet mediani causam dependere a prima. – Assumptum patet ex sufficienti distinctione. destructio vero singulorum probatur. Et *primo*, quod non ex ratione medii. Quoniam medium dicitur respectu duorum, hinc scilicet inde, quorum est medium: et non necessario respectu primi et ultimi, ut patet in mediis partibus proportionalibus circuli. *Secundo*, quod non ex ratione causae. Quia causa, ut causa, respicit effectum; et non dependentiam ad prius aut primum, ut patet. *Tertio*, quod non ex ratione compositi, scilicet causae mediae. Quoniam causa media ut sic, nihil aliud exigit quam ut in causando mediet. sed hoc. scilicet in causando mediare, sufficienter salvatur, si inter aliquam priorem causam et effectum aliqua media causalitas sit: ergo media causa, ex ratione qua media causa, non exigit dependentiam a prima causa, sed a priore. Et confirmatur quia secundum te, ista conditionalis est vera, *si procederent in infinitum causae, omnes causae essent causae mediae*. Ergo ad rationem causae mediae non requiritur dependentia a prima, sed a priore, respectu cuius et posterioris dicatur media.

V. Ad hoc breviter dicitur, quod causa media, ex eo quod causa media, necessario dependet a prima. Ad cuius evidentiam, oportet recolere quod de ratione causae est effacada: nisi enim causa aliquid efficiat, causa in netu, de quo est sermo, dici non potest. Efficacia namque causae in illius causalitate actuali consistit: ei propterea, nisi causalitas compleatur. neque causa in actu, neque efficacia seu efficientia aliqua salvatur. Oportet ergo, ad hoc quod causae ratio salvetur, ut causalitas illius complentur: per hoc. quidquid repugnat complemento causalitatis alicuius causae, repugnat causae illi. Cum igitur causa media vere causa sit. oportet ipsam habere propriam causalitatem completam.

Tunc sic. Complementum causalitatis mediae nullatenus potest esse sine dependentia a prima causa: ergo causa media, ut est causa media, dependet a prima. Ergo optime dicit Aristoteles, et habetur in littera, quod primum est causa medii. – Consequentia nota. Et antecedens probatur. Si tolleretur prima causa, sic quoti ante omnem causam esset alia causa, nunquam perficeretur causalitas istarum causarum essentialiter dependentium: ergo complementum mediarum dependet a prima. Conditionalis est clara: quia infinitas descensus vel ascensus repugnat complemento. Consequentia autem patet: quia constat quod complementum mediae causae dependet ab aliqua antecedente; et non a priore tantum, ut putet ex conditionalis; ergo a prima.

VI. Ad objectionem autem in oppositum, cum dicitur *causa media nihil exigit nisi quod in causando mediet*, conceditur: sed cum subsumitur quod hoc salvatur respectu prioris causae, negatur. Quoniam impossibile est medium causalitutum perfici, nisi sustentetur in prima si enim ab infiniti prioribus dependet, nunquam perfici poterit.

Ad confirmationem vero, negatur quod illa conditionalis, scilicet *si causae essentialiter ordinatae essent infinitae, omnes essent causae mediae*, sit Aristotelis aut nostra simpliciter: sed est ad hominem ponentem infinitatem in causis huiusmodi. Apud hos namque sequitur optime quod, cum omnes ponantur causae, et nulla prima, igitur mediae. Sed secundum veritatem, ex illo antecedente, *proceditur in infinitum in causis*, sequitur, *ergo nulla causa est*, ut Aristoteles et s. Thomas deducunt quia sequitur, *ergo non est prima: ergo nec media*; quia prima est causa mediae, ut probatum est.

SrtouK Tnrru I». Touwir. T. I.

VII. Circa diam propositionem in quarte via assumptam, scilicet *maxime tale in aliquo genere, est causa omnium aliorum quac sunt illius genens*, quoniam impugnatur ab Aureolo 1. nota tres terminos *Primo*, quod aliud est esse *maxime tale* in aliquo genere, et aliud est esse primam seu perfectissimam speciem alicuius generis. Unde non assumitur hic quod perfectissima species sit causa ceterarum sed quod *maxime tale*, etc. *Secundo*, quod *esse causam* contingit in proposito dupliciter: scilicet effectivam proprie, vel exemplarem. Hoc in loco confuse assumitur esse causam quoniam ad propositum non refert quali cauulitlc maxime ens, bonum et verum sit causa esse, bonitatis et veritatis ceterorum; esse enim causam »ivc exemplarem omnium horum, sive effectivam, proprium est Dei. *Tertio*, quod *celera illius genens* possunt accipi dupliciter: scilicet absolute, idest secundum totum id quod sunt; et possunt accipi secundum rationem illius generis. In proposito non sumuntur absolute, sed secundum quod habent illius rationem: non enim maxime calidum dicimus causam reliquorum calidorum secundum substantiam et totum quod sunt, sed solum inquantum calida sunt. – Ita quod sensus propositionis assumptae est Maxime habens rationem aliquam formalem, est causa, sive exemplaris sive effectiva, reliquorum habentium eandem rationem formalem, ut sic.

Ex hoc patet quod instantia Aureoli de albedine respectu colorum, nihil valet. Tum quia albedo non est maxime color. Tum quia, »i esset maxime color, non deberet propterea ipsam causare ceteras specie coloris absolute, sed quantum ad rationem coloris tantum. Tum quia dicere nllbcdincm esse causam exemplarem reliquorum colorum quatenus coloret sunt, nullum inconveniens est: cum perfectiora sim naturaliter exemplaria imperfectiorum ut sic; et colores omnes, quanto magis accedunt ad albedinem, tanto plus habent lucis, et consequenter perfectionis ratione coloris.

III. Circa quintam viam, est instantia quoque Aureoli, quam tamen prius excluserat ». Thomas, III *Contra Gent.*, cap. 1 et 4 scilicet quod quidditates rerum naturalium sunt sufficientes causae effectuum, qui naturaliter apparent ordinate etc. in universo. Vide ibidem, et in Qu. *de Ver.*, qu. V, an. 2. et invenies rationem insufficientiae esse unitatem ordini», utilitates mutuas, connexiones contrariorum, etc.: praeter eam quae hic ponitur in responsione ad 2, quia scilicet natura agit propter finem, ex II *Physic.* 1.; ergo aut sc conceptum, aut ab alio intendente directa, etc.

IX. Circa solutionem primi argumenti, advene quod responsio litterae consistit in negatione consequentiae. Quia tamen non assignatur causa in communi. sed particulari materia de qua est sermo, ideo, in communi loquendo, scito *primo*, quod unum oppositorum excludere reliquum, potest dupliciter intelligi scilicet *formaliter*, et *effective*. *Formaliter* quidem, unum oppositorum non excludit reliquum, nisi a »uo receptivo ut patet. Et sic in proposito, quia bonum divinum infinitum est. omne malum excludit formaliter a Deo non autem a creatura, quia non recipitur in creatura, sed in ipso tantum Deo. *Effective* seri» unum oppositorum excludit reliquum, secundum quod efficit aliquid sibi simile, sicut vis solaris excludit frigus ubi aere, secundum quod assimilât sibi aerem in esse calido. Et iuxta hanc oppositionem procedit argumentum, quod vi unum oppositorum est infinitum, reliquum non solum excluditur ubi eo formaliter, sed etiam effective in quocumque inventum fuerit: et hoc propter infinitatem suae efficaciae. cui nihil resistere potest, nisi aliud oppositum etiam esset infinitum. – Scito *secundo*, quod Scotus. in I *Sent.*, diet. n, qu. 1, ad 1, examinans hanc conditionem, dicit ipsam veram, non solum formaliter, sed effective, in oppositis naturaliter agentibus non autem in agentibus voluntarie. Et solvit argumentum ad propositum, quia bonum infinitum agit voluntarie. – In littera autem simpliciter negatur consequentia et assignatur ratio, quia scilicet ex infinita bonitate agentis sequitur esse aliqua mala, ex quibus bonum resultet.

X. Sed quoniam, ut dictum est, ista responsio immiscet modum causandi, scilicet per voluntatem, attribuendo mala

a.

pcrmhiioni divinae, quae ad voluntatem spectat; ideo particularis est. Universaliter autem, distinguendum videtur antecedens. Quoniam oppositum infinitum contingit dupliciter. Uno modo, *commumcabile* aliis secundum eandem rationem, sicut si ignis esset infinite calidus; calor enim est communicabilix aliis secundum eandem rationem, quae est in igne. Alio modo, *incommunicabile* aliis secundum eandem rationem, quamvis sit pnrtpicipabilc per quindam analogiam; sicut esse Dei est infinitum, non tamen communicable aliis secundum eandem rationem (dioquin possent esse plure» dii), quamvis sit participabile ab omnibus plus et minus.

Dico igitur quod, si unum oppositorum, communicabile secundum eandem rationem, est infinitum, reliquum non erit nec in eodem susceptibili, nec in alio quocumque. Si autem unum oppositorum, incommunicabile secundum eandem rationem, participabile tamen, est infinitum, optime sequitur quod reliquum formalitcr excludet a se; sed non sequitur, *ergo reliquum effective excludet a quolibet*, etiam si ponatur naturaliter agere. Et ratio est, quin agens infinitum. finite participatum, non excludit α participantibus totaliter suum oppositum: sed oppositum infinitum incommunicabile, seu bonum infinitum, est huiusmodi. ergo. – Maior patet ex inductione. Si enim sol caset infinite calidus, et calor non esset communicabilis inferioribus secundum eandem rationem, sed secundum quandam analogam imi-

tationem tantum ; sol, inquantum calidus, esset infinitum agens, finite tamen participatum. quia non secundum eandem rationem. Ac per hoc. non produceret in aliquo nisi caloris finitam participationem et consequenter non excluderet omne frigus n participantibus ipsum, quia cum calore finite impresso stat aliquis gradus frigoris. – Patet et ratione. Quia quantaccumqmc virtutis sit agens, non excludit effective oppositum, nisi inquantum est impossibile effectui. Sed existente agente infinito in se, finite autem participato, effectum non oportet esse impossibilem cuilibet gradui oppositi: quin effectus finite habet rationem unius oppositi. Ergo agens infinitum. finite tantum participatum, non tollit effective totaliter suum oppositum.

Et propterca Deus gloriosus, qui est infinitum bonum, etiam si naturaliter ageret, non tolleretur omne malum ab universo. Quoniam finite tantum participatur a quocumque, et ex bonitate sua prodiret universitas bonitatum constituentium gradus diversos in universo, ex quorum naturis ncccsc est oriri malum; sicut ex natum lupi mors agni, et ex natura elementorum corruptio mixtorum, etc. Et ideo, elevando rationem in littera axsignatam, merito negatur consequentia. quia ex infinita bonitate Dei oritur mala esse (propter bonum tamen universi); et non oritur mula non esse. Et sic ad infinitam Dei bonitatem spectat, quod malum sit in effectibus sui», non in scipso.

Cognitio de quomodo quia de Deo quid non sit, ne quomodo sit, se ergo considerat eundo, quomodo quomodo nomi;

Potest autem removendo ab utpote compositi Primo ergo inquam removetuplicia in rebus partes, secundo tertio, de infinititate *; quinto,

•O».

•

f

'0*.n

•q –'*

PRIMUS
sit

habet tt

•^^®^Scriptur
sionem: dicitur en
*et quid facies? pr
gnosces? longior
mari.* Ergo Deus

2. Praeterea, o
figura sit qualitas
r<s.A videtur esse figura
*Faciamus homine»
nem nostram:* figu
•VtfKj. dum illud *Hebr.* t 4
figura substantiae e
est corpus.

3. Praeterea, o
porcas, est corpus,
partes corporeas: di
brachium ut Deus;
•i» íxxu». «4. *super iustos* *: et, *dex*
Ergo Deus est corp

? 4. Praeterea, situs
Sed ea quae ad situi

QUAESTIO TERTIA
DE DEI SIMPLICITATE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Cognito de aliquo an sit, inquirendum restat quomodo sit, ut sciatur de eo quid sit. Sed quia de Deo scire non possumus quid sit, quid non sit, non possumus considerare de Deo quomodo sit, sed potius quomodo non sit. Primo ergo considerandum est quomodo non sit; secundo, quomodo a nobis cognoscatur*; tertio, quomodo nominetur*.

Potest autem ostendi de Deo quomodo non sit, removendo ab eo ea quae ei non conveniunt, utpote compositionem, motum, et alia huiusmodi. Primo ergo inquiretur de simplicitate ipsius, per quam removetur ab eo compositio. Et quia simplicia in rebus corporalibus sunt imperfecta et partes, secundo inquiretur de perfectione ipsius*; tertio, de infinitate eius*; quarto, de immutabilitate*; quinto, de unitate*.

Circa primum quaeruntur octo.
Primo: utrum Deus sit corpus ■.
Secundo: utrum sit in eo compositio formae et materiae.
Tertio: utrum sit in eo compositio quidditatis, sive essentiae, vel naturae, et subiecti.
Quarto: utrum sit in eo compositio quae est ex essentia et esse.
Quinto: utrum sit in eo compositio generis et differentiae.
Sexto: utrum sit in eo compositio subiecti et accidentis.
Septimo: utrum sit quocumque modo compositus, vel totaliter simplex.
Octavo: utrum veniat in compositionem cum aliis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS SIT CORPUS

I Cont. Gent., op. xx; II, cap. III; Comp/wJ. Theoi., cap. xn.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Deus sit corpus. Corpus enim est quod habet trinam dimensionem. Sed sacra attribuit Deo trinam dimensionum: dicitur enim *fob xi* *: *excelsior caelo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognoscas? longior terra mensura eius, et latior mari*. Ergo Deus est corpus.

2. Praeterea, omne figuratum est corpus, cum figura sit qualitas circa quantitatem. Sed Deus videtur esse figuratus, cum scriptum sit *Gen. i* *: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: figura enim imago dicitur, secundum illud *Hebr. i* *: *cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius*, idest imago. Ergo Deus est corpus.

3. Praeterea, omne quod habet partes corporeas, est corpus. Sed Scriptura attribuit Deo partes corporeas: dicitur enim *ZoZ.xi* *: *si habes brachium ut Deus*; et in Psalmo: *oculi Domini super iustos**' et, *dextera Domini fecit virtutem* *♦. Ergo Deus est corpus.

4. Praeterea, silus non convenit* nisi corpori. Sed ea quae ad situm pertinent, in Scripturis dicuntur de Deo: dicitur enim *Isaiac vi* ♦ *vidi Do-*

minum sedentem; et *Isaiac III* *: *stat ad iudicandum Dominus*. Ergo Deus est corpus.

5. Praeterea, nihil potest esse terminus localis a quo vel ad quem, nisi sit corpus vel aliquod corporeum. Sed Deus in Scriptura dicitur esse terminus localis ut ad quem, secundum illud *Psalmi* *: *accedite ad eum, et illuminamini*; et ut a quo, secundum illud *Hicrem. xvn* *: *recedentes a te in terra scribentur*. Ergo Deus est corpus.

Sed contra est quod dicitur *loan, iv* *: *Spiritus est Deus*.

Respondeo dicendum absolute Deum non esse corpus. Quod 7 tripliciter ostendi potest. Primo quidem, quia nullum corpus movet non motum: ut patet inducendo per singula. Ostensum est autem supra* quod Deus est primum movens immobile. Unde manifestum est quod Deus non est corpus.

Secundo, quia necesse est id quod est primum ens, esse in actu, et nullo modo in potentia. Licet enim in uno et eodem quod exit de potentia in actum, prius sit potentia quam actus tempore, simpliciter tamen actus prior est potentia: quia quod est in potentia, non reducitur in actum nisi per ens actu. Ostensum est autem supra* -u-j

s) corpus. – *corput quari comptaittonem habent* exp.irfj'ôwi fvjn-titativis (quantitativ BEG) eodJco et ab.
§) *convenir*. – *competit* codke. – Pro *Scripturit*, *Scriptura* B.
f) *Quod*. – *Quod quidem* codicci et cd. d.

0) non. – *niti* FGiB et cd. a.
t) *Secundo*, – »χτο modo codko» et j K
ζ) (*empore*. – Ora. ctxLccs et cJ. 4. – Pro *reducitur*, cfl *teducibde* U.
η) *tupro*. – Om. codices.

quod Deus est primum ens. Impossibile est igitur quod in Deo sit aliquid in potentia. Omne autem corpus est in potentia: quia continuum, inquantum huiusmodi, divisibile est in infinitum f. Impossibile est igitur Deum esse corpus.

Tertio, quia Deus est id quod est nobilissimum in entibus, ut ex dictis patet*. Impossibile est autem aliquod corpus esse nobilissimum in entibus. Quia corpus aut est vivum, aut non vivum. Corpus autem vivum, manifestum est quod est nobilius corpore non vivo. Corpus autem vivum non vivit inquantum corpus, quia sic omne corpus viveret: oportet igitur quod vivat per aliquid aliud, sicut corpus nostrum vivit per animam. Illud autem per quod vivit corpus, est nobilius quam corpus. Impossibile est igitur Deum esse corpus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est ♦, sacra Scriptura tradit nobis spiritualia et divina sub similitudinibus corporalium. Unde, cum trinam dimensionem Deo attribuit, sub similitudine ' quantitatis corporeae, quantitatem virtutalem ipsius designat: utpote per profunditatem. virtutem ad cognoscendum ' occulta ; per altitudinem, excellentiam virtutis super omnia; per longitudinem. durationem sui e\$se; per latitudinem, affectum dilectionis ad omnia. – Vel, ut dicit Dionysius, cap. tx *dc Div. Norn.* *, per profunditatem Dei intelligitur incomprehensibilitas ipsius essentiae; per longitudinem, processus virtutis eius, omnia penetrantis; per latitudinem vero, super-

extensio eius ad omnia, inquantum scilicet sub eius protectione omnia continentur.

Ad secundum dicendum quod homo dicitur esse ad imaginem Dei. non secundum corpus, sed secundum id quo* homo excellit alia animalia: unde *Gen.* i *, postquam dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, subditur: *ut praesit piscibus maris*, etc. Excellit autem homo omnia ' animalia quantum ad rationem et intellectum. Unde secundum intellectum et rationem, quae sunt incorporea, homo est ad imaginem Dei.

Ad tertium dicendum quod partes corporeae attribuantur Deo in Scripturis ratione suorum actuum, secundum quondam similitudinem. Sicut actus oculi est videre: unde oculus de Deo dictus l. significat virtutem eius ad videndum modo intelligibili, non sensibili. Et simile est de aliis partibus.

Ad quartum dicendum quod etiam ea quae ad situm pertinent, non attribuantur Deo nisi secundum quandam similitudinem: sicut dicitur sedens, propter suam immobilitatem et auctoritalem ; et stans, propter suam fortitudinem ad debellandum omne quod adversatur.

Ad quintum dicendum quod ad Deum non acceditur passibus corporalibus, cum ubique sit, sed affectibus mentis: et eodem modo ab eo receditur. Et sic accessus et recessus, sub similitudine localis motus, designant spirituales affectum.

iit intuitum. – Om. caduc* cl cd. a.

) nvtiZitMi/nir. – iimilitudiaibus DF

a) od *cognoicendum.* – *cognoscendi* A.

λ) *id quo.* – *id in quo* BEsD, *id quod* Cl «A *quod* GpA ; pD abras.

p) *unde.* – *unde sequitur* Vb cl pF, *unde scqwtur pn.f* G. – *jabditur* oin. PGK – *etc.* om. GD.

v) *oiryijj.* – *alia* ABDEF. *omnia aha* Cj.

ti oculu» de *iko dictu*». – oralii de *tko dicti*» B. – Idem pr<» *modo intelligibHi, modo intellectuali* – Em *Et sonilf est, Et umiliter fit* ABCDF.

o) tum, – ini B, et ito root. – Post *adrenalui* *A addit ei.

–) *ab n*». – Om. BD. – Udem pro *dengnant, daifpiat*.

Commentaria Cardinali** Caietani

In titulo, adverte quod, ut ex conditionibus quas Deo convenire dictum est in praecedenti articulo ., probando ipsum esse, manifeste pateat quod non potest cadere in mentem alicuius Deum esse accidens, sed oportet ipsum esse substantiam. Idcirco, terminata quaestione *an eat*, ex qua scitur *ens* de Deo; ct cx annexis liquido constante quod est *substantia*; statim inquit nunc an sit *corpus*, idest an sit substantia corporea; ita quod ly *corpus* hic sumitur proprie pro corpore quod est in praedicamento substantiae, sive illud sit res simplex, ut Averroës credit 4 dc corpore cacl̄sū, sive non inveniatur simplex, non est curae. Huiusmodi autem substantia trinam habet dimensionem annexam, secundum omnes; sive ipsa trina dimensio ait idem quod ipsa, sive noti. Nullum enim horum variat propositum. Substantia autem corporea huc modo sumpta, non solum distinguitur contra *incorpoream*, puta immaterialem substantiam: sed etiam contra *non corpus*, idest fornum etiam quae est corporis actus. Neutrum enim horum est substantia corporea, ut ly *corporea* est diffr̄cntia intrinseca constituens corpus: quamvis formae naturales dicantur substantiae corporeae denominative a corporibus quorum sunt formae. Et sic sumitur corpus proprie, ut patet ex II *de Anima*, in principio, ubi Aristoteles quaerit an anima sit corpus. Et hoc modo sumitur hic, ut singulariter etiam contra protervos apparet cx tertia ratione in corpore adducta.

Est ergo sensus tituli: An Deus sit corpus, idest substanda quae vere ct proprie est *quanta*, seu extensa : .m

non. sed vel inextenva omnino, aut extensae actus, aut quovis alio modo ab ipsa corpulentia distinguatur.

II. In corpore, una conclusio responsiva quaesito negative : Deus non est corpus. – Probatur tripliciter . *Prtmo.* Deus est primum moicns immobile: ergo non est corpus. Antecedens patet cx articulo praecedenti. Consequenda probatur: quia nullum corpus est movens immobile. Quod probatur inductive.

III. Circa illam propositionem, *nullum corpus movet non motum*, adverte quod dupliciter intlligi potest. Primo, sumendo ly « non motum » *actu vel patentia*. Et sic est manifesta, cl vere patet inductive. Et ac consonat minori, scilicet *Deus est movens immobile*: ct habetur intentum. – Secundo, sumendo ly « non motum » *actu*. Et sic propositio habet difficultatem: nec apparet inductive, sed eget ratione ct limitatione. Inductioni siquidem obstat, quod magnes immotus trahit ferrum, ct nix immota Irigcfacit, ct coloratum immutat visum, etc. Unde, iudido meo, primo modo sumitur hic.

Veruntamcn secundo edam modo est veni, loquendo de motione pure locali. F.t ratio eius assignatur in I *Contra Gent.*, cup. xx quia movens oportet simul esse cum moto. Ex hoc enim evidenter sequitur quod corpus movens non potest manere, ct corpus motum mulare locum : quoniam si motum tantum locum mutat, desinit esse simul cum corpore movente, quod manere supponitur in loco contiguo illi lneo, unde movente motum est.

Et cx hoc apparet exclusio instantiarum: quoniam non

dc motione pu magneti auten comment. X, q ipsa; quamvis positionis, qua acquirunt alici

dentia reliquor nunc hnec sufl

IV. *Secundo*

ergo non est ci ticulo. Prima c prior potentia: quod eat esse a< dendo differenti plicitor. et rsp< scilicet in respe ter. non in hoc f quia omne quo< nisi per aliquod batur. Omne cor batur: quia omr cadit potentia ad divisibilia, ut dic

V. *Tertio.* Dei non est corpus. –

Consequentia pre lissimum. Quod vivum; sed ncutr vum praestat ct v a corpore probati vivit; alioquin orr

\ I. Vcruntame propositio, *vivens* non videtur vera nobilior caelesti @ vivere.

D SECGNI

in Deo

riae. Or

coni

quia anima est fori

buit animam Deo:

ex persona Dei: l

quod si subtraxen

Ergo Deus est coi

2. Pr a e t e r e i n

passiones coniuncti

huiusmodi attribuu

enim in Psalmo *:

populum suum. En

est compositus.

3. PRAt n.RE\, mal

donis. Sed Deus vi

enim de multis prae

ex materia et forma

Std contra, omne

forma est corpus: qi

quae primo inhaeret

a) *est id quod esi* iw EFGpA ci cd. o.

b

e
i

l

»
t

l
l

QUAESTIO 111, ARTICULUS II

.>/

de motione pure locali erant. Et de ceteris quidem patet. De magnete autem et similibus, habes ab Averroe, VII /Vy-src., comment, x, quod ipsa non movent, sed alia moventur ad ipsa; quamvis non undecumque, propter privationem dispositionis, quum ab eis per modum alterationis spiritualis acquirunt alicubi. Sed de his. cum erit sermo de dependentiis reliquorum motuum *u* motu cadi, amplius dicetur; nunc haec sufficiant hic, ubi ex locali motu proceditur.

✕'''i?'.īñ'

• Cf. num. II.

IV. *Secundo* *. Deu» est primum ens ergo actus purus: ergo non est corpus. – Antecedens patet ex praecedenti articulo. Prima consequentia probatur. Actus est simpliciter prior potentia: ergo primum ens est actus absque potentia: quod est esse actum purum. Assumptum declaratur, ostendendo differentiam ordinis inter actum et potentiam simpliciter, et respectu alicuius cui convenit utrumque: quia scilicet in respectu ad hoc, potentia est prior; sed simpliciter, non in hoc vel in illo, actus est prior. Quod probatur: quin omne quoti est in potentia, non reducitur ad actum, nili per aliquod ens actu. – Secunda vero consequentia probatur. Omne corpus est in potentia: ergo. Assumptum probatur: quia omne corpus est continuum, in cuius ratione cadit potentia ad divisionem; est enim divisibile in semper divisibilia, ut dicitur in VI *Physic.* *.

V. *Tertio*, Deus est nobilissimum omnium entium ergo non est corpus. – Antecedens patet ex praecedenti articulo. Consequentia probatur quia corpori repugnat esse nobilissimum. Quo*! probatur. Corpus aut est vivum, aut non vivum: sed neutrum est nobilissimum*, quia non vivo vivum praestat, et vivo praestat id quo vivit. Quod else aliud a corpore probatur quia corpus, inquantum corpus, non vivit, alioquin omne corpus viveret. – Omnia clara aunt.

VI. Veruntamen. propter instantiam quorundem, illa propositio, *vivens est nobilius non vivente*, quibusdam non videtur vera quia sequeretur quod formica esset nobilior caelwti corpore, quod communiter tenetur non vivere.

Ad hoc dicitur quod corpus caeleste (orte c>t vivum, secundum veritatem. Et tamen si comparetur ad formicam, non inquantum vivit, sed inquantum caeleste corpus. facili» est responsio. Dicitur enim quod formica ut vivens, cit nobilior corpore caelesti seclusa vita. Et hoc est necessarium. quia hoc nihil aliud est quon dicere quod anima est nobilior quocumque corpore; totus namque ordo animarum est supra totum ordinem corporum, ut petet.

Sed si secundum veritatem caelum non est vivum, tunc difficilior est responsio. Non enim potest dici quod ista comparatio est vera formaliter, et non simpliciter: idest quod vivens ut aie, est nobilius non vivente ut sic. Tum quia ista comparatio c>nci puerilis: cum lapis ut de, sit etiam nobilior non lapide ut sic; et universaliter omne pp>situm sua negatione. Tum quia non haberetur intentum in proposito. Intendit enim destruere Deum esse in latitudine corporum, quia vita est nobilior corporocitale. Constat namque quod grtdu* vitali» in universo superior est gradu naturae, ut distinguitur natura contra animam: et quod corporeitus, secundum totam latitudinem suam, clauditur infra ordinem vitae. Igitur non secundum quid, sed simpliciter. toto latitudo corporis est infra latitudinem vitae. Et propterea. si Deus est nobilissimum ens, non potest esse corpus: quia datur ordo superior, scilicet vitalis, in quo patet esse viventia.

Dicendum ergo est quod viventia sunt simpliciter nobiliora non viventibus, ut ratione adducta patet, et XVI *de Animalibus* habetur et quod, si cadum non est virum, quod formica est simpliciter nobilius ens quam caelum. Caelum tamen est nobilius corpus quam formica et propter hanc nobilitatem in genere corporum, multae nobilitates secundum quid respectu vitae, sibi conveniunt, puta incorruptibilitas, etc.

Aristoteles tamen, VI *Phisic.**, dicit corpora caelestia esse nobiliora etiam homine, quia tenet illa viventia; ut expresse in II *Caeli* * supponendum esse dicit.

• Cap.I - tMJ. *
Atmstc.s 6*.
liMI*

cap. *.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN DEO SIT COMPOSITIO FORMAE ET MATERIAE

I *Sent.* d.>t. m<, sn. i, I *Cunt. Gent.*, cap. ini; *Compend. Theot*^ ctp. xxnn.

↳ SECUNDEM SIC PROCEDITUR. Videtur quod in Deo sit compositio formae et materiae. Omne enim quod habet animam, compositum ex materia et forma: quia anima est forma corporis. Sed Scriptura attribuit animam Deo: introducitur enim *ad Hebr.* x *. ex persona Dei: *iustus autem meus ex fide vivit; quod si subtraxerit se, non placebit animae meae*. Ergo Deus est compositus ex materia et forma.

VitK y.

kc?»..

1,0 '0.

2. Praeterea, ira, gaudium, et huiusmodi, sunt passiones coniuncti, ut dicitur I *de Anima* *. Sed huiusmodi attribuuntur Deo in Scriptura: dicitur enim in Psalmo *: *iratus est furore Dominus in populum suum*. Ergo Deus ex materia et forma est compositus.

3. Praeterea, materia est principium individuationis. Sed Deus videtur esse individuum: non enim de multis praedicatur. Ergo est compositus ex materia et forma.

Sed contra, omne compositum ex materia et forma est corpus: quantitas enim dimensiva est quae primo inhaeret materiae. Sed Deus non

est corpus, ut ostensum est *. Ergo Deus non est compositus ex materia et tonna.

Respondeo dicendum quod impossibile est in Deo esse materiam. Primo quidem, quia materia est id quod est in potentia «. Ostensum est autem * quod Deus est purus actus, non habens † aliquid de potentialitate ♦ Unde impossibile est in n <? quod Deus sit compositus ex materia et forma.

Secundo, quia omne compositum ex materia et forma est perfectum et bonum per suam formam: unde oportet quod sit bonum per participationem, secundum quod materia participat formam. Primum autem quod est bonum et optimum. quod Deus est, non est bonum per participationem: quia bonum per essentiam, prius est bono per participationem. Unde impossibile est quod Deus sit compositus ex materia et forma.

Tertio, quia unumquodque agens agit per suam formam: unde secundum quod aliquid se habet ad suam * formam, sic se habet ad hoc quod sit agens. Quod igitur primum est et per se agens.

?

s) est *id fued tit in potentia*. – *id qui>d est*, in *potentia est* BCD EFGpA et cd, a.

?) – Om. codec*. – Pro *agent*, *agent ex ea*; cl pn> QmoJ *tgitur*, Cxm *igitur* D.

oportet quod sit primo et per se forma. Deus autem est primum agens, eunt sit prima causa efficiens, U(ostensum est *. Est igitur per essentiam suam forma ; et non compositus ex materia et forma.

Ad primum ergo dicendum quod anima attribuitur Deo per similitudinem actus *. Quod y cnim volumus aliquid nobis, exanima nostra est: unde illud dicitur esse placitum l animae Dei, quod est placitum voluntati ipsius.

Ad secundum dicendum quod ira et huiusmodi attribuuntur Deo secundum similitudinem effe-

ctus: quia enim proprium est irati punire, ira eius · punitio metaphorice vocatur.

Ad tertum dicendum quod formae quae sunt receptibiles in materia, individuuntur per materiam *, quae non potest esse in alio, cum sit ' l l primum subiectum substans forma vero, quantum est de se, nisi aliquid aliud impediat, recipi potest a pluribus ♦ Sed illa forma quae non est receptibilis in materia, sed est per se subsistens, ex hoc ipso individuatur, quod non potest recipi in alio: et huiusmodi forma est Deus. Unde non sequitur quod habeat materiam.

quia oportet quod . cui non potest coi Sed tamen huiuvmr prias rationes sumj modo quo possibil nientin, idest in gei pliciter. – Et propte: Quoniam licet dc q nibus activis, non aj in cis non invenitur sed esse tale agens p ubi primitas non cxc excludi per primitdti Stat igitur vis co primo agens, ergo primo agens, est agei partem, sed sc toto, a ct consequenter ineo: VII. In responsion rando · contra assign scilicet recipi in mati viduum didtur indivi superius dividitur in negationem essendi ii non per negationem formationis. Sed tam recipi in illo, spectant subtecto informationis, viduationem: sed acqu in alio ct ly subiectum. non esset individuum, informationis, scilicet ii sc nota.

Et confirmatur. Mate dicationis, idest infimun ctum informationis Erg exum. non c.vt individuan probatur. Quia materiae sendi in alio ut in su convenit ci negatio cssci quoniam materia est qu de hac ct illa materia u inferioribus, ut patet: ai cum scientia non sit nisi detur littera assignasse π VIII. Ad hoc est brev alius est modus essendi ii alius ii: in subiccto infon est esse subiectum ibi et h

y) QtiAJ. – Si ABCDEF.

i) fladtum. – aJ fladtuui BD. – Pro ifdut, dut ABCDE.

l .) ira dur. – ita dus G, dut ira Pal. O tuhtaus. – Om. codlecs et J E

Commenta]ia Cardinalis Caiotn.ni

In titulo, adverte quod, licet apud s. Thomae doctrinam esse corpus et eue compositum ex materia et forma. convertantur et idem sint; attamen, quia non sunt idem filPud “Hos nec convertuntur (Averroës cnim ponit · corpus in cado, et tamen non compositum ex materia et forma: Avicebron autem ponit · compositum ex materia et forma in substantiis spiritualibus, et tamen non corpus), ideo, ut omnifariam completa sit doctrina, praesens movetur quae- stio, an Deus sit compositus ex materia et forma. Et proptcrca omnes rationes in littera positae utuntur mediis abstrahentibus n corporeitale et quantitate, quatenus exclu- dant etiam materiam spiritualem.

II. In corpore una conclusio, responsive quaesito ne- gative: Impossibile est in Deo esse materiam. – Probatur tripliciter. Primo. Deus est punis actus: ergo non habet materiam. Probatur sequela: quia materia est in potentia.

Secundo. Deus est primum bonum, et optimum ergo bonum non per participationem, sed per essentiam. Ergo non est compositus ex materia et forma. – Antecedens ex praecedentibus * patet. Prima consequentia probatur. Bonum per essentiam prius est bono per participationem: ergo, si Deus est primum, etc. Secunda vero. Compositum est bo- num per suam formam, ergo per participationem, secun- dum scilicet quod materia participat formam; ergo si. etc.

Tertio. Deus est prima causa efficiens. ergo est primum et per se agens: ergo est primo et per se forma. Ergo non est compositus ex materia et forma. – Antecedens, cum primo consequentia, relinquitur pro constanti. Secunda vero probatur. Omne agens agit per suum formam , ergo unum- quodque sic se habet ad esse agens, sicut ad esse formam, et c converso: ergo, si est primum et per se agens, est primo et per se forma, etc.

C'rca primam consequentiam ·. adverte quod aequi- voce quodammodo sumitur ly *primum* in antecedente et consequente. Nam in antecedente sumitur ut notat ordinem prioritatis respectu ceterorum efficientium ; in consequente vero sumitur ut significat *secundum quod ipsum*, ut in l Poster. · distinguitur *pruno* contra *per se* et *de omni*, ha quod ex hoc quod Deus est inter causas efficientes prima, infertur, ergo *Deus est per se primo, idest secundum quod ipsum, efficiens*. Et tenet sequda: quoniam non contingen- ter. sed necessario, et secundum essentialem causaliutcm super alia efficientia, convenit ei esse primum inter clli- cientcs causas, ut dc se patet. His cnim constantibus, iam patet quod ei convenit esse agens non per aliud, et quod quibuscumque convenit, convenit per ipsum. Igitur est *pnmo agens*, iuxta doctrinam analyticam.

IV. Circa consequentiam assumptam in probatione sc- eundae consequentiae ·, illam scilicet, *agens agit per suam formam* etc., adverte quod, si forma est ratio agendi (ut in antecedente assumitur, et pluries ab Aristotele dicitur), nccssc est quod unumquodque, sicut se habet nd fornum, ita se habeat ad rationem agendi, et consequenter ad esse activum, · priori procedendo: et c converso, a posteriori

procedendo, sicut aliquid se habet ad esse activum, ita se habeat oportet ad rationem agendi, et consequenter ad formam. Ac per hoc valet secunda consequentia, *si aliquid est primo activum, est primo ratio agendi et forma, et sic non est compositum ex materia et forma*. Hanc autem convertibilitatem insinuat littera, dum primo dicit quod *secundum quod aliquid se habet ad formam, sic se habet ad hoc quod sit agens*; et deinde, convertibilitatem sub- audiendam volens, subdit *quod igitur est per se pnmo agens, est primo et per se fonna*.

V. Sed circa haec occumt dubium. Quoniam hic pro- cessus videtur sophisticus. quoniam sub hoc communi, sci- licet *se habere ad formam*, descenditur determinate ad hoc speciale, scilicet *esse formam*. Unumquodque cnim iU se habere ad formam, ut nd esse agens, verissimum est: sed ex hoc non licet substimcrc unumquodque ita se habere ad esse formam , sicut ad esse agens. Tum quia est so- phisma *consequentis*. Tum quia boc falsum est: quoniam ignis non itu se habet ad esse calorem, sicut se habet ad esse cnlcfactivum; quia ignis cvt primo calcfnciivus, non tomen est primo color (imo non est calor, sed habens illum per se pnmo); et tamen calor est forma illa quae est ratio calefaciendi. Igitur ex hoc quod aliquid est per se primo agens, nihil aliud inferri potest, nisi quod per se primo habet formam quae est ratio agendi: et non quod sit per se primo forma, ut in littera fit. etc.

VI. Ad hoc dicitur, quod oportet hic advertere duo: primo, quid importet ly *per se primo* ; secundo, quod ser- mones interpretandi sunt semper secundum subicctam ma- terium. Ex his cnim omnia erunt manifesta.

Per se primo tale, ut dicitur l Pister. ·, significat quod sit tale non per aliud, et reliqua sint talia per ipsum. Sed cum dicitur *non per aliud*, excluduntur non solum extrin- scca, sed etiam panes, ut dicitur VII *Physic*. -: ita quod illud quod est tale ratione partis, non est per se primo tale. Ac per hoc, illud cui convenit esse agens ratione portis, scilicet formae, non est perse primo agens: sed neque *per accidens*, sed *per aliud*, scilicet per partem. Et propterea nullum compositum ex materia et forma potest esse per se primo activum : quoniam omnia agunt non se totis, quia non ratione materiae (repugnat enim ei esse rationem agendi, cum dc ratione eius sit potentia opposita actui qui est ratio agendi). Et hinc patet qualiter ex se habere ad esse agens, non solum licet inferre se habere ad formam, sed se habere ad *esse formam*, ut in littera factum est cl c converso fieri posset a priori: ncc ullum est sophisma.

Ad instantiam autem dc calore, dicitur quod si sermones ponderarentur secundum materiam subicctam, non fieret haec obicctio. Esse cnim activum in communi, nullam imper- fectionem includit; convcnircquc potest alicui rei subsistenti in natura *per se primo propriissime*, ut loquimur. Esse vero cnlcfactivum. imperfectionem claudit, quoniam dicit esse activum *sic*, idest materialiter. Et impossibile est quod conveniat alicui *pnmo*, simpliciter et absolute loquendo:

a) quod. – CWm A, et G; p) dntM. – dix.nitas B. y) aui"tüaiur. – OMnntautuf Al

quia oportet quod conveniat composito ex materia et forma, cui non potest convenire agere nisi secundum partem. – Sed tamen huiusmodi materiales activitates, secundum proprias rationes sumptae, dicuntur convenire alicui *primo*, eo modo quo possibile est inveniri *primo* in talium convenientia, idest in genere materialium agentium, et non simpliciter. – Et propterea instantia non est contra propositum. Quoniam licet de igne et calore, et aliis materialibus rationibus activis, non appareat vis consequentiae, hoc est quia in eis non invenitur esse agens nec esse tale agens *primo*, sed esse tale agens primo *in genere agentium materialium*: ubi primitas non excludit panem. Et tamen constat partem exdudi per primitatem simpliciter.

Stat igitur vi» consequentiae, quod si Deus est per se primo agens, ergo est per se primo forma. Quin per se primo agens, est agens non per aliud, idest nec etiam per partem, sed se toto ac per hoc oportet totum esse formam, et consequenter incompositum esse ex materia et forma.

VII. In responsione ad tertium, dubium nascitur ex Durando * contra assignatam ibidem causam individuationis, scilicet recipi in materia, vel non posse recipi in ea. Individuum dicitur individuum per negationem divisionis quae superius dividitur in sua inferiora, et est individuum per negationem essendi in alio *sicut in subiecto inferiori*, et non per negationem essendi in alio *sicut in subiecto informationis*. Sed tam recipi in materia, quam non posse recipi in illa, «pectant ad esse et non esse in alio sicut in subiecto informationis. Ergo nihil horum spectat ad individuationem. sed nequivoaitio commisse est circa ly *esse in alio* et ly *subrectum*. – Maior patet: alioquin hoc album non esset individuum, cum vit in alio sicut in subiecto informationis, scilicet in hac substantia. Minor veru est per se nota.

Et confirmatur. Materia non est primum subiectum praedicationis. idest infimum subiicibilc: sed est primum subiectum informationis. Ergo ex hoc quod est primum subiectum, non est individuum. – Consequentia nota. Antecedens probatur. Quia materiae, etsi conveniat ex ic negatio essendi in alio ut in subiecto informationis, non tamen convenit ei negatio essendi in alio ut in subiecto inferiori: quoniam materia est quoddam universale, et praedicatur de hac et illa materia ut universale et superius de suis inferioribus, ut patet: alioquin materia non esset scibilis, cum scientia non sit niti universalium. – Male igitur videtur littera assignasse rationem individui ex materia.

VIII. Ad hoc est breviter dicendum, concedendo quod alius est modus essendi in alio ut in subiecto inferiori, et alius ut in subiecto informationis: et similiter quod aliud est esse subiectum ibi et hic. Sed cum hoc stat quod natu-

ram este in alio ui aupcriu* in inferiori, non quocumque, eod singulari, et eam c**c in alio per informationem, sunt idem, non *formaliter*, aed *causaliter*: ita quod ad quidditatem aliquam este in alio per informationem, naturaliter sequitur ipsam esse in alio ut inferiori singulari; et ad quidditatem non posse esse in alio per informationem, sequitur ipsam non posse esse in singulari ut inferiori, sed ipsam esse per se singularem. Et hoc est quod in littera dicitur. Assignat enim esse vel non esse in alio per informationem, pro *radice individuationis*: et non pro *formali constitutivo individui*, ut objectionc* male interpretantur. Probare autem quod haec sit radix individuationis, praesentis excedit limites negotii: inferius * potius, ubi de individuatione ex proposito agetur, tractabitur. Sat est hic, pro notitia litterae, scire quod, apud nos, iste modus exsendi in alio per informationem, non est constitutivus formaliter. sed causaliter, individui.

IX. Unde ad obiectionem In oppositum dicitur, quod ex hoc quod hoc album est individuum, et in alio per informationem, nihil aliud habetur nisi quod esse in alio per informationem. non est formale constitutum individui. Sed cum hoc stat quod, si naturalis natura non posset esse in nlio per informationem, nunquam album esset in hoc albo ut superius in inferiori. Et rursus, hoc album non esset *hoc* per positionem differentiae individualis supra naturam. sed per negationem omnis differentiae individualis: quoniam non esset divisibilis in plura individua, ut in littera dicitur de formis non receptibilibus in materia.

Ad confirmationem quoque, negatur consequentia. Quia ex hoc quod materia est primum subiectum informationis, sequitur quod «it prima radix individuationis, positive vel negative. – Negatur quoque antecedens. Quia materia est primum etiam subiicibilc, idest infimum, non totale, ut individuum completum, sed partiale. – Et cum instatur contra, quia est universale quoddam: respondetur quod materia secundum se non est univenale nec praedicabile, ut patet ex eo quod secundum *c non est intelligibilis, et consequenter nec scibilis: sed materia in analogia ad formam universalem, intelligitur universalis, et fit praedicabile quoddam et scibile, etc. Et propterea in littera dicitur quod forma, quantum est de se, potest esse in pluribus, materia autem est primum subiectum: quia ergo omnis universalitas est a forma, materia secundum se universalis non est; et cum primum subiectum sit omnium praedicamentorum, ipsa est et infimum subiicibilc (partiale tamen), et primum subiectum informationis; ne per hoc undique individuationis radix.

Sed de his in commentariis *de Ente et Essentia* *, et in quaestionibus duabus *, satis dictum est; et inferius ** amplius dicitur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SIT IDEM DEUS QUOD SUA ESSENTIA VEL NATURA

I Smu di»t. xxxrv, qo. I. en. t; I G»ef. *Gent., cap. xxi*; Qq. di»pn de bn. t'erè., art. i; de Anima, art. 17, ad 1«; *Quodl.* II, qu. 11, «rt. 2; *Compend. Theol.*f cap. 1; Oposc. XXXVII, de *Quatuor ctp.* nr.

tertium sic proceditur. Videtur quod non sit idem Deus quod sua essentia vel natura. Nihil enim est in scipso. essentia vel natura Dei, quae est deitas <*, dicitur esse in Deo. Ergo videtur quod Deus non sit idem quod sua essentia vel natura.

2. Praeterea, effectus assimilatur suae causae: quia omne agens agit sibi simile. Sed in rebus creatis non est idem suppositum quod sua natura: non enim idem est homo quod sua humanitas. Ergo nec Deus est idem quod sua deitas <

Contra, de Deo dicitur quod est vita, et non solum quod est vivens, ut patet Ioan, xiv ♦ *Ego sum rta, veritas et vita*. Sicut autem se habet vita ad viventem, ita deitas ad Deum. Ergo Deus est ipsa deitas.

Respondeo dicendum quod Deus est idem quod sua essentia vel natura. Ad cuius intellectum sciendum est, quod in rebus compositis ex materia et forma, necesse est quod differant: natura vel essentia et suppositum. Quiit essentia vel natura comprehendit in se illa tantum quae ca-

») quod. – cum A, et G; idem Deu» quad om. D.
βi deitas, – divinitas U.
ΥJ tusimilatur. – assimilantur ABEFG.

δ) deitas. – divinita» vel deitas B.
o et. – Om. ACDEFÜ.
O dfferant. – dīferai ACDEF.

•ViiCeeJM-I.
Φ: «an, arbl{
-: «m, an. 6;
« q*. ut, art.L.

• «m e44.
ij o ¥. »µ*.

• ta ese-
tnnrt. St V k U et
Eat., qua» l«l.»%
••I ■ i «apnd-
tali».

dont m definitione speciei: sicut *humanitas* comprehendit in se ea quae cadunt in definitione hominis: his enim homo est homo, et hoc significat humanitas, hoc scilicet quod homo est homo. Sed materia individualis, cum accidentibus omnibus individuantes ipsam, non cadit in definitione speciei: non enim cadunt in definitione hominis haec carnes et haec ossa, aut albedo vel nigredo, vel aliquid huiusmodi. Inde haec carnes et haec ossa, et accidentia designantia hanc materiam, non concluduntur in humanitate. Et tamen in eo quod est homo, includuntur: unde id quod est homo, habet in se aliquid quod non habet humanitas. Et propter hoc non est totaliter idem homo et humanitas: sed humanitas significatur ut pars formalis hominis; quia principia definiuntia habent se formaliter, respectu materiae individuanlis.

In his igitur quae non sunt composita ex materia et forma, in quibus individuatio non est per materiam individualement, idest per hanc materiam, sed ipsae formae per se individuantur, oportet quod ipsae formae sint suppositae subsistentiae.

O hoc iciltctt quo. – hare icilicct quibui IHAB, haec icilucf pA, hacc scilicet quo pB. hoc scilicet quod pC. quo reiliert »G cadit. – cadunt ACDEGaé. – Scq. cadunt p num poti Aominti.
O concluduntur. – includuntur BDtA. – Prn m rv quod, in co qui «hike.
«) habet. – ett B.
À) differt. – differret EF. – Pro et natura. 4 natura IU», m nattera F.

Unde in eis non differt suppositum et natura. Et sic, cum Deus non sit compositus ex materia et forma, ut ostensum est, oportet quod Deus sit sua deitas, sua vita, et quidquid aliud sic de Deo praedicatur.

An primi ergo dicendum quod de rebus simplicibus loqui non possumus, nisi per modum compositorum, a quibus cognitionem accipimus. Et ideo, de Deo loquentes, utimur nominibus concretis, ut significemus eius subsistentiam, quia apud nos non subsistunt nisi composita: et utimur nominibus abstractis, ut significemus eius simplicitatem. Quod ergo dicitur deitas vel vita, vel aliquid huiusmodi, esse in Deo, referendum est ad diversitatem quae est in acceptione intellectus nostri; et non ad aliquam diversitatem rei.

Ad secundum dicendum quod effectus Dei imitantur ipsum, non perfecte, sed secundum quod possunt. Et hoc ad defectum imitationis pertinet, quod id quod est simplex et unum, non potest repraesentari nisi per nulla: et sic accidit in eis compositio, ex qua provenit quod in eis non est idem suppositum quod natura.

p) tua dcltaa. – Onu B.
») aeripimui. – acccpimn. CDt.FGpB d ab.
O w>tt fubfittunt niti c-jmpaifa. – non uibsistuut ani compoita ex materia et forma II.
) dcltaa. – dinnita» B. – IJctn in r.-uj »<ilmuyu» pro et him ... rci, lqpf et no»i diucrattatem a materia rct.
x) potcit. – ponunt ABOEbpC. pottit c>l. j. – Pn» reptaeuntart, repraesentare BDEF«AC.

Commentaria Cardinalis Cntetani

1^x titulo statim occurrit ambiguitas, pro quo supponit *Deus* in hoc quaerito, *utrum Deus sit idem quod sua essentia*. Ex secundo namque argumento, et ex toto processu corporis articuli, insinuat quod supponit pro supposito divino: quoniam nihil aliud hic tractatur, nisi an suppositum naturae divinae, et ipsa natura, sint idem. Ex ratione vero suppositi ostenditur oppositum. Quoniam ad rationem suppositi requiruntur quinque conditiones: scilicet quod sit substantia, completa, individua, subsistens, incommunicabiliter: substantia, propter accidentia; completa, propter partes; individua, propter speciem, subsistens, propter humanitatem Christi; incommunicabiliter. propter essentiam divinam, quae est communis tribus suppositis. Et sic, cum suppositum divinum idem significet quod persona divina, et in hoc articulo nulla datur mentio de personarum constitutivis, consequens est quod ly *Deus* non stat pro supposito divino. – Et confirmatur hoc: quia inferius quaeritur ex proposito, utrum persona et essentia in Deo sint idem. Ergo, etc.

II. Ad hoc est dicendum, quod ly *Deus* potest tripliciter sumi. *Primo*, ut significat concretum quasi specificum naturae divinae, idest *habens deitatem*; sicut *homo* significat habens humanitatem. *Secundo*, ut significat concretum individuale naturae divinae, idest hunc habentem deitatem, seu *hunc Deum*; sicut *homo* potest supponere pro hoc homine. *Tertio*, ut significat suppositum naturae divinae, idest hunc incommunicabiliter habentem deitatem, idest *hanc personam divinam*; sicut *homo* potest supponere pro Socrate. Sed hoc interest inter Deum ex una parte, et hominem ceterarumque naturarum concreta ex alia parte. quod in aliis non distinguitur individuum naturae in concreto non supposito (non enim distinguitur hic homo ab humano supposito, aut converso); in Deo uero distinguitur individuum naturae in concreto, idest hic Deus, a supposito divino, idest Patre et Filio et Spiritu Sancto. Et ratio est, quia *hic Dens* est simul terminus singularis, et communis iurebus suppositis quod est impossibile convenire individuo aliarum substantiarum.

Dei u deitate, et illud individuum suppositum a natura quo est, et subsistere gruebat doctrinae contentur respectiva re tot intercedentibus

IV. In corpore affirmative: Deus est Probatum. Ratio diti est distinctio naturae simplicibus, quae compositum a natura ei

Anleccdenx probi suppositi in rebus comprehendit in se speciei: ergo non ergo ex hoc distinguit *prima consequentia* quia materia individui, ut patet de *his*. Secundo, quia principispectu materiae individui significatur ut pars formae: quin in supposito, materia individualis. t

Consequentia nuten *Secunda* autem proba ex materia et forma, i

V Circa terminos dicquenter in tota hac raly *suppositum*. Possummodo, secundum *rem dum significandi*. Sumidum rem tantum, quoiratione» rei quam Magniisuppositum, abstrahendoquando sumitur natura definitionem, et Socrates non curando an natura creto, etc. – Sumuntur autem cum sumuntur ut sunt i puta *humanitas, homo, »*

Scru» pnicscns c>t de *rem*, et non secundum *m* < klogici, illud metaphyrid non argumentationes et responi *per mudum partis*, vd *ej excluderi nec includere*, inter h.icc ex modis rignif Ncc obstat quod in corpo humanitas significatur ut bandum quod natura non i quoniam hoc allatum est u manifestandum etiam ex ni secundum rem naturae a n

VI. Distingue secundo - I enim duplex secundum rui hne subbividitur m Jiderenti in differentiam rcalcm inter i et *non includentem* illud (*nc* nunc dicimus, non es modo mali ici significatae tormaliccr dividitur in dirfercntiani rcalcc rcalis *t:<n imece*» sicut homo J intrinsece *rationale*: et peno *extrin.sece*. sicut *discipluiabde* quod divdplinabilitoj» sit caJcw quia includit extrinsece *dtspdi* definitur, quam non includit h

VII. Quatuor igitur cum rin *dum rationem tantum*, ut est in tem; *inter rem et rem*. ut cm ir inter rem includentem *intrinsece* tem; et inter includentem *exfrms*

h. r. *

H
1^

QUAESTIO III, ARTICULUS III

4»

Dei u deitate, cl suppositi a natura, quoniam aequi»alet illud individuum supposito quoad hoc; distinguitur enim vuppositum a nutum, ut habens «b habito, ct quod est n quo est, ct subsistens .ab eo quo subsistit. etc. Nec congruebat doctrinae ordini, ut tractatui dc absolutis immisce- rentur respectisa revelata, ct tam remotu ab hia principiis, tot intercedentibus medik quaestionibus decidendis.

IV. In corpore est una conclusio, rciponsiva quaesito affirmative Deus est idem quod sua essentia seu natura. Probat. Ratio differentiae inter naturam ct suppositum, est distinctio naturae a materia individual! : ergo in formis simplicibus, quae per scipuis indis iduantur, non differt suppositum α natura: ergo Deus est su i deitas, et sua vito, etc
Antecedins probatur cx ratione distinctionis naturae et suppositi in rebus materialibus, notioribus nobi Natura comprehendit in sc ea tantum quae cadunt in definitione speciei: ergo non comprehendit materiam individuaalem ; ergo cx hoc distinguitur a supposito. – Assumptum patet. Et *prima consequentia* nunc facta probatur dupliciter. Primo, quia materia individual!» non clauditur in definitione spe- ciei; ut patet dc *his carnibus* respectu naturae humanae. Secundo, quia principia definientia habent sc lormalitcr re- spectu materiae individuantis in cuius signum, humanitus significatur ut pars formalis homini». – *Secunda* autem pro- batur: quia in suppositi ratione, si definiretur clauderetur materia individualis, ut in Socrate.

Consequentia autem *prima* ut per sc nola relinquitur. – *Secunda* autem probatur quia Deus non ut compositus cx materia ct turma. ut cx praecedenti patet articulo.

V. Circa terminn» assumptos in antecedente, ct conse- quenter in lota hac ratione, distingue primo ly *natura* ct ly *suppositum*. Possumus enim dc cis loqui dupliciter tum modo, secundum *rem* tantum; alio modo, secundum *mo- dum significandi*. Sumuntur natura ct suppositum secun- dum rem tantum, quando sumuntur secundum proprias rationes rei quam significat natura, et rei quam significat suppositum, abstrahendo a modi» significandi verbi gratia, quando sumitur natura humana secundum cius proprium definitionem, ct Socrate» secundum cius rationem propriam, non curando an natura significetur in abstractu vel con- creto, etc. – Sumuntur autem secundum modos significandi, cum sumuntur ut stant sub nominibus primae intentionis, puta *humanitas*, *homo*, *Socrates*, *Socratcitas*. etc.

Sermo praesens est dc natura ct suppurito secundum *rem*, et non secundum *modum significandi* lme enim potius logici, illud mctaphysici negotii est. Et ideo cessant omnes argumentationes ct responsiones, quae immiscent *significari per modum partis*, vel *excludere a significatione*, aut *nec excludere nec includere*, ct similia; quae ad differentiam inter haec cx modis significandi. non cx rebus, spectant. – Nec obstat quod in corpore huius articuli inferatur quod humanitas significatur ut pars formalis hominis, ad pro- bandum quoti natura non includat materiam individuaalem : quoniam hoc allatum est ut signum a posteriori notius, id manifestandum etiam cx modo significandi, distinctionem secundum rem naturae a materia individual!.

VI. Distingue secundo ♦ Jy *differre*, seu *differentia*. Ext enim duplex, secundum *rationem*, et tccundum *rem*. Et haec subdividitur in differentiam rcalcm inter *rem et rem* · ct in differentiam realem inter rem *includentem* aliquid rcalc, et *nuīt includentem* illud (*includere* autem et *non includere* nunc dicimus, non cx modo significandi, sed cx ratione for- mali rei significatae formnlitcr sumptae). Et haec rursus sub- dividitur in differentiam rcaletn penes inclusionem alicuius rcalis *intrinsece*, sicut humo differt ab animali quia includit intrinsece *rationale*: ct penes inclusionem alicuius radis *extrinsece*, sicut *disciplinabile* differt ab homine (fingendo quod disciplinabilius sit eadem res quod natura hominis), quia includit exrrinscce *disciplinam*, ut actum per quem definitur, quam non includit humo in sua ratione.

VIL Quatuor igitur cum sint modi differentiae: *secun- dum rationem tantum*, ut est inter hominem et humanita- tem; *inter rem et rem*, ut est inter Socratem ct Platonem, inter rem includentem *intrinsece* aliquid rcalc. ct abstrahen- tem; ct inter includentem *extrinsecc* aliquid rcalc. ct abstra-

hemem ab illo, in antecedente assumpto *, ct tota huc ·µ ¶ π ratione ac conclusione, sermo tantum est dc ditfrcntiu tertio modo, idest *penes inclusionem intrinsecam*.

Non enim est hic sermo dc differentia secundum *ratio- nem* tantum quoniam suppositum ct natura in omnibui, etiam in Deo, sic distinguuntur. *Deu*» enim ct *deitas*, ra- tione modi significandi, distinguuntur intuntum, quod uio ot haeretica, *deitas generat deitatem*, et Uta catholica, *Deus generat Deum*, ut patet in principio *Decretalium**. – Neque etiam est hic sermo dc diilcremia rcali, quali* CM inter *rem et rem*. Constat enim quod natura lubstatitinli» ct suppositum non posxunt naturaliter sic distingui, ut sint totaliter duae ro diversae. – Nec etiam est hic sermo dc ditfrcntiu rcali *cxtrimeca* : quoniam lulsum esset antece- dens; ct falsum cuci quod in substantiis immaterialibus non differt suppositum ct natura. In substantiis enim se- parati*. suppositum a natura differt extrinsece: quia suppo- situm, ut sic. includit *subsistere* (quod est esse per se), non intrinsece, sed quodammodo quasi ut proprium actum, nd quem quodammodo deberet definiri si definiretur; na- tura autem, non. Et propterca ».Thomas, in *Qundlibcto* II, qu. n. .ut. s, .le tali differentia loquens, dixit quod in an- gelis differt suppositum a natura.

Relinquitur Igitur quod sit hic sermo dc differentia penes *inclusionem intrinsecam*. Tum quia ratio ax&umpta in littera manifo.nU secundum talem differentiam distinguit supposi- tum α natura in rebus materialibus; quia scilicet suppoxi- uun includit nMicrUm individunlcni, quam non indudit lutura emutat enim hoc intdhgi dc intrinseca indusionc. Tum quia in separatis λ matenn. tali differentia non distin- guitur tupposiium a natura, ut hic affirmatur, cx eo quod individunntur per sripsa: idest quia idem est constituens naturum et individuum; ac per hoc, nihil intrinsecum in- cludit individuum, quod non claudat natura, et c cunveno. l um quia idem censetur iudicuim in littera dc identitate sup- positi ct naturae in sulutanfiis separatis, ct Dei cum *deitate*: hoc enim non est simpliciter verum, nisi dc differentia intrin- seen loquendo, quoniam, ut iam dictum ut. in *Quodlibclis* aliud protulit ludicium, loquendo dc differentia extrinsccu

Est ergo sensus antecedentis, quod ratio differentiae in- trinsecae inter naturam ct suppositum, secundum rem seu ratione» form ilcs sumpta ·. est distinctio naturae i materia iidn iduali. Ei similiter sensu» omnium conclusionum quae implicite hic continentur, dc supposito ct nati ra in rebus materialibus cx in separatis a materia etc., eodem intellectu sumendus est.

VIII. Et si praedicta diligenter inspexeris, complecteris dispositionem omnium rerum quoad identitatem et distin- ctioneni inter suppositum ct naturam. Habes enim in pri- mis, quod suppositum ct natura non substantialiter con- stituens suppositum (sive sit natura accidentis, ut Socrates ct cius complexio; sive sit substantia qua*i adventitia, ut humanitas \ crbi Dei) distinguuntur quadnipheiter scilicet ut res ct res. et intrinsece, ct cxtrinsccc. ct secundum ra- tionem. – Habes secundo, quod suppositum cf natura m substantiis compositis, distinguuntur intnnsccc, ct cxtrin- sccc, ct secundum rationem. – Habes tertio, quod in sub- stantiis immaterialibus distinguuntur suppositum ct naturo, non intrinsece, sed cxtrinsccc secundum rem. et secundum rationem. · Habes quarto, quod in Deo nullu modo distin- guuntur secundum rem Deus ct deitas: sed ratione tantum modi significandi. – Habes ct concordium dictorum s. Tho- mae , et intellectum eurum quae in diversis locis de hac materia scripta sunt.

IX. Circa primani consequentiam in littera factam ad- verte quod ideo relicta est pro constanti, quia fundatur super illa regula postcrrioristica vatis tnta. *si ajfirmjfia est causa affirmationis, negatio est causa negationis, et e ocm- verto* ·. l't quoniam haec maxima non tenc't nixi in caitfis proprii*, ideo in antecedente ly *ratio*, cum dicitur *ratio differentiae etc.*, suppunit pro ratione propria. Itaque sensu» est: *propria ct praecisa ratio differentiae tntnnsceae infer naturam et suppositum*. Et tunc manifeste patet vi» conse- quentiae, cx negatione talis rationis, negationem sui effectus inferens.

FrtiÇ^*pfttc

« J JS-jfrr C»T
ar[b, » J

SenufAt Tumu I). Tmúm*s T. l

QUAESTIO IU. ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARIUS

UTRUM IN DEO SIT IDEM ESSENTIA ET ESSE

I *Sent** *limi*, nil. qu. rv. art. ». 3; qu. v, *Art. 1*; d«t. utiv, qu. 1, m. 1, ll. diu. », qu. 1, aru : ;
I Coitf. *Cient.*. cap. IML. ju; Qq. de qu. ni, «n 3; de *Spirit. Creat.*. *rt : ; *Compcnd. Tncol.*. cap. u;
Opu»r. XXXVII, de *Quatuor Oppoi.*, csp. »r; de *Fait. et **fit**, op.* v.

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidOtUF quod in Deo non sit idem essentia et esse. Si enim hoc sit, tunc ad esse divinum nihil additur. Sed esse cui nulla fit additio, est esse commune quod de omnibus praedicatur: sequitur ergo quod Deus sit ens commune praedicabile de omnibus. Hoc autem e>t falsum, secundum illud *Sap.* xiv ♦ *incommunicabile nomen lignis et lapidibus imposuerunt*. Ergo esse Dei non est eius essentia.

• Qu ii, 3 >
2. Praeterea. de Deo scire possumus *an sit*. ut supra ♦dictum est . Non autem possumus scire *quid sit*. Ergo non est idem esse Dei, ct *quod quid est* eius, sive quidditas vel natura.

Sed contra est quod Hilarius dicit in VII *de Trin.* *: *esse non est accidens in : Deo, sed subsistens veritas*. Id ergo quod subsistit in Deo, est suum esse.

* Art. T
Respondeo dicendum quod Deus non solum est sua essentia, ut ostensum est * sed etiam 1 suum esse. Quod quidem multipliciter ostendi potest. Primo quidem, quia quidquid est m aliquo quod est praeter essentiam eius , oportet esse causatum vel a principiis essentiae. sicut accidentia " propria consequentia speciem, ut risibile consequitur hominem et causatur ex principiis essentialibus speciei; vel ab aliquo exteriori, sicut calor in aqua causatur ab igne. Si igitur ipsum esse rei sil aliud ab eius essentia, nccesse est quod exse illius rei vel . sit causatum ab aliquo exteriori. vel a principiis essentialibus eiusdem rei. Impossibile est autem quod esse sit causatum tantum ex ' principiis essentialibus rei: quia nulla rus sufficit quod sit sibi causa essendi. si habeat esse causatum. Oportet ergo quod illud cuius esse est aliud ab essentia sua \ habeat esse causatum ab alio. Hoc autem non potest dici de Deo: quia Deum dicimus fj esse primam causam efficientem. Impossibile est ergo quod in Deo sit aliud esse, ct aliud eius essentia.

3) *ut rupra dictum at.* – Pom *quid iit* ponunt coûke». – Pni *au, auntia* ABCEpF.
i". – Om. codice*.
y) *citam.* – Om. E. *at* ceteri et «J. a.
é) *accidentia.* – Om, EFGpACD ct cd- a. – Pro *confcquitur, quod coHuquitur* AB. *uquitur* C; e/ ente *caucatur* om. AEFpCDiB, *quod* aC.
») vel. – Om. codkcs.
ζ) *ex.* – a ABCDEC. – Pro *rei, ciuidcm rei* B. – Post *rufficit* «E
•44ft *ad koc.* – Pro *esundi, tubiiitendi vel carendi* lk
r4; *ab aientia tua.* – a *lua aientia* codice*.
0) *dicimur.* – *diximur* ABCFGo.

Commentaria Cardinalta Caiotani

I s titulo, ly *essentia* dgniicat *deitatem*, quite per definitionioom Dei importaretur, si definiretur: ly *esse* importat ligrûficatum per ly *est* secundum adiacens, cum dicimus ■ Deus' *est* >, ct similiter, < homo *est* », etc.: ly *idem* im-

Secundo, quia esse est actualités omnis formae vel naturae *: non enim bonitas vel humanitas ' η ·0μ · significatur ' in actu, nisi prout significamus eam *esse*. Oportet igitur quod ipsum esse comparetur ad essentiam quae est aliud ab ipso, sicut actus ad potentiam '. Cum igitur in Deo nihil sit po· · i> tentiale, ut ostensum est supra *, sequitur quod · a « · non sit aliud in co essentia quam suum esse. Sua igitur essentia est suum esse.

Tertio, quia sicut illud quod habet ignem et non est ignis, est ignitum per participationem *, ita illud quod habet esse et non est esse, est ens per participationem. Deus autem est sua essentia \ ut ostensum est *. Si igitur non sil suum . An esse, erit ens per participationem, ct non per essentiam. Non ergo erit primum ens: quod absurdum est dicere * Est igitur Deus suum esse *, .,, et non solum sua essentia.

Ad primum ergo dicendum quod *aliquid cui non Jit additio* potest intelligi * dupliciter. Uno modo. ut de ratione eius sil quod non fiat ei additio; sicut de ralione animalis irrationalis est, utf sit sine ratione. Alio modo mlligitur aliquid cui non fit additio, quia non est de ratione eius quod sibi fiat * additio: sicut animal commune est sine ratione, quia non est de ratione animalis communis ut habeat rationem; sed nec de ratione eius est ut carent ratione. Primo igitur modo, esse sine additione, est esse divinum: secundo modo, esse sine additione, est esse commune

.Ad secundum dicendum quod *esse* dupliciter dicitur: uno modo, significat actum essendi; alio modo, significat compositionem propositionis, quam anima adinvcnil coniungens praedicatum sublecto. Primo igitur modo accipiendo *esse*, non possumus scire esse Dei, sicut nec éius essentiam: sed solum secundo modo. Scimus enim quod haec propositio quam formamus de Deo. cum dicimus *Deus est*, vera est. Et hoc scimus ex eius effectibus, ut supra * dictum est.

t) *iignificatur.* – rf/nrijtfcac ACE. – Pro *quod (pium eut, ipiutn tue quad* AEpC. – Pro *ad auntiam quae, ad omne quod* C.
)*participationem.- et nan per ciuntiam* oddll B, ct perg.t: *Ha illud quod habet ciuntiam ct non au, at ent rolum per participationem.*
λ) *tua arentia.* – *cimpUcitr* B. norm *cue* »C. om. ceteri. – Ante *oitentum* ABCEiGa addunt *rupra*: post. cd. a addit *habet au.*
p) *quod abiurdum eri dicere.* – Om. codket et a b.
) *intcllipi.* – accipi B.
U ut. – quod ABCDE.
o) *fiat.* – *jiat vel quod non fiat* F.
r.) *commune.* – *commune praedicabile* U.

portat identitatem *rcalem*. It.t quod senius cm Utrum res significata per ly *Deus*, sit res significata per ly *est*, cum dicitur *Deus est*.

Et icito quod ista quaestio est lubtilissima, ct propria

antiquis metaphys quin tenent non t identificnri existen' ad alios autem eri n ri' i,b cisentia univer: S* ' iL in con,orc u bntur tripliciter. *F* habet cue non cau ' V I ,l Antecedens cx d cx terminis. – Secu alicui distinctum al tantum, aut ab ext satur vel ab intra possibile qui.v nil Ergo, si ab extrin» est consequentia pi 111. *Secundo.* D» non sc habet ad ess esse. – Antecedens p terminis. Secunda f nine seu naturae. comparatur ad ipsu comparatur ut pote bntur: quia nulla r ut *est*.

Adverte hic quot quaccumquc quiJdit dum rationem quidc esse, habet rationem nitas. etc., actuator p muniras, ct cquinitas, est actualius omnis ficarur in actu ultimat exercito.

IV *Tertio.* Deus essentiam ergo est i consequentia, patet. S con.cquentis. Jupliciti

D QUINTUM
Deus sit
enim est e

est in genere subsl
2. Praeterea , u aliquid sui generis; tudinem, et numc est mensura omnium Commentatorem, X in genere substantiae Sm) conira , genus lectum, eo quod in g est prius Deo, nec s dum intellectum. Erg genere.

Respondeo dicendun nere dupliciter *. Uno prie; sicut spectes, qu tur. Alio modo, per rc ct privationes: sicut pu

3) *qna. rub xc/v.* – a

antiqui» nictaphyaici»¹ λ modcmuli» nutem valde aliena, quin tenent nun solum in Deo. sed in omni re. essentiam identiticari cxixtentiac illius. Sit ergo nostra hacc quaestio: ad alios nutem erit quaestio specialis, dc distinctione esse essentia universaliter *.

μ In corp0rc una conclusio Deus est suum esse.-Pro-
bawr tripliciter. Primo. Deus cit primum cthciciu : ergo
habet esse non causatum ab cxtrinscco: ergo est suum esse.

• Q. " ¶ ' Antecedens ex dictis · putet. – Consequentia prima patet
ex terminis. – Secunda autem probatur. Omne conveniens
alicui distinctum ab essentia eius, aut causatur ab essentia
tantum, aut ab extrintcco; ergo si esse distinguitur, cau-
satur vel ab intra vel extra. Sed ab intra tantum, est im-
possibile : quia nihil est sibi ipsi sufficiens causa ut sit.
Ergo, si ab cxlrinscco non est causatum, est idem. Quod
est consequentia probanda.

III. *Secundo*. Deus est actus purus ergo essentia eius
non se habet ad epe ut potentia ad actum ergo est suum
esse. – Antecedens patet. Et prima consequentia est nota ex
terminis. Secunda probatur. Esse est actualittu omnis for-
mae seu naturae : ergo omni» natura distincta ab esse,
comparatur ad ipsum ut potentia ad actum ergo, &i non
comparatur ut potentia, est ipsum esse. Xssutnplum pro-
batur : quia nulla re* significatur in actu, nisi significetur
ut *est*.

Adverte hic quod ista ratio fundatur super hoc, quod
quaccumque quidditas vel natum, quantumcumquc secun-
dum rationem quidditativam sit actualis, relata tamen ad
esse, habet rationem potentiae sapientia namque, et bon-
nitas, etc., actuatur per hoc quod dico esi; ct similiter hu-
manitas, et cquinitas, etc Et propterca dicitur ct quod esse
est dctualirus omnis formae ; ct quod nulla natura signi-
ficatur in uctu ultimato, nisi prout significatur esse in netu
exercito.

IV. *Tertio*. Deus est primum ens ergo est ens per
essentiam : ergo est suum esse. – Antecedens, cum prima
consequentia, patet. Secunda vero probatur a destructione
consequentis, dupliciter. /Ymtn, ex *quid notmnts* entis per

essentiam, sic. **Non** est suum esse ergo habet esse, et **non**
est ipsum ease; ergo est eus per participationem: ergo non
est ens per essentiam; sicut si habet ignem, et non est
ignis, etc. *Secundo*, Deus non est suum esse, et est sua
essentia, ergo non est ens per essentiam, sed per aliud
additum. – Omnia clara sunt.

V. Iu responsione ad secundum, dubium occurrit quia
videtur implicare responsio duo contradictorio. Si enim sci-
mus quod hacc propositio est vera, Deux *est*, ergo cogno-
scimus ita esse in re, quod Deu» est hoc autem est co-
gnoscere esse quod in ipso Deo est ergo.

Ad hoc dubium (quod in II Au/cr., cap. 1. ditiusc tr.i
ctovimus, ct Scotus. in I *Sent.*, d'ist. 111, qu. », in prine.,
alien, reprehendendo hanc responsionem) breviter dicitur,
quod hacc responsio est optima, et singularis dc Deo. In
hoc enim differt esse Dei α reliquorum entium esse, quod
esse Dei est *quod quid est* ipsius Dei, ut hic determinatur
ita quod hacc propositio. *Deus est*, est in *primo modo*
dicendi per se. Esse autem ceterorum non sic se habet,
sed distinguitur a quidditatibus eorum. Et ex hoc nascitur
quod esse Dei, secundum se ct absolute, est proprius ter-
minus quaestionis *quid est*: ct est terminus quaestioni* *an*
est, secundum quid, idest ut fundat veritatem propositionis.
Esso vero aliorum non spectat ad quaestionem *quid est*,
quia non est praedicatum primi modi, ut patet inductive,
homo est, caelum est, etc.; sed secundum ae ct simpliciter
•pectat ad quaestionem *an est*. Et propterca. cum dc aliis
scimus quaestionem *an est*, ct dicimur scire esse quod
significat veritatem propositionis. et esse ipsius rei quia
scitur secundum proprium modum quo scibile est. Cum
autem de Deo scimu» *an est*, dicimur scire esse quod
significat seritatem propositionis, ct nescire cue Dei: non
quod terminus ultimus cognitionis nostrae ih esse propo-
sitioni*, ut obiectio intellexit (quoniam terminus est esse
Dei. non absolute, sed ut respondet veritati propositionis);
sed quia per hanc cognitionem non cognoscitur esse Dei
propria quaestione qua est secundum se cognoscibile, quid
non scitur per *quid*.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DEUS SIT IN GENERE ALIQUO

I *Sent.*, dixi. vxn. qu. iv, ·,η. 2; dñiL xix, qu. iv, i«. 3. I Conf. *Gent.*, cap. xxv; ZΛ *Pl.t.*, qa. τη, «Λ P.
Compend. Theol., cap. xu; *fyf.* *Ess.*, CTp.

D quintum sic proceditur. Videtur quod
Deus sil in genere aliquo. Substantia
enim est ens per se subsistens. Hoc au-
maxime convenit Deo. Ergo Deus
est in genere substantiae.

2. Praeterea , unumquodque mensuratur per
aliquid sui generis; sicut longitudines per longi-
tudinem, et numeri per numerum. Sed Deus
est mensura omnium substantiarum, ut patet per
Commentatorem, X *Metaphys.* * Ergo Deus est
in genere substantiae.

Sed contra, genus est prius, secundum intel-
lectum, eo quod in genere continetur. Sed nihil
est prius Deo, nec secundum rem, nec secun-
dum intellectum. Ergo Deus non est in aliquo
genere.

Respondeo dicendum quod aliquid est in ge-
nere dupliciter *. Uno modo, simpliciter et pro-
prié; sicut species, quae sub genere · continen-
tur. Alio modo, per reductionem, sicut principia
et privationes: sicut punctus ct unitas reducun-

tur ad genus quantitatis, sicut principia; caecitas
autem, et omnis privatio, reducitur ad genus sui
habitus. Neutro autem modo Deus est in ge-
nere *.

Quod enim non possit esse species alicuius
genens, tripliciter ostendi potest. Primo quidem,
quia species constituitur ex genere et differentia.
Semper autem id a quo sumitur differentia con-
stituens speciem, se habet ad illud unde sumitur
genus, sicut actus ad potentiam. *Animal* enim
sumitur a natura sensitiva per modum concre-
tionis; hoc enim dicitur animal, quod naturam
sensitivam habet- *rationale* vero sumitur a na-
tura intellectiva, quia rationale est quod naturam
intellectivam habet: intellectivum autem compa-
ratur ad sensitivum, sicut actus ad potentiam. Et
similiter manifestum est tn aliis. Unde, cum m
Deo non adiungatur potentia actui, impossibile
est quod sit in genere lanquam species.

Secundo, quia, cum es.se Dei sit eius essentia,
ut ostensum est *, si Deus esset in aliquo genere, An ·,-^u

a) quae genere. – ct quae tub eis codice· et a b. | p) punctus. ~ punctu* codice».

quaelibet species ab altera differt. nun realiter, sod for-
nialitcr tantum differunt. Et temen infertur in littera dis-
tinctio rcalh inter essentiam et esse. Igitur processus rite
malui videtur.

VI. Ad hanc oblcctiuncm valde diffuse dictum c»t in
cap. vi *de Ente et Essentia*, ubi hanc rationem ». Thomas
facit. Et proptcrca nunc breviter dicitur, quod in antece-
dente sumitur eiie et pro c_{mc} specifico ct actualis exigen-
tiae quoniam dc utroque veriheattir. Imo vérificatif unius
infert vcrificationcm ahcriu»; quoniam ideo differentia di-
citur conducere ad eue, quiu constituit proprium recepti-
vum ipsius ewe actuali» existentiac. ut ibi declaratum est.
et supra Porphyrium · Nulla ergo est acquivocutio. – Et licet
cx hoc quod aliquae duae rationes formales sic distinguan-
tur quod altera sit formale principium convenientiae, ct
altera sit formale principium differentiae, non possit sim-
pliciter inferri distinctio redii inter eus (alioquin omne genu»
rcalitcr oporteret distingui a »uis differentiis) attamen,
gratia materiae de qua est sermo, scilicet essentiae et esse,
optirne potest inferri distinctio rcalii esse ab essentia cx
dittinctione absolute inter genu» ct cive, in quo distin-
guitur specie». Et ratio est. quia iste duo mutuo se conse-
quuntur. *existentia distinguitur formalitrr a quidditate*, ct.
existentia distinguitur rcaliter a quidditate, ut ibidem
declaravimus. Ideo vide ibi, etc.

VII. Corollarium autem annexum primiic conclusioni *
est: Dei neque csl genu», nec differentia, nec definitio, nec
demonstratio nisi per effectum. – Patet sequela, quia defi-
nitio. etc.

VIII. Conclusio sero secunda* est etiam negativa: Deus
non est in aliquo genere *reductive*. – Probatur. Deus est prin-
cipium, non alicuius generis tantum, sed totius esse, ergo
non continetur reductive in aliquo genere. – Antecedens
supponitur. Consequentia probatur. Omne quod est redu-
ctive in aliquo genere, est principium tantum illius generis,
ut patet XII *Metaphys.* · de principiis Praedicamentorum.

IX. Circa hanc conclusionem occurrit dubium *ad lo-
mmem*: quia in I *Sent.*, dist. v_{mn}. qu. iv, art. 3, ad 3. c(in
Qu.de /1)*tentia*, qu. vu, an. 3, id ultimum, s. l' hornas
concedit Deum cue in genere substantiae reductive. Quo-
modo hic determinatur oppositum ?

Ad hoc breviter dicitur quod, ut manifeste apparet cx
I *Sent.*, nulla est repugnantia inter dicta hic et alibi. Distin-
guitur liquident ibi quod cue in genere ut principium, itat
dupliciter. Primo modo, ut principium *contentum* in illo
genere et lie negatur Deum eoe in genere ut principium.
Alio modo, ut principium *continens* ipsum genus ct hoc
modo Deus est quodammodo in omnibus generibus; ct per
appropriationem in genere substantiae, tanquam sibi magis
appropinquante. Et hoc conceditur in locis praedictis; ad-
vertendo quod id quod in Qu. *de Phtcntia* tacuit, in I *Sent.*
supplevit. Unde congrue dici potest quod Deus est in gc-

nere ut principium, non *quod reducitur ad genus*, sed *ad
quod ipxum genus redutitur*. Et quod sil mens ». I hornae,
cx eo conficere putes, quod in littera, concludendo, dc Deo
dicitur *unde nmi continetur in genere sicut principium*:
dicendo enim *non continetur*, praeservavh sc ab c»sc in
genere licut principium continens, ad quod reducitur or-
dine quodam omne genus. Et hoc idem insinuant verba
praecedentia, scilicet, *principium quod reducitur in aliqiiod
genus, non sc extendit extra*, etc.

X. In responsione ad secundum, dubium occurrit quia
responsio non tañifadt obicetioni. Responsio siquidem trio
dicit: primo, quod maior est vero dc mensura humogcncā;
Secundo, quod minor est faba, *Ileus est mensura homo-
gema*; tertio, quasi gloixando Averroem, dicitur quomodo
Deui dicitur mensura «minium, quia unumquodque tantum
habet dc esse, quantum Appropinquat sibi. Ex hi» autem
non satisfiit AverroU auctoritati inductae, volenti quod Deus»,
qui est prima substantia, sit mensura substantiarum, sicut
primus numerus aliorum numerorum, etc.: et hoc cx pro-
posito, in eo loco ubi dc mensuris homogcnci» esi sermo,
scilicet X *Metaphys.*, comment, vu.

¶d hoc breviter dicitur, quod s Thomas, ud rem non
verba attendens, optime satisfacit etiam secundum mentem
Averrai». Nam genua potest dupliciter sumi. Uno modo,
proprie, ut hic loquimur ct »ic optime negatur quod Deus
»it mentura homogena» generis substantiae (imo Averroës
nullam intelligcntiam ponit sic homogeoceam substantiae)
et huc in hac littera dicitur. Alio modo, *large*, pro coordi-
natione ct hoc modo Deus est mentura homogeneu coor-
dinationi! Iulntantiaruni, magis quam accidentium, quia
ipse est substantia, et non est accidens ct hoc voluit ibi
Averroës. Quod tamen est esse mensuram extra genu» iub-
stntniuc praccdicamentulu; et est eue mensuram omnium
generum proprie extra ea, ut patet. Et ideo dicitur in lit-
tera quod Deus dicitur mensura omnium.

XI. In ratione quae ad oppositum in hoc articulo affer-
tur, habetur verbum notandum, ct dubitandum scilicet
quod Deo nihil est prius, *neque secundum rem, neque
secundum intellectum*, ct proptcrca non habet genus. Vi-
detur enim hoc esse falsum: quoniam praedicata communia
Deo ct aliis, priora sunt, secundum intellectum, ipso Deo;
ut patet ex eo quod non convertitur consequentia.

Sed hoc cito aperitur, distinguendo *prius secundum in-
tellectum* dupliciter; *ex parte rei*, seu rationum formalium,
vel *quoad nos*. Nulla siquidem res. uut ratio formali», cx
parte sui est prior Deo secundum intellectum in cuius si-
gnum, nullum praedicatum datur secundum sc abstractius.
simplicius, prius ipso. Quoad no» vero, prior est sapientia
quam sapientia divina, iccundum intellectum. Et proptcrca
non convenitur consequentia quoad no». In littera autem
intendit Auctor primo moJo: sic enim genu» prius est illo
quod in genere reponitur.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM IN DEO SINT ALIQUA ACCIDENTIA

I *Sent.*, dbb rm, qu, |vt art. 3; I *Gent.*. cap. mu; A l/»t.f qil vil, >rt· 4; G>mpenJ. *TheoL*, cip. run

SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
AfWv&jn Deo sint aliqua accidentia. Substantia
jtÆSv enim *nulli est accidens*, ut dicitur in I

· Quod ergo in uno est accidens,
non potest in alio esse substantia: sicut probatur
quod calor non sit forma substantialis ignis, quia
in aliis est accidens. Sed sapientia, virtus, et hu-
iusmodi, quae in nobis sunt accidentia, Deo at-
tribuuntur. Ergo ei in Deo sunt accidentia.

2. Praeterea, in quolibet genere est unum
primum. Multa autem sunt genera accidentium.

Si igitur prima illorum generum non sunt in Deo,
erunt nulla prima extra Deum: quod est incon-
veniens.

Sed contra, omne accidens in subiccto est.
Deus autem non potest esse subiectum: quia
forma simplex non potest esse subiectum, ul dicit
Boetius in lib. *de Trin*, * Ergo in Deo non potest
esse accidens.

Respondeo dicendum quod, secundum prae-
missa ·, manifeste apparet quod in Deo accidens
esse non potest. Primo quidem, quin subiectum

3) *quod, iteundum pracmiisa*. – liTundwiw *fracndtsa qund* AEFG, *quod scouuJuiiri praemiua quod* pCD, *tecundum qiUrd* profuiiKJ pB-

40 comparatur ad accidens, sicut potentia ad actum: subiectum enim secundum accidens est aliquo modo in actu. Esse autem in potentia, omnino remouetur a Deo, ut ex praedictis patet ♦ Secundo, quia Deus esi suum esse*: et, ut Boetius dicit in lib. <i>de Hebdomad</i> ♦ <i>licet id quod est, aliquid aliud possit habere adiunctum, tamen ipsum esse nihil aliud adiunctum habere potest</i>: sicut quod est calidum, potest habere aliquid extraneum quam calidum, ut albedincm; sed ipse calor nihil habet praeter calorem. Tertio, quin omne quod est i per se. prius est eo quod est per accidens. Unde, cum Deus sit simpliciter primum ens *, in eo non potest esse aliquid * per accidens. – Sed nec <i>accidentia per se</i>	QUAESTIO III, ARTICULUS VII m eo esse possunt, sicut risibile est per se accidens hominis. Quia huiusmodi accidentia causantur ex principiis subiecti: in Deo autem nihil potest esse causatum, cum sit causa prima *. Unde relinqu- tur quod in Deo nullum sit accidens. An primum ergo dicendum quod virtus et sapientia non univoce dicuntur de Deo et de nobis, ut infra patebit *. Unde non sequitur quod accidentia sint in Deo, sicut in nobis Ad secundum dicendum quod, cum subsistant sit prior accidentibus, principia accidentium reducuntur in principia substantiae sicut in priora. Quamvis Deus non sit primum contentum in genere substantiae, sed primum extra omne genus, respectu totius esse. i) <i>in m non potejt esse ihqnid. – nihil in cvpvtest rue endue*. O in nahit.</i> *11 addit: <i>ted quae »t alii» dicuntur accidentia. Ik-> conveniunt</i> (corrigitur; <i>t* Dro inr<fnivntur) euentialiter.</i> «oq rx«um quatuor liacarum.	partium, formae c et supponeque in- tia; nequod Dei omnino s Secund suis comp autem est Tertio, quae enin veniunt m sam adun causam, ut causa ellie Quarto, potentiam vel una pa saltem omi spectu totii Quinto, quod non quidem in est: nulla c que aliqua .y) <i>essentia. – i) a/quoJ, – (nantem. adiurant r) 'tipectu. –</i>

Commentaria Cruxliualis Caiotaru

In titulo, constat quod quaentur de *inesse /armati*: an scilicet aliqua accidentia sint formaliter in Deo. Et est sermo de accidentibus *reatibus'* et non de icddcntibux, idest *accidentalibus praedicatis*, ut accidens est nomen secundae intentionis. et ponitur quintum Praedicabile.

II. In corpore una conclusio, responsivu quaesito negative: In Deo non potest esse accidens. – Probatur tripliciter. *Primo.* Deus est actus purus ergo. *Secundo.* Deus est ipsum cssci ergo. *Tertio,* Quia aut csscl accidens *per accidens*, aut *per se*: non primum, quia Deus est primum ens, nec secundum, quia Deus est prima causa.

III. Circa secundam rationem, adverte quod, sicut inter abstractum et concretum secundum intellectum, haec est differentia, quod abstractum ut sic nihil compatitur secim secundum intellectum, concretum autem multis permittitur misceri (album namque non inconvenit intelligerc esse dulce, etc., sed albedo ut sic, omne aliud a se excludit: nihil enim aliud est quo aliquid est album, quam albedo; sed quod est album, est etiam aliud quandoque quam album, puta pomum dulce, etc.): ita inter abstractum secundum rem et compositum secundum rem , haec est differentia, quod res secundum rem abstracta, est ipsa tantum ; res vero composita aliquid compatitur secum quod non est ipsa. Et propterca haec perfectio quam significat ly esse, si

ponatur abstracta secundum rem ab omni eo in quo esse est receptibile, idest ab omni natura gcncnca, est purum esse: et nihil praeter »c compatitur in se et consequenter nullum accidens habere potest. Compositum nutem ex esse et natura, quod vocatur *quod est*, aliquid praeter se in scipso permittitur habere. Et hoc eat quod in littera dicitur, quod ipsum esse, quia est abstractum ei *quo*, nihil habet adiunctum, sicut calor, id autem quod esi. quia concretum et *quod*, potest habere aliquid extraneum, ut calidum csc{ etiam album.

IV. Circa tertiam rabonem, adverte quod ad utrumque membrum procedit ex propriis. Radix enim primi est, quia accidens per accidens naturaliter praesupponit accidens per se quoniam universaliter, secundum qucumcumque rerum ordinem, *per se* prius esi eo quod esi *per accidens*, ut in II et VIII *Physic.* " dicitur. – Radix autem secundi est, quia universaliter primum alterans est omnino inultcrabile: et primum movens localiter, est omnino immobile localiter et consequenter prima causa omnino incausatn. Non esset autem omnino incausata, si aliquid causarum in ic haberet. ut patet, etc.

V. In responsione ad primum, habes optimam glossam illius, « quod vere est, nulli accidit -: – *univoce* sumptum; *analogice* autem sumptum, aliquid in uno est substantia et in alio accidens, ut patet de sapientia.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM DEUS SIT OMNINO SIMPLEX

I .XpiA. 11H, qu. IV. in. r; I *Cont. Gent.*, cap m, mtl; *De fl't.* qu. rn, -π 1. *Compnd.* cap. n, Opuie. XXXVtl, d« *Quot. Oppoi.*, cap. :v; *IK* Gin», lcci. xxi.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. VideliIT tUod Deus non sil omnino simplex. Ea enim quae sum a Deo, imitantur ipsum: unde primo ente sunt omnia entia, et a primo bono sunt omnia bona. Sed in rebus quae bunt a Deo, nihil est omnino simplex. Ergo Deus non est omnino simplex.

2. Praeterea, omne quod est melius. Deo attribuentum est. Sed, apud nos, composita sunt

meliora simplicibus: sicut corpora mixta clementis, et elementa suis partibus . Ergo non est dicendum quod Deus sit omnino simplex.

Sed contra est quod Augustinus dicit, VI *de Trin.* *, quod Deus vere et summe simplex est. ”

Respondeo dicendum quod Deum omnino esse simplicem, multipliciter potest esse manifestum. Primo quidem per supradicta * *. Cum enim in Deo non sit compositio, neque quantitativarum

a) *elementa tuis partibus. – animalia tuis partibus* cJJ *ab; ani-* β) *tupradicta. – tupradicta in quaestione P; npradtcta m quae-* l *stionc prolo^u»* cd. b.

a) *quaedam.* – Om.

partium. quia corpus non est: neque compositio formae et materiae: neque in eo sit aliud natura et suppositum; neque aliud essentia 7 et esse: neque in eo sit compositio generis et differentiae; neque subiecti et accidentis: manifestum est quod Deus nullo modo compositus est, sed est omnino simplex.

Secundo, quia omne compositum est posterius suis componentibus, et dependens ex eis, Deus autem est primum ens, ut supra ostensum est 6.

Tertio, quia omne compositum causam habet: quae enim secundum se diversa sunt, non conveniunt in aliquod 8 unum, nisi per aliquam causam adunantem ipsa, Deus autem non habet causam, ut supra ostensum est cum sit prima causa efficiens.

Quarto, quia in omni composito oportet esse potentiam et actum, quod in Deo non est: quia vel una partium est actus respectu 9 alterius; vel saltem omnes partes sunt sicut in potentia respectu totius.

Quinto, quia omne compositum est aliquid quod non convenit alicui suarum partium. Et quidem in totis dissimilium partium, manifestum est: nulla enim panium hominis est homo, neque aliqua panium pedis est pes. In lotis vero

similium partium 9 licet aliquid quod dicitur de toto, dicatur de parte. sicut pars aeris est aer, et aquae aqua; aliquid tamen dicitur de toto, quod non convenit alicui partium: non enim si tota aqua est bicubita, et pars eius. Sic igitur in omni composito est aliquid quod non est ipsum. Hoc autem etsi possit dici de habente formam, quod scilicet habeat aliquid quod non est ipsum (puta in albo est aliquid quod non pertinet ad rationem albi): tamen in ipsa forma nihil est alienum. Unde, cum Deus sit ipsa forma, vel potius ipsum esse, nullo modo compositus esse potest. Et hanc rationem tangit Hilarius, VII *de Trin.* 10, 11. «Deus, qui virtus est, ex infirmis non continetur: neque qui lux est, ex obscuris coaptatur.

An primum ergo dicendum quod ea quae sunt a Duo, imitantur Deum sicut causata primam causam. Est autem hoc de ratione causati, quod sit aliquo modo compositum: quia ad minus esse eius est altius quam *quod quid 1 est*. ut infra patebit 12.

Ar> secundum dicendum quod apud nos composita sunt meliora simplicibus, quia perfectio bonitatis creaturae non invenitur in uno simplici sed in multis. Sed perfectio divinae bonitatis invenitur in uno simplici, ut infra ostendetur 13.

1) *itantia*. – natura 4odkc* H 'J.I. *ai*.
2) *aliquod*. – Om. eexUeeu – Pm *aliquo** ntiam cJJ a fr. i-m *aju* n^t/rat, *adiuranftm* O.GpAlt
q *rtaptcfn*. – Om. ABCf.FGpD <1 ».'J. b.

Er. – *Quod il*
») \$»./ *quid gft*. – *quad ml* co.l.o.
, -; *tiuplick* – O:n .xxP. 1 cx cd. a.

Commentaria Cardinali- Caldam

X titulo, omnino nmplx *in scipio*. oninctn a icipto CoDlpatitioncm, non *coniponibilitatem*, itdudcns de com* ponibilitate enim erit sequent articulus, cie.

In corpore uns conclusio, rttponiivn quaesito affirmative Deu» est omnino simplex. – Probatnr quinque media: *primo*, ex sufficienti numeratione modorum compositionis» *secundo*, quia primum ens; *tertio*, quia prima cau«.a. *quarta*, quia actus purus; *quinto*, quia ipsum esse.

II. In responsione od primum, adverte quod Scotus, in Primo, dist. viii, in quaesito iuxta primam quaestionem, refert hanc positionem, quod *omne causatum est compositum*, et reprehendit en ratione quia, si quodlibet causatum est compositum, accipiantur componentia: – aut sunt simplicia, aut iterum composita; et sic. aut procederetur in infinitum. aut erit status ad res simplices componentes. Et cum constet componentia esse causata, sequitur quod non omne causatum est compositum, ut hic dicitur.

Ad hoc breviter dicitur, quod obiectio procedit ex malo

intellectu litterae. Causatum enim, vel creatura, potest sumi dupliciter *proprie* scilicet, et *large*. Si sumitur proprie, sic, cum tunc mutati quam creaturae sit proprie fieri et esse. >olac re? subsistentes dicuntur causata seu creaturae cetera «Utero dicuntur *eoncausJta* et *concreata*, ut panes, formae, accidentia, etc. Iurige autem, omne aliud α Deo in rerum natura existent quocumque modo, causatum dici potest. In proposito igitur, causatum sumitur proprie, ut distinguitur non solum contra causam, sed etiam contra concausatum. Et ideo obiectio. quae de concausatis loquitur, nihil obstat. I nde in littera probatur causali compositio ex constantia ex esse et quidditate haec enim proprie causati sunt cmnpomtiva. non componentium. Et ut patet in I *Sent.*, dirt, vni, qu, v, nrt. i ., sanctus Thoma* fecerat illam rationem adductam α Semo.

III. In responsione od secundum, esset ridendum *an* simplicitas iit perfectio simpliciter. Sed scripsi iam de hoc in commentariis *de Ente et Essentia* 14.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM DEUS IN COMPOSITIONEM ALIORUM VENIAT

I *Sent.* J 11. nn, qu. ti, ar. 2. i *Cont. Gent.*, cap. tvu. xxvi, uvti. III, cap. 11; *Df* qu. n, in. 6; *De Verity* qu. w, trt.

OCTAVUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Deus in compositionem aliorum veniat. Dicit enim Dionysius, iv cap. *Cael. Hier.*: *omnium est, quae super esse est deitas*. Sed esse omnium intrat compositionem uniuscuiusque. Ergo Deus in compositionem aliorum venit.

2. Praeterea, Deus est forma: dicit enim Augustinus, in libro *de Verbis Domini**, quod *Ferbum Dei* (quod est Deus) *est forma quaedam nonformata*. Sed forma est pars compositi. Ergo Deus est pars alicuius compositi.

3. Praeterea, quaecumque sunt et nullo modo differunt, sunt idem. Sed Deus et materia prima

») *quaedam*. – Om. ABCET'G cl cJd. a b.

sunt, et nullo modo differunt. Ergo penitus Mini idem. Sed materia prima intrat compositionem rerum. Ergo et Deus. – Probatio mediae: quaecumque differunt, aliquibus differentiis differunt, et ita oportet ea esse composita; sed Deus et materia prima sunt omnino simplicia; ergo nullo modo differunt.

Sed conira est quod dicit Dionysius, n cap. 5 n hci.iM. *de Div. Nom.* *, quod *neque tactus est eius* (scilicet Dei), *neque alia quaedam ad partes commiscendi communio* – Praeterea, dicitur in libro .vτΓβαΛκ *Causis* *, quod *causa prima repit omnes res, praeterquam commisceatur eis*

Respondeo dicendum quod circa hoc fuerunt tres errores. Quidam enim posuerunt quod Deus esset anima mundi, ut patet per Augustinum in

• op « VII *de Civitate Dei ♦ et ad hoc etiam reducitur, quod quidam dixerunt Deum esse animam primi caeli, Alii autem dixerunt Deum esse principium formale omnium rurum. Et haec dicitur fuisse opinio Almarianorum. Sed ; tertius error fuit David de Dinando, qui stultissime posuit Deum cssc materiam primam. Omnia enim haec manifestam continent falsitatem: neque est possibile Deum aliquo modo in compositionem alicuius venire, nec sicut principium formale, nec sicut principium materiale,

• Qu. n. m j. Primo quidem, quia supra * diximus Deum esse primam causam efficientem. Causa autem efficiens n cum forma rei laetae non incidit in idem numero, sed solum in idem specie: homo enim generat hominem. Materia vero cum causa efficiente non incidit in idem numero, nec in idem specie: quia hoc est in potentia, illud vero* in actu.

l Secundo, quia cum Deus sit prima causa cf-

fidens, eius est primo et per se agere. Quod autem venit in compositionem alicuius, non est primo et per se agens, sed magis compositum *: non enim manus agit, sed homo per manum; et ignis calefacit per calorem. Unde Deus non potest esse pars alicuius compositi.

Tertio, quia nulla pars compositi potest esse simpliciter prima in entibus; neque etiam materia et forma *, quae sunt primae partes compositorum. Nam materia est in potentia: potentia autem est posterior actu simpliciter, ut ex dictis * patet. Forma autem quae est pars compositi, est forma participata: sicut autem participans est posterius eo quod est per essentiam, ita et ipsum participatum; sicut ignis in ignitis est posterior eo quod a est per essentiam. Ostensum est autem ' quod Deus est primum ens • Q- simpliciter.

An primum ergo DICENDUM quod deitas dicitur *esse* omnium effective et exemplariter: non autem per essentiam.

Ad secundum dicendum quod Verbum est forma exemplaris: non autem forma quae est pars compositi.

Ad tertium dicendum quod simplicia non differunt aliquibus aliis differentiis: hoc enim compositorum est. Homo enim et equus differunt rationali et irrationali differentiis; quae quidem differentiae non differunt amplius ab invicem aliis differentiis. Unde, si fiat vis in verbo, non proprie dicuntur *differre* sed *diversa esse**: nam, . h JJ. secundum Philosophum X *Metaphys.* *. *diversum* absolute dicitur, sed omne *differens* aliquo differt. “.” 6' l ndc, si fiat vis in verbo, materia prima et Deus non *differunt*, sed *sunt diversa seipsis*. Unde non sequitur quod sint idem.

? c^mmutendi. – eommiiCtndAi P. (J. «. l*hom. loco dtetn in margine.
yĭ Tracterea tit. – Om. ABCDEF.
17Z. – Om. codkc-, A' odd. ab – etiam om. FG et a, post quidam ponunt ABCDE.
i) autem. – etiam D. rnim FG, om. ABCDE. – Po»r fannale addit commune λΛ- – rerum Om. ABCE. – Pro Almarianorum, Ahnanario-cJ. λ. Amanorum «B.

T Sed. Uni. ABCDEI. – Pro ZUrM Jt D.naiidt, dicenda divi-
nanda cd. a.
rj efficient. – } rfrictni CEpIL – Pro factae. perfectae ABCDE.
i'<r>. – Om. cōdico.
t) prima. – Om. codice*.
m) compotitum. – cit per M Jgnil >iddi< D.
a) co qjuid. – ro qui F, rt« ĩpic qui G.
l*) dtferre. – difereniiae CDpBfpAr). – Pro nam. nwdr Pa>.

Comnieulaim Cardinalis Caiotani

x titulo *venire in compositionem atteritis* exigit quatuor conditiones. *Prima* est distinctio redis ab illo quia eiusdem ad scipsum non est compositio. *Secunda* est coniunctio redii cum illo quin ex sola coniunctione secundum rationem, non fit compositio. *Tertia* est. quod conjunctio sit secundum suum cssc: quia ex soin coniunctione reati secundum situm, vel alium respectum extrinsecum, non fit compositio. *Quarta* est. quod alterum sit actus alienus: vel tertii actuali ab utroque, si sit compositio per occidens, qualis est inter album et dulce. Si enim aliqua duo iunguntur etiam secundum cssc, et non in ratione actus et potentiae, ut diximus, nunquam est compositio ut patet et de personis divinis, et de Verbo divino incarnato (deest enim in huiusmodi ratio actus et potentiae). – Quaerere ergo utrum Deus veniat in aliarum rerum compositionem, est quaerere, nn rei alteri possit coniungi secundum cssc. secundum rationem actus vel potentiae.

II. In corpore duo primo referuntur errores; secundo respondetur quaesito. – Quoad primum, sunt tres errores:

primus forte Sabaeorum, ex XII *Metaphys.*, comment xυ'; secundus Almarianorum; tertius David de Dinando. Et patet.

III. Quoad secundum, conclusio responsiva quaesito, ac destructiva horum errorum, esi negativa: Deus non potest venire in compositionem alicuius.

Probatur tripliciter. *Primo*. Deus est prima causa efficiens: ergo non potest esse forma aut materia alicuius compositi. – Antecedens patet. Consequentia probatur *quoad farinam*: agens et forma effectus non coīcidant in idem numero ergo si, etc. *Quoad materiam* vero agens et materia non coincident in idem specie, quia illud actu, haec potentia: ergo si. etc.

IV. Circa hanc rationem occurrit dubium. Probatio namque consequentiae non videtur ad propositum ex hoc enim quod efficiens non coincidit cum tonna aut materia effectus, nihil aliud sequitur, nisi quod Deus, quia est efficiens, non est forma aut materia sui effectus, sed non sequitur quod absohne non sit forma alicuius compositi.

• In Cunncoi. A «.-troi».

Ad hoc breviter dicitur quod, quin esse compositum infert esse effectum (quia omne compositum est factum, ut in praecedenti patet articulo); esse autem effectum infert esse effectui primae causae efficienti*, ut patet: ideo, de primo ad ultimum, esse compositum est esse effectum primi efficientis. Et propterea, hoc pro constanti supponens, ratio litterae optime deducit consequentiam: *si Dais est prima causa efficiens, non est forma aut materia alicuius compositi*: quoniam esset forma vel materia sui effectus, quod est impossibile, quia agens non cõincidit, etc.

V. *Secunda ratio*. Deus est per se primo agens ergo non est pars alicuius. Probatur consequentia. Nullum componens est per se primo agens: ergo si, etc.

Adverte hic quod littera haec caute interpretanda est. Non enim affirmat compositum per se primo agere, quod superius, in articulo 2, negatum est: sed affirmat comparativam, quod agere per se primo magis convenit composito quam componenti, quia illud est *quod* agit, hoc vero est *quo*. Cum hoc tamen stat quod, absolute, nec componens nec compositum potest esse per se primo agens, ut praedictum est.

VI *Tertia ratio* est: Deus est primum ens* ergo non potest esse pars*. etiam prima, puta materia aut forma. – Probatur consequentia quoad materiam quidem, quia potentia est posterior actu; quoad formam vero, quia actus participatus est posterior netu per essentiam, etc.

QUAESTIO QUARTA

I) E D E I I' E R F E C T I O N E

IN TRES ARTICULOS DIVISA

• Q». ”

Post considerationem divinae simplicitatis, de perfectione ipsius Dei dicendum ¶ est. Et quia unumquodque, secundum quod perfectum est, sic dicitur bonum, primo agendum est de perfectione divina; secundo de eius bonitate ♦

Circa primum quaeruntur tria.
Primo: utrum Deus sit perfectus.
Secundo: utrum Deus sit universaliter perfectus, omnium in se perfectiones habens.
Tertio: utrum creaturae similes Deo dici possint7.

3
7

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS SIT PERFECTUS

1 Gu«f. *tient.*, cap. nrni; Dr *Verit.* qu. n art. 3, id iJ; *Compend TheoJ.* cap. xx; Dc D<>. A*OmM ap. uti, lcet. 1.

Secundum primum sic proceditur. Videtur quod esse perfectum non conveniat Deo. Perfectum enim dicitur quasi totaliter factum. Sed Deo non convenit esse iaculum. Ergo nec esse perfectum.

2. Praeterea, Deus est primum rerum principium. Sed principia rerum videntur esse imperfecta: semen enim est principium animalium et plantarum. Ergo Deus est imperfectus.

3. Praeterea, ostensum est supra quod essentia * Dei est ipsum esse. Sed ipsum esse videtur esse imperfectissimum: cum sit communissimum, ct recipiens omnium additiones. Ergo Deus est imperfectus .

• vm «a. Sed contra est quod dicitur Man. v*: *estote perfecti, sicut ct Pater restet caelestis perfectus est.*

• ^İ'ııκχΓ; Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus narrat in XII *Metaphys.* *, quidam ; antiqui philosophi, scilicet Pythagorici ct Speusippus, non attribuerunt optimum et perfectissimum primo principio. Cuius ratio est, quia philosophi antiqui consideraverunt principium materiale tantum : primum autem principium materiale imperfectissimum est. Cum enim materia, inquantum huiusmodi, sit in potentia, oportet quod primum principium materiale sit maxime in potentia; et namaxime imperfectum.

Deus autem ponitur primum principium, non materiale, sed in genere causae efficientis: ct hoc* oportet esse perfectissimum. Sicut enim materia, inquantum huiusmodi, est in potentia: ita agens, inquantum huiusmodi, est in actu. Unde primum principium activum oportet maxime esse in actu:

et per consequens maxime esse * perfectum. Secundum hoc enim dicitur aliquid esse perfectum, secundum' quod est actu: nam perfectum dicitur, cui nihil deest secundum modum suae perfectionis.

An primum ergo dicendum quod, sicut dicit Gregorius A, *balbutiendo ut possumus, excelsa Dei resonamus: quod enim facium non est, perfectum proprie dici non potest.* Sed quia in his quae fiunt, tunc dicitur esse aliquid ' perfectum, cum de potentia educitur in actum; transmittitur hoc nomen *perfectum*, ad significandum omne illud cui non deest esse in actu, sive hoc habeat per modum factionis, sive non.

Ad secundum dicendum quod principium materialiale, quod apud nos imperfectum invenitur, non potest esse simpliciter primum, sed praeceditur a ab alio perfecto. Nam semen, licet sit principium animalis generati ex semine, tamen habet ante se animal vel plantam unde deceditur. Oportet enim ante id quod est in potentia, esse aliquid actu: cum ens in potentia non reducatur in actum, nisi per aliquod ens in actu.

Ad tertium dicendum quod ipsum esse est perfectissimum omnium comparatur enim ad omnia ut actus. Nihil enim habet actualitatem, nisi inquantum est: unde ipsum esse est actualitas omnium rerum, ct etiam ipsarum formarum. Unde non comparatur ad alia sicut recipiens ad receptum: sed magis sicut receptum ad recipiens *. Cum enim dico *esse* hominis, vel equi ', vel cuiuscumque alterius, ipsum esse consideratur ut formale et receptum: non autem utr illud cui competit esse.

* »»»*

• Qa. pr>iccd., «- 7.

multae ei perfectionem
2. Praeterea, in eodem, in unaquaque differentiam dividitur positae, esse in

A) *dicendum.* - *agendum* codice». ?/ Deui. - Om. cndicd. - Pn» *omnium.* </ua>i *amnum* ABCFG, omnnn E. *quia omnem D, tdeU* omnium cdd. a à; pro forccnuxcj. *perfectionem* ttxhco ct cd. b, *perfectio* «d. a.
7) *limiter* Dro *dici porntt.* - *ponint dici* Dro jimi/ci codtccs cl ccd. a b.
δ) *enentia.* - *natura* cotficc* ct cdd. n b.
t) *fit imperfect**! . - non *ext perfecta*» ACDEF.
ζ) *quidam.* - çuoJ *quidam* cndicc*.- Pro *fythagurici, jythagora*» B; pro *Speurippui. I^uzippui* PBD et cdd. a b, *tie* aim spatio »cx lin. G; ef. Arixtot. loc. at. - Pro *attribuerunt, attribuunt* BDEG et cdJ. a b.

».) ct Aoe. - *quod* 1». 0/ *raie.* - Om. cndke». t) *rerundum.* - Om. ACDEG. <) *cuc aliquid.* - *aliquid* G, *aliquid tuc* cctcri. λ) *hoc habeat.* - Om. li. - Pro ;<τ *modum factionis. per modum perfectioni*» PG ct cdd, a b. p) *praeceditur.* - *procedit* DEG ct cJ. b. - I*ro *alto, aliquo* ACO EFGiB cl eJJ. .t b, *activo* pii. *| ıy / *equi.* - w/ *tiu equi* C, uti», B. - Pro *cuinumque, cuiui-libet* BD. Ç> *ut.* Om. rodke» ct cdd. a b.

s) MXΛ - MI margine.

Commont-aria Cardinulis Cftiotani

Ciuo λ ordinem ct titulum quaestioni*, adverte quod *perfectio* non significat *aliquam perfectionem*, ut bonitaj, vita, lapientia, etc. : neque significat omnes *perfectiones* communi (non enim quaerendo an aliquid sit perfectum, quaeritur an habeat omnes perfectiones, live determinate sive indeterminate): Sed significat *modum essendi optimum* secundum quamcumquc rationem formalem; licet, extenso iani ab usu vocabulo, *perfectio* supponat saepe pro re aut ratione formali actuante aliquid, ut patet cum dicimus quod *sapientia est perfectio*, etc. Proprie igitur loquendo, ly *perfectio*, licet a totali factione primo derivatum sit, apud philosophos modum cwendi significat, non qucmcumque, sed optimum: non alicuius certae rei, sed cuiuscumque rei cui apponitur, sive sit substantia, sive accidens. Potest cnim re* intclligi ct esse sub modo essendi multiplici, quorum unus est melior altero: sicut natura plantarum ct animalium habet in semine quendam modum essendi, ct alium essendi modum habet in individujs genitis, ct rursus alium in eisdem augmentait*, etc.*, ct constat quod primus est ct dicitur imperfectus, quia in potentia tantum est ibi natura specifica; secundus autem aliquid perfectus; tertius vero simpliciter perfectus, ut patet IV *Meteor.9* perfectum cnim unumquodque ibi dicitur, *cum potest facere alterum quale ipsum est*; tunc cnim habet naturam optimo modo. – Unde, sicut quaerere utrum aliquid sit perfectum secundum talem vel talem rationem , puta scientiam vel naturam. non est quaerere utrum illud habeat aliquam aliam perfectionem, sed utrum habeat illam optimo modo; itu quaerere absolute ct sine specificatione, ut in proposito fit, utrum Deus sit perfectus, non est quaerere utrum Deus habeat aliquam perfectionem; neque utrum habc.it omnes, cum hoc reservetur secundo articulo; sed c*t quadrere *utrum Deus, id quod est, sit optimo modo*: hoc est cnim esse perfectum.

II. Testatur autem hunc esse manifestum sensum quaestionis, causa responsionis assignata in corpore articuli. Dicitur cnim quod Deus est perfectus, quia non est in potentia, sed in actu: constat enim quod esse in actu vel in

potentia, ad modum essendi spectat. Et proptcrca i*ta quae-stio immediate post quaestionem dc simplicitate naturae di-ivinae ordinata est. Habilita namque essentia, quaerendum statim occurrit dc modo essendi ipsius intrinseco, qualem b' *perfectum* significat: non cnim importat modum essendi rei in respectu ad aliquod circumstans, aut quovis modo extrinsecum, sed in seipM. Unde ct Aristoteles, in I *Caeli*9, Jc natura universi tractans, primo an sit perfectum determinat: quoniam ct quaestio nn est, ct an simplex an compositum esset. quae priores erant» relinquebantur per sc notae.

III. In corpore duo primo refertur opinio Pythagoricorum ; secundo respondetur quaesito. – Quoad primum, duo. *Opinio*: quod principio non convenit perfectio. *Radix*; quia principium materiate tantum intellexerunt. Probatur consequito: quia ut sic est in potentia: ergo.

IV. Quoad secundum, similiter duo. *Conclusio*, responsive quaesito affirmative: Deus est maxime perfectus. *Radix*, opposita primae: quia scilicet est principium activum.

Probatur. Activum oportet esse in actu: ergo primum activum maxime in actu: ergo rnaxime perlectum. – Omnia pillent. Et ultima consequentia declaratur ex *qmd nominis* perfecti, scilicet cui nihil deest dc requisitis: existenti cnim in potentia, deest id quod in actu esse potest; existenti autem in actu, ut sic, nihil deest.

V. In responsione ad tertium, adverte duo. *Primo*, quod responsio »lat in hnc distinctione. *commune* dupliciter, per modum actus, ct per modum potentiae. Communius per modum activi, consistit in *recipi*: communitus per modum potentiae, consistit in *recipere*. Esse nutem est communissimum per modum actus: quin ad omnis comparatur ut receptum ad receptiva, ut patet. – *Secundo*, quod hinc palet defectu* Scoti, in IV *Sent.*, disl. t, qu. t. contra hinc s. Thomae positionem, scilicet quod esse, secundum suam formalem rationem, est perfectissima omnium perfectio-num , arguentis cx communitate ipsius. Mirum est cnim quod hne rationem affert ad concludendum, quam expresse f. Thomas solverat tam clare.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN DEO SINT PERFECTIONES OMNIUM RERUM

I *Sent.*, dut n, in. a. 3; I *Cunt Gent.*, cap. xxnn, xxxi; Π, cap. tt; /X- IVnf., qu. u, *π. I; *Compend. Thcot*^ cap. xxi, xui; *de Div.* .Vomll cap. v, lea. i. u.

teôùêgJpD secundum sic procedi riR. Videtur quod Vftg^^in Deo non sint perfectiones omnium jSzæfà rerum. Deus cnirn simplex est, ut osten*

^Qa. *pracecd.*, est *. Sed perfectiones rerum sunt multae et diversae. Ergo in Deo non sunt omnes perfectiones rerum.

2. Praeterea, opposita non possunt esse in eodem. Sed perfectiones rerum sunt oppositae: unaquaeque enim species perficitur per suam differentiam specificam; differentiae autem quibus dividitur genus ct constituuntur species, sunt oppositae. Cum ergo opposita non possint simul esse in eodem, videtur quod non omnes rerum perfectiones sint in Deo.

3. Praeterea, vivens est perfectius quam ens, ct sapiens quam vivens: ergo et vivere est perfectius quam esse, et sapere quam vivere. Sed essentia Dei est ipsum esse. Ergo non habet in se perfectionem vitae et sapientiae, et alias huiusmodi perfectiones.¶)

Sed contra est quod dicit Dionysius, cap. v *de Div. Noni.* *, quod Deus :n uno · existentia omnia ‘ s praehabet.

Respondeo dicendum quod in Deo sunt perfectiones omnium rerum. Unde et dicitur universaliter perfectus: quia non deest ei aliqua nobilitas quae inveniatur in aliquo genere, ut dicit Commentator in V *Metaphys.* *. Et hoc quidem e@»· cx duobus considerari potest.

Primo quidem, per β hoc quod quidquid perfectionis est in effectu, oportet inveniri in causa effectivo: vel secundum eandem rationem, si sit agens univocum, ut homo generat hominem,s vel eminention modo, si sit, agens acquivocum, sicut in sole est similitudo eorum quae generantur per virtutem solis. Manifestum est enim quod effectus praeexistit virtute in causa agente: praeexistere autem in virtute causae agentis, noq est praeexistere imperfectiori modo, sed perfectiori *; ' °. licet praeexistere in potentia 7 causae materialis, sit

i) bbw. – una PpB*F cx editione* *ab*; ct. *. Thont» loco dato in l margine.

fi) *per.* – cx ABCDE. – Pm *oportet, debet* II. y/ *potentia.* ♦ *rei viriate* addit l»

praeexistere imperfectiori modo: eo quod materia, inquantum huiusmodi, est imperfecta: agens vero, inquantum huiusmodi, est perfectum. Cum ergo Deus sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones praeexistere in Deo secundum eminentiorem modum *. Et hanc rationem tangit Dionysius, cap. v *de Diil. Noni.* *, dicens de Deo quod *non hoc quidem * est, huc autem non est: sed omnia est. ut omnium causa*

Secundo vero, ex hoc quod supra ostensum est, quod Deus est ipsum esse per se subsistens: ex quo oportet quod totam perfectionem essendi in se contineat. Manifestum est enim quod, si aliquod calidum non habeat totam perfectionem calidi . hoc ideo est, quia calor non participatur secundum perfectam rationem : sed si calor esset per se subsistens non posset ei aliquid deesse de virtute caloris. Unde, curn Deus sit ipsum esse subsistens, nihil de perfectione essendi potest ei deesse. Omnium autem pertectiones pertinent ad perfectionem essendi : secundum hoc enim aliqua : perfecta sunt, quod aliquo modo esse habent. Unde sequitur quod nullius rei perfectio Deo desit. Et hanc etiam rationem tangit Dionysius, cap. v *de Div. Nom.* *. dicens quod Deus *non quodammodo est existent sed*

simpliciter et incircumscripte totum in scipso uniformiter e essi praeaccipit: et postea subdit quod *ipse est esse subsistentibus.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut sol, ut dicit Dionysius, câp v *de Div. Nom.* *sensibilium substantias ct qualitates multas et differentes . ipse unus existent ct uniformiter lucendo, in scipso uniformiter praeaccipit; ita * multo magis m causa omnium necesse est praeexistere omnia secundum naturalem unionem.* Et sic, quae sunt diversa ct opposita in scipsis, in Deo praeexistunt ut unum, absque detrimento simplicitatis ipsius.

Et per hoc patet l solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod, sicut in eodem capite * idem Dionysius * dicit, licet ipsum esse sit perfectius quam vita, et ipsa vita quam ipsa sapientia, si considerentur secundum quod distinguuntur ratione: tamen vivens est perfectius quam ens tantum, quia vivens etiam est ens, ct sapiens est ens ct vivens. Licet igitur ens non includat in se vivens et sapiens, quia non oportet quod illud quod participat esse, participet ipsum secundum omnem modum essendi: tamen ipsum esse Dei . includit in se vitam et sapientiam; quia nulla de perfectionibus essendi potest deesse ei quod est ipsum esse subsistens.

I) hoc quidem. – quiScm huc Pai.

i) calidi. – caloni eo&cx».

f) altqua. – aliquidaliter coJkc*.

rj etiam. – Om. coJhxn ct @4. rt.

.-) mifurmiter. – Om. rodkci ct c<l. a

i) dffrcntet. – difcrrxtor ABCDFF.

x) ifa – Om. <b>4>ce*. – Pro imiuxffo, uniti* u*» AGDEGj'l lk

λ) falci. – cflam pxtrt cuJi.-- rt cA a. – Pro tohrtut, rciyon. fio C*

[tl Dioif/ncr. – (lm. «< cd. a – Pro fua.n vila, fua.» ifia r fa ctnJittx ci cdd. .i l l. – Pro c luidcmitar. emtdfrttUr ACDI.pF cl cd. a; pm 6tnn^wu<r«r. diitiapiifur pHF ct cA a. – Pro perfectibf. nabHiut *»..l. t* et eJ. a.

T) M. – /er u lk tj<n. celeri ct cdd. a b.

Commetitarin CaixlinalU Caiotuui

I v tiulo. Iy tint non denotat aliquem specialem modum essendi, sed absolute sumitur ita quod non quaeritur utrum perfectiones sint in Deo formalUer, aut virtualiter, sed absolute, quovis modo sint, i y perfectiones sut universaliter pro omnibus perfectionibus, tam simpliciter quum non simpliciter, ut patet ex processu articuli.

II. In corpore est una conclusio, responsive quaesito affirmative: In Deo sunt perfectione* omnium rerum.

Probatur tripliciter . Primo, ab auctoritate. Deus dicitur universaliter perfectus. idest secundum nobilitates omnium generum: ergo. – Antecedens probatur auctoritate Averrois, V *Metaphys.*

111. Secundo, ratione sumpta cx Dionysio. Deus est prima causa effectiva rerum : ergo omnium rerum perfectiones praeexistunt in Deo eminentiori modo.

Antecedens supponitur. Consequentia probatur quoad primam partem. Effectu* praeexistit virtute in causa ugente: ergo quidquid perfectionis est in effectu, oportet in cama effectiva inveniri. Ergo, si Deus etc., omnium rerum perfectiones sunt in eo. – Quoad secundam vero partem probatur. Agens, inquantum agens, est perfectum * ergo praeexistere in virtute causae agentis, non est praeexistere imperfectiori, sed perfectiori modo. Ergo quidquid perfectionis est tn effectu, praeexistit in causa effectiva. vel secundum eandem rationem, ul in univoca; vel secundum eminentiurem, ut m acquivoca. Ergo, si Deus est prima causa amnium, oportet eminentiori modo omnium perfectiones habere. – Assumptum patet cx praecedenti articulo. Prima consequentia probatur cx opposito: scilicet, quia materia est imperfecta, praeexistere in potentia causae materialis, est esse imperfectiori modo. Reliqua relinquuntur per se nota.

IV. Circa illam propositionem, praeexistere in virtute causae agentis, non est praeexistere imperfection, sed perfectiori modo, dubium atarim occurrit; quin ct est falsu; ct

contradicit alteri dicto litterae Falsa quidem: quia effectus in causa efficiente quandoque praeexistit aequae perfecto modo; ut patet cum Socrate» generat Platonem. Contra litteram vero; quia expresse dicitur, ct bene, quod in causa univoca praeexistit effectus secundum eandem rationem' igitur non perfectiori modo.

Non deest quoque novitiis occasio dubitandi: quia videmus effectus etiam imperfectiori modo praeexistere in multi» causis, quae sunt causae vere effectivae: ut patet in seminibus. cx quibus effective producuntur animalia ct pianuc.

V. Ad hoc breviter dicendum est, quod ly perfectiori modo potest exponi dupliciter. Primo, comparative, ut significat cx vi vocabuli. Et tunc intclligitur, non necessario, sed permissive: ita quod particula negativa, non imperfectiori modo, intclligitur necessario; particula vero .ilfinnativa, sed perfection, intclligitur permissive. Et sic est verissima propositio ct signiticat quod praeexistere in causa efficiente, necessario est praeexistere non imperfectiori modo quam sit modus essendi effectus; ted passibiliter est praeexistere perfectiori modo. – Secundo, potest exponi interpretando comparativum pro positivo perfectiori mado, idest modo perfecta, seu perfectionis. – Prima tamen expositio litterae intento servit: quoniam intendit probare quod cminentiori modo in causa acquivoca, Dcoquc, perfectiones effectuum sunt.

Ad novitios autem respondetur, cx doctrina Alexandri ut refert Averroës XI! *Metaphys.*, commem, xxiv, quod semina et alia huiusmodi. quibus formae effectuum non n» simulantur univoce vel imitative, non sum causae efficientes, sed instrumenta causarum agentium, ct propterea locantur in genere causarum effectivorum ab Aristotele. V *Metaphys.** et II *Physic.* . praesens autem sermo de causis activis propne, non solum ut distinguuntur contra ubi genera causa-

rum. aed ut d qunc non prop VI. Circa u datur super n càm acqutvoc. quin ab omnib terminis. Si crij nulli raruni cs ergo non c*t cl VII. Secund. est ipsum esse tam perfectione) omnium.

Antecedens s destructione con caloris ct calidi fectionem essent ctam rationem* (quod est opposi lidum » non hal habet calorem x< calor per m: subii batur. Kcs dicunt ergo omnium p< lendi: ergo, si << VIII. In respo vis argumenti fur citur. ens est inq vira. Et verius or includit vivens, s Vlvccrc secund ctioncm ex parte plkitcr. Primo, fo

I Settle dial
• qa. n

D TERTI
nulla c
Dicitur
iis tui

creaturas
participative,
possunt dici Deo

2. Praeterea,
Jam. Non est
sunt diversorum
non enim di
dim. Sed nulla
Deo, cum Deus
ostensum est.

3. Praeterea.
in forma. Sed
nullius enim rei
soliis Dei. Ergo
lis Deo.

4. Praetere\nt in
tudo: nam simile est
creatura estr similis

CjRv/i. – Ure. V
crxantrar – Pn»
pirticivaihine CE(ABD >
rei cjsctfU. – ctwwCM
y) esi' – cfAfi EF- – P»» r

QUAESTIO IV, ARTICULUS III &

rum, »eJ ut dlitinguuntur contra instrumenta causarum, quae non proprie causae »unt.

• Cj m. VI. Crea ultimam consequentiam .i. advene quod fundatur super hoc. quod prima causa effective rerum est causa aequivocu. Quod pro constanti relictum est tum quia ab omnibus admittitur; tum quin manifeste patet cx termini». Si enim c»t ctfectiva rerum diversarum rationum, nulli carum est univoca, et *i alicui carum est univoca, ergo non est ctfectiva aliarum ergo non diversarum.

• a u®. * <«. VII. *Secunda ratio* * a Dionysio quoque tacta est. Deus est ipsum esse per sc subsistens: ergo continet in sc totam perfectionem extendi: ergo omnes perfectiones rerum omnium.

Antecedens supponitur Prima consequentia probatur a destructione consequentis, in terminis specialibus, scilicet caloris ct calidi perfectione, sic. Non continet totnm perfectionem extendi: ergo non habet esse secundum perfectam rationem ergo non est ipsum esse per sc subsistens (quod est oppositum antecedentis); quemadmodum < A calidum . non habet totam calidi perfectionem: ergo non habet calorem secundum perfectam rationem: ergo non est calor per sc subsistens. – Secunda autem con equentia probatur. Res dicuntur perfectae secundum quod habent esse: ergo omnium perfectione» pertinent ad perfectionem cx-ssendi. ergo, si continet totnm perfectionem essendi. etc.

VIII. In responsione ad tertium, adverte *primo*, quod vis argumenti fundatur super locum a *ci/niugatis*, dum dicitur: *ens est imperfectius quam vivens, erpo esse quam vita*. Et 'critas antecedentis consistit in hoc, quia en» non includit vivens, sed c converso.

Advene *secundo*, quod in responsione innuit hanc distinctionem cx parte rci: *esse* potest comparari ad vitam tripliciter. Primo, *formaliter et praecise utrinque*: ita quod esse sumitur praecise pro actu extendi, ct vita praecise pro eo quod formalitcr addit supra eue, puta vivere ut lie. Et sic significantur nominibus abstractis, puta *esse, vita, sapientia*, etc. et in littera dicuntur comparari prout distinguuntur ratione. Et sic esse est perfectius quam vivere ct ceterae perfectiones: quia est actualités omnium, ut praedictum est .i. – Secundo, potest comparari c_{mc} ad vitam *Mi. u b *absque praecisione*: ita quod vita sumatur secundum id quod includit, et non tantum pro eo quod formalitcr addit supra esse. Et sic significantur nominibus concretis in littera, ct dicuntur *ens, vivens, sapiens*: ct dicitur quod vivens est perfectius quam en*, quia includit en», ct aliquid perfectionis ultro. – Tertio modo potest comparari esse *tn sua pura subsistentia*, ad reliqua quomodolibct sumpta. Et sic significatur in littera per ly *ipsum esse*: ct dicitur quod includit in *c vitam, sapiendam, ct omnem tuendi perfectionem, ut in corpore probatum est, ct conuqucter est perfectissimum omnium.

Ex his autem, quae cx littera accepta sunt, habemus et quod case formalitcr est perfectius ceteris lonnalitcrI ct quod ipsum esse est «Impliciter perfectius, omne* perfectiones in sc praehabens. Ut cx pnmo sciamus quod praedicatum illud, quod sol» Deo quidditative convenit, est formalitcr nobilius ceteris perfectionibus: et cx secundo, quod ex hoc quod Deu» est ipsum esse, habet omnes perfectiones.

I-lubetur quoque cx his responsio ad argumentum. Quoniam neganda insinuatnr consequentia; quoniam in anu-cedente sumitur vivens ut includit ens ct aliquid ultra; in consequente veru sumitur secundum id tantum quod addit tupra en*. Et sic ostenditur quod non arguitur per locum a *contutatis*: qui tenet quando concreta praecise formalitcr tenentur sicut ct abstracta; cuius oppositum hic accidit.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ALIQUA CREATURA POSSIT ESSE SIMILIS DEO

- 1 *Sent.*. &.U. MLvnj, qu. i, trt. i; II, di»t. m, qu. i. ert. i, ad 3, I *Cent. Grnt.*, cep. xux; *IK Vent.*, qu. u, «rt. n; • qu. tu, an. i. ad 9; qu. iwi, tn. 7, cI 9 aqqq *De lI>t.*, qu- m, rn. 7; *Dr Dir.* Acmi.. cap. n, lect in.

• tetixiT. f, 3

an tertium sic proceditur. Videtur quod nulla creatura possit esse similis Deo. Dicitur enim in Psalmo*: *non est similis tui in diis. Domine*. Sed inter omnes creaturas, excellentiores sunt quae dicuntur *dii* participative. Multo ergo minus aliae creaturae possunt dici Deo similes.

3. Praeterea, similitudo est comparatio quaedam. Non est autem comparatio eorum quae sunt diversorum generum; ergo nec similitudo: non enim dicimus quod dulcedo sit similis albedini. Sed nulla creatura est eiusdem generis cum Deo, cum Deus non sit in genere, ut supra ostensum est. Ergo nulla creatura est similis Deo.

3. Praeterea, similia dicuntur quae conveniunt in forma. Sed nihil convenit cum Deo in forma: nullius enim rei essentia * est ipsum esse, nisi solius Dei. Ergo nulla creatura potest esse similis Deo.

4. Praeterea, in similibus est mutua similitudo: nam simile est simili simile. Si igitur aliqua creatura est7 similis Deo, et Deus erit similis ali-

cui creaturae. Quod est contra id quod dicitur Isaiae xI *: *cui similem fecistis Deum?* » Vavm

Sed contra est quod dicitur *Gen*, i *: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; et I Ioann. hi *: *cum apparuerit, similes ei erimus*.

Respondeo dicendum quod, cum similitudo attendatur secundum convenientiam vel communicationem 5 m forma, multiplex est similitudo, secundum multos modos communicandi in forma. Quaedam enim dicuntur similia, quae . communicant in eadem forma secundum eandem rationem, et secundum eundem modum: ct haec non solum dicuntur similia, sed ç aequalia in sua similitudine; sicut duo aequaliter alba, dicuntur similia in albedine. Et haec est perfectissima similitudo. – Alio modo dicuntur similia, quae communicant r m forma secundum eandem rationem, ei non secundum eundem modum, sed secundum magis et minus; ul minus album dicitur simile magis albo. Et haec est similitudo imperfecta. – Tertio modo dicuntur aliqua similia, quae communicant

a) nuurr. – Om. ABCDEF et cJ. qua* trimponit; *cxcdtmthrrs creatura** – Pro *quae dicuntur dii participative, quae dicuntur dii participatione* Œ(ABD').
β) *rci essentia*. – *ruentia rei* Pah,
γ/ *rit*. – *rstet* EF. – Pro *erit, tuet* ABCDE.

i) *Citnvruiùatn tel csmmumeationem*. – Uu, c mv ceteri ct cJ 4.
t) *quar*. – *quia* cndfowa-Ci *sed*. – *tcd etiam* <I. – *nta* om. codice* «t cd. o.
η) *cnmmunicJMt*. – *cr-ivrniut* AE. – Pro rf »■, *sed Utut*

QUAESTIO IV, ARTICULUS III

n in eadem forma *, sed non secundum eandem rationem; ut patet in agentibus nbn univocis. Cum enim omne agens agat sibi simile inquantum est *agens*, agit autem unumquodque secundum suam formam, necesse est quod in effectu sit similitudo formae agentis. Si ergo agens sit contentum in eadem specie cum suo effectuerit similitudo inter faciens et factum in forma, secundum eandem rationem speciei; sicut homo generat hominem. Si autem agens non sit contentum in eadem specie, erit similitudo, sed non secundum eandem rationem speciei: sicut ea quae generantur ex virtute solis, accedunt quidem ad aliquam similitudinem solis, non tamen ut recipiant formam solis secundum similitudinem speciei, sed secundum similitudinem generis '.
λ Si igitur sit aliquod agens, quod non in genere contineatur, effectus eius adhuc magis accedent remote * ad similitudinem formae agentis: non tamen ita quod participent similitudinem formae agentis secundum eandem rationem speciei aut generis, sed secundum aliqualem analogiam, sicut ipsum esse est commune omnibus. Et hoc modo illa quae sunt a Deo, assimilantur ei inquantum sunt entia, ut primo et universali principio totius esse.
R Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicit Dionysius cap. IX *Nom.* ♦ cum sacra Scriptura dicit aliquid non esse simile Deo, *non es-*

contrarium assimilationi ad ipsum. Eadem enim sunt similia Deo, et dissimilia: similia quidem secundum quod imitantur ipsum, prout contingit eum imitari qui non perfecte imitabilis est; dissimilia vero, secundum quod deficiunt a sua causa; non solum secundum intensionem et remissionem, sicut minus album deficit a magis albo; sed quia non est convenientia nec secundum speciem nec secundum genus.
An secundum dicendum quod Deus non se habet ad creaturas sicut res diversorum generum sed sicut id quod est extra omne genus, et principium omnium generum.
Ad tertium dicendum quod non dicitur esse similitudo creaturae ad Deum propter communicantiam in forma secundum eandem rationem generis et speciei: sed secundum analogium tantum; prout scilicet Deus est ens per essentiam, et alia per participationem.
An quartum dicendum quod, licet aliquo modo concedatur quod creatura sit similis Deo, nullo tamen modo concedendum est quod Deus sit similis creaturae “: quia, ut dicit Dionysius cap. ix *de Div. Norn.* *, *in his quae unius ordinis sunt, recipitur mutua similitudo, non autem in causa et causato:* dicimus enim quod imago sit similis homini, et non e converso. Et similiter dici potest aliquo modo quod creatura sit similis Deo: non tamen quod Deus sit similis creaturae.

cauta: hac enim causatum et causam similitudinis littera dicitur. L haec et illud nunciatudo est relatio unum alterum eorum facit ab altero, ut imago imaginis Socratis non est relatio scientia et scibili. Igitur constat esse eandem ordinem unius sit de ratione unius, VI. Unde patet

etiam

*) *Tertio forma.* – *Tertio modo dicitur aliquid limite alteri quia communicant (communicat a) in forma codica, Tertio modo dicitur aliquid simile alteri cum communicat in forma c a. a.*
<) *cum tuo effectu.* – Om. codkca.
«) *in eadem forma.* – *in specie ACDEFG, in specie idat coincidunt cum forma in eadem specie, eadem B.* – Pro eandem rationem, similitudinem h.
λ) *sed unum similitudinem generis.* – Oro. codice*.

O *accedent remote.* – *remote accedunt B. accedunt remote D.* – Primum *formae ato.* codices ex cdd. a b.
v) *cam.* – *quod codices quod cum* edd. α 5; pro *dicit, cum dicit* «F,) *ipsum.* » Om. colucc» et cd. b. pnat *quidem* ponit ed. a, *Deum* margo F. – Pro *imitari, taliter imitari* B, om. ceteri.
o) *canrenieutia.* – *communicantia* codices et cdd. a b.
e) *(tenerum.* – *te habent ad laricem* addit D.
p) *et.* – *sed ABCOEF.*

Commentaria Cardinalia Caietani

In titulo dubium occurrit: quorsum iste articulus hoc in loco. Hic enim arguitur de perfectione substantiae divinae in se: ergo non debet admisceri quaestio de creatura, qualis est ista.

Ad hoc dicitur quod, licet verbo tenus haec quaestio sit de creatura, secundum tensum tamen est de perfectione naturae divinae. Quaeritur enim hic, an perfectio naturae divinae sit tanta quod nulla creatura possit ei esse similis, an non. Hoc siquidem inquirendum supererat, postquam determinatum fuerat et quod est perfectio, et quod est universaliter perfecta. – Sed advenit quod non quaeritur utrum perfectio divina sit tanta, quod nulla res possit ei esse similis: sed quod nulla creatura. Primum enim pertinet ad quaestionem de pluralitate deorum, et tractabitur in quaestione xi: secundum autem spectat ad hunc locum.

II. In corpore duo: primo distinguitur *similitudo*; secundo respondetur quaesito. – Quoad primum, similitudo triplex: *prima*, secundum formam eiusdem rationis et modi; *secunda*, secundum formam eiusdem rationis, sed non modi: *tertia*, secundum formam, sed nec eiusdem rationis, nec modi. – Probatur distinctio. Similitudo est convenientia in forma: ergo multiplicatur iuxta modum communicandi in forma: ergo tripliciter, etc. Omnia patent in littera.

III. Quoad secundum, conclusio responsive quaesito est: Creaturae sunt similes Deo, non secundum eandem rationem specificam aut genericam, sed secundum aliqualem analogiam.

Conclusio haec habet quatuor partes: primam affirmativam, scilicet quod *sunt similes Deo*; secundam negativam,

scilicet *non secundum speciem*; tertiam negativam, scilicet *nec secundum genus*; et quanam affirmativam, scilicet *sed secundum aliqualem analogiam.* – Et primo probamur quoad primam. Omne agens agit per suam formam: ergo necesse est in effectu esse similitudinem formae agentis. Et tunc potes coniungere. ergo necesse est creaturam esse similem Deo. Consequentia probatur, quia omne agens agit sibi simile inquantum est agens, idest secundum illud quod est ei ratio agendi. – Deinde quoad secundum et tertium et quartum: quia Deus non est agens contentum in specie et genere, sed principium universale totius esse. – Omnia clara sunt in littera.

IV. In responsione ad ultimum, dubium occurrit circa auctoritatem Dionysii: quoniam distinguit contra res unius ordinis *causam* et *causatum*. Ex hoc enim oportet quod aut causa et causatum sint universaliter diversorum ordinum, quod patet esse falsum in causis univocis: aut quod ambigue et male membrum hoc distinctionis sit positum; ambigue quidem, quin incertum est de quali causa et de quali causato sit sermo; male autem, quia contra res unius ordinis debent distingui res diversorum ordinum, sive causa sint et causatum, sive non; hoc enim est per accidens.

V. Ad hoc dicitur, quod distinctio ista artificiosa, certa et formalis est. si recte intelligitur. Est siquidem non falsum, sed verissimum et necessarium, quod causa et causatum universaliter et formaliter sunt diversorum ordinum. Sed nomine *causae* et *causati* utimur, non pro relationibus seu causalitatibus; sed pro re quae est ratio causandi, et similiter pro re, seu forma, quam causatum sortitur a

U. 5J4. m*.
E. 4. 0. 471. ».

S. Th. ko. ».

0. ».

causa; hoc enim res sunt fundamenta similitudinis inter causatum et causam, ut in omnibus. Possunt igitur fundamenta similitudinis inter aliqua, dupliciter scilicet habere, ut in littera dicitur. Uno modo, quod sint eiusdem ordinis, ut haec et illa albedo, et hoc et illud animal, etc.: et sic similitudo est relatio uequiparontiae, et mutua. Alio modo, quod ulcerum eorum formaliter ex propria ratione scilicet causatum ab altero, ut imago Socratis et Socrates (non enim accidit imagini Socratis dependentia a Socrate), et sic similitudo non est relatio aequiparantiae neque mutua, sed reducitur ad tertium genus relativorum, positum V *Metaphys.* *. de scientia et scibili, etc. Huiusmodi autem causam et causatum constat esse diversorum ordinum. Impossibile namque est eiusdem ordinis res sic scilicet habere, quod de ratione formali unius sit dependentia ab altera: quoniam quidquid est de ratione unius, est de ratione alterius, et contra.

VI- Unde patet responsio ad instantiam de causis uni-

vocis *. Ubi enim est univocatio. ibi non est causa et causatum *formaliter* et *per se*, sed *materialiter* et *per uedens*: quoniam forma effectus formaliter non dependet a forma causae. Non enim humanitas quae est in Socrate, formaliter sumpta, dependet in esse aut in fieri ab humanitate Platonis patris: sed humanitas Socratis. quin est *haec*, ideo dependet a patre. Et consequenter humanitas, quae est fundamentum similitudinis inter patrem et filium, non est de genere causae aut causati, nisi materialiter et per accidens: sed est de genere fundamentorum eiusdem ordinis. Quaecumque igitur, formaliter sumpta, sunt causa et causatum. sunt diversorum ordinum fundamenta similitudinis, ut subtiliter in littera adducitur- et consequenter est inter ea similitudo imitationis, et non purae similitudinis: et propterea non est mutua.

Et hoc bene nota, et proportionaliter applica ad materiam de relativis non mutuis.

QUAESTIO QUINTA
DE BONO IN COMMUNI

IN SEX ARTICULOS DIVISA

^{* Qu.} Deinde quaeritur de bono: cl primo de bono in communi; secundo de bonitate Det *. Citea primum quaeruntur sex.
Primo: utrum bonum el ens sint idem secundum rem.
Secundo: supposito quod differant ratione tantum, quid sit prius secundum rationem, utrum bonum vel ens.

Tertio; supposito quod ens sil prius, utrum omne ens sil bonum.
Quarto: ad quam causam ratio boni reducatur.
Quinto: utrum ratio boni consistat in modo, specie ct ordine.
Sexto: quomodo dividatur bonum « in honestum, utile ct delectabile.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BONUM DIFFERAT SECUNDUM KI M AB ENTE

I Ji>f. nil, qu. i, *trl.* 3; d>st. tn, qu. *r*, art. i, ad 5; Λ I>ηī. qu, t, «rt. i, qu. h i, art i, *Ik Put.*, qu. tx, »rt. 7. ad 6.

phimum sic proceditur. Videtur quod bonum differat secundum rem ab ente.
^{• s 7B-1« m} jfâSJ&Yè Dicit enim Boetius, in libro *de Hebdom* *: *tueor m rebus aliud esse quod sunt bona, ei aliud esse quod sunt.* Ergo bonum ct ens differunt secundum rem.

^{q in prop.} 2. Praeterea, nihil informatur seipso. Sed bonum dicitur per informationem entis, ut habetur in Commento libri *de Causis* *. Ergo bonum diifert secundum rem ab ente.

3. Praeterea, bonum suscipit magis et minus. Esse autem non suscipit magis et minus. Ergo bonum differt secundum rem ab ente.

^{• i. bj.c.ino} Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Doctrina Christiana* *, quod *inquantum sumus, boni sumus.*

^{sTÎkeît} Respondeo dicendum quod bonum et ens sunt idem secundum rem: sed differunt secundum rationem tantum. Quod sic patet. Ratio enim boni in hoc 'consistit, quod aliquid sit appetibile: un^e Philosophus, in I *Ethic.**, dicit quod bonum est *quod omnia appetunt*. Manifestum est autem quod unumquodque est appetibile secundum quod est perfectum: nam omnia appetunt suam perfectionem. Intantum est autem perfectum unumquodque, inquantum est actu: unde manifestum est quod intantum est aliquid bonum, inquantum est ens: esse enim est actualitas omnis rei, ut ex superioribus * patet. Unde manifestum est quod bonum ei ens sunt idem secundum rem: sed bonum dicit rationem appetibilis ', quam non dicit ens.

Ad primum ergo dicendum quod, licet bonum et ens sint idem secundum rem. quia tamen differunt secundum rationem, non eodem modo dicitur aliquid *ens simpliciter*, ct *bonum simpliciter* *. Nam cum ens dicat aliquid 7 proprie esse in actu; actus autem proprie ordinem habeat ad

potentiam; secundum hoc simpliciter aliquid dicitur ens. secundum quod primo discernitur ab eo quod est in potentia tantum. Hoc autem est esse substantiale rei uniuscuiusque; unde per suum esse substantiale dicitur unumquodque ens simpliciter. Per actus autem superadditos, dicitur aliquid esse *secundum quid*, sicut esse album significat esse secundum quid: non enim esse album aufert esse in potentia simpliciter, cum adveniat rei iam praeexistenti in actu. Sed bonum dicit rationem perfecti, quod est appetibile: et per consequens dicit rationem ultimi. Unde id quod est ultimo perfectum, dicitur bonum simpliciter Quod autem non habet ultimam perfectionem quam debet habere, quamvis habeat aliquam perfectionem inquantum est actu, non tamen dicitur perfectum simpliciter, nec bonum simpliciter, sed secundum quid. – Sic ergo secundum primum esse, quod est substantiale, dicitur aliquid ens simpliciter ct bonum secundum quid, idest inquantum est ens: secundum vero ultimum actum, dicitur aliquid ens secundum quid, et bonum simpliciter. Sic ergo quod dicit Boetius, quod *m rebus aliud est quod sunt bona, et aliud quod sunt*, referendum est ad esse bonum i et ad esse *simpliciter*: quia secundum primum actum est aliquid ens simpliciter; et secundum ultimum, bonum simpliciter. Et tamen secundum primum actum est quodammodo bonum: et secundum ultimum actum est quodammodo ens.

Ad secundum dicendum quod bonum dicitur per informationem» prout accipitur bonum simpliciter, secundum ultimum actum.

Et similiter dicendum ad tertium, quod bonum dicitur secundum magis et minus, secundum actum supervenientem; puta secundum scientiam vel virtutem.

³¹ *qvomnda dividatur bôtum.- d<l divisione km i* codke* et edd. *at-ÿ)* *appcUS*ilit. – *appetiHiitath* ACDEFG, *appetitui* cJ. a.

γ) *aliquid*.- (hn. codd. et cil.i. J Pro «I» *in m tu.* «Κν ιρ *actum* B. i) – toon *timplicitr* D).

■ ,i,uk
Inctn ip
neque pr
priu* coi
veritu», t
secundun
primus tc
igitur rati
ordinata :
II. Ad
ordinan f
betur «ibi
stionem d
tur, quacn
ut est pat
perfectioni
Et hoc in:
ubi tractat
unumquod.
bonum, pn
de eius boi
de bonitate
itionis vu.
ratione per
perfections
dc bonitate,
dc bonitate
t ptu causa <
ctum est ra
III In ct
affirmative
differunt see
IV. Ante<
minos cond
tantum, ludti
tantum signi
differunt; et
lignum ct do
guc. quod *d*
gnificaia, sci
scu *significat*.
eundum ratio
bonum ct em
significatas eo
V. Probatu
trm, sic. Boni
ergo entis in,0
idem secundu
Prima consequ
perfectionem. ↓

f'
«

)SE<
>ont
juan
und
3 per nomina .
? Dei, prius J p<
IS-t v iut , m capt *de Dir.*
rationem est p

Y) MOMUM. –
A) – /■».-
SuMiua 'T»

Comment-uda Cardinalis Caiotuni

In titulo quaestionis. statim occurrit dubium circa ore-
nem ipsius cur haec quaestio de bono fiat. Bonum enim
neque prius convenit enti quam unum, verum, etc.: neque
prius convenit naturae divinae bonitas quam unitas out
veritus, ut putet: neque hic ordinantur tractanda de Deo
secundum rationem causae, ut propterca bono debeatur
primus locus, quia nominat rationem causae tinalis. Nulla
igitur ratio apparet, quare hoc in loco quaestio de bono
ordinata sit.

II. Ad hoc dicitur, quod quaestio de bono dupliciter
ordinari potest. Uno modo, *secundum sc*: et sic non de-
betur sibi iste locus, ut obiicndo deductum est; sed quae-
stionem de perfectione atatim quaestio de infinitate sequi-
tur, quaerens de quantitate perfectionis divinae. Alio modo,
ut est pars tractatus da perfectione: et sic in capitulo de
perfectione ordinanda est' et hoc modo in littera ordinatur.
Et hoc insinuavit littera tam in principio quaestionis iv,
ubi tractatus de perfectione inchoatur, et dicitur *Et quia
unumquodque, secundum quod perfectum est, sic dicitur
bonum, primo agendum est dr perfectione divina, secundo
de eius bonitate* (quasi diceret quod, propter perfectionem,
de bonitate tractandum est simul), quam in principio quae-
stionis vu, ubi, aperiens quod de bono per accidens, idest
ratione perfectionis, tractavit, dicit: *Adst considerationem
perfectionis divinae, de infinitate* etc., nulla facta mentione
de bonitate, de qua fecerat duas quaestiones. - Quare autem
de bonitate sub tractatu de perfectione quaeratur, in prom-
ptu causa est in littera assignatu quia scilicet esse perfe-
ctum est ratio quod aliquid dicatur bonum.

111. In corpore est una conclusio, responsive quaesito
affirmative Bonum et ens sunt idem secundum rem, sed
differunt secundum rationem tantum.

IV. Antequam probetur conclusio, advertet, novitic. ter-
minos conclusionis. Differre namque secundum rationem
tantum, latitudinem habet, nam et quae differunt in modo
tantum significandi, ut homo et humanitas» ratione soin
differunt; et multa quae differunt rationibus definitivis, ut
lignum et dolabilc, sola ratione differunt. Propterca distin-
gue, quod *differre ratione* dupliciter scilicet, *ratione si-
gnificata*, seu *concepta*; alio modo, *ratione concipiente*,
seu *significante*. In proposito est sermo de differentia se-
cundum rationem significatam ita quod sensus est, quod
bonum et ens differunt secundum suas rationes formales,
significatas eorum nominibus.

V. Probatur ergo conclusio. Primo, *quoad primani par-
tem*, sic. Bonum habet rationem appetibilis: ergo perfecti,
ergo entis in actu: ergo entis. Ergo bonum et ens sunt
idem secundum rem. - Antecedens probatur ex I *Ethic*.
Prima consequentia probatur quia omnia appetunt suam
perfectionem. Secunda vero relinquitur ut nota. Tenia au-

tem probatur, quia eue est actualitas omnis rei. Ultima
autem patet.

Deinde, *quoad secundam partem*. Bonum dicit rationem
appetibilis, quam non explicat ens. Ergo differunt ratione.

VI. Circa antecedens dubitatur quoniarn illud quod di-
citur de aliquo in secundo modo dicendi *per se*, non clau-
ditur in ratione illius subiecti, sed e converso, ut patet
I *Poster*. - Sed appetibile dicitur de bono in secundo modo
dicendi *per se*. Ergo bonum non habet rationem appeti-
bilis. sed e converso. - Minor probatur. Tum quia ideo
aliquid est appetibile, quia bonum' et non e converso. Tum
quia bonum est obicctum formale appetitus; appetibile
autem est denominatio extrincca sumpta ab appetitu; et
habent sc sicut color et visibile, constat autem quod visi-
bile dicitur de colore in secundo modo, ex II *dc/btinui* . . . O* "" . " .

VII. Ad hoc potest dici dupliciter, iuxta duos modos
quibus accipitur aliquid habere rationem appetibilis, scilicet
formaliter, et *fundamentaliter*. Si sumatur ly *appetibile*
formaliter, tunc bonum dicitur habere rationem eius, non
ut intrinsecam, sed ut passionem. Si vero sumatur funda-
mentaliter, tunc bonum dicitur habere rationem appetibilis
intrinsece, quoniam propria ratio boni est fundamentum et
causa propria appctibilitoti», sicut color visibilitatis. - Et
licet utraque glossa sii absolute vera, et prima ex principio
Commenti >. Thomae super libros *Ethicorum** habeatur. .!-«...».
secunda tamen in proposito est directe intenta; quoniam
de intrinseca boni ratione est quaestio.

VIII. Sed advertet hic quod, quamvis quodlibet horum
quae in deductione rationis assumpta sunt., scilicet *bonum*,
perfectum, *ens tn actu*, et *ens*, importet fundamentum et
causam appetibilis. et propterca concluditur identitas realm
inter eu: solum tamen bonum imponat proximum funda-
mentum appetibilis; quia solum bonum significat rem illam
qunc fundat appetibilitatem, ut fundat et causal eam. ita
quod quanto aliquid propius accedit ad boni rationem,
tanto magis exprimit fundamentum appetibilis, ut patet
discurrenti per praedicta. Inter ens siquidem et bonum me-
diani ens in actu et perfectum: et constat quod magis
exprimitur ratio appetibilis per ens in actu quam per ens,
quoniam unumquodque appetitur secundum aliquod esse
in actu, praesens vel futurum; et adhuc magis per perfe-
ctum. quod importat complementum, quia cl esse in actu
appetitur ad complementum; cl ultimo per bonum, quia
nec complementum ipsum appetitur, nisi quia bonum est.
aut apparet appetenti. Imponat ergo bonum rationem ap-
petibilis, idest fundamentum et rationem proximam quorc
aliquid sit appetibile: quae quia eadem est perfectioni et
esse. idem est quod ens. Sed quia ut sic non exprimitur
ab ente, sed absolute secundum se, ideo distinguitur ob
ente ratione formali.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM BONUM SECUNDUM RATIONEM SIT PRIUS QUAM ENS

Secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod
bonum secundum rationem sit prius
quam ens. Ordo enim nominum est se-
cundum ordinem rerum significatarum
per nomina *. Sed Dionysius, inter alia nomina
Dei f prius * ponit bonum quam ens, ut patet
in cap. de Div. Nom. * Ergo bonum secundum
rationem est prius quam ens.

Praeterea, illud est prius secundum ratio-
nem quod ad plura se extendit. Sed bonum ud
se extendit quam ens: quia, ut dicit Dio-
nysius, v cap. de Dii'. Nom. *, *bonum se extendit
ad exislentia et non exislentia, ens vero ad exi-
sientia tantum* *. Ergo bonum est prius secundum
rationem quam ens.

3. Praeterea, quod est universalius, est prius

a) *nùmina*. - itomen codice- et ed. J.

b) *priut*. - *primo PFG* et edd. *a b*.

Svmmak Turou D. Tsutuy T. I

y) VMS vro ad *CJfütntis tantunt*. - »eru A */.rttnjji it <A*..
UcntrS tantum codkoi

secundum rationem. Sed bonum videtur univer-
salius cssc quam ens: quia bonum habet ratio-
nem appetibilis; quibusdam I autem appetibile est
ip^uni non esse; dicitur enim, Matth. xxvi *, de
Iuda: *bonum erat ei, si natus non fuisset* ' etc.
Ergo bonum est prius quam ens, secundum ra-
tionem.

4. Praeterea, non solum cssc est appetibile,
sed et vita ct sapientia, et multa huiusmodi: ct
sic videtur quod cssc sit quoddam particulare
appetibile, et bonum, universale. Bonum ergo r
simpliciter est prius secundum rationem quam ens.

Sed contra est quod dicitur in libro *dc Causis**,
quod *prima rerum creatarum est esse*.

Respondeo dicendum quod ens secundum ratio-
nem est prius quam bonum *. Ratio enim signi-
ficata per nomen, est id quod concipit intellectus
de re *, et significat illud per vocem: illud ergo
est prius secundum rationem, quod prius cadit
in conceptione intellectus. Primo autem in con-
ceptione intellectus cadit ens ♦ quia secundum
hoc unumquodque cognoscibile est, inquantum
est · actu, ut dicitur in IX *Metaphys.* ' Unde ens
est propnum obiectum intellectus: et sic est pn-
mum intelligibile, sicut sonus est primum audi-
bile. Ita ergo · secundum rationem prius est ens
quam bonum.

Ad primum ergo dicendum quod Dionysius de-
terminat de divinis nominibus secundum quod
important circa Deum habitudinem causae: no-
*ni: @inamu\$ enim Deum, ut ipse dicit *, ex creaturis,
sicut causam â ex effectibus. Bonum autem, cum
habeat rationem appetibilis, importat habitudinem
causae finalis: cuius causalitas prima est. quia
agens non agit nisi * propter finem, et ab agente
materia movetur ad formam : unde dicitur quod
finis est *causa causarum*. Et sic. in causando, bo-
num est prius quam ens, sicut finis quam forma:
ct hac ratione, inter nomina significantia · causali-

talem divinam, prius ponitur bonum quam ens. -
Et iterum quia, secundum Platonicos, qui, ma-
teriam a privatione non distinguentes, dicebant
materium esse non ens, ad plura se extendit
participatio boni quam participatio entis. Nam
materia prima participat bonum, cum appetat
ipsum (nihil autem appetit nisi simile sibi ()): non
autem participat ens, cum ponatur non ens. Et
ideo dicit Dionysius * quod *bonum extenditur ad
non existentia*.

Unde patet solutio ad secundum. - Vel dicen-
dum quod bonum extenditur ad existentia et non
existentia, non secundum praedicationem, sed
secundum causalitalem : ut per non existentia
intelligamus. non ea simpliciter quae penitus non
sunt , sed ea quae sunt in potentia cl non in
actu: quia bonum habet rationem finis, in quo
non solum quiescunt quae sunt in actu, sed nd
ipsum etiam · ea moventur quae in actu non
sunt, sed in potentia tantum. Ens autem non im-
portat habitudinem causae nisi formalis lanium,
vel inhaerentis vel exemplaris: cuius causalitas
non se extendit nisi ad ea quae sunt in actu.

Ad tertium dicendum quod non esse secundum
se non est appetibile, sed per accidens: inquan-
tum scilicet ablatio alicuius mali est appetibilis,
quod malum quidem aufertur per non esse. Ab-
latio vero mali non est appetibilis, nisi inquan-
tum pur malum privatur quodam ' esse. Illud
igitur quod per se est appetibile, est cssc: non
esse vero per accidens tantum, inquantum sci-
licet P quoddam esse appetitur, quo homo non
sustinet privari. Et sic etiam per accidens non
cssc dicitur bonum.

Ad quartum dicendum quod vita ct scientia, et
alia huiusmodi, sic appetuntur ut sunt in actu *:
unde m omnibus appetitur quoddam esse. Et sic
nihil est appetibile nisi ens: et per consequens
nihil est bonum nisi ens.

I) quibusdam. – quoddam ABCDEiF et ed d, quvd pF. – Pro tit, ett etiam G.

1) i/ natus «ait fuisset. – Om. C; non *fuiiut* om. ceteri et ed. a – Pn» fvom ens fecundum rationem, iccundum rationem quam en» co- &cca et edd. a b.

c) ct vita ct. – efu»t vita ct Gab, etiam vita ccten o4A
rj appetibile, ct bonum, universale. Hostum ergo. – appetibile ct bonum, bonum ergo (autem GEFpD) CDEFG et cJ. a; appetibile, ergo bonum B; appetibile et bonum, bonum autem ctt prius simpli- ater tecundum rationem quam bonum particulare, ergo A: ct ap- petibili, ct bonum unircrtale bonum, ergo ed. b – fecundum ratio- nem om. AB.

0) dc re. – Om. G.
1) inquantum ctt. – Om. pD. secundum quod eit B, quod cU ceteri ct c1 4.
«) Ita ergo. – Et ita BD.
λ) cautam. – cantat codiccn.
p) ito* agit niti. – non ct niti oen. B.
») tignijlcantia. – designa-ltia codtcev
U sibi. – Om. DFG, snu simile ponunt ARCE.
0) etiam. – Om. coltoex. – ea post morentur ponit G, om. etteri.
«) quodam. – quoddamodo D, quoddam ceteri et cJ4. a b.
p) scilicet. – Om. codkci.
γ) sunt in actu. – insunt actu C. tuut actu bF, insint actu ceteri.

Commentaria Cardinalis Calotani

n titulo, *prius secundum rationem*, idest secundum or-
dinem rationum formalium ipsorum. Oportet enim ens
ct bonum, cum rationibus distinguantur, quod secundum
M5 ordinata lint. non alio procul dubio ordine, quam qui
■pius natu- est cssc inter rationes formales: qui vocatur
ordo rationis, ct habet consequenter prius ct posterius se-
cundum rationem. Et consistit ordo iste in hoc, quod ratio
scilicet posterior pracsuppnit aliam secundum se, non c
converso, ha quod sensus est: An boni ratio praecedat,
merito sui, rationem entis.

II. In corpore una conclusio responsita quaesito: Ens
est prius secundum rationem quam bonum. – Probatur.
Unumquodque est cognoscibile inquantum est in actu. Ergo
ens est proprium obiectum intellectu-. Ergo est primum

mtelligibilc. Ergo primo cadit in conceptione intellectus.
Ergo est prius secundum rationem quam bonum.

Antecedens probatur cx IX *lfetaphys.* Prima, secunda
ct tertia consequentia relinquuntur per se notae. Quarta
autem probatur: quia ratio significata per nomen, est id
quod concipitur dc re nb intellectu. – Omnia clara sunt.
Concludit enim ratio haec, non solum quod ens est prius
secundum rationem bono, sed omnibus aliis, ut patet.

III, Circa hanc rationem dubium occurrit, quia aut in-
tenditur inferre quod ens sit prius ordine rationis secun-
dum se, aut quoad no-. Si secundum se, hoc repugnat
suprndictis in qu. 111. nn. v. Ibi enim dictum est in littera · · λσ· SeJ
quod Deo nihil est prius, neque secundum rem. neque
secundum intellectum cx hoc autem sensu sequitur quoxl

ens sit prius
primum Intel
cetera cssc p
quod enim p
illius. – Si qu
quaesito. Ver
dum se sic pri
IV. Ad h<
potest compa
*alias rationes
subsistentes*. i
cipicndo ratio
sic ens est pri
postenora \$cc
clauditur *quot*
cssc ita ratio
existentia. cun
rctur et ad ra
primum intell
Ita quod intd
inest enti. qu
est intelligibili
ibi Deus *absol*
hic vero ens c

I Sr.w., d

• An l

ens. contrahe
tas, qualitas, i
trahit ens. N<
2. Pr aETEI
Isaiae \ *, *Va
num malum*.
Ergo non om
3. Praeteri
bilis. Sed mat<
pelibilis. sed .
prima non hab
ens est bonum
4. Praetere

Sed mathemati
dc cis non essi
est bonum.

Sed contra,
Dei creatura. \$<
ul dicitur l *ad*
maxime bonus.

Respondeo di
tum est ens, es
quantum est en
perfectum: quia
est. Perfectum
boni, ut cx
ens, inquantum

a) *aliquid*. – Om. a>
H) *dicitis*. – d v . . / Λ
mx'mm exten << 4.
γ) Jifc. – *Tale* G – Dr
Pro *appetibilit. appetitui*

• Up. *, «-7

en* kit priu» Deo secundum rationem. Quoniam si en* est primum intclligibilc. sicut sonus primum audlbile, oportet cetera esse posteriora intclligibilia, ut patet ex I *faster*. - : quod enim primo convenit alicui, ceteris convenit ratione illius. - Si quoad nos. tunc non est respondendo satisfnctum quaesito. Vertitur namque tn dubium, an ratio entis *scun-* *dum se* sit prior ratione boni ct non, an *quoad nos* sit prior.

IV. Ad hoc potest dupliciter dici. *Prtmot* quod ens potest comparari ad alia quae sunt sui ordinis. idest *ad alias rationes formales!* ct potest comparari *ad res ipsas subsistentes*. Si entis ratio comparetur ad alias rationes, accipiendo rationes rerum ut distinguuntur contra res ipsos, sic ens est primum intclligibilc secundum sc. ct cetera sunt posteriora secundum intellectum. Sed inter ly *celera* non clauditur *quod quid erat esse* Dei : quoniam non potest eue itu ratio quin sil re», quia non potest abstrahere ab existentio, cum sit ipsum esse. - Sed m entis ratio comparetur et nd ratione* et ud res, tunc non est simpliciter primum intclligibilc : sed deitas est primum intclligibilc. Iu quod iniclligibiliu* prius incls! Deo quam enti : imo inest enti, quia inest Deo. non enim Deus participative est intclligibili*. - Et sic uterque textu» «uivatur. Quoninm ibi Deus *absolute* dicitur primum secundum intellectum hic vero en* dicitur primum *inter rationes formales*.

Secundo potest dici, quod hic occidit amphibologie in ly *quoad nos i* quoniam potest determinare vel *ordinem*, vel *intellipibilia* Si determinat ordinem, tunc distinguitur contra ordinem secundum »e: et sic procedit obicctio. Et respondendum est quod intenditur dc ordine secundum »c. Quoniam, ut patet cx titulo, non est hic quaestio dc ordine cognitionis, quid scilicet priu* a nobis cognoscatur: sed dc ordine rationis, cuius scilicet ratio formali* sit prior. - Si determinat intclligibilia, tunc distinguit intclligibilia nostra a non intclligibilibu» n nobis. Et iuxta hunc senium dicendum est. quod hic quaeritur dc intclligibilibu» quoad no», idest dc intclligibilibu* nostris, seu a nobis: ita quod sermo praesens est de ordine secundum sc nostrorum intclligibihum. Et secundum hoc, en* est primum secundum sc inteliigibilc, inter intclligibilia a nobis Deu» autem est primum intclligibilc simpliciter, - Et hic sensu* consonat superficiei litterae, loquenti dc obiecto intellectu» nostri, dum significare per vocem admiscet. Quamvis hoc non cogat quin sequentia dc intellectu absolute, inquantum intellectus est, cuius unium obiecturn proprium constat esse ens, interpretanda sint. Omnis namque intellectus, secundum naturam propriam sumptu», aliud sortitu* est proprium obiecturn: divinus siquidem deitatem, angelicus propriam substantiam, humanus *quod quid est* rei materialis, etc., ut suis locis - patebit.

4

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OMNE ENS SIT BONUM

I *Sent.*. dio. rui, qu. I, «rt. 3; It *Cant. Gent.*. cap. tu. III. c*p. it. fa *Verit*, qu. iu rt. ». in Boet *de Ifcbsd.*, Icet II.

• Art. «

tertium sic proceditur. Videtur quod non omne ens s'l bonum. Bonum enim addit supra ens, ut cx dictis 4 patet. - ^^^^Ea vero quae addunt aliquid - supra ens, contrahunt ipsum: sicut substantia, quantitas, qualitas, ct alia huiusmodi. Ergo bonum contrahit ens. Non igitur omne ens est bonum.

2. Praeterea , nullum malum est bonum : Eaia v *, *lar qui dicitis β malum bonum, ct bonum malum*. Sed aliquod ens dicitur malum, Ergo non omne ens est bonum.

3. Praeterea, bonum habet rationem appclibilis. Sed materia prima non habet rationem appetibilis, sed appetentis tantum. Ergo materia prima non habet rationem boni. Non igitur omne ens est bonum.

• S. Tb ket n,

4. Praeterea, Philosophus dicit, in III 3/eta- *phys.* *, quod in mathematicis non est bonum, Sed mathematica sunt quaedam entia: alioquin de eis non esset scientia. Ergo non omne ens est bonum.

Sed contra, omne ens quod non est Deus, est Dei creatura. Sed *omnis creatura Dei est bona*, ut dicitur I *ad 7im.*, iv cap. *: Deus vero est maxime bonus. Ergo omne ens est bonum.

Respondeo dicendum quod omne ens, inquantum est ens, est bonum. Omne enim ens, inquantum est ens, est in actu, et quodammodo perfectum: quia omnis actus perfectio quaedam est. Perfectum vero habet rationem appetibilis et boni, ut cx dictis* patet. Unde sequitur omne ens, inquantum huiusmodi, bonum esse.

Ad primum ergo dicendum quod substantia, quantitas ct qualitas, et ea quae sub eis continentur, contrahunt ens applicando ens ad aliquam quidditatem seu naturam. Sic * autem non addit aliquid bonum super ens: sed rationem tantum appetibilis ct perfectionis, quod convenit ipsi esse in quacumque natura sit. Unde bonum non contrahit ens.

At» secundum dicendum quod nullum ens dicitur malum inquantum est ens, sed inquantum caret quodam esse: sicut homo dicitur malus inquantum caret esse virtutis, et oculus dicitur malus inquantum caret acumine 4 visus.

*

Ad tertium dicendum quod materia prima, sicut non est ens nisi in potentia, ita nec bonum nisi in potentia. Licet, secundum Platonicos, dici possit quod materia prima est non ens, propter privationem adiunctam. Sed tamen participat aliquid de bono, scilicet ipsum ordinem vel aptitudinem ad bonum. Et ideo non convenit * sibi quod sil appetibile, sed quod appetat.

Ad quartum dicendum quod mathematica non subsistunt separata secundum esse: quia si subsisterent, esset in cis bonum, scilicet ipsum esse ipsorum. Sunt autem mathematica separata secundum rationem tantum, prout abstrahuntur a motu et a materia: et sic abstrahuntur a ratione finis, qui * habet rationem moventis. Non est autem inconveniens quod in aliquo ente secundum rationem non sit bonum vel * ratio boni : cum ratio entis sit prior quam ratio boni, sicut supra * dictum est.

Ar' rn

«) *aliquid*. - Om. codice» et ed. *a*.
?) *dicitis*. - *dicunt* ACDEFG. - *malum bonum et om. D, et bonum malum* om. ceten et ed. *a*.
γ) *Sic*. - *Tale* C. - Pro *super ens. supra esse* C. *super esse* ceteri. - Pro *appetibilis, appetitui* B, *appctibililatis* ceteri.

8) iCMMiiw. - *actione* ABCEF.
<) eoHkrair. - *competit* codice».
ç) *abttrabuntur*. - *abstrahunt ut* P.
r.) *qui*. - *quod* ACDEFG.
·j) *bonum rei*. - Ora. codice* et ed. 4.

is corpore una conclusio, responsive quaesito affirmative; Omne en*, inquantum en*. est bonum Et additur ly *inquantum* in conclusione, ad ostendendum quod non per accidens, sed per ic convenit omni enti c»»c bonum. – Probatur sic. Omne ens, ut sic, est actu: ergo perlectum, ergo appetibile ct bonum. – Omnia clara sunt. Prima consequentia probatur quia omni» actus perfectio quaedam est.

II. In responsione ad quartum, advene quod littera duo dicit. Primo namque vérifiait, assignando rationem quare mathematica non sunt bona: secundo, respondet argumento . – *Primum* quidem fundatur super hoc, quod res sunt bonae, ut infra . patebit, aut quin sunt, aut quia talia sunt, aut quia ordinantur in bonum. Mathematica autem, ut sic, abstrahunt ub his omnibus : ab case quidem, quia ut sic non sunt; ab esse autem tale, eadem ratione, quoniam esse tale supponit esse; ab ordine autem ad bonum, quia abstrahunt n fine. Probatur: fini* habet rationem moventis. haec autem abstrahunt a materia ct motu.

111. Circa hanc partem occurrunt duo dubia. *Primum* est circa illam rationem, quod ideo mathematica non sunt bontt prima bonitate, quia non subsistunt separata. Si enim haec ratio valet, sequitur quod nulla res in universali sumpta, est bona: quoniam nulla res universaliter sumpta subsistit, apud Peripatetico*. Consequens est falsum ergo.

Secundum dubium est circa illam rationem, quod ideo mathematica abstrahunt a fine, quia abstrahunt a materia ct motu, quiu finis habet rationem moventis. Dupliciter enim deficere ridetur haec ratio. *Primo*, quia sequeretur quod inetaphysicaliü abstraherent α fine: quiu magis abstrahunt α materia ct motu quam mathematica. *Secundo*, quia aequi-vocatur dc motu : quoniam finii non habet rationem moventis motu proprie dicto, a quo abstrahit mathematicus; sed moto metaphorice dicto. Quamvix ergo conclusio «it vera, ratio tamen nulla est.

IV. *Ad primum dubium* dicitur, quod mathematici pos-sunt sumi dupliciter. *Una modo*, secundum id quod sunt *absolute*. Et sic idem est indicium de en ct naturalibus, quoad esse et bonitatem non enim triangulus magis abstra-hit ab esse quam albedo. Et sic dc eis non est hic sermo sed dici dc ipsis potest quod -»unt bona eo modo quo entia, scilicet secundum sua individua in rerum natura existentia, etc.

Alio modo considerantur *ut mathematica sunt*, inquantum subsunt tali abstraction»* modo. Et sic negatur par esse iudicium dc eis. et de aliis rcbu* in univeraati sumpti*. – Ad cuius evidentiam, sdto quod, licet omnia universalia in hoc convenient, quod non subsistunt in »ua universalitate; inter univcrsalio tamen physica, mathematica et metaphysics, magna est differentia quoad subsistere in suis obstructionibus propriis. Mctaphysicalia namque, secundum propriam obstructionem sumpta, subsistunt, quoniam habent in rerum natura individua abstrahentia ab omni materia sensibili ct intelligibili, ut patet dc intclligcntiis. Mathematica vero, secundum propriam abstractioncm sumpta, non existant quoniam nullum habent in rerum natura individuum abstrahens α materia sensibili); non enim invenitur haec linea, nisi in terminatione corpori* sensibilis. Naturalia autem, cum nullam habeant propriam abstractioncm, seül cani tantum quae communis est omnibus scibilibus, «dlicet quu universale abstrahit α particulari; manifeste patet quod subsistunt in rerum natura, dum habent individua subsistentia cum materio sensibili, ct ceteri» conditionibus in universali scitis. – Cum ergo in littera dicitur quod mathematica non subsistunt, non est interpretandum quod universalia mathematica universaliter sumpta non subsistunt (hoc enim esset ridiculum pro ratione afferre) sed quod mathematica ut sic, particulariter sumpta, non subsistunt; seu. quod idem est. quod mathematica ut sic. non habent aliquod individuum existent in rerum natura. Et propterca neque sunt in universali, neque in particulari : ac per hoc bona esse non possunt. Quod dc ali» rebus universaliter sumptis dici non potest. Et sic

patet nullius consequentiae ad oppositum factae ct quare singulariter dicatur dc mathematicis quod non habent esse.

V. *Ad secundum vera dubium* ., respondetur quod, quia . ei «-«- ". sermone*s* semper interpretandi sunt secundum sublectam materiam, ideo, quamvis non valeat consequentia, *abstrahit a materia et motu, ergo a fine*, ut patet in XII *Metaphyx*, textu xxxvn., ubi ponitur finis in immobilibus; valet tamen consequentia haec, *mathematica abstrahunt a materia et motu, ergo a fine*: quin mathematica non sunt nata habere finem nisi materiae ct motu», quoniam secundum rem sunt entia naturalia. Si enim abstrahunt a materia et motu, oportet ca abstrahere a fine materine ct motui: et si abstrahunt a tali line, abstrahunt totaliter n fine, quia non sunt nata habere alio modo finem.

Et per hoc patet etiam responsio ad secundam objectionem. Cum enim dicitur, *fnis habet rationem moventis*, ly *mnventis* potest significare puram causalitalcm finis ' et sic aequivoce dicitur movens a motu proprie dicto. Sed lie non sumitur hic. – Potest quoque significare ct causahatem linis, et effectum eius; ct tunc aequivalet huic quod dico, *causantes motum*. Et sic sumitur in proposito. Nec est aliqua aequivocalio »ed sumitur utrobique motu* proprie' et spccificatur qualis finis cit mathematicorum Quasi diceret quod. quu» finis mathematicorum habet rationem moventi», idest causant» motum proprie dictum, sicut et finis naturalium; consequens est quod, ii mathematica abstrahant a materia cl motu. quod abstrahant a fine. – Et sic cx eadem radice solvitur utraque obicctio.

VI. *Secundo*, in eadem responsione. satisfacit Argumento. Et argumentum quidem est hoc Mathematica non sunt bona; mathematica sunt entia, ergo quaedam entia non sunt bona (in *secundo tertiae figurae*). – Responsio autem eonnisui in negatione argumenti quoniam sophisma est *figurae dictionis*, vel n *secundum quid* ad *simpliciter*. Ly namque *mathematica* videtur significare entia. cl tamen significat *entia sic abstracta*. Et propterca in littera ct negatur conclusio illata . scilicet quod quaedam entia non sunt bona . ct conceditur conclusio quae deberet inferri , scilicet quod quaedam entia. ut subsunt tali abstraction!, non sunt bona. Nec hoc meonvenit, ut in littera dicitur: quia ratio enti* etiam abstrahit u ratione boni. Sicut quia ratio hominis est prior risibilitaie potest sumi homo in aliquo priori (qui. in *primo modo dicendi per le*), in quo convenit sibi esse animal rationale . et non convenit sibi esse risibilem nec potest tomen inferri, *ergo aliquis homo non ext risibilis* ; sed. *ergo aliquis homo in aliquo prion abstrahit a risibili, in quo non abstrahit ab hominis ratione*.

VII. Circa hanc partem occurrit dubium, quomodo stent ista duo simul *mathematica, formahter loquendo, non sunt nec tn actu nec potentia*, ut dictum est .; et. *mathcmatica habent rationem entis*: cum ens non dicatur nisi dc eo quod c*t in actu vel potentia.

Ad hoc breviter dicitur, quod haec duo. sane intellecta, slant simul. Prima enim non negat esse universaliter sed negat c.sic *sic*, scilicet in tali abstraction» modo. Triangulus enim abstractus a materia sensibili, nec est, nec esse potest (scilicet iccundum talem essendi modum) in rerum natura. Et hoc est quod in principio huius responsionis dicitur. – Secundo autem affirmat in confuso aliquod esse. Constat autem quod, cum negatione uniu» mo.fi essendi, stat affirmatio essendi in communi de eodem subiccto. quia potest vcrficari secundum alium essendi modum. Mathematica ergo et non sunt entia tali modo, ct sunt absolute entia.

VIII. Et sl instetur ad propositum: < Ergo eodem modo dicendum est quod non sunt bona tali modo, sed sunt absolutc bona: ct consequenter male dicitur quod mathematica non sunt bona » : neganda est sequela. Quoniam ad hoc quod aliquid habeat formaliter rationem cntii, sufficit quod in sc »it rale quod ei non repugnet esse in rerum natura. quocumque id modo eveniat, sive secundum suam abstractioncm sive non. Ad hoc autem quod habeat for-

malifer rationem mntur in ordine ac ct cetera mathema sident, quod cis r rationem formalite ordine ad esse et

Supr*,

Supr*,

D QUAF

bonun

nolis,

Dionyj

nym fundatur ut

tat rationem cau

rationem causae

2. Praeterea .

ut ex verbis Dion

bonum est ex qh

esse dilfusivum

cientis. Ergo bor

cientis.

3. Praeterea ,

Christ. quod *qt*

Sed ex Deo sumu

bonum importat

Sfn co*nt*ra ESI

' *Physic.* ., quod *ili*

et bonum aliorum

causae finalis.

Respondeo dice!

omnia appetunt, h

manifestum est qu

ponat. Sed tamen

nem causae efficii

malis. Videmus en

m causando, ultimi

primo calefacit qua

tamen calor in igi

stantialcm. In causa

bonum et finis, qui

actio chicientis. mt

venit forma. Unde

causato: quod pria

Supr*,

ZVjrrrrra. – A?" .vkl

ni ipsius eue pGtF – Pπ>

dvit o.

^1 *difnsituiK. y*

y) 4oX – Otni ctxSec* ct

Kuivn *hahrt* •Jlionc".» Λ

?) 17Jo «i"> c mim ...

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

Supr*,

maliter rationem boni, ultra hoc exigitur quod ipsum sumatur in ordine ad esse, vel ad finem, etc. Modo, triangulu» et cetera mathematica, secundum suas quidditntcs, hoc possident. quod cis non repugnat existere et propterea cnlu rationem formaliter retinent. Sed quia non considerantur in ordine ad esse et finem in rerum natura, ideo abstrahunt

a boni ratione formaliter. non fundamentaliter et propterea in eia esse negatur. – Cuius signum manifestum est. quod nullo ibi conclusio demonstratur propter bonum aut melius esse: nulla ibi demonstratio per causam finalem aut effectivam (quae respiciunt esse in rerum natura), sed tantum per formalem: illa enim est propria bono, haec enti.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM BONUM HABEAT RATIONEM CAUSAE FINALIS

Supri, art. j, nd «; I *Smt.*, dht. xxxrv. q<i. h, ari. i, ad 4; I Gjhd. *Gent.*, op. xx: Z> Verfr., qu. t o. art. ij
de f)tr. *S'om.*, cap. t. Icet, tu; II /Wyw'c., Icet. v.

DE QUARTUM sic proceditur. Videtur quod bonum non habent rationem causae finalis, sed magis aliarum. Ut enim dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Nomin.* *«tackere*, ut dicit Philosophus in IV *Meteor.* ♦; tertio consequitur ratio boni, per quam in ente perfectio fundatur.

a. Praeterea -, bonum est diffusivum sui esse, ut ex verbis Dionysii * accipitur, quibus dicit quod *bonum est ex quo omnia subsistunt et sunt*. Sed esse diffusivum * importat rationem causae efficientis. Ergo bonum habet rationem causae efficientis.

3. Praeterea, dicit Augustinus in I *de Doctr. Christ.* \ quod *quia Deus bonus est, nos * sumus*. Sed ex Deo sumus sicut ex causa efficiente. Ergo bonum importat rationem causae efficientis.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II *quod illud cuius causa est, est sicut finis et bonum aliorum*. Bonum ergo habet rationem causae finalis.

Respondeo dicendum quod, cum bonum sit quod omnia appetunt, hoc autem habet rationem finis: manifestum est quod bonum rationem finis importat. Sed tamen ratio boni praesupponit rationem causae efficientis, et rationem causae formalis. Videmus enim quod id quod est primum in causando, ultimum est in causato -: ignis enim primo calefacit quam formam ignis inducat, cum tamen calor in igne consequatur formam substantialem. In causando autem, primum invenitur bonum et finis, qui movet efficientem; secundo, actio efficientis, movens ad formam; tertio advenit forma. Unde e converso esse oportet ' in causato: quod primum sit ipsa forma, per quam

est ens; secundo consideratur in ea virtus effectiva, secundum quod est perfectum in esse (quia unumquodque tunc perfectum est, quando potest

Ad primum ergo dicendum quod pulchrum et bonum in ζ subiecto quidem sunt idem, quia super eandem rem tundantur, scilicet super formam: et propter hoc, bonum laudatur ut pulchrum. Sed ratione differunt. Nam bonum proprie respicit appetitum: est enim bonum quod omnia appetunt. Et ideo habet rationem finis; nam appetitus est quasi quidum motus ad rem. Pulchrum autem respicit vim cognoscitivam: pulchra enim dicuntur quae visa placent. Unde pulchrum in debita proportionione consistit: quia sensus delectatur in rebus debite proportionalis, sicut in sibi similibus; nam et sensus ratio quaedam est, et omnis virtus cognoscitiva. Et quia cognitio fit per assimilationem. similitudo autem respicit formam, pulchrum proprie pertinet ad rationem causae formalis.

Ad secundum dicendum quod bonum dicitur diffusivum sui -, esse, eo modo quo finis dicitur movere.

Ad n.RTR m dicendum quod quilibet habens voluntatem, dicitur bonus inquantum habet bonam voluntatem: quia per voluntatem utimur omnibus quae in nobis sunt. Unde non dicitur bonus homo, qui habet bonum intellectum: sed qui habet bonam voluntatem. Voluntas autem respicit finem ut obiectum proprium: et sic, quod dicitur, *quia Deus est bonus, sumus*, refertur ad causam finalem.

3) *Praeterea*. – Item eodkc*. – Pro *diffuivum tui ette. diffuiiuyum tui ipiut esse* pGtF- – Pro *quibui dicit. quibu/ dicitur* ABCDE fw/ dicit G.
pi *dijjuvvum*. – *efutivum* ACDEGpB et cJX *ab*.
y) *nos*. – Om. codice* et edd. *ab*. – *Vra bonum importât rationem, bonum habet rationem* A.
b) *Videmus mint... causato*. – *Videmui enim quod primum cit*

tu cantandi., *ultimum eae* (r<r ADCF) *in cauta lcausata* HDEFGA) entheca et ed. 4; etum ed. *b* Iecit *cauta*.
o *esse oportet*. – *at* C, *-portet cur* ceteri. – Pro *consideratur, consideretur* codice*.
Cj *tu*. – Ūm. FG.
rj *ddectatur*. – *delectantur* ACG,
o) *tui*. – *tui iptiuf* ABCtF, *ipsius* DEGpF et edd. *ab*.

Commentaria Cai'diialis Caletani

n titulo, *habere rationem causae finalis* non xumhur hic identicc, sed dupliciter: scilicet *in actu signato*, et *in actu exercito*. Si primo modo habere rationem causae llnatis intelligitur, sumitur *fundamentaliter* fundamento proximo. Non enim quaeritur utrum bonum sit ratio causae finalis: sed an sit proprium fundamentum illius. Quid autem sit ratio causae findis, ex II *Physic.* - et V *Metaphys.* *,

patet, scilicet *cuius gratia aliquid fit aut est*. Unde senius tituli est. An res, eo quia bona, vndicct sibi hoc proprium, quod sit *cuius gratia*. – Si vero secundo modo intelligituf. tunc habere rationem causae linulis sumitur *formaliter*; ita quod sensus tituli est; Utrum bonum formaliter sic fornullicr ipsa ratio finis in actu exercito, idest exerceat cauMilitatCfn finalem: verbi gratia, ti dicatur quod A fit aut

*Ct?, ni,
*, dy, u, m, i
D^MUUV. o f
», 0.3. 7.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM RATIO BONI CONSIST/VI' IN MODO. SPECIE ET ORDINE

Γ IP*, qu. UUVY. 4rt. 4. f>e Verify qu. 1<. art. 6.

QUINTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod ratio bom non consistat in modo, specie d&KSgJ® et ordine. Bonum cnim ct ens ratione 'zj^i<:j*ditfcnint, ut supra * dictum est. Sed modus, species ct ordo pertinere ad rationem entis videntur: quia, sicut dicitur Sap. xi*, *omnia in numero, pondere et mensura disposuisti* 9, ad quae tria reducuntur species, modus ct ordo: quia, ut dicit Augustinus, IV *super Gen. ad litteram* *: *mensura omni rei modum praefigit. et numerus omni rei speciem praebet, et pondus omnem rem ad quietem et stabilitatem trahit*. Ergo ratio boni non consistit in modo, specie et ordine.

2. Praeterea, ipse modus, species et ordo bona quaedam sunt. Si ergo ratio boni consistit in modo, specie ct ordine, oportet etiam quod modus habeat modum, speciem et ordinem : et similiter species et ordo. Ergo procederetur in infinitum.

3. Praeterea, malum est privatio modi et speciei ct ordinis. Sed malum non tollit totaliter bonum. Ergo ratio boni non consistit in modo, specie ct ordine.

4. Praeterea, illud in quo consistit ratio boni, non potest dici malum. Sed dicitur malus modus, mala species, malus ordo. Ergo ratio boni non consistit in modo, specie ct ordine.

5. Praeterea, modus, species et ordo ex pondere. numero et mensura causantur, ut ex auctoritate Augustini inducta · patet. Non autem omnia bona habent pondus, numerum et mensuram: dicit enim Ambrosius, in *Hexaameron* ·, quod *lucis natura est, ut non in numero, non in pondere, non in mensura creata sit*. Non ergo ratio boni consistit in modo, specie ct ordine.

Sed contra ist quod dicit Augustinus, in libro *de Natura Boni* ♦: *Haec tria, modus, species ct ordo, tanquam generalia bona sunt in rebus a Deo factis: et ita, haec tria ubi magna sunt, magna bona sunt; ubi parra, parva bona sunt; ubi nulla, nullum bonum est*. Quod non esset, nisi ratio boni in eis consisteret. Ergo ratio boni consistit in modo, specie ct ordine.

Respondeo dicendum quod unumquodque dicitur bonum, inquantum est perfectum: sic enim cst^ appetibile, ut supra * dictum est. Perfectum autem dicitur, cui nihil deest secundum modum suae perfectionis. Cum autem unumquodque sit

• Art- ».

• V<n. it. 3

• h f h ^ v c.

• b'i. «p »

f
“ Art. i. SJ p

id quod est, per suam formam; forma autem prac.supponit quaedam, ct quaedam ad ipsam cx necessitate consequuntur; ad hoc quod aliquid sit perfectum et bonum, necessc est quod formam habeat, ct ea quae praeexiguntur ad eam, ct ea * quae consequuntur ad ipsam. Praeexigitur autem ad formam determinatio sive commensuratio principiorum, seu materialium, seu efficientium ipsam ct hoc significatur per *modum*: unde dicitur quod *mensura modum praefigit* *. Ipsa autem forma significatur per *speciem*: quia per formam unumquodque in specie constituitur. Et propter hoc dicitur quod *numerus speciem praebet* «: quia definitione·, significantes speciem sunt sicut numen, secundum Philosophum in VIII 3fe-taphys. ♦, sicut enim unitas addita vel subtracta · s variat speciem numeri, ita in definitionibus ditTe-rentia apposita vel subtracta. Ad formam autem consequitur inclinatio ad finem, aut ad actionem, aut ad aliquid huiusmodi: quia unumquodque, inquantum est actu, agit, ct tendit in id quod sibi convenit secundum suam formam. Et hoc pertinet ad *pondus* et *ordinem*. I nde ratio boni, secundum quod consistit in perfectione, consistit etiam ’ in modo, specie et ordine.

Ai» primi¶ ergo dicendum quod ista tria non consequuntur ens. nisi inquantum est perfectum: ct secundum hoc est bonum.

Ad secundum dicendum quod modus, species et ordo eo modo dicuntur bona, sicut et entia: non quin ipsa sint quasi subsistentia, sed quia eis alia ” sunt ct entia ct bona. Unde non oportet quod ipsa habeant aliqua alia, quibus sint bona. Non enim sic dicuntur bona, quasi formaliter aliis · sint bona; sed quia ipsis formaliter aliqua sunt bona; sicut albedo non dicitur ens quia ipsa aliquo sit, sed quia ipsa' aliquid est secundum quid, scilicet album.

Ad tertium dicendum quod quodlibet esse est secundum formam aliquam: unde secundum quodlibet esse rei, consequuntur* ipsam modus, species ct ordo: sicut homo habet speciem, modum ct ordinem, inquantum est homo: ct similiter inquantum est albus habet similiter modum, speciem ct ordinem ; et inquantum est virtuosos, ct inquantum est sciens, cl secundum omnia quae de ipso dicuntur. Malum autem privat quodam esse, sicut caecitas privat esse visus: unde non

τ

5

· O «πT· »·

λ”

· s

’

l

p

9) dūpaīūiti. – comtituitii codice* et cdd. ab.
tic enim est. – cit enim CE, est erum perfectum 11; qui pott
dictum est addit quia omnia suam perfectionem appetunt.
y) quae pratexipuntur ad eam, et ea. – quae forma praeexipit et
ea t), om PACEFGdb. – Pro iptam, eam B, formam G
3) iptam. – ad ipsam ABCDE!·.
<) praebet. – imprimit vel praebet B.
ζ) unitas. – in numeris unitas codices.

») etiam. – Ocn. BiF.
0) alia. – aliqua codket. – Pro Cnde, Tamen ABCDE.
) aliis. – alus ipsa ABCDEF.
x) iptā. – per iptam D. – Pro secundum quid scilicet album, te-
eundum icilicet quod album ed. a, iccundum quid ut album P*.
λ) conttquunlur. – consequitur codice* et ed. a.
μ) albus. – album codice*. – Pro similiter. alterum B. aliter enai
ei edJ. ab.

tollit omnem modum, speciem et ordinem; sed solum modum, speciem et ordinem quae consequuntur esse visus.

Ad quartum dicendum quod, sicut dicit Augustinus in libro *de Natura Boni* ♦ *omnis modus, inquantum modus, bonus est* (et sic (potest dici de specie et ordine): *sed malus modus, rei mala species, vel malus ordo, aut ideo dicuntur quia minora sunt quam esse debuerunt; aut quia non*

bis rebus accommodantur, quibus accommodanda sunt; ut ideo dicantur mala, quia sunt aliena et inconprua.

An quintum dicendum quod natura lucis dicitur esse sine numero et pondere et mensura, non simpliciter, sed per comparisonem ad corporalia: quin virtus lucis ad omnia corporalia se extendit, inquantum est qualitas activa primi corporis alterantis, scilicet caeli.

») /n libro. – libre» A, om. BCDE.
f: tie. – Om. C, IÜHiliter ccien.

o) wr ideo dicantur. – »v/ (ct »A) tdeo dicantur AC, ut tdeo dicuntur E, vel ideo dicuntur Pf».

Commentam Cardinalis Caietani

¶ In titulo, nota termino*. *Ratio boni*: non universaliter, sed *causati*, ut patet in articulo sequenti.; in Deo cni non habent haec locum. Et rursus *ratio boni*, non quodlibet. sed boni ut *quod*. – *Modus, species* et *ordo*. Triariam invenitur s. Thomam uium fuisse his terminis. Hic siquidem, in corpore, per *modum* intendit commensumdomem principiorum efficientium, seu materialium; per *speciem*, formam; per *ordinem*, inclinationem ud aliquid. In l. vero 11-«, qu. t.xxxv, an. 4, per *speciem* intendit formam absolute; per *modum*, mensurum ipsius formae (species enim rerum sunt mensuratae sicut numeri); per *ordinem* vero, respectum ad aliud. In quaestione autcrn *de Ventate*, qu. xxi -, intendit per *speciem* formam, per *modum*, commensurationcm ipsius esse ad essentiam cuius est; *ordinem* vero, pene* respectum perfectivi finditor, in ratione boni clausum. – Quae tres expositiones, quamvis valde differre videantur quoad unum terminum, scilicet ly *modus*; si tamen subtilius perscrutemur, in unum coeunt. Commensuratio namque principiorum, mensura formae, et commcnwratio esse ad essentiam, mutuo sc inferunt. Ex tali enim principiorum harmonia, tantae perfectioni» forma est; et cx tanta forma tantum esse, secundum ordinem generationis. Secundum vero perfectionis seu finis ordinem. si tantae perfectionis esse est producendum, ergo tantae perfectionis formam ac essentiam oportet supponi et si hanc, ergo talem praecedentium principiorum dispositionem.

Rationem boni consistere in modo, specie et ordine, dupliciter potest intclligi. Uno modo, ut in partibus *essentialibus*; sicut ratio hominis consistit in animali et rationali. Alio modo, ut in partibus *integrabvus*, non rationis, sed propriae cius materine; sicut ratio hominis consistit in carnis. ossibus et nervis. Et hoc modo intclligo in proposito rationem boni consistere in modo, specie et ordine.

Est ergo sensus tituli: An ratio boni ut *quod*, causati, consistat in forma. antecedentibus, et consequentibus, tunquarn in partibus suae propriae materiae.

¶ II. In corpore una conclusio, responsiva quaesito affirmative; Ratio boni consistit in modo, specie et ordine. – Probatur. Unumquodque est id quod est, per suam formam, exigentem quaedam antecedentia et consequentia. Ergo, cui nihil deest secundum modum suae naturae, habet speciem, modum et ordinem. Ergo perfectum habet haec. Ergo bonum exigit haec. – Antecedens, quoad utramque partem, patet. Prima vero consequenda patet cx *quid nominis* speciei, modi et ordinis. Secunda vero tenet per locum *a definitione ad definitum*. Tertia autem probatur quia perfectio est ratio appetibilia.

¶ III. Circa hanc conclusionem occurrit dubium quomodo potest salvari modus in bono substantiali angelorum, exponendo *modum*, idest commensurationcm principiorum efficientium, seu materialium, ut hic dicitur; cum in angelis.* non sint principia materialia, et efficiens eorum sit solus Deus, cuius actio eat sua substantia.

Ad hoc breviter dicitur quod, iuxta expositionem in hoc loco positam, salvatur modus boni angelici secundum «ubstaqtiam, quoad principium efficiens, sic. Deus enim agens potest dupliciter sumi. Uno modo, *absolute*: et sic tam ipse quam sua actio est supra omnem modum. Alio modo, *ut agit secundum hanc vel illam ideam*: et sic actio Dei est commensurate ita huic, quod non alii; sicut et idea est ita propria idea huius, quod non alterius. Et hoc modo actio productiva Gabrielis est modificata, et modificans esse et bonum substantiale Gabrielis et hoc sufficit. – Potest quoque secundum materiale principium salveri modus in angelis. quoniam essentia est ut materia ipsius esse, et est commensurata illi. Sed hoc magi* ad alia* expositiones spectat: quoniam *modus* hic antecedit *formam*, ut patet in linern.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR BONUM PER HONESTUM. UTILE ET DELECTABILE

¶ U*, qu. cur, *rt. 3, II *Sent.*, dut. xxi, qu. I, art. 3, I *Ethic.*, tact. v.

¶ Sextum sic proceditur. Videtur quod bonum per honestum, utile et delectabile. Bonum enim, sicut dicit Philosophus in i *Ethic.**, dividitur per decem praedicamenta. Honestum autem, utile et delectabile inveniri possunt in uno praedicamento. Ergo non convenienter per haec dividitur bonum.

2. Praeterea, omnis divisio fit per opposita.

Sed haec tria non videntur esse opposita: nam honesta sunt delectabilia, nullumque inhonestum est utile (quod tamen oportet, si divisio fieret per opposita, ut opponerentur honestum et utile ^), ut etiam dicit Tullius, in libro *de Officiis* \ Ergo praedicta divisio non est conveniens.

3. Praeterea, ubi unum propter alteram, ibi unum tantum est L Sed utile non est bonum nisi propter delectabile vel honestum. Ergo non

a) orni. – etiam sunt endkce.
fi) quod tamen... et utile.-quiaomue honestum utile B.om.cct. et ed.a.

T) ibi unum tantum est. – ibi unum tantum codkcf.

debet utile stum.

Sed coi Officiis *,

Responi videtur cf communie nitur haec eundum q quid, inquit appetitus, siderari po naturalis, tundis, sim quid auten ultimum qt terminus rrtus termina motus, pot quam lendum re illa. est appetibidum quid, l vocatur uti muro, term!

i) non debet ad mediun medium... tendi haec. – iste

Titulus claneundum eocm; Haec divisio est: Haec divisio. Probatur utriusque venienter dividitsto, utili et delectabili

debet utile dividi 4 contra delectabile ei honestum.

Sed contra est quod Ambrosius, in libro *de Officiis* ., utitur ista divisione boni.

Respondeo dicendum quod haec divisio proprie videtur esse boni humani. Si tamen altius et communius rationem boni consideremus, invenitur haec divisio proprie competere bono, secundum quod bonum est. Nam bonum est aliquid, inquantum est appetibile, et terminus motus appetitus. Cuius quidem motus terminatio considerari potest ex consideratione motus corporis naturalis. Terminatur autem motus corporis naturalis, simpliciter quidem ad ultimum; secundum quid autem etiam ad medium, per quod itur ad ultimum quod terminat motum, et dicitur aliquis terminus motus, inquantum aliquam partem motus terminat. Id autem quod est ultimus terminus motus, potest accipi dupliciter: vel ipsa res in quam tenditur, utpote locus vel forma; vel quies in re illa. Sic ergo in motu appetitus, id quod est appetibile terminans motum appetitus secundum quid, ut medium per quod tenditur in aliud, vocatur *utile*. Id autem quod appetitur ut ultimum, terminans totaliter motum appetitus, sicut

quaedam res in quam per se appetitus tendit, vocatur *honestum*. quia honestum dicitur quod per se desideratur. Id autem quod terminat motum appetitus ut quies in re desiderata, est *delectatio*.

Ab PRIMUM ergo dicendum quod bonum, inquantum est idem subiecto cum ente, dividitur per decem praedicamenta: sed secundum propriam rationem, competit sibi ista divisio.

Ad secundum dicendum quod haec divisio non est per oppositas res, sed per oppositas rationes. Dicuntur tamen illa proprie delectabilia, quae nullam habent aliam rationem appetibilitatis nisi delectationem, cum aliquando sint et noxia et inhonesta. Utilia vero dicuntur, quae non habent in se unde desiderentur; sed desiderantur solum ut sunt ducentia in alterum, sicut sumptio medicinae amarae. Honestae vero dicuntur, quae in seipsis habent unde desiderentur.

Ad tertium dicendum quod bonum non dividitur in ista tria sicut univocum aequaliter de his praedicatum: sed sicut analogum, quod praedicatur secundum prius et posterius. Per prius enim praedicatur de honesto; et secundo de delectabili; tertio de utili.

¶ — | ¶ ¶ ¶ ¶ | ¶ | — ¶ ¶

2) unde debet utile diridi. — utile non diriditur H.
i) ad medium., quod terminat. — ad medium... terminant F.
medium... terminat ceteri et cdd. a b. — Pro aliquit, aliquid l.
o haec. — uta ABODE.

r) tamen. — enim D. — Pro aliam, propriam A. — Pro appetibilitati». jpp.-tiluj B.
¶) de huius. — Om. A., de eia ceteri a cdd. a.
<) et in secundo. — et ante tertio ponit AHCDE, utn xjue loa> E.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus. — In corpore duae conclusiones: altera secundum communem opinionem; altera propria. *Primit* est: Haec divisio dicitur proprie esse boni humani. *Secundum* est Haec divisio proprie est boni in eo quod bonum.

Probatur utraque sic. Terminus corporalis motus convenienter dividitur per ea quae sunt proportionalia honesto, utili et delectabili. Ergo terminus motus appetitivi bene

dividitur in honestum, utile et delectabile. Ergo et bonum. — Antecedens declaratur ex divisione termini motus in secundum quid et simpliciter, et rursus termini simpliciter, in ipsam rem terminantem, et quietem in ea. Consequentia vero prima probatur quia terminus motus appetitivi ex terminatione motui corporalis innotescit. Secundum vero quia bonum est id quod appetitur. — Omnia sunt dori.

QUAESTIO SEXTA

DE BONITATE DEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde quaeritur de bonitate Dei. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum esse bonum conveniat Deo.
Secundo: utrum Deus sit summum bonum.

Tertio: utrum ipse solus sit bonus per suam essentiam.
Quarto: utrum omnia sint bona bonitate divina.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ESSE BONUM DEO CONVENIAT

I Gmt. Gent., cap. nxxvii; A7/   « Icet. ru.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod esse bonum non conveniat Deo. Ratio enim boni consistit in modo, specie et ordine. Haec autem non videntur Deo convenire: cum Deus immensus sit, et addi non ordinetur. Ergo esse bonum non

causa effectiva omnium, manifestum est quod sibi competit ratio boni et appetibilis. Unde Dionysius, in libro *de Div. Nom.* ♦, attribuit bonum Deo sicut primae causae efficienti, dicens quod bonus *aliquid* Deus, *sicut ex quo omnia subsistunt.*

Primum ergo dicendum quod habere modum, speciem et ordinem, pertinet ad rationem boni causati. Sed bonum in Deo est sicut in causa: unde ad eum pertinet imponere aliis modum, speciem et ordinem. Unde ista tria sunt in Deo sicut in causa.

Ad secundum dicendum quod omnia, appetendo proprias perfectiones, appetunt ipsum Deum, inquantum perfectiones omnium rerum sunt quaedam similitudines divini esse*, ut ex dictis** patet. Et sic eorum quae Deum appetunt, quaedam cognoscunt ipsum secundum scipsum: quod est proprium creaturae rationalis. Quaedam vero cognoscunt aliquas participationes suae bonitatis, quod etiam extenditur usque ad cognitionem sensibilem. Quaedam vero appetitum naturalem habent absque cognitione, utpote inclinata ad suos fines ab alio superioriori cognoscente.

2. Praeterea, bonum est quod omnia appetunt. Sed Deum non omnia appetunt: quia non omnia cognoscunt ipsum, nihil autem appetitur nisi notum. Ergo esse bonum non convenit Deo.
Sed contra EST quod dicitur *Thren.* m ♦ *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animae quae- renti illum.*

Respondeo dicendum quod bonum esse* prae- cipue Deo convenit. Bonum enim aliquid est, secundum quod est appetibile. Unumquodque autem appetit suam perfectionem. Perfectio autem et forma effectus est 7 quaedam similitudo agentis: cum omne agens agat sibi simile. Unde ipsum agens est appetibile, et habet rationem boni: hoc enim est quod de ipso appetitur, ut eius similitudo participetur. Cum ergo Deus sit prima

a) *Ikus.* – *ipic ikui* II. *Dei ipse solus* C – Pro rummum fecum. *tumme bonus* codice».
p) <W. – Om. codice» et edd. ah
T/ efce/Mj *at.* – et *cjfoctvs sunt* B

4) *cnim.* – *autem* PEG et edd. a b.
ij *causati.* – *creati* ABCDE.
ζ) *alio.* – *aliquo* codice» et edd. ab.

Commentaria Cardinalia Caietani

Int.es darus. – In corpore unica conclusio, responsiva quaesito affirmative; Deus est bonus.
Probatur ratione, confirmata auctoritate Dionysii, scilicet: Deus est prima causa effectiva omnium; ergo appetibilis; ergo bonus. – Antecedens supponitur. Prima vero consequentia probatur. Unumquodque appetit suam propriam perfectionem: ergo similitudinem sui efficientis. Ergo a

fortiori ipsa causa effectiva est appetibilis. Ergo, si est prima causa, etc. – Antecedens assumptum, cum omnibus consequentiis, ex se est notum. Prima quidem quia propria perfectio rei est ipsa similitudo agentis. Secunda vero: quia omne agens agit sibi simile, ac per hoc. si eius similitudo est appetibilis, multo magis ipsum agens erit appetibile. – Cetera sunt clara.

ret. Sc<
aliquid,
est com
a
• Q», m, «η 7. ut supn
summum
2. Pλ
ut
> quod on
finis om
t Deus. Q
Mnth. xi
summum
summum
calida. E
num.
3. PRA
tat. Sed i
comparab
tur maioi
Deus non
L".; ut ex sup
non possit
Sed co:
• Cap. u. *Trin.* *, qu
summum
cernitur.
Respond
bonum sin
nere vel o
• kr prw. attribuitur,
perfectione:
ζ prima * eat
• Q» i», «t. j. ab agente

a) *jumme.* –
P)
<-i *at fons* CEp.
γ) tj. – *altuJ*
i) iet comf*arat.*
v) *Deus.* – Or
ζ*i prima.* – o
oate ùMInxo •Jdit

s titulo nihil c
excessus supra
bonum, et utrun
actu quam poter
II. In corpore

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS SIT SUMMUM BONUM

II *Sent.*. dist. », qu. i», art. », ad 4; I *Cont. Gent.*, cap. iII.

SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod Deus non sit summum bonum. Summum enim bonum addit aliquid supra : alioquin omni bono conveniret. Sed omne quod sc habet ex additione ad aliquid, est compositum. Ergo summum bonum est compositum. Sed Deus est summe simplex, ut supra * ostensum est. Ergo Deus non est summum bonum.

2. Praeterea, *bonum est quod omnia appetunt* ul dicit Philosophus *. Sed nihil aliud est quod omnia appetunt nisi solus Deus, qui est finis omnium. Ergo nihil aliud est bonum nisi Deus. Quod etiam videtur per id quod dicitur Maith, xix *: *nemo bonus nisi solus Deus*. Sed summum dicitur in comparatione aliorum. sicut summum calidum in comparatione ad omnia calida. Ergo Deus non potest dici summum bonum.

3. Praeterea, summum comparationem importat. Sed quae non sunt unius generis, non sunt comparabilia; sicut dulcedo inconvenienter dicitur maior vel minor quam linea. Cum igitur Deus non sit in eodem genere cum aliis bonis, ut ex superioribus * patet, videtur quod Deus non possit dici summum bonum respectu eorum.

Sed contra est quod dicit Augustinus, I *de Trin.**, quod Trinitas divinarum personarum *est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur*.

Respondeo dicendum quod Deus est summum bonum simpliciter, et non solum in aliquo genere vel ordine rerum. Sic enim bonum Deo attribuitur, ut dictum est ♦, inquantum omnes perfectiones desideratae effluunt ab eo, sicut a prima ; causa. Non autem effluunt ab eo sicut ab agente univoco, ut ex superioribus' patet:

sed sicut ab agente quod non convenit cum suis effectibus, neque in ratione speciei, nec in ratione generis. Similitudo autem effectus in causa quidem univoca invenitur uniformiter: in causa autem aequivoca invenitur excellentius, sicut calor excellentiori modo est in sole quam in igne. Sic ergo oportet quod, cum bonum sit in Deo sicut in prima causa omnium non univoca, quod sit in eo excellentissimo modo. Et propter hoc dicitur summum bonum *.

Ad primum ergo dicendum quod summum bonum addit super r bonum, non rem aliquam absolutam, sed relationem tantum. Relatio autem qua aliquid de Deo dicitur relative ad creaturas, non est realiter in Deo, sed in creatura in Deo vero secundum rationem; sicut scibile relative dicitur ad scientiam, non quia in ipsam referatur, sed quia scientia retertur ad ipsum. Et sic non oportet quod in summo bono sit aliqua compositio: sed solum * quod alia deficient ab ipso.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur *bonum est quod omnia appetunt*, non sic intelligitur quasi unumquodque bonum ab omnibus appetatur: sed quia quidquid appetitur, rationem boni habet. – Quod autem dicitur, *nemo bonus nisi solus Deus*, intelligitur de bono per essentiam. ut post p dicetur *.

Ad tertium dicendum quod ea quae non sunt in eodem genere, si quidem sint in diversis generibus contenta, nullo modo comparabilia sunt. De Deo autem negatur esse in eodem genere cum aliis bonis, non quod ipse sit in quodam alio genere; sed quia ipse est extra genus, et principium omnis generis. Et sic comparatur ad alia per excessum. Et huiusmodi comparationem importat summum bonum.

*) *super.* – *supra* rodii* et edd. *ab.*
0) *creatura.* – *creaturis* AHCDFG.
1) *ad ipsam.* – *ipium* ACDEFG«B, *ad ipsum* ed. a. – Poti *referatur* It xddit *ad scientiam*.
i) joZmwI. – Om. ABCDKF et edd. *ab.*
λ) éoMnw. – *quod bonum* ABODE. – Pro *quasi, quod* ABCDEG et ed. *a.*
I*) puf. – *poitea* D.

i) *tumme.* – Om. etxiiecs et ed. j.
3) *oppetunt.* – *appetant* ACDEFG et edJ. uà. – Pro *qui fit finit, qui nt font* CEpAR.
γ) *id.* – *aliud* ABCEGpF.
δ) *in comparatione.- respectu* G. quod add. ACEF; rr/ *respectu* add. D.
1) *Ikut.* – Om. codice* et ed. *a.*
»J *prima.* – Om. ABCDEFG et ed. *a.* E orn. *tient a... ab* ro, et ante *univoco* rddit *non*.

quia tn univoca codent modo, in acquivoca vero excel-
lentiori.

III. Adverte tamen hic, quod effectum cue in cause ne-
quivoca excellentiori modo, contingit dupliciter: uno modo.
formaliter ct virtualiter simul; alio modo, *virtualiter tan-*
tum. Exemplum primi lumen ct diuphancitai in corpori-
bus caelestibus, respectu inferiorum. Exemplum secundi:
calor in sole, ct in corporibus inferioribus. In proposito, est
sermo de effectu praeexistente in cauta, non solum virtua-
liter. sed etiam formalitcr unde ct Deus est bonus forma-
liter et virtualiter. Efficacia rationi* fundatur super hoc,
quod uterque effectus causae acquivocac excellentiori modo
est in ipsa causa quam in effectu. Et ideo littera indistin-

etc de modo essendi effectu* in cau»a acquivoca loquitur:
quoniam hoc sufficiebat intento, scilicet quod excellentis-
simo modo bonitas conveniret Deo. Iarn enim in praece-
denti articulo stabilitum emt quod formalitcr convenit
eidem.

IV. In responsione ad secundum, adverte quod respon-
sio consistit in conversione propositionis: *bonum est quod*
omnia appetunt, idest. *quod omnia appetunt, est bonum*.

V. In responsione ad tertium, adverte quod res diver-
sorum generum dicuntur nullo modo comparabiles, quando
accipiuntur ut sic. ideit inquantum sunt in diversis gene-
ribus. Si enim sumerentur secundum aliquod praedicatum
in quo convenirent, possent comparari.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ESSE BONUM PER ESSENTIAM SIT PROPRIUM DEI

I *Cotst. Gent.*, cip. xxxnn; III. cap. xx; /V l'rrir., qu. ni. tn. i. jJ i; art. ?; Comp-wJ. Taco/.. cip. eu;

• *de Div. Nam.*. cap. n, icet, i; ia lloct. *de Hebdomad.*. ket. nt. n.

tertium sic procfditir. Videtur quod
esse bonum per essentiam non sit pro-
prium Dei. Sicut enim unum conver-

• Qo · on » ÎZS*ç^4titur cum ente, ita et bonum, ut supra
habitu[m] est. Sed omne ens est unum per suam
essentiam, ut palet per Philosophum m IV 3/c-
tophys. * Ergo omne ens est bonum per suam
essentiam.

2. Praeterea, si bonum est quod omnia ap-
petunt, cum ipsum esse sit desideratum ab omni-
bus, ipsum esse cuiuslibet rei est eius bonum.
Sed quaelibet res est ens per suam essentiam.
Ergo quaelibet res est bona per suam essentiam.

3. Praeterea, omnis res per suam bonitatem
est bona. Si igitur aliqua res est quae non sit
bona per suam essentiam . oportebit quod eius
bonitas non sit sua essentia. Illa ergo bonitas,
cum sit ens quoddam, oportet quod sit bona: ct *
si quidem alia bonitate, iterum de illa bonitate
quaeretur. Aut ergo erit procedere in infinitum :
aut venire ad aliquam bonitatem quae non erit
bona per aliam bonitatem. Eadem ergo ratione
standum est in primo. Res igitur quaelibet est
bona per suam essentiam.

SÉD contra est quod dicit Boetius, in libro *de*
« *Hebdomad.* *. quod alia omnia 7 a Deo sunt bona
per participationem. Non igitur per essentiam.

p Respondeo dicendum quod solus Deus est bo-
nus per suam essentiam ♦ Unumquodque enim
dicitur bonum, secundum quod * est perfectum.
Perfectio autem alicuius rei l triplex est. Prima
quidem, secundum quod in suo esse constituitur.
Secunda vero, prout ei aliqua accidentia super-
adduntur, ad suam perlectam operationem neces-
saria L Tertia vero perfectio alicuius est per hoc,
quod aliquid aliud r attingit sicut finem. Utpote
prima perfectio ignis consistit in esse, quod habet
per ’ suam formam substantialem : secunda vero

eius perfectio consistit m caliditate. levitate ct
siccitate, et huiusmodi : tertia vero perfectio eius
est secundum quod in loco suo quiescit.

Hacc autem triplex perfectio nulli creato* com-
petit secundum suam essentiam, sed soli Deo:
cuius solius essentia est suum esse; ct cui non
adveniunt aliqua accidentia; sed quae de aliis di-
cuntur accidentaliter. sibi conveniunt essentialiter,
ut esse potentem, sapientem, et huiusmodi *. sicut *
ex dictis* patet. Ipse etiam ad nihil aliud ordi-
• Q·-»» natur sicut ad finem: sed ipse est ultimus finis
omnium rerum. Unde manifestum est quod solus
Deus habet omnimodam perfectionem secundum
suam essentiam. Et ideo ipse solus est bonus per
suam essentiam.

Ai» primi m ergo dicendim quod unum non im-
portat rationem perfectionis À, sed indivisionis l
tantum *, quae unicuique rei competit secun-
· n w dum suam essentiam. Simplicium autem essentiae
sunt indivisae ct actu et potentia: compositorum
vero* essentiae sunt indivisae secundum actum ?
tantum. Et ideo oportet quod quaelibet res sit
una per suam essentiam: non nutem bona, ut
ostensum est *.

*.e cor*1

Ad secundum dicendum quod, licet unumquod-
que sit bonum inquantum habet esse. tamen es-
sentia rei creatae non est ipsum esse: et ideo
non sequitur quod res creata sit bona per suam
essentiam.

Ad tertium dicendum quod bonitas rei creatae
non est ipsa eius essentia, sed aliquid superad-
ditum ; vel ipsum esse eius, vel aliqua perfectio
superaddita, vel ordo ad finem. Ipsa tamen ’ bo-
nitas sic superaddita dicitur bona sicut ct ens: hac
autem ratione dicitur ens, quia ea est aliquid, non
quia ipsa aliquo alio sit. Unde hac ratione dicitur
bona, quia ea l est aliquid bonum: non quia ipsa
habent aliquam aliam bonitatem, qua sit bona.

XI *et.* – Om. BDE. – Pn» *illa, aha* B.

».) WMirr. – *derenire* codkc». – *quae non bonitatem* om. E. pro
erit, esi ceteri; pro *altam, aliquam* ACFG et cd. A

γ) *alia amnia.* - *omnia alia* codkc*. – *a Dea* om. C.

δ) *secundum quod.* – *inquantum* codicr».

t) *rei.* – Om. BD.

Cl *necessaria.* – *necessariam* ABCEG.

rj *aliquid aliud.* – *ad aliquid aliud* ACEF. – Pro *sicut Jlnem. sicut*
ad jfnem A.

o) *quod habit per,* – *quod habet secundum* CDEFG, *secundum quod*
habet B, *per quod habet* cd. a.

O errata. – canuthi CodtCM et cJ. a.

a) *huiusmodi.* – *alia huiusmodi* codices.

λ1 *perfectionis.* – *ticul bonum* addit B. – Pro *sed. quia* C, xru P. –
Pro *essentiam, formam* B.

py vero. – *autem* codket ct cdd. *ab.*

v) *tamm.* – *autem* codd. ct cd. *a.* – *sic* ante *dicitur* ponunt codd.

ç) *ca.* – Ante *bonum* ponunt AIDEFG et cdd. j A. utroque loco C.

Commentaria Cardinalis Coiotani

In titulo, ly *proprium* distinguitur contra *commune*. – Ly *per essentiam* potest determinare subiectum, et potest determinare praedicatum. Et si quidem determinat subiectum, tunc ly *per essentiam* distinguitur contra omne id quod est extra subiecti essentiam. Et est sensus: Utrum solus Deus per essentiam, ita quod non per aliquid extra suam essentiam, sit sufficienter bonus formaliter. Si vero ly *per essentiam* determinat praedicatum, tunc distinguitur contra esse tale per participationem. Et est sensus. Utrum solus Deus sit bonus per essentiam, idest. sit bonus non participative. – Vocatur autem *participative* tale, quidquid habet aliquam rationem formalem, non secundum totam plenitudinem perfectionis possibilis convenire tali rationi formali. Oportet enim quod huiusmodi est, partem illius tantum habere: et propterea participative tale dicitur. Et per oppositum. tale *per essentiam* dicitur, quod ex ipso suo modo essendi omnem plenitudinem illi rationi formali possibilem naturaliter claudit; ut calor, si per se subsisteret.

II. In proposito autem, quamvis gratia materiae hi duo modi coincident, sequendo doctrinam s. Ihoīnac (quia quod est per essentiam primo modo bonum, est etiam bonum per essentiam secundo modo, et c converso); quia tamen formaliter et universaliter hi duo modi non coincidunt (quoniam Socrates est per suam essentiam homo, et tamen non est homo per essentiam, sed participative: solus enim homo Platonius, si inveniretur, esset homo per essentiam), et praesens quaestio mora est de ipso bono per essentiam, et non directe de qua essentia divina (quoniam in quaestione tertia iam stabilita est illius simplicitas, et quod nihil convenit sibi per aliquid additum »uac essentiae) ideo ly *per essentiam* »e tenet ex parte praedicati, et distinguitur contra *per participationem*; et est »ciua ut supra* diximus.

Et hoc quantum est ex parte exponentis affirmativae nam ex parte negativae, ly *per essentiam* se tenet ex parte iibiccti. et est sensus ut supra - diximus. Et huic sensui favent omnia argumenta litterae, et ratio in corpore assignata. Unde hic exclusive principaliter disputatur propter negativam exponentem, quasi affirmativa ex tertia quaestione habita sit.

111. In corpore unica conclusio, responsive quaesito affirmative: Solus Deus est bonus per essentiam. – Probatur haec exclusive quoad utrumque exponentem «imul, sic. Triplex perfectio, scilicet secundum quod res in suo esse constituitur, etc., soli Deo convenit per suam essentiam ergo esse perfectum: ergo esse bonum. Ergo solus est bonus per essentiam.

Antecedens declaratur, distinguendo triplicem gradum perfectionis rei, et ostendendo singillatim soli Deo convenire quidditative: quia in primo clauditur esse, in secundo accidentia, in tertio finis ultimus. – Prima consequentia relinquitur per se nota ex sufficienti divisione. Secunda probatur: quia unumquodque intantum est bonum, inquantum perfectum. Tertia relinquitur per se nota.

IV. Circa antecedens, dubium *primo* est. quod esse in omnibus citra Deum, sit aliud ab essentia. Sed hoc est alibi - tractandum. – Dubium *secundo* esset. quomodo nulli essentia est principium operationis sed hoc inferius

quaeretur. – Ad propositum tamen scito sufficere, quod esse et principia operationis sint extra essentia* omnium substantiarum formaliter; in Dei autem substantia omnia claudantur formaliter. Intentio tamen litterae est de inclusione et exclusione reali, et non tantum formali.

V. Circa primam consequentiam - dubium occurrit quia non videtur efficax. Tum quia quaelibet res est perfecta quidditative per suam essentiam, ut patet: nec huius oppositum sequitur ex illo antecedente. Tum quia consequentia haec supponit quod esse sit de integritate primae perfectionis rei. ut patet: hoc autem non videtur verum, quoniam esse est extra integritatem substantialem cuiusque rei citra Deum; in cuius signum, nulla definitio dicit esse, ut dicitur I *Poster.* -

VI. Ad hoc dicitur breviter, quod res potest dici perfecta dupliciter, scilicet *simpliciter*, et *secundum quid*: et quod quandiu re» non est in rerum natura, quodeumque cwc habeat, sive obiectivim. sive quidditativum sive in causa, non dicitur esse perfecta simpliciter, sed secundum quid, idest in tali esse. Secundum autem esse in rerum natura, dicitur perfectu simpliciter, quoad perfectionem substantialem. Et propterea esse est de integritate primae perfectionis cuiusque rei, non ut par» quidditati*. sed ut actualitas eiusdem. – Et per haec patet responsio ad obiecta

VII Et si contra hoc instetur, eo quod re»..secundum suas essential comparatae, grnduantur simpliciter ex perfectionibus essentialibus (itu quod aqua est essentialiter perfectior quam terra, et aer quam aqua, et ignis quam aer. etc.), igitur esse perfectum simpliciter, convenit rei ex sua essentia – ad hoc est dicendum quod, cum dicitur, *nulla res aha a Deo est per suam essentiam perfecta simpliciter*, intelligitur quod ly *per* denotat causam formalem, non qualemcumque, sed *sufficientem/omni* alio praeciso. Licet enim ignis essentia sit. qua formaliter igni* habet substantialem perfectionem; non tamen est sufficiens ratio quod ignis sit in sua substantiali perfectione; sed oportet quod actuctur per ipsum esse. Unde ad instantiam dicitur, quod re» graduuntur ex suis essentiis in perfectione simpliciter, non *completive*, sed *radicaliter*. ~ Vel dicatur (et parum differt), quod res graduuntur ex suis essentiis in perfectione simpliciter, non praescindendo ab earum esse, inio includendo ordines nd ipsa: quoniam, ut diffuse ostendimus in commentariis *de Ente et Essentia* *. differentia substantialis sumitur ab ordine ad esse; ut etiam Porphyrius insinuavit*, in ultima ac infima differentiae definitione dicens quod *conducit ad esse*, ut ibidem posuimus.

VIII. Circa ultimum consequentiam *, adverte quod, ut diximus in titulo -. quia gratia materiae haec duo mutuo se inierunt. /I est *per suam essentiam bonum*, et, J est *bonum per essentiam* ; ideo littera non discrevit inter haec, et conclusio quod solus Deus per essentiam est bonus, conclusum esse voluit quod solus Deus* est bonus per essentiam.

IX. In responsione ad primum, adverte tu Thomisu, quod hic expresse habes quod unum non dicit rationem perfectionis: ac consequenter nec unitas, nec eius species dicunt perfectionem simpliciter, formaliter loquendo, sed abstrahunt a perfectione et imperfectione.

* a. n»«l. w.

* Cq». »... »«. ap. ». ... 9.

* C*F M.

J/ A/-riWw-.

* CI B4JB. m-

* \$»,-« wum. n.

• UH.4« un. tfl.L
• Q«.in. «q. ».

QUAESTIO VI, ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNIA SINT BONA BONITATE DIVINA

I *Sent.*, di«L «>, qu. v, art. 3, 3, I *Cont. Gent.*, cap. X14 /><■ *Verit.*, qu. ut, an. q.

^d quart i,m sic proceditur. Videtur quod omnia sint bona bonitate divina. Dicit enim Augustinus, Vili *dc Trin.* *: *Bonum hoc et bonum illud, tolle hoc et tolle illud, et vide ipsum bonum, si potes: ita Deum videbis, non alio bono bonum, sed bonum omnis boni* *. Sed unumquodque est bonum suo bono. Ergo unumquodque est bonum ipso bono quod est Deus.

2. Praeterea, sicut dicit Boetius, in libro *de Hebdomad.* *, omnia dicuntur bona inquantum ordinantur ad Deum, et hoc ratione bonitatis divinae. Ergo omnia sunt bona bonitate divina.

Sed contra est quod omnia sunt bona inquantum sunt. Sed non dicuntur omnia entia per esse divinum, sed per esse proprium. Ergo non omnia sunt bona bonitate divina, sed bonitate propria.

Respondeo dicendum quod nihil prohibet in his quae relationem important, aliquid ab extrinseco denominari *; sicut aliquid denominatur locatum a loco, et mensuratum a mensura. Circa vero ca quae absolute dicuntur, diversa fuit opinio. Plato en'm posuit omnium rerum species separatas **; ct c's individua denominantur, quasi species separatas participando; ut puta quod Socrates dicitur homo secundum ideam hominis separatam. Et sicut ponebat ideam hominis ct equi separatam, quam vocabat *per se hominem* ct *per*

se equum, ita ponebat ideam entis ct ideam unius separatam, quam dicebat *per se ens* et *per se unum*: et eius participatione unumquodque dicitur ens vel unum. Hoc autem quod est per se ens et per se unum, ponebat esse summum bonum. Et quia bonum convertitur cum ente, sicut et unum, ipsum per se bonum dicebat esse Deum a quo omnia dicuntur bona per modum participationis. – Et quamvis haec opinio irrationalis videatur quantum ad hoc, quod ponebat species rerum naturalium separatas per se subsistentes, ut Aristoteles multipliciter probat**; tamen hoc absolute verum est, quod aliquid est vi primum, quod per suam essentiam est ens ct bonum quod dicimus Deum, ut ex superioribus * *T.' patet. Huic etiam sententiae concordat Aristoteles. ' Q. “

A primo igitur per suam essentiam ente et bono, unumquodque potest dici bonum et ens, inquantum participat ipsum per modum cuiusdam assimilationis, licet remote et deficicnter, ut ex superioribus* patet. Sic ergo unumquodque *0«, dicitur bonum bonitate divina *, sicut primo principio exemplari, effectivo et finali totius bonitatis. Nihilominus tamen unumquodque dicitur bonum similitudine divinae 4 bonitatis sibi inhaerente, * quae est formaliter sua bonitas denominans ipsum. Et sic est bonitas una' omnium; et etiam multae bonitates.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

«) *boni*. – *rei* ABCDEGpF, scil raargo G i scnplore *vel boni*. – *Sed... suo bono* om. ABCDEF et cJ. o.

Ergo. – *Sed* pG – *ipso* om. G et cd. a.

y) *separatas*. – *esse separatas* ABCDG – bdem pro *denominantur, nominantur*.

i) *ens*. – *bonum* ACDEFGsB; *ens ct per* ar om. pB et cd. b. – Pro summum *bonum, summum Deum* AEGpF, *lummum b-mum Deum* G *cd bonum expungit.

») *El ifnia... Deum*. – Om. codices et cd. a.

z) *probat*. – *improbat* PFtJ et cdJ. *ab*.

rj *quod aliquid ... bonum*. – *quod ett aliquod primum per tutu-tiam suant 'summum* B. *tuam ens et G) bonum* codices, *quod est aliud principium per suam essentiam bonum* cd. a.

divinae. – Om. AB»G. – Pro *inhaerente, inhaerentis* H.

«) *una*. – *unita* (vel *unica*) D, *divina* E. – *etiam* om. codées et cdd. a b.

Commentari» Cardinalia Caiotani

In litulo, adverte, novitie, quod non quaeritur lue utrum omnis sint bona a *bonitate divina*, sed utrum omnia sini bona *bonitate divina*. Ita quod sensus quaestionis non est. utrum omnia habeant quod sint bona, a divina bonitate: sed sensus est, utrum bonitas divina sit qua res bonae denominantur bonae, sicut albedinc denominantur alba, aut loco locata.

II. In corpore quatuor facit primo ponit duas distinctiones, simul innuens in quo conveniunt cl dilfcrant philosophi; secundo ponit opinionem Platonis*; tertio, Aristotelis ; quarto respondet quaesito ..

111. *Prima distinctio* est: nominum quaedam important *absolutum*, ct quaedam *relationem*. – *Secunda* est: denominatio est duplex, quaedam *intrinseca*, cl quaedam *extrinseca*. Vocatur denominatio *intrinseca*, quando forma denominativi est in eo quod denominatur, ut album, quantum, etc.: denominatio vero *extrinseca*, quando forma denominativi non est in denominato, ut locatum, mensuratum, ct similia. – Conveniunt autem omnes in hoc, quod secundum nomina importantia relationem, potest Heri denominatio extrinseca; ut patet dc locato ct mensurato.

Differentia vero est inter Plutonem ct Aristotelem, an secundum nomina importantia absolutum, possit fieri denominatio ab extrinseco. Et hoc est ad nostrum propositum; quia bonum est nomen absolutum, ct bonitas divina est extrinseca rebus aliis.

IV. Quoad secundum , ibi *Plato*, ponit quatuor propositiones Platonis. Prima est: species rerum sunt separatae. Secunda est. quod particularia denominantur ab illis. Tertia est, quod invenitur idea entis, unius et boni, ita quod illa est Deus. Quarta : ab illa omnia denominantur bona. Et sic. secundum Platonem, responderetur ad quaesitum affirmative.

V. Quoad tertium , ibi *Et quamvis*, positio Aristotelis in primis duabus propositionibus discordat; in tertia vero concordat; dc quarta nihil dicitur.

VI. Circa hanc partem dubium occurrit, quo pacto verum sit Aristotelem consentire Platoni dc idea boni, cum expresse in I *Ethic.* * impugnet cani.

Ad hoc breviter dicitur, cum EuStratio ct s. Thorna * in I *Ethic.*, quod inter Aristotelem ct Platonem non est hic differentia nisi verbalis. Reprehendit enim Aristoteles hoc, scilicet, *bonum per essentiam debet poni per modum*

speciei separa autem quin dc

est. ut patet i VII. Quoad habens duns] *trinsecc ct cai liter et intrinsi* unumquodque nil. Ergo unur etive, cl exemp formaliter. Erp sequentia autci

VIII. Tres i *per modum cu* tingit aliquid c ita quod ratio cum; ul urina latcm. Alio mi relatio similitui fundamentum t ut aer dicitur l cam per forman primo modo, it autem est deno «b extrinseco, ic

• Cap. m.

• S. Th. l«ct. m IV

• o «µ».

• vu Arui i

,KI l

•CJ.nnm.it.

-*«a.‘nīī?n»

• a mm i»

• CX ibU

* Tu

unius

er sc

i di-

cr sc

1111Π1

tntc,

esse

dum

atio·

cbal

sub-

ς ◆ i

CS1

bo-

JS *

les.

Cl

QUAESTIO VI, ARTICULUS IV

7»

•i . €■ r › *speciei separatae, sicut homo per essentiam*, etc. * non
autem quin detur primum bonum per essentiam, quod Deu»
,Ca£*t'|·.^ csl. ut patet in XII *Metaphys.* ., in tine.

· 4' VII. Quoad quartum ", unica est conclusio responsive,
habens duas parte» Omnia sunt bona bonitate divina ex-
trinsece et causaliter; bonitatibus autem propriis *furina-
liter et intrinsece*. – Probatur. A primo per essentiam bono,
unumquodque potest dici bonum per modum assimilatio-
nis. Ergo unumquodque dicitur bonum bonitate divina ctfe-
etive, ct cxcmplarilcr, ct finalitcr. similitudine autem illius,
formaliter. Ergo. – Antecedens infertur cx praemissis. Con-
sequentia autem, notis terminis, clara est cx sc.

VIII. Tres autem termini sunt notandi. Primus est lv
per modum cuiusdam assimilations. Dupliciter enim con-
tingit aliquid dici tale ab aliquo extrinsecco Uno modo.
ita quod ratio denominationis sit ipsa relatio nd extrinse-
cum ; ut urina dicitur sana, sola relatione signi ad sani-
tatem. Alio modo, ita quod ratio denominationis sit, non
relatio similitudinis, aut quaevis alia, sed forma quae est
fundamentum relationis similitudinis ad illud extrinsecum,
ut aer dicitur lucidus luce solari, ca ratione qua participat
eam per formam lumini*. Et quoniam ubi est denominatio
primo modo, ibi est denominatio ab cxtrinseco pura; ubi
autem est denominatio secundo modo, ibi est denominatio
ab cxtrinseco, sed non sola, quoniam est etiam ab intrin-

seco, ut patet; et in proposito sic est ideo in littera di-
citur quod a primo per essentiam bono, omnia dicuntur
bom» *per modum assimilations*. Ex hoc enim statim se-
quitur ct quod denominatione extrinseca, et intrinseca, pos-
sunt dici bonu.

Secundus est ly *sicut*. Notanter non absolute in littera
dicitur quod unumquodque potest dici bonum divina boni-
tate extrinseca denominatione: sed opponitur ly *sicut **prin-
cipio effectivo***, etc. Ut enim iam tactum est, denominatio
extrinseca est duplex, quaedam *pura*, ct quaedam *causalis*.
Pura quidem est. quando sola relatione ad denominantem
formam denominatio fit causalis vero, quando participatio
ctfectus extrinsecue causae denominationem fundat. Unde
in proposito, quia unumquodque dicitur bonum divina bo-
nitate cxtrinseccc, non quomodocumque, sed causaliter, ideo
dictum est *sicut principio*. – Et *1 hoc diligentius consi-
deraveris, invenies quod impossibile est in absolutis fieri
denominationem extnnvecem puram, quamvis poisit fieri
causalis.

Tertius est ly *exemplari*. Causa exemplaris distinguitur
ab effectiva, cl coordinator inter formales, quia c*t velut
extrinseca forma rei. Significatur ergo Deum non solum
facere bonitatem .iliorum, sed exemplari illam cx sua: quod
non accidit sic, cum dicitur Deum facere bovem Hui leo-
nem, ut patet.

QUAESTIO SEPTIMA

DE INFINITATE DEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Post considerationem divinae perfectionis, considerandum est de eius infinitate, et de existentia eius in rebus*: attribuitur enim Deo quod sit ubique et in omnibus rebus, inquantum est meircumscriptibilis et infinitus. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum Deus sit infinitus.

Secundo: utrum aliquid praeter ipsum sit infinitum secundum essentiam. Tertio: utrum aliquid possit esse infinitum secundum magnitudinem. Quarto: utrum possit esse infinitum in rebus secundum multitudinem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS SIT INFINITUS

Pone III, qu. i, μπ. 3, «d l; I Sent» .Ut. tuu, qu. l. art. l; I Gmr. Gmf., cap. «in; tk Vrrit., qu. n. an. l. ad 5; qu. rui. an. 3; Ik Pot., qu. l. art. 3; Quodhb. III, art. 3; Gimpcnd. Theol., cap. mu. xx.

M SIC proceditur. Videtur quod non sit infinitus. Omne enim inest imperfectum: quia babel partis et materiae, ut dicitur in Physic. * Sed Deus est perfectissimus. Ergo non est infinitus.

2. Praeterea, secundum Philosophum in l Physic. *, finitum et infinitum conveniunt quantitati. Sed in Deo non est quantitas, cum non sit corpus, ut supra * ostensum est. Ergo non competit sibi esse infinitum.

3. Praeterea, quod ita est hic quod non alibi, est finitum secundum locum: ergo quod ita est hoc quod non est aliud, est finitum secundum substantiam. Sed Deus est hoc, et non est aliud: non enim est lapis nec lignum. Ergo Deus non est infinitus secundum substantiam.

Sed CONTRA est quod dicit Damascenus *, quod Deus est infinitus et aeternus et meircumscriptibilis.

Respondeo dicendum quod omnes antiqui philosophi attribuunt infinitum primo principio, ut dicitur in III Physic. *: et hoc rationabiliter, considerantes res effluere a primo principio in infinitum. Sed quia quidam erraverunt circa naturam primi principii, consequens fuit ut errarent circa infinitatem ipsius. Quia enim ponebant primum principium materiam, consequenter attribuerunt primo principio infinitatem materialem; dicentes aliquod corpus infinitum esse primum principium rerum.

Considerandum est igitur quod infinitum dicitur aliquid ex eo quod non est finitum. Finitur autem quodammodo et materia per formam, et forma per materiam. Materia quidem per formam, inquantum materia, antequam recipiat for-

mam. est in potentia ad multas formas: sed cum recipit unam, terminatur per illam. Forma vero finitur per materiam, inquantum forma, in se considerata, communis est ad multa *: sed per hoc quod recipitur in materia, fit forma determinate huius rei. - Materia autem perficitur per formam per quam finitur: et ideo infinitum secundum quod attribuitur materiae, habet rationem imperfecti; est enim quasi materia non habens formam. Forma autem non perficitur per materiam, sed magis per eam eius amplitudo contrahitur: unde infinitum secundum quod se tenet ex parte formae non determinatae per materiam, habet rationem perfecti.

Illud autem quod est maxime formale omnium, est ipsum esse, ut ex superioribus * patet. Cum igitur esse divinum non sit esse receptum in aliquo, sed ipse sit: suum esse subsistens *, ut supra * ostensum est: manifestum est quod ipse Deus sit infinitus et perfectus.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod terminus quantitatis est sicut forma ipsius: cuius signum est. quod figura, quae consistit in terminatione quantitatis. est quaedam forma circa quantitatem *. Unde infinitum quod competit quantitati, est infinitum quod se tenet ex parte materiae: et tale infinitum non attribuitur Deo, ut dictum est

Ad tertium dicendum quod, ex hoc ipso quod esse Dei est per se subsistens non receptum in aliquo, prout dicitur infinitum, distinguitur ab omnibus aliis, et alia removentur ab eo: sicut, si esset albedo subsistens, ex hoc ipso quod non esset in alio diflerret ab omni albedine existente in subiccto.

3) at. - Om. AII CDEG. Item ante aequent aliud, codicca et ed. .t. .l) nom enim ett lapit nec. - non enim lapit non B. y) attribuunt. - attribuerunt B. - primd ont. CDEpF. i) quidam. - Om. codices et ed. a. - lidem om. etiam primi. t) quati materia. - idem quod mafena B. materia infinita quati *F.

ζ) tit. - ett ACDEG. H) conitit. - contrat A. - Pru terminatione, determinatione R. Ilient peut forma addit quae ett. 0) alio. - aliquo *B. - Pro difierret. diteernetur G, diteerneretur ceteri.

QUAESTIO VII. ARTICULUS I

Commentiirin Cardinalis Caietani

Yx titulo, ly *Deus* sumitur proprie, ut est nomen naturae: **lita** quod de essentia, non de potentia aut scientia Dei, est quaestio. Ly *infinutum*, cum sit nomen compositum ex *in* ct *finitum*, habet ly *in* negative, non privative. Ly vero *finitum* terminos quantitatis pcricctionalis dicit cum finiti ct infiniti ratio quantitati congruat, secundum Philosophum I *Physic.* *, et sicut duplex est quantitas, scilicet ct molis et perfectionis, ita duplices «tint termini, et duplex est finitas ct infinitas. Hic nutem, cum exclusa tam * sit quantitas molis u Deo, oportet intclligi de infinitate perfectionis.

• Qk., ut, ert. »

Et diligenter adverte quod, quia, ut dicitur III *Physic.* ., infinitum non est substantia, sed accidens rebus, consequens est ut secundum rei naturam infinitas aut finitas requiretur. Alius siquidem est modus infinitatis rei, alius potentiae, alius scientiae. Infinitas siquidem quidditativn attenditur penes exclusionem terminorum essentialium, puta differentiarum ct similium. Er quia in proposito quaestio est de infinitate naturae divinae, ideo de infinitate perfectionis substantialis sermo est. Ita quod sensus est Utrum Deus secundum suam essentiam sit tantae perfectionis. quod omnes termino* seu limite» essentielles excludat.

• Ct Bx3 hi

II. In corpore tria facit primo refert opinionem antiquorum; secundo distinguit de unitate ct lhfinitnre ♦; tertio respondet quaesito *.

III. Quoad primum, duo facit. *Primum* tat. Apud antiquo», primum principium est infinitum, quin ex eo fiunt infinita. – *Secundum*. Quidam antiquorum, erranto, infinitatem molis attribueront primo principio, quia posuerunt primum principium materiale. Inde et consequens fuit ponere infinitatem qunntitativnm, eo quod quantitas «equitur materiam et sic error circa gemis principii, catisavit errorem circa modum infinitatis.

* (X nam. n

IV. Quoad secundum *. tam finita* quam infinita.» perfectionis distinguitur quia quaedam se (enet ex parte *materiae*, cl quaedam ex parte *formae*. Et differunt in hoc, quod finitas ex parte materiae dicit perfectionem, infinito vero imperfectionem : ex parte vero formae, est e converso; infinitas enim dicit perfectionem, finitas autem imperfectionem, ut satis dare dicitur in littcrn.

î··η. xx u.,
•ll 1,0 flsnr».

V. Circa hunc partem, antequam ultra procedatur, est dubium tam contra finitatem, quam contra infinitatem formae. Contra finitatem quidem, quia forma bovis. imo apud *. Thorium * etiam anima intellectis i, perficitur ex coniunctione ad materiam. Igitur finitas form.ic non dicit imperfectionem. sed perfectionem. – Contra infinitatem vero, quia negatio nullam perfectionem ponit; nec aliqua res ex sola separatione ab alia, perfectionem acquirit. Igitur infinitas ex parte formae non dicit perfectionem.

VI. Ad primum horum dicitur, quod formo potest sumi dupliciter: scilicet *absolute*, in eo quod forma ct *secundum quid*, idest in eo quod *talis*, puta informativa materiae. Forma *talís* perficitur ex unione od materiam non autem forma in eo quod forma. Et quia in proposito est sermo absolute secundum latitudinem formae, cuius deteriorem partem constat esse illam quae est finibilis per materiam, altera parte libera ac nullis materiae terminis conclusibili remanente; ideo neganda est consequentia obiecta.

Ad secundum vero dicitur quod, licet negatio seu separatio non dicat *formaliter* perfectionem, dicit tamen *fundamentaliter* eam: fundamentum enim negationis unibilaris ad materiam, magnam perfectionem formae significat. Et hoc sufficit.

' & ***. u.

VII. Quoad tertium ♦, est una conclusio, responsive quaesito affirmative: Deus est infinitus. – Probatur. Deus est suum esse subsistens: ergo suum esse non est receptum in aliquo: ergo est infinitus ct perfectu», idest infinitae perfectionis, scilicet infinitate tenente se ex parte formae. – Antecedens patet ex quaestione tertia .i. Prima vero consequentia est per se nota. Secunda autem probatur ex eo quod *esse* est formalissimum omnium.

VIII. Circa hunc processum, dubium occurrit ex Scoto, in I *Sent.*, dite, π, respondendo primae quaestioni: repre-

StnotAH T<vni- II. Tnnitut T. I.

hendit siquidem radices et procesiurn. Inquit in primis quod processus noster est teli» Forma finitur per materiam; ergo forma quae non est nata cue in materia. est infinita. – Contra antecedent arguit. Omnis forma, prius natura quam recipiatur in materia, est secundum »c in tali gradu entium : igitur finita vel infinita. Non igitur primo finitur per respectum ad negationem alicuius cxtrinseci, putn materiae, vel cuiuscumque alteriu». – Contra processum vero. 'I um quin sequeretur quod essentia angeli esset infinita, quin est forma nnn receptibili» in materia. Nec valet, inquit, si dicatur quod natura angeli finitur per suum esse; quoniam apud no», esse est posterius essentia, et sic natura in primo signo, abstrahens ab c mc. cum sit infiniti, ergo m secundo signo non est finibilis per esse. – Tum quia peccat secundum sophisma *consequentis*, sicut tlud 111 *Physic.* . corpus *finitur ad aliud corpus: ergo corpus mm finitum ad aliquid aliud, est infinitum.*

' ty.w, · -

IX. Circa eundem processum dubium occurrit: quia, concesso toto, non videbitur novitiis quod sit responsum quaesito. Oportebat enim concludere Deum esse perfectionis tantae, ut omnes perfectionis limites excederet nunc autem probatum est quod Deus nullo est receptivo coarctatu», quod distans valde videtur α primo.

X. Ad evidentiam harum difficultatum, advertendum est quod littera occulte subdutinguit infinitatem formalem m infinitatem *formae*, tt infinitatem *esse* seu actu», qui c»t communior forma. Sicut enim duplex est actus, scilicet cite et forma, ita duplex est potentia receptiva, scilicet essentia et materia. Et ita duplex est receptio « irrecptio; ct similiter duplex est finita» et infinito»: temper loquendo ex parte actus. Et sicut e.se est actus alterius rationis a formo. et essentia est alterius ordinis potentia a matena (ut ditfrcrntio compositionis ex esse ct essentia, ct ex terni et forma, ostendit), ita altcnu» rationis est receptio esse in essentia, ct formae in materia: ct similiter linitas esse per essentiam, ct formae per materiam; cl e converto finitus essentiae per esse, ct materiae per formam.

Et ut singillatim dicatur, ewt. secundum »c perfectionem quondam dicit. sed non potest imaginari quantam perfectionem dicat, nisi alicui naturae mtclligatur applicatum. puta sapientiae, aut Gabrieli», etc. Et ideo esse, per hoc quod recipitur in aliqua essentia, limite» perfectioni* sortitur, secundum modum naturae recipienti* , ac per hoc, »i nulli omnino quidditati coniungi ponitur, »cd in scipio naturaliter Subsistere, nullum essentialem terminum habebit. Forma autem, etsi secundum se perfectionem dicat, limitata tamen ad tantam perfectionem intclligi potest, etiamsi nulli materiae sil unibilis, ut de intclligentiis patet.

Unde manifeste colligitur quam differen» sit linitio c mc per essentiam, aut e converto; ct terminatio formae per materiam, vel e converto. Penes illam namque attenditur finitum vel infinitum *simpliciter* penes istam vero, finitum ct infinitum *secundum quid* tantum. Verum, quia c\$*c ct forma conveniunt in ratione actus ct receptibilis in aim. ideo ex finitate et infinitate formae, ad infinitatem ct finitatem rwc procedi potest Et proptcrca littcrn, ad insinuantdam identitatem proportionalem inter ntriusque finitatem ct infinitatem, ex forma ad esse ascendit: ad insinuandam vero diversam ntriusque rationem, iubaumpsit, non quod esse est *prima forma*, sed quod est *formalissimum omnium*.

XI. Et ex his patet facile responsio nd obiecta Scoti*. * < .-n »Ul Dico enim *primo*, quod antecedens illud, *forma finitur per materiam*, non loquitur de finitote simpliciter, »cd *tali*, scilicet penes terminos materiales: ct proptcrca obicctio nihil obstat. – Et similiter ruunt instantiae contra processum, quoniam verum est naturam angeli csvc infinitam secundum quid. Et si instetur *quomodo ergo ex illo fundamenta probat littera infinitatem simpliciter ipsius Det?* patet re* sponsio ex dictis. Littcrn enim ex infinitate formae, quae est secundum quid, innnuducit ad infinitatem formalistimi omnium, ideal case, quae est simpliciter et cv ilis infert Deum infinitum simpliciter.

Cx.aem pmc XII. Et quoniam eodem modo posse! quis, sequendo Scaturn, arguere de c**c, sicut arguit de forma; ideo dico *iceuudo* quod *infinitem*, sicut et *immateriale*, est praedicatum negativum, fundamentaliter tamen positivum. Et sicut positivum clausum in ly *immateriale*, optime probatur cx naturali negatione materiae, Uni actu quam in potentia, ita positivum clausum in significatione infiniti simpliciter, optime demonstratur convenire Deo, cx negatione terminorum essentialium, ut in littera fit. Unde concedo quod *ease* prius natura est in seipso tantae perfectionis, puta finitae vel infinitae, quam sit receptibile aut irreccptibile in hoc vel illo; cum hoc tamen dico quod haec duo mutuo sc consequuntur; ita quod si esse est omnino irreccptibile, est infinitum simpliciter, et c converso ; et similiter, si est

finitum, est receptibile, et c converso. Et propterea potest argui a destructione antecedenti* ad destructionem consequentis. absque sophismate, ut in convertibilibus contingit - Et sic patet responsio ad Scotum.

XIII. Ad id vero quod novitii obiciunt -, cx dictis iam *Ci. ■» «,«. patere potest. Iam eniin ostensum est * quod omnimoda ' . negatio receptionis ipsius esse, fundatur super infinita perfectione simpliciter.

Et adverte quam formalis et cx propriis doctrina sit s. Thomae. De essentiae namque infinitate agens, essential* terminos tantum lustravit; nec digressus est ad concomitantia, penes quae attenditur infinitas potentiae aut intellectus aut voluntatis, ut alii minus perspicaces faciunt.

.ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ALIQUID ALIUD QUAM DEUS POSSIT ESSE INFINITUM PER ESSENTIAM

Inire, qu. u srt. ». ad 4; III, qu. x. art. 3, nd », 3; I *Sent.*, dot. xun, qu. l, art. a; De *Verity* qu. xm. art. 3; *Qvodl.* LX, art. l ; X, qu. n, ert. l. ad »; XU, qu. ll. ad a; XI *Afetaph.*. feet x.

S D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod aliquid aliud quam Deus possit esse infinitum per essentiam Vinus enim rei proportionatur essentiae eius. Si igitur * essentia Dei est infinita, oportet quod eius virtus sit infinita. Ergo potest producere effectum infinitum, cum quantitas virtutis per effectum cognoscatur.

2. Praeterea, quidquid habet virtutem infinitam, habet essentiam infinitam. Sed intellectus creatus habet virtutem infinitam: apprehendit enim universale, quod se potest extendere ad infinita singularia. Ergo omnis substantia intellectualis creata est infinita.

3. Praeterea, materia prima aliud esi a Deo. ut supra ♦ ostensum est. Sed materia prima est infinita. Ergo aliquid aliud praeter Deum potest esse infinitum.

Sed contra est quod infinitum non potest esse ex principio aliquo. *f* ut dicitur in HI *Physic.* * Omne autem quod est praeter Deum, est ex Deo sicut ex primo principio. Ergo nihil quod est praeter Deum A potest esse infinitum.

Respondeo dicendum quod aliquid praeter Deum potest esse infinitum secundum quid *, sed non simpliciter. Si enim loquamur de infinito secundum quod competit materiae, manifestum est quod omne existons in actu, habet aliquam formam: et sic materia eius est terminata * per formam. Sed quia materia, secundum quod est sub una forma substantiali, remanet in potentia ad multas formas accidentales; quod est finitum simpliciter, potest esse l infinitum secundum quid: utpote lignum est finitum secundum suam formam, sed tamen est infinitum secundum quid, inquantum est in potentia ad figuras infinitas.

Si autem loquamur de infinito secundum quod convenit formae, sic manifestum est quod illa quorum formae sunt in materia, sunt simpliciter finita, et nullo modo infinita. Si autem sint aliquae virtutes creatae non receptae in materia, sed per se subsistentes, ut quidam de angelis opinantur*, erunt quidem infinitae secundum quid* inquantum huiusmodi ; formae non terminantur neque contrahuntur per aliquam materiam: sed quia forma creata sic · subsistens habet esse, et non est suum esse, nccesse est quod ipsum eius esse sit receptum et contractum ad determinatam e naturam. Unde non potest esse infinitum simpliciter.

Au primum ergo dicendum quod hoc est contra rationem facti, quod essentia rei sit ipsum esse eius '. quia esse subsistens non est esse creatum: unde contra rationem facti est, quod sit simpliciter infinitum. Sicut ergo Deus, licet habeat potentiam infinitam, non tamen potest facere aliquid non factum * (hoc enim esset contradictoria esse simul); ita non potest facere aliquid infinitum simpliciter.

An secundum dicendum quod hoc ipsum quod virtus intellectus extendit se quodammodo ad infinita 5, procedit ex hoc quod intellectus est forma non in materia; sed vel totaliter separata, sicut sunt substantiae angelorum; vel ad minus potentia intellectiva -. quae non est actus alicuius organi. in anima intellectiva corpori coniuncta.

An tertium dicendum quod materia prima non existit m rerum natum pur scipsam, cum non sit ens in actu, sed potentia tantum: unde magis est aliquid concreatum, quam creatum. Nihilominus tamen materia prima, etiam secundum potentiam, non est infinita simpliciter *. sed secundum ' f *. quid: quia eius potentia non se extendit nisi ad formas naturales.

■J igitur, - enim PaK

f») aliquo. - alio co&cc* et ed. o.

y) Dram. - ram ABCDFE et cdd. ai. - Pr<» paleit eue, eit co-dbccw et ed. a.

4) terminata. - determinata Pa>.

t) eue. - dici codtcci.

C) hunumodi. - Om. codke* et ed. a.

r.) sic. - Heel sic IL- Idem intc nccesse eddit idea.

6) determinatam. - terminatam PCEFG ci edJ. »<>. - Slitim pro naturam, materiam BE.

l) ipium rue eius. - eius eue ll.

x) aliquid non factum. - aliquid quod (quod aliquid ·B) «O· til factum ll.

λ) initsnta. - ininitum codke· et ed. a.

y.) potentia intellectiva. - secundum potentiam intellectivam G. - quae.« intellectiva na. E; qujc om. cetch et cdd. a b.

n titulo, I beat idcr *mlum* non format, qu ut continet processu it infinitum f *indeterminim* aliquam, et de rebus s posse in re ctionc lumj aliquam rat secundum l quod est gi mine est in est An, pri actu vel po IL In co negative: N quamvis poi

abstrahentiu

K t » . ito. J » . Il *Physic.* * infinito secu metra in si *infinita*. Er\$ infinitum se-

2. Praetei alicuius, non esse infinitur dinis: sed m esse passione bile aliquam

3. Praeter nilum: sic en *infinitem* ' di) contraria nata visioni opponr tum. videtur (infinitum. Erg infinitam.

T . Prautirel talem et contin transit motus, l est contra ratio infinita: cum ui in tempore et finis. Ergo nee quod sit innnit.

a) *td mafii. - io *infinitem*. - l 7' ucorttf. - et ■ i) dniti. - <m.

QUAESTIO VII, ARTICULUS III

Coxnm<?ntax*ia Cardinalis Caiotani

I s titulo, advene ly *infinitum per essentiam* non signi-
[fiat idem quod res infinitae perfectioni». quia ly *infinitum* non arctatur hie nd infinitum tenens sc cx parte
formae, quod dicit perlectionem, sed tenetur communiter, ut continet etiam infinitum cx parte materiae, ut putet cx
processu in corpore articuli, ct in argumento tertio. Unde infinitum per essentiam idem significat quod *res essentiae indeterminatae omnino*, iJest nec ad genus nec ad speciem
aliquam, ct hoc sive per bc sive reductive. Et est quaestio dc rebus singularibus, quarum tantummodo est inveniri
pone in rerum natum. Quod dico propter res in nbrtractione sumpta», quas contingit ndeo abstrahere, ut secundum
aliquam rationem ad nullum sint genus arctatae. Tamen, secundum rem. etiam illa ratio, in hac re existens, ad ali-
quod est genus ct speciem determinata *ens* enim in ho- mine est in specie humana, etc. Ita quod sensui quaestionis
est An, praeter Deum, aliqua res in rerum natura existons actu vel potentia, sit essentiae indeterminatae simpliciter.

II. In corpore unica est conclusio, responsive quaesito
negative Nulla res alia a Deo est infinita *simpliciter*; quamvis possit esse infinita *secundum quid*.

Haec conclusio habet duas partes, ut patet*, ct in littera
quoad utrumque probatur. Verum, quia infinitum est duplex, scilicet cx parte actus ct cx parte potentiae, seorsum primo
probat utramque conclusionis partem in infinito materiali: deinde in formali. Dc illo, quia materia semper finitur per
formam aliquam, ac per hoc non est infinita simpliciter· ct tamen, quia remanet in potentio ad infinitas formas, datur
infinitum secundum quid. Dc hoc vero, quis forma creata «ut est in materia, et consequenter finito per eam aut sub-
sistens sine xnatena, ct recipiens esse. Et hacc, quia sine ma-
teria, ideo infinita secundum quid, idest secundum terminos materiales quia tamen habet esse receptum, est finita sim-
pliciter. JEsse enim coaptatum ita huic certae naturae, quod non alii, limitatum oportet esse simpliciter: ahoquin omnis
in bc naturae perfectionem contineret. – Et a partibus uni-
versi sulficienter enumeratis, concluxio universalis proposita probata e*t: ct tatis clare, si praecedentia · recolantur. · Art o»iC·

Adverte, novice, quod non dubitando, sed philosophico
more deferendo proprio tractatui dc Angelis inferius · h> · Qi u
bendo, dicit quosdam opinari angelos esse sublinente* sub-
stantia».

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM POSSIT ESSE ALIQUID INFINITUM ACTI SECUNDUM MAGNITUDINEM

Zλ* Ienf., qu.n »4 5; Qvodl. IX, irt. i; XII, qu. it. «J : | pfyile.. IcaA u,
ill, Ica. m tqq.; l dc Cado, Icet, er »qq.

Ii tertium sic proceditlr. Videtur quod
possit esse aliquid infinitum actu secun-
dum magnitudinem. In scientiis enim
non invenitur falsum: quia
abstrahentium non est mendacium. ut dicitur m

st *ſwxu*»⁷ H *Physic.* ♦ Sed scientiae mathematicae utuntur
infinito secundum magnitudinem: dicit enim geo-
metra in suis demonstrationibus, *sit linea falis infinita*. Ergo non est impossibile aliquid esse
infinitum secundum magnitudinem.

2. Praeterea, id quod non est contra rationem
alicuius, non est impossibile convenire sibi. Sed
esse infinitum non est contra rationem magnitu-
dinis: sed magis * finitum et infinitum videntur
esse passiones quantitatis. Ergo non est impossi-
bile aliquam magnitudinem esse infinitam.

3. Praeterea, magnitudo divisibilis est in infi-
nitum: sic enim definitur continuum, *quod est in
infinitum divisibile*, ut patet in III *Physic.* ¹ Sed
contraria nata sunt fieri circa idem. Cum ergo di-
visioni opponatur additio, et diminution! augmen-
tum, videtur quod magnitudo possit crescere in
infinitum. Ergo possibile est esse magnitudinem
infinitam.

i 4. Praeterea, motus ⁷ et tempus habent quanti-
tatem et continuitatem a magnitudine super quam
transit motus, ut dicitur in IV *Physic.* * Sed non
est contra rationem temporis et motus quod sint
infinita: cum unumquodque indivisibile signatum
in tempore et motu circulari, sit principium et
finis. Ergo nec contra rationem magnitudinis erit
quod sit infinita.

Sed *ctintra*, omne corpus superficiem habet.
Sed omne corpus superficiem habens est finitum:
quia superficies est terminus corporis finiti *. Ergo
omne corpus est linitum. Et similiter potest dia
· de superficie ct linea. Nihil est ergo infinitum se-
cundum magnitudinem.

Respondeo dicendum quod aliud est esse infi-
nitum secundum suam essentiam, et secundum
magnitudinem. Dato enim quod esset aliquod
corpus infinitum secundum magnitudinem, utpolc
ignis vel aer, non tamen esset infinitum secun-
dum essentiam: quia essentia sua essel terminata
ad aliquam speciem per formam, ct ad aliquod
individuum per materiam. Et ideo, habito ex prae-
missis * quod nulla creatura esi infinita secundum
essentiam, adhuc restat inquirere utrum aliquid
creatum sit infinitum secundum magnitudinem.

Sciendum est igitur quod corpus, quod est
magnitudo completa, dupliciter sumitur: scilicet
mathematice, secundum quod consideratur in eo
sola quantitas; et naturaliter, secundum quod
consideratur in eo materia et forma. Et dc cor-
pore quidem naturali, quod non possit esse infi-
nitum in actu, manifestum est. Nam omne corpus
naturale aliquam formam substantialem habet ⁷
determinatam: cum igitur ad formam substantia-
lem consequantur accidentia, nccesse est quod ad
determinatam formam consequantur determinata
accidentia; inter quae est quantitas. Unde omne
corpus naturale habet determinatam quantitatem
ct m maius et in minus. Unde impossibile est ali-
quod corpus naturale infinitum esse. – Hoc etiam

sed magis. – cum ratione -juia addit B.

f1) *infinitum*. – *infinita* ACDEF.

y) *motu*». – *et motu*» ACDE.

5) *finiti*. – Ora. CpdktaS et cd. 4.

1) *dia*. – *obiici codices* c» cdd. 4 6.

ζ) *et*. – *ct aliud* F.

rj *aliquam formas» mWantialem habet. – alffuam /oγμ λμ hahet
co4ūx» et c44. α b.*

cx motu patet. Quia omne corpus naturale habet aliquem motum naturalem. Corpus autem infinitum non posset habere aliquem motum naturalem: nec rectum, quia nihil movetur naturaliter motu recto, nisi cum est extra suum locum, quod corpori infinito accidere non posset; occuparet enim omnia loca, et sic indifferenter quilibet locus esset locus eius. Et similiter etiam neque secundum motum circularem. Quia in motu circulari oportet quod una pars corporis transferatur nd locum in quo fuit alia pars; quod in corpore circulari, si ponatur infinitum, esse non posset: quia duae lineae protractae a centro, quanto longius protrahuntur a centro, tanto longius distant ab invicem; si ergo corpus esset infinitum. in infinitum lineae distarent ab invicem, et sic una nunquam posset pervenire ad locum ulterius.

De corpore etiam mathematico eadem ratio est. Quia si imaginemur corpus mathematicum existent actu, oportet quod imaginemur ipsum sub aliqua forma: quia nihil est actu nisi per suam formam. Unde, cum forma quanti, inquantum huiusmodi, sit figura, oportebit quod habeat aliquam figuram. Et sic erit finitum: est enim figura, quae termino vel terminis comprehenditur.

Ad primum ergo dicendum quod geometer non indiget sumere aliquam lineam esse infinitam actu:

sed indiget accipere aliquam lineam linitam actu, a qua possit subtrahi quantum necesse est: et hanc nominat lineam infinitam.

Ad secundum dicendum quod, licet infinitum non sit contra rationem magnitudinis in communi, est tamen contra rationem cuiuslibet speciei eius: scilicet contra rationem magnitudinis bicubitae vel tricubitac, sive circularis vel triangularis, et similium. Non autem est possibile in genere esse quod in nulla specie est. Unde non est possibile esse aliquam magnitudinem infinitum, cum nulla species magnitudinis sit infinita.

Ad tertium dicendum quod infinitum quod convenit quantitati, ut dictum est*, sc tenet ex parte materiae. Per divisionem autem lotius acceditur ad materiam, nam partes sc habent in ratione materiae: per additionem autem acceditur ad totum, quod l sc habet in ratione formae. Et ideo non invenitur infinitum in additiope magnitudinis, sed in divisione tantum.

Ad quartum dicendum quod motus et tempus non sunt secundum totum in actu, sed successive: unde habent potentiam permixtam actui. Sed magnitudo est tota in actu. Et ideo infinitum quod convenit quantitati, et se tenet ex parte materiae, repugnat totahtati magnitudinis, non nutem totalitati temporis vel motus: esse enim m potentia convenit materiae.

gromrfr. – geometra ADEfBO. geometria CE(II). – Pro » – mrrr, auwainr BCDEKA; tumere aliptam tineam... ied indiget omklii G. ») tixiyere. – Om. C. atrumere B. – finitam acti. nm. rodd. – Pro

hanc nominat lineam Infinitam. hoc nnmlnat luteam infinitam endX ct ednio a. n) tigt. – Om. ABCDE. λ) tutum yuoJ. – totum treundum quod Pah,

Commentaria Cardinalis Caictani

In titulo, possit simpliciter, secundum potentiam logicam. In corpore tria: primo assignat causam quaestionis, quod nua.i« non est tuna. sed necessaria, secundo distinguuntur iudaeo secundo modo littera autem loquitur de infinitate primo modo. Et ideo signanter in littera dicitur infinitum secundum essentiam, et non dicitur infinita essentia: melius enim explicatur infinitas essentialis per ly secundum essentiam, ut patet.

II. Quoad primum, necessitas quaesiti ostenditur cx extracitate infinitatis secundum magnitudinem, ab infinitate essentialis: quia scilicet aliud est esso infinitum secundum essentiam, et aliud secundum quantitatem. Et probatur in naturalibus. – Ubi udverte quod inter istas infinitates est duplex dilkrontia. Una Jcpa/ationis, qua una non est alia. Et hucc est manifesta, dum in Deo reperitur infinitas essentialis absque quantitate: et in istis inveniri forte potest infinitas quantitatis, absque infinitate essentialis, ut patet in conditional! posita m littera. – Altera consecutionis, quin una non infert aliam: quia scilicet nec infinitum secundum essentiam infert infinitum quantitatis, nec, quod magis dubitari poterat, infinita magnitudo infert infinitam essentiam, ut in littera ostenditur, si esset ignis infinitus. Et de hoc differentia interpretanda est littera: quoniam est admodum ad propositum.

III. Circa hanc partem, statim occurrit dubium, novitorum mentem turbans eo quod, ut dicitur VIII Physic. *, in magnitudine infinita oportet esse virtutem infinitam. Ergo essentiam infinitam: sinus enim non excedit essentiam, Quare, si esset ignis infinitus, esset virtutis infinitae; et consequenter essentialis infinitae. Falsum est ergo quod in littera dicitur, quod si esset magnitudo infinita, non haberet essentiam infinitum.

Ad hoc breviter dicitur, quod obicctio laborat in nequivoeo. Ly enim infinita essentia potest intvlligi dupliciter. Primo. de infinitate propria essentialis inquantum essentia: quae, ut cx dictis patet, nihil aliud est quam indeterminata (iOt ijch carentia terminorum essentialium, scilicet generis

et diifferentiae. Secundo, de infinitate communiter sumpta, sive quantitativa, etc. In proposito, obicctio procedit de infinitate secundo modo littera autem loquitur de infinitate primo modo. Et ideo signanter in littera dicitur infinitum secundum essentiam, et non dicitur infinita essentia: melius enim explicatur infinitas essentialis per ly secundum essentiam, ut patet.

IV. Quoad secundum, distinctio est ista. Corpus potest sumi dupliciter: physice, pro subiecto trinae dimensionis, et mathematice, pro ipsa irina dimensione absolute. Littera est satis clara.

Adverte hic quod famosa illa distinctio corporis posita a Magno Alberto in I Physic. de corpore triplici, scilicet mathematico, physico et metaphysico. quamvis non habeatur explicite a s.Thoma, doctrinae tamen suae non solum non adversatur, sed congruit. Quoniam apud ipsum etiam, compositum ex materia et forma substantiali, ut praevenit aptitudinem sui ipsius ad quantitatem et motum, corpus est a.l metaphysics considerationem spectans. Sed quoniam respectu infinitatis secundum magnitudinem, corpus physicum et metaphysicum non ponunt in numerum; ideo hic substratum trinae dimensionis, compositum scilicet ex materia et forma, unicum tantum membrum constituit, et corpus physicum appellatur, quia secundum formam naturalem speciem sortitur, ut putet inductive.

V. Quoad lenium*, respondetur quaesito, iuxta duo distinctionis positae membra, duabus conclusionibus*, negative. Prima est Nullum corpus naturale potest esse infinitum secundum magnitudinem.

Probatur dupliciter. Primo a priori. Formam substantialcm sequuntur accidentia: ergo determinatam formam determinata occidentia ergo determinata quantitas et in mams et in minus. Ergo omne corpus niuuralc habet de-

potest cs»etur: quia < formam se corpus nati

VI. Cire sensum hal tat determi sensus, que talia accide figura, levi optima, sed sequitur soc< et in maiu non sunt d etiam dctci < v/euj/oMÜ, formam dei dentia secui in tuli grad dum hunc

Sed pote formam sc» toto, sed in mam aquae tota aqua, ; hic sensus i datur minin Sensu et Ser, inexistens, ir sequuntur d bilibus scor* quoniam in prie forma. ; littera autem accidentia et consequentia Et ideo verti quantitatis in dem tu mail, VII. Scon oppositum, c mogcncis sut que aqua daU cius non duti in littera dici

Arguit crg« magis essentia quod utrumqi aliquid. Ergo sunt per sc c; Consequentia i sequens confir eiusdem ration Ergo per sc exi parti. – Tum q repugnat sibi c Ergo potest cs: stere. – Tum qi cis non repugna illa aqua minin continente, si d uqua in actu et actu, et habetur nihilata cit aqui divisio non com mogcncas, cx qui aut aqua eompot Nec est. inquit, quia forma aqua

VIU. Contra d« arguitur ratione i cumque igne, si a est quod combui in infinitum., – Ei

• a h40.<

• Cir x.B.) <

• G amont. D.I.

• Qa WI. – IM4. t±. IV, Oφ. tw.

• Ci sua. Ba

• O. v

terminatam quantitatem et in maius et in minus. Ergo non potest esse actu infinitum. – Secunda consequentia probatur quia quoniam talis quantitas est caliditas unum de accidentibus sequentibus formam substantialem. Tertia vero probatur quia omne corpus naturale habet determinatam formam substantialem.

VI. Circa primam consequentiam, dubium occurrit, quem sensum habeat. Aut enim videtur determinari per *accidentia* importat determinationem *generalem seu specificam*: et tunc est sensus quod talem formam in specie, puta ignis, sequuntur talia accidentia secundum speciem, puta color, lux, talis figura, levitas, etc. Iuxta hunc sensum, consequentia est optima, sed non infert propositum: ex tali enim sensu non sequitur secunda consequentia, ergo *quantitas determinata est in maius et in minus*; quantitas enim maior et minor non sunt diversarum specierum, ut patet. – Aut significat etiam determinationem *gradualiter*, quoad qualitates, et *extensionis*, quoad quantitatem. Et tunc est sensus, quod formam determinatam sequuntur non solum ita haec accidentia secundum speciem, quod non illa; sed ita accidentia in tali gradu ac extensione, quoti non ita alio. Et secundum hunc sensum procul dubio est hic intentus.

Sed potest adhuc dupliciter intelligi. *Primo*, quod certum formam sequuntur determinata accidentia, non videtur in toto, sed in omnibus et singulis partibus, puta quod formam aquae sequitur certa quantitas, non solum in aliqua lota aqua, sed in quibuscumque partibus integralibus. Et hic sensus alienus est a veritate et proposito quoniam non datur minima pars aquae aut albi, ut dicitur in libro *de Sensu et Sensata*; sed, quacumque parte data, datur minor inexistens, in homogeneis, – *Secundo*, quod certam formam sequuntur determinata accidentia in toto et partibus possibilibus seorsum existerent. Et hic sensus est directe intentus quoniam in partibus inexistentiibus tantum, non est propria forma, sed formae pars, tam netum quam potentia; in littera autem dicitur quod formam determinatum sequuntur accidentia et quantitas determinata. Sed unde in hoc sensu consequentia valeat, quod videtur esse illius fundamentum, latet. Et ideo vertitur in dubium, primo quoad determinationem quantitatis *m minus*; secundo, quoad determinationem eiusdem *m maius*.

VII. Status, in II *Sent.*, dicitur non, quod ix. nititur probare oppositum, et sustinere quod non datur minimum in homogeneis substantiis, potens se extendere. Sed, quacumque aqua data, potest minor per te existere. Et sic forma eius non determinat sibi certam quantitatem in minus, ut in littera dicitur.

Arguit ergo ex ratione *quantitatis* (V *Metaphyse*), sic. Non magis essentiale est quanto, posse dividi in partes, quam quod utrumque eorum in quae dividitur, possit esse *hoc aliquid*. Ergo singulae partes quantaeque aquae possunt per se existere. – Antecedens patet ex *Metaphys.* Consequentia vero manifesta est ex se. Et nihilominus consequens confirmatur *quadrupliciter*. Tum quia partes sunt eiusdem rationis cum toto, quoad materiam et formam. Ergo per se existere, quod non repugnat toti, non repugnat parti. – Tum quia quaelibet pars habet naturam unde non repugnat sibi esse individuum eiusdem speciei cum toto. Ergo potest esse individuum, et consequenter per se existere. – Tum quia partes sunt naturaliter priores toto. Ergo eis non repugnat esse prius tempore, etc. – Tum quia, posita illa aqua minima, circumscripto omni corruptivo, etiam continente, si dividatur, aut post divisionem quae erat una aqua in actu et multae in potentia, erit aquae plures in actu, et habetur intentum aut non. Et si non, ergo nihilata est aqua absque corruptivo. Probatur: quia sola divisio non corrumpit. Probatur: quia dividit in partes homogeneas, ex quibus constat lotum; ergo dividit in aquas, aut aqua componitur ex non aquis, ut partibus integralibus. Nec est, inquit, repugnantia ex parte parvae quantitatis, quia forma aquae cum tum parva quantitate praefuit.

VIII. Contra determinationem vero quantitatis *in maius*. Arguitur ratione et auctoritate. Ratione quidem: dato quocumque igne, si apponatur combustibile dispositum, certum est quod comburet. Illud ergo crescit, quantum est ex se in infinitum. – Et confirmatur auctoritate Aristotelis, II *de*

Amnia, texti. 41: *ipsum augeretur in infinitum, si in infinitum apponeretur combustibile*. Non ergo datur maximus ignis.

IX. Ad evidentiam huius difficultatis, nota *primo*, quoti non intendimus hic tractare totaliter de *maximo et minimo*, quoniam esset extra propositum; sed solum an detur maximum et minimum *in intrinseco*. Hoc enim exigit ratio assumpta in littera, volens quod ex intrinseco, ex forma scilicet substantiali, unaquaeque substantia naturalis vindicet sibi certam quantitatem, tum in maius quam in minus. Et ideo haec paucas rationes in hac disputatione adduximus. Eiect autem. Deo dante, speciali quaestio de maximo et minimo universaliter. – Nota *secundo*, quod duas rationes ab Aristotele habemus ad hoc. Alteram I *Physic.*, text. 36 scilicet *quantitas totius consurgit ex quantitibus partium*, etc. Sed ista ratio, ut patet, procedit ex suppositione supponit enim dari maximum, et concludit dari minimum, alioquin totum non esset certae quantitati. Alteram in II *de Anima*, text. 41, scilicet *omnium natura constantium determinata est ratio*, etc. Et haec ratio, ut inquit Scotus, loquitur de animalis, in quibus tantum habet locum augmentum proprie dictum, de quo ibi est sermo.

Verum, quidquid sit de illo textu, I. Thomas universaliter dixit illam et quod ibi de anima dicitur, de omni forma substantiali assumpsit, scilicet quod vindicat sibi certam quantitatem. Et probavit eam secundum doctrinam traditam V *Metaphys.* et I *Physic.* scilicet quod causae effectibus, et e converso, comparantur ei commensurantur. Ex hoc enim sequitur quod, si formam substantialem naturaliter in communi sequitur quantitas, ergo determinatam formam determinata quantitas. Sed quantitas non alio modo determinatur quam secundum terminum: non enim corporata homini et aquae dicitur spei, ut posset dici quod determinatam formam sequitur determinata quantitas secundum speciem. Igitur sequitur quantitas determinata secundum terminum. – Quamvis etiam si quantitates differrent «pede, adhuc tamen haberetur fundamentum consequentiae, ex eo quod determinata forma est determinata, ac per hoc nihil consequens ad ipsam potest esse infinitum si enim haberet calorem, raritatem, quantitatem, aut quodeunque accidens infinitum, iam a forma finita esset vis infinita, quod non est intelligibile. Quia ergo formam physicam in communi sequuntur accidentia, consequens est ut certam formam habent. ac per hoc rem certae vis. sequantur certa accidentia: non solum ita haec quod non illa; sed etiam ita in tali uradu vel termino, summo, imo vel medio, quod non in maiori aut minori. – Et sic habetur unde tenet consequentia litterae, non solum de quantitate, sed de omnibus accidentibus.

X. Ad rationem ergo Scoti, concesso antecedente, negatur consequentia. Et ratio est, quin utrumque, scilicet dividit in partes, et illa posse esse hoc nliquit si reoliter intelligitur, non convenit quanto per se *positive*, *et non repugnanter*, ut patet de quantitate caeli: quantum enim illud nec potest actuali divisione dividi, nec potest aliqua pars eius seorsum existere. et tamen est vere quantum. Utroque ergo conditio posita in ratione quanti, potest impediri ne exerceatur, a forma naturali cui coniunctum est quantum. Unde illa definitio convincit *quanto ut sic*: et tamen *alicui quanto* repugnat. – Et contra hoc offeratur ratio illa Scoti: Quandocumque aliqua per se consequentia aliqua duo, sunt impossibilia, et illa duo sunt incommensurabilia, sed conditiones quanti et format minimi sunt incommensurabiles; ergo quantum et forma minimi sunt incommensurabiles – respondetur primo, applicando totum argumentum ad naturam caeli, quae non patitur divisionem. Secundo (quia multiplicare non est solve), quod illa maior est vera de per consequentibus *positive*: non autem *non repugnanter*. Unde velocitabilis in infinitum, convenit motui per se non repugnanter, unde et demonstratur de eo motui tamen naturali cuilibet repugnat, ut patet I *Caeli*, text. 3: et propterea motus et naturalitas non sunt impossibiles.

Posset tamen aliter dici, quod illae conditiones non intelliguntur secundum *actualem dimensionem* de secundum

• Cl. A. M. «U.

• Qo. un. • O. U. «A. IV, cap. xv. ft. t

1.1

QUAESTIO VU, ARTICULUS III

designationem : ct quod sic omne quantum est divisibile, ct quaelibet pars potest esse hoc aliquid, secundum designationem. Et tunc ctiun nihil contra propositum nostrum sequitur.

XI. Ad *primam* confirmationem. negatur sequela. Quii aliquam conditionem requirit forma «quae in *per se primo* pcrfectibili, quam non requirit m parte illius una autem harum conditionum est tanta quantitas. Et simile est indicium Jc tanto calore, etc.

Ad *secundam* quoque eodem modo dicitur quod non sufficit ad posse esse individuum eiusdem speciei, communicare in natura; sed oportet adiungere conditiones requisitas ad per sc existerc. Quidquid enim habet naturam aquae cum conditionibus necessariis ad per sc existendum, potest esse aquae individuum ; et non aliter.

Ad *tertiam*, negatur consequentia, quoad partes inexistentes tantum.

Ad *ultimam* dicitur quod, si poneretur minimus ignis tantummodo, ct divideretur, quod non solum corrumpetur, sed annihilaretur; licet tam antecedens quum consequens sit impossibile. Nec oportet quaerere aliud destructivum quam divisionem' quoniam etsi divisio ut sic non sit corruptivi, divisio tamen talis, scilicet minimi naturalis, est universaliter corruptiva, ct in tali casu annihilutiva. Nec ignis minimus est unus in actu et multi in potentia, nisi eo modo quo partes dicuntur esse in potentia in toto quia scilicet sunt per esse, non proprium, sed totius; sicut ct partes cadi sunt in toto in potentia.

XII. Ad ea vero quae contra maximum obliduntur . respondetur quod *maximum ignem dari* potest intclligi dupliciter: uno modo, loquendo dc individuo ignis *per se uno*; alio modo, de *uno quasi per aggregationem*. Et dico quod datur ex intrinseco maximus ct minimus ignis in per se unn individuo; quamvis non detur maximus unus quasi per aggregationem, nisi ab cxtrintcco (quia scilicet universi natura non patitur ignem superare cetera dementa, etc.). Vocatur autem ignis individuum per sc unum, illud quod constat sic ex una necessario in actu tum forni quam materia, quod per solam divisionem non posset fieri duo ignes. Nec hoc consistit in indivisibili sed tota latitudo a quantitate minima ignis, ad quantitatem duorum minimorum exclusive, constituit per sc unum numero ignem. Quantitas autem duorum minimorum, ct maior, facit unum quasi per aggregationem. Et idem est iudicium dc aqua ct uliis dementis, ct huiusmodi homogcncis. – Nec, cx his motus, intdligas plantam non esse per sc unam, quae est una in actu ct multae in potentia quoniam partes plantae organicae sunt, et ad complementum naturale individui cius, requiritur quod habeat omnes partes, etc. Non sic est in huiusmodi homogcncis. ut patet. – Apposito ergo combustibili cuicumquc igni etc., concedendum est quod combureret, ct quod cresceret in infinitum, sed non esset per sc unus numero ignis. – Et sic patet responsio ad auctoritatem Aristotelis.

XIII. Circa probationem secundae consequentiae *. occurrit dubium quia falsum assumitur, scilicet quod quantitas sit unum accidentium sequentium formam substantialem; cum constet quantitatem esse accidens consequens materiam. – Nec valet dicere quod quantitas consideratur dupliciter, scilicet absolute, ct ut terminato; ct quod, licet absolute sit consequens materiam, terminatio tamen cius sequitur formam. Haec enim, licet sint veru, non tamen ad propositum. Quin littera, cx hoc quod quantitas consequitur formam, infert, *ergo est terminata*: unde, si assumptum esset quod quantitas quoad terminationem sequitur formam, esset petitio principii.

XIV. Ad hoc videtur dicendum, quantitatem dupliciter sumi posse. Uno modo, secundum id quod est in ea *de actu*: et sic sequitur formam. Alio modo, secundum id quod est in ea *de patentia*: ct sic sequitur materiam. Et quoniam plurimum in ea est quod spectat nd materiam potentiae, ut patet in definitione *quanti* V *Metaphys.* *; ideo absolute ponitur accidens consequens compositum ratione materiae. Et quoniam in proposito est sermo dc quantitate in actu, quia dc infinito in actu; ideo in propo-

sito, utens littera quantitate cx parte actus, attribuit ipsam formae; ct cx hoc quod ipsa, secundum quod est actu, sequitur formam, infert, *ergo est terminata, sicut cetera consequentia formam*.

XV. Secundo probatur conclusio * *cx ratione mobilitatis*. ‘O Omne corpus naturale habet aliquem motum naturalem , ex I *Caeli*, text. 5 -: nullum corpus infinitum est naturaliter mobile: ergo. – Probatur minor, utendo distinctione motus naturalis facta I *Caeli* . Quin non potest moveri * ,b'4 motu recto eo quod omne tale potest extra locum suum, saltem secundum partes, esse. Nec motu circulari : eo quod lineae o centro circuli protractae, quanto longius protrahuntur, tanto inter sc magis distant; ergo in corpore infinito distarent inter sc infinite; ergo nunquam una perveniret ad locum alterius; ergo nunquam una pnn corporis infiniti circularis potest venire ad locum ubi est alia: ergo implicat ipsum moveri. Et sumpta est haec ratio ex I *Caeli*, text. 35 .

XVI. Secunda conclusio* est Nullum corpus mathematicum potest esse infinitum in actu. – Probatur. Si est corpus in actu, ergo habet formam ergo figuram, ergo terminum. Ergo non est infinitum. – Prima consequentia probatur* quia nihil est actu nisi per formam suam. Secunda vero, quia forma corporis dc genere quantitatis ut sic, est figura. Tertia autem cx definitione figurae. Et haec ratio sumpta est ex III *Physic.*, text. 40 .

XVII. In responsione ad secundum, adverte quod, si diligenter inipiciitur, negat infinitum casc pastionem quantitatis, quamvis concedat ei non repugnare. Et si contra hoc afferatur textus dccimusquintus I *Physic.* scilicet, *finiti et infiniti ratio quantitati congruit*, in promptu est responsio : quod hoc non ideo dicitur, quod quantitas vindicet sibi infinitatem, sed c converso, quia infinitas vindicat sibi quantitatem, quoniam non est intclligibile infinitum nisi quantum' sicut etiam dicitur, *vacui ratio convenit loco*. Intendunt enim per hoc philosophi, quod si ista inveniuntur, oportet reperiri in quantitate ct loco, etc.

XVIII. In responsione ad tertium, adverte quod, licet responsio sumpta sit ex III *Physic.*, cx quo sumptae sunt etiam reliquae responsiones (.id primum quidem ex textu 71 ., ' o? »' * . ad quantum autem cx 74 ., ad hoc vero cx 66 .): licet, inquam, ita sit. obstant tamen huic responsioni dicta s.Thomae In Tertia Parte, qu. vn, an. ia .; cl in III *Sent.*, ' dist. xiii, qu. 1, art. 3, qu. m. ad 1; imo etiam hic. in articulo sequenti, in responsione ad 2, concedendo augmentum figurarum in infinitum. In III quoque *Physic.* *, cx- ‘Op presse Aristoteles concedit, textu 59 ct 60, magnitudinem augeri in infinitum, sicut ct dividi.

XIX. Ad hoc breviter respondetur, cum Aristotele ibidem, quod magnitudinem augeri in infinitum, potest dupliciter intclligi. Primo, ea ratione quia semper potest fieri sibi additio *secundum partes proportionales*. Et sic ibidem dicitur quod augeri potest in infinitum : sed per tale augmentum nunquam excedetur certa magnitudo signata. Secundo, quin semper potest fieri additio *simpliciter*, ita quod excedat omnem certam quantitatem. Et sic distinguendum est. Quia aut loquimur dc magnitudine, stando infra limites *continui*: aut de ea ut induit rationem *discreti*. Primo modo, nec augmento naturali, nec intellectuali, continuum est augmcntnbilc in infinitum : ct causa assignatur in littera. Secundo modo autem, augmcntabile est m infinitum, sicut ct numerus: et ad hoc pertinet augmentum figurarum in infinitum. – Dixi autem dc continuo ut sic, quod nec intclligibili augmento est augmcntabile in infinitum, non quod intellectus non possit, quacumque magnitudine data, tingere maiorem, ct sic in infinitum, sed quoniam m natura continui ut sic, non est potentia ud huiusmodi augmentum. In natura tamen numeri materialis est: ct similiter in natura continui est potentia nd diminutionem in infinitum, ut patet cx cius ratione. Et sic omnia consonant, diversis modis intellecta.

XX. Circa rationem assignatam in littera ., dubium occurrit ex Scoto, in III *Sent.*, dist. xm, qu. 1. Impugnat siquidem eam sic. Quilibet numerus est unus secundum sc . t . n,a formaliter, ex VIII *Metaphys.* ♦: ergo in augmentatione nu-

meri acceditur a prohibet augrner citur quod ideo accedit ad totun

XXL Ad hoc in infinitum non nuorum, ut putet non accedit ad

a possi tam impo duci ad acturr multiplicabilis. hiudincm ini

2. Praetere esse aliquod ir gurae sunt infinitas figuras in

3. Praeterea cem, non impec multitudine rert quae cis non obile aliqua a itci infinitum. Ergo

SED CONTRA f in pondere, nun

Respondeo di P,ex °Pinio* Qu Algazel ♦ dixeru

titudinem actu per accidens misibile. Dicitur en quando requiniui

sit '. Et hoc est teret quod aliqui eius ' generatio l sit infinita pertra tur multitudo inii

aliquid infinitas n Et hoc sic manife ad quam quaedai

scilicet quod sit a et martellus. Et s rentur, nunquam (

dependeret ex iniit tellorum quae acci tur ct accipitur ' ali

a) cs»e vudtitHÀiiCM . rJ1 J >. muttitu Jjnnn. - mu', y) jlcñ. - iwmi coduwu 3) aliqua. - aita ACDEI <) sicitit. - D. ζ) aJ — nf. “Λ çitod altqmd R) ut mu-hr» se quaida ... sit.

1 c>»Γ, vα., -I)»u lib.iV, I L.

meri acceditur «id formam ergo accessu» ad formam non prohibet augmentum in infinitum* Ergo male m littera dicitur quod ideo magnitudo non augetur in infinitum, quia accedit nd totum ct formam.

XXI. Ad hoc dicitur quod, eunt numeru» augmentabilis in infinitum non sit quilibet numerus, sed numerus continuorum, ut patet III *Physic.*, text. 68 . nugmcntitio numeri non accedit ad numerum simpliciter, sed *talem*, scilicet

panium continui: ac per hoc, manifeste occeditur, non ad totum , sed ad partem ; sicut cl divisio continui. cx qua causatur. Augmentatif» nutem continui ad totum simpliciter accedit. - Neganda est ergo prima consequentia Scoti', quoniam a numero ad numerum *talem*, idest materialem, arguit. Quod non licet in proposito quia ly *materialis* minuit rationem numeri quoad formalitatem, quia addit muterialitatem formae, ct permiscet actum potentiae, ut patet.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM POSSIT ESSE INFINITUM IN REBUS SECUNDUM MULTITUDINEM

ii Sm, di*t. f. qu. », jrt. b, ad 17 <qq.; Verity qu. u. tn. 10; Quodl. IX, art. 1; XII. qu. ii, 31 III Rct* «1.

QIAKTI M s,c PKOCI<l>m K· quod possibile sit esse multitudinem infinitam ' secundum actum. Non enim est — ^ ^ • ^ ^ inipossibile id quod esi in potentia reduci ad actum. Sed numerus est in infinitum multiplicabilis. Ergo non est impossibile esse multitudinem infinitam in actu.

2. Praeterea si cuiuslibet speciei possibile est esse aliquod individuum in actu. Sed species figurae sunt infinitae. Ergo possibile est esse infinitas figuras in actu.

3. Praeterea, ea quae non opponuntur ad invicem, non impediunt se invicem. Sed, posita aliqua multitudine rerum, adhuc possunt fieri alia multa quae cis non opponuntur: ergo non est impossibile aliqua * iterum simul esse cum eis, et sic in infinitum. Ergo possibile est esse infinita in actu.

Sed contra est quod dicitur Sap. xi .: *omnia in pondere, numero et mensura disposuisti.*

Respondeo dicendum quod circa hoc luit duplex opinio. Quidam enim, sicut * Avicenna ' et Algazel *, dixerunt quod impossibile est esse multitudinem actu infinitam per se : sed infinitam per accidens multitudinum esse, non est impossibile. Dicitur enim multitudo esse infinita per se, quando requiritur ad aliquid ut multitudo infinita sil ;. Et hoc est impossibile esse: quia sic oporteret quod aliquid dependeret ex infinitis: unde eius ' generatio nunquam compleretur, cum non sil infinita pertransire. Per accidens autem dicitur multitudo infinita, quando non requiritur ad aliquid infinitas multitudinis . sed accidit ita esse. Et hoc sic manifestari potest in operatione fabri, ad quam quaedam multitudo requiritur per se. scilicet quod sit ars in anima, et manus movens, et martellus. Et si haec in infinitum multiplicarentur. nunquam opus fabrilis compleretur: quia dependeret ex infinitis causis. Sed multitudo martellorum quae accidit ex hoc quod unum frangitur et accipitur ' aliud, est multitudo per accidens:

accidit enim quod multis martellis operetur; et nihil differt utrum uno vel duobus vel pluribus operetur, vel * infinitis, si infinito tempore operaretur. Per hunc igitur modum, posuerunt quod possibile est esse actu multitudinem infinitam per accidens.

Sed hoc est impossibile. Quia omnem multitudinem oportet esse in aliqua specie multitudinis. Species autem multitudinis sunt secundum species numerorum. Nulla autem species numeri est infinita: quia quilibet numerus est multitudo mensurata per unum. Unde impossibile est esse multitudinem infinitam actu, sive per se, sive per accidens. - Item, multitudo * in rerum natura existens est creata: et omne creatum sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur : non enim in vanum agens aliquod operatur. Unde necesse est quod sub certo numero omnia creata comprehendantur. Impossibile est ergo esse multitudinem infinitam in actu, etiam per accidens.

Sed esse multitudinem infinitam in potentia, possibile est. Quia augmentum multitudinis consequitur divisionem magnitudinis: quanto enim aliquid plus dividitur, tanto plura secundum numerum resultant. Unde, sicut infinitum invenitur in potentia in divisione continui, quia proceditur ad materiam, ut supra * ostensum est; eadem ratione etiam . infinitum invenitur in potentia in additione multitudinis.

An primum ergo dicendum quod unumquodque quod est in potentia, reducitur in actum secundum modum sui esse: dies enim non reducitur in actum ut r sit tota simul, sed successive. Et similiter infinitum multitudinis non reducitur in actum ut sit totum simul, sed successive: quia post quamlibet f multitudinem, potest sumi alia multitudo in infumum.

Ad secundum dicendum quod species figurarum habent infinitatem ex infinitate numeri: sunt enim species figurarum, trilaterum ., quadrilaterum, ct

3> eue multitudinem infinitam. - esse inulta infinita c«KirCca ct cdJ. a b.
p) multitudinem. - multiplicationem D.
T) / * ' ' » . ~ TMmi codices.
o) aliqua. - alia ACDEFG.
i) sicut. d secundum D, scilicet ceteri.
t) ad aliquid -. sit, - ad aliquid quod (ad hoc quod D, ad hoc qund aliquid Ū) sit multitudo infinita ABCDFG et ed. a. E om per te quando sit.

rj cius. - talis ABCDEF.
o) infinitas multitudinis. - esse infinitas multitudinis D.
l) accipitur. - accipit ACDEG.
») rvt - vel etiam DFÜ.
multitudo. - orant* multitudo usdiccs <t edd. a b.
µ) etiam. - ct codici et edd. ab.
v) af. - quod codivea.
ζi quamlibet. - quaedam coJkcj c1 edd. 4 b.
n) trilaterum. - ut trilaterum Pxi.

sic inde *. Unde, sicut multitudo infinita numerabilis *f* non reducitur in actum quod sit tota simul, ita nec multitudo figurarum.

An rriAriUM dicendum quod, licet, quibusdam

positis, alia poni non sit eis oppositum; tamen infinita poni opponitur cuilibet speciei multitudinis. Unde non est possibile esse aliquam multitudinem actu infinitam.

ri ft tic inJe. - it tii tirmerfi l>, <t ne i* 17]l*< lq q l>.

p) mntilnJo infinitJ nufncrahii. - tnulifn]tf infinita numerali» G.

Commentaria Cardinalis Coietaru

¶ w titulo, »ecunduni multitudinem *quacumque*, sive de genere quantitati, live extra genus. Et hinc patet quod I. Iiti quaestio est altior et universalior quam inquisitio quae fit m *Physic.* ♦; quoniam ibi Jo matcnlli tantum multitudine, sequente divisionem continui, sermo est; hic autem de multitudine universaliter, sive materiali sive immateriali.

II. In corpore duo primo refert opinionem Avicennae et Algaxclis; secundo, improbando eam, respondet quaesito*.

III. Quoad primum, duas propositiones refert, ac eas declarat. Altera est: *impossibile est esse in actu multitudinem infinitam per se*. Altera, *possibile est esse tn actu multitudinem infinitam per accident*. – Declarantur ambae, manifestatis illis terminis, *infinita per se multitudo* et *infinita per accidens*. Probantur vero quia nunquam completur opus, si ex infinitis per se dependeret, secus autem per accidens; ut patet in exemplo litterae.

IV. Quoad secundum, sunt duae conclusiones responsabile quaesito, secundum diversitatem actus a potentia. *Prima* est Impossibile est esse in actu infinitam multitudinem, sive per se sive per accidens. *Secunda* est: Possibile est esse multitudinem infinitum in potentia .

¶ Prima conclusio probatur dupliciter . Omnis multitudo actu existens, est in aliqui specie multitudinis ergo est secundum aliquam speciem numeri ergo est finitn. – Antecedent patet Prima vero consequentia probatur: quia species multitudinis sunt secundum species numerorum. Secunda quia numerus est multitudo mensurata per unum.

V. Circa primam consequentium et ciu* probationem, dubitatur. Quia multitudo est quid communius quam numerus, et consequenter debet habere species plurev quam numerus: alioquin communioris rationem non retineret. Non ergo speciei multitudinis sunt secundum speciem numeri. – Et confirmatur hoc: quia dici potest quod species multitudinis finitae sunt secundum species numen; non autem species multitudinis absolute. – Et attestatur his Aristoteles, V *Metaphyx.*, capitulo de *Quanto* *, dicens quod *pluralitas finita est numerus*: quasi infinitatem excipii.it.

VI. Ad hoc breviter dicitur quod, cum ignota ex notioribus naturaliter cognoscamus, et experiamur omnis multitudinis species quas novimus, proportionales esse ipccicibus numeri. satis consonat arti ut possit universalis propositio formari , quod omnis species multitudinis est secundum aliquam speciem numeri.

Ad obiectionem autem dicitur, quod aliud est omnes species multitudinis ewe *species numeri*, quod falsum est: et aliud, omnes species multitudinis eue *secundum species numeri*, idest proportionales illis, quod assumptum est, et verum. Unde multitudo, quia universalius quid est. habet multo plurcs species quum numerus: quia habet omnes species numeri, et omnes species multitudinis immaterialis, quae proprie non esi numerus, etc. – Et per hoc paret ad confirmationem, quod illud voluntarie, non rationabiliter diceretur. – Textus autem Aristotelis nihil officit. Quandoquidem nihil ex illo ad propositum elici potest, nisi quod pluralitas infinita non esset numerus: sed hoc non obstat processui huic, sed magia confirmat secundam consequentiam, ut patet.

VII. Secundo probatur eadem conclusio-. Omnis multitudo in rerum natura acui cxisicns, est creata ergo comprehenditur sub aliqua certa intentione creantis: ergo certo numero. Ergo impossibile est quod sit infinita. – Antecedens patet. Prima vero consequentia probatur: quia non in vanum agens aliquid operatur. Reliquae relinquuntur ut evidentes.

VIII. Circa hanc rationem dubitatur; quoniam aut assumit falsum, aut non infert intentum. Cum enim assumitur quod *omne creatum sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur*, nut intelligitur de intentione certa *certitudine finis*; aut *certitudine medii* per quod acquiritur finis.

Si *certitudine finis*, tunc dupliciter exponi potest aut ita quod ipsum creatum *sit certus finis*; aut ita quod *habeat certum finem*. Si igitur sensus est, quod omne erantum comprehenditur sub aliqua intentione creantis ut cerrus fini», propositio videtur manifeste falsa quoniam aliquid creatum nec est finis creantis, nec alicuius alterius creaturae, put» infima creatura. – Si vero est sensus, quod omne creatum comprehenditur sub aliqua creantia intentione ut ud certum finem, propositio est verissima: quia Deus ipse, et participatio suae bonitatis, est certus cuiusque creati finis intentus α create. Sed tunc nihil iniert nd propositum: ex hoc enim non sequitur, *ergo sub certo numero*.

Si autem sensus est, quod omne creatum comprchcn- ditur sub aliqua intentione creantis, ut *certum medium* per quod acquiritur finis, propositio sidetur falsa, et non probata. *Falsa* quidem quia potest aliter comprehendi tub intentione creantis, quam hoc modo. Potest enim intendi, non ut certum medium ad acquirendum finem, sed ut comitans seu proveniens ex certo medio per quod acquiritur finis; ut patet ex Aserrue, XII *Metaphys.*, comment, xxxvu, ubi vult quod intelligcntiac moveant orbes ut assimilentur Deo m faciendo entia; et ad hoc sequitur infinitus circulationes este causatus ab eis et infinitos effectus, et infinitas animas esse creatas, apud Aviccnnam. – *Non probata* autem: quia ex illo medio, *nullum agens operatur aliquid in a* »- *num*, nihil iliud potest inferri nisi, *ergo agit propterfinem*, quo concesso, diceretur quod multitudo infinita est propter finem extrinsecum. scilicet Deum et conservationem perpetuae assimilationis causante ipsum ad Deum, ut philosophi dicunt.

IX. Circa eandem rursus rationem dubium occurrit quia committi tn ea videtur sophisma *a sensu diviso ad compositionem*, .l quolibet creato ad multa, mimo infinita, collective procedendo. Quamvis enim quodlibet creatum sit terminus alicuius certae intentionis et operationis ipsius creantis, multa tamen creatu non oportet esse terminum alicuius intentionis et operationis, sed multarum intentionum et creationum. Et consequenter infinita creata erunt termini infinitarum intentionum, sicut et creationum.

X. Circa eandem adhuc rationem dubium est: quia radicius, scilicet, *omne creatum comprehenditur sub aliqua certa intentione creantis*, licet ait vera in creatis *per se*, in creatis tamen *per accidens*, negaretur ab Avicenna. Multitudo enim per accidens infinita, non est intenta nisi per accidens, ut in littera dicitur: et consequenter non creatur nisi per accidens. Vocatur autem creatum per accidens, quod ad praeparationem alterius opus est creari; ut contingit de anima intellectiva, quae, praeparato a natura corpore disposito, semper creatur. Et quia infinita corpora fuerunt iam praeparata, infinitae animae sunt creatae; quibus, ut sic, accidit remansisse in actu, quia incorruptibiles sunt. Et sic carum infinitis non ponitur per se intenta; ved consequens ad aeternitatem generationis humanae.

XI. Ad evidentiam huius processus ., nota primo, quod ly *creatum* potest sumi *proprie*, ut distinguitur contra *causation*: et potest sumi *communiter*, ut non referat dicere *causatum* aut *creatum*. Et quod sumatur communiter, universalis probatio litterae insinuat, dum ad illius probatio-

nem assumpsit autem sumatur ostendit. – Pan malur. Si enim probationis cum *minum operatio* consequentia ad omni creato vctionis. Si vero : dum est ad pre *sequentia causa*

Verum, utroq *actu existentia*, sinuatur in litta (um esi et perse conservatur pei Comprehenditur quod actUllitr < est. dato quod i

XII. Ex hoc nisi de actu exist solutio omnium actu existentia p- nem alicuius fin assequendum int- iam terminata ei medium ad aliqi potuit esse finis i nec r itio tinis, n< Jutu existât. Et p finis et rnedii pe existens comprch tam ut finis quai nulla est creatura tinis alicuius alter productioni»; tun nulli enim creato »c, ratio tinis. qi medium autem : c rutu productiones ordinari ut mediu

Nec obstat prit niam, ut inm patet non potest esse cc sed oportet creatun ect esse intentum serum quod non si positione, *agens t* ex fine operationis intentionis. Ex eo in vanum, sed ad cc intentio operantis intentio agentis su sponsio ad primo .

XIII. Ad secund quia tou multitude unum creatum, qu unius primo intenti quod non solum si actu coexistant, sunt intentione creantis, posito committitur, t existai infinita multi *bihs sub certa mten* quia tam rationt me tionc tinis, repugnat

XIV. Ad tertium a *per accidens* potest , *accidens* distinguitur dari creatum per acci scipsum intentum q l terminus creationis,

Or «u.e.i.»

• (X n-ir «

• CJ. tum. t»nt
• Ct BSBB.HI

•Gir. eu. B.X
lib. IV, c°. . loj]

* & ««», it

et mc u w i.

• C. eun. *.

nem assumpsit quod *non in vatium agens operatur*. Quod autem sumatur proprie, ipsa verbi formalis significatio ostendit. – Parum autem aut nihil refert utro modo sumatur. Si cnim sumitur proprie, ponderanda sunt verba probationis cum dicit *aliquid operatur*, idest *propnum terminum operationis attingit*. Et per hoc excluduntur omnia consequentia «d proprium et intentum opus agentis et dc omni creato vcriticatur quod est propriu* terminus creationis. Si vero sumitur communiter, causatum restringendum est ad proprie causatum, ut distinguitur contra *consequentia causatum*.

Verum, utroque modo, restringitur ad causata vel creata *actu existentia*, ita quod collapsa excluduntur. Et hoc insinuatur in littera, cum dicitur *creantis*. Quod cnim creatura est et perseverat, continue quodammodo creatur, quia conservatur: pendet cnim et in fieri et in esse a creante. – Comprehenditur autem sub creantis intentione, non .solum quod acturtlitr comprehenditur, sed quod comprehensibile cit, dato quod actu non comprehenderetur.

XII. Ex hoc autem quod assumpta propositio non est nisi dc actu cxiitentibui, quae proprii termini actionis sunt, solutio omnium obsectorum · habetur. Omnia siquidem actu existentia potest Creator et ut medium ad acquisitionem alicuius tinis ordinare, et ut finem |>cr aliquid aliud assequendum intendere. Ex quo cnim actu exisure ponitur, bm terminata eius productio ponitur et consequenter ut medium ad aliquid acquirendum dirigi potest; et similiter potuit esse finis intentu* et acquisitus per aliquod medium; ncc ratio finis, ncc ratio medii ad finem, repugnat ei quod actu existai. Et propterca. cum intentio non sit proprie nisi finis et medii per quod acquirendus est tini», omne actu existent comprehensibile est sub certa intentione creantis, tam ut tinis quam ut medium. Ut fini» quidem tum quia nulla est creatura adeo infima, quae non sil aut eue possit fini* alicuius alterius; tum quia saltem est certus fini* suae productionis; tum quii hoc intclligitur quantum est cx se nulli enim creato actu existent) repugnat, quantum est cx sc, ratio lints. quamvis forte aliquid nullius sit lini*. Ut medium autem quia po»t ipsum restant multae aut multorum productiones et nobilitates, ad quarum aliquam potest ordinari ut medium, quod inm est en* in actu.

Nec obstat prima contra hoc membrum obicelio. Quoniam. ut inm patet ac dictis*, iormnlitr loquendo dc creato, non potest esse *consequens* proprium creationis terminum, sed oportet creatum creationem terminare. Tale autem oportet esse intentum ut finis, aut medium ad finem. – Nec est verum quod non sit probata. Quoniam cx illa assumpta propositione. *agens non operatur aliquid in vanum*, optirnc cx fine operationis exterioris, concluditur terminus interioris intentionis. Ex eo cnim quod nullius agentis operatio est in vanum, sed ad certum terminum proprium, oportet quod intentio operantis sit etiam respectu certi termini quoniam intentio agentis statuit finem operationi. – Et sic patet responsio ad primo obicem.

XIII. Ad secundam vero dubitationem ·, dicitur quod, quia tota multitudo existentium in actu potest accipi ut unum creatum. quoniam non excedit universum, quod unius primo intenti creati rationem habet; consequens est quod non solum singula creata, sed omnia simul, modo actu coexistant, sunt comprehensibilia sub aliqua una certa intentione creantis. Et propterc.i nullum sophisma in proposito committitur, ubi cx propositione adversarii quod actu existât infinita multitudo, infertur, *ergo est comprehensibilis sub certa intentione creantis, ergo non est infinita*: quia tam ratione medii ad consequendum finem, quam ratione finis, repugnat infinita* multitudinis.

XIV. Ad tertium autem dubium ·, dicitur quod *creatum per accidens* potest dupliciter intclligi. Uno modo, ut *per accidens* distinguitur contra *per se*. Et hoc modo, negatur dari creatum per accidens: quoniam omne creatum est per scipsum intentum π Creatore, sicut etiam est per scipsum terminus creationis; alioquin non fieret cx nihilo. Alio

modo, ui *yer accidens* distinguitur contra *yer* « *primo*, et significat idem quod *yer altud*. Et hoc modo datur creatam per accidens, idc*t per aliud, saltem occasionalitr. Et hoc modo animae intellectivae, tam apud adversarium quam nos, creantur per accidens' quamvis apud nos magi» per acciden* quum apud iptum. Sed hoc non aufert quin vint per scip sos intentae lingulae, sicut et per selpsas creatae. Quoniam, quamvis inter te habeant ordinem per accidens, relatae tomen ad createm, sunt et per se intentae et productae imo magis per se quam quodeumque corruptibile; quoniam rei incorruptibiles perfectiore* et digniores sunt universi panes, oc per hoc magis intentae. Cuius signum est. quod in sphaera activorum, solat «pedet sunt per κ intentae, quia solae sunt perpetuae. Et quoniam non solum singulae, sed infinitae simul ponuntur in actu, consequens est, ut dictum fuit ·. ut omnes sint per se intentae et productae, utpote sub aliqua una cctu intentione comprehensibiles; uno et simul producible», quantum est cx se, in actu.

XV Adverte hic. quod ex hoc loco habetur quod ». Thomas ademit sibi omnem viam concordiae cum doctrina Aristotelis, iuxta expositionem suum. Tenet namque Aristotelem putasse animos intellectiva» immortales, et numeratas secundum numerum corporum et constat Aristotelem tenuisse generationem aeternam. Ex his autem manifeste sequitur anima» humanas esse actu infinita*: quod hic decernitur impossibile, et in II *Cont. Gent.*, cap. i xxxi dicitur non repugnare doctrinae Aristotelis in III *Physic.* · et I *Cadi* ·, quia utrobique dc infinito materiali sermo fuit.

XVI. Circa hanc conduxlInnetn ♦, mulm afferuntur λ C* preolu · argumenta cx Gregario et Adam: sed omnia ad tna reducuntur. Z¶imo ergo arguit sic. D.mtur infinitae parte» proportionale* uctu in continuo, ergo possunt dari separatae- Ergo. – Probatur tcqucla quin omne absolutum cxlitens potest divina potenti t conservari sine eo quod non est dc essentia illius; sed continuatio unius cum alia non est dc essentia panium, ergo.

Secundo, Deus in quolibet initio cuiusque parti» proportionalis unius horae, potest creare angelum: ergo in una hunt creare infinito# in actu. – Et confirmatur quia quidquid potest Deus successive, potest simul, in rebus permanentibus.

l'ertio, non minoris potentiae est Deus quam infinitae animae, si essent, et qunm ignis inferni. Sed illae possent infinita simili, et ignis infinito» cruciatus, si essent ibi infinitae animae. Ergo.

XVII, Ad *pruna duo* argumenta respondetur breviter, quod ibi est Sophisma a *senau diviso ad compositum*. Quamvis cnim ile ratione singularum partium non sit continuitas cum alia, est tamen dc ratione omnium simul: quin dc ratione carum simul, est esse in poteniui, cui repugnet singularum ab invicem separatio. – Et similiter implicat numerare initia amnia partium proportionalium horae: quia ponitur ea successiva numeratione completa in fine horae, et tamen infinita. Si cnim infinita, nunquam numerabuntur et si complebuntur, non erunt infinita. Potest ergo Deus in singulis initiis, non nutem in omnibus. – Et per hoc ad confirmationem: quia nec simul ncc successive potest producere infinita actu existentia.

Ad *tertium* autem, concesso toto, nihil habetur contra intentum. Quoniam non cx defectu divinae potentiae, sed cx impossibilitate rei lactibili», consurgit quod infinita in actu esse nequeunt. Cum quo tamen stat quod illae conditionales sunt verae, sicut, si homo est lco, est rugibilis, non tamen sequitur, *ergo Deus potest facere hominem rugibilem*.

XVIII. Secunda conclusio · raponuva est Infinitum secundum multitudinem invenitur in potentia. – Probatur. Infinitum invenitur in potentia secundum divirionem continui ergo secundum multitudinem. – Probatur sequela quia augmentum multitudinis sequitur divisionem magnitudinis. Antecedens patet et probatur, quia proceditur ad materiam.

· I *XmL*, Stf
tuni«⁷»u..4v
, m.>,cc«a. j

· O. MOU nu

· U. bus. I

· Ci. ata. I*.

QUAESTIO OCTAVA
DE EXISTENTIA DEI IN REBUS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Qua vero infinito convenire videtur quod ubique et in omnibus sit, considerandum est utrum hoc Deo conveniat ". Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum Deus sit in omnibus rebus.

Secundo: utrum Deus sit ubique.
Tertio: utrum Deus sit ubique per essentiam et * potentiam et praesentiam.
Quarto: utrum esse ubique sit proprium Dei.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS SIT IN OMNIBUS REBUS

I *Sent.*, JbL xxvni. qu. i. trt. -; III *Conf. Gent.*, c* p. txviii.

— s,c PROCEDITUR. Videtur quod Deus non s': *n onlni^us rc^” ■ Qn' ' ' ? enim est supra omnia, non est in omnibus rebus. Sed Deus est supra omnia, secundum illud Psalmi *: *Excelsus super omnes gentes Dominus*, etc. Ergo Deus non est in omnibus rebus.
2. Praeterea, quod est in aliquo, continetur ab eo. Sed Deus non continetur a rebus, sed magis continet res *. Ergo Deus non est in rebus, sed magis res sunt in eo. Unde Augustinus, tn libro *Octoginta tnum Quaesi.* -, dicit quod *in ipso * potius sunt omnia, quam ipse alicubi.*
3. Praeterea, quanto aliquod agens est virtuosius, tanto ad ζ magis distans eius actio procedit. Sed Deus est virtuosissimum agens. Ergo cius actio pertingere potest ad ea etiam ' quae ab ipso distant: nec oportet quod sit m omnibus.
4. Praeterea, daemones res aliquae sunt. Nec tamen Deus est in daemonibus: non enim est *conventio lucis ad tenebras*, ut dicitur II *ad Cor.vi* . Ergo Deus non est in omnibus rebus.
Sed contra, ubicumque operatur aliquid, ibi est. Sed Deus operatur in omnibus, secundum illud Isaiae xxvi -: *omnia opera nostra operatus es in nobis. Domine.* Ergo Deus est in omnibus rebus.
Respondeo dicendum quod Deus est in omnibus rebus, non quidem sicut pars essentiae, vel sicut accidens, sed sicut agens adest * ei in quod agit. Oportet enim omne agens coniungi ei in quod immediate agit, et sua virtute illud contingere: unde in VII *Physic.* * probatur quod motum et movens oportet esse simul. Cum autem Deus sit ipsum esse per suam essentiam, oportet quod esse creatum sit proprius effectus eius; sicut ignire est proprius effectus ignis. Hunc autem effectum causât Deus in rebus, non solum quando primo

esse incipiunt, sed quandiu in esse conservantur; sicut lumen causatur in acre a sole quandiu ner illuminatus manet. Quandiu igitur res habet esse, tandiu oportet quod Deus adsit ei, secundum modum quo esse habet. Esse autem eat illud quod est magis intimum cuilibet, et quod profundius omnibus inest: cum sit formale respectu omnium quae in re sunt, ut ex supra * dictis patet. Unde oportet quod Deus sit in omnibus rebus, et intime.
Ad primum ergo dicendum quod Deus est supra omnia per excellentiam suae naturae; et tamen est in omnibus rebus ut causans omnium esse, ut supra * dictum est.
Ad secundum dicendum quod, licet corporalia dicantur esse in aliquo sicut in continente, tamen spiritualia continent ea in quibus sunt, sicut anima continet corpus. Unde et Deus est in rebus sicut continens res. Tamen, per quondam similitudinem corporalium, dicuntur omnia esse in Deo, inquantum continentur ab ipso.
Ad tertium dicendum quod nullius agentis, quantumcumque virtuosus, actio procedit ad aliquid distans, nisi inquantum in illud per media agit. Hoc autem ad maximam virtutem Dei pertinet, quod immediate in omnibus agit. Unde nihil est distans ab eo, quasi in se illud Deum non habeat. Dicuntur tamen res distare a Deo per dissimilitudinem naturae vel gratiae *: sicut et ipse est super omnia per excellentiam suae naturae.
Ad quartum dicendum quod in daemonibus intelligitur et natura, quae est a Deo, et deformitas culpae, quae non est ab ipso. Et ideo non est absolute concedendum quod Deus sit in daemonibus, sed cum hac additione, *inquantum sunt res quaedam*. In rebus autem quae nominant naturam non deformatam, absolute dicendum est Deum esse.

1) *hoc Deo conveniat.* - *haec Deo convenient* B.
?) *et.* - *per* F. om. ceteri.
γ) *rebus.* - Om. ABCEFG; infra utroque loro om. codicca.
δ) rei. - *cjj* ABCDEF. - Pro eo, *Deo* FG.
1) *ipso.* - *illo* codice*, *io* ed. a. - Ante *alicubi* addunt *sit* ABCDE.
C *ad.* - *ad aliquid* B.
rj *etiam.* - Om. ABCDE.

g) *adest.* - mot A.
1) *ignire.* - *tpnin* ABCDEF. - Pro *ignis, ipsius ignu* Ph
k) *rebus,* - Om. codice» et cdJ. *ab.* - Pro *causant omnium* cw.
creans omnium *cat* CE et cdJ. *ab.* - Pro *ut »upra dictum est, sicut dictum est* C, *sicut dictum est* ceteri.
λ) *Unde.* - *dum* ABCE. - *illud om. codices* et cJ. α
μ) *pratiac.* - *gloriae* i'.

n litulo
I turac d
non quaei
sed scun
quaestion
quaestioni
dupliciter
eundum c
virtus div
eundum s
determina
distincte, <
in Secundi
non intell
Ukjiic ad
II. In
quaesito a
bus rebus
Probati
essentiam:
non solun
sicut egen
omnibus r
sicut ignir
servari de
est aer illi
omne ager
Quod prot
et motum
Secundo
batur sic. .
sunt: ergo
cuilibet. Er
intime.
III. Cira
deinde term
ergo quod ir
scilicet quoi
tantum quo
gere utrumq
secundum I
exemplo lun
ferius ", cur
sermo, patcl
festantur, qu
IV. Nota
sequendae. §
cx probationi
agente, ut sic
<cd suppositi,
tum. ut doct
mediatione pi
immediado *vi*
non mendicar
tute. Et prop
mediatius «git
virtute
suppositi est.
nullum
pterea, quanto
mediadone suj
Deo secundum
supporitalis csl
intendit quod
suppasitaliter,
sitalitcr; ita qi
mediat suppos
tensuro litterae
constat non ni
ficarii tum qui
tur, *ergu Deu*

• V1J. npn, tt.

• Cf a«m. r <». M4

Nc&a. *45. • K«e. m -««.

I

I

?

• P». CUL. ».

T

«

• Qb. II.

<

c

T

• Ver» M

• Vctk ».

ft

•Cap.ii.-S-Ti. lcci. rw. p».

t

Commontarlu Cardinali* Caiotam

In titulo, ly *Deus* sumitur fornnditr. ut est nomen natura divinae ut distinguitur contra potentiam: ita quod non quaentur de Deo secundum potentiam quancumque, sed secundum substantium, ut patet ex introductione huius quaestionis, et ex titulo totius tractatus -, usque ad xiv quaestionem. Quod ut melius intelligatur, distingue ly *Deus* dupliciter, uno modo, *secundum scipsum*; .dio modo, *secundum eius diffusam virtutem*. Non est hic quaestio, an virtus divina diffusa sit in omnia: sed an ipse Deus, secundum scipsum, sit in omnibus. – Ly *sit in* non sumitur determinate pro aliquo speciali modo essendi *in*: sed indistincte, et in communi. Et hoc bene nota quia Scotus, in Secundo, dist. n, qu. i partu secundae illius distinctionis *, non intellexit hunc titulum. Sed differenda est eius ratio ad examina conclusionis -, ut melius percipiat.

II. In corpore articuli est una conclusio, responsive quaesito affirmative, habens duas partes*. Deus est in omnibus rebus intime.

Probatur primo *prima pars*, Deus est ipsum esse per essentiam: ergo habet esse creatum pro proprio effectu, non solum in fieri, sed in conservari ergo est in omnibus sicut agens, et non sicut accidens aut pars. Ergo est ita omnibus rebus. – Prima consequentia declaratur non similiter sicut ignis est proprius effectus* ignis. Et ly *quoad conservari* declaratur: sicut lumen causatur a sole quando est aer illuminatus*. Secunda vero sequela probatur, quia omne agens oportet coniungi et in quod immediate agit. Quod probatur auctoritate VII *Physic.*, text. 8 *“movens et motum oportet esse simul.*

Secunda autem pars conclusioni», scilicet ly *intime*, probatur sic. *Esse* est formale respectu omnium quae in re sunt, ergo inest profundius omnibus, ergo est intimum cuilibet. Ergo Deus, proprius actor essendi. est in omnibus intime.

111. Circa hunc processum, primo declaranda est forma, deinde termini *, et post examinabuntur singula **. Nota ergo quod in textu prima consequentia non infert utrumque, scilicet quod esse dependeat et in fieri et in conservari: sed tantum quod sit proprius effectus*. Visum est autem Jungere utrumque in uno consequente, quia in littera omnino secundum horum non probatur, sed declaratur tantum exemplo luminis. Et quia vere consequentia volet, ut inferius *, cum de dependentia et conservatione rerum erit sermo, patebit; propterea etiam hic «uperciclicitu» manifestantur, quia inferius in loco proprio probabuntur.

IV. Nota *secundo*, quod in consequente secundae consequentiae, subintelligitur ly *immediatum*. Ut enim patet ex probatione, sermo est de agente proximo seu immediate agente, ut sic. Nec est sermo de quacumque immediatione, sed suppositi. Agens enim potest dupliciter dici immediatum, ut docetur in III *Cunt. Gent.*, cap. lxx scilicet immediatione *virtutis*, et immediatione *suppositi*. Est autem immediatione *virtutis*, quando virtus agentis iungitur effectui non mendicando talem coniunctionem ab aliqua alia virtute. Et propterea, quanto agens est superius, tanto immediatius agit immediatione virtutis; quoniam inferius agit virtute superioris, et non converso. Immediatione autem *suppositi* est, quando inter suppositum agens et effectum, nullum mediat suppositum subordinitum coagat*. Et propterea, quanto agens est inferius, tanto est immediatius immediatione suppositi. Et quoniam hic est sermo de ipso Deo secundum scipsum, an sit in rebus, ideo immediatione suppositalis est ad propositum: ita quod consequens illud intendit quod Deus est in omnibus *ut agens immediatum suppositaliter*, idest proximum et propinquissimum suppositum, ita quod inter Deum et quolibet rem, nullum mediat suppositum agens illam. – Putet autem hunc esse sensum litterae, tum ex probatione ibidem inducta, quam constat non nisi de sic proximo agente et movente verificari: tum quia ex iota immediatione virtutis non inferitur, ergo *Deus secundum seipsum est in omnibus*. sed

secundum eius diffusam et participatam virtutem; vel Avicenna, ponens ♦ primam intelligentiam tantum Deum per se ipsum produxisse, concederet. Quomodo autem hoc verum sit. facile manifestabitur.

V. Nota *tertio*, quod consequens primae consequentiae, scilicet *ergo habet esse pro proprio effectu*, potest dupliciter intelligi, quantum ad praesens specialiter. Uno modo, ut ly *proprium* distinguitur contra *commune*: et sic est sensus, *exse est effectus a solo Deo proveniens*, excludendo omnem mediam causam effectivam. Et hunc sensum accipit Scotus, in Quarto, dist. i, qu. i et male. Sed de hoc in qu. xlv. * An. > inferius disputabitur. – Alio modo, vel iv *proprium* distinguitur contra *alienum*. Alienum autem, in proposito, dicitur omne quod per aliud inest, etiam si per se inest; et sic *proprium* idem significat quod *per se prima*. Et hic est intentus et verus sensus. *Esse* enim est per se primo effectus primae causae, et ratio cuiusque rei quod sit a prima causa, ut in praedicto loco patebit. Et hoc directe intendit consequentia litterae, volens quod ab esse per essentiam derivetur omne esse ut sic, ut proprius effectus», idest per se primo effectus. – Et quamvis, vel ibi patebit, possit multis modis verificari. ad propositum tamen unus sufficiat, per quem magis liquet praesens littera. Dicitur ergo *esse proprius* seu *per se primo effectus** Dei, quia solus Deus potest omnia facere quae exiguntur ad hoc ut aliquid sit. quidquid ait illud. Omnis enim res aut est materialis, aut immaterialis. Si materialis, ad eam eius exigitur materia, quae vel solo Deo creatur et conservatur si immaterialis, a Deo solo est, ut inferius probabitur, cum de potentia creative vel bx eu., < d i. tractabitur. Et hinc patet quod in omni re est aliquid productum et conservatum a solo Deo proxime et immediate in rebus quidem materialibus, substantia materiae praeae, in separatis autem, ipsa substantia. Et propterea Deus dicitur agens omnium immediate immediatione suppositi. Non enim dicitur in littera quod Deus est agens immediatum omnium *quoad omnia*, sed *quoad aliquid*, scilicet ad esse quia omnia agit immediate, quoad aliquid requisitum ad esse illius. Et propterea assumpsit pro medio termino causalitatem quam habet Deus respectu ipsius *esse*, quod omnibus oportet esse commune quod enim non participat eum, non est.

VI. Nota *quarto*, quod in probatione secundae partis conclusionis, *esse* dicitur profundius ac intimius omnibus, quia est formale respectu omnium. Et mento: nihil enim in re aliqua est, quod non actetur per esse, rive pars essentialis*, sive integralis, rive praedicatum substantiale vel accidentale; omnem enim gradum, omnem rationem esse attingit. Multa tamen in re sunt, quae non sunt substantia, aut corpus, etc. Profundius ergo omnibus. et quod ultimo in resolutione restat, et quod primo compositionem terminat. est *esse*, etc.

VII. Circa sensum conclusionis et titulum -, dubium occurrat ex Scolis, in Secundo, dist. n, qu. v. Ibi enim. « Quaero », inquit, < quid intendis quaerere et concludere? Aut praesentiam Dei in omnibus ratione operationis », aut ratione immensitatis*. Si primum, ergo committitur petitio principii; quia conclusio est, *Deus est in omnibus, idest contunctus omnibus ut agens*, et medius terminus est hoc idem, ut patet in littera. Et praeterea, haec conclusio non est ad propositum; quia quaestio tua est de praesentia quae spectat ad immensitatem Dei, ut in introductione quaestioni ponis. – Si secundum, ergo praesentia immensitati* concluditur apud te » posteriori, ex praesentia agentis* ut rive. Et tunc sequitur ulterius, *ergo substantia spiritualis est in loco prius natura quam aliquid operetur*, quod tu negas in materia de loco angelorum. »

VIII. Ad huc dicitur, quod coniunctio Dei cum rebus potest sumi dupliciter, uno nuxlo, pro ipso *contactu*, quo Deus ipse rem per se ipsum tangit; alio modo, pro *relatione praesentiae*, qua, denominatione relativa, dicitur praesens secundum se alicui. Si sumitur primo modo, sic Deum

n,r

* An. >

bx eu., < d i.

* et »æ. u. p.

• Kass. m4-
.. Nsa. ni Hi

• Q«OT, «rt. i.

«n. i.

esse in rebus. nihil aliud esi quam immediate producere ct conservaro rea. Si vero sumitur secundo modo, sic est relatio rationis in Deo consequens contactum praedictum.

/X. Ad obicctionem ergo Scoti -, dicitur quod, lormalitcr loquendo, hic est quaestio dc praesentia spectante ad im-mensitatem. sed non dc illa quum ipse lingit priorem omni contactu. Sed praesentia immensitatem consequens, cum non possit intclligi absque extremorum existentia, nisi su-matur in potentia, nut est ipse contactus creaturarum, quo creatune fiunt ct sunt sic quod impossibile eat aliquid fieri nut esse quod non taliter tangatur a Deo: sicut praesentia corporis infiniti ud omnia loca, esset contactus omnium lucorum, sic quod impossibile esset poni locum qui non tangeretur ab eo (sed in hoc fallitur imaginatio quia con-tactus locnli* supponit utrumque extremum; contactus au-tem divinus non supponit, sed facit creaturas; olioquiri non esset i* quo res fiunt et sunt): nut est relatio praesen-tiae. qua Deus relative dicitur actualiter praesens creaturae; ct haec manifeste sequitur existentiam creaturae. In propo-sito igitur, dicendum est quod quaeritur de praesentia int-mensitati* *indistincte* .

Nec sequitur, *ergo datur alia praesentia spiritualis substantiae prior operatione*: quoniam praesentia immen-sitatis coincidit cum praesentia per operationem. – Nec se-quitur, *ergo est ibi petitio principii*. Tum quin quaestio ct conclusio est dc praesentia indistincte medium autem est praesentia per modum agentis immediati et sic est processus ab inferiori ad superius affirmative. Tum quia, dato quod quaestio ct conclusio esset dc coniunctione con-tactus. medium est definitio ipaius conjunction»: et sic non est petitio, quoniam concluditur quasi pusio de subjecto, per definitionem passionis; dum ostenditur Deum esse per scipsum coniunctum omnibus, per definitionem eius quo.l est esse coniunctum per scipsum; quod nihil aliud est quam immediate, immediatione suppositi, agere ac conser-vare omnia. Tum quia, si quaestio ct conclusio est do esse in rebus per relationem praesentiae, medium est quasi causa, seu fundamentum, maioris extremitatis. – Et sic patet quod, si quaestio ista intelligitur de esse in rebus specialiter, processus est α priori, scilicet « definitione pas-sionis, vel a fundamento relationis. Si autem indistincte, sic est ab inferiori od superius affirmative. Et sic nunquam admittitur vitium.

X, Circa probationem secundae consequentiae *, occurrit dubium cx Scoto. in Primo, dist. xxxvii, qu unica, ubi vult ct quod ista assumpta propositio, *agens oportet coniungi ei in quod immediate agit*, est falsa: ct quod illa Aristotelis, *moyens et motum oportet esse simul*, est quasi per accidens ct quod processus iste, cx his inferens Deum se-cundum seipsum esse praesentem omnibus, non valet.

Primum igitur probat sic. Sol agit immediate ubi non est ergo. Antecedens probatur, quia sol generat in visce-ribus terrae mincram vel aliquod mixtum, ct proximum principium clicitivum talis generationi* est substantia solis; ergo. Quod enim substantia solis sit principium genera-tionis substantialis illius mixti, patet. Quod autem sit pro-ximum principium, probatur: quia accidens quodeumque. sive lumen sive quodlibet aliud, non potest esse principium substantiae. – Praeterea, agens naturale non posse agere m distans nisi pracagat in praesens, oritur cx altero horum* scilicet, aut cx concursu duarum potentiarum subordina-turum in eodem agente. aut ex imperfectione potentiae activae, non polentis producere perfectius, nisi procedendo dc imperfectiori ad perfectius. Exemplum primi: sol non generat hoc, nisi illuminet medium. Exemplum secundi* generans non generat, nisi alteret ct disponat, etc. Ergo agens non posse agere in distans quin agat in praesens, est propter istas conditiones. Igitur non est necessarium sim-pliciter: quia potest dari agens, in quo neutra harum con-ditionum habet locum.

Et hinc sequitur *secundum* : quia propter istas conditio-nes vcrificaiur dc moventibus ct motis.

Et *tertium*: quia Deu» est agens omnipotens, in quo nulla harum conditionum repentur; ct propterca, cx hoc quod immediate producit aliquid, non sequitur necessario,

ergo secundum scipsum est praesens illi. – Et confirmatur, inquit, huc *tertium* dupliciter. *Primo*, quia, si Deu» esset in aliquo certo situ, posset immediate producere aliquid in quacumque distantia, quin esset omnipotens : ergo cx im-mediata productione non nccessnno infertur praesentia se-cundum essentiam. *Secundo*, quin positu priori, non ne-cessario «equitur positio posterioris sed praesentia Det secundum potentiam , est prior praesentia eius secundum substantiam : ergo posita illa, non est neccsse poni istam. Probatur minor: quia prius natura creatura terminat actum divinae potentiae, quam sit ei Deus praesens, ut patet in prima mundi productione.

XI. Ad evidentiam horum, sciendum est quod, quia in his agentibus quae apud nos sunt, invenitur duplex prae-sentia agentis nd possum, altera *situalis*, qua ultima eorum sunt simul, altera *rirlualts*, qua operatio agentis attingit effectum seu passum, nullum attingendo medium, sive in-terisit aliquid vive non. distincta crt etiam in agentibus spi-ritualibus duplex praesentia, altera secundum *substantiam*, qua ipsu substantia agentis definita, aut quasi definito est huic passo; altero secundum *virtutem*, sicut in supradictii. Et propter hanc duplicem praesentiam, laboravit tantum Scotus *, imponens s Thomae utrumque contradictioni» . o. partem ct quod posuit primam praesentiam in hoc arti-culo, ct quod negavit eam in materio dc loco angelorum; ct quod plus est, quod apud s Thomom hic, praesentia secundum substantiam est prior quam secundum poten-tiam. Sed longe aliter est. Quoniam apud s. Thomom, licet aliud sit esse praesentem secundum substantiam, ct aliud secundum potentiam ; non tamen aliud est esse praesentem secundum substantiam, ct aliud secundum potentiam *im-mediate attingentem effectum seu passum* : praesentia enim potentiae, ut in sequenti * patet articulo, non exigit im-mediationem suppositi. Nec tomen sunt omnino idem esse praesentem secundum hubstantiain, et secundum potentiam Immediate agentem, etc.: sed distinguuntur sicut ratio prae-sentiae et res praesens Quoniam immediate attingere est ratio praesentiae, non solum potentiae, sed substantiae: ita quod, sicut substantia rituata. sini est praesens, ct tamen ipM «ubstantiu est praesens; ita substantia spiritualis im-mediato uirnctione est praesens, itn quod ipsa substantia est praesens, et non operatio eius, ut *quod*. Et sic istac duae praesentiae, in spiritualibus, non omnino duae sunt, nec omnino una sed habent sc medio modo, scilicet ut *quo quod* Et propterca diximus* quod in littera, quae

cx immediate attingere concludit praesentiam substantiae, proceditur a definitione ad definitum, idest a ratione ad id cuius est ratio. XII. Ad rationes ergo Scoti * singillntim dicendo, ad *pri-mam*, negatur quod »ol ngut immediate in distans: falsum-que est quod forma substantiali» sit elicitis um principium generationis mincrae. Quoniam substantia nullius operatio-nis est proximum ct clicitivum principium, ut in qu.r.xxxii* ostendetur diffuse. Nec ineonvcnlit accidens esse principium instrumentale generationis substantiae: instrumentum enim non est causa, sed causae organum. XIII. Ad *secundam* veni dicitur, quoti propter neutram illarum causarum convenit agentibus naturalibus non po»»e agere in distans, nisi in propinquum praeagant: sed ctt propter imperfectionem negative pertinentem ad virtutem activum inquamium limitatu est. Et ideo reservatur hoc soli Deo. – Hanc rationem cx sensibus accepimus illas vero Scotus finxit. I nde Aristoteles. VII *Physic*. ♦. inductive cx sensibilibus probat movens, etiam intcntiotuilc, ct morum oportere esse simul; ut paret ibi dc obiectis sensuum.

XIV. Et si quaeratur quae universalia ratio sit quod agens ct immediatum patiens oportet cue simul, seu coniungi respondetur quod, cum csvc simul seu coniungi, ct imme-diate attingere, non uniformiter se habeant, non potest cl» uniformis ratio assignari, him enim dictum est' quo.l prae-senlia substantiae ct praesentia potentiae immediate, in quibusdam «unt omnino diversae, in quibusdam autem coincidunt. Et propterca dicendum est quod. ubi hae prae-sentiae sunt omnino diversae, praesentia operationis infert praesentiam potentiae, cx limitatione agentis: ubi autem

sunt quasi idc pterca propos vera in omni, in diversis. E ferendam prai

XV. Et pe *tinnem*. Ad *f* niam cx illo cius contradici Deus esset in potens, sequit cx eo i ero qu» nisi mediante tnti ritualiter, tradictionis si vero dicitur qi surio postcriui praesentiae no coincidunt. in propterca sc 1

XVI. In re *datantia*, in] *naturalia*, sup/ vero est dissim suppositi viri Propositio auti *agere m dista* sed absolute, di Dc distantia eni ..«ens hjbct sil *virtutis*, patet consequenter v ut patet cx dicti modo vera: sir siquidem dupli virruosius, tant *aliquid*. Et sic quodammodo j

a oom n.

er iuuoi t.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• a.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

• Knot.

sunt quasi idem, illatio tenet ex identitate illarum. Et propter hoc propositio illa, oiu/ie *agens* etc., est universaliter vere in omnibus agentibus. quamvis ex diversi» radicibus in diversi*. Et ideo ex ipse merito procedi potuit ud inferendam praesentium immensitatis divinae in omnibus.

XV. Et per hoc patet responsio ad utrumque *honem*. Ad *primam* quidem, negatur conditional». quoniam ex illo antecedente sequitur et illud consequens, et cius contradictorium; au per hoc neutrum sequitur. Si enim Deus esset in aliquo certo situ, ex eo quod Deus omnipotens. sequitur quod posset in quodeumque ubicumque: ex eo vero quod in certo situ, sequitur quod in nihil posset nisi mediante proximo; hoc enim spectat ad rationem limitati ritualiter. Et sic patet quod sequitur utraque pars contradictionis simul et consequenter nullo. – Ad *secundam* vero dicitur quod, licet verum sit prius non inferre necessario posterius, quando sunt omnino diversa, attamen huc praesentiae non sunt omnino diversae, sed, ut dictum est*, coincidunt, in spiritualibus, ut ratio et id cuius ratio. Et propter hoc se habent «liquo modo ut prior et posterior.

XVI. In responsione ad tertium, adverte primo, quod *distantia*, in proposito. est quadruplex scilicet, *situalis*, *naturalis*, *suppositalis*, et *virtualis*. Situalis patet naturalis vero est dissimilitudo naturae: «upporicalis autem, mediatio suppositi; virtualis demum, mediatio virtutis virtualiter. Propositio autem illa, *agens, quanto virtuosius, tanto potest agere in distantius*, loquendo non de agente tali vel tali, sed absolute, de sola distantia naturae est vera simpliciter. – De distantia enim *situs*, patet quod est falsa quia non omne agens habet situm, etiam definitive. – De distantia quoque *virtutis*, patet etiam quia quanto agens est superius». et consequenter virtutoriui, unio est propinquius virtualiter. ut patet ex dictis. – De distantia autem *suppositi*, est aliquo modo vera, simpliciter autem, idest totaliter, falsa. Potest siquidem dupliciter intelligi. Uno modo sic agens, quanto virtutoriui. tanto potest *in distantius xuppositahter quoad aliquid*. Et sic est verissima unde Deus posset per infinita quodammodo supposita media cooperuntia, educere for-

main bovis de potentia vel materia, vel aliquid huiusmodi facere, quae ipse non producit immediate immediadone suppositi, et virtutis tantum. Alio modo sic tanto potest *in distantius xuppositaliter secundum re totum*. Et sic propositio et falsissima. Imo, ut in littera dicitur, hoc ad maximam Dei potentiam spectat, ut nihil compati possit distans secundum ve totum suppositaliter: quia in quolibet subiecto oportet aliquid esse productum ut conservatum continue a Deo immediate immediatione suppositi, ut dictum est. Et quia de ista distantia praesens articulus loquitur, et ac de praesentia illi opposita, ideo in littera, absque alia distinctione, negata est, et bene, propositio illa, intendens de distentioni secundum se totum, et non secundum aliquid sui. – De distantia autem *naturae*, cuius etiam littera meminit. propositio est simpliciter vera: quia quanto agens est virtuosius, tanto ex elongatione potentia potest facere ibi simile, adeo ut Creator ex nullo modo simili producere possit, scilicet ex nulla potentia, quia ex nihilo.

XVII. Adverte *secundo*, quod in littera fit mentio de distantia supposituli. et de coniunctione virtuali penetrante et superante quodammodo distantiam suppositalem. et de immediatione supposituli. Et ex hoc quod non distantia suppositali*. sed conjunctio virtualis penetrans inventam suppositalem distantiam, spectat ut perfectionem virtutis, inferitur implicite ergo *non distantia, sed coniunctio agentis cum effectu, sequitur perfectionem agentis*. Et ex hoc inferitur explicito ergo *ad maximam Dei virtutem pertinet, ut nihil a se distare xuppositaliter possit secundum se totum, sed oporteat* ipsum esse comunctum suppositaliter omnibus. Et tunc processus iste per locum ubi *maiori*; ubi productione in qua invenitur distantia suppositalis, ipsa distantia non sequitur perfectionem agentis, sed potius conjunctio penetrans illam; ergo, simpliciter, ipsa distantia suppositalis non spectat ad perfectionem agentis, sed potius conjunctio. Ergo posse agere in distantiu» secundum et totum suppositaliter. non sequitur perfectionem virtutis: sed potius conjunctum oportere esse omnibus, ad maximam virtutem spectat.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS SIT UBIQUE

Infra, qu. xvi. Art. 7.

3. qu. iii, art. 3. I. Soit, dU. xxxvii, qu. ii. «n. 1. III. Quodl. XI. an. 1.

Gatt., cap. utrxn;

SECUNDUM MENSEM proceditur. Videtur quod Deus non sit ubique. Esse enim ubique esset, non omnino loco. et sic in omni loco non convenit Deo, cui non convenit esse in loco: nam incorporalia, ut dicit Boetius, in libro *de Hebdomada* *, non sunt in loco. Ergo Deus non est ubique.

2. Praeterea, sicut se habet tempus ad successiva. ita se habet locus ad permanentia. Sed unum indivisibile actionis vel motus, non potest esse in diversis temporibus. Ergo nec unum indivisibile in genere rerum permanentium, potest esse in omnibus locis. Esse autem divinum non est successivum, sed permanens. Ergo Deus non est in pluribus locis. Et ita non est ubique.

3. Praeterea, quod est totum alicubi, nihil eius est extra locum illum. Sed Deus, si est in

aliquo loco, totus est ibi: non enim habet partes. Ergo nihil eius est extra locum illum. Ergo Deus non est ubique.

Sed contra est quod dicitur Ierem. xxii *: *caelum et terram ego impleo*.

Respondeo dicendum quod, cum locus sit res quaedam, esse aliquid in loco potest intelligi dupliciter: vel per modum aliarum rerum, idest sicut dicitur aliquid esse in aliis rebus quocumque modo*, sicut accidentia loci sunt in loco; vel per modum proprium loci, sicut locata sunt in loco. Utroque autem modo, secundum aliquid, Deus est in omni loco, quod est esse ubique. Primo quidem, sicut * est in omnibus rebus, ut dans eis esse et virtutem et operationem: sic enim est in omni loco, ut dans eis esse et virtutem locativam. Item, locata sunt in loco inquantum replent

3) *ew*, – *Deum esse cisdico** et ed. a. fi) actionis. – in genere actioni* D«B. – I*ro temporibus. partibus tmporū G. – in genere om. C j) in pluribus locis ... Ergo Deos wm tif (vide »cq ergum.). – Om. F; pro EJ ita. Ergo AliCDE.

<} ems. – Om. AHCE ei ed. a. – tUutn om. AC. o idcit... quacomuc mada. – Om. O ei ed. a; Uret om. F; quocique mojn om. D. – Pto arcidHitia hei. accideotta beati a b. O nent. – sic PEFaK r) ei. – els BCFG et edd. a b.

locum: ce Deus omnem locum replut. Non sicut coq>us -; corpus enim dicitur replere locum, inquantum non compatitur secum aliud corpus; sed per hoc quod Deus est in aliquo loco, non excluditur quin alia' sint ibi: imo per hoc replet omnia loca, quod dat esse omnibus locatis, quae replent omnia loca *.

At> primum ergo dicendum quod incorporalia non sunt in loco * per contactum quantitatis dimensivae, sicut corpora: sed per contactum virtutis.

Ad secundum dicendum quod indivisibile est duplex. Unum l quod est terminus continui, ut punctus in permanentibus, et momentum in successivis. Et huiusmodi indivisibile, in permanentibus, quia habet determinatum situm, non potest esse in pluribus partibus loci, vel in pluribus locis: et similiter indivisibile actionis vel motus, quia habet determinatum ordinem in motu vel actione, non potest esse in pluribus partibus temporis. Aliud autem indivisibile est, quod est extra totum genus continui: et hoc modo substantiae incorporeae, ut Deus, angelus * et anima, dicuntur esse indivisibiles. Tale igitur indivisibile non applicatur ad continuum sicut aliquid cius, sed inquantum contingit illud sua virtute. Unde secundum quod virtus sua se potest extendere ad unum vel multa, ad parvum vel magnum, secundum

hoc est in uno vel pluribus locis, et in loco parvo vel magno.

Ad tertium dicendum quod totum dicitur respectu partium*. Est autem duplex pars: scilicet pars essentiae, ut forma et materia dicuntur partes compositi, et genus et differentia partes speciei; et etiam ' pars quantitatis, in quam scilicet dividitur aliqua quantitas. Quod ergo est totum in aliquo loco totalitate quantitatis, non potest esse extra locum illum: quia quantitas locati f commensuratur quantitati loci, unde non est totalitas quantitatis, si non sit totalitas loci. Sed totalitas essentiae non commensuratur totahtati loci. Unde non oportet quod illud quod est totum totalitate essentiae in aliquo, nullo modo sit extra illud. Sicut apparet etiam · in formis accidentalibus, quae secundum accidens quantitatem habent: albedo enim est tota in qualibet parte superficiei, si accipiatur totalitas essentiae, quia secundum pertectam rationem suae speciei invenitur in qualibet parte superficiei -; si autem accipiatur totalitas secundum quantitatem, quam habet per accidens, sic non est tota in qualibet parte superficiei. In substantiis autem incorporeis non est totalitas. nec per se nec per accidens, nisi secundum perfectam rationem essentiae. Et ideo, sicut anima est tota in qualibet parte corporis, ita Deus totus est in omnibus et singulis.

·-) *corpus*. – corpora ADEFG et ed. *a*.
    alia. – {xad *alia* now cxxlxc}.

κ) *omnia loca*. – *loca* codkes et ed. *e*, *loca amnia* ed. *b*.
λ) *Unum*. – *Unum quidem* DDE.

μ) *an^tlus*. – Om. ABCDE; put *anima* xdduni *et substantial ic~paratae* ABCDEF.

v) *etiam*. – rr| B. <<τ *tiiasn* celui, om ed. *a*. – Pro tx *quam*. iit
quae \CDE, in *qua* It.

ς) *quantitas locatt*. – *locatum* B.

υ) *etiam*. – Om. FG.

-5) *superficiei*. – Om. endkex et ed. *a*.

Commolitam Cardinalis Caietani

Tnvi.t* dani». – In corpore duo: pruno distinguit, secundo respondet quaesito unica condusionc bimembri, iuxtu propositam distinctionem.

Distinctio est istn. Esse in loco dupliciter, ut in *re*, et ut in *loco*. Probatur quia locus est res et locus.

Conclusio vero responsive est: Deus est utroque modo, secundum aliquid, ubique.

Probatur quoad primum modum. Deus dat esse, virtutem et operationem omnibus rebus: ergo omnibus locis. – Quoad secundum vero. Deus dat esse omnibus replen-

tibus loca: ergo est in omnibus locis quodammodo ut replens omnia loca.

II Circa haec adverte, quod *replere locum* dupliciter dicitur: scilicet *formaliter*, et *effective*. Corpus locatum replet locum formalitcr: Deus effective. Et cx hoc sequitur diffcrentia in littera posita, quod corpus replens exdudit alii: Deus autem replens non. imo facit alia locari. Et propterca in condusionc non *absolute* dicitur quod Deus est in loco ut in loco absolute: sed *secundum aliquid*, idest quodammodo, quia scilicet non formalitcr. sed causaliter.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT UBIQUE PER ESSENTIAM. PRAESENTIAM ET POTENTIAM

I *Sent*, di>t. invu. qu. I, xrt. j; << in cipo>. lit.

&*?*D TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod JSèmalc assignentur modi existendi Deum* rebus, cum dicitur quod Deus est omnibus # rebus per essentiam, potentiam et praesentiam. Id enim per essentiam est in aliquo, quod essentialiter est in eo. Deus autem non est essentialiter in rebus: non enim

est de essentia alicuius rei. Ergo non debet dici quod Deus sit m rebus per essentiam, praesentiam et potentiam.

2. Praeterea, hoc est esse praesentem alicui7 rei, scilicet non deesse illi. Sed hoc est Deum esse per essentiam in rebus *. scilicet non deesse alicui rei. Ergo idem est esse Deum in omnibus ·

a) *exiitendt Deum*. – *dicendi Deum ctsc* B.

p) *omnibus*. – Om. ACE. – Mox, transponendo, *praesentiam et potentiam* ACDE.

γ) *alicui*. – *alicuius* ACFF. – *scilicet* om. codue> et edd. J <.

i) *rebus*. – *omnibus cmŬcca*. – *scilicet* omittunt codice* et editio-ne> *ab*.

i) *esse Deum in omnibus*. – *esse in omnibus* ABCL. *in rebus tare* F, om *Deum* G, *etsc in Deum omnibus* cd·a.

per osuntu
fuit dicere
tiam, praes
3. Praei
nium rerur
tiam et vo!
in rebus pi
per potenti
4. Praet
ctio supera
aliae perfec
citur esse s
tiam, videt
ctionem del
Deum in n
Sed coxi
«dux. *Cant. Cant.*
Î^q u h 'k''- *omnibus*
tia: tamen J
per gratiam
Responde
re aliqua du
sac agentis:
nb ipso. Al
est in opera
nibus anima
cognoscente,
igitur secum
tionali creati
actu vel ha
creatura per
esse hoc mo
In rebus v
considerandu
esse * dicunt
regno suo ' pi
que praesens.
« aliquid r esse
sunt; sicut o
cuntur esse ·
secundum sut
mus. Secundi
dicitur aliquid
habetur.
Fuerunt eq
xerunt divinae
et incorporalia
iecta esse dic

ς) *sit*. – *esset* At
r> *Deus*. – Ora. *i*
·-) *debeat* – *debe*
·-) *Cantt.* – Om.
■> *erturu*. – *eous*.
λ) *illum*. –
j>) *esse*. – Om. R
») imo. – *scilicet* t
ABCDE.
ξ) *aliquid*. – *aliqu*
·-) *essr*. – Om. AH
«) *spiritualia* ro/.
t-corruptibilia ACDE(
otn. *visibtl· i sero et*

per essentiam et praesentiam. Superfluum ergo
fuit dicere quod Deus sit in rebus per essen-
tiam, praesentiam et potentiam.

3. Praeterea, sicut Deus est principium omnium rerum per suam potentiam, ita per scientiam et voluntatem. Sed non dicitur Deus esse in rebus per scientiam et voluntatem. Ergo nec per potentiam.

4. *Praeterea, sicut gratia est quaedam perfectio superaddita substantiae rei, ita multae sunt aliae perfectiones superadditae. Si ergo Deus dicitur esse speciali modo in quibusdam per gratiam, videtur quod secundum quamlibet perfectionem debeat * accipi specialis modus essendi Deum in rebus.*

Sed contra est quod Gregorius dicit, super *Cani. Cantic.* '*, quod *Deus communi modo est in omnibus rebus praesentia, potentia et substantia: tamen familiari modo dicitur esse in aliquibus per gratiam.*

Respond eo dicendum quod Deus dicitur esse in re aliqua dupliciter. Uno modo, per modum causae agentis: et sic est in omnibus rebus creatis: ab ipso. Alio modo, sicut obiectum operationis est in operante: quod proprium est in operationibus animae, secundum quod cognitum est in cognoscente, et desideratum in desiderante. Hoc igitur secundo modo, Deus specialiter est in rationali creatura, quae cognoscit et diligit illum [†] actu vel habitu. Et quia hoc habet rationalis creatura per gratiam, ut infra patebit ^{*}, dicitur esse hoc modo in sanctis per gratiam.

In rebus vero aliis ab ipso creatis quomodo sit, considerandum est ex his quae in rebus humanis esse * dicuntur. Rex enim dicitur esse in toto regno suo ' per suam potentiam, licet non sil ubique praesens. Per praesentiam vero suam, dicitur aliquid r esse in omnibus quae in prospectu ipsius sunt: sicut omnia quae sunt in aliqua domo, dicuntur esse ' praesentia alicui, qui tamen non est secundum substantiam suam in qualibet parte domus. Secundum vero substantiam vel essentiam, dicitur aliquid esse in loco in quo eius substantia habetur.

Fuerunt ergo aliqui, scilicet Manichaei, qui dixerunt divinae potestati subiecta spiritualia esse ' et incorporalia : visibilia vero et corporalia subiecta esse dicebant potestati principii contrarii.

Contra hos * ergo oportet dicere quod Deus sit in omnibus per potentiam suam. – Fuerunt vero alii, qui licet crederent omnia esse subiecta divinae potentiae *, tamen providentiam divinam usque ad haec inferiora r corpora non extendebant: ex quorum persona dicitur *lob x xii* : *circa cardines caeli perambulat, nec nostra considerat*. Et · contra hos oportuit dicere quod sit in omnibus per suam praesentiam. – Fuerunt vero alii, qui licet dicerent omnia ad Dei providentiam pertinere r, tamen posuerunt omnia non immediate esse a Deo creata: sed quod immediate creavit primas creaturas, et illae creaverunt alias. Et * contra hos oportet dicere quod sit in omnibus per essentiam.

Sic ergo est in omnibus per potentiam, inquantum omnia eius potestati subduntur. Est per praesentiam in omnibus, inquantum omnia nuda sunt et aperta oculis eius. Est in omnibus per essentiam, inquantum adest omnibus ut causa essendi, sicut dictum est .

Ad primum ergo dicendum quod Deus dicitur
esse * in omnibus per essentiam, non quidem re-
rum, quasi sii de essentia earum: sed per essen-
tiam suam, quin substantia sua adest omnibus
ut causa essendi, sicut dictum est .

Ad secundum dicendum quod aliquid potest dici
praesens alicui, inquantum subiacet eius conspe-
ctui, quod tamen distat ob eo secundum suam
substantiam, ut dictum est. Et ideo oportet
duos modos poni: scilicet per essentiam, et prae-
sentiam.

Ad tertium dicendum quod de ratione scientiae et voluntatis est, quod scitum sit .. in sciente, et volutum in volente: unde secundum scientiam et voluntatem, magis res sunt in Deo, quam Deus in rebus. Sed de ratione potentiae est, quod sit principium agendi in aliud: unde secundum potentiam agens comparatur et applicatur rei exteriori. Et sic per potentiam potest dici agens esse in altero

Ad quartum dicendum quod nulla alia perfectio
superaddita substantiae, facit Deum esse in aliquo
sicut obiectum cognitum et amatum, nisi gratia:
et ideo sola gratia facit singularem modum essen-
di Deum in rebus. Est autem alius ⁷⁷ singularis
modus essendi Deum in homine per unionem:
de quo modo suo loco * agetur.

ζ) *tit.* – *esset* ABCDE.

r,| *Dent.* – Om. ABCDE.

1) *debeat.* – *debet* ABCDE.

») *Cantic.* - *Otn.* ABCDE.

m) *creatis. - causatis* FG - Port *Alio* B addit *vero*.

illum. - *iptum* ABCDEF.

y») *ase.* = Om. FG et cdd. *a b.*

t) tuo. – scilicet Pafr. – per tuam potentiam inte in toto ponunt
ABCDE.

ζ) *aliquid.* – *aliquis* 1B.

^{*}) rjx. - Om. ABCDE-

x) *spiritualia* esse. – esse *spiritualia* _{endices}. – Pro *incorporalia*, *in corruptibilia* ACDE(Bi); pro *corporalia*, *corruptibilia* ACDEeB; pB_{om}. *visibilia vero et corporalia*.

p) *hos.* - *hoc* CDpA, «m. E. - ergo om. ABCDE.

q) *potentiae*. – *potestati* ABCDE.

t) *inferiora*. - Om. ACE. - In tciru dt. pro *perambulat, venatur*
BDFGiA, *versantur* CEPa.

w) *Et.* – Om. cndicc*. – Pro Aoi. Aoe ACDE. – Pro *eportuit, oportet* ABCDE.

p) *omnia ad Dei providentiam pertinent.* – *omnia tpectare ad Dei providentiam* ABCDEF.

)/ Et. - Sed ADE. - IV_n has, hoc ACDF_pF.

y) *dicitur esse.* – *est* ABCDE.

<>) *suam.* - Om. codice.

ai) *tit.* - *esi* Pλ>.
w) *altero.* - *alio* ABCDE.

alius. – Om. ADD.

ITVIU», cx *quid numinis* in corpore, claru».

/n corpore duo primo diinguu. -ccundo respondct quCiiito, ibi· *Sic ergo**, - Quoad primum, d>tinctio c»l »t«. Deu» CM m aliquo dupliciter; tdlicct *effective*, cl *obte-dive*. Diifcrunt, quoad propositum. hi modi. quia primu» ctt generali», eo quod effective Deu» c»t in omnibus: vecun-du» «pcciali» , co quod objective ext tantum in creatura rationali. Et vocatur hic modui esse *per gratiam* : eo quod cx gratia habet creatura rationalis quod cognoscat ac diligar Deum actu vel habitu. - Kursus, modu» generalis essendi in omnibu», distinguitur in cx»c per *essentiam*, *praesen-tiam* ct *potentiam*; ut patet in rege respectu loci proprii, ct loci in prospectu *up. ct regni sui; ct inde applicando ad Deum.

II. Adverte hic *primo* quod, quamvis littera in principio corporis ponat distinctionem modi essendi Dei in rebus. scilicet effective vel objective, postmodum tamen non sub-dividit modum essendi in esse per essentiam, praesentiam, ct potentiam, quoniam faba esset subdivisio sed intendit subdistinguere modum generalem quo Deux est m omni-bu*. Et accipit distinctionem cx rebus humanis, applicatque ad Deum respectu omnium creatorum.'

Adverte *secundo*, quod in littera non solum applican-tur declarati modi ad Deum sed probatur quodammodo rectam esse interpretationem eorum. cx eo quod singuli contra singulos excellentium hominum errores ponuntur. Contra Manichaeos namque, esse per potentiam idest eoe in omnibus immediate immedintiocie virtutis itu quod omnia agunt quidquid agunt, virtute Dei Contra Averroem vero, esse per praesentiam penetrativem omnium et singu-lorum suo intuitu. Contra Avicnnnm autem, c**c per es-sentiam, idol immediate immediatione suppositi quia in quolibet est aliquid creatum a Deo immediate.

III. Quoad iccundum -. respondet quaesito Mlinrutivc Deus est in omnibus per praesentiam essentiam et po-tentiam.

IV. Circa singulos modos, singula occurrunt dubia cx Aureolo, ut refert Giprcolu», in Primo, dist. xxxvu. - Cire., iJlurn quidem modum specialem *. dubium est Tum quia Deus est objective in non sanctis; ct in quibusdam sancti*, Puta 'niën!'>Ui: non obiccthc tum quia Augustinus dicit - Deum esse in sanctis, quia *intensius*.

Ad hoc breviter dicitur, quod iste tnodux, salicet per gratiam, non distinguitur contra modum essendi Dei obje-ctive:icd est pars cius, a sacris ductoribus *per gratiam*

nominatus, Et importat Deurn esse objective ut intellectum notitia patiente duritatem. quod patet solis sanctis con-venire: et etiam infantibus, quia habitum hdcì cl charitftil cx baptismo sortiuntur - Augustinus autem ct Magister modum hunc, non formaliter, ut ». Thomas. »cd causaliter descripserunt. Ex hoc enim quod Deu» ticiforme» facit ra-tionales creaturus, quod est intensius et plenius operari, consurgit Deum cognosci ct carum haberi ab cis.

V' Contra modum per praesentiam arguit, quia cogni-tum est m cognoscente. ct non c converto. Ac per lme, Kcutidum cognitionem non debet dici Deus esse in rebus

Ad hoc breviter dicitur, quod in cognitione sunt duu ; *modus cognoscendi*, et r;s *cognitionis*. Si nltendatur mo-dus, optime procedit obiectio. Si vero vis cognitioni», sic est e converso quoniam vi» cognitioni» consistit in pene-tratione omnium, usque ad intima quaeque ; unde *ad Hebr.* iv * dicitur de Dei sermone, quem constat esse intellectum signum , quod *pertingit usque ad divisionem animae ct spiritus, campagum quoque ac medullarum, cognitionumque ct intentionum cordis*. Er ad hex: atten-dens , divus Thomas dixit Deum csxa per praesentiam in omnibus. - Quamvis etiam ct dici ponit quod nliuti est loqui dc notitia absolute, et aliud dc notitia intuitive, de qua hic e>t sermo. Haec enim »d re», cx propria ratione qua in-tuitive c«t. tendit ct propterca modum essendi p«« prae-sentiam optime constituit: quamvis cx ratione notitiae in communi, cognoscens non tendat in cognitum.

VI Contra minium per essentiam instat quia cuincidit cum modo per potentiam.

Ad hoc dictum lum est ■ quia per potentium ponit im-mediationem virtuti», per cssrntum vero, imincdialioncm suppositi. IUa est respectu amnium, quoad omnia isu est respectu omnium, «cd non quoad omnia, »cd quoad ali-quid cuiuxque, ut patet cx dictn ♦,

VII. Contra modum parentiae Instat quia rex non est vere in regno secundum potentiam, sed secundum appre-bensionem exeeutarum.

Ad hoc breviter dicitur, quod rex csl in regno secun-dum potentiam modo convenienti -suae potentiae. tali» autem modus est media apprehensione. etc Deu» autem est in omnibus secundum potentiam proportiunaliter. id-est modo suae potentiae congruo talis autem c»t parti-apatio virtutis divinae secundum rem in amnibus Unde nihil obitat. nisi proportionales processu» a doctrina alienos quis putet quod cit erroneum tu arte sciendi.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ESSE UBIQUE SIT PROPRIUM DEI

Intra qu. u>. *n. 3; rxn, an. t; I *Se*t.*, dixr. xxxvn. qu. u. an. a; qu. ni, art. j; IV *Qint.* e»p. xvα. *Qvodl.* Xt, «n. (. *De Div. Noml.*, *csp. nj. Icit. U*

h quartum sic proceditur. Videtur quod esse ubique non sit proprium Dei. Uni-versale enim, secundum Philosophum *, — ubique et semper: materia etiam prima, cum sit in omnibus corporibus, est ubi-que. Neutrum autem horum est Deus, ut cx praemissis patet *. Ergo esse ubique non est pro-prium Dei.

2. Praeterea, numerus est in numeratis. Sed totum universum est constitutum in numero ut patet *Sap.* xt ♦ Ergo aliquis numerus est, qui est in toto universo: cl ita ubique.

3. I'hafifrex, lotum universum est quoddam totum corpus perfectum, ut dicitur in I *Caeli et Mundi* Sed totum universum est ubique: quia extra ipsum nullus locus est. Non ergo solus Deus est ubique.

4. Praeterea, si aliquod corpus esset infini-tum. nullus locus esset extra ipsum '. Ergo esset ubique. Et sic, esse ubique non videtur pro-prium Dei.

5. Praeterea, anima, ut dicit Augustinus, in VI *de Trin.* *, est *tota in loto corpore y. et tota in qualibet eius parte*. Si ergo non esset in mundo

1) *numero*. – *aliquo nvmtm* codiccu
,») *ipium*. – *tum coüszct*.

y) *corpore*. ~ Om. ACDEFG et edJ. .I *b*. – *eitu* <»m. C. po>i *pirte* ponunt ceteri.

ft nisi unum

C
astra,
i» m. Cáp- »

ubi sentit, il videt quasi totum cadi
Sed con i
de Spiritu : cere Spiritu et semper i prium ?

Responde et per sc, ubique *prin* que. Si qu versas parte primo ubiqi partis suae, mo est albu: homini, sed dico id cui dens, propt quia sic gn quod * nullui convenit est quod, qualib ubique.

Et hoc pr< que loca poi praeter ista i Deum : quia Sic igitur ess Deo, et est

'> xVwjñ. – Orn i *Praeterea, ut Q ubi videt, ibi* <<teri. rj *etiam*. – *qua*. 1) *divinitatis*, –

Tirxi-i s clarus quaesito affir est proprium Hac posita, di *per se*. – Deinde p eundum partem, c lur ; ergo esse ubi

• I *Mfr* o]». kixi.π-f.-S rt. Un. LUI,

•Qu.iu.trty

«
' Vm. :i.

i nisi unum solum l animal, anima eius esset ubique. Et sic, esse ubique non est proprium Dei.

6. Praeterea, ut * Augustinus dicit in epistola Volusianum *, *anima ubi ridet, ibi sentit ;; et ubi sentit, ibi viril; et ubi pivit, ibi est*. Sed anima videt quasi ubique: quia successive videt etiam * totum caelum. Ergo anima est ubique.

iv. Sed contra est quod Ambrosius dicit, in libro *Spiritu Sancio**: *Quis audeat creaturam dicere Spiritum Sanctum, qui in omnibus ct ubique ct semper est; quod utique divinitatis 9 est proprium?*

l Respondeo dicendum quod esse ubique primo ct per se, est proprium Dei. Dico autem esse ubique *primo*, quod secundum >c totum est ubique. Si quid enim esset ubique, secundum diversas partes in diversis locis existons, non esset primo ubique: quia quod convenit alicui ratione partis suae, non convenit ci primo; sicut si homo est albus dente, albedo non convenit primo homini, sed denti. Esse autem ubique *per se* dico id cui non convenit esse ubique per accidens, propter aliquam suppositionem ' factam: quia sic granum milii esset ubique, supposito quod ■ nullum aliud corpus esset. Per se igitur convenit esse ubique alicui, quando tale est quod, qualibet positione facta, sequitur illud esse ubique.

Et hoc proprie convenit Deo. Quia quotcumque loca ponantur, etiam si ponerentur infinita praeter ista quae sunt, oporteret in omnibus esse Deum: quia nihil potest esse nisi per ipsum. Sic igitur esse ubique primo ct per se convenit Deo, et est propnum eius: quia quotcumque l

loca ponantur, oportet quod in quolibet sit Deus, non secundum partem, sed secundum scipsum.

Ad primum ergo dicendum quod universale et materia prima sunt quidem ubique, sed non secundum idem esse.

Ad secundum dicendum quod numerus, cum sit accidens, non est per se, sed per accidens, in loco. Ncc est totus in quolibet numeratorum, sed secundum partem. Et sic non sequitur quod sit primo et per se ubique.

Ad tertium dicendum quod lotum corpus universi est ubique, sed non primo: quia non totum est in qualibet loco, sed secundum suas partes. Nec iterum per se: quia si ponerentur aliqua alia loca, non esset in eis.

Ad quartum dicendum quod, si esset corpus * infinitum, esset ubique; sed secundum suas partes.

Ad quintum dicendum quod, si esset unum solum animal, anima eius esset ubique primo * quidem, sed per accidens.

Ad sextum dicendum quod, cum dicitur anima alicubi videre, potest intelligi dupliciter. Uno modo, secundum quod hoc adverbium *alicubi* determinat actum videndi ex parte obiecti. Et sic verum est quod, dum caelum videt, in caelo videt: et eadem ratione in caelo sentit. Non tamen sequitur quod in caelo vivat vel sit: quia vivere cl esse non important actum transeuntem in exterius obiectum. Alio modo potest intelligi secundum quod adverbium determinat actum videntis, secundum quod exit a vidente. Et sic verum est quod anima ubi sentit ct videt, ibi est et vivit (. secundum istum modum loquendi. Et ita non sequitur quod sit ubique.

ſ) ja/kiA. – Om. codko et cX J.
«) JVarrrc.», «A – itm ABODE.
ζ) tM videt, ibi wwrf. – ibi videt ah «entit D, viJ't vbi sentit ceteri.
Λ etiam. – quasi G.
1b) divinitatis. – deitatis CDEGpA et cX a.
-) suffesitiwwn. – coXca», fetentia* cU «L.
>) m/yanfo qitod. – si ctnlke* etc4.it-
λ) qudcumquc. – quaelibet IL
p) corpus. – udum curyu» «V – sed om. ABCEF.
y) primo, – wo*t prima PB1F c< cX fc. – rstrt poxt quidem ci<L
i et vivit. – tt<w fjmnt cmfi videt cadum ibt at G.

Commentaria Cardinalis Caiotnni

Titulus clarus. – In corpore una condusto. respotuiva
T quaesito affirmative, sic; Esse ubique *per se et primo*,
est proprium Deo.

Mac posita, declarantur termini scilicet ly *primo*, ct ly *per se*. – Deinde probatur conclusio. Deum oportet, non secundum partem, esse in omnibus locis, quotcumque ponantur: ergo esic ubique primo ct per se, est proprium Dei. – Antecedens probatur, quoad secundam partem, quia nihil potest esse sine Deo in eo. Consequentia patet ex terminis.

Adverte quod, ratione chriutis materiae, linen, brevitati studens, non fuit sollicita circa probationem excluivae, scilicet quod soli Deo conveniat: sed, soli exponens affirmativa explicite probata, negativa relicta est ut nota ex eodem medio. Nihil enim aliud a Deo est, quod oporteat esse non secundum partem in quotcumque locis, ut patet. Et propterca hoc non solum convenit Deo, sed soli Deo: quod est esse ci proprium.

de Deo i
dicitur sol
radius eius

QUAESTIO NONA
DE DEI IMMUTABILITATE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de immutabilitate et aeternitate divina, quae immutabilitatem consequitur.
Circa immutabilitatem vero quaeruntur duo.

Primo: utrum Deus sit omnino immutabilis.
Secundo: utrum esse immutabile sit proprium Dei.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DEUS SIT OMNINO IMMUTABILIS

I *Sent.*, d'iL vñi, qu. tn, art. i; I CauL *Gent.*, cap. «n. wv; II, cup. xxv. *De ðlyt*^A qa. mt, art I, 4.1 9;
Compend. Theol, cap. !v; in Bort. *de Trio.* qu. t, in. 4, id 3.

an primum sic PROCEDITUR. Videtur quod Deus non sit omnino immutabilis. Quidquid enim movet scipsum, est aliquo modo mutabile. Sed, sicut dicit Augustinus, VIII *super Genesim ad litteras*, « creator movet se nec per tempus »
Ergo Deus est aliquo modo mutabilis.

2. Praeterea, *Sap.* vn ♦ dicitur de sapientia quod est *mobiliior omnibus mobilibus*. Sed Deus est ipsa sapientia. Ergo Deus est mobilis.

3. Praeterea, appropinquari et elongari motum significant. Huiusmodi autem ' dicuntur de Deo in Scriptura: Iac. iv ♦ *appropinquate Deo, et appropinquabit vobis*. Ergo Deus est mutabilis,

Sed contra est quod dicitur Malach. ui *: *Ego Deus, ct non mutor* 7.

Respondeo dicendum quod ex praemissis ostenditur Deum esse omnino immutabilem. Primo quidem, quia supra ostensum est esse aliquod primum ens. quod Deum dicimus*: et quod huiusmodi primum ens : oportet esse purum actum absque permixtione alicuius potentiae, eo quod potentia simpliciter est posterior actu '. Omne autem quod quocumque modo mutatur, est aliquo modo in potentia. Ex quo patet quod impossibile est Deum aliquo modo mutari.

Secundo, quia omne quod movetur, quantum ad aliquid manet, et quantum ad aliquid transit: sicut quod movetur de albedine m nigredinem, manet secundum substantiam Et sic in omni eo quod movetur, attenditur aliqua compositio. Ostensum est autem supra * quod in Deo nulla est compositio, sed est omnino simplex. Unde manifestum est quod Deus moveri non potest.

Tertio, quia omne quod movetur, motu suo aliquid acquirit, et pertingit ad illud ; ad quod

prius non pertingebat. Deus nutem, cum sit infinitus, comprehendens in se omnem plenitudinem perfectionis totius esse*, non potest aliquid aequirere. nec extendere se in * aliquid ad quod prius non pertingebat. Unde nullo modo sibi competit moveri. Quia inde est quod quidam antiquorum, quasi ab ipsa veritate coacti, posuerunt primum principium esse immobile.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ibi loquitur secundum modum quo Plato dicebat primum movens movere · scipsum, omnem operationem nominans motum; secundum quod etiam ipsum intelligere et velle et amare motus quidam dicuntur. Quia ergo Deus intelligit et amat scipsum, secundum hoc dixerunt quod Deus movet scipsum : non autem secundum quod motus et mutatio est existenlis in potentia, ut nunc loquimur de mutatione et motu.

Ad secundum dicendum quod sapientia dicitur mobilis esse similitudinarie'. secundum quod suam similitudinem diffundit usque ad ultima rerum. Nihil enim esse potest, quod non procedat a divina sapientia per quandam imitationem, sicut a primo principio effectivo et formali; prout etiam artificiata procedunt a sapientia artificis. Sic igitur inquantum similitudo divinae sapientiae gradatim procedit a supremis, quae magis participant de eius similitudine, usque ad infima rerum, quae minus ¶ participant, dicitur esse quidam processus et motus divinae sapientiae in res: sicut si dicamus solem procedere usque ad terram, inquantum radius luminis eius usque ad terram pertingit. Et hoc modn exponit Dionysius, cap. i *Cael. Hier.*, dicens quod *omnis processus divinae manifestationis ' venit ad nos a Patre luminum moto*.

Ad tertum dicendum quod huiusmodi ¶ dicuntur

t inqu.intn

ITVLVS C
quaesito
Probatur
est primum
bilis. Antea
quentia prob
Secunda ven
tiam. - *Secui*
potest mutari

Infra, q

•Qiutu.etu

D
es
D
p/

a
quod movet
sicut angeli
ut quibusdai
est propriur

2. Praet f
propter aliqt
ad ultimum
creaturae ia
sicut omnes
immobiles

3. Praet ei
variabile. Sc
enim in libre
est simplici et
non est soliu
S : D CONTRA
*de Natura B
quae autem f
sunt.*

Respondeo
nino immutat
modo est mu
mutabile poles
per potentiam
potentiam qua
turac, antequar
per aliquam p<
creatum sit aci
divinam, inqui

a) *ticut anpcii ct
mac quae* \BCDE.
p) *immoSilca.* - f.
y) *in Liro Sex f'*
In et edd. a >.
ü) *nul/um.* -
) *presincit.* - p·^
addit *nunc.*

1) *tc* »w. - *U ccd* Mon B. tel/iv/n *ted nce* I». *icd ure* CEpA.
J/u.Mimudi autem. - *Haec autem* ACE. *Sed huiui modi* BD. -
Pro *Scriptura, Scripturia* axlio».
y) *mutor.* - *etc. V.rpj* rton *ett mutabl*lb addit B.
3) *cm*» - O». ABDE. - Pro *purum, cni parum* C.
d *instantiam.* - cf *tranrit tecunduot qualitatem* xddit B. - Idem
otn, *omni.*
ç) *illud.* - *aliqcl*d ABCDr-

r,l *in.* - *ad* DE.
primum mvrem morere. - *quad primum morem movet vere* B.
) *fimUttudinarie.* - Om. B. - l*ro *ultima rerum, ultimam rem* F.
ultimam rerum G. *ultimum rerum* cJ a.
) *minue.* - «in/ñU cudi-c». - Pont *participant* B addit *de ciui rj.*
mñitudine.
λ) *manñfeitationii.* - *maictt.it*» AUCE.
p) *huiusmodi.* - *heue* ABCE.

de Deo in Scripturis metaphorice. Sicut enim dicitur sol intrare domum vel exire, inquantum radius eius pertingit ad domum; sic dicitur Deus appropinquare ad nos vel recedere a nobis, inquantum percipimus influentiam bonitatis ipsius vel ab eo deficimus.

*) inquantum perclpimui influentiam tonitatii iptiut. – inquantum participamui influentiam bonitati? ipiiui B.

Commentaria Cardinalis Caictani

¶viAñ clarus. – In corpore una conclusio responsivn quaesito affirmative: Deus est omnino immutabilis. Probatur triplici ratione, ct auctoritate. Primo sic. Deus est primum ens: ergo netus purus: ergo omnino immutabilis. Antecedens probatum fuit in qu. 11. Prima consequentia probatur; quia actus est naturaliter prior potentia. Secunda vero: quia in omni mutabili oportet esse potentiam. – *Secundo* sic. Deus est omnino simplex: ergo non potest mutari. Probatur sequela- quia omne quod mutatur.

est aliquid compositum; quia quoad aliquid manet, scilicet subiectum, ct quoad aliquid non. – *Tertio* sic. Deus est infinitus: ergo non potest sc extendere vel pertingere ad aliquid dc novo, ergo non potest moveri. Prima consequentia probatur: quia infinitum comprehendit in se totam essendi perfectionem. Secunda vero quin omne quod mutatur, pertingit nd aliquid ad quod prius non pertingebat. – *Auctoritas* est antiquorum philosophorum, qui, quasi a veritate coacti, primum principium immobile fecerunt.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ESSE IMMUTABILE SIT DEI PROPRIUM

Infra, qu. x, art. 3; qu. lxxv, rt. i, id t; III, qu. tvn, srt. i, ed i; ! *Sent.*, dial. nu. qu. ui, ett. s; »h«L six. qu. t, *n. 3; II, dōu m, qu. i, art. i; *Oc Malo*, qu. xn, «n. 3, ad 6; *Quadi*. X, qu. lu

¶ d seclndum sic proceditur. Videtur quod esse immutabile non sil proprium Dei. Dicit cnim Philosophus, in II *Metaphys*-*t quod materia est in omni eo quod movetur. Sed substantiae quaedam creatae, sicut angeli ct animae *, non habent materiam, ut quibusdam videtur. Ergo esse immutabile non est proprium Dei.

2. Praeterea, omne quod movetur, movetur propter aliquem finem: quod ergo iam pervenit ad ultimum finem, non movetur. Sed quaedam creaturae iam pervenerunt ad ultimum finem, sicut omnes beati. Ergo aliquae creaturae sunt immobiles *t*,

3. Praeterea, omne quod est mutabile, est variabile. Sed formae sum invariabiles: dicitur cnim in libro *Sex Principiorum* * quod *forma est simplici et invariabili essentia consistens*. Ergo non est solius Dei proprium esse immutabile.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *de Natura Boni* *: *solus Deus immutabilis est; quae autem fecit quia ex nihilo sunt, mutabilia sunt*.

Respondeo dicendum quod solus Deus est omnino immutabilis: omnis autem creatura aliquo modo est mutabilis. Sciendum est enim quod mutabile potest aliquid dici dupliciter: uno modo, per potentiam quae in ipso est: alio modo, per potentiam quae in altero est. Omnes cnim creaturae, antequam essent, non erant possibiles esse per aliquam potentiam creatam, cum nullum * creatum sit aeternum: sed per solam potentiam divinam, inquantum Deus poterat eas in esse

producere. Sicut autem ex voluntate Dei dependet quod res in esse producit, ita ex voluntate eius dependet quod res in esse conservat: non cnim aliter eas in esse conservat, quam semper eis esse dando unde si suam actionem eis subtraheret, omnia in nihilum redigerentur, ut patet per Augustinum, Iñ *super Gen. ad lift.* . Sicut igitur in potentia Creatoris fuit ut res essent, antequam essent in seipsis, ita in potentia Creatoris est, postquam sunt in seipsis, ut non sint. Sic igitur per potentiam quae est in altero, scilicet in r Deo. sunt mutabiles, inquantum ab ipso ex nihilo potuerunt produci in esse, ct de esse possunt reduci in non esse.

Si autem dicatur aliquid mutabile per potentiam in ipso existentem, sic etiam aliquo modo omnis creatura est mutabilis. Est enim in creatura duplex potentia, scilicet activa ct passiva. Dico autem potentiam passivam, secundum quam aliquid assequi potest suam perfectionem, vel in essendo vel in consequendo finem. Si igitur attendatur mutabilitas rei secundum potentiam ad esse, sic non in omnibus creaturis * est mutabilitas: sed in illis solum in quibus illud quod est possibile ' in eis, potest stare cum non esse. Unde in corporibus inferioribus est mutabilitas et seundum esse substantiale, quia materia eorum potest esse cum privatione formae substantialis ipsorum: et quantum ud esse accidentale, si subiectum compatiatur secum privationem accidentis; sicut hoc subiectum. *homo* \ compatitur secum *non album*, et ideo potest mulari de albo in non album. Si vero sil tale accidens quod consequatur

a) ficui angeli ct animae. – f^nt (ficut eJJuot AB) angeh et animae quae ABCDE.
immobile?. – immutabile? B.
y) in libro *Sex Principiorum*. – Om. FG. – Ante *timptci* oJJunt
tcl iB et edd. *a b*.
i) nullum. – nihil cudkc*.
») *produxit*. – *produxit* ABCEFG ct edd. *a b*. – Ante *dependet* D
ûdS t *nunc*.

ζ) rue dando. – danda cur per Mtdm influentiam B – cû «xn. FG
d cd. *a*.
O *ln*. – Om. cojKct ct cJd. *a b*.
6) *creaturi*?. – Om. CEpA.
<) *ponibile*. – *potentiate* BDf-G. *rei potentiate* ιηατχο A.
«) *et*. – Om. F, *etiam* BD.
λ) *fient hoc /ubitxtnm, homo*. – *gigni* JMc lalkefKW 4»*.» A. – *tecum* ixmттunt ACE.

tur principia essentialia subiccti, privatio illius accidentis non potest stare cum subiecto: unde sublectum non potest mutari secundum illud accidens, sicut nix non potest fieri nigra. – In corporibus vero caelestibus, materia non compatitur secum privationem formae, quia forma perficit totam potentialitatem materiae; et ideo non sunt mutabilia secundum esse substantiale; sed secundum esse locale, quia subicctum compatitur secum privationem huius loci vel illius. – Substantiae vero incorporeae, quia sunt ipsae formae subsistentes, quae tamen se habent ad esse ipsarum sicut potentia ad actum, non compatiuntur secum privationem huius actus: quia esse consequitur formam, et nihil corrumpitur nisi per hoc quod amittit formam. Unde in ipsa forma non est potentia ad non esse: et ideo huiusmodi substantiae sunt immutabiles et invariabiles secundum esse. Et hoc est quod dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* *, quod *substantiae intellectuales creatae mundaе sunt a generatione et ab omni variatione, sicut incorporeales et immateriales*. Sed tamen remanet in eis duplex mutabilitas. Una secundum quod sunt in potentia ad finem: et sic est in eis mutabilitas secundum electionem de bono in malum, ut Damascenus dicit. Alia secundum locum, inquantum virtute sua finita possunt attingere quaedam loca quae prius non attingebant: quod de Deo dici non potest, qui (

sua infinitate omnia loca replet, ut supra * dicitur. Omne mutabile est.

Sic igitur in omni creatura est potentia ad mutationem: vel secundum esse substantiale, sicut corpora corruptibilia; vel secundum esse locale tantum, sicut corpora caelestia; vel secundum ordinem ad finem et applicationem virtutis ad diversa, sicut in angelis. Et universaliter omnes creaturae communiter sunt mutabiles secundum potentiam Creantis, in cuius potestate est esse et non esse carum. Unde, cum Deus nullo istorum modorum sit mutabilis, proprium eius est omnino immutabilem esse.

An primum ergo dicendum quod obiectio illa procedit de eo quod est mutabile secundum esse substantiale vel accidentale: de tali enim motu philosophi tractaverunt.

An secundum dicendum quod angeli boni supra immutabilitatem essendi, quae competit eis secundum naturam, habent immutabilitatem electionis ex divina virtute: tamen remanet in eis mutabilitas secundum locum.

An tertium dicendum quod formae dicuntur invariabiles, quia non possunt esse subicctum variationis: subliduntur tamen variationi, inquantum sublectum secundum eas variatur. Unde patet quod secundum quod sunt, sic variantur: non enim dicuntur entia quasi sint subicctum essendi, sed quia eis aliquid est.

p1 formae. – Om. ACE.

·) rmauet. – m.turf ACDE.

D qui. – quia A11DEFG. – toed om. ABCE.

>) iantum. – <) . ABCE.

ii) immutabilem. – tvimutabth AUCDFG.

p) Foa/. – beati AEFG.

3) dicuntur. – eue eddunt ABCDtG. – In fine art. PDGj F addunt: 12r lie palet uyJulia (rnpomio G) aJ obiceto.

Commentaria Cardinali* Caiotani

In titulo, *proprium* sumitur ut distinguitur contra *commune*: *immutabile* sumitur negative, ut ncg.it omne mutabilitatis genus.

II. In corpore articuli una est conclusio, responriva quaesito affirmative: Solus Deus est omnino immutabilis. – Hacc conclusio, cum sit exclusive, habet exponentem affirmativam. *Deus est omnino immutabilis*, probatam in praecedente articulo; et negativam, *nihil aliud a Deo est omnino immutabile*; cui acquivalct universalis affirmativa de praedicato finito, seu opposito, scilicet, *omne aliud a Deo est aliquo modo mutabile*. Et proptcrca in littera hacc universalis affirmativa probatur primo: deinde, cpilogando, colligitur probatio totius exdusivae rcaponsivac quaerito.

111. Probatio autem illius universalis affirmativae fit dupliciter: primo, quoad unam communem speciem mutationis; secundo, quoad singulas universi partes, secundum diversas mutationes. Probatur ergo *primo*, quod omnis creatura est mutabilis *per potentiam tn altero*, sic. Omni* creatura est mutabilis de nihilo in aliquid, et rursus ex aliquo tn nihil: ergo. – Antecedens patet. Consequentia probatur: quin ex simplici voluntate Dd pendet creatio et conservatio.

Secundo, quod omnis creatura est mutabilis *per potentiam in se*, vel secundum esse substantiale et accidentale, vel secundum esse accidentale, puta locum; vel secundum malum et bonum, et applicationem ad diversa. Probatur. In omni creatura est aliquid potens stare cum privatione esse substantialis, vel localis, vel boni, et contactu* virtutis huius: ergo. – Antecedens patet, distinguendo tres universi partes: sphaeram elementorum cum mixtis, corpora caelestia. et substantias spirituales. Consequentia probatur: quia omnis mutatio secundum potentiam in se, est ex possibili esse cum utroque oppositorum successive.

IV. Circa ea quae hic dicuntur, adverte *primo* quod, cum in littera distinguitur potentia passive in potentiam ad esse et ad *consecutionem finis*, non distinguitur consecutio tinis contra esse in communi, ac si nullum poneret esse: sed contra esse absolute, quod est esse substantiale, ut dicitur VI f *Metaphys.* ♦; vel contra esse, ut est proprius effectus actus primi; consecutio namque finis m actu secundo consistit. – Advене *secundo*, quod in litura, ad perfectionem doctrinae, non solum ponuntur ea quae ad conclusionem spectant directe, quae scilicet mutabilitatem omni* creaturae pandunt; sed etiam ea quae ad immutabilitatem aliquam carum spectant. Et quoniam de his inferius * ex proposito erit sermo, in locis propriis, cum de angelis et caelestibus tractabitur, nunc .pertonimcunduin est. De aliis autem mutabilitatem concernentibus modo tractandum est.

V Circa primum membrum distinctionis, in littera applicatum ad mutationem ex nihilo et in nihil, etc. ., occurrit turba inulta invehentium, ex ignorantia peripateticac philosophiae. Non possunt siquidem, aut nolunt percipere quod aliquid creatum sit secundum se immutabile substantialiter, et tamen mutabile per potentiam in alioi *mutabile* dico, modo exposito. Et licet rationes et verba eorum multiplicentur et dilatentur, radix tamen duplex est: altera rationis. altera auctoritatum. Ratio est quia, accepto angelo, quaeritur: Aut est en* possibile, nut necessarium. Si possibile, habetur intentum nam *possibile esse et non esse* non est praedicatum accidentale, aut extraneum, ut dicitur X *Metaphys.* .; sed est substantia, vel in substantia. Si necessarium, ergo est impossibile non esse: ergo per nullam potentiam potest non cs*c; nulla namque potentia potest impossibile. – Auctoritas est *A'*errais. I *Cadi*, comment cxrxv, cl XII *Metaphys.*. comment, xlu Algaicl quoque dicit . possibile esse quod, alto non existente, non est. – rr^t u.

», -DO.

* Qm. c. «t' »

* Cap. .xn. - 1>-J 1Φ. IX. ».

1», 1.

Rcpug

ncccssi

VI.

omnia

cta, sol

necessn

ct ut s

ferentu

habituē

entis p

ut dici

xubstan

textu ul

est crg<

DAd rea

norum.

vel in 1

inveniui

tiam, u

in IX c

secundu

ccisnriū)

confusic

Secui

a qua r

licentia

est in ri

quoniam

non esse

potentia

potentia

aj eliu(J

consequē

non esse,

tionc elu.

dicitur qi

istiusmod

necessarii

Repugnat etiam fidei ponere aliquid praeter Deum esse necessarium. Ergo.

VI. Ad horum evidentiam, tria notanda sunt, ex quibus omni» ad hanc materiam spectantia, a quibuscumque oblecta. solvuntur *Primum* est. quod magna differentia est inter necessarium et possibile, ut sunt differentiae entium» *realis*, et ut sunt differentiae entium *veri*. Inquantum enim sunt differentiae entium veri, sumuntur logice, et consistunt in sola habitudine terminorum, ut patet. Ut autem sunt differentiae entium per se. quod significat substantiam, quantitatem, etc., ut dicitur V et VI *Metaphys.*, sic autem conditiones substantiales rerum intrinsecae ipsis rebus; ut X *Metaphys.*, textu ultimo, dicitur de corruptibili et incorruptibili. Aliud est ergo loqui de necessario et possibili, ut sunt differentiae reales; et aliud ut sunt differentiae habitudinis terminorum. Quoniam hoc modo abstrahunt a potentia in se vel in alio: imo ab omni potentia proprie dicta, quoniam inveniuntur in mathematicis secundum nullam sere potentiam, ut dicitur in V *Metaphys.*, capite *de Potentia*, et in IX eiusdem, in principio. Illo vero modo, attenditur secundum intrinseca rerum. Unde distinguatur tamen necessarium quam possibile in *reale* et *logicum*, nec fiat confusio.

Secundum est. quod potentia in re existens ad non case, a qua res possibilis dicitur, non potest, etiam si fingendi licentia detur, aliter poni quam secundario, quia scilicet est in re potentia ad aliud esse impossibile huic esse quoniam nulla potentia, nullusque appetitus respicit primo potentia ad aliud esse impossibile huic, carcat etiam potentia ad non esse. Et cum constet quod potentia realis ad aliud esse. remaneat et perficiatur in adventu illius, consequens necessario est ut omne in quo est potentia ad non esse. habeat vel sit aliquid potens remanere cum privatione eius esse quod actu habet. Et ideo in littera optime dicitur quod possibile per potentiam in se. oportet esse istiusmodi. intendens de possibili reali. Et per oppositum, necessarium reale. quod acquivalct immutabili, esse quod

curet tali potentia. Et hinc sequitur quod aliquid est possibile logicum, quod tamen est necessarium reale. Possibile quidem logice, quia neutra pars contradictionis de secundo indiacente, implicat contradictionem; puta, nec ista, *caelum esi*, nec ista, *cadum non est*. Necessarium vero reale: quia in eo non est potentia ad aliud esse, ac per hoc nec ad privationem esse quod habet. Et quoniam supponimus quod quidquid non implicat contradictionem, est possibile, non solum logice, sed potentia reali omnipotentis Dei. ideo possibile logicum vocari potest etiam possibile reale; ex tunc tamen, quia per potentiam in nilo. Et propterea in littera, ubi de Deo dicitur et rebus, possibile per potentiam in alio dictum est

Tertium est. quod commune est omni rei diversae a Deo, habere non hanc conditionem affirmativam, proprie loquendo, scilicet *ex se non esse*: sed habere bine negativam. scilicet *non ex se esse*, quia ab alio pendet, non solum in fieri, sed in conservari; quemadmodum aer non ex se est illuminatus. Et propter hanc conditionem, dicitur quod creaturae sunt ex se nihil, et ex originis natura defectibiles sunt, et quod possunt non esse, et multa alia: quae omnia ad praedictum sensum sunt reducenda, quoniam dependentiam ab alio in fieri et conservari tantum ponunt, non potentiam in creatura ad oppositum.

Vil. Illis igitur praelibatis, iam patet responsio ad omnia. a. Ponit enim s. Thomas hic, et in II *Contra Gent.*, up. m et in Qu. *de Potentia*, qu. v, art. 3, et ubique, angelos et corpora caelestia entia necessaria realia,abilia tamen logice et per potentiam in alio; et solum Deum omnimodo necessarium. – Nec hoc repugnat philosophiae aut fidei. Non philosophiae quidem, ut ipse patet. Nec etiam philosophis. quoniam equivocant de possibili et necessario, ut latet patet inducendo. Dicere autem quod repugnat fidei, summae est ignorantiae qualis moderno tempore regnare videtur apud quosdam Parisienses. qui praelatum 1. Thomae capitulum ut suspectum habent. Sed hos cum sua ignorantia relinquamus, non enim sunt digni quibus verba fiant in re tam credula.

QUAESTIO DECIMA

DE DEI AETERNITATE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde quaeritur de aeternitate. Et circa hoc quaeruntur sex.
Primo: quid sit aeternitas.
Secundo: utrum Deus sit aeternus.
Tertio: utrum esse aeternum sit proprium Dei.

Quarto: utrum aeternitas differat a tempore.
Quinto: de differentia aevi et temporis.
Sexto: utrum sit unum aevum tantum, sicut est unum tempus et una aeternitas.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONVENIENTER DEFINIATUR AETERNITAS, QUOD EST INTERMINABILIS VITAE
TOTA SIMUL ET PERFECTA POSSESSIO

I dicitur. viii. qu. ii, ere i; De Cautit. lea. II

Secundum primum sic proceditur. Videtur quod non sit conveniens definitio aeternitatis, quam Boetius ponit *V de Consolatione* *, dicens quod *aeternitas est interminabilis vitae fota simul et perfecta possessio*. Interminabile enim negative dicitur. Sed negatio de ratione nisi eorum quae sunt deficientia: quod aeternitati non competit. Ergo in definitione aeternitatis non debet poni *interminabile*.

2. Praeterea, aeternitas duralionem quondam signifient. Duratio autem magis respicit esse quam vitam. Ergo non debuit poni in definitione aeternitatis *vita*. sed magis *esse*.

3. Praeterea, totum dicitur quod habet partes. Hoc autem aeternitati non convenit^, cum sit simplex. Ergo inconvenienter dicitur *tota*.

4. Praeterea, plures dies non possunt esse simul, nec plura tempora. Sed in aeternitate pluraliter I dicuntur dies et tempora: dicitur enim Micheac v *: *egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis; et ad Rom., xvi cap.4*: secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti*. Ergo aeternitas non est *tota simul*.

5. Praeterea, totum et perfectum sunt idem. Posito igitur quod sit *tota*, superflue additur quod sit *perfecta*.

6. Praeterea, possessio ad durationem non pertinet. Aeternitas autem quaedam duratio est. Ergo aeternitas non est *possessio*.

Respondeo dicendum quod, sicut in cognitionem simplicium oportet nos venire per composita, ita in cognitionem aeternitatis oportet nos venire per tempus; quod nihil aliud est quam *numerus motus secundum prius et posterius*. Cum enim in quolibet motu sit successio, et una pars post alteram, ex hoc quod numeramus prius et posterius in motu, apprehendimus tempus; quod

nihil aliud est quam numerus prioris et posterioris in motu. In eo autem quod caret motu, et semper eodem modo se habet, non est accipere prius et posterius. Sicut igitur ratio temporis consistit in enumeratione prioris et posterioris in motu, ita in apprehensione uniformitatis eius quod est omnino extra motum, consistit ratio aeternitatis. Item, ea dicuntur tempore mensurari, quae principium et finem habent in tempore, ut dicitur in IV *Physic.* ♦ et hoc ideo, quia in omni eo quod movetur, est accipere aliquod principium et aliquem finem. Quod vero est omnino immutabile, sicut nec successionem, ita nec principium aut finem * habere potest.

Sic ergo ex duobus notificatur aeternitas. Primo, ex hoc quod id quod est in aeternitate, est *interminabile*. idest principio et fine carens (ut *terminus* ad utrumque referatur). Secundo, per * hoc quod ipsa aeternitas successionem caret, *tota simul existons*.

Ad primum ergo dicendum quod simplicia consueverunt per negationem definiri, sicut punctus est *cuius pars non est*. Quod non ideo est, quod * negatio sit de essentia eorum: sed quia intellectus noster, qui primo apprehendit composita, in cognitionem simplicium pervenire non potest, nisi per remotionum compositionis.

An secundum dicendum quod illud quod est vere aeternum, non solum est ens, sed vivens: et ipsum vivere se extendit quodammodo ad operationem, non autem esse. Protensio autem durationis videtur attendi secundum operationem, magis quam secundum esse: unde ut tempus est numerus motus ♦

Ad tertium dicendum quod aeternitas dicitur *tota*, non quia habet partes ♦ sed inquantum nihil ei deest.

a) Ji/irraf i *tempore*. – *dificrat ab arro et tempore* codices et Pai; cL an. 4. – Poet ronporre addunt ACDE *unde attenuta*». – *competit* ABCD.
yi *pluraliter*. – *pturri* B. – Idan pro *dicitur enim, tecur.dum illud*.
8) m *cap*. – *ultimo* codice», *tertio* ed. a. – In textu dt., post *taciti*, *abtcouditi* ACEGsF. a *aSicovJiti* B. *abtcouditi quod nunc patefactum* «tf ».

<) Rripondcu. – *Sed in contrarium ett auctordai lloetu m» dicta praemittit II.*

ζ) tn co aufrm quod. – *In Deo autem qui BG*
»9 *aut finem*. – *Om*. codice*.
b) *per*. – *ex* ABODE.
1) *quid*. – *quia* codicca.
a) *Protciuo*. – /Vocciao ABDF «t cdd. a b. *pnfema* C.

λ) *tota*. – (

Titulus d
vestigant
illum quoad
Cum enim *;
ut additum,
ad propositur
Sic igitur .

• Num. n.

• Nm. tui.

• Ct. nam. it.

II. Quoad
pus. – Probati
positum. Acu
vero numeru:
strioris, etc.
respectu unita
respectu eius

III. Quoad
prehensione u
tum. – Dcdan
prioris ct post
lia: quia proj
cosioncm pai
rem carentem

IV. Advcn<
scilicet *ratio ú*
mitatis, potesi
sione. L:no m<
prehendi seu <
ab anima, sia.
non intelligitur
esc absque acu
divinae. Alio r
ptione ubiectivt
nc si dixisset.
idest in *rationi*

Sed tamen
potest interpret
quidem, ita ut I
torialiter vero, u
dam matérialité
pter verba s. T1
dicit quod sicut
stituunt tempus
habet rationem
putent omnes ob
Primi- a Capreo
maliter, et non m
hunc textum, sic
quia nihil cogit ;
malis intellectus r

Scito igitur qi
(dicit enim uniti
uniformem »ynor
unitatem ad unifo
homini. Unde in
actus ut una -. s
hoc, dicere
unitatem, non
melius dicitur
plicat naturam
propterca merito
ratio posita est.
uniformitatis, ut

• vr

?

T
• Ver». >.

i
Ver», 15.

C

».

I

«

* -7U'

* Coaírt > cos.

loeu cuato

At) QUARTUM DICENDUM quod, SiCUt DeUS, CUtIt sit incorporeus, nominibus rerum corporalium metaphorice in Scripturis nominatur, sic aeternitas, tota à simul existons, nominibus temporalibus successivis.

An quintum dicendum quod in tempore est duo considerare: scilicet ipsum tempus, quod est suc-

cessivum; et *nunc* temporis, quod est imperfectum. Dicit ergo *tota simul*, ad removendum tempus: et *perfecta*, ad excludendum nunc temporis.

At) SEXUM DICENDUM quod illud quod possidetur. firmiter et quiete habetur. Ad designandam ergo immutabilitatem cl indeficientiam aeternitatis, usus est nomine *possessionis*.

λ) *tota*. – Om. codioea ct od. *2*. – Po*t rxiitewi B addit *dicitur*. | μ) Jrjigaun.fam. – *daifnandum* codici et cdd. *a t*.

Commentairia Cardinalia Caictani

Tnvi.tr» clarus. – In corpore quatuor; primo, modus investigandi divinam aeternitatem ; secundo, prosequitur illum quoad particulas positas in definitione intrinsece, Cum *enim* 9; tertio, quoad paniculos positas m definitione ut additum, ibi. *Item ea dicuntur* .; quarto, applicando ad propositum omnia, respondetur quaesito affirmative, ibi: *Sic igitur* ..

II. Quoad *primum*: Aeternitas cognoscenda est per tempus. – Probatur quia sc habet ad ipsum ut simplex ad compositum. Aeternitas enim, ut patebit ., est unitu*, tempus vero numerus: illa nbsque successione, hoc prioris ct posterioris, etc. Constat autem quod numerus compositus est respectu unitatis; ct similiter prius ct postenus componunt, respectu eius quod stat absque his ditferentiis.

III. Quoad *secundum*: Ratio aeternitatis consistit in apprehensione uniformitatis eius quod est omnino extra motum. – Declaratur. Ratio temporis consistit in numeratione prioris ct posterioris in motu ; ergo. Probatur consequentia: quia proportionalitcr *c habent, sicut tempus ad successionem partis post panem tn motu, ita aeternitas ad rem carentem his.

IV. Adverte hic, quod hacc propositio in littera posita, scilicet *ratio aeternitatis consistit in apprehensione uniformitatis*, potest dupliciter exponi, quoad ly *in apprehensione*. Uno modo, quod significet Illam consistere in apprehendi seu cognosci ita quod aeternitas sit completive ab anima, sicut de tempore dicitur. Et sic. iudicto meo. non intclligitur co quod unitas uniformitatis perennis actu est absque actu animae, non minus quam unitas essentiae divinae. Alio modo, quod significet idem quod *in conceptione obicctiva*, quam frequenti usu vocamus *rationem* ; ac si dixisset: ratio aeternitatis consistit in *apprehensione*, idest in *ratione* uniformitatis. Et hic est sensu» intentus.

Sed tomen adhuc potest dupliciter exponi. Quoniam potest interpretari *formalitcr*, vel *materialiter*: formalitcr quidem, ita ut ratio aeternitatis sit *ipsa uniformitas* ; materialiter vero, ut sit *unitas uniformitatis*. Et quamvis quidam materialiter hanc litteram interpretandam putent, propter verba s. Thomae in I *Sent.*, dŭt. xix, qu n, art. i (ubi dicit quod sicut prius ct posterius motus *ut numerata* constituunt tempus, iu permanentia actus *ut una* unitate, ut habet rationem mensurae, est aeternitas); et cx hoc solutas putent omnes obiectioncs Aureoli, recitatas in ix distinctione Primi. a Capreolo, quia procedunt contra hoc dictum formalitcr, ct non materialiter intellectum: ego tamen formalitcr hunc textum, sicut ct cctcros. intclligo, motus ea ratione, quia nihil cogit ad materiale solum, semper enim formalis intellectus reliquis praeponitur, si salvari aequc poteau

Scito igitur quod, cum uniformitas sit species unitatis (dicit enim unitatem contractam nd formam : rem enim uniformem synonyme dicimus *rem unius formae*), addere unitatem ad uniformitatem ett nugntio; sicut addere animal homini. Unde in I *Sent.* . non didtur quod * *uniformitas* actus ut una », sed, « *permanentia* actu» ut una ». Ac per hoc, dicere aeternitatem esse uniformitatem, ct dicere esse unitatem, non ditferunt, nisi quia specialius, perfectius atque melius dicitur uniformitas ; sicut universaliter melius explicat naturam rei genus proximum quam remotum. Et proptcrca merito in hoc littera, postremo edita, melior declaratio posita est. Consistit igitur aeternitatis ratio in ratione uniformitatis, ut uniformitas rationem mensurae habet -

Patet autem hanc cs»c mentem litterae, ex eo quod expresse apprehensio (idest ratio) uniformitati* proportionibiler apponitur contra numerationem priori» ct posterioris motus.

V. Rationes autem Aureoli facile solvuntur. Consistunt enim m hi» duobus puncti». *Primum* est. Uniformitas est ipsa immutabilitas, ct consequenter est quod mensuratur aeternitate, ergo non est formalitcr aeternitas. Tenet consequentia . quia aliud attributum est immutabilitas, ct aliud aeternitas. Antecedens probatur; quia uniformitas opponitur molui quoad ciu» varietatem, ergo. – *Secundum* est. Tcmpu* non est formalitcr difformius motus : ergo aeternitas non est formalitcr uniformitas eius quod cil extra motum. Et tenet sequela cx progressu huius litterae.

Ad hacc siquidem respondetur, ostendendo quomodo *e habeat uniformitas ad immutabilitatem. Res enim, ut in praemissa patuit quaestione., dicitur ct est immutabilis, per negationem potentiae quomodolibct ad aliter sc habere: ct cx hoc innascitur in so negatio omnis successioni», et consequenter omni» numeri prioris et posterioris. Hoc autem, adiuncta ratione mensurae, est c mc uniforme. Uniformius enim nihil aliud quam *unum* (cui primo ratio mensurae Convenit, ut dicitur X *Mctaphys.* ♦) *in forma*, universalissime accipiendo formam, punit Et propterca uniformitatis nomine utimur etiam in motu, sicut etiam unitas omnia circuit. Et hinc provenit quod uniformius c»l multiplex, iuxta res quibus applicatur, sicut Cl unitas: alia est enim uniformitas motus, alia rei pennanentis, alia mensurati, alia mensurae. Et tamen arguens utitur uniformitatis vocabulo ac si esset univocum, contra .Aristoteli» doctrinam, IV *Mctaphys.* .

Formalitcr ergo ad rationes Aureoli, negatur quoti uniformitas sit formalitcr immutabilitas, imo est ut eius passio. Et similiter negatur quod sil quod mensuratur: imo est mensura. Ad probationem vero, dicitur quod varietati motus opponitur uniformitas, non absolute. »cd *motus*, eo modo quo primum motum uniformem didmus. Sed non de tali est hic sermo : sed de uniformitate ut mensura est immutabilitatis. – Ad secundum vero, negatur sequela: quoniam diifumiitAs motus ct uniformitas immobilis non proportionalkcr sc habent ad rationem tempori» cl aeternitatis. Quia ad rationem aeternitatis sat est unitas formae immutabilis. ad rationem vero tempori», non sal est diverriw» formae motus, sed exigitur quod ut divertit.* *talís* formae, scilicet prioris a posteriori ut sic. Et Ideo, cum ditTormitu motus non dicat nisi diversam formam motu», non ponit numerum talis formae morus secundum prioritatem ct postcrioritaicm; ct consequenter non sutficit ad tempori* rationem. Uniformitas outem rei immobilis, quia ponit unitatem omnis formae, idest conditionis rei immutabili», omnia complectitur constituentia aeternitatem formalitcr.

VI. Quoad *tertium* . Res omnino immutabilis caret 9 Cl mn.u principio ct line. – Probatur: quin caret successione. Declaratur: quia mensuratum tempore habet principium ct finem in tempore. ex eo quod omne motum habet principium ct finem.

VII. Adverte hic breviter, quia hacc ex IV *Physic*, sumpta sunt, quod directe sermo pruesens est dc principio ct fine *durations*, excepta ultima propositione, in qua probatur mensuratum tempore lubcre termino* duration!» cx termini* *subiccti* motu». Non enim loquitur dc terminis

• Num. «n.

• Art.».

• Or @ . Did. e»; tu, .-p.».

* Ceatn » lo«- O*i.

* Uco c»t*io.

duration» subiccti, cum possit mobile, puta caelum, poni aeternum: ted de termini» magnitudinis subiccti. Et intendit quod, quia unuic mobile nb aliquo in sc termino incipit *moveri*, ct usque ad alium in sc terminum movetur, ideo omne mensuratum tempore habet principium ct hnem durations, Et est optima ratio a priori: eo quod prius et posteritis in motu cē tempore, ex priori ct posteriori magnitudinix mobilis ct spatii sunt, ut patet in IV · et VI *Physic.9** Alium autem dixi terminum α quo ct ad quem, sive lormalitcr ct materialiter. ut in motu recto, sive formulitcr tantum, ut in motu circulari. Nec obsui si caelum ponatur semper ab aeterno motum quia, ut in II *Caeli 9* dicitur, sat est quod incocporit virtunlitcr, idest habeat in sc unde, si incocpissct, inchoatus esset cius motus, puta punctum Arietis.

VIII. Quoad *quantum* *, conclusio responriva dicitive ponitur affirmative, scilicet: Definitio illa est conveniens. –

Probatur: quia notiticat aeternitatem cx duobus, scilicet cx proprio mensurato, in ly *interminabilis pilae*; et ex propria quidditate, in ly *tota simul existent*.

IX. Adverte hic quod, qui.i definitio processu composito investigatur ministrante divisione, idcirco in littera distinxit, cx parte mensurae, mensuram duration» in mensuram per modum numeri successivi, ct per modum unitatis immobilis: ct exclusa prima, quia tempus est, secundam intulit. Ex parte vero mensurati, distinxit mensuratum in terminatum principio et fine, ct in interminatum utrinque: ct excluso primo, quia temporale est, intulit secundum. Cumque lutee in aeternitatis definitione adducta ponantur, conveniens conclusa est – Nec officit quod omissum est ly *perfecta*, 'I um quin implicite tactum est, ponendo uniformitatem immobilis omnino , talis enim non est uniformitas ipsius *nunc* temporie, cum non sit extra motum. Tum quia m responsione ad quintum erat hoc explicandum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS SIT AETERNUS

I *Sent.*, diet- in., qu. n, trt. r; I *Conti Gent.*, dp. xv; At *Pot.*, qu. m, irr. 17, a.i 3?; *Compend. Theo?*., cep. v, vnt.

n SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidelUf quod vaQjsO Deus non sit aeternus. Nihil cnim facium potest dici de Deo. Sed aeternitas aiiquij factum: dicit enim Boetius * quod *nunc fluens Jacit tempus, nunc stans Jacit aeternitatem*; ct Augustinus dicit, in libro *Ocloginta trium Quaesi.* ., quod *Deus est auctor aeternitatis*. Ergo Deus non est aeternus.

2. Praeterea, quod est ante aeternitatem et post aeternitatem, non mensuratur aeternitate. Sed Deus est ante aeternitatem, ut dicitur in libro *de Causis* ♦ ct post aeternitatem; dicitur enim *Exod.* ✕v quod *Dominus regnabit in aeternum et ultra*. Ergo esse aeternum non convenit Deo.

3. Praeterea, aeternitas mensura quaedam est. Sed Deo non convenit esse mensuratum. Ergo non competit ei ■ esse aeternum.

4. Praeterea, in aeternitate non est praesens, praeteritum vel futurum, cum sit tota simul, ut dictum ēst Sed de Deo dicuntur in Scripturis verba praesentis temporis, praeteriti vel futuri. Ergo Deus non est aeternus.

Sed CONTRA est quod dicit Athanasius * *Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus Sanctus*.

Respondeo dicendum quod ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, ut ex dictis * patet. Unde, cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum. Nec solum est aeternus", sed est sua aeternitas: cum tamen nulla alia res sit sua duratio, quia non 7 est suum esse. Deus autem est suum esse uniforme: unde, sicut est sua essentia, ita est 4 sua aeternitas.

Ad primum ergo dicendum quod *nunc stans*

dicitur facere aeternitatem, secundum nostram apprehensionem. Sicut enim causatur in nobis apprehensio temporis, eo quod apprehendimus fluxum ipsius nunc, ita causatur in nobis apprehensio aeternitatis, inquantum apprehendimus nunc stans – Quod autem dicit Augustinus, quod *Deus est auctor aeternitatis*, intelligitur dc aeternitate participata: eo enim modo communicat Deus suam aeternitatem aliquibus, quo et suam immutabilitatem.

Et per hoc patet solutio ad secundum. Nam Deus dicitur esse ante aeternitatem, prout ' participatur a substantiis immaterialibus. Unde et ibidem dicitur, quod *intelligentia parijicatur aeternitati*. – Quod autem dicitur in Exodo, *Dominus regnabit in aeternum et ultra*, sciendum quod aeternum accipitur ibi pro *saeculo*, sicut habet alia translatio. Sic igitur dicitur quod regnabit ultra aeternum, quia durat ultra quodeumque saeculum, idest ultra quamcumque durationem datam: nihil est ' enim aliud saeculum quam periodus cuiuslibet rei. ut dicitur in libro I *de Caelo* * * – Vel dicitur etiam ultra aeternum regnare, quia, si etiam aliquid aliud semper esset (ut motus caeli secundum quosdam philosophos), tamen Deus · ultra regnat, inquantum cius regnum est totum simul.

Ao tertium dicendum quod aeternitas non est aliud quam ipse Deus. Unde non dicitur Deus aeternus, quasi sit aliquo modo · mensuratus: sed accipitur ibi ratio mensurae secundum apprehensionem nostram tantum.

An quartum dicendum quod verba diversorum temporum attribuuntur Deo, inquantum cius aeternitas omnia tempora includit: non l*quod ipse varietur per praesens, praeteritum ct futurum.

r.) ej/. – *dicitur* port *tacculum* B. – Port *periodu* F aMt *duralionu*.
o) *libro 1 dt Caelo*. – *libro dc Caelo* CDEG et od. a. *libro dc Caelo ct .lfunda* ABF.
) *Dcur*, – *Dominus* ftuücci et edA J B.
i) *aliquo modo*. – *aliquo alio* CDEFG, *alio* B.
1) MOM. – ROM *ita* COdUCI Ct CÜ. A

i) *ei*. – Om. DFG et cd. *a*, port rrgo pouh B.
?) 4/fmiw. – *aeternum* ACDFG.
y) mom. – *nulla rei* G, rei pF.
i) *ita rtl*. – *ot* om. P.
<) *prout*. – *aitcrnitai* iJdit B.
c) *juod regnabit*. – *quod Dominut regnabit* B. /kui regnat esteft, *quod regnat* cd. a.

Titulus d
quaesito
batur. Deus
ternus. – Pro
mutabilitnten
II. *Sccum*
nendo aliam
Hoc enim es
<ed essentiali
claudere in s
eundo, probi
Cum cnin
Deus est sua
ratio. Hoc at
lare esi in Γ
dicitur.
Probatur
clusa in ea.
a Deo est si
aeternitas in <
Declaratur
ita est sua a
III. Circa
sionis. adver
cuius lanium
tendit littera
sua durationc
intendit quod
esi sua durat
cum res. esse
niam duratio
res durat nisi
durat res ora
consequens c>
medio, quod
distant exirem
alia a Deo, qi
tuum casc, ui
duratio, quae
IV. Circa
apud Capreolo

quasi stellae i
essent plures
ternus. Non

2. URA!
dicti, in i
est aeternus.
3. Praeti
Sed multa

strativae. I

x) ^boJ. – On.
Pch-KMi *cap.* >i P; .
Svxaaa Tn

Commentaria Cardinaly Caiotani

Τῷ ΑΑ clarus,- In torpore duo. *Primo*, directe respondet quaesito affirmative i Deus est maxime aeternus. Probatur. Deus est maxime immutabilis: ergo est maxime aeternus. - Probatur icquc**bt**. quia neterniUu consequitur immutabilitatem, sicut tempus motum.

II. *Secundo*, assignatur modus quo est aeternus, ponendo aliam conclusionem, scilicet: Deus est *ua aeternitas. Hoc enim est dicere quod non est aeternus denominative, sed essentialiter. - Hunc autem conclusionem primo ostendit claudere in se quondam singularem Dei excellentiam ; secundo, probat; tertio, declarat.

Cum enim aeternitas species vit Jurationi», dicendo quod Deu* est sua aeternitas, dicitur quoque quod est sua duratio. Hoc autem, idest rem esse suum durationem, singulare est in Deo nulli siquidem niteri convenire in littera dicitur.

Probatur deinde simul et conclusio et singularitas in dura in ea. Deus est suum c**c uniforme, et nihil aliud a Deo est suum esse ergo stilus eat sua duratio, quae aeternitas m eo est

Declaratur postremo a simili: quia \$icut est sua essentia, ita est sua aeternius.

III. Circa vim uc sensum probationis secundae conclusionis, adverte quod ra hic sumitur pro *re subsistente*, cuius tantum est esse, proprie loquendi». Itu quod non intendit littera quod omnis res alia i Deo distinguatur α sua durationc, cum tempus non distinguatur eb ipsa sed intendit quod nulla res quae est quod e« et quod durat, est sua duralia. Vi.» autem rabonis consistit m hoc, quod, cum res, esse et duratio ordine quodam se habeant (quoniam duratio non inest rei nisi mediante esse, non enim res durat nisi ratione sui esse; quin narnque retinet esse, durat res omnis, et non ob aliud): cum inquam iu »il, consequens est quod, si alterum extremorum non est idem medio, quod nec sit idem reliquo extremo, niagi* enim distant extrema inter ec, quam a medio Re* autem durans alia α Deo, quae est unum extremum, non est idem quod suum esse, ut supponimus. Ergo nec est idem quod sua duratio, quae extremum alterum est.

IV. Circa eandem probationem, dubium ex Aureolo. •CenrtKi.h apud Capreolum, in ix distinctione Primi -. occurrit. Impu-

gnat siquidem id quod implicite dicitur, quod aeternitas Dei sit formalitcr duratio. Quia omnis duratio. alteri comparati, aem maior, minor, aut aequalis aeternitas non est huiusmodi.

Probatur: quia non potest intclligi maior, sedum po«f vel *ante plu.x durare*; ergo omnis duratio maior habet *ante* vel *post*; quod repugnat actcrniuti.

V. Ad hoc breviter potest dupliciter responderi. /Vimo, negando minorem. Et ad probationem dicitur, quod Jurationem maiorem includere *prius* et *post* in *c, contingit dupliciter, uno modo *formalitcr*, alio modo *vrtualiter et eminenter*, sicut calor c*t in wlc. et quod aeternitas est maior ceteris, et veriheatu**r** de ea durare priu* vel post tempus aliquod, quia in se illa pruchabet eminenter,- *Secundo* potest responderi, negando maiorem, proprie loquendo. Quoniam comparatio proprie non fit nisi in unius rationis rebus: aeternitas autem est duratio alterius omnino rationi* it tempore. Et hoc secundum se loquendo: quamvis, concepta ut coexistent, tempori comparetur etiam a viri* illustribus.

VI. In responsione ad primum, adverte duo. *Primum* est quod, licui punctum motum dicitur cauurc lineam, et tamen in nullo genere causae causât illam in esse; cl proptcrca non est causa lineae in esse rcali, sed est causa eius m esse cognito, quia facit cognitionem illius in nobii: ita *nunc stans* dicitur causare aeternitatem, non in cme rcali, sed in cme cognito, quia causât rationem illius in nobis. Et quemadmodum impossibile est punctum moveri, et tumen uondpimus et dicimus punctum motum, ideal si moveretur. cousue lihcam na, dato quod impossibile iit *nunc* stare, attamen optime didmua, *nunc stans facit aeternitatem*, idest, ii staret, constitueret aeternitatem.

Secundum esi quod hinc patet quatin vanus contra no* fuerit labor rationum Aureoli, ubi supra*, «d impugnandum . Na *. hoc dictum Boetii et ». Thomae, quia *nunc* nem potest concipi nt suns, et ad removendum *nunc* a Deo. Aequivocat namque de *nunc*, iruo supponit non dari nui *nunc tempora*; cum tamen *nunc aeternitatis* >i(alterius rationis a *nunc tempons*. Et rursus, ut dictum est. ipsum *nunc tempons*, *i staret, aeternitatem constitueret. sicut punctus, si moveretur lineam faceret. Quare non opus esse censui objections* sua* adducere ex his enim facillime solvuntur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ESSE AETERNUM SIT PROPRIUM DEI

I *Sent.*, <:-«. wif qu. n*. -in. 3, |V, <t*u xux, qu. I, an. ?. qu' d; QuoJA X, qu. n; A' *Dir. Xom*„ cap. t, lccii, rn, £k Giuin, leer. n.

tertium sic proceditur. Videtur quod esse aeternum non sil soli Deo proprium. Dicitur enim Daniells xii *, quod . *qui iustitiam erudiunt plurimos, erunt quasi stellae in perpetuas aeternitates*. Non autem essent plures aeternitates, si solus Deus esset aeternus. Non igitur solus Deus est aeternus.

2. Praeterea, Matth. xxv * dicitur: *Ite, maledicti, in ignem aeternum*. Non igitur solus Deus est aeternus.

3. Praeterea, omne necessarium esi aeternum. Sed multa sunt necessaria; sicut omnia principia demonstrationis, et omnes propositiones demonstrativae. Ergo non solus Deus est aeternus.

Sed contra est quod dicit Hieronymus, ad .Marcellam . *: *Deus solus est qui exordium non habet*. Quidquid autem exordium habet, non est aeternum. Solus ergo Deus est aeternus.

Respondeo dicendum quod aeternitas vere et proprie in solo Deo est. Quia aeternitas immutabilitatem consequitur, ut ex dictis. patet: solus . An . autem Deus est omnino immutabilis, ut est τ superius * ostensum. Secundum tamen quod ahqua . Q« *», ** ab ipso immutabilitatem percipiunt I. secundum * hoc aliqua eius aeternitatem participant.

Quaedam ergo quantum ad hoc . immutabilitatem sortiuntur a Deo, quod nunquam esse desinunt: ei secundum hoc dicitur *Eccle.x** de terra, † v«n «

X) *quod*. - Om. axheet; et pro f/artae* tpsnt *multo*»,
3) *ffarQKywt, ad Mrredtam*. - *Auftutmu» libm de Ude ad Pvtruta cap. n* P« *Augustiaut ad Marecllam* UCDEFGat cl mxrpo A. Siootac Tawu D. Tunur T. I.

y) *etf*. - Povi OJ/MAK paniml AU; ante,
†) *pcTctplwit*. - *rectpimt* U. - Pro *altqaa, aliquam* FG»
<) *quantum ad hoc*. - *diruatur aeterna quantum ad hoc* quod b.

• Vm. <
9

* V<flb <l.

quod *in aeternum stat* Quaedam etiam aeterna in Scripturis dicuntur propter diuturnitatem durationis, licet corruptibilia sint: sicut in Psalmo * dicuntur *montes aeterni*; et *Deuter.* xx.xiu * etiam * dicitur; *de pomis collium aeternorum*. Quaedam autem amplius participant de ratione aeternitatis, inquantum habent intransmutabilitatem vel secundum esse, vel ulterius secundum operationem, sicut angeli et beati, qui Verbo fruuntur: quia quantum ad illam visionem Verbi, non sunt in sanctis *volubiles capitationes*, ut dicit Augustinus, XV *de Trin.* *. Inde et videntes Deum dicuntur habere vitam aeternam, secundum illud Ioann, xvn *: *haec est vita aeterna, ut cognoscant* etc.

An primuM ergo DICENDUM quod dicuntur multae aeternitates, secundum quod sunt multi par-

ticipantes aeternitatem ex ipsa Dei contemplatione.

Ad secundum dicendum quod ignis inferni dicitur aeternus propter interminabilitatem tantum. Est tamen in poenis eorum transmutatio, secundum illud *lob* xxiv -: *ad nimium calorem transibunt ab aquis nivium*. Unde in inferno non est vera aeternitas, sed magis tempus; secundum * illud Psalmi*: *erit tempus eorum in saecula*. *pt ,k

An tertium dicendum quod *necessarium* significat quendam modum veritatis. Verum autem, secundum Philosophum, VI *Metaphys.**, est in intellectu. Secundum hoc igitur vera et necessaria sunt aeterna, quia sunt in intellectu aeterno, qui est intellectus divinus solus. Unde non sequitur quod aliquid extra Deum sit aeternum.

ζ) *in aeternum itat* – l'ro«c.uitur l'; *et ric ademitae an^du attritui fittest, tecundum illud Ptalmi; illuminam tu mirabiliter a montibuf aetrrnit. Quaedam diam ctr.*

rj *etiam*. – Om. FG et cJ. a.
♦// *iccundum*. – unde ACDE.
») *d.* – Om. ABCDFG et c± a. – Pro *quia, quod* ADFG, ro

Commentaria Cardinalis Caietani

Is titulo, *proprium* distinguitur contra *commune*. – In corpore duae conclusiones. *Prima* est; Aeternitas vere et proprie est in solo Deo. Probatur. Solus Deus est omnino immutabilis: ergo solus Deu» est vere et proprie aeternus.– Tenet sequela: quia aeternitas immutabilitatem consequitur.

Secunda est* Aeternitas participative invenitur in aliis. Probatur. Immutabilitas participatur quadnjplicitor ab aliis: ergo aeternitas, –Tenet sequela quia inquantum aliqua sunt immutabilia, intantum sunt aeterna. Antecedens declaratur secundum quatuor gradus immutabilitatis. Primus est secundum diuturnitatem: et in hoc sunt corruptibilia sed longaeva valde, ut montes et colles. Secundus est secundum perpetuitatem secundum torum: et in hoc sunt elementa corruptibilia secundum panes et non secundum to-

tum: quamvis in littera praepostero ordine numerentur hi gradus. Tertius est secundum incorruptibilitatem substantialem simpliciter et in hoc sunt caelestia et angeli. Quartus est secundum immutabilitatem operationis eiusdem numero omnino: et in hoc sunt beati ut sic.

II. In responsione ad tertium, si nescis, novilic, quomodo intelligatur quod necessarium significat quondam veritatis modum, memento secundi libri *Perihcrmenias* ♦, ubi de modalibus agitur; et videbis necessarium in aero signato modum compositionis, in qua sola est veritas, addere supra propositionem. Et sic intelligcs necessarium in actu exercito. cuius argumentum hoc meminit, modum compositionis vere exercere, a quo necessaria dicuntur et principia et conclusiones demonstrationum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM AETERNITAS DIFFERAT A TEMPORE

Inin, ori. 5; I *Sent.*. dUt. m qu. u. art. a; dīst. ut, qu. II, *rt. i; *De D>t*, qu. w, art. 14. ad 10, 18;
De Div. Nam., cap. x. Ico. in.

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ^>^aeternitas non sit aliud a tempore. Impossibile est enim duas esse mensuras –^*^<<>durationis simul, nisi una sit pars alterius: non enim sunt simul duo dies vel duae horae; sed dies et hora sunt simul, quia hora est pars diei. Sed aeternitas et tempus sunt simul: quorum utrumque mensuram quandam durationis « importat. Cum igitur aeternitas non sit pars temporis, quia aeternitas excedit tempus et includit ipsum; videtur quod tempus sit pars aeternitatis, et non aliud ab aeternitate.

2. Praeterea, secundum Philosophum in IV *Physic.* ♦ *nunc* temporis manet idem in toto tempore. Sed hoc videtur constituere rationem aeternitatis 7. quod sit idem indivisibiliter se habens in toto decursu temporis. Ergo aeternitas est *nunc* temporis. Sed *nunc* temporis non esi aliud se-

cundum substantiam a tempore. Ergo aeternitas non est aliud secundum substantiam a tempore.

3. Praeterea, sicut mensura primi motus est mensura omnium motuum, ut dicitur in IV *Physic**, ita videtur quod mensura primi esse sit mensura omnis esse. Sed aeternitas est mensura primi esse, quod est esse divinum. Ergo aeternitas est mensura omnis esse. Sed esse rerum corruptibilium mensuratur tempore L Ergo tempus vel est aeternitas, vel aliquid aeternitatis.

Sed contra est quod aeternitas est tota simul: in tempore autem est prius et posterius. Ergo tempus et aeternitas non sunt idem.

Respondeo dicendum quod manifestum est tempus et aeternitatem non esse idem. Sed huius diversitatis rationem quidam assignaverunt cx hoc quod aeternitas caret principio et fine, tempus autem habet principium et fihein. Sed haec est

3) mrmvr.irn *quandam durations.* – *quodammodo mciuuram durations* ACE-
3) *non*, – *non tit* ACDEF, *idea* G.

γ) *aeternitati?*. – *totiut aeternitati** B. – P«* *indirmhliter. indelinentcr* *B.
ο) *tempore.* – *a tempore* FG ei c>Id. *«£.

differentia per accidens, et non per se. Quin dato quod tempus semper fuerit et semper futurum sit, secundum positionem eorum qui motum caeli ponunt sempiternum, adhuc remanebit differentia inter aeternitatem et tempus, ut dicit Boetius in libro *de Consolai*. *, ex hoc quod aeternitas est tota simul, quod tempori non convenit: quia aeternitas est mensura esse permanentis, tempus vero est mensura motus.

Si tamen praedicta differentia attendatur quantum ad mensurata, et non quantum ad mensuras, sic habet aliquam rationem: quia solum illud mensuratur tempore, quod habet principium et finem in tempore, ut dicitur in IV *Physic*. Unde si motus caeli semper duraret, tempus non mensuraret ipsum secundum suam totam durationem, cum infinitum non sit mensurabile; sed mensuraret quamlibet circulationem, quae habet principium et finem in tempore.

Potest tamen et aliam rationem habere ex parte istarum mensurarum, si accipiatur linis et principium in potentia. Quia etiam dato quod tempus semper duret, tamen possibile est signare in tempore et principium et finem, accipiendo aliquas partes ipsius, sicut dicimus principium et finem diei vel anni: quod non contingit in aeternitate.

Sed tamen istae differentiae consequuntur eam quae est per se et primo, differentiam, per

hoc quod aeternitas est tota simul, non autem tempus.

Ab primum ergo dicendum quod ratio illa procederet, si tempus et aeternitas essent mensurae unius generis: quod patet esse falsum, ex his quorum est tempus et aeternitas mensura

Ad secundum dicendum quod *nunc* tempons est idem subiecto in toto tempore, sed differens ratione: eo quod, sicut tempus respondet motui, ita *nunc* temporis respondet mobili; mobile autem est idem subiecto in toto decursu temporis, sed differens ratione, inquantum est hic et ibi. Et ista alternatio est motus. Similiter Buxus ipsius *nunc*, secundum quod alternatur ratione, est tempus. Aeternitas autem manet eadem et subiecto ei ratione. Unde aeternitas non est idem quod *nunc* temporis.

Ad tertium dicendum quod, sicut aeternitas est propria mensura ipsius esse, ita tempus est propria mensura motus. Unde secundum quod aliquod esse recedit a permanentia essendi et subditur transmutationi, secundum hoc recedit ab aeternitate et subditur tempori. Esse ergo rerum corruptibilium, quia est transmutabile, non mensuratur aeternitate, sed tempore, Tempus enim mensurat non solum quae transmutantur in actu, sed quae sunt transmutabilia. Unde non solum mensurat motum, sed etiam quietem: quae est eius quod natum est moveri, et non movetur.

») a/qajrm.

ç) *trupare*. – *lpn* AUCDE.

») ram «.-Otn. codke» et «d. A.- Pm *diferentLun. difen-tUa* aF.

·) mrmrjx. – *mouvra* ACDFFGfB et cJJ. «i fr.

o *mmura*. – Om. c! cdL A.

R) *difirfmi*. – *Ji/fTl* CTMliCo- *ft oL A*.

I) *slftntitio*. – *alternatio tiui* FG. *dtcratio* riu» ACDF. *atfcratla*

*r.' *alternatio* riu< II. D *rri* *allfemath*.

p1 *teenuJaoi* hoc. – Om. codi.-cc d ed. a.

») – .* *p'Unlin fdfa* B.

Commentaria Carxlinalia Caiotani

In titulo, *aliud* roalitr. – In corpore quinque. *Primo*, ostendit quod dubium in hoc quaesito iit, non quaesitum, sed ratio quaesiti.

Secundo, refert quondam opinionem circa dubiam (scilicet rationem alietai.s inter haec): triticei, propter *habere principium et finem* et *non habere* haec.

Tertio, improbatur quia hoc est per accidens. Probatur quia, hac differentia sublata, remaneret alia a Boetio posii.i, scilicet, per *esse totum simul* et *rsse successivum*.

Quarto, salvatur improbata opinio secundum duplicem sensum: scilicet, intelligendo illam differentiam *quoad mensurata*; vel de principio et fine *in potentia*.

Quinto, respondetur quaesito, inquantum dubitabile est, una conclusione complectente quodammodo omnia dictu. Et est ista: Inter aeternitatem et tempus per se primo differentia est per *esse totum simul* et *non esse huiusmodi*; it* quod reliqua hanc consequuntur. Et relinquitur ex dictis nota.

II. Advene hic, quod opinio recitata in littera tres sensus habere potest: primo, de habere principium et finem *in seipsa mensura*, in actu tamen; secundo, *in mensuratis*, similiter in actu; tertio, *in potentia*, in scipsa tamen mensura. Et quia, cum aliqua differentia de aliquo assignntur, intelligitur quod illa differenti* insit illi in scipso; et rursus,

cum absolute dicimus principium aut finem, intcUigitur in actu; ideo primus sensus absolute improbatus est. Secundus sero et tenius, qui possum exponendo sufferri, deinde appositi ut veri sunt. Sed quoniam non mdicakm differentiam, sed secundariam tongebant, ideo ultimo respondendo radicem posuit. Omnia in lincra dare patent.

III. Circa illud dictum in secundo sensu, scilicet quod *matus caeli, si esset aeternus, nem mensuraretur tempore secundum totum, sed secundum partes*, dubium occurrit ex Scoto, in Secundo, diet, it, qu. m. Sed quia hoc spectat ad IV *Physic*., in tcxiu 117*, ideo hic, ubi non ex proposito tao- Cap.**. io. gitur, ominatur.

Et similiter dubitatio circa identitatem *nunc* in (olo tempore, tactam in responsione ad secundum, cum tractetur in eodem quarto, a textu io3 usque ad textum 10S ", ibidem, Deo dante, tractabitur; et de his est quaestio specialis.

IV. In responsione ad tertium, est dubium circa illud dictum, scilicet quod *esse rerum generabilium mensuretur tempore*. Arguit enim contra illud Sentus, in Secundo, Jist. n. qu. rv, volens quod absolute mensuretur aevo. Sed quia in sequenti articulo nevi natura umificanda est. et eodem utitur Scotus argumento contra hoc et contra mensuram operationis angelicae, idcirco usque ad sequentem differatur articulum .

ARTICULUS QUINTUS

DE DIFFERENTIA AEVI ET TEMPORIS

I *Sent.*, „ti»L vu». qu. u. *rt. 3; di*L m., qu. *ti*, *art.* η II. dut. i», qu. t. orr. r. *Ik l'ut.*, qu. tu. art. 14. ad -H; *QuoJl.* X, qu. 11.

n quinti, m sic proceditur. Videtur quod aevum non sit aliud a tempore. Dicit enim Augustinus, VIII *super Gcn. ad lift.* ., quod *Deus movet creaturam spiritali* « *ritualem per tempus* *. Sed aevum in dicto tempore non differt ab aevo.

2. Praeterea , de ratione temporis est quod habeat prius ct posterius: de ratione vero actermlatis est quod sit tota simul, ut dictum est L Sed Hcvum non est aeternitas: dicitur enim *Eccli.* | *, quod sapientia aeterna *est ante aevum*. Ergo non est totum simul, sed habet prius et posterius: ct ita est tempus.

3. Praeterea, si in aevo non est prius ct posterius, sequitur quod in aeviternis non differat esse vel fuisse vel futurum esse. Cum igitur sit impossibile aeviterna non fuisse, sequitur quod impossibile sit ea non lutura esse. Quod falsum est, cum Deus possit ea reducere m nihilum.

4. Praeterea, cum duratio aeviternorum sit infinita ex parte post, si aevum sit totum simul, sequitur quod aliquod creatum sit infinitum in actu: quod est impossibile. Non igitur aevum differt a tempore.

Sed contra est quod dicit Boetius *: *qui tempus ab aevo ire iubes*.

Respondeo dicendum quod aevum differt a tempore ct ab r aeternitate, sicut medium existons inter illa. Sed horum differentiam aliqui sic assignant, dicentes quod aeternitas principio et fmc caret; aevum habet principium, sed non a finem ; tempus autem habet principium et finem. – Sed haec differentia est per accidens, sicut supra dictum est: quia si etiam semper aeviterna fuissent et semper futura essent, ut aliqui ponunt; vel etiam si quandoque deficerent, quod Deo possibile esset; adhuc aevum distingueretur ab aeternitate ct tempore.

Alii vero assignant differentiam inter haec tria, per hoc quod aeternitas non habet prius et posterius: tempus autem habet prius ct posterius cum innovatione et veteralionc ; aevum · habet prius et posterius sine innovatione ct veteratione. – Sed haec positio implicat contradictoria ç. Quod quidem manifeste apparet, si innovatio ct veteratio referantur ad ipsam (mensuram. Cum enim prius

ct posterius durationis non possint esse simul, si aevum habet prius et posterius, oportet quod, priore parte aevi recedente, posterior dc novo adveniat: el sic erit innovatio in ipso aevo, sicut " in dicto tempore. Si vero referantur ad mensurata, adhuc sequitur inconveniens. Ex hoc enim res temporalis inveteratur tempore, quod habet esse transrnutabilc: et ex transmutabilitate mensurati, est prius et posterius in mensura ., ut patet ex IV *Physic.* * Si igitur ipsum aeviternum non sit inveterabile nec innovubile, hoc erit quia esse eius est intransmutabile. Mensura ergo eius non habebit prius et posterius.

Est ergo dicendum quod, cum aeternitas sit mensura esse permanentis, secundum quod aliquid recedit a permanentia essendi, secundum hoc recedit ab aeternitate. Quaedam autem sic recedunt a permanentia essendi, quod esse eorum est subiectum transmutationis vel in transmutatione consistit: et huiusmodi mensurantur tempore; sicut omnis motus, ct etiam * esse omnium corruptibilium. Quaedam vero recedunt minus a permanentia essendi, quia esse eorum nec in transmutatione consistit, nec est subiectum transmutationis *; tamen habent transmutationem adjunctam, vel m actu vel in potentia. Sicut patet in corporibus caelestibus, quorum esse substantiale est intransmutabile; tamen esse intransmutabile habent cum transmutabilitate secundum locum. Et similiter patet de angelis, quod habent esse intransmutabile * cum transmutabilitate secundum electionem, quantum ad eorum naturam pertinet: ei cum transmutabilitate intelligentiarum ct affectionum, ct locorum suo modo. Et ideo * huiusmodi mensurantur aevo, quod est medium inter aeternitatem et tempus. Esse nutem quod mensurat aeternitas ., nec est mutabile, nec mutabilitati adiunctum. – Sic ergo tempus habet prius ct posterius : aevum autem non habet in sc prius ct posterius, sed ei coniungi possunt : aeternitas autem (non habet prius neque posterius, neque ea compatitur.

Ad primum ergo dicendum quod creaturae spirituales, quantum ad affectiones cl intelligentias \ in quibus est successio, mensurantur tempore*. *D' rû Unde ct Augustinus ibidem · dicit quod per tempus moveri, est per affectiones moveri. Quantum

7) F^ trmput. – i» tempore ACE.

3) ·v/. – c» loJxo et edJ. aI.

7) *ah.* – Omittunt <oôw;ô. – *sicut* omittunt ABCDFG et ed4. *ab*, rr «f E.

I) won. – non *habet* ABCDEG.

») orrum. – orr»» aufera codkes et edd. «f.

ç) *contradictoria.* – *cimtradictioncm* BFG.

r.t *tiM*, – «at» *est* «ndket.

mensura. – temforr codke».

:) *transmutationis.* – *frammutatiwu* BEpA.

a) *etiam.* – Om. FG et eJ. a.

λ) *transmutationis.* – *transmutationi* ADDE. – I»n» *habent, habet* ABCDE.

ja) *Et ideo.* – *Et etiam ideo* G, £» *etiam* F.

») *mensurat aeternitas.* – *mensuratur aeternitate* ABCDE.

ç) *autem.* – Ont. FG. – Pm non AaM *prius* *fichue habet prius et* axbet*.

o) *et inlethgenfias.* – *intellifibiles* B.

vero ad c
Sed quan

Ad SEct
simul: no
titur secui
Ad TER*
in sc con
cl futuri,
tiones. Sc
vel futuru
intellectus
parationen

r.) AAA^μ

HULL'S cl
spondet
guum; scoun

quarto, prop

II. Quoad
aeternitatem i
propter muli

III. Quaa
diationem an
eundo, impre
ut patet, si a

IV. Quoac
cen» mediatio
lcrntione, ct t.
primo conven
pore. – Scoun<
tdleccum quei
que conditioni
ad aevum, ct

Contra prit
secundum dur
dente priore, .
est prius ct po
secundum sic.
rabiie ergo es
priore cl poste
quentia ct pat
t: ~ >smutabiliW;
trans mutabilitus
«' *aifir*
probatur ex IV
causa prions et
bilttas erit caus.
iuxu eandem n

V. Circa bas
dist. n, qu. n. tu
nititur has ratio
dans exemplum
ct partem sub q
ct non in co cu
est absque inno*
Unde ad
gnndo, in

praecisa causa s;

VI. Sed contr
tum *ad. kamtnCH*
quia si succc&rio
latione proprii
cessionem mensura
sed c\$† sophisma
lut Ne pm
Ergo. – Et conii

* An. ».

* V«r» ».

?

T

* An. {-rue.

:

e

I

XI

.

*

utniinque cil indivisibile, et tamen delectibile. Probatur contra quicquid quia mensurae proportionatur diversis modis numen, ut potest per successive et permanentibus. - Secundum sic Actus beatificus mensuratur a se, ut per Augustinum per Potestatem & de ad Petrum, cap. xvi. Ergo. - Tertio. Operatio angeli non mensuratur aeternitate nec tempore ergo a se.

X. Ad evidentiam huius difficultatis, advertit quod Scotus ibidem tres meniuntur Jurationis ponit, tempus, aevum et aeternitatem. ita quod tempus rem successivam; aevum permanentem. delectibilem tamen, aeternitas autem rem omnino indelectibilem mensuret. Et propterea tenet esse substantiale rerum ad quas impossibile est esse motum, et operationes angelicae, etc., secundum se mensurari a se. Et tota radix eius est illa maxima Quaecumque uniformem habent modum manendi dum manent, habent mensuram eiusdem rationis.

¶ praesenti autem littera, distinguuntur mensurae durationis: penes mutabilitatem et immutabilitatem rerum. Et vere sic est. Quoniam mensum durationis est certitativa naturali durationis rei secundum se. alioquin frustra esset naturalis autem duratio rei ex mutabilitate aut immutabilitate nascitur. Loquor de mutabili vel immutabili proprie, id est ex intrinseco: quoniam ex tali mutabilitate tantum pendet naturalis duratio rei. Nihil enim refert ad naturalem durationem rei, an in alio ait potentia destructiva eius, an non: sed solum an in ipsa sit unde possit deficere, an non. Et in hoc erravit monitus Scotus, dicens: nec aliquando non esse, nec posse non esse per propriam potentiam, variat mentem rei. Et fundamentum eius ut valde debile, scilicet quia, » angelus annihilandus esset, nihil minus mensuraretur a se. Liqueat enim quod naturaliter non fore aliquando, et similiter posse naturaliter non esse, variant naturam rei: quia corruptibile et incorruptibile, ut dicitur Metaphys. ., sunt substantia aut in substantia Variant, inquam, naturam generis, adeo ut nihil sit eis univocum. Ergo nec propria mensura est eadem. Et ex hoc provenit quod annihilandus angelus mensuratur a se quia scilicet annihilatio non provenit ex natura eius, sed ab extraneo. ipse enim, quantum est de se, semper esset.

Dicimus ergo rem omnino immutabilem aeternitate mensurari, immutabilem autem simpliciter et mutabilem secundum quid, a se; mutabilem autem simpliciter, tempore. Et propterea, cum angelus sit immutabilis substantialiter, mutabilis lumen accidentis, a se mensuratur. Operationes vero eius naturales, quia naturaliter sunt mutabiles, a se mensurari nequeunt, a se namque mensuratum aeviternum est, aeviternum autem naturaliter perpetuum est. nullum autem naturaliter mutabile eat naturaliter perpetuum.

XI. Ad fundamentum nutem Scoticum, distinguenda primo est propositio illa *. Quoniam »i fit in sensu composito est falsissima. Quoniam, ut dicitur in I Periherm. ♦, unumquodque necesse est esse dum est; et sic omnia manentia, dum manent, habent uniformem modum essendi. quia sunt necessario; et tamen non habent eandem mensuram. Nec ad hunc sensum arguens facit illam, sed absolute seu in sensu diviso. Et tunc dicitur quod modus manendi eat multipliciter distinguibilis: scilicet, vel penes necessarium et possibile; vel penes permanens et successive; vel penes delectibile et indelectibile. Et quocumque modo sumatur, semper est falsa. Quoniam nec omne necessarium convenit in mensura: sed alia est mensura necessarii omnino, ut Dei; et alia necessarii simpliciter, possibilis autem secundum quid, ut sunt reliqua incorruptibilia. Et similiter omnia possibilis non mensurantur una mensura: quoniam quaedam tempore continuo, et quaedam tempore discreto, ut dicitur. Similiter non omne permanens convenit in mensura; ut patet de superioribus et inferioribus. Nec omnia successive: quoniam alia est mensura successivorum successione continua, et alia succedentium successione discreta, ut dicitur. De delectibili autem et indelectibili. iam patet delectibilitatem non esse modum rei, ut ab eis sumitur, sed dicere potentiam extraneam: et propterea non est ad propositum. Et esset nihil minus falsa, ex eo quod non omne delectibile unica mensura certifies-

tur, - Ex his autem simplicibus, patet responsio ad modos compositos; puta permanens delectibile, et simile».

XII. Ad formam ergo propositionis, dicendum est quod per se uniformem modum monendi intrinsecum rei et per se respicientem naturalem durationem rei, est ratio uniformis seu eiusdem mensurae durationis: et non absolute habere uniformem modum manendi. Et ideo falsum est antecedens illius consequentiae. Et iam exclusa est eius probatio.

Ad secundum, negatur antecedens, ut patet in littera. Nec est verum quod Augustinus dicat illud, nisi in sensu inferiori manifestando, accipiendo scilicet aevum pro eternitate participato.

Ad tertium, negatur antecedens pro secundi pane, quia operatio angeli mensuratur nunc tempori», non continui, sed discreti.

XIII. Contra primam propositionem, scilicet, operationes angeli mensurantur tempore, arguit Scotus ibidem. Sed quoniam argumenta sua militant contra tenentes eas mensurari tempore discreto quod sit specie quantitatibus, et haec propositum non est s. Thomae (quoniam apud nos tempus discretum nihil aliud est quam numerus prioris et posterioris in motu discreto; qui nihil aliud est quam successio operationis spiritualis ad aliam operationem spirituales, quales sunt duae intellectiones sine phantasmatum servitio; numerus nutem de praedicamento Quantitatis, sequitur divisionem continui: oportet ut tempus hoc sit numerus transcendens, compositus ex unitatibus transcendentibus): quia, inquam, sic est, unum tantum ex Sento motum attendendum censui, scilicet, quia ponuntur multa tempora sine necessitate. Oportet etiam multiplicari tempora, non solum in pluribus, sed in eodem, respectu actuum intellectus et voluntatis, etc. Haec autem videntur inconvenientia. Ergo.

XIV. Ad hoc breviter dicitur, quod necessitas magna est multiplicandi tempus in continuum et diversum, propter spirituales operationes substantiarum spiritualium: carere enim aliter proportionali mensuris. Illae enim, cum sint immediate sibi invicem succedente, et instantaneae tunc se, quia quaelibet est toto simul, elevatur manifeste supra tempus continuum et eius instantia: ad aevi autem excellentiam non attingunt, quia corruptibiles naturaliter sunt. Oportet ergo ut sine propria mensura remaneant tam nobilia entis; aut tempus discretum ponere, cuius instantibus operatione ipsae in se mensurentur. Haec enim sunt ipse motus spiritualis angelorum, cuius numerus est tempus per quod dicit Augustinus movere Deum spiritualem creaturam.

Multiplicatio autem temporis discreti in pluribus angelis aut in eodem, indicia meo, non est necessaria nisi materialiter quemadmodum etiam tempus continuum, quo nostra mensurantur, materialiter multiplicatur in omnibus mobilibus, et aevum in omnibus aeviternis. Consonum namque rationi videtur ut. sicut omnia aeviterna simplicissimo a se mensurantur, quod solum est novum formaliter; ita omnis operatio huiusmodi simplicissima operatione, seu simplicissimo nunc illius mensuretur, et similiter omnis successio operationum, simplicissima successione. Talis autem operatio et successio est ea quae in primo operante temporaliter invenitur: quem constat esse supremum angelum. in quo. ut dicitur, est etiam aevum. Et quia operationes intellectus sunt naturaliter priores et simpliciores operationibus voluntatis, erit unum tempus omnium huiusmodi temporalium; quod est primo mensura operationum succedentium in intellectu primi angeli, et ex consequenti et extrinsece mensura ceterarum operationum tam tuarum quam aliorum spiritualium. Cum hi tamen, ut dictum est. stat quod quasi materialiter multiplicetur huiusmodi tempus, iuxta numerum mensuratorum operum: eo quod unum et multa, quae consequuntur en», multiplicantur cum rebus ipsis. Dixi nutem quasi materialiter: quia non oportet quod omnino univoce salvetur proportio temporum nostrorum ad tempus cuius subiectum est primus motus, et proportio horum temporum ad simplicissimum tempus eorum; sed sat est eis »t quasi tali».

XV. Contra tertiam vero propositionem, scilicet, operatio beata mensuratur aeternitate participata, arguit idem in

Quarto, dicitur. xlii. bilior aeviterno: Comequentia ratio beata est »i angeli beati, quia Tum quia perfectibilior substantia inest alicui per incipit per se: eo mensuratur a se, guitur contra aevum est indelectibile, creatum est huius

XVI. Ad evidentiam vis aevum nihil contingitur tamen in cap. lxi, et in IV participata ab aevum in eadem specie, versorum ordinum sura divini »sc, propria mensura esse dico. quod imperi creaturae factae a sermo. Aevum autem, sed naturaliter rentia inter acter enim et aliae differuntur. Quia enim aeternitate dicitur in vis conclusionis imperi creatus non potest mensuratur aeternum quitur. ergo divina aeternitate.

xvii. Unde ad cedens. Quoniam esset immutabilior dinis, quia divini, secundum suum gradum quia minor mutatur quam substantiae in illa non. Est et rui immutabilis contra: omni mutatione, eo universum eminent immutabilitatem as. Ad probationem est simpliciter nobis »impliciter nobiliori gendi est nobilior m ita in proposito, et h lior accidente, et sin nobilior esse natura in diversis ordinibus secundum esse naturae excellentiam deitatis. voce comparari vide

Ad secundam autem stantia operationis beata, operationis et eius pe. mensurantur mensurationis. sed ipsa operatio participata. - Falsura quia labilior substantia contra. Quoniam substantia contra dinis esset, instanti tfectio uitem deitatis eo modo quo accidens quo differentia generis. Et propterea non va quod inest per accidet rica aut quasi generic; perfectionis ex perfectam tamen generis accidere

Quarto, dist. xi.ix, qu. vr. Operatio beatu non est immutabilior aeviterno: ergo non mensuratur aeternitate, sed aevo. Consequentia nota. Et antecedens probatur. Tum quia operatio beata est simpliciter minus nobilis quam substantia angeli beati. quoniam substantia est nobilior accidente. Tum quia perfectio ipsius operationis beatae non est immutabilior substantia eiusdem operationis, quoniam id quod ineit alicui per accidens, non csl immutabilius eo quod ineit per sc: constat autem quod substantia operationis mensuratur aevo. Ergo. – Praeterea, aeternum, ut distinguitur contra aeviternum, non solum est totum simul, sed est indfectibilc, carens potentia ad non esse. Sed nullum creatum est huiusmodi. Ergo.

XVI. Ad evidentiam huius difficultatis, scito quod, quamvis aevum nihil aliud sic quam aeternitatis participatio, distinguitur tamen a s. Thoma hic (ct in 111 *Contra Gent.*, cap. Lxr. et in IV *Sent.*, xtix, qu. i, art. 3, qu. 3) *aeternitas participata* ob aevo; non sicut perfectum a minus perfecto in cadent specie, sed sicut perfectius a minus perfecto diversorum ordinum. Aeternitas quippe cum sit propria mensura divini esse, participata aeternitas consequenter est propria mensura esse divini ordinis. Esse autem divini ordinis dico, quod impossibile est connaturale esse cuicumque creaturae factae aut factibili: dc quo in qu. xn latior erit sermo. Aevum autem est mensura esse immutabilis quidem, sed naturalis ordinis. Et haec est per se primo differentia inter aeternitatem participatam ct aevum cx hac enim ct aliae differentiae fluunt, ct omnes difficultates solvuntur. Quin enim operatio beata divini est ordinis, ideo aeternitate dicitur mensurari participative. Hinc etiam oritur vis conclusionis impugnatae a Scoto, scilicet. *intellectui creatus non potest cx se in operationem beatam: ergo mensuratur aeternitate*: cx primo siquidem antecedente sequitur, *ergo divini est ordinis*; cl post, *ergo mensuratur aeternitate*.

XVII. Unde ad primam rationem Scoti *, negatur antecedens. Quomam operatio beata, dato quod ipsa in se non esset immutabilior aeviterno, est tamen *immutabilioris ordinis*, quia divini. Et propterca dicitur et est immutabilior secundum suum genus. – Dixi autem, *dato quod non sit* etc., quia minor mutatio sufficit ad non esse operationis beatae, quam substantiae angeli: quia haec exigit onnihilationcni. illa non. Est et rursus immutabilior, quia plura mutabilia immutabilius continet. Una siquidem visio beata, absque omni mutatione, continet visiones omnium spectantium ad universum eminenter: nullum autem aeviternum nd hanc immutabilitatem ascendere potest.

Ad probationem nutem primam, dicitur quod, sicut actus est simpliciter nobilior potentia, ct Umeri substantia est simpliciter nobilior accidente, ct ratione primi, actus intelligendi est nobilior materia prima, ratione secundi, c contra: ita in proposito, ct haec est vern, quod *substantia est nobilior accidente*, et similiter haec, quod *esse divini ordinis est nobilius esse naturalis*. Et propterca utrumque est verum in diversis ordinibus. Substantia quippe angeli est nobilior *secundum esse naturae*: operatio autem beata *secundum excellentiam deitatis*. Et si proprie loqui volumus, acquivoce comparari videntur.

Ad secundam autem probationem, negatur quod substantia operationis beatae mensuretur aevo. Substantia enim operationis ct eius perfectio una res numero sunt, ct eadem mensurantur mensura. Unde non solum bcatitudo operationis, sed ipsa operatio beata mensuratur aeternitate participata. – Falsum quoque est quod perfectio non sit immutabilior substantia operationis, eo modo quo distinguuntur. Quoniam substantia operationis, si sine perfectione bcatitudinis esset, instanti temporis discreti mensuraretur. – Perfectio autem deitatis mensuram aeternitatis adducit, non eo modo quo accidens superinducitur; sed eo potius modo quo differentia generi adveniens naturam affert specificam. Et propterca non valet probatio in oppositum, dc eo quod inest per accidens. Constat enim quod natura genetica aut quasi genetica, secundum sc non talis nut tantae perfectionis, ex perfectione differentiae advenientis, quae tamen generi accidere conceditur, perfectionem tantam ac

toletn assequitur, ita quod unum ens perfectum sit. Et sic est in proposito.

XVIII. Ad secundam autem obicctioncm -, principaliter - C? «m. »¶- dicitur quod, proprie loquendo, beatus ut sic caret potentia nd non esse beatum; sicut caelum caret potentia ad non esse rotundum. Quemadmodum enim materia prima, si reciperet formam unnm aoquivilcncm omnibus formis generabilium et corruptibilium, careret putentia ad non esse illius fortune; ita intellectus habens actum beatum, caret potentia od non esse illius actus. Actus enim ille csl omnium bonorum, non aggregatione, sed elevatione perfectus: cl ideo beat ac immutabilem beatum reddit. – Extenso autem vocabulo, ut arguens utitur, vocando potentiam ad non esse potentiam logicam vel obiectivam. dicitur quod *aeternum per essentiam* oportet carere omnino potentia nd non esse; non autem *per participationem*, sed tat est ut distinguatur contra aeviternum diversitate ordinis; quia illud scilicet est ordinis aeterni per essentiam, istud vero naturae.

XIX. Contra quartam propoiitioncm - arguit Scotus, in “O »*.»«-. Secundo, ubi supra-, non aliter quam contra primam, ”hmn. scilicet Esse substantiale habcl eundem manendi modum quandiu est. quem habet aeviternum, quia successione caret, etc. ergo. – Sed ad hoc non oportet «diter respondere quam superius4; non enim penes habere esse modo 1 Nib ik h - suetesiivo vel permanenti distinguuntur mensurae, sed penes mutabile ct immutabile, ut dictum est.

XX. Sed adverte hic quod Sentus ibidem nititur solvere rationem s. Thomae, ad hoc in responsione ad tertium in praecedenti articulo factam. scilicet quia motus est mensura non tantum morus, sed etiam quietis. Ait enim quod substantia bovis absolute mensuratur aevo, quies autem cius tempore, nec aliud cx illa sequitur ratione.- Sed haec responsio noti csl sufficiens evado quoniam tempus comprobatur in littera mensurare non solum quietem, sed rem quiescentem; quoniam omne quiescens est mobile; omne nutem mutabile, secundum quod mutabile, mensuratur tempore. Constat autem quod secundum substantiam nos sumus mutabiles: ergo secundum substantiam temporales. Et stat vis rationis in hoc. Motus ct quies substantialiter accepti, idest mutatio substantialis ct quies sub esse substantiali. non solum in actu, sed in potentia mensurantur tempore, ergo esso substantiale nostrum mensuratur tempore. Antecedens patet cx eo quod actus ct potentia ad eiusdem ordinis mensuram spectant, ut ex I *Caeli* - cl IV *Physic*. * habetur. Consequentia autem tenet cx eo quod potentia talis substantialis est. ut X *Metaphys*. - dicitUr.

XXI. In responsione ud secundum, occurrit dubium circa illam propositionem, *aerum est totum simul*. Impugnatur siquidem ab illii opinione refutata m littera -, sic Aevum continue fit a Deo, uc per hoc potest deficere ab esse: ct consequenter potest annihilari, ac deinde Herum creari. Igitur non est tutum simul – Et habes in Scoto ct in Capreolo, in Secundo, dist. n, qu. n -.

Ad haec facile patet responsio cx dictis -. Aevum enim, sive aeviternum, non continue fit, proprie loquendo; sed conservatur a Deo. Nec potest deficere ab esse cx intrinseco: sed Deus potest ipsum annihilare Et propterea non sequitur, *ergo non est totum simul*. Si enim posset cx intrinseco esse plus aut minus aut praecise tantum secundum Jurationem, tunc non esset totum simul: sed cx eo quod Deus potest, non sequitur hoc In natura aevi seu aeviterni. Natura enim rei non est metienda secundum vires divinas, sed proprias. – In casu autem annihilations et recreationis, didtur quoti esset successio instantium mensurantium creationem, annihihctioncm ct recreationem; et non ipsius aevi. Instantia enim illa nihil aevi sunt; sed sunt partes temporis discreti, cuius iam - meminimus. Idem enim esset -N»αι.ῖH- tunc iudicium dc illo ungdo, sicut esset dc duobus angelis, quorum unus priu- altero crearetur: utitur enim aevo tunc ille unus quasi duo.

XXII. In responsione ad tertium, adverte quod ibi distinguitur esse angeli dupliciter. Uno modo, *absolute*: et sic non habet praeteritum nec futurum, sed subditur divinae potentiae, ct potest non esse per potentiam in alio. Alio modo, ut *coexistent* differentiis temporis rcalis sd imagi-

* Ct r«a. »-.

* Cip. xit, *- I.

* Qp. «M, B» **.

* C*p. Xji. - W^ - l:b. IX. ar-s. n. ».

* d. am. II.

Ap©4 OfreeU carri coax), 5- Na, i fcjs-

narii; et habet praeteritum et luturum. Et sic dicimus quod fuit et quod erit. Et aie, secundum luturum subditur divinae potentiae non secundum praeteritum, quia supponitur incompouibile, ut in littera dicitur. – Et nota quod auctoritas Hieronymi ad Marcellum *∴ solus Deus non novit praeteritum et futurum*, et rimilher Auguitini ** ∶ pratscns, stat, est aeternitas*, et similes, intelliguntur *secundum se et omnia quae in eis sunt*. Angclu» enim secundum affectionci habet praeteritum et futurum: et similiter aevum secundum adiuncta non itat, ut in praesenti articulo dictum cir .

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SIT UNUM AEVUM TANTUM

¶ *Sent.*, küst u., 40. ., <rt. s. *Quodl.* V, qu. iv; Ofu»<. XXXVI, *de Instant.*. c«p. ut.

SEXTI M s,c PROCKD,Tt'R. Videtur quod *SwfiV non* sit tantum unum aevum. Dicitur

enim in apocryphis Esdrnc ♦ *maiestas * p0(esta\$ aevorum est apud te, Domine.*

2. Praeterea, diversorum generum diversae sunt mensurae. Sed quaedam aeviterna sunt in genere corporalium χ, scilicet corpora caelestia: quaedam vero sunt spirituales substantiae, scilicet angeli. Non ergo est unum aevum tantum.

3. Praeterea, cum aevum sit nomen durationis, quorum est unum aevum, est una duratio. Sed non omnium aeviternorum est una duratio; quia quaedam l post alia esse incipiunt, ut maxime patet in animabus humanis. Non est ergo unum aevum tantum.

4. Praeterea, ea quae non dependent ab invicem, non videntur habere unam mensuram durationis: propter hoc enim omnium temporalium videtur esse unum tempus, quin omnium motuum 4 quodammodo causa est primus motus, quil prius tempore mensuratur. Sed aeviterna non dependent ab invicem: quia unus angelus non esi causa alterius i Non ergo est unum aevum tantum.

Sed contra, aevum est simplicius tempore, et propinquius se habens ad aeternitatem. Sed tempus est unum tantum. Ergo nullo magis aevum.

Respondeo dicendum quod circa hoc est duplex opimo: quidam enim dicunt quod est unum aevum ∙ tantum; quidam quod nulla. Quid autem horam verius sil, oportet considerare ex causa unitatis temporis: in cognitionem enim spirituum per corporalia devenimus.

Dicunt autem ∙ quidam esse unum tempus omnium temporalium, propter hoc quod est unus numerus omnium numeratorum: cum tempus sit numerus, secundum Philosophum ∙ – Sed hoc non sufficit: quia tempus non est numerus ut abstractus extra numeratum, sed ut in numerato existens: alioquin non esset continuus; quia decem ulnae panni continuitatem habent, non ex numero, sed ex numerato. Numerus autem in numerato* existons non est idem omnium, sed diversus diversorum.

tentum et futurum, et rimilher Auguitini ** ∶ pratscns, stat, est aeternitas*, et similes, intelliguntur *secundum se et omnia quae in eis sunt*. Angclu» enim secundum affectionci habet praeteritum et futurum: et similiter aevum secundum adiuncta non itat, ut in praesenti articulo dictum cir .

Unde alii assignant causam unitatis temporis ex unitate aeternitatis, quae est principium omnis durationis. Et sic, omnes durationes sunt unum, si consideretur earum ∙ principium: sunt vero multae, si consideretur diversitas eorum quae recipiunt durationem ∙ ex influxu primi principii. Alii vero assignant causam unitatis temporis ex parte materiae primae, quae est primum subiectum motus, cuius mensura est tempus. – Sed neutra assignatio sufficiens videtur: quia ea quae sunl unum principio vel subiecto, et maxime remoto, non sunt unum simpliciter, sed secundum quid.

Est ergo ratio ∙ unitatis temporis, unitas primi motus, secundum quem, cum sit simplicissimus, omnes alii mensurantur, ut dicitur in X *Metaphys.* ∙ Sic ergo tempus ad illum motum comparatur non solum ut mensura ad mensuratum, ∙ sed etiam ut accidens ad subiectum; el sic ab eo recipit unitatem. Ad alios autem motus comparatur solum ut mensura ad mensuratum. Unde secundum eorum multitudinem ∙ non multiplicatur: quia una mensura separata multa mensurari possunt.

Hoc igitur habito, sciendum quod de substantiis spiritualibus duplex fuit opinio. Quidam enim dixerant quod omnes (processerunt a Deo in quadam aequalitate, ut Origines dixit ∙; vel etiam multae earum, ut quidam posuerant. Alii vero dixerunt quod omnes substantiae spirituales processerunt a Deo quodam gradu et ordine. Et hoc videtur sentire Dionysius, qui dicit, cap. x ∙ *Cael. Hier.*, quod inter substantias spirituales sunt primae, mediae et ultimae, etiam in uno ordine angelorum. Secundum igitur primam opinionem, necesse est dicere quod sunt plura aeva, secundum quod sunt plura aeviterna prima ∙ aequalia. Secundum autem secundam opinionem, oportet dicere quod sil unum aevum tantum: quia, cum unumquodque mensuretur simplicissimo sui generis, ut dicitur in X *Metaphys.* ♦ oportet quod esse omnium aeviternorum mensuretur esse ■ primi n ∙ aeviterni, quod tanto est simplicius, quanto prius.

a) *maic.it.u.* – quod *matulas codice*».

r) *corporalium.* – *corporum codices.*

▼) *quaedam.* – *aeviterna udd.it o.*

Z) *motuum.* – Om. codJen et <d. a.

«) *qui.* – quod ABE, *quia CDF.* – Pro *prius, primo* codecs c< *cd. a.*

t) *quia unus alterius.* – Omittunt ACDEFG, Now rrgo *videntur habere uram mensuram durationu Ik* – .Vin rreþ ... *tantum* onuttii editio a.

r,) *habens.* – *habet* ABCDE.

I) λ γ κ π ∴ – Om. FG. – Po»i *quidam* ABDEG addunt *autem.*

<J) *autem.* – enim ABCDEG, *igitur G.* – Pro *esse, quod est* ABCDEF.

x) *earum.* – *eorum* ΓABCE.

λ) *durationem.* – Om. ACF.

u1 *Eat ergo ratio.* – *Eat erpa vera ratio* BDΓG. *Ergo eat rcra ratio cd. a. Ergo hnu cat ratio cd. *.*

») *multitudinem.* – *mult.pltcatuuem* H1)

t) *omnia*» – *omnes substantiae spirituales* o., *omnia cdd. ab.*

o) *prima.* – Om. G.

e) *rue. -per simplicius eue* ABCD. *per simplicius* (<wu. *cue... est simplicius*) E.

•Q[?]«*.artt, tn.*
>; u bt^{*}. 4-
»

Et quia secunda * opinio verior est, ut infra ostendetur, concedimus ad' praesens unum esse aevum tantum '.

An PRIMUM ergo DicENDLM quod aevum aliquando accipitur pro *saeculo*, quod esi periodus durationis alicuius rei: et sic dicuntur multa aeva, sicut multa saecula.

Ad secundum dicendum quod, licet corpora caelestia et spiritualia differant in genere naturae, tamen conveniunt in hoc, quod habent esse intransmutabile. Et sic mensurantur aevo *.

Ad tertium dicendum quod nec omnia temporalia simul incipiunt, et tamen omnium est unum tempus, propter primum quod mensuratur tempore. Et sic omnia aeviterna habent unum aevum propter primum, etiam si non omnia simul incipiant T.

Ad quantum dicendum quod ad hoc quod aliqua mensurentur per aliquod unum, non requiritur quod illud unum sit causa omnium eorum *; sed quod sit simplicius.

p) *tecwtJj.* – *tertia* B1 F«A.

3) *tavtum.* – *tantuin primo* P.

T) *incipiant.* - *incipiunt* codke. Cî cd«L a E

u) rorwm. – Orr.. AUCE.

Commentaria Cardinalis Caletani

In titulo, *unum numero*. – In corpore quatuor. *Primo*,
ponuntur opinione* diversae dc quaesito.

Secundo, poritur via discutiendi quae opinio sit verior et dicitur quod ex causa unitatis temporis est procedendum. Et probatur: quin in cognitionem spiritualium per corporalia pervenimus.

Tertio, ipsam viam ingreditur. Ubi quatuor opiniones de causa unitatis temporis offeruntur: prima, ex unitate numeri: secundu, ex unitate principii, scilicet aeternitatis; tertia, ex unitate primi subiecti, scilicet materiae primae; quarta ex unitate primi motus. - Et prima quidem reprobatur sic. Tempus non est numerus absolute, id est *numeratus*, in motu scilicet continuo: ergo non ex unitate numeri est unum. - Secunda vero et lenia simul, sic. Tempus est unum simpliciter: ergo non est unum principio et subiecto remoto tantum. Tenet sequela; quia unum subiecto vel principio, est unum secundum quid. - Quarta autem probatur sic. Primus motus est simplicissimus ergo mensura ceterorum ergo comparatur ad tempus non solum ut mensuratum vel mensuram, sed ut subiectum ad accidentem ergo ex eius unitate est tempus unum. Consequentia prima probatur ex *K. Metaphys.* Aliae vero relinquuntur per se notae quoniam iam constat quos! quantitas primi mensurati est ipsius mensura coniuncta, ceterorum vero separata; et propterea non multiplicatur ad multiplicationem ceterorum, sed primi tantum; sicut universaliter accidens multiplicatur ad primi multiplicationem subiecti. Cum ergo primum non multiplicatur, ergo nec mensura; ut in proposito.

Quarto, principaliter ex ista assignata via non quaevis responsionem inducit, iuxta duas opiniones de angelis, duas conclusiones ponens. Altera est: *aeva sunt multa*. Probatur. Prima aeviterna sunt multa: ergo. Altera est: *aerum est unum tantum*. Probatur. Primum aeviternum est unum tantum: ergo. – Antecedentia sunt ipsae opiniones diversae. Consequentiae fundantur super processu facto de unitate temporis, cuius radix fuit: *mensura multiplicatur ad multiplicationem primi mensurati*. – Et quoniam ex his non habetur responsio ad quaesitum certa, idcirco subdit tenendam esse secundam conclusionem, quia probabilior est illius opinio, ut inferius patebit. Et sic conclusio responsiva est: *aevum est tantum unum*.

II. Advene hic quod, sicut quilibet motus habet proprium prius et posterius in scipso, ita etiam habet proprium numerum numeratum illorum, et consequenter proprium tempus. Sed quoniam non cuiuslibet motus numerus est certificativus omnium motuum ex natura sua, sed tantum numeros primi motus, propter eius simplicitatem maximam; ideo solus primi motus numerus temporis completectionem habet. Et propterea tempus est unum numero formaliter completeque sumptum: et sunt multa tempora quasi materialiter, seu incomplete. Et simile est indicium de aevo: eodem enim modo est unum et multa. -Utrum autem aevum sit accidens, aut esse, aut essentia aeviterni, quaestione speciali quaerendum est: metaphysici quippe negotii hoc est.

III. Circa ea quae hic definita sunt, complura sunt dubia. Primus namque Scotus, in Secundo, disputans, quod mensura aeviterni non potest determinari, reprehendit quod primum aeviternum mensuretur aeviternum (quamvis ipsum primum sit extrinseca mensura aliorum), una ratione. Mensura, ex natura rei, est notior, ex natura rei, mensurato: sed nihil est in primo aeviterno notius ipsa substantia aeviterni ergo nihil est in eo quod habeat rationem mensurae substantiae eius. – Durandus autem reprehendit mensurationem extrinsecam unius aeviterni per aliud aeviternum, tripliciter. Primo sic. Illud cuius duratio est certior ex propria ratione quam ex comparatione ad extrinsecum. non mensuratur secundum durationem per extrinsecum. Sed aeviternum est huiusmodi. Probatur: quia propria eius ratio est esse immutabile secundum naturam. Secundo, duratio infinita non est mensurabilis; ergo, tertio, non quantum non est mensurabile: ergo. Tenet sequela quia aevum caret successione. – Hacc et plura uideantur in Capreolo, in Secundo, dist. 17: consulto tamen omissis ceteris, dicemus unde omnia solvantur.

IV. Ad evidentium igitur huius. scito quod, ut ex dicti-
patere ifim potest, aeviternum non mensuratur aevo, sive
intrinsece sive extrinsece, per modum quantitatis continuas
aut successivae aut etiam discretas, sed *per modum unitatis*:
quoniam «esum est indivisibile, totum simul, et cetera».
Cum enim uesuni sit unitas immutabilis vitae mutabilitatis
coniunctum, quanto aliquod immutabile minui est mutabili-
tati coniunctum, tanto est immutabilius et minus com-
positum. ne per hoc simplicius. et consequenter magis
unum. Supponimus autem nunc quod aeviternum, quanto
inferius, tanto pluralitati maiori coniunctius est: unde co-
nstat habere species minus universales, et operationes minus
ambientes locorum aut corporum. Et propterea supremum
aeviternum, tanquam maxime immutabile inter immuta-
bilia sic (idest mutationi iuncta), est maxime unum: et
consequenter ex natura sua habet, unde per accessum et
recessum ob eo, cetera aeviterna ut sic mensurantur ex-
trinsece.

V. Ad Scotum · ergo, negatur minor. Dico namque quod aevum existens in primo aeviterno, sive sit cius substantia aut existentia, sive non, est notius in ratione mensurae ipsa aeviterni substantia, ut immutabilis. Quoniam aevum nihil aliud est quam unitas per modum mensurae talis immutabilitatis: ac per hoc ipsum aevum est formaliter unitas, cuius primo debetur ratio mensurae, ut patet V * et X *Metaphys.* Substantia autem sic immutabilis est denominative una; et hanc denominationem importat l^v *aeviternum*. Constat autem universaliter quod id quod est formaliter tale, est certius et notius ex natura rei, eo quod est denominative tale. Quamvis igitur substantia angeli sit simpliciter notissimum omnium quae in eo sunt, aevum tamen, in genere suo in ratione mensurae, est notius illius substantia: sicut. Quamvis substantia corporea sit notior secundum se quantitate. in genere tamen mensurae quantitas est notior secundum se.

VI. Ad Durandum vero · respondendum est, negando

maiolem. ut patet in pcrfcclionc cl mensura quidditativa. Perfectio namque quidditntiva melius cognoscitur cx intrinseco quam cx cxtrinscco: ct tamen unaquaeque quidditM mensuratur prima quidditate sui generis. Est ergo sophisma *secundum non cautam ut causam*. Non enim causa mensurae cxtrinsccac est melior certitudo ab extra quam intra: sed dependentia certitudinis intrinsecae ab cxtrinscca, ut a

simpliciori, ut dictum est*. – Ad *secundum* vero ct *tertium*, · Mea. «. similiter dicitur quod nihil valent de mcommrubili per unitatem. Infinitum enim et *non quantum* uniformitatis rationem non subterfugiunt.

Hestât adhuc dubium, quid sit illud primum aeviternum: sed quoniam per accidens esset huic proposito, in tractatu dc Angeli* dicitur *.

• Vi4« qi.cn. .

OST |
unital
Primo:

P

> quod circi
A nere '* dct<
qui esi sp
quid supn
2. Pra e
sc habet i
per unum
supra ens.
3. Pra e
idem esse
dicitur *en:*
unum: qu<
pra ens.

Sed com
de Dir. A'
ticipans un
supra ens
non habet

Respon di
supra ens
divisionis *:
ens indivisi
convertitur
simplex, au
plex. est ini
tem est coi
panes eius :
ct; compon
stum est qi
divisione. E
custodit suu

An primis
tantes idem

i) rrwv.
cui Pj A,

3)
ccs ^ ^

t-nx. cx pro ita

QUAESTIO UNDECIMA
DE UNITATE DEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

praemissa, considerandum est de divina
unitate. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum unum addat aliquid supra ens.
Secundo: utrum opponantur unum et multa.
Tertio: utrum Deus sit unus.
Quarto: utrum sit maxime unus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM UNUM ADDAT ALIQUID SUPRA ENS

Infra, qu. χτχ, λΠ- 3; I Soit, dūt- «a. qu. Π. irt. I, *J 1; dūt wrt. .I. 3j *Dc Fbt.*, qu. e, xn. 7;
Quadi. X, qu. t, *n. 1; IV *Metaphye.* lect. π; X, 1«t. ti».

primum sic proceditur. Videtur quod
unum addat aliquid supra ens. Omne
enim quod est in aliquo genere deter-
se habet ex additione ad ens,
quod circuit omnia genera . Sed unum est in ge-
neredeterminato: est enim principium numeri,
qui est species quantitatis. Ergo unum addit ali-
quid supra ens.
2. Praeterea, quod dividit aliquod commune,
sc habet ex additione ad illud. Sed ens dividitur
per unum et multa. Ergo unum addit aliquid
supra ens.
3. Praeterea, si unum non addit supra ens,
idem esset dicere *unum* et *ens*. Sed nugatorie
dicitur *ens ens*. Ergo nugntio esset dicere *ens*
unum: quod falsum est. Addit igitur unum su-
pra ens.
Sed contra est quod dicit Dionysius, ult. cap.
de Div. Noni. *: *nihil est existiitimi non par-*
ticipans uno: quod non esset, si unum adderet
supra ens quod y contraheret ipsum. Ergo unum
non habet se ex additione ad ens.
Respondeo dicendum quod unum non addit
supra ens rem aliquam, sed tantum negationem
divisionis*: unum cnim nihil aliud significat quam
ens indivisum. Et ex hoc ipso apparet quod unum
convertitur cum ente. Nam omne ens aut est
simplex, aut compositum. Quod autem est sim-
plex, est indivisum et actu et potentia. Quod au-
tem est compositum, non habet esse quandiu
partes eius sunt divisae, sed postquam constituunt
<< componunt ipsum compositum. Unde manife-
stum est quod esse cuiuslibet rei consistit in in-
divisione. Et inde ' est quod unumquodque, sicut
custodit suum esse, ita custodit suam unitatem.
Ad primum igitur dicendum quod quidam, pu-
tantes idem esse unum quod convertitur cum

ente, et quod est principium numeri, divisi sunt in
contrarias positiones. Pythagoras enim et Plato .,
videntesꝑ quod unum quod convertitur cum ente,
non addit aliquam rem supra ens, sed significat
substantiam entis prout est indivisa, existimave-
runt sic se habere de uno quod est principium
numeri. Et quia numerus componitur ex unitati-
bus. crediderunt quod numen essent substantiae
omnium rerum. - E contrario autem* Avicenna,
considerans quod unum quod est principium nu-
meri, addit aliquam rem supra substantiam entis'
(alias numerus ex unitatibus compositus non es-
set species quantitatis), credidit quod unum quod
convertitur cum ente. addat rem aliquam supra
substantiam entis, sicut album supra hominum.-
Sed hoc manifeste falsum est: quia quaelibet res
est una per suam substantiam. Si cnim per ali-
quid uliud esset una quaelibet res, cum illud ite-
rum sii unum, si esset iterum unum per aliquid
aliud, esset abire in infinitum. Unde standum est
m primo. - Sic igitur dicendum est quod unum
quod convertitur cum ente, non addit aliquam
rem supra ens: sed unum quod est principium
numeri, addit aliquid supra ens. ad genus quan-
titatis pertinens.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet id
quod est uno modo divisum, esse alio modo in-
divisum; sicut quod est divisum numero, est
indivisum secundum speciem: et sic contingit ali-
quid essu uno modo unum, alio ' modo multa.
Sed tamen si sit indivisum simpliciter; vell quia
est indivisum secundum id quod pertinet ad es-
sentiam rei, licet sit divisum quantum ad ca quae
sunt extra essentiam rei sicut quod est unum
subiecto et multa secundum accidentia; vel quia
est indivisum in netu, et divisum in potentia, si-
cut quod est unum toto et multa secundum par-

»1 *quod arcuit amnia paiera.* - O·η. ACE.
gtnerē. - *aliquo* E, *aliquo pncrc ecten.* - Pn>
dei Vab.
7) *quod.* - *quia* DFG; *quod contraheret iysum* om, ACE.
i) *constituunt et.* - Om. FG et ed. j. - *compoitem* om, codi-
ce* et a.
1) *Et inde.* - *Unde manifestum* B. - Idem port *unumquodque* addit
cm, et pro *ita* legit uc.

Q *videotex.* - Om. etxlicea. - Pro *quod tuto courcrtifur, quui* AB
CLEG.
r.) *cantimarruiit.* - *a^ttimarerunf* codkca et ed. a.
\$) *autem.* - Om. ABCDE.
1) *entia.* - Om. ABCDE et «&L .1 K
■) *aha,* - «f *alio* codkct.
λ) τi-/.. - *hoc ext rd* ll.
jo *luxt sit~. rd.* - Om. D; *el ita indivisum nmphetter* add>1 JJ.

108

QUAESTIO XI, ARTICULUS I

tes: huiusmodi erit unum simpliciter, et multa secundum quid. Si vero aliquid e converso sit indivisum secundum quid, et divisum simpliciter; utpote quia est divisum secundum essentiam ., et indivisum secundum rationem, vel secundum principium sive causam: erit (multa simpliciter, et unum secundum quid; ut quae sunt multa numero et unum specie, vel unum principio. Sic igitur ens dividitur per unum et multa, quasi per unum simpliciter, et multa secundum quid . Nam et ipsa multitudo non contineretur " sub ente, nisi

contineretur aliquo modo sub uno. Dicit enim Dionysius, ult. cap. *de Dit. Nom.* ♦, quod *non esi multitudo non participans uno: sed quae sunt multa partibus. sunt unum toto; et quae sunt multa accidentibus. sunt unum subiecto; et quae sunt multa numero, sunt unum specie; et quae sunt speciebus multa sunt unum genere; et quae sunt multa processibus, sunt unum principio.*

Ad tertium dicendum quod ideo non est nungatio cum dicitur *ens unum*, quia unum addit aliquid secundum rationem . supra ens.

») *cfjantiam.* - *puinliam* G.
t) *erit.* - *erunt* EG et cJd. *a b. inerunt* P. - Pro *ut quae, fient quae* rodtee*.
o) *tecundum quid* - *et multa timflkitrr et unum tecundum quid* addit A.
t) *multitudo non 0<ntincretur.* - *multitudo nan continetur |*, *multa non continentur* ceteri. - Pro *niti contineretur aliquo mada, r// (uni*F)*

tuundum quod aliquo mado continetur F; niti tecundum quod aliquo mado nmtinentur SCOE c>. orni.* ircuadum quad, G; niti tecundum quoj alia aliquo modo continetur R.
p! ^tvirk' *multa.* - *multa «fce/rEvt FG, multa t'ecic* ceteri. - Pro *procctiibut, fmcettionibu»* II.
») *aliquid tecundum rationem.* - *indiriiloncm rationit* II; *aliquid c>m. celeri et edd. a b.*

Commentaria Cardinalis Caietani

Cihca ordinem quaestionis huius et praecedentium, dubium est. Quoniam unum prius convenit enti quam simplicitas et immutabilitas, et reliqua tractata n quaeaphys. . ab Aristotele, et hic disputatur in littera, Scoti opinio, in IV *Metaphys.* ., tangendo est. Putans ergo unum signare passionem enti. dicit ipsum importare formalitcr rem positivam, eandem rcaliter ipsi enti; sicut universaliter tenet passionem idcntificnri proprio subiecto. Probarcque nituntur sequaces eius intentum ibidem, multipliciter. *Primo*, unum formalitcr, idest ut distinctum contra ens, est idem rcaliter quod ens: ergo est aliquid positivum. Tenet sequela . quia negatio non potest idcntificari enti radi. - *Secundo*, unum formalitcr est extra nihil, utpote entis passio: ergo est positivum. - *Tertio*, unum formalitcr habet rationem primae mensurae, et principii numeri: ergo ut prius. - *Quarto*, unum dicit perfectionem simpliciter: ergo. Probatur antecedens: tum quia in unoquoque est melius ipsum quum non ipsum: tum quia fit reductio ad summe unum, sicut nd summe bonum et lustum, etc.; hoc enim est proprium perfectionum simpliciter.

II Ad hoc dicitur quod, sicut tractatus de animalis natura secundum omnia praedicata quidditadva. praecedit tractarum de unitate animalis, ita tractatus de natura divina secundum omnia praedicata quasi quiddititiva, praecedit tractatum de unitate illius: quoniam unitas est quasi passio entis, et unitas talis rei est quasi passio illius. Quatuor autem de quibus tractatum hactenus est, post quaestionem *an est*, de natura divina, scilicet simplicitas et perfectio, infinitas et immutabilitas, in latitudine quidditativorum praedicatorum clauduntur, ut patet inductive: et ideo prius de illis pertractatum est; et ad eorum complementum, insertae sunt quaestiones de bonitate, de existentia Dei in rebus, deque aeternitate. Et sic, quasi expedita quidditotc, ad passionem primam, scilicet unitatem, devenit. - Hanc autem esse mentem Auctoris, ex introductione quaestionis nt superius in littera positu, conficere potes: ibi enim haec quinque tractanda proponuntur.

Nec obstat obicctio allata, negatur enim quod unitas sit prior supradictis. Et ad probationem, dicitur quod prius est α quo non convertitur consequentia *ratione sui*, non autem si ratione alterius. Verbi gratia, esse coloratum respectu hominis est a quo non convenitur consequentia, non tamen est prius homine, quamvis sit communius praedicatum: et hoc quia coloratum, non ratione sui, sed ratione subiccti sui, est a quo non convenitur consequentia. Ratione namque subiccti valet, *est homo, ergo est coloratum*, et non c converso. Unde id u quo non convertitur consequentia, est prius, vel includit aliquid prius, ratione cuius non convertitur consequentia. Et sic in proposito, unum non est formalitcr prius, sed includit ens, ratione cuius non valet sequela, *est unum, ergo immutabile*, sed c converso.

HI. Titulus clarus. - In corpore duae conclusiones. *Prima* directe responsiva quaesito: Unum addit supra ens, non rem aliquam, sed solam negationem divisionis. - Probatur: unum nihil aliud significat quam ens indivisum; ergo.

Secunda vero conclusio est corollaria: Unum convertitur cum ente. Et nihilominus probatur r esse cuiuslibet rei consistit in indivisionc; ergo. - Antecedens probatur dupliciter. Primo, inductive in esse simplicium et compositorum. Secundo, a signo, quo unumquodque custodit suam unitatem sicut entitntcm. Omnia patent clare in littera,

IV. Circa primam conclusionem, occurrit dubium ex duplici capite: quoniam et Avicenna tenet· unum addere

* an. c.iao u>

»-> ' M.
• QSeSL: Cf: C> .
.tiw».

• Art. pr*

· Loro o®*.

plicitcr, >ed communi» cliam negativi» generalibus. Unde fil reductio nd lummc immutabile, ad »ummc immateriale, etc.

- Quamvis etiam posset congrue dici quod, ut dicitur IV- et VII *Metaphys.* -, analogum absolute investigatum quae- ritur Pro pnmo ac per hoc, primo unum, quod est unum substantiale, est perfectio simpliciter, ct reducitur nd summe unum. Sed ex hoc nihil habetur contra intentum nostrum : quin ratione substantiae quam implicat, perfectio ista inest.

VI. In responsione ad primum, adverte quod Scotinae invehunt contra rationem Averrois, in IV *Mrtaphy.*., comm. m, contra Avicennum. qua hic usu» est s. Thomas.

Aiunt enim - quod est sophisma *Figurae Dictionis*, quo- niam mutatur *quo* in *quod*: id namque quo res est una, est unum ut quo, non ut quod. Et ideo non sequitur pro- cessus in infinitum; sicut nec nb albo ct albedine.

Sed haec reprehensio valde rudis est. Tum quia constat in transcendentibus concretum vere praedicari de abstracto (entitas enim est ens. ct unitas una): et per hoc non muta- tur *quo* in *quod*; sed utitur ratio ipso *quo* utroque modo, scilicet ut quo ct quod. Et ideo optime concludit : nec est simile dc albo et albedine, quia non est alba. – Tum quia, si unum addit naturam aliam supra ens, puta supra ho- minem aut leonem, qua ratione haec est vera, *natura ho- minis est una*, eadem erit vera, *natura unitatis est una*: omnis cnim natura una est. Nec excusat hoc adiacntia naturae, scilicet quia natura unitatis semper inest alii, ct proptcrca est *quo*: commune nnmquc est omni naturae,

sive subsistenti sive inexistenti, esse unam, ut patet in ac- cidentibus Ergo stat ratio in suo robore.

Dc uno autem quod est principium numeri, quale acci- dens sit, praetenti* non est negotii; sed erit quaestio specialis.

VII. In responsione ad secundum, nota diligenter: quo- niam hoc argumentum fluctuare facit crudito», quin non penetrant hanc responsionem. Scito quod responsio litterae stat in illis verbis, *ens dividitur per unum ct multa, quasi per unum simpliciter, ct multa secundum quid*: ct ly *sim- pliciter* ct *secundum quid* non determinant ly *unum* aut ly *multa*, sed determinant ly *dividitur*. Et est sensu», quod ens dividitur simpliciter per unum, ct secundum quid per multa: idest, unum continetur simpliciter sub ente, multa autem secundum quid. Unde ct statim hoc probatur in littera, *nam ct ipsa*, inquit, *multa non continentur sub ente, nisi ut participant uno*. Et quoniam constat quod natura talis divisionis est, quod membrum simpliciter aequatur diviso absolute sumpto (ct merito, quoniam membrum secundum quid non sapit divisum nisi secundum quid); ideo Mat responsio optime, ct quod unum convertitur aim ente, ct tamen est divisioni» membrum. Exemplum huius est, si distinguitur homo in hominem in actu ct hominem in potentia: ct similiter domus in domum in actu ct po- tentia, etc. – Reliqua in hoc responsione posita sunt ad per- fectionem doctrinae, ct ud explanation^ intenti: quoniam et unum, tam simpliciter quam secundum quid, ct multa, tam simpliciter quam secundum quid, uno participant

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM UNUM ET MULTA OPPONANTUR

I Sait, Jiet, wr, qu, t, art. 3, ad 4; *De Pot.*, qu. in, art. if», ad 3; qu. n. tn. 7, of 14 »qq. X .tfrtdfAry:.. Isct. rv, 'in.

D secundum sic proceditur. Videtur quod unum et multa non opponantur. Nul- lum cnim oppositum praedicatur de suo opposito. Sed omnis multitudo est An \«»1, quodammodo unum, ut ex praedic- Ergo unum non opponitur multitudini.

2. Praeterea, nullum oppositum constituitur ex suo opposito. Sed unum constituit multitudi- nem. Ergo non opponitur multitudini.

3. Praeterea, unum uni est oppositum. Sed multo opponitur paucum. Ergo non opponitur ei unum.

4. Praeterea, si unum opponitur multitudini, opponitur ei sicut indivisum diviso: et sic oppo- netur ei ut privatio habitui. Hoc autem videtur inconueniens: quia sequeretur quod unum sit posterius multitudine, et definiatur per eam: cum tamen multitudo definiatur per unum. Unde erit circulus in definitione: quod est inconueniens. Non ergo unum et mulla sunt opposita.

Sed contra, quorum rationes sunt oppositae, ipsa sunt opposita. Sed ratio unius consistit in indivisibililale: ratio vero multitudinis divisionem continet. Ergo unum et multa sunt opposita y.

Respondeo dicendum quod unum opponitur multisa, sed diversimode. Nam unum quod est principium numeri, opponitur multitudini quae est

numerus, ul mensura mensurato: unum enim ha- bet rationem primae mensurae, et numerus est multitudo mensurata per unum, ut patet ex X *Mdaphys.* * Unum vero quod convertitur cum edictis opponitur multitudini per modum privatio- nis, ut indivisum diviso.

Ad primum ergo dicendum quod nulla privatio tollit totaliter esse, quia privatio est negatio in subiccto, secundum Philosophum *. Sed tamen omnis privatio tollit aliquod esse. Et ideo in ente, ratione suae communitatis, accidit quod privatio entis fundatur in ente: quod non accidit in pri- vationibus l formarum specialium, ut visus vel albedinis, vel alicuius huiusmodiç. Et sicut est de ente, ita est dc uno et bono, quae convertuntur cum ente: nam privatio boni fundatur in aliquo bono, et similiter remotio unitatis fundatur in aliquo uno. Et exinde contingit quod multitudo est quoddam unum, et malum est quoddam bo- num , et non ens est quoddam ens. Non tamen oppositum praedicatur de opposito: quia alterum horum ' est simpliciter, et alterum secundum quid. Quod enim secundum quid est ens. ut in poten- tia, est non ens simpliciter, idest actu: vel quod est ens simpliciter in genere substantiae, est non ens secundum quid, quantum ad aliquod esse accidentale. Similiter ergo quod est bonum se-

3) *praedictis*. – *dictu* ABCD.

fi) *sequeretur*. – *sequitur* FG et cd. *ab*, *sequetur* ceteri.

y) *Sed contra* «. *Ergo unum et multa sunt opposita*. – Om. ADE pC; *Sed om.* FG; pro *ipsa*, et *ipsa* F, om. G; pro *bidirisibilitatc*, in- *divuionc* DFGsC.

3; *multù*. – *multitudine* UD.

1) *privationibus*. – *pistatione* ABCDE. – Pru *specialium, spiritua- lium* PCG»B et cdd. *ab*, *rfàUMm* AD.

D *huiutmodl*, – *quod privatio huiuiimodi formarum fundatur in ipsis formis, sicut privatio vitus in »ûu non fundatur* addit B, tollit mccuoJh manus, »ed tenia restituit.

η) *horum*. – Om. radice» et ed. *a*.

eundum quid, est malum simpliciter; vel e converso. Et similiter quod est unum simpliciter, est multa secundum quid; et e converso.

Ad secundum dicendum quod duplex est totum: quoddam homogencum, quod componitur ex similibus partibus; quoddam vero heterogencum, quod componitur ex dissimilibus partibus. In quolibet autem toto homogenco, totum constituitur ex partibus habentibus formam totius*, sicut quaelibet pars aquae est aqua: et talis est constitutio continui ex suis partibus. In quolibet autem toto heterogeneo, quaelibet pars caret forma totius: nulla enim pars domus est domus, nec aliqua pars hominis est homo. Et tale totum est multitudo. Inquantum ergo pars eius non habet formam multitudinis, componitur multitudo ex unitatibus, sicut domus ex non domibus: non quod unitates constituent multitudinem secundum id quod habent de ratione indtvisionis, prout opponuntur multitudini: sed secundum hoc quod habent de entitate: sicut et partes domus constituunt domum per hoc quod sunt quaedam corpora, non per hoc quod sunt non domus.

Ad tertium dicendum quod multum accipitur dupliciter. Uno modo, absolute: et sic opponitur uni. Alio modo, secundum quod importat excessum quondam: et sic opponitur paucio. Unde primo modo duo sunt multa; non autem secundo.

Ad quartum dicendum quod unum opponitur privative multis, inquantum in ratione multorum est quod sint divisa. Unde oportet quod divisio sit prius unitate, non simpliciter, sed secundum rationem nostrae apprehensionis. Apprehendimus enim simplicia per composita: unde delinimus punctum, cuius pars non est. vel principium lineae. Sed multitudo, etiam secundum rationem consequenter se habet ad unum: quia divisa non intelligimus habere rationem multitudinis, nisi per hoc quod utrique divisorum attribuimus unitatem. Unde unum ponitur in definitione multitudinis: non autem multitudo in definitione unius. Sed divisio cadit in intellectu ex ipsa negatione emis. Ita quod primo cadit in intellectu ens; secundo. quod hoc ens non est illud ens, et sic secundo apprehendimus divisionem; tertio, unum; quarto, multitudinem.

5) totum constituitur,- co>utluihtr totum homapenrum B.
1) autem. - vero eodue.
m) opponuntur. - opponitur BDEFG et ed. d.
λ) uautum... Jiriū. - mquautum multa tvui Jhrisa codkw.

μ, rri. - l'r/ quod pB, qttuj tit »ll. Ut F.
r) ratianfn. - apprelc*iiQ.iit addunt BD.
ζ) i/fr/fuc. - unicuique G.
o) jcvunJo. - Om. codiccu

Commentaria Cardinalis Caietaxü

Item tñs clarus. - In corpore una conclusio, roponsiva quaesito affirmative: Unum opponitur multis diversimode.

Probatur. Unum, principium numeri, opponitur numero ut mensura mensurato: unum autem conversum cum eme. opponitur ut indivisum diviso. Ergo. - Antecedens pro prima parte probatur ex X Metaphys.: quia uni primo convenit mensura, et numerus est multitudo mensurato. Pro secunda patet. Consequentia nutem est evidens: quia alia est oppositio relativa, aha privativo.

II. Adverte hic quod, quamvis littera intendat de diversis unitatibus et multitudinibus loqui, ex hac tamen doctrina optime deducere poteris quod eadem unitns, diversimode sumpta, scilicet ut principium numeri et ut indivisa, opponitur diversimode eidem multitudini diversimode sumptae, scilicet sub ratione numeri et sub ratione divisi. Et sic haec distinctio erit quandoque rerum. quandoque rationum. Et quando esi rationum, convenit utrique uni et utnqñ multitudini: quoniam et unum conversum cum ente principium est numeri transcendentia, et unum in praedicamento quantitatis est indivisum.

III. In responsione ad secundum, dubium occurrit, quomodo vcritkatur quod multitudo componitur ex unitatibus, non secundum id quod habent de indivisione, sed secundum id quod habent de entitate. Hoc enim in multitudine transcendentia, de qua littera loquitur, manifeste est impossibile. Quoniam aut hic est sermo de multitudine ut multitudo est; aut de rebus multis. Non de rebus multis, ut patet ex vi argumenti et responsionis, cum dicitur quod multitudo est lotum heterogencum. De ipsa autem multitudine, constat quod non componitur ex rebus unis, sed ex unitatibus: uiioquin multitudo transcendens, ut multitudo est, esset substantia, utpote ex substantiis rerum composita.

IV. Ad hoc dicitur quod tam unum quam nulla tmñ-scndcñtcr, sumi possunt dupliciter uno modo, substantialiter; alio modo, complete, seu formalitcr. Si sumantur primo modo, constat quod multitudo componitur ex rebus unis, et quod est substantia, seu ens rculc: et sic videtur secundum planum litterae sensum, textu ille interpret-

tandus. Et si objiciatur: ergo non loquitur de multitudine formaliter, dicitur quod loquitur de multitudine formaliter quantum ad id quod rtaliter est.

Altius tamen atque formalius loquendo, dicendum mihi videtur quod hic est sermo de unitate et multitudine formalilicr et universaliter: et quod per illa verba, unitates secundum id quod habent de entitate, non intendit littera rem quae est una; sed intendit ipsam unitatis naturam, prout emis actum exercet. Quod ut darius percipiatur, ab uno in genere quantitatis incipiamus. Unitas de genere quantitatis sumi potest dupliciter. Uno modo, ut est non numerus, quod est esse non divisam in se. quemadmodum numerus est divisus in plures unitates. Et sic patet quod non componit numerum; sicut ncc non domus componit domum. Alio modo, ut est in se talis entitas, puta accidens: et sic componit numerum. Unitos quoque transcendens dupliciter sumi potest. Primo, ut est indivisa, quod est esse non multitudinem: et sic impossibile est compo- nere multitudinem, ratione dicta. Alio modo, secundum id quod est, idest secundum ipsam negationem divisionis, non inquantum exercet actum privationis, sed inquantum habet entis rationem; et sic componit multitudinem formalitcr et complete sumptam, ha quod haec distinctio, contracta ad unum et multa trñnscndcñtcr, non est distinctio priva- tionis a subiecto positivo; sed est distinctio actus privativi ab netu positivo, ha quod ipsa indix isio, ut exercet actum privationis, non componit: et ipsamet, ut cuiusdam cntitntis rationem habet, componit multitudinem; quae, secundum veritatem, negativum ens formalitcr est, magis quam unum. - Et quod haec sit mens litterae, non solum ex formali sensu patet; sed ex responsione nd quartum, ubi dicitur quod divisa non habent rationem multitudinis, nisi utrum- que divisorum habeat rationem unius. Hic enim manifeste apparuit quod multitudo formalitcr ex unitatibus formalitcr consurgit; et consequenter ex negationibus, quoniam solam negationem formalitcr addere docuerit in praecedenti articulo.

V. In responsione ad quartum, dubium occurrit, quomodo verificantur illa verba: divisio est prior unitate, non simpliciter, sed secundum nostrae apprehensionis rationem.

Videtur cnin Quoniam hi autem «c ha ergo. - Ncc quo privat i nostrum moi tem circumh eundum se i habitus secui vum. Si pos ante unitmai aliqua negati cur inconveni tatem?

VI. Ad ho siquidem pro unitate simpitamen (eo qñ ct quod divii eundum esse esse enim ini Prima pro tolligibilc qui autem unum quod in ratio contradictioni:

2. Praete meri, non p quantitas de quod conver tionem, et or Deo non con Deus sit unu Sed contrj Israel, Dornu Respondeo ex tribus den simplicitate. V aliquod singuli multis comma est homo, mt unde est hic ht uni tantum. Si per quod est i plures Socrates mines. Hoc aui est sua natura,; igitur idem est igitur esse plut

a) et inwū print fectiotum ttdk'cv « < ft Ont. VI. - £a mhuj, Driu m«u» ACE y) illud uadt aliqu pulare F.
r) -

Videtur enim quod divuão til simpliciter prior unitate. Quoninni habitu» naturaliter c*t prior privatione: divisio autem *c habet ad unitatem, ut habitu* ad privationem: ergo. – Nec potest dici quod divisio non est vere habitue, quo privat unitas secundum sc, sed est habitu* secundum nostrum modum intlligcndi quia oporteret assignare, saltem circumlocutis c, qui* est ille habitu* quo privat secundum sc unitas. Nec facile esset hoc fingere. Quin ille habitus secundum sc uut est quid positivum, aut negativum. Si positivum , ergo aliquid positivum ultra ens cm ante unitatem quod est impossibile. Si negativum, ergo aliqua negatio est ante unitatem: et si hoc non inconvcnit, cur inconvcnit divisionem, quae negatio est, esse ante unitatem?

VI. Ad hoc dicitur, quod labor est in acquivoco. Ambae siquidem propositione* sunt verae: ct quod *divisio est prior unitate simpliciter*, idest secundum sc, *in esse intlligibili* tamen (eo quod divisio negatio est, quae ens rationis est): ct quod *divisio est posterior unitate simpliciter*, idest jcundum esse simpliciter, quod est esse in rerum natura; esse enim intlligibilc est secundum quid t.inturn.

Prima propositio probatur cx dicti*. Non enim est intlligibilc quod offirmatio non ait prior negatione. Emc autem unum est *esse hoc et non esse non hoc*: ubi patet quod in ratione unius clauditur negatio alteriu» extremi contradictionis. Extrema igitur contradictionis, quorum est

ipvg divikio, praecedunt naturaliter uniUtein. Primo enim est *homo*, et in eodem priori c*t *non homo*, in c**c intclligibili: et sic c t divisio. Deinde *homo est humo ct non est non homo*, quod est esse unum, idc*I indivisum. Non enim est divisum in sc, ita ut sit *homo ct non homo*. Penes privationem enim huiusmodi divisioni*, unumquodque c»T et dicitur unum: >i *unum* privativum nomen c*t secundum veritatem. ut supponimur Nullum autem inconvcnicn* c»t negationem divisioni» c»*e priorem negatione unitati*: quamvis impossibile *it positionem divisioni· in re eue ante positionem unitati*.

Secunda autem propositio patet cx *c. Non enim oportet, ad hoc quod homo iit et intlligatur unus, ut negatio homini* sit in aliqua natura, puta bovina nut caelesti. Si enim solus homo esset, unus nihilominus esset, sicut, ante mundi creationem. Deu* erat unu*, ct *non Deus* in nulla crut re : creati* nutem aliis, poxita est divisio Dei d *non Deo* in rerum natura. Dc qua divisione dicit littera quod nun est prior simpliciter, ut patet cx calce responsionis, ubi dicitur; *secundo apprehendimus quod hoc ens nun est illud ens, et sic apprehendimus divisionem*. Quid durius? *Ifoc ens non est illud ens* dicendo, divisionem in rerum natura expressit. Et propter eandem divisionem dixit quod simplicia ex compostis definimus. Divisionem ergo tum reulcm quam positivam postposuit unitati tormalitr: non autem contradictoriam m e*se intlligibili.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT UNUS

Infra, qu. an., art. 3; I *Sent-* dut, *u*, art. t; II, dut, i, qu i, art. i, I C *u*. *Cetf.*, *op.* gui; />< /W.. q-, in. art. 6; *Compend. Tlicol.*, cap. *xr*, de *Dit*. Aom., cap. xni. Ica. n tu; VU! *Physic-* IccU »π; XII *Sfetaphys-* tert. x.

Rx **Fi®** s,c PR'>cIJ)ITl f< Videtur quod Deus non sii unus. Dicitur enim l *ad*

• Vm. J

**Cor.* vm ♦ *siquidem sunt dii multi ct domini multi.*

2. Praeterea, unum quod est principium numeri. non potest praedicari de Deo, cum nulla quantitas de Deo praedicetur. Similiter nec unum quod convertitur cum ente: quia importat privationem, et omnis privatio imperfectio est ■, quae Deo non competit. Non est igitur dicendum quod Deus sit unus.

3

• Vm. z.

Sed contra est quod dicitur *Deut.* vP*: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus unus est.*

Respondeo dicendum quod Deum esse unum. cx iribus demonstratur. Primo quidem ex eius simplicitate. Manifestum est enim quod illud unde aliquod singularey est *hoc aliquid*, nullo modo est multis communicabile. Illud enim unde Socrates est homo, multis communicari 4 potest; sed id unde est hic homo, non potest communicari nisi uni tantum. Si ergo Socrates per id esset homo, per quod est hic homo, sicut non possunt esse plures Socrates, ita non possent esse plures homines. Hoc autem convenit Deo: nam ipse Deus est sua natura, ut supra* ostensum est. Secundum igitur idem est Deus, ct hic Deus. Impossibile est igitur esse plures Deos.

' Q- »U. «n. j,

Secundo vero, ex infinitate eius perfectionis. Ostensum esi enim supra ' quod Deus compehendit in se lotam perfectionem essendi. Si ergo essent plures dii, oporteret cos differre «. Aliquid ergo conveniret uni. quod non alteri. Et si hoc esset privatio, non esset simpliciter perfectus: si autem hoc ' esset perfectio, alteri eorum deesset. Impossibile est ergo esse plures Deos. Unde f ct antiqui philosophi, quasi ab ipsa coacti veritate, ponentes principium infinitum, posuerunt unum tantum principium.

Tertio, ab unitate mundi. Omnia enim quae sunt, inveniuntur esse ordinata ad invicem, dum quaedam quibusdam deserviunt Quae autem diversa sunt, in unum ordinem non convenirent, nisi ab aliquo uno ordinarentur. Melius enim multa reducuntur in unum ordinem per unum, quam per multa: quia per sc unius unum est causa, et multa non sunt causa unius nisi per accidens, inquantum scilicet sunt aliquo modo unum. Cum igitur illud quod est primum. sit perfectissimum et per se, non per accidens, oportet quod primum reducens omnia in unum ordinem, sil unum tantum. Et hoc est Deus.

Ad primum ergo dicendum quod dicuntur dii multi secundum errorem quorundam qui multos deos colebant, existimantes ' planctas et alias stel-

a) *f!* *omnis privatio imperfectio at.* – *ct omnii privatio imperfectionem* codice* ct cd. *a*.

£) *Deut. Vi.* – *Exodi* Λ'-V codice* ct cdX *ah*; in teafu dt. pro mhki, *Deut umts* ACEEG.

γ) *illud unde aliquod singular?*. – *id unum per quod aliquod* *i«-puUrr F.

δ) *communicari.* – *convenire* codice*, ei it* mos.

1) *differre* – *per aliquid* adIil G, – AnW *alteri* *JJun(*conveniret* codices cl edJ, *a h*.

ο *Et il hoc.* – *sic idc in quo* PE – Pro *privatio, etiam per*fectio* F, sed expungit *etiam*.

r.) *hoc.* – Om. GpB.

·) *Cade.* – *Inde* D. – Mox codice* tratuponuM *VCrildtf eoacti*,

t) *cxisthnaata.* – ac/nmjNfri codice* ex cd. *a*.

las esse decs, vel etiam singalas partes mundi. Unde subdir*: *nobis autem unus Deu.* etc.

An secundum dicendum quod unum secundum quod est principium numeri, non praedicatur de Deo; sed solum de his quae habent esse in materia. Unum cnim quod est principium numeri, est de genere mathematicorum; quae habent esse in materia, sed sunt secundum rationem a materia abstracta. Unum vero quod convertitur

cum ente, est quoddam melaphysicum, quod secundum esse non dependet a materia. Et licet in Deo non sil aliqua privatio, tamen, secundum modum apprehensionis nostrae, non cognoscitur a nobis nisi per modum privationis * et remotionis. Et sic nihil prohibet aliqua privative dicta de Deo praedicari; sicut quod est incorporeus, infinitus. Et similiter de Deo dicitur quod sit unus.

In Ius clan
responsiva
Probatur. Dei
-Antecedens pre
esse. Quoad seci
litate caret.-Cot
includentis ena <
II. In respon

ri Dtu/. - addant coJLc]. λ) friratlonie. - vd negationis aJJ»i IU - l'm dt Deo, Jc a/ CFG.

Commentam Cardinalis Cuietani

Incuts quaerit de *unitate numerali*. - In corpore una conclusio, responsive affirmative Deus est unus. Probatur tripliciter. *Primo*, Deus eodem modo lorma-litcr eit *Deus* et *hic*: ergo est unus. - Antecedens patet cx qu. tir quia idem est omnino hic Deus et natura divins. Consequentia probatur: impossibile est plurihcnri *hunc*; ergo et Deum. *Secundo*, Deus est universaliter perfectus: ergo unus. - Probatur consequentia α destructione consequentis, ducendo ad oppositum antecedentis, ut dare patet in littera.

Tertio, Deus omnia quae in universo sunt, per se re-ducit in unum ordinem: ergo Deus est unus. - Quoad pri-mam partem antecedens probatur quia diversu non conve-niunt in unum ordinem nisi ab nliquo. Quoad secundam vero, sic. Deus est perfectissimum et primum principium: ergo est per tc. et non per accidens, principium. - Con-sequentia vero probatur dupliciter. Tum quia melius per unum disponuntur rea, qunm per plura principia. Tum quia unius non est causa per se nisi unum per accidens autem plura.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DEUS SIT MAXIME UNUS

I Sc»tu dbc mv, qu. i. ·π. t, de Dlr. iVamM «p. un, kci.cn.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidelUf quod Deus non sit maxime unus. Unum cnim dicitur secundum privationem divisio-nis. Sed privatio non recipit magis et minus. Ergo Deus non dicitur magis unus quam alia quae sunt unum.

2. Praeterea, nihil videtur esse magis indivi-sibile quam id quod est indivisibile actu et po-tentiu, cuiusmodi est · punctus et unitas. Sed in-tantum dicitur aliquid ' magis unum, inquantum esl indivisibile. Ergo Deus non est magis unum quam unitas et punctus.

3. Praeterea, quod est per essentiam bonum, est maxime bonum: ergo quod est per essentiam suam unum, est maxime unum. Sed omne ens est unum per suam essentiam, ut patet per Phi-losophum in IV *Metaphys*, ' Ergo omne ens est maxime unum. Deus igitur non est magis unum quum alia entia.

SED CONTRA his T <lu o ^ dicit Bernardus * ♦ quod *n,/cr omnia quae unum dicuntur, arcem tenet unitas divinae Trinitatis.*

Respondeo dicendum quod, cum unum sit ens indivisum, ad hoc quod aliquid * sit maxime unum, oportet quod sit et maxime ens et maxime indi-visum. Utrumque autem competit Deo. Est cnim maxime ens, inquantum est non habens l aliquod

esse determinatum per aliquam naturam cui ad-veniat. sed est ipsum esse subsistens, omnibus modis indeterminatum. Est autem ζ maxime indi-visum, inquantum neque dividitur actu neque potentia, secundum qucmcunque modum divisio-nis, cum sit omnibus modis simplex, ut supra * ' Q. «».«;· ostensum est. Unde manifestum est quod Deus est maxime unus.

Ad primum ergo dicendum quod, licet privatio secundum se non recipiat magis et minus, tamen secundum quod eius oppositum recipit magis et minus, etiam ipsa privativa dicuntur secundum magis et minus. Secundum igitur quod aliquid est magis divisum vel divisibile, vel minus, vel nullo modo, secundum hoc aliquid dicitur magis et minus vel ¶ maxime unum.

Ad sf.ci NDi M dicendum quod punctus et unitas quae est principium numeri, non sunt maxime entia, cum non habeant esse nisi in subiccto nliquo. Unde neutrum eorum est maxime unum. Sicut cnim subiectum non est maxime unum, propter diver-sitatem accidentis et subiecti, ita nec accidens.

An tertum dicendum quod, licet omne ens sit unum per suam substantiam, non tamen sc habet aequaliter substantia cuiuslibet ad causandam l unitatem: quia substantia quorundam est ex multis composito, quorundam vero non.

ut. - nint BD - Pro functuf, functum CDEF
3) aliquid. - Oin. DEC.
7) ikrnardiu. - ihetiut Poi.
i) aliquid. - Om. ACDEFG et cdJ. ah
t) hahen,. - Om. CDEFG et cd. a.
ζ) Jtrfctn. - etiam coJu'ca.
n) vd. - et cad»cet.
o) cautaudam. - Om. endieca et ah- Pm altera quorundam, /Af G.

QUAESTIO XL ARTICULUS IV

Coniraentanu OaixliutUe Cuictaid

ITVLCi clerus cx dictu. – In corpore una concludo, respondva affirmative Deu» cil maxime unus. Probatur. Deu» est maxime en» ct maxime indivisus, ergo. -Antecolcns probatur quoad primam portem, quia est ipsum esse. Quoad secundam: quia omnino simplex omni divtsibilitate caret.-Consequentia autem probatur cx ratione *unius*, includentis en* ct indivuionem. Omnia clara sunt in littera. II. In responsione ad primum, dubium est *quomodo*

privatio suscipit magis et minus propter divisionem. Ipsa enim divisio negatio est, Jc qua est eadem quaestio, quomodo suscipit magis et minus. Ad hoc respondetur breviter, quod divisio suscipit magi» ct minus *ratione fundamenti*. Magis enim rationale distat a lapide quam α bove: ct proptcrca maior est divisio inter hominem ct lapidem. El proptcrca minor est unitas generi» in quo conveniunt homo ct lapis, ut patet.

QUAESTIO DUODECIMA

QUOMODO DEUS A NOBIS COGNOSCATUR

W TREDECIM ARTICULOS DIVISA

Quia in superioribus consideravimus qualiter Deus sit secundum scipsum, restat considerandum qualiter sit in cognitione nostra, id est quomodo cognoscatur a creaturis.

Et circa hoc quaeruntur tredecim.

Primo: utrum aliquis intellectus creatus possit videre essentiam Dei.

Secundo: utrum Dei essentia videatur ab intellectu per aliquam speciem creatam.

Tertio: utrum oculo corporeo Dei essentia possit videri.

Quarto: utrum aliqua substantia intellectualis creata ex suis naturalibus sufficiens sit videre Dei essentiam.

Quinto: utrum intellectus creatus ad videndam Dei essentiam indigeat aliquo lumine creato.

Sexto: utrum videntium essentiam Dei unus alio perfectius videat.

Septimo: utrum aliquis intellectus creatus possit comprehendere Dei essentiam.

Octavo: utrum intellectus creatus videns Dei essentiam, omnia in ipsa cognoscat.

Nono: utrum eu quae ibi cognoscit, per aliquas similitudines cognoscat.

Decimo: utrum simul cognoscat omnia quae in Deo videt.

Undecimo: utrum in statu huius vitae possit aliquis homo essentiam Dei videre.

Duodecimo: utrum per rationem naturalem Deum in hac vita possimus cognoscere.

Tertiodecimo: utrum, supra cognitionem naturalis rationis, sit in praesenti vita aliqua cognitio Dei per gratiam.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUIS INTELLECTUS CREATUS POSSIT DEUM VIDERE PER ESSENTIAM

Infra, an. 4. ad J; i^o IIM, qu. m, art. 8. et qu. r. art. i; IV *Sent.*, dist. xtn. qu. u. art. 1; III *Cant. Gent.*, cap. n, Ln, tru; /k *lent.*, qu. vtu, art. <; QwoJ/. X. qu. vm; QjvtpnJ. Tnr/, c<p. civ, et part. II, cap. ix, X{ In *Matt.*, cip. t; tn *toan*^A cap. l, kit. xt.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod nullus intellectus creatus possit Deum per essentiam videre. Chrysostomus enim, *super Ioannem*, exponens dicitur Ioan, t^o, *Deum nemo vidit unquam*, sic dicit: *Ipsum quod est Deus, non solum prophetae, sed nec angeli viderunt nec arcfangeli: quod enim creabilis est naturae, qualiter ridere poterit quod increabile est?* Dionysius etiam, i cap. *de Dir. Nom.*, loquens de Deo, dicit: *neque sensus est eius, neque phantasia, neque opinio, nec ratio, nec scientia.*

2. Praeterea, omne infinitum, inquantum huiusmodi, est ignotum. Sed Deus est infinitus. ut supra ostensum est. Ergo secundum se est ignotus.

3. Praeterea, intellectus creatus non est cognoscitivus nisi existentium: primum enim quod cadit in apprehensione intellectus, est ens. Sed Deus non est existens, sed *supra existentia*, ut Dionysius. Ergo non est intelligibilis; sed est supra omnem intellectum.

4. Praeterea, cognoscentis ad cognitum oportet esse aliquam proportionem, cum cognitum

sit perfectio cognoscentis. Sed nulla est proportio intellectus creati ad Deum: quia in infinitum distans. Ergo intellectus creatus non potest videre Deum.

Sed contra est quod dicitur Ioan, m^o: *ri-* debimus eum sicuti est.

Respondeo dicendum quod, cum unumquodque sit cognoscibile secundum quod est in actu, Deus, qui est actus purus absque omni permixtione potentiae, quantum in se est, maxime cognoscibilis est. Sed quod est maxime cognoscibile in se, alicui intellectui cognoscibile non est, propter excessum intelligibilis supra intellectum: sicut sol. qui est maxime visibilis, videri non potest a vespertilione, propter excessum luminis. Hoc igitur attendentes, quidam posuerunt quod nullus intellectus creatus essentiam Dei videre potest.

Sed hoc inconvenienter dicitur. Cum enim ultima hominis beatitudo in altissima eius operatione consistat, quae est operatio intellectus, si nunquam essentiam Dei videre potest intellectus creatus, vel nunquam beatitudinem obtinebit, vel in alio eius beatitudo consistet quam in Deo.

a) videndj m. – videndum codkci et ab. – aliquo omittuat endkes ct ed. 4.
£) Octavo cognoiCHt. – Octavo, utrum ta quae ibi videt sire c>> gnoffit, per aliquot timilitudinij cognoscat. X&no, utrum icicntia Del ait torum quae w t mut B.

y) vitae. – viae ABCDFCaF.
f) naturalii. – naturalem A.
») ignotum. – incognitum ABCDE.
ç) led. – cum iit B. – nt finie tupra omnem onx codkro et a b.
q) ccmmtet. – coniiitit codecs et ab.

Quod e
perfecti-
cipium
perfectu
attingit.
Inest en
causam,
ratio in
rational
mam ca
naturae,
beati D
Ad pf
ritas loq
praemiti
posita, c
conipreli
sostomu
risionem
nem et i
habet dc
Ad se
tenet cx

) jvod.
c) .Vimj/ii
m) Iki λ
λ) tit. –

N titulo, ;
nota. Po.
in se. Vide
ita ut com]
Deo: cogne
essentiam, i
tinguitur cc
nia praedica
enim scient
usque ad t
complete, û
latitudinem i
prehendere <
multos grad
aliquis creati
si dubitas dc
ct tertium ei
II. In corj
secundo, reci
quarto, respo
III. Quoi
maxime cogn
ctu alterius, c
tur: quia Dei
exemplo solis
Adverte hk
difficultas cog
obicctu vel pol
culttte sen po:
teretur hic quo
cx parte excelle
cx parte potem
I\ Quoad λ
creatu» non po
ipsa excellentis
dicitur, ibi: 2A
Adverte hic,
Aviccnnac aut
iclligcinu créai

QUAESTIO XII, ARTICULUS I

Quod est alienum n fide. In ipso enim esi ultima perfectio rationalis creaturae, quod 9 est ei principium essendi: intantum enim unumquodque perfectum est, inquantum ad suum principium attingit. – Similiter etiam csl praeter rationem. Inest enim homini naturale desiderium cognoscendi causam, cum intuetur etfectum; cl ex hoc admiratio in hominibus consurgit. Si igitur intellectus rationalis creaturae pertingere non possit ad primam causam rerum, remanebit mane desiderium naturae. Unde simpliciter concedendum est quod beati Dei essentiam videant

An primum ergo dicendum quod utraque auctoritas loquitur de visione comprehensionis*. Unde praemittit Dionysius immediate ante verba proposita, dicens: *omnibus ipse est universaliter incomprehensibilis, et nec sensus est* \ etc. Et Chrysostomus parum post verba praedicta subdit: *visionem hic dicit certissimam Patris considerationem et comprehensionem, tantam quantam Pater habet de Filio.*

Ad SECUNDUM dicendum quod infinitum quod se tenet ex parte materine non perfectae per for-

mam. ignotum est secundum se: quia omnis cognitio est per formam. Sed infinitum quod se tenet ex parte formae non limitatae * per materiam, est secundum se maxime notum. Sic autem Deus est infinitus, ci non primo modo, ut ex superioribus ♦ patet.

Ad tertium dicendum quod Deus non sic dicitur non existens, quasi nullo modo sil existons: sed quia est supra omne existons, inquantum est suum esse. Unde ex hoc non sequitur quod nullo modo possit cognosci, sed quod omnem cognitionem excedat: quod est ipsum non comprehendi.

Ad quartum dicendum quod proportio dicitur dupliciter. Uno modo, certa habitudo unius quantitatis nd alteram; secundum quod duplum, triplum et aequale sunt species proportionis. Alio modo, quaelibet habitudo unius ad alterum proportio dicitur. Et sic potest esse proportio creaturae ad Deum, inquantum se habet ad ipsum ut effectus ad causam, et ut ' potentia ad actum. Et secundum hoc, intellectus creatus proportionatus esse potest ad cognoscendum Deum.

·) fwoX – quia ADCEsF. – ri ocn. B.

i) *Similiter.* – *Simul* CDEFGpA.

«) *Elki nuntiam rideant.* – *ejtrntiam* /*ki rident* ABCDi'.

λ) *at.* – *clui* eodkcM. – *Et* orniifunt AC'G. – Pro *praedicta, prae-*

mina codex* et cJ. *a l.* – Prv r/tinnrm, *ralfarm* O, *maiimtm* artsrt et cdd.

.l.xiintar. – *cMutractar* codtce* et d E – *mojnm** om. B.

») *ct ut.* – *aut* ACE. *aut ut* D.

Commentaria Cardinali* Caiotani

In titulo, *intellectus creatus*, non *humanus*: et hoc bene nota, *ihssit* absolute, sive per potentiam in alio, sive in sc. *Videre per essentiam*, idest intlligrcr quidditdtirc, ita ut complete sciat terminare quaestionem *quid est* dc Deo: cognoscere enim dc aliquo *quid*, est videre illud per essentiam. *Complete* autem dico terminare *quid est*, ut distinguitur contra *incomplete*, eo modo quo sciens communia praedicata essentialia alicuius, incomplete scit (oportet enim scientem *quid*, habere omnia praedicata quidditativa, usque ad ultimam differentiam inclusive) et non sumo *complete*, idest *comprehensive*. Imo scire *quid est* habet latitudinem quoad modum sciendi. Dividitur enim in *comprehendere* et *apprehendere*: et rursus, apprehendere habet multos gradus, ut infra et patebit. – Est igitur quaestio: An aliquis creatus intellectus possit scire dc Deo *quid est*. Et si dubitas dc hac expositione, vide I *Contra Gentes*, cap. in, et tertium eiusdem, cap. xux et t.

II. In corpore quatuor: primo, ponitur causa dubitandi; ^undo, recitatur opinio negativa.; tertio, improbatur ♦; quarto, respondetur quaesito*.

III, Quoad *primum*, csl una propositio: Deus est in sc maxime cognoscibilis; propter excessum tamen eius respectu alterius, est alicui incognoscibilis. – Prima pars probatur: quia Deus est actus punis. Secunda vero declaratur exemplo solis et visus.

Adverte hic quod, cum ex II *Mctaphys.* et habeatur quod difficultas cognoscendi cx duobus oriri possit, scilicet cx obiecto vel potentia; et hic est quaestio dc huiusmodi difficultate seu possibilitate; consonum fuit ut non praetermitteretur hic quod causa dubii non est cx parte obiecti. sed ex parte excellendae obiecti supra potentiam; quod est esse cx pane potentiae.

IV. Quoad *secundum*, opinio quorundam est: Intellectus creatus non potest videre Dei essentiam. Rado eorum est ipsa excellentia Dei supra intellectum creatum, ut in littera dicitur, ibi: *Hoc igitur quidam attendentes.*

Adverte hic. quod haec opinio, iudicio meo, non est Aviccnnac aut philosophorum (quoniam saltem prima intlligcntia creata cognoscit quid csl Deus, apud Aviccn-

nam et. quomam ipse est illius proximum principium): sed haec opinio fuit aliquorum Christianorum, ut puto. Et ideo contra eam cx his quae fidei sunt, disputat, ut patebit et.

V. Quoad *tertium*, reprobaturn opinio praefata dupliciter et. *Primo*, si nullus intellectus creatus potest videre Deum, ergo vel nunquam suam beatitudinem obtinebit, vel bcatitudo eius in alio consistit quam in Deo. Consequentia probatur: quin bcatitudo hominis consistit in altissiun eius operatione, quae est intlligrcr. – Consequens autem, pro prima parte, est manifeste impossibile: pro secunda, est alienum a tide. Et nc hoc voluntarie dici rideatur, probatur. Deus est principium essendi creaturae rationali, ergo felicitas creaturae rationalis consistit in conjunctione ad Deum. Consequentia probatur: quia unumquodque intentum est perfectum, inquantum suo coniungitur principio. Et eat propositio sumpta cx libro *de Causis*.

VI. Circa probationem consequentiae, posset dubitari: quia arguit a superiori ad inferius affirmatise, scilicet ab altissime operatione, quae est intlligrcr. ad talem intellectionem.

Sed facile respondetur: quia altissimac operationis nomine non intlligitur *ipsum penus operis*, puta intlligrcr, ut superficies litterae prae sc fert: sed *summum illius generis*, idest intellectio alcissima, etc. Unde nulla intercedit fallacia. – Nec obstat quod determinaverit genus operis: hoc enim propter hominem, cui insunt alterius generi* opera, puta sensibilia, fecit. Meminit autem hominis in probatione, et tamen illatio erat dc intellectu creato in communi, ut ex notioribus doctrinam traderet, et eandem esse rationem, quoad boc, dc intellectu creato omni, innueret; imo et *a minori* argumentum faceret. Si namque hominis bcatitudo in Intellectione ollissima consistit, a fortiori aliorum quoque intellectualium felicitas altissime erit speculatio.

VII. Circa destructionem canicquemh * quoad *ccundam partem, adverte quod, volens Auctor adversario* convincere quod illud sil contra fidem, attubi propositionem quam oportet expresse credere, acilicet quod Deus csl crea-

tl

dt

· *a.UfUqifi.*,
***M?

Ο.,»ΙΘ.Τ,*η,

· a sas. πμ.

'>Gfa' CTr't

-a'İS.v'
•(Xrxa.u.'

· a. ».

tor omnis creaturae rationalis, ct cx hac arguit, *ergo in eo quiescit. Linde* ista ratio assumit antecedens ut creditum, ct consequentiam ratione deducit. Et ideo optime concludit apud lideles. Et proptcrca errant. qui contra Aviccnnam hanc rationem ex s. Thoma referunt.

VIII. *Secunda* ♦ improbatur opinio sic. Si intellectus creatus non potest videre Deum, ergo non potest ipsam rerum causam videre. Ergo desiderium naturae erit inane. – Prima consequentia relinquitur per se notu. Secunda autem probatur: homini inest naturale desiderium videndi causam visis effectibus, ut eius admiratio attestatur; ergo.

IX. Circa hunc rationem, dubium duplex occurrit. Primum est *simpliciter* et *ad hominem*. Non enim videtur verum quod intellectus creatus naturaliter desideret videre Deum: quoniam nntura non largitur inclinationem ad aliquid, ad quod tota vis naturae perducere nequit. Cuius signum est, quod organa natura dedit cuilibet potentiae quam intus in anima posuit. Et in II *Caelt* ’ dicitur quod, si astra haberent vim progressivam, natura dedisset cis organa opportuna. Implicare igitur videtur, quod natura det desiderium visionis divinae, ct quod non possit dare requisitu ad visionem illam, puta lumen gloriae, etc. – Apud s. Thomac quoque doctrinam, ut dictum est in primo articulo * huius operis, homo non naturaliter, sed obcdientialitcr ordinatur in felicitatem illam. Ergo.

Secundum vero dubium est quid, concesso toto processu, non sequitur intentum. Infert enim tantum, *ergo prima causa videri potest*: et non. *ergo Deus*, Dicam enim quod Deus inquantum causa rerum, videri desideratur ct non secundum substantium suam in se. Et sic sciatur, non quid est absolute, sed quid est ut creator, ut gubernator, etc.; ut patet in nobis. Desideramus enim cx primo motu scire quid est illa substantia ut primus motor, ct huius condi-

tionibus ut sic noti», quiescit desiderium; ut patet in complemento scientiarum.

X. Ad evidentiam horum, scito quod creatura rationalis potest dupliciter considerari : uno modo *absolute*, nlio modo *ut ordinata est ad felicitatem*. Si primo modo consideretur. sic naturale eius desiderium non se extendit ultra naturae facultatem : et sic concedo quod non naturaliter desiderat visionem Dei in se absolute. Si vero secundo modo consideretur, sic naturaliter desiderat visionem Dei: quin, ut sic, novit quosdam effectus, puta gratiae ct gloriae, quorum causa est Deu», ut Deus est in se absolute, non ut universale agens. Notis nutem effectibus, naturale est cuilibet intellectuali desiderare notitiam causae. Et proptcrca desiderium visionis divinae, etsi non sit naturale intellectui creato absolute, est tamen naturale ei, supposita revelatione talium effectuum. Et aie tam ratio hic allegata, quam reliquae rationes nd idem collectae in cap. I Tertii *Contra Gentes*, concludunt inane fore desiderium intellectualis naturae creatae, si Deum videre non poisit.

Non oportuit autem exprimi quod dc creatura intellectuali non absolute, sed ut ordinata ad felicitatem, esset sermo quia commune est cuilibet scientiae, quod semper intelligantur termini formahter ut subsunt illi scientiae, ut patet dc quantitate in physicis. Constat autem ex II *Contra Gentes*, cap. iv, quod creaturae non sunt de consideratione theologica, nisi ut ordinantur, gubernantur, praedestinantur a Deo in Deum, ut supremum omnium finem: alioquin non in ordine ad ollissimam causam ct propriam theologo, theologica considerarentur, ut dc se patet.

XI. Quoad *quartum*9, conclusio responsiva est: Beati ’ CLbor... vident Dei essentiam. Nec aliter probatur quam reprobatione contradictoriae: oportet emm alteram contradictionis partem esse veram.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ESSENTIA DEI AB INTELLECTU CREATO PER ALIQUAM SIMILITUDINEM VIDEATUR

III *Sent.* dixi, xiv, «n. *I*, qu* J; IV, diiL xux, qu. n, art. i; ZV *Verity* qu. rui, art. i; qu. X, art. 11; HI *Coit. Gent.*, cap. sus, u; IV, cap. vn; *Quodt.* VII, qu. i, <n. i; *Compend.* 7)ieo?., cap. cv, et part. II. cap. ix; in *loan.* cap. t, ket. n; cap. xjv. Icet, n; in I *Cor.*, cap. xm, Icet, it ; *De Div. Nom.f* eup. i, ket. r, in Boet *de Trin.*, qu. i, art. 2.

secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod «wÆvw,essentia Dei ab intellectu creato per JzfëSwi aliquam similitudinem videatur. Dicitur ^^^^enim † loan, m*: *scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, ct videbimus eum sicuti est.*

2. Praeterea, Augustinus dicit, IX *de Trin.* ♦ *cum Deum novimus, fit aliqua Dei similitudo in nobis.*

3. Praeterea, intellectus in actu est intelligible* in actu, sicut sensus in actu est sensibile in actu. Hoc autem non est nisi inquantum informatur sensus similitudine rei sensibilis, et intellectus similitudine rei intellectae. Ergo, si Deus ab intellectu creato videtur in actu, oportet quod per aliquam similitudinem videatur.

Sed contra est quod dicit Augustinus, XV *de Trin.* ♦, quod cum Apostolus dicit < videmus nunc per speculum et” in aenigmate >, *speculi et aenigmatis nomine, quaccumque similitudines ab ipso significatae intelligi possunt, quae accommodatae sunt ad intelligendum Deum.* Sed videre Deum per essentiam non est visio aenigmatica vel specularis y, sed contra eam dividitur. Ergo divina essentia non videtur per similitudines.

Respondeo dicendum quod ad visionem, tam sensibilem quam intellectualem, duo requiruntur, scilicet virtus visiva, et unio rei visae cum visu: non enim fit visio in actu, nisi per hoc quod res visa quodammodo est in vidente. Et in rebus quidem corporalibus, apparet quod res visa non potest esse in vidente per suam essentiam, sed solum per suam similitudinem: sicut similitudo lapidis est in oculo, per quam fit visio in actu, non autem ipsa substantia lapidis. Si autem esset una ct eadem res, quae esset principium visivac virtutis, ct quae esset res visa, oporteret videntem ab illa re ct virtutem visivam habere, et formam per quam videret.

Manifestum est autem quod Deus et est auctor intellectivae virtutis, ct ab intellectu videri potest. Et cum ipsa intellectiva virtus creaturae non sit Dei essentia, relinquitur quod sit aliqua participata similitudo ipsius, qui est primus intellectus. Unde ct virtus intellectualis creaturae lumen quoddam intelligible * dicitur, quasi a prima luce derivatum : sive hoc intclligatur dc virtute naturali, sive dc aliqua perfectione superaddita gratiae vel gloriae. Requiritur ergo ad videndum Deum aliqua Dei similitudo cx parte visivac potentiae,

3) *intelligibilc.* – *intellectum* ABDEG.

?) *et.* – Om. BDG. – Pro *ab ipso, ab Apostolo codices* ct *ab.*

y) *specularii.* – *speculativa* P.

8) *intelligibile.* – *intellectuale* B.

qua scilicet intellectus sit efficax ad videndum Deum *.

Sed * ex parte visae rei, quam necesse est aliquo modo uniri videnti, per nullam similitudinem creatam Dei essentia videri potest ♦ Primo quidem, quia, sicut dicit Dionysius, i cap. *de Div.* *A'o>n.* *, per similitudines inferioris ordinis rerum nullo modo superiora possunt cognosci: sicut per speciem corporis non potest cognosci essentia rei incorporeae. Multo igitur minus per speciem creatam quamcumque ζ potest essentia Dei videri. – Secundo, quia essentia Dei est ipsum esse eius *, ut supra * ostensum est: quod nulli formae creatae competere potest. Non potest igitur aliqua forma creata esse similitudo repraesentans videnti Dei essentiam. – Tertio, quia divina essentia est aliquod incircumscriptum, continens in se supereminenter quidquid potest significari vel intelliigi ab intellectu creato. Et hoc nullo modo per aliquam speciem creatam repraesentari potest: quia omnis forma creata est determinata secundum aliquam rationem vel sapientiae, vel virtutis, vel ipsius esse, vel alicuius huiusmodi. Inde dicere

Deum per similitudinem videri, est dicere divinam essentiam non videri: quod est erroneum.

Dicendum n ergo quod ad videndum Dei essentiam requiritur aliqua similitudo cx parte visivne potentiae, scilicet lumen gloriae confortans intellectum ad videndum Deum: de quo dicitur in Psalmo *: *in luniine tuo videbimus lumen*. Non autem per aliquam similitudinem creatam Dei essentia videri potest, quae ipsam divinam essentiam repraesentet ut ' in se est.

Ah primum ergo dicendum quod auctoritas illa loquitur de similitudine quae est per participationem luminis gloriae.

Ah secundum dicendum quod Augustinus ibi loquitur de cognitione Dei quae habetur in via.

Antertium dicendum quod divina essentia est ipsum esse. Unde, sicut aliae formae intelligibiles quae non sunt suum esse, uniuntur intellectui secundum aliquod esse quo informant ipsum ' intellectum et faciunt ipsum in actu; ita divina essentia unitur intellectui creato ut intellectum in actu, per scipsum faciens l intellectum in actu.

1) *Sed.* – *Sed* non B, c» ante *per* adj j *unde*. *fiamcumjHC.* – *uant.vncuin^ur* ACDE.
») *Dicendum.* – *est* «ff'itnt codico et – Ante *limitludo* addit *M* C. – *ex parte* om. IICD1 .

lumen filoriAi. – *lumen dhtinae plotuu* P.
1) *ut.* – *ut ipse* ABCDE.
m) *iptuia.* – Om. codiici, *intellectum* om. a.
λ) *in actu ... factent.* – ix *actu per seiptam et factent* ABCDEG.

Commentaria Cardinalis Caiotani

1x titulo, adverte quod aliud est quod quaeritur, et aliud [est occasio quaerendi. Quaeritur enim indefinite, an ad visionem divinant concurrat aliqua similitudo, quomodo-cumque concurrat. Sed quaerendi occasio est, quia dubitatur an Deus possit videri per aliquam similitudinem cx parte rei visae, idest quae sil repraesentativa ipsius Dei ut ratio videndi, sicut species visibilis repraesentat corporali visui coloratum.

II. In corpore tria primo, noturam visionis, quoad hoc quod est requirere similitudinem, declarat, secundo, r-spondet quaesito, ibi: *Manifestum est autem* *, tertio, cpilogat, expressius quaedam manifestans ".

III. Quoad *primum*, tria dicuntur, cx quibus quantum opportunum insinuat. – *Primum* est numerus requisitorum ad visionem. Et dicitur quod sunt duo: scilicet virtus visiva. et unio rci visae cum vidente. Et probatur. Visio non fit actu, nisi res visa sit aliquo modo in vidente: ergo. – *Secundum* est modus unionis. Et dicitur quod est duplex, scilicet per essentiam ipsius rci risae, et per similitudinem eius. Et manifestatur in corporalibus, quia lapis non est in oculo, sed species lapidis: uterque enim modus expressus est, quamvis alter negatus a corporalibus, quasi per hoc innueret in spiritualibus non impossibile fore. – *Tertium* est modus similitudinis. Et dicitur quod est duplex: scilicet cx parte rci visae, et cx parte virtutis visivae. Declaraturque secundum membrum cx vi illius conditionnas verae: si virtus visivn habet esse n re visa, virtus visiva non solum esset ipsa, sed similitudo rci visae, ut patet, quia effectus est similis causae. – Ex his autem habes *quartum*, scilicet quod visio potesi tripliciter fieri: primo, per essentiam rci visae; secundo, per essentiam virtutis visivae; ttrtio, per similitudinem mediam, repraesentantem rem visam visivac virtuti. Ut enim patet cx dictis, tot modis contingit unionem rci visae cum vidente variari. Verum, ut litterae consoni simus, nomine *essentiae virtutis visivac*, non intlligos tantum ipsam vim visivam; sed quidquid sc tenet cx pane eius, scilicet quodeumque confortativum aut elocvativum etc., ipsius vis visivae; sive illud sic lumen gratiae, vel gloriae. Totum enim hoc alio vocabulo dicitur

similitudo ex parte videntis, ut patet in his quae subiungunrur in littera.

IV. Quoad *secundum* *, duae conclusiones responniivac quaesito ponuntur. *Prima* affirmativa Ad videndum Deum exigitur aliqua similitudo cx parte virtutis visivae. – *Secunda* negativa: Ad videndum Deum impossibile est concurrere aliquam similitudinem mediam cx parte rci visae.

Prima conclusio probatur. Deus est auctor intellectus creati potentis ipsum videre: ergo intellectus creatus est participata similitudo ipsius eisentiae divinae: ergo ad visionem Dei. etc. – Antecedens patet, cum prima consequentia. Quae nihilominus confirmatur per locum u *divisione*: quia non est ipsa divina substantij Consequens quoque confirmatur a signo: quia intlligibilis vis lumen dicitur,etc. Omnia clara suni.

V. *Secunda autem conclusio* probatur tripliciter. *Primo* sic. Res superior non videtur per similitudinem inferioris ordinis: ergo Deus non videtur per aliquam creatam similitudinem. Antecedens probatur auctoritate Dionysii; et declaratur exemplo corporeae similitudinis. Consequentia vero patet per locum *a minori*. – *Secundo*, nulla res creata est suum esse, ergo per nullam rem creatam potest videri Deus. Antecedens supponitur. Consequentia probatur: quia Deus est suum esse. – *Tertio* sic. Omnis res creata est determinata ad genus aliquod: ergo nulla est infinita, ergo per nullam potest videri Deus Ultima consequentia probatur: quia Deus est infinitus secundum omnem modum essendi et intlligcndi.

VI. Contra has rationes, quamvis Aureolus, apud Capreolum, in IV, dist. xi.ix. qu. v -, multipliciter arguat; tota tamen vis rationum contra hoc, consistit in hoc quod omnes allatae rationes peccant non distinguendo, sed idem iudicium faciendo dc specie *in essendo*, cl *in repraesentando*: cum tamen constet valde magnam differentiam intéresse. Unde species, inquit, inferioris ordinis in essendo, et habens esse distinctum ub essentia, atque finita in essendo, est in repraesentando et supremi ordinis, et habens esse idem cum essentia, atque infinita: haec enim insunt ei objective, illa formaliter. Nec hoc inconvenit magis quam spe-

'Q-ta-ti.
•uem-vt.

W
0
,
,

·<Xαββ.β.

io ki.

dem lapidis esse accidens fonnaliter, et substantiam obiective, etc.

VII. Ad evidentiam horum, scito quod indistinctio inter *per se* et *per accidens*, errandi occasionem praebet. Species quidem renim, de quibus est sermo, per se quidem non habent quod sint substantiae vel accidentia; sed hoc accidit eis. Verum per se exigit talis species, quod sit repraesentativum alterius, non per modum signi (quoniam quodlibet potest significare quodeumque), sed per modum similitudinis*. Unde philosophi, ut in I *de Anima* dicitur, convenerunt in hoc, quod cognitio fit per assimilationem. Et si cognitio debet esse quidditativo, oportet speciem esse similem non solum secundum genus, sed speciem specialissimam, formaliter vel eminenter. Nunquam enim anima nostra domum quidditative novit, nisi apud se speciem domus quae sit *quod quid est* domus, habeat. Oportet igitur speciem qua videnda est res, esse *quod quid est* ipsius rei, non secundum modum esiendi naturalem rei visae, sed in alio essendi modo. Qui, fonnaliter sumptu*. et abstrahit ab eisc substantiali et accidentali, ut de se patet; et exigit quod sit nobilior, aut saltem aeque nobilis, quam sit nobilita* modi essendi rei visae; ut inductive patet, et ratione probatur; quia cognoscens ut sic, habet nobiliorem essendi modum cognito in scipio, ut cognitionem terminat.

VIII. Ex his autem ad rationem litterae * descendendo, dicitur quod speciem esse inferioris ordinis potest dupliciter intelligi: scilicet *per se*, vel *per accidens*. Species inferioris ordinis per accidens sumitur, cum consideratur quod per accidens est in etsendo: per se vero, cum consideratur quod est magis vel minus darticulnta aut elevata, qualiter videmus species in sensibus propriis esse inferioris ordini* respectu spccicrum phantasiae, et has respectu pccicrum intellectus nostri. Et constat quod per species sensus non possunt imaginabilia, nec per imagine* possunt intelligibilia videri. Et iuxta hunc senium militat prima ratio, ut patet in exemplo litterae. Deus enim adeo elevatae est naturae, ut omni* quovis modo darticulnta species. qualem oponct creatam quamcumque esse, inferioris sit ordinis *pose*, inquantum scilicet species. Nec obstat distinctio, quod *in essendn* vel *in repraesentando*. Iam enim ostensum est quod, loquendo de esse speciei fonnaliter et per *c ut sic. nihil refert dicere in essendo, et in repraesentando: quoniam oportet speciem, secundum proprium esse, esse *quod quid est* rei visac, et consequenter eiusdem ordinis cum re; et secundum modum essendi, per accidens se habere ad substantiale aut accidentale esse, cum in aliquo sit substantia, et in aliquo accidens. Si «pccics igitur est inferioris ordinis perse, impossibile est quod sit similis quidditative rei superiori» ordini». – Et nota, quod non dicitur quod *species inferior* non possit visionem facere superioris (quoniam angelus inferior videt forte superiorem naturaliter): sed dicimus quod species *inferioris ordinis* hoc non potest. Constat enim Deum non solum superiorem omni creato intellectu, sed ordinis allions esse, etiam apud philosophos, ut patet in XII *Metaphys.*, commem, xt.tv.

IX. Secunda quoque ratio assumit, et bene, quod, quemadmodum species domus in mente oportet quod sit forma domus, ita species Dei, cuius forma c*t ipsum esse, oportet quod sit ipsum esse, et super hoc fundetur similitudo ad Deum. Nec vult ista ratio quod species Dei sit ipsum esse in esse naturali, sicut est Deus; sed quod sit ipsum esse in aliquo modo essendi; aboquin similis non esset species quidditati divinae. Sed repugnat aliquid esse secundum rem ipsum esse, in quocumque modo essendi creato aut creabili; quoniam quovis modo rcali ponatur res esse, semper est ens per participationem in illo modo essendi. Ergo.

X. Tertia autem ratio ex eadem procedit radice. Speciem namque Dei quidditntivam oportet cs»c non hoc vel illud, sed infinitum ens, aut secundum c**c naturale, aut secundum aliquod aliud esse rcalc: alioquin rcalis similitudo et adaequata, qualem cognitio exigit. non habetur. Sed impossibile est, secundum quodeumque esse creatum, dari unum aliquid simile adaequate infinitis pcriectionibu*. Ergo.

QUAESTIO XII, ARTICULUS II

XI. Unde patet quod distinctio de esse et *repraesentari* -, et (X μ » ”. contract.! ad repraesentare per modum similitudini*! non est distinctio nisi diversarum conditionum cucndi. Et propterca. quod universaliter negatur de esse rerum, sutlicicr ter negari probatur de esse in repraesentando per modum similitudinis. Et propterca divinum \$.Thomae ingenium ad distinctionem descendere dedignatum est: puerile st! quidem putavit, quae de esse creato liquido negando probaverat. ad talem et talem essendi conditionem creatam adaptare. Sed alii decepti sunt, ut dictum esi”, propter non distinguere inter *per se* et *per accidens*.

XII. Quoad *tertium* -, duo cpllognndo concludit: et quod exigitur similitudo rei ex parte potentiae clcsanduc; et quod nulla est similitudo ex parte Dei, scilicet repraesentaliva. Confirmaturque primum auctoritate Scripturae.

Adverte quod, licet supcrficcictcnus consideranti appareat quod similitudo ex parte videntis per occidens concurrat ad Dei visionem, inquantum similitudo est, quoniam non ponitur ut assimile!, sed ut confortet clcvctquc intellectum; interius tamen perscrutanti apparebit quod per se requiritur inquantum similitudo: non ut repraesentandi actum habeat, »cd constituendi in esse simili ipsi Deo, quasi eiusdem rationis. Oportet enim videntem Deum esse Deum quodammodo, divinaeque naturae consonem. Constitutum autem intellectus creati in esse divino, est ipsum gloriae lumen. Et propterca merito similitudo hacc a sinetis exaltatur atque repetitur.

XIII. Adverte hic, quod hinc habetur quod beati non possunt formare verbum de Deo dare viso ut sic, quamvis possint formare verbum de his quae in Deo videntur. Cum enim verbum sit similitudo expressa, et darius praesentans rem conceptam quam species impressu; si impossibile est inveniri speciem impressam creatam respectu alicuius, propter eminentiam rei cognitae, multo magis impossibile est inveniri speciem expressam. Omnes enim rationes contra illam, sunt contra istam, et omnem aliam speciem. Videbunt ergo omnia in Verbo Dei, quod in principio erat apud Deum, et non in aliquo verbo creato: quia iam non viderent, ut in littera dicitur.

XIV. In responsione ad tertium, adverte quod hic ponitur essentia divina constituens intellectum beatum in actu, vice speciei intelligibilis. Hoc nutem qualiter possibile sit. dupliciter exponi potest. Primo, secundum communem cursum iudicantium de intellectu et specie intdligibili, sicut de duobus agentibus partialibus. Secundum enim hunc viam, dicitur quod species intelligibilis potest dupliciter sumi, primo ut est forma inhaerens, secundo ut gerit vicem intelligibilis: et quod primum per accidens concurrit nd intdligere, secundum vero per se, quoniam ex hoc habet comprincipiarc intellectionem. Et propterca, si invenitur obiectum per scipsum potens comprincipiarc intellectionem cum tali intellectu, ipsum per scipsum dicitur uniri intellectui. et facere ipsum in actu, absque hoc quod det esse fonnaliter ipsi intellectui.

Et quamvis hanc viam qundoquc sectatus docuerim, et forte scripserim, elevatis tamen mentis oculis, vilem nimis aspicere videor naturam cognoscitivam. si de ea quasi de naturalibus agentibus iudicatur. Si anima enim supra naturam est, ut vegetative, quae est infima, testatur, dum ad omnes positionis differentias simul movet; quanto magis intellectus !

XV. Dicendum est ergo quod, quamvis intellectus et spectes intelligibilis sc habeant quasi duo partialia agentia, quorum alterum substantiam, alterum speciem intellectioni praebet; hacc tamen proportio non est prima, sed ante ipsam est quod se habent sicut materia et forma; et hoc per se loquendo. Et propterca. quamvis secunda proportio ex dictis salvetur, non tamen prima: praesertim quod ex intellectu et specie lit magis unum quam ex materia et forma, ut Averroes in 111 *de Anima** *recte* docuit. Oportet igitur salvare quod intellectu» videns Deum, priu» natum sit Deus, et tamen nulln intentio intellectu sit in eo, et post videat Deum.

Ut nutem in III *Cont. Gent.*, cup. Lt, dicitur, essentia divina, etsi nullius forma esse possit in genere entiutn,

idest in essendi in genere intclli quia est lpM a ipsa verius t qi intelligibili, ut causa, quia est ex hoc quod n;i non sit omne : natura aliqua (esse : *suum* au (subIntcllccta il *pnitio quiddtta. rioris ordinis* quod essentia esse intclligibik rctur illi per *) ipsum esse, ha gibilis scipsa, i

Sed adhuc ti

importat hoc, '< *intellectum in* (

XVI. Ad evi

quando, ipecic non est ipsam ii stituit intellectui constituere in a intelligibilis ut

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

etiam in corpore

^[1] »», 1μ«i »! IU num ki

^[2] Ci. »· η· v·

^[3] NmxprieccJ.

^[4] Ver», I

^[5] T

^[6] Or ij.,.ll.,-v T». Ira. »!-

^[7] Er«c. CU.,.U, fli.CWt., C»p. u.

^[8] dqrrtwaui» r«r»>r nit., UmW. qu. U.

^[9] ticiilū corporali.-ulti*to Je Grits

^[10] Civ. Iki E. aittwo St

^[11] lentior, rit proceset id

^[12] polmtiar GpF. – Pro

^[13] vigcjut, q'se axTicc v e

^[14] y) «u'iw»,. – «vdw

^[15] i) rLitri. – ira 0«.

iJcsl in csicnJo, potest tamen cssc forma intellectus creati in genere intclligibilium. Et ibi quidem redditur pro causa, quia est ipsa actualités in genere intclligibilium; quia est ipsa veritas, quae est propria forma intellectus in genere intclligibili, ut habes ibi diffuse. Hic vero assignatur pro causa, quia est ipsum esse. Et intendit, iudicio meo. quod at hoc quod natura aliqua non est suum esse, habet quod non sit omne suum esse: ct per oppositum, cx hoc quod natura aliqua est ipsum esse, habet quod sit omne suum esse: *suum* autem dico, idest *sui ordinis*. Ex his enim (subintcllccta illa maxima declarata in littera, scilicet, *cognitio qttldditativa non fit nisi per esse eiusdem vel superioris ordinis respectu rei cognitae*) manifeste sequitur quod essentia divina habet hoc singulare, quod est illud esse intclligibilc quod existimaretur dare intellectui, si uniretur illi per speciem. Ac per hoc, ipsa, cx hoc quod est ipsum esse, habet ct quod ait, ct quod sit forma intelligibilis scipsn, respectu intellectus videnti» ipsam.

Sed adhuc mens non quiescit. Oportet enim dicere quid importat hoc, scilicet *essentiam divinam facere formaliter intellectum in actu in genere intclligibilium* .

XVI. Ad evidentiam huius, scito quod, in communi loquendo, speciem intclligibileni uniri perfecte intellectui, non est ipsam inhaerere intellectui (quoniam ista unio constituit intellectum non in actu, sed m habitu): sed est ipsum constituere in actu secundo. Ad hoc enim ponitur species intelligibili» ut tie. ut intelligent sit intellectum in actu

completo. Ipsam autem constituere in actu secundo, est ipsam, non esse actum secundum, sed habere sc ad actum secundum ut forma ad esse. Quemadmodum enim forma est principium essendi materiae, ita quod idem est esse indienne et formae diversimode, ut patet dc lumine in dia-phono, ct calore in aqua, etc.; ita species intclligibili», si actu est in genere intclligibili, est intclligcndi principium ita quod intclligcro est ut ipsius esse. Et proptcrca. quamvis aliquo modo activa sit species intellectionis, melior tamen ct potior est proportio ipsius formalis, quum activa. Speciem igitur uniri netu intellectui, est constituere ipsum in hoc quod est esse actu intelligcntem. Esse autem actu intelligcntcm, nihil aliud est quam intellectum esse perfecte ipsum cognitum: cognoscere namque aliquid, ut inferius patebit *, nihil aliud est quum esse etiam illud in actu

completo. Ex his nutem ad divina balbutiendo ascendentes, dicimus quod divinam essentiam uniri intellectui per scipsam, ct constituere formaliter ipsum in actu in genere intelligibili, est ipsam facere formaliter intellectum esse actu ultimo ipsum Deum tntclligibiliter, sublati» omnibus quae imperfectioni» sunt. Hoc autem »ullicicntcr fit, substantia ipsa divina concurrente ad visionem beatam immediate ut obiecturn et principium visionis formale. – Dixi autem *sublatis imperfectionibus*: quia visio beata non est actu» et esse substantiae divinae (quia hoc imperfectionis esset), sicut esset speciei intclligibili» creatae, »i poneretur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ESSENTIA DEI VIDERI POSSIT OCIOUS CORPORALIBUS

Infrp, «n. 4, i>d 3; U* IP*: qu.ct.xxY, nrt.4; IV *Sent.*. dieL xi.it, qu. u. *m.* 1: ia *Matt.*, «p. r.

tertii m sic procedite r. Videtur quod essentia Dei videri possit oculo corpo-jÿS&AË rali . Dicitur enim ZoA \ix : *in carne videbo Deum*, etc.; et χ1.11 : *auditu auris audiui te. nunc autem oculus meus ridet te*.

2. Praeterea, Augustinus dicit, ultimo *de Civitate Dei*, cap. xxiJr *itaque praepollentior oculorum erit illorum* (scilicet glorificatorum), *non ut acutius videant quam quidam perhibentur videre serpentes vel aquilae (quantalibet enim acrimonia cernendi eadem animalia vigeant, nihil aliud possunt ridere quam corpora), sed ut rideant et incorporalia*. Quicumque autem potest videre incorporalia, potest elevari ad videndum Deum. Ergo oculus glorificatus potest videre Deum.

3. Praeterea, Deus potest videri ab homine visione imaginaria: dicitur enim Isaiae vi *: *vidi Dominum sedentem super solium* 7. etc. Sed visio imaginaria a sensu originem habet: phantasia enim est *motus factus a sensu secundum actum*, edicitur in 111 *de Anima* *. Ergo Deus sensibili visione videri potest.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Edendo Deum* ad Paulinam *: *Deum nemo vidit unquam, vel in hac vita, sicut ipse est; vel*

in anpeiorum vita, sicut risibilia ista quae corporali visione cernuntur.

Respondeo dicendum quod impossibile est Deum videri: sensu visus, vel quocumque alio sensu aut potentia sensitivae partis. Omnis enim potentia huiusmodi est actus corporalis organi, ut infra* dicitur. Actus autem proportionatur ei cuius est actus. Unde nulla huiusmodi potentia potest se extendere ultra corporalia. Deus autem incorporeus est, ut supra * ostensum est. Unde nec sensu nec imaginatione videri potest, sed solo intellectu .

Ad primum ergo DICENDUM quod, cum dicitur *in carne mea videbo Deum, Salvatorem meum* % non intelligitur quod oculo carnis sil Deum visurus: sed quod in carne existons, post resurrectionem, visurus sit Deum. – Similiter quod dicitur, *nunc oculus meus videt te*, intelligitur de oculo mentis: sicut *Ephes*, i * dicit Apostolus: *det robis spiritum sapientiae in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri*.

Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur r inquirendo in verbis illis, ct sub conditione. Quod patet ex hoc quod praemittitur: *Longe itaque potentiae alterius erunt* (scilicet

oculo corporali. – ocufis corporalibus (corporeis AB) cudices et a b. J) ultimo dc *Civitate Dei*, cap. xxix – de *C.iv. M lib.* xxn D. de *Gv. Del* E. ultimo de *Gv. Dei* ceteri et a. – Pro 1^h itaque praepollentior, vis praeexcellentior A. vit praecellentior BCDEaF, vis praepollentior GpF. – Pro acutius, aerius ABCDE1. – Pm Quantalibet ~ viftjjit, quae codices ct a. – ct ante incorporalia om. codices et a. 7) soliumi. – tarclsum «ddunt ACDEFGafr. ii videri. – uu imaginari add. A. – Mox codice» trnsponunt erpani corporalis.

1) sed roto intellectu. – Poet hsce verb* G tddii: *Sentire enim nnu est actus animae tantum, ted caniuncti; omne autem quod eo-gnoscitur, rit in cognoscente per modum cogmucmtis*1 unde opertet quid omne quod tentitur. tit in ipso sentiente per aliquem medum corpori convenientem. Deus autem ett omnino incorporent, ut mpra aternunt est. Vnde impossibile est quod risu aut quocumque alnisctsu cognoscatur. ζ) Salvatorem meum. – Om. ADDEFG, mimb om. G loquitur. – ibi iddit li. – in om. E, de 11G.

oculi glorificari), *si per eos videbitur incorporea ma natura*. Sed postmodum * hoc determinat, dicens: *Valde * credibile est sic nos risuros munda tunc corpora caeli novi et terrae navae, ut Deum ubique praesentem, et universa etiam corporalia gubernantem, clarissima perspicuitate videamus; non sicut nunc invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur; sed sicut homines, inter quos virentes motusque vitales exerrentes vivimus, mox ut aspicimus, non credimus vivere, sed videmus*. Ex quo patet quod hoc modo intelligit oculos glorificatos Deum visuros, sicut nunc oculi nostri vident alicuius vitam. Vita autem non videtur oculo corporali, sicut per se

visibile, sed sicut sensibile per accidens: quod quidem a sensu ' non cognoscitur, sed statim cum sensu ab aliqua alia virtute cognoscitiva. Quod autem statim, visis corporibus, divina praesentia ex cis cognoscatur per intellectum, ex duobus contingit': scilicet ex perspicacitate intellectus; et ex refulgentia divinae claritatis in corporibus innovatis.

Ad tertium dicendum quod in visione imaginaria non videtur Dei essentia: sed aliqua forma in imaginatione formatur, repraesentans Deum secundum aliquem modum similitudinis, prout in Scripturis divinis divina per res l sensibiles metaphorice describuntur.

Valde. – Quapropter Jieri potett raldcquc D. – Pro imirersa etiam corporalia. univena corpora codke. et a. – inter fuot~ vivimu» om. codice* et λ – Pro virere, videre PCEFPa et erfj. ab. – Pmt videmut addunt vivere tA. virere cum eorum vUum tote corponbut ridere nequeamut il.
i) tentu. – ritu ABCDE.

m) contingit. – continget EFGsA et b, contingeret CpA. – Pro perspicacitate, portpicuitate PADCFGuft.
λ) Scripturit divini» divina per ree. – Scriptura divina per res ABj , Scripturit divina per ret CDEFpG, Scipturit divtnii dirtnat pertonae per ri «G, Scripturit divina parti» ed. b. – Pro metaphorice. malr.ematicc ed. a.

Commentaria Cardinulis Caietuni

Times clarus. – In corpore una conclusio, negative responsive quaesito: Impossibile est Deum videri sensu visus, et quacumque olla vi sensitivae partis.
Probatur. Potentia sensitiva est actus corporis ergo est commensuram corpori, ergo non se eitendit ultra corpo-

ralia: ergo non ad Deum. – Antecedens patet. Consequentia prima probatur' quia actus proportionntur ei cuius est actus. Secunda patet ex se, cum tertia: quia Deus est omnino incorporeus. Omnia plana sunt.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUIS INTELLECTUS CREATUS PER SUA NATURALIA DIVINAM ESSENTIAM VIDERE POSSIT

InXra. qu. Lxlr, AA. t, cl :. I' 1I', qu. v, <rt. II Hct., dul. ir, Art. i; JUu nuo. qu. u, Art. i; IV, dilb 11.11, qu. n, in. 6; I Cunt. Gtnl^ cip. in; III. c.p, xiq, m; IU Virit., qu. nn. -rt. ■ Je -irt. 17. 10; Id I 77m.. cap. ti, Icet. tn.

Sed quantum sic proceditur. Videtur quod aliquis intellectus creatus per sua naturalia divinam essentiam videre possit. Dicit enim Dionysius, cap. iv de Div. s-TbAtztarw. 2Com. ♦ quod angelus est speculum purum, et quod dicitur Rom. vi *: gratia rissimum, suscipiens totam, si fas est dicereipvita aeterna. Sed vita aeterna consistit in visione divinae essentiae, secundum illud Ioan.xvu *: haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum rerum 7 Deum, etc. Ergo videre Dei essentiam convenit intellectui creato per gratiam, et non per naturam.

2. Praeterea, illud quod est maxime visibile, fit minus visibile nobis propter defectum nostri visus, vel corporalis vel intellectualis. Sed intellectus angeli non patitur aliquem defectum. Cum ergo Deus secundum se sit maxime intelligibilis, videtur quod ab angelo sit maxime intelligibilis. Si igitur alia intelligibilia per sua naturalia mtelligere potest, multo magis Deum.

3. Praeterea, sensus corporeus non potest elevari ad intelligendam substantiam incorpoream, quia est supra eius naturam. Si igitur videre Deum per essentiam sit supra naturam cuiuslibet intellectus creati, videtur quod nullus intellectus creatus

ad videndum Dei essentiam pertingere possit: quod est erroneam, ut ex supradictis * patet. Videtur ergo quod intellectui creato sit naturale divinam essentiam videre.

Respondetur purum, et quod dicitur Rom. vi *: gratia rissimum, suscipiens totam, si fas est dicereipvita aeterna. Sed vita aeterna consistit in visione divinae essentiae, secundum illud Ioan.xvu *: haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum rerum 7 Deum, etc. Ergo videre Dei essentiam convenit intellectui creato per gratiam, et non per naturam.

Respondeo dicendum quod impossibile est quod aliquis intellectus creatus per sua naturalia essentiam Dei videat. Cognitio enim contingit secundum quod cognitum esi in cognoscente. Cognitum autem est in cognoscente secundum modum cognoscentis. Unde cuiuslibet cognoscentis cognitio est secundum modum suae naturae. Si igitur modus essendi alicuius rei cognitae excedat modum naturae cognoscentis, oportet quod cognitio illius rei l sit supra naturam illius cognoscentis.

Est autem multiplex modus essendi rerum. Quaedam enim sunt, quorum natura non habet

s) etiam. – Om. BD.
j») ab augeto. – ab angelit BpD. anpdutC, angelo E. – Pro tif Muurimr mtclligibilU, mxrime tie inlcclligitur «J. 4. – Pro alia, aliqua F a, «m. D.

y) lolum verum, - Ooi. codkes.
dJ) rri. – Om. ABCDE.
t) multiplex. – triplex G.

esse nisi in sunt omnia rum nature teria aliqua sed sunt ci standae inc autem Dei suum esse

Ea igitur individuali, quod anim forma alia virtutes col cuius corpi cognoscere individuali: laria. Alia lectus, qui i Unde per gnoscere n nisi in mat quod sunt quod absln tlectus ♦

cognoscere supra facul gelico contr materia ex: eultatem in statum prai Relinquit subsistens, et quod si libet intelk suum esse, igitur pota sentiam vid gratiam se ligibile ' ab

c) et huiutmi
η) CGMJijfuraj
-) corporei a u*que id oheuiu. Cūnnaturalc, cumi
t) creatura. –

Is titulo nihii sua naturalu In corpore gutive Impôts: sua naturalia e Probatur uni cognitum est ii gnosccontu: erg» secatis. Ergo» : cedat modum r supra naturam esse subsistens, que intellectus c Ergo intellectus videre» niri per Prima conscq gnoseente scun relinquitur notu, cedentibus : ci ni Simkas T»

esse nisi in hac materia individuali: et huiusmodi sunt omnia corporalia. Quaedam vero sunt, quorum naturae sunt per se subsistentes, non in materia aliqua, quae tamen non sunt suum esse, sed sunt esse habentes: et huiusmodi sunt substantiae incorporeae, quas angelos dicimus. Solius autem Dei proprius modus essendi est, ut sit suum esse subsistens.

Ea igitur quae non habent esse nisi in materia individuali, cognoscere est nobis connaturale: eo quod anima nostra, per quam cognoscimus, est forma alicuius materiae. Quae tamen habet duas virtutes cognoscitivas. Unam, quae est actus alicuius corporei organi. Et huic connaturale est cognoscere res secundum quod sunt in materia individuali: unde sensus non cognoscit nisi singularia. Alia vero virtus cognoscitiva eius est intellectus, qui non est actus alicuius organi corporalis. Unde per intellectum connaturale est nobis cognoscere naturas, quae quidem non habent esse nisi in materia individuali; non tamen secundum quod sunt in materia individuali, sed secundum quod abstrahuntur ab ea per considerationem intellectus. Unde secundum intellectum possumus cognoscere huiusmodi res in universali: quod est supra facultatem sensus. Intellectui autem angelico connaturale est cognoscere naturas non in materia existences. Quod est supra naturalem facultatem intellectus animae humanae, secundum statum praesentis vitae, quo corpori unitur.

Relinquitur ergo quod cognoscere ipsum esse subsistens, sit connaturale soli intellectui divino, et quod sit supra facultatem naturalem cuiuslibet intellectus creati: quia nulla creatura est suum esse, sed habet esse participatum. Non igitur potest intellectus creatus Deum per essentiam videre, nisi inquantum Deus per suam gratiam se intellectui creato coniungit, ut intelligibile ab ipso

Al> PRIMUM ERGO DICENDUM quod istc modus cognoscendi Deum, est angelo connaturalis, ut scilicet cognoscat eum per similitudinem eius in ipso angelo refulgentem. Sed cognoscere Deum per aliquam similitudinem creatam, non est cognoscere essentiam Dei, ut supra ostensum est. Unde non sequitur quod angelus per sua naturalia possit cognoscere essentiam Dei.

Ad secundum dicendum quod intellectus angeli non habet defectum, si defectus accipiatur privative, ut scilicet careat eo quod habere debet. Si vero accipiatur negative, sic quaelibet creatura invenitur deficiens, Deo comparato, dum non habet illam excellentiam quae invenitur in Deo.

Ad tertium dicendum quod sensus visus quia omnino materialis est, nullo modo elevari potest ad aliquid immateriale. Sed intellectus noster vel angelicus, quia secundum naturam materia aliquo modo elevatus est, potest ultra suam naturam per gratiam ad aliquid altius elevari. Et huius signum est, quia visus nullo modo potest in abstractione cognoscere id quod in concretione cognoscit: nullo enim modo potest percipere naturam, nisi ut hanc. Sed intellectus noster potest in abstracttione considerare quod in concretione cognoscit. Etsi enim cognoscat res habentes formam in materia, tamen resolvit compositum in utrumque, et considerat ipsam formam per se. Et similiter intellectus angeli, licet connaturale sit ei cognoscere esse concretum in aliqua natura, tamen potest ipsum esse discernere per intellectum, dum cognoscit quod aliud est ipse, et aliud est suum esse. Et ideo, cum intellectus creatus per suam naturam natus sit apprehendere formam concretam et esse concretum in abstractione, per modum resolutionis cuiusdam, potest per gratiam elevari ut cognoscat substantiam separatam subsistentem, et esse separatum subsistens.

ct huiusmodi. – cuiusmodi FG.
connaturale. – naturale cd. a. – nostra om. A.
corporei organL – organi corporei ADCEFG; hxxe et ecquentw usque ad alicuius Inclusive, am. D. – Po>t huic G eJdit rirfuti. – Pro connaturale, communicatote cd. a.
i) creatura. – natura creata ABCDEG.

i) inteOigitole, – sit intelligitolis G.
λ) dum. – unde AHCDE.
u) sensus risus. – risus AHCDE. sensus G, risus sensus cl. 4.
v) quia risus. – quod risus ABCDE, quid sentus G.
t) quod. – quae AHCDE.
o) este concretum. – omne cognitum B.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In titulo nihil est obscurum advertentibus quod ly per sua naturalia denotat causam sufficientem.

In corpore est unica conclusio, responsive quaesito negative: Impossibile est quod aliquis intellectus creatus per sua naturalia essentiam Dei videat.

Probatur unica ratione, sic. Cognitio fit secundum quod cognitum est in cognoscente: ergo secundum modum cognoscentis: ergo secundum modum naturae ipsius cognoscentis. Ergo, si modus essendi alicuius rei cognitae excedat modum naturae cognoscentis, cognitio illius rei est supra naturam illius cognoscentis. Ergo cognoscere ipsum esse subsistens, est supra facultatem naturalem cuiuscunque intellectus creati, solique intellectui divino connaturale. Ergo intellectus creatus non potest Deum per essentiam videre, nisi per gratiam.

Prima consequentia probatur: quia cognitum est in cognoscente secundum modum cognoscentis. Secunda vero relinquitur nota. Tertia autem manifeste sequitur ex praecedentibus: et nihilominus in littera declaratur, et a poste-

riori inductive probatur, distinguendo modos essendi rerum cognoscibilium ut sic, in tres, et ostendendo eos proportionaliter respondere tribus modis essendi naturae cognoscitivae. ut clare putet in littera. Quarta autem consequentia probatur: quia nulla creatura est suum esse, sed habet esse participatum. Ultima autem est per se nota.

II. Circa declarationem ac probationem tertiae consequentiae, adverte duo. Primo quod, licet in littera ponantur tres tantum modi essendi ex parte rei cognitae, scilicet esse in hac materia, et esse sine materia, et esse ipsum esse subsistens, idest sine omni potentia; quia tamen primus modus distinguitur, non in plurcs modos essendi (et ideo tres tantum sunt), sed in duos modos quorum alter est rei, alter rationis, scilicet esse in hac materia, et abstrahere ab illa, seu singulariter et universaliter; et singularia ut sic ad naturam spectant cognoscitivam cuius est esse actum corporis, quia ad sensitivam, universalia vero ad naturam quae quodammodo est in corpore et quodammodo non, quin ad intellectivum humanum, quae partim est separata

ct partim comuncra. ut dicitur in II *Physic.*, text. αò -; ideo ordines cognoscentium multiplicari possunt secundum modos essendi, nugis quam ordines cognitorum. Et propterca in littera, in homine, in quo utraque iungitur natura, ponitur intellectus in alliori ordine quam sensus. Ex hoc tamen nihil deperit rationis efficaciae. Tum quia, sicut universale et singulare ad unum essendi modum spectant, scilicet ad esse in materia, ita anima sensitiva et humana ad unum modum essendi pertinent, scilicet ad eue formam, *quod quid erat esse*, ct perfectionem corporis phisici. ut in II *de Anima* - probatur. Tum quia cx his optime habetur quod modus essendi naturae cognitae nunquam excedit modum noturae cognoscenti»- quod est intentum.

Secundo adverte, quod cx hoc processu litterae, inducendo cx singularibus et sensu, universalibus ct intellectu humano, substantiis immaterialibus ct intellectibus separatis, optime inferitur quod modus essendi naturae cognitae non excedit modum naturae cognoscentis. Et est signum quod ille excessus est causa non cognitionis, ut in probatione consequentiae a priori est assumptum. Et sic optime inferitur: ergo cognitio ipsius esse per κ subsistentis soli intellectui divino est connatural!»-, ac per hoc supra ceteros est.

III. Circa tertiam consequentiam - dubium occurrit. Scotus siquidem, in Quarto, dist. xtix, qu. xi, et in Primo, dist. ni. qu. m, et in *Quodlibetis*, qu. xiv, are. 2, eam impugnat Ad diversa tamen proposita: nani in Primo et *Quodlibetis*, arguit cam quoad intellectum nostrum respectu sui naturalis obiccti; in Quarto autem, respectu essentiae divinae ct intellectus creati.

Arguit ergo sic *primo*. Conditionall!» illa non sequitur cx praemissis: ergo. – Antecedens probatur: quia cx hoc quod cognitum est in cognoscente secundum modum naturae cognoscentis, nihil aliud habetur, nisi quo^l cognitio est perfectio proportionna cognoscenti, ct similiter obicctum cognitionis. Ex hoc autem non sequitur aequalitas intenta, scilicet quod cognoscentis natura debet acquiri obiceto vel excedere. – Et confirmatur. Ex proportione inter obicctum ct potentiam, sequitur magis dissimilitudo ct inaequalitas, sicut inter motivum ct mobile, ct materiam ct formam talis siquidem est proportio inter potentiam ct obicctum. Unde oculus videt ct caelum ct terram, ct tumen non habet modum essendi similem caelo ct terrae, cum illud sit incorruptibile. Et mugis ad propositum, idea lapidis non est similis lapidi in modo essendi.

Secundo quin, >i illa conditional!» c>»ct vera, sequeretur quod angelus inferior non cognosceret superiorem quia modus essendi superioris excedit modum inferioris.

Tertio, quin cx illa sequitur quod intellectus creatus, etiam illustratus lumine gloriae, non posset videre Deum. – Probatur sequela: quin modus essendi Dei excedit modum essendi totius huius, scilicet intellectus illustrati et habituat!, etc.

Quarto, specialiter arguit contra eam, ut applicatur nd intellectum nostrum ct obicctum in littera assignatum. Quia, si ista conditionalis est vera cx natura potentiae cognoscitivae, sequitur quod beati nunquam videbunt Deum. – Probatur sequela quia nulla potentia potest elevari supra suum obicctum adaequatum. Visus enim non potest elevari ad videndum phantasma; nec aliquis habitus aut vis superaddita potest elevare potentiam supra suum obicctum. sed infra obiccti latitudinem: quoniam potentia prius respicit obicctum cx sc, quum habitus adveniat, ut patet.

Ultimo addit, quod arguit littera cx propositionibus non syllogisticis.

IV. Ad evidentiam horum, scito quod, ut m qu. xiv ⁷ latius dicetur, radicaliter initium cognitionis est cx eo quod natura aliqua est non solum ipsa, sed *alia*. Et quoniam esse alia non contingit uno tantum modo, diversi ordines cognoscentium surgunt cx diversis modis essendi alia. Diversi autem modi essendi alia, surgunt cx diversis gradibus ipsarum naturarum quae sunt non solum ipsae sed alia. Et proptcrca. secundum diversum ordinem ipsarum naturarum cognoscentium, oportet ponere diversos modos quibus cognoscens est cognitum. Et cx hoc manifeste sequitur ,

quod esse cognitum modincatur secundum modum naturae cognoscentis, et non c converso. Et quia cognitio naturalis sequitur modum quo naturaliter cognoscens est cognitum, idcirco oportet quoti mensura naturalis cognitionis sit ipw cognoscenti» naturo. Verbi gratia, anima humana est substantia ultima inter intellectuales, ne per hoc naturaliter sortitur quot! sit infimo modo intclligibili ea quae cognoscenda sunt. Et hinc surgit quod ipsam oportet esse cognita darticulatc, iuxtn ipsorum naturas. Et hinc surgit quo«l ipsam oportet habere cognita α phantasmatibus ct consequenter, quod capacitas cius naturalis non extendat se ad hoc, quod sit illa cognoscibilia quae sunt separata a materia. Angelus autem, quia elevations est essentiae, iitpotc materiam nullo modo requirentis ad sui modi essendi perfectionem, ct ipse est aha excellentiori modo quam anima nostra. Unde est haccc materialia ct inferiora eminenter, superiora autem, participative.

V. Et haec est radix rationis factae in littera; quae fundatur supra hoc , quod cognitum est in cognoscente secundum modum naturae cognoscentis, ct quod cognitio lit secundum modum quo cognitum est in cognoscente. lum enim cx declarata radice patet quod cx lus sequitur quod, si cognoscentis natura est inferioris ordinis quam sit natura cognita . quod non poterit cx proprii» viribus sd visionem illius sc extendere , eo quod non est illud nisi modo proprio sibi; quod est non esse illud nisi diminuta quadam participatione, quae ad visionem non suffiicil.

Ex lme eadem quoque radice omnia obiecta facile solvuntur. terminos litterae prius notantibus. Est siquidem hic sermo, non dc cognitione universaliter, sed dc *risione*, idest cognitione complete quiJditativa. Hursusque. sermo est dc huiusmodi cognitione, non quocumque modo possibili, sed *c.v propria natura cognoscentis sufficienter*. Modus autem essendi cognoscentis ct cogniti, non secundum speciem, sed *penus*, aut *quasi penus* sumitur. Et cx his sequitur quod obiecta quae assignantur potentiis, non sunt obiecta adaequato *extensive*, sed sunt obiecta adnequaU *intensive naturaliter*: quia supra illa non potest naturaliter potentia quiddititvc penetrare, sed infra.

VI. Inde ad *primam* obicctioncm * dicitur, quod optime *Cf. ->*. n. illa conditionalis sequitur cx praemissis, subtiliter intellectis. ut expositum est. Ex huc enim quod cognitio nnturalis debet prnportionari naturae cognoscenti, manifeste sequitur quoti natuco cognoscens non potest esse inferioris ordinis quam sit naturaliter cognitum ab ea quidditative. Talis namque cognitio Inferiores vires excedit. – Nec est verum quod Scotus imponit litterae, scilicet quod velit aequalitatem seu similitudinem inter cognitum ct naturam cognoscitivam secundum sc. Hoc enim nec somniavimus. Sed littera hic docuit quod inter cognitum ct naturam cognoscitivnm secundum sc. exigitur *non excessus ex parte cogniti*: ct, ut dictum est-, sermo est dc non excessu in modo essendi gcncrico, ct cognito quidditative ne naturaliter. Unde non oportet aliter ad opposita respondere. Intellectus siquidem divinus aut angelicus excedit haec omnia ct genere, ct plus qunm genere: ct tamen omnia quidditative novit. – Quod autem dc oculo respectu caeli afferitur, puerile est. Quoniam caelum, ut visibile, non habet alium essendi modum quam mixtum: utrumque enim est singulare sensibile, etc. Corruptibile autem ct incorruptibile sunt differentiae accidentales visibilis ut sic: quemadmodum ct ceterae substantiales differentiae accidunt visibili, cum substantia sit per accidens visibilis. Unde visu» non videt aliquod visibile excedens ipsum in modo essendi: quod est intentum litterae.

Ad *secundam* vero obicctioncm, negatur sequela. Quia angeli non differunt inter sc in modo essendi gcncrice: sed omnes conveniunt, ut in littera dicitur, in hoc quod suat formae non in materia omnino.

Ad *tertiam*, similiter negatur sequela. Quoniam excessui obiccti supra modum cognoscenti» non assignatur in littera pro causa non visionis obiccti quomodocumque, xcd er *propnis viribus cognoscentis*. Argumentum autem supponit esse causam non visionis absolute: ct ideo peccat secundum *non causam ut causam*.

Ad *quarta* patet, dc obi *cognoscibili* l intellectu» cx ecere altius c quo tnmcn sl dilative cogn< potentiam cl quod est exii luralitcr. Sed

eidum m r diget ut vie Deus est h aliquod lun 2. PftAET non videtui tur per alie dium. Ergo 3. Pra et . hibet alicui aliquod lurr terit illud l Et ita illa < mine ad vie Non est erç ad videndur requirat.

Sed conti *lumine tuo l* Respond s ad aliquid * tet quod dif sit supra su accipere ion aliqua dispos aliquis intelk tiam. ipsa es tellectus. Un supernatorali: vetur in tanti tus naturalis i

³⁾ *quod elevatu vel ad aliquid* G. ^{β)} *dUpeutiatre. dzspositMt Oea.* λ(j) Qc m uztc»»-

s titulo, *intelh* non propter ni visionem Dei. In corpore ur mative: Intellectu

⁶⁾ *h.* car. il, n

• O. B&M L

• An. t.

Ad negalur quoque sequela, Quoniam, ut iatn patet, de obiccto non quomodocumque, »cd *quidditative cognoscibili naturaliter*, cat termo; concedo autem quod intellectu» ex natura tua non potest quidditative cognoscere altius quid quam «it natura animae nostrae. Cum quo lumen «tat, quod potest per gratiam elevari ad quidditative cognoscendum etiam Deum. Non enim inconvenit potentiam elevari ad cognoscendum aliquid quidditative, quoti est extra obicctum quidditative cognoscibile a sc naturaliter. Sed obicctio procedit ac si obicctum hoc assigna-

tum , caset obicctum *adaequatum extensive*, ut sonui respectu auditus ct ideo peccat, lam enim dictum est* quod hic est sermo tie obiccto *adaequata intensive cx natura potentiae secundum proprias vires*: et non dc obiccto adaequato citenwise, extra quod nullus habitus adducere quomodolibct potest potentiam.

Propositiones autem cx quibus littera procedit» etsi non sunt syllogisticae formalitcr, sunt tamen virtualilcr; ut superius * ea» ordinavimus valde facile, absque tanta mixtura quantam fecit Scotiis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM INTELLECTUS CREATUS AD VIDENDUM DEI ESSENTIAM ALIQUO CREATO LI MINI. INDIGEAT

III *Sent.*, dot. xiv, an. i, qu' 3, IV, d?«t, suo, qu. u, on. 6; HI *Cunt. Gent*^A cap. un, ur; *Je Vent.*, qu wi, srt. J; qu. xviii, an. i, «d », qj. ii, *λΠ. I*; *Quodl.* VII, qu. t, w l i(*Qimpmd. Theol*^A cap. ex.

Ql l v n 'M s,,; ^OCEdit ir . Videtur quod ntelkctus creatus videndum essen- iwSKYi ι'Ω,η aliquo lumine creato non in- 'z^*' ^Lsadgeat. Illud enim quod est per sc lucidum in rebus sensibilibus, alio lumine non indiget ui videatur: ergo nec in intclbgibilibus. Sed Deus est lux intelligibiiis. Ergo non videtur per aliquod lumen creatum.

2. Praeterea, cum Deus videtur per medium, non videtur per suam essentiam. Sed cum videtur per aliquod lumen creatum, videtur per medium, Ergo non videtur per suam essentiam.

3. Praeterea, illud quod est creatum, nihil prohibet alicui creaturae esse naturale. Si ergo per aliquod lumen creatum Dei essentia videtur, poterit illud lumen esse naturale alicui creaturae. Et ita ilia creatura non indigebit aliquo alio lumine ad videndum Deum: quod est impossibile. Non est ergo necessarium quod omnis creatura ad videndum Dei essentiam lumen superadditum requirat.

Sed ÇONTRA est quod dicitur in Psalmo 7: *in lumine tuo videbimus lumen*.

Respondeo dicendum quod omne quod elevatur ad aliquid · quod excedit suam naturam, oportet quod disponatur aliqua dispositione quae sit supra suam naturam: sicut, si aer debeat accipere formam ignis, oportet quod disponatur aliqua dispositione ad talem formam. Cum autem aliquis intellectus creatus videt Deum per essentiam, ipsa essentia Dei fit forma intelligibiiis intellectus. Unde oportet quod aliqua dispositio supernaturalis ei superaddatur, ad hoc quod elevetur in tantam sublimitatem⁷ *. Cum igitur virtus naturalis intellectus creati non sufficiat ad Dei

essentiam videndam, ut ostensum esi *, oportet quod cx divina gratia supcraccrescat ei virtus intelligendi. Et hoc augmentum virtutis intellectivae illuminationem intellectus vocamus; sicut ct ipsum intclligibile vocatur lumen² vel lux. Ei istud esi lumen dc quo dicitur *Apoc.* xxi*, quod *claritas Iki illuminabit eam*. scilicet societatem beatorum ' Deum videntium. Et secundum hoc lumen efficiuntur deiformes, idest Deo similes; secundum illud I Ioan, m *: *cum apparuerit, similes ci erimus, et videbimus eum sicuti est* \

Ad primum ergo dicendum quod lumen creatura est necessarium ad videndum Dei essentiam, non quod per hoc lumen Dei essentia intelligibiiis fiat, quae secundum se intelligibiiis est: sed ad hoc quod intellectus fiat potens ad intclligendum, per modum quo potentia iit potentior ad operandum per habitum: sicut r etiam ct lumen corporale necessarium est in visu exteriori, inquantum facit medium transportons in actu, ut possit moveri a colore ♦

Ad secundiM dicendum quod lumen istud non requiritur ad videndum Dei essentiam quasi similitudo m qua Deus videatur: sed quasi perfectio quaedam intellectus, confortans ipsum ad videndum Deum. Et ideo potest dici quod non est medium ' *in quo* Deus videatur: sed *sub quo* videtur. Et hoc non tollit immediatam visionem Dei.

Ad tertium dicendum quod dispositio ad formam ignis non potest esse naturalis nisi habenti formam ignis. Unde lumen gloriae non potest esse naturale creaturae, nisi creatura esset naturae divinae: quod est impossibile. Per hoc enim lumen fit creatura rationalis dciformis, ut dictum est ♦ · In Corpore.

⁷ *quod elevatur ad aliquid. – quod elevatur ad olliorem formam vel ad aliquid* G. ³ *dispositione. — ad talem formam* jiddit G. – *quae tit aliqua dispositione* om. ACE. *Cum autem... sublimitatem.* – Om. ACE; *ad talem formam* «ddit B.

8) *lumen.* – *lucent* codkc» et rd. a. c) *beaturum.* – *bonarum* BEu. o *et videbimus eum sicuti est.* – Om. eoJfCi» et 4. *sicut.* – sic codices et a b. – Pro *in visu, vitui* B 0) *medium.* – *per medium* ACDE. – i*to *sub lux quo* E.

Commentaria Cardinalis Caiotani

x titulo, *intellectus creatus* actu vel potentia. *Indigeat*, non propter melius , sed simpliciter ud consequendam visionem Dei. In corpore unica conclusio, responsiva quaesito affirmative: Intellectus creatus eget lumine creato ad visionem

divinam. – Probatur, Intellectus creatus videns Deum, habet essentiam divinam pro forma intclligibili: ergo eget dispositione supernatura!l elevante nd tantum sublimitatem: ergo augmento gratuito virtutis intellectivae: ergo lumine creato. Antecedens patet cx aniculo 2 ·. – Consequentia prima · aj j

probatur cx illa maxima: *omne quod elevatur ad aliquid excedens suam naturam, oportet disponi dispositione quae sit supra suam naturam* ; dcclaturquc in natura acri» ct igni». – Secunda autem comequcntia probatur: quia naturali» virtu* intellectu» creati non sufficit ad videndam Dei essentiam. – Tertia vero probatur; quia augmentatio intellectivae vis illuminatio vocatur. Quod declaratur; quia ipsum intdligibilc ut »ic. dicitur lumen vel lux. Et confirmatur auctoritate *Apoc.* xxi.

Demum ponitur effectus* formalis tali» luminis, ct dicitur quod est facere deiformes: probaturque auctoritate I Ioan.m. Et sic declaravit *an est* ct *quid est* ipsius lumini».

II. Circa illam maximam, nota quod aliquid esse supra naturam alicuius, contingit dupliciter. Uno modo, *dignitate*: quod scilicet est supra gradum essentialcm naturae alterius, ut ignis respectu aeris. Alio modo, *potestate*, seu *efficacia*; quia scilicet est supra posse alterius, ut lumen respectu neris; quamvis aer sit substantia, et lumen sit accidens. In proposito sumitur secundo modo. Et propteren supernaturalc simpliciter, si primo modo sumitur, Deu* tantum est. Secundo autem modo, caritas, gratia, lumen gloriae, ct alia huiusmodi supcrnniurahu sunt: quia superant facultatem omnis naturae creatae ct creabilis, tam active quam passive; active quidem, quia possunt in effectus quos non potest natura aliqua; passive vero, quia non possunt fieri aut pullulare a quacumque natura. Et sic sumitur hic supernaturall* dispositio.

in. Circa primae consequentiae probationem · dubium est. *Pruno* quia, ii illa maxima est vera, sequitur processus in infinitum in dispositionibus. Et patet sequela quia dispositio ip*a supernaturall!» est quaedam forma; ergo oportet ipsam antecedi ab nlia dispositione supernaturali, ct iterum illam ab nlia, eadem ratione, et sic deinceps.

Secundo oritur dubium quia, dato quod illa maxima sit veru, non tenet tamen nisi in vere formis ct materiis. Modo, essentia divina non est vere forma intellectus creati videnti* ipsam, cum non det formalitcr illi ense. Undique ergo ratio ruere videtur.

IV. *Ad primum* horum bre'iter dicitur, cum s. Thoma ·x*η.*η.», alibi*, quod illa propositio est verissima dc forma quoc est *ut terminus generationis*: non autem dc illa quae est *ut via ad terminum*. Videmus cnim in naturalibus quod est eadem ratio ut materia disponatur pro forma substantiali terminante generationem, ct pro accidentalibus pracriis ad illam; ut patet de aqua, igne ct calore. Et proptcrca non sequitur processus in infinitum , sed est status in forma quae sc habet ut dispositio : dispositionis enim non oportet esse dispositionem, sicut formae oportet esse dispositionem.

/Id *secundum* autem dicitur per interemptionem. Essentia namque divina est vere forma *intclhgibilis*, et non *naturalis*: ct ideo non oportet quod det formalitcr *esse*, sed quod det formaliter *intelligerc*; speciei namque intclligibilis in actu perfecto esse est ipsum intelligerc. – Nec solum essentia divina est vere formo, in esse intclligibili, intellectus creati videntis ipsam: sed etiam est forma ut ultimus generationis terminus. Non cnim est ut forma intclligibilis in habitu, sed in actu; cum qua intelligerc non ponit in numerum, sicut ncc esse ponit in numerum cum forma cuius est (non cnim sunt duo termini generationis forma ct cius esse, sed unus): eodem quippe cursu proportionalitcr currit esse intdligibilc.

V. Circa probationem secundae consequentiae, adverte quod littera simul duo facit, dum ct consequentiam probat, et quasi aliud medium ad conclusionem innuit. Probat quidem, subintclligcns quod essentiam divinam esse formam intellectus, et videre Deum, idem sint. Ac per hoc, dispositio elevans ad divinam essentiam est id quod elevat ad videndum. Et consequenter, cum intellectus creatus sit insufficiens cx sc. illa dispositio est ipsa elevatio seu augrocntatio virtutis intellectivae, reddcn* ipsam sufficientem ad videndum. – Aliud quodammodo innuit medium, pro quanto augmentum hoc ad duo poni insinuat: ct ad disponendum intellectum pro tam excelso forma intclligibili ; et ad vires praebendum eidem, ut possit elicere actum visionis. Hoc cnim secundum tangitur, cum dc insufficientia

intellectu* ad videndum, ct augmento virtuti» intellectivae fit mentio.

VI. Circa terminos consequenti», nota *primo* ly *augmentum*, ex III *Contra Gent.*, cap. Lin, quod dupliciter potest virtus agentis augeri. Uno modo, per simplicem intensiorem : et sic aqua calida fit calidior. Alio modo, per alterius formac appositionem : sicut virtu» acri* augetur per superadditum lumen. In proposito est sermo dc augmento secundo modo, et non primo: quoniam prima augmentatio non dat nisi operationem eiusdem rationis, perfectiorem tamen; secunda nutem elevat ad operationem alterius speciei ct generis, et ordini* quandoque, ut patet. – *Secundo*, ly *gratuitum*. Cum cnim quaestio sit dc intellectu tam creato quam creabili, oportet, si augmento opus est, augmentum ipsum esse supra naturam omnis intellectus tam creati quam creabili», uc per hoc extra totum ordinem connaturalium : ct consequenter quod sit dc ordine gratuitorum, non cx modo consequendi tantum, ut vita resurgentium. sed cx ipsn substantia seu quidditate sua, ut caritas.

VII. Contra hanc conclusionem inulti arguunt. In primis Scotus, in 111. dist. xiv, qu. i, ct in IV. dist. xlix, qu xi, arguit quadruplicitcr. *Primo*, obiectum cx »c lux intelligibilis, sufficienter potens movere intellectum ad sui visionem, non eget lumine coagcnte sibi ad causandam visionem. Deus est huiusmodi. Ergo. – *Secundo*, si lumen gloriae ponitur ut forma qua intellectu* fiat ct rit sufficiens ad videndum Deum, ergo per aliquam formam creatam possibile esset naturaliter videre Deum. Probatur sequela: quia sicut caecus miraculose illuminatus, naturaliter videt, ita beatus supcrnuturnlitcr illuminatus, naturaliter videt Deum; lumen enim gloriae, sicut quaelibet perfectio posita in intellectu, perficit intellectum naturaliter, quamvis supcrnaturalitcr ponatur. – *Tertio*, quia quidquid potest Deu* mediante causa effectiva secunda. potest sine illa. Sed lumen gloriae ponitur ut efficiat visionem. Ergo. – *Quarto*, quia magi* videtur necessarium ponere speciem intclligibikm Dei, quam lumen gloriae : sedilia non ponitur: ergo. Probatur antecedens: quia illa e»sct propter perfectionem intellectus ut memoria est; istud nutem perficit in netu secundo, .id quod sufficit obiectum praesens in seipso, ut cx dicti* putet.

VIII. Durandus deinde dupliciter arguit*. *Primo*, lumen gloriae ponitur propter excellentiam obiccti super intellectum creatum, ut patet in littera huius articuli: ergo frustra. Probatur conscquncnn : quia obiectum in infinitum excedit non solum intellectum creatum secundum sc, sed etiam cum tali lumine; ct consequenter lumen tale non reddit intellectum dc irnproportionnto proportionotum. – *Secundo*, quia, quidquid *it, frater Thomas in IV, dist-xiax*, · Q*–l». **. : tenet quod visio Dei potest communicari homini in solis dispositionibus viae. Ergo non exigitur lumen gloriae, quod est propria dispositio patriae.

Multa alia recitantur apud Capreolum ·, dist. xt.ix. qu. rv, · UK IV. argumenta, quae consulto omitto: aut enim supponunt intellectum pure passive concurrere ad visionem Dei; aut quia cx hi* facile solvuntur, vel u suis auctoribus soluta sunt.

IX. *Ad primum* · Scoti, breviter, potest concedi totum, · CL rm «· ct dici quod indigentia non est cx pane Dei, seu obiccti. sed cx parte intellectus creati. Unde, considerati* utrisque. negatur maior.

Ad secundum dicitur, quod hic est servandum illud: *sententiam tene, sed linguam cohibe*. Simpliciter quidem nullum inconveniens c*t concedere quod per aliquam formam creatam, non tamen ut speciem, intellectus creatu* naturaliter videt Deum. Quoniam quilibet habitu*, ct omnis forma, c»t ex propria natura principium proprii netus. Habens cnim caritatem, ut sic, naturaliter diligit Deum meritorie, etc.: non enim minus caritas inclinat adactum proprium, quam ceteri habitu*. Signum autem naturalitati» est delectatio : experimur cnim nos delectabiliter omnia operari quorum habitu» habemus, sive naturales sive supcmaturalc*. Veruntamen, ne errandi occasio sumatur, distinguendum est. quod videre Deum naturaliter per aliquam formam creatam, potest intclligi dupliciter: uno modo, per formam creatam *et naturalem*, seu connaturalcm; alio

modo, per foi aupcrnaturulit refutatum ; st est lumen gl< videt Deum, * lumine. – Une nato, ct dc ii turalis, licet * supernatunilit *Ad tertium figurae dictic ad aliquid*. V lute, sed sign sic est simile ritorium medi producere ille

Ad quarlui valet: quoniai citati, quae c

Et bene ad' amplius in ha *Ad nostrum, t* cento* quod i ipsam nd video s. Thomae do luminis, sed c visionem, ut i

X. Ad *prim* sequela. Ad p. pretatione proc supra potentia: cessus, nugni cedit probatio, excessus non [cellens obicctu riae propter ex autem hunc see cedere. – Quod nato fieri diem in littera, in an quomodo intelli

Ad sccondui illa s. Thomae riae potest dup sionis, alio mo< ponit hominem patriae dispositi *viae* dicitur, id *minem extra vi* sit mens vera s.' qu. X. art. 11, pe Qu.de Ver.,qu. similiter in li· 11' nendum est.

XI. In respon doctrina traditur, quam fieri conna inter lumen glori *Esse connatur* illius naturae; ut

* a. nae», i.

modo, per formam creatam *supcrnaturalem*, et non solum lupcrnalunilitcr: et quod primo modo est impossibile, ac refutatum, secundo vero modo, est necessarium. Et tale est lumen gloriae. Illuminatus quidem illo, naturalissime videt Deum, adeo ut impossibile sit non videre illum, stante lumine. – Unde patet quod non est simile dc caeco illuminato, et dc intellectu illuminato: quin ibi vis data est naturalis, licet supcrnuturalitcr data; hic vero vis data est ct supcmaturalitcr data, et est supcrnnturalis.

Ad *tertium*, negatur argumentum. Est enim sophisma *figurae dictionis*: mutatur siquidem *quid* in *quale*, seu *ad aliquid*. Visio enim Dei creata non significat rem absolute, sed significat actum in ordine ad agens creatum. Et sic est simile sicut si argueretur: Deus producit actum meritorium mediante voluntate ct caritate Petri; ergo potest producere illum sine cis.

Ad *quartum*, negatur antecedens. Nec probatio aliquid valet: quoniam memoria intellectiva impertinent est felicitati, quae consistit in netu, et non in habitu.

Et bene adverte quod Sentus, cum sequacibus, non potest amplius in hac materia sustineri: quoniam in Clementina *Ad nostrum, dc Haereticis*, expresse erroris damnantur dicentes quod anima non indiget lumine gloriae elevante ipsam ad videndum Deum. Ubi cernis Ecclesiam, amplexam S. Thomae doctrinam, determinasse non solum indigentiam luminis, sed causam; scilicet, ut elevetur animo ad talem visionem, ut in littera dicitur.

X. Ad *primum* Durandi ♦. concesso antecedente, negatur sequela. Ad probationem dicitur, quod cx perversa interpretatione procedit. Poni enim propter excellentiam obiccli supra potentiam, contingit uno modo, ut adaequetur excessus, augendo potentiam: ct iuxta hunc sensum procedit probatio, sed contra nullum militat. Alio modo, ut excessus non prohibeat atlinctionem potentiae ad tam excellens obiectum; ct ad hunc sensum ponitur lumen gloriae propter excellentium obiccti supra potentiam. Contra autem hunc sensum, manifeste patet probationem non procedere. – Quod si fiat vis m hoc, quod de non proportionate fieri dicitur proportionatus, iam habita est responsio in littera, in art. i, in responsione ad ultimum, declarando quomodo intelligitur proportionis nomen in proposito.

Ad *secundum* dicitur, quod Durandus noluit intelligcre illa s. Thomae verba, qu. it, art. 7. Lumen siquidem gloriae potest dupliciter haberi: uno modo per modum passionis. alio modo per modum habitus. Primo modo, non ponit hominem extra viam: secundo modo, eat propria patriae dispositio. Et ideo, cum *in solis dispositionibus viae* dicitur, idest *tn dispositionibus non ponentibus hominem extra viam simpliciter*, intelligitur. Et quod hacc sit mens vera 5. Thomae, cx eo liquet, quod in Qu. *de Ver.*, qu. x. art. 11, ponit idem quod in IV, ct tumen in eisdem Qu.de Fer., qu. xm, art. a, el qu. xx, art. 2. sic exponit; ct similiter in П4 11⁷., qu. glxxv, art. 3. Quare indubie sic tenendum est.

XI. In responsione ad tertium, quoniam subtilis valde doctrina traditur, adverte duo. *Primo*, quid est tmn c mc quam fieri connaturalic alicui. *Secundo*, quae sit proportio inter lumen gloriae ct divinam substantiam.

Esse connaturale est oriri, seu pullulare, cx intrinsecis illius noturae; ut ex II *Physic.* * patet, ct in motu elemen-

torum apparcl. *bien* vero *connaturale* est fieri quod id quod non fluit cx principiis alicuius, fiunt cx principiis eius. Hoc autem imaginari nullo modo potest, nisi natura transferatur in naturam: sic enim solummodo principia a quibus aliquid fiuit, cfiici possunt principia eius a quo non fluit.

Proportio inter lumen gloriae et divinam etjcntiam, non in esse naturae, sed in eue intelligibili, est proportio proprii connaturalis ad naturam α qua fluit. Quod sic cx dictis probatur. Lumen gloriae nihil aliud est quam vis, ut propria dispositio, unitivα divinae essentiae ut formae intelligibilis, atque factiva visionis divinae: ad hacc enim duo lumen gloriae poni, patet cx dictis. Sed habere divinam essentiam ut formam intelligibllcm, ct similiter videre Deum, soli Deo est connaturale. Ergo lumen gloriae soli divinae naturae connaturale est. Et hinc sequitur divinam essentiam ct lumen gloriae esse eiusdem ordinis, eo modo quo dispositio ultima et forma sunt eiusdem ordinis, scilicet quoad connaturalitatcm: quia scilicet cuicumque naturale est unum, ct reliquum, ct cui non unum, neutrum. Et proptcrca in littera dicitur quod lumen gloriae non potest esse connaturale alicui, nisi illa res transferretur in divinam naturam.

XII. Ex his autem patet falsius opinionis Scoti, in 1 qunest. prol. Primi *Sent.*, volentis quod naturale et supernaturalc non distinguant res, sed habitudines ad causas activas. Lumen siquidem gloriae, et caritas, ct dona Spiritus Sancti, et si qua sunt huiusmodi, omnia sunt supernaturalia entia, non solum quia u solo agente supernaturali causari possunt; sed quia nulli creaturae facuic aut lectibili connnturalia esse possunt; propter quod dicuntur entia supermitundis, imo divini ordinis.

Et si contra hoc oblidatur de distantia infinita inter Deum et lumen gloriae; aut quod aliud est loqui dc lumine gloriae per essentiam, ct aliud de eo per participationem; ct quod, licet lumen gloriae per essentiam sit proprium Deo, non tamen per participationem, de quo tomen loquimur facile responderi potest, quod distantia infinita nihil aliud infert, nisi quod inter quodeumque lumen gloriae creatum ct Deum sunt infiniti medii gradus. Inter dispositionem namque propriam ct formam substantialem est maxima distantia, et longe maior quam inter duas substantias; ct tamen illae sunt eiusdem ordinis quoad connaturalitrtcm, et istac non; quamvis istae magis convenient in natura, quin forte sunt eiusdem speciei, ut Socrates ct Pinto, etc. Maior ergo vel minor distantia nihil facit ad propositum. Igitur non infinita. – Nec decipimur, ut secunda obicctio proponit. Quoniam, sicut tota latitudo visionis divinae essentiae soli Deo est connaturalh; diversimode tamen, quia *in summo* incommunicabiliter ad extra, *citra summum* vero communicubiliter plus et minus, in infinitum: sic tou latitudo luminis gloriae ct caritatis, etc., similiter tota latitudo habendi divinam essentiam ut formam intelligibllcm, soli Deo est connaturalnis; sed *in summo* incommunicabiliter, *limitate* autem communicatur, non tamen connaturale fit. alteri. Sicut si lux acceptetur propria qualitas solis, tota latitudo lucis est connaturalnis soli tantum; sed in summo incommunicabiliter, citra summum vero communicabitis; non ita ut sit connaturale aliis, quis non ut thuat ab illis (si astra ponantur extraneae naturae a sob's natura), sed ut sit eorum cx diffusionc n luce solari.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM VIDENTIUM ESSENTIAM DEI UNUS ALIO PERFECTIUS VIDEAT

Infra, qu. txxn. Jrt. 9; IV *Sent.*. dUt. xlxx, tfu» n, ure 4; ПII *Cont. Gent.*, cap. iviη.

SEXTUM Sic PROCEDITUR. Videtur quod videntium essentiam Dei unus alio perfectius non videat. Dicitur enim l Ioan. ♦: *videbimus cum sicuti est*. Sed ipse

uno modo est. Ergo uno modo videbitur ab omnibus. Non ergo perfectius ct minus perfecte.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium* quod unam rem non potest unus alio · Q

a) 110K *potat unu/ alio*. – non *potat almi alio* «xJicc».

plus intelligerc. Sed omnes videntes Deum per essentiam, mtelligunt Dei essentiam: intellectu enim videtur Deus, non sensu <, ut supra * habitum est. Ergo videntium divinam essentiam unus alio non darius videt.

3. Praeterea , quod * aliquid altero perfectius videatur, ex duobus contingere potest: vel ex parte obiccti visibilis; vel ex parte potentiae visivac videntis. Ex parte autem obiccti, per hoc quod obiectum perfectius in vidente recipitur, scilicet secundum perfectiorem similitudinem. Quod in proposito locum non habet: Deus enim non per aliquam similitudinem, sed per eius essentiam praesens est intellectui essentiam eius videnti. Relinquitur ergo qu\$ d S si unus alio perfectius eum videat, quod hoc sit secundum differentiam potentiae intellectivae. Et ita sequitur quod cuius potentia intellectiva naturaliter est sublimior, clarius eum videat. Quod est inconveniens, cum hominibus promittatur in beatitudine aequalitas angelorum.

Sed contra EST quod vita aeterna in visione Dei consistit, secundum illud Ioan, xv h *haec est vita aeterna*, etc. | Ergo, si omnes aequaliter Dei essentiam vident, in vita aeterna omnes fcrunt aequales. Cuius contrarium dicit Apostolus, I *Cor.* xv *: *stella differt a stella in claritate*.

Respondeo dicendum quod videntium Deum per essentiam unus alio perfectius eum videbit. Quod quidem non erit per aliquam Dei similitudinem perfectiorem in uno quam in alio: cum illa visio non sit futura per aliquam similitudinem, ut ostensum est *. Sed hoc ent per hoc. quod intellectus unius habebit maiorem virtutem seu facultatem ad videndum Deum, quam alterius i Eaculms autem videndi Deum non competit intellectui

creato secundum suam naturam, sed per lumen gloriae, quod intellectum in quadam deiformitate constituit, ut ex superioribus * patet. Unde intellectus plus participans de lumine gloriae, perfectius Deum videbit. Plus nutem participabit de lumine gloriae, qui plus habet de caritate: quia ubi est maior curitas, ibi n est maius desiderium; et desiderium quodammodo facit desiderantem aptum ct paratum * ad susceptionem desiderati. Unde qui plus habebit de cantate, perfectius Deum videbit, et beatior erit.

An primum ergo dicendum quod, cum dicitur *videbimus eum sicuti est*, hoc adverbium *sicuti** determinat modum visionis ex parte rei visae; ut sit sensus, *videbimus eum ita esse sicuti est*, quia ipsum esse eius videbimus, quod est eius essentia. Non autem determinat modum visionis ex parte videntis, ut sit sensus, quod ita erit perfectus modus videndi, sicut est in Deo perfectus modus essendi.

Et per hoc etiam * patet solutio ad secundum. Cum enim dicitur quod rem unam unus alio melius non * mtelligit. hoc habet veritatem si reteratur ad modum rei intellectae: quia quicumque intelligit rem esse aliter quam sit, non vere intelligit. Non autem si referatur ad modum intelligendi: quia intelligere unius est perfectius quam intelligcre alterius.

Ad TERTIUM dicendum quod diversitas videndi non erit ex parte obiccti, quia idem obiectum omnibus praesentabitur, scilicet Dei essentia: nec ex diversa participatione obiccti per differentes similitudines: sed erit pur diversam facultatem intellectus, non quidem naturalem, sed gloriosam, ut dictum est*.

P) *jenta*. – ktrw ACE, k h m vel viiu B.
Y) ftecl/. – *ut* B. – Pro *altero, alio* BD. – Pro *rideatur, videat* A.
i) <Juad. – Ora. codket. – Pro *ccundum, per* ABCDE.
t) *etc.* – *ut copnavant te Deum verum* ABCDEF.
Z) *alteriuj.* – *alliti* ABCDEFa.
ñ) *ibi.* – Om. ABCDEF.

·) *aptum ct paratum.* – *apertum et patulum* ACEFG, ajvrfMMj « paulum I). *apertum et paratum* ed. a.
o *Deum.* – cum ABCDEF.
«) *hoc adverbium ficuti.* – *adverbium* F*i.
λ) *etiam.* – Om. BD.
ji) *metiua non.* – *non mapii cndicca*.

Commentaria Cardinalia Caictani

Trixus clarus. – In corpore tria. *Primo*, proponitur conclusio responsive quaesito affirmative, scilicet: Videntium Deum unus perfectius videbit quam alius. *Secundo*, excluditur falsa huius causa. *Tertio*, probatur ex vera causa.

II. Quoad secundum, advene quod idem obicctum melius ab uno videri quam ab alio, ex duobus oriri potest. Primo, quia per limpidiorem speciem ab uno videtur quam ab alio: sicut experimur quod per speciem in acre melius videmus quam per cam in aqua, ct per meliora ocularia similiter. Secundo ctium oriri potest ex acutiore visu. – Patet. Stante namque identitate visibilis cum aequalitate speciei ct visivac virtuus\$, impossibile est fingere unde melior fiat visio: distantia namque ct medium, etc., omnia ad species qualitatem spectant. – Littera ergo primam causam excludit sufficienter, ex hoc quod visio illa non est futura per speciem. secundam autem amplectitur.

III. Quoad tertium, probatur conclusio sic. Videntium Deum unus alio habet maiorem caritatem: ergo maius desiderium ergo est magis aptus ct paratus ad susceptionem Dei: ergo habet maius lumen gloriae: ergo maiorem facultatem ad videndum Deum * ergo perfectius videbit Deum quam alius. – Antecedens supponitur. Prima consequentia nota est ex terminis, cum secunda ct tertia. Caritas enim ipsa est desiderium Dei desiderium autem constat praeparationem magnam esse ad desiderati complexum. Lumen vero gloriae nihil aliud esse quam dispositionem ad Dei susceptionem, iam dictum est -: ct proptcrca dc-siderii quantitati respondere oportet, sicut dispositionem aptitudini ct praeparationi. Quarta autem consequentia probatur; quia non naturae, sed gloriae lumen constituit intellectum in quadam deiformitate; ex hoc namque quod divinae naturae participes fimus, possumus ipsum videre Ultima autem patet.

comprehendam

· vm \$t dicit enim ips<
in incertum. I

· fru. Ttr.. u. ratione alii, qu<
rife, ut compr

2. Praetere

cwr, ap.ix- · *ridendo Deum*

tur. quod ita

videntem. Sed ;

videtur, ct nih

sil simplex. E

essentiam, con

3. Si dicatur

liter, contra: *ti*

vel modum re

per essentiam,

modus rei visa

JictUm CSt*. Si

licetur modus

intellectus Dei <

dens Deum per

Ergo eum com

SED CONTRA

Fortissime. mai

nomen tibi; mai

cogitatu. Ergo

Respondeo dk

impossibile est c

gere vero ment

est beatitūde, ut

Ad cuius cvk

comprehenditur

fccte autem cogi

tur. quantum esi

est cognoscibile

opinione tenearui

cepia, non compi

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM VIDENTES DEUM PER ESSENTIAM IPSUM COMPREHENDANT

l(l Srf., «v, ort. 3, qu* 1; xxm, qu. lll. <rt. 2; IV, dhl. xu», qu. u, an. 3j IB Coni. *Gent.*. αφ. Lt; Qq. diap., *Je Vent*, qu. n, ft. », .d f; qu. nu, <rt. 3; qj. xx. *rt. 5; *de lvrut.*, qu. n. art. to. ad *; Ccnmjrewd. *Thcol.*. cap.cn, in *loan.*, cap. u lcxL xj; *Ephci.*, cap. r, lect. nx.

septimum sic proceditur. Videtur quod videntes Deum per essentiam ipsum comprehendant. Dicit enim Apostolus. *Hiilipp.* ut *: *sequor autem si quo modo comprehendam.* Non autem frustra sequebatur: dicit enim ipse, l *Cor.* ix *: *sic curro, non quasi in incertum.* Ergo ipse comprehendit: et eadem ratione alii, quos ad hoc invitat, dicens ' : *sic currite, ut comprehendatis.*

2. Praeterea, ut dicit Augustinus in libro *de Videndo Deum* ad Paulinam *illud comprehenditur, quod ita totum videtur, ut nihil eius lateat videntem.* Sed si Deus per essentiam videtur, totus videtur, et nihil eius Intel videntem ; cum Deus sit simplex. Ergo a quocumque * videtur per essentiam, comprehenditur.

3. Si dicatur quod videtur totus, sed non totaliter, contra: *totaliter* vel dicit modum videntis, vel modum rei visae. Sed ille qui videt Deum per essentiam, videt cum totaliter, si significetur modus rei visae: quia videt cum sicuti est. ut dictum est*. Similiter videt eum totaliter, si significetur modus videntis: quia tota virtute sua intellectus Dei essentiam videbit. Quilibet ergo videns Deum per essentiam, totaliter eum videbit 7 Ergo eum comprehendet.

Sei» contra EST quod dicitur Icrclm. xxxii *: *Fortissime. magne, potens, Dominus exercituum nomen tibi; magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu.* Ergo comprehendere non potest.

Respondeo dicendum quod comprehendere Deum impossibile est cuicumque intellectui creato: *attingere vero mente Deum qualitercumque, magna est bcattitudo*, ut dicit Augustinus *.

Ad cuius evidentiam, sciendum est quod illud comprehenditur *, quod perfecte cognoscitur. Perfecte autem cognoscitur, quod tantum cognoscitur, quantum est cognoscibile. Unde si id quod est cognoscibile per scientiam demonstrativam, opinione teneatur ex aliqua ratione probabili concepta. non comprehenditur. Puta, si hoc quod est triangulum habere (res angulos aequales duobus rectis, aliquis sciat per demonstrationem , comprehendit illud: si vero aliquis cius opinionem accipiat probabiliter, per hoc quod a sapientibus vel pluribus ita dicitur, non comprehendetꝫ ipsum.

quia non pertingit ad illum perfectum modum cognitionis, quo cognoscibilis est.

Nullus autem intellectus creatus pertingere potest ad illum perfectum modum cognitionis divinae essentiae, quo cognoscibilis est. Quod sic patet. Unumquodque enim n sic cognoscibile est. secundum quod est ens actu. Deus igitur, cuius esse est infinitum, ut supra * ostensum est, infinite *Q. cognoscibilis est. Nullus autem intellectus creatus potest Deum infinite cognoscere. Intantum enim intellectus 6 creatus divinam essentiam perfectius vel minus perfecte cognoscit, inquantum maiori vel minori lumine gloriae perfunditur. Cum igitur lumen gloriae creatum, in quocumque intellectu creato receptum, non possit esse infinitum, impossibile est quod aliquis intellectus creatus Deum infinite cognoscat. Unde impossibile est quod Deum comprehendat 9.

An primim ergo DICENDUM quod *comprehensio* dicitur dupliciter. Uno modo, stricte et proprie, secundum quod aliquid includitur in comprehendente. Et sic nullo modo Deus comprehenditur, nec intellectu nec aliquo alio: quia, cum sit infinitus, nullo finito includi potest, ut aliquid finitum eum infinite capiat, sicut ipse infinite est. Et sic de comprehensione nunc quaeritur. – Alio modo *comprehensio* largius est sumitur, secundum quod *comprehensio insecutioni* opponitur. Qui enim attingit aliquem, quando iam tenet ipsum, comprehendere cum dicitur. Et sic Deus comprehenditur a beatis, secundum illud *Cant.*, iii *: *tenui cum, nec dimittam.* Et sic intelliguntur auctoritates Apostoli de comprehensione. – Et hoc modo *comprehensio* est una de tribus dotibus animae, quae respondet .spei; sicut visio fidei, et fruitio caritati. Non enim, apud nos, omne quod videtur, iam tenetur vel habetur: quia videntur interdum distantia, vel quae non sunt in potestate nostra. Neque iterum omnibus quae habemus, fruimur: vel quia non delectamur in cis; vel quia non sunt ultimus finis desiderii nostri, ut desiderium nostrum impleant et quictent. Sed haec tria habent beati in Deo: quia et vident ipsum; et videndo, tenent sibi praesentem, in potestate habentes semper eum videre; et tenentes e, fruuntur sicut ultimo fine desiderium implente.

a) funcunqec. – qulbiucumque ABCDE. um. – ri B. y/ cum videbit. – videbit ABCD, rum videt FGa; Quilibet... videbit am. E. 8/ iCiendum est quod illud comprehenditur. – nimdutr ctf quod illud comprehendere dicitur ABCDEF. 9) teiat per dcmomtr.itionem. – per Jcmomtrotioncm accipiat A BCDE.

o comprehendit. – comprehendit BpF et cdd. » b. – Pro pertingit, pertinget ACDEFGoF. rj mint – On», BD. – ile om. codkex et ab. .) intellectui. – aliqui* intellectut ACDEFG. ») infinite. – infinite P«F. «) largita. – large codko. λ) intdiiguntur auctoritate*. – intelligitur auctanto» BG. μ) tenmtct. – cum addunt BD.

Ad secundum dicendum quod non propter hoc Deus incomprehensibilis dicitur, quasi aliquid eius sit quod non videatur sed quia non ita perfecte videtur, sicut visibilis est. Sicut cum aliqua demonstrabilis propositio per aliquam probabilem rationem cognoscitur, non est f aliquid eius quod non cognoscatur, nec subiectum, nec prae-dicatum, nec compositio: sed tota non ita perfecte cognoscitur, sicut cognoscibilis est. Unde Augustinus, definiendo comprehensionem, dicit * quod *totum comprehenditur ridendo, quod ita videtur, ut nihil eius lateat videntem; aut cuius fines circumspici possunt* tunc enim lines ali-

cuius circumspiciuntur, quando ad finem in modo ' cognoscendi illam rem pervenitur.

Ad tertium dicendum quod *totaliter* dicit modum obiecti: non quidem ita quod totus modus obiecti non cadat sub cognitione; sed quia modus obiecti non est modus cognoscentis. Qui igitur videt Deum per essentiam, videt hoc in eo, quod infinite existit, et infinite cognoscibilis est: sed hic infinitus modus non competii ei, ut scilicet ipse infinite cognoscat: sicut aliquis probabiliter scire potest aliquam propositionem esse demonstrabilem, licet ipse eam demonstrative non cognoscat.

»/ non rideatur. – rideatur m ah^utd quod non videatur co-dice*.
i/ Sicut cum aliqua dcmonttrabtlis... non cst. – Sicut jdqwa dcmomtrabilis — nec at ACDE.

o) circumspici potiunt. – conspici potiunt w/ circumspici B. rircumtpicimut sunt E., circumspici rtl circumscribi possunt Veb.
k) in mada. – cl modum B.
p) icd. – ut tamen II, sed tamen ceteri.

Commentaria CaixlinaliH Oaietani

iruu» in corpore declaratur. – In coq^orc una conclusio, responsiva quaesito negative: Impossibile est cuicumque intellectui creato comprehendere Deum.

Probatur. Impossibile est lumen gloriae creatum in quocumque intellectu esse infinitum: ergo impossibile est cuicumque intellectui creato infinite cognoscere Deum: ergo impossibile est cognoscere, quantum cognoscibilis est ergo impossibile est cognoscere pertecte: ergo impossibile est comprehendere Deum.

Antecedens patet. Prima consequentia probatur ex eo quod magis est minus videre Deum attenditur secundum maius est minus lumen gloriae; est consequenter, infinite videre, secundum infinitum lumen gloriae. Secunda vero consequentia probatur: quia Deus est infinite cognoscibilis, quia est infinitae entitatis est nctualitutis. Tertia autem probatur inductione in propositione scibili, quae si opinione teneatur, non perfecte cognoscitur. Quarta nutem probatur ex definitione ipsius *comprehendere*, quod scilicet est perfecta cognitio.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM VIDENTES DEUM PER ESSENTIAM OMNIA IN DEO VIDEANT

Ioin, qu. LTit, ert. 5; qu. evi, art. ., ad i; III, qu. r, art. a; II Sent., dxit. xi, art. a; III, dbu xiv, an. 3, qu' a; IV. di.t itv, qu. ut. srt. 1; dist. xlii, qu. ii, an. 5; III Cont. Gent., cap. tn, l ix; de Verity qu. wn, art. qu. xx, art. 4, 5.

octavum SIC proceditur. Videtur quod videntes Deum per essentiam omnia in Deo videant. Dicit enim Gregorius, in c/jîf.ii& ‘ << ***^IV Dialog*: *Quid est quod non videant, qui ridentem omnia rident?* Sed Deus est videns omnia. Ergo qui vident Deum, omnia vident.

2. Item quicumque videt speculum, videt ea quae in speculo resplendent. Sed omnia quaecumque fiunt vel fieri possunt, in Deo resplendent sicut in quodam speculo: ipse enim omnia m seipso cognoscit. Ergo quicumque videt Deum, videt omnia quae sunt el quae fieri possunt.

3. Praeterea, qui intelligit id quod csl maius, potest intelligere minima, ut dicitur III de Anima*. Sed omnia quae Deus facit * vel facere potest, sunt minus quam eius essentia. Ergo quicumque intelligit Deum, potest intelligere omnia quae Deus facit vel facere potest.

4. Praeterea, rationalis creatura omnia 7 naturaliter scire desiderat. Si igitur videndo Deum non omnia sciat, non quictatur eius naturale desiderium: est ita, videndo Deum non erit beata. Quod est inconveniens. Videndo igitur Deum, omnia scit.

Sed contra est quod angeli vident Deum per essentiam, est tamen non omnia sciunt. Inferiores enim anguli purgantur a superioribus a nescientia, ut dicit Dionysius, vu cap. Cael. Hier. Ipsi etiam nesciunt futura contingentia et cogitationes cordium: hoc enim solius Dei est. Non ergo quicumque vident Dei essentiam, vident omnia.

Respondeo dicendum quod intellectus creatus, videndo divinam essentiam, non videt in ipsa omnia quae facit Deus vel facere potest *. Manifestum est enim quod sic aliqua videntur in Deo, secundum quod sunt in ipso. Omnia autem alia sunt in Deo , sicut effectus sunt virtute in sua causa. Sic igitur videntur alia l in Deo, sicut effectus in sua causa. Sed manifestum est quod quanto aliqua causa perfectius videtur, tanto plures eius effectusl in ipsa videri possunt. Qui enim habet intellectum elevatum, stalim, uno principio demonstrativo proposito, ex ipso mullarum conclusionum cognitionem accipit: quod non convenit § ei qui debilioris intellectus est, sed oportet quod ei singula explanentur. Ille igitur intellectus potest in causa cognoscere omnes causae effectus, est omnes * rationes effectuum, qui causam totaliter

3) Item. – Praeterea ABCDE.
£) facit. – fecit ABCEG, et ita ta fine argumenti codice* et editione* ab.
y) OKX/l- – Om. ABC.

i) alia. – omnia P&; Ae igitur... i^t tua cauta otn. B.
o <ffectus. – effectuum AEFGpC et cd. a.
ζ) convertit. – Contingit ABCEG(DI).
η) omnes. – Om. codice».

comp totaliter sum est *. Deum, vel potest eius facere gnoscit, Ad quitur Dei, quod \ omnia et

non Ad sec non est videat, nisi Ad tertii dure Deum videre sic Dt quam videre pauciora vel

qtouL – ju
») riJoiJ Dcur
'un CiUfL
s) itd. – rnr

n titulo, ly m Irationibus abi solum quae sue contradictionem ut Deo intclligii est Deus, videa II. In corpo live: Nullus int *cd plura vel po batur. Quaecuir quod sunt in ips tenti in causa perfectius vel mi nisi Deus totalit* creato videri po: iuxta modum vi Antecedens f omnia sunt in vero probatur: q scitur, tanto plu hoc ex differenti tum aliquod pri: ex secunda evade: nullus intellectus III. Circi prii 111 Au. a.»:. Scoto * et ceteris i-. n Nrtt. voluntario. Furni m Deo mm solu tario ergo wphi ergo res in Dcv enim quod ly pr ‘non inferret inten auctoritate Augusi cst speculum vdu non videtur. Et n. tincte, ut specuiui Et propterw, cum hoc, quod Deus rt ruere videtur^ IV. AdcôJcttÛ art. 6. quod res su ScitnAk Tm»

Art px.

comprehendit. Nullus autem intellectus creatus totaliter Deum comprehendere potest, ut ostensum est *. Nullus igitur intellectus creatus, videndo Deum, potest cognoscere omnia quae Deus facit vel potest facere: hoc enim esset comprehendere eius virtutem. Sed horum quae Deus facit vel facere potest, tanto aliquis intellectus plura cognoscit, quanto perfectius Deum videt.

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius loquitur quantum ad sufficientiam obiccti, scilicet Dei, quod -, quantum in se est, sufficienter continet omnia et demonstrat. Non tamen sequitur quod unusquisque videns Deum * omnia cognoscat: quia non perfecte comprehendit ipsum.

Ad secundum dicendum quod videns speculum, non est necessarium quod omnia in speculo videat, nisi speculum visu suo comprehendat.

Ad tertium dicendum quod, licet maius sit videre Deum quam omnia alia, tamen maius est videre sic Deum quod omnia in eo cognoscantur, quam videre sic ipsum quod non omnia, sed * pauciora vel plura cognoscantur in eo. Inm enim

ostensum est ' quod multitudo cognitorum in Deo. · f» consequitur modum videndi ipsum vel magis perfectum vel minus perfectum.

Ad quartum dicendum quod naturale desiderium rationalis creaturae est ad sciendum omnia illa quae pertinent ad perfectionem intellectus; et haec sunt species et genera rerum, et rationes earum, quae in Deo videbit quilibet videns essentiam divinam ♦. Cognoscere autem † alia singularia. et cogitata et facta eorum, non est de perfectione intellectus creati, nec ad hoc eius naturale desiderium tendit: nec iterum cognoscere illa quae nondum ' sunt, sed fieri a Deo possunt. Si tamen solus Deus videretur, qui est fons et principium totius esse et veritatis, ita repletet naturale desiderium sciendi, quod nihil aliud quae- reretur, et beatus esset. Unde dicit Augustinus. V Confess. * *Infelix homo qui scit omnia illa* (sci- ' °r. " licet creaturas), *te autem nescit: beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Qui vero te ' et illa novit, non propter illa beatior est. sed propter te solum beatus.*

†) qUùJ. - II. ·) *vident iJcum.- vidrni iftum* οξικva. — In lini ¶<. *tptum* um. A, cum ceteri. «) *teJ.* - mm FGaE - Pn» lit et», *in De* < w.

)) G -E·. ·η. - *Sed cttfniaecri* H - PFn *alU. i.mnu ah. jua* 4 *lunuta* ορνvηq.t; *aliqua* ceteri. μ) *uondum.* — a non ACDtGpF et »J. J., *jdhui* m/xη »F, ·) *te.* - et tc AE>. - *fft om.* CoJkert.

Commentaria Ctirdinalte Caietani

In titulo, ly omn/u distribuit pro omnibu» rcbu» rerumque rationibus absoluti» et fespecti u. realibus et rationis, non solum quae sunt quocumque modo, sed quae non implicant contradictionem case, idest pro omnibu» «impliciter. - ¶ *in Deo* intclligitur obiccti c: ita quod in hoc obiecto quod cit Deus, videant omnia inclusa in eo quomodnlibct.

II. In corpore una conclusio, respomiva quaesito negative Nulla» intellectus creatus videre potent in Deo omnia, sed plura vel pauciora, iuxta modum videndi Deum. - Probatur. Quaccumquc videntur m Deo, videntur secundum quod sunt in ipso: ergo videntur ut cifectus virtualhcr contenti in causa: ergo plura vel pauciora, secundum quod perfectius vel minus perfecte videtur Deu» ergo non omnia, nisi Deus totaliter comprehendatur. Ergo α nullo intellectu creatu videri possunt omnia in Deo. sed plura vel pauciora, iuxtu modum videndi ipsum.

Antecedens patet. Consequentia prima probatur: quia omnia sunt m Deo ut in causa cmincntissima. 'Secunda vero probatur: quia quanto aliqua causa perfectius cognoscitur, tanto plurcs in ea cifectus videntur. Et manifestatur hoc cx differentia intellectuum humanorum circa propositum aliquod principium mullarum conclusionum. Tertio cx secunda evidenter sequitur. Quarta autem probatur: quia nullus intellectu» creatus potest Deum comprehendere.

III. Circa primam consequentiam. dubium occurrit cx ceteri» ponentibus in Deo esse res ut in speculo voluntario. I-ormaturque ratio contra litteram sic. Res sunt in Deo non solum ut in causa. sed ut in speculo voluntario: ergo sophisma Consequentis committitur, inferendo. *ergo res in Deo videntur praecise ut in causa.* Constat enim quod ly *praecise* subiniclligirur in littera. alioquin non inferret intentum, ut patet. - Antecedent probatur. Er auctoritate Augustini, in libro *dc Videndo Deum* -: Deus est speculum voluntarium, *et si ruit videtur, et si non vult, non videtur.* Et ratione: quia Deus repraesentat omnia distincte, ut speculum, et non indistincte tantum, ut causa. Et proptcrca, cum totus litterae processus fundetur super hoc, quod Deus repraesentet non nisi ut causa indistincte, ruere videtur.

IV'. Ad evidentiam huius, scito, ex Qu. *de Vent.*, qu. xn. art. ô, quod te sunt in Deo proprie ut in causa, metapho-

rice autem ul m speculo. Deus ctiini est vere et proprie causa non vere el proprie speculum, ted metaphorice. Dicitur cnirn speculum, quia distincte repraesentat sed non e»t proprie speculum, quia non repraesentat impressa ab alio, ut speculi talio habet propter quam candiduneiu. Verbo Dei α Patre procedenti speculum appropriûiur. Sap. vu ·, · v·η *candor est enim luat aeternae, et speculum sine macula,* utpote Patris exprè s imago. Constat autem cx Dionysio · cl Augustino ·, theologiam symbolical» non essu argumentativam. Nihil igitur cx hoc mctaphorico nomine efficax · « i infern potest.

\\ \d auctoritatem ergo Augustini · dicitur, quod est ' Θ "«» 'e locutio nictaphoncn. propter illam conditionem, quia scilicet distincte repraesentat. *Voluntarium* autem dicitur ratione voluntariae collationi» lumini» gloriae, et tanti luminis Et hoc respectu visionis beatae. Respectu vero novarum revelationum. Deus non concurrit objective, sed causaliter. Et proptcrca omnino est voluntarium, et quasi speculum exemplare.

VI. Ad rationem autem in oppositum · dicitur, quod vere * °- 'h Λ·β peccat secundum fallaciam Consequentis, «c si repraesentare distincte uno modo contingat, scilicet sicut in speculo. Ubi scito quod repraesentare distincte dupliciter contingit. Uno modo, quod distinctio se teneat *cx parte repraesentantis* ; ut apparet in speculo, in quo quaelibet «pedes repraesentans aliquid, remanet distincta a specie repraesentante aliud in eodem speculo. Alio modo, ita quod distinctio se teneat c.r *parte repraesentatorum*, ut si dicamus: anima intellectiva repraesentat distincte formam corpordtatis. et formam mixti, et animam vegetativum, et animam sensitivum. Haec enim non habent in natura intellectivae animae distincta lundamcntu similitudinum illarum ad eam: «cd per unum et idem natura animae intellectivae omnibus respondet ui similis, non minus quam si singulorum proprium similitudini» fund uncinum haberet ita enim repraesentat proprias condiciones cuiusque, ac si singulorum adaequata esset species. Et ratio est, quia cxcCJcrc non impedit pcffcctiouem repraesentandi nihil enim minus species albi repraesentaret ipsum, si cum hoc per idem repraesentaret etiam nigrum.

Peccat ergo ratio dupliciter. Pruno, quin cx sensu metaphorice arguit. Secundo, quia supponit quod distincte

i-!Π

*LfivLcu.w ·) · n. < > tuprr ^-1-πq-

	QUAES I IO XII, ARTICULUS VIII	i3i
	XII. Circa tertiam consequentium -, dubium ex propriis ipsius divinae cognoscibilitatis occurrit. Primo, ex Aureolo et Gottifredo -, directe contra consequentiam, sic. Cognoscere omnia in Deo habet latitudinem: ergo non inierit comprehendere Deum, quad itat in indivisibili. Consequentia nota. Et antecedens probatur. Cognoscere omnia in Deo contingit dupliciter: et habendo cognitionem infinitam extensive; et habendo cognitionem infinitam intensive; quae sola est comprehensio, quia perfectio cognitionis penes intensionem attenditur, per se loquendo. Ergo contingit cognoscere omnia in Deo clare, et magis dare, et infinite clare, quod est comprehendere. Habet igitur visio omnium in Deo latitudinem. – Et confirmatur. Omnia alia in Deo, si ponerentur, non adaequarent in essendo Dei infinitum esse ergo, si omnia ponantur cognosci, non adaequant eius cognoscibilitatem. Ergo non sequitur comprehendendo ex cognitione omnium. XIII. Sectus quoque ubi supra -, dupliciter contra hoc arguit. <i>Prima</i>, sic. Si A insunt B et C ordine quodam, ita quod B sit tota ratio quare inest C, si videns B non comprehendit A, ergo multo minue videns C comprehendit A. Exemplum de subiecto et de duabus passionibus, quarum una inest mediante alia: si videns primam non comprehendit subiectum, ergo nec videns secundam. Sed Deo inest infinitas intensiva, et in eo sunt omnia, et infinita» intensive est ratio quare in eo sunt omnia: et ad videre infinitatem intensivam non sequitur comprehensio Dei, ut pater: ergo nec ad videre omnia in Deo sequitur Dei comprehensio. <i>Secunda</i>, sic. Cognoscens unum effectum in Verbo, non comprehendit illum effectum, nec Verbum ut est illius causa. Ergo, quocumque effectus cognoscat, non comprehendet ullum eorum, nec Verbum ut est causa alicuius eorum. Ergo cognoscens omne», non comprehendit nec eos nec Deum. XIV. Ad evidentiam horum, scito quod videre omnis est non solum videre <i>quot</i>, sed <i>quantum</i> » potest divina virtus. Quoniam ibi est non solum extensio secundum numerum. sed intensio secundum perfectionem, quoniam Deus non solum potest, quocumque tacto, facere diud; sed, quocumque facto, potest semper facere perfectius. Unde, quamvis impossibile sit omnia fieri, sive in esse sive in cognosci, haec tamen conditional!» est vera, quod si fierent, fieret adaequatus effectus divinae potentiae et similiter, si cognoscerentur, cognosceretur adaequatus effectus eiusdem. Constat autem quod, cognito adaequato effectu alicuius virtutis. ipsam similem comprehendere facile est. Quod in ille accidit ex cognitione omnium in se, multo magis cognitio omnium in causa praesupponit comprehensionem ipsius causae. Quoniam tanta praesuppanitur cognitio, quanta est vis causandi, alioquin, ex causae notitia, effectus adaequatus, idest universalitas possibilium, nesciretur. XV. His autem praelibatis, ad primum ♦, negatur antecedens. Probatio autem assumit aut supponit unum falsum. quod possit in Deo sciri <i>quot</i>, absque eo quod sciatur <i>quantum</i> potest. Hoc enim monstratum est - esse falsum. Videre igitur omnia in Deo, et Deum infinite, mutuo se consequuntur. Ad confirmationem potest dici dupliciter. <i>Primo</i>, negando consequentiam ultimam: quia, licet ex cognitione omnium non sequatur comprehensionis, sequitur tamen ex cognitione omnium in Deo, seu causa; et de hac est sermo, non de illa. – Videtur quoque mihi quod possit dici <i>secundo</i>, quod omnia adaequare divinum esse aut cognosci, potest dupliciter intelligi. Uno modo, quod aequalis sit entitas aut	cognoscibilis Dei et illorum et hoc modo non adaequarent. Alio modo, quod cognoscibilis» Dei, »cu divinae virtutis ut sic, non esset maioris cognoscibilitati», quam eius quam repraesentarent omnia; sicut dicimus quod intelligere est effectus» adaequatus animae intellectivae, et tamen non est aequalis entitati» nec cognoscibilitati» primo modo, sed secundo. Et hoc modo omnia adaequarent divinum »sc et divinam cognoscibilitatem. – Verum, ut dictum est -, » X»®. wx contradictionem implicat omnia fieri, sive in esse sive in cognosci: semper enim, quocumque facto, potest aliud atque perfectius facere, et quocumque revelato, potest aliud revelare, inextingibili» quippe est, divina vinus. XVI. Axi primum Scoti - dicitur, quod maior est vera, » Ci. fivxe.iiu servato eodem modo essendi <i>in</i>, non autem variato. In his enim quae formaliter alicui insunt ordine quodam etc., propositio illa est vera: et propterea tenet in exemplo adducto. In his autem quorum primum inest formaliter. et secundum causaliter, vera non est. Quoniam, sicut a priori visio causae infert visionem formaliter existentium in ea, non autem omnium contentorum virtualiter in illa (quoniam ille manifeste in ea apparent, haec autem latent in virtute); ita, et converso, visio omnium virtualiter contentorum in causa, infert a posteriori comprehensionem causae, videlicet» autem formaliter inexistentium, infert visionem tantum ipsius causae, quia illa sunt de ordine latentium, ista vero manifestorum in causa. Et propterea, quando B inest formaliter A causae, et C inest virtualiter, stat quod visio B non inferat comprehensionem A, et tamen visio C infert illam. Sic nutem est in proposito. Quoniam infinitas intensive est in Deo formaliter; omnia autem sunt in eo, non formaliter. sed virtualiter et consequenter illa patet, visio Dei. et contra; ista autem, qui.» latenter insunt, iuxta modum visionis Dei videntur. Et propterea visio istorum omnium in causa, utpote de ordine occultorum, praesupponit comprehensionem eius: non autem visio infinitatis. – Variato igitur modo essendi <i>in</i>, falsa est illa maior. Hic autem constat variari. Ergo. Ad secundum sero eiusdem dicitur, quod comprehendere aliquem effectum potest intelligi dupliciter. Uno modo, quod cognoscatur ipsum secundum omnia, etiam possibilia per potentiam in eo existentem. Alio modo, quod cognoscatur ipsum secundum omnia, etiam possibilia quomodolibet, sive per potentiam in se. de in alio. Si primo modo »umitur comprehendere, nego quod videns lapidem in Verbo, non comprehendat ipsum. Dico enim quod anima Christi videt in Verbo omnem creaturam, et quidquid est in potentia eius: et consequenter comprehendit omne creatum, primo modo. Et eadem ratione comprehendit Verbum ut est illius ut sic causa. Cuius signum est, quod ad comprehendendum hoc non exigitur quod perfectius videat Verbum. Nec hoc est comprehendere Deum, nisi secundum quid, quod non inconvenit. – Si autem sumatur comprehendere secundo modo, sic negatur ultima consequentia. Quoniam aliquis et aliqui effectus quocumque non sunt adaequatum obiectum divinae potentiae omne autem possibile est eius obiectum adaequatum, et effectus adaequatus. Et propterea non est idem indicium de uno aut aliquibus, et omnibus, sicut nec de inadaequato et adaequato effectus. Peccat ergo argumentum, ab inaequali ad aequale arguens. Cognoscere enim inaequalem effectum in causa quamvis non praeexigat comprehensionem illius, cognoscere tamen aequalem praeexigit. Multa alia argumenta in hac materia habes in Capreolo, in III, dist. xiv, qu. n, et in IV, dist. xlix. qu. vi. Vide ibi: haec enim loco huic opportuna visa sunt.

ARTICULUS NONUS

UTRI M EA QUAE VIDENTUR IN DEO A VIDENTIBUS DIVINAM ESSENTIAM
PER ALIQUAS SIMILITUDINES VIDEANTUR

III *Scut.*, diet, w, «rt. i, qu' 4, 5; I'm/., qu. vni, art. >.

nonum sic proceditur. Videtur quod videntur in Deo, u videntibus J divinam essentiam per aliquas similitu-
-X^dines videantur. Omnis enim cognitio est per ussilationem cognoscentis ad cognitum: sic enim intellectus in actu Iit intellectum in actu, et sensus · in actu sensibile in actu, inquantum eius similitudine informatur, ut pupilla similitudine coloris. Si igitur intellectus videntis Deum per es-
-sentiam intelligat in Deo aliquas creaturas, oportet quod carum similitudinibus informetur.

2. Praeterea, ea quae prius vidimus, memo-
-riter tenemus Sed Paulus, videns in raptu essen-
-tiam Dei, ut dicit Augustinus XII *super Gen. ad litteram* *, postquam desiit essentiam Dei videre, recordatus est multorum quae in illo raptu vi-
-derat: unde ipse dicit quod *audivit arcana verba, quae non licet homini loqui*, 11 *Cor.* xu *. Ergo oportet dicere quod aliquae similitudines eorum quae recordatus est, in eius intellectu remanse-
-rint y. Et eadem ratione, quando praesentialiter videbat Dei essentiam, eorum quae in ipsa vi-
-debat. aliquas similitudines vel species habebat.

Sed contra est quod per unam speciem vi-
-detur speculum, et ea quae in speculo apparent. Sed omnia sic videntur in Deo sicut in quodam speculo intelligibili. Ergo, si ipse Deus non vide-
-tur per aliquam similitudinem, sed per suam es-
-sentiam; nec ea quae in ipso videntur, per ali-
-quas similitudines sive species videntur.

Respondeo dicendum quod videntes Deum per
-essentiam 4. ea quae in ipsa essentia Dei vident,
-non vident per aliquas species, sed per ipsam
-essentiam divinam intellectui l eorum unitam. Sic
-enim cognoscitur unumquodque, secundum quod
-similitudo eius est in cognoscente. Sed hoc con-
-tingit dupliciter. Cum enim quaecumque uni et
-eidem sunt similia, sibi invicem sint similia ,
-virtus cognoscitiva dupliciter assimilari potest ali-

cui cognoscibili. Uno modo, secundum se, quando
-directe eius similitudine informatur: et tunc co-
-gnoscitur illud secundum se. Alio modo, secun-
-dum quod informatur specie alicuius quod est
-ei simile: el tunc non dicitur res cognosci in
-seipsa. sed in suo simili. Alia enim est cognitio
-qua cognoscitur aliquis homo in seipso, et alia
-qua cognoscitur m sua imagine. Sic ergo, co-
-gnoscere res per carum similitudines in cogno-
-scente existentes, est cognoscere eas in seipsis,
-seu in propriis naturis ♦ sed cognoscere eas prout · d m». carum similitudines praeexistunt in Deo, est vi-
-dere eas in Deo. Et hac duae cognitiones diffe-
-runt. I ndc secundum illam cognitionem qua res
-cognoscuntur a videntibus Deum per essentiam
-in ipso Deo. non videntur per aliquas similitu-
-dines alias; sed per solam essentiam divinam
-intellectui praesentem, per quam et Deus vi-
-detur.

Ad primum ergo dicendum quod intellectus · vi-
-dentis Deum assimilatur rebus quae videntur in
-Deo, inquantum unitur essentiae divinae, in qua
-rerum omnium similitudines praeexistunt.

Ad secundum dicendum quod aliquae potentiae
-cognoscitivae sunt, quae cx speciebus primo con-
-ceptis alias formare possunt. Sicut imaginatio cx
-praeconceptis speciebus montis et auri, format
-speciem montis aurei: et intellectus ex ' praecon-
-ceptis speciebus generis et differential, tormat
-rationem speciei. Et similiter cx similitudine ima-
-ginis formare possumus in nobis similitudinem
-eius cuius est imago. Et sic Paulus, vel quicum-
-que alius videns Deum, cx ipsa visione essentiae
-divinae potest formare in se similitudines rerum
-quae in essentia divina videntur: quae reman-
-serunt in Paulo etiam postquam desiit Dei es-
-sentiam videre. Ista tamen visio, qua videntur
-res per huiusmodi species sic conceptas, est alia
-a visione qua videntur res in Deo.

«) wtnu. – pidtats PACDI *ab*, omittit E. – Pro *sensibile, visibile* P.
3) *tenemus*. – *retinemus* BC – Pro *videns in ra/tu, in raptu*
videns A, qui tn raptu vidit B. m raptu CE. – essentiam Oei omit-
tit C.
y) *remanserint*. – *remanserunt* ABGDEG.
Z) *per essentiam*. – *per suam essentiam* P.

«) *intellectui*. – uf *intellectui* ABCDE.
ζ' *suit similia*. – «wiKf *similia* (et *Jdit *inquantum huiusmodi*
codkc* et cd. *a, sunt similia* cd. *b*.
») *cognoscuntur*. – *cognoscitur* BD«>.
o) *intellectus*. – *intellectus creatus* PtU.
1) *ex*. – Om. B.

Commentaria Cardinalia Caietani

Tnvi.us clarus est: intendit enim *per aliquas similitu-
-dines* ut species intcUigibiles. praeter ipsam divinam
-essentiam.

In corpore una conclusio, responsiva quaesito negative:
-Videntes Deum non vident in eo alia per species eorum,
-sed per ipsam divinam essentiam intellectui eorum unitam.
- Probatur. Unumquodque sic cognoscitur, secundum quod
-similitudo eius est in cognoscente. Ergo dupliciter contin-
-git aliquid cognosci: scilicet per similitudinem sui, et per
-similitudinem similis. Ergo in sc, et in alio. Ergo alia vi-

deri in Deo, est videri non per proprias similitudines, sed
-secundum similitudines suas in Deo. Ergo visa in Deo,
-non per species, sed per solam essentiam divinam intelle-
-ctui unitam videntur.

Prima consequentia probatur cx eo quod quaccumque
-uni et eidem sunt similia, sibi etiam invicem sunt similia:
-cx hoc enim manifeste sequitur alterum membrum, quod
-poterat verti in dubium. – Secunda vero consequentia pro-
-batur per locum *a convertibilibus*. Cognosci namque per
-sui speciem, est in seipso ut obiecto cognosci, et c converso.

el similiter, cognosci per alienus speciem, est in ulio obiectu cognosci. - Tertia autem probatione non eget, constat namque quod res videri in Deo, est videri in alio cui re» assimilantur. El pro tanto dicuntur habere sua» similitudines in Deo. sicut quilibet ctfctus habet aliquid in causa, cui assimilatur, - Ultima autem consequentia, quoad secundam partem, tenet cx unie - determinatis, quod essentia divina non per speciem, sed per scipsum jungitur intellectui. Et propterca, cum m littera, cx vi praesentis discursus, debuisset concludi; ergo visa in Deo, non per proprias species, sed prr *speciem Dei* videntur»; illutum tamen est sed *per*

ipsam essentiam divinam intellectui unitam videmur. » Tenet namque ipva non »oluin locum obiecti in quo alia sidentur; »cd supplet etiam vice· speciei qua intellectus assimilatur obiecto.

II. Cire· hacc. Capreolus, in III. dial. xiv, qu. n. ct in IV, dist. xij x, qu. vi, quaedam recitat argumenta cx quodam Iltbcmico ct Aureolo, omissione digna hoc in loco; aut quia ex littera etiam pueri scirent solvee , aut quia quaerunt distinctionem cognitionis matutinae a vespertina, de quibus ut sic, inferius - erit tractandum.

• Q·. Milt. MI.
*s 7·

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM VIDENTES DEUM PER ESSENTIAM SIMUL VIDEANT OMNIA
QUAE IN IPSO VIDENT

Infre, qu. cnn, »n. s; H *Sent.*, dut. tn. qu n, art. j. III, disc. uv. an. 3. qu* q; IU *Oint.* e«p. tx; Dr *Verit.*, qu. vni. art. 14; *Qutidl.* VU, qu. i, en. ->

S D DECIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF qUOt videntes Deum per essentiam non simul videam omnia quae in ipso vident. Quia, secundum contingit multa scire, intelligere vero unum. Sed ea quae videntur in Deo. intelligunlur: intellectu enim videtur Deus. Ergo non contingit a videntibus Deum simul multa videri in Deo.

2. Praeterea, Augustinus dicit, VIIl *super Gen.* ad litteram * quod *Deus movet creaturam spirituales per tempus*, hoc est per intelligcntiam et affectionem. Sed creatura spiritualis est angelus, qui Deum videt. Ergo videntes Deum, successive intelligunt A et afficiuntur: tempus enim successionem importat.

Sed contra est quod Augustinus dicit, ultimo *dc 7'rin.*: nun erunt volubiles nostrae cogitationes, ab aliis in alia euntes atque redeuntes; sed omnem scientiam nostram uno simul conspectu videbimus.*

Respondeo dicendum quod ea quae videntur m Vefbo, non successive, sed simul videmur. Ad cuius evidentiam considerandum est. quod ideo nos simul non possumus multa intelligere. quia multa per diversas species 7 intelligimus; diversis

autem speciebus non potest intellectus unus l simul actu informari ad intelligendum per eas, sicut nec unum corpus potest simul diversis figurari♦. Unde contingit quod, quando aliqua muha unn specie intllligi possunt, simul intelligunlur: sicut diversae partes alicuius totius, si singulae propriis speciebus intelligantur, successive intelligunlur, et non simul; si autem omnes intelligantur una specie totius, simul intllligunlur. Ostensum est * autem quod ea quae videntur in Deo. non videntur singula per suas similitudines, sed omnia per unam essentiam Dei Unde simul, et non successive videntur.

An primim irgo digendum quod sic unum tantum intelligimus, inquantum una specie intolligimus. Sed multa una specie intellecta, simul intelliguntur: sicut in specie hominis intelligimus animal cl rationale, ct in specie domus parietem et tectum.

Ad secundum dicendum quod angeli, quantum ad cognitionem naturalem , qua cognoscunt res per species diversas eis inditas, non simul omnia cognoscunt; et sic moventur, secundum intelligentium, per tempus *. Sed secundum quod vident res in Deo, simul eas vident ♦

3) *Vkilmophum.* - *il Topic.* «d4it H, *It Topic. up.* 3ci .Mil D. p) *mtclHpunl.* - *ct tntdligunt* ADE.
*p *dirersaf tpccctcs.* - *diversa* D.

21 fchMX. - BitlBJ P.
«) *intelliguntur.* - *inldli^rnhir* P.
çt orat. - *fhigu/jf* D.

Commentaria CartUnalla Caiotani

Trm.es clarus ex dictis. - In corpore una conclusio, responsive quaesito nflirmativc; Omnia quae videntur in Verbo, non successive, sed simul sidentur. - Probatur. Omnia visu in Verbo, videntur non per propria» species, sed per solum essentiam divinam ergo simul.

Antecedens cx praecedente articulo patet. - Consequentia probatur. Ratio quare non possumus simul multa intllligere, est pluralitas spccicrum; ergo, ubi non est pluralitas spccicrum, nihil prohibet multa simul intelligere. Assumptum probatur dupliciter, scilicet ratione ct experientia Ratione quidem, tie; intellectus non potest simul pluribus speciebus ad intelligcndum. idest in actu completo, informari, ut patet <: *simili* in corpore respectu figurarum, ergo pluralitas spccicrum impedit simul muha intllligere. Experientia nutem : quoniam experimur quod intelligcre multas partes alicuius totius per proprias species non possumus simul ; ct tamen easdem per speciem totius simul intvlligi-

mus >n toto. Cum unitate ergo speciei stat multa intelligere simul; non autem cum pluralitate.

II. Adverte hic *primo*, quod sunt muha dubia. An, scilicet. de omnibus speciebus »t verum quod pluralitas impediat: an tantum dc his quae sunt eiusdem ordinis. Et rursus, un de quacumque pluralitate spccicrum sit sermo: an dc aliqua, quae scilicet non ordinetur ad unum, etc Verum, quia hacc cx proposito in tractatu dc Angeli» - exquirentur, ideo dilTcnnlur.

Adverte *secundo*, quod cx hoc ratione non habetur quod *oporteat* omnia per unam speciem repraesentata, simul intllligi sed habetur quod *possibile est* secundum naturam intellectus, ei quo nullum adest impedimentum. Et quia in visione Verbi omne bonum possibile poni dc lacto debet (quoniam beatitudo» est status omnium bonorum aggregatione perfectu», ct in bonis melior est netus p<-tentia. ut dicitur IX *Mctaphys.* -), ideo in linent» deduniU "· .. »

• Art»»

possibilitate. conclusum est quod de facto υπηρχα simul videntur.

III. Contra conclusionem huius litterae, Scotus, in III, dist. xiv, qu. ii, tenetis quod anima Christi non omnia simul In Verbo, *ed successive, ad quodeumque se voluerit conveni, videat, arguit dupliciter. *Prtmot* sic. Experimur quod attentio circa plura obiccta simul, est minus perfecta: ergo impossibile videtur potentiam finitam perfecta attentione videre infinita simul. – *Secundo*, sic Si actualitcr videret infinita, ergo perfectio illius animae in infinitum excederet perfectionem alterius animae: quod videtur inconveniens.

IV. Ad lutee breviter, supponendo quod anima Christi videat in Verbo infinita (ut etiam argumenta supponunt, et est verum), facile respondetur, quod attentio circa plura, *ut plura intelligibilia*, est minus perfecta simul: sed non circa plura *ut unum intellectum*. Quaecumque autem unica •pede intelliguntur, ut unum intdligibilc obiiciuntur una cnim species unum intdligibilc per te est, nec est multi, nisi ut unum sunt. Et propteren videre sive plura sive infinita in uno, non minuit attentionem circa singula in ille» r quoniam non ponunt in numerum, nec inter sc, ncc cum illo, ut visa in eo. Et hoc bene nota. Unde vana est ista alia causa, ficta a Scoto. ad impediendum multa simul intclligrc. Diminutio siquidem attentionis cx diversitate specicrum causatur; cum unitate cnim speciei stat perfectissima attentio.

Ad secundum vero, ct potest negari consequentia. Videre cnim finita aut infinita in Deo. non spccificat, aut per se modificat, seu quantifiant visionem Dei: sed eius causa, scilicet perfectius vel imperfectius videre Deum. Nec valet, *videt adeo perfecte ut rideat infinita, ergo videt infinite*: quoniam, visis infinitis unius ordinii, restant infinita alterius ordinis, ct visi» illis, restant nlia: er. ut patuit ♦, nunquam omnia videri possunt. – Et potest negari destructio conscqucnris. Anima quippe Christi, ut alibi • videndum est. excedit in infinitum omnes alias anima», ct angelos: non

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM ALIQUIS IN HAC VITA POSSIT VIDERE DEUM PER ESSENTIAM

II U , qu. CLxxx, art. 5; III *Sent.* di»L xxni, qu. m. i; 4uU xxxr, qu. i», art. s, qu* s; IV, diet, xlh, qu. u, *rt. ;; III Gm/. *Grntr* cap. xirn; Zk Ufrin, qu. ». vt. it, *Qundl.* I, qu. t; II Cbr., cap. in, lcci, u

Si undecimum sic proceditur. Videtur quod aliquis in hac vita possit Deum per essentiam videre. Dicit enim Iacob, *Gen. xxxii**: *vidi Deum facie ad faciem*. Sed videre facie ad faciem, est videre per essentiam. *Gen. i* Ve»“. ut patet per illud quod dicitur *de Gen. xxi* *videmus nunc per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem*. Ergo Deus in hac vita per essentiam videri potest.

2. Praeterea, *Num. xu* * dicit Dominus dc Moyse: *ore ad os loquor ei - et palam, et non per aenigmata et figuras, videt Deum*. Sed hoc est videre Deum per essentiam '. Ergo aliquis in statu huius vitae potest Deum per essentiam videre.

3. Praeterea, illud in quo alia omnia cognoscimus ζ et per quod de aliis iudicamus. est nobis secundum sc notum. Sed omnia etiam l nunc in Deo cognoscimus. Dicit cnim Augustinus, XII *Confiez Si ambo videmus verum esse quod dicis, ct*

^{s)} t^pior ti. – p prn<equitur; SeS gui ort a.1 ot fofatfb» Ocn. polir* eu. – rt cote t†0m om. G. – Pro acnifmjta, aintpmj c4J. a.b. – ct JfgltrM «η. <o4λυ».

^p SeJ I'X-.f/t tuenhim. - Sej boc (tl Vijfrt ikvm per ei-rlJtrt ul. b, Sed hoc videt tit Drum per aientiom videre p; per dut rutntiam Q – Ergo prr om. pB.

ambo videmus verum esse quod dico, ubi quaeso illud videmus? Nec ego in te, nec tu in me: sed ambo in ipsa quae supra mentes nostras est, incommutabili veritate. Idem etiam, in libro ' de *Gen. xxi* *Religione**, dicit quod secundum veritatem *Sciunt* divinum de omnibus iudicamus. Et Xli *de Trin.** • oP. »). dicit quod *rationis est indicare dc istis corporalibus secundum rationes incorporeales et sempiternas: quae nisi supra mentem essent, incommutabiles profecto non essent*. Ergo et in hac vita ipsum Deum videmus.

4. Praeterea, secundum Augustinum. XII *super Gen. ad liti.* •, visione intellectuali videntur ea **Cap.xu»xXD* quae sunt in anima per suam ; essentiam. Sed visio intellectualis est de rebus intelligibilibus, non per aliquas similitudines, sed per suas essentias, ut ipse ibidem dicit. Ergo, cum Deus sit per essentiam suam in anima nostra, per essentiam suam videtur a nobis.

Sed contra est quod dicitur *Exod. xxxm* *: *non* •

^{γ)} »st (jwo alla 0M14M cofraatcimui. – ni codiâca ei ed.I. ab.

⁴⁾ etiam, – On». AKC.

¹⁾ Idem etiam, i-t libro. – Ja Ubru etiam G. ia libro eUfttm

^{C)} jiurm. – Om. G. id ceteri «i <4. 4.

^{Gkwv» or.J. 4* ,:«< . wni Ifrrj/ C*p. «r UL XUtti.}

ridebit me mortaliter Deus potest non potest.

Deus videri vita mortali supra * dic modum na nostra, quo in materia i scit aliqua vel quae p nifestum es icrialium d ostensum c per quamci esi visio c« animae hot essentiam ! quod animi abstrahitur, capacior Ui sibus corpo piuntur, et anima eleve quod est es< hac mortali

Ad prime \ nvsium. iv t citur aliquis sunt aliquae riae, secundi vinum reprn *vidi Deum* ✓ • u. 4-u ;n 4. ad ipsam di in qua reprj

v, Mqdivr. –

ⁱ⁾ et. – et (■ J gttR/sr, ■) Aor mnrtalU j} 4 – Λ p) perwa Pe. j->cit'a rei ») JcdFwdav

^{S:} titulo, passtt I sit in hac vita;

^{11.} In ccqiore five Deus non p in hac rira maru pter Chmtum, <I merrati. pruptrr quo corpus non Probatur <Uci Jus cognitionis < modum essendi i sequitur cognosc non potext in st' ccJciu. cum pria quidam modus <

	QUAESTIO XII, ARTICULUS XI	i35
GU«m «тΛ<* »; »Max. «Г μ » ridebit me homo ct viret. Glossa *: <i>Quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest; sed per ipsam naturae suae speciem noti potest.</i>		
• Art. * W Respondeo dicendum quod ab homine puro Deus videri per essentiam non potest, nisi ab hac vita mortali separetur. Cuius ratio est quia, sicut supra * dictum est. modus cognitionis sequitur * modum naturae rei cognoscentis. Anima autem nostra, quandiu in hac vita vivimus, habet esse in materia corporali: unde naturaliter non cognoscit aliqua nisi quae habent formam in materia, vel quae per huiusmodi cognosci possunt *. Manifestum est autem quod per naturas rerum materialium divina essentia cognosci non potest: ostensum est enim supra * quod cognitio Dei per quamcumque * similitudinem creatam, non est visio essentiae ipsius. Unde impossibile est animae hominis secundum hanc vitam viventis, essentiam Dei videre*. – Et huius signum est, quod anima nostra, quanto magis a corporalibus abstrahitur, tanto intdiigibilium abstractorum fit capacior. Unde in somniis et alienationibus a sensibus corporis, magis divinae revelationes percipiuntur, et praevisiones futurorum. Quod ergo anima elevetur usque ad supremum intdiigibilium, quod est essentia divina, esse non potest quandiu hac mortali vita utitur		
• i». W' n*. Ad primum ergo dicendum quod, secundum Dionysium , tv cap. <i>Cael. Hier.</i>, sic in Scripturis dicitur aliquis * Deum vidisse, inquantum formatae sunt aliquae figurae, vel sensibiles vel imaginariae, secundum aliquam similitudinem aliquod divinum repraesentantes. Quod ergo dicit Iacob, <i>vidi Deum facie ad faciem</i>, referendum est. non ipsam divinam essentiam . sed ad figuram in qua repraesentabatur Deus. Et hoc ipsum ad		
* Art. >		
• l- »H, 667.		
• i>. »m j.		

Uu.

ItA!

sequitur. – *contcquitur* ABCDE. – *cofttiMCtuht* um. CodeCM.
.) *quamcumqur*. – 4MJam AG, *quantamcumque* CE.
1) *ct*. – *ct iit* ACDEGoE – Po*t *prrcrpiuuber* II 'Mii vrf *intriti-puntur*.
xi *hac mortali vita utitur*. – *in hac mortali vita vivitur* B.
λ) *ahquit*. – *aliquot* cudkei.
1») *pertona Det toquentu*. – *toquent Dent* ACE, *pmona* ZM /o-*quentis rei laquent Deui* PFaI.
») *desipnandam*. – *dexiptandum* ABDEFaJ. – Pro *inteliifihlti*. *intcIllpibiltm* Pafr. – Pro *communem. om»(m* ACDEFG.

Commentaria Cardinalis Caletani

Is titulo, *possit* absque speciali miraculo, quoad hoc quod sit in hac vita: et non sumitur ly *possit*, idest *non implied contradictionem*.

II. In corpore una conclusio, responsiva quaesito negativa: Deus non potest videri per essentiam ab homine puro in hac vita mortali, – Ubi nota duos terminos: ly *puro*, propter Christum, qui simul crut viator cl comprhcnsor; ly *mortali*, propter statum hominum post resurrectionem, in quo corpus non impedit visionem Dei per essentiam.

Probatur autem conclusio dupliciter. /V/roo n priori. Modus cognitionis sequitur modum naturae cognoscentis; ergo modum essendi animae nostrae quo est in corpore mortali, sequitur cognoscere formas in materia, aut per eas ergo non potest in statu tali videre Deum per essentiam. – Antecedens, cum prima consequentia, patet: quui hoc *cognmcerf* quidam modus cognoscendi est. praecipue respectu supe-

quandam prophetiae eminentiam pertinet, ut videatur persona Dei loquentis*, licet imaginaria visione; ut infra* patebit, cum dc gradibus Prophetiae loquemur. – Ve! hoc dicit Iacob ad designandam ’ quondam eminentiam intclligibiiis contemplationis, supra communem statum.

An *secundum dicendum* quod c. sicut Deus miraculose aliquid supernaturaliter in rebus corporeis operatur, ita etiam ct supernaturaliter, et praeter communem ordinem, mentes aliquorum in hac carne viventium, sed non sensibus carnis utentium *, usque ad visionem suae essentiae elevavit; ut dicit Augustinus. XII *super Genes, ad liti*. *, ct in libro *de Videndo Deum* * dc Moyse, qui fuit magister ludacorum, ct Paulo, qui fuit magister Gentium ♦. Et de hoc plenius tractabitur, cum de Raptu ’ agemus .

At> *tertii M dicendi m* quod omnia dicimur . in Deo videre, ct secundum ipsum de omnibus iudicarc ’, inquantum per participationem sui luminis omnia cognoscimus et diiudicamus: nam ct ipsum lumen naturale rationis participatio quaedam est divini luminis; sicut etiam omnia sensibilia dicimus viderc et iudicarc in sole, idest per lumen seriis. Unde dicit Augustinus, I *Soliloquionim* *Disciplinarum spectamina videri non possunt, nisi aliquo velut suo ’ sole illustrentur*, vide licet Deo. Sicut ergo ad videndum aliquid sensibiliter. non est ncccsse quod videatur substantia solis, ita ad videndum aliquid intelligibilitcrT, non est necessarium quod videatur essentia Dei ♦.

An *quartum dicendi m* quod visio intellectualis est eorum quae sunt in anima per suam essentiam sicut intelligibilia in intellectu. Sic autem Deus est in anima beatorum, non autem in anima nostra, sed per praesentiam , essentiam, et potentiam.

:7 fm d. – *aliquid* l a i. – Pro *aliquid*. et B, ac cdS. a *h-Pm etiam cl, il* RC, *etiam ceteri*.
0) *de Raptu*. – *dc raptu eius* Ph *dicimur*. – *dicimnt* ABCDiaiK
f.t *sicut etiam*. – *ric etiam* ABCDE, si *etiam* cJ. b. – Pro *dicimus, dicimur* FG.
s) *aliquo vrlut tuo*. – *aliqua vel de suo* ACDF. *aliqua Je no* HE. *aliqua relut dc tuo* cdd. a b.
ri rrp>... *iutllfpib.liter*, – *Se crpo aJ ridntdum aliquid mtellifibititer* axli:e* et cj. 4.

·η·II· „«.m»,
cxjuiv, art. J.

»

• 0 »».

•Cip.itn.xv’U,
ut ib. HOT.
* Efttt. cuw
|«Lox .cap.xm.

• II· II’-.qeawt.
a*»*,art.jHI·

* o «a

*

* IV κμ. np.

tento quoniam naturulc c»(in vigilia habere uvuni ratio- nis, non autem in wmno.

Contra alienationes vero invehit, quia hoc fundamentum videtur sumptum cx fictionibus Mahumeti, qui dicitur epi- lepticus fuisse, ct. ad operiendam miseriam suam, dicebat oportere se cadere, angelo loquente sibi, etc. Inde Avicenna, reveritus legem suam, in nictuphyrica docuit hacc dc alie- nationibus

IV. Ad evidentiam horum, scito *prima*, ex s. Thoma, jn Qu *ſc Ver.*, qu. xn, urt. 9, et II· IIa<, qu. α.χχπ, art. I *. ad cognitionem duo concurrere, scilicet *receptionem* ct *in- dicium*. Quoad receptionem cognoscibilium, abstractio n sen- sibus confert: quoad mdicium vero. non. Quoniam impres- siones subtiles superiorum quiescentes melius percipimus sed iudicarc perfecte nequimus, nili facta resolutione, an consonent sensibilibus, ut dicitur III *Cach* * et VI *Educ*. ** Unde littera semper utitur nominibus pertinentibus ad re- ceptionem, scilicet *capacem esse* ct *percipere*.

Scito *secundo* quod, cum sermones intclligendi sint in- fni genus dc quo est sermo, ct hic xit sermo dc nostro in- tellectu, ct consequenter dc phantasia in actu (quin oportet iutclligcntcm phantasmata speculari), manifeste sequitur ut hic non sit sermo dc quali aut quantacumque abstractione a corporalibus, ted *infra latitudinem intellectus in actu*.

V. Et cx his omnia · solvuntur. Quoniam patet quod prima sequela nihil valet: quia somnus profundus abstra- hit extra latitudinem intellectui in actu. – Et similiter, licet sit maius miraculum mdicium veritatis in somno, non tu-

men receptio. – Et simile est in omnibus alienationibus iudicium, undecumque veniunt. Si enim intra latitudinem intellectus iu actu abstrahunt, quanto magis phantasia circa spiritualia occupatur ministrando intellectui, tanto intelle- ctus intelligibilium superiorum est capacior, utpotc vici- nior ct minus turbatu. Et inde provenit quod melancho- licorum alii omnino expertes sunt superiorum : quia scilicet mico turbatum habent phantasiam, ut intellectus in actu ha- beri nequeat ; sicut in pueris cx humido accidit. Alii supe- riorum multa loquuntur ct praedicunt vera, alii pauca, secundum quod plus aut minus impediuntur interiores vires, ct secundum quod melius habent disposita phantasmata, ct secundum nhior.i phantasmata in his quam tn illi·, etc.

Nec sunt hacc cx lege Mahumeti, ut hic dicere non est veritus: sed cx philosophia naturali, cx experientia, cx sacra Scriptura, cx sacris doctoribus. Et dc philosophia ct expe- rientia dictum est: quamvis non desint philosophorum au- ctoritates in *dc Somno ct Vigilia* *. Sacra autem Scriptura plena est visionibus in somniis. Imo *Num.* xu ♦ Deus locu- turum se prophetis in somniis promittit et loclis n * di- citur. inter cticctus Spiritu» Sancti, *somnia somniabunt*, etc. Augustinus quoque, XII *super Genesim ad litteram**, inquit *animae humanae, secundum quod a sensibus abstrahitur, convenit futura praevidere*. Gregonu» quoque. in IV *Dial.**, hoc idem docet imo dicit hoc convenire animae, vel cx naturae «ubtilitate, aut revelatione superiorum. Taceat ergo praesumptuosa hacc vox Christianissima doctrina hacc est, ct philosophica simul.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM PER RATIONEM NATURALEM DEUM IN IIXC VITA COGNOSCERE POSSIMUS

Infra, qu. xxw, an. I; qu. ιυβι, m. j, *J |; i *Sent.*. ii*t. *iu*, qu. I, »rt. I, fil, dut. χχvπ, qu. »u, ert i; IV *Cisnt*, *Cient.*, *Cap.* i, in Ikwt* d< *Trm.*, qu. I, art. 2; I A-δ», c«p I, lect. n.

duodecimum sic proceditur. Videtur

^èquod per naturalem rationem Deum m

Sjjvi hac vita cognoscere non possumus*.

^... .. — ^*Dicit enim Boetius, in libro *de Consul.*'

quod *ratio non capit simplicent formant*. Deus

-Qn m. an ?, autem maxime est simplex forma, ut supra r ostensum est. Ergo ad eius cognitionem ratio na- turalis pervenire non potest.

2. Praeterea, ratione naturali sine phantasmate S.VI SuL?! nihll «ntelligit anima, ut dicitur in III *de Anima* \ £^ii. Γ Sed Dei. cum sit incorporeus, phantasma in nobis ut " esse non potest. Ergo cognosci non potest a nobis cognitione naturali.

3. Praeterea, cognitio quap est per rationem naturalem, communis est bonis et malis, sicut na- tura * eis communis est. Sed cognitio Dei com- petit tantum bonis: dicit enim Augustinus, *! de* • **cap** -7>-/7j. ♦ quod *mentis humanae acies in tam ex- cellenti luce non figitur, nisi per iustiham fidei emundetur*. Ergo Deus per rationem naturalem cognosci non potest.

Sed contra est quod dicitur *Rom.* I *quod notum est Dei, manifestum est in illis*, idest. quod cognoscibile est de Deo per rationem na- turalem.

Respondeo dicendum quod naturalis nostra co- gnitio a sensu principium sumit: unde tantum se

nostra naturalis cognitio extendere potest, inquan- tum manuduci potest per sensibilia. Ex sensibi- libus autem non potest usque ad hoc intellectus noster pertingere, quod divinam essentiam videat: quia creaturae sensibiles sunt effectus Dei virtu- tem causae 7 non adaequantes. Unde ex sensibi- lium cognitione non potest tota Dei virtus cogno- sci: ct per consequens nec eius essentia videri f. Sed quia sunt eius ' effectus a causa dependentes, ex cis in hoc perduci possumus, ut cognoscamus dc Deo *an est*; cl ut cognoscamus dc ipso ea quae neccsse est ei convenire secundum quod est prima omnium causa, excedens omnia sua causata ∴ Unde cognoscimus de ipso habitudi- nem ipsius ad creaturas, quod scilicet omnium est causa; ct differentiam creaturarum ab ipso, quod scilicet ipse non est aliquid eorum quae ab eo causantur ' ; et quod haec non removentur ab eo propter eius defectum, sed quia superex- ccdit.

Ad primim ergo dicendi m quod ratio ad formam simplicem pertingere non potest, ut sciat de ea *quid est*: potest tamen de ea cognoscere, ut sciat6 *an est*.

An SECUNDUM DJCENDI m quod Deus naturali co- gnitione cognoscitur per phantasmata ' effectus sui.

An tertii m dicendum quod cognitio Dei per cs-

«) *ciui*. – Orn. BCDEFGpA et «si. a. ζ) *rua lausala*. – *creata* B1\ .«a *creata* .I rj *cantantur*, – *creantur* B0aá. il) *ut teiat*. – Om. cxxfcc d i) *pkaufatmata*. – *phantatma* ABCDFGj >.

sentiam, cum bonis: sed naturalem, dicit

• LñH. I, exp. n.

x) *Cius*. – Om.

x titulo, *copm* cognoscere, id tingat. *Ver rator* sibilem.

II. In corpore ve, cum corolhi per rationem nat est prima omniu raiis nostra cogr tur. quantum se ad visionem Dei, prima omnium Antecedens, vero, quoad prit adaequatus ctfcci tota vinus divin Quoad secundan

tur <

i tior ·

tur p

Dionysius, in li ille qui melius sicut omnino ii qui tamen exce tiac cognitione, eo *t quid est*, naturalem. Erç scitur a nobis ralem.

2. Praetere. gnitionem divii nisi per phantæ gnitionem grati *Cael. Hier.*, qu *cere divinum re laminum cireur* plenius cognos< naturalem.

3. PRAETERE' fidei Deo adhae cognitio: dicit c ea quae non vi *tionem* . Ergo aliqua excellenti

3) *in libro*. – *t*

dc Λλ – Ora*

γ) *pervenire*. - 4

5) *rarxctJIC*. – »*

St iXAk Tu

3) *poui*"tnf. – *pofsymui* cixucee et ah *natura*. – *tt natura* ACDEF G.

γ) ciuiar. – θiü» A. om. ccUrri et *ab*.

5) *rt per contf^cui* – vidrrt. - *nec per comedent c.ocnha* A- / *yfdcri* B.

sentiam, cum sit per gratiam, non competit nisi
« bonis: sed cognitio eius · quae est per rationem
naturalem, potest competere bonis et malis. Unde
•i i.cwr-n dicit Augustinus, in libro *Metractationum* ♦ *Non*

*approbo quod in oratione * dixi, Deus, qui non
nui mundos verum scire voluisti ·: responderi enim
potest, multos etiam non mundos multa scire vera,
scilicet per rationem naturalem.*

·) *dut.* – Om. codkce et a fr.

ConimentiiTfei Cardinalis Caiotani

x titulo, *cognoscere* non dicit *ridere*, ut superius, sed
I cognoscere, idest *intelligerc*, quomodocumque id con-
tingat. *Per rationem naturalem*, idest naturali lumine aequi-
sibilem.

II. In corpore una conclusio, responsiva quaesito affirms-
tive, cum corollario-. Conclusio est: Ponumui in hac vita
per rationem naturalem cognoscere Deum, secundum quod
est prima omnium causa excellentissima. – Probatur. Natu-
ralis nostra cognitio oritur a scn.su: ergo tantum extendi-
tur. quantum sensibilia mtmuducunt: ergo extenditur, non
ad visionem Dei, sed ad cognitionem eius secundum quod
prima omnium causa excellentissima.

Antecedens, cum prima consequentia, patet. Secunda
vero, quoad primam partem, probatur: sensibilia non sunt
adaequatu# ctTectus divinae virtutis, ergo cx cis non potest
tota virtus divina cognosci, ergo nec essentia eius video.
Quoad secundam vero partem probatur scribilia sunt effe-

ctu» dependentes α Deo, scilicet ut prima causa; ergo cx
eis potest Deus ut poma causa cognosci.

111. Corollarium est: Tria cognoscimus ex sensibilibus
dc Deo, *causalia*, *negativa* ct *supereminentia*. Ad causa-
litatcm quidem pertinentia sunt. secundum triplex genus
causae, non solum praedicata cau*alitatcm importantia, puta
exemplar, *factivum*, *finis*, etc.; sed praedicata absoluta quae
cx causulitutc a posteriori inferuntur, ut *esse*, *vivere*, *nas-
se*, etc. Et ad haec reducuntur omnia relativa ad creaturas. –
Negativa autem, quae cx conditionibus antdictis conse-
quuntur: ut quod incorporeus, quod infinitus, quod irnmu-
tabiliu – Ad supereminentiam autem spectantia ex eisdem
consequuntur: ut quod est super omne esse, et iniclligibilc,
ct intellectum.

Haec enim omnia cx necessitate consequuntur cx habi-
tudine inter Deum ct sensibilia. Reliqua autem obscura
sunt naturaliter nobis in hac vita.

ARTICULUS DECIMUSTERTIUS

UTRUM PER GRATIAM HABEATUR ALTIOR COGNITIO DEI QUAM EA
QUAE HABETUR PER RATIONEM NATURALEM

DECIMLMTERTIUM SIC PROCEDIT R. Vide-

lur quod pur gratiam non habeatur al-
tior cognitio Dei, quam ea quae habe-
per naturalem ralionem. Dicit enim

t « Dionysius, in libro ■ *de Mystica Theologia* *, quod
ille qui melius unitur Deo in hac vita, unitur ei
sicut omnino ignoto: quod etiam de Moyse dicit,
qui tamen excellentiam quandam obtinuit in gra-
tiae cognitione. Sed coniungi Deo ignorando de
3 eo ? *quid est*, hoc contingit etiam per rationem
naturalem. Ergo per gratiam non plemus cogno-
scitur a nobis Deus, quam per rationem natu-
ralem.

T 2. Praeterea, per rationem naturalem m co-
gnitionem divinorum pervenire 7 non possumus.
nisi per phantasmata: sic etiam nec secundum co-
gnitionem gratiae. Dicit enim Dionysius, l cap. *de
Cael. Hier.*, quod *impossibile est nobis aliter lu-
cere divinum radium, nisi varietate i sacrorum ve-
laminum circumvelatum*. Ergo per gratiam non
plenius cognoscimus Deum, quam per rationem
naturalem.

3. Praeterea , intellectus noster per gratiam
fidei Deo adhaeret. Fides autem non videtur esse
cognitio: dicit enim Gregorius, in Horni). ., quod
ca quae non videntur *fidem habent, et non agni-
tionem* ·. Ergo per gratiam non additur nobis
aliqua excellentior cognitio de Deo.

Sed contra est quod dicit Apostolus, l *Cor.* ll ♦ · v« ».
nobis revelavit Deus per Spiritum suum, illa sd-
licel quae *nemo principum huius saeculi novit**, · itu e
idest *philosophorum*, ut exponit Glossa*. «Io Īη ĪĪ,λ ’

Respondeo dicendum quod per gratiam prfc-
ciior cognitio dc Deo habetur a nobis, quam per
ralionem naturalem. Quod sic patet. Cognitio
enim quam per naturalem rationem habemus,
duo : requirit: scilicet, phantasmata cx sensibilibus
* accepta, et lumen naturale iniclligibile, cuius vir-
tute intelligibiles conceptiones ab cis abstrahimus.
Et quantum ad utrumque, iuvatur humana co-
gnitio per revelationem gratiae. Nan> et lumen
naturale intellectus confortatur per infusionem lu-
minis gratuiti. Et interdum etiam phantasmata in
imaginatione hominis formantur divinitus, magis
exprimentia res divinas, quam ca quae natura-
liter a sensibilibus accipimus; sicut apparet in
visionibus prophetalibus. Et interdum etiam ali-
quae res sensibiles formantur divinitus, aut etiam
voces, ad aliquid divinum exprimendum; sicut
in baptismo ’ visus est Spiritus Sanctus in specie
columbae, ct vox Patris audita est. *Hic est Filius
meus dilectus* *.

Ad primum ergo dicendum quod, licet per re-
velationem gratiae in hac vita non cognoscamus
dc Deo *quid est*, et sic ei quasi ignoto coniun-
gomur e; tamen plenius ipsum cognoscimus, in-

xt *in libro*. – / i*ro P.

3) A n. · Om. ABCE. – Pm *at. eit* cJJ. *ab*.

7) /YTTcwincl. – *devenire* CDEpA. – Pm *dc, iimititer* codkes.

Z) *vsriefate*. – *veritate* P. – tACmnm om. ACDEFG.

St .Hafc Theou D. Tm mak T. t.

1) agnirioMrm. – *Cognitionem* ABCDEF.

Ç) *Juki*. – *ad nonvi .tub* B.

r,l *baptumj*. – *Christi* »JJ,t U).

0) *conivngMvr*. – cwuuHpwn axlkxi « ah

quantum plures et excellentiores effectus eius nobis demonstrantur; et inquantum ei aliqua attribuimus ex revelatione divina, ad quae ratio naturalis non pertingit, ut Deum esse trinum et unum

Ad secundum dicendum quod ex phantasmatibus, vel a sensu acceptis secundum naturalem ordinem, vel divinitus in imaginatione formatis, tanto excellentior cognitio intellectualis habetur, quanto lumen intelligibilc in homine fortius fuerit. Et sic per revelationem ex phantasmatibus

plenior cognitio accipitur, ex infusione divini luminis. ♦

Ai» tertium dicendum quod fides cognitio quaedam est. inquantum intellectus determinatur per fidem ad aliquod cognoscibile. Sed haec determinatio ad unum non procedit ex visione * credentis, sed u visione eius cui creditur. Et sic, inquantum decst visio, deficit a ratione cognitionis quae est in scientia: nam scientia determinat intellectum ad unum per visionem et intellectum primorum principiorum.

i) ROM *proerdit ex viifont.* – *non procedit a vinone* codice*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trrvtr» danis. – In corpore una conclusio, rcsponriva quaesito adirmative: Perfectior cognitio de Deo habetur per gratiam a nobis, quant per rationem naturalem.

Probat^{ur}. Humana cognitio per gratiam iuvatur, et quoad lumen intellectuale, et quoad phantasmata: ergo perfectior est cognitio. – Consequentia probatur: quia cognitio nostra ex his duobus consurgit. Antecedens vero probatur: quia per gratiam interdum formantur phantasmata melius exprimentia divina, interdum res sensibiles, interdum voces; ergo. Exemplum primi, in visionibus Prophetarum; secundi, in columba baptismi Christi : tertii, in voce ibidem audita.

II. Adverte hic, quod cognitio per gratiam in hoc vita de Deo, pniefenur naturali, non ex parte modi (quia sic naturalis est potior, cum sit per modum evidentiae, ut in responsione ad tertium dicitur), sed ex parte obiccti extensive et intensive, ut in responsione ad primum dicitur: quia plura, et occultiora rationi naturali, ac per hoc nobiliora et manifestiora secundum sc, per gratiam cognoscimus, ut quod est trinus, etc. Haec enim tanto aliis praesunt, quanto eorum cognoscibilius tam alta est. ut soli Deo sint naturaliter evidentia, ut in principio libri *Contra Gent.* ♦ ape- · o?. m. ritur.

> (^3 nem * F

iderationem
que enim ne
ipsum cogno
Circa hoc er
Primo: utr
Secundo:
pracdice
Tertio: uti
proprie
buan^{tur}
Quarto; ul
sint syni
Quinto: ut
et creati

D l'l
null
cnin

• Vert. 4 *nio.* Et *Prov.*
quod nomen j

2. Praetere tracto, aut in in concreto, r>it: neque noi non significant nullum nom»

3. Praeteri cum qualitate; ricam cum ten monstratione i petit Deo: qu accidente, et si ut demonstrari relativa sint ali vel nominum. i demonstratives" nominari a nol

• Ver» y Sed contra e
nus ; quasi uir q

• I fi-VnWt., Respondeo m
phum ♦ voces

v) wxyMÛravm. ·
vpero/rMu. – i
V) iocv* Ai
i'
/rrr Ci

QUAESTIO DECIMATERTIA

DE NOMINIBUS DEI

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

Consideratis his quae ad divinam cognitionem · perlinent, procedendum est ad considerationem divinorum nominum *: unumquodque enim nominatur a nobis, secundum quod ipsum cognoscimus.

Circa hoc ergo quaeruntur duodecim.

Primo: utrum Deus sit nominabitis a nobis.

Secundo; utrum aliqua nomina dicta de Deo. praedicentur de ipso substantialiter.

Tertio: utrum aliqua nomina dicta de Deo, proprie dicantur de ipso; an omnia attribuantur ei metaphorice.

Quarto: utrum multa nomina dicta de Deo, sint synonyma.

Quinto: utrum nomina aliqua dicantur de Deo et creaturis univoce, vel acquivoce.

Sexto: supposito quod dicantur analogice, utrum dicantur de Deo per prius, vel de creaturis.

Septimo : utrum aliqua nomina dicantur de Deo ex tempore.

Octavo: utrum hoc nomen *Deus* sit nomen naturae, vel operationis

Nono : utrum hoc nomen *Deus* *l**sit nomen communicabile.

Decimo: utrum accipiatur univoce vel aequivoce, secundum quod significat Deum per naturam, cl per participationem, et secundum opinionem *,

Indecuno: utrum hoc nomen *Qui est* sit maxime proprium nomen Dei.

Duodecimo: utrum propositiones affirmativae possint formari de Deo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUOD NOMEN DEO CONVENIAT

I *Srnt*, *Jut*. » c ij h r . u x l , . . . C ; d . a u i x d . e r t . i ; *Oe Di*», *Voir* . , a p . t . l e o . i , n t .

§. TK ba. ut.
V<r*. 4.
S D PRIMUM SIC raocEom r. Videtur quod nullum nomen Deo conveniat. Dicit enim Dionysius, i cap. *de Div. Nom.* *, quod *neque nomen eius est, neque opinio*. Et *Prov.* xxx 4 dicitur: *Quod nomen quod nomen filii eius, si nosti?*

2. Praeterea, omne nomen aut dicitur in abstracto, aut in concreto. Sed nomina significantia in concreto, non competunt Deo, cum simplex sit: neque nomina significantia in abstracto, quia non significant aliquid perfectum subsistens. Ergo nullum nomen potest dici de Deo.

3. Praeterea, nomina significant substantiam cum qualitate; verba · autem et participia significant cum tempore; pronomina autem cum demonstratione vel relatione. Quorum nihil competit Deo: quia sine qualitate est cl sine omni accidente, ul sine tempore, ct sentiri non potest, ut demonstrari possit; nec relative significari, cum relativa sint aliquorum antedictorum recordativa, vel nominum, vel participiorum, vel pronominum demonstrativorum. Ergo Deus nullo modo potest nominari n nobis.

Sed contra est quod dicitur *Exod.* xv ♦ *Dominus : quasi vir pugnator. Omnipotens nomen eius.*

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum *, voces sunt signa intellectuum, cl intel-

ctus sunt rerum similitudines. Et sic paid quod voces referuntur ad res significandas, mediante conceptione intellectus. Secundum igitur quod aliquid a nobis intellectu cognosci potest, sic a nobis potest nominari. Ostensum est nutem supra

quod Deus in hac vita non potest n nobis videri per 'suam essentiam *; sed cognoscitur a nobis ex creaturis, secundum habitudinem principii, ct per modum excellentiae ct remotionis. Sic igitur potest nominari n nobis ex creaturis: non tamen' ita quod nomen significans ipsum, exprimat divinam essentiam secundum quod est, sicut hoc nomen *homo* exprimit sua significatione essentiam hominis secundum quod est: significat enim eius definitionem. declarantem eius essentiam; ratio enim quam significat nomen, est definitio **

Ad primum ergo dicendum quod en ratione dicitur Deus non habere nomen, vel esse supra nominationem, quia essentia eius est supra id quod de Deo intelligimus cl voce significamus.

An secundum dicendum quod. quia ex creaturis in Dei cognitionem venimus, cl ex ipsis cum nominamus, nomina quae Deo attribuimus, hoc modo significant. secundum quod competit creaturis materialibus, quarum · cognitio est nobis connaturalis, ut supra * dictum est. Et quia in huiusmodi creaturis, ea quae sunt perfecta ct sub-

i) *copuitiovcn.* - *perfectfanem* PFG et cJL j b.
J) *apcràtfanii*, - *compJratltmli* D.
γ) *hoc* Monta ZVm. - Om. codkee «l cd. a,
iccutttdum opinionem. - fer *operationem* AEFGj, nfrfa/j^anw R.
per nmparationem CD.

Ç *rtrbn*, - wé-rq ABODE. - Pro *participiat participium* CD.
ζ) ZXiwuMi, - On», Pj S,
η) *U nn*. - Om. UD.
ο) *drjinitio.* - *ut didter ta IV MttapkyilCJf* k-.llurn ABCDHI.
i) fu.rnam. - ^>ton>tn PFGaS;
cv-miuKk ^û en», D.

sistentia, sunt composita; forma autem in cis non est aliquid completum subsistens, sed mugis quo aliquid est. inde est quod omnia nomina a nobis imposito ad significandum aliquid completum subsistens. significant in concretionem, prout competit compositis; quae autem imponuntur ad significandas formas simplices, significant aliquid non ut subsistens, sed ut quo aliquid est, sicut albedo significat ut quo aliquid est album. Quia igitur et Deus simplex est. et subsistens est. attribuimus ei et nomina abstracta % ad significandam simplicitatem eius; et nomina concreta, ad significandum subsistentiam et perfectionem ipsius; quamvis utraque nomina deficiant a modo ipsius, sicut intellectus noster non cognoscit cum ut est, secundum hanc vitam.

Ad tertium DICENDUM quod significare substantiam cum qualitate, est significare suppositum cum natura vel forma determinata in qua subsistit. Unde, sicut de Deo dicuntur aliqua in concretionem,

ad significandum subsistentiam “ et perfectionem ipsius, sicut iam dictum est, ita dicuntur de Deo nomina significantia substantiam cum qualitate. Verba vero et participia consignantia tempus dicuntur de ipso, ex eo quod aeternitas includit omne tempus: sicut enim simplicia subsistentia non possumus apprehendere et significare nisi per modum compositorum, ita simplicem aeternitatem non possumus intelligere vel voce exprimere, nisi per modum temporalium rerum; et hoc propter connaturalitatem intellectus nostri ad res compositas et temporales. Pronomina vero demonstrativa dicuntur de Deo, secundum quod faciunt demonstrationem ad id quod intelligitur. non ad id quod sentitur: secundum enim quod nobis intelligitur. secundum hoc sub demonstratione cadit. Et sic. secundum illum modum quo nomina et participia et pronomina demonstrativa de Deo dicuntur, secundum hoc et pronomina relativis significari potest.

<) et nimirum abtracta. — nomina simplicia et abtracta
PDFa>: xom/n.i simplicia et abtracta BG. — Pro significatione
finitionem codices et c.J. 6. designandum cd. 4.
λ) lient. — et addunt contextum.
j) iubilantiam. — lubitantiā p. — Pro de Pen. de ro ADEFGAL
v) cchilifnifcjktij. — si significantia ADCE.

et ad id campuitu et temporalia. — ad et omneaitat et rationem
temoralia II.
et amoiib»! rc/4/XM. — 4 G. um. | FAL. rnxwfoi
tel nimirum rthltcu ACEG, et nimirum vel prwtrunibu» rla-
tirii B. a pronomimb» rcUtivii DF. et
MMafa/ta rc/atlrū Pab.

Commentaria Cardinalis Caietani

Terminus danis. — In corpore una conclusio, responsa quaesito affirmative, cum modificatione. Conclusio est Deus potest a nobis nominari ex creaturis, non autem secundum quod est secundum se.

Probatur conclusio quoad utramque partem simul. Voces sunt signa intellectuum, et intellectus sunt similitudines rerum: ergo voce referuntur ad re significandas, mediis intellectibus: ergo, secundum quod aliquid nobis intelligitur, sic potest a nobis nominari: ergo Deus potest nominari a nobis ex creaturis, et non secundum quod est secundum se.

Antecedens est Philosophi. In Periherm. Consequentia vero tam prima quam secunda, relinquitur nota. Ultima autem probatur, quoad primum consequentia panem, quia Deus cognoscitur a nobis ex creaturis tripliciter, ut dictum est; quoad secundam vero, quia Deus in hac vita non potest videri a nobis per essentiam. — Et ad claritatem terminorum, subditur in littera declaratio exemplari ab opposito, quomodo nomina non significant Deum secundum quod in se est. Et intendit quod significare rem secundum quod est, est significare terminum naturae illius, ut ly homo (quod impossibile est hic de Deo haberi): quoniam omnino nomina significant terminos aut rerum communium, aut negationum, vel respectuum etc., vel compositorum ex his, ut patet inductive.

II. Circa hanc panem occurrit dubium. Scotus siquidem, in I, dist. xxn, qu. unica, discutietis hanc propositionem assumptam, sicut res intelligitur, ita et nominatur, distinguit eam: scilicet quoad impositionem nominis, vel quoad usum nominis impositi. Et tria dicit. Primo, quod quoad impositionem videtur falsa. Quod probat sic. Substantia non intelligitur a nobis distincte in propria natura, et tamen significatur. Ergo imponere possumus nomina distinctius significantia quam intelligimus. Consequentia vero, et antecedens pro secunda parte, probatur: quia cognitu, verbi gratia, accidentibus et proprietatibus lapidis, imponimus nomen illi substantiae lapidis, intendentes illam significatum iri per nomen; et tamen non cognoscimus distincte illam. — Secundo, quod quoad usum est simpliciter falsa. — Tertia, quod multis nominibus potest uti viator, exprimentibus divinam essentiam sub ratione ipsius essentiae divinae. Probantur haec duo: quia verisimile est esse in sacra

Scriptura huiusmodi nomina, ut ludas dicunt de nomine tetragrammaton, etc., sive imposita fuerint haec nomina a Deo, live ab angelo.

III. Ad fuce, pro quanto veritati non consonant, dictum est. Et ad primum quidem, quod non est imaginabile imponi nomen distinctius significans quam concipiatur. Et in littera redditur causa: quia voces significant res non nisi media conceptione intellectus; igitur significatio causatur ex conceptione; ergo distincta significatio supponit distinctam conceptionem, et confusa confusam, et maior maiorem, et minor minorem, etc. Quare iib hac universalissima regula de causa et causato, hacc excipienda sunt? — Probatio autem sua nihil valet: tum quia antecedens pro prima parte est falsum; tum quia pro secunda parte male probatur. Dico enim, et ita esse experimur, quod cognitis accidentibus, cognoscimus rem quondam sublatere, et secundum se esse et subsistere, etc.: et huiusmodi res nunquam magis significabitur quam cognoscetur. Si enim cognoscetur confuse, ut in exemplo dato, nunquam significabitur nisi confuse. Ex tunc siquidem nomine nunquam aliquis plus intelligit, quam perfectus impositor apprehenderit quamvis, ex meliori ingenio proprio, cognito alicuius nominis significato in re, discurrendo alia cognoscat. sicut ex principiis conclusiones deducimus. Sed hoc non est ex vi significationis nomini. Unde et ipsemet Scotus ibidem sub dubio primum dictum relinquere tandem videtur.

De secundo vero bene dicit Scotus: experimur enim quod multis nominibus utimur confuse notis, antequam ad notitiam distinctam illorum tenninomm veniamus.

De tertia autem, quia, experientia teste, nullum tale nomen divinum habemus; et rursus, quia frustra hominibus talia darentur nomina, quoniam nos non possumus Deum secundum se cognoscere, et quia tunc sufficienti auctori tale novitas hacc dicitur; et quia Dionysius, in I Caelest. Hierar., dicit, impassibile est nobis aliter lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum occultatum: videtur mihi simpliciter falsum dictum Scoti, et dicendum, ut in littera dicitur, quod Deus in hac vita non est a nobis nominabitur. nisi ex creaturi; et hoc tam quoad impositionem, quam usum.

IV. In responsione ad secundum dubitare novitius posset quo pacto abstractum significat ut quo, et non per modum

subsistentis: cum insiantivi nutem prae significare.

Ad hoc breviter sequentis, a modo affirmando. Substantiae, id est modum subsistenti

Et fit instetur quod in naso, et consuequod sed cum subiecto de significatione consignantia. Abintentione conveniunt in eat, ut in Praedica significatae formae t formae significatae.

DE SECUS
nullum
tialiter.

tur, non quid est
sed quid non est
dam, aut aliquid
ram vel operatio.

2. Praeterea, Ao/n.*: Omnem invenies, ad bonos live et laudative l est sensus, quod n sancti doctores a ipsius Dei distinguendum alicuius n sentiam pertinens, non dicuntur de i

3. Praeterea, se a nobis, secundum telligitur Deus a suam substantiam, positum a nobis, di substantiam.

Sed contra est Trin.*: Deo hoc sapientem esse, et dixeris, quo eius omnia nomina hi substantiam.

dc Deo dicuntur ipsius ad creaturam quod substantiam c sed remotionem alit eius ad alium, vel per de nominibus quae

1) dicit — P¹- Onur*. Omnia* P¹DFCaA

D. — IVo j m j TFGj K y) xoariw. — Om.

subsistentis: cum sit nomen substantivum, ut *albedo*, substantivi autem propnum est per modum substantiae significarc.

Ad hoc breviter dicitur, quod incidit lue sophisma Consequentis, u modo substantiae ad *hunc modum* determinate affirmando. Substantivum quidem significat per modum substantiae, idest *per* xe *stantis*, idest *solitarie*: ct non per modum subsistentis.

Et si instetur quod etiam *similas* significat *curvitatem in naso*, ct consequenter non significat formam solitarie, sed cum subiecto: respondetur quod hic non «st quaestio dc *significatione* ct consequentibus ad ipsam, sed dc *mado significandi*. Abstractum autem ct concretum in significatione conveniunt: quia utrumque puram formam significat, ut in *Praedicamentis* * dc albo dicitur, ct cx natura significatae formae oportet utrumque copulare subicctum formae significatae. Sed cx modo significandi differentia est'

quia concretum imponat sublectum ct compositum cx modo significandi, ut primum significatum (in cuius signum dicimu» quod simum est *nasus curvus*, prius nasum quam curvitatē exprimentes); abstractum vero subiectum cx modo significandi aut non importat (sed cx natura rei significatae), aut, si imponat, non importat principaliter, sed ultimo; unde e converso dicimus quod simius est *curvitas nasi*.

Significat igitur abstractum per modum substantiae quoad hoc, quia significat illud *per se*, idest non cum alio, cx modo significandi: ct hoc aut simpliciter, aut principaliter. Concretum nutem, cx modo significandi, principaliter <ignificat aliud cum re primo significata. – Unde dictum Avicennae, reprehensum ab Avenue, V *Metaphys.*, comm. xiv, li ratione modi significandi intclligitur, verum fuit. Nec ratio Averrois concludit oppositum: quoniam non tenet nisi in formalitcr significatis cx vi significationis.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ALIQUOD NOMEN DICATUR DE DEO SUBSTANTIALITER

I 5mf.. dm. n, art. 3, I *Cont, Cent.*, op. xxxj; ZXe Zbr.. qu. vu, an. 5.

ib SECUNDI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod nullum nomen dicatur de Deo substantialiter. Dicit unitn Damascenus': *Oportet singulum eorum quae de Deo dicuntur, non quid est secundum substantiam significare, sed quid non est ostendere, aut habitudinem Deo, aut aliquid eorum quae assequuntur naturam vel operationem.*

2. Praeterea, dicit Dionysius i cap. *de Div. Nom.*: Omnem sanctorum theologorum hymnum invenies, ad bonos thcarchiae processus, manifestative et laudative Dei nominationes dividentem*: ct est sensus, quod nomina quae in divinam laudem sancti doctores assumunt, secundum processus ipsius Dei distinguuntur. Sed quod significat processum alicuius rei, nihil significat ad eius essentiam pertinens. Ergo nomina dicta dc Deo. non dicuntur de ipso substantialiter.

3. Praeterea, secundum hoc nominatur aliquid a nobis, secundum quod intelligitur. Sed non intelligitur Deus a nobis in hac vita secundum suam substantiam. Ergo nec aliquod nomen impositum a nobis, dicitur de Deo secundum suam substantiam.

Sed contra est quod dicit Augustinus, VI *de Trin.*: Deo hoc est esse, quod fortem esse vel sapientem esse, et si quid dc illa simplicitate? dixeris, quo eius substantia significatur.* Ergo omnia nomina > huiusmodi significant divinam substantiam.

Respondeo dicendum quod de nominibus quae de Deo dicuntur negative, vel quae relationem ipsius ad creaturam significant, manifestum est quod substantiam eius nullo modo significant; sed remotionem alicuius ab ipso, vel relationem eius ad alium, vel potius alicuius ad ipsum. Sed de nominibus quae absolute ce affirmative de

Deo dicuntur, sicut *bonus, sapiens*, et huiusmodi, multipliciter aliqui sunt opinati.

Quidam enim dixerunt quod haec omnia nomina, licet affirmative de Deo dicantur, tamen inventa sunt ad aliquid removendum a Deo, quam ad aliquid ponendum m ipso. Unde dicunt quod, cum dicimus Deum esso *viventem*, significamus quod Deus non hoc modo est. sicut res inanimatae: ct similiter accipiendum est in aliis. Et hoc posuit * Rabbi Moyses ♦ – Alii vero dicunt quod haec nomina imposita sunt ad significandum habitudinem eius ad creata ut, cum dicimus *Deus est bonus*, sil sensus. *Deus est causa bonitatis m rebus*. Et eadem ratio est in aliis.

Sed utrumque istorum videtur esse inconveniens, propter tria. Primo quidem, quia secundum neutram harum positionum posset assignari ratio quare quaedam nomina magis de Deo dicerentur quam alia. Sic enim est causa corporum, sicut est causa bonorum: unde, si nihil aliud significatur, cum dicitur *Deus est bonus*, nisi *Deus est causa bonorum*, poterit similiter dici quod *Deus est corpus*, quia est causa corporum. Item, per hoc quod dicitur ' quod est corpus, remove-tur quod non sit ens in potentia tantum, sicut materia prima. – Secundo, quia sequeretur quod omnia nomina dicta de Deo, per posterius dicerentur de ipso: sicut *sanum* per posterius dicitur de medicina, eo quod significat hoc tantum quod sit causa sanitatis in animali, quod per prius dicitur sanum. – Tertio, quia hoc est contra intentionem loquentium de Deo. Aliud enim intendunt dicere, cum dicunt Deum viventem, quam quod sit causa vitae nostrae, vel quod differat a corporibus inanimatis.

Et ideo aliter dicendum est, quod huiusmodi quidem " nomina significant substantiam divinam,

a) *dicat Dlaiyfiut. – Diwtyuut dicit* otxficc.. – Io Iatu di. pro Omaox, OrxnIMm PBDGFtA c< eild. afr; et pro *bonos, beatos* PBEa>« » *jimpficijtc. – simplici multiplicitate vel multiplici simplicitate* D. – Pro *jho. qua* PFGak
y) *tuanina. – Om, codkci el cX a.*

i) *posuit. – puuit* ABCIH'.
t) *cre.ita. – creaturam* β.
c) c«c4 *dicatur. – On», codfeci ei α 6.*
n) *huiuiimojl quidem. – quaedtm Jiuiuiimodi B, huhnmodi quaedam Ga.*

ct praedicantur de Deo substantialiter, sed de-
jiciunt a repraesentatione ipsius. Quod sic patet.
Significant enim sic nomina Deum, secundum
quod intellectus noster cognoscit ipsum. Intel-
lectus autem noster, cum cognoscat Deum ex
creaturis, sic cognoscit ipsum, secundum quod
creaturae ipsum repraesentant. Ostensum est au-
an.i. tcm supra* quod Deus in se prachabct · omnes
perfectiones creaturarum, quasi simpliciter ut uni-
versaliter perfectus. Unde quaelibet creatura in-
tantum eum repraesentat, et est ei similis, inquan-
tum perfectionem aliquam habet: non tamen ita
quod repraesentet eum sicut aliquid eiusdem spe-
ciei vel generis, sed sicut excellens principium,
a cuius forma cifactus deficiunt, «cuius tamen
aliqualem similitudinem cifactus consequuntur :
sicut formae corporum inferiorum repraesentant
virtutem solarem. Et hoc supra" expositum est.
cum de Perfectione divina agebatur. Sic igitur
praedicta nomina divinam substantiam significant:
imperfecte tamen, sicut et creaturae imperfecte
eam repraesentant.

Cum igitur dicitur *Deus est bonus*. non est
sensus, *Deus est causa bonitatis*, vel *Deus non
est malus*: sed est sensus, *id quod bonitatem di-
cimus in creaturis*] *praeexistit in Deo*, et hoc
quidem secundum modum altiorecm. Unde ex hoc
non sequitur quod Deo competat esse bonum
inquantum causal bonitatem: sed potius e con-
verso, quia est bonus, bonitatem rebus diffundit
secundum illud Augustini, *de Doct. Christ.* *: *in-
quantum bonus est, sumus*.

Ai> primum ergo dicendum quod Damascenus
ideo dicit quod haec nomina non significant quid
est Deus, quia a nullo istorum nominum expri-
mitur quid est Deus perfecte : sed unumquodque
imperfecte eum significat, sicut et creaturae im-
perfecte cum repraesentant.

Ad secundum dicendum quod in significatione
nominum, aliud est quandoque a quo imponitur
nomen ad significandum, et id ad quod signifi-
candum nomen imponitur: sicut hoc nomen *lapis*
imponitur ab eo quod laedit pedem, non tamen
imponitur ad hoc significandum quod significet
laedens pedem, sed ad significandam quondam
speciem corporum: alioquin omne laedens pedem
esset lapis. Sic igitur dicendum est quod huius-
modi divina nomina imponuntur quidem a pro-
cessibus deitatis: sicut enim secundum diversos
processus perfectionum, creaturae Deum reprae-
sentant, licet imperfecte; ita intellectus noster4, »
secundum unumquemque processum, Deum co-
gnoscit et nominat. Sed tamen haec nomina non
imponit ad significandum ipsos processus, ut, cum
dicitur *Deus est vivens*, sit sensus, *ab eo i pro-
cedit vita*: sed ad significandum ipsum rerum
principium, prout in eo praeexistit vita, licet emi-
nentiori modo quam intelligatur vel significetur.

At) tertium dicendum quod essentiam Dei in
hac vita cognoscere non possumus secundum
quod in se est*: sed cognoscimus eam secundum
quod repraesentatur in perfectionibus creatura-
rum. Et sic nomina a nobis imposita eam si-
gnificant.

nentia vero ex tno
articulo patet. Ita
ficato non habetur
liter importatur, e
nomen imponat l
non habet locum,
sinuatur quod boni
significetur, quia s
VIII. In ropon

tbM. w.y

j b i.ap-xun.

TERI

S|

est *. Sed nomii
cuntur de Deo,
vel *Ico*, vel aliqi
mina dicta de C
2. Praeterea,
de aliquo, a quo
praedicetur. Sed
sapiens, et similia,
de eo praedicenti
Cael. Hier. Ergo
prie dicitur de D
3. Praeterea, i
de Deo nisi meta
Sed omnia huiustr,
corporales conditic
porc, et cum con
modi, quae sunt
omnia huiusmodi
taphorice.

Sed contra est (
de Fide ' *: *Sunt q
ter proprietatem di
quae perspicuam di
ritatem; alia vero st
Iudinem de Deo di
mina dicuntur de l
dicuntur proprie.*

Respondeo dicen i
Deum cognoscimus
bus in creaturas ab
nes in Deo sunt sect
quam in creaturis.

oiwu vor ir j dicta j
. i i. emiu Zi ffJ dC Av> pD.
dc Fide. – dc
y) u-rfur. – rero BCD.
δ) – few ACDEC

I x titulo. ly *proprie* pote
distinguitur contra *com*
citur proprie de homine,
ut distinguitur contra m
proprie de hominc. *fort*
cit rignificatum nominh

o) *Daa tn U* frachabct. – *Deni in ** fciM ABE, t> *ti in n* pio
habet G.
») *rtbui difundit.* – f w rcbui in/undit B.

*) *intellectui nuder.* ~ Om. I . on· no *noster*, *Intellectui* p>*I *no-*
minat pomi cJ. a.
λ) *ab eu.* – λ *Iko* cI .I è.

Commentaria Cardinalis Caictani

J x titulo, *nomen dicatur*, idest *secundum suum formale
significatum attribuat* : et non, secundum id quod co-
pulat, aut pro quo supponit, etc. *Substantialiter*, ut distin-
guitur contra *accidentaliter*, vocando *accidens* omne quod
cit extra esse rei: sic enim *homo* dicitur substantialiter de
Socrate, *disciplinabile* vero et *album* dicuntur accidentaliter
de eodem. Nec restringe» quaestionem: sed. iuxta tituli am-
plitudinem. sive *substantialiter* complete, ut ultima diffe-
rentia vel definitio, sive *substantialiter* incomplete, ut *ani-
mal* respectu hominis, dicatur, totum sub quaesito praesenti
concluditur, cum quaerimus. An aliquod nomen substan-
tialiter de Deo dicatur.

II. In corpore quinque: primo, ponit in quibus nomi-
nibus habet locum haec quaestio; secundo, refert duas opi-
niones; tertio, reprobat eas; quarto, respondet quaesito
affirmative; quinto, ostendit quis sit sensus, cum huiusmodi
nomina Deo attribuuntur. Et patet particularum distinctio
in littera.

111. Quoad *primum*, duo dicit. Primo, quod sunt tria
genera nominum de Deo: negativa, ut *incorporeus*, *im-
mensus*, etc.; relativa, ut *Dominus*, *finis*, *efficiens*; et po-
sitiva absoluta, ut *ens*, *sapiens*, *vivens*, etc. – Secundo, quod
quaestio non est de primo aut secundo genere, sed tertio
tantum : quia constat quod illa puram negationem, aut re-
lationem significant, sicut *album* puram qualitatem.

IV. Quoad *secundum*, duae sunt opiniones. Prima est
ponentium nomina haec dici de Deo negative: secunda,
relative. Et patet.

V. Quoad *tertium*, contra utramque opinionem simul
tripliciter arguitur clare. In secunda tarnen ratione, adverte

quod fundatur super illa maxima. Omne nomen primum
dicitur de eo de quo dicitur formaliter, quam de celeris»
quomodolibet aliter dicatur.

VI. Quoad *quartum*, conclusio responsiva quaesito affir-
mative est: Huiusmodi nomina dicuntur de Deo substan-
tialiter, imperfecte tamen. – Probatur. Nomina significant
Deum ut n nostro intellectu cognitum: ergo ut cognitum
ex creaturis; ergo ut repraesentatum ex creaturis; ergo ut
assimiluntur ei creaturae ergo ut supereminens principium,
cuius forma defectively participatur ab eis: ergo substantia-
liter.

Antecedens patet ex l *Periherm.* -, cum prima et se-
cunda consequentia. Tertia autem est per se nota. Quarta
vero probatur ex iv quaestione: quia non ut repraesentatum
similitudine specifica aut generic*; igitur analoga, ut princi-
pium, etc. Ultima autem manifeste sequitur: si enim *quod
quid est* cuiusque creaturae diminuta quaedam similitudo
est substantiae divinae simplicissimae, oportet ut ipsa di-
vina substantia participetur, repraesentetur, cognoscatur,
nominetur, et significetur, etc.

VII. Quoad *quintum*, sensus propositionum ex dictis
aperitur, explicate dicendo quod, cum dicimus *Deus est
bonus*, census est, *id quod bonitatem m creaturis dicimus,
est in Deo*, et hoc nltiori modo.

Adverte hic duo. *Primo*, quod ly *est* denotat habitudi-
nem formalem ita quod intendit, *est in Deo formaliter*.
Non sic potest exponi *Deus est corpus*, etc. – *Secundo*, quod
ly *et hoc ditiori modo* non est accipiendum ut pars signi-
ficati. Non enim, cum dicimus *Deus est bonus*, significatur
bonitas Dei et eminentia eius, sed bonitas tantum: emi-

nentia vero ex modo significandi innuitur, ut ex sequenti articulo patet. Ita quod, dicendo *Deus est bonus*, ex significato non habetur niti quod id quod *boni* nomine formaliter importatur, est in Deo fonnaliter. Et quoniam *boni* nomen importat bonitatem in concretionem, quae in Deo non habet locum, quia est modus imperfectus; ideo insinuatur quod bonitas est in Deo eminentiori modo quam significetur, quia significatur ut est in creaturis.

VIII. In responsione ad primum, adverte quod, apud

excellentes doctores. non est idem significare *quid est*, et esse nomen substantiale: quoniam ad primum exigitur perfectio, ad secundum non, ut in littera dicitur. Et radix est, quia loquuntur proprie de *quid* posterioristice et metaphysice, quod absque propriis non est: et non topice, quod communibus contentatur.

IX. In responsione ad secundum, distinctio est. sub aliis verbis: *importare processus* dupliciter, *formaliter*, vd *originaliter*.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ALIQUOD NOMEN DICATUR DE DEO PROPRIE

1 *Sciit.*, disu nr, qu. i trt. i; dist. xxn, ux **T**; di»t. nwi, trt. 2; «fiat. xxxv, irt.i,iUi;
1 *Cent. Gent.*, cap, sa; *Dc Pot.* qu. vn, are 5.

d tertium sic proceditur. Videtur quod nullum nomen dicatur de Deo proprie. Omnia enim nomina quae de Deo dicuntur sunt a creaturis accepta, ut dictum est. Sed nomina creaturarum metaphorice dicuntur de Deo, sicut cum dicitur *Deus es! lapis*, vel *leo*, vel aliquid huiusmodi. Ergo omnia nomina dicta de Deo, dicuntur metaphorice.

2. Praeterea, nullum nomen proprie dicitur de aliquo, a quo verius removetur quam de eo praedicetur. Sed omnia huiusmodi nomina, *bonus*, *sapiens*, et similia, verius remonentur a Deo quam de eo praedicentur, ut patet per Dionysium, n cap. *Cael. Hier.* Ergo nullum istorum nominum proprie dicitur de Deo.

3. Praeterea, nomina corporum non dicuntur de Deo nisi metaphorice, cum sit incorporeus. Sed omnia huiusmodi nomina implicant quasdam corporales conditiones: significant enim cum tempore, et cum compositione, et cum aliis huiusmodi, quae sunt conditiones corporum. Ergo omnia huiusmodi nomina dicuntur de Deo metaphorice.

Sed contra est quod dicit Ambrosius, in lib. II *de Fide* : *Sunt quaedam nomina, quae evidenter proprietatem divinitatis ostendunt; et quaedam quae perspicuam divinae maiestatis exprimunt veritatem; alia vero sunt, quae translativae per similitudinem de Deo dicuntur.* Non igitur omnia nomina dicuntur de Deo metaphorice, sed aliqua dicuntur proprie.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, Deum cognoscimus ex perfectionibus procedentibus in creaturas ab ipso; quae quidem perfectiones in Deo sunt secundum eminentiorem modum quam in creaturis. Intellectus autem noster eo

modo apprehendit eas. secundum quod sunt in creaturis: et secundum quod apprehendit, ita significat per nomina. In nominibus igitur * quae Deo attribuimus, est duo considerare: scilicet, perfectiones ipsas significatas, ut bonitatem, vitam, et huiusmodi; et modum significandi. Quantum igitur ad id quod significant huiusmodi nomina, proprie competunt Deo, et magis proprie quam ipsis creaturis, et per prius dicuntur de eo. Quantum vero ad modum significandi, non proprie dicuntur de Deo: habent enim modum significandi qui in creaturis competit.

Ad primum ergo dicendum quod quaedam nomina significant huiusmodi perfectiones a Deo procedentes in res creatas, hoc modo quod ipse modus imperfectus quo a creatura participatur divina perfectio, in ipso nominis significato includitur. sicut *lapis* significat aliquid materialiter ens: et huiusmodi nomina non possunt attribui Deo nisi metaphorice. Quaedam vero nomina significant ipsas perfectiones absolute, absque hoc quod aliquis modus participandi claudatur * in eorum significatione, ut *ens*, *bonum*, *vivens*, et huiusmodi: et talia proprie dicuntur de Deo.

An secundum dicendum quod ideo huiusmodi nomina dicit Dionysius negari a Deo quia id quod significatur per nomen, non convenit eo modo ei, quo nomen significat, sed excellentiori modo. Unde ibidem dicit Dionysius quod Deus est *super omnem substantiam et vitam*.

Ad tertium dicendum quod ista nomina quae proprie dicuntur de Deo, important conditiones corporales, non in ipso significato nominis, sed quantum ad modum significandi. Ea vero quae metaphorice de Deo dicuntur, important conditionem corporalem in ipso suo significato.

a) *omnia nomina dicta de Dcn.* – numoia *dicta de /ko* IM) et *ab, omnia dicta de Dec* pD.
?) *de l'idc.* – *de Trinitate* codice» et *ab.*
7) *igitur.* – *vero* BCD.
8) *qui.* – *huic qui* ACDEG.

1) *claudatur.* – *includitur* ABCDEG. – Ante *huiusmodi* coJicw sd-dunt *alia*.
y) *a Deo.* – *de Deo* BD. – Pnn eoarfair t.Idunt *Dec*, et *ci* ora. ABCDEF.
q) *Dent est.* – *est* Pj>.

Commentaria Cardinalia Caletani

is titulo, ly *proprie* potest sumi dupliciter. Uno modo, ut distinguitur contra *communiter*: et sic *anima!* non dicitur proprie de homine, qui dicitur de aliis. Alio modo, ut distinguitur contra *metaphorice*: et sic *animal* dicitur proprie de homine, *florere* nutem non. Proprie enim dici, est significatum nominis inveniri in eo de quo dicitur, te-

eundum sc: metaphorice nutem, est significatum nominis inveniri in eo de quo dicitur, *secundum suam similitudinem tantum*. Hic sumitur *proprie*, ut distinguitur contra *metaphorice*.

II. Circa ordinem horum articulorum, dubium occurrit: quoniam praeposterus videtur ordo senatus in 3 et 3 articulo.

Quia, in ordine compositive, communiora prius tractanda ■uni: communius autem est nomen proprie dictum de aliquo, quam substantialiter; quoniam accidentalialia nomina etiam proprie dicuntur, ut patet dicendo *Socrates est albus*.

III. Ad hoc breviter dicitur, quod ordo horum articulorum est optimus. Non tamen attenditur penes communitatem maiorem et minorem, sed intimiorem ac priorem rationem dubitandi. Prima namque quaestio cum sit quaestio *an est*, ideo prima quaerendi ratio est: *an Deus sit nominabitis*. Secundam vero quaestionem constat esse quaestionem *quid est*, et ideo secunda quaerendi ratio est: *quid in Deo est nominabite*, substantia scilicet sua. an relatio, an negatio, etc. Tertia vero quaestio quoniam est *quia est*, ideo tertio loco quaerendum est: *quomodo Deus nominatur*. Et inter hos modos datur latitudo. nam primus spectat ad ipsam nominis praedicationem, scilicet *proprie* vel *metaphorice*; secundus, ad unitatem et multitudinem. scilicet *synonyme*, etc. - Constat autem quod tolis est ordo senatus in littera. Optimus igitur est.

Nec est verum quod *dici proprie* sit communius quam *dici substantialiter*: sed habent se sicut excedentia et excessa. Quoniam dici substantialiter contingit et proprie et metaphorice: possumus enim *quod quid est* rerum metaphorice significare, ut antiqui fecerunt. Unde, post determinationem quod dicuntur nomina de Deo substantialiter, merito dubitatum est an dicantur de Deo proprie.

IV. In corpore duo: primo, distinguit; secundo, respondet quaesito. Quoad *primum*, distinguit ea quae sunt in nomine dicto de Deo, sic. In nominibus Deo attributis sunt duo: scilicet perfectio significata, et modus significandi. – Probatur haec distinctio sic. Perfectiones procedentes in creaturas α Deo, sunt eminentiori modo in Deo quam in

creaturis, ergo hebent in se duo, scilicet ipsam perfectionem. et modum essendi: ergo conceptus nostri de Deo habent in se duo proportionalitcr, scilicet rem conceptam, et modum concipiendi: ergo nomina attributa Deo habent in se duo, scilicet rem significatam, et modum significandi.

Antecedens patet, cum prima consequentia. Secunda vero probatur: quia Deum ex his perfectionibus cognoscimus, non quomodolibet, sed secundum modum quo sunt in creaturis; idest, quod Deum ex effectibus suis sic cognoscimus, quod modus essendi cifctuum redundat in nostrum modum concipiendi proportionalitcr. Et sic conceptus de Deo in duo distingui oportet, non tanquam in diversa conceptu; sed in unum ut rem conceptam, et alterum ut modum, non rei conceptae, sed ipsius conceptus, qui tamen modus ipsius conceptus a modo rei conceptae derivatur. Tertia nutem sequela evidens est.

V. Quoad *secundum*, iuxta membra duo distinctionis factae, respondet quaesito unica conclusione bimembri. Est autem conclusio haec: Aliqua nomina dicta de Deo. proprie et magis et prius dicuntur de Deo *quoad rem significatam*; nulla nutem *quoad modum significandi*. – Haec ultima para probatur; quin habent modum significandi propnum creaturarum» Prima autem pars relinquitur per se nota ex dictis in qu. iv.*

VI. In responsione ad primum, adverte ly *in ipso nominis significato*, quod intelligitur de significato formali proprio, non autem de materiali et communi. *Sapientia* enim non significat qualitatem nisi gratin materiae, et tanquam quid commune: ex formali enim et sibi proprio significato, nec qualitas, nec habitus, nec aliquid aliud insinuat, nisi ratio ordinandi, iudicandi, regendique, etc.; quam contingit esse substantiam et accidens, habitum et actum, etc.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM NOMINA DICTA DE DEO SINT NOMINA SYNONYM \

1 SraL» n, art. 3; dist. xxii, «n. 3; 1 *Coat. Gent.*, cap. xxxv; *Je Put.* qu.vn. π ό, *Gimpend. Diegl.*, cap. xxv,

QUARTVM sic proceditur. Videtur quod nomina dicta de Deo, sint nomina synonyma. Synonyma enim nomina dicuntur, quae omnino idem significant. Sed ista nomina dicta de Deo. omnino idem significant in Deo: quia bonitas Dei est eius essentia, et similiter sapientia. Ergo ista nomina sunt omnino synonyma.

2. Si dicatur quod ista nomina significant idem secundum rem, sed secundum rationes diversas. contra: Ratio cui non respondet aliquid in re, est vana; si ergo istae rationes sunt multae, et res est una, videtur quod rationes istae sini vanae.

3. Praeterea, magis est unum quod est unum re et ratione, quam quod est unum re et multiplex ratione. Sed Deus est maxime unus. Ergo videtur quod non sit unus re et multiplex ratione. Et sic nomina dicta de Deo non significant rationes diversas: et ita sunt synonyma.

Sed contra, omnia > synonyma, sibi invicem adiuncta, nugationem adducunt, sicut si dicatur *restis indumentum*. Si igitur omnia nomina dicta de Deo sunt synonyma, non posset convenienter

dici *Deus bonus*, vel aliquid huiusmodi; cum tamen scriptum sit lerem. xxxh ♦ *Fortissime, magne, potens. Dominus exercituum nomen tibi*.

Respondeo dicendum quod huiusmodi nomina dicta de Deo, non sunt synonyma. Quod quidem facile esset videre, si diceremus quod huiusmodi nomina sunt inducta ad removendum, vel ad designandum 1 habitudinem causae respectu creaturarum: sic enim essent diversae rationes horiipro nominum secundum diversa negata, vel secundum diversos effectus connotatos. Sed secundum quod dictum est * huiusmodi nomina substantiam divinam significare licet imperfecte, etiam plane apparet, secundum praemissa, * quod habent rationes diversas. Ratio enim quam significat nomen, est conceptio intellectus de re significata per nomen. Intellectus autem noster, cum cognoscat Deum ex creaturis c, format ad intelligendum Deum conceptiones proportionales perfectionibus procedentibus a Deo in creaturas. Quae quidem perfectiones in Deo praeexistunt unite et simpliciter: in creaturis vero recipiuntur divise et multipliciter. Sicut igitur diversis perfectionibus crea-

turarum responde repraesentatum potrarum varie et multiplicibus conceptibus unum omnino simcepciones imperfecte Deo attributa, liciquia significant Cidiversis, non sum

Et sic patet synonyma dicuntur unam rationationes diversas unum significant:

f.) *enim*. – *viro* B.
o) *et*. – *qttail* ACDE,

Tx titulo, *synonyma* 1 bentia ita quod idest *bonus*, etc.

II. In corpore, re negative, sic: Nomini synonyma.

Probatur dupliciter art. 2 confutato»; see mur. *Prima* probatio diversae, fecundum di' ergo non sunt synonj

Secunda probatio ex creaturis; ergo eoojOrtionatac perfectionii ergo aut variae et mu correspondences; ergo attributorum aut diri sunt synonyma. – Anipatet. Secunda aurem sicut idem simpliciter o. sent.itur in esse rc.di. ii cere, ita multis concepti conceptio ipsa est ratic

III. Circe illam proldum tertiam consequentiam, *est conceptu» m* bium. Tum quia IV *Me* quod ratio quam ligni autem quod definitio n definitu. Tum quia *rat conceptus* autem primai

Ad hoc bresiter dici et theologos, in propos. *formaliter*, vel *denomin* bedinc formalitcr, et pñ Si sutnirur formalitcr, si et significat relationem gnificat conceptionem c Conceptio enim mentalis quo refertur nomen in ii autem, quia est id quo c praesenti autem littery eo pro conceptione mentali, quia fignificatur proxime cato per nomen ultimo.

IV. Adverte hic. quod de rebus, sed de notuinibu quaettio potui» «u ferte di melium obiccti'arum, ut 5 lenam de rebus, scilicet ' norum; divinum tamen

Scm-ka» Tmiw. IX 11

.) idem *lecunJmn nem.* – *unum* ABCDE, *unum* (idem *unum* F, *idem* ctpjngiü *tecunJum rem* FGa. vel *idem fecundum rem* margo A. – Poti *sed* D <ddh *multa*.
?) *tint.* – *finit* ABCDEGaE
y) o«nU. – *omnia nomina* ABDF, *nominj* CEGah. – Pro *dicatur, dicam* ABCUE.

2) *temorendum, vel ad dciignandutn.* *removendam vel ad Jcti pandam* P.
-> *tignifeare.* – *iignifamt* DO. – Pro *etiam, et* D.
c) cmm ZKwiti *ex creaturis.* – CMM «om cegnmeaf *Deum uiU cx creaturi»* B. – Pñ» *CMceptumes proportionate. conceptiAct praportmnales* oxjco.

QUAESTIO XIII. ARTICULUS IV

hilarum respondet unum simplex principium, repraesentatum per diversas perfectiones creaturarum varie et multipliciter; ita vanis et multiplicibus conceptibus intellectus nostri respondet unum omnino simplex, secundum huiusmodi conceptiones imperfecte intellectum. Et ideo nomina Deo attributa, licet significant unam rem. tamen, quia significant cam sub rationibus multis ♦ ct diversis, non sunt synonyma.

Et sic patet solutio ad primum: quia nomina synonyma dicuntur, quae significant unum secundum unam rationem. Quae enim ’ significant rationes diversas unius rei, non primo ct per se unum significant: quia nomen non significat rem,

nisi mediante conceptione intellectus, ut dictum est *.

Ari. I.

Ab secundum dicendum quod rationes plures horum nominum non sunt cassae cl* vanae: quia omnibus cis respondet unum quid simplex, per omnia huiusmodi multipliciter et imperfecte repraesentatum.

An tertium dicendum quod hoc ipsum ad perfectam Dei unitatem pertinet, quod ea quae sunt multipliciter ct divisim in aliis, in ipso sunt simpliciter ct unite. Et ex hoc contingit quod est unus re et plures secundum rationem ∴ quia intellectus noster ita multipliciter apprehendit cum, sicut res multipliciter ipsum repraesentant

rj «him. — rm; B.

.) if, — <juail ACDE, om. F. — Pant liutplojr BD «Jdunt \$iu>d nt.

ii plum tmtndum rafitotcm. — plum ratiunr BO.

Commentaries Cardinalis Caictani

In titulo, *synonyma*, idest iddm omnino significatum habentia: ita quod idem ait dicere *Deus est sapiens*, et *Deus est bonus*, etc.

II. In corpore, respondet quaesito unica concludonv negative, sic: Nomina huiusmodi attributa Deo, non sunt synonyma.

Probatur dupliciter pnrno, secundum illa* duas vias in art. 3 confutatas; secundo, iuxtu sententiam quum sequimur. *Prima* probatio est; rationes horum nominum sunt diversae, secundum diversa negata uut causata, apud illos; ergn non sunt synonymo.

Secunda probatio est: intellectus noster cognoscit Deum cx creaturis, ergo conceptione* nostrae dc Deo sunt proportionatac perfectionibus procedentibus n Deo in creaturo; ergo sunt variae ct multiplices, atque uni omnino simplici correspondents; ergo rationes huiusmodi nominum Deo attributorum sunt diversae: ergo nomina huiusmodi non sunt synonyma. — Antecedens, cum prima consequentia, patet. Secunda autem probatur cx vi proportionis: quia sicut idem simpliciter omnino multis perfectionibus repraesentatur in case rcali. ita in esse intentional!. quod c>l dicere, ita multis conceptionibus. Tertia vero probatur: quii conceptio ipsa est ratio nominis. Ultima est per sc nota.

III. Circa illuni propositionem assumptam od probandum tertiani consequentiam, scilicet *ratio quam significat nomen, est conceptio intellectus dc rc significata*, est dubium. Tum quia IV *Mctaphys.*, text. comm, xxvitt ., dicitur quod ratio quam significat nomen, est definitio: constat autem quod definitio non est conceptio, cum idctificctur definito. Tum quia *ratio* nomen est scunJae intentionis, *conceptus* autem primae.

Ad hoc breviter dicitur, quod *ratio*, apud philosophos ct theologos, in proposito, dupliciter tumi potest, scilicet *formaliter*, vel *denominative*; sicut *album* sumitur pro ul-bodinc formaliter, ct pro rc quae est alba, denominative. Si sumitur formaliter, sic est nomen intentionis secundae, ct significat relationem quondam. Si denominative, sic significat conceptionem ct definitionem, sed diversimode. Conceptio enim mentalis ratio nominis dicitur, quia est id quo refertur nomen in significatum extra animam: definitio nutem, quia est id quo explicatur nominis significatum. In praesenti autem littera, constat rationem sumi denominative pro conceptione mentali. Et dicta est significari per nomen, quin significatur proxime: definitio nutem esc ratio significata per nomen ultimo. — Et sic patet solutio obsectorum.

IV. Adverte hic, quo»! quaestio praesentis litterae non est de rebus, sed dc nominibus. Et proptcrca, quamvis praesens quaestio potuisset forte decidi ex diversitate rationum formalium obicctivarum. ut Scotistue faciunt, immiscendo materiam dc rebus, scilicet de distinctione attributorum divinatorum; divinum tamen Auctoris ingenium, cum didicit cx

I *Perihcrm.** quod nomina *sunt signa earum quae sunt m* * Cip. », --» . *anima pastionum*, iormalitrimc diversitatem significationis in nomlnibui ostendit cx diversitate conceptionum animae significatarum, absque mixtione aliarum difficultatum dt rebus. Cum h.tc enim decisione stat utraque pars contradictionis in materia de attributis. Propter quod. ne tanta operis divinitas foedetur, non est hic tractandum dc distinctione illa attributorum; sed sit quaestio specialis.

V. In responsione ad secundum, notu quod in *pluribus conceptibus* clauduntur duo, «cllicct assimihctio ad obiectum, ei pluralitas eorum. Si quaeratur ergo: *Multis dc rt, puta Deo, conceptibus quid respondit in re?* respondendum cit. quod ipsis conceptibus respondet res una multipliciter imitabilis seu repraesentabilis: pluralitati autem ipsorum conceptuum non respondet pluralitas in rc obiecta, sed eminentia illius, cx qua habet quod unite contineat quod divisim ab alio apprehenditur. Unde arguere cx distinctione conceptuum ad distinctionem obiectae rei. est arguere a distinctione effectuum ad distinctionem causae: quod putet esse ridiculum, quoniam cum multitudine effectuum stat uniti-» cauwe. ut patet. Et proptcrca in littera utrumque tangitur, dum dicitur quod cis respondet unum simpliciter, multipliciter repraesentatum.

VI. In responsione ad tertium, adverte quod illa propositio, *Deus es! unus re, ct plures secundum rationem*, potest dupliciter percipi. Uno modo, ut sit multiplex ratione *subieclivc*, idest quod sit subiectum plurium conceptuum: et est falsa, quoniam unicus est conceptus in intellectu divino, quo sc ct omnia simul intdligit. Alio modo, *objective*, idest quod est obicctum plurium conceptuum, sive nctualicr sive rirtualiter: ct sic est vena, ct ad propositum. Ita quod Deus dicitur multiplex secundum rationem, idest, est obicctum verificaat actu vel virtute plures conceptiones dc eo.

VII. In eadem responsione, adverte radicem praedictae propositionis, cx parte Dei, esse eminentem eius unitatem; cx parte vero intellectus nostri, esse proportionem eius ad sensibilia. Et intendit quod causa talis ac tantae pluralitatis rationum dc Deo, quae nominibus significantur, est tanta elongatio nostri intellectus ab illa sumina unitate, quod adeo dcarticulate intelligit, quemadmodum in rebus extra divcfiificantur imitationes divinae. Sicut enim extra, aliud est iustitlu, aliud -«pientin, etc., ita etiam in intdlectu nostro: ct hoc, ut infra ♦ patebit, quia est infimus intellectus. — Et nota quod non dixit: *quia intellectus accipit a rebus*; •cd dixit: *quia intellectus ita multipliciter apprehendit, sicut res multipliciter repraesentant*. Unde, si intellectus noslcr non acciperet scientiam α rebus, ut contigit in Adam, nihil minus idem sequitur, cx hoc quod intellectus proportionalis est rebus, ut in littera dicitur.

VIII. Ex hac nutem radice, tu qui alios rwpids. habere

QUAESTIO XIII, ARTICULUS V

facile ꝑore radicem pluralitatis rationum de Deo. Si enim tanta pluralité oritur cx «ununa unitate obiecti respectu intellectus tutu remoti, minor pluralitas orietur cx eadem respectu intellectus propinquioris, nulla autem pluralitas erit respectu propinquissimi. Et cum constet quod propinquissimus intellectui non iit, qui ab intellecto aliquo modo distinguitur, solus divinus intellectus restat, respectu cuius

cx illa summa unitate nulla conceptuum pluralitas oritur. Radix ergo, absolute et universaliter loquendo, et non tantum respectu nostri, quare Deus est multiplex ratione, est eius perfecta unitas, et finitas intellectus creati. – Quod ideo hic diximus, quia cx hac littera deducitur: non quod ad hanc spectet quaestionem, quae de Nominibus «t, et consequenter non nisi de dependentibus n nobis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM EA QUAE DE DEO DICUNTUR ET CREATURIS. UNIVOCE DICANTUR DE IPSIS

I Srtii/., Prûl., art. 1, «d   du. XXX, qu. v. art. a, «d 1; diet. kXxl, ꝑu   j; I *Cant. Gent.*, cap. sxxu, mm, xiiiv; /λτ IVrir., qu. h, art. 11; *Ik* />t.. qu. ni, art. 7; *Compend. Thtol.*, cep. uni.

W,STl M s*c proceditur. Videtur quod va quae dicuntur de Deo et creaturis, univoce de ipsis dicantur. Omne enim -<<'*fc'acquivocum   reducitur ad univocum, sicut multa ad unum. Nam si hoc nomen *canis* aequivoce dicitur de latrabili et marino, oportet quod de aliquibus univoce dicatur, scilicet de omnibus latrabilibus: aliter enim esset procedere in infinitum. Inveniuntur autem quaedam agentia univoca, quae conveniunt cum suis effectibus in nomine et definitione, ut homo generat hominem; quaedam vero agentia acquivoca, sicut sol causal calidum, cum tamen ipse non sit calidus nisi aequivoce. Videtur igitur quod primum agens, ad quod omnia agentia reducuntur, sit agens univo-cum. Et ita, quae de Deo el creaturis dicuntur -, univoce praedicantur.

2. Praeterea, secundum acquivoca non attenditur aliqua similitudo. Cum igitur creaturae ad Deum sit aliqua similitudo, secundum illud *Genes.* i ♦ *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, videtur quod aliquid univoce de Deo et creaturis dicatur.

3. Praeterea, mensura est homogenca mensurato, ut dicitur in X *Metaphys.* ♦ Sed Deus est prima mensura omnium entium, ut ibidem dicitur. Ergo Deus est homogenous creaturis. Et ita aliquid univoce de Deo et creaturis dici potest

Sed contra, quidquid praedicatur de aliquibus secundum idem nomen et non secundum eandem rationem, praedicatur de eis aequivoce. Sed nulum nomen convenit Deo secundum illam rationem, secundum quam dicitur de creatura: nam sapientia in creaturis est qualitas, non autem m Deo; genus autem variatum mutat rationem, cum sit pars definitionis. El eadem ratio est in aliis. Quidquid ergo de Deo et creaturis dicitur, aequivocce dicitur.

Praeterea^ Deus plus distat a creaturis, quam quaecumque creaturae ab invicem. Sed propter distantiam quarundam creaturarum, contingit quod nihil univoce de cis praedicari potest; sicut de his quae non conveniunt in aliquo genere. Ergo

multo minus de Deo et creaturis aliquid univoce praedicatur: sed omnia praedicantur aequivoce.

Respondeo dicendum quod impossibile est aliquid praedicari de Deo et creaturis univoce. Quia omnis effectus non adaequans virtutem causae agentis, recipit similitudinem agentis non secundum eandem rationem, sed deficienter: ita ðt quod divisim et multipliciter est in effectibus, in causa est simpliciter et eodem modo; sicut sol secundum unam virtutem, multiformes et varias formas in istis inferioribus producit. Eodem modo, ut supra * dictum est, omnes rerum perfectiones, quae sunt in rebus creatis divisim et multipliciter, m Deo praeexistunt unite. Sic igitur, cum aliquod nomen ad perfectionem pertinens de creatura dicitur, significat illam perfectionem ut distinctam l secundum rationem definitionis ab aliis: puta cum hoc nomen *sapiens* de homine dicitur, significamus aliquam perfectionem distinctam ab essentia hominis, et a potentia el ab esse ipsius, et ab omnibus huiusmodi. Sed cum hoc nomen de Deo dicimus, non intendimus significare aliquid distinctum ab essentia vel potentia vel esse ipsius. Et sic, cum hoc nomen *sapiens* de homine dicitur, quodammodo circumscribit † et comprehendit rem significatam: non autem cum dicitur de Deo, sed relinquit rem significatam ut incomprehensam, et excedentem nominis significationem. Unde patet quod non secundum eandem rationem hoc nomen *sapiens* de Deo et de homine dicitur. Et eadem ratio est de aliis. I nde nullum nomen univoce de Deo et creaturis praedicatur.

Sed ; nec etiam pure aequivoce, ut aliqui dixerunt. Quia secundum hoc, cx creaturis nihil posset cognosci de Deo. nec demonstrari; sed semper incideret fallacia Aequivocationis. Et hoc est tam contra philosophos, qui multa demonstrative de Deo probant \ quam etiam contra .Apostolum dicentem, *Rom.* i ♦ *invisibilia Dei per ea quae † ꝑ* ~ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.*

Dicendum est igitur quod huiusmodi nomina dicuntur de Deo et creaturis secundum analogiam * idest proportionem. Quod quidem dupli-

citer contingit in r bent proportionem de medicina et urir ordinem et propor cuius hoc quidum vel cx eo quod unum, sicut *sanum* ‹ inquantum medicir animali. Et hoc n creaturis analogice univoce. Non em nisi ex creaturis, l quidquid * dicitur eundum quod est t ut ad principium excellenter omnes

Et ' iste modus puram auquivocati nem. Neque enim est una ratio, sicut diversu, sicut in a multipliciter dicitu nes ad aliquid ' ' dictum, significat medicina vero dic sanitatis.

Ad primum erge cationibus oportea

'n iuid^dd, — hoc fa . ei. — *n iu* .uio) m) of. — Om. co&et. λ) *ahjuid*. — Om. eM p) *animalia*. — Om. rod u».-A ea. —

• V«fK Λ.

' S Th u.III. II. • b.x Ib. IX ap i.o. n.

• V«fK Λ.

I s titulo, ly *untroct* iuntur univoca: ne etiam in tine huius ai In corpore quatuor, quod nun univoce; m tertio, alfirmut quod a giam ad duo praediet II. Quoad *primum*. munia Deo et creaturis batur sic. Omnis elfe multipliciter quod in c ergo recipit similitudit rationem: ergo creatu etiones quae in Deo i perfectionem imponar gniheant aliquid distin non tigiticant aliquid mina, dicta de creaturi de Deo autem, rdinqu nominis significationem cuntur de Deo et aliis non dicuntur univoce ‹ Antecedens declarati quod declaratio non es iulis. Ex qua etiam pn manifesta relicta ot. eu liqui», in littera ut per gnificatu turmalibus ad et pluralitatem runatus, inuin. Ipsum tamen cx quartae, tleclaratur numen commune Deo

·) dicuntur. — praedicantur BU>, om. EpCD.

f) did poteit. — dicitur AhCDE.

γ) ita ut. — ita et P.

ī) ut Jutinctam. — dbtinctam Pal. — Pro dejuitionb, quod plutee cdiū tabefit. diftinctromis endkea et Pab.

») circuiucribit. — dctenbit Vab.

ζ) bnde nullum nomen... SeJ. — 1'idf fleat nullum ttowjra ... tie li.

ρj philosophi» qui... de Deo probant, — Fhitosophum de Deo prvbat P.

citer contingit in nominibus: vel quia nulla habent proportionem nd unum, sicut *sanum* dicitur de medicina ct urina, inquantum utrumque habet ordinem ct proportionem ad sanitatem animalis, cuius hoc quidem signum est, illud vero causa; vel cx eo quod unum habet proportionem ad alterum, sicut *sanum* dicitur de medicina et animali, inquantum medicina est causa sanitatis quae est in animali. Et hoc modo aliqua dicuntur de Deo et creaturis analogice, et non acquivocc pure, neque univoce. Non enim possumus nominare Deum nisi cx creaturis, ut supra * dictum est. Et sic. quidquid * dicitur dc Deo ct creaturis, dicitur secundum quod est aliquis ordo creaturae ad Deum, ut ad principium ct causam, in qua praeexistunt excellenter omnes rerum perfectiones.

Et ' iste modus communitatis medius est inter puram acquivocationcm ct simplicem univocanocm. Neque enim in his quae analogice dicuntur, est una ratio, sicut csl * in univocis; nec totaliter diversa, sicut in aequivocis, sed nomen quod sic multipliciter dicitur, significat diversas proportiones ad aliquid * unum ; sicut *sanum*, de urina dictum, significat signum sanitatis animalis **. de medicina vero dictum, signifient causam eiusdem sanitatis.

Ad primum ergo dicendum quod, licet in praedicationibus oporteat acquivoca ad univoca * reduci,

tamen in actionibus agens non univocum cx necessitate praecedit agens univocum. Agens enim non univocum est causa universalis totius speciei, ut sol est causa generationis (omnium hominum. Agens vero univocum non est causa agens universalis totius speciei (ahoquin esset causa sui ipsius, cum sub specie contineatur): sed est causa particularis respectu huius individui, quod in participatione speciei constituit . Causa igitur universalis totius speciei non est agens univocum w. Causa autem universalis est prior particulari. – Hoc autem agens universale, licet non sit univocum, non tamen est omnino acquivocum, quia sic non faceret sibi simile; sed potest dici agens analogicumsicut in praedicationibus omnia univoca reducuntur ad unum primum, non univocum, sed analogicum quod est ens.

Ad secundum dicendum quod similitudo creaturae ad Deum r est imperfecta: quia etiam nec idem secundum genus repraesentat, ul supra * dictum est. . Q» I», «I. J.

Ad tertium dicendum quod Deus non esi mensura proportionate mensuratis. Unde non oportet quod Deus et creaturae sub uno genere contineantur.

Ea vero quae sunt in contrarium, concludunt quod non univoce huiusmodi nomina de Deo et creaturis praedicentur: non autem quod acquivocc.

qutSfuiJ. – hœ ADCEmD, <>m. pD. <<>> .-Æ/ iFJ ADCDLG. ■) cil. – Om. coJk-i-. 1.1 atijuid. – Om. codices et «fr. 19 MtmalŪL. – Om. codket et a l. – Soquen* tigniicat <4n. ACEpIL >) nn/i- <1. – in/hxMffi ct a ».

11 K<>*.τχl/Io«I#, – jrm<rMioni> 15. •q iuuiUltHtt. – immu u i saSunl Aii. z) iZiuu igitur ... VHtronim. – Om. coUke» et «X <. p) enatogimo. – jxo/o/um AOCDE. 9) «utiütffcirM, – aislrgvm AÜCDEE. τ) aJ tUvm. – .1 Ato addit A. – etiam om. B.

Commentam Cardinalis Caiotani

Ix titulo, ly *univoce* sumitur ut iu *Praedicamentis* · definiuntur univoca: nec oportet addere aut minuere, ut etiam in fine huius articuli dicitur.

In corpore quatuor: primo, respondet quaesito negative, quod non univoce; secundo, quod nec acquivucc pure ·, tertio, affirmat quod analogice * ; quarto, comparat analogiam ad duo praedicta ·.

II. Quoad *primum*, conclusio negativa est Nomina communia Deo ct creaturis, non dicuntur dc cis univoce – Probatur sic. Omnis ctfectus inadacquatus recipit divisim ct multipliciter quod in causa est simpliciter ct eodem modo: ergo recipit similitudinem agentix non secundum eandem rationem: ergo creaturae participant divisim etc., perfectiones quae in Deo unite sunt. Ergo nomina communia perfectionem importantia, cum dc creaturis dicuntur, significant aliquid distinctum ab aliis : dc Deo autem dicta, non significant aliquid ut distinctum. Ergo huiusmodi nomina, dicta dc creaturis, comprehendunt rem significatam. de Deo autem, relinquunt rem significatam ut excedentem nominis significationem. Ergo huiusmodi nomina non dicuntur dc Deo ct aliis secundum eandem rationem. Ergo non dicuntur univoce dc Deo cx creaturis.

Antecedens declaratur exemplo solis ct inferiorum iu quod declaratio non est um exemplaris, quum proportionalis. Ex qua etiam proportioualitac, prima consequentia manifesta relicta est, cum secunda. Tertia autem, cum reliquis. in littera ut per sc notu relinquitur, eo quod a significatis formalibus nd significantia ut sic, quoad unitatem ct pluralitatem rationis, liquidum est processum eue optimum. Ipsum tamen consequens tertiae consequentiae ct quartae, declaratur cxemplarilcr in ly *sapiens*, quod est nomen commune Deo ct creaturis multis.

III. Circa primam cun.wqucntiani occurrit pro novitiix dubium, quin non videtur valere. eo quod multa »uni eiusdem rationis genere, vel saltem univoce univocatianc logica. dc qua eu sermo, in corporibus inferioribus ct eaeleclstibu*. ct tamen inferiora haec comparantur ad caelestia corpora, ut ad causas unite habentia quae hic divirim particippntur. –/Xntcccdens patet; corporcitas enim ct diaphaneitax et lumen etc., sunt eiusdem rationi» hic ct ibi.

IV. Ad hoc breviter dicitur, quod illa maxima assumpta in antecedente, cx qua infertur diversita» rationis, intelligitur formalitor, idest *ut sic*: ita quod semper participatio divisim cius quod simpliciter ac unite est in causa, excludit identitatem rationis, etiam logicam, ab illa re participata: non nutem ab aliis, si qua alia sunt etlcelui et causae communia non cx vi talis participationis. Sic autem contingit in obicctionihus allatis. N.un diaphancita», ct similia, divisim sunt in auperioribu». sicut et hic. Corporeius autem, si unite ibi est, scilicet absque compositione materiae ct formae, ut putat \terree» ·, univoce uon dicitur dc illis ct istis. Unde ipse \crrocs negat, super Porphyrio ♦, corpus c**c genus praedicamenti Substantiae, cl ponit *corpus compositum*, etc. Si autem ex materia et forma resultat etiam ibi, iam patet quod divisim etiam ibi habetur. – Proptcrca dicito quod corpora caelestia, inquantum habent aliquid unite quod participatur hic divisim, ut videtur de virtutibus activi», quarum omnes aut multas in unica lucis natura habent, nihil habent eiusdem rationi» cum istis.

V. Circa tertiam consequentiam difficultas occurrit non purvn, cx duobus capitibus. *Primo*, quod consequentia nihil valet, quoniam procedit a rerum conditionibus ad nominum conditiones. Constat enim intellectum noilruin, a quo dependent nomina, natum esse adunata divider?; et proplrca

• Art. i-

«

1

Γ*>«

i

* C e«ai. xmu

• (v ΑΑΑΑΑΑ α ιΜπ. cv rt, «

posse intelligerc et significare perfectionem, puta sapientiam, absque intellectione et significatione conditionum suarum quas habet in re, puti quod sit idem cum aliis, aut non idem. Unde consequentiae istae nihil salent: Sapientia c>t :n creaturis res distincta a iustitia. etc., ergo nomen *sapientiae*, dictum dc creaturis, significat sapientium cum distinctione eius u iustitia, etc.: sicut non valet: Quantitas in mixtis est re* coniuncta colori, ergo nomen *quant*i, dictum dc mixtis, significat quantitatem coniunctam colon, etc.

Secunda, quin, quidquid sit dc consequentia, ipsa tamen propositio consequens, in qu* sustentatur praesens positio, est in sc falsa. Et manifestatur hoc ratione, sic. *Sapientiae* nomen, absolute, aut significat sapientiam finitam, aut infinitam, aut utramque; aut neutro modo, sed abstrahit a finiture et infinitate. Non primum: quia sic ista esset fiik.i, *Deus est sapiens*. Non secundum quia sic ista esset falsa, *homo est sapiens*. Ncc tertium quia sic utraque praedictarum esset falsa. Ergo quartum. Et si sic, ergo, dicendo *homo est sapiens*, ct *Deus est sapiens*, ly *sapiens* non magis significat quid distinctum in prima quam in secunda, quia simpliciter ct absolute in utraque praedicatur, absque additione aliqua. – Et confirmatur: quia positionis huius auctor in hoc videtur deceptus, quod non distinxit inter formale significatum nominis, ct materiale suppositum eiusdem. Quamvis cnim, cum dico *homo est sapiens*, ly *sapiens*, gratia materiae subtectae, praedicet rem distinctam, etc..l quia scilicet ipsa sapientia in homine est res distincta nb eius esse, etc.; ex formali tamen suo significato non praedicat nisi sapientem esse, sive limitate sive non ibi sit secundum rem.

VI. Ad evidentiam horum, tria facere oportet: primo, declarare terminos assumptos; secundo, excludere falsum sensum huius processus -; tertia, manifestare verum *. - Scito quod significare aliquid ut distinctum, seu in ratione distincti, contingit dupliciter. Uno mado, *formaliter*, idest significare aliquid ct distinctionem illius ab aliis et sic non intclligitur in littera. Alio modo *fundamentaliter*, u u causaliter: et hoc est significare aliquid ut fundans distinctionem sui ab aliis. Et sic sumitur in proposito. Intendit cnim littera quod sapientia, et alia huiusmodi, significant in creaturis, non *quod quid est* sapientiae *ct distinctionem eius a iustitia*, sed *quod quid est* sapientiae *ut fundat diversitatem sui a iustitia*. Hoc autem, ut infra * patebit, non aliunde habet sapientia quam ex sua quidditate: ct ideo, significare sapientiam ut distinctam ab aliis, nihil aliud est quam significare sapientiam ut quidditatem. – Cum autem audis ly *ab aliis*, non intclligas ab universis ceteris: quoniam sic omne nomen etiam in Deo significat aliquid distinctum, nec est in hoc differentia aliqua inter nomina divina ct creaturarum. Sed intclligas *ab aliis perfectionibus simpliciter*, vel *ab aliis possibilibus in eodem inveniri*, ut littera aperte prae se fert.

VII. Potest nutem processus iste habere duos sensus. *Primus* est. ut cx identitate ct distinctione *reals* perfectionum inferatur differentia nominum, quoad significare perfectionem ut distinctam, ct significare non ut distinctam. Et iuxta hunc sensum procedunt obiectiones factae. Sed hic sensus est falsus, ut obiicicndo probatum est: ncc est intentus in littera. – *Alter* vero sensus est, ut cx identitate ct distinctione *fonna*h perfectionum inferatur praedicta numinum differentia. Et hic sensus est intentus, verus, formalis, ct concludens intentum.

Ad cuius evidentiam, scito quod duas perfectiones iungi, ad propositum, contingit dupliciter: scilicet *identice*, ct *formaliter*. Identice quidem, ut si fingamus quod sapientia Socratis ct eius iustitia sint unamet res. – Formaliter autem potest imaginari dupliciter. *Primo*, si tingamus quod propria ratio formalis sapientiae et propria ratio iustitiae sint una ratio formalis, ita quod illa una ratio non sit tertia ratio, sed sit tantum propria sapientiae ct iustitiuc ratio. Et huiusmodi identitas est simpliciter impossibilis, implicansq; duo contradictoria. Si enim illae duae non sunt una ratio tenia, ergo nun sunt una ratio: quoniam nulla ratio est identitatis formalis unius ad aliam, cx quo secundum sc non sunt una. Et si sint una ratio, ergo sunt una tertia ratio: eo quod una secundum se non est altera.

Secundo potest intclligi, si fingamus rationem sapientiae ct rationem iustitiac eminenter claudi in una ratione formali superioris ordinis, ct identificari formaliter. Et haec identitas est non solum possibilia, sed de facto omnium perfectionum in Deo. Non est enim putandum rationem formalem propriam sapientiae esse in Deo: sed, ut in littera habetur, ratio sapientiae in Deo, non sapientiae propria est, sed est propria superioris, puta deitatis, ct communis, eminentia formali, iustitiac, bonitati, potentiae, etc. Sicut cnim res quae est sapientia, ct res quae est iustitia in creaturis, elewantur in unam rem superioris ordinil, scilicet deitatem, ct ideo sunt una res in Deo; ita ratio formulis sapientiae et ratio formalis iustitiac elewantur in unam rationem formalem superioris ordinis, scilicet rationem propriam deitatis, ct sunt una numero ratio formalis, eminenter utramque rationem continens, non tantum virtualiter, ut ratio lucis continet rationem caloris, sed formaliter, ut ratio lucis continet rationem virtutis calefactivae. Unde subtilissime divinum s. Thomae ingenium, cx hoc quod ratio sapientiae in Deo est formaliter non solum ipsa, sed etiam ratio iustitiac, ct consequenter est ratio propria non sapientiae, sed alicuius tertii, in creaturis autem est formaliter ipsa propria ratio sapientiae, intulit Ergo alia est ratio sapientiae in Deo, ct alia sapientiae in creaturis; ac per hoc, nomen commune non dicitur dc cis «ccundum unam rationem. Quod ut clarius percipiatur, exempla subdamus. Si cnim quaeratur: *quid est homo inquantum sapiens?* respondetur quod *ordinativus*, vel aliquid huiusmodi. Si vero quaeratur: *quid est Deus inquantum sapiens?* respondendum est quod *aliquid eminenter praehabens in sc esse ordinativum*. Ubi manifeste patet quod, licet ly *sapiens* sit nomen commune Deo cl homini, ratio tamen utriusque secundum illud nomen, non est omnino eadem; propter hoc, quia ratio sapientiae in homine est solum ipsa, in Deo vero est ipsa ct aliae; itnu ncc ipsa ncc aliae, sed altior quaedam ratio. Et hoc est quod in littera, acute perspecta, dicitur.

VIII. Ad obiectiones autem in oppositum· dicitur. Et *Q. 1 *ad primam* quidem dicitur, quod processu» iste non arguit cx condicionibus rerum ad conditiones nominum, absolute; seJ te diversitate rationis formalis significatae per nomen in hoc ct in illo, ad destruendam univocationem nominis. Ut cnim patet cx dicti», non cx identitate aut diversitate *rcali*, sed cx identitate ct diversitate *formali* perfectionum inter se, intellecta, procedit littera. Ncc licuisset etiam cx furmali identitate perfectionum inter se destruere univocationcm nominis, nisi cx formali identitate eorum quae secundum sc non sum idem, constaret sequi tertiam rationem altiorcni omnibus huiusmodi diversis. Ex hoc cnim quod non nisi tertia ratio est. proxime liquet formalis distinctio perfectionis elevatae ct non elevatae; seu identificatae formaliter aliis, ct non identificatae formaliter aliis.

Ad *secundam* vero dicitur, quod argumentum supponit *sapientiae* nomen absolute, non ut significat speciem qualitatis. sed transcndentcr sumptum, significare aliquam rationem formalem unam simpliciter. Quod tamen hic quaeritur et disputatur, ct concluditur esse falsum: quia significat rationem famulem unam secundum analogiam, et non simpliciter. Quomodo autem ratio una secundum analogiam praedicatur dc pluribus, ditfase tractatum α nobis est in tractatu *De Analopia Nominum* *. – Undead quaesitum dicendum esset, quod importat utramque sapientiam, *sed non per modum univoci*: ct ideo sequela nihil valet quae hoc supponit.

Ad *confirmationem* autem dicitur quod, cum dico *Deus est sapiens*, ly *sapiens*, cx formali suo significato, importat sapientiam eandem formaliter iustitiac, etc.: imo. ut rectius loquar, significat, non sapientiam, sed aliquid eminenter praehabens rationem sapientiae ·. Cum vero dico *homo est sapiens*, ly *sapiens* praedicat ipsam sapientiae rationem; ut putet cx responsionibus reddendis quaerentibus *quid est Deus ut sapiens?* et, *quid est homo ut sapiens?* Illud enim formaliter nomen significat, quod respondetur quaerenti. *quid est .4 inquantum habet illud nomen?* Non est igitur deceptus Auctor, sed rationem univocorum formulent formalissimc est intuitus, iuxta Aristotelis definitionem.

• Cf. nu». n.

IX. Contra p disk m, qu. 1 ct u Tum quia nnmin communi, stante lurae. – Tum qui ratione formali it conditiones imper .diter Deus non l plia conceptu : < essentialiter nec tasmate. – Tum i univoco, ex VII j Clius ens quam c X. Et quamvis *Essentia* · tractat \d primum qi eludit nisi ulictati communi, u sapici inferre, *ergo unii* tis: quoniam com ribus. Non tamen univocus ab uniti cis, ille vero ut « ctatu *Dc Analogi* Ad secundum cessus utuntur ur tionis; »cd in tenr sed secundum am liac, quando expo est par ratio, ut S ratio lapidis ncc i potest remanere t ct lapide: quia sen Ad tertium aut conceptu simplici Humate, *participati* neatur essentialiter Ad quartum de in analogo, quod l cum : et ideo negat I *perfectius ens* .

Ad una secundum anal docuimus. XI. Quoad *3ecu* modi nomina non voce. – Probatur si· cx creaturis cogno* contra Philosophai probatur; quia inch vero consequentis j XII. Advertenda cnim in littera did cum limitatione dii Addita est autem hi analoga comprchem

camentis · definitiun: niuntur. Quaedam c ct ratio secundum il vocantur pure ocqt Quaedam vero sunt, secundum illud not haec multis modi.» i analoga, ut alibi · o *Secundum* est: h supponit pro nihilo k huiusmodi nomina a gnoscerc quod Deus non est corpus, etc. *communi Deo et ere* sapientem, etc.: nihil semper incideret talk· X11ĭ. Quoad *tertii* haec e»x. Quacumq creaturi», dicuntur d alterum, idest creatur

• e-?. i n. 1

• Opa.ca.t.a^ j " "

• Cf. ««■. ».

.. n-u.

* Non. n>i vjtt.

vM. III c n |v<

IX. Contra praedictam conclusionem - Sentus, in I, di>t. in, qu. 1 et 111. et «list. vm. qu. m, arguit multipliciter. Tum quia nomina huiusmodi habent conceptum certum in communi, stante dubitatione dc conceptibus Dei et creaturae. - Tum quia processus metlphyiicalcs utuntur una ratione formali in huiusmodi, et auferendo ab ea omnes conditiones imperfectionis, attribuunt eam Deo.-Tum quia aliter Deus non esset naturaliter cognoscibili* aliquo simplici conceptu eo quod ille conceptus non clauderetur essentialiter nec virtualiter in aliquo relucente in phantasmate. - Tum quia omnis comparatio est in aliquo univoco, ex VII *Physic.**: constat enim Deum esse perfectius ens quam creatura.

X. Et quamvis diffuse hacc in commentariis *De Ente et Essentia* ' tractata sint, nunc tamen breviter respondeatur.

Ad primum quidem: illud argumentum nihil aliud concludit nisi alicatcm conceptus sapientiae, verbi gratis, in communi, ,1 sapientia Dei et sapientia creaturae. Sed cx hoc Inferre, *ergo univocus conceptus*, est sophisma Consequentis; quoniam conceptu* analogus est etiam alius oh inferioribus. Non tamen eo fillictntis modo, quo est nlius conceptu» univocus nb univocatis: quia hic est alius ut praecisu* ab eis, ille veru ut continent eos, ut ditfasc scripsimus in tractatu *Dc Analogia Nominum*

Ad secundum vero dicitur, quod mctapby*icalcs processus utuntur una ratione simpliciter in principio inquisitionis; sed in termino, utuntur ratione una non simpliciter, sed secundum analogiam' sic enim est una ratio sapientiae, quando expoliata est ah imperfectionibus. Unde non est par ratio, ut Scotu* obiicit, dc lapide et sapientia*. quia ratio lapidis nec in principio nec in termino inquisitionis potest remanere una analogice, raivata fonnaliter in Deo et lapide; quia semper lapidis ratio imperfectionem claudit.

Ad tertium autem dicitur, quod Deus est cognoscibilis conceptu simplici contento in obicctu relucente in phantasmate, *participative* vel *imitative*. Nec oportet quod contineatur essentialiter aut virtualiter: datur enim tertius modus.

Ad quartum deinde dicitur, quod comparatio fit etiam in analogo, quod medium est inter univocum et nequivocum: et ideo negatur assumptum. Cum enim dicitur, *Deus est perfectius ens creatura*, comparatio fit in ratione enti* una secundum analogium, et *ic communi utrique, ut alibi * docuimus.

XI. Quoad *secundum* -, conclusio' negativa esi: Huiusmodi nomina non dicuntur dc Deo et aliis pure nequivoce. - Probatur sic. Si dicerentur ncquivocc, nihil posset cx creaturis cognosci aut demonstrari dc Deo: »cd hoc est contra Philosophum et Apostolum : ergo. - Consequentia probatur: quia incideret fallacia Aequivocationi*. destructio vero consequentis patel.

XII. Advertenda sunt hic duo. *Prunum* est ly *pure*. Non enim in littera dicitur absolute quod *non acquivoca*: sed cum limitatione dicitur, quod non sunt *pure acquivoca*. Addita est autem hncc limitatio quia, secundum veritatem, analoga comprehenduntur sub aequivocis, quae in *Praedicamentis* * definiuntur. Acquivoca enim multipliciter inveniuntur. Quaedam enim sunt, quorum nomen est commune, et ratio secundum illud nomen est diversa totaliter; et hacc vocantur pure acquivoca: et dc his loquitur littera haec. Quaedam vero *unt, quorum nomen est commune, et ratio secundum illud nomen est diversa secundum aliquid et hncc multi* modis inveniuntur» comprhcnduntquc sub se analoga, ut alibi - ostendimu*.

Secundum est: ly *nihil* in consequente positum, non supponit pro nihilo simpliciter. Quoniam, dato quod omnia huiusmodi nomina acquivoca essent, adhuc possemus cognoscere quod Deus c*I Creator, et super omnia, et quod non est corpus, etc. Sed supponit pro *nihilo formaliter communi Deo et creaturis*, puta esse ens, actum, bonum, sapientem, etc. : nihil enim horum posset sciri dc Deo, sed semper incideret fallacia Aequivocationis, ut patet.

XIII. Quoad *tertium* *, conclusio responsive affirmative hacc est: Quaecumquc nomina sunt communia Deo et creaturis, dicuntur dc ei* secundum analogiam unius ad alteram, idest creaturae ad Deum. - Declaratur ly *unius ad*

allerunt, dittinguendo analogiam nominum: scilicet, quia vel eu ratione proportioni* aliquorum inter *e, et hacc vocatur *unius ad alterum* ; vel ratione proportionis aliquorum, non inter te, veJ «d lenium, et hacc vocatur *duorum ad tertium*, seu multorum ad unum. Exempla patent in littera.

Probatur deinde conclusio. Quoad primam quidem partem. per locum *a divisione*: propter quod in littera dicitur: *Dicendum est igitur* etc. Quoad secundam vero. sic. Deum non possumus nominare nisi cx creaturis: ergo nomina communia utrisque. dicuntur secundum ordinem unius ad alterum. Quoad tertiam vero, quia Deus est causa in qua praeexistunt omnium rerum perfectiones.

XIV. Memento hic quod exempla ponimus, non quod ita sit, sed ut discentes intelligent. Non enim *ens* est analogum Deo et creaturis secundum denominationem extrinsecam. *ul sanum*: sed in hoc tenet similitudo, quod utrobique est analogia ratione ordinis duorum inter se, quamvis dissimiliter sit hic et ibi. Nam inter Deum et creaturam est similitudo formalis imitntivu (quae etiam in littera tangitur, dum creaturas ordinari in Deum dicitur ut causam, in qua praeexistunt perfectiones omnes): inter animal %ero vanum et urinam non est similitudo, sed relatio significationis. Et proptcrca ibi c>t analogica communitas secundum praedicationem formalem: hic autem proprie est communitas attributioni* ad unum secundum praedicationem quamcumque, sive cxtrinscce sive intrinsece, cie.

XV. Quoad *quartum* -, conclusio est: Iste modus praedicationis medius est inter univoca et acquivoca. - Probatur per locum a *definitione ad definitum*: hic non e*t una ratio simpliciter, nec diversa totaliter, *ed secundum quid eadem et secundum quid diversa. Significat enim diversos proportioncs nd unum et propteren. ratione diversarum proportionum est Jhenitas secundum quid; ratione sero unius rei ad quam, vel secundum quam, ilhic diversae proportioncs fiunt, est secundum quid una. ut patet in exemplo de *uno*, etc. Ergo. - Hanc materiam si vU plene intolligrc, vide saepe dictum opusculum *De Analogia Nominum*.

XVI. In responsione ad primum, dubium occurrit: quia fini» responsioni* contradicit principio eiusdem, In principio siquidem dicitur quod acquivoca reducuntur in univocum in praedicationibus in calco autem dicitur quod in praedicationibus univoca reducuntur in non univocum.

WIL Ad hoc dicitur dupliciter. *Primo*: in hnc responsione facto est duplex comparatio in praedicationibus. Prima est inter univoca et pure acquivoca: et haec facta est in principio. Secunda est inter univoca et non univoca: et hacc foeta est in fine. Et ideo nulla est contradictio. - Sed hoec responsio difficultatem patitur, eo quod sic non est satisfactum argumento. Vis enim argumenti «at in hoc, quod univocum habet se ad cequivocum, ut unum ad multa. Constat autem quod hoc est verum non solum de pure aequivods, sed quocumque modo aequivocis, seu non univocis: quoniam unum non solum est prius multi* simpliciter, sed multis secundum quid. Et sic univocum restat prius omnibus non univocis, utpotc aliquo modo multitudinem includentibus in se. - Proptcrca respondendum videtur *secundo*, quod utrobique factu est comparatio inter eadem, scilicet univoca et acquivoca tn communi, seu non univoca. Et tamen nulla est contradictio: quoniam in principio est sermo dc reductione resolutive praedicati *tn se*; in tine autem, dc reductione resolutive *diversorum praedicatorum*. Aliud est enim resolvere diversa in unum, aliud autem resolvere aliquid in seipsum*. ibi enim unum reducitur in aliud, hic autem unum distinguitur in sua, ut patet in naturalibus.

Ad propositum igitur, quando sermo fuit de ordine diversorum praedicatorum, dictum est quod non univocum est prius: quia en» est primum, ad quod cetera reducuntur, Cum vero sermo fuit dc resolutione pracJicflli in se, dictum est quod univocum praecedat non univoca, sicut unum mulla: eo quod en* ipsum, quod analogice dicitur dc homine et albo, resolvitur in seipsum univoce dictum dc hominibus, et univoce quoque dictum dc albis. Et hoc concludebat vis argumenti. - Conclude ergo quod, compa-

*Op«»CXI1., iâf.
*w-

* C»p. I, n. ».

* (X Butt. ».

rendu dherui pracdicau inter *c, analogum praecedit: re-
solvendo autem idem praedicatum in se, univocum prae-
cedit, ut unum multa.

Reliqua quae in hac responsione de agentium ordine
dicuntur, infra ., cum de actione Dei ad extra tractabitur, *Q- **. «rj,,
patebunt.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM NOMINA PER PRIUS DICANTUR DE CREATURIS QUAM DE DEO

Supra, xn, J, l *Scut*, dūt. un, art. 3; l Gu«r. *Gcnt*, cip. ixxiv; *Gimpend. Thcol.*, op. xxvu;
cip. ni, l cet. iv.

Sed sextum sic proceditur. Videtur quod
nomina per prius dicantur de creaturis
quam de Deo. Secundum enim quod
cognoscimus aliquid, secundum hoc il-
lud nominamus; cum nomina, secundum Philo-
SOP^um * sint signa intellectuum. Sed per prius
cognoscimus creaturam quam Deum. Ergo no-
mina a nobis imposita, per prius conveniunt crea-
turis quam Deo .

3. Praeterea, secundum Dionysium, in libro
Deum ex creaturis nominamus.
Sed nomina a creaturis translata in Deum, per
prius dicuntur de creaturis quam de Deo; sicut
/eo, lapis, et huiusmodi. Ergo omnia nomina quae
de Deo et de creaturis dicuntur ^ per prius de
Creaturis quam de Deo dicuntur.

3. Praeterea, omnia nomina quae communiter
de Deo et creaturis dicuntur, dicuntur de Deo
s'cut de causa omnium, ut dicit Dionysius \ Sed
quod dicitur de aliquo per causam, per posterius
de illo dicitur: per prius enim dicitur animal sa-
num quam medicina, quae est causa sanitatis.
Ergo huiusmodi nomina per prius dicuntur de
creaturis quam de Deo.

SED contra est quod dicitur *Fphes.* III *: *Flecto*
genua mea ad Patrem Domini nostri /esu, ex quo
omnis paternitas in caelo et in terra nominatur,
Et eadem ratio videtur de nominibus * aliis quae
de Deo et creaturis dicuntur. Ergo huiusmodi no-
mina per prius de Deo quam de creaturis dicuntur.

Respondeo dicendum quod in omnibus nomini-
bus quae de pluribus analogice dicuntur, necesse
est quod omnia dicantur per respectum ad unum:
et ideo illud unum oportet quod ponatur in defi-
nitione omnium. Et quia patio quam significat
nomen> csl definitio, ut dicitur in IV *Afetaphys.**,
necessc est quod illud nomen per prius g dicatur
de eo quod ponitur in definitione aliorum *. , et
per posterius de aliis, secundum ordinem quo ap-
propinquant ud illud primum vel magis vel minus:
sicut *sanum* quod dicitur de animali, cadit m defi-
nitione *sani* quod dicitur de medicina, quae dicitur
sana inquantum causar sanitatem in animali; et in
definitione *sani* quod dicitur de urina, quae dicitur
sana inquantum est signum sanitatis animalis .

x) 7«jbi *Iko.* – Om. codices et ed. .r

p, fMO f... *dicuntur.* – Om. codice et eJ. j.

7J u3>Rlaa*ix. – Om. F. «χηκίω «teri et *ab.* – In fine prt> ftUM
<fe *creatura*, fiam *creaturis* PCI ; *dicantur* <»m. H.

J) *per priai*, – *primo* ACDEFoE

«) *aliorum.* – *scilicet de illo uno ad qw>d neuf ad* »«!-
itautiam ακκία *referuntur. Exemplum* (corrigitur in *sicut*) *de unto,*
f«ixi *dicitur de medicina et urina ana/opice per mpectam ^ucm*
kabet ad unum, scilicet ad inum ta animali B. »ed «cqueatM port
referuntur tolluoUif per *meat.*

ζ) *animalis.* – *unde lanum dicitur per prius de sano in animali*
aJJit B.

*) *rimilitudinn.* – *similitudinem* ACDE.

Q) *dicitur.* – *dicuntur* K_m.

l) *etiam.* – Om. codic« et ed. *a.*

1) *rixaturae.* – *creatae* ACDEF. – *bonum* pe@ eamen am. ABC
DEFa.

λ) *lSeut.* – *^uod* /Vas cōdko.

p) *praeexhtunt.* – *praeexistunt* ABCDE.

») *dicerentur.* – *praedicarentur* codxo, *dicantur* cd. *a.*

ITVLiX,
respons
In corpoi

dum de qui
secundo, rex
tertio, quoac
articulo con
II. Quoa

de eo quod
Probatur. In
ceteris: erge
ergo illud l
analogi. De
quod est sa
non aliter p
quin ratio q
prius secunt
eundum ciu
gum priu< <

III. Cira
dubium non
quia ipsemcl
non esse ve
poni debeat :
simpliciter, 'i
dici de Deo
in ordine ad
dicitur vapici
sapiens, non
sapiens est, i

IV. Ad h
duobus modi
ad primum a
significant *fut*
muniter invei
formalitr sal
illa unhcrsali
universaliter i
est, quod in
logice, idest «
poni unum. I
modo analogi

universalior ea
quia UU« resp
eundum prop<
bis enim ctinn
praedictum cai

aumur, in qu
V. Quoad

metaphorice di
– Probatur. IU
non potest inl-
de creaturis: er
muni quidem
Consequentia i

VI. Quoad l
munia nomina
unium, dicerer
Probatur. Eoru
set intelligi sim
– Antecedens p
tenet ex

\ II. Quoad i
modi nomina, qi
impositionem na
Probatur hw
nomina non sol
sed etiam csicnt
exiones. ergo pe
Quoad secundani
ct nominamus, l
modum signiheu

PHIA Ht ucef. in tua amplitudine intclligitur, ut ex responsione patet.

• CL m. r. in corpore quatuor: primo, regub traditur nd dīscernēdum de quo per prius nomen dicitur, ct de quo posterius; secundo, respondetur quaesito quoad nomina metaphorice; tertio, quoad proprie dicta, secundum opinionem in secundo articulo confutatam -; quarto, secundum veritatem -.

• O. n. II. Quoad *primum*, regula est Analogum prius dicitur de eo quod ponitur in aliorum definitione, quam de aliiu- Probatur. In omni nomine analogo est unum respectum n ceteris: ergo illud unum ponitur in definitione aliorum ergo illud unum est prius ceteris secundum rationem illius analogi. Declarnturquc hoc exemplariter in huc analogo quod est *sanum*. – Antecedens, cum prima consequentia, non aliter probatur. Secunda vero consequentia probatur: quia ratio quam significat nomen, est definitio; ac per hoc, prius secundum definitionem illius nominis, est prius secundum eius rationem; quod nihil aliud est quam analogum prius dici de illo quod definit cetera, quam de aliis.

• AJ < III. Circa antecedens ct primam eius consequentiam, dubium non dissimulandum occurrit *Primot* ad hominem: quia ipsemet s. Thomas in Qu. *de I er.*, qu. 11, art. xi -, dicit non esse verum universaliter quod primum unalogatum poni debeat in rationibus aliorum jnalognntonim. – *Secundo*, simpliciter. Tum quia cx dictis - putet sapientiam analogice diri de Deo ct aliis: ct tamen creatura non dicitur apiens in ordine ad Deum, nec c converso, ut patet, sed uterque dicitur sapiens absolute. Tum quia in ratione hominis ut sapiens, non clauditur sapientia Dei; nec in ratione Dei ut sapiens est, clauditur sapientia homini». Ergo,

• An. pit; J IV. Ad hoc breviter dicitur, quod analogia inveniuntur duobus modis. Quaedam cnim significant *ipsos respectus* ad primum analogatum. ut patet de *sano*. Quaedam vero significant *fundamenta* tantum illorum respectuum; ut communiter invenitur in omnibus vere analogis, proprie ct formalitcr salvatis ia omnibus andog.ui». Propositio ergo illa universalis in antecedente assumpta, intclligcnda est universaliter in primo modo analogiae. ita quod sensus est, quod in omnibus nominibus quae de pluribus analogice, idest secundum diversos respectus, dicuntur, oportet poni unum. In quaestione nutem *dc Veritate*, de secundo modo analogiae dixit oppositum. Et haec responsio est universalior ea quam alibi * assignavimus, ex Qu. *de Ver.*, quia ista responsio habet locum etiam in analogis secundum proportionlilitatcm, metaphorice tamen dictis: m his cnim etiam unum ponitur in ratione alterius, propter praedictam causam.-Ad ea vero quae secundo loco obli- ciuntur. in quarta pane huius articuli dicitur *.

• Ct i v. Quoad *secundum* -, conclusio responsive est: Nomina metaphorice dicta, prius dicuntur de creaturis quam Jc Deo. – Probatur. Ratio horum nominum ut dicuntur de Deo, non potest intclligi absque ratione eorundem ut dicuntur de creaturis: ergo. – Antecedens patet exemplantor: in communi quidem de *ridere*, in proposito autem de *leone*. Consequentia vero tenet cx regula assignata -.

VI. Quoad *tertium*, conclusio hypothetica est: Si communia nomina proprie dicta, dicerentur de Deo causaliter tentum, dicerentur per prius <lc creaturis quam de Deo.- Probatur. Eorum significatio ut de Deo dicuntur, non posset intclligi sine significatione eorundem in creaturis: ergo. – Antecedens patet in exemplo *boni*. Consequentia vero tenet cx assignata regula.

VU. Quoad *quartum*, conclusio responsive est: Huiusmodi nomina, quoad *rem significatam*, prius de Deo; quoud *impositionem nominis*, prius de creaturis dicuntur.

Probatur hac conclusio quoad primam partem. Hac nomina non solum significant Deum esse talem causaliter, sed etiam essentialiter; ct n Deo emanant aliorum pertectione»; ergo per prius de Deo quam aliis, quoad rem. – Quoad secundam vero partem: creaturas prius cognoscimus ct nominamus; ergo. Probatur secundo, cx signo: habent modum significandi qui convenit creaturi»; ergo.

VIII. Circa illud dictum in probatione primae partis conclusioni», scilicet, /nriurmodi *nomina non solum signifiant qut>d Deus sit causa, sed quod sit essentialiter talis*, dubium occurrit. Si enim, cum dicitur *Deui est bonus*, sensus est. *Deus est causaliter etformaliter bonus*, sequitur primo quod ly *bonus*, dictum de Deo, non significet unum, contra Aristotelem, IV *Metaphys*.9 Sequitur secundo oppositum intenti. Quoniam esset sensus. *Deus est causa bonitatis aliorum, ct in scipso bonitatem habens*: ubi manifeste patet aliorum bonitatem cadere in ratione Dei ut bonus est

IX. Ad hoc dicitur, quod verba illa possunt dupliciter sane intclligi. *Primo*, ut inteliigantur de possibili *seorsum*: idest, quod huiusmodi nomina possunt dici ct verificari de Deo utroque modo, scilicet causaliter ct formalitcr, seorsum tamen. Ita quod ista, *Deus est bonus*, est vera causaliter sumpta, et est etiam veru formalitcr sutnpta: et non quod simul importet utrumque. Et sic nullam ambiguitatem ingerit obiectio opposita: quia de utraque innui significatione loquitur.

Secundo, ut exponantur de utroque significato simul. Et sic oportet dicere, quod huiusmodi nomina dicuntur de Deo formalitcr ct causaliter, sed *fundamentaliter*. Verbi gratin, cum dicitur *Deus est bonus*? non solum significatur quod Deus est habens bonitatem, sed etiam quod Deu» habet rationem bonitatis talem, quali» nata est fundare causalitatctn bonitatis aliorum: ita quod ly *talem* non modum aut rationem aliquam addit supra bonitatem divinam, sed circumloquitur illam formalem rationem secundum quam Deus dicitur bonus; iam· cnim definitum est quod illa non est eadem cum nostra, nisi secundum analogiam. Ill· autem ratio, quamvis causalitatem non importet, fundat tamen eam proxime. Et simile est de aliis.– Et sic nulla remanet ambiguitas. Quoniam secundum hoc, nomina huiusmodi rignificant unum. Nec oportet cointoLigi bonitatem creaturae: quoniam non important causalitctm formalitcr, sed fundamentaliter tentum.

Diraque responsio est bona. Prima tamen mugis litteralis, eo quod contra opinionem confutatam loquitur linent, et constat quod opinio illa loquebatur de significatione causalitalis, non fundamentaliter, sed formalitcr, ut patet.

X. Circa eiusdem parris probationem, ct ipsam primam partem dverte quod, cum dicitur nomina huiusmodi communia prius dici de Deo quantum ad rem ognificatam, non intclligas hoc materialiter, sed formalilcr; ite quod hoc verificari oportet de re formalitcr significata. F.t ratio assignata in littera complectitur utrumque necessarium nd hoc: scilicet ct quod nomen talvatur formalitcr; ct quod illa ratio formalis est prior secundum rem ceteris: quod probatur, quia est causa ceterarum. Neutrum cnim horum seorsum sufficeret ad concludendum nomino prius dici de illo, ut patet inductive: ratio cnim *sani* in causa, licet sit prior secundum rem ratione sani in animali, quia tamen ratio sani non formalitcr in caUsl est. posterius de causa dicitur; ratio quoque *boni*, licet sit formalitcr in homine, non tamen prius dicitur de eo quam de aliis.

Nec te conturbet quispiam, dicens: « Ergo non est eadem ratio de omnibus nominibus communibus Deo ct diis; eo quod quaedam sunt, quorum formales rationes, etsi salvantur in Deo, non sunt causae quod cetera sint tuli.' quoniam illae rationes formales nullam causalitatem habent. » Memento auctoritatis Apostolicac, in littera positae, *ad Ephes*, in *Electo genua mea ad Patrem Domini mei Jesu Christi, ex quo umnix paternitas in caelo ct in terra nominatur*. Si namque paternitas divina, quae relatio est. atque per huc a causalitac aliorum remotissima, causa est ceterarum paternitatum; a fortiori bonitas est causa omni» bonitati», ct scientia omnis scientiae, ct sic de aliis. Et si quaeratur in quo genere causae: nunquam duo genera dc*unt, scilicet finalis ct formali» exemplaris, quidquid sit de ctlidcnlia.

XI. Circa eandem partem dubium adhuc occurrit ad hominem. Tum quia in art. a huius quaestionis oppositum

a. nwiu «i

videtur dictum, cum dictum cie quod, dicendo *Deus est bonus*, «emus Mt, id *quod bonitatem tn creaturis Jici/nus, eminentius in Dca praeexistit*. Eccc apene vides in xigmti-câtione *boni* in Deo posita, claudi bonitatem credturne, ct coniequcntcr. prius dia debere dc creaturis. – Bursas, in art, 5 dictum est quod haec nomina dicuntur dc creaturis in ordine ad Deum*, ergo in ratione horum nominum ut dicuntur dc creaturis, clauditur Deus: ergo prius dc Deo, ita quod Deus ponitur in definitione aliorurn. Cuius oppositum hic tenetur, ct patet .

XII. Ad hoc breviter dicitur quod, secundum veritatem, haec nomina dicuntur analogice, idest proportionalitcr, ct prius dc Deo quam aliis* quia, cum in utrisque dicantur formaliter, formalitas tomen in Deo prior est, secundum rem, formahtatc ilh in aliis. Non tumen est sic prior, ut scilicet definiens est prius definito: sed est prior ut causa exemplaris saltem est prior exemplato. Et proptorca. sicut omnia exemplata sunt talia tn ordine ad exemplar, sic

omne* creaturae dicuntur tales, puta bonae, in ordine ad divinam bonitatem. Et sicut non oportet exemplata significari cum ordine ad exemplar, quamvis illud habeant; itu non oportet bonitatem creaturae significari in ordine ad bonitatem divinam, quamvis, secundum evsc, illam semper respiciet ut exemplar. – Verba igitur 5 art., ct similia, hic non suut confutata, sed exposita* quod scilicet intclliguntur secundum *esse*, et non secundam *significari*, nisi fundamentaliter, pro quanto rationes formales per ea significatae in creaturis, fundant ordinem ad Deum ut causom. – Verba autem 2 art. non fuerunt inducta ut detineretur significatio nominis in Deo posita, sed ut exponeretur cx notioribus nobis. Et ideo nihil obstant. Nulla enim comparatio, aut connotatio alterius, clauditur in ratione huiusmodi nominum, tam cum de Deo, quam cum dc creaturi* dicuntur: sed vere absolute dicuntur, cum absolutas significent perfectiones.

Et per haec patet solutio obicctorum in prima parte huius corporis articuli .

· ex

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM NOMINA QUAE IMPORTANT RELATIONEM AD CREATURAS, DICANTUR DE DEO EX TEMPORE

Infr*. qu. nur, «n. l, 4J s; l .Vent, dut. xix. :rt. l; J>t. iu w qu. ll .u». l

D SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod nomina quae important relationem ad creaturas, non dicantur dc Deo cx tempore. Omnia enim huiusmodi nomina significant divinam substantiam, ut com-

quidite relative: puta secundum dominium domi-

cus, quod secundum ulbedinem albus. Si igitur relatio dominii non est in Deo secundum rem,

sed solum secundum rationem, sequitur quod Deus non sit realiter Dominus: quod patet esse falsum.

esse ex tempore, cum ipse sit supra tempus. Ergo videtur quod huiusmodi nomina non dicantur de Deo ex tempore.

5. Praeterea, secundum relationem dicitur aliquid de Deo relative: puta secundum dominium dominii, quod secundum ulbedinem albus. Si igitur relatio dominii non est in Deo secundum rem, sed solum secundum rationem, sequitur quod Deus non sit realiter Dominus: quod patet esse falsum.

6. Praeterea, in relativis quae non sunt simul natura, unum potest esse, altero non existente: sicut scibile existit non existente scientia, ut diciturin *Praedicamentis* *. Sed relativa quae dicuntur de Deo ct creaturis, non sunt simul natura. Ergo potest aliquid dici relative dc Deo ad creaturam. etiam creatura non existente. Et sic huiusmodi nomina, *Dominus* et *Creator*, dicuntur de Deo ab aeterno, et non ex tempore.

Sed contra est quod dicit Augustinus, V *de Trin.* *, quod haec relativa appellatio *Dominus* de Deo convenit ex tempore.

Respondeo dicendum quod quaedam nomina importantia relationem ad creaturam, cx tempore de Deo dicuntur, et non ab aeterno.

Ad cuius evidentiam, sciendum est quod quidam posuerunt relationem non esse rem naturae, sed rationis tantum. Quod quidem apparet esse falsum, cx hoc quod ipsae res naturalem ordinem ct habitudinem habent ad invicem. Veruntamen sciendum est quod, cum relatio requirat duo extrema, tripliciter se habere potest ad hoc quod sit res naturae ct rationis. Quandoque enim ex utraque parte est res rationis tantum quando scilicet ordo vel habitudo non potest esse inter aliqua, nisi secundum apprehensionem

0

rationis * tantui *idem*. Nam se» aliquod unum, hendit quandai Et similiter c sunt inter ens inquantum apj tremum. Et i quae consequi species, ct hui

Quaedam v utrumque extrt est habitu do ii realiter conver bus relationibv ut magnum ct huiusmodi: na morum. Et sin sequuntur aedi mobile, pater

Quandoque est res naturae tum. Et hoc coi non sunt unius referuntur ad j inquantum sun stentes, sunt e: telligibilis: ct i est relatio rcali sciendum vel s se consideratae Unde in cis non tiam ct sensum: inquantum intel relationum scier

u?.*Yv; er. t;ve co quOj ψ

alia referuntur a dicitur de colun malt ad dextran est realiter in e

Cum igitur Di turac, et omnes ct non c convert realiter l referun non est aliqua r sed secundum na lurae referuntur bel huiusmodi ne creaturam, praec propter aliquam creaturae mutatic animali, nulla n sed animali Irani

AD PRIMLM ERCr dam sunt imposii tudines relativas,

1) *vatiinis*. · *a farte*
») *inter* ioa.-
ad al.a. – Om. » ».
ix.Ujfr. ~ Om. etxi
jk) reaf.j. · re» ACEO
t) *tt* – Om. XBD. – l
S»JUU· İKXVU

s') *Creator.* – *creatio* PE
relationem. – *rctaliunei* ABDE. – Pro *videtur, videtur eiic*
BF. *dicitur* D.
fj *dc Dea.* – Om. ACDEFB.

δ) *est citam.* – *est* P.»S.
c) *exŭtit,* – Om. axfuc*. – Po4l *scientia* ABCDE aOJuoi *ctt.*
ç) *habere potest.* – *habet* codice· c< *a. habeat ed. b.*
r.) *tantum.* – Om. ACDEEG.

rationis tantum, utpote cum dicimus *idem eidem idem*. Nam secundum quod ratio apprehendit bis aliquod unum, statuit illud ut duo; et sic apprehendit quondam habitudinem ipsius ad seipsum. Et similiter est de omnibus relationibus quae sunt inter ens et non ens; quas format ratio, inquantum apprehendit non ens ut quoddam extremum. Et idem est de omnibus relationibus quae consequuntur actum rationis, ut genus et species, et huiusmodi.

Quaedam vero relationes sunt, quantum ad utrumque extremum, res naturae: quando scilicet est habitudo inter aliqua duo secundum aliquid realiter conveniens utrique. Sicut patet de omnibus relationibus quae consequuntur quantitatem, ut magnum et parvum, duplum et dimidium, et huiusmodi: nam quantitas est in utroque extremorum. Et simile est de relationibus quae consequuntur actionem et passionem, ut motivum et mobile, pater et filius, et similia.

Quandoque vero relatio in uno extremorum est res naturae, et in altero est res rationis tantum. Et hoc contingit quodcumque duo extrema non sunt unius ordinis. Sicut sensus et scientia referuntur ad sensibile et scibile, quae quidem, inquantum sunt res quaedam in esse naturali existences, sunt extra ordinem esse sensibilis et intelligibilis: et ideo in scientia quidem et sensu est relatio realis, secundum quod ordinantur ad sciendum vel sentiendum res; sed res ipsae in se consideratae, sunt extra ordinem huiusmodi. Unde in eis non est aliqua relatio realiter ad scientiam et sensum; sed secundum rationem tantum, inquantum intellectus apprehendit ea ut terminos relationum scientiae et sensus. Unde Philosophus dicit, in V *Metaphys.* * quod non dicuntur relative eo quod ipsa referantur ad alia, sed quia alia referuntur ad ipsa. Et similiter *dextrum* non dicitur de columna, nisi inquantum ponitur animali ad dextram: unde huiusmodi relatio non est realiter in columna, sed in animali.

Cum igitur Deus sit extra lotum ordinem creaturae, et omnes creaturae ordinentur ad ipsum, et non e converso, manifestum est quod creaturae realiter referuntur ad ipsum Deum; sed in Deo non est aliqua relatio eius ad creaturas; sed secundum rationem tantum, inquantum creaturae referuntur ad ipsum. Et sic nihil prohibet huiusmodi nomina importantia relationem ad creaturam, praedicari de Deo ex tempore: non propter aliquam mutationem ipsius, sed propter creaturae mutationem; sicut columna fit dextera animali, nulla mutatione circa ipsam existente, sed animali translato.

An primum ergo dicendum quod relativa quaedam sunt imposita ad significandum ipsas habitudines relativas, ut *dominus, servus, pater* et

filius, et huiusmodi: et haec dicuntur relativa secundum esse. Quaedam vero sunt imposita ad significandas res quas consequuntur quaedam habitudines, sicut *movens* et *motum, caput* et *capitulum*, et alia huiusmodi: quae dicuntur relativa secundum dici. Sic igitur et circa nomina divina haec differentia est consideranda. Nam quaedam significant ipsam habitudinem ad creaturam, ut *Dominus*. Et huiusmodi non significant substantiam divinam directe, sed indirecte, inquantum praesupponunt ipsam: sicut dominium praesupponit potestatem, quae est divina substantia. Quaedam vero significant directe essentiam divinam, et ex consequenti important habitudinem; sicut *Salvator, Creator*, et huiusmodi. significant actionem Dei, quae est eius essentia. Utraque tamen nomina ex tempore de Deo dicuntur quantum ad habitudinem quam important, vel principaliter vel consequenter: non autem quantum ad hoc quod significant essentiam, vel directe vel indirecte.

Ad secundum dicendum quod, sicut relationes quae de Deo dicuntur ex tempore, non sunt in Deo nisi secundum rationem, ita nec fieri nec factum esse dicitur de Deo, nisi secundum rationem, nulla mutatione circa ipsum existente: sicut est id, *Domine refugium factus es nobis*.

Ad tertium dicendum quod operatio intellectus et voluntatis est in operante: et ideo nomina quae significant relationes consequentes actionem intellectus vel voluntatis, dicuntur de Deo ab aeterno. Quae vero consequuntur actiones procedentes, secundum modum intelligendi, ad exteriores effectus, dicuntur de Deo ex tempore, ut *Salvator, Creator*, et huiusmodi.

Ad quartum dicendum quod relationes significatae per huiusmodi nomina quae dicuntur de Deo ex tempore, sunt in Deo secundum rationem tantum: oppositae autem relationes in creaturis sunt secundum rem. Nec est inconveniens quod a relationibus realiter existentibus in re, Deus denominetur: tamen secundum quod cointelliguntur per intellectum nostrum oppositae relationes in Deo. Ut sic Deus dicatur relative ad creaturam, quia creatura refertur ad ipsum: sicut Philosophus dicit, in V *Afctaphys.* * quod scibile dicitur relative, quia scientia refertur ad ipsum.

Ad quintum dicendum quod, cum ea ratione referatur Deus ad creaturam, quae creatura refertur ad ipsum; cum relatio sublectionis realiter sit in creatura, sequitur quod Deus non secundum rationem tantum, sed realiter sit Dominus. Eo enim modo dicitur Dominus, quo creatura ei subiecta est.

Ad sextum dicendum quod, ad cognoscendum utrum relativa sint simul natura vel non, non oportet considerare ordinem rerum de quibus relativa dicuntur, sed significationes ipsorum re-

·) *rationi**. - a parte *rationi** B.

i) *inter aliqua duo*. - Om. B.

») *ad alia*. - Om. codice* et *ab*.

λ) *realiter*. - Om. codice*. - lidec. om. *ipsum*.

u.) *realii*. - *re** ACEGpF, *r** ed. a. otn. DiF et ed. fr. *et*. - Otn. ABD. - *haec* om. ABCDE.

Scxxai. Tuxou D. TiruMAX T. I.

o *comidoranda*. - *coniideranda dupliciter b*.

o) aon. - fir-u. woa BG.

cncntia. - *sed indirecte ngnificant habitudinem ad creaturam*

aJd't B.

fr) *ita ucc,- rationem*. - Om. E; pro nre *noto/actum, rei* ABCD.

e) *qua*. - *quae* PCO» *quia* BDEa.

lativorum. Si enim unum in sui intellectu claudat aliud ct c converso, tunc sunt simul natura: sicut duplum ct dimidium T, pater ct filius, et similia. Si autem unum in sui intellectu claudat aliud, ct non c converso, tunc non sunt simul natura. Et hoc modo se habent scientia et scibile. Nam scibile dicitur secundum potentiam: scientia autem secundum habitum, vel secundum actum. Unde scibile secundum modum suae significationis,

praeexistit scientiae. Sed si accipiat^{ur} scibile secundum actum, tunc est simul cum scientia secundum actum : nam scitum non est aliquid nisi sit eius scientia. Licet igitur Deus sit prior creaturis, quia tamen in significatione Domini clauditur quod habeat servum, et c converso, ista * duo relativa, Dominus ct servus, sunt simul natura. Unde Deus non fuit Dominus, antequam* haberet creaturam sibi subicctam.

^T) *duplam ft dimidium. – duplum dimidium* FG, *duplum dimidium rt Vib.*
^v) *uibilc.* – i)m. ÂBCDEG, cote *prMtjrittU* ponir *cd*, J. *actum-*., *tccuujum* um. *pk.*

^φ) i«A1. – *hacc* B, jk»ⁱ *duo* pociit G, am. ACOEFa. – Aotc A>-*minui* B adJit *icilicet*,
^f) *Dominui, antequam.* – ante J>ominui *^uam* AUDE. – *tibi* pmt *haberet* ponunt FG, om. ceteri.

Commentaria Caivltnalis Caiotani

Trn i.e* clarus est excniplariter: scilicet *Dominus, Salvator* ct *Creator*, etc.

On corpore quinque facit: primo, proponit conclusionem rcsponsivAHi quaesito ; secundo, claudit amplam viam probandi conclusionem -; tertio, ibi: *Veruntamcn*, veram viam aggreditur *; quarto, ibi: *Cum igitur Deus*, probat conclu*sionem-; quinto, ibi: *non propter aliquant*, excludit tucitam obiectioncm *.

II. Quoad *primum*, conclusio responsisa quaesito est affirmativa ct particularis, scilicet: Quaedam nomina importantia relationem ad creaturas, dicuntur dc Deo cx tempore.

HI, Quoad *secundum*, scito quod hacc conclusio ideo difficultatem aliquam habere videtur, quin nulla res noxa potest Deo advenire ct proptcr.c.i, «i huiusmodi nomina non ponunt rem aliquam rcalcm in Deo, nulla erit difficultas; si autem ponunt rem rcalcm. secus esset. Et quoniam littera intendit probare conclusionem cx hoc medio, scilicet quia non ponunt in Deo nisi relationem rationis, idcirco amplissima via quae nd hoc statim ducebat, icilicet *nulla relatio est res naturae*, quia erronea est, statim exclusa est. Et hoc est primum.

Recitatur autem hic error ab Averroe, XII *Metaphys.*, comm. txx: confutaturque hic, sic. Res naturales habent ordinem habitudinemque naturalem ad invicem: ergo. Consequenti- patet. Et antecedens (praeter evidentium quam hebet ex XII *Metaphys*, -, comm. ut. ubi ordo universi bonum eiusdem dicitur) ut per sc manifestum assumitur. – Hic esset quaerendum, an dentur relationes rcolc». Sed quoniam egrederemur propositi limites, liat quaestio specialis.

IV. Quoad *tertium*, via propria ad investigandum medium conclusionis inferendae, est videre quando relatio est res naturae, ct quando non; ct unde habet quod sit res naturae, ct unde quod non sit nisi rationis. Hanc ergo viam ingrediendo, sic proceditur. Relatio exigit duo extrema: ergo tripliciter potest inveniri res naturae aut rationis. Scilicet, aut cx parte utrimque erit res rationis; aut exparte utriusque erit res naturae; aut cx altera res naturae, ct cx ■ltera res rationis.

Antecedens patet. Consequentia vero probatur. Extrema tripliciter variantur: scilicet, quod inter aliqua non nisi per rationem est habitudo; aut in utroque est res aliqua unde alterum respiciet; aut unum respicit alterum non eiusdem rationis. – Assumptum, quoad primam partem, declaratur cx contentis sub ea tribus modis relativorum : scilicet, respicientium idem, et non entium, ct iuxtu secundas intentiones. Ubi nota, quod in primo gradu intellectus facit extrema, non *entia*, sed *extrema*, dum distinguit unum in duo: in secundo vero, intellectus facit unum extremum ct ens et extremum. – Quoad secundam vero partem, declaratur cx duobus generibus relativorum sub ea contentorum : scilicet, consequentium quantitatem, ct actionem ct passionem, ut patet in V *.Metaphys* -. – Quoad tertiam sero, declaratur rbjs ,ap,x». ^militer cx juobus, scilicet sensu seu scientia etc., et dextro in columna: auctoritateque Aristotelis confirmatur.

V. Hic multa dicuntur contra quae oblicitur ab aliis: puta quod inter ens et non ens non est relatio redis; ct quod inter motivum ct mobile est relatio rcalis; ct quod scientia habet relationem rcalcm ad scibile. Sed quoniam hacc per accidens hic dicuntur, ideo fient dc hi* speciales quaestiones.

VI. Veruntamcn unum valde arduum dubium dissimulandum non est circa illa verba litterae, in quibus dicitur quod relationes rationis in altero extremo, puta scibili ct sensibili, sunt *inquantum intellectus apprehendit ea ut terminos relationum oppositarum*, puta scientiae ei sensu». Est autem dubium duplex : primo circa sensum litterae, deinde circa rem. Circa sensum quidem, nn intendat quod corrcclativum exigatur, jd hoc ut extremum intclligatur sub ratione termini {prius relativi; verbi gratia, un relatio domini*i* exigatur, ad hoc ut Deus intclligatur ut Dominus est creaturae, inquantum eius est serva: vel potius intendat quod corrcclativum comitetur intellectum alterius extremi sub ratione termini ; ita quod relatio domini*i* concomitatur Deum. apprehensum ut terminum. Multum autem refert an sic mit sic intendat. Quoniam in primo, corrcclativum punitur dc intrinseca ratione termini, imo ponitur terminus ipse: in secundo %ero, ponitur corrcclativum consequi rationem termini. Et consequenter, in primo sensu ponitur quod terminus relativi nportet esse relativum: in secundo vero, quod est absolutum ens. Et proptcrca nascitur ardua dc hoc quaestio: An terminus relativi, ut sic, rit ens absolutum, vel rcspectivum.

VII. Et quoniam hacc quaestio necessaria est hic, ct intacta, nisi a Scuto, n quo videtur male definita, idcirco tractanda est. Scotus ergo, in I, dht. xxjc, qu. 1. motus, ut rcor, cx verbis huius litterae, ut more suo carperet, probat multipliciter quod terminus relativi, inquantum terminus, est res absoluta. Ac per hoc, nullum oportet ponere corrcclativum, ut terminet alterum relativum, nec secundum rem nec secundum rationem. Probatque hoc quadruplieiter.

Primo sic. Per sc differentia inter relativa tertii modi et alia est, quia cetera sunt mutua, istn autem quae sunt tertii modi, non sunt mutua. Ergo in relativis tertii modi, terminus est res absolutu. – Antecedens patet V *Metaphys.*, cap. de *ad aliquid* -. Consequentia vero est per sc nota : quia cx quo non «t corrcclativum, et est terminus, ergo res absoluta est quae terminat.

Secundo sic. Actus definit potentiam, et non c converso: ergo actus, ut terminus, est res absoluta. – Antecedens putet IX *Metaphys*. * Consequentia probatur. Actus definit potentiam, ut terminat relationem potentiae nd ipsum: ct definit, ut prior est quam potentia : ergo, ut terminus, est prior potentia. Sed, ut corrcclativum. non est prior potentia: quia corrcchitiva mutuo sc definiunt, ut dicit Porphyrit» -. Ergo, ut corrcclativum, non est terminus. Ergo ut re» absoluta.

Tertio sic. Relativum, ut sic, definitur per terminum: ergo terminus est prior relativo: ergo terminus non est ipsum corrcclativum. – Antecedens patet. Prima vero consequentia tenet ex VII - et IX *Metaphys*. **; ibi cnim prioritas

• h4, s* iv.
C?, O, 8. S.

• Ope-M.
hb.VHJ, cwp-IT.,
q I.

substantiae re-
tentiae. habeti
consequentia j
posteriore see

Quarto sic
nullam relatif
et terminat r<
ctU considérai
tionc absoluti
Hacc sunt
cacin, itn ut c

VIII. Ut ai
nio hacc, CX
choandum es
Primo, quia i
mis, seu fund
luerit diccro <
ad aliquid, j
quaedam vere
tantum. Hoc
telis, patet ric
ferenfiam int<
constat quod
nisi per accid
intclligitur te
sed dc ipsis »

Secundo e
illo non dicit
quaedam nor
assignatur in <
textus affirma
aliquid : sed
primi et secu
utrumque *hoi*
btivis vero te
sit ad aliquid
habere, sed *ah*
quod tota diri
et non in essi

IX. Et que
rum in matcrii
ad maiorem cl
plicat duo con
Textus loquitur
ct negat de a
aliud se habtr
quod aequivali
cedens patet p
scibile ct sensi
quid: ct quod
sint, sed quia l
definitione *ad*
camentis -. Et
dum videtur
secundum sua
aliud, sed alia

X. Et hic p«
omnes qui in
scito quod, qu
per se partes <
rentia ista est ii
rcalia sunt ct
rcali. idest see
de esse eorum,
sunt (et propte
relativa ergo pe
quod ponunt (rt
relativa sunt, qu
rerum natura ta
dani vero non s
sint ad aliud, s
possunt, quia al
rentia consistit
relativa rcalia p
trinsccam, quae

• Cf. R4I3.Ul.

• α. βoñ. rr.

• cr. ten. w.

• ct ηωη. xvm.

• t»id lib. XI,

• C»p.»*.·IMJ.

rbjs ,ap,x».

substantiae respectu accidentis, et hic actus respectu potentiae, habetur ex hoc quod definiunt iUa. Secunda vero consequentia patet: quin aliter daretur circulus in priore et posteriore secundum definitionem, quod est impossibile.

Quarto sic. In relativis tertii modi, alterum extremum nullam relationem habet, nisi dum actunlitcr consideratur: et terminat relationem reliqui extremi ad se, nullo intellectu considerante, imo etiam existente: ergo terminat ratione absoluti, et non ratione relationis cointcllcctae.

Hacc sunt motiva Scoti satis subtilh. Et putavit ea clb-cacin, ila ut eorum conclusionem verum asserat.

VIII. Ut autem cognoscatur quantum a vero distet opinio hacc, ex textu V *Afetaphys.* 9 in quo se fundavit, inchoandum est. Erravit siquidem dupliciter in illo textu. *Primo*, quia ipse supponit textum illum intelligi de extremis, seu fundamentis relativorum. ita quod Aristoteles voluerit dicere quod quaedam extrema sunt, quae dicuntur ad aliquid, propter relationes quas habent ad invicem; quaedam vero propter relationem quae est in uno extremo tantum. Hoc enim esse contra sensum, uno verba Aristotelis, patet sic, Aristoteles ibi · explicite dicit se ponere differentiam inter ea quae *secundum se* sunt ud aliquid. Sed consuit quod fundamenta relationum non «unt ad aliquid nisi per accidens, ut ibidem * expresse dicitur. Ergo non inrclHgitur textus ille de rebus quae dominantur relative. sed de ipsis *ad aliquid*. Nec potest aliter salvari texto* ille,

Secundo errat in difforcntia assignata. In textu siquidem illo non dicitur quod quaedam sunt mutui) relative, et quaedam non sunt , ut Scotus somniavit: sed ditlcrchUo assignatur in *causa seu ratione essendi ad aliquid*, lui quod textus affirmat etiam relativa tertii modi utrinque esse ad aliquid: sed differentiam poni in hoc, quod in rchitivis primi et secundi modi. ratio quod iint ad aliquid, est utrumque *hoc ipsum quod eat ad aliud se habere*; in relativis vero tertii modi, ex parte unius extremi, ratio quod sit nd aliquid, non est hoc ipsum quod est nd aliud se habere, sed *aliud se habere ad tpium* ·. I bi manifeste patet quod tota differentia consistit in ratione essendi ad aliquid, et non in esse mutua vel non mutua,

IX. Et quoniam textus ille est fundamentum theologorum in materia huius articuli speculative scribentium, ideo, ad maiorem claritatem, discutiendus est. «le. Textus ille implicat duo contradictoria*, ergo. – Antecedens manifestatur. Textus loquitur de hi* quae secundum se sunt od aliquid, et negat de aliquo illorum *hoc ipsum quod est, esse ad aliud se habere*: ergo negat definitionem n delinito, seu, quod aequivalet, a parte subicctiva per *c definiti. Antecedens patet pro utraque pane in illo textu ·. Dicit enim: scibile et sensibile, et alia huiusmodi, sunt per se ad aliquid: et quod non dicuntur ad aliquid quia ipsa ad aliud sint, sed quia alia dicuntur ad ipsa. Consequentia patet ex definitione *ad aliquid*, posita nb ipso Aristotele in *Praedicamentis* ·. El cum hacc contradictio sit manifesta, dicendum videtur · quod Aristoteles loquitur de *ad aliquid* secundum sua fundamenta, cum dicit: *ipsa non sunt ad aliud, sed alia ad ipsa*.

X. Et hic paralogismu», ut reor, mente retentus, decepit omnes qui in hoc textu erraverunt. Ad cuius solutionem. »cito quod, quia mctaphysicu* tractat de relativis» ut sunt per se partes entis, idest ut sunt entia rcolia, idcirco differentia ista est intelligenda de relativis secundum quod entia rcalia *unt et non de cis, sumptis ut abstrahunt ab ente rcali, idest secundum quod important *ad*, non curando de esse eorum, quemadmodum in *Praedicamentis* definite sunt (et proptcrca omissa ibidem est differentia ista). Inter relativa ergo per «e, differentia ponitur, quoad esse rcale quod ponunt (non quod supponunt), in hoc quod quaedam relativa sunt, quae ideo entia rcalia sunt, quia ipsa sunt in rerum natura talia entia, quod od uliud se habent: quaedam vero non sunt entia rcalia quia ipsa in rerum natura *int ad aliud, sed hac »oh ratione inter rcalia numerari possunt, quia alia rcalia dicuntur nd ipsa, ha quod differentia consistit in hoc: per se relativorum quaedam sunt relativu rcalia per denominationem seu praedicationem intrinsecam; quaedam vero per denominationem extrinsecam;

ob ulterius enim rculinitc relativa» ipsa quoque Inter rcalia relativa connumerantur» Et iuxta hunc sensum consonat dictum commune, scilicet quod ex hoc textu habetur quod omnia relativa non sunt mutua quoad rculitatcm.

Nec obstat si obiidatur quod textus non meminit de este rcali. Quoniam supponitur quod de tali eue loquatur, ex eo quod meUiphaici est tractare de rebus ut sunt partes entis rcali*; et consequenter, de relativis ut sunt ad aliquid in rc. et non ut intelligunlur ad aliquid.

Et hinc patet quod nulla est contradictio*. Quoniam *Ci.a«m pnee. non negatur definitio de delinito' sed insinuatur quod illa definitio convenit ad *aliquid*, sive sit ens rcale, sive sit en* rationis. Nec illa negatur de *ad aliquid*: sed negatur a quibusdam poni esse in rerum natum quod sit ad aliud; cum quo tamen stat quod formalitcr illnmet hoc ipsum quod sunt, nd aliud sunt, ut definitio eorum exigit. Laborat ergo argumentum in ncquivoco. – Singulare ergo est in relativis tertii modi, quod alterum ideo tantum est in rc *ad aliquid*, quin reliquum est ad ipsum.

XI. Ex hi» autem facile patet responsio ad quaesitum ·. * ■■ n· quoad relativa tertii modi. Sed ut universali* doctrina habeatur, »cito quod nomine *termini*, in proposito, inlligitur id ad quod relativum dicitur, et quod tn definitione relativi oportet ponere, hacc enim duo ipsemet Scotus concedit convenire termino. Tunc sic. Si absolutum ut sic, esset terminus relativi, sequeretur *primo* quod, cum in definitione *ad aliquid* dicitur. · *ad aliquid* sunt, quibus hoc ipsum quod sunt, est nd aliud se habere », ly *aliud* supponeret pro rc absoluta. et sic duplum, hoc ipsum quod est, non est ad aliud, idest dimidium, nec senus est ad dominum, nec pater nd filium, etc. Hoc autem ex *Praedicamentis* ♦ et expositoribus constat esse falsum: omnes *O?. ». enim dicunt quod ly *aliud* supponit pro termino, et assignando illud, dant correlaUvum. Imo textus expresse dicit· quod dominus non dicitur ad aliquid aliud in servo existens, nisi ad ipaim sub ratione «ervi. Et Averroei ibidem dicit quod semper id ad quod dicitur relativum, oportet esse in praedicamento Relationi*. – Sequeretur *secundo*, quod m definitione alicuius creaturae necessario caderet Deus sub propria ratione absoluto. Et cum hoc sit impossibile, sequeretur quod aliqua creatura naturalis remaneret incognoscibili* naturaliter. Patet sequela de creatione passiva, de relatione universi ud Deum ultimum finem, etc. – Sequeretur *tertio*, quod relativum exigeret in definitione sua, ex pane termini, duo: scilicet corrdativum. et absolutum. Et cum es *Praedicamentis* * putet quod corrdativum exigitur ut id od quod dicitur, illud absolutum quare exiget, nulla est ratio. – Sequeretur *quarto*, quod in divinis Personis non possent salvari relatione* ad intra, nisi ponendo Persona* distingui rcalitcr in absolutis. Tenet sequela; quia relativum rcale exigit terminum rcalitcr a se distinctum, si ergo paternitatis divinae terminus est rc» absoluta, ergo aliqua res absoluta in divini* distinguitur a Patre rcalitcr.

Dicendum est ergo cum Peripateticis et ceteris philosophis, quantum vidisse me recolo, quod terminus relativi et corrcclativum idem sunt imo terminare relativum est in ratione corrcIntivi cuiusque.

XII. Et ud *primam* obicctioncm Scoti * iam paret responsio: terminus enim relativi tertii modi est corrcclativum illius. Et hoc ex illo textu V *Mctaphys.* expresse dicitur. cum dicitur ibidem · Jc termino, quod est ad aliquid secundum se, et quod ad ipsum dicitur aliud hoc enim non potest nisi de correlative» vcrificari: ergo. Quomodo autem de eodem vcrificctur etiam quod ipsum non dicitur ud aliud, iam declaratum est ·.

Ad *secundam* nutem obicctioncm dicitur, quod falsum supponitur, scilicet quod de netu ut terminat relationem potentiae, ibi sil sermo. Ibi enim tractatur de natura potentiae et de natura actus secundum transcendentcs rditiones, quibus essentialiter potentia respicit netum, et actus talis respicit potentium. Et vult Aristoteles quod, quia potentia non potest absque actu intelligi, netus autem potest et intelligi et esse absque potentia, ut patet de actu puro, ideo netus est prior potentia. Ex mnfo ergo intellectu

• Uie iopra Ch

• Nun. Ū.

• Ne». S. >

• m old. Koŷ. ~4-

• l <x* pmiist eut».

• G. na. <m.

• Nuta. *-

litterae illius procedit obiectio. – Quamvis possit dici quod huiusmodi relativa, quorum unum importat actum et reliquum potentium, non sunt bene assignata. et ideo nec sunt simul nativi. nec se definiunt invicem, etc., ut Averroes in *Praedicamentis* dixit.

Ad *tertiam* obiectionem, proprie loquendo, negandum
 Λ/**/.λ, est antecedens: quia, ut Magnus docuit Albertus *, rckiti-
 vum non definitur *per* terminum, sed *ad* terminum; quia
 non habet esse *per* terminum, in quocumque genere causae,
 sed *ad* terminum. Consequentia autem omnino est falsa:
 quia stat definiens esse simul natura et intellectu cum defi-
 nito. – Ad auctoritates autem Aristotelis, dicitur quod ten-
 rent. quia loquuntur de materia in qua inter definiens et
 definitum est ordo. Ubicumque enim inter definiens et defi-
 nitum oportet esse ordinem, ibi valet consequentia, *ergo*
definiens est prius: ubi autem nullus est ordo, non potest
 inferri prioritas. Inter correlativa autem nullus est ordo,
 *vSiCiuyw... sed sunt omnino simul, ut patet in *Postprædicamentis* *.
 cap.v, n. 20. Ergo. – Et adverte quod hæc obiectio militat contra aucto-
 rem suum. arguendo sic. Quidquid sit de termino, certum
 est in relativis mutuis unum esse definitivum alterius, et
 c converso: ergo prius et posterius secundum definitio-
 nem, etc. Consequentia nota. Antecedens vero est Porphy-
 <P' ** h'c tt'c6nt' n Scoto pro sc. Ergo.

•Cf. »upne. >. Ad *ultimam*, quae terret novicios, patet solutio cx verbis Aristotelis . Negatur siquidem antecedens quoniam in relativo» tertii modi, utrumque extremum simul habet relationem, sed dissimiliter, quia unum est relativum propter relationem quae est in ipso ad aliud, reliquum vero est relativum propter relationem rcalcm alterius ad ipsum relativum. Nec requirenda est alia existentia istius corrcntivi, quam existentia sui comparis: quoniam ab ea, extrinseca denominatione, etiam ipsum dicitur esse. Hoc enim est singulare in relativis tertii modi, quod relativum rcalc dicitur ad terminum non rcalcm formaliter, ni»i denominatione cextrinseca: qui tamen est reali» fundamentaliter, seu quoad substratum vel denominatum.

XIII. Ex his autem putet responsio nd dubitationem
 • Cf. naa. π. motam circa sensum litterae huius ♦, Ex quo namque constat quod Deus non terminat servitutem nisi ut Dominus formaliter, quia ly *Dominus* est proprius terminus *servi*, patet quod intentio litterae est, quod corrlativum oportet cointelligi in aliquo, si illud debet intlligi sub ratione termini.

Nec obstant his verba s. Thomae in Qu, *de Putentia Dei*, qu. vn, art. io, ad 4, ubi dicit quod terminare ordinem servitutis creatae, quod clauditur in ratione domini, convenit Deo ; et intendit quod convenit Deo secundum rem, ut patet ex argumento ad quod respondet. Hoc, inquam, non obstat, quoniam intelligitur de terminare *fundamentaliter*: hoc enim convenit Deo secundum rem, sicut potestas coercendi subditos. Et quod hoc intendat, ex eo manifestatur, quia, quoad ordinem ad subdito», negat convenire Deo: quoniam nec formaliter nec fundamentaliter Deus habet unde ordinetur ad subditos.

XIV. Quoad *quantum* -, probatur conclusio intenta, sic. Deus est extra totum ordinem universi, ita quod creaturae ordinantur ad ipsum, et non c converso: ergo creaturae realiter referuntur ad Deum, in Deo autem non est nd creatura» relatio nisi rationis. Ergo nihil prohibet quaedam nomina importantia relationem, dici dc Deo cx tempore.

Antecedens patet. Prima nutem consequentia cx illa maxima. in praecedenti parte posita, scilicet; *quandocumque extrema non sunt unius ordinis, ct unum respicit aliud, in reliquo non est relatio nisi rationis*. Ergo, si Deus est extra ordinem, etc. Secunda autem consequentia est per sc nota.

XV. Contra rationem adductam in littera pro hac conclusione, Scotus dupliciter instat in loco pracallegato *. *Primo*, inquit, ratio ista petit principium. Quia, cum Deus manifeste sit prior creatura, ne per hoc aliquem ordinem habet ut prius ad posterius, assumendo quod in eo non est ordo, nihil aliud est quam assumere quod Deus non habet ordinem rei cum creaturam: hoc autem erat probandum. – *Secundo* peccat, ut dicit, secundum sophisma Consequentis. Quia negatio ordinis non infert negationem relationi» in

communi: quoniam non negationem relationum acquiparantinc. Et tamen littera, cx negatione ordinis, negat omnem rcalcm relationem.

Aureolus quoque, ut habes in xxx *Distinctione* Primi * in Capreolo, contra hunc rationem instat Sed quoniam nssumit vel motivu soluta a ». Thoma expresse, vel assumit aliud ab hac ratione loco illius, ideo omittenda censi.

XVI. Ad obiecta ergo Scoti dicitur, quod in aequivoco laboramus. In littera enim est sermo, non de ordine formaliter, qui est relatio, sed de ordine *fundamentaliter*: ita quod esse eiusdem ordinis nihil aliud est, quam esse eiusdem rationis quoad causam relationis; et esse non eiusdem ordinis, est esse alterius rationis. Ita quod inter ea sola est relatio realis utrinque, in quibus est eadem causa referendi unum ad aliud. Sed hoc contingit multis modis quia in relativis primi modi, scilicet pertinentium ad quantitatem, est identitas specifica in causa; in relativis autem secundi modi, scilicet pertinentium ad actionem et passionem, est identitas quasi specifica, seu formalis, quia utrinque causa est perfectio propria, quamvis in patiente ut habeatur, et in agente ut conservetur, ut Averroes de intelligentiis, XII *Metaphys.*, comm. xxxv, docuit. In relativis autem tertii modi, scilicet spectantium ad mensuram et mensuratum, in altero extremo nulla causa est referibilis sive ad aliud: et propterea alterius ordinis dicitur quoad causam relationis.

Unde patet quod non petit principium. Non est enim idem dicere, *in Deo» nulla est causa ut referatur ad creaturam, quamvis tn creatura sit causa referendi ipsam ad Deum*, ct dicere, *in Deo non est ordo rcalis ad creaturas*: sed illud est causa huius. Et propterea processus iste est a causa ad effectum. – Nec peccat secundum consequens. Quia non loquitur Je ordine formaliter, sed fundamentaliter, quem etiam in relativis acquirantiac oportet esse: duo enim alba eiusdem rationi» sunt, ct simpliciter, ct quoad hoc ut causent ud sc invicem respectus; hoc autem est esse eiusdem ordinis ♦.

XVII. Quoad *quintum* ♦, advene quod intenta conclusio cx duobus impediri posset. Primo, cx ipso significato formali horum nominum, scilicet, si significarent in Deo aliquam rem naturae: quin in Deo nulla res naturae potest temporaliter poni. Secundo, cx fundamento illius rationis. Dato enim quod *Dominus* non ponat supra *Deum* nisi relationem rationis, et ex hoc non prohibeatur temporalitas; si tamen ista relatio rationis non posset denominare temporaliter, nisi propter mutationem aliquam in ipso denominabili, oporteret dicere quod nullum huiusmodi nomen potest dici dc Deo cx tempore: quoniam in Deo nulla possibilis est mutatio, sed est omnino immobilis, ut in qu. ix dictum est. Quia igitur littera ista iam impedimentum cx formali significato excluderet; ut confirmatam conclusionis probationem afferret, secundum impedimentum exclusit, praefatae obiectioni tacite respondendo, dum dixit quod Deus dicitur cx tempore *Dominus*, verbi gratia, non propter mutationem aliquam in ipso, sed in creatura. Probatque hoc cx simili.

XVIII. In responsione ad quantum, perspicaciter advertit quod correlative tertii modi, ut scibile, seu in proposito *Dominus*, et similia, possunt iudicari esse secundum duos entis generas: primo, in genere entis simpliciter; secundo, in genere entis secundum quid, id est entis rationi». Si loquamur de eis *secundum esse simpliciter*, tunc ipsa non alia ratione sunt, nisi quia comparata suo, quae terminantur ad ipsa formaliter. sunt in rerum natura: ita quod ad eorum esse extra animam hoc sufficit; sunt enim contenta hoc debilissimo essendi modo. Et sic esse Dominum nihil ponit in Deo, secluso omni intellectu, nisi terminare formaliter relationem servi, quam Deus secundum se terminat subjective, id est ut quasi subiectum termini formalis. Sed ponit, vel supponit, bene aliquid in creatura, scilicet relationem servitutis ad Deum ut subiectum etc. Nec ipsum terminare formaliter servitutis relationem, plus aliquid ponit quam sit esse ipsius terminati: licet alio modo illud ponat. Et secundum hoc, Deus est Dominus de novo, et sine omni intellectu, solo servitute creaturae: quia esse Domi-

• *viSfCiuw*...
cap.v, n. »0.

- Cf. naa. TI.

' Ci D023. I.

* Num. vit.

- Coofra c^* ».

- α_1

• $\Lambda \cdot F$

- flftoc/i ei*.
I'O* ri PJ3».

• *OefUf*
hi. 1, QJ

$$T$$

iat. ■ - l
Qgaartf m
uf. cap. ni, i

num nullum esse in rerum natura ponit, nisi esse sui oppositi. Ncc est inconueniens, in materia relativa, unum oppositorum esse quia aliud est, ut Aristoteles docuit ♠. Et ratio est, quia opposita relativa in hoc a ceteris oppositis differunt, quod sc simul ponunt, ncc unum in destructione alterius constituitur, ut s.Thomix docuit*. -At si obieccris quod in materia relativa non fit denominatio ab extrinseco, ut *n II *Contra Gent.*, cap. xni. determinatur: respondeo quqd hoc est verum formalitcr, non autem rcalitcr. Non enim Deus dicitur Dominus n servitute formalitcr, sed a relatione dominii, quae est vclut ci inhaerens. Sed tamen Deus dicitur Dominus, ct rcalitcr Dominus, a rcahtntc servitutis: quia esse Dominum nullum esse ponit, nisi quod terminus est rcalis servitutis. El sic ista denominatio est formalitcr ab intrinseco, ct rcalitcr ab extrinseco.

Si autem loquamur dc cis *secundum esse rationis*, sic esse Dominum ponit in Deo relationem rationis. El sic dicitur, ct vere, quod Deus dicitur Dominus a dominio, quod est relatio rationis. Non quod hic sint duae relationes dominii, altera extra animam, ct altera rationis: sed quia illa relatio dominii, quae tam debili modo ens dicitur, dupliciter iudicata est a doctoribus. Quandoque secundum esse proprium: et aie dicta est relatio ct ens rationis tantum, quia nullum habet proprium esse nisi per rationem. Quandoque secundum esse alienum, scilicet oppositi, a quo entis nomen utcumque meretur: et sic dicta est ens, er inter entis partes

numeratu V *Metaphps.* ., quia alia dicitur ad ipsam. El * ct.«je» n. t. quia aie nullum esse ponit in denominato, sed in terminato tantum, ideo semper et simpliciter dc istis dicitur, quod nullum esse ponunt in denominato, puta Deo aut scibili, nisi rationis, quod spectat ad esse proprium. Et bene nota quod non dicitur quod nullum ease ponunt, sed quod nullum esse *in denominato* ponunt: quia ponunt esse in terminato opposito, quod sufficit ad eorum esse extra.

XIX. Et si hanc distinctionem perspexeris atque sciveris applicare, diversa doctorum dicta verificabis. puta quod istac relationes non sunt entia extra animam (hoc enim verum est secundum esse proprium); ct quod ista sunt, quia opposita sunt (hoc enim verum est secundum case alienum). Videbisque s.Thomam utrumque tetigisse in hac responsione; Augustinum quoque, in V *de Trin.*, capitulo ultimo. – Advertes quoque quod, novitiis compaticns, Auctor magis usus est rchtivii istis secundum esse rationis, quam secundum illum essendi diminutionem non facile intclligibilem. – Ex his quoque patet quomodo, nullo intellectu considerante, potest dici Deus *Dominus* formalitcr, ct quomodo non nisi fundamentaliter, etc: distinguendo dc esse proprio vel alieno ipsius. – Habesque hinc defectum Scoti, in l. dist. XXX, qu. i, credentis quod Deus dicitur Dominus cx sola relatione quae est in creatura. Ponit enim effectum formalem, scilicet este Dominum, absque causa formali, scilicet relatione dominii; quod non est intlligibilc.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM HOC NOMEN *DEUS* SIT NOMEN NATURAE

I *Sent.*, d «L u, expos. Iit

OCTAVUM SIC proceditur. Videtur quod nomen *Deus* non sil nomen naturae. Dicit enim Damascenus, in I libro *, " * * * ^**quod *Deus* dicitur a thecin.** quod est currere ., *etfovere universa; vel ab aethein, idest ardere (Deus enim noster ignis consumens es! omnem malitiam t); vel a theasthai,* quod est considerare, *omnia.* Haec autem omnia ad operationem pertinent. Ergo hoc nomen *Deus* operationem significat, et non naturam y.

2. Praeterea, secundum hoc aliquid nominatur a nobis, secundum quod cognoscitur. Sed divina natura est nobis ignota. Ergo hoc nomen *Deus* non significat naturam divinam.

Sed contra est quod dicit Ambrosius, in libro I *de Fide* ., quod *Deus* est nomen naturae.

Respond eo dicendum quod non est semper idem a quQ jmpOnitur nomen ad significandum, et id ad quod significandum nomen imponitur. Sicut enim substantiam rei ex proprietatibus vel operationibus eius cognoscimus, ita substantiam rei denominamus quandoque ab aliqua eius operatione vel proprietate: sicut substantiam lapidis denominamus ab aliqua actione eius, quia laedit pedem; non tamen hoc nomen impositum est ad significandum hanc actionem, sed substantiam lapidis. Si qua vero sunt quae secundum se sunt nota nobis, ut calor, frigus, albedo, et huiusmodi, non ab aliis denominantur. Unde in talibus idem

est quod nomen significat, cl id a quo imponitur nomen ad significandum i

Quia igitur Deus non est notus nobis in sui natura, sed innotescit nobis ex operationibus vel effectibus eius, ex his possumus eum nominare, ut supra * dictum est. Unde hoc nomen *Deus* est . a λ i. nomen operationis, quantum ad id a quo imponitur ad significandum. Imponitur enim hoc nomen ab universali rerum providentia: omnes enim loquentes de Deo, hoc intendunt nominare Deum ., quod habet providentiam universalem dc rebus. Unde dicit Dionysius, xn cap. *de Div, Nom.* \ quod *deitas est quae omnia videt providentia el bonitate perfecta.* Ex hac autem operatione hoc nomen *Deus* assumptum, impositum est ad significandum divinam naturam.

An primum ergo DICENDUM quod omnia c quae posuit Damascenus, pertinent ad providentiam, a qua imponitur hoc nomen *Deus* ad significandum.

Ad secundum dicendum quod, secundum quod naturam alicuius rei cx eius proprietatibus ct effectibus cognoscere possumus, sic eam nomine possumus significare. Unde, quia substantiam lapidis cx eius proprietate possumus cognoscere secundum seipsam, sciendo quid est lapis, hoc nomen *lapis* ipsam lapidis naturam, secundum quod in se est, significat: significat enim definitionem lapidis, per quam scimus quid est lapis. Ratio enim quam significat nomen, est definitio, ut di-

a) *currere.* – *curare* PADCEGfr.

£) onnrm *malitiam.* – Om. l'ai.

γ) *naturam.* – *divinam* abdunt ARī).

Ÿ) a fuo — *lipnijtcandum.* – *ad quod nomen tinflicandum (tipii-Jtcandum nomen* CESA) *imponitur* AUCDE.

ι) *hoc intendunt nominare Deum.* – *hoc intelligunt nominare Deum* BCDEGaà.

ζ) *omnia.- illa* addunt CDEFG. – Pro *potuit. ponit* AUCDL. – Po>l *sipnijicanaum* II addit *divinam CJifutiam.*

158 QUAESTIO XIII, ARTICULUS IX

c,lur ,n d/e/df/nx * Sed ex effectibus divinis
«p. w. x u- divi-
divinam naturam non possumus cognoscere se-
cundum quod in se est, ut sciamus de ea *quid
est*; sed per modum eminentiae et causalitatis et
•Qa.»».«n.«r negationis, ut supra⁴ dictum est. Et sic hoc no-

rj *nomen hoc.* – *hoc nomen* ACDE, om. II.

CommonUtria Caixlinalis Caietani

I s titulo, *nomen naturae* sumitur ut distinguitur contra
nomen tum operationis, quam perfectionis quasi super-
additae naturae per modum proprietatis.
II. In corpore una est conclusio, responsivu quaesito
cum distinctione, sic: Deus est nomen naturae, quoad id
«d quod nomen impositum est; operationis vero, quoad id
α quo impositum est. – Ifacc conclusio in littera probatur
quoad duo: scilicet quoad distinctionem quam in sc claudit,
ct quoad secundam panem. Prima autem pars ut nota re-
linquitur.
Probatur ergo distinctio sic. Nomina rerum per sc co-
gnitarum, habent id a quo ct ad quod nomen imponitur,
idem rerum autem per alia tantum, puta effectus, opera-

tiones aut proprietates cognitarum, habent id a quo, aliud
ab eo nd quod nomen imponitur. Sed nomina divina sunt
rerum secundi ordinis. Ergo in cis aliud est a quo, etc.
Ergo ly *Deus* habet aliud a quo, etc. – Maior probatur:
quia sicut cognoscitur, itu nominatur. Et manifestatur exem-
plo lapidis quoad secundam partem, ct qualitatum sensi-
bilium quoad primam. Minor patet cx dictis in quaestio-
ne xii .
Secunda autem conclusionis pars probatur. Ly *Deus* est
impositum ab universali providentia : ergo. – Antecedens
probatur dupliciter. Primo, cx communi usu loquemium.
Secundo, auctoritate Dionysii. Et confirmatur in respon-
sione - auctoritate Damasceni.

• Art.

• An-n.

• A4 u

• An. |
• Q«. >

4

• a
i

ARTICULUS NONUS

UTRUM HOC NOMEN *DEUS* SIT COMMUNICABILE

a n nonum sic proceditur. Videtur quod
hoc nomen *Deus* sii communicabile .
Cuicumque enim communicatur res si-
gnificata per nomen, communicatur et
nomen ipsum. Sed hoc nomen *Deus*, ut
est *, significat divinam naturam, quae est com-
municabilis aliis, secundum illud II Pel. i*: *magna
et pretiosa promissa * nobis donavit, ut per hoc
efficiamur divinae consortes naturae*. Ergo hoc
nomen *Deus* est communicabile.
2. Praeterea, sola nomina propria non sunt
communicabilia. Sed hoc nomen *Deus* non est
nomen propnum, sed appellativum: quod patet cx
hoc quod habet plurale, secundum illud Psalmi
lxxx i ♦ *Ego dixi, dii estis*. Ergo hoc nomen
Deus est⁷ communicabile.
3. Praeterea, hoc nomen *Deus* imponitur ab
operatione, ut dictum est *. Sed alia nomina quae
imponuntur Deo ab operationibus, sive ab effe-
ctibus, sunt communicabilia, ut *bonus*, *sapiens* et
huiusmodi. Ergo ct hoc * nomen *Deus* est com-
municabile.
Sed contra est quod dicitur Sap. xiv ♦ *incom-
municabile nomen lignis et lapidibus imposuerunt*;
ct loquitur de nomine deitatis. Ergo hoc nomen
Deus est nomen incommunicabile.
Respondeo dicendum quod aliquod nomen potest
esse communicabile dupliciter: uno modo, pro-
prie; alio modo, per similitudinem. Proprie qui-
dem communicabile est, quod secundum lotam si-
gnificationem nominis, est communicabile nullis.
Per similitudinem autem communicabile est. quod
est communicabile secundum aliquid eorum quae

includuntur in nominis significatione. Hoc enim
nomen *leo* proprie communicatur omnibus illis
in quibus invenitur natura quam significat hoc
nomen *leo* *: per similitudinum vero communica-
bile est * illis qui participant aliquid leoninum, ut
puta audaciam vel fortitudinem, qui metaphorice
leones dicuntur.

Ad sciendum autem quae nomina proprie sunt
communicabilia, considerandum est quod omnis
forma in supposito singulari existons, per quod
individuatur, communis est multis, vel secundum
rem vel secundum rationem saltem*: sicut natura
humana communis est nullis secundum rem et
rationem, natura autem solis non est communis
nullis secundum rem. sed secundum rationem
lanium; potest enim natura solis inlelligi ut in
pluribus suppositis existens. Et hoc ideo, quia
intellectus intelligil naturam cuiuslibet speciei per
abstractioncm a singulari ’: unde esse in uno sup-
posito singulari vel in pluribus, est praeter intel-
lectum naturae speciei: unde, servato intellectu
naturae speciei, potest inlelligi ut in pluribus
existons. Sed singulare, cx hoc ipso quod est sin-
gulare, est divisum ab omnibus aliis. Unde omne
nomen impositum ad significandum aliquod sin-
gulare, est incommunicabile et re et ratione: non
enim potest nec in * apprehensione cadere plura-
litas huius individui. Unde nullum nomen signifi-
cans aliquod individuum, est communicabile mul-
tis proprie, sed solum secundum similitudinem;
sicut aliquis metaphorice potest dici *Achilles*, in-
quantum habet aliquid de proprietatibus Achillis,
scilicet fortitudinem.

*

• o.M^7.

• a. «a.
• a. aex.
• c. ESÆ.

n

*

x) c«t *communicabilc.* – ait *nomen communicabilc* codice*,
β) *promuta.* – Om. ABCDE.
γ) *est.* – *nomen* Addunt ABDEF.
δ) er *hoc.* – *hoc* PBEoi.

i) *communicabilc cit.-communicatur* AHCdIL-Prt> *alicuiJ, juiJ Pab.*
7) *tunt.* – *tint* AEFG.
r.) *a lingulari.* – *aliquam lingularium* pD. α m.ifena *lingulari* ceteri.
9) >icc *in.* – *ut in* E, *in* l'BK.ih

Formae vero quae non individuuntur per u-
quod ' suppositum, sed per scipsas (quia scilicet
sunt formae subsistentes), si intelligerentur secun-
dum quod sunt in seipsis, non possent * commu-
nicari nec re neque ratione; sed forte per simili-
tudinem, sicut dictum est de individuís. Sed quia
formas simplices per se subsistentes non possumus
intelligere secundum quod sunt, sed intelligimus
eas ad modum rerum compositarum habentium
formas in materia *; ideo, ut dictum est*, impo-
nimus eis nomina concreta significantia naturam
in aliquo supposito. Unde, quantum pertinet ad
rationem nominum, eadem ratio est de nomini-
bus quae a nobis imponuntur ad significandum
naturas rerum compositarum, et de nominibus
quae a nobis imponuntur ad significandum natu-
ras simplices subsistentes.

Unde, cum hoc nomen *Deus* impositum sit
ad significandum naturam divinam, ut dictum
est; natura autem divina multiplicabilis non est.

ut supra * ostensum est: sequitur quod hoc no-
men *Deus* incommunicabile quidem sit secun-
dum rem *, sed communicabile * sit secundum
opinionem, quemadmodum hoc nomen *sol* esset
communicabile secundum opinionem ponentium
multos soles. Et secundum hoc ' dicitur *Gal. iv.:*
his qUj natura non sunt dii, serviebatis, glossa *:
non sunt dii natura, sed opinione hominum, - Est
nihilominus communicabile hoc nomen *Deus*, non
secundum suam f totam significationem, sed se-
cundum aliquid eius, per quandam similitudinem:

ut *dii* dicantur, qui participant aliquid divinum per
similitudinem, secundum illud: *Ego dixi, dii estis**. ' r. ' . e.

Si vero esset aliquod nomen impositum ad
significandum Deum non ex parte naturae, sed
ex parte suppositi, secundum quod consideratur
ut *hoc aliquid*, illud nomen esset omnibus modis
incommunicabile: sicut forte est nomen Tetra-
grammaton apud Hebraeos. Et est simile si quis
imponeret nomen Soli designans hoc individuum.

Ad phimum ergo dicendum quod natura divina
non est communicabitis, nisi secundum similitu-
dinis participationem.

An secundum dicendum quod hoc nomen *Deus*
est nomen appellativum, et non proprium, quia
significat naturam divinam ut in habente; licet ipse
Deus, secundum rem, non sit nec universalis nec
particularis. Nomina enim non sequuntur modum
essendi qui ' est in rebus, sed modum essendi
secundum quod in cognitione nostra est. Et tamen,
secundum rei veritatem, est incommunicabile, se-
cundum quod dictum est * de hoc nomine *sol*, ' h

Ad tertium dicendum quod haec nomina *bonus*,
sapiens, et similia ", imposita quidem sunt a per-
fectionibus procedentibus a Deo in creaturas: non
tamen sunt imposita ad significandum divinam
naturam, sed ad significandum ipsas perfectiones
absolute. Et ideo etiam secundum rei veritatem
sunt conimunicabiha multis. Sed hoc nomen *Deus*
impositum est ab operatione propria Deo, quam >
experimur continue, ad significandum divinam
naturam.

») *aliquod*. - *aliud* Pj 5.
*) *pnuent*. - *pedunt* BDFa*. - Po-t *iimihtudinem codtcci* *4dunt
taurum.
λ) *materia*. - *malerii*» ABCDE.
ja) *communicabile*, - *communicabile quidem* P. - Pro *fit, fit* AE,
om. B. - Pro *quemadmodum, lient codlcci* et c;L *a, licui* »i cd. b.

v1 *ii ic.undum hoc*. ~ *secundum quod* ABCDE. - fidetn Ia textu
Apo'toli om. *natura*.
ξ) room. - Om. ACE.
o) *qui* - *iteundum quod codice*».
-) *ct similia*. - *ct huiutmodi similia Vab*.
c) *quam*, - *ct quam* ACDEFGpB et *ab*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Irnxvs clarus. - In corpore quatuor: primo, distinguit
ly *communicabile*; secundo, tradit regulas quasdam *;
tenio. respondet quaesito -; quarto, perficit doctrinam de
communicabilitate divinatorum numinum.

II. Quoad *primum*, communicabilitas duplex ponitur:
scilicet proprie, et metaphorice. Et sutis clara est littera,
in qua et definitur utrumque membrum, et exemplo in
leonis nomine aperiuntur.

III. Quoad *secundum*, ponuntur quatuor regulae ad di-
scernendum nomina communicabilis ab aliis, et quam dif-
ferenter sint communicabilia. Duae regulae ad sensibilia
spectant, duae autem ad formas separatas: et sic nihil uni-
versi praetermissum est.

Prima regula est: Omne nomen significans naturam dis-
tinctam ab individuo, est communicabile proprie, secundum
rem, vel secundum rationem saltem. - Probatur u priori.
Omnis forma in supposito individuante existens, est se-
cundum se praedicto modo communis: ergo. - Antecedens,
quoad communitatem rei, probatur in natura hominis. Quoad
communitatem vero rationis tantum, probatur ex natura
solis sic. Natura specifica intelligitur a nobis, abstrahendo
a singulari: ergo esse in uno vel pluribus singularibus est
praeter intellectum naturae specificaе: ergo, servato intel-
lectu naturae specificaе. potest etiam sol intelligi ut in
pluribus existens.

Adverte hic quod communicabilitas proprie, subdivisa
insinuatur in hac regula: scilicet in communicabilitatem
secundum rem et rationem simul, et secundum rationem

tantum. Et insinuaturn est simul quod fundamentum com-
municabilitatis realis est inventio illius naturae in multis.
Quae, ut Avicenna dixit, trifariam invenitur: scilicet, aut in
actu simuhnneco, ut putet in natura humana, cuius sunt
simul actu plura singularia; aut in actu successivo, ut di-
citur de Phoenice quod vita sequentis mortem exigit prio-
ris; aut in potentia tantum, ut domus mille angulorum,
si nunquam liet. Fundamentum autem communicabilitutis
secundum rationem tantum, ex parte nostri intellectus as-
signatum est; et dictum quod est cognitio naturae absque
cognitione individuantium. Et hacc pluribus modis contin-
git, ut infra ' patebit.

IV. *Secunda regula* est: Omne nomen significans singu-
lare. est incommunicabile proprie, tam secundum rem, quam
rationem; licet sit communicabile metaphorice. - Probatur a
priori, quoad primam partem, quia singulare ut sic, est
divisum ab omnibus aliis. Quoad secundum vero: quia non
potest in apprehensione intellectus cadere pluralitas huius
individui. Quoad tertium autem, exemplo Achillis.

V. *Tertia regula* est: Omne nomen significans formam
non individuan per aliud suppositum, sed per scipsam.
secundum quod in se est, est incommunicabile proprie et
re et ratione, quamvis non metaphorice. - Probatur a priori,
quoad primam partem; quia sunt per scipsas subsistentes.
Quoad secundam sero: quia sic intelligerentur secundum
quod sunt. - Sed scito quod huiusmodi nominibus caremus:
quia non possumus intelligere tales formas secundum quod
in se sunt.

natur in definitione eiusdem nominis secundum alias significationes accepti. Sicut *ens* dc substantia dictum, ponitur m definitione entis secundum quod de accidente dicitur; et *sanum* dictum de animali, ponitur in definitione sani secundum quod dicitur de urina et de medicina; huius enim sani quod est in animali, urina est significativa, ct medicina (activa.

Sic · accidit in proposito. Nam hoc nomen *Deus*, secundum quod pro Deo vero sumitur, in ratione Dei sumitur secundum quod dicitur Deus secundum opinionem vel participationem. Cum enim aliquem * nominamus Deum secundum participationem, intelligimus nomine Dei aliquid habens similitudinem veri Dei. Similiter cum idolum nominamus Deum, hoc nomine *Deus* intelligimus significari aliquid, de quo homines opinantur quod sit Deus. Et sic manifestum est quod alia et alia est significatio nominis, sed una illarum significationum clauditur in significationibus aliis. Unde manifestum est quod analogice dicitur.

An PRJMCMErgo dicendum quod nominum multiplicitas non attenditur secundum nominis praedicationem. sed secundum significationem: hoc enim nomen *homo*, de quocumque praedicetur, sive vere sive false, dicitur uno modo. Sed tunc multipliciter diceretur, si per hoc nomen *homo* intenderemus significare diversa: puta, si ũnus intenderet significare per hoc nomen *homo* id quod vere est homo, et illius intenderet significare eodem nomine lapidem, vel aliquid aliud.

Unde patet quod catholicus dicens idolum non esse Deum, contradicit pagano hoc asserenti: quia uterque utitur hoc nomine *Deus* ad significandum verum Deum. Cum cnim ' paganus dicit idolum esse Deum, non utitur hoc nomine secundum quod significat Deum opinabilem: sic enim verum diceret, cum etiam catholici interdum in tali significatione hoc nomine utuntur, ut cum dicitur *, *omnes dii gentium daemonia*. · † s

Et similiter dicendum ad secundum ct tertium. Nam illae rationes procedunt secundum diversitatem praedicationis nominis, et non secundum diversam significationem.

Ad quartum dicendum quod *animal* dictum de animali vero et de picto ∧ non dicitur pure aequivoce sed Philosophus largo modo accipit l. aequivoca, secundum quod includunt in sc ana- ** † logo. Quia et *ens*, quod analogice dicitur ♦, ali- ·<> \$<> quando dicitur aequivoce praedicari de diversis praedicamentis.

Ad quintum dicendum quod ipsam naturam Dei prout in sc est, neque catholicus neque paganus cognoscit: sed uterque cognoscit eam secundum aliquam rationem cuusalilatis vel excellentiae vel remotionis, ut supra * dictum est. Et secundum ·03 » «.An.«χ hoc, in eadem significatione accipere potest gentilis hoc nomen *Deus*, cum dicit *idolum est Deus*, in qua accipit ipsum catholicus dicens *idolum non esi Deus*. Si vero aliquis esset qui secundum nullam rationem Deum cognosceret, nec ipsum nominaret, nisi (orte sicut proferimus nomina quorum significationem * ignoramus.

·-) Sic. – Et tic II.
i) *aliquif***. – *aliquiJ* RD.
*) unuf. – howio MxUunl caJ.ccu – cf *nu *aliut wn*. ARUT'U
λ) entm. – tgifur – lidem pro Dre»», cif *Dcut*.
μi *Sc pldo*. – *picto* AHCDFGaE.
*) *tijpiScatajacm*. – si/fwtttatriow P.

Commentaria Cardinalis Caiotoni

n titulo, adverte quod ly *Deus* quandoque vcrilicatur dc
Ihis tribus suppositis, scilicet Deo vero, ct Deo participative, et Deo opinative: ur patet cum Moyses dictus est * *Deus Pharannis*, ct Beelzebub *Deus Accaron* ·. Quandoque autem dc solo vero Deo affirmatur. ut cum dicitur * quod unus tantum est Deus. Non vertitur hic in dubium, an ly *Deus*, ut significat habentem verum deitatem, «it univocum: hoc cnim est per sc notura esse non solum univocum, sed incommunicabile, ut dictum est.: ct propterea dc omnibus aliis praedicatur negative, secundum illam significationem. Sed quod dubitatur hic, est an. cum vere affirmatur ly *Deus* dc his tribus (cum scilicet dicitur · quod *Dominus ipse est Deus*, ct quod Moyses est *Deus Pharaonis*, ct Beelzebub est *Deus Accaron*), univoce sumatur. an aequivoce, vel analogice: idest, unam vel plufe ct si plures, omnino aut secundum quid, habeat si-

gnificationes. Et sic patet titulus, cum responsione ad primum.
II. In corpore una conclusio responsive quaesito: Hoc nomen *Deus* dicitur dc his tribus non univoce, nec aequivoce, sed analogice. – Probatur cx rationibus terminorum, quoad singulas partes. Univoca eandem omnino, aequivoca diversam omnino, analoga primam in aliis damam rationem habent: sed ly *Deus* dictum dc his, non primo, nec secundo, sed tertio modo sc habet: ergo est analogum.
Maior est cx se noto quam optime notabis, nd effugandam a tc ct aliis ignorantiam pravae dispositionis in materia dc analogia, eu. Minor aurem probatur inducendo in singulis. Constat cnim quod participative Deus, ct similiter opinatus Deus, absque veri Dei ratione intclligi nequit, sed bene c converso sicut depictus aut opinatus lco absque veri lconis cointellectione intclligi non potest.

• tioX 11, ».
• IVS/y.1,6.
* *DnJ*. 5, 4-

• An. prwccJ.

• P». MIX, 5.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM HOC NOMEN Q17Z EST SIT MAXIME NOMEN DEI PROPRIUM

I di*L vMi. qu. *l.* art. i, 3; fV />*t*, qu. n, «n. i; qu. tu, arx. 5; qu. «, ari. t, *d 9; />r ZMr. .Vove., cap. v, tect. i.

I M>KC,Mi M 51C PROCEDITUR. Videtur K^QjKlquod hoc nomen Qiri *est* non sit maxinw · proprium nomen Dei. Hoc enim ii^*^**nomcn** *Deus* est nomen incommunicabile, ut dictum est ·. Sed hoc nomen *Qui est* non est nomen incommunicabile. Ergo hoc nomen *Qui est* non est maxime proprium nomen Dei.

2. Praeteri Dionysius dicit, in cap. *de Diu.* jVo/w. *, quod *boni nominatio ? est manifestativa omnium Deiprocessionum*. Sed hoc maxime Deo convenit, quod sit universale rurum principium. Ergo hoc nomen *bonum* est maxime propnum Dei, et non hoc nomen *Qui est*.

3. Praeterea, omne nomen divinum videtur importare relationem ad creaturas, cum Deus non cognoscatur a nobis nisi per creaturas. Sed hoc nomen *Qui est* nullam importat habitudinem ad creaturas. Ergo hoc nomen *Qui est* non est maxime proprium nomen Dei.

•vm.n, m. Sed contra est quod dicitur *Exod.* m ·, quod Moysi quaerenti, *si dixerint mihi: Quod est nomen eius? quid dicam eis?* et respondit ei Dominus: *Sic dices eis: qui est misit me ad vos*. Ergo hoc nomen *Qui est* est maxime proprium nomen Dei.

I Respondeo dicendum quod hoc nomen *Qui est* triplici ratione est r maxime proprium nomen Dei. Primo quidem, propter sui significationem. Non enim significat formam aliquam, sed ipsum esse. Unde, cum esse Dei sit ipsa eius essentia, et hoc nulli alii conveniat, ut supra* ostensum est, manifestum est quod inter aha nomina hoc maxime proprie nominat Deum: unumquodque enim denominatur a sua forma.

3 Secundo, propter eius universalitatem. Omnia enim alia nomina vel sunt minus communia; vel, si convertantur cum ipso *, tamen addunt aliqua supra ipsum secundum rationem; unde quodammodo informant et determinant ipsum. Intellectus autem noster non potest ipsam Dei essentiam cognoscere in statu viae, secundum

quod in se est: sed quemcumque modum determinet circa id quod de Deo · intelligit, deficit a modo quo Deus in se est. Et ideo, quanto aliqua nomina sunt minus determinata, et magis communia et absoluta, tanto magis proprie dicuntur de Deo a nobis. Unde et Damascenus dicit · UK l. exp. it quod *principalius omnibus quae de Deo dicuntur nominibus, est qui est: totum enim ꝥ in seipso comprehendens, habet ipsum esse velut quoddam pelagus substantiae infinitum et indeterminatum*. Quolibet enim alio nomine determinatur aliquis modus substantiae rei: sed hoc nomen *Qui est* nullum modum essendi determinat, sed ’ sc habet indeterminate ad omnes; et ideo nominat ipsum *pelagus substantiae infinitum*.

I lenio vero, ex eius consignificatione Significat enim esse in praesenti: et hoc maxime proprie de Deo dicitur, cuius esse non novit praeteritum vel futurum, ut dicit Augustinus in V *de Trin.* ♦

Ad primum irgo dicendum quod hoc nomen *Qui est* est magis proprium nomen Dei quam hoc nomen *Deus*. quantum ad id a quo imponitur, scilicet ab *esse*, et quantum ad modum significandi et consignificandi, ut dictum est *. Sed ·!««*.«· quantum ad id ad quod imponitur nomen ad significandum, est magis proprium hoc nomen *Deus*, quod imponitur ad significandum naturam divinam. Et adhuc magis proprium nomen est † Tetragrammaton quod est impositum ad significandam ipsam Dei substantiam incommunicabilem. et, ut sic liceat loqui, singularem.

Ad secundum dicendum quod hoc nomen *bonum* est principale nomen Dei inquantum est causa, non tamen simpliciter: nam esse absolute pracintelligitur causae.

Ad tertium dicendum quod non est necessarium quod omnia nomina divina importent habitudinem ad creaturas; sed sufficit quod imponantur ab aliquibus perfectionibus procedentibus a Deo in creaturas. Inter quas prima est ipsum esse, a qua · sumitur hoc nomen *Qui est*.

e) *maxime.* – *Om.* ABCDEE.
j») èoRi *nominatio.* – *boni nominatio excellenter* P.
γ) *est.* – *dicitur* codkca.
J) *ipsa,* – ro codicca.
i) *dt* /ko. – *de eo* C, om. FGaft.
ζ) *enim.* – *fit* adJunt BG. – *lubft tpum este om. codd.* et Pj J.

sed. – *guia* ABDE.
coniifniScationc.-caniifnèScatione lire ex mado signilicandi B»
significatione PCDEGIA.
i) *unmen eat.* – *Om.* Fi *est* om. erteri et *ab.* – Pro *signiteandam.*
significandum caduc* et J h
■) ^m.t. – fhO B.

Commentaria Cardinalia Coictani

n titulo, *proprium*, cum tripliciter sumi po»sit, ut distinguitur contra *commune*, et ut distinguitur contra *metaphoricum*, et ut distinguitur contra *extraneum* ; in proposito directe sumitur tertio modo; ita quod proprium *intimum*, maxime autem proprium, idest *maxime intimum* significat in proposito. Inter nomina siquidem non metaphorice dicta de uliquo, datur latitudo, dum unius formalis ratio magis intrinseca est illi quam alterius, etc. Ly *maxime* autem

comparationem cxcssivam dicit respectu ceterorum divinorum nominum, sive communia sint, ut *bonus, sapiens*, etc., sise propria, ut *Deus, Creator*, etc. Utrum autem haec comparatio extendatur etiam ad nomina divina compositu, non apparet: quoniam nulla fit in toto articulo de compositis mentio, sed solum de simplicibus. Propterca restabit adhuc sub dubio, an lv *Qui est* sit magis proprium nomen Da quam ly *summum bonum*, seu ly *ens infinitum*, etc.

II. in corpore una eat conclusio, responsive quaesito affirmative* Sed adverte quod haec conclusio potest dupliciter formari. Primo sic. Hoc nomen *Qui est* ett maxime proprium nomen Dei. tripUd ratione, ita quod ly *tripiici ratione* sit pars condusionis, ct sit determinatio ly *maxime proprium*. Et sic sensus est. *maxime proprium quoad tria*, scilicet significationem, modum significandi, ct consignificandi, ut in responsione ad primum exprimitur. – Alio modo potest formari sine tali limitatione, sic: Hoc nomen *Qui est* est maxime proprium nomen Dei. Et sic ly *triplici ratione* non est pars conclusionis, sed continuatio conclusionis cum probationibus, quasi diceret: *et probatur tripliciter*.

Primo sensui duo favent, scilicet interpositio ly *triplici ratione* inter subiectum ct praedicatum condusionis in littera, ct explicatio in responsione ad primum facta. Secundo quoque sensui favent duo: primo, quia in littera secundum lingulas rationes singillatim infertur condusio sine limitatione; secundo, quia sine limitatione condusio est simpliciter vera. Et quoniam parvi refert quo quis modo eam format, age ut Jubet.

III. Probatur ergo in littera condusio, quoad primum, vel primo, sic. Qwr *est* significat non formam aliquam, sed ipsum esse: ergo significat essentiam solius Dei: ergo est maxime proprium Dei.-Prima consequentia probatur: quia solius Dei essentia est esse. Secunda autem: quin unum-quodque denominatur a sua forma.

IV. Circa hanc rationem dubitatur, quia non concludit intentum. Secunda cnim consequentia non infen quod hoc nomen sit magis proprium quam alia nomina; sed quod hoc nomen conveniat magis Deo quam aliis rebus, quia significatio eius in Deo salvatur essentialiter, in aliis vero est extra essentiam. Et tamen concludendum erat, ut etiam in littera infertur, quod hoc nomen est magis proprium quam alia nomina.

Ad hoc breviter dicendum est, quod ratio litterae concludit utrumque. Quoniam cx hoc quod significatum formale ly *qui est* est ipsum esse, optime sequitur ct quod mugis conveniat Deo quam aliis, quii illi essentialiter, aliis non; ct quod magis conveniat Deo quam alia nomina, quin est essenziale prius ceteris, cum cetera posterius quid significant. Hoc autem implicite in littera insinuaturn est in ly *esse*, vel in ly *non formam aliquam*; quasi diceret *non significat formam aliquam, ut cetera nomina, puta sapiens, vivens*, etc. De transcendentibus autem, constabat ea posteriora esse ipro esse. Et propterva non oportuit sollicitari Auctorem circa haec.

V. Quoad secundum, sci secundo *, probatur condusio sic. Essentia Dei non potest a nobis, pro statu vine, intclligi modo quo in sc est: ergo omne intellectum quocumque modo determinatum, deficit a modo quo Deus in sc est ergo, quanto aliqua nomina sunt minus determinata, tanto magis proprie dicuntur dc Deo a nobis: ergo *Qui es!* est maxime proprium nomen Dei.

Ultima consequentia probatur in littera: quia cetera nomina aut sunt minus communia; aut, si convertuntur, addunt aliquid rationis saltem supra ipsum. Et confirmatur auctoritate Damasceni. – Priores autem consequentiae in littera non probantur. Et primo quidem ratione non egebat, quoniam cx st satis liquet; si cnim modus Dei est incognitus, sequitur quod omnis modus cognitus deficiat a modo Dei. – Secunda quoque plane inde deducitur: quoniam, si omnis modus cognitus deficit a modo Dei, ergo, quanto determinabor modus, tanto magis deficit. Quoniam defectus iste cx eminentissime amplitudine modi essendi Dei procedit' ne per hoc, quanto ratio significata per nomen est amplior aut absolutior, tanto minus recedit ab illo interminato pelago divinae substantiae. Et hoc est nugis proprie dici. Non cnim aliquod nomen adaequat modum Dei; sed quia minus deficit, magis proprium dicitur; itu quod minime inter alia recedere, est maxime proprie dici. Deficere autem, in proposito, communiter sumitur. Quaedam cnim nomina, ut transcendentia minus determinata, deficiunt negative, plus tamen et minus, ut dictum est; adeo ut quaedam alia, scilicet determinata, deficiant contrarie, ut *corpus*, etc. Omnis ergo determinatio deficit, quamvis dissoniliter.

VI. Adverte hic. quod ly *est* dupliciter potest determinari: scilicet cx parte *praedicati*, et ex parte *subiecti*. Praedicati quidem, cum dicitur, *est sapiens*, vel *bonus*, etc.l subiecti nutem, cum dicitur *homo* vel *box est*, etc. Hoc autem nomen *Qui est* merito indeterminatissimum dicitur: quia utrinque ly *Qui est* indeterminatum significat. Non enim significat, *qui est bonus*, aut *sapiens*, aut *substantia*: sed absolutissime *Qui est*, absque quacumque determinatione. Ex parte etiam ly *Qui*, cum nulla significetur natura, sed cum sit relativum substandae, communissime importat substantiam: non ut est certum genus, sed ut omnis essentia substantia dicitur. Et proptcrca Damascenus *pelagus infinitum substantiae* significare dixit; *substantiae* quidem ratione ly *Qui*, *pelagus* autem *infinitum* ratione ly *est*, absque omni determinatione: potest cnim determinari infinitis determinationibus. Hoc nutem maxime manifestat quod adeo eminens est. ut infinities infinitos essendi modos, etiam cogitabiles, eminentissime comprehendat.

VII. Quoad tertium vero, vel tertio-, probatur conclusio a. ena n. cx comignificauonc. *Qui est* significat esse in praesenti: ergo maxime proprie convenit Deo. – Tenet sequela: prnesentialitas cnim est maxime propria Deo, ut patet per Augustinum.

VIII. Adverte hic, quod ly *Qui est* tripliciter potest considerari. fn<> *modo* absolute ct formalitcr: ct ric considerandum est hic. Nec dirfert ly *Qui est* ab *ente* formalitcr, sed quoad tres conditiones. Prima est, quia *ens* non itn explicite explanat netum essendi: secunda est, quia *ens* non consignificAt tempus aliquod: tertia est, quod relativum clausum in ly *ens*, est neutri generis, ut patet exponendo *ens*, idest *quod est*, ut expresse ab Aristotele exponitur pluries. Neutrum autem genus, cum informe sit, magis cx parte materiae sc tenet: masculinum autem, cum formatum sit, actunlitatecm insinuat. Unde, dicendo *Qui est*, actualius magis insinuatur existentis, quam dicendo *quod est*.

Propter quaa» conditiones, adiunctas his quae in littera dictae sum, ly ut e ksi *secundo modo* consideratur ut merito appropriatum Deo. Et tic, cum ratio appropriationis *it. quia ipse solus in rei veritate est, cetera autem sunt er non sunt, pro quanto deesse possunt, ct dum sunt, non sunt nisi sic, idest tantae ct talis perfectionis, et non absolute*; oportet ut hoc nomen sic sumptum, eminentiam *Hiv-UiU.*. summam in essendo Insinuet, non cx significatione, sed cx appropriatione. Sicut si hoc nomen *cognoscens* inter homines alicui excellentissimi intellectus approprietur. quoti ceteri in comparatione ad ipsum non cognoscerent, etc., tunc cnim, licet non vanaretur nominis significatio, plus tamen insinuaret quam significaret formalitcr. cum cx huiusmodi appropriatione ostenderetur excellentia illius. Unde, in proposito, licet *qui est* formalitcr sumptum, dc omni existence vcriticctur, nec pelagus substantiae infinitum denotet, nisi eo modo quo *ens*; ut appropriatum tamen consideratur, esse, quod est ipsa Dei essentia, eminentissime in Deo ponit, pclagusque illud infinitum in divino esse ponit. Ac per hoc. infinitatem per inJeterminationem, quam in communi importat, ad infinitatem per eminentiam trahit, aeternum esse illud innuendo. Propter quod nullum nomen simplex quoad conceptum habemus, quod magis explicet divinam naturam quidditative, quam ly *Qui est*.

Tertio modo consideratur *Qui est*, ut est primum membrum huius analogi, scilicet *qui est*. Et sic ly *Qui est*, non cx appropriatione, sed cx propria ratione est nomen proprium Dei, ct verificantur dc eo omnia supradicta: alia tamen ratione, quia non cx appropriatione, sed ex propria significatione, ut dictum est -. Et quoniam analogum simpliciter prolutum stat pro primo, idcirco ly *qui est* absolute pro primo sumitur; ct est propriissimum Deo. propter supndietn. Et haec sequere: quoniam ct vera, ct Auctori consona sunt, absolute ac formalitcr loquend*

IX. In responsione nd primum, dubium occurrit: quia distinctio facta ibidem, non habet locum in proposito. Quoniam in ly *Qui es!* idem est n quo nomen imponitur, ct ad quod nomen imponitur. Ergo, »i est magis proprium nomen quoad unum, erit quoad utrumque. Et tamen in

* Cf. ea*»- **.

littera dicitur quod est magis proprium quoad id n quo. ct non quoad id ad quod. Quomodo ponunt haec simul sure ?

Ad hoc breviter dicitur quod, licet idem sit, non tamen ad idem comparatur. In utroque enim nomine, scilicet ly *Qui est* ct ly *Deus*, sunt duo, scilicet *a quo* ct *ad quod*: ct comparisonem proportionaliter faciendo. »cihcct comparando *a quo* unius ad *a quo* alterius, ct *ad quod* unius ad *ad quod* alterius, facile putet sensus clarus litterae, quod esse est magis proprium Deo quam universali» providentia, ct quod deitas est magis propria Deo quam esse; quoniam *deitas* importat illam noturam quasi secundum differentiam specificam, ly vero *Qui est* import.it eandem quasi secundum genus. Vcruntmcn, quia conceptum ly *Dei*, quantum ad id nd quod imponitur, non habemus nisi in alio, conceptum vero ly *Qui est* quantum ad utrumque habemus; idcirco, licet *Deus* secundum se magis proprium

nomen oc intimiui <it, quoad no» lumen inagi* explicativum Mt Dei ly *Qwi est*, quam iy *Deus*, propter rationem dictam.

X. Et «ito quod ly *Qui est*, ut appropriatum. «U primum anulogatum nomen est, unicum tantum conceptum formalem importat it» quod non componitur ex duobut concopdbu*. ut *color albus*, neque ut *ens per se*, neque ut *summum bonum*, neque ut *ens infinitum*. Et cum tanti *implicitate explicat pelagus infinitum substantiae. Imo, si recte ac perfecte concipiatur, explicat quasi causam quire Deus sit en» infinitum: non enim quii ens infinitum, ideo est *Qui est*; sed quia est *Qui est*, ideo cxsc infinitae perfectionis est. Unde non recte sensisse videtur Scotus, in I, dist iu, qu. r, dicem quod simplicior ct perfectior conceptus proprius Deo, nobis possibilis, sit conceptus huius nomini», *ens infinitum*. Iam enim patet quod conceptus ly *Qui est* simplicior, perfectior ac prior est

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM PROPOSITIONES AFFIRMATIVAE POSSINT FORMARI DE DEO

! Sent., dut ir, 4U. n, art. i; diu. un. xn. S, aJ r, l Cent. Gtnt^ op. xxrn; Df qa. vu. WL 5, ūJ î.

DUODECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur ffiS^^quod propositiones affirmativae non j possunt formari dc Deo. Dicit enim ■^^Dionysius, n cap. *Cael. Hier.*, quod *negationes de Deo sunt verae, affirmationes autem incampacfae*.

• op. o. 2. Praeterea, Boetius dicit, in libro *de 7rin.* *, quod *forma simplex subiectum esse non potest*. •Q·.». m.?. Sed Deus maxime est forma simplex, ut supra ostensum est. Ergo non potest esse subiectum. Sed omne illud de quo propositio affirmativa formatur, accipitur ut subiectum. Ergo dc Deo propositio affirmativa formari non potest.

3. Praeterea, omnis intellectus intelligens rem aliter quam sit, est falsus. Sed Deus habet esse absque omni compositione, ut supra * probatum est. Cum igitur omnis intellectus affirmativus * intelligat aliquid cum compositione, videtur quod propositio affirmativa vere de Deo formari non possit.

• IbiJ.

F

Sed contra est quod fidei non subest falsum. Sed propositiones quaedam affirmativae subduntur fidei, utpote quod Deus est trinus et unus, ct quod est omnipotens. Ergo propositiones affirmativae possunt vere formari de Deo.

Respondeo dicendum quod propositiones affirmativae possunt vere formari de Deo. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod in qualibet propositione affirmativa vera, oportet quod praedicatum ct subiectum significant idem secundum rem aliquo modo, et diversum secundum rationem. Et hoc patet tam in propositionibus quae sunt de praedicato accidentali, quam in illis quae sunt de praedicato substantiali. Manifestum est enim quod homo et albus sunt idem subiccto, et differunt ratione: alia enim est ratio hominis,

et aha ratio albi. Et similiter cum dico *homo* (i/ *animal*: illud enim ipsum quod est homo, vere animal est; in eodem enim supposito est cl natura sensibilis, n qua dicitur animal, ct rationalis, a qua dicitur homo. Unde hic 3 etiam praedicatum et subiectum sunt idem supposito, sed diversa ratione. Sed et l in propositionibus in quibus idem praedicatur de seipso, hoc aliquo modo invenitur; inquantum intellectus id quod punit cx parte subiecti, trahit ad partem suppositi, quod vero ponit ex parle praedicati, irahil ad naturam formae in supposito existentis, secundum quod dicitur quod *praedicata tenentur formaliter, ct subiecla materialiter*. * Huic vero diversitati quae est secundum rationem, respondet pluralitas praedicati et subiecti: identitatem vero rei significat intellectus per ipsam compositionem.

τ

»

- d. »jx

Deus nutem, in se consideratus, est omnino unus ct simplex: sed tamen intellectus noster secundum diversas conceptiones ipsum cognoscit, eo quod non potest ipsum ut in seipso est. videre. Sed tamen -, quamvis intelligat ipsum sub diversis conceptionibus, cognoscit tamen quod omnibus suis conceptionibus respondet una ct eadem res simpliciter ζ. Hanc ergo pluralitatem quae est secundum rationem, repraesentat per pluralitatem ' praedicati cl subiecti: unitatem vero repraesentat intellectus per compositionem.

η

An phimi m ergo meindum quod Dionysius dicit affirmationes de Deo esse incompactus, vel *inconvenientes** secundum aliam translationem, inqiumtum nullum nomen Deo competit secundum modum significandi, ut supra ♦ dictum est.

• Art- >

Ab secundum dicendum quod intellectus noster non potest formas simplices subsistentes secundum quod in seipsis sunt, apprehendere -: sed

3) .i/fimstirm, - affirmant FGο>. jq alia. - of addunt AUCDE. y) fode hic. — CnJc ct hic t'h. i) Sed et, - «&/ etiam F, Sed eacri « P>. - Pro aliquo tnodo, alio modo ABD.

i) S rJ f.iMot, - ft D, i»m. AGE. o limplicUcr. - timflcx »)) fer flurelitetem. - yhtrjJitat GsC et 4 é, fturslitstc D. flxra* litarem EpDCFaA. - intellect*! om. co.Uce» et 4 E .) sffrrfhcnJert. - PaK

apprehendit cas secundum modum compositorum, in quibus est aliquid quod subiicitur, et est * aliquid quod inest. Et ideo apprehendit formam simplicem in ratione subiccti, et attribuit ei aliquid.

An tertium dicendum quod hacc propositio, *intellectus intelligent rem aliter quam sit, est falsus* *, est duplex; ex eo quod hoc adverbium *aliter* potest determinare hoc verbum *intelligil* ex parte intellecti, vel ex parte intelligcntis. Si ex parte intellecti, sic propositio vera est, et est sensus: quicumque intellectus intelligil rem esse aliter quam sit, falsus est. Sed hoc* non habet locum in proposito: quia intellectus noster, formans propositionem de Deo,

non dicit cum esse compositum, sed simplicem. Si vero ex parte intelligcntis sic propositio falsa est. Alius est enim modus intellectus in intelligendo, quam rei in essendo. Manifestum est enim quod intellectus noster res materiales infra se existentes intelligil immaterialilcr; non quod intelligat eas esse immateriales, sed habet modum immaterialem in intelligendo. Et similiter, cum intelligil simplicia quae sunt supra se, intelligil ea secundum modum suum, scilicet ' composite: non tamen ita quod intelligat ea esse composita. Et sic intellectus noster non est falsus, formans compositionem de Deo.

o *eu.* - Om. codice» << cJ.
<) rif *fahui.* - Om. PACDEF cl cJd. <l *b.*
SeJ hx. - *£f hot* wt&Jo U, *SeS hoc* Nukfo D.
p) *inttUificntii.* - *intdlrctm* ACDK.
iciluct. - Om. codlcca et *a b.* - *ita* om. codecs,
t) MtMirr. - Qm. coduca et *ab.*

Conunontaria Curdinalte Caletani

Titulus dorus. - In corpore unica est conclusio, responsive quaesito affirmative: Propositiones affirmativac vere possunt de Deo formari. - Probatur. Omnis propositio affirmativa significat identitatem aliquam secundum rem praedicati et subiccti, cum distinctione eorundem secundum rationem: sed in Deo inveniuntur haec duo: ergo. Maior probatur dupliciter. Primo, inductive in propositionibus accidentalibus et essentialibus duplicibus, scilicet et in quibus praedicatum et subicctum habent secundum se rationes divexus, et in quibus non. Secundo, ratione. Propositio affirmativa habet copulam, praedicatum et subiectum: ergo imponat identitatem ratione copulae, et distinctionem ratione pluralitatis extremorum.-Minor vero probatur. Deus

non cognoscitur o nobis ut est in aua omnimoda unitate. Md sub diversu rationibus unus et simplex: ergo.

II. Adverte, Thomiste, quod lune habes quod Deus, apud s. Thomam, eat unius tantum rationis formalis, elevatae, comprehendentis omnia, etc. Hoc enim intendit, cum dicit hic quod est *omnino unus et simplex*: altoquin adversativa suhiunctj cum dus causa non consonaret, scilicet, *sed tamen intellectus noster secundum diversas conceptiones ipsum cognoscit, quia non potest ipsum ut in se est, videre*. Si ergo posset ipsum ut est. videre, non distingueret deitatem α sapientia, nec sapientiam 'l bonitate, secundum rationem, ut modo facit, dicendo *Deus est sapiens* et *bonus*, etc. Unica ergo est in Deo formalis nido tantum.

QUAESTIO DECIMAQUARTA
DE SCIENTIA DEI

IN SEXDECIM ARTICULOS DIVISA

ost considerationem eorum quae ad divinam pertinent, restat considerandum
i. httSE" q*. ^îs quae Ponent nd operationem ipsius ♦ Et quia operatio quaedam est quae manet in operante ·, quaedam vero quae procedit in exteriorum effectum, primo agemus de scientia et voluntate (nam intelligerc in intelligente est, et velle in volente); et postmodum * de potentia Dei, quae consideratur ut principium operationis divinae in effectum exteriorum procedentis. Quia vero intvl- ligerc quoddam vivere est, post considerationem divinae scientiae, considerandum erit * de vita divina ". Et quia scientia verorum est, erit etiam considerandum de veritate et falsitate *. Rursum, quia omne cognitum in cognoscente est, rationes autem rerum secundum quod sunt in Deo cognoscente, ideae vocantur, cum consideratione scien-
Qn. Λ ^ac er4t etiam7 udiungenda consideratio de ideis ·. Circa scientiam vero quaeruntur sexdecim.
Primo: utrum :n Deo sit scientia.

Secundo: utrum Deus intelligat scipsum.
Tertio: utrum comprehendat se.
Quarto: utrum suum inlelligcre sit sua sub-
stantia.
Quinto: utrum intllligat alia a sc.
Sexto: utrum habeat de cis propriam cogni-
tionem.
Septimo: utrum scientia Dei sit discursiva.
Octavo: utrum scientia Dei sit causa rerum.
Nono: utrum scientia Dei sit eorum quae non
sunt.
Decimo: utrum sit malorum.
Undecimo: utrum sit singularium.
Duodecimo: utrum sit infinitorum.
Decimotertio : utrum sit contingentium futu-
rorum.
Decimoquarto: utrum sit enuntiabilium.
Decimoquinto: utrum scientia Dei sit variabilis.
Decimosexto: utrum Deus de rebus habeat
speculativam scientiam vel practicam.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DEO SIT SCIENTIA

I Swt, di»t. jtttv, irt. i; I Cunt Gent., cap. xtn·; De Vcrit., qu. n, art. i; Cum/v i/. 77»<o/^ αρ. xxvin; XII .VtapA., lctt. vuu

d primum sic proceditur. Videtur quod in Deo non sil scientia. Scientia enim habitus est: qui Deo non competit, cum medius inter potentiam cl actum.
Ergo scientia non est in Deo.

2. Praeterea, scientia, cum sit conclusionum, est quaedam cognitio ab alio causata, scilicet ex cognitione principiorum. Sed nihil causatum est in Deo. Ergo scientia non est in Deo.

3. Praeterea, omnis scientia vel universalis vel particularis est. Sed in Deo non est univer-
Qe. XHI. «rt. sale et particulare, ut ex superioribus * patet. Ergo in Deo non est scientia.

Sed CONTRA est quod Apostolus dicit Rom. xi*: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei.

Respondeo dicendum quod in Deo perfectissime est scientia. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod cognoscentia a non cognoscentibus m hoc distinguuntur, quia non cognoscentia nihil habent 4 nisi formam suam tantum; sed cogno-
s scens natum est habere formam etiam rei alte-
rius , nam species cogniti est jn cognoscente. Unde manifestum est quod natura rei non CO-

gnoscentis est magis coarctata et limitata: natura autem rerum cognoscentium habet maiorem am-
plitudinem et extensionem. Propter quod dicit Philosophus, III de Anima *, quod anima est quo-
dummodo omnia. Coarctatio autem formae est per materiam. Unde et supra * diximus quod for-
mac, secundum quod sunt magis immateriales, secundum hoc magis accedunt ad quandam infi-
nitatem. Patet igitur quod immaterialitas alicuius rei est ratio quod sit cognoscitiva; et secundum modum immaterialitatis est modus cognitionis. Unde in II de Anima * dicitur quod plantae non cognoscunt, propter suam materialitatem. Sensus autem cognoscitivus est, quia receptivus est spe-
cierum sine materia: et intellectus adhuc magis l
cognoscitivus, quia magis separatus est a materia et immixtus, ut dicitur in III de Anima *. Unde. cum Deus sit in summo immaterialitatis, ut ex
superioribus · patet, sequitur quod ipse sit in
summo cognitionis.

Ad primim ergo dicendum quod, quin perfectio-
nes procedentes a Deo in creaturas, nltiori modo
sunt in Deo ζ, ut supra * dictum est. oportet quod.

al operante. – uf intdligtrc ft relie i-Xht B.
β) erit. ~ fit Pafc.

γ) rfijm. – Om. RCDE.

8) non cognoscenthi nikt! habent. – in ntnn cognOKentibui nihil habet CDEGpAl*, non cognoscent nihil habet IHAF.

<) aJhac mugi». – wi adhuc tnagu X, adhne magi» at IX aJAA.'
ctt mago CEFO.

ζ) in – quam in creaturie «Jail B. – Aato cmthruat
aliquod B et ed.1. PA.

quandocumque aliquod nomen sumptum a quacumque perfectione creaturae Deo attribuitur, secludatur ab eius significatione omne illud quod pertinet ad imperfectum modum qui competit creaturae. Unde scientia non est qualitas in Deo* vel habitus, sed substantia et actus purus.

Ad secundum dicendum quod ea quae sunt divisim et multipliciter in creaturis, in Deo sunt simpliciter et unite, ut supra* dictum est. Homo autem, secundum diversa cognita, habet diversas cognitiones: nam secundum quod cognoscit principia. dicitur habere *intelligentiam*; *scientiam* vero, secundum quod cognoscit conclusiones; *sapientiam*, secundum quod cognoscit causam altissimam; *consilium* vel *prudentiam*, secundum quod cognoscit agibilia. Sed haec omnia Deus una et * simplici cognitione cognoscit, ut infra * patebit.

Unde simplex Dei cognitio omnibus istis nominibus nominari potest: ita tamen quod ab unoquoque eorum, secundum quod in divinam praedicationem venit, secludatur quidquid perfectionis est, et retineatur quidquid perfectionis est. Et secundum hoc dicitur /οάχιη*: *apud ipsum est * '« sapientia et fortitudo; ipse ' habet consilium et intelligentiam.*

Ad tertium dicendum quod scientia est secundum modum cognoscentis: scitum enim est in sciente secundum modum scientis. Et ideo, cum modus divinae essentiae sit altior quam modus quo creaturae sunt, scientia divina non habet modum creatae scientiae, ut scilicet sit universalis vel particularis*, vel in habitu vel in potentia. vel secundum aliquem talem modum disposita.

*) cf. – Om. ABCDE.
quidquid. – quod codic;», quod ratio ed a.
1) ipu. – et lpie p.

λ) moJai divinor cucntiac. – madut dirbii au codices. – Pro modum creatae Klenitar, modum icinUiM creaturae ACDE, modum icientlae creatae B.

Commentaria Cardinalis Caictani

Imxus. *Scientia*: nomine scientiae intclligimus *cognitionem intellectivam certam et evidentem*.

In corpore una conclusio, responsiva quaesito affirmative: In Deo est scientia perfectissime. – Probatur. Immaterialius est ratio quod aliquid sit cognoscitivum; et secundum modum immaterialitatis est modus cognitionis. Sed Deus est in summo immaterialitatis. Ergo Deus est in summo cognitionis: quod est habere perfectissime scientiam.

Maior habet duas partes, et quoad utramque probatur. *Quoad primam partem*, dupliciter. Primo, ratione, sic. Esse cognoscens est ex habere formam suam et ulterius: ergo ex amplitudine naturae: ergo ex immaterialitate. Antecedens probatur: quia in hoc differt cognoscens a non cognoscente. Prima vero consequentia ex se est evidens: quia quod est ipsum et ulia, est magis amplum quam quod est ipsum tantum. Et confirmatur auctoritate 111 *de Anima*: *anima est quodammodo omnia*. Secunda vero consequentia probatur ex dictis in qu. vn, quod coarctatio formae est ex materia, et infinitas formarum per recessum a materia. – Secundo probatur maior auctoritate Aristotelis, II *de Anima*, quod plantae non cognoscunt, propter suam materialitatem.

Quoad secundam vero partem, probatur maior ex gradibus cognoscendi in sensu et intellectu. Ille enim cognoscitivus est. quia receptivus specierum sine materia, iste magis, quia separatus et immixtus, ut dicitur III *de Anima*.

Minor autem ex supradictis est nota.

II. Circa differentiam assignatam inter cognoscentia et non cognoscentia, dubitatur. Aut. cum dicitur quod *cognoscens natum est esse etiam alia*, intendis quod ly esse intelligitur *per identitatem*: et sic falsum est, quoniam anima intellectiva non est nata esse idem quod lapis, quod bos, etc. Aut *per informationem*: et tunc, aut *per intentionalem*, et sic est falsa differentia, quia aer est non cognoscens, et tamen recipit colores intentionuliter: aut *naturalem*, et tunc est falsissima, tum quia lapis non est in anima, tum quia non cognoscentia hoc modo sunt alia.

Similiter ly *alia* aut stat pro *omnibus*: et sic est falsum, quia sensus non est natus esse omnia, sed quaedam. Aut pro *quibusdam*: et sic differentia est nulla; quoniam commune est omnibus quae apud nos sunt, esse non solum ipsa, sed quaedam alia aliquo modo, scilicet per informationem; quoniam omnia non solum sunt substantiae in se, sed habent ad minus sua accidentia conformia naturis propriis; ignis enim non solum est ignis, sed leve, rarum, lucidum, calidum. Et quemadmodum haec habent sua accidentia, ita cognoscens habet sua propria accidentia, spe-

cie» intentionalcs. Unde in hoc nulla apparet differentia inter cognoscentia et non cognoscentia.

III. /VI evidentiam huius difficilis ac ardui fundamenti magnae partis metaphysicae ac philosophiae naturalis, duo facienda sunt: primo, iormalitcr dicendum est ad obiectiones; secundo, radix omnium producenda est in lucem . α.«η»·4·

Ad obiecta facile dicitur, quod ly *esse* abstrahit a modis essendi per identitatem aut informationem: et similiter ly *alia* abstrahit ab *omnibus* aut *quibusdam*: sicut etiam ly *cognoscitivum* abstrahit a tali et tali cognosativo. Aliquod enim cognoscens est, quod est omnia per identitatem, ut Deu»; aliquod, quod est aliqua per identitatem, ct aliqua per informationem, ut angeli; aliquod, quod est omnia per informationem, ut anima nostra; aliquod, quod est aliqua per informationem, ut anima pure sensitiva. Et propterea differentia in communi posita, abstrahit ab omnibus his modis, ut nullus excludatur, sed omnes in confuso contineantur.

IV. Radix autem ista elucescit, si intuemur per se differentium inter modum quo cognoscens est cognitum, et quo materia habet formam. Et similiter, quam differenter fit unum ex cognoscente et cognito, et materia et forma: idem enim iudicium est de esse et de uno. cum eandem naturam significant, ut in IV *Metaphys.* . dicitur.

Sciendum est ergo quod per se differentia in hoc est, n-S: quod cognoscens em ipsum cognitum actu vel potentia, materia autem nunquam est ipsa forma. Ex hac differentia quoad esse. sequitur differentia quoad unitatem: quod scilicet cognoscens et cognitum sunt magis unum quam materia et forma. ut egregie dixit Averroës in III *de Anima*, comm. v-. Et rationem reddidit modo dictam, quia ex intellectu et intellecto non fit tertium, sicut ex materia et fonna. assignando enim pro ratione maioris unitatis exclusionem tertii, aperte docuit unitatem consistere in hoc, quia unum est aliud. Unde Aristoteles, in 111 *de Anima* ., hoc idem praedocuit, dicens quod anima est omnia sensibilia et intelligibilia.

Ostenditur autem hanc esse veram per se differentiam, ex eo quod omnes communes animi conceptiones et conclusiones ei consonant: scilicet, quod accidit cognascitivo et cognito diversitas inter ea, et similiter compositio eorum; et similiter, quod cognitum habeat esse intcntiunnlc in cognoscente; et quod in nulla natura possunt adeo elevari materia et forma, subiectum et accidens, ut unum sit idem alteri, salvo rationibus eorum, ut de cognoscente et cognito competimus.

V. Necessitas autem hoc ponendi, ex duabus nascitur

poritionibu*. Altera est: unumquodque operatur iccundum quod est actu, III *Phyde*. * Altera est: cognitum est principum *Pcc>ficativuni cognitioni», ex XII *Meldphys*. * Ex his sequitur quod, cum cognoscens debeat esse sufficiens principium suae propriae operationi», quae est cognoscere, quia hoc omnibus perfecti» naturis commune est, oportet quod sit «pccificativum principium illius: quod est esse cognitum. Et si his adiungas ex II *Cadi*, (ext. comm, χπ . quod unumquodque est propter suam operationem. sequetur quod natura cognoscitiva est talis secundum sc. ut sit actu vel potentia ipsum cognitum: quod est esse non solum ipsa, sed alia, ut in littera dicitur.

VI. Et si hncc comparaveris ad reliqua entia, videbis differentiam inter cognoscentia et non cognoscentia manifestari cx hoc. Reliqua namque entia aut recipiunt forma» propter ipsarum formarum operationes; aut propter operationem tertii, compositi cx recipiente ct recepto. Exemplum primi in aqua calida, ct universaliter in subtecto et accidentali forma calefactio enim non est propria operatio aquae, sed caloris. Et idem est indicium, quoad hoc, dc aqua frigida: licet enim frigidius iit naturalis potentia aquae, frige-facere tamen frigidi, non aquae, propria cit operatio. Exemplum secundi patet in formis substantialibus; materia enim non recipit formam propter operationem ipsius materiae, sed compositi cx ipsa ct forma. Cognoscens autem recipiens cognitum, non recipit ip»um propter operationem alicuius compositi resultantis cx cis, neque propter operationem ipsiu» cogniti, sed propter specificationem propriae operationi» ipsius cognoscentis. Visus enim recipit visibile pro-

pter speciem visioni», quam constat esie visus propriam operationem.

Nec obstat quod visibile, ut receptum in visu, sit accidens, ct visus sit subiectum* quoniam hoc est per accident, idest cx necessitate materiae, et non est per sc primo intentum. Forma enim, intentio, seu species visibilis, non inquantum accidens, sed inquantum visibile* transiens in visum, spccihcat: sed quia hoc non patitur talis natura sensibilis nisi per intentionem esse, ideo, gratia materiae, concurrit accidens. Non tamen destruit per sc intentum, sed in gradu minus perfecto constituit. Ut enim ulibi . discutiendum est, ct ab Averroe XII *Metaphyi*, . et III *dc 'Cacau Antma* * habetur, cognoscens ct cognitum non eadem in- 'Oaam tensione in omnibus sunt unum, sed magis ct minus diminue; adeo quod in solo Deo sunt omnino idem.

VU. Et sic putet sensus diHereotiac assignatae., ct quam . C-«'.«. subtiliter naturam cognoscentium tradidit hic divus Thomas. Quam in hoc consistere, non solum cx Aristotele ct Averroe, ut patet cx dictis, sed etiam ex Alberto ostenditur in tractatu *dc fntdlectu et Intdligibili* . Et hoc TA.l. diligentissime oportet pro fundamento habere, quoties dc intellectu est sermo; quoniam cx eo multarum quaestionum conclusiones pendent, puta de concursu obiecti et intellectus ad intellcctioocra, ct similiter dc concursu speciet intclligibilis, etc. Et hinc apparebit quam rudes fuerint. qui de sensu ct sensibili, intellectu ct intdligibili, deque intelligerc ct sentire tractante-, unquam dc aliis rebus iu.licuit. Et disces elevare ingenium, aliumque rerum ordinem ingredi.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS IN IEI-UGAT SE

I *Crut*, *Gent** Mp. «AII; Dr *Vevit*, qu. II, iru s; *Camyeud*. TVot, cap. xxx; XII .I/rfjpk, ket. O; De *Catuit*, tort. xm.

Ujmd secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non intelligat se. Dicitur enim in è libro *de Causis* '. quod *omnis sciens qui scit suam essentiam. est rediens ad essentiam suam reditione completa*. Sed Deus non exit extra essentiam suam, nec aliquo modo movetur: et sic non competit sibi redire ad essentiam suam. Ergo ipse non est sciens essentiam suam «.

2. Praeterea* intelligerc est quoddam pati et moveri, ut dicitur in III *de Anima* ♦ scientia etiam est assimilatio ad rem scitam: et scitum etiam est perfectio scientis. Sed nihil movetur, vel patitur, vel perficitur a seipso; *neque similitudo sibi** csi' III ^ar*us d'0II * EZrgo Deus non est sciens scipsum.

3. Praeterea, praecipue Deo sumus similes secundum intellectum: quia secundum mentem sumus ad imaginem Dei, ut dicit Augustinus . Sed intellectus noster non intelligit se, nisi sicut intelligit alia, ut dicitur in HI *de Anima* *. Ergo nec Deus 7 intelligit se. nisi forte intelligendo alia. Sed contra est quod dicitur I *ad Cor.* n ♦ *quae sunt Dei, nemo novit 4 nisi Spiritus Dei*.

Respondeo dicendum quod Deus se per scipsum intelligit . Ad cuius evidentiam, sciendum est quod, licet in operationibus quae transeunt in exteriorem effectum, obiectum operationis, quod

significatur ut terminus, sit aliquid extra operantem; tamen in operationibus quae sunt in operante, obiectum quod significatur ut terminus operationis, esi in ipso operante; et secundum quod est in eo, sic est operatio in actu. Unde dicitur in libro *de Anima* *. quod sensibile in actu est ' sensus in actu, ct intdligibile in actu est intellectus in actu. Ex hoc enim aliquid m actu sentimus vel intelligirnus. quod intellectus noster vel sensus ζ informatur in actu per speciem sensibilis vel intelligibilis. Et secundum hoc tantum sensus vel intellectus aliud est a sensibili vel intdligibili, quia utrumque est in potentia.

Cum igitur Deus nihil potentialitatis habeat, sed sit actus punis, oportet quod in eo intellectus et intellectum sint ' idem omnibus modis: ita scilicet, ut neque carcat specie intdligibili. sicut intellectus noster cum intelligit in potentia; neque species intelligibilis sil aliud a substantia intellectus divini, sicut accidit in intellectu nostro, cum est actu intdligens; sed ipsa species intelligibilis est ipse intellectus divinus. Et sic scipsum per scipsum intclligit.

Ad primum ergo dicendum quod *redire ad essentiam suam* nihil aliud est quam rem subsistere in scipsa. Forma enim, inquantum perficit materiam dando ei esse, quodammodo supra

«) ErgU... tuam. – non intelligit »e
† tibi. – »iW (pfi pfr.
γ) nec Deus. – Draz non Pefr.
I) quae... novit. – ηηκο scit quae sunt Dei ABCDE.
«) intelligit. – Om. E, cvgnotcii «Uri.

ζ intellectu» noifer vel tentui. – **wit rd** intellectus mufrr O, intellectu* noster «teri. – Pro informatur. formatur cd. a; iu actu om. rodite*. – Pro xmnhiū vel inteOiyibdit. bste-tilfibiUm vel sn»I* Hiem R tint. – nr ABCDE. – Pro ut, quod ik

i ipsam effunditur: inquantum vero in scipsa * ha-
bet esse, in scipsani redit. Virtutes igitur cogno-
scitivae quae non sunt subsistentes, sed actus
aliquorum organorum, non cognoscunt seipsas;
sicut patet in singulis sensibus Sed virtutes co-
gnoscitivae per se subsistentes, cognoscunt se-
ipsas. Et propter hoc dicitur in libro *de Causis*.
quod *sciens essentiam suam, redi! ad essentiam
suam*. Per se autem subsistere maxime convenit
Deo. Unde secundum hunc modum loquendi,
ipse est maxime rediens ad essentiam suam, ct
cognoscens scipsum.

Ad secundum dicendum quod moveri et pati
sumuntur aequivoce ' secundum quod intelligerc
dicitur esse quoddam moveri vel pati*, ut dicitur
in Hl *de Anima*9. Non enim intelligerc est motus
qui est actus imperfecti, qui est ab alio in aliud:
sed netus perfecti, existons in ipso agente. Simi-
liter etiam quod intellectu.*» perficiatur ab intelli-
gibili vel assimiletur ci, hoc convenit intellectui
qui quandoque est in potentia: quia per hoc
quod est in potentia, differt ab intelligibili, et as-
similatur ci per speciem intelligibilcm, quae est

similitudo rei intellectae; ct perficitur per ipsam1,
sicut potentia per actum. Sed intellectus divinus,
qui nullo modo est in potentia, non perficitur
per intclligibile, neque assimilatur ci: sed est sua
perfectio et suum intclligibile *.

Ad ti imi m dicendum quod esse naturale non
est materiae primae, quae est in potentia ., nisi
secundum quod est reducta in netum per for-
mam. Intellectus autem noster possibilis se habet
m ordine intdiigibilium sicut materia prima in
ordine rerum naturalium: eo quod est in poten-
tia ad intclligibilia, sicut materia prima ad natu-
ralia. Unde intellectus noster possibilis non potest
habere intelligibilcm · operationem, nisi inquan-
tum perficitur per speciem intelligibilcm alicuius.
Et sic intelligit scipsum per speciem intclligibi-
lem, sicut ct alia : manifestum est enim w quod
ex eo quod cognoscit intclligibile, intelligit ipsum
suum intelligerc, ct per actum cognoscit poten-
tiam intellectivam. Deus autem est sicut actus
punis tam in ordine existentium, quam in ordine
intdiigibilium : ct ideo per scipsum, scip>um in-
tdhgit.

·) in trifid. - tpta in «. ABCDE.

·) cl. - nt AOCDE.

fymu^tirr aequiroCf. - iumifar en. .es

Ä) lpun. - P.. tprum ceten rC cJ.

F' intdtifiitiic. - aw intritipbde F. intdlgrre P.

«p fOtenha. - innfvjn sJJunt EOaK

§) intallijibili*.*.-rcrutn iridUtihlito* G, j J hitdHptbiUe* *0.«*.
- Pro m arJinc rrr<m njlufriiam, aj nAfarriia A.

6) intrilleirilcm, - tKU^pMiue P.

■) mim. - jyfrw Pu>.

Commentaria Cnxxlinnlis Caietaxd

it via» clarus est. - In corpore una conclude, respon-
liva quaesito affirmative: Deu» intelligit scipsum per
scipsum. - Probatur. Deus cit, absque omni potenti.1lit.1td
actus purus; ergo intellectu» ct intellectum sunt omnibus
modis idem: ergo intelligit scipsum per scipsum.

Antecedens patet. Prima vero consequentia fundatur
super duas propositione». Altera est: obicctum intellectus
oportet esse actu in intelligente, ad hoc ut intclligat. Al-
tera est: omni* diversitas intellectu.» ab obiccto est propter
admixtam naturam potentiae. Prima probatur cx differenti-
inter operationem transeuntem ct immanentem.' quia ista
intus habet terminum. Secunda, cx libro de *Anima*, sic.
Sensu* in actu est idem cum sensibili in actu, et similiter
intellectus in actu cum intelligibili in actu : non autem est -
haec eadem in potentia: ergo identitas horum sequitur
actualitatem status eorum, diversitas vero potentialitacm.
Ex his enim manifeste patet sequela prima, sic. Intclligibile
oponct esse in intelligente, et non est nliquo modo distin-
ctum nisi per potentiam : ergo intclligibile illius in quo
nulla est potentia, nullo modo distinguitur ab eo: si ergo
Deus est absque potentia etc., ergo etc. - Deinde in lincra
explanatur consequens quoad ly *omnibus modis*, excludendo
duos diversitatis modos, scilicet inter actum ct potentiam,
et inter substantiam et accident. - Secunda consequentia
patet.

II. Circa verba litterae in secunda propositione fundante
consequentiam ., adverte quod hoc quod dicitur, scilicet,
*secundum hoc lanium sensus rei intellectus aliud est a
sensibili vel intelligibili, quia utrumque est in potentia*,
dupliciter exponi potest. Primo, ut ly *utrumque* referat
potentiam et obiectum. Secundo, ut referit omb.11 potentius
quas nominaverat, scilicet sensitivam ct intellectivam. Et «
iste secundus sensus teneatur, nihil scabrositatis occurrit,
et planus litterae sensus servatur. Si vero primus sensui
intentus dicatur, eget nitore. Quoniam cx hoc haberetur
expresse quod ad distinctionem inter cognoscentem et co-
gnitum exigitur potential)tes non solum in cognoscente,
sed etiam in cognito : quod non est usquequaque verum.
Potest enim hoc dupliciter intclligi. Primo, quod exigatur

potentialitas in utroque, ita quod utrumque sit secundum
sc potentiam habens, ct haec duplex potentia sit radix dis-
tinctionis. Et hoc est falsum, ut patet cum Deu» videtur
ab aliquo intellectu creato: tunc enim obicctum est actus
purus, ct tamen distinctio esc inter intellectum ct obie-
ctum. Secundo, quod exigatur potctialitas utriusque *re-
spectu huius*; idest, quod obicctum sit potentia intclligibile
ab ipso intellectu, ct intellectus sit in potentia aliqui ad
inteUigendum illud. Et hoc est verum: sed. iudido meo,
non eat hic intentum. Tum quia una potenüaUtMs, scilicet
potentiae, sufficit. Tum quia ista potentialitas obiccti non
in sc, sed respectu huius, non eat potentialitas imperfectio-
nis, dc qua loquimur. Tum quia urraque ista potentia ro-
solritur tandem, quoad hunc effectum qui est distinctio
inter obicctum ct potentiam, in potctialitacm ipsius eo-
gnoscitivac virtutis. Tum quia plantis sensu* litterae primam
expositionem optime amplectitur, ct proposito satisfacit. Et
ideo primum sequamur.

III. Circa expositionan consequentis-, ubi ly *omnibus* · a. cun 1
mmhs idem explanatur per exclusionem duorum, scilicet
status potctialitatis. ct diversitati* intellectus a specie in-
tclligibili, dubium occurrit quia exclusio horum non suffi-
cienter explanat omnimodam identitatem intellectus ct in-
tellecti. Et hoc probatur in angelo intelligente scipsum.
Constat enim quod nec est in potentia, neque specie» qua
sc intelligit est aliud a substantia sua: ct tanun intellectus
ct intellectum non sunt omnibus modis idem, etiam intel-
ligendo scipsum. tum quia hoc est proprium Dei; tum
quia conceptu* quem format de seipso, non est substantia
sua, quidquid ille sit.

IV. Ad hoc dupliciter dicitur. Primo, quod ly *ita scilli-
cet ut neque carcat specie, neque species sit aliud* etc.,
accipiatnr limitative, idest, quod per hofte duo limitetur id
quod dixerat, scilicet *omnibus madis idem* ; ac si dixisset.
sunt omnibus modis idem quoad haec duo. Et sic dubium
motum locum non habet.

Et licet hic sensus litterae consonet, pro quanto in ar-
ticulo 4 quaerendum restat utrum intclligerc Dei sit idem
quod ipse Deus; comiderantibus tamen quod hic e*t sermu

de intellecti et intellectu» identitate, et quod dubium restant de intelligere remanet, pro quanto sunt aliquae difficultates ex propriis ipsius intelligere, ut distinguitur contra intellectum, dici aliter posse sidentur, acceptando quod ly *ita scilicet ut neque careat specie* etc., teneatur expositive.

V. Et ad dubium motum respondetur, quod exclusio horum duorum adaequat omnimodam identitatem intellectus et intellecti. Sed nomine *speciei* non est intelligenda speciet impressa tantum, sed universaliter tam impressa quam expressa. Ubi enim intellectus et species universaliter non distinguitur, ibi intellectus et intellectum omnino est idem. Et hoc in doctrina 5. Thomae est indubie verum : quoniam conceptus ipse est species expressa, quae in solo Deo est substantia; et sic in nullo alio salvatur integre

exclusio horum duorum. Utrum autem hoc sufficiat secundum liliorum philosophorum dogmata, non est praesentis negotii, sed in III *de Anima*, vel in XII *Metaphrs.* dicitur.

Quod autem sic universaliter in praesenti littera sumatur species, textus insinuat per illa verba, *cum est actu intelligent*. Si de specie impressa tantum intenderet, non oportuisset dicere *cum est actu intelligent*; cum illa etiam insit cum intellectus noster non est actu intelligent, sed dormiens. Unde, explanando speciem intelligibilcm per suum intellectus in actu secundo, insinuavit quod universaliter de specie loqueretur concurrente ad actum secundum, qui est intelligere. Constat nutem ad illum concurrere utramque speciem. De specie ergo universaliter est sermo interpretandus, ut universalior sit sensus.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS COMPREHENDAT SEIPSUM

I. Sntfn dlist. xuu, qu. I. an. i. Aj 4; III, dirt. xxv, art. 3, qu* 1; I *Cent. Graf.*, cap. tu; III, c*p. tv; *De Verity* qu. tt, art. », ad 5; Cawi/*w^, *Thcol.*, cap. en.

Sed tertium sic proceditur. Videtur quod Deus non comprehendat scipsum. Dicit enim Augustinus, in libro *Octogintatrium Quaesi.* *, quod id * *quod comprehendit se, finitum est sibi*. Sed Deus est

2. Si dicatur quod Deus infinitus est nobis, sed sibi finitus, contra: verius est unumquodque secundum quod est apud Deum, quam secundum quod est apud nos. Si igitur Deus sibi ipsi est finitus, nobis autem infinitus, verius est Deum esse linitum, quam infinitum. Quod est contra pnus* determinata7. Non ergo Deus comprehendit scipsum.

Sed contra est quod Augustinus dicit ibidem : *omne quod inteliigit se, comprehendit se*. Sed Deus intelligit se. Ergo comprehendit se.

Respondeo dicendum quod Deus perfecte comprehendit scipsum. Quod sic patet. Tunc enim dicitur aliquid comprehendere, quando pervenitur ad finem cognitionis ipsius; et hoc est quando res cognoscitur ita perfecte, sicut cognoscibilis est I. Sicut propositio demonstrabilis comprehenditur, quando scitur per demonstrationem : non autem quando cognoscitur per aliquam rationem probabilem. Manifestum est autem quod Deus ita perfecte cognoscit scipsum. sicut perfecte cognoscibilis est. Est enim unumquodque cognoscibile secundum modum sui actus: non enim cognoscitur aliquid secundum quod in potentia

est. sed secundum quod est in actu, ut dicitur in IX *Metaphys.** Tanta est autem virtus Dei in cognoscendo, quanta est actualitas eius in existendo: quia per hoc quod actu est, et ab omni materia et potentia separatus, Deus cognoscitivus est, ut ostensum est *. Unde manifestum est quod tantum scipsum cognoscit, quantum cognoscibilis est. El propter hoc scipsum perfecte comprehendit.

Ad primum ergo dicendum quod *comprehendere*, si proprie accipiatur, significat aliquid habens et includens alterum. Et sic oportet quod omne comprehensum sit finitum, sicut omne inclusum. Non sic autem comprehendere dicitur Deus a seipso, ut intellectus suus sit aliud q̄ quam ipse, et capiat ipsum et includat. Sed huiusmodi locutiones per negationem sunt exponendae. Sicut enim Deus dicitur esse in seipso, quia a nullo exteriori continetur; ita dicitur comprehendere a seipso, quia nihil est sui quod lateat ipsum. Dicit enim Augustinus, in libro *de Videndo Deum* * quod *totum comprehenditur ridendo, quod ita ridetur, ut nihil eius lateat ridentem*.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur *Deus finitus est sibi*, intelligendum est secundum quandam similitudinem proportionis; quia sic se habet in non excedendo intellectum suum, sicut se habet aliquod * finitum in non excedendo intellectum linitum. Non autem sic dicitur Deus sibi finitus, quod ipse intelligat se esse aliquid finitum.

a) *quod id.* – Om. codkes et *a b.*
£) *Si.* – Si *ergo* ACDEpH. *Si autem* tU
γ) *prius determinata.* – *praedeterminata* ABDGa, *determinata* CE, *primo determinata* F.
3) *et hoc — cognoscibilis at.* – *et hoc quando copioseitur ita per/cete sicut cognoscibile est* FGa.

i) *habeat et.* – *habeas* rd Λ, om. B.
ζ) *aliud.* – *alius* ABCDE.
rj *aliquod.* – *aliquid* P.
6) *Deus.* – Om. cojice» el ed± «t>. – Pn> *cut aliquid* /attain, *esu ifnitum* ABCDEF.

Commentaria Cardinalia Caictani

Trrvxvs clarus ex corpore. – In corpore una conclusio, responsive quaesito affirmativo; Deui perfecte comprehendit scipsum. – Probatur. Deui iu perfecte cognoscit scipsum, sicut perfecte cognoscibili* est : ergo perfecte comprehendit icipsum.

Antecedens probatur »ic. Unumquodque tantum est cognoscibile, quantum est actu : ergo tanta est Dei cogno-

scibilitas, quanu est actualitas. Rursus. Deus est cognoscivus per hoc, quod est actus ab omni materia et potentia separatui, ergo tanta est vis cognoscitis*, quanu est actualius. Igitur, utnnq̄ concludendo, sequitur; lania est cognoscrbilitas, quanta vb cognoscitis a, et c com eno. – Assumptum primum patet ex IX *MetJphys.* Assumptum vero secundum ex art. 1 et 3«

Consequentia autem probatur cx ratione comprehensionis. sic. Comprehendere est ad finem cognitionis alicuius pervenire: ergo est ita perfecte cognoscere rem, sicut res est cognoscibilis. Ergo, si Deus itu perfecte cognoscit, sequitur . ergo comprehendit. – Omnia sunt clara. Et tamen

in littera declaratur ratio comprehensionis cxcmploritcr, in cognitione propositionis demonstrabili*. Finis cnim cognitionis ipsius non habetur, quousque demonstretur: quoniam semper maneret plus cognoscibilis quam cognita esset.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IPSUM INTELLIGERE DEI SIT EIUS SUBSTANTIA

I Cont. tient., cap. xtv; Compend. Tkeol., exp. xxxi; XII lietaphy\$, Ice:, u.

d quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod ipsum intelligerc Dei non sil eius substantia. Intelligerc enim est quaedam Operatio autem aliquid significat procedens ab operante. Ergo ipsum intelligere Dei non est ipsa Dei substantia. 2. Praeterea, cum aliquis intelligit se intelligerc, hoc non est intelligerc aliquid magnum vel principale intellectum, sed intelligere quoddam secundarium et accessorium. Si igitur Deus sit ipsum intelligere, intelligere Deum erit sicut cum intelligimus l' intelligere. Et sic non erit aliquid magnum intelligere Deum. 3. Praeterea, omne intelligerc est aliquid intelligere. Cum ergo Deus intelligit sc, si ipsemet non est aliud quam suum intelligere, intelligit sc intelligere, et intelligerc se intelligere sc 7, et sic in infinitum. Non ergo ipsum intelligere Dei est eius substantia. Sed contra est quod dicit Augustinus, lib. VII Trin. *. Deo h°c est esse, quod sapientem esse. Hoc autem est sapientem esse, quod intelligere. Ergo Deo hoc est esse, quod intelligerc. Sed esse • Qtie. rt.4. [Dei csl ejus substantia, ut supra " ostensum est. Ergo intelligere Dei est eius substantia. Respondeo dicendum quod est nccesse dicere quod intelligere Dei est eius substantia. Nam si intelligere Dei sit aliud quam eius substantia, °Porterct, ut dicit Philosophus in XII Metaphys.*, qU0j aliquid aliud esset actus et perfectio substantiae divinae, ad quod sc haberet substantia divina sicut potentia ad actum (quod est omnino

impossibile): nam intelligere est perfectio et actus intelligentis. Hoc autem qualiter sit, consideranduml est. § Sicut cnim supra · dictum est, intelligere non est * - actio progrediens ad aliquid extrinsecum, sed manet in operante sicut netus et perfectio eius, prout esse est perfectio existentis: sicut cnim esse consequitur formam ·, ita intelligere sequitur speciem intclligibilcm. In Deo autem non est forma quae sit aliud quam suum esse, ut supra* ostensum est. Unde, cum ipsa sua essentia sit etiam .species intclligibilis, ut dictum est *, cx necessitate · An. > sequitur quod ipsum eius intelligere sit eius essentia et eius esse. Et sic patet cx omnibus praemissis* quod in °iikctA»· Deo intellectus ·, et id quod intelligitur, et species intclligibilis, et ipsum intelligere, sunt omnino unum et idem. Unde patet quod per hoc quod ' r. Deus dicitur intelligens, nulla multiplicitas ponitur in eius substantia.

An primum ergo dicendum quod intelligerc non est operatio exiens ab ipso operante, sed manens in ipso. Ad secundum dicendum quod, cum intelligitur illud intelligere quod non est subsistens, non intelligitur aliquid magnum; sicut cum intelligimus intelligere nostrum. Et ideo non est simile dc ipso intelligere divino, quod est subsistens. Et per hoc patet responsio ad tertium. Nam intelligerc divinum, quod est in scipso subsistens, est sui ipsius; et non * alicuius alterius, ut sic oporteat procedere in infinitum.

3) Dei. – Omittit P.
cum intdligimur. – intdligimur not D. – aliquid <xñ. FG.
y) intclligit u intdligerc, ct intelligere re mtdhgcre re. – intdlig-
git te intdltgcre re ACEiD, intdligct te intelligere et intelligere in-
tdligere B. te intelligere pD, intclligit ce intelligere te ct intclligerc
intdligerc »C FGj .
δ) considerandum. – cie considerandum BFGa.
«) come^uilur formam. – temnitur formam G – Pro tcfuiiur tpe-
ciem. cxmie^uitur rpcciem ABDEF.
ζ) intdlectur. – hlldligw «Jdunl FGa>.
η) quad f'cr huc qund. – ex ht* B. ad hoc fnod D, per
hoc juod P*χ>. – i*ro inteUigent, rnlfUectui ACE, intellectu rd in-
telligem B.
<) non. – rrt iddunl «odice» e< ed. a; item cJ. * post alterius.

Commentaria Cardinalia Caietani

TiruLvi clarus. – In corpore duo: primo, conclusio responsive quaesito affirmative; secundo, cpilogu* antea-α es», n. dicatorum ·.
II. Quoad primum, conclusio est: Intclligerc Dei est eius substantia. – Probatur dupliciter. Primo, ducendo ad impossibile, cum Aristotele. Si intclligerc Dei esset aliud a substantia, sequeretur quod divina substantia se haberet ad aliquid aliud, ut potentia ad actum et perfectionem: hoc est impossibile: ergo. – Consequentia probatur, quia intclligerc est perfectio et actus intelligenti!*. Secundo, probatur ostensive. Substantia Dei est suum esse, et sua specie* intclligibilis: ergo intclligerc Dei est sua substantia. – Antecedent, quoad primam partem, patet

cx quaestione 111. quoad secundam, cx j articulo huius quaestionis. Consequentia vero probatur. Intclligerc est actu* manens in intelligente, ut esse: ergo, si substantia intelligent!! est suum c*sc et ipsa species intclligibilis, oportet quod iit suum intclligerc. Assumptum probatur: quia intclligerc consequitur speciem, ut esse formam. 111. Ad evidentiam consequentiae, cum sua probatione, quoniam occulta aliqualiter est propter iui profunditatem ac formnlitatcm, notanda sunt tria '. Primo, quod in littera · .**> u s mm». quatuor dicuntur de intclligerc: scilicet, quod manet in intelligente; quod ut actus et perfectio eius; quod ut cs*c est actus existentis; quod consequitur intclligibilcm speciem ut existere fornum. Quorum duo prima non proban-

tur, quia chra iunt Tertium autem probatur per quartum, quod relictum ot pro constanti.

Adverte *secundo*, quod quartum dictum, scilicet quod intelligerc consequitur speciem intclligibilcm ut esse formam, quoad tria, quantum ad propositum spectat, venhatur. Primo, quoad *causalitatem*: quoniam forma est ratio essendi, ct species intclligibili* est ratio intclligendi. Secundo, quoad *necessitatem*; quoniam formam in actu, necessario comitatur existi-ere; ct speciem intclligibilcm in actu, non medio modo inter potentiam ct actum, necessario comitatur intelligerc. Tertio, quoad *modum causandi*: quoniam forma, complendo quod est, facit esse; ct species intclligibilis in actu, non in genere entis, sed in genere intclligibilis complendo intellectum, facit intelligerc. ut cx i articulo huius quaestionis*, ct dictis in qu. xti -· patere potest.- Ex his autem, ct praecipue cx hoc ultimo, liquet tertium dictum litterae, quod est effectus huius quarti. Sequitur enim cx his. quod intelligerc est perfectio intelligent» ut existerc est perfectio existent»; idest, intelligerc ea proportionc perficit intclligentcm. qua esse perficit cxistentem, imo, intelligerc est ipsum else intelligent^ in genere intclligibili, sicut esse est ipsum esse entis in genere entium.

Adverte *tertio*, quod substantia divina est forma, imo actus purus, ct in genere entium, ct in genere intclligibilium. Et ratione primi, est ratio cavendi, et dicitur *ens*; ratione vero secundi, est ratio intclligendi, ct vocatur *forma*

seu *species intclligibilis*. Untie esse Dei respondet substantiae suae ut puro actui in genere entium; intelligerc vero respondet eidem in genere intclligibilium. Et proporua-bilitcr sic, quod intelligerc est esse substantiae divinae, ut species est intclligibilis, in genere intclligibili, ut existerc est esse eiusdem in genere entium. Et proptcrca consequentia. cum sua probatione, fuit optima ct formalis, arguens cx concursu utriusque formae in unam, et identifia-tione illius unius cum proprio esse secundum unum genus. Ex his enim duobus in antecedente assumptis, primo *quod substantia est ipsa species intclligibilis, ac per hoc est forma in utroque genere*, secundo *quod substantia Det est suum esse, ac per hoc identified! sibi esse in genere entium*, infertur, *erga oportet etiam quod ♦ sit suum intelli-gere*, idest, quod identified sibi esse suum quod sibi convenit in genere intclligibili. Non enim minor est efficacia, infinitas, aut actualitas substantiae divinae in genere intclligibih, quum in genere entium. Et si oppositum diceretur, sequeretur quod non esset actus purus in genere intclligiblli. Intellectus enim in actu in genere intclligibili. qui claudit in so naturam cognoscentis ct cogniti ut sic, com-piratur od intelligerc ut potentia ad netum, ut ens ad esse.

IV. Quoad *secundam* -, cpilogus adunans triplicem iden-titatem, patet: cum corollario suo. quod nullam ponit di-versitatem in Deo ipsum esse intclligentcm. Omnia clara sunt.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DEUS COGNOSCAT ALIA A SE

I So«U «l »t- XXX', <n. s., I *Coit. (i-ut.. c*p. xtn -, xn«.* *Dc l'erit.*, qa. II an. *Campe nj. Theol*~ cap. ra; XII J/rMfA/s., ket. xi; *Dc Cuios.* Iect. xnr.

quintim sic proceditur. Videtur quod Deus non cognoscat alia a se. Quaecumque enim sunt alia a Deo, sunt extra ^-^ipsum. Sed Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Qu.* *, quod *neque quidquam Deus extra seipsum intuetur*. Ergo non cognoscit alia a se.

2. Praeterea, intellectum est perfectio intelligentis. St ergo Deus intelligal alia a se, aliquid aliud erit perfectio Dei, et nobilius ipso. Quod est impossibile.

3. Praeterea, ipsum intelligerc speciem habet ab intclligibili, sicut ct omnis alius actus a suo obiecto: unde ct ipsum intelligerc tanto est nobilius, quanto etiam nobilius est ipsum quod intelligitur. Sed Deus est ipsum suum intelligerc, ut cx dictis * patet. Si igitur Deus intelligit aliquid aliud a se, ipse Deus spedficatur “ per aliquid aliud a se: quod est impossibile. Non igitur intelligit alia a se.

Sed contra est quod dicitur *Hebr.* iv *: *omnia nuda et aperta sunt oculis eius*.

Respondeo dicendum quod necesse est Deum cognoscere alia a se. Manifestum est enim quod seipsum perfecte intelligit: alioquin suum esse non esset perfectum , cum suum esse sit suum intelligerc *. Si autem perfecte aliquid cognoscitur, necesse est quod virtus eius perlecte cognoscatur. Virtus autem alicuius rei perfecte cognosci non potest, nisi cognoscantur ea ad quae virtus

se extendit. Unde, cum virtus divina se extendat ad alia, eo quod ipsa 7 est prima causa effectiva omnium entium, ut cx supradictis * patet; necesse est quod Deus alia a se cognoscat. - Et hoc etiam evidentius fit. si adiungatur quod ipsum esse causae agentis primae, scilicet Dei, est eius intelligerc Unde quicumque effectus praeexistunt in Deo sicut in causa prima, necesse est quod sint in ipso eius intelligerc *: et quod omnia in eo sint secundum modum intclligibilcm: nam omne quod est in altero, est in eo secundum modum eius in quo est.

Ad sciendum autem qualiter alia a se cognoscat. considerandum est quod dupliciter aliquid cognoscitur: uno modo, in scipso; alio modo, in altero. In scipso quidem cognoscitur aliquid, quando cognoscitur per speciem propriam adaequatam ipsi cognoscibili: sicut cum oculus videt hominum per speciem hominis. In alio autem videtur id quod videtur per speciem continentis: sicut cum pars videtur in toto per speciem totius. vel cum homo videtur in speculo per speciem speculi, vel quocumque alio modo contingat aliquid in alio videri.

Sic igitur dicendum est quod Deus seipsum videt in scipso. quia seipsum videt per essentiam suam. Alia autem a se videt non in ipsis, sed in scipso. inquantum essentia sua continet similitudinem aliorum ab ipso.

a) *specificatur.* – *spccifeabltur* FGA
3) *(ntf/lifrr.* – *quia tkut tuum intelligerc met Imperfectum. ita ct tuum esse, cum unum iit aliuj* addit R.
T) *ipsa.* – Oro. A, *ipse* ceteri. – oma|«Mt om. ACUE! G.

·) *1'nJc quhntuqnc cfatui... in* ipv *intelligent.* -> OmitTUAi BCDEFGpA «t cJ i-i a. – Pro *et quoJ* oranū *in es sint, ct quia cueuta fa eo lini* FGa.
c) *wJ/t.* – *rideret* A<XFGpU

An primum ergo dicendum quod verbum Augustini dicentis quod Deus *nihil extra se inhietur*, non est sic intelligendutn, quasi r nihil quod sit extra se intueatur: sed quia id quod est extra se ipsum, non intuetur nisi in scipso, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod intellectum est perfectio intelligentis, non quidem secundum suam substantiam, sed secundum suam speciem, secundum quam est in intellectu, ut forma et perfectio eius: *lapis enim non est in anima, sed species eius*, ut dicitur in 111 *de Anima* *. Ea vero quae sunt alia a Deo, intelliguntur a Deo in quantum essentia Dei continet species eorum, ut dictum est *. Unde non sequitur quod aliquid aliud sit perfectio divini intellectus, quam ipsa essentia Dei.

Ad tertium dicendum quod ipsum intelligere nan specificatur per id quod in alio intelligitur, sed per principale intellectum, in quo alia intelliguntur. Intantum enim ipsum intelligere specificatur per obiectum suum, in quantum forma intelligibilis est principium intellectualis operationis: nam omnis operatio specificatur per formam quae est principium operationis, sicut calefactio per calorem. Unde per illam formam intelligibilem specificatur intellectualis operatio, quae facit intellectum in actu. Et haec est species principalis intellecti: quae tamen Deo nihil est aliud quam essentia sua. in qua omnes species rerum comprehenduntur. Unde non oportet quod ipsum intelligere divinum, vel potius ipse Deus, specificetur per aliud quam per essentiam divinam.

cl *verbum Aufmitini dlcctii.* – cum *Aupuftiuuf dieit* It
».) fuuif. – *quod* BFG. – Pro *quod* sir, vit *quod* ACEpDD.

I) *quidem.* – Ora. ABCDEF. – Pro *itcuudum* . *ircundiim*
quod FG.

Commentaria Cardinali* Calotani

It v l v s in communi quaerit, non distinguendo *quod quid est* ab *an est.* – In corpore duo primo, respondet quaesito affirmative; secundo, assignat modum quo verificatur conclusio .

II. Quoad *primum*, conclusio est. Nccssc est Deum cognoscere alia n sc. – Probatur dupliciter. *Primo* sic. Deus perfecte scipsuni intelligit: ergo perfecte cognoscit virtutem suam: ergo ea ad quae se extendit virtus sua: ergo alia a se. – Antecedens, licet ex praedictis * probatum sit. iterum probatur, ducendo ud impossibile, scilicet: »I Deu» non perfecte sc intelligit. ergo esse suum non est perfectum, hoc est impossibile. Et tenet sequela; qui.i suum eue est suum intelligere. – Prima consequenti. relinquitur per se nota. Secunda vero probetur quia aliter virtus non perfecte cognoscitur, ut potet. Tcrtiu nutem; quia hirtus divina se extendit ad alia a se. Quod probatur: quia est I prima causa omnium.

Secundo probatur sic, seu confirmatur. E»se primae causae est eius intelligere: ergo omnes effectus praeexistentes in prima causa, sunt in eius intelligere ergo sunt in ea modo intelligibili. – Probatur sequela: quia unumquodque est in altero, modo eius in quo est.

III. Circa has rationes adverte, quod bis in littera assumitur haec propositio, *esse Dei est vius intelligere*: semel ad probandum antecedens primae rationis; et semel constituitur antecedens secundae rationi». Et prima quidem vice, de divinis humano more loquendo, interpretari potest utroque modo, scilicet *formaliter* et *identice*. Formaliter quidem, quia intelligere est formaliter esse Dei. in quantum intelligcn» est, ut putet ex dictis -: et proptereu, si esset imperfectum. esse Dei concluderetur imperfectum. Identice vero, quid etiam sic infertur intentum, subintellcctis propositionibus communibus. Quoniam, cum intelligere Dei aubicctive et obicctive sit capax perfectionis omnimodae secundum se, et sit idem cum esse Dei, si crt imperfectum, necessario sequitur, *ergo esse Dei est imperfectum*, a posteriori, ex imperfectione posterioris, inferendo imperfectionem prioris identificantis sibi posterius. Si enim omnino perfectum esset identificatis, nullam imperfectionem identificati permetteret.

IV. Sed secunda vice ♦, ambiguum est quonam pacto sumatur. Si enim sumitur formaliter, falsum est. Quoniam liic est sermo, non de esse Dei quasi in communi, ut prius, sed de esse Dei ut fundat virtutem activam: quia in tali esse praeexistunt omnes effectus causae activae. Tale autem esse aliud est fonnalilcr ab intelligere, cum sit perfectio naturaliter prior, etc. – Sî vero sumitur identice, assumptum est verum: sed ratio nihil valet. Quoniam ex formali et identica non sequitur formali»; »ic autem esset in proposito. Quoniam ista. *omnes effectus praeexistunt in esse*

primae causae, est formalis: ht. vcro, *esse primae causae est suum intelligere*, est identice, ci consequenter, ex cil non potest inferri ista formali», ergo *omnes huiusmodi effectus sunt in intrlligere Dei.* – Et contionatur dubitatio: quia non valet: *omnes effectus sunt in esse Dei, esse Dei est relatio, ergo omnes effectus sunt tn relatione, et per modum relationis.* Et similiter non valet, tubsumendo: *esse Dei est eius relie, ergo omnes effectus sunt in relie Dei, et per tnndum voluntatis.* Igitur nex de intelligere valet

V, Ad hoc dicitur dupliciter. *Primo*, quod in hoc antecedente dia propositio, *intelligere Dei est suum eue*, identica est quoad no», licet secundum se sit formulis. Et cum dicitur, *ex identica et formali* etc., conceditur. Sed cum hoc stat quod ex *tuli identica* cum *tali formali* sequuntur formulis; idest, licet non sequatur gratia formae, sequitur tamen grati. materiae. Sic autem est in proposito. Quoniam, de perfectionibus naturalibus Dei loquendo, ex identitate carum sequitur quod quidquid est in una modo proprio illius, est in olia modo proprio illius aliu». Et hoc ideo est, quia perfectiones naturales Dei habent naturaliter quidquid perfectionis habete possunt secundum sues rationes formales. Et cum omnes possint esse infinitae, sunt aequales: et sic quaelibet modo sibi proportionali ud omnia se naturaliter extendit, ad quae una se extendit. Et propterca, cum intelligere Dei »it perfectio naturalis ipsius Dei, et esse similiter, et sunt idem, consequens est quod quuncumque sunt in cs>c ut esse, et per modum emis, sunt in intelligere ut intelligere ., et per modum intelligibilcin. – Et ex hoc patet solutio ad instantias. Nam relationes divinae, et pertinentia ad illas, non sunt perfectiones formalitcr. Velle autem alia, cum pertinentibus ad ipsum, licet sit perfectio, non tamen c»t naturalis. »cd libera.

Secundo dicitur, et melius, et proculdubio ad mentem hterae, quod illa propositio est formalis. Quidquid enim sit de este Dei, esse tamen Dei *ut primae causae*, ut sic. intelligere est quoniam non ex eo quod est, sed ex eo quod intelligit, et ut intelligit, noti ut est. causai et causativus naturaliter est. Ncc est verum quod effectus intolledimbs ciusac ut sic, praeexistant in eoe, ut praevenit intelligere. Imo, quod praeexistant in esse, est per accidens, idest, ex hoc quod intelligere est esse, ut in nobis respectu artificialium experimur. Intelligere quippe fundat activam virtutem omnis intellectualis causae ut sic, et const- »cquenter primae. Et propterca notantor m littera dicitur *Aoe esse evidentius, si adtungatur quod esse primae causae sit eius intelligere.* – Et sic cotant obiectiones. Velle enim est determinans causam intellectualem ad alterum oppositorum producendum, non autem constituens ipsam: et propterea esse primae causae non «t velle formaliter, sed iutelligere.

ti4.

• *ct* num. m

VI. Circa consequentiam secundam eiusdem rationis -, adverte quod consequens dupliciter interpretari potest, secundum quod *intelligibile* dupliciter sumitur. Uno modo, ut distinguitur contra *sensibile*: et sic esse modo intelligibili in aliquo, nihil aliud est quam esse immaterialiter in illo. Et iuxta hunc sensum plana est consequentia: quoniam, si esse est idem quod intelligere, cum intelligere sit necessario immateriale, quod est in esse, erit immaterialiter; quia unumquodque est in aliquo, modo illius in quo est. – Alio modo, ut distinguitur contra *ens*, prout genus intelligibile distinguitur a genere entis: et sic esse modo intelligibili in aliquo, est relucere in eo ut obiectum possibile intelligi. Et iuxta hunc sensum consequentia quoque plana est. Quoniam, si esse est intelligere, omnia quae sunt in esse, sunt in intelligere ut intelligere est, idest intelliguntur; et fi intelliguntur, ergo sunt ut intellecta seu intelligibilia, quoniam unumquodque est in aliquo per modum cuius in quo est, ac per hoc, quae sunt in intelligere, sunt modo intelligibili.

Inter hos autem duos sensus hoc refertur videtur in proposito, quod iuxta primum sensum, ex primo antecedente absque medio sequitur; iuxta secundum vero, per consequentiam aliam mediam, quae in littera fit. Et quamvis littera neutrum excludat, quin tamen secundus infert primum, et subtilior ac formalior est. ideo amplectendus est.

• *a. nas. i.*

vii. Quoad *secundum* -, assignatur modus quo alia a Deo, cognoscuntur ab ipso, unica conclusione: Alia α Deo, cognoscuntur a Deo non in scipii, sed in ipso Deo. – Probatur. Deus videt scipsum et alia per essentiam suam: ergo scipsum in scipso, aliam autem non se non in scipsis, sed in substantia sua.

Antecedens patet. Consequentia vero probatur, distinguendo *videre* dupliciter, in scipso, et in alio; et definiendo utrumque. Ex definitionibus namque eorum patet sequela. Nam si rideri in scipso, est rideri per propriam et adaequatam speciem videri vero in edio, est videri per speciem alterius in quo illud est, ut in littera dicitur: consequens est quod, ex hoc quod Deus per essentiam suam, ut speciem, videt se et alia, quod te in se, alia non in scipsis, sed in ipso videat; quia constat quod essentia sua est species adaequata Deo, et non aliis.

VIII. Adverte hic duo pro explanatione litterae. *Primo*, sensum distinctionis factae in littera de cognitione in scipso vel in alio; quod ly *in scipso* seu *alio* tenetur obiective; ita quod videri in scipso significat videri non in alio obiecto seu viso, videri autem in alio significat videri in alio obiecto, seu in alio viso.

Secundo, verificationem definitionum membrorum. Cum enim quaelibet species intelligibili* aut sensibilis habeat aliquod adaequatum obiectum, et illud proculdubio sit primo et primum et illius repraesentatum et obiectum. oportet quod, si aliquod est adaequatum obiectum speciei, quod non in alio obiecto repraesentetur ab illa, sed in scipso; et converso, si aliquod non in alio obiecto repraesentatur ab aliqua specie, oportet quod sit adaequatum repraesentatum per illam. Si enim est inadacquatum, ergo repraesentatur in nullo, scilicet adaequato: nam omni speciei oportet respondere aliquod obiectum adaequatum, in quo omnia continentur repraesentata per illam, alioquin non esset adaequatum illi. Et similiter, si aliquid repraesentatur in alio obiecto, oportet quod sit inadacquatum obiectum repraesentatum per illam speciem, ut patet. Unde patet ratio utriusque definitionis. Optime enim definitur visum in scipso esse *quod per adaequatdm sibi speciem videtur*: et similiter, visum in nullo esse *quod per speciem continentis* (in quo scilicet relucet) *videtur*.

IX. Circa has definitiones occurrit simul dubium difficile, cum radice diversitatis opinionum, de modo quo Deus videt alia.

Ad cuius evidentium, oportet praelibare quod species repraesentata plurium, ad obiectum adaequatum comparatur uno modo: non obiectum vero inaduequatum comparari potest duobus modis. Nam obiectum adaequatum non nisi *immediate*, immediate obiectivum, repraesentare potest: obiectum vero inadacquatum potest repraesentare *mediate*

et *immediate*. Mediate quidem, repraesentando ipsum prout est in obiecto adaequato, tunc enim repraesentat ipsum mediante obiecto adaequato. Immediate vero, repraesentando ipsum secundum se, abstrahendo a modo quo est in obiecto adaequato: tunc enim immediate, immediate obiectiva, de qua sola est hic sermo, ipsum repraesentat, et ut sic non repraesentat ipsum mediante obiecto primo. Exemplum huius est, si ponatur aliquod risibile, puta lignum, iuxta speculum, et in prospectu Socratis videntis; et ponamus, sive vere sive false, quod non sit alia species in Socrate qua videt ipsum lignum in scipso, et qua videt lignum in speculo (utroque enim modo experimur nos simul idem videre): apparet enim quod species visibilis illa cxiitoni in vidente, comparatur ad lignum dupliciter; scilicet immediate, inquantum est ratio videndi illud in scipso; et mediate, inquantum est ratio videndi illud in speculo.

Ex hac autem conclusionem, ruit *primo* definitio prima -. * O tns.ni e Nam hanc manifeste sequitur, quod stat aliquid videri in scipso. et tamen non per speciem adaequatam sibi: ut patet in inadacquato repraesentato, inquantum immediate refertur ad speciem repraesentantem. – Ruit *secundo* totus processus litterae circa modum quo alia α Deo cognoscuntur. Nam hinc dicitur quod, licet valeat consequentia, *videtur per speciem continentis, ergo videtur in alio*; non tamen valet, *ergo indetur tantum in alio*, seu, quod idem est, *ergo non videtur in seipso*: quia illa species continentis potest ad contentum dupliciter comparari, immediate scilicet et mediate, etc. Et tamen in littera expresse utrumque infertur. – Oritur *tertio* hinc diversa circa modum divinae cognitionis opinio. Nam opinantes quod essentia divina, quae sola est ei ratio intelligendi, seu species intelligibilis, respicit alia a Deo dupliciter, immediate scilicet et mediate, concedunt consequenter quod Deus cognoscit alia ut se dupliciter, scilicet in seipso et in scipsis rebus cognitis, per unam tantum rationem cognoscendi, essentiam scilicet divinam solam. Opinantes vero quod essentia divina. ut ratio cognoscendi, non potest repraesentare cognitionem aliquod immediate nisi obiectum adaequatum, consequenter dicunt Deum scipsum tantum in scipso. alia vero in se Deo. et non in scipsis videre.

X. Circa conclusionem quoque, et definitionem *visi in alio* *, occurrit dubium ex Scoto, in xxxv distinctione Primi. et Ct --u. tenente quod Deus per essentiam suam ut rationem cognoscendi, cognoscit alia a se in scipsis, in esse obiectivo seu cognito positivis per actum intelligendi divini intellectus. Ex cuius positione potest contra praedicta talis formari ratio. Iuxta *in alio* et *visum per speciem continentis* non convertuntur: igitur haec non est definitio illius. – Consequentia patet. Et antecedens probatur. Lapis videtur α Deo per speciem continentis, quia per essentiam Dei. quae est species sui et aliorum eminenter: et tamen videtur in scipso obiective: ergo. Probatur haec secunda pars assumpti. Intellectus divinus, actuatus quodammodo essentia sua ut specie intelligibili. est in actu primo sufficienti ad producendum in esse intelligibili quodeumque intelligibile: ergo, intellecto se. intelligendo lapidem, producit lapidem in esse cognito, ac per hoc intelligit lapidem in scipso. – Argumenta vero Scoti, quae in eadem quaestione facit, ad sequentem articulum magis spectant, ubi de cognitione distincta aliorum agitur.

XI. Ad evidentiam huius difficultatis, duo notanda sunt. – *IYimo* quod, licet in hoc omnes convenient, quod essentia divina, sive ut ratio cognoscendi, rive ut obiectum cognitionis (utrumque enim sibi convenit), eminenter continet omnia intelligibilia; in hoc tamen est dissensus, quoniam rudiores putant quod in essentia divina contineantur alia cum quadam distinctione, ut relucet res in speculo; sapientes vero docent quod in essentia divina continentur omnia indistincte et elevate, ut effectus in causis eminentibus, sic tamen perfecte ac distincte containerentur. Et quoniam hoc proculdubio est verum, ut naturae causarum ostendunt, ex hoc patere potest quod essentia divina, ut species intelligibilia, non repraesentat alia immediate, sed mediante scipsa ut obiecto habet enim se ad alia, sicut speciei causae ad effectus ut quos causa illa se potest extendere.

Secundo notandum est. quod *esse cognitum* seu *obirctivum* etc., non uniformiter ab omnibus ductoribus interpretatur. Scotus enim, ibidem · ct in sequenti distinctione, putat quod esse cognitum, repraesentatum, ct quidquid aliud acquivakt, est case quoddani distinctum contra esse in rerum natura. Non tamen est, apud cum. esse essentiae; sed potius esse *secundum quid* ct essentiae ct existentiae rerum. Nec putat tale *esse* esse relativum, sed absolutum secundum quid tamen, ct fundans relationem, ut patet ibidem. Et quoad hoc non ditFerre dicit respectu huius intellectus, puta humani, aut illius, puta divini. Et in tali esse ponit omnia alia n Deo produci per actum intellectus divini: ct sic intclligi illa in scipsis, et non solum in essentia divina ut in causa.

XII. S. Thomas nutem, in Qu.de *Ventate*, qu. xxi*. docuit chimncricum hoc cssc. Quoniam ens rationis, distinctum contra ens rcalc, sufficienter evacuari dixit per negationem ct relationem. Constat enim quod tale esse non est reale: igitur rationis: igitur negativum. aut relativum.

Et vere minim est quomodo in medium lumen offenderunt isti. Constat enim primo, cx significatione nominum, quod cognosci est denominatio extrinseca; ct quod res dicitur vira aut cognita, denominatione extrinseca; ct consequenter, non per aliquod esse cognitum quod formaliter habeat. – Constat secundo, quod esse repraesentatum non est aliquid in repraesentato, sed sola extrinseca denominatio : alioquin imago alicuius Chimaerae haberet vim productivam chimnerae in tali esse, quod est fatuum. – Consul tertio quod, quia non est pluralius sine necessitate ponenda', ct omnia optime salvantur ponendo erae cognitum, repraesentatum etc., esse tantummodo esse relativum; frustra excogitatum est tale esse. Secunda pars assumpti patet inductive; ct ideo nolo inorari. – Adversatur quoque hoc propriis dictis Scoti: quoniam sequitur ex hoc quod lapis prius habeat tale erae, quam intclligatur a Deo. Probatur: quia prius ponitur in esse repraesentato per essentiam divinam ut speciem intclligibilcm, quam in esse cognito per actum intellectionis; quia prior est repraesentatio quam cognitio, ut causa effectu. – Non bene quoque sonat apud fideles, dicere quod Deus naturali necessitate, non libere,

producit cura se alia a se in esse absoluto, quamvis secundum quid. – Contrariatur demum hoc philosophiae, explicite ac optime confitenti quod Deus nihil intelligit extra se, non solum formaliter, sed obicctive. Quia quidquid intelligit, intelligit per essentiam proprium ut formam intclligibilcm. ct in essentia propria ut obiccto; nec alio potest divertere intuitum suum, ut isti fingunt.

XIII. Ad obicctioncs · ergo in oppositum, dicitur quod · <Xnus.il illae definitiones, fonnaliter intellectae, nullam habent instantiam ; sed sunt in communi verusimae, etiam quacumque hypothesi facta. ITrum *enim in se* ut sic, non per alterius speciem, sed propriam, aut ut propriam (quod est idem quod per propriam), fonnaliter videri oportet, apud species concedentes, inter quos est sermo: ct c converso, quod per propriam, aut communem ut propriam videtur, in seipso videtur. – Et similiter est de definitione lift *in alio*. Visum enim in alio, ut sic, per illius continentis speciem videtur: ct c converso, quod per continentis speciem ut sic vidclur, in alio vidclur. Unde, sive verum sive falsum sit quod eadem species possit mediate ct immediate repraesentare inadaequata, nihil refert in proposito: quoniam fonnaliter loquimur, illa autem distinctio materialiter speciem continentis, seu adaequatam, considerat, ut patet cx dictis “.

XIV. Ad obicctfonem autem cx Scoto ·, dicitur quod fundamentum illud Scoticum supponit hoc falsum, scilicet quod esse cognitum sit quoJdain esse absolutum etc., extra intellectum. Quoniam, ut cx dictis · patet, nihil aliud est * »“.

Unde ad rationem formaliter, concedatur quod Deus per essentiam suam ut speciem, est in actu primo sufficienti ad producendum quodeumque in esse cognito. Et cum infertur, *ergo lapidem*: concedatur. Sed cum ulterius infertur, *ergo talia producta habent esse in scipsis*: negatur; quoniam nihil aliud udi productione fit nisi denominatio extrinseca. Ex hoc enim quod Deus, intuendo suam essentiam, intuetur in ca lapidem, consequitur quod lapis habet istam denominationem cxtrinsccam, quod dicitur cognitus a Deo : nec aliquid aliud oportet acquirere, ut patet, cum hoc sufficiat.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM DEUS COGNOSCAT ALIA A SE PROPRIA COGNITIONE

I *Sent.*, di>t. xxxT, tru 3; I *Coni*, *tient.*, cap. I ; *De Dst.*, qu. n, Mt i ; *Dc Verita* qu. n, art. 4; *De Cauut*, iert. x-

n sextum sic proceditur. Videtur quod non cognoscat alia a se propria cognitione. Sic enim cognoscit alia a se, ut dictum est ♦, secundum quod alia ab ipso « in eo sunt. Sed alia ab eo sunt in ipso sicut in prima causa communi l' et universali. Ergo ct alia cognoscuntur a Deo. sicut in causa prima ct universali. Hoc autem esi cognoscere in universali, et non secundum propriam cognitionem. Ergo Deus cognoscit alia a se in universali, et non secundum propriam cognitionem.

2. Praeterea, quantum distat essentia creaturae ab essentia divina, tantum distat essentia divina ab essentia creaturae. Sed per essentiam creaturae non potest cognosci essentia divina, ut supra * dictum est. Ergo nec per essentiam divinam potest cognosci essentia creaturae. Et sic, cum Deus nihil cognoscat nisi per essentiam

suam, sequitur quod non cognoscat creaturam secundum eius essentiam, ul cognoscat dc ea *quid est*, quod est propriam cognitionem de re habere.

3. Praeterea, propria cognitio non habetur de re. nisi per propriam eius rationem. Sed cum Deus cognoscat omnia per essentiam suam, non videtur > quod unumquodque per propriam rationem cognoscat: idem enim non potest esse propria ratio multorum ct diversorum. Non ergo habet propriam cognitionem Deus dc rebus, sed communem: nam cognoscere res non secundum propriam rationem, est cognoscere res solum in communi *.

Sed contra, habere propriam · cognitionem de rebus, est cognoscere res non solum in communi, sed secundum quod sunt ab invicem distinctae. Sic autem Deus cognoscit res. Unde dicitur *Ha*∆

3) *ab* – »t *te* ABCDE. *communi*. – Om. AIICE. – *ct* po« £rgo etn. FGj E – Port *cauta prima C* addit *communi*. y) *Sed cum*~. *non videtur*. – *Sed Deut cognçacit omnia per et*

sentiam tuam, ideo (erpo ABCDE) nent *videtur* codices ct cJ, rfr *eo-gnoscil* ctism cJ, >.

<I «// comnoocci— *in communi*. – Om. codkca et aà. c) rnyri.tn. – Om. FG.

• v<tr>. o. iv iv ♦, quod *pertingit usque ad divisionem spiritus et animae, campagum quoque ct medullarum; ct discretor cogitationum ct intentionum cordis; et non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius.*

r .xV.JexiM/Λ· «· Respondeo dicendum quod circa hoc quidam * erraverunt. dicentes quod Deus alia α se non cognoscit nisi in communi, scilicet inquantum sunt entia. Sicut enim ignis, si cognosceret seipsum ut est principium caloris, cognosceret naturam caloris, et omnia alia inquantum sunt calida; itu Deus, inquantum cognoscit se ut principium cs-sendi, cognoscit naturam enti» c, et omnia alia inquantum sunt entia.

t Sed hoc non potest fesse. Nam intelligcre ali-quid in communi, et non in speciali, est imper-fecte aliquid cognoscere. Unde intellectas noster, dum de potentia in actum reducitur, pertingit prius ad cognitionem universalem et confusum de rebus, quam ad proprium rerum cognitionem, sicut de imperfecto ad perfectum procedens, ut Pflict *n l *Physic* ·. Si igitur cognitio Dei de rebus aliis a se, esset m universali tantum, et non in speciali, sequeretur quod eius intelligcre non esset omnibus modis perfectum, et per consequens nec

• eu i, m.t. c*us n csse: quod est contra pa quae superius* ostensa sunt. Oportet igitur dicere quod alia a se cognoscat propria cognitione; non solum secun-dum quod communicant in ratione entis, sed se-cundum quod unum ab alio distinguitur.

El ad huius® evidentiam, considerandum est quod quidam, volentes ostendere quod Deus per unum ' cognoscit multa, utuntur quibusdam exem-plis: ut puta quod, si centrum cognosceret sc-ipsam, cognosceret omnes lineas progredientes a centro; vel lux. si cognosceret seipsam. cogno-sceret omnes colores. – Sed hacc exempla, licet quantum ad aliquid similia sint, scilicet quantum ad universalem causahatem; tamen deficiunt quantum ad hoc, quod multitudo et diversitas non causantur ab illo uno principio universali, quantum ad id quod principium distinctionis est, sed solum quantum ad id in quo communicant.

* Non enim diversitas colorum · causatur ex luce solum, sed ex diversa dispositione diaphani rc-cipienhs: et similiter diversitas linearum cx* di-verso situ. Et inde est quod huiusmodi diversitas et multitudo non potest cognosci in suo principio secundum propriam cognitionem, sed solum in communi. Sed in Deo non sic est. Supra “ enim ostensum est quod quidquid perfectionis est in quacumque creatura, totum praeexistit et conti-netur in Deo secundum modum excellentem *. Non solum autem id in quo creaturae communi-cant, scilicet ipsum esse, ad perfectionem perli-net; sed etiam ca per quae creaturae nd invi-cem distinguuntur, sicut vivere, et ' intelligcre, et

huiusmodi, quibus viventia a non viventibus, et intelligentici a non intelligentibus distinguuntur. Et omnis forma, per quam quaelibet (res in propria specie constituitur, perfectio quaedam est. Et sic omnia in Deo praeexistunt, non solum quantum ad id quod commune est omnibus, sed etiam quantum ad ca secundum quae res distinguuntur. Et sic, cum Deus · in se omnes perfectiones con-tineat, comparatur Dei essentia ad omnes rerum essentias, non sicut commune ad propria, ut unitas ad numeros, vel centrum ad lineas; sed sicut per-fectus actus ad imperfectos, ut si dicerem, homo ad animal, vel senarius, qui est numerus per-fectus. ad numeros imperfectos ' sub ipso con-tentos. Manifestum est nutem quod per netum perfectum cognosci possunt actus imperfecti, non solum in communi, sed etiam propria cognitione. Sicut qui cognoscit hominem, cognoscit animal propria cognitione: cl qui cognoscit senarium, cognoscit trinarium propria cognitione.

Sic igitur, cum ' essentia Dei habeat in se quidquid perfectionis habet essentia cuiuscumque rei alterius, et adhuc amplius. Deus in scipso potest omnia propria cognitione cognoscere. Pro-pria enim natura uniuscuiusque consistit, secun-dum quod per aliquem modum divinam per-fectionem participat. Non autem Deus perfecte seipsum cognosceret, nisi cognosceret quomodo-cumque participai.»ills est ab aliis sua perfectio: nec etiam ipsam naturam essendi perfecte sciret, nisi cognosceret omnes modos essendi. Unde ma-nifestum est quod Deus cognoscit omnes res pro-pria cognitione, secundum quod ab aliis dishn-guuntur '.

Ad primum ergo dicendum qtiod sic cognoscere aliquid sicut m cognoscente est, potest dupliciter intelligi. Uno modo, secundum quod hoc adver-bium *sic* importat modum cognitionis ex parte rei cognitae. Et sic falsum est. Non enim semper cognoscens cognoscit cognitum secundum illud esse quod habet in cognoscente: oculus enim non cognoscit lapidem secundum esse quod habet in oculo: sed per speciem lapidis quam habet in se, cognoscit lapidem secundum esse quod habet extra oculum. Et si aliquis cognoscens co-gnoscat cognitum secundum esse quod habet in cognoscente, nihilominus cognoscit ipsum secun-dum esse quod habet extra cognoscentem: sicut intellectus cognoscit lapidem secundum esse in-telligibile quod habet in intellectu. inquantum cognoscit se intelligcre; sed nihilominus cognoscit esse lapidis † in propria natura. – Si vero intel-ligatur secundum quod hoc adverbium *sic* im-portat modum ex parte * cognoscentis, verum est quod sic solum cognoscens cognoscit cogni-tum, secundum quod est in cognoscente: quia

tr) *rnfh.* – *cuiitath* Mifice·.
r.) riux. – *ciuj* PBCDIF «l cdO. a fr.
A^iu». – *tint* ACDM G.i.
) *per* sn<m. – Om. codkce et cd. 4.
c) *edorum.* – PaK
λ) 'x. – *ctt tx ctfJiccr.*
μ) *cxcrilcultrt.* – *cxcdinth.ir* D, *rxcrllcntiorecm* B: *rd cxccclkn-iioli* mnrjiQ A.

») rt. – Om. iouko·.
) *quMhbct.* – Om. ABC-DEE». – *prupria* om F.
) *2Kia.* – Om. «uJu-c* cl cd- 4.
x) ifamerut *impe^fixUik.* – fa/sn/ft/ut Pa\$.
p) *otm.* – *ct crm* ACDI'Gj X
σ> «fürf/ittKuafin*» – *dtthfiuulu'* ACDEE.
t) *tjpiJif.* – *lapi.icm* l\»>.
v) C.v *parti.* – IM BD.

quanto perfectius est cognitum in cognoscente, tanto perfectior est modus cognitionis. – Sic igitur dicendum est quod Deus non solum cognoscit res esse in seipso; sed per id quod in eipso continet res, cognoscit eas in propria natura; et tanto perfectius, quanto perfectius est unumquodque in ipso.

Ad secundum dicendum quod essentia creaturae comparatur ad essentiam Dei, ut actus imperfe-

ctus ad perfectum. Et ideo essentia T creaturae non sufficienter ducit in cognitionem essentiae divinae, sed e converso.

Ad tertium dicendum quod idem non potest accipi ut ratio diversorum per modum adaequationis. Sed divina essentia est aliquid excedens omnes creaturas. Unde potest accipi ut propria ratio uniuscuiusque, secundum quod diversimode est participabitis vel imitabilis a diversis creaturis.

f) *El idea aientia.* – *Unde et cucntia* B, *Er tuentia* CDEFGa.

Commentaria Cardinalis Caictani

Itvlcs. *Propria cognitione*: cognitio propria dc aliquo dupliciter intlligi potest. Primo, ut distinguitur contre communem *ex parte actus cognoscendi*, idest dc ipso solam unicam habet cognitionem, quae nullius est solius, sed ira est huius quod etiam omnium aliorum. Secundo, ut distinguitur contra communem *er parte rei cognitae*, idest dc propriis ipsius. Et sic sumitur in proposito: quærimus enim an Deus sic cognoscat alia a sc. ut intueatur quae sunt propria singulorum.

- Cf. muto, Π. In corpore tria: primo, respondet quaesito aflinxutive; iccundo, assignat modum verification»» cius *; tertio, probat simul conclusionem responsivam ct modum vius.
- CL rxn.n. duabus rationibus ♦.

111. Quoad *primum*, tria. *Primo* ponitur opinio Averrois. cx XII *Afephys.*, comm. u. Et dc hac recitantur duo: scilicet ipsa opinio, scilicet quod Deus cognoscit omnia secundum quod communicant in esse; ct modus cius, quia scilicet cognoscendo sc ut est primum essendi principium. Dcdaraturquc huc exemplo ignis.

IV. *Secundo* reprehenditur, ducendo ad impossibile. Si Deu» sciret aliti tantum inquantum entia, ergo intlligcret entia in communi tantum: ergo in confuso ct in potentia; ergo imperfecte: ergo IntcUigrc Da non esset omnibus modis perfectum: ergo nec esse Dei, quod est impossibile.

V. Adverte quod cognitio attingens aliquid secundum praedicata communia tantum, potent dici *imperfecta. in potentia, confusa, in communi, universalis*, etc., dupliciter. Uno modo, cx parte rci cognitae: ct hoc modo procuidubio verum est quod cognitio talis habet has conditiones. Alio modo, cx parte ipsius cognitionis in sc' et sic non semper est verum quod cognitio iniis, idest sistens m communibus, habeat has conditiones; olioquin metaphysica. quae sistit in communibus omnium. esset imperfecta cx parte actus, etc.

Unde 1res primae consequentiae *, ex parte rci cognitae sumptae, sunt cx sc evidentes; et probantur in littera cx 1 *Physic.*, ut patet. Nec evadit responsio Averrois, dicentis quod, quia obicctum scientiae Dei non est *ens*, quod est universale ad omnia entia, in communi, in potentia, confuse ct imperfecte omnia comprehendens, sed *essentia Dei*, quae nec est universalis nec particularis, etc.; ideo scientia Dei non est universalis nec particularis, non communis nec propria, sed aequivoce est a nostra scientia elevata. Hoc enim, licet sil verum, non tamen solvit obicctum. Quin praedicata cognita de rebus in essentia divina, oportet esse aut communia aut propria rebus, aut particularia nut universalialia, quamvis primum obicctum neutrum sit. Et nd praedicata cognita referendo, procedunt optime tres primae consequentiae: oportet enim scientiam Dei, si terminatur ad communia tantum rerum, quod ut sic. cx parte rerum cognitarum, dicatur in confuso, in potentia, etc.: quia istac sunt conditiones praedicatorum cognitorum.

Circa quartam consequentiam, in qua ad perfectionem cognitionis in scriptu tmnsitur, adverte quod non infertur, ergo *cognitio Dei est imperfecta privative*. Quia negaret consequentiam Averroës, dicendo quod cognitio Dei est perfectissima; ct tamen non intingit res nisi ut sunt entia, quia non est apta nata attingere plus dc rebus. Sed in-

fertur, *ergo non est ommbus modis perfecta*: quod negari non potest a ponentibus antecedens; quia decise ponitur solus modus perfectionis, quo scilicet attingat od propria rerum. Hic enim modus aliquam perfectionem dicit cum nulla admixta imperfectione: ct consequenter aptus natus est esse m illo intlligerc, in quo sunt omnes nobilitates omnium intlligcntium ab imperfectionibus praccisibils, quale est inlligcre Dei; sicut ct esse eius habet omnium entium nobilitates, ut in littera dicitur.

VI. *Tertio* * ex hac reprehensione infertur conclusio responsiva quaesito affirmative: Deus cognoscit alia a sc propria cognitione. Ex quo enim impossibile est quod sistat in communibus, ergo oportet quod veniet od propria. – Et declaratur in littera quid importet cognoscere propria cognitione: scilicet cognoscere res, non solum secundum conditiones in quibus communicant, sed secundum eas quibus ad inviccm <tistinguuntur; haec enim sunt singulis propria.

VII. Quoad *secundum* *, tria fiunt. *Primo* recitantur exempla, quibus alii nituntur ostendere modum quo Deus, cognoscendo sc, no\it alia: ct sunt dc luce ct colore. Et patet.

Secundo ostenduntur haec exempla non ostendere intentum, sic. Re*, in et a Deo sunt secundum duo, scilicet «eundum id in quo communicant, et propria quibus distinguuntur. haec exempla non sunt similia quoad propria, sed quoad id in quo communicant: ergo – Huius rationis in littera primo ponitur ct declaratur minor, in utroque exemplo, dc linei» respectu centri, ct coloribus respectu lucis: ct patet. Secundo maior, sic. Quidquid perfectionis eu in rebus, continetur in Deo eminenter: sed non solum id m quo communicant, sed distinguens, est perfectio: ergo totum est in et a Deo. Haec ultima minor declaratur inductive in viventibus, in cognoscentibus, in propriis formis rerum.

Tertio atlerrur proportionatum exemplum ad declarandum intentum : et est. quod Deus sc habet ad alia, sicut actus perfectus ad imperfectos, ut homo ad animal. – Probatur quoad esse : quia essentia Dei continet omnes rerum perfectiones excellenter. Deinde probatur quoad cognosci: quia perfecte cognito actu perfecto, cognoscuntur in eo omnes imperfecti, ct quoad communia et quoad propria, ut patet in exemplo adducto.

VIII. Adverte hic, quod essentia Dei habet duos conditiones in continentia aliorum. Una est *excellencia*, quia scilicet est in infinitum perfectior ceteris: et sic eminenter rex continet. Altera, *comprehensio*, quia scilicet comprehendit in scipu omnem perfectionem positivam reperibilem in quacumque re; ita quod nulla res. comparata ad ipsam, addit aliquid positivum quod non contineatur in essentia Dei; et hoc quia est ipsum cs»c, prachabens in se omnem essendi modum. .Ambos autem has conditiones inveniri in aliqua rc creata, non videtur possibile. Comparando tamen actum perfectum posteriorem ordine generationis, ad actu-imperfectos priores generatione, ut hominem od animal, animum intellectivam ud alias, tetragonum ad trigonum, senarium ed trinarium, etc., aliquo modo hoc salvatur. Et idcirco in littera exempla haec atteruntur, ut scilicet ostendatur ct excellencia, ct comprehensio omnis positivi : utrum-

Respondeo dicendum quod in scientia divina nullus esi discursus. Quod sic patet. In scientia enim nostra duplex * est discursus. Unus secundum successionem tantum: sicut cum, postquam intelligimus aliquid in actu, convertimus nos ad intelligendum aliud. Alius discursus est secundum causalitatem: sicut cum per principia pervenimus in cognitionem conclusionum. Primus autem discursus Deo convenire non potest. Multa enim, quae successive intelligimus si unumquodque eorum in seipso consideretur, omnia simul intelligimus si in aliquo uno ea intelligamus: puta si partes intelligamus in toto, vel si diversas res videamus in speculo. Deus autem omnia videt in uno, quod est ipse, ut habitum est ♦. Unde simul, et non successive omnia videt. – Similiter etiam et secundus discursus Deo competere non potest. Primo quidem, quia secundus discursus praesupponit primum: procedentes enim a principiis ad conclusiones, non simul utrumque considerant. Deinde, quia discursus talis est procedentis de

noto ad ignotum. Unde manifestum est quod, quando cognoscitur primum, adhuc ignoratur secundum. Et sic secundum non cognoscitur in primo, sed ex primo. Terminus; vero discursus est, quando secundum videtur in primo, resolutis effectibus in causas: et tunc cessat discursus. Unde, cum Deus effectus suos in seipso videat sicut in causa, eius cognitio non est discursiva.

Ad primum ergo dicendum quod, licet sit unum tantum intelligere in seipso, tamen contingit multa intelligere in aliquo et uno, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod Deus non cognoscit per causam quasi prius cognitam, effectus incognitos: sed eos cognoscit in causa. Unde eius cognitio est sine discursu, ut dictum est*.

Ad tertium dicendum quod effectus causarum creatarum videt quidem Deus in ipsis causis, multo melius quam nos: non tamen ita quod cognitio effectuum causetur in ipso ex cognitione causarum creatarum, sicut in nobis. Unde eius scientia non est discursiva.

s) duplex. – multiplex tF.
ζ: Terminui. – Tertui BEFG«> cl tñirgo D, – Pro itcundum, tertium B. – Pro tit eamat, in cautit CFGj .

η) α/qMù. – Om. codkcs et a5.
·) fuaii. – OmtñDt Hl». – Pro rfrrefit» iacopii/oj, ejectui co-piitoi p.

Commentaria Curdinulis Caietnni

Trrixrs clerus est in principio corporis. – In corpore una conclusio, responsiva quaesito negative: Scientia Dei nullo modo est discursiva. – Probatur. In scientia non est discursus secundum successionem, neque tccundum causalitatem: ergo nullo modo est discursus.

Consequentia probatur ex sufficienti distinctione discursus, quae in nobis manifestatur clare. – Antecedens nutem, quoad primam partem, probatur. Discunus secundum successionem, consistit in intelligendo unum post aliud: sed Deus omnia videt in uno, quod est ipse ergo non discurret, intelligendo unum post aliud. – Quoad secundum vero,

probatur dupliciter. Primo, quia discunus secundus includit primum. Secundo, quia secundus est de noto ad ignotam, debet consequenter est notitia secundi ex primo, et non in primo. Sed Deus cognoscit omnia in primo. Ergo non discurret. sed scientia sua est sicut scientia in termino discursus. Ea enim, resolutis iam effectibus in causas, videt effectus in causis sic proponionaliter, absque praevia tamen resolutione. Deus omnia in seipso, omnium causa, videt. – Et memento hic corrigere codicem, si hoc modo se habet. *Tertius vero discursus*: debet enim tegi, *Terminus vero discursus est*.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM SCIENTIA DEI SIT CAUSA RERUM

I Sent., dñt. xxxmi. art. i; De Verity qu. H. «n. 14.

OCTAVLM SIC proceditur. Videtur quod scientia Dei non sit causa rerum. Dicit enim Origenes, super Epistolam ad

*, non propterca aliquid erit, quia id scit Deus Juturum; sed quia Juturum est, ideo scitur a Deo antequam fiat.

2. Praeterea, posita causa ponitur effectus. Sed scientia Dei est aeterna. Si ergo scientia Dei est causa rerum creatarum, videtur quod creaturae sint ab aeterno.

3. Praeterea, scibile est prius scientia, et mensura c'us> ut dicitur in X *Metaphys.* * Sed id quod est posterius et mensuratum, non potest esse causa. Ergo scientia Dei non est causa rerum.

Sed contra est quod dicit Augustinus, XV *de Trin.* *: *universas creaturas, et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo novit Deus; sed ideo sunt, quia novit.*

Respondeo dicendum quod scientia Dei est causa rerum. Sic enim scientia Dei se habet ad omnes res creatas, sicut scientia artificis se habet ad artificiatas. Scientia autem artificis est causa artificiatorum: eo quod artifex operatur per suum intellectum, unde oportet quod forma intellectus sit principium operationis, sicut calor est principium calefactionis. Sed considerandum est quod forma naturalis, inquantum est forma manens in eo cui dat esse, non nominat principium actionis; sed secundum quod habet inclinationem ad effectum. Et similiter forma intelligibilis non nominat principium actionis secundum quod est tantum in intelligente, nisi udiungatur ei inclinatio ad effectum, quae est per voluntatem. Cum enim forma intelligibilis ad opposita se habeat (cum sit eadem scientia oppositorum), non produceret determinatum effectum, nisi determinaretur ad

■) quae tit per voluntatem. – qu&J eit per voluntatem B.

non proJuttrei. – non pñxtJtrct aJ B.

s. Tb. krt. »r.
DU. Id. VIII.
op. r. . >

unum per appetitum, ut dicitur in IX *Metaphys.** Manifestum est autem quoti Deus per intellectum suum causât res. cum suum esse sit suum intclligere. Unde neccsse est quod sua scientia sil causa rerum, secundum quod habet voluntatem coniunctam. Unde scientia Dei, secundum quod est causa rerum, consuevit nominari *scientia approbationis*.

T

• In corpofit-

Z

γ) *scientiae*. – *tantum* D. – Pro *cauiahtatit*, *cautaliter* EC.
D) row. – rf row codice» ct *ab*. – Pro *practcierit*. *praeacias* B. – Pro *tunt cauta*, *innf caviar* III*.

Ad secundum dicindum quod scientia Dei * est causa rerum, secundum quod res sunt in scientia. Non fuit autem in scientia Dei, quod res essent ab aeterno. Unde, quamvis scientia Dei sit aeterna, non sequitur tamen ζ quod creaturae sint ab aeterno.

Ad tertium dicendum quod res naturales sunt mediae inter scientiam Dei et scientiam nostram: nos enim scientiam accipimus a rebus naturalibus, quarum Deus per suam scientiam causa est. Unde, sicut scibilia naturalia sunt priora quam scientia nostra, et mensura eius, ita scientia Dei est prior quam res naturales, ct mensura ipsarum. Sicut ' aliqua domus est media inter scientiam artificis qui cum fecit, ct scientiam illius qui cius cognitionem cx ipsa iam facta capit.

♦) *Dei*. – On>. codL'ct* ct cX a.
V, *tamen*. – Om. ADCDECa
η) *Stent*. – *etiam* sAJuflt DEG«s. – Pro *fecit*, *facit* FGÜ.

Commontriu Cardinalis Caietani

Irviu.x – Adverte quod hic articulus est magni momenti: quoniam inchoat quaestio dc modo quo Deus producit res extra bc. Quaerere cnim an scientia Dei causa rerum, nihil aliud est quam quaerere, utrum Deus causct per intellectum. Verum, quia causalitês rerum potest dupliciter considerari: primo, secundum se: ct sic dc cu inferius - erit specialis tractatus, ubi omnia plene exami- nabuntur. Alio modo, ut est qualitas scientiae divinae: ct tic hoc in loco quaeritur, ut complete ostendatur qualis sit scientia Dei, en scientia Dei habeat hanc conditionem, scilicet esse causam rerum.

• Qa. itn.

II. In corpore una conclusio, responsivu quaesito affirmative: Scientia Dei est causa rerum. – Circa quam conclusionem in littera tria fiunt: primo, probatur; secundo, ostenditur in communi modus quo scientia Dei est causa in actu secundo -, tertio, probatur efficaciter conclusio cum modo iam expresso -.

• C(nas it.

III. Quoad *primum*: Scientia Dei sc habet id res. ut scientia artificis ad arxificiata: sed scientia artificis est causa artificialium ; ergo teieptia Dei est causa rerum. – Maior non probatur usque ad tertinm partem corporis -. Minor autem probatur. Artifex operatur per suum intellectum: ergo forma intellectus est principium operationi», sicut calor calefactionis. Et tunc subaudi: sed scientia est ipsa forma intellectus cius; ergo. Omnia sunt clara.

IV. Quoad *secundum* -, determinatur in communi: Scientia est causa non pisi udiuncta voluntate. – Probatur. Scientia non significat rationem causae cx hoc tantum quod est in sciente, sed cx inclinatione ad effectum: ergo non nisi cx adiuncta voluntate. – Antecedens probatur cx simili in forma naturali, puta calore. Consequentia vero probatur, scieotia cx sc sc habet ad opposita; ergo determinatio ad alteram panem csl cx appetitu adiuncto. Assumptum ct consequentia habentur IX *Metaphys*.

Adverte hic, quod littera satis caute loquitur dc forma naturali. Non cnim dicit quod forma naturaliter activa . puta calor, eget aliqua inclinatione superaddita, ad hoc ut sit principium actionis; cum hoc sit falsum. Sed dicit quod ipsa forma, scilicet culor, inquantum habet hoc, scilicet esse seu manere in subiecto, cx hoc, sive ut sic, non habet quod sit, seu significetur ut principium actionis. Et hoc verum est: quoniam diter sequeretur quod omnis forma quae est in aliquo, cisct principium actionis; quod est falsum. Sed quamvis cx hoc non habeat rationem activi, requiritur tamen hoc ad rationem activi. Inclinatio autem ad opus est quae dat formae rationem activi. – Nec refert quoad propositum, an talis determinatio sit ab intrinseco cx ipsa natura formae, ut patet dc calore; an ab extrin-

veco, ut contingit m scientia, quae, ut probatum est. causae in actu '4eundo rationem non habet, nisi ut habet voluntatem adjunctam. Sola cnim sumpta nihil unquam causabit, nisi causarct oppositu simul; quod est impossibile.

X. Quoad *tertium* ", repetitur conclusio, adiuncto modo, . a. icilicct: Scientia Dei est causa rerum, secundum quod habet voluntatem odiunctam. – Probatur ratione: quae at etiam probatio maioris in principio assumptae-. Esse Dei est . <X cia.» suum intelligcrc: ergo Deu* est causa rcnim per intellectum ergo scientia Dei est causa rerum, secundum quod habet voluntatem odiunctam.

Antecedens patet. Et prima consequentia relinquitur ut noto. -Secunda autem ex assignato modo quo intellectus est causa rerum. patet. Et nihilominus confirmatur in littera cx singularitate nominis; quia scientia Dei ut causa, consuevit dici *scientia approbationis*.

VI. Circa primam consequentiam huius rationis, dubium occurrit: quae scilicet sit radix huius consequentiae, *esse Dei est suum intelligere, ergo Deus est agens per intellectum*. Ilnbct cnim instantiam dupliciter. *Primo*, secundum acritatem. Non cnim valet, *esse Dei est suum intelligere, ergo Deus producit Filium, vel Spiritum Sanctum, per intellectum* ; cum uterque producatur a Deo per naturam, ut infra* patebit. – *Secundo*, secundum opinionem tenentium Deum agere cx necessitate naturae. Concederent cnim illi philosophi quod esse Dei est cius intelligcrc : sed negarent sequelam, dicendo quod Deus producit res per intellectum *concomitanter* tantum, quia scilicet intclligit sc facere cos; sed per naturam solani *causaliter*.

\ II. Ad hoc breviter dicitur, quod radix huius consequentiae est ista propositio, *agere per intellectum est perfectius, superitis ct universalius, quam agere per naturam*; quae propositio probatur in II *Contra Gentiles*, cap. xxuu Super hac cnim supposita optime sequitur, *si esse Dei est eius intelligere, ergo omnes effectus Dei sunt in Deo intclligibiliter*, ut cx supradicti** patet, quin oportet ctfectus praexistere in ipsa essentia causae, secundum modum essentiae ipsius causae. Si autem omnia sunt ct in esse Dei, ct in intclligcrc cius ut sic; ct perfectius, superius, universaliusquc est esse causam rerum per intclligcrc, quam per esse tantum; cum constet Deo tribui debere quod perfectisrimum. quod supremum, quod universalissimum est in causando ct causandi medo, absque ulh calumnia sequitur, *ergo Deus est causa rerum per intellectum*.

VIII. Ad obiectioncm ergo in oppositum pro philosophorum aliquorum opinione -, iam patet quod mele negarent consequentiam. – Ad eam vero quae tangit materiam dc firmitate, dicitur quod obiectio non est ad propositum.

. a.

<X cia.»

. Q«-β*,**' ,

.Λ««»»

¹ Ct «»-».*.

Quia sc̃no est de vere cauta effectiva, quae non potest intelligi absque essentiali diversitate causae et causati: productiones aurem ad intra non sunt causalitate» vere et proprie, nec Pater est vere et proprie causa Filii, cum eadem numero sit utriusque substantia. Et ideo non est mirum, si non tenet ibi. – Posset quoque nihilominus aliter dici, quod haec consequentia tenet, supposito quod ex parte producibilis non repugnet produci per intellectum. Si enim repugnaret ex parte producibilis, quamvis haberet esse intelligibiliter in causa etc., nunquam tamen seque-

recur quod posset per intellectum produci, ut patet. Constat autem quod «ic est in proposito. Nam Personis divinis repugnat produci per modum artificiali: non autem aliis rebus. Et ideo respectu oliarum rerum infertur, *ergo Deus est agens per intellectum*, et non respectu Personarum divinarum: carum enim est Auctor per naturam, ut infra . . . Qxtu.m.s. patebit.

IX. In responsione ad secundum, expectis discussionem eius quoniam. cum per M de causolitate rerum tractabitur. discutietur . . . •Qu.wri.srt.s.

ARTICULUS NONUS

UTRUM DEUS HABEAT SCIENTIAM NON ENTIIUM

I SciiL, dist. xxxvin, sn. 4r DI, dht. XIV, an. ». qu' a; I Gmt. Gent.. exp. ut »; De Verit., qu. u, urt. 8.

D NONUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Deus non habeat sciendam non . entium. Scientia enim Dei non est nisi Sed verum et ens convertuntur. Ergo scientia Dei non est non entium.

2. Praeterea, scientia requirit similitudinem inter scientem et scitum. Sed ea quae non sunt, non possunt habere aliquam similitudinem ad Deum, qui est ipsum esse. Ergo ea quae non sunt, non possunt sciri a Deo.

3. Praeterea, scientia Dei est causa scitorum ab ipso. Sed non est causa non entium, quia non ens non habet causam. Ergo Deus non habet scientiam de non entibus.

Sed contra est quod dicit Apostolus *ad Rom. IV*: *Qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt.*

Respondeo dicendum quod Deus scit omnia quaecumque sunt quocumque modo. Nihil autem prohibet ea quae non sunt simpliciter, aliquo modo esse. Simpliciter enim sunt quae actu sunt. Ea vero quae non sunt actu, sunt in potentia vel ipsius Dei. vel creaturae; sive in potentia activa, sive in 7 passiva, sive in potentia opinandi, vel imaginandi, vel quocumque modo significandi. Quaecumque igitur possunt per creaturam fieri vel cogitari vel dici, et etiam quaecumque ipse facere potest, omnia cognoscit Deus, etiam si actu non sint ♦ Et pro tanto dici potest quod habet etiam non entium scientiam.

Sed horum quae actu non sunt, est attendenda

quaedam diversitas. Quaedam enim, licet non sint nunc in actu, tamen vel fuerunt vel erunt: et omnia ista dicitur Deus scire *scientia risionis*. Quia, cum intelligere Dei, quod est eius esse, aeternitate mensuretur, quae sine successione existens totum tempus comprehendit, praesens intuitus Dei fertur in totum tempus, et in omnia quae sunt in quocumque tempore, sicut in subiecta sibi praesentialiter. – Quaedam vero sunt, quae sunt * in potentia Dei vel creaturae, quae tamen nec sunt nec erunt neque fuerunt. Et respectu horum non dicitur habere scientiam visionis, sed *simplicis intelligentiae*. Quod ideo dicitur, quia ea quae videntur apud nos, habent esse distinctum extra videntem.

An primum ergo dicendum quod, secundum quod sunt in potentia, sic habent veritatem ea quae non sunt actu: verum est enim ea esse in potentia. Et sic sciuntur a Deo.

An SECUNDUM dicendum quod, cum Deus sit ipsum esse, intantum unumquodque est ., inquantum participat de Dei similitudine: sicut unumquodque intantum est calidum, inquantum participat calorem. Sic et ea quae sunt in potentia, etiam si non sum in actu, cognoscuntur a Deo.

An tertium dicendum quod Dei ' scientia est causa rerum, voluntate adiuncta. Unde non oportet quod quaecumque scit Deus, sint vel fuerint vel futura sint: sed solum ea quae vult esse, vel permittit esse Et iterum, non est in scientia Dei ut illa sint, sed quod esse possint.

4. w*w. – *nili* Pfr. – Pro Def post enim, *ut dicitur in libro Posteriorum* 1). – *identia Dei* post *ergo* om. ACDEFGai.

3) cwim *tunt*. – *entm tunt ea* ABD, *icilicet tunt* C J E, *Kiltcet iunt* F, *enim tunt scilicet* G.

7) ia. – Om. codices.

i) *quae tunt*, – Om. codices. – Pro *rei creaturae*, w/ *etiam creaturae* FG, om. D. – Pro *nec tunt*, *nnn tunt* ABODE.

.) *est*. – *eut* addit Ik – Pro *Jc Dei fimiUtudinc, Dei timilitudinem* 11. *de Dei aiumiitudint* D, *de similitudine Dei* FG, *aimilitudinem Dei* edd. a b.

O *Sic et*. – *I-t tie etiam* BFGaK s̃c *etiam* O.

n) Ari. – Om. ACDHFGa\ pan F**1'1 il.

») *rei permittit ente*. – *vd permitttere* E, *rei permitttere eut celai*

Commentaria Cardinalis Caictani

Titulus clarus, – In corpore duo: primo, respondet quaesito affirmative; secundo, assignat differentiam quandam inter scientiam diversimode non entium .

II. Quoad *primum*, conclusio est: Potest dici quod Deus habet scientiam non entium. – Probatur. Deus scit omnia quae sunt quocumque modo : ergo omnia quae possunt per potentiam tam suam quam creaturae, fieri, cogitari et did: ergo ea quae non sunt actu. Ergo potest dici quod Deus habet scientiam non entium.

Prima consequentia probatur, distinguendo modos es-

sendi, idest simpliciter et secundum quid; et subdividendo secundum quid iuxta multiplicem diversitatem potentiae, scilicet Creatoris vel creaturae. activae vel passim, rcaliB vel opinativae, etc.-Secunda vero consequentia est per se nota: quia non sunt actu haec omnia. Tertia quoque est evidens: quia ex quo non sunt entia simpliciter, sed in potentia, quae est conditio minuens, optime de cis verificatur absoluto negatio entis, et aie sunt non entin; sicut de homine in potentia vere dicitur *non homo*, et de arca in putentia *non area*.

III. Quoad *secundum* ., differentia est nominalis, quod . O. esm. ».

* CL eoo. In_

quaedam non entia dicitur Deus scire *scientia visionis*, quaedam vero *simplicis intclligentiae*. Et ratio nominum est, quia visu apud nos habent duas conditiones : altera est, quod sunt praescntialiter objecta videnti ; altera, quod habent esse distinctum extra videntem. Et proptcrca illa qpac quandoque sunt, visionis scientia inlelligi dicuntur: quae vero nunquam, non videri, sed simplici intclligcntin sciri dicuntur. Illa enim habent has duas conditiones, propter aeternitatem scientiae divinae, etc.: ista neutram.

IV. Circa hanc panem est dubitatiuncula. Quoniam ista differentia non spectat nd non entia ut sic, sed magis ad non entia inquantum sunt entia: ct consequenter per accidens pertinet ad hunc articulum, in quo dc scientia non entium agitur. Assumptum patet; quia ca quae quandoque

sunt, pertinent ad scientiam visionis ca ratione, quia sunt entia quandoque in actu, et non inquantum non entia; ergo.

Ad hoc breviter dicitur, quoti ista differentia tangit non entia utroque modo, scilicet inquantum sunt, ct inquantum non sunt. Eorum enim quae nunquam sunt, sed semper sunt in potentia, non solum ipsae entitates in potentia, sed negationes actualitati* simplici intelligcntia noscuntur. Et similiter eorum quae quandoque actu sunt, non solum entitates in actu tali tempore, sed negationes ab actu tali alio tempore, visionis scientia cognoscuntur ab aeterno. Et horum ratio est, quia negatio per affirmationem cognoscitur, ct illius genus sequitur in essendo ct cognoscendo secundum sc. Et sic differentia ista est complete complectens non entia, ed propositum.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM DEUS COGNOSCAT MALA

I Senf., Jut. ix\ñ, qu. i, irt. j ; I Cont. Geni., esp. x.vti. Dr Vtrit., qu. u, irt. »5; QuoM. XI. qu. u.

decimum s,c proceoitur. Videtur quod Deus non cognoscat mala. Dicit enim àvSêXe Philosophus, in III *de Anima**, quod 'z-**^^(^ntellectus qui non est m potentia, non cognoscit privationem. Sed malum est *privatio* ii' ^ozn» ut dicit Augustinus *. Igitur, cum intellectus co/rS, *ai u.* f)ci nunquam sit in potentia, sed semper actu, • An. j. ut ex dictis * patet, videtur quod Deus non cognoscat mala.

2. Praeterea, omnis scientia vel est causa sciti, vel causatur ab eo. Sed scientia Dei non est causa mali, nec causatur a malo. Ergo scientia Dei non est malorum.

3. Praeterea, omne quod cognoscitur, cognoscitur per suam similitudinem, vel per suum oppositum. Quidquid autem cognoscit Deus, cognoscit per suam essentiam, ut cx dictis * patet. Divina autem essentia neque est similitudo mali, neque ei malum opponitur : divinae enim essentiae nihil est contrarium, ut dicit Augustinus, XII *de Civ. Dei* *. Ergo Deus non cognoscit mala.

4. Praeterea, quod cognoscitur non per se ipsum, sed per aliud, imperfecte cognoscitur. Sed malum non cognoscitur a Deo per scipsum : quia sic oporteret quod malum esset in Deo; oportet enim cognitum esse in cognoscente. Si ergo cognoscitur per aliud, scilicet per bonum, imperfecte cognoscetur ab ipso quod est impossibile, quia nulla cognitio Dei est imperfecta. Ergo scientia Dei non est malorum.

Sed contra est quod dicitur *Proverb.* xv *: *infernus et perditio coram Deo.*

Respondeo dicendum quod quicumque perfecte cognoscit aliquid, oportet quod cognoscat omnia quae possunt illi accidere. Sunt autem quaedam bona, quibus accidere potest ut per mala corumpantur. Unde Deus non perfecte cognosceret

bona, nisi etiam cognosceret mala. Sic autem est cognoscibile unumquodque, secundum quod est. Unde, cum hoc sit esse mali, quod est privatio boni, per hoc ipsum quod ' Deus cognoscit bona, cognoscit etiam mala; sicut per lucem cognoscuntur tenebrae. Unde dicit Dionysius, vn cap. *de Div. Nom.* *, quod Deus *per semetipsum tenebrarum accipit visionem, non aliunde videns tenebras quam a lumine.*

Ad primum ergo dicendum quod verbum Philosophi est sic intelligendum f quod intellectus qui non est in potentia, non cognoscit privationem per privationum in ipso existentem. Et hoc congruit cum eo quod supra * dixerat, quod punctum ut omne indivisibile per privationem divisionis cognoscitur. Quod contingit ex hoc. quia formae simplices ct indivisibiles non sunt actu in intellectu nostro, sed in potentia tantum: nam si essent actu in intellectu nostro, non per privationem cognoscerentur. Et sic cognoscuntur simplicia a substantiis separatis. Deus igitur non cognoscit malum per privationem in se i existentem. sed per bonum oppositum.

Ad secundum dicendum quod scientia Dei non est causa mali: sed est causa boni, per quod cognoscitur malum.

Ad tertium dicendum quod, licet malum non opponatur essentiae divinae, quae non est corruptibilis per malum, opponitur tamen effectibus Dei; quos per essentiam suam cognoscit, ct eos cognoscens, mala opposita cognoscit.

Ad quartum dicendum quod cognoscere aliquid per aliud tantum, est imperfectae cognitionis, si illud sil cognoscibile per sc. Sed malum non est per se cognoscibile: quia dc ratione mali est, quod sit privatio boni. Et sic neque definiri, neque cognosci potest, nisi per bonum.

a) <juod... copnotcitur. - {Mkf copnatcitur per alium {aliquod aliud B) rf πω1 per seipsum. no* perfecte copnoscitur ABCDE. ab ipso. - Om. codice» et a b.

y) ipsum - Utm per fufid C, - l'tt> etiam. et ft. ora. etfen d J E 3) H se. - in ipso ACDE. in seipso II.

Commentaria Cardinalis Caiutani

irvLU» clarus. – In corpore, primo respondet quaesito, affirmando quod sic est; secundo, quomodo est. Il. Quoad *primum*, conclusio responsive directe quae-

sito affirmative est: Deu* cognoscit mala. – ITobatur. Deus perfecte cognoscit omnia bona ergo scit omnia quae posunt quibuscumquc illorum accidere; ergo scii mola.

Antecedent, cum prima consequentia, relinquitur pro evidenti, Secunda vero probatur: quia sunt quaedam bona, quibus potest accidere ut per mala corrumpantur, ut patet tam de bono naturali, quam morali.

Ili. Quoad *secundum*, modus cognoscendi est per aliud: ita quod haec conclusio, *Deus cognoscit mala per bona*, probatur, declaratur, et confirmatur. – Probatur primo. Esse

multi contistit in privatione boni ergo cognoscibilitas mali consistit in negatione boni, igitur Deus propter hoc cognoscit mala, quia bona scit. Antecedens patet. Consequentia vero probatur: quia unumquodque eo modo quo habet esse, habet cognosci. – Declaratur deinde exemplo: sicut tenebrae noscuntur per lumen. – Confirmatur demum autoritate Dionysii, ut patet in littera.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM DEUS COGNOSCAT SINGULARIA

I Seat, d«L xxxvi, qu. i, ah. *t*; II. dat. m, qu. u, srt. 3; I *Coni, tient.*, cap. U wau. Lxr. Qu. D.»p. *de Anima*, «n. ao; *De Verit.*, qu. II, xrt. 5; *Compend. Theoi*^a cap. cxixu. CXXXU; I *Priherm.*, Ica. xn*.

UNDECIMI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod Deus non cognoscat singularia. Intellectus enim divinus immaterialior est intellectus humanus. Sed intellectus humanus, propter suam immaterialitatem, non cognoscit singularia, sed. sicut dicitur in II *de Anima* **, *ratio est universalium, sensus vero singularium*. Ergo Deus non cognoscit singularia.

2. Praeterea, illae solae virtutes in nobis sunt singularium cognoscitivae, quae recipiunt species non abstractas a materialibus conditionibus. Sed res in Deo sunt maxime abstractae ab omni materialitate. Ergo Deus non cognoscit singularia

3. Praeterea, omnis cognitio est per aliquam similitudinem. Sed similitudo singularium, inquantum sunt singularia, non videtur esse in Deo: quia principium singularitatis est materia, quae, cum sit ens in potentia tantum, omnino est dissimilis Deo. qui est actus purus. Non ergo Deus potest cognoscere singularia.

contra est quod dicitur *Proverb*, xvi *: *omnes patitur hominum patent oculis eius*.

Respondeo dicendum quod Deus cognoscit singularia. Omnes enim perfectiones in creaturis inventae, in Deo praeexistunt secundum altiorem modum, ut ex dictis patet. Cognoscere autem singularia pertinet ad perfectionem nostram. Unde necesse est quod Deus singularia cognoscat. Nam et Philosophus pro inconvenienti habet, quod aliquid cognoscatur a nobis, quod non cognoscatur a Deo. Unde contra Empedoclem arguit, m I *de Anima* * et in III *Melaphys.* **, quod accideret Deum esse insipientissimum 7, si discordiam ignoraret. Sed perfectiones quae in inferioribus dividuntur, in Deo simpliciter et unite existant. Unde, licet nos per aliam potentiam cognoscamus universalia et immaterialia, et per aliam singularia et materialia; Deus tamen per suum simplicem intellectum utraque cognoscit.

Sed qualiter hoc esse possit, quidam manifestare volentes, dixerunt quod Deus cognoscit singularia per causas universales: nam nihil est in aliquo singularium, quod non ex aliqua causa oriatur universali. Et ponunt exemplum: sicut si

aliquis astrologus cognosceret omnes motus universales caeli, posset praenuntiare* omnes eclipses futuras. – Sed istud non sufficit. Quia singularia ex causis universalibus sortiuntur quasdam formas et virtutes, quae, quantumcumque ad invicem conjungantur, non individuantur nisi per materiam individualem. Unde qui cognosceret Socratem per hoc quod est albus ζ, vel Sophronisci filius, vel quidquid aliud sic dicatur, non cognosceret ipsum inquantum est hic homo. Unde secundum modum praedictum, Deus non cognosceret singularia in sua singularitate.

Alii vero dixerunt quod Deus cognoscit singularia, applicando causas universales ad particulares effectus. – Sed hoc nihil est. Quia nullus potest applicare aliquid ad alterum, nisi illud praecognoscat: unde dicta applicatio non potest esse ratio cognoscendi particularia, sed cognitionem singularium praesupponit.

Et ideo aliter dicendum est, quod, cum Deus sit causa rerum per suam scientiam, ut dictum est *, intantum se extendit scientia Dei, inquantum se extendit eius causalitas. Unde, cum virtus activa Dei se extendat non solum ad formas, a quibus accipitur ratio universalis, sed etiam usque ad materiam, ut infra ostendetur; necesse est quod scientia Dei usque ad singularia se extendat. quae per materiam individuantur. Cum enim sciat alia a se per essentiam suam, inquantum est similitudo rerum velut principium activum earum. necesse est quod essentia sua sit principium sufficiens cognoscendi omnia quae per ipsum fiunt, non solum in universali, sed etiam in singulari. Et esset simile de scientia artificis, si esset productiva totius rei, et non formae tantum.

An primum ergo dicendum quod intellectus noster speciem intelligibilem abstrahit a principiis individuantiis: unde species intelligibilis nostri intellectus non potest esse similitudo principiorum individualium. Et propter hoc, intellectus noster singularia non cognoscit. Sed species intelligibilis divini intellectus, quae est Dei essentia, non est immaterialis per abstruccionem. sed per seipsam, principium existens omnium principio-

a» *Sed intellectus. – Intellectus etiam* A, *Intellectui autem* BCDE. *de Anima* Physicorum I x – Pro *singularium, particularium* Pa>. γ) *insipientissimum. – imperfectissimum* AHCE; *rei insipientissimi* margo B. *et.* – Om. ACE. – Pro *utroque, utrumque* co Jkcs.

») fnsumtMf*. – rxuMfürtt C, *pronuntiare* PADE. o *albus. – album* Ab. – Pnu* *rei* .-un. ACDEFG. *) *dixerunt. – dicunt* ABCDL. – Post *singularia* h uJit in iw *singularitate* – Pro *causas, rationes* codices, *res* ed. a. – Pro /urfuM-larfl. *singulares* ABCDE.

», s. 4. :
iret xλ-

• Ver». J.

– S.Th. Iut. w.
– IU. bb. t].
aç. η, ««o.
T

• A»tarsa. u r.

JK., AÆT
III A.3.,

18. QUAESTIO XIV. ARTICULUS XII

mm quae intrant rei compositionem, sive sint principia speciei, sive principia individui. Unde per eam Deus cognoscit non solum universalia, sed etiam singularia.

An secundum dicendum quod, quamvis species intellectus divini secundum esse suum non habeat condiciones materiales, sicut species receptae in imaginatione et sensu; tamen virtute se extendit ad immaterialia et materialia, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod materia, licet recedat a Dei similitudine secundum suam potentialitatem, tamen inquantum vel sic esse habet similitudinem quandam retinet divini esse.

fi) rd lie *tw* habet. – vd lie eue habet rd lie B, rd de vd de <w habet G.

Commentaria Cardinalia Caietani

Trrtxvs: *singularia rerum materialium*. De Ins enim est dubium, non de singularibus immaterialibus: cum iam dictum sit * quod novit seipsum. quem singularem esse comtnt. – In corpore, primo respondet directe quaesito, quod aie: secundo, tractat quomodo .

II. Quoad *primum*, tria. Primo, respondet quaesito affirmative: Deus cognoscit singularia. – Probatur. Omnes perfectio in creaturis inventae, praeexistunt in Deo altiori modo: cognitio singularium est perfectio hominis, ergo praeexistit in Deo altiori modo.

Secundo, ostendit vim huius molivi ex auctoritate Aristotebs. Ratio enim ista fundatur in hoc, quod opus sit omne cognitum a nobis, cognosci a Deo: et hoc assumpsit Aristoteles contra Empedoclem.

Tertio, declarat illam particulam in conclusione adiunctam ex vi medii, scilicet *altiori modo*: in hoc attendi dicens, quod nos per diversas potentias cognoscimus singularia et universalia; Deus autem simplici intellectu omnia, tam materialia quam immaterialia, comprehendit. Et probatur, quia quae dividuntur in inferioribus, sunt simpliciter et unite in Deo.

III. Advenerit quod, quia maior propositio non est vera de praeexistentia formali, nisi in perfectionibus simpliciter, ideo, licet nostrum cognoscere singulare et sentire sint idem, littera non dixit *sentire*, sed, *cognoscere singulare pertinet ad perfectionem nostram*. Sentire enim non est perfectio simpliciter, nec praeexistit in Deo formaliter, sed virtualiter tantum, cognoscere autem singulare est perfectio simpliciter; et concludendum erit hic quod praeexistit in Deo formaliter.

IV. Quoad *secundum* *, tria sunt, iuxta opiniones duas et determinationem. Prima ergo opinio circa modum quo Deus intelligit singularia, itat in hoc, quod Deus cognoscit singularia, cognoscendo omnes eorum causas universales. – Probatur hoc sufficere. Nihil est in aliquo singulari, quod non ex aliqua universali causa insit: ergo, cognitis omnibus causis universalibus, cognoscitur totum singulare. Decidatur etiam exemplo in eclipsi.

Refutatur haec opinio. Si Dei cognosceret singularia, cognoscendo tantum universales causas, ergo non cognosceret singularia in sua singularitate; cuius oppositum probatum est. – Consequentia probatur. Totum aggregatum quod est in singulari ex causis universalibus, ut sic, non sufficit ad constituendum singulare: ergo. Assumptum probatur, et manifestatur. Probatur, quia dempta materia signata, seu principio individuationis, quidquid illud sit, cum universale non esse constet, nunquam constituetur singulare. Manifestatur vero hoc in homine exemplariter.

V. Secunda vero opinio * stat in hoc: Deus cognoscit singularia, applicando universalia ad particularia. – Contra applicationem non est nisi ad praecognitum; ergo applicatio univcrulis ad particulare praesupponit cognitionem singularis, non facit.

VI. Determinatio * autem est: Deus cognoscit singularia per essentiam suam. – Probatur, quoad primam panem, sic. Scientia Dei est causa rerum. ergo se extendit ad omnia ad quae se extendit eius causalitas: ergo ad singularia, Antecedens, cum prima consequentia, est notum. Secunda vero probatur: quia Deus est causa non solum formae, sed materiae individuantis» – Quoad secundam panem, sic. Deus scit alia a se per essentiam suam, ut similitudo seu activum principium est eorum: ergo essentia sua est sufficientiens principium cognoscendi omnia quae per ipsum fiunt, etiam in singulari: ergo cognoscit singularia per suam essentiam. Antecedens patet ex dictis . Consequentia vero ex terminis, et probatione primae partis patet.

Ultimo, declaratur tota ratio exemplo scientiae artificis, si tingamus quod sit causa formae et materiae artificiali.

VII. Adverte quod tota determinatio huius litterae supponit Deum esse causam proximam materiae primae: de quo, quia inferius erit specialis quaestio, supponatur nunc. Hoc enim concesso, reliqua clara sunt et indubitata.

In responsionibus ad argumenta, multa discutienda sunt, sed non hic: sed inferius in locis propriis patebunt.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM DEUS POSSIT COGNOSCERE INFINITA

Sent., an. ixii>, qu. i. n. 3; 1 *Gmt.* cap. Lin; /V *Verita* qu. n. «t. 9; qu. >>, tn. 4, *J 1; *QhoJl.* III. qu. 11, art. 1; *CampanJ.* cap. cxvxt.

i) duodecimum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit cognoscere infinita. Infinitum enim, secundum quod est infinitum, est ignotum: quia infinitum est *citiits quantitatem accipientibus* ■ *semper esi aliquid extra assumere*, ut dicitur in HI *Physic.* *.

Augustinus etiam dicit, XII *de Ciu, Dei* \ quod *quidquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur*. Sed infinita non possunt finire. Ergo non possunt scientia Dei comprehendere.

2. Si dicatur quod ea quae in se sunt infinita, scientiae Dei finita sunt, contra: ratio infiniti est quod sit impertransibile; et finiti, quod sit pertransibile ut dicitur in III *Physic.* *. Sed infinitum non potest transiri nec a finito, nec ab infinito, ut probatur in VI *Mysie.* ., Ergo infinitum non potest esse finitum finito neque etiam infinito. Et ita infinita non sunt finita scientiae Dei, quae est infinita.

3. Praeterea, scientia Dei est mensura sci-

a) *accipientibus*. – *accipiendo* coAcce et uE – Ito *ati^uid, ad* f) – Om. a>dket <l *ab*, – Pro *mlnitv, tqtaila** Λ. cdd. *a b*. » Pro «uimrrr, *tumere* BDG. lum *jfaitur* C, *in/inda* E, m EG, ia *Jtnltti* 4 *eue* m Htta ed. b.

lorum. Sed contra rationem infiniti est, quod sit mensuratum. Ergo infinita non possunt sciria Deo.

Sed CONTRA est quod dicit Augustinus, XII de Cii. Dei *: *Quamvis infinitorum numerorum nullus sit numerus, non cst 4 tamen incomprehensibilis ci, cuius scientiae non est numerus.*

Respondeo dicendum quod, cum Deus sciat non solum ea quae sunt actu, sed etiam ea quae sunt in potentia vel sua vel creaturae, ut ostensum est*; haec autem constat esse infinita; necesse cst dicere quod Deus sciat infinita \ Et licet scientia visionis, quae cst tantum eorum quae sunt vel erunt vel fuerunt, non sit infinitorum, ul quidum dicunt, cum non ponamus mundum ab aeterno fuisse, nec generationem cl motum in aeternum mansura, ul individua in infinitum multiplicentur: tamen, si diligentius consideretur ', necesse cst dicere quod Deus etiam scientia visionis sciat infinita ♦ Quia Deus scit etiam cogitationes ct affectiones cordium, quae in infinitum multiplicabuntur, creaturis rationalibus permanentibus absque fine.

Hoc autem ideo est, quia cognitio cuiuslibet cognoscentis se extendit secundum modum formae quae cst principium cognitionis. Species enim sensibilis, quae esi in sensu, est similitudo solum unius individui: unde per eam solum unum : individuum cognosci potest. Species autem intelligibilis intellectus nostri est similitudo rei quantum ad naturam speciei, quae est participabitis a particularibus infinitis: unde intellectus noster per speciem intelligibilem hominis cognoscit quodammodo homines infinitos \ Sed tamen non inquantum distinguuntur ab invicem, sed secundum quod communicant in natura speciei; propter hoc quod species intelligibilis intellectus nostri non est similitudo hominum quantum ad principia individualia, sed solum quantum ad principia speciei. Essentia autem divina, per quam intellectus divinus intelligit, est similitudo sufficiens omnium quae sunt vel esse possunt, non solum quantum ad prin-

cipia communia, sed etiam quantum ad principia propria uniuscuiusque ♦, ut ostensum est **. Unde sequitur quod scientia Dei se extendat ad infinita, etiam secundum quod sunt ab invicem distincta.

Ai» primi m ergo dicendum quod *infiniti ratio* · *Congruit quantitati*, secundum Philosophum in I *Physic.* * De ratione autem quantitatis est ordo j J partium. Cognoscere ergo infinitum secundum modum infiniti, est cognoscere partem post partem. Et sic nullo modo contingit cognosci infinitum: quia quanlacumque quantitas partium accipiat, semper remanet · aliquid extra accipientem. Deus autem non sic cognoscit infinitum vel infinita, quasi enumerando partem post partem; cum cognoscat omnia simul, non successive ", ut supra * dictum est. Inde nihil prohibet · An. J, ipsum cognoscere infinita.

Ad secundum dicendum quod transitio importat quondam successionem in partibus: ct inde est quod infinitum transiri non potest, neque a finito neque ab infinito. Sed ud rationum comprehensionis sufficit adaequatio: quia id comprehendi dicitur, cuius nihil est extra comprehendentem. Unde non est contra rationem infiniti, quod comprehendatur ab infinito. Et sic, quod in se est infinitum. potest dici finitum scientiae Dei, tanquam comprehensum non tamen tanquam pertransibile.

Ad iirui m dicendum quod scientia Dei est mensura rerum, non quantitative, qua quidem mensura carent infinito ; sed quia l mensurat essentiam cl ventatem rei. Unumquodque enim intanlum habet de veritate suae naturae, inquantum imitatur Dei scientiam: sicut aniliciatum inquantum concordat arti. Dato autem quod essent aliqua infinita actu secundum numerum, puta infiniti homines; vel secundum quantitatem continuam, ut si esset aer infinitus, ut quidam antiqui dixerunt: tamen manifestum est quod haberent cssc determinatum ct finitum, quia cssc eorum esset limitatum ad aliquas determinatas naturas. Unde mensurabilia essent secundum scientiam Dei.

5) nun *at* (Jtnrn. — nan tamen p.

1) *consideretur*. — conttdrrentur i*. — PnM inJlnita B sJJjt uc>t Jlnita, ct pout *cogitaiumt*, lnuninum.

7) *unum*. — Om. Pa>.

rj *lqjMt*ot. — *diam lmjMitn* ct *monitos* pE.

T) *injluiii ratiū*. — *ignitum* ACDEO.

i) *remanet*. — mj *id* HD. — i'ru *ad accificmdum* L. ora. A. — *ignitum* »r/ on», II. — Idem pm *put. d.*

i) nen «luveifr/. — M>r *tuecruUme* oxSvex.

λ| fKMt. — P.

Commentariis Cardinalia Caiotani

FULVI dirus. — In corpore tria: primo, respondet quae- sito absolute; secundo, specialiter dc scientia visionis ·, tenio, assignat causam utriusque conclusionis ♦.

II. Quoad *primum*, conclusio responsisa dc scientia absolute. cst: Deus scit infinite. — Probatur. Deus scit omnia in actu , ct omnia quae sunt in potentin tam sua quam creaturae: ergo scit infinita. Patet sequela omnia ista constat cssc infinita.

III. Quoad *secundum*, an scientia visionis sit infinito- rum. duo dicit. Primo, refertur opinio negativa, cum cius motiso. Generatio nec cst aeterna a parte ante, nec i parte post ergo quae sunt, erunt ct luerunt, sum linita: ergo scientia visionis non cst infinitorum. — Secundo, confutatur motivum; ct probatur conclusio affirmativa· Cogitationes ct alfctiones creaturae rationalis multiplicabuntur aeterno a parte post , ergo scientia visionis est infinitorum. Et sic opinio prima non lustravit omnem generationem, sed eam tantum quae es caeli motu pendet; cl ideo erravit·

IV. Quoad *tertium*, assignatur propter quid Deus novit infinita absolute, ct scientia visionis, sic. Cognitio sa extendit secundum extensionem formae quae cst cognitionis principium ergo cognitio Dei cst secundum extensionem essentiae suaé: ergo extendit sc ad infinita, etiam secundum quod sunt .ib Invicem distincta. Et sic simul probatur *quis* ct *propter quid* quaesiti.

Antecedens probatur inductisc. inchoando a cognitione ct specie sensibili, ct procedendo per intellectionem cl speciem intclligibilem nostram. In sensu, ipedcs sc extendit ad unum numero tantum : ct sic sensatio. In intellectu nostro, species id unum fonnalitcr, in quo communicant infinita in potentia: ct similiter intellectio nostra sc extendit. — Prima consequentia probatur: quia essentia Dei cst forma per quam intellectui divinus intelligit. — Secunda vero: quia essentia Dei extendit sc in repraesentando ad omnia quae sunt ct cssc possunt, non solum quoad principia communia. scJ propria cuiusque, ul iam dictum cst.

• Ar. ...

• D 477.

* CI BUS. ui

• CL os® rt.

ARTICULUS DECIMUSTERTIUS

UTRUM SCIENTIA DEI SIT FUTURORUM CONTINGENTIUM

Infra. qu. mmi, .rt. 4. l di*L mrm, art. 5; l Cant. Gcnt., cap. uni; Lk Vtrit., qu. n. art. 13; De Malo, qu. m. «rt. 7; Quodl. XI, qu.ni; Opuac. II, Centra Graecot. Jrmeno, et... cap. 1, Cumpend. Then!., dp. cuau; l l'erikerm., led. mit.

>> d DKCMLMTERTIUM sic proceditur. Vide- tur quod scientia Dei non sit luturorum contingentium. A causa enim necessaria procedit effectus necessarius. Sed scien- iia Dei est causa sciturum, ut supra * dictum est. Cum ergo ipsa sit necessaria, sequitur scita eius esse necessaria. Non ergo scientia Dei est contingentium. cognoscit

2. Praeterea , omnis conditionalis cuius ante- cedens est necessarium absolute, consequens est neccessarium absolute. Sic enim se habet antece- dens ad consequens, sicut principia ad conclu- sionem: ex principiis autem necessariis non se- Au,fur conclusio nisi necessaria, ut in l Poster. probatur. Sed haec est quaedam conditionalis vera, si Deus scivit hac futurum esse, hac erit: quia scientia Dei* non est nisi verorum. Huius i autem conditionalis antecedens est necessarium absolute: tum quia est aeternum; tum quia si- gnificatur ut praetentum. Ergo et consequens est necessarium absolute. Igitur quidquid scitur a Deo, est necessarium. Et sic scientia Dei non est contingentium.

3. Praeterea, omne scitum a Deo necesse est esse: quia etiam omne scitum a nobis necesse i est esse, cum tamen scientia Dei certior sit quam scientia nostra. Sed nullum contingens futurum necesse est esse. Ergo nullum contingens futu- rum est scitum α Deo.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo xxxn Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum, scilicet hominum. Sed opera hominum sunt contingentia, utpote libero arbitrio subiecta. Ergo Deus scit futura contingentia.

Respondeo dicendum quod, cum supra* osten- sum sit quod Deus sciat omnia non solum quae actu sunt, sed etiam quae sunt in potentia sua vel creaturae; horum autem quaedam sunt con- tingentia nobis futura; sequitur quod Deus con- tingentia futura cognoscat.

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod contingens aliquod dupliciter potest considerari, Uno modo, in seipso, secundum quod iam actu ' est. Et sic non consideratur ut futurum, sed ut praesens: neque ut ad utrumlibeti contingens, sed ut determinatum ad unum. Et propter hoc., sic infallibiliter subdi potest certae cognitioni, utpote sensui visus, sicut cum video Socratem sedere. Alio modo potest considerari contingens, ut est in sua causa. Et sic consideratur ut fu- turum, et ut contingens nondum determinatum ad unum: quia causa contingens ζ sc habet ad opposita. Et sic contingens non subditur per certitudinem alicui cognitioni. Unde quicumque effectum contingentem in causa sua tantum, non habet de eo nisi coniecturalem co- gnitionem. Deus autem cognoscit omnia contin- gentia, non solum prout sunt in suis causis, sed etiam prout unumquodque eorum est actu in seipso.

Et licet contingentia fiant in actu successive, non tamen Deus successive cognoscit contingen- tia, prout sunt in suo esse, sicut nos, sed simul. Quia sua cognitio mensuratur aeternitate, sicut etiam r suum esse: aeternitas autem, tota simulw existons, ambit totum tempus, ut supra* dictum est. Unde omnia quae sunt in tempore, sunt Deo ab aeterno praesentia, non solum eu ratione qua * habet rationes rerum apud se praesentes, ut quidam dicunt: sed quia eius intuitus fertur ab aeterno super omnia prout sunt in sua prac- sentialitate.

Unde manifestum est quod contingentia ct * infnllibiliter α Deo cognoscuntur, inquantum sub- duntur divino conspectui secundum suam prac- sentinlitate: et tamen * sunt futura contingentia, suis causis comparata.

Ad primim ergo DICENDUM quod, licet causa su- prema sit necessaria, tamen effectus potest esse contingens, propter causam proximam contingen- tem -: sicut germinatio plantae est contingens propter causam proximam contingentem licet motus solis, qui est causa prima, sit necessarius, Et similiter scita a Deo sunt contingentia propter causas proximas, licet scientia Dei, quae est causa prima, sit necessaria.

Jl

Ad secundum DICENDUM quod quidam dicunt quod hoc antecedens, Deus scivit hoc contingens futurum V non est necessarium, sed contingens: quia, licet sit praeteritum, tamen importat respec- tum ad futurum. – Sed hoc non tollit ei necessi- tatem: quia id quod habuit respectum ad futu- rum, necesse est habuisse, licet etiam luturum non sequatur quandoque.

• An. »

§

'

i

4A. U

*

'

4

l

*

?

* Art-9.

T

l

Z)rl. – Ora. coJiic» ci e«L a.
» Sf.< amtra^ . Vtalm. xkui. – StJ tantra ACDE SrJ contra ext in P». .liatur DG, ScJ contra ett F, SrJ contra ctt diCit (dicitur ed. b) Pt. cdA .t K
y) actu. – AI., m actu P>.
3) ut ad utrutnhct. – ad utruudiM POD ci tJ4. 4 t. ad utrum- juc FG.
«) prr.pttr huc. – Om. AD. – tic oo>. BF.
ζ» continuum. – rontin/fcnth ABCF FGx
ij) etiam. ~ ft codisci, am. a l.
0) qu4. – qttia ADEToF.

t) aitirn» wper amnia. – iuper omnia aS actomo ABCDE. a.* artemo tufra omnia Pj>.
a) et. – Om. HD. – l*n> WMwJum >a4»t frawetiaaitatrm. ma (A* iu j H) fraacntijUitalt ADGDE.
λ) tamen. ~ Otn. <cUte<« ct a – Po*t cautu ptoce* i. ' . u j.ksl fruximi*.
continentem. - Oαi. c1 *t h. – t-dt* morça A notât.
alia littera: caeli.
. lieu» tcivli A v cantiujm futurnm.~ tkul UCitit CDEpX Ocuo hoc continent tcirif fûlurum pR. Peut Kitit thrutrm croc d1; ctic gJdU »F.

Alii vero dicunt hoc antecedens esse { contin-
gens, quia est compositum ex necessario et con-
tingenti; sicut istud dictum est contingens, *So-
cratem esse hominem album*. – Sed hoc etiam
nihil est. Quia cum dicitur. *Deus scivit esse fu-
turum hoc contingens* ., *contingens* non ponitur
ibi nisi ut materia verbi, et non sicut principalis
pars propositionis: unde contingentia eius vel
necessitas nihil refert ad hoc quod propositio sit
necessaria vel contingens, vera vel falsa. Ita enim
potest esse verum mu dixisse hominum esse asi-
num , sicut me dixisse Socratem currere, vel
Deum esse: et eadem ratio est de necessario et
contingenti.

Unde dicendum est quod hoc antecedens ' est
necessarium absolute. Nec tamen sequitur, ut *
quidam dicunt, quod consequens sit necessarium
absolute: quia antecedens est causa remota con-
sequentis, quod * propter causam proximam con-
tingens est. – Sed hoc nihil est. Esset enim condi-
tionalis falsa, cuius antecedens esset causa remota
necessaria, et consequens effectus contingens: ut
puta si dicerem, *si sol movetur, herba germinabit*.

Et ideo aliter dicendum est, quod quando in
antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum
animae, consequens est accipiendum non secun-
dum quod » in se est, sed secundum quod est in
anima: aliud enim est esse rei in seipsa, ut esse
rei in anima. Ut puta, si dicam, *si anima intelligit
aliquid, illud est immateriale*, intelligendum est
quod illud est immateriale secundum quod est in
intellectu, non secundum quod est in scipso. Et
similiter si dicam, *si Deus scivit aliquid, illud erit*.
consequens intelligendum est prout subesi divinae
scientiae, scilicet prout * est in sua pracsentiali-
tate. Et sic necessarium est. sicut et antecedens :
quia omne * quod est. dum est. necesse est esse,
ut dicitur in | *Periherm.* *

Ad tertium dicendum quod ea quae tempora-
liter in actum * reducuntur, a nobis successive co-
gnoscuntur in tempore, sed a Deo in aeternitate,
quae est supra tempus. Unde nobis, quia cogno-

scimus futura contingentia inquantum * talia sunt,
certa esse non possunt: sed soli Deo *, cuius in-
telligere est in aeternitate supra tempus. Sicut
ille qui vadit per viam, non videt illos qui post
cum veniunt: sed ille qui ab aliqua altitudine
lotam viam intuetur, simul videt omnes transeun-
tes per viam. Et ideo illud quod scitur a nobis,
oportet esse necessarium etiam secundum quod
in se est: quia ea quae in se sunt contingentia fu-
tura. a nobis sciri non possunt. Sed ea quae sunt
scita a Deo, oportet esse necessaria secundum
modum quo subsunt divinae scientiae, ut dictum
est *: non autem absolute, secundum quod in
propriis causis considerantur. – Unde et hacc pro-
positio , *omne scitum a Deo necessarium ■" est*
esse, consuevit distingui. Quia potest esse *dc re*,
vel *de dicto*. Si intelligatur de re, est divisa et
falsa: et est sensus, *omnis res quam Deus scit,*
est necessaria. Vel potest intelligi de dicto et
sic est composita et vera; et est sensus, *hoc di-*
ctum, scitum a Deo esse. est necessarium.

Sed obstant quidam, dicentes quod ista distin-
ctio habet locum in formis separabilibus a subic-
cto-, ut si dicam, *album possibile est esse nigrum*.
Quae quidem de dicto est falsa, et de re est vera:
res enim quae est alba, potest esse nigra; sed
huc dictum, *album esse nigrum*, nunquam potest
esse verum. In formis autem inseparabilibus u
subiccto, non habet locum praedicta distinctio;
||| si dicam, *corvum nigrum possibile est esse*
album; quia in utroque sensu est falsa. Esse
autem scitum a Deo, est inseparabile a re: quia
quod est scitum a Deo. non potest esse non sci-
tum. – Hacc nutem instantia locum haberet, si
hoc quod dico *scitum*, importaret aliquam dispo-
sitionem subiccto » inhaerentem. Sed cum im-
portet actum scientis, ipsi rei scitae, licet semper
sciatur, potest aliquid attribui secundum se, quod
non attribuitur ei inquantum stat sub actu sciendi:
sicut esse materiale attribuitur lapidi secundum
se, quod non attribuitur ei K secundum quod est
intelligibile.

ξ) *hoc anfoerJcnt* artfrx'.Jrn» *tJt* D.
curfuturum hoc contingent, -aliquid cur fuiurum ABGEFG.ii;
.JiguiJ *futurum rite contagen», Ir ruc* D.
ς) *hoc antecedent. – attirerJriu* P.
f) *ut. – fuod* ABCDEGpF. *grout* »F; *rcl ut* mur^o G.
3) <juod. – ct B.
7) *herba germinabit. – V rMm generabit* B. cuius mrxgo *rcl ger-*
minabit.
a) *non tccuudum* yucJ. – Pnit non addunt *to.um* BD; poti *team-*
dum addant PDEFG et cdd. a *h*

iubcjf... prout. – Om. AE-
/J i *ntne.* – *cuc* CDEGpE. – Pn» *dum, quando* et *a b* -
rite om. codice» ci c.L *a.*
:) *ut actum. – in actu* Pè.
M *ntjuantum. – ut* cod».*ca et cd. *a.* – Pro *certa, nectuarta* F.
ea) μ κ μ ν π μ , – *ueeeue* FGj , *ucecuarie* td. K
££) *Jicio.* – »nlum addit G.
Π) *tnbtoccta. – rti lubitantiæ* B. *ne athfiao* CEaA. *rei tubiccto* D.
rei Kitac pA.
<) ri. – Om. CEEGpD.

Commentnria Cardinali* Caietani

m.7.1 s clarus, tam quoad ly *futura*, qu.un quoad ly
contingentia.
In corpore quatuor: primo, respondet quod sic; secun-
do, quomodo ex parte cogniti, ibi: *Ad cuius evidenttam **;
tertio, quomodo et quare ex parte cognoscentis, ibi: *Et
licet**; quarto, ponitur quoddam corollarium, ibi: *Cude
manifestum ext **.
II. Quoad *primum*, conclusio responsiva quaesito affir-
mative est: Deus cognoscit futura contingentia – Probatur.
Deus scit omnia non solum quae sunt actu, scJ quae sunt
in potentia sua et creaturae: ergo scit futura contingenth.

-Antecedens patet ex dictb. Consequentia probatur: quia
quaedam horum sunt contingentia futura nobis.
Advene quod ista additio, scilicet *nobis*, non ponitur
ut limitatio, aut conditio minuens rationem futuri; sed
ut declaratio. Incc cnim sunt futura umpliciter, quia sum
secundum acipsa futura, et non tentam quoad nas Sed
declarantur futura simpliciter, per futura nobis, quin sum
futura tccundum illam mensuram duration!* qua nos men-
«uramur, scilicet secundum tempus; et nem secundum ae-
ternitatem. ut infra . pntebit.
111. Quoad *secundum* ., ponuntur duo modi quibus con-
- u m. ., *

tingent» futura subduntur divinae cognitioni, differenter tamen. Et sic ponitur haec conforio: Contingentia futura cogno»cuntur a Deo prout sunt uctu in scipii», ct prout sunt in causis suis. sed primo modo, certe; secundo modo vero, inquantum cognoscibilia sunt.

Probatur ct declaratur, distinguendo contingentia futura secundum duplicem statum, scilicet in netu ct in potentia causarum, ct ponendo differentias tre» inter hos status. Prima c»t quoad differentiam temporis, quia ut in actu, habet rationem praesenti»; ut in potentia, luturi. Secunda quoad contingentiam: quin ut in actu, habet rationem determinati ad unum; ut in potentia, contingentis ad utrani- que partem. Tenia quoad cognitionem : quia ut in actu, potest subdi certae cognitioni, ut patet dc visione coq»o- rnli; ut in potentia, non nixi conjecturae, etc. Ex hi» enim manifeste sequitur intentum.

IV. Adverte hic, quod aliud est loqui dc *natura* con- tingendae. et ajiud est loqui dc *statu* contingendae. Cum enim contingentia sit differentia entium non accidentalis, sed substantialis (quoniam unumquodque secundum pro- priam naturam in scipso est ens contingens \cl necessa- rium, etc.), et natura rci non varietur, >cd sit eadem in actu ct in potentia: oportet quod res contingens, site »it in actu ol praesens, rive in potentia ct futura, semper sit nanirac contingentis. Ac per hoc, differentia posita in littera inter contingent in actu ct in potentia, praesens et futurum, non est differentia naturae, quasi alium naturam habeat sic ct aliam ric: sed est differentia status eiusdem naturae. Potest enim una eadem initura. sua ratione salva, diversos habere status, in actu ct in potentia, praesenti» ct futuri, etc. Status enim actualitatis est status determinati ad alteram partem contradictioni»; «latu» vero in causa ad utromlibct. est status indétermination!»; constat autem quod contin- gentia se tenet ex patte indeferminotioni», nccexsitas autem cx pane determinationi». Et ideo res contingens, ut futura ct in potentia, dicitur habere rationem contingenti» quoad stutum: ut praeiens autem in actu, dicitur habere rationem necessarii quoad statum. Rursus, res quantumcumqnc con- tingens, cx statu praesentiae contrahit quendam necessitatis modum, cx suppositione statu» ad ipsam sub tali statu pertingentem ut patet cx l *Periherm.* .; quia *unumquodque quod est, quando est, necessario est.* Res autem ut futura seu in potentia, cum non sit, talem necessitatis modum non contrahit; sed contingens, ct m statu contingente, absque udi necessitate, relinquitur. Et propterea in littera dicitur quod contingens, ut praesens, potest »ubdi infallibili ct certae scientiae: ct in calce responsioni» ad secundum, di- citur quod ut sic, est necessarium.

V. Quoad *tertium* -, primo ponitur modus quo Deus haec novit. scilicet simul. Et quoniam cx eadem radice pendet ratio quare Deus haec cognoscat, ideo in littera, pro- posito modo simultati», cx ciu» causa *propter* etiam *quid* quaesitae conclusionis ostenditur. Propterea formato con- clusionem continentem etiam modum ct cautam: ct po- natur haec conclusio: Deus cognoscit omnia futuro contin- gentia. secundum statum quo uctu sunt, ab aeterno, simul.

Probatur. Aeternitas, tota simul existen», ambit totum tempus, ct Dei cognitio mensuratur aeternitate: ergo ct simul quae successive fiunt novit, ct omnia quae sunt in tempore, sunt praesentia Deo ab aeterno; non solum quia rationes eorum habet praesentes apud sc, sed quia cius in- tuitu» ob aeterno fertur supra omnia, ut sunt in suo prac- sctioliitaic. Ergo contingentia etiam, inquantum secundum suam praesctiotalitaicm subduntur divino conspectui, infnl- lilitcr cognoscuntur a Deo. – Antecedens, quoad secundam partem, probatur: quia cs*e Dei mensuratur aeternitate.

VI. Quoad *quartum* *, corollarium est. quod ex hi» patet quod haec duo stant simul, scilicet quod aliquid sit futu- rum contingens, ct quod ccrtitudinaliter cognoscatur; quia secundum diversos statu» haec insunt. Subdi enim certae cognitioni, convenit ei secundum quod est actu, ric enim terminat divinum intuitum; esse vero contingens futurum, convenit cl secundum quod est in causis sui»: ut iam patet cx dicti».

VII. Circa dicta in hoc articulo, advertendum e»t quod

hic sunt duo dictu dubitabilia. Primum et praecipuum cat ratio adducta cx parte aeternitatis: secundum cat ratio in- clow» cx parte rationum rerum quas Deu» apud sc habet. Dicitur enim in littera quod *omnia sunt praesentia Deo ab aeterno, non solum propter rationes rerum quas apud se Deus praesentes habet, sed quia eius intuitus ab ae- terno fertur* cie. Ubi manifeste duae cautae exsignantur quod res sint praetentes Deo ab aeterno: scilicet rationes rerum, et aeternitas. Per rationes quidem sunt praesentia omnia in ratione cogniti, idest ut cognitu cognoscenti: per aeternitatem autem, ut coxistcntia coexistent!l. Primo ergo examinabitur, ct cum Dei lumine uc divi Thomae fiulfra- giis defendetur principali» ratio dc aeternitate. secundo, ratio inclusa dc rationibus rerum -.

VIII. Circa rationem dc aeternitate, duo vertuntur in dubium primo, illn propositio, *omnia quae fiunt m tem- pore, sunt praesentia aeternitati*; secundo -, applicatio huius ad conclusionem intentam, scilicet quod *ideo Deus cognoscit certe contingentia Jutura.*

Contra propositionem ergo illam. Scotus, in l.dirt.xxxxrx9, arguit quadrupheiter. *Primo*, quod non est, nulli potest coexisterez «cd futura non sunt: ergo. Maior probatur: quia coxistcrc dicit relationem rcalcm. – *Secundo*, si omnia coexistant aeternitati, ergo omnia sunt simpliciter in actu ergo non possunt postmodum poni in actu. Prima conse- quentia probatur quia quod habet esse in netu in seipso rexpccru cautae primae, est simpliciter in actu; quod enim est tale respectu primae causae, est tale simpliciter, – *Tertio*, quia si sic est, ergo sessio mea crastina bis produceretur a Deo. Probatur consequentia. quia iam est praesens in idpsa aeternitati, ergo producta, ct adhuc non est, ergo producenda, etc. – *Quarto* (ct est confirmabo primi, ct de- structio exempli ». Thomae in l *Contra Gent., cap. uni*, cl fundamenti eius), coxistcntia fluentium circa stans, exigit existentiam utriusque extremi pro eadem mensura dura- tinnis: sed impossibile est quod duo instantia temporis» simul existant in eadem mensura duration». ergo impos- sibile est quod coexistant simul alteri extremo, scilicet aeternitati. .Maior patet in centro ct in circumferentiae pun- ctis. si lingamus puncta illa non stare, sed fluere: certum est enim quod singula, quando essent, coexistèrent centra, sed nunquam simul, non cx defectu centri, sed ipsorum, quia scilicet simul non sunt. Et ira est dc aeternitate ct tempore.

IX. Contra applicationem rationi» ad concluxioncm. ar- guit idem Scotu» ibidem - tripliciter. *Primo* sic. Sessio mea futuro, ut lutura est. out scitur a Deo certe, aut non. Si sic, ergo non oportet ponere ipsam in actu cxistcre, ad hoc ut certe sciatur. Si non, ergo aliter novit Deus facta quam ficnda, contra .Augustinum, V *super Gen. ad litteram*9. Probatur consequentia: quoniam cum facta erit dicta sessio, certe scietur a Deo. – *Secunda* sic. Scientia Dei non accipit certitudinem ab alio obiecto quam propria essentia: ergo non est cena cx hoc quod sessio est in oeni, sed aliunde. Antecedens probatur: quia alioquin intellectu» divinus sile- sceret. – *Tertio* sic. Aevum angeli, secundum istos, coexistit toti temporis: ergo angelus, secundum istam rationem, poterit naturaliter cognoscere omnia futura contingentia.

X. Ad ha» obicctioncs respondendo, praemitto quod iste locus ab adversantibus fodicatur plenus contradictionis ct erroris, a sequentibus autem doctrinam ». Thomae reputa- tur udeo obscurus, ut neminem hactenus viderim, sive scri- pto sive verbo, assertive tueri hoc dictum. Et me iam anni» forte quindecim fateor latuisse. Sed nudiuicrtius, dum super commentatione huius *articuli* meditarer, illuxit (ut arbitror, divi Thomae ope) veritas plana ct in manifesto posita, ct ideo paucissimis verbis pertransitn.

Sciendum c»t igitur primo, ad evidentiam terminorum, quod esse praesens, »eu coxistcrc, aeternitati, lormaliur loquendo, abstrahit a praesentia cogniti ad cognoscentem. Quoniam, xi aeternitas esset rex non cognocitiva. cl Upi* quandoque esset, esset ibi vera praesentia me coexistent!*, absque cognitione aliqua. – Patet quoque c\ hoc ct cx lit- tera, quod sermo est dc esse rerum quae tiunc in (empore, non obicctivo, nee potential!. etc.. sed *de esse in actu m*

* G. ns. l.

*licac susurria
OR. Cd4-
»5U : cf. num ».

nwpcaru W «Xl

• Caetn x^c.

rerum natura secundum scipsas, extra causas suas: ita quod sermo praesens c*t dc coxistentia rcab contingentium in actu, ad aeternitatem. Et sic, cum dicitur omnia esse praesentia aeternitati, sensu* est; Omnia, secundum suum esse in actu in rerum natura, «uni praesentia, idest coxistunr. aeternitati.

XI. His praelibatis, adverte quod res temporale* esse praetentes aeternitati, potest inteUigi dupliciter. *Uno modo* sic. quod *m quolibet nunc temporis* sint praesente* aeternitati; ita quod coxhtcntia cuiuslibet rei nd aeternitatem mensuratur quolibet instanti tempori*. Et hunc *cn»um acceperunt, quantum videtur mihi , adversarii cx verbi* s. Thomac. Sed erraverunt: hoc enim nunquam somniavit s. Thomas. imo manifeste implicat contradictionem. Quoniam coxistcntin rei ad aeternitatem aequatur in duratione mensurae eiusdem existentiae, cum non coexistât nisi secundum suam actualem existential» : sed exiaentia instanti* in quo era* *ol oritur, non mensuratur instanti aliquo praecedente nut sequente.' ergo nec quolibet. Praeterea, si instans semper, idest pro quolibet instanti temporis, coxisteret aeternitati, ergo coexisterai alii* instantibus temporis, tam praeteritis qunm futuri* et sic illud instans non esset labetis; ct omnia instantia essent unum instans, in veritate; ct plura instantia tempori* eiusdem estent simul; ct praeteritam ct futurum essent praesens, etc. Quae omnia sunt manifeste impossibilia.

XII. *Alio modo* potest inteUigi, quoti *in quolibet nunc aeternitatis* sint praesente* aeternitati; ita quod coexistcntia cuiuslibet rei ad aeternitatem salvetur in quolibet nunc aeternitatis. Et hic senius est verus, ct intentu* α divo Thoma.

Veni* quidem; quia, cum aeternitas non habeat nisi unum nunc, quod aequatur ipsi aeternitati ct excedit omne tempus; nccssc c*t quod omne instans nostri temporis, ct quidquid in illo est aut fit, salvetur in nunc aeternitatis, et mensuretur ab illo, non ut a mensura adaequato, sed cxcsssha. – Unde, ut darius evadas laqueo*, u rebus ad propositiones, et a propositionibus ad re* procedendo, istae propositiones, *omnia quae fiunt in tempore, sunt praesentia aeternitati*, vel *sunt praesentia Deo ab aeterno*, vel *sunt semper praesentia Deo*, ct similes, distinguendae sunt. Quia ly *sunt* aut coruignificat nunc temporis, aut nunc aeternitati*. Et similiter ly *ab aeterno*, nut ly *semper*, aut tenetur syncatgorcmaticc, idest quod distribuatur pro omni temporis diflerentin: aut catcgorcmaticc. idest quod importet sempiternitatem perfectam, quae imponatur in aeternitate ct ipsiu* nunc. Et primo modo sunt falsae, secundo autem verae. Verum quippe est ct indubitatum, primum instant huius horae esse in nunc aeternitatis: ct similiter verum est ultimum instans istius horae, non in hoc nunc temporis quod est principium huius horae, *cd in nunc aeternitatis eodem esse; pro alio tomen instanti temporis, ut dc sc pilelet. Et proptcrca non inconvcnit duo contradictoria secundum nunc temporis, c*c in eodem nunc aeternitatis, etc.

Quod autem hic sensus sit intentus in littera, cx duobus patet. *Primo* ex eo quod sic omnia dicta velificantur et consonant. Cum enim nunc, sive temporis sive aeternitati*, non possit distingui in praesens, praeteritum ct futurum, sed praesens tantum est; demonstrando in actu signato nunc aeternitatis, verum est dicere omnia aeternitati esse praesentia; ut patet dicendo, *omnia in nunc aeternitatis sunt praesentia aeternitati*. Et similiter, coniignificando in actu exercito nunc aeternitati*, verissimum est dicere, *omnia sunt praesentia aeternitati»* Sed fallitur imaginatio, dum respicit ly *sunt*, ct cx consuetudine nostra putat consignificssc oportere *nunc temporis*. – *Secundo* cx eo quod sic optime redditur ratio quaesiti et intenti in littera. Ex hoc namque quod omnium existentiae temporales, secundum nunc aeternitati* sumptae, sunt praesentes aeternitati, optime ac directe sequitur quod illi visioni quae aeternitate mensuratur, omnia secundum sua* existentias simul, simultate instantanca aeternitatis, sunt praesentia. Ac per hoc, visio illa, quia terminatur nd re* praesentes, certa ac infallibilis cit. sicut ct nostra. – *Et confirmatur*. Quia, quemadmodum

ad hoc quod aliquid tit praesens Unioni nostrae corporali, nihil aliud exigitur nisi quod illud visibile sil el adsit pro mensura durations* qua mensuratur el c*t ipsa visu»; ita ad hoc quod aliquid «it praesens secundum »c divino conspectui, exigitur quod sit ct adsit secundum illam dura* tinnis mcnwram qua mensuratur visio divina. Haec autem est aeternitas. Ergo «at est quod sint, secundum aeternitatem sumpta, praesentia, et non praeterita aut futura; quamvis, secundum tempus sumpta, sint futura.

Xili. Unde patet responsio nd omnes obicctiones contra illam propositionem, *omnia sunt praesentia Deo ab aeterno* . Omne* enim laborant in acquivoco, accipientes . O. eu» «m. re* ut sunt in tempore vel instantibus : cum tamen lue «it sermo dc temporalibus, ct ipso tempore ct cius instantibus, ut sunt seu utuntur aeternitate.

Et per huee eadem patet responsio ad argumenta quae atteruntur a Capreolo, in xxxvi distinctione Primi., cx . An *. Aureolo.

XIV. Ad obicctionc* autem secundo loco ., contra ap- . cf eu., ««plicationcm rationi* ad propositum, respondetur.

Et *ad primam*, cum dicitur, *sessio mea crastina, ut futura, aut scitur certe, aut non*, respondetur distinguendo, quod ista sessio futura, ut futura, non habet esse nisi in sui* causis ad exuta* autem sua* potest dupliciter comparari, uno modo, ut indeterminata* ad producendam crastinam sessionem meam, vel cius negationem; alio modo, ut determinatos «d illiu* productionem magis quam oppositi. vel cum exclusionem oppositi, I utura primo modo non sumuntur ut futura, sed ut futura penitus contingentia. Futura autem secundo modo sumuntur quidem ut futura, sed declinant a contingentia, secundum quod determinatio causarum ad alteram panem, magia vd minus vel totaliter exigit. Futura igitur contingentia, ut lutura cx causis indeterminatis, non sunt scibilia, ut in littera dicitur, nec a Deo nec a quocumque quia non sunt entia, nec in actu nec in potentia, magi* ipsa quam opposita. Ex ceuxi* autem determinati*, sunt cognoscibilia, iuxtu determinationem cautarum. – Et cum dicitur, *ergo Deus aliter novitfacta quam fienda*, simpliciter negatur consequentia: quia ly *aider*, in auctoritate Augustini, dicit modum cognoscendi cx parte cognoscenti», qui in Deo non variatur. Ad probationem nutem supcrlluum est respondere, adeo puerilis sidetur. Dicit enim, *cognoscit autem sessionem ccrtitudinaliter Deus, cum illa fuerit actu*. Qui* enim ignorat Deo nullam accedere cognitionem ? Unde debet dicere, *ct tamen cognomen illam ccrtitudinaliter secundum cius actualem existentiam*. Sed hoc non probat consequentiam. Aliud est enim, quod aliter sc habeant res ut fictae quam ut fiendae, ad Dei cognitionem: ct aliud, quod aliter Deu* novit facta quam fienda, Illud enim est verum, in materia contingenti loquendo: hoc nutem est falsum. Illud significat quod res aliam dispositionem habet ut foeta, ct aliam ut fienda: quia, ut facta, induit necessitatem quandam. ut fienda non. Et sic, ut facta, est scibili* certe: ut fienda. non. Et rursus, ut facta, potest certum intuitum Dei terminare: ut fienda, non.

Ad secundam dicitur, quod aliud est scientiam Dei capere certitudinem cx sessione Socratis : ct aliud est sessionem Socratis non esse capacem ut sit terminus certae Dei notitiae, nisi secundum quod est in *c cerUU Primum enim inconvcnit. secundum autem est necessarium: primum non habetur cx littera, sed secundum. Quare conceditur tota ratio, urpotc nihil contra nos dicens, sed supponens falsum scilicet quod ex hac positione habeatur quod scientia Dei capiat certitudinem ab alio obiecto quam substantia sua. Deberet enim supponere quod exigit certitudinem etiam in alio obiecto, seu termino scientiae suae, non solum in substantia sua: hoc enim hinc habetur, et non quod capit certitudinem ab alio.

Jd *tertiam* dicitur, quod dupliciter deficit. Primo, quia cognitio angeli qua cognoscit temporalia, non mensuratur aevo : ct ideo ratio nihil Infert. Secundo, quin repraesentatio singularium temporalium per principium cognitioni* angelicae, scilicet speciei intclligibili*. non mensuratur aevo, *ed dc novo advenit. Et ideo impossibile est quod futura contingentia naturaliter sciant angeli, ut inferius patebit.

* <)*.◀■◀.

XV. Contra secundam nutem rationem conclusionis, sci-
licet, *quia Deus habet apud se rationes omnium rerum* -,
arguit Scotus, ubi supra -, interpretans per rationes rerum
ideas earum, quoduplicitcr. Tum quia rationes extremo-
rum, quantumcumquc jierfectae, non parium notitiam com-
plexionis eorum contingentis. – 'funi quin mere naturaliter,
ante omnem determinationem voluntatis divinae, reprae-
sentant, quando adhuc contingentia determinata non sunt. –
Tum quia cx eadem radice sequitur quod eodem modo
sunt contingentium futurorum de facto, et non futurorum,
sed simpliciter possibilium. – Tum quia non magis reprae-
sentant hoc fore illo tempore quam alio, cx eadem radice.

XVI. Ad huius difficultatis solutionem, praemittenda sunt
tria, *Primo* quod, licet *idea* ct *ratio* se habeant sicut su-
perius ct inferius, quoniam idea est terminus tantum in-
tellectu», ratio autem communis est ct ad terminum ct nd
principium intellectioni» ; quia tamen, ut in quaestione se-
quente - dicitur, principium intclligcndi in Deo non pluri-
ficotur sed terminus, in intclligcndo creatum». ct in littera
pluraliter dicitur *rationes rerum* ease apud Deum prae-
sentes; idcirco merito per lv *rationes rerum* interpretamur
idea* carum, quas constat comparari ad intellectum divi-
num ut *quod* intclligii, et non ut *quo*, ut in sequenti quae-
stione ♦ dicitur.

Secundo praemitto, quod haec quaestio non coincidit
cum illa, *an per eandem ideam Deus cognoscat subiectum
ct accidentia*: quoniam adversarii per has argumentationes
intendunt inferre quod nec per eandem, nec per diversa»
ideas Deus cognoscit complexionem contingentem. Hacc
dixerim, ne quis credat anticipari hic quaestionem ibi - tra-
ctandam. Sed disputatur hic, quod ideae non sc extendunt
ad rcrprac*cntundum complexionem contingentem. Quod
potius esset in sequenti quaestione dilfrcndurn. sed pro-
pter rationem ».Thomae hic inclusam et a Scato, Aureolo-
ct Gregorio - in hac materia impugnatum, huc in loco tra-
ctanda visa est.

Praemitto *tertio* quod, licet secundum viam tenentium
quod ideae non sunt idem cum substantia divina, hoc sit
difficile out impossibile ; apud tenentes tamen ideas esse
ipsum divinam essentiam, facillime patet ideas »e extendere
ad repraesentandas veritates contingente». Cum enim essen-
tia divina sit ct ratio intclligcndi omnia ut principium, et
ratio intclligcndi omnia ut obiectum, ut patet cx suprn-
dicti»- ; ct ipsa, ut principium seu species intelligibilis, sit,
etiam secundum Scotuin hic. sufficiens repracsentativum
omnium, etiam veritatum contingentium ; oportet quod
ipsamet ut obiectum, sit etiam sufficiens ratio omnium,
etiam veritatum contingentium. Alioquin ipsa ut obiectum
non adaequaret seipsam ut speciem intcliigibilcm : quod est
impossibile. Et sic, cum ideae sint ipsa essentia ut est obje-
ctiva ratio rerum, consequens est quod sc extendant etiam
ad veritate» contingentcs.

XVII. His praelibatis, dicitur quod, cum apud s.Thomam
ideae sint ipsa essentia Dei ut est obicctiva rerum ratio,
optime dictum est quod, quia rationes seu ideas rerum
praesentes apud sc habet Deu», ideo novit omnia futura
contingentia certe. – Unde ad primam objectionem -, *im-
plicitcr negandum est assumptum. Potest tamen, pro cla-
ritate doctrinae, distingui, quod idea alicuius quidditatis
potest dici dupliciter perfecta. Uno modo, ut perfectio didt
rnotium intrinsecum rei cuius est. Et sic verum est as»um*
pium, quia quantumcumquc perfecte repraesentetur homo,
secundum omnem scilicet suae Intrinsecae entitati» modum,
nunquam repraesentaretur coniunctio ciu» cum senione,
seu fortuita inventione thesauri. Alio modo, ut pcrctctio
didt totalitntcm omnimodam rei. Et sic falsum esi assump-
tum: quoniam si homo repraesentatur secundum omne
esse *uum (hoc enim est totaliter repraesentari, quia se-
cundum omnia sua esse), neceue est quod repraesentetur
secundum cue quod habet in (ali ct tali coniunctionc con-
tingenti. Sic autem perfecte repraesentant ideae «iivinae re»;
ct ideo assumptum in proposito est falsum.

Ad secundum autem ct reliqua, negatur antecedens, quod
est radix omnium, scilicet quod ideae mere natundilcr re-
praesentent quidquid repraesentant. Dicimus namque quod

aliquid repraesentant mere naturaliter, puta quiJditntcs re-
rum: ct aliquid non mere naturaliter, »ed naturaliter es
suppositione libera, scilicet existent!** rerum ct conjunctio-
ne* contingentes. Illa cnim repraesentant ante omnem actum
voluntatis divinae ista autem, supposita libera determina-
tione divinae voluntatis nd alterum partem contradictioni*,
ut ipsemet Scotus acceptat dc repraesentatione horum in
essentia ut ratione intclligcndi. Et sic patet cetera ruere:
quoniam non eodem modo sc habent ad futura et non
futura, ct ad hoc tempus ct aliud: sed determinatae suat
cx supposita voluntate divina.

Et per haec patet responsio ad argumenta Gregarii contra
«dem. tn xxxvni distinctione Primi -.

XVIII. In responsione ad primum, adverte quod duo cx
ea habentur ambigua. Primum est, quod *scientia Da, quae
est prima causa, est necessaria*. Secundum est, quod *scita
a Deo sunt contingentia propter causas proximas, neces-
saria autem relata ad scientiam Dei*. Et quamvis secunda
pars huius dicti non habeatur hic formaliter, explicatur
tamen formaliter in responsione ad secundum ct tertium.

Contra primum cnim dictum manifeste obstat libertas
divinae scientiae respectu creaturarum ut factibilium. ct di-
vinae causalitatii. Deus cnim libere fecit scibilem factionem
creaturarum. quia ipsam voluit si ipsam noluisset, nec a
Deo nec ab rho sciretur. Et cx eadem radice patet quod
est causa libera. Igitur scientia Dei respectu eorum quae
fiunt, ut vie, nec est necessaria quoad scire, nec quoad cau-
sare. Omnino igitur falsum est quod scientia Dei, quae
vtv pruna causa, est necessaria.

XIX Contra secundum autem dictum obiicitur. Aut in-
tendit quod unum ct idem in se est contingens ct neces-
sarium simul, scilicet quod contingendam habeat n causis
propriis, necessitates) vero a causa prima. Et hoc est im-
possibile: quia contingens ct necessarium sunt differentiae
substantiales entium, ct oppositae, ut patet; ergo impos-
sibile est quod idem sit contingens cl necessarium secun-
dum idem, qu.miumcumquc ad diversas causas comparetur.
Et tenet sequela: quia natura rei non mutatur in sc propter
diversitatem habitudinum ad diversa» causas. Aut intendit
quod res in sc contingens, ad primam causam habet ha-
bitudinem necessariam. ad causa» autem proximas habet
habitudinem contingentem. seu c converso, quod prima
causa habet habitudinem necessariam ad effectum in se
contingentem, causae vero proximae habent habitudinem
contingentem ad eundem. Et contra hoc arguit Scotus. in
l. di»t. n, qu. i, et ditt. vm. qu. r, ct dist. xxxtx in bac
quaestione -. quadruplidtcr.

Primo sic. Causa quae movet inquantum mota, *i ne-
ccssario movetur, ncccsvano movet; sed omnii causa sc-
eunda movet, seu agit, inquantum mota a prima ergo,
si necessario movetur α prima, necessario quoque movet
ip*a. Et sic nulla datur causa contingens. – Praeterea, causa
prior prius naturaliter et simpliciter respicit etfectum. quam
causa posterior: ergo in illo priori, causa prima dabit cffe-
ctui necessitatem, igitur in secundo instanti naturae, causa
proxima non potest eidem dare conlingcniiam. – Praeterea,
omnis etfectu» contingens causae secundae potest produci
■ Deu immediate, stante identitate naturae illius crfectus:
ergo esset contingens, sublatiis causis secundis, a sola prinis
causa dependens: ergo. – Praeterea. Deus de facto multa
contingentia immediate produxit: ergo res non sunt contin-
gente* cx proximis causis, sed a prima causa principaliter.

XX. Ad huius difficultatis evidentiam, scito quod dc
radice unde oritur contingentia disputare, directe non spe-
ctat ad hunc locum, in quo dc contingentibus in eo quod
scitis, non in eo quod causatis, est quaestio: sed spectat
purtlm nd quaestionem xix -, in qua dc voluntate Dei ut
- Vd»m.x
causa est rerum, quaeritur (quoniam scientia non causal
nisi determinata a voluntate); partira ad quaestionem ont*,
in qua dc ncccsritationc inferiorum a superioribus corpo-
ribus disputatur. Se»! quia in hoc primo argumento litterae
agitur dc contingentibus in eo quod causatis a tcicntia
Dei, quia illa scientia eat non solum «cientia, wd causa
scitorum, ct in responsione dicitur non solum quod stat
causam proximam esse contingentem, et remount neccs-

• Qi.X*rtX

• Co«XBurt»

sanam, sed quod stat etiam cautam simpliciter primam esse necessariam, ct hoc isti reputant impossibile; ideo duo agenda sunt. Primo, agetur de hoc m communi, an repugnent ista. Secundo., ostendetur quid de facto sit: quomodo scilicet Deus est causa necessaria, et qui» sit sensus huius litterae.

XXI. Quoad *primum*. ne simus inequivoco, *necessarium* dupliciter sumitur, ad propositum: pmo modo, *simpliciter*, scilicet quod omnino impossibile est aliter ac habere; alio modo, *immutabiliter*, quod scilicet non potest mutari dc hoc in oppositum, quamvis absolute potuisset esse oppositum, cl non hoc. In littera dc utraque neces^t litate tit mentio, respondendo ad primum. Dc necessitate quidem simpliciter, cum dicitur in communi quod causa remota potest esse necessaria, ct effectus contingens, ct cxcmplificntur dc motu solis, quem constat numerari a philosophis inter causas necessarias simpliciter. Dc neces^t sitate autem immutabilitatis, cum in speciali dc scientia Dei dicitur, quod est causa necessaria, Non enim est necessaria causa simpliciter, cum potuisset non esse causa^t sed est necessaria immutabilitatis necessitate, quia cx quo determinata est ut causa sit. et ad tales clfectus tantum producendos, non potest mutari.

XXII. In proposito igitur, dico quod non repugnat effectum esse contingentem, ct causam remotam, sive illa ponatur prima simpliciter sive non. esse simpliciter necessariam. Et hoc convincitur in syllogismis, ubi conclusio contingens sequitur cx maiore necessaria et minore contingente. Et cx primis principiis necessariis omnes propositiones pendent. – Convincitur etiam ratione. Quin pluralius ab unitate, motu» ab immobili, difforme ab uniformi oportet quod procedat. Sed contingens habet rationem pluralitatis, motus ct differmitatis, quia potest aliter sc habere ^t necessarium autem, unius, immobilis ct uniformis, quin impossibile est aliter sc habere. Ergo contingens a necessario, ct non e converso, procedit naturaliter. Ac per hoc, non repugnat, sed consonat contingenti, quod a simpliciter necessario ortum habeat. – Convincitur etiam evidentia casualium, quae apud nos accidunt, ut in littera dicitur; nisi quis neget veram contingentium m istis inferioribus. – Suadetur quoque auctoritate Aristoteli» ct Avcrrois, ct plurium philosophorum.

XXIII. Nec sustinendus est Scotus, in II. dist. i, qu. in, dicens quod philosophi concesserunt latenter duo contradictoria. dicendo aliquid contingentem hen, ct primam causam necessario causare. Nec rationes eius hoc deducunt.

Unde *ad primam* ., quae est eius Achilles, quam toties replicavit, respondetur cx duplici capite. Distinguitur enim primo ly *inquantum mota ab alia*. Aut ostendit causam praecisam, aut concautam. Si praecisam, sic illa propositio implicat in adiecto*. si enim causa secunda est causa, ergo non praecise movet quin mota, sed etiam es sc aliquid confert; ct si praecise movet quia motn. nihil cx sc confert, et sic non est causa. Si vero concausam, principalem tamen, negatur assumptum: quoniam stat quod necessario moveatur, et non necessario moveat aliud. Quia motio causae prioris modificatur in cama secunda, secundum modum ipsius causae secundae^t et sic. beet n prima causa moveatur necessario secunda, recepta tamen motio in secunda, si secunda causa imaginetur contingens, modificatur contingentia recipientis. Et quoniam prius natura modificatur quam impellat ad movendum, motio illa, iam modificata ad causam contingentem, movebit secundam ad movendum non necessario, sed contingentem. Et si cauto secunda ponatur causa naturalis, possibilis tamen deficere, motio illa, iam modificata ad naturam causae secundae, movebit illam secundam ad movendum non necessario, sed ut in pluribus, iuxta modum proprium ipsius causae secundae, cl non primae. Et sic patet ruina lotius Scotici aediffeii, ex uno capite. – Runus. distinguitur ly *mota ab alia*, altera distinctione* sdlicct» aut motione praevia propriae actioni, sicut aqua calefacit calefacta ab igne; aut motione coopérante intrinsece ad propriam actionem. Primo modo dato quod esset vera aut sustentubili», secundo tamen modo sustineri non potest dicta propositio. Quoniam causa

coopérons intrinsece, cooperatur unicuique secundum modum eius cui cooperatur, falis est autem cooperatio primae causae, dc qua scriptum est . . quod *attingit a fine usque* ^t Sa^{vm}, I *ad finem /oniter, cl disponit omnia suaviter*, iuxta scilicet modum cuiusque coopérons unicuique.

/td *secundam* vero obicctioncm dicitur, quod illa priorités, universaliter, non est secundum aliquam quasi durationcm naturae, ut in uno instanti naturae effectus attingatur a prima causa. ct in alio o secunda, ut arguens imaginatur. Sed est secundum independentiam ct immeduv tioncm virtutis, quia prior independents» et immediatius, immediatione virtuti», attingit effectum, quam secunda. In eodem tamen instanti naturae, effectus ab utraque attingitur. Ncc proptcrca sequitur, *ergo simul suscipit necessitatem ct contingentium*: quia non attingitur α prima secundum >c ct seorsum, sed modificata in secunda. Sed sequitur, *ergo suscipit contingentiam a duabus causis timui, necessaria et contingente*.

Ad tertiam autem ct *quartam* ubicctioncs dicitur, quod non est contra hoc quod modo discutimus in communi, sed descendunt ad causalitatem causae primae dc facto. Et proptcrca patebit nunc nunc quid dicendum.

XXIV. Quoad *secundum 9* igitur, scilicet quomodo prima . ct nus. n, causa de facto causet, breviter dicitur quod prima causa. ****

proprie loquendo, ncc est causa necessaria simpliciter, neque contingens, sed superior utraque. Ncc lubemus nugis proprium vocabulum, quam ut dicatur quod est *causa libera*. Necessitas enim simpliciter repugnat libertati, contingentia veru imperfectionem in libertate importat, quia ponit mutabilitatem. Et idcirco divus Thomas in I *Sent.*, dist. xxxviii . . praevenient inepta modernorum vocabula. .Λη.> negat Deum causare contingentem. Cum enim regulare sit, quod supenus prnhabct m sc unite quae in inferioribus sunt sparsa, consequens est ut causa prima, superior necessariis et contingentibus, praehaheat in <c, non formalitcr sed eminenter, naturam ct modum causarum necessariarum ut contingentium, ct sit causa utrorumque. et cooperatur utrisque ad carum proprios effectus secundum modos carum. Et proptcrca nos, quibus omnis causa sidetur necessaria aut contingens, stupemus, non praevalentes ridere quomodo una causa sit communis necessariis ct contingentibus immediate. Sed »i elevemus mentis oculos in excellentius genus causae, eminentioremque causandi modum. cessat stupor, ct omnia consonant: quamvis remaneamus in caligine, non intuentes illum modum quo omnibus intrinsece illabcns, cunctis iuxta suos modos cooperatur . . . .τσαΛ. «-U. Et hoc est vahk* attendendum in huiusmodi materiis. – Appellatur tamen Deu», vel eius scientia, *causa necessaria*, propter necessitatem non simpliciter, sed *immutabilitatis* ., quae in eo, etiam inquantum causa, formalitcr salvatur.

XXV. Unde, cum quaeritur utrum prima radix contingendae sit divina voluntas, an causae proximae* respondendum est cum duplici distinctione circa sensum quaesiti. *Prima* est dc ly *divina voluntas*. Potest enim intclligi divina voluntas, idest *contingentia m divina voluntate*, ut moderni intclligunt. Et »ic respondendum est negative. Tum quia supponit falsum, scilicet velle divinum esse contingens, cum non contingens, ncc necessarium. »cd liberum cl necessarium immutabilitatis necessitate sit. Tum quia, etiam si voluntas divina necessario simpliciter cauxarct, adhuc salvari potest contingentia, ut patet cx dictis ., propter *Nva.«*«juia. modificatam pertingendam ad effectus ukimantm causarum dcfcttibilium. aut ad utrumlibct. . Potest edam intclligi divina voluntas absolute, idest <Jficacia sut velle. Et sic respondetur. cum divo Thoma, affirmative: quoniam divina voluntas est causa adeo efficax, ut suo imperio cffidat ct necessaria cl contingenda.

Secunda autem distinctio est de ly *prima radix*. Potest enim intclligi prima, idest *propria*: ct dicendum est negative, ut patet cx dictis ", Potest quoque intclligi prima idest ^t IM. *principalis et primaria*: ct de patet quod respondendum est affirmative.

XXVI. Ex his autem patet quid ad tertiam cl quartam obicctioncm Scoti . dicendum est. Concedendo enim ai-sumpta, dicitur quod illa essent contingentia propter effi-

cadam primae causae, et propter supplementum supplens vicem causae contingentis (in tenia obicctionc). Et ipse est causa proxima (in quana obicctionc), non confingens formalitcr, sed contingens vidualitcr, ut patet ex dictis *.

XXVII. Sensus autem verborum litterae in responsione ad secundum et tertium., quoad hoc. nes *scitae, relatae ad scientiam Dei, sunt necessariae*, nihil abstat proposito: quoniam non est ibi sermo de rebus scitis relatis nd scientiam Dei ut *causam*, sed ut *scientiam*. Si cnim omnia scita referantur ad scientiam divinam ut effectus ad causam. sic quaedam sunt necessaria, et quacdnm contingentia nec aliquid est simul necessarium et contingens: nec aliquid habet habitudinem necessariam ad talem causam ex parte causae, seu, rectius loquendo, nec ad aliquid habet habitudinem necessariam talis causa, sed liberam ad omnia et immutabilem, ut patet ex dictis . Si nutem referantur ad divinam scientiam ut sciendam, cum omne scitum, ut sic, ril impossibile aliter te habere, ut patet l *Posterior*. -; sic omnia scita sunt necessaria, non in se simpliciter, sed ex suppositione, secundum eam dispositionem ex qua habent quod sint scita, ldest terminantia divinum intuitum. Hoc est dictu, quod, licet cursu» Socratis sit in se et simpliciter contingens, tamen cursus Socratis, supposito quod sit, nc- cessarius est dum est, ut patet l *Perihenn* *. Et si adiungas his, quod cursus Socratis non cit capax ut terminet intel- lectum certum, nisi ut praesens, dum at; consequens erit quod cursus Socratis, relatu» ad divinam scientiam ut sic, est necessarius, idest in statu necessitati»; quamvis in se sit contingens, et relatus ad causas proximas sit contingens.

Et »ic patet et rado, et sensus omnium, et responsio ad obicem. Benedictus Deus.

XXVIII. In responsione ad secundum, tria sunt ambigua. Primum est, quod *illud antecedens est absolute necessa- rium*. Secundum est illa regulo : *quando m antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animae, consequens est accipiendum non secundum esse quod habet in se, sed* ,n *anima* *. Tertium est applicatio huius ad propositum **.

XXIX. Circii *primum*, diligenter adverte quod disce- ptantibus de hoc ticquivocaiio pabulum praebet, adeoque aiklucit, ut Themistae quidam caecutiant in medio lumine, glossanics litteram contra eius intentionem.

Sato igitur, quod quaestio de necessitate scientiae vel praescientiae Dei respectu luturorum, potest, quantum ad propositum spectat, dupliciter discuti. Primo *absolute et secundum rem*: an scilicet Deus necessario sciat A esse futurum. Et haec quaestio clara iam est : quia non neces- sario absolute, sed libere novit A esse futurum ; cum quo Vimen stat quod necessario, necessitate immutabilitatis, novit A esse luturum, ut patet ex dictis a. Et in hoc nescio doctorcm aliquem discordare. Sed hoc est extra propositum praesentis argumenti, quod vim propositionum discutiit, non rerum absolute.

Alio mado potest discuti, *ut significatur per tales pro- positiones*: et sic de ea in hoc argumento est sermo. I nde licet pnmo modo, idest secundum rem absolute, nulla sit differentia inter istam. *Deus scit A futurum*, et istam, *Deus scivit l l futurum*, quia scientia Dei in se est aeterna, nec transit in praeteritum, cie.: magna tamen diderentiu est inter eas secundo modo. Quia in prima significatur scire Dei ut praesens, in secunda vero ut praeteritum et ideo tanta esc differentia inter eas, quanta inter nceexsitatem propositionis de praesenti et de praetento in materia con- tingenti (accipiendo *contingens* ut est differentia materiae propositionum, cum distinguitur triplex matuna propositio- num, scilicet remota, necessaria, et contingens). Constat autem ex communibus, quod inter propositionem de prae- senti et praeterito veram in materia contingenti, puta *So- crates sedet* et *Socrates sedit*, hacc est differentia, quod illa de praesenti non est necessaria absolute, quamvis sit necessaria cum appositione *dum sedet*, ut dicitur in l *Peri- herm*. ♦; ista vero de praeterito est necessaria absolute; ut patet ex contradictoriis carum. Huius cnim contradictorium est simpliciter impossibile, etiam per divinam potentiam, scilicet *Socrates non sedit*: illius vero contradictorium abso- lute est possibile, scilicet *Socrates non sedet*. Quia, quamvis

vere icdc.it. non tamen necessario: sed qui iam sedit, non solum vere sedit, sed ncesse est ipsum sedisse, quoniam impossibile est ipsum non sedisse, */foc cnim solo privatur Deus, ingenita facere quae facta sunt*, dixit Agathon (VI *Ethic*. -).

XXX. Cum igitur omnis propositio vera de praeterito sit necessaria, consequens est quod, licet ista sit contingens, *Deus vult A fore*, ista tamen est necessaria, *Deus voluit A fore*. Et similiter, licet hacc sit contingens, *Deus scit zl fore*, ista tamen est necessaria, *Deus scivit A fore*. Et sic patet quam optime ac subtiliter divus Thomas in littera dixerit quod istud antecedens, *Deus scivit A fore*, est necessarium absolute: et quod non intendit quod sit tan- tum necessarium, idest immutabile, ut quidum glossam, et rn.de; nam frustra addidisset ly *absolute*, et hborauct alias reprehendendo. - Patet etiam quod nihil officit necessitati absolutae illius, transitus actus sciendi super futuro contin- genti: quamvis multum hoc referat, loquendo de scientia Dei absolute. - Patet etiam quod posteriores non videntur intellexisse hunc locum. Et ideo, ventilantes hoc argumen- tum. ad scientiam Dei in se absolute, et propositiones de praesenti diverterunt, ac si acquivalcronic illis de praeterito. - Huée de primo.

XXXI. Quoad *secundum* . Gregorius de Arimino, in l, 'aneant dist. xxxvin ., arguit hanc regulam iolsiuti». Quia valet, *scio lapidem esse materialem , ergo lapis est materialis*: et tamen constat quod consequens intclligitur de lapide in scipso. et non secundum e»se quod habet in anima. Et similiter possunt afferri mille instantiae, puta, *scio Sacralem currere, erga Socrates currit*, etc.

XXXII. Ad hoc dicitur, quod ista regula, formalitcr et bene intellecta, est verissima. *Formaliter* quidem: tum quia intclligcnda est de consequente quoad id quod infertur in eo ex vi actus animae positi in antecedente, et non ex aliquo alio assumpto in antecedente; tum quia inlciligenda est de illo ex xi actus animae illato *ut sic*, seu inquantum infertur ex tali actu, et non absolute. *Dene* autem: quia *es.ic in anima et ly esse tn se* non sic interpretanda sunt, ut prima facie apparet, prout scilicet esse in anima distin- guitur contra esse in rerum natura. Sed ly *esse m anima* sumitur hic. ut est commune ad illum modum essendi quo distinguuntur entia in anima nb entibus extra animam, et ad illud esse, seu illum dispositionem, qua res terminat actum .minue. *Evse* vero *in se* sumitur hic stnexe pro esse quod debetur ei absolute *ut sic*, idest inquantum con- venit ei absolute, sive tale esse conveniat tibi secundum praedicatu quidditathm. puta *homo est animal*; sive secun- dum praedicata existcntuc » ut *Socrates est*, aut *currit*. Ita quod sensus regulae est quod, quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animae, consequens, inquantum sequitur ex vi illius actus animae, est intolli- gendutn secundum esse quod habet in anima, idest se- cundum esse obicetivum . vel secundum conditiones in obiccto terminantes actum animae; « non secundum esse quod habet in te, idest : et non est illud intelligcndum absolute et simpliciter ut sic.

XXXIII. Quod autem regula, sic intellecta, sit verissima, probatur Quia actus animae de quibus «t sermo, sunt im- manentes. nec sunt nisi cognoscere et appetere. Toles au- tem netus, ut sic, nihil ponunt in suis obiectis. et ideo quod ex eorum vi infertur convenire obiectis. ut sic, non convenit rebus obiectis absolute. Dico nutem *ut sic*: quia gratia ma- teriae. propter coincidentiam convenientium absolute alicui et illatorum de eodem ex vi actu» animae, contingit id quod infertur ex netu animae, convenire rei absolute et in «. ud hoc accidit illoto, inquantum pendet ex netu animae. Unde, cum ista consequentia, jtrio *Socratem cursurum, ergo Socrates curret*, sit optima, et consequentia teneat ex m actus sciendi. quia scilicet est certus, venis et infal- libilis; consequens non est accipiendum in se. idest un- quam una propositio vera, certa et iniallibilis per scipum seorsum ; sed ut consequens ex tali antecedente, idest, *ergo Socrates curret, ea ventate, certitudine et mfallâ>ihtate, qua scitur cursurus*. Et hoc ideo dictum est, quia actu» animae non infert in eo aliam certitudinem, veritatem et

• Neo «m.

• <Xnu«»

• Num. mut .

• Оγ.π,ο t

• Cap.ii r i»

•’o îîS kiV»

• Num. axi»

•

*Cs?·a·.l,

’aneant

infallibilitntcm. Ista vero consequentia, *scio hominem esse corruptibilem, ergo est corruptibilis*, est bona, sicut praecedens; ct formnlher intellecta, infert consequens intclligendum sicut praecedens; sed grana materiae, consequens etiam seorsum sumptum, est certum.

XXXIV. Quod autem haec sit mens litterae, patet cx eo quod in littera sub ly esse *in anima* duo nubiumuntur. Alterum pertinens ad case obiectivum. in illo exemplo, *intelligo lapidem, ergo lapis es! immaterialis*. Alterum spectans ad conditionem inhaerentem rei obiectac, qua res terminat actum animae, in illa propositione quae est consequens conditionall* propositae, scilicet, .1 *erit*; exponendo quod debet accipi *ut subest divinae scientiae*, idest ut est in sua prucscnlialitatc. Constat enim quod dc esse in actu praescntialiter ipsius A in rerum natura loquitur: illud enim est illa conditio secundum quam terminat divinum intuitum, ut patet cx dictis -. Et si iunxeris simul quod esse in actu convenit A in scipso, ct quod accipere A ut terminat (dentiam Dei, idest secundum suum praesentinitutcm, non est accipere A in scipso, sed secundum quod est in anima; manifeste videbis quod A tunc tantum sumitur secundum esse in sc, quando sumitur secundum id quod convenit ei absolute *ut sic*, et non ut infertur cx actu animae, ut exposuimus .

Et sic patet responsio ad obiecta .- quia materialiter militant, non formolitr, ct male interpretantur ly *esae in anima*. – Haec dc secundo.

XXXV. Quoad *tertium* -, scilicet applicationem regulae ad proposita, ambiguitas surgit *primo*, quia in littera cotn-mittitur implicatio in adiecto, dicendo . quod consequens sumitur ut subest scientiae Dei, *scilicet, prout est in sua praesentiahtate*. Implicat enim quod aliquid, si sumitur ut futurum, ut sic, sumatur ut praesens: constat autem quod in consequente dicente *A erit, X* sumitur ut futurum; ergo non stat quod hoc consequens, significans A ut futurum, .sumatur ut praesens. Quamvis stet quod rea futura sumatur ut praesens. aliud enim est iudicium de ipsa re absolute, et de ipsa ut significata per orationem de futuro, ut patet cx dictis -. Unde non videtur iniclligibilc quod hoc consequens, *A erit*, sumatur ut praesens: quin si sumitur ut praesens, iam non est ly *A erit*, sed *A est*: et si est illa propositio 4 *erit*, iam non sumitur ut praesens.

Secundo dubitatur, quia incompacta ct dissona videtur responsio haec. Quoniam antecedens accipit scientiam ut significatam *in praeterito*, et non ut aeternitate mensuratam; ct consequens occipiendum dicit *ut praesens*. Haec enim non congruunt ad invicem: eo quod, ut patet cx dictis -. res ut praesens respondet aeternitati, ct actui cognitionis ut mensuratur aeternitate.

Tertio dubitatur, quia ista responsio, dato quod sit vera, non tamen est sufficiens. Quia tota responsio recurrit tandem ad necessitatem rei in sua prncscntialitntc. Ex dictis autem superius . constat quod, etiam sublata illa ratione praescntiilitatis rerum ad aeternitatem, adhuc Deus habet certam notitiam contingentium, propter rationes rerum apud sc praesentes. Igitur, cum hoc argumentum militet simpliciter, et non secundum illum rationem tantum; oportebat respondere simpliciter, et non iuxta illam rationem tantum, ut in littera fit. Ergo insufficiens.

XXXVI. Ad evidentiam horum, pracdclarandus est sensus litterae. Ad cuius perceptionem, nota quod istud consequens verum, scilicet *A erit*, claudit duo: scilicet futuritionem ipsius A, et pracsentialitatcm quandoque ipsius A. Oportet enim ad eius veritatem utrumque concurrere, ct quod sit futurum, ct quod quandoque illa dc secundo adia-

ccntc dc praesenti, tibi correspondons, scilicet *A est*, sit vera. Cum autem, ut cx dicti»- patet. A in sua tantum futuritione inspectum, non sit certi intuitus capax, propter sui defectum, qui» scilicet non habet rationem certi cognoscibilis; oportet quod A ut praesens sumatur, ad hoc ut certi intuitus terminus sit. Ac per hoc, istud consequens. *A erit*, cum ratione futuritionis non sit terminus ccni intuitus quod A quandoque sit. relinquitur quod ratio quiire terminet certum intuitum, est inclusa in eo propositio dc praesenti tibi correspondent, scilicet *A est*. Iu quod istud consequens, *A erit*, non aliunde certo intuitu cognoscitur verum, nisi quia videtur ista sibi respondens et inclusa in eo, scilicet *A est quandoque*. Est igitur sensus litterae, quod ista propositio, scilicet *A erit*, quae est consequens in condicionali proposita, potest sumi dupliciter. Primo, absolute: et sic non est necessaria. Et potest sumi ut substat divinae scientiae, idest ut est terminus intuitus certi ct infallibilis: et sic est necessaria, illo necessitatis modo quo ista est necessaria, *A est, dum es!*; quia ly *A erit* est terminus divini intuitui, inquantum includit in sc illam dc praesenti, scilicet /I *est*, et non inquantum est futurum.

XXXVII. /Id *pnmam* ergo obicctionem *, negetur quod * <X«« w».

hic sit implicatio in adiecto. Quoniam hic non accipitur futurum formalitr, ut praesens: sed est explicatio ct distinctio inclusorum in propositione dc futuro. Distinguitur hic praescntiolitas futura ipsius A contra futuritionem eius: ct utraque clauditur in illo consequente. Et docetur quod illud consequens est certae cognitionis capax ratione pracsntiolitatis, et non ratione futuritionis. Et quia sub praescntialitatc est necessarium, sequitur quod hoc consequens, sumptum secundum eam dispositionem quu subest divinae scientiae, sil necessarium. Ubi patet nulhni intercedere implicationem.

Ad *secundam* autcrn obicctioticm facile dicitur, quod actus sciendi in Deo per verbum praeteriti temporis non conrignificatur ut praeteritus (consignificarctur enim falso); sed consign!ficatur *ut coexistent praetento*. Nihil autem obesi aeternitati actu* coexistent!» ud praeteritum: imo eam concomitatur.

Ad tertiam autcrn dicitur breviter, quod obicctio procedit cx malo intellectu litterae. Non enim responsio ista fundatur super aeternitate actus, aut super cocxistentia rerum ad aeternitatem, ut obicctio supponit: sed fundatur super dispositione secundum quam re* est scibilis aut non scibilis. Res enim contingens futura, ut sic, non est scibilis; sed ut praesens est scibilis, ut patet cx dictis-. Et hoc est verum, sive sciatur pracsentialita* rei ratione aeternitatis; sive ratione idearum in mente divina repraesentantium res cum conditionibus cxistentiae; sive ratione essentiae divinae repraesentantis praedicta in ratione speciei intclligibilis; sive ratione ipccicrum infusarum in mente alicuius, puta alicuius angeli, vel animae Christi. Nihil enim refert in proposito, quo quis modo ponat praesentiam rei cognosci. Sat est in proposito, quod consequens non est cognoscibile certe, nisi ratione pracsntialutis inclusae corrcfponsurac.

XXXVIII. In responsione ad tertium, omnia cx praedictis patent. Illud tamen adverte, quod in principio responsionis, ubi assignatur differentia inter necessitatem sciti α nobis ct α Deo, (quia illud dupliciter oportet esse certum, scilicet in sc, et ut subest scientiae; hoc autem ut scitum tantum), redditur ratio huius differentiae cx aeternitate intuitus divini. Et quidem ratio est bona sutficnscquc. sed non est sola: quare cave ne fallaris.

n, iv.

. Nsm-rw.*^

ARTICULUS DECIMUSQUARTUS

UTRUM DEUS COGNOSCAT ENUNTIABILIA

1. *Sent.*, diiU xxxvui, «rt. 3; diet. IU. *n. 5; I *Oint. Coit.*, *cap.* inii, tn; *Dc Verit.*. qu. n. *A.

Sed decimumq; artum sic proceditur. Videtur quod Deus non cognoscat cnuntiabilia, Cognoscere enim cnuntiabilia convenit intellectui nostro, secundum quod componit et dividit. Sed in intellectu divino nulla est compositio. Ergo Deus * non cognoscit cnuntiabilia.

2. Praeterea, omnis cognitio fit per aliquam similitudinem. Sed in Deo nulla est ' similitudo cnuntiabilium, cum sit omnino simplex. Ergo Deus non cognoscit cnuntiabilia.

Sed contra est quod dicitur m Psalmo xcm *: *Dominus scit cogitationes hominum.* Sed cnuntiabilia continentur m cogitationibus hominum. Ergo Deus cognoscit cnuntiabilia.

Respondeo dicendum quod, cum formare enuntiabilia sit in potestate intellectus nostri; Deus autem scit quidquid est in potentia sua vel creaturae, ut supra * dictum est; necesse est qilod Deus sciat omnia cnuntiabilia quae formari possunt. Sed, sicut scit materialia immaterialiter, ct composita simpliciter, ita scit cnuntiabilia non per modum cnuntiabilium, quasi scilicet? in intellectu eius sit compositio vel divisio cnuntiabilium; sed unumquodque cognoscit per simplicem intelligen-

tiam, intelligendo essentiam uniuscuiusque. Sicut si nos in hoc ipso quod intelligimus quid est homo. intelligercmus omnia quae de homine praedicari possunt. Quod quidem in intellectu* nostro non contingit, qui de uno in aliud discurrit. propter hoc quod species intelligibilis sic repraesentat unum, quod non repraesentat aliud. Unde, intelligendo quid est homo, non ex hoc ipso ' alia quae ei insunt, intelligimus; sed divisim ζ, secundum quandam successionem. Et propter hoc. ea quae seorsum · intelligimus, oportel nos in unum redigere per modum compositionis vel divisionis, enuntiationem formando. Sed species intellectus divini, scilicet eius essentia, sufficit ad demonstrandum omnia. Unde, intelligendo essentiam suam, cognoscit essentias omnium, et quaccumque eis accidere possunt.

Ad primum ergo dicesdem quod ratio illa procederet, si Deus cognosceret cnuntiabilia per modum cnuntiabilium.

Ad secundum dicendum quod compositio enuntiabilis significat aliquod esse rei: et sic Deus per suum esse, quod est eius essentia, est similitudo omnium eorum quae per cnuntiabilia significantur.

x) *Deu*». – Om. end>.< et *at*.

p) *nulla at*. – *non eit aliqua* AHCDE.

y) *quoti teiheei* – *quaxi OFdab. quod iciltcct* I*. *quod* (E *in intellectu*. – *intellectui* AUG.

»1 *tf>K>* P.

dirhint. – Ora. codkas.

?) *ea quae tewsuwi*, – c] *quae tcortnm dirùtm* ACEGpD, *ea qualiconum et Jiriflm* B&D.

Commentaria Cardinalia Caiotani

Trru.cs clarus. – In corpore duo: primo, respondet quaesito, quod sic; secundo, quomodo-.

II. Quoad *primum*, conclusio rcsponsiva quaesito affirmative en: Deus scit cnuntiabilia. – Probatur. Deus scit quidquid est in potentia tam sua quam creaturae: sed cnuntiabilia sunt in potestate nostra: ergo Deus scit omnia illa.

III. Quoad *secundum*, ostenditur modus quo Deus cognoscit cnuntiabilia. una conclusione: Deus scit cnuntiabilia. non componendo ct dividendo, sed per simplicem mtclligcntiam; idest, non per modum secundae operationis intellectus, sed pnmac.

Probatur dupliciter. *Primo*, a simili. Deus scit materialia immaterialiter, composita simpliciter: ergo cnuntiabilia, non enuntiando, sed intuendo. – Et declaratur quomodo hoc esse possit, exemplo ficto in intellectu nostro, si, intelligendo *quid* hominis, intelligercmus ipsum esse album, etc.

Secundo, ratione. Species intellectus divini, idest eius essentia, sufficit ad demonstrandum omnia: ergo Deus, intelligendo essentiam suam, intclligit essentias omnium. ct quaccumque cis accidere possunt. – Antecedens patet Consequentia fundatur super hoc, quod ratio nccssitans nd intclligcndum componendo ct dividendo, est quia species intelligibili» est limitata in repraesentando. Quod probatur in littcrn sic. Species intelligibili» repraesentat sic unum, quod non aliud: ergo, intelligendo per illam speciem unum, puta quid est homo, non intelliguntur alia, quae ci accidunt seu possunt accidere: ergo divisim homo

ct accidentia intelliguntur: ergo oportet ea in unum redigere componendo, ut mtclligamus unum inesse alii: igitur, dc prima od ultimum, si species repraesentat sic unum quod non aliud, intellectus cogitur componere. Et quia, si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis, in causis propriis; consequens est quod, si species intelligibili» repraesentat sic unum quod etiam alia, quod nulla est componendi necessitas, sed simplici intuitu obiccti per illam speciem repraesentati, omnia intelliguntur, ut consequentia assumpta dicebat.

IV. Adverte hic, quod ista verba litterae possunt dupliciter accipi. Primo, ut *limitatio* speciei intclligibilis in ropraesentando, sit ratio componendi ct dividendi. Et hic sensus est falsus, ct contra mentem s. Thomae: inferret enim quod angeli componendo inteUigrcnt, quoniam habent species limitatas. Secundo, ut *limitatio tatisf* idest respectu eorum quae nata sunt alicui convenire, sit ratio componendi. Et hic sensu» est verus ct intentus. Verus quidem: quia cx hoc quod species ita repraesentat subiectum quod non praedicatum, oritur compositio; ct non cx hoc quod repraesentat subiectum, ct non quodeumque aliud omnino tmpertinens tali subiecto. Intentus autem, quia ct in littera bis hoc innuitur primo, in exemplo dc homine, cum dicitur, *intclligcrtmus omnia quae dc homine praedicari possunt*; secundo, cum in ratione infertur, sequendo idem exemplum, *non cx hoc ipso alia quae ei insunt intclligimus*, Verum dc hac materia in tractatu dc Angelis diffuse dicetur inferius .,

* O. nem. m.

ARTICULUS DECIMUSQUINTUS

UTRUM SCIENTIA DEI SIT VARIABILIS

1 *Sent.*. dist. 1xvππ, an. 2; dut. xxxit. qu. 1, art. t. 3°. dut. U1, an. *Ik* Icrif., qu. 11, »ru S, ad 11; an. jJ.

< DECIMUMQUINTUM SIC PROCEditur. Vi-
detur quod scientia Dei sit variabilis.
Scientia enim relative dicitur ad sci-
-^22^bile. Sed ea quae important relationem
ad creaturam, dicuntur de Deo ex tempore, et
variantur secundum variationem creaturarum.
Ergo scientia Dei est variabilis, secundum varia-
tionem creaturarum.
2. Praeterea, quidquid potest Deus facere,
potest scire. Sed Deus potest plura facere quam
faciat 4. Ergo potest plura scire quam sciat. Et
sic scientia sua potest variari secundum augmen-
tum et diminutionem.
3. Praeterea, Deus scivit Christum nascitu-
rum. Nunc autem nescit Christum nasciturum:
quia Christus nasciturus non est. Ergo non quid-
quid Deus scivit, scit. Et ita scientia Dei videtur
esse 7 variabilis.
Sed contra est quod dicitur lac. t*, quod apud
Deum non est transmutatio, neque vicissitudinis
obumbratio.
Respondeo dicendum quod, cum scientia Dei sit
eius substantia, ut ex dictis * patet; sicut substantia
eius est omnino immutabilis, ut supra* ostensum
est, ita oportet scientiam eius omnino invariabi-
lem esse.
Ad primum eruo dicendum quod Dominus z et
Creator, et huiusmodi, important relationes ad
creaturas secundum quod in scipsis sunt. Sed
scientia Dei * importat relationem ad creaturas se-
cundum quod sunt in Deo: quia secundum hoc
est unumquodque intellectum in actu, quod est
in intelligente. Res autem creatae sunt in Deo
invariabiliter, in scipsis autem variabiliter. – Vel
aliter dicendum est, quod Dominus et Creator, et
huiusmodi, important relationes quae consequun-
tur actus qui intelliguntur terminari ad ipsas crea-
turas secundum quod in scipsis sunt: et ideo
huiusmodi relationes varie : de Deo dicuntur, se-
cundum variationem creaturarum. Sed scientia et
amor, et huiusmodi, important relationes quae
consequuntur actus qui intelliguntur ' in Deo esse:
et ideo invariabiliter praedicantur de Deo.
Ad secundum dicendum quod Deus scit etiam
ea quae potest facere et non facit. Unde ex hoc
quod potest plura facere quam tacit, non sequitur
quod possit plura scire quam sciat, nisi hoc re-

feratur ad scientiam visionis ♦, secundum quam u. c
dicitur scire ea quae sunt in actu secundum ali-
quod tempus. Ex hoc tamen quod scit quod ali-
qua possunt esse quae non sunt, vel non esse l
quae sunt, non sequitur quod scientia sua sit va-
riabilis: sed quod cognoscat rerum vanabilitatem.
Si tamen aliquid esset quod ' prius Deus nesci-
visset et postea sciret, esset eius scientia variabilis.
Sed hoc esse non potest: quia quidquid est vel
potest esse secundum aliquod tempus, Deus in
aeterno suo scit. Et ideo ex hoc ipso quod po-
nitur aliquid esse secundum quodeumque tempus,
oportet poni quod ab aeterno sit scitum a Deo.
Et ideo non debet concedi quod Deus possit
plura scire quam sciat: quia haec propositio im-
plicat quod ante * nesciverit et postea sciat.
Ad tertium dicendum quod antiqui Nominales*
dixerunt idem esse enuntiabile, Christum nasci,
et esse nasciturum, et esse natum: quia eadem res
significatur per haec tria, scilicet nativitas Christi.
Et secundum hoc sequitur quod Deus quidquid
scivit, sciat: quia modo scit Christum natum, quod
significat idem ei quod est Christum esse nasci-
turum. – Sed haec opinio falsa est. Tum quia di-
versitas partium orationis diversitatem enuntiabi-
lium causal. Tum etiam quia sequeretur quod
propositio quae semel est vera, esset semper vera:
quod est contra Philosophum, qui dicit * quod
haec oratio. Socrates sedet, vera est eo sedente,
et eadem ' falsa est, eo surgente. – Et ideo conce-
dendum est quod haec non est vera, quidquid Deus
scivit, scit *, si ad enuntiabilia referatur. Sed ex
hoc non sequitur quod scientia Dei sit variabilis.
Sicut enim absque variatione divinae scientiae est.
quod sciat unam et eandem rem quandoque esse
et quandoque non esse; ita absque variatione di-
vinae scientiae est. quod scit aliquod enuntiabile
quandoque esse verum, et quandoque esse fal-
sum. Esset autem ex hoc scientia Dei variabilis,
si enuntiabilia cognosceret per modum enuntiabi-
lium. componendo et dividendo, sicut accidit in
intellectu nostro. Unde cognitio nostra variatur,
vel secundum veritatem et falsitatem, puta si, mu-
tata re, eandem opinionem de re illa retineamus r:
vel secundum diversas opiniones, ut si primo opi-
nemur aliquem sedere, et postea opinemur cum
non sedere. Quorum neutrum potest esse in Deo.

a) variantur. – varie codices. – Ergu^ creaturarum om. F; ceten
po«t Ergo addunt ct.
3) faciat. – facit B, idem pro sciat, scit. – Pro secundum, per codd.
y) cue. – Om. codice*.
i> quod ik>minus. – Haec et »equentia u»que ad Vel aliter dicen-
dum est incluMVc, omittunt codice* et cd. a; praanioo Vel aliter di-
cendum est, in fine aoluuoii pott dc Deo porvt cd. K
t) – Om. cd. 6; eadem pro quia secundum, secundum enim;
d. aut. prxeerd.
c) varie. – variantur quae cd. b.

r4) actus qui intelliguntur. – Om. cJ. a.
vel nan rise. – ve! etiam non rsic P. – Pro rariabiHtatcm. va-
rietatem BD.
t) quod. – culus este codices. – Pro nc/orlitct. nesciret ABCDE
<F. ueadmut set pF.
m) er hoc ipM. – ipso om. PaA,
ante – quandoque ABCDE.
dominates – nomhtabitet ACEO, naturales Fa.
» eadem. – eadem oratio codice», ea cd. a. |
xi; rrfOtejmui. – teneamus AHCDF.

QUAESTIO XIV. ARTICULUS XVI

Commentaria Cardinalis Caietani

ini.rB cloru*. – In corpore una conduriu, rcsponriva
quaerito affirmative : Scientia Dei non est variabilis. –
Probatur. Substantia Dei est omnino immutabilis : ergo
scientia Dei est omnino Invariabilis. – Probatur consequen-

tia: quia scientia est ipsa substantia Dei.
II. in responsione ad tertium, circa illud dictum, sci-
licet, *haec non est vera, quidquid Deus scivit, scit, si ad
enuntiabiha referatur*, dubium occurrit cx triplici capite.
Primo sic. Sicut cnuntiubilia quandoque sunt sera cl quan-
doque non. ct ideo prius scita nesciuntur, ita res quaedam,
puta Socrates, quandoque est ens ct quandoque non ergo
etiam res corruptibiles prius scitae nesciuntur: ergo nulla
est differentia inter cnuntiubilia ct re* quoad hoc cuius
oppositum << linent habetur. – Consequentia patet. Et pro-
portio probatur, quia non magis fundat scibile verum
quarn en*; unumquodque enim cognoscibile est, secundum
quod est ens. – Et confirmatur. Quia sicut Deus ab aeterno
intuetur nativitatem Christi pro tali tempore, ita hoc cnun-
tiabile, *Christus nascitur*, pro eodem tempore ct sicut
intuetur non esse nativitatis Christi pro aliis temporibus,
ita fahitatem praedicti enuntiabis: ergo, sicut non dicitur
nescire nativitatem Christi quam scivit, sic non debet con-
cedi nescire illud cnuntiabile quod scivit.

Secundo sic. Optime sequitur, *Deus nescit aliquid eorum
quae scivit, ergo pauciora scit quarn scivit*. Consequens
dicitur non concedendum, in responsione ad secundum,
quia implicat sensum compositum. Consequentia autem
probatur: quia minutus est de facto numerus «citorum.

Tertio sic. Deu* scivit aliquod cnuntiabile quod nescit:
ergo scire suum transivit in nescire: ergo variatio est in
scientia Dei. Nec videtur sufficere responsio posita in lit-
tera: quia non idem esse iudicium de cnuntiabili et dc re,
littera sustinet.

III. Ad evidentiam huius materiae, notanda sunt duo.
Primo quod inter cnuntiabile ct rem haec est differentia,
ad propositum, quod enuntiatio, eadem manens ct perse-
verans. mutatur dc veni in falsam, ct consequenter dc scibili
in noscibilem, ct c converso, ut patet: res nutem, si muta-
tur de esse in non esse, «ut e converso, non perseverat. Et
propterca non potest demonstrari una ct eadem res manens,
modo scibilis, ct modo ncsdbilis, sicut una enuntiatio.

Secundo advertendum est, quod dc variatione scientiae

Dei potest dupliciter esse sermo. Primo, cx parte actu*
sciendi. Et sic omnino est immutabilis, tam actu quam
potentia, ut dicitur in responsione ad secundum; qunrnvi
scientia visionis potuisset ad plura vel pauciora determinari
ab aeterno. absolute loquendo. Sed semel determinata,
omnino cx pane Dei invarinbili* est. Alio modo, cx parte
scitorum. Et sic, non quoad res. sed quoad cnuntiabili-,
nihil prohibet ipsam mulari: quia mutatio ista nullam
mutationem ponit in Deo, sed in cnuntiabili scito; qui-
scilicet mutatur de scibili in ncscibilc, ct c converso.

IV Ex his autem patet responsio ad obiecta . . *Ad pri-*
mum enim, iam assignata est differentia inter rem ct enun-
tiationem illius, quarc non est eadem ratio, etc. – Et ad
confirmationem nihilominus addendum est, quod res, sci-
licet nativitas Christi, determinat sibi certum sui esse tem-
pus: enuntiatio autem, scilicet *Christus nascitur*, nullum
certum tempus consignificat, sed praesens in communi, seu
vage, secundum tempus quo formatur aut profertur. Et
ideo modo est \crum. ct modo falsum* quia alicui prae-
senti adaequatur, ct alicui non, peneveran* tamen idem
omnino. Quod non potest dici dc re, quae certum habet
sui <<K tempus praesens.

.Id *secundum* autem, conceditur, referendo ad cnuntia-
bilia, ex parte eorum. Nec oppositum docuit littera m re-
sponsione nd secundum: quoniam ibi est sermo dc aug-
mento ct diminutionc scientiae divinae cx parte Dei; ct
reputatur inconveniens augmentatio non solum dc facto,
sed dc possibili. Et propterca, quantum est ex parte Dei,
negandum est pium scire quam sciat. Et quod haec sit
mens litterae, patet: quin potentiam Dei ad determinandam
scientiam visionis pertractat, inferens non debere concedi
Deum posse plura scire quam sciat, propter sensum com-
positum inferentem mutabilitatem cx parte Dei; quia infert
scientiam Dei iam determinatam, posse a Deo mutari.

Ad tertium vero, negatur sequela, ut patet cx dictis -; . Nea.
quia hoc non est propter variationem scientiae, sed sciti.
Et licet non sit idem iudicium dc re ct enuntiatione, quoad
hoc quod idem, se salvo. mutetur dc scibili in non scibile,
ut dictum est -; tamen quoad hoc, quod variatio utriusque
non redundat in variationem divinae scientiae, idem est
iudicium. Et quoad hoc adducitur in littera declaratio a
simili, cx rerum \ariationc sumpta* non quoad primum.

ARTICULUS DECIMUS SEXTUS

UTRUM DEI S DE REBUS HABEAT SCIENTIAM SPECUI VTIVAM

De Verti», qu. m., an. 3.

i) decimumsextim sic proceditur. Videtur
quod Deus dc rebus non habeat scien-
tiam speculativam. Scientia enim Dei
est causa rerum % ut supra * ostensum
•A,t- est. Sed scientia speculativa non est
scitarum. Ergo scientia Dei non est specu-

2. Praeterea. Scientia speculativa est per abs-
traciionem a rebus: quod divinae scientiae non
competit. Ergo scientia Dei non est speculativa.

Sed contra, omne quod est nobilius, Deo est
attribuendum. Sed scientia speculativa est nobi-
lior quam practica, ut patet per Philosophum in
• «Λ/τηT^!. pnnneipio 3/c'M/ArxL Ergo Deus habet dc rebus
sc*cnl*am speculativam.

Respondeo dicendum quod aliqua scientia est

speculativa tantum, aliqua l practica tantum, ali-
qua vero secundum aliquid speculativa ct secun-
dum aliquid practica. Ad cuius evidentiam, scien-
dum est quod aliqua scientia potest dici specu-
lativa dupliciter. Primo, ex parte rerum scitarum,
quae non sunt operabiles a sciente; sicut est r
scientia hominis dc rebus naturalibus vel divi-
nis. Secundo, quantum ad modum sciendi: ut
puta si aedificator consideret domum definiendo
ct dividendo et considerando universalial praedi-
cata . ipsius. Hoc siquidem est operabilia modo
speculativo considerare, et non secundum quod
operabilia sunt: operabile enim est aliquid per
applicationem formae ad materiam, non per re-
solutionem compositi ' in principia universaliala for-

a) *rerum*. – *uniorum* U.
p) *aliqua*, – fc.o «JJunt ctxfiet*.
y; *cd*. – Om. codke», post *homini/* poaunt u *K*

ΛΔ *praedicata*. – *fancipia* h*D. *fractica* pD. – Pro /A* *rqrtddee*.
Hoc non E, *enim* Cereri et cd. *a*, *ttuiwwdl* ratR cJ. K
t) cvropnr/. – ACIM*.

mafia. Tertio, quantum ad finem : nam *intelle-*
ζ *cus practicus differt fine* . a *speculativo*, sicut
iV A* dicitur i° ΠΙ *de Anima* *. intellectus enim practi-
cus ordinatur ad finem operationis: finis autem
intellectus speculativi est consideratio veritatis.
r. Unde, si quis’ aedificator consideret qualiter pos-
set fieri aliqua domus, non ordinans ad finem
operationis, sed ad cognoscendum tantum, erit,
quantum ad finem, speculativa consideratio, ta-
men dc re operabili. – Scientia igitur quae est
speculativa ratione ipsius rei scitae, est specu-
lativa tantum. Quae vero speculativa est vel se-
eundum modum vel secundum finem °, est se-
cundum quid speculativa ct secundum quid praefica. Cum vero ordinatur ad finem operationis,
est simpliciter praefica.

Secundum hoc ergo, dicendum est quod Deus
dc seipso habet scientiam speculativam tantum:
ipse enim operabilis non est. Dc omnibus vero
aliis habet scientiam ct speculativam et praeficam.
Speculativam quidem, quantum ad modum: quid-
quid enim in rebus nos speculative cognoscimus
definiendo et ‘ dividendo, hoc totum Deus multo
perfectius novit. Sed dc his quae potest quidem
facere, sed secundum nullum tempus facit, non
habet practicam scientiam, secundum quod praefica
scientia dicitur a fine. Sic autem habet practi-
cam scientiam de his quae secundum aliquod

tempus facit. Mala vero, licet ab eo non sint
operabilia, tamen sub cognitione praefica ipsius
cadunt ., sicut ct bona, inquantum permittit vel . o 4^h. m.
impedit vel ordinat ea: sicut ut aegritudines ca-
dunt j»ub praefica scientia medici, inquantum per
artum suam curat eas.

Ai» primum ergo dicendum quod scientia Dei
est causa, non quidem sui ipsius, sed aliorum:
quorundam quidem actu, scilicet eorum quae se-
cundum aliquod tempus fiunt; quorundam vero
virtute, scilicet eorum quae potest facere, ct ta-
men nunquam fiunt.

Ad secundum dicendum quod scientiam esse ac-
ceptam a rebus scitis, non per se convenit scien-
tiae speculativae, sed per accidens, inquantum est
humana.

Ad id vero quod in contrarium obiicitur, di-
cendum quod de operabilibus perfecta scientia
non habetur, nisi sciantur inquantum operabilia
sunt. Et ideo, cum scientia Dei sit omnibus modis
perfecta, oportet quod sciat ca quae sunt a sc
operabilia, inquantum huiusmodi, et non solum
secundum quod sunt speculabilia ’. Sed tamen
non receditur a nobilitate speculativae scientiae:
quia omnia alia a se videt in seipso, seipsum
autem speculative cognoscit; et sic m speculativa
sui ipsius scientia, habet cognitionem ct specula-
tivam et practicam omnium aliorum.

ζ) /far. – Om. DFG. poat *speculativo* ponunt ADCE.
rj *L’nde, it quit.* – *Si ergo* oxb-c» cx ah
0) rc/ MVNN^um mnJum rc/ iccmnJwm /nrw. – accvnjum moJum
rc/ *ttcunJxm Jtnem* D. *fccun.tum* rnoJum rr/ PaE

<1. – Om. ACDEFG.
ccundum qtdad ivit rptcvlabilia. – *ruit* t/ceu-
latij”^ FGaE

Commentaria Cardinali» Caietam

* Q. ntn. it.

Tmn.es clarus. – In corpore duo primo, in communi
distinguit scientiam speculativam ct practicam; secundo,
respondet quaesito ..

II. Quoad *primum*, distinctio est ista. Scientia quaedam
est speculativa tantum, quaedam practice tantum, quaedam
secundum quid praefica et secundum quid speculativa. –
Declaratur sic. Scientia dicitur speculativa tripliciter, scilicet
cx obiecto, aut modo, aut fine: ergo quaedam est specu-
lativa tantum, etc. Antecedens declaratur cxmplaritor. Con-
sequentia probatur: quia speculativa ex obiccto. est spe-
culativa tantum; speculativa vero cx modo tantum, aut
fine tantum, est secundum quid praefica ct secundum quid
speculativa; quae vero nullo horum modorum speculativa
est. relinquitur quod praefica tantum sit.

111. Circa hanc panem, adverte *primo* quod practicum
ct speculativum hic sumitur non solum ut sunt conditiones
scientiae secundum sc, sed etiam cx parte scientis. Et pro-
pterva dicitur quod ars domificativa non intendentis do-
mificorc, est speculativa ex line, ct practice cx modo ct
obiccto: glossandum est enim dc fine *cx parte scientis*,
ct non *ipsius scientiae*. Quoniam si loquimur dc tine ipsius
scientiae, ipsa est etiam praefica cx fine: quoniam finis
cius est domificatio. Et hoc si adverteris, deludes irrationes
adversariorum.

Adverte *secundo* quod, sicut speculativa est tripliciter, ita
practice. Prima cx obiccto, modo ct fine etiam scientis: ct
haec est tantum praefica. Secunda ex obiecto, modo ct fine
scientiae, non scientis et hacc est vere praefica; sed in lit-
tera dicitur secundum quid speculativa, cx parte finis scien-
tis. Tertia cx obiecto, sed non modo neque fine scientiae:
et hacc est ction secundum quid practice, scilicet ex pane
obiccti, ct secundum quid speculativa, scilicet cx modo ct
fine scientiae; quia sc concomitantur; cum enim aliquid
practice scitur, iam cx sc ad opus ordinatur, ct c converso.

Adverte *tertio*, quod per speculativam cx modo tantum,
idest dc obiccto operabili modo speculativo, non intclligitur
scientia dc operabili in universali: quoniam scientia dc
operabili, sive sit per principia proxima operationis, sive
per principia remoto ct univcrxalia operationis, sub eodem
membro cadit. Sed intclligitur scientia de operabili, scrutans
non quomodo res fiat, sed quid est. etc., ut in littera di-
citur. Talis enim cognitio non spectat ad artifices, sed ad
philosophos; qui. cum sciant quid est cithara aut domus,
scientiam tamen illa faciendi non habent.

IV. Quoad *secundum* ♦, tria dicuntur: primo, comparatur . CL ca. . .
scientia Dei ad ipsum Deum; secundo, ad alia a sc; tertio,
respondetur cuidam tacitae obicctioni. – Dc *primo*, ponitur
conclusio: Scientia Dei dc seipso est speculativa tantum.–
Probatur: quia ipse non est operabilis.

De *secundo*, ponitur conclusio Scientia dc aliis α sc,
est speculativa, et practice etiam diversimode. – Probatur
primo quod sit speculativa. quia omnia novit modo spe-
culativo, qui»! sunt, etc. Deinde quod sil praefica diver-
simode. quia dc tactibilibus quae nunquam fiunt, practicam
habet virtute, idest cx obiccto et modo ct fine scientiae,
non fine scientis; dc his vero quae dc tacto quandoque
fiunt, habet practicam simpliciter ct actu.

Obicctio autem cui respondetur, eu. quia mala non facit
Deus, neque sunt dc numero factibilium aut tactorum a
Deo: quomodo ergo haec ad scientiam practicam specta-
bunt?- Respondetur quod, sicut medicina est non solum
sani, sed aegri, ita scientia Dei, non faciendo, sed permit-
tendo, ordinando, impediendo, etc.

V. Adverte hic. quod dc scientia Dei possumus loqui
dupliciter. Primo *absolute*, secundum quod in «c «t. Et
sic, cum sit una ct simplex, praehabens in sc eminenter
omnem «dcfttiac perfectionem, neque est praefica neque
speculativa, sed altius quid eminenter continens utrumque.

• Qu. I. tft.
et CoeasciM.

iuxta ea quae in prologo dicta sunt . Alio modo, *in re-
spectu talis sciti* : et sic dicitur hic de ea quod est specu-
lativa aut practica. Respectu quidem huius sciti quod est
essentia sua (non ut essentia est adaequatum obiectum
scientiae, sic enim pertinet ad scientiam Dei absolute; sed
ut est quoddam speciale scitum distinctum contra nlia scita,
scilicet olia a Deo), est speculativa: respectu vero aliorum,
est practica etc., ut in littera dicitur.

• er. eira. Π.
• Qu- It, ert.i.

VI. Circa positas conclusiones *dubium occurrit ex Scoto.
Ipse siquidem in Prologo Primi *Sententiarum* ♦, tenet op-
positum primae conclusionis, dum definit scientium Dei de
scipso esse simpliciter practicum: «ut nihil sibi deesse quin
sit practica, nisi quod voluntas Dei non est bona ex re-
gula, sed naturaliter ex scipsa. Et in xxxvm distinctione
Primi *, tenet oppositum secundae conclusionis, quoad
hoc quod Deus habet scientiam practicum de aliis u sc: xult
enim quod non habeat scientiam practicum de aliis n sc,
sed speculativam.

Ratio eius contra primam conclusionem consistit in hoc.
Scientia de essentia Dei est prior naturaliter umore illius
essentiae, et rectificativa illius: ergo est practica. – Et ut
rationem pro conclusione in littera positam, scilicet quia
Deus non est opcrabilis, respondet quod Deus est opera-
bitis, idest attingibilis per operationem immanentem, amo-
ris scilicet

Ratio vero contra secundam, consistit in hoc. Nulla no-
titia de rebus ante determinationem divinae voluntatis di-
ctat res esse agendas ergo nulla est ibi notitia practica de
rebus. Antecedens patet. Et consequentia probatur; quiu
scientia practica est dictativa ut operandum. - In Prologo
autem fundat se super prioritate, sic. Nulla notitia de re-
bus etc., est prior actu voluntatis divinae etc.: ergo non
est practica.

• Qu.ir.trt.:

VII. Ad has autem obiectiones, suppositis his quae in
prologo* dicta sunt, et in quaestione speciali *de Praxi*,
non est difficile respondere.

• Qo. t, tft.4.

Ad primam enim, neganda est consequentia, quidquid
sit de antecedente: plus enim exigitur ad notitiam practi-

eam, ut ibi patuit. – Solutio rationis nostrae α Scoto data,
valeret quidem, si Deus, aut operatio qua a se amatur,
fieret, vel etiam regularetur scientia practica. Oportet nam-
que omnem causam esse causam vel operationis vel effe-
ctus: scientia autem practica *causam* sonat, ut patet ex
nomine, et IX *Metaphys* *. Et respectu quidem creaturarum
factibtlum. causa in Deo ponitur in ordine ad effectum,
non in ordine ad factionem: quia illa est substantia Dei.
Respectu autem ipsius Dei, quoad neutrum poni potest,
quia nec ipse nec operatio finis aut pendet. Ridiculum ergo
est audire Deum esse operabilem scientia sua practica.

Ad obiectionem vero *contra secundam conclusionem*
primo loco factam, negatur consequentia. Falsum enim ma-
nifeste est quod notitia practica debeat esse dictaivo ad
operandum: ntis est enim quod sit regulative. *ilrs* enim
domiticativa non dictat dornificandum esse: imo est indif-
ferens ad opposita, ut patet IX *Metaphys* .

aw’

Et per hoc patet responsio ad obiectionem secundo loco
adductam. Falsum quippe est assumptum: quoniam, ut di-
citur IX *Mefaphys* . *, potentia rationalis, quam constat esse
notitiam practicum, determinatur non appetitu, et non e
converso; et ideo praesupponitur non appetitu ut inditferens.
Unde mirum est de isto homine, quomodo praedarum
eius ingenium non advertit quod, quemadmodum ars do-
minant!v« absolute praevenit actum voluntatis, et praeve-
nitur α voluntate ut determinative ipsius ad operandum,
et praevenit exceutionem, scilicet ipsam domificationem;
ita rationes omnium operum factibilium α Deo, naturali-
ter in essentia divina relucet, praeveniendi omnem volun-
tatis netum; sed praeveniri eas oportet a voluntate divina,
ut determinantur ad operandum. Unde quaedam rationes
sunt determinatae ad operandum, et quaedam non, ut in
littera dicitur. Et illae etiam quae determinatae sunt a di-
vina voluntate, praeveniunt exceutionem, scilicet factionem
ad extra. Nec refert ad propositum utrum potentia execu-
tive in Deo sit ipsa voluntas, an tertia potentia: quoniam
etiam ipsa voluntas, ut determinans, praecedit, et ut exc-
quens, sequitur.

· kJ- «.In-

QUAESTIO DECIMAQUINTA
DE IDEIS

IN TRES ARTICULOS» DIVISA

Post considerationem de scientia ■ Dei, restat considerare de ideis *. Et circa hoc quaeruntur tria. Primo: an sint ideae.

Secundo: utrum sint plures, vel una tantum. Tertio: utrum sint omnium quae cognoscuntur a Deo.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IDEAE SINT

Infra, qu. m t., 3; I dht. xrx»i, qu. u, art. i; De Verit., qu. tn, ere i; I Sfttaphys.. lut. it.

Id primum sic proceditur. Videtur quod ideae non sint \ Dicit enim Dionysius, vu cap. de Div. Nom. ♦ quod Deus non -^cognoscit res secundum ideam. Sed ideae non ponuntur ad aliud, nisi ut per eas cognoscantur res. Ergo ideae non sunt.

2 Praeterea, Deus in scipso cognoscit omnia 7, ut supra * dictum est. Sed scipsum non cognoscit per ideam. Ergo nec alia.

3. Praeterea, idea ponitur ut principium cognoscendi et operandi. Sed essentia divina est sufficiens principium cognoscendi et operandi omnia. Non ergo necesse est ponere ideas.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro Octoginta trium Quaesi. *: Tanta vis in ideis constituitur, ut, nisi his intellectis, sapiens esse nemo possit.

Respondeo dicendum quod necesse est ponere in mente divina ideas. Idea enim gracc. latine forma dicitur: unde per ideas intelliguntur formae aliarum rerum, praeter ipsas res * existences. Forma autem alicuius rei praeter ipsam ' existons, ad duo esse potest: vel ut sit exemplar eius cuius dicitur forma; vel ut sit principium cognitionis ipsius, secundum quod formae cognoscibilium dicuntur esse in cognoscente. Et quantum ad utrumque est necesse ponere ideas.

Quod sic patet. In omnibus enim quae non a casu generantur, necesse est formam esse ꝑ finem generationis cuiuscumque *. Agens autem non

ageret propter formam, nisi inquantum similitudo formae est in ipso. Quod quidem contingit dupliciter. In quibusdam enim agentibus praeexistit forma ꝑ rei fiendae secundum esso naturale, sicut in his quae agunt per naturam; sicut homo generat hominem, et ignis ignem. In quibusdam vero secundum esse intelligibile, ut in his quae agunt per intellectum; sicut similitudo domus praeexistit in mente aedificatoris. Et haec potest dici idea domus: quia artifex intendit domum assimilare formae quam mente concepit.

Quia igitur mundus non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, ut infra * patebit. necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cuius mundus est factus. Et in hoc consistit ratio ideae.

An PRIMUM ERGO DICENDUM quod DeUS ΠΟΠ Πtelligit res secundum ideam extra se existentem. Et sic etiam Aristoteles improbat * opinionem Platonis de ideis, secundum quod ponebat * eas per se existentes, non in intellectu.

An secundum dicendum quod. licet Deus per essentiam suam se et alia cognoscat, tamen essentia sua est principium operativum aliorum, non autem sui ipsius *: ct ideo habet rationem ideae secundum quod ad alia comparatur, non autem secundum quod comparatur ad ipsum Deum.

Ad tertium dicendum quod Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum. Unde idea in Deo nihil est aliud quam Dei · essentia

i) de scientia. - scientiae ABCDEG.
β) i«L - iMHf in />co B.
fj omnia - alia ACF.G, omnia alia a if II.
praeter ipsas res. - per se codice* et cd. a.
ci pratter ipsam,-praeter fpsammef «D. praeter pA. praeter ipsam ran ·λ., per ipsam pF, per se cd. a.

ç» necesse est formam esse. - necesse est ponere formam G, «Γ- cesse est esse /onnam ACDEF.ib.
rj forma. - similihtda ACDEFG.
0) sui ipsius. - ipsius ACEI Gb. ipnus ideae ci. a. - Ante ideo Val. omitunt et.
) Dei. - hui codice*.

Comnientai'ia Cardinalis Caietant

x titulo nihil aliud notandum est, nisi quod quid nominis ideae tn corpore dedarntur. In corpore tria: primo, proponit conclusionem respondendam quaesito; secundo, assignat quid nominis ideae*; tertio, probat conclusionem rcipomivam *.

II. Quoad primum ♦ condusio resporuiva quaesito affirmative est: Necesse est ponere ideas in mente divina. -

Ubi adverte quod esse in mente sumitur formaliter. idest inquantum mens csL Hoc autem est esse obiectivo, ut intellectum in intelligente; ct non ut forma in eo cuius est formo. Sensus ergo conclusionis est, quod necesse crt ponere ideas obiectivo in intellectu divino.

III. Quoad secundum ♦ idea significat fornum alicuius · cf. ■*· »· rci praeter rem ipsum existentem. Et dedantur cx idionuto

• i
«p. u. s. -
S.TK *ti' »v.
· op.
mtdit Cl
«Γ. »1.

graeco. – Si vis ideae diffusc definitionem videre, lege qu. m
dc Veritate art. t.

IV. Quoad *tertium* -, probatur conclusio proposita, sic. Mundus non est factus a casu, »ed est factus n Deo per intellectum agente: ergo forma rnundi est tinis suae gene-
rationis: ergo in mente divina est forma, ad similitudinem cuius mundus est factus; ergo in mente divina est idea.

Antecedens, quoad utramque partem, supponitur, ut inferius monstrandum in loco suo. – Prima autem conse-
quentia probatur cx illa maxima, *in omnibus quae gene-
rantur non a casu, forma estfinis generationis*. – Secunda vero consequentia duo infert; scilicet, ct quod fonmi ad cuius similitudinem etc., est in Deo; ct quod est tali modo, scilicet in mente divina, idest objective. Et quoad utrum-
que in littera probatur. Quoad primum: quia commune est omni agenti prachabcre similitudinem intentae formae. Quoad secundum vero, est differentia inter agens naturale et a proposito, in modo habendi illam similitudinem quia illud secundum esse naturale, ut patet in igne; hoc secun-
dum esse intclligibilc, ut patet in artifice. Si ergo Deus est agens per intellectum, ergo etc. – Tertia deinde con-
sequentia probatur; quia in hoc consistit ratio ideae. Pro-
batur: ratio ideae est, ut sit forma praeter rem, exemplar rei, ct principium cognitionis, etc.

V. Advenc hic diligenter, quod in littera caute dicitur quod idea ponitur *ut exemplar*, et non dicitur *ut princi-
pium essendi*. Quia principium essendi sonaret formam qua agens agit: idea autem non significat talem formam, sed formam quam agens concipit, ad cuius similitudinem ope-
ratur. et non qua operatur. Et hoc est proprie exemplar. Et proptcrca tn exemplo de domificatore expresse subiun-
gitur, quod idea domus est *forma quam mente concipit*, et non nr* domificativa.

Similiter, cum littera dixisset quod idea est principium cognitionis, statim addidit limitationem, *secundum quod
formae cognoscibilium dicuntur esse in cognoscente*. Quasi diceret: Non dico quod idea est principium cognitionis (quia hoc sonaret quod ipsa esset ratio cognoscendi ut species intclligibili»); sed quod ipsa est principium cogni-
tionis *eo modo quo formae cognoscibilium objective ni eo-
gnoscente existentes, principia cognitionis ipsarum rerum cognoscibilium dicuntur*. Et quoniam in pcnultimo con-
sequente totum hoc continebatur, scilicet forma mundi praeter mundum existens, et causalius exemplaris, ct modus essendi intclligibilitcr seu objective; ideo mento ultima con-
sequentia cx his quae ad rationem ideae spectant, ct iam posita erant, probatu eat, praegnantibus verbis, scilicet, *el
in hoc consistit ratio ideae*.

VI. In responsione ad tertium, dubium occurrit: quia falsum ct inconsonans videtur, quod idea sit essentia di-
vina. *Falsum* quidem, inquit Scotus, in l. dist. xxxv, quia tota ratio ideae salvatur in lapide habente esse obiectivum in intellectu divino: ergo idea in Deo non est essentia di-
vina. – Antecedens patet applicando totum ideae rationem. Et confirmari posset assumendo definitionem positam in Qu. *de Ver.*, qu. m, art. i, ct eam quae cx hoc articulo habetur: scilicet, quod est forma alicuius rei praeter ipsam rem, exemplar, atque principium sic cognitionis eiusdem. – Consequentia autem probatur; esse obiectivum non est esse rcalc, sed est esse diminutum; ergo non est essentia divina.

/namsonans autem, quia idea aut est essentia divina *ut est*, aut essentia divina *ut est obiecta intellectui di-
vino*. Si primo modo (ut in articulo sequenti innuitur, ubi dicitur quod idea est essentia divina *sic imitabilis*: hoc enim convenit essentiae divinae secundum quod ens est), male ergo responsum est ad principale quaesitum articuli. Et probatur sequela. Quaestioni *an est* dc re habente esse in rerum natura ct in intellectu, male respondetur affirma-
tive per esse quod habet in intellectu, praetermisso esse in rerum natura: sicut quaerenti an sphaera ignis sit. male responderetur quod est in intellectu. Et ratio est. quia esse in intellectu est esse secundum quid, esse in rerum na-
tura est «se simpliciter* quaestio autem *an est* quaerit dc esse simpliciter ct proptcrca, si respondeatur dc esse in

mente, insinuat quod illa res non habet aliud esse, sed esse in mente est cius esse simpliciter. Si igitur idea est essentia secundum esse rcalc, male responsum est quae-
sito: *nccesse est ponere ideas in mente divina*. – Si autem idea est essentia ut obicctn eat intellectui divino, male ergo dictum est quod est ipsa essentia divina. Quoniam essentia divina ut obiecta. non habet esse rcalc, sed obiectivum. Et ai, per impossibile, essentia divina non esset in rerum natura, ct esset obiecta intellectui, ideae ratio salvaretur. Ideam ergo esse idem quod essentia, est per accidens, imo superfluum; quia natura cuiusque rei est obiecta intellectui divino, secundo tamen, etiam si nunquam idcntificarcitur essentiae divinae ut obiecta est intellectui divino*, quoniam ipsa cognoscitur α Deo non solum ut est in priori obiccto, sed secundum sc. – Huc rationes non sunt cx Scoto for-
mnlitcr: sed ut veritu elucescit, partira cx ipso, pxrtim cx littera cav formandas credidi.

VII. Ad evidentiam horum, duo videnda sunt, cx quibus solutio omnium pendet: primo, *quomodo idea se habeat
ad esse*; secundo, *quid sit esse obiectivum* -.

Quoad *primum*, scito quod, ut cx allegatis lods- patet, 'a.wxpt dc ratione ideae est eue exemplar rei. De ratione autem exemplans est esse formativum rei, mediante agente per intellectum. Unde ibidem - dicitur quod, si omnia agerent de neccisitate naturae, non ponerentur ideae. Dc ratione

autem formatin sic, est cue in mente: nunquam enim exem-
plar aliquod est sic formativum, nili potentia remota, niri sit tn mente. Et si est in mente tantum, formativum sic salvatur. Modus ergo essendi exemplaris necessarius est esse in mente: ceteri nutem modi essendi sunt per accidens, absolute loquendo. Et proptcrca in littera quaestioni *an
est* dc ideis, responsum est quod sunt in mente divina. Esse namque in mente est simpliciter necessarium esse idea-
rum, ct formalitcr convenit ideae ut idea est. Nec curavit Auctor dc esse idearum in rerum natura, ut Platoni ascri-
bitur: quoniam hic theologiam tradebat, et dc divino intel-
lectu. illa nutem discussio mctaphysicalis est, ct ad tracta-
tum dc Separatis Substantiis spectans. Unde patet quod idea in Deo est, formalitcr loquendo, *essentia divina ut m mente
est divina*. Nec oppositum in illis verbis sequentis articuli dicitur quoniam ly *imitabile* claudere intclligitur in sc ra-
tionem exemplaris. Ac per hoc, ut cx dictis * patet, idea dicitur essentia divina ut exemplar est. idest ut fonnativa est rei medio intellectu. Hoc autem patet non convenire essentiae secundum quod est mere naturaliter, sed secun-
dum quod est obicctn divinae menti.

VIII. Sed *quid est esse sic, scilicet obiective*, quod se-
cundo loco videndum erat *? – *Scotos*, in l. dist. xxxvi, de-
terminat quod esse cognitum non est esse rcalc, absolutum aut respectivum; nec est esse relativum secundum ratio-
nem; sed est CMC diminutum rei. sive absolute sive re-
lative, quoti vocatur *esse secundum quid*; ita quod res habens talem modum essendi. fundat relationem rationis ad intellectum. Putatque lapidem etc., entia producta esse ab aeterno a Deo, per actum intellectus divini, in tali esse; el huiusmodi entia secundum quid esse; ct vocari *ideas*, quia c»\$ conveniunt omnes conditiones idearum, ut ar-
guendo fuit deductum -.

Ego autem, peripatetico lacte educatus, ac in aere, ut aiunt, loqui nesciens, praeter latitudinem entis rcalis. solum ens rationis novi (V * et VI *Metaphys.* ♦*), Ens nutem rationis relationem aut negationem didici a s. Thoma, in Qu.de *Ver.*, qu. xxi. art. i. Unde, cum esse obiectivum non sit modus essendi secundum rem. neque sit negatio, restat quod sit esse relativum secundum rationem, in com-
muni loquendo. Sed quoniam esse divinum est tantae ex-
cellentiae, ut omnes essendi modos, sive extra animam sive in anima, eminenter prachabeat, oportet ut eue naturale ipsius divinae essentiae sit non solum ordinis intelligibilis, ct in actu purissimo, sed sit etiam (ct non per accidens) esse obiectivum eiusdem respectu intellectus sui alioquiti non omnes etsendi modos unico modo eminentissime con-
lineret. Ac per hoc, nec essentia divina ut obiecta intel-
lectui, habet eue diminutum; nec aliqua res. ut obiecta di-
vino intellectui, habet esse diminutum. Et de essentia divina

* *a.*. «uin. u

' (X

'a.wxpt

Su,Drfr.

"".. Λ..

<£«».

VB1
, C3C

quidctu manifeste sequitur: quia cius esse obiectivum est esse naturale ipsius Dd, propter cius eminentiam. Dc aliis vero sequitur ex eo, quod alia non aliter possunt obiici Deo. quam in obiccta essentia divina nihil cnim Deus intclligit extra se, sed omnia in sc tantum. Ita quod in sc cognoscit utrumque, scilicet et lapidem in essentia obiccta, ce lapidem absolute; ct lapidem hunc, ct lapidem in anima mea, etc.: omnia cnim haec novit, sed modus quo hacc obiiciuntur, est unus, scilicet in essentia divina. Et consequenter esse obiectivum rerum respectu intellectus divini, non est esse relativum, sed absolutum rcalissimum, scilicet esse Dei. Et quia idea in Deo, dc qua est sermo, significat res secundum tale esse, ideo merito dictum est quod est ipsa essentia divina, etc.

IX. *Ad primam* ergo obicctioncm * in oppositum, negatur sequela. Ad probationem autem, dicitur quod, licet esse obiectivum in communi non sit rcalc, esse tamen obiectivum apud intellectum divinum est rcalc.

Jd *secundam* autem, iam patet quod idea in Deo est essentia divina ut obiccta divino intellectui, etc. Et cum arguitur, *ergo male dictum est quod essentia sit*, negatur sequela. Tum quia non est dictum quod est essentia inquantum habet esse naturale. Tum quia, si hoc sine reduplicatione fuisset dictum, verificaretur, propter unitatem utriusque in Deo. Essentia cnim divina habet utrumque modum essendi eminenter, in suo unico excellentissimo modo essendi : ct propterea, offirmando identitatem ideae cum essentia, non sequitur formaliter. loquendo more

humano, *ergo affirmatur identitas cum essentia inquantum est in rerum natura*. In littera autem non affirmatur hoc secundum, sed primum. Et ideo illae duae consequentiae, quae obiictendo sublunctae sunt, scilicet, *ergo ideam in beo esse idem cum essentia divina, est per accidens*, ct. *ergo est superfluum*, nihil valent: quia identitas cum essentia est per se ct necessaria, cx eo quod nihil potest obiici intellectui divino nisi in essentia divina. Ita quod modus quo res obiecuc obiiciuntur, necessario est esse in obiccta essentia; ulioquin Deus intelligent aliquid extra se, ct vilesceret cius intellectus, ut XII *Metaphys.* . patet. Unde falsum et impossibile est quod lapis oblidatur Deo °.†. in scipso lapide objective. Quod tnmcn argumentum assumit ct supponit, cx ignorantia mctuphysicac.

Ad illam autem hypotheticam deductionem, *si essentia divina non esset in rerum natura, ct esset obiccta suo intellectui, salvaretur ratio ideae: ergo identitas ideae cum essentia est per accidens*, admissa conditionall, negatur ulterior sequela. Imo sequitur oppositum: quia stante illa conditionall, idea esset ipsa essentia ut obiccta. – Et si dicatur, *ergo ideam esse essentiam divinam secundum esse reale, est per accidens*, negatur sequela. Quoniam esse obiectivum essentiae divinae, apud intellectum Dei, non est per accidens rcalc, sed per se, cx eminentia propria ipsius. Sed falli multos contingit in hoc, cx eo quod consideratur esse obiectivum *absolute*, ct rcalc *absolute*, quae constat non esse idem; cum hic sit sermo dc esso obiectivo *tali*, ct *tali* rcali, cx quibus oritur identitas; balbutiendi tnmcn accepta licentia.

ARTICULUS SECUNDUS

U TRUM SINT PLURES IDEAE

Infra, qu. XUV. βπ. V, qu. xi.ni, art. i. xd s; i *Sent.*. JùL rein. qu. il, Art. s; III, disk xiv. art. 3. qa* 3; I *Cont. Genl.*, ap. uv; *IK* ^>f., qu. hj, art. Pi, ed ia, iJ; *IK Verity* qu. nJ, art. 3; *Qitodl.* IV, qa. *t*.

Secundum sic proceditur . Videtur quod non sint plures ideae. Idea cnim in Deo est eius essentia. Sed essentia Dei est una tantum. Ergo ct idea est una .

2. Praeterea, sicut idea est principium cognoscendi et operandi, ita ars et sapientia. Sed in Deo non sunt plures artes ct sapientiae. Ergo nec plures ideae.

3. Si dicatur quod ideae multiplicantur secundum respectus ad diversas creaturas, contra: Pluralitas * idearum est ab aeterno. Si ergo ideae sunt plures, creaturae autem sunt temporales, ergo temporale erit causa aeterni.

4. Praeterea, respectus isti aut sunt secundum rem in creaturis tantum, aut etiam in Deo. Si in creaturis tantum, cum creaturae non sint ab aeterno, pluralitas idearum non erit ab aeterno, si multiplicentur solum secundum huiusmodi 7 respectus. Si autem reulitcr sunt in Deo, sequitur quod alia pluralitas rcalis i sit in Deo quam pluralitas Personarum : quod est contra Damasce-num, dicentem * quod in divinis omnia unum sunt, praeter *ingenerationem* ., *generationem et processionem*. Sic igitur non sunt plures ideae.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaest.* ♦ *Idae sunt principales quaedam formae vel rationes rerum sta-*

biles atque incommutabiles, quia ; ipsae formatae non sunt, ac per hoc aeternae ac semper eodem modo se habentes, quae divina mtelligentia continentur. Sed cum ipsae neque oriantur neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri c! interire potest, et omne quod oritur ct interit.

Respondeo dicendum quod nccesse est ponere plures ideas. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod in quolibet effectu illud quod est ultimus linis, proprie est intentum a principali agente ; sicut ordo exercitus a duce. Illud autem quod est optimum in rubus existons, est bonum ordinis universi, ut patet per Philosophum in XII *Metaphys.* . Ordo igitur universi est proprie a Deo intentus, et non per accidens proveniens secundum successionem agentium : prout quidam * dixerunt quod Deus creavit primum creatum tantum, quod creatum creavit secundum creatum et sic inde quousque producta est tanta rerum multitudo: secundum quam opinionem, Deus non haberet nisi ideam primi creati. Sed si ipse ordo universi est per sc creatus ab eo. ct intentus ab ipso, necessc est quod habeat ideam ordinis universi. Ratio autem alicuius totius haberi non potest, nisi habeantur propriae rationes eorum ex quibus totum constituitur: sicut aedificator spe-

«) *at mu-* – Om. codice» ct ed. *a*.
Pluralitas. – *Hurlias* ed. *b*, ct iu infra. – Pro *S*/ ergo, *Sed* AC EGa, Si *tamen* D, Si *E*.
γ) *huiiifmodl.* – Om. codkc* ct j *b*.
i) *rcalii.* – *realitcr* B, om. cdd. *a b*.

Summae Theol* D. Th «mai. T. I.

1) *ingencraiiancm.-innajtcibibijtcm* B, om. Fu:*generationem* txu.E.
ç) *quia*, – *quae* vodkes cl cd. *a*,
rj *quod creatum creavit tteundum créaium.* – *quod creavit secundum creatum* G, *quod creatum fecundum creatum* cd. *a*, um. ccter., – Pro *inde, demum* cdd. *ab*.

it»

cicm domus concipere non posset, nisi apud ipsum esset propria ratio cuiuslibet panium eius. Sic igitur oportet quod in mente divina sint propriae rationes omnium rerum. Unde dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.* * quod *singula propriis rationibus a Deo creata sunt.* Unde sequitur quod in mente divina sint plures ideae.

Hoc aurem quomodo divinae simplicitati non repugnet, facile est videre, si quis consideret ideam operati esse in mente operantis .sicut quod intelligitur; non autem sicut species qua intelligitur. quae est forma faciens intellectum in actu. Forma enim domus in mente aedificatoris est aliquid ab eo intellectum, ad cuius similitudinem domum in materia format. Non est autem contra simplicitatem divini intellectus, quod multa intui- ligat: sed contra simplicitatem eius esset, si per plures species eius intellectus formaretur. Unde plures ideae sunt in mente divina ut intellectae ab ipso.

Quod hoc modo potest videri. Ipse enim es- sentiam suam perfecte cognoscit: unde cognoscit eam secundum omnem modum quo cognosci- bilis est. Potest autem cognosci non solum se- cundum quod in se est, sed secundum quod est participabitis secundum aliquem modum simili- tudinis a creaturis. Unaquaeque autem creatura habet propriam speciem, .secundum quod aliquo modo participat divinae essentiae similitudinem. Sic igitur inquantum Deus cognoscit suam essen- tiam ut sic imitabilem a tali creatura, cognoscit eam ut propriam rationem et ideam huius crea- turae. Et similiter de aliis. Et sic patet quod

Deus intelligit plures rationes proprias plurium rerum; quae sunt plures ideae.

An primum ergo dicendum quod idea non no- minat divinam essentiam inquantum est essentia, sed inquantum est similitudo vel ratio huius vel illius rei. Unde secundum quod sunt plures rationes intellectae ex una essentia, secundum hoc dicuntur plures ideae.

An secundum dicendum quod sapientia et ars significantur ut quo Deus intelligit, sed idea ut quod Deus intelligit. Deus autem uno intelligit multa; et non solum secundum quod in seipsis sunt, sed etiam secundum quod intellecta sunt quod est intelligere plures rationes rerum. Sicut artifex, dum intelligit formam domus in materia, dicitur intelligere domum: dum autem intelligit formam domus ut a se speculatam, ex eo quod intelligit se intelligere eam, intelligit ideam vel rationem domus. Deus autem non solum intel- ligit nullas res per essentiam suam, sed etiam intelligit se intelligere nulla per essentiam suam. Sed huc est intelligere plures rationes rerum; vel, plures ideas esse in intellectu eius ut intel- lectas.

Ait tertium dicendum quod huiusmodi respec- tus. quibus multiplicantur ideae, non causantur a rebus, sed ab intellectu divino, comparante es- sentiam suam ad res.

Ad quartum dicendum quod respectus multipli- cantes ideas, non sunt in rebus creatis, sed in Deo. Non tamen sunt reales respectus, sicut illi quibus distinguuntur Personae, sed respectus in- tellecti a Deo.

*) OWA - fMoai H.
«) inqunttaji. - trtvndum qtic.J cnâce^.
x) uno. - imo intellect» Pb. - ci ante *on (na. Ga.
A» irewitJum qixs/. - Haec et sequent» » »»equg U Ars» autem *0«
ro/wwwj injv»»vc. «MTJ.t0Tl ADCEfpD.

p) if.undum quod intellecta euif. - mo mJum quod t» illix latet G.
- plurti otnloil ediSrt a.
) ut. - Otn. tD; cf. nûL λ.
ç) stj ftiam - Om. DpD.

Commentaria Caxxlinali- Caiotau

TcTxvf clarui. - In corpore tria facit: primo, respondet quaesito affirmative; secundo, ostendit quod haec plu- ratitas non repugnat divinae simplicitati -; tertio, quomodo haec pluralitas est -.

II. Quoad *primum*, conclusio respondet Necesse est ponere ideas plures. - Probatur. Ultimus finis in quolibet cifictu est proprie intentus a principali agente: ergo ordo universi est proprie intentus, et per se factus, a Deo: ergo in mente divina est idea ordinis universi: ergo in ea sunt propriae rationes omnium rerum' ergo in ea sunt plures ideae.

Antecedens manifestatur in ordine exercitus et duce. Prima vero consequentia probatur quia optimum in rebus exutens est ordo; quod firmatur ex XII *Mctaphys.* Et confirmatur verius consequentis ex destructione opinionis Avicennae, etc. Secunda autem est per se nota. Tertia vero probatur: quia ratio totius haberi non potest, nisi habeantur rationes omnium ex quibus totum constituitur, ut patet in domo et eius partibus. Confirmaturque veritas consequentis auctoritate Augustini Ultima demum consequentia non eget probatione.

III. Adverte quod notanter in primo antecedente non dicitur *ultimus finis*, sed dicitur *ultimus finis in quolibet effectu*: quoniam hic est sermo de fine intrinseco cifictus, et non de fine qui est extra effectum. Ut enim patet XII *M^aplys.* * text 5j: bonum universi est duplex: scilicet in ipso universo manens, et aliud extra ipsum. Primum

est ordo: secundum est Deus, propter quod est etiam ipse ordo. Ordo ergo universi, quia est optimum in toto universo, debet esse ultimum in hoc cifictu qui est uni- versum, et consequenter respondere principali agenti: quod supponimus esse Deum. Et sic Deus est actor per se et finis ipsius ordinis, quemadmodum dux respectu ordinis exercitus.

Adverte secundo, quod littera, ut Ostenderet vini huius medii ad inferendam pluralitatem idearum in Deo, inseruit opinionem Avicennae de modo quo pluralitas emanavit creaturarum: de qua inferius erit sermo. Si enim distinctio creaturarum non per se intenta esset a Deo. sed ex parte Dei esset per accidens, scilicet propter successionem agentium, seu quovis alio modo; non haberemus viam concludendi in Deum exemplaria multorum, sed unius tantum. Nullus enim opifex exigit ideam communi quae sunt per accidens.

IV. Quoad *secundum*, ostenditur quod pluralitas idearum non repugnat divinae simplicitati, ex differentia quae est inter *quod* et *quo* aliqui intelligit. Ulteriusque tali ratione. Multiplicare *quod* non repugnat simplicitati, sed multiplicare *quo*: sed idea est *quod*, et non *quo*: ergo multitudo idearum non repugnat simplicitati divinae» Maior probatur, quia multum intelligere non ponit compositionem aut imperfectionem, etc., sed bene hoc ponit multis speciebus intelligere, Minor probatur inductive ex Idea domus in nunte artificis, etc.

* C&Eiac» hx' L.i. 'ra,1*x' in ipso universo manens, et aliud extra ipsum. Primum

V. Circa dUTrcntiam in littera assignatam inter *quod* et *quo* intlligitur, dubium occurrit. *Primo*, nut eat sermo dc pluralitate rcali, aut rationi». Si rc.tli, uiriusque plura- litas praciudicat divinae simplicitati. Si rationis. utrumque potest pari ratione plurilicari. Quoniam essentia divina ut species, comprehendit omnes species intlligibile», quem- admodum ipsa ut objecta comprehendit omnia obiccto: ct sic aequa est utrinque pluralitas secundum rationem.

Secundo, intellectum a Deo non potest esse nisi unum numero, ut patet XII l*l*ctaphys,* Ergo repugnat multipli- care *quod* intlligitur a Deo. l'alsum est ergo quod plu- ralitas cius quod intlligitur. non prnciudicaL

Tertio, in Deo est sapientia ct ars ct scientia: ergo *quo* intlligitur, multiplicatur in Deo. Probatur sequela : quia sc habent ut quo Deui intlligit; ut etiam expresse littera dial in responsione ad secundum.

VI. Ad evidentiam horum scito. quantum ad ly *quo* ct *quod*, quod hic est sermo de *quo* ct *quod* in actu exer- cito; scilicet Je illis rationibus formalibus, seu rebus, quae exercent actum ipsius *quo*, vel netum ipsius *quod*. Ut, in proposito, idea est quod intlligitur m actu exercito, quo- niam significat id quod sc habet ad intellectionem ut obic- ctum vel terminus: ars veru est *que* in actu exercito, quia importat id quod sc habet ut principium formale intelle- ctionis. Et sic dc aliis.

Quantum vero ad multitudinem seu pluralitatem, scito quod hic est sermo non dc pluralitate rcali, nec dc plu- ralitate rationis, formaliter loquendo; sed dc pluralitate simpliciter *quod* aut *quo*. Ita quod intentio litterae est po- nere differentiam in hoc, quod ratio formalis exercens actum *quod*, potest multiplicari simpliciter . potestque ibsolute dici multae: ratio vero exercens actum *quo*, non potest sic multiplicari ut possit absolute dici multae.

VJf. *Ad primam* ergo obicctioncm in oppositum -, p itet responsio. Dicimus enim quod, quia idea est quod intcl- ligitur. ct ad pluralitatem cogniti sufficit omnis distinctio rationis (nam aliud cognitum est punctum ut principium, ct aliud-ut finis); ideo ad pluralitatem idearum sufficit di- stinctio illa relativa, qua essentia ut sic imitabilis, est unum cognitum, et ut sic imitabilis, est aliud cognitum, etc. Ad pluralitatem vero principii intlligendi non sufficit quaelibet distinctio rationis: sed requiritur distinctio secundum prop- riam ct per sc rationem principii intlligendi. Ideo non est par ratio multitudinis ipsius *quo* et ipsius *quod*. Cum ergo dicitur, *essentia dirma ita plura continet obieeta sicut ratio*, conceditur. Sed negatur quod, sicut pluralitas illa quae intlligitur in ipsa obiccta, sufficit ad pluralitatem «im- pliciter ipsius *quod*, ita eadem pluralitas quae intlligitur iri eadem ut ratio seu species intlligendi. sufficiat ad plu- ralitatem ipsius *quo* ; propter rationem iam dictam.

Ad secundam autem obicctioncm dicitur dupliciter. *Pri- mo*, quod intellectum a Deo non est nisi unum ut distin- guitur contra multa *disparata*: et non ut simpliciter distin- guitur contra multa. Ideae non sunt multa cognita dispa- rata, nec inter sc ncc ah essentia divina; quoniam quaelibet est ipsa essentia. Contra simplicitatem namque intellectus est. si multa disparata cognita, ut «ic. idest in esse cognito (formaliter enim loquimur), haberet: ut m nobis contin- git cum triangulum cl bovem intlliginius. Habere autem inulta cognita non disparata. uno in uno numero com- municantia, non praciudicat simplicitati. - *Secundo*, quod intellectum per sc primo u Deo, oportet esse unum. Idea autem est intellectum per se secundo, ct ideo compatitur multitudinem. Non enim dictum est in littera quod omne *quod* potest multiplicari; sed quod multiplicare *quod* non praciudicat simplicitati. Sal uitem hoc verifiestur, xi *quod* per sc secundo plurilicari potest.

Ad tertiam autem dicitur, quod laborat in dequivoco. Non enim intendit littera quod in Deo non possim poni plura diversarum rationum *quo*: sed quod nullum eorum potest multiplicari. Non enim sunt in Deo multae rapien- liec, neque multae artes, etc. Sed sunt in Deo multae ideae.

VIII, Quoad *tertium* *. ostenditur modus quo praedicta plundit.-u obicctiva est in intellectu divino. Deus perfecte intlligit essentiam; ergo cognoscit eam omni modo quo

cognoscibili» est. ergo cognoscit eam non solum secundum sc, sed secundum quod e»t quocumque modo partidpabilis i» creatura, ergo cognoscit ut sic imitabilem a tali creatura, ergo ut propriam rationem huius creaturae: ergo cognoscit plures rerum rationes, qua» vocamus *ideas*»

Antecedens patet, cum prima consequentia. Secunda autem probatur, quia Deux utroque modo est cognosci- bilis. Quana autem probatur : quin species creaturarum sunt secundum modos participandi divinae essentiae simili- tudinem. Quinta autem patet cx eo. quia par est dc crea- tura hac ct aliis iudtcium.

IX. In responsione ad primum, adverte diligenter quod hic non est sermo dc quacumque similitudine, seJ exemplari Unium. Imitabile autem cxemplariter non est, nisi obicctum intellectus. Et proptcrca, licet essentia divina absolute sit prius imitabili* quam sit obiccto, non tamen est prius imi- tabilis *cxemplariter*, quam sit oblecta: quia dc ratione exemplaris, ut dictum fuit ", esi esse obiectivum. Unde, si *An ncU, Deus non evict intellectuale agens, essentia sua esset qui- dem imitabilis, sed non cxemplariter: ne per hoc non ha- beret rationem ideae. Et hoc insinuat littera, dicens quod non nominat essentiam, sed rationem intellectam ex ea.

X. In responsione nd secundum cl tertium, propter di- riorem intellectum, nota simul tria. *Primo*, quod idea si- gnificat essentiam divinam imitabilem cxemplariter. Et quia imitabilius potest sumi dupliciter, scilicet *fundamentaliter*, idest pro absoluto, et *formaliter*, idest pro respectu, tri- pliciter ideae significatio imaginari potest: primo, ut signi- ficet absolutum tantum; secundo, rctpcctivum lanium; tertio, utrumque. Et quidem quod non tantum funda- mentum lmiubilitotU significet, << eo probatur, quin, cum illud sit omnino unum in omnibus ideis (quin est ipsa simplicissima essentia divina, in qua non potest distingui absolutum imitabile u lapide, ab absoluto imitabili a leone), non posset sustineri pluralitas idearum in Deo ; plures enim ideas intdligvro est impossibile, nisi significatum ideae plurificatum inteUigatur. Quod etiam non tantum respec- tum significet, ex eo patet, quod essentiam divinam si- gnificare dicitur. Unde relinquitur quod utrumque signi- ficet, nnn eu modo quo ly *vestis* significaret hominem alburn, si utrique imponeretur (quoniam sic idea non ha- beret unam rationem); sed eo modo quo nomina significant absolutum relative, ut *Salvator* ct *Creator*, etc. Ac per hoc. dc ratione ideae in Deo sunt et essentia ct relatio, non ut partes componentes unam communem rationem, sed ut res cl modus, ut determinabile et determinatio. ut commune ct proprium.

Secundo nota, quod ideas, tam in artificibus quam in Deo, contingit intlligi dupliciter: primo, ut nhorum sunt ideae; secundo, ut in scipsis sunt. Exemplum utriuique membri habetur in littera, in responsione ad secundam, cum artifex faciendam domum contemplatur, ad ide«im domus intellectio terminatur ut idea est domus; cum au- tem arulcx in actu rcllexo ipsam quam mente concipit, ideam considerat, ad ipsam intellectio terminatur ut in »c est. Eodem quoque modo in Deo contingit. Ex hac autem distinctione facile percipere potes ideas constitui, non per intlligi ipsas ut in se, sed per intlligi ipsas ut ideas alio- rum. Nec refert ad propositum an illud intlligi sil actua- liter, aut hnbitualiter. El proptcrca conceditur quod in Deo 'Unt plures ideae, antequam sint ideae intellectae secundum sc. Et propter hoc in littera, in calce responsionis ad se- cundum, dc secundo modo quo intlliguntur. dicitur, *ct hoc est plures ideas esse in intellectu cius ut intellectas*. Quia aliud est plures ideas esse in intellectu cius, ct aliud est plures ideo esse in intellectu cius *ut intellectas*: pn- mum enim dicit ea* esse obkctive in intellectu ut alio- rum rationes; secundum vero dicit eas es» objective ut secundum sc intellectae. Ideo addidit *ut intellectas*.

Tertio nota, quod respecrus isti distinguentes ideui, cum sint etiam constitutivi ctrum. non consc<luuntur actum in- tellectus divini intelligent)» lden»; sed fiunt per actum in- tellectus divini intlligcntis essentiam suam comparative, ha quod non cit imaginandum quod prius intlligatur essentia ut imitabilis, ct deinde sequatur respectui ideal».

sed quod ipsa intellectio essentiae ut imitabilis, est constitutio respectus idcalis. – Ex hoc autem habes, quod respectu» idcalb non ponuntur necessarii ad hoc ut Deus distincte intclJigut creaturas, ut quidam interprclori videntur: constat enim quod perfectio intellectioni» divinae non mendicat α rcspcctibu» rationi». Sed ponuntur necessarii, ut necessario constituti ct perfectione intellectionis divinae. Unde in corpore articuli Auctor dixit quod, quiu Deu» per-

fccdfthmc intclligit cucntiam tuam. iJco intclligit cam ut tot modi» imitabilem: hoc enim c»t constitui plure* respectu* idéales, intcliigiquc plure» ideas ut aliorum rationes sunt, et intclligerc creaturas distincte in essentia divina sibi obicem.

Et haec rġ bene contemplatu» fueri», objectiones aliorum deridebis: quas non adduxi, quia non contra sensum expositum doctrinae s. Thornac militant.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OMNIUM QUAE COGNOSCIT DEUS. SINT IDEAE

I SeuE, JI»t- xxi*i. qu. n, aru 5; *Dc Dd.*, qu l. 'trt 5, ad 10, uJ qu. en, irt. 1, axi i3; *De Veril.* qu. tu, an. 3 »qq^
De Div. Num., cap », lect. III.

I) TERTIUM SIC PROCEditUR. VidetUF quod non omnium quae cognoscit Deus, sint ideae in ipso. .Mali enim idea non est

Deo: quia sequeretur malum esse in Deo. Sed mala cognoscuntur a Deo. Ergo non omnium quae cognoscuntur a Deo, sunt ideae.

2. Praeterea , Deus cognoscit ea quae nec sunt nec erunt nec fuerunt, ut supra * dictum est. Sed horum non sunt ideae: quia dicit Dionysius, v cap. *de Dir. Nom.* *, quod *exemplaria sinit divinae voluntates \ determinatirae et effectivae rerum*. Ergo non omnium quae a Deo cognoscuntur. sunt ideae in ipso.

3. Praeterea, Deus cognoscit materiam primam; quae non potest habere ideam, cum nullam habeat formam. Ergo idem quod prius.

4. Praeterea, constat quod Deus scit non solum species, sed etiam genera ct singularia et accidentia. Sed horum non sunt ideae, secundum positionem Platonis, qui primus ideas introduxit, m dicit Augustinus*. Non ergo omnium cognitorum a Deo sunt ideae in ipso.

Sed contra, ideae sunt rationes in mente divina existentes, ut per Augustinum * patet. Sed omnium quae cognoscit. Deus habet proprias rationes. Ergo omnium quae cognoscit, habet ideam.

Respondeo dicendum quod, cum ideae a Pkilonc ponerentur* principia ħ cognitionis rerum ct generationis ipsarum, ad utrumque se habet idea, prout in mente divina ponitur. Et secundum quod7 est principium factionis rerum, *exemplar* dici potest; et ad practicam cognitionem pertinet. Secundum autem quod principium cognoscitivum est. proprie dicitur *ratio*; et potest etiam ad scientiam speculativam pertinere. Secundum ergo quod exemplar est, secundum hoc se habet ad omnia quae a Deo fiunt secundum aliquod tempus. Secundum vero quod principium cognoscitivum est, se habet ad omnia quae cognoscuntur a Deo, etiam si nullo tempore fiant; et ad omnia quae a Deo cognoscuntur secundum propriam ratio-

nem . et secundum quod cognoscuntur ab ipso per modum speculationis.

Ad primum ergo dicendum quod malum cognoscitur a Deo non per propriam rationem, sed per rationem boni. Et ideo malum non habet in Duo ideam % neque secundum quod idea est .η.ρ> exemplar, neque secundum quod est ratio.

An secundum dicendum quod eorum quae neque sunt neque erunt neque fuerunt, Deus non habet practicam cognitionem, nisi virtute tantum. Unde respectu eorum non est idea in Deo, secundum quod idea significat exemplar, sed solum secundum quod significat rationem.

Ad tertium dicendum quod Plato, secundum quosdam, posuit materiam non creatam: et ideo non posuit ideam esse materiae, sed materiae concausain *. Sed quia nos ponimus materiam creatam a Deo, non tamen sine forma, habet quidem materia ideam in Deo. non tamen aliam ab idea compositi. Nam materia secundum se neque esse habet, neque cognoscibilis est.

Ad quartum dicendum quod genera non possunt habere ideam aliam ab idea speciei, secundum quod idea significat exemplar: quia nunquam genus fit nisi in aliqua specie. Similiter etiam est de accidentibus quae inseparabiliter concomitantur subiectum : quia haec simul fiunt cum subiecto. Accidentia autem quae superveniunt subiecto. specialem ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia quae a principio coneomitantur domum : sed ea quae superveniunt domui iam factae, ut picturae vel aliquid aliud facit per aliquam aliam formam. Individua vero, secundum Platonem *, non habebant alium ideam quam ideam speciei: tum quia singularia individuantur per materiam, quam ponebat esse incretatam, ut quidam dicunt, et concausam ideae; tum quia intentio naturae consistit ‘ in speciebus, nec particularia producit, nisi ut in cis species salventur. Sed providentia divina non solum se extendit ad species, sed ud singularia, ut infra * dicitur.

•QKua.av».

Λ) - nImtati» AOGpU et a K
?) idea* ~ /rbtcifla. — idea a l'ljfonic *Mcrcfitr principium* eo-

γ) J. — quidem ;<v1χ.ο. — Pro (*jctiunii* fcrfatiavû* EG.
δ) *aliquid* u.'.m.ŕ. — *aliquid* JIMtMfoiadi codices.
ε' 'ccniiUit. — M»tit \CE-

Commentaria Cardinalia Caietanl

mxcs clarus. – In corpore duo: primo, distinguit; secundo, respondet quaesito.

II. Quoad *primum*, idea divina dupliciter sumitur: ut exemplar, et ut ratio. – Manifestatur distinctio dupliciter. Primo, ex ditTerentia duorum officiorum attributorum ideis a Platone, generare et cognitionem facere. Secundo, ex differentia speculativi et practici.

III. Quoad *secundum*, respondet quaesito duabus propositionibus affirmativis, iuxta membra distinctionis praemissae. Prima eat: Idea, secundum quod exemplar, est omnium quae a Deo secundum quodeumque tempus fiunt,-Secunda est; Idea, ut ratio, est omnium factibilium et cognoscibilium secundum proprias rationes, tam speculative quam practice.

Hac propositiones non aliter in littera probantur: quoniam ex ^U' x,v * Et rrrnc^'cl's ** patent. Illud tamen non praetereas, quod idea ut ratio, sumitur pro ratione obiectiva, ut in primo articulo ipsa littera exposuit . Dicitur

igitur idea *ratio obicctiva rd*. Hoc etiam modo idea Platonica ratio cognoscendi esset.

IV. In responsione ad tertium, adverte quod hic %Thomas retractat dicta in Qu. *de Ver.*, qu. m, an. 5, et in I *Sent.*, dist. xxxvt, articulo ultimo *, de idea materiae primae. Nec oportet fingere glossas: quoniam medius terminus hic assumptus, scilicet quia *secundum se non est eo-gnascibilis*, expresse alibi dicta elidit, ut patet intuenū.

Sed dubium hic restat, cuius compositi idea, materiae primae sit idea. Si tamen littera perspicaciter videatur, facile patebit quod idea ut ratio, respondens materiae primae, est idea corporis, quod est genus in praedicamento Substantiae: quoniam secundum illius formam definiretur, *i definiretur. Idea enim ut ratio, est omnis cognoscibili* per propriam rationem, ut in littera dicitur. Idea autem eius . U carper*, ut exemplar, non est alio modo quaerenda quam ideae generum. de quibus in littera dicitur . quod non habent aliam * AJ «. ideam a specie, etc.

QUAESTIO DECIMASEXTA
DE VERITATE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Quoniam autem scientia verorum est, post considerationem scientiae Dei ", de veritate inquirendum est *. Circa quam quaeruntur octo.
Primo: utrum veritas sit in re, vel tantum in intellectu.
Secundo: utrum sit tantum ' in intellectu componente et dividente.

Tertio: de comparatione veri ad ens». Quarto: de comparatione veri ad bonum. Quinto: utrum Deus sit veritas. Sexto: utrum omnia sint vera veritate una, vel pluribus. Septimo: de aeternitate veritatis. Octavo: de incommutabilitate ipsius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VERITAS SIT TANTUM IN INTELLECTU

I *Sent.*, dial. xti, qu. v, art. i; I Gow/. *Gent.*, cap. ut; Dr *Vent.*, qa. i, Art. 3; I *fYrlkmn.*, lect. ta; VI *.VefjyJly'i*» lea. nr.

primum sic proceditur. Videtur quod veritas non sit tantum in intellectu, sed magis in rebus. Augustinus enim , in libro *Solitoq.* *, reprobat hanc notificationem veri, *rerum est id quod ridetur*: quia secundum hoc, lapides qui sunt * in abditissimo terrae sinu, non essent veri lapides, quia non videntur. Reprobat etiam istam, *rerum est quod ita se habet ut ridetur cognitori, si relit et possit cognoscere*: quia secundum hoc sequeretur quod nihil esset verum, si nullus posset cognoscere. Et definit sic verum: *rerum est id quod est*. Et sic videtur quod veritas sit in rebus, et non in intellectu.
2. Praeterea , quidquid est verum, ventate verum est. Si igitur veritas est in intellectu solo, nihil erit verum nisi secundum quod intelligitur: quod est error antiquorum philosophorum *, qui dicebant ꝑ omne quod videtur, esse verum. Ad quod sequitur contradictoria simul esse vera: cum contradictoria simul a diversis vera esse videantur.
3. Praeteri \. *propter quod unumquodque, et* ul patet | *Pister.* * '. Sed e.v *eo quod res est rei non est, esi opinio rei oratio vera rei falsa*, secundum Philosophum in *Praedicationis* *. Ergo veritas magis est in rebus quam in intellectu t
Sed contra est quod Philosophus dicit. VI *J/elaphys*, *, quod *rerum etfalsum non sunt in rebus, sed in intellectu*.
Respondeo dicendum quod, sicut bonum nominat id in quod tendit appetitus, ita verum nominat id in quod tendit intellectus. Hoc autem

distat inter appetitum et intellectum, sive quamcumque cognitionem, quia cognitio est secundum quod cognitum est in cognoscente: appetitus autem est secundum quod appetens * inclinatur in ipsam rem appetitam *. Et sic terminus appetitus, quod est bonum, est in re appetibili: sed terminus cognitionis, quod est verum, est in ipso intellectu.
Sicut autem bonum est in re, inquantum habet ordinum ad appetitum ; et propter hoc ratio bonitatis derivatur a re appetibili in appetitum, secundum quod appetitus dicitur bonus, prout est boni: ita, cum verum sit in intellectu secundum quod conformatur rei intellectae, necesse est quod ratio veri ab intellectu ad rem intellectam derivetur, ut res etiam intellecta vera dicatur, secundum quod habet aliquem ordinem ad intellectum.
Res autem intellecta * ad intellectum aliquem potest habere ordinem vel per se. vel per accidens. Per se quidem habet ordinem ad intellectum a quo dependet secundum suum esse: per accidens autem ad intellectum ꝑ a quo cognoscibilis est. Sicut si dicamus quod domus comparatur ad intellectum artificis per se \ per accidens autem comparatur ad intellectum a quo non dependet. Indicium autem de re non sumitur secundum id quod inest (ei per accidens, sed secundum id quod inest ei per se. Unde unaquaeque res dicitur vera absolute, secundum ordinem ad intellectum a quo dependet *. Et inde est quod res artificiales dicuntur verae per ordinem ad intellectum nostrum: dicitur enim domus vera, quae assequitur similitudinem formae quae est in mente artificis; et dicitur oratio vera, inquan-

«) *teimtiar Dei.* – divinae *Kicntiac* FO.
pj *tautum,* – Om. codice».
y) *Tertio* w. *chj,* – *Tertio utrum verum ct en*» convertantur o.
5) *hanc.* – Om. AGDEF.
t) *qui funt.* – Om. codice»; cM *at* ponunt *iuhI pmt terrae.* – *abditiiimn, aJftfilmo* ACDEGPf.
O *dictiant,* – *rerum ct*»C eddum RD.
n> *ut patet 1 PtMer.* – Om. codices et ed. «t.

i) {«MM ut *intellectu.* – Om. codux».
<) *appetent.* – *appetitui* AHCEG.
m) *iutrUr.tu.* – Om. ACKFÜdi.
l) *intellecta.* – Om codiez et a K
(*) *per accUent nutem ad intellectum.* – Om. cojieca « M j .-
Ante .i quo II addit *et.*
v) *per te.* – Iha. codk< c< ed. a.
;» *melt.-est* IIDCI Ftup A cu K – Ph» **4. *lvnt, cti* CDtFGpA et *ië.

tum est signum intellectus veri. Et similiter res naturales dicuntur esse · verae, secundum quod assequuntur similitudinem spccicrum quae sunt in mente divina: dicitur enim verus lapis, qui 3 assequitur propriam lapidis naturam, secundum praeconccptioncm intellectus divini. – Sic ergo veritas principaliter est in intellectu: secundo vero in rebus, secundum quod comparantur ad intellectum p ut ad principium.

Et secundum hoc, veritas diversimode nolificatur. Nam Augustinus, in libro *de Vera Rclig.* *y dicit quod *veritas est, qua ostenditur id quod est*, E·1 Hilarius dicit * quod *verum est declarativum aut manijeslativum esse*. Et hoc pertinet ad veritatem secundum quod est in intellectu. – Ad veritatem autem rei secundum ordinem ad intellectum, pertinet definitio Augustini in libro *de Vera Relig.* * ': *veritas est summa similitudo principii, quae sme ulla dissimilitudine est*. Et quaedam definitio Ansclmi*: *ventas est rectitudo sola mente perceptibilis*; nam rectum est. quod principi 7»° concordat. Et quaedam definitio Avicennae*: *veritas uniuscuiusque rei est proprietas sui esse quod stabilitum est ei*. – Quod autem dicitur quod M·» *veritas est adaequatio rei ct intellectus* *. potest ad utrumque pertinere.

At) PRIMÜM ERGO DICENDUM qUod AugUsfmUS loquitur de veritate rei; et excludit u ratione huius veritatis, comparisonem ad intellectum nostrum T. Nam id quod est per accidens, ab unaquaque definitione excluditur.

An secundum dicendum quod antiqui philosophi species rerum naturalium non dicebant procedere ab aliquo intellectu, sed eas provenire a casu: ct quia considerabant quod verum importat comparisonem ad intellectum, cogeantur veritatem rerum constituere in ordine ad intellectum nostrum. Ex quo inconvenientia sequebantur quae Philosophus prosequitur in IV *Metaphys.* · Quae quidem inconvenientia non accidunt, si ponamus veritatem rerum consistere in comparatione ad intellectum divinum.

Ad tertium dicendum quod, licet veritas intellectus nostri a rc causetur, non tamen oportet quod in re per prius* inveniatur ratio veritatis: sicut neque in medicina per prius invenitur ratio sanitatis quam in animali; virtus enim medicinae, non sanitas eius, causal sanitatem, cum non sit agens univocum. Et similiter esse rei, non veritas eius, causal veritatem intellectus. Unde Philosophus dicit quod opinio ct oratio vera est *ex eo quod res est*, non *ex eo quod res vera est*.

0) *eue.* – Om. FGa.

-) *fttf.* – quia P.

f) *comparantur ad intellectum.* – *comparantur ad oilflatum dl·rtftifM D. comparantur ad intellectum icilfcft dirinum IU*

o) *dc wa Rtlif.* – *talis* adUil P, d lu *intrn* po<t *Anidni*, e: p»»t *AvicfUnOC.*

nottrum. – M04 *autan ad intellectum dirinum* aJdi D. ») *prini.* – *primo* BCEFO, cl ta nx>x ÜEFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Trs clarus. – In corpore duo: primo, respondet quaesito; secundo, assignat rationem plurium definitionum Cl»·rv. veritatis, ibi: *Et secundum huc renias*9.

II. Quoad *primum*, condusio rtspnsiva quaesito est: Veritas principaliter est in intellectu, secundo in rebus, in ordine ad intellectum « quo dependet.

Hacc conclusio habet tres partes. Et *quoad primam* quidem, probatur. Verum est terminus intellectus · ergo est in intellectu. – Antecedens declaratur cx proportionali convenientia inter verum ct bonum: quia sicut bonum signilic.it id in quod tendit appetitus, ita verum id ad quod tendit intellectus. Consequentia sero probatur cx differentia inter appetitum ct cognitionem, cx VI *Mctaphys.* *: quia ille *extra*, haec intus perficitur.

Quoad secundam vero partem, scilicet quod secundo in rebus, probatur ibi: *Sicut autem bonum*. Verum est in intellectu secundum quod conformatur rei intellectae: ergo ratio veri ab intellectu ad rem intellectam derivatur: ergo ra intellecta vera dicitur, secundum quod habet ordinem ad intellectum. – Antecedens manifestatur ex proportionali convenientia inter bonum ct verum quia sicut bonum est in re ut conveniens est appetitui, ita verum in intellectu, etc. Consequentia quoque utruque cx eadem radice probatur: prima, quia cx bono in re bonitas nd appetitum derivatur: secunda quoque, quin cx hoc appetitus boni dicitur bonus.

Quoad tertiam autem partem, scilicet *a quo dependet*,

probatur ibi. *Res autem intellecta*, dupliciter: primo, ratione; secundo, ob cdctibus. Ratio est. ludidum de unaquaque re non fit secundum ca quae insunt per accidens, sed per sc: ergo unaquaeque res didturvcraabsolutc.se-cundum ordinem ad intellectum n quo dependet. Antecedens patet. Consequentia vero probatur cx diiTcrntia Inter ordinem rei nd intellectum causativum, vel cognoscitivum tantum: quia scilicet ad istum per accidens, ad illum per sc ordinem habet; quod dedantur exemplo domus respectu artificis ct non artificis. – Elfcctus autem testimonium praebentes his, sunt nrthcialia ct naturalia. Artificialia cnim, tam mechanica, ut domus, quam liberalia, ut oratio. sera absolute sunt, si conformia sunt artibus. Naturalia quoque vera absolute sunt, si consonant opifici, quem supponimus esse primum intellectum.

III. Circa praedicta, duae propositiones advertendae sunt. Prima est, *rerum est id tn quod tendit intellectus, sicut bonum* etc.: haec cnim inferius art. 3, ad tertium ·, discutitur. Altera est, *cognitio est secundum quod cognitum est in cognoscente, appetitus autem secundum inclinatio-nem ad rem*: ct hacc in qu. Lxxn, art. 3 * defendetur, ubi · hO= comparabitur intellectui voluntas.

IV. Quoad *secundum* ·. redditur ratio sex definitionum ·α. m·o.» veritatis; quod tres pertinent ad verum in rc. duae ud verum in intellectu, et unu ad serum utrobique. Omnia clara sunt.

«a· ia

x L ' u''r'

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VERITAS SIT IN INTELLECTU COMPONENTE ET DIVIÛENTE

I Nenf., dut. xxi, qu. 7, art. i, nJ 7 : I Gwir. *Gentl.* cap.1 u; *lie Vcrlt.*, qu. 1« art. J, 9; I /Yr/Acrw»^ Icet. 111; M J/efj/Ar»., Icet. vr; III *de Anima*, Icet. M.

Secundum sic proceditur. Videtur quod veritas non sit solum in intellectu componente et dividente. Dicit enim Philosophus, in III *de Anima* tamen sensus propriorum sensibilibus semper veri sunt, ita et intellectus *eius quod quid est*. Sed compositio et divisio non est neque in sensu, neque in intellectu cognoscente *quod quid est*. Ergo veritas non solum est in compositione et divisione intellectus.

2. PRAETEREA, Isaac dicit, in libro *de Dcfini-* quod veritas est udaequatio rei et intellectus. Sed sicut intellectus complexorum potest adaequari rebus, ita intellectus incomplexorum, et etiam sensus sentiens rem ut est. Ergo veritas non est solum in compositione et divisione intellectus.

Sed contra est quod dicit Philosophus, in VI *Metaphysicae* quod circa simplicia et *quod quid est* non est veritas, nec in intellectu neque in rebus.

Respondeo dicendum quod verum, sicut dictum est secundum sui primam rationem est in intellectu. Cum autem omnis res sit vera secundum quod habet propriam formam naturae suae, necesse est quod intellectus, inquantum est cognoscens, sit verus inquantum habet similitudinem rei cognitae, quae est forma eius inquantum est cognoscens. Et propter hoc per conformitatem intellectus et rei veritas definitur. Unde confor-

mitatem istam cognoscere, est cognoscere veritalem. Hanc autem nullo modo sensus cognoscit: licet enim visus habeat similitudinem visibilis, *anima* tamen cognoscit comparisonem quae est inter rem visam et id quod ipse apprehendit de ea. Intellectus autem conformitatem sui ad rem intelligibilem cognoscere potest: sed tamen non apprehendit eam secundum quod cognoscit de aliquo *quod quid est*; sed quando iudicat rem lita se habere sicut est forma quam de re apprehendit, tunc primo cognoscit et dicit verum. Et hoc facit componendo et dividendo: nam in omni propositione aliquam formam significatam per praedicatum, vel applicat alicui rei significatae per subiectum, vel removet ab ea. Et ideo bene invenitur quod sensus est verus de aliqua re, vel intellectus cognoscendo *quod quid est*: sed non quod cognoscat aut dicat verum. Et similiter est de vocibus complexis aut incomplexis. Veritas quidem igitur potest esse in sensu, vel in intellectu cognoscente *quod quid est*, ut in quadam re vera: non autem ut cognitum in cognoscente, quod importat nomen *veri*; perfectio enim; intellectus est verum vel cognitum. Et ideo, proprie loquendo, veritas est in intellectu componente et dividente: non autem in sensu, neque in intellectu cognoscente *quod quid est*.

Et per hoc patet solutio ad obiecta.

a) omruj... *habet. – omnet rea unt rerar mvxm dum fuad habent B. istam.* – Ora. codkes.
71 *sui,* – *suam* ABCDE.
1) reiw. – *secundum quod cognoscit* addit B.

1) *aut incomj-lejris. – et incomplexis* BEG, om. ceUn. Hoc loco plure* cdd. legunt: *El similiter est de vocibus incomplexis.*
o *enim.* – *autem* ABCDEE.
n) *obiecta.* – *argumenta* addit B.

Commentaria Cardinalia Caietani

Trivialis clarus, apud retinente» quod intellectu» componens et dividens non significat substantium aut potentiam aliquam; sed operationem intellectui vocatam *compositio et divisio* in 111 *de Anima*.

II. In corpore est unica conclusio, responsis quaesito affirmative: Veritas, proprie loquendo, est tantum in intellectu componente et dividente. – Haec conclusio habet duas exponentes, scilicet; veritas, proprie loquendo, est in intellectu componente et dividente; et, quod in nullo. Probanturque ambae simul in littera, sic. Omnis res est vera secundum quod habet propriam formam suae naturae: ergo intellectus, ut cognoscens, est verus, secundum quod assimiliatur rei cognitae: ergo veritas est conformitas intellectus et rei: ergo cognoscere veritatem est cognoscere conformitatem cognitionis ad cognitum: ergo nec sensus, nec intellectus *quod quid est*, sed intellectus iudicans ita esse sicut apprehenditur, cognoscit primo et dicit verum: ergo intellectus componens et dividens cognoscit verum: ergo in eo tantum est verum secundum proprium modum nomine *veri* importatum: ergo in ea tantum est verum, proprie loquendo.

Prima consequentia probatur: quin similitudo rei cognitae est propria forma intellectus ut cognoscens. – Secunda vero manifeste tenet ex suo antecedente probato, adiuncta illa propositione in principio corpori articuli po-

sita, scilicet, *rerum secundum sui primam rationem est in intellectu*. Si enim sic est, et veritas intellectus attenditur secundum similitudinem ad rem, consequens est quod veritas per conformitatem intellectus et rei definienda sit. – Tertia autem ut notu relinquitur. Et vere nota est: quoniam, > verius cognitionis consistit in similitudine seu conformitate intellectus et rei. opone ut cognoscere veritatem sit cognoscere coniformitatem hanc, scilicet intellectus et rei; et c converso, cognoscere hanc conformitatem sit cognoscere veritatem. – Quarta vero, quoad panes negativas, declaratur in visu et intellectu simplici. Quoad affirmativam vero, nec probatione nec numtestatione eget. – Quinta autem probatur: quin in omni propositione aliquam fornum significatum per praedicatum, applicat rei significatae per subiectum, vel removet ab ea.– Sexta vero probatur, quia verum est perfectio intellectus ut cognitum. Et manifestatur ex differentia, ex supradictis consequente, inter cognoscentem esse *rerum*, et cognoscentem *rerum*. Illud enim est cognoscentem esse verum ut quidam rem: et ideo convenit sensui, et intellectui *quod quid est*, et vocibus incomplexis. Hoc autem est habere verum et cognitum in cognoscente et ideo in intellectu componente, vocibusque complexi* ut signis, etc. – Ultima demum consequentia per se nota est, ut patet.

III. Ad evidentiam horum, adverto quod planus sensui

quem superficiei huius litterae prima fronte ostendit, videtur quod, quia cognitio sensus, puta visus, aut etiam simplicis intellectus, conformis est rei. ideo veru dici potest; sed quia non potest illam conformitntcm quae est inter ipjani cognitionem simplicem et rem, cognoscere, ideo non cognoscit verum; et quia intellectus componens illam cognoscit, ideo cognoscit verum. – Sed huiusmodi sensus alienus est ab hac littera, secundum veritatem. Tum quia tabum est quod intellectus simple non cognoscat illam conformitatem : quoniam conformitēs illa dchniblc quodam est, et consequenter simplici intellectu cognoscitur. Tum quia illa conformitas non cognoscitur niii reflexe ub intellectu: verum autem cognoscitur directe, et non reflexe tantum. Tum quia medius terminus in littera adductus ud probandum quod conformitēs in qua consistit veritas, cognoscatur ub intellectu componendo vel dividendo. non esset ad propositum, ut patet applicanti.

IV. Ut igitur praesens littera, cum qualibet sibi simili, pateat, notato quatuor. *Primo*, quod aliud est loqui dc intellectu etiam in netu secundo, et aliud dc intellectu : *n-quantum cognoscens* : et similiter aliud est loqui de veritate illius, et aliud dc veritate istius. Ad ventitem enim intellectus in actu secundo, non plus requiritur qunm ad veritatem sensus in netu secundo: unde et intellectus et sensui in actu, verus dicitur ut quaedam res vera, quando cognitio assimilatione ad cognitum Informatur. Ad veritatem autem intellectus ut cognoscens est. exigitur quod veritas sit in eo ut est cognoscens*, hoc autem non est nisi sit in eo ut cognita. Et proptcrca littera, investigans ubi proprie verum sit, a propria forma intellectus, non in actu primo aut secundo, sed ut cognoscens est. procedit : et vult quod propria cius forma ac perfectio est similitudo cogniti, non quae est principium cognitionis, sed quae cct terminus vel quasi terminus, seu perfectio ad quam attingendo cognitio perficitur.

V. Pro quo nota *secundo*, quod similitudo rei cognitae dupliciter sumitur, quantum nd propositum spectat. Primo, pro specie intclligibili sive sensibili *simplici*, idest per modum incompleti repraesentantis, quidquid vit illa species. Secundo, pro specie *repraesentativa cogniti ut sic*, sive complexe sive incomplxco, quidquid vit illa, sive species impressa, sive expressa, sive ipsa cognitio: haec enim non variant propositum. In praesenti littera non sumitur similitudo cogniti primo modo, ut superficialis expositio intelligit, sed secundo. Ita quod sensus litterae est, quod similitudo attacta seu assecuta a cognitione, est propria forma et perfectio intellectus ut cognoscens est; et illa cognitio quae sui ipsius conformitatem cum rc cognoscit, illa cognoscit verum, et nulla alia; quomodocumque «it illa conformius, scilicet sive per modum complexi, sive incompleti.

VI. *Tertio* nota, quod cognoscere conformitatem sui nd cognitum, contingit dupliciter' scilicet *in actu signato*, et *in actu exercito*. Cognoscere conformitatem in actu signato, est cognitionem terminari ad relationem conformitatis. Cognoscere vero conformitatem in actu exercito, est cognoscere aliquid in se ut conforme cognito. Quod ut clarius percipiatur, manifestatur in netu dicendi quoniam clarius apparet propositum in ipso. Dicit quispiam conformitatem intellectus et rei in netu signato, cum hacc verba, seu significata eorum, in communi, vel in speciali materia quam intclligit, dicit mentaliter vel vocaliter; dicit autem in actu exercito, quando aliquid dicit ut conforme rebus. Nunquam autem dicit aliquid ut conforme vel difforme rei, quandiu incomplxum aliquid dicit: dicendo enim *homo* aut *Centaureus* aut *vacuum*, nihil dico ut conforme vel difforme rei alicui. Sed cum primo dicit *homo est*, aliquid dicit ul conforme vel difforme rei: quoniam dicit aliquid significans hominem esse, ut dc se patet. Et simile est dc credere et cognoscere. Cognoscere igitur conformitatem sui ad rem, nihil aliud est quum cognoscere aliquid in se ut conforme rei. Hoc nutem nihil aliud est quam apprehendere corn-

plexum aliquid: apprehendendo enim ly *homo est*, apprehendo aliquid ut conforme.

In proposito, non sumitur cognoscere conformitatem primo modo, ut superficialis illa expositio accepit", sed secundo. Et propteret in littera probatur quod cognoscere sui conformitntcm ad rem. est proprium intellectus componentis et dividendis, cx eo quod enuntiatio omnis ponit vel removet aliquid subiecto. Si enim cognoscere confnrmitatem sui ud rem. eat cognoscere aliquid in se ut conforme rei, et nunquam cognoscitur aliquid in se ut conforme, nisi cum cognoscitur enuntiatio, quam constat cvsc in enuntiante, et conformitatem vel difformitatem ad rem importare; oportet quod solus intellectus enuntians cognoscat ac dicat conforme vel difforme ut aie. Et quia hoc solum est dicere et cognoscere verum in actu exercito, ideo solus intellectus componens et dividens cognoscit et dicit verum, et verum in actu exercito est in solo intellectu componente et dividente, ut cognitum et dictum in cognoscente et dicente. Ita enim distinguendum est dc cognitione veri in actu exercito et -ign.ito, sicut dc praedictis. Quam distinctionem si non capis, cx distinctione hac, quoad significationem, percipiet etiam novitiu* quilibet. Significare enim verum, ut in logicalibuv instructionibus habetur, dupliciter invenitur; scilicet in actu exercito, et signato. Nam ly *verum* significat serum, sed non exercet ipsum. sed ly *homo est bipes* significat verum. quia excreet ipsam veritatem. Et ly *homo est alatus* significat folsurn in actu exercito, etc. Et propterca in *Periherm.* dicitur quod enuntiatio est nratio significant verum vel iabum, scilicet in actu exercito, quod est significare conforme rei vel difforme ut sic.

VII. Ex his nutem patet *quantum*, quod obscuritatem magnam in hac materia punit, scilicet quod *veritas est conformitas intellectus et rei*. Hoc enim potest intclligi dc veritate rei. vel dc veritate absolute. Et primo inudo est optime dictum quoniam veritu qua omnis res in suo gradu essendi dicitur vera, sive cognoscat sive non, consistit in conformitate horum duorum, ut patet cx littera hac et praecedente Secundo autem modo, ut prima fronte apparet, est bene dictum, sed particulariter intelligendum quia non conformius cuiuscumque intellectus, sed intellectus complexi tantum, et veritas, ut patet cx dictis. Sed si alnus definitionem hanc perscrutati luerimus, inveniemus quod universaliter et proprie loquendo, hacc definitio soli veritati absolute convenit; et non veritati rd. niri extensive. Conformitas enim intellectus ad rem, dupliciter potest in intellectu inveniri. uno modo per occidens, alio modo per Nulli enim intellectui incotnplxco ut sic, convenit per se conformitēs ad rem quia incomplxum ut sic. respectum nullum aequalitatis aut inaequalitatis ad alterum exercet. quamvis forte adaequatum alteri dc facto sit, ut patet inductive. Complexa autem enuntiatio mentali* omnis per se exercet, in propria ratione, quod sil aequalis et inaequalis enuntiatae rei: quoniam essentialiter est similitudo quod hoc insit vel non insit illi; et si quidem inert quod repraesentat incise, conformis dicitur; sin autem, ditformis. Cum igitur aliquis intellectus sit ex propria ratione conformis aut ditformis; et dc ratione veritati* absolute sit confarmitas intellectus; consentaneum est quod dc intellectu cui per se convenit conformius, est sermo. Ita quod sensu» est; verius est conformitēs intellectu* et rei, idest; veritas est intellectus per *c conformis rei; vd, conformius intellectus per se subiecti conformitatis: ut sic in definitione veritatis ponatur intellectui unquam subiectum non per accidens, sed per se. Talis autem est intellectus componens, ut dictum est. Unde Aristotele». IV *Mctaphys.*, texti. 27, definivit verum et falsum per cnuntiubilo. dicens quod *verum est ens cwe et non ens non esse, falsum autem, ens non esse et non rus c.»sc.* ha quod cnuntiabile definit verum, et verum enuntiationem* ut ostendatur verum proprie in huius compositione tantum inveniri, ut verum exerce.

• M»

• o sia. m.

• et-
κκινῆZ,

as»,. 1U4.

* r><<

<Ai'

· lii-^

-t>^.

w. 1.

.ARTICULUS TERTIUS

UTRUM VERUM ET ENS CONVERTANTUR

I *Sent.*, Jiir. n». qu. I, .rt, 5; Ji«i. m, qu. v, art. », wJ ?, 7: *Dr Verity* qu. I. art. 1, an. 3, ad 1.

• Art. »'

'b7VT

», ”, >.

?

• Ab», ».

7 A*&?Cn TlRTl, M s,c PKOCLDnxK· Videtur quod
cw7vvK^verunl et ens non convertantur. Verum
afêBy^cnim est proprie in intellectu, ut di-
«c^h^ctuin est ·. Ens autem proprie est in

3. PRAETEREA. id quod sc extendit ad ens et
non ens, non convertitur cum ente. Sed verum
sc extendit ad ens et non ens: nam verum est
quod est esse, et quod non est non esse. Ergo
verum et ens non convertuntur.

3. Praeterea, quae se habent secundum prius
et posterius, non videntur converti. Sed verum
videtur prius esse quam ens: nam ens ð non in-
telligitur nisi sub ratione veri. Ergo videtur quod
non sint convertibilia.

Sed contra est quod dicit Philosophus, II JZe-
tepty*. »> quod eadem est dispositio rerum in esse
et ventate.

Respondeo dicendum quod, sicut bonum habet
rationem appetibilis, ita verum habet ordinem
ad cognitionem. Unumquodque autem inquantum
habet de esse, intentum est cognoscibile. Et pro-
Pler hoc dicitur in III *de Anima* *. quod *anima
est quodammodo omnia* secundum sensum et in-
tellectum. Et ideo, sicut bonum convertitur cum
ente, ita et verum. Sed tamen, sicut bonum addit
rationem appetibilis supra ens. ita et verum com-
parationem ad intellectum.

Ad primum ergo dicendum quod verum est in *
rebus et in intellectu, ut dictum est*, Verum

autem quod est in rebus, convertitur cum ente
secundum substantiam ». Sed verum quod est in
intellectu, convertitur cum ente, ut manifestati-
vum cum manifestato. Hoc enim est de ratione
veri, ut dictum est *. – Quamvis posset dici quod
etiam ens est in rebus et in intellectu, sicut et
verum; licet verum principaliter in intellectu, ens
vero principaliter in rebus. Et hoc accidit pro-
pter hoc, quod verum et ens differunt ratione.

Ad secundum dicendum quod non ens non habet
in se unde cognoscatur, sed cognoscitur inquan-
tum intellectus facit illud cognoscibile. Unde verum
fundatur in ente i inquantum non ens est quod-
dam ens rationis *, apprehensum scilicet n ratione. · η

Ad tertium dicendum quod, cum dicitur quod
ens non potest apprehendi sine ratione veri, hoc
potest dupliciter intelligi. Uno modo, ita quod
non apprehendatur ens, nisi ratio veri assequa-
tur i apprehensionem entis. Et sic locutio habet
veritatem. Alio modo posset sic intelliigi, quod
ens non posset apprehendi, nisi apprehenderetur
ratio veri. Et hoc falsum est. Sed verum non
potest apprehendi, nisi apprehendatur ratio entis:
quia ens cadit in ratione veri. Et est simile sicut
si comparemus intelligibile ad ens. Non enim
potest intelligi ens, quin ens sit intelligibile: sed
tamen potest intelligi ens, ita quod non intelli-
gatur eius intelligibilitas. Et similiter ens intelle-
ctum est verum: non tamen intelligendo ens, in-
telligitur verum.

«) n.?m λ*«. – eat om. P.

p.i in. – et in FG; ceteri fasuper traAspur.cn.lo. et in intelhetu et
in rebut.

71 tubttautiam. – rubtcctum VCah.

ð) in ente. – in cue ACE. in wo» ente ItfXhiF.

() fntrst. – habe! ACE. om. D.

ζ) nid ratin veri asternatur. – mil ratio rm cotue^nittr ACE,
i niti ratio verj confcquatur BDFG.

Commontai'irt Cardinalis» Cnietani

t n titulo. Iy *verum* in suae analogiae communitate su-
lmitur, ut ex responsione ad primum habetur.

In corpore unn concludo, responsiv» quaesito affirma-
tive: Verum et ens convertuntur. – Probatur ratione inclu-
dente simul vim medii, et manifestationem ex proportio-
nali similitudine veri et boni. Vis medii crt: unumquodque
inquantum habet de esse, intentum est cognoscibile; ergo
ens et verum convertuntur. – Antecedent manifestatur ex
auctoritate III *de Anima*, in qua dicitur .mimam esse omnia,
quia est omnia cognoscibilia: hoc enim non esset verum,
nisi cognoxcibtlitat adaequaret esse, ut patet. Consequentia
vero probatur' quia verum importat ordinem nd cogni-
tionem, idest cognoscibile.

Proportionalis autem similitudo consistit in tnbus. Primo
in hoc: sicut bonum signiticat appetibile, ita verum cogno-
scibile. Secundo, quod sicut bonum convertitur cum ente,
ita verum. Tertio, sicut bonum addit supra ens ordinem nd
appetitum, ita verum ordinem ad intellectum.

II. Circa hoc c\$† unum dubium. Quoniam vis medii
consistit in hoc, quod verum imponet cognoscibile in com-
muni, ut patet et in verbis litterae, et ex auctoritate in-
ducta ex 111 *de Anima*. Hoc autem else inbum littera in
calce dicit; quoniam dicit quod importat ordinem ad in-
tellectum, ac per hoc imponat *cognoscibile sie*, scilicet per
intellectum, et non cognoscibile in communi. Et vere sic

est: quoniam, ut in primo aniculo dictum est, verum im-
ponat id in quod tendit intellectus.

III. Ad hoc breviter dicitur, negando quod vie medii
exigat quod verum significet cognoscibile in communi.
Sufficit enim quod vel significet cognoscibile in communi;
vel significet tali modo, sic quod ille modus ait ita amplus,
quod se extendat ad omnia ad quae se extendit cogno-
scibile in communi. Nihil enim refert ad vim rationis, an
verum importet cognoscibile in communi, an aliquid illi
.icquivalens: utrobique enim sequitur convertibilitas veri
cum ente. Sic autem eat in proposito: quoniam intelli-
gibilitas ad omnia se extendit, od quae se extendit cogno-
scibilius; omne enim cognoscibile est intelligibile, et unum-
quodque quantum habet de esse, tantum habet de iniel-
ligibilitate. Inchoavit autem a cognoscibili littera, et pervenit
ad intelligibile. ut a facilioribus traderet disciplinam, boc
quod diximus subintelligendum relinquens. Sicut edam,
dicens *unumquodque inquantum habet de este, intentum
est cognoscibile*, relinquit »7 c c.wcrjro.· quod tamen sub-
intelligi oportet» ut convertibiliter se consequantur ens et
verum.

IV. In responsione ad lenium, dubium occurrit; quo-
niam responsio linee repugnare videtur supra cl alibi di-
ctis ·. Thnmac. Dictum est enim in i articulo, quod verum
est in quod tendit intellectus, sicut bonum est in quod

	QUAESTIO XVI, ARTICULUS IV	ai 1
• Wr«, 41- u*. i· l'fftbwK	tendit appetitus et alibi · dicitur quod verum c*t obiectum Intellectu·. Modo nutent didtur quod veri ratio nuequitur apprehensionem entis. Obiectum cnim intellectu· non sequitur. *ed praevenit potius intellectionem. – Videtur etiam contra veritatem. Quoniam non ideo en* est verum. quia apprehenditur: *cd c converso, quia c*t verum, ideo apprehenditur, rive netu sive potentia. V. Ad hoc dicitur, quod verum dupliciter futuitur, ut patet cx dicti*·: tcilicct pro veritate rei. ct proprie. Et quod <i>proprie</i> c*t ternunu* intriruccu* intellectionis, ct obiectutn intrinsecum ciu*, imo propria intelligent!* perfectio obiceriva. Et *ic verum non consequitur nec praecedit intellectionem, *cd simul est perficiens ipsam. Et de hoc non loquitur praeiens littera, sed littera articuli primi, quae infert verum esse in intellectu. – <i>Verum autem rei</i> est posterius quidem ente, prius autem cognitione; et es: obiectutn intellectus non formale, quoniam illud est ens; sed est conditio propria obiecti formalis. En* cnim. licet fecundum omnes conditiones et modo* ct rationes terminet intellectum. dum omnia mtelliguntur actu vel potentia, cenam tamen exigit conditionem generalem, qua exercet hoc quod est perficere intellectum objective : et hanc addit verum supra ens. Non cnim quoniodolibct perficit intellectum; sicut nec quomodolibct perficit appetitum, nec quomodolibet agit. Unde inter verum ct bonum, quamvis convenient in hoc quod utrumque est obiectutn ct terminans, etc.,	hoc interest, quod bonum obiectutn formale voluntatis, verum autem conditionem obiccti formali» significare videtur. Et propterca omni* appetitio c*t appetitio boni formalite/: omnis autem intellectio non est intellectio veri formaliter. ut in littera dicitur, sed rei verae; iu quod ly <i>rei</i> notat rem intellectam, ct ly <i>verae</i> conditionem quo re* intclligitur. Propter quod ratione* Scoti in l. dia. m, qu. m vel v. quibu* impugnat verum esse proprium obiectutn intellectu*, non oportet solvere quoniam dc oblecto formali loquuntur, quod in hac littera docetur non esse. VI. Ad opposita · igitur dicendum est, quod dicta · ei ·. Thomae nec inter sc nec veritati adversantur. Quoniam non intendit hacc littera, quod ratio veri consequatur apprehensionem. de veritate rei loquendo; sed quod ratio veri astat *cu assistit apprehensioni. Hoc enim intendit per ly <i>assequatur</i>: assequi cnim, proprie loquendo, non est <i>sequi</i>, sed potius <i>pertingere</i>. Manifeste enim littera ostendit quod nihil aliud intendit, nisi quod verum est. quando en* intclligitur ct tamen verum non intclligitur; ut etiam exemplum dc intclligibilitntc ostendit; constat cnim prius obiectum esse imclligibilc, quum apprehendatur. Nec propterca ponimus verum in re obique ordine ad intellectum: »cd ponimus primo en*, deinde en* ut prcfctivum intellectu», et tertio imclligibilc, quoniam imclligibilc est, quia verum est, et non c contra In hoc autem quod est esse perfectivum intellectus, manifeste patet ordo ad intellectum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM BONUM SECUNDUM RATIONEM SIT PRIUS QUAM VERI M

IK' Veri/.. qu. w , art. 3 r *Hebr.*. c*p. xi, loc. 1

	5«^A\$<J'»D Qt ARTI M SIC PROCIDI it R. VidetUt quod ; bonum secundum rationem sil prius Jrw v Quam verum. Quod enim esi universa- secundum rationem prius est, ut patet ex <i>Physic.</i> * Sed bonum est universalius quam verum: nam verum est quoddam bonum, scilicet intellectus. Ergo bonum prius esi secundum rationem quam verum.
• Or.M-91 in ^{hsv} · aif ^·r tei. i», ■»5·	2. Praeterea, bonum est in rebus, verum autem in compositione et divisione intellectus, ut dictum est ♦ Sed ea quae sunt in re, sunt priora his quae sunt in intellectu. Ergo prius est secundum rationem bonum quam verum.
• Art- *	3. Praeterea, veritas est quaedam species virtutis. ut patet in IV <i>Ethic.</i> * Sed virtus continetur sub bono : est enim bona qualitas mentis, ut dicit Augustinus *. Ergo bonum est prius* quam verum.
•s.n.iKt. n	Sed contra, quod est in pluribus, est prius secundum rationem. Sed verum est in quibusdam in quibus non est bonum, scilicet in mathematicis. Ergo verum est prius quam bonum.
»C)IA*T «hfc. [IAUMrill'r.. of. w-	Respondeo dicendum quod, licet bonum et verum supposito convertantur cum ente, tamen ratione differunt. Et secundum hoc verum, absolute loquendo, prius est quam bonum. Quod ex duobus apparet. Primo quidem cx hoc, quod verum propinquius se habet ad ens, quod est prius quam bonum. Nam verum respicit ipsum esse simpliciter et immediate: ratio autem boni consequitur esse, secundum quod est aliquo modo perfectum ; sic cnim appetibile est. – Secundo apparet ex hoc, quod cognitio naturaliter praecedit appetitum. Unde, cum verum respiciat cognitio-

nem. bonum autem appetitum, prius cril verum quam bonum secundum rationem.

Ad primum ergo dicendum quod voluntas et intellectus mutuo se includunt: nam intellectus intclligit voluntatem, et voluntas vult intellectum intelligere r. Sic ergo inter illa quae ordinantur ad obicctum voluntatis, continentur etiam ea quae sunt intellectus; et c converso. Unde in ordine appetibilium, bonum se habet ut universale, et verum ut particulare: in ordine autem intclligibilium est e converso. Ex hoc ergo quod verum est quoddam bonum, sequitur quod bonum sit prius in ordine appetibilium: non autem quod sit prius simpliciter.

Ad secundum dicendum quod secundum hoc est aliquid prius ratione, quod prius cadit in intellectu. Intellectus autem per prius apprehendit ipsum ens; ct secundario apprehendit se intclligere ens; et tertio apprehendit se appetere ens. Unde primo · est ratio entis, secundo ratio veri, tertio ralio boni, licet bonum sit in rebus.

Ad tertium dicendum quod virtus quae dicitur *ventas*, non est veritas communis, sed quaedam veritas secundum quam homo in dictis ct factis ostendit se ut est. Veritas autem *vitae* dicitur particulariter, secundum quod homo in vita sua implet illud ad quod ordinatur per intellectum divinum: sicut etiam dictum est · veritatem esse · An », in ceteris rebus. Veritas autem *iustitiae* esi secundum quod homo servat id quod debet alteri secundum ordinem ' legum. Unde ex his particularibus veritatibus non est procedendum ad veritatem communem.

3) *prius*. – *fecundum rationem* Addit B.

4) *prius*. – *primum* ACDEFGpB et *ab*.

5) *intellectum intelligere*. – *intelligere voluntatem* ACE.

B) *primo*. – frior codue*. – Pro j.VbuJo» 'KNaXi ACE, *secunda* Ho D. – Pro *tertio, tertia* XCE.

i) *ordinem*. – *ordinationem* Fx – Pro *legum, legi*» codkv*.

In titulo. ly *secundum rationem* proprie cadit supra ly *bonum* er *verum, et* non tuprn ly *prius*: quamvis in idem rtdeat uterque sensus, m accipiatur prioritas rationi» sc- eundum sc, ut cx responsione ad primum sumi potest, non quoad nos tantum. Est ergo sensus: Utrum ratio boni sit prior ratione veri.

II. In corpore .luo: primo, excluditur tacita obicctio eon- tra ipsam quaestionem; secundo, respondetur quaesito .

Quoad *primum*, dicitur quod, licet utrumque horum convertatur cum ente suppoxitalitcr, distinguuntur tamen ratione. Dixit enim hoc, quoniam, cum ordo supponat distinctionem, ct quaestio haec est de ordinc boni el veri, oportet ipsorum distinctionem prachabcre. Ex dicti» autem hactenus - habetur quod idem sunt bonum ct verum quod ens, ct consequenter inter sc. Quomodo ergo nunc quae- ritur de ordinc? Haec enim obicctio per pauca illa serba in principio litterae excluditur: quoniam in cis declaratur quod identitas c»t in supposito, non in ratione formali horum: sed in lute distinguuntur.

III. Quoad *secundum* -. respondetur quaesito unica con- elutione . Veri ratio absolute est prior ratione boni.

Probatur dupliciter, *Pruno*, verum sequitur esse simpli- citer ct immediate, bonum autem consequitur esse secun- dum quod est aliquo tnodo perfectum, idest secundum quod habet aliquo modo rationem perfectionis: ergo ve- rum est propinquius enti quam bonum: ergo est prius. - Antecedens, pro secunda parte, probatur: quia ens est sic appetibile: idest, ens non habet rationem appetibili», nisi ut rationem perfectionis induit. Quod patet, tum quia ens non secundum quamcumque considerationem comitatur boni ratio, ut patet in mathematicis: tum quia omne ap- peler»» appetit perfectionem iliquam. - Secunda quoque con- sequentia probatur: quia ens constat esse prius bono, imo primum simpliciter.

Secundo probatur conclusio. Verum rcipicit cognitio- nem, bonum autem appetitum, ergo verum est prius bono. - Probatur sequela: quia cognitio naturaliter praecedit ap- petitionem.

ARTICULUS QUINTUS

I I RUM DEUS SIT VERITAS

Γ II*, ju, ni, »rt. I <Snet., dist. xii. qu. r., «r.. I, I *Omf.* Gat., ctp. irx »qq.; III. cap. u.

TUM SIC procedin a. Videtur quod non sit veritas. Verita» enim con- ti compositione et divisione intel- Sed m Deo non est compositio et divisio. Ergo non est ihi veritas.

2. Praeterea, veritas, secundum Augustinum, in libro *de Jera Relip*, -, est *similitudo principii*. Sed Dei non est similitudo ad principium. Ergo in Deo non est veritas.

3. Praeterea, quidquid dicitur de Deo, dicitur de eo ut de prima causa omnium: sicut esse Dei est causa omnis esse, ct bonitas eius est causa omnis boni. Si ergo in Deo sit veritas, ergo * omne verum urit ab ipso. Sed aliquem peccare est verum. Ergo hoc erit a Deo. Quod patet esse falsum.

Sed contra ist quod dicit Dominus⁷ Ioan.xiv*: *Ego sum via, veritas et vita*.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦, veritas invenitur in * intellectu secundum quod apprehendit rem ut est. el in re secundum quod habet esse conformable intellectui. Hoc autem maxime invenitur in Deo. Nam esse suum non solum est conforme suo intellectui, sed etiam est ipsum suum intelligcre: ct suum intelligcre est mensura et causa omnis alterius esse, el omnis alterius intellectus; et ipse est suum esse el in- telligcre -. Unde sequitur quod non solum in ipso

sit veritas, sed quod ipse sit ipsa summa et prima ventas.

Ad primu ergo dicendum quod, licet in intel- lectu divino non sit compositio el divisio, tamen secundum suam simplicem intelligenliam iudicut de omnibus, ct cognoscit omnia complexa. Et sic in intellectu eius esi veritas.

Ad secindim dicendum quod verum intellectus nostri est secundum quod conformatur suo prin- cipio, scilicet rebus, a quibus cognitionem accipit. Veritas etiam * rerum est secundum quod con- formantur suo principio, scilicet intellectui divino. Sed hoc. proprie loquendo, non potest dici in veritate divina, nisi forte secundum quod veritas appropriate Filio, qui habet principium. Sed si de veritate essentialiter dicta loquamur, non po- test inteUigi. nisi resolvatur affirmativa in nega- tivam. sicut cum dicitur, *Pater est a sc, quia non est ab alio*. Et similiter dici potest *similitudo prin- cipii* venias divina, inquantum esse suum non est suo intellectui dissimile.

Ad tertium dicendum quod non ens ct priva- tiones non habent ex seipsis veritatem, sed solum cx 4 apprehensione intellectus. Omnis autem ap- prehensio intellectus a Deo est: unde quidquid est veritatis in hoc quod dico, *istum fornicari est verum*, totum est a Deo. Sed si arguatur, *ergo istum fornicari est a Deo*, est fallacia Accidentis.

- ' *timilituJn ad.-aliptod* Ante ferito ADD @44unt ohgiM. *utefhgtrr* FG; ceteri io»U|xr inuiwpmcaXb

rrpx - Ora. codicca. *inteOigere ruum ct tuum este*

⁷⁾ *dicit Dominus. - dicit Diemytius* », *dicitur* P. t) *ifu*, - Om. coJkc».

^{3j} /m. - *et în Faíc.* - Pro *rem ut ett et in re*, eX *b* IcRit rrw. *Ut* r.) rt Jin. - *autem* A(k

ett in re. e.v. - tn P. ikñ. c<t. *b*.

nixvs darus. - In corpore una concludo responsiva MXunda, quod *in Deo est veritas obiective*; tertia, quoti quaesito: In Deo non solum est venitu, sed ipse c»< *Deus est veritas*, quarta, quod *est prima et xumma*. Et veritos prima et summa. - Condurio haec daudil in te qua quoad omnes in littera probatur.

tuor partes: prima eu, quod *in Deo est veritas ut in re*; Quoad primam quidem Es»c Dei esi non solum con-

forme iuo intellectui, *cd etiam ipsum intclligcre * ergo c»t maxime verum veritate rei. – Probatur lequel» : quia verita- in re est secundum quod habet cue confonnabilc intellectui.

Quoad secundam vero Intclliguro Dei est mensura omnis alterius esse ct intellectu* : ergo cognosdt verum. – Pro- batur sequela. quia veritas in intellectu est secundum quod apprehendit rem ut est. Constat cnim intellectionem men- surantem omne esse. oportere apprehendere res esse ut sunt. Et similiter mensurantem omnem intellectum, etiam componentem ct dividentem, oportere apprehendere quid- quid n quocumque apprehenditur.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM srr UNA sola veritas, secundum quam omnia sunt vera

I Snir.. diau xn, qu. v, an. a; III Cna/. *Genl.*, cap. xxvn; Zk *Verity* qu. i, art. 4; qu. xxi. oru 4, aJ ij qu. uru. trt. 1, ad 7; *QuodL* X, qa. n. crt. ».

sex tum sic procedit v». Videtur quod una sola sit veritas, secundum quam omnia sunt vera. Quia, secundum Augu- ^*^*^«\«5timim *, nihil est maius mente humana nisi Deus. Sed veritas est maior mente humana: alioquin mens indicaret de veritate ·; nunc au- tem omnia indicat secundum veritatum, et non secundum seipsam. Ergo solus Deus est veritas. Ergo non esi alia ventas quam Deus.

2. Praeterea, Ansclmus dicit, in libro *de Im- tale* ♦, quod sicut tempus se habet ad temporalia, iia veritas ad res veras. Sed unum est tempus omnium temporalium. Ergo una est ventas, qua omnia vera sunt.

Sed contra est quod m Psalmo xi dicitur: *diminutae sunt veritates a filiis hominum*.

Respondeo dicendum quod quodammodo una est veritas, qua omnia sunt vera, et quodammodo non Ad cuius evidentiam, sciendum est quod, quando aliquid praedicatur univoce dc multis, illud in quolibet eorum secundum propriam rationem invenitur, sicut *animal* in qualibet specie animalis. Sed quando aliquid dicitur analogice de multis, illud invenitur secundum propriam rationem in uno eorum tantum \ a quo alia de- nominantur. Sicut *sanum* dicitur de animali ut urina et medicina, non ? quod sanitas sit nisi in animali tantum *, sed a sanitate animalis denomi- natur medicina sana, inquantum est illius sanita- tis effectiva, et urina *. inquantum est illius sani- tatis significativa. Et quamvis sanitas non sit in medicina neque in urina, tamen in utroque est aliquid per quod hoc quidem tacit, illud autem significat sanitatem

Quoad tertiam nutem: Deu» est suum eue et suum «n- tclligerc; ergo eu ipu veritas. – Et patet sequela. Ex eo cnim quod eat suum esse, sequitur; ergo eat ipsa verita* ret Ex eo autem quod est suum intclligcre, sequitur* ergo est ipso veritos in intellectu.

Quoad quartam uitem particulam, probatio nati spe- cialiter affertur, sed cx intortis in praecedentibus habetur. Ex eo namque quod tuum esse et intclligcre habet ratio- nem primae mensurae cl causae omnis esse ct intellectus, manifeste sequitur quod quae illic est veritas, summa ct prima est.

Dictum est autem * quod veritas per prius est ' ah. «, in intellectu, ct per posterius in rebus, secun- dum quod ordinantur ad intellectum divinum. Si ergo loquamur de veritate prout existit in intel- lectu, secundum propriam rationem, sic in multis intellectibus creatis sunt multae veritates; etiam in uno cl eodem intellectu, secundum plura co- gnita. Unde dicit Glossa · super illud Psalmi xi **, *Æ diminutae sunt veritates a filiis hominum* etc., ' '.*.¶ quod sicut ab una facie hominis resultant plures similitudines in speculo, sic ab una veritate di- vina resultant plures ' veritates. Si vero loqua- mur de veritate secundum quod est in rebus, sic omnes sunt verae una prima veritate, cui unumquodque ussimilatur secundum suam enti- tatem. Et sic, licel plures sint essentiae vel for- mae rerum \ tamen una esi veritas divini intel- t Iccius. secundum quam omnes res denominantur verae.

An primum ergo dicendum quod anima non se- cundum quumcumque ventatem iudicat dc rebus, omnibus; sed secundum veritatem primam ·, in- ·&. «y quantum resultat in ea sicut m speculo, secun- dum prima intelligibilia Inde sequitur quod n veritas prima sit maior anima. Et tamen etiam · veritas creata, quae est in intellectu nostro, est rnnior anima, non simpliciter, sed secundum quid, inquantum est perfectio eius; sicut etiam scientia posset dici maior anima '. Sed verum est quod nihil subsistens est maius mente rationali, nisi Deus.

An secundum dicendum quod dictum Anselmi veritatem habet, secundum quod res dicuntur ve- rae per comparisonem ad intellectum divinum.

ai *veritate*. – *humana* addunt ABCFtio.

ib *ct quodammodo non* – Ora, codke*.

T> ao»t. – <,lm. D, – *nui nm*. \CDEFoE

é, *urina*. – *dicitur sana* addit B. – *itliiu undatu* ou. AC1JC.

1) *flurtf*. – *multat* coeleca.

ζ) rmoN. – *tarum* Fl».

r l *in ea iicut* in *pcculo*^ *tnUtiif* >;lia. · .1 ta 1>Ωφ.,*NK /-*imam int.Uiftcntiam* F.

π) *rham*- – Om. FG.1.

O 4RÎM4. – Rn»t *rim/Ocitr* iJJ;1 H.

Commentaria Cardinali- Caietant

fniv» clarus. – In corpore una conclusio rwponsha quaesito: \critas qua omnia sunt vera, quodammodo est una, et quodammodo non. – Probatur hacc conclusio, quoad utramque partem simul, hoc modo. Veritas per prius est in intellectu, et per posterius in rebus in ordine ad intellectum divinum. Ergo veritas in intellectu existent.

secundum propriam nitioncin. multiplicatur et in «livcnis intellectibui creatis, ct in uno et eodem secundum diverw cognita verito.* autem qua omnes rei vtrac dicuntur, ext uno ac prima.

Antcccdcn» patet cx «lictis. Consequentia nutem, quoad utriusque panis illationem, probatur cx differentia inter

univocum et analogum in hoc. quod illud in quolibet univocato salvatur secundum propriam rationem; istud autem in primo tantum ponit propriam rationem, in alii» autem fundatum ordinem ad primum. Exempla habentur in littera. – Quoad id vero quod in secunda parte consequentis implicite clauditur, scilicet quod omnia respicient veritatem intellectus divini, probatur: quin illi unumquodque ossimilatur secundum suam cñtutēni. Et confirmatur prima purs consequentia auctoritate Glossae, ut patet in littcrn.

II. Circa partem primam consequentis, dubium occurrit. Aut illa pars, scilicet *veritas intellectus multiplicatur*, non ese in littera probata nui auctoritate Glossae: aut veritas invenitur univoce in omnibus intellectibus, saltem creatis. Utrumque autem horum est inconveniens. Ergo. – Assumptum probatur. In littera nulla probatio est nisi cx differentia inter univocum et analogum. Et cx parte analogi, ut patet in littera, non infertur multiplicatio, sed cx parte univoci. Ergo nut non probatur: aut probatur cx conditione univoci, quod multiplicatur ad multiplicationem univocatorum: et aie supponitur veritatem univoce inveniri in omnibus intellectibus creatis. – Quod nutem utrumque horum sit inconveniens, manifestatur. Et primum quidem, quia in littera, post differentiam inter univocum et analogum, ac applicationem eius ad materiam de qua est sermo, slatim cum nota illationis concluditur, dicendo, *si ergo loquamur* etc. Secundum autem, quia veritas in intellectu nostro c*^t compositio et divisio: in intellectu vero angelico et divino est simplex intelligētiī. eminenter prachabens quidquid et nostra «implex incilligētia, et compositio et divisio habet.

III. Circa eandem quoque partem dubium occurrit, quia videtur littera implicare. Quoniam si analogum in uno tantum secundum propriam rationem salvatur; et cx qu. xin * constat omnia nomina communia Deo et aliis esse analogae, et consequenter veritatem analogice inveniri in intellectu divino et aliis intellectibus; sequitur quod in multi» intellectibus non sunt multae veritates, sed omnes intellectu» sunt veri una sola veritate, scilicet intellectus divini. Et c converso, ti veritas multiplicatur ud multiplicationem intellectuum verorum, ergo non per prius et posterius dicitur de eis: quia quod per prius et posterius dicitur, in uno tantum formalitcr invenitur, ut littcrn sonat.

IV. Circa secundam quoque partem consequentis, dubium occurrit. Quia cum dicitur *omnia esse vera veritate divina*, loquendo de veritate rei. aut intelligitur secundum denominationem extrinsecam, aut intrinsecam. Non intrinsecam, ut palet: ergo extrinsecam. Et si sic, ergo res aut non sunt verae formalitcr; quod est inconveniens, quin unaquaeque res habet in se proprium veritatem rei, qua dicitur veni, ut patet de sensu respectu proprii sensibilis. Aut sunt vente utroque modo; sicut in Qu. *de Bono* et dictum est quod omnia sunt bona bonitate divina exemplantor, tinalitcr et effective, et tamen, cum hoc, sunt bonitatibus proprii» formalitcr bonae. Et »i sic, ergo non sunt verae sola veritate divina.

V. Ad primam dubitationem et dicitur, negando disiunctivam illam: quoniam datur tertius modus exponendi litteram. Ad cuius evidentiam, scito quod in univoca praedicatione duo clauduntur: scilicet, *praedicari formalitcr de univocatis* ; et *praedicari de cis secundum eandem*

omnino rationem formalem, ut patet in *animali* respecta bovi* et lconī». Multiplicatio autem eius ad multiplicationem subjectorum, non convenit ei cx «eundo (quoniam ipd Koli conveniret, quod constat esse falsumr. sed convenit ei cx primo, in quo communicat cum aliquibus non univoci». Unde, cum in proposito sit sermo de univoco inquantum multiplicatur nd multiplicationem subicctorum, consequens est quod propositio in cuius virtute tenet loquela quoad primam partem, non est ista, *univocum multiplicafur ad multiplicationem univocalorum*: sed ista communior , et clausa in praedicta , *praedicatum formalitcr multiplicatur ad multiplicationem subicctorum*. Et tunc concedo, quod subsumi intelligitur. quod veritos sit formalitcr praedicatum respectu intellectus. Et sic infertur: ergo veritas multiplicatur ad multiplicationem intellectuum; immo intellectorum, sive in uno sive in diversis intellectibus. Meminit autem littera potius *univoci* quam *praedicati formalitcr*, ut α notioribus traderetur disciplina.

VI. Ad secundam vero dubitationem et dicitur, quod illa regula de analogo tradita in littera, non est universalis de omni analogiae modo: imo, proprie loquendo, ut patet l *Ethic.* *. nulli analogo convenit, »ed convenit nominibus *ad unum* vel *in uno* aut *ab uno*, quae nos abusive vocamus analogae. Veritas nutem, si comparetur ad res et intellectu», est nomen *ab uno*: quoniam in intellectu »olo est veritas. 0 qua res dicuntur verne. Si vero comparetur ad intellectus inter se, sic est nomen analogum: nani proportionalitcr salsatur, formalitcr tamen, in quolibet intellectu cognoscente verum. Esse ergo nomen aliquod secundum propriam rationem in uno tantum, est conditio nominum quae sunt *ad unum* aut *ab uno*, etc.; et non nominum proportionaliter dictorum. Veritas autem, respectu intellectu» divini et aliorum, proportionale nomen est. Et ideo non sequitur quod in solo Deo sir. lam enim dictum est in solutione primi dubii et, quod omni praedicato formaliter de pluribus, convenit plurincari ad pluriticationcm subicctorum, sive illud sit univocum, ut *animal*, sive proportionale, ut *ens*, etc. – De huiusmodi autem differentia nominum plene scriptum invenies in tractatu *de Analogia Nominum* et.

VII. Ad dubium autem contra secundam partem conclusionis et, responsio cx littera habetur, ubi dicitur quod et *licet plurcs sint essentiae vel formae rerum, tamen una est veritas* etc. Haec enim verba po»t probatam conclusionem adiuncra sunt, ad declarandam differentiam inter bonitatem et veritatem quoad hoc. Quoniam res omnes dicuntur bonae dupliciter, intrinsece et extrinsece, ut in qu. vi et dictum est verae autem dicuntur extrinseca tantum et αλ et denominatione, ita quod nulh est in rebus formalitcr veritas; sed imitative seu ndimplctive respectu intellectus divini. et causaliter respectu nostri intellectus speculativi. Si enim nullus esset intellectus, nulla res vera, nullus sensus verus dici posset, nisi aequivocc, ut in Qu. *de 1er.*, qu. 1, art. 4, dicitur quemadmodum, si non esset sanius animalis, nulla medicina, nullaque diaeta sana dici posset. Et omnium una est ratio : quia scilicet in ratione veri in rebus cadit veritas intellectus; et sani in medicina et diaeta, cadit sanitas animali»; et sic de aliis. Sublata enim dctionionc. non remanet idem nomen nisi aequivocc.

• Art. 5.

• Qb-vi, m. 4

• Cē. 00α. H.

• OpMCCiUC «oLifi, Tηα.»

et αλ et

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM VERITAS CREATA SIT AETERNA

Suprx, qu. 1, art. 3. ad 3; I *Sent.*, dāt xix. qu. v, art. J; II *Cont. Gent.*. c*p. xxxv; Hl, cap. iaiui. lxxxjt; *De Verit.*, qu. i, art. 5; *De* qu. ni, art. 17, ad 97.

septimum sic PROCEOitT R. Videtur quod veritas creata sit aeterna. Dicit enim Augustinus. in libro *de Libero Arbitrio* *, nihil est magis aeternum quam

ratio circuli, et duo et tria esse quinque. Sed horum veritas est veritas creata. Ergo veritas creatu est aeterna.

2. Praeterea, omne quod est semper ■, esi

• fjb. II. car. nn; II *SoUaq.*. cap. >IK.

3) omne quod *tit temper*, – omne quod *eit unique et temper* E.

aeternum. Sed universalia sunt ubique et semper. Ergo sunt aeterna. Ergo et verum, quod est maxime universale.

3. Praeterea, id quod est verum in praesenti, semper luit verum esse futurum. Sed sicut veritas propositionis de praesenti est veritas creata, ita veritas propositionis de futuro. Ergo aliqua veritas creata est aeterna.

4. Praeterea, omne quod caret principio et fine, est aeternum. Sed veritas enuntiabilium caret principio et fine. Quia, si veritas incipit cum ante non esset, verum erat veritatem non esse: et utique aliqua veritate verum erat, et sic veritas erat antequam inciperet. Et similiter si ponatur veritatem habere finem, sequitur quod sit postquam desierit: verum enim erit veritatem non esse. Ergo veritas est aeterna.

Sed contra est quod solus Deus est aeternus, ut supra habetur.

Respondetur dicendum quod veritas enuntiabilium non est aliud quam veritas intellectus. Enuntiabile enim est in intellectu, et est in voce. Secundum autem quod est in intellectu, habet per se veritatem. Sed secundum quod est in voce, dicitur verum enuntiabile, secundum quod significat aliquam veritatem intellectus; non propter aliquam veritatem in enuntiabili existentem sicut in subiecto. Sicut urina dicitur sana, non a sanitate quae in ipsa sit, sed a sanitate animalis, quam significat. Similiter etiam supra dictum est quod res denominantur verae a veritate intellectus. Unde si nullus intellectus esset aeternus, nulla veritas esset aeterna. Sed quia solus intellectus divinus est aeternus, in ipso solo veritas aeternitatem habet. Nec propter hoc sequitur quod aliquid aliud sit aeternum quam Deus: quia veritas intellectus divini et ipse Deus, ut supra ostensum est.

Ad primum ergo dicendum quod ratio circuli, et duo et tria esse quinque, habent aeternitatem in mente divina.

Ad secundum dicendum quod aliquid esse semper et ubique, potest intelligi dupliciter. Uno modo, quia habet in se unde se extendat ad omne tempus et ad omnem locum, sicut Deo competit esse ubique et semper. Alio modo, quia non habet in se quo determinetur ad aliquem locum vel tempus: sicut materia prima dicitur esse una, non quia habet unam formam, sicut homo est unus ab unitate unius formae, sed per remotionem omnium formarum distinguendum. Et per hunc modum, quodlibet universale dicitur esse ubique et semper, inquantum universalia abstrahunt ab hic et nunc. Sed ex hoc non sequitur ea esse aeterna, nisi in intellectu, si quis sit aeternus.

Ad tertium dicendum quod illud quod nunc est, ex eo futurum fuit antequam esset, quia in causa sua erat ut fieret. Unde, sublata causa, non esset futurum illud fieri. Sola autem causa prima est aeterna. Unde ex hoc non sequitur quod ca quae sunt, semper fuerit verum ea esse futura, nisi quatenus in causa sempiterna fuit ut essent futura. Quae quidem causa solus Deus est,

An quantum dicendum quod, quia intellectus noster non est aeternus, nec veritas enuntiabilium quae a nobis formantur, et aeterna, sed quandoque incipit. Et antequam huiusmodi veritas esset, non uratur verum dicere veritatem talem non esse, nisi ab intellectu divino, in quo solum veritas est aeterna. Sed nunc verum est dicere veritatem tunc non fuisse. Quod quidem non est verum nisi veritate quae nunc est in intellectu nostro: non autem per aliquam veritatem ex parte rei. Quia ista et veritas de non ente: non ens autem non habet ex se ut sit verum, sed solummodo ex intellectu apprehendente ipsum. Unde intantum est verum dicere veritatem non fuisse, inquantum apprehendimus non esse ipsius ut praecedens esse eius

?) *verum*. – Om. ADD.

7) *et est*. – *est Pal*.

8) *aliquam*. – Ora. coJL – Pro *tristitem, caritatem* AEFPG et *ab*.

9) *tient*. – *et tie* D. *tie* <Jd. *ab*. – «w om. R.

10) *kabet*. – *habeat* codice*.

11) *unius*. – Om. codice*.

12) *universalia abstrahunt*. – *universalia abstrahunt* RD»A et edd. *ab*.

13) *sunt*. – *fiunt* cJ. 4. et ita pCO *fuerit* et *fuit*.

14) *exte eius*, – Om. E.

Coinmentavia Cardinalis Caietani

Trivium clarus. – In corpore una conclusio, responsa quaesito negative: Nulla veritas creata est aeterna. – Probatur. Veritas enuntiabilium et rerum nihil aliud est quam veritas intellectus: ergo, si nullus intellectus esset aeternus, nulla veritas creata esset aeterna ergo in solo intellectu divino veritas aeternitatem habet: ergo nulla veritas creata est aeterna.

Antecedens, quoad primum partem, probatur. Enuntiabile in voce est verum significative tantum, sicut urina est *sana*: in mente autem est per se ipsum, idest formaliter, verum: ergo. Quoad secundam vero, ex dictis assumitur. Prima consequentia relinquitur sola per se: eo quod non datur alia veritas praeter tres has, scilicet in re. in signo, et in intellectu. Secunda probatur: quia solus intellectus

divinus est aeternus. Tertia autem: quia veritas in intellectu divino est ipse Deus, ut in art. v dictum est; creata autem veritas est aliud a Deo.

II. Advenit hic duo. *Primo*, quod conclusio principalis non ponitur formaliter in littera, «sed virtualiter in illa universaliori propositione, *nihil aliud quam Deus est aeternum, quia veritas Deus est*. – *Secundo*, quod ex hoc loco apertissime habes quod nullum secundario obiectum divini intellectus ponendum est, quod sit aliud a Deo. quoniam si propositiones cognitae, seu earum veritas, quod idem est, in intellectu divino sunt Deus, quanta magis lapsae, et quidquid aliud incomplete significatur. Et hoc est bene notandum, ad confirmandam notitiam de intelligere divino traditam ».

'Qe.tn.xn>

ARTICULUS OCTAVUS

I TUUM VERITAS SIT IMMUTABILIS

I d»·'. m, qu, v, Rrt.); />. *Vtrit.*, qu. 1, »rt. 6.

octavum sic proceditur. Videtur quod veritas sit immutabilis. Dicit enim Augustinus. in libro II *de Libera Arbitrio* *,
• or. » !.
^ * ^ ^
quod veritas non est aequalis menti, quia esset mutabilis, sicut et mens.

2. Praeterea, id quod remanet post omnem mutationem, est immutabile: sicut prima materia est ingenta et incorruptibilis, quia remanet post omnem generationem et corruptionem. Sed veritas remanet post omnem mutationem: quia post omnem mutationem verum est dicere esse vel non esse. Ergo veritas est immutabilis.

3. Praeterea, si veritas enuntiationis mutatur, maxime mutatur ad mutationem rei. Sed sic non mutatur. Veritas enim, secundum Anselmum
• m * ? * »
•
} est rectitudo quaedam, inquantum aliquid implet id quod est de ipso * in mente divina. Hae autem propositio. *Socrates sedet*, accipit # a mente divina ut significet Socratem sedere: quod significat etiam eo non sedente. Ergo veritas propositionis nullo modo muta'ur.

4. Praeterea, ubi est eadem causa. et idem effectus. Sed eadem res est causa veritatis harum trium propositionum *Socrates sedet*, *sedebit*, et *sedet*. Ergo eadem est harum veritas. Sed oportet quod alterum horum sit verum. Ergo veritas harum propositionum immutabiliter manet. Et eadem ratione cuiuslibet alterius propositionis.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo x† ♦
• v«rc f. *diminutae sunt veritates a filiis hominum*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. veritas proprie est in solo intellectu, res autem dicuntur verae a veritate quae est in aliquo intellectu. Unde mutabilitas veritatis consideranda est circa intellectum. Cuius quidem veritas in hoc consistit, quod habeat conformitatem ad res intellectas. Quae quidem contormitas variari potest dupliciter, sicut et quaelibet alia similitudo, ex mutatione alterius extremi. Unde uno modo variatur veritas ex parte intellectus, ex eo quod de re eodem modo se habente aliquis aliam opinionem accipit: alio modo si, opinione eadem manente, res mutetur. Et utroque modo fit mutatio de vero in falsum.

Si ergo sit aliquis intellectus in quo non possit esse alternatio opinionum, vel cuius acceptionem non potest z subterfugere res aliqua, in eo est immutabilis veritas. Talis autem est intellectus divinus, ut ex superioribus * patet. Unde veritas divini intellectus est immutabilis. Veritas autem intellectus nostri mutabilis est. Non quod ipsa sit subiectum mutationis: sed inquantum intellectus noster mutatur de veritate in falsitatem; sic enim formae mutabiles dici possunt. Veritas autem intellectus divini est secundum quam res naturales dicuntur ycræ, quae est omnino immutabilis.

Ad primum i rgo dicendum quod Augustinus loquitur de veritate divina.

Ad secundum dicendum quod verum et ens sunt convertibilia '. Unde, sicut ens non generatur neque corrumpitur per se, sed per accidens, inquantum hoc vel illud ens corrumpitur vel generatur, ut dicitur in I *Physic*. ita veritas mutatur, non quod nulla veritas remaneat, sed quin non remanet illa veritas quae prius erat.

An tertium dicendum quod propositio non solum habet veritatem sicut res aliae veritatem habere dicuntur, inquantum implent id quod de eis est ordinatum ab intellectu divino; sed dicitur habere veritatum quodam speciali modo, inquantum significat veritatem intellectus. Quae quidem consistit m conformitate intellectus et rei. Quae quidem subtracta, mutatur veritas opinionis, et per consequens veritas propositionis. Sic igitur haec propositio. *Socrates sedet*, eo sedente veni est et veritate rei, inquantum est quaedam vox significativa; et veritate significationis, inquantum significat opinionem veram. Socrate vero surgente, remanet prima veritas, sed mutatur secunda.

Ad quartum dicendum quod sessio Socratis, quae est causa veritatis huius propositionis, *Socrates sedet*, non eodem modo se habet dum · Socrates sedet, et postquam sederit, et antequam sederet. Unde et veritas ab hoc causata, diversimode se habet; et diversimode significatur propositionibus de praesenti, praeterito et futuro. Unde non sequitur quod, licet altera trium propositionum sit vera, quod eadem veritas invariabilis maneat.

3) *ipso*. – *ipsa* ABCDEG.

3) *accipit*. – *accepit* ACDEG.

7) *potest*. – fojurf It, *pwit* ceteri.

ccvtwrtibitia. – CMvtrfatiaM G, ctmuwMwkiima ceteri et
I *dum*. – cMut BDEcA, «m. pA. – *sederit* ooj. ABCDEF. – Pr»
ir.fm-r, *tedeat* ACEFG. *icdmu* ©JJ. j tr.

Commentaria CartUiialin Coletani

Titulus durui. – In corpore, una conclusio responsiva quaesito, cum uno corollario. Conclusio est: Veritu intellectui divini est immutabili», noitri autem intellectus est mutabilis. – Circa quam conclusionem tria dicuntur. *Pri-*mo, redditur ratio quare respondetur de veritate intellectus, cum quaesitum fuerit de veritate in communi. Et dicitur in principio corporis, quod hoc lit, quin veritas in solo

inteilectu est formalitr: ergo et mutabilitas et immutabilitas eius. cclcrac enim condltioRcs sequuntur este. – *Secunda*, probatur conclusio. – *Tertio*, declaratur ille terminus ibum· *bilis*, in conclusione positui. Potest enim sumi dupliciter scilicet *subiectire*, et *terminative*. In proposito sumi dicitur ternunative, et non lubicctive et ratio est. quia Cornue sic, idest terminntive, vocantur mutabiles, nem subiectiic.

Probatur igitur conclusio sic. Veritas intellectus est conformitas Intellectus ad res : ergo potest variari cx parte intellectus ct rei: ergo, si sit aliqui» intellectus absque alternatione opinionum, ct cuius acceptionem nulla re» subterfugiat, eius veritas est immutabilis: ergo veritas intellectu» divini est immutabilis, nostri vero mutabilis. – Antecedens patet. Prima consequentia probatur quia omnis

similitudo potest cx parte extremorum variari. Secunda autem: quia ista variatio cx parte intellectu» consistit in mutatione acceptionum; cx parte vero rei, in latente mutatione rei. Tertia autem relinquitur evidens.

Corollarium autem est: Verita» secundum quam res naturales dicuntur verae, est omnino immutabilis. – Probatur; quia est veritas intellectus divini.

•H. ij.

■ 6.
W».

QUAESTIO DECIMASEPTIMA
DE FALSITATE

IX QUATUOR ARTICULOS DIVISA

¶Xeinde quaeritur Je falsitate*.
J Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum lalsitas sit in rebus.

Secundo: utrum sit in sensu.
Tertio: utrum sil in intellectu.
Quarto: de oppositione veri et falsi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FALSÎTAS SIT IN REBUS

I Sr»U dut. Bi qu. v, <rt- i; Ik Verity qu. t. «n. io; V Mttaphy^ k^t, iꝯŋ; Vl. Iect. >v.

d primum sic proceditur. Videtur quod lalsitas non sit in rebus. Dicit enim Augustinus, in libro *Soliloq.* *: *Si rerum id quod est, falsum non esse " uspiam concludetur, quovis repugnante.*

2. Praeterea, falsum dicitur a fallendo. Sed res non fallunt, ut dicit Augustinus in libro *dc Vera Relig.* ♦ *quia non ostendunt aliud quam suam speciem.* Ergo falsum in rebus non invenitur.

3. Praeterea, verum dicitur in rebus per comparisonem ad intellectum divinum, ut supra* dictum est U Sed quaelibet res, inquantum est, imitatur Deum. Ergo quaelibet res vera esi, absque falsitate *. Et sic nulla res est falsa.

Sed contra EST quod dicit Augustinus, in libro *de Vera Relig.* *, quod *omne corpus est rerum corpus et falsa imitas*; quia imitatur unitatem, et non est unitas. Sed quaelibet res imitatur divinam bonitatem, et ab ea deficit. Ergo in omnibus rebus est falsitas.

Respondeo dicendum quod, cum verum et falsum opponantur; opposita autem sunt circa idem: necesse est ut ibi prius l quaeratur lalsitas. ubi primo ventas invenitur, hoc est in intellectu. In rebus autem neque veritas neque falsitas est, nisi per ordinem ad intellectum. Et quia unumquodque secundum id quod convenit ei per se, simpliciter nominatur: secundum autem id quod convenit ei per accidens, non nominatur nisi secundum quid; res quidem simpliciter falsa dici posset per comparisonem ad intellectum a quo dependet, cui comparatur per se; in ordine autem ad alium intellectum, cui comparatur per accidens, non posset dici falsa nisi secundum quid.

Dependent autem ab intellectu divino res naturales, sicut ab intellectu humano res artificiales. Dicuntur igitur res artificiales falsae simpliciter et secundum se *, inquantum deficiunt a forma artis: unde dicitur aliquis artifex opus falsum facere.

• L 7. 11, c. vii-
• cap. »χ01
• Qq.xn.4rtl.
• D. 5\$4-

quando deficit ab operatione anis. Sic autem in rebus dependentibus * a Deo, falsitas inveniri non potest per comparisonem ad intellectum divinum. cum quidquid in rebus accidit, ex ordinatione divini intellectus procedat: nisi forte in voluntariis agentibus tantum, in quorum potestate est subducere se ab ordinatione divini intellectus; in quo malum culpaе consistit, secundum quod ipsa peccata *falsifates* et *mendacia* dicuntur in Scripturis, secundum illud Psalmi iv ♦ *ut quid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium?* Sicut* t per oppositum operatio virtuose *veritas vitae* nominatur, inquantum subditur ordini divini intellectus: sicut dicitur Ioan, m -: *quifacit veritatem, venit ad lucem.*

Sed per ordinem ad intellectum nostrum, ad quum comparantur res naturales per accidens, possunt dici falsae, non simpliciter, sed secundum quid. Et hoc dupliciter. Uno modo, secundum rationum significati: ut dicatur illud esse falsum in rebus, quod significatur vel repraesentatur oratione vel intellectu falso. Secundum quum modum quaelibet res potest dici esse falsu, quantum ad id quod ei non inest: sicut si dicamus diametrum esse falsum commensurabile '. ut dicit Philosophus in V *Mctaphys.* *; et sicut dicit Augustinus, in libro *Soliloq.* *. quod *tragoedus est falsus Hector*. Sicut c contrario potest unumquodque dici verum, secundum id quod competit ei. – Alio modo, per modum causae. Et sic dicitur res esse ' lalsa. quae nata est facere de sc opinionem falsam. Jft quia innatum est nobis per ea quae exterius apparent de rebus iudicare. co quod nostra cognitio a sensu ortum habet, qui primo ct per se est exteriorum accidentium; ideo ea quae in exterioribus accidentibus habent similitudinem aliarum rerum, dicuntur esse falsa secundum illas res; sicut fel est falsum mei. ct stannum est falsum argentum. Et secundum hoc

• L 7. 11, c. vii-
• cap. »χ01
• Qq.xn.4rtl.
• D. 5\$4-

e) *tue.* – *crt* ABCF. om. cd. 4.
.3j *dictum ett.- inquantum imitantur iftum* «Jduat Cexi.c >«-*Sed... imitatur* στη. O.
7) */ahitate.* – *omm fahitate* UICDL.
ii *ibi friut.* – *ibi primo* ACDEF, in *if>o* B. – Pa* < /kv UD addunt *autem.*

i) *drfcndentibui.* – *fmductit* ACOE.
ζ) AVwr. – *Ct* addunt ABDEFim.
V/iImm *citmmmenturabi/f.* – */altum inwtnuriMt* ACKpD,
<β>ρηησ>/,»Bβ>«' *cuitac ctrmmuinublh quia iit fac-immon tur^iSj κ*
/aàum CvmmntiItrabibc
δi *tw,* – Om. K-odjec<.

•L- u nt.M dicit Augustinus, in libro *Soliloq.* *, quod *eas res i fabas † nominamus, quae verisimilia apprehendi-*
«† .i.r. ' ,tU15 Kt Philosophus dicit, in V *Metaphys.* quod falsa dicuntur *quaccumque apia nata sunt appa-*
• *rere aut* qualia non sunt, aut quae non sunt.*
1 Et per hunc modum etiam ' dicitur homo falsus, inquantum est nmativus falsarum opinionum vel locutionum. Non nutem ex hoc quod potest eas confingere: quia sic etiam sapientes ct scientes *falsi* dicerentur, ut dicitur in V *Metaphys.* *
Ad primum ergo dicendum quod res comparata ad intellectum, secundum id quod est. dicitur vera: secundum M id quod non est. dicitur tulsa. Unde *verus tragoedus est falsus Hector*, ut dici-tur in II *Soliloq.* ♦. Sicut igitur in his quae sunt, invenitur quoddam non esse; ita m his quaesunt, invenitur quaedam ratio falsitatis

Ab SECUNDUM DICENDUM quod TCS per SC ΠΟΠ fallunt, sed per accidens. Dant enim occasionem falsitatis, eo quod similitudinem eorum gerunt, quorum non habent existentiam.
An 'n.RTiu.M dicendum quod per comparisonem ad intellectum divinum non dicuntur res falsae, quod esset eos esse falsas simpliciter: sed per comparisonem ad intellectum nostrum, quod est eas esse falsas secundum quid.
Ad quartum, quod m oppositum obiicitur, dicen-dum quod similitudo vel repraesentatio deficiens non inducit rationem falsitatis, nisi inquantum praestat occasionem falsae opinionis. Unde non ubicumque est similitudo, dicitur res falsa: sed ubicumque est talis similitudo, quae nata est fa-cere opinionem falsam, non cuicumquc, sed ut in pluribus.

rrs falut. - rtt nte fatui 1'5.
■> apparere aut. - aut «om appjrrrr licut wml aut apparm B.
X) etiam. - Om. EG.r. - Pro amatirui/J't irem *MU-
tor foliarum lyinitutum BD.

μ) C.WrtjMm. - a rzewwXwm AIL.
») ifiitur.^falt tiUu. - JSr ifilur ti Ait fea/ «w1 Inrewifur aliqua roH> rrlalin O fa ittaUi a^tt « cj. a, jmr» allero fwu tunt, quae non taxi «C. 5.

Comuvmtarbi Car.IlimlH Cricrani

it vli.* cicinis. - lu corpore tria primo, declaratur quid
significent fallito simpliciter ct secundum quid rerum:
deinde ponuntur duae concludonc* rcspondvac quaesiton rebut dependentibus ■ Deo, etc. Et confirmatur exceptio
Prima cit: Falsita» simpliciter non est in rebus dependenti-bus a Deo, nisi farte in voluntariis -. Secunda est. Falsitu* secundum quid est in rebus dupliciter
Π. Quoad *primum*, intendit quod falsitas simpliciter rei consistit in ditTormitaic rei ad intellectum α quo dependet falritis autem secundum quid, in diifortnitatc rei ad intel-lectum a quo non dependet. Utrumque nutem horum simul probatur sic. Verum et falsum opponuntur ergo obi prino est vento», ibi primo falsitus ergo labitas est in intellectu, ct non in rebus nisi in ordine od intellectum: ergo fabitiU simpliciter rerum consistit in diffnnnitatc ad intellectum quem per ic respicit: ergo ad intellectum a quo dependet ergo falsitas secundum quid rri consistit in ditfonnitatc nd intellectum per accidens ergo, α quo non dependet.
Prima consequentia probatur quia opposita sunt circa idem. Secunda quoque : quia verius est in intellectu, ct non in rebus nisi in ordine nd intellectum. Tertia nutem quin unumquodque nominatur simpliciter ab co quod con-venit per se. Quarta vero: quii intellectus a quo dependet res, per sc respicitur. Quinta autem, cum sexto, probatur cx oppositis tertiae ct quartae quia scilicet ab intellectu per accidens denominatur res secundum quid: ct quia in-tellectus a quo res non pendet, est per accidens.

• CL m' •CI r-a. r.
HI. Quoad *secundum**, prima conclusio responsim, scilicet, *falsitas simpliciter non est in rebus dependentibus a Dm, nisi forte in voluntariis*, probatur. Res naturales dependent ab intellectu divino, sicut artificiales ab intellectu humano ergo falsitas simpliciter naturalium consisteret in didbrmitatc ad intellectum divinum : ergo in rebus depen-dentibus α Deo, non est falsitas simpliciter, nisi forte in voluntariis.

Antecedens supponitur. Consequentia probatur quia res artificiales dicuntur fabae simpliciter, inquantum deficiunt α forma artis. Et manifestatur hoc cx usu loquendi, dicitur enim aliquis *falsam grammaticam* fecisse, quia defecit ab arte grammaticae. El sumitur hic *deficere* non negative, sed contrarie, quod idem est quod esse *difforme*: defectus enim negative constituit opus imperfectum, sed contrarie constituit falsum. Et ideo, ut clarior esset sensus, usus sum in consequentiis *difformitatis* nomine. - Secunda vero con-sequenda probatur. Quidquid in rebus accidit, exceptis his

in quorum potentate est subducere sc ab ordine divini in-tellectu< . cx ordinatione intellectui divini procedit; ergo rebut dependentibus ■ Deo, etc. Et confirmatur exceptio auctoritate Scripturae directe; er cx opponito auctoritate quoque Scripturae continuato, scilicet *veritate vitar* dicta dc actu virtuoso.
IV. Adverte hic tria. *Prunum* est. quod littera res na-turales proponit dependere oh intellectu divino ut »<rrifi-cities ab humano, ct tamen non infert, *ergo in natura-libus*; sed univenalisome, *ergo in rebus dependentibus a Deu*, eu. Ferit autem hoc, quia idem indicium est de omnibus ct dc naturalibus, omnia enim, quatenus ub ipso pendent» statutum in eo habent quid cis conveniat, cui coniormi i oportet esse, eiccpib vnluntaril».
Secundum est. quod omnia alia a Deo, possunt com-parari itd intellectum divinum dupliciter: uno inudo, ut cognita ad cognoscentem; alio modi», ut mensurata t»d mensuram, seu regulat» ad regulam. Si pruna modo com-parentur, nulla est ditferentia inter alia cl voluntaria, quoad subductionem ab ordine, respectu Inldlcctuv divini: quo-niam omnia neque nuda ct aperta sunt coram eo. Sed si comparentur secundo modo, sic est ditlcrentii posita in littera Quoniam in rebus aliis nihil accidit nisi cx riiquo ordine regulato a divino intellectu, licet ille ordo non con-gruat huic, ut patet in monstis. In voluntariis autem accidit deformitas moralis, non cx ordine aliquo a Deo statuto (nullum enim rerum ordinem statuit, ex quo culpa fieret; nutfaqic regula in Deo est. cui culpa conformis sil), »cd cx potentia peccandi liberi arbitrii, quae ut sic, nec per sc ncc per accidens est a Deo, ut alibi - patet.
Tertium est, quod in littera dicitur *nisi forte in >x> luntariis*, non quia dubium est. sed quia non est neccs-c in voluntariis inveniri huiusmodi falsitatem; vel quia adhuc dc voluntariis non est determinatum.

V. Secunda vero conclusio scilicet, *falsitas secundum quid est in rebus dupliciter*, declaratur. Res naturales, re-latae ad intellectum nostrum, sunt ct significatae, ct causae; ct significantur quandoque secundum id quod non inest, ct natae sunt quaedam laccrc dc sc falsam opinionem: ergo utroque modo in cis potest dici fabitas secundum quid. - Antecedetis patet, quoad omne» partes inductive* Consequentia autem probatur cx ratione falsi. Et confir-matur utrumque membnim auctoritatibus Augustini et Ari-stotelis, ut patet in littera. Omnin cfara sunt.

• n M.,
mr, \$...i, srt-t.

QUAESTIO XVII. ARTICULUS II

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN SENSU SIT FALSITAS

Infra, <ju. iat j t , ,n. 6; *Ik Verity* qu. i. in. u; III *Ik Animo*. Iest, ττ; IV *Metaphys.*, Icet. ut.

Secundum sic procedit R. Videtur quod in sensu non sit falsitas. Dicit enim Augustinus. in libro *de Vera Relig.* *: *Si omnes corporis sensus ita nuntiant ut afficiuntur. quid ab eis amplius exigere debemus, ignoro.* Et sic videtur quod ex sensibus non fallamur. Et sic falsitas in sensu non est.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Metaphys.* quod *falsitas non est propria sensui, sed phantasiae.*

3. Praeterea, in incomplexis non est verum nec falsum, sed solum in complexis. Sed componere et dividere non pertinet ad sensum. Ergo in sensu non est falsitas.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Soliloq.* *: *Apparet nos in omnibus sensibus similitudine lenocinante falli.*

Respondeo dicendum quod falsitas non est quaerenda in sensu, nisi sicut ibi est veritas. Veritas autem non sic est in sensu, ut sensus cognoscat veritatem: sed inquantum veram apprehensionem habet de sensibilibus, ut supra dictum est. Quod quidem contingit eo quod apprehendit res ut sunt. Unde contingit falsitatem esse in sensu, ex hoc quod apprehendit vel indicat res aliter quam sint.

Sic autem se habet ad cognoscendum res, inquantum similitudo rerum est in sensu. Similitudo autem alicuius rei est in sensu tripliciter. Uno modo, primo et per se; sicut in visu est similitudo colorum et aliorum propriorum sensibilibus. Alio modo*, per se. sed non primo; sicut in visu est similitudo figurae vel magnitudinis, et aliorum communium sensibilibus. Tertio modo, nec primo nec per se. sed per accidens; sicut in visu est similitudo hominis, non inquantum est homo, sed inquantum huic colorato ac-

cidit esse hominem. Et circa propria sensibilia sensus non habet falsam cognitionem, nisi per accidens, et ut in paucioribus: ex eo scilicet quod, propter indispositionem organi, non convenienter recipit formam sensibilem: sicut et alia passiva, propter suam indispositionem, deficienter recipiunt impressionem agentium. Et inde est quod, propter corruptionem linguae, infirmis dulcia amara esse videntur. De sensibilibus vero communibus et per accidens, potest esse falsum iudicium etiam in sensu recte disposito: quia sensus non directe refertur ad illa, sed per accidens, vel ex consequenti, inquantum refertur ad alia.

Ad primum ergo dicendum quod sensum affici, est ipsum eius sentire. Unde per hoc quod sensus ita nuntiant sicut afficiuntur, sequitur quod non decipiamur in iudicio quo iudicamus nos sentire aliquid. Sed ex eo quod sensus aliter afficitur interdum quam res sit, sequitur quod nuntiet nobis aliquando rem aliter quam sit. Et ex hoc fallimur per sensum circa rem. non circa ipsum sentire.

Ad secundum dicendum quod falsitas dicitur non esse propria sensui, quia non decipitur circa proprium obiectum. Unde in alia translatione planius dicitur, quod *sensus proprii sensibilis falsus non est*. Phantasiae autem attribuitur falsitas: quia repraesentat similitudinem rei etiam absentis; unde quando aliquis convertitur ad similitudinem rei tanquam ad rem ipsam, provenit ex tali apprehensione falsitas. Unde etiam Philosophus, in V *Metaphys.* *, dicit quod umbrae et picturae et somnia dicuntur falsa inquantum non subsunt res quarum habent similitudinem.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit < quod falsitas non sit in sensu sicut in cognoscente verum et falsum >

3) *sicut*. – *secundum*. *quod* G. *sicuti* Vb. – *ut* *icniut*, quod *imiui* codice*.
jM *Colorum*. – *calori* σχΕ«».
γ) *Alto modo*. – *Et alio modo* PA. – Pn> *sed*, et FG.
I} *tentibillum*. – *confutibitium omnium* PAi.
i) *hominem*. – *et sic perflatur* {*percipitur?*; *Qconij rei /horni filius* addit B. – Pro *pj circa*. *Ei ideo circa* codices et id. a.
o *et ut*. – *et* P.

I. *iudlaum*. – *xcmuJmw* twists amount
edJ. *a b*.
o) *icnslbitis*. – *obiecti* C, em. «ren et j b.
») rf/jM. – Om. ABD.
m – *falsat* Ckx&es et j I. – Pro von *ohm* sw» hom Mat
res D, non *lublunt rebut* B; *rci non tunt res* m-rsu B.
λ' *proceJit*. – aJ Aoe *procedit* pII.
μ) /abavi. – *et sic patet totum* sdJunt BGa.

Commentaria Cardinali* Caietani

rectas ex principio corporis est clarus. – In corpore duo: primo, declarat tituli sensum; secundo, respondet quaesito, ibi: *Sic autem*.
II. Quoad *primum*, didi quod sensus quaestionis est. utrum sensus sit falsus, idest *habens falsam apprehensionem*, idest, apprehendat rem aliter quam est et non, utrum sit falsus, idest. cognoscat vel dicat tñhum. Prabatque hoc ex veritate sensus; quia eodem modo in eo invenitur veritas, scilicet, ut consistit in apprehensione rei sicut est. Et sic etiam patet quid significat falsitas sensus, scilicet, apprehendere rem aliter quam est.
III. Quoad *secundum*, conclusio responsive quaesito est; Sensus, respectu proprii obiecti. non est falsus nisi per

accidens; sed respectu sensibilis communis et per accidens, est falsus. – Probat. Sensus sic cognoscit res ut ainmitur eis ergo quaedam per se primo, quaedam per se non primo, et quaedam per accidens cognoscit: ergo respectu sensibilia proprii nonnisi per accidens fallitur, respectu tero aliorum lalli potest.
Antecedens patet. Consequentia autem prima probatur: quii tripliciter similitudo in sensu invenitur, scilicet, per se primo, etc. Secunda autem consequentia in littera non probatur, nisi ex hoc quod ad per se primo sensibile directe sentus refertur, ad alia sero ex consequenti vel per accidens; in articulo tamen sequenti ratio assignabitur. Quoad exceptionem tamen, idest *nisi per accidens*, manifestatur et

dc quali accidente intelligaiur, quia Je indispositione or-
gani; et probatur: quia hoc c*t commune omnibui pat-
ahi», acilicct, indiapositioneni ciua impedire receptionem
forniac. El confirmatur experientia in tensu gu>tu».

IV. In responsione ad primum, nota distinctionem sen-
sus cx Qu. *de Ver.*, qu. i, art. n. Sensus dupliciter: uno
modo, ut cognoscit res, secundo, ut offert superiori poten-
tiae. Et hoc dupliciter: scilicet, ut res quaedam; et ut in-
dicativus rerum. Primo rmodo sensus tractatus est hic; et
dictum est · quod est verus respectu proprii sensibilis, etc.
Secundo autem modo, scilicet ut res offerens sc in actu

secundo superiori, est semper simpliciter veru», sicut cl
ceterae res, iuxu determinationem in Articulo praecedenti.
Et hoc modo accepit sensum Augustinus in auctoritate in-
ducta. Tertio autem modo, scilicet ut nuntius rerum, est
falsus quandoque causaliter; quia natus est pluries facere
falsam aestimationem de re. Semper ergo sensus facit ve-
ram aestimationem de dispositione propria, sed non de
dispositione rerum sensatarum. Et hoc intendit responsio
litterae huius, distinguens iudicium cx sensibus duplex,
scilicet de ipso sensu in actu, et de re sensata. Et quoad
primum non fallimur per sensum, sed quoad secundum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM FALSITAS SIT IN INTELLECTU

Infra, qu. erm, art. 5; qu. txxsv, ut. 6; ! *Sent*, dirt, xn, qu. v, *n. >, ad 7; I *Cont. Gent.*, cap. Ui; III, c>p. crut;
l>e *Verity* qu. l. art. is; I *lriherm.*. Icet, m; III *de Anima*, Icet, κ1; VI *S/ctaphyu* Icet. r*f IX. Icet. n.

»t> tertium sic PROCI ditur. Videtur quod
, falsitas non sii in intellectu. Dicit enim
Augustinus, in libro Ocloginta *trium*
Quaes. ♦ *Omnis qui fallitur, id in quo*
fallitur, non intelligit. Sed falsum dicitur esse in
aliqua cognitione, secundum quod per eam * fal-
limur. Ergo in intellectu non est falsitas.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in III *de Ani-*
* r' 7 u' mJ *. <lll°^ *intellectus semper est rectus*. Non ergo
in intellectu est falsitas.

Littaxu- Sed COSTRA EST <Ju°d dicitur in III *de Anima* *,
quod *ubi compositio intellectuum est. ibi rerum*
et falsum est. Sed compositio intellectuum est in
intellectu. Ergo verum et falsum est in intellectu.

Respondeo dicendum quod, sicut rus habet esse
per propriam formam, ita virtus cognoscitiva ha-
bet cognoscere per similitudinem rei cognitae.
Unde, sicut res l' naturalis non deficit ab esse
quod sibi competit secundum suam formam, po-
test autem l deficere ab aliquibus accidentalibus
vel consequentibus; sicut homo ab hoc quod esi
habere duos pedes, non autem ab hoc quod est
esse hominem: ita * virtus cognoscitiva non de-
ficit in cognoscendo respectu illius rei cuius si-
militudine informatur; potest autem deficere circa
aliquid consequens ad ipsam vel accidens ei.
Sicut est dictum* quod visus non decipitur circa
sensibile proprium, sed circa sensibilia communia,
quae consequenter se habent ad illud, et circa
sensibilia per accidens.

Sicut autem sensus informatur directe similitu-
dine propriorum sensibilium, ita intellectus infor-
matur & similitudine quidditatis rei. Unde circa
quod quid est intellectus non decipitur: sicut neque
sensus circa sensibilia propria. In componendo
vero vel dividendo potest decipi, dum attribuit
rei ' cuius quidditatem intelligit, aliquid quod eam
non consequitur, vel quod ei opponitur. Sic enim

sc habet intellectus ad indicandum de huiusmodi.
sicut sensus ad indicandum de sensibilibus* com- ♦
munibus vel per accidens. Hac tamen differentia
servula, quae supra * circa veritatem dicta est, · q ·. »», «n. t.
quod falsitas in intellectu esse potest, non solum
quia cognitio intellectus falsa est, sed quia intel-
lectus eam cognoscit, sicut et veritatem: in sensu
autem falsitas non est ut cognita, ut dictum est ·. · An.

Quia vero falsitas intellectus per se * solum circa *
compositionem intellectus est, per accidens etiam
in operatione intellectus qua cognoscit *qund quid*
est, potest esse falsitas, inquantum ibi compositio
intellectus admiscetur. Quod potest esse dupli-
citer. Uno modo, secundum quod intellectus defi-
nitionem unius attribuit alteri; ut si definitionem
circuli attribuat homini. Unde definitio unius rei
est falsu de altera *. Alio modo, secundum quod *
partes definitionis componit ad invicem, quae si-
mul sociari non possunt: sic enim definitio non
est solum falsa respectu alicuius rei, sed est falsa
in se. VI si formet talem definitionem, *animal*
rationale quadrupes, falsus estl intellectus sic de- λ
finiendo, propterea quod falsus est in formando
hanc compositionem, *aliquod animal rationale*
est i* quadrupes. El propter hoc, in cognoscendo h
quidditates simplices non potest esse intellectus
falsus: sed vel est verus, vel totaliter nihil in-
telligit.

Ad primum ergo DICENDUM quod. quia quidditas
rei est proprium obiectum intellectus., propter
hoc tunc proprie dicimur ' aliquid intelligere, «
quando, reducentes illud in *quod quid est*, sic de
eo iudicamus: sicut accidit in demonstrationibus,
in quibus non est falsitas. Et hoc modo intelligitur
verbum Augustini, quod *omnis qui fallitur. non*
intlligit id in quo fallitur: non autem ita, quod f
in l nulla operatione intellectus aliquis lallatur.

Ad secundum dicendum quod intellectus semper

a; *per cam.* – re BCDEFGfA et ed. *a*, *per* eu ed. b.
fitde, *cient ra* – *Ret autem* codice» et ed. a.
y) *aulem.* – taaura D. – Pro *accidentalibus, accidentibui* BDFG
(pAſ) et *ab*.
3) *ita.* – rO'ant addunt ABCDEF.
r) *ipiam.* – *ipium* codice» et j K – *ei* om. ACEpB.
t) *Informatur.* – *directe* addunt ACDEFG.
r.) rtf— *ei* ABCE.– Pro *MdIlgh*, *intellexit* ABCDEpG, *intellezerit* F.
– AOir ora. CDEGpAF.– *quod* ante *ci* otn. codd. et ed. *a*. port *ei* pomt *b*.
t) *tentibilibni.* – *buiutmudi tentibilibut* G. – Pro *cammtnibnt vel*
per accident, per accident rd ceimnuibut Λ; *cwntrniHir* part *w-
cident ponunt DCDE.
O *per te.* – Oa uxiket et ed. *a*. – cfuet ora. «xikex.
x) *altera.* – *altera* ADEFGaK
λ) *ett.* – c.wim addunt ACDEFG.
p) *clt.* – Om ARCE.
v) *dicimur.* – *dicimut* ACDEFGI.
f *in.* – Om. ABCDE.

est rectus, secundum quod intellectus est principiorum: circa quae non decipitur, cx eadem causa qua non decipitur circa *quod quid est*. Nam prin-

cipia per se nota sunt illa quae statim. intellectis terminis, cognoscuntur, ex eo quod praedicatum ponitur in definitione subiccti.

Commentaria Cardinalis Calotuni

TrrtLt» dariis. - In corpore tria: primo, in quo intellectu est aut non est falsitas; secundo, ibi: *Hac tamen differentia*, quomodo in ilio intellectu in quo em, invenitur falsitus *, tertio, ibi. *Quia verofalsitas*, quomodo ct quando ei illo derivatur intritas in intellectu in quo non est .

II. Quoad *primum*, est haec conclusio: Falsitas non est in intellectu *quod quid est*, sed componente cl dividente. Haec conclusio probatur ratione: ct manifestatur rimul in sc ct in sua probatione, cx proportionali similitudine intellectus ct sensus. - Kalio igitur est hnec. Res naturalis non delicii ab esse quod sibi convenit secundum suam formam, sed deficere potest iib accidentibus vel consequentibus: ergo virtus cognoscitiva non deficit o cognitione illius cuius similitudine informatur, sed accidentium eius vel consequentium: ergo intellectus circa *quod quid est* non decipitur, sed in componendo vel dividendo. - Antecedens probatur inductive in homine. Consequentia vero probatur. Sicut res te habet ad esse per formam, ltn vinus cognoscitiva ad cognoscere per similitudinem rei cognitae: ergo, si res non putea deficere, etc. Secunda vero consequentia, quoad primam panem, probatur, quia intellectus informatur similitudine quiddiutis. Quoad secundum vero: quia, componendo, attribuitur quiddituti aliquid vel non consequens, vel oppositum.

Similitudo autem proportionalis est: Sicut sensus visus sc habet ad sensibile proprium. ira intellectus ad *quod quid est*: ct ricut ille informatur directe similitudine proprii sensibilis, ita hic similitudine quidditatis. Er propterea in neutro, ut Je. est falsiUw. Sicut quoque ille sc habet ad sensibilia communia ct per accident, ita hic ad iudicandum dc consequentibus vel occidentibus quidditari: quod fit componendo vel dividendo. Et propterea in utroque potest esse falritas.

111. Circa antecedens, adverte quod potest bene et male interpretari. Male quidem. ri inteltigatur quod esse rci naturalis non potest deficere: hoc enim non est verum nid in rebus incorruptibilibus. Bene autem, si intclligatur quod este rei naturalis non potest deficere, ipsa rc naturali Mlva et sic intendit littera. Unde non dicit quod nulla res naturalis potest deficere; sed dicit quod non potest deficere *ab esse quod sibi competit secundum suam formam*; tanquam si diceret quod nulla res habens aliquam formam, dum habet illam, potest deficere nb esse quod convenit sccun<lum illam. Et est propositio per sc nom: quia esse est dc ratione formae, ut patet VII .*Mefaphys.* .

IV. Circa probationem consequentiae, illam scilicet proportionalem» *sicut res habet esse per propriam formam, ita virtus cognoscitiva cognoscere per similitudinem rei cognitae* . . adverte quod cognoscere est ipsum esse speciei cognoscibilis, quando est vere actu in genere cognoscibili: diximus . . quod inlelligcre est ipsum esse speciei intclligibilis actu in genere intclligibili. et non medio modo existenti*. Ita quod hoc est commune omni cognosdtivae virtuti, rive sensitivi sive intellectivi ordinis, scilicet, quod cognoscere est eoe speciei qua cognoscit, sumendo illam spedem, quidquid illa rit. in actu in genere cognoscibili; quidquid rit dc esse eius in netu in genere entium. Et hoc est valde notandum pro notitia partit sensitivae ct intellectus.

V. Quoad *secundum* . , esc haec conclusio: Ealsitas est in intellectu componente dupliciter, scilicet formaliter ct obicctivo. - Probatur, ct manifestatur, Probatur quidem: quin veritas est in eodem intellectu eisdem modis. Manifestatur vero cx differentia ad senum, ut patet.

VI. Quoad *tertium* \ ponitur conclusio unn, cum suo corollario. Conclusio est: Falritiu est in intellectu *quod quid est*, per occidens. - Probatur, ct manifestatur. Probatur quidem sic. Ealsitas per sc est in compositione intellectuum

tantum: ergo in intellectu *quod quid est*, habet locum ratione compositionis admixtae. ergo invenitur in eo per accidens. - Omnes consequentiae sunt notae. Prima enim fundatur super hoc, quod cx primo tuli cetera oportet dici talia, inquantum participant illud, ut patet I *Posterior.* . Secunda super hoc, quod non est dc ratione *quod quid est*, c»sc compositum, quod etiam putet.

Manifestatur autem conclusio, distinguendo duos modos quibus compositio admiscetur intellectui circa *quod quid est*. Primus consulit m coniunctione definitionis cum definiti»: secundus m coniunctione panium definitionis, ut patet in littera. Er differunt in hoc hi modi, quod enor in secundo constituit *quod quid est* m sc falsum; primus nutem falsum huic.

Corollarium est, quod in cognoscendo quidditates simplices, intellectus non potest esse falsus; sed aut verus, aut nullus.

VII. Circa primum modum falritati», ct hoc corollarium, occurrit dubium. Lum quia coniunctio definitionis cum definito est extra intellectum *quod quid est*. Intellectus enim *quod quid est* lineae. non dicit, *linea est longitudo cuius extrema sunt duo puncta*; sed dicit tantum, *longitudo cunn extrema sunt duo puncta*. Haec enim est definitio. quam solam consMt ad primam operationem intellectu» .pccure: illud autem totum, *linea est longitudo* etc., ab intellectu componente dicitur; sicut etiam dicitur *linea est ainski*, \cl *recta*. Cur ergo magis falritxs illius coniunctionis quum huius, primae imponitur operationi Tum quia iste modus falsitatis ita habet locum in simplicibus, ricut in compositis.' potest enim simplicissimus conceptus iungi cui non consenit quidditative. Et ric in simplicibus potest eoam esse error per accidens: cuius oppositum lintero sonat in corollario.

VIII. Ad evidentiam horum, scito quod, ricut res sc habet ad esse, ita ad cognosd: ct propterea, quantum differt coniunctio definitionis cum definito a coniunctione cum ceteris, tantum interest ut exigatur cognitio illius coniunctionis nd *quod quid est*, et non coniunctionis cum aliis, Coniunctio enim definitionis cum definito, dat definitioni quod rit *quod quid est*: nulla enim ratio est quidditas, nisi inquantum est alicuius entia quidditas. Et propterva cognoscere *quod quid est* non contingit, nisi cognoscatur coniunctio definitionis cum definito. Si enim cognosceretur definitio nesciendo cuius rci rit, non sciretur quidditas aliqua, sed quid significat nomen: ric enim sc haberet huiusmodi definitionem apprehendens, sicut modo sc habet formans conceptum montis aurei, vd cuiuscumque alterius figmenti cx non impossibilibus. Non sic autem sc habet nd *quod quid est* coniunctio cum passionibus et aliis: quoniam absque illis quidditatis ratio salvatur. Quia ergo *quod quid est* essentialiter exigit in essendo id cuius est, qunmvis non hoc vel illud, oportet ut etiam in cognosci illud exigat. Ac per hoc, illa coniunctio ad pnmam spectui operationem intellectus, sicut ct coniunctio panium definitioni»; quamvis haec ultima magis.

Et quoniam coniunctio definitionis cum definito, ri secundum sc indicetur, consurgit cx compositione definiti (nisi enim caset compositum. locum in eo non haberet abstractio definitionis ab eo, quantum est cx ac; cum nihil nbstrshat secundum sc ab omnino teipao); propterea. ri aliqua quidditas invenitur ita simplex, ut scilicet rit rci simplicis quidditas, circa illam nullux cx parte sua error esse potest, ricut nulla est compositio. - Et per hoc patet responsio ad obiecta.

IX. In responsione nd primum, adverte quod ideo quidditas dicitur proprium nbiectum intellectus. quU intellectus in communi sc habet ad quitlditatcm. sicut visus ad colorem; ita quod per se primo cognoscit *quod quid est*, er

ab ipso tantum perficitur et movetur per »c primo. Huius autem nuio assignatur, tum quiu species intelligibilis primo est quiddities*, ut in corpore articuli dicitur. Tum quia in *quod quid est* clauditur cognitio omnis complexionis, sive convenientis sive disconvenientis: adeo quod, si quis perfecte penetraret quidditates rerum, perfecte intelligent in

eis omnes propositiones de carum accidentibus, ut inferius* in tractatu de Angelis patebit. Tum quia *quod quid est* cognoscibile est ex se, complexio autem non nisi ex *quod quid est*. In cuius signum, principia cognoscimus inquantum terminos cognoscimus, ut dicitur I *Pister.*.' et omnes ' Qp.u. n,4. dubitationes, resolvendo in *quod quid esi*, iudicamus.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VERUM ET FALSUM SINT CONTRARIA

>5pD artum sic proci diti r. Videtur quod verum et falsum non sint contraria. £ Verum enim et falsum opponuntur sicut 'quod est et quod non est: nam *verum est id quod est*. ut dicit Augustinus * Sed quod est et quod non est, non opponuntur ut contraria. Ergo verum et falsum non sunt contraria.

2. Praeterea, unum contrariorum non est in alio. Sed falsum est in vero: quia, sicut dicit Augustinus in libro *Soliloq.* ♦ *Tragoedus non esset falsus Hector, si non esset rents tragoedus*. Ergo verum et falsum non sunt contraria.

3. Praeterea, in Deo non est contrarictas aliqua: nihil enim divinae substantiae est contrarium, ut dicit Augustinus, XII *de Civit. Dei**. Sed Deo opponitur talsitas 7; nam idolum in scriptura *mendacium* nominatur, Ierem. vm *: *apprehenderunt mendacium*; Glossa*: *idest idola*. Ergo verum et falsum non sum contraria.

Sed contra est quod dicit Philosophus, in II *Rriherm.* *: ponit enim * falsam opinionem verae contrariam.

Respondeo dicendum quod verum et falsum opponuntur ut contraria, et non sicut affirmatio et negatio, ut quidam dixerunt. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod negatio neque ponit aliquid, neque determinat sibi aliquod subiectum. Et propter hoc, potest dici tam de ente quam de non ente; sicut *non ridens*, et *non sedens*. Privatio autem non ponit aliquid, sed determinat sibi subiectum. Est enim negatio in subiecto . ut dicitur *Metaphys.* ' : *caecum* enim non dicitur nisi de eo quod est natum videre. Contrarium vero et aliquid ponit, et subiectum determinat: *nigrum* enim est aliqua species coloris. – Falsum

autem aliquid ponit. Est enim falsum, ut dicit Philosophus IV *Metaphys.* *, ex eo quod dicitur J .; 'u. vel videtur aliquid esse quod non est. vel non i v'^p.^* esse quod est. Sicut enim verum ponit acceptionem adaequatam rei, ita falsum acceptionem rei non adaequatam. Unde manifestum est quod verum et falsum sunt contraria ».

Ad primum ergo dicendum quod id quod est in rebus, est veritas rei: sed id quod est ut apprehensum, est verum intellectus, in quo primo est veritas. Unde et falsum est id quod non est ut apprehensum. Apprehendere autem esse et non esse, contrarietatem habet: sicut probat Philosophus, in II *Periherm.* *, quod huic opinioni, **'',£.'£*. *bonum est bonum*, contraria est ¶. *bonum non est bonum*.

Ad secundum dicendum quod falsum non fundatur in vero sibi contrario, sicut nec malum in bono sibi contrario; sed in eo quod sibi subiicitur. Et hoc ideo in utroque accidit, quia verum et bonum communia sunt et convertuntur cum ente: unde, sicut omnis privatio fundatur in subiecto quod est ens ita omne malum fundatur in aliquo bono*, et omne falsum in aliquo vero. .&·>>«.

Ad tertium dicendum quod, quia contraria et opposita privative nata sunt lien circa idem, ideo Deo, prout in se consideratur, non est aliquid contrarium, neque ratione suae bonitatis, neque ratione suae veritatis: quia in intellectu eius non potest esse falsitas aliqua. Sed in apprehensione nostra habet aliquid contrarium: nam verae opinioni de ipso contradatur falsa opinio. Et sic idola mendacia dicuntur opposita veritati divinae, inquantum falsa opinio de idolis contrariatur verae opinioni de unitate r Dei.

a) uf dicit Aupustinus. – secundum .luguttinum A, om. CEPB.
£l no* opponuntur ut contraria. – opponuntur ut contradictoria G; led ut contradictoria addit B.
y. faltiat. – pluralitas AC.
i dicit Philosophus... ponit cnim. – I^ilotophui... ponit ABCE
i) subiecto. – substantia ACDEFGaL

ζ) contraria. – contrarie opposita B.
contraria est. – eontrarintur hacc R; Ueo» pro non «t. est »ti ».
o) ΓPMMAM sunt. – contraria sunt HDG, cwtraria sunt falso ct malo Vb; expungo contraria sunt, 'CTibit ruRmnuia sunt.
<) subiecto quod cif eut. – aliquo subucto IV
x) nnitatr. – ventate BD.

Commentaria Cardinali* Calotani

N titulo, ly *contraria* sumitur proprie, ut contrarieras distinguitur contra alias oppositionum species.
In corpore uns conclusio, responsive quaesito affirmative: Verum et falsum sunt contraria, – Probatur sic. Falsum est dici vel videri ens non esse, aut non ens esse: ergo falsum significat acceptionem inidacquatam rei: ergo falsum ponit aliquid, et determinat sibi subiectum: ergo nec contradictorie, nec privative, sed contrarie opponitur vero.
Antecedens probatur ex IV *Metaphys.*, texti. 27. Prima consequentia patet: et ex significatione veri, quia scilicet ponit acceptionem adaequatam rei, confirmatur. Secunda

nutem est ex se evidens: quia acceptio ditfomus est aliquid. Ultima nutem probatur ex differentia inter opposita contradictorie, privative, et contrarie: quia scilicet in illa alterum est pura negatio absque subiecto; in secunda, negatio in subiecto; in tertia, positio in subiecto.
II. Adverte hic, quod littera supponit verum et falsum opponi, tanquitm perse notum; et solum modum oppositionis venatur ac determinat. Et ideo consequentia tertia nulhim patitur calumniam. – Confirmatio quoque primae consequentiae ex significatione veri, valde efficax est. si IV *Metaphys.* 9 creditur' quoniam ibidem nulla disparités à.i.

quoad significare positivum ponitur, et tamen utrumque definitur. *Verum enim*, inquit Aristoteles, *est ens esse, et nan ens non esse: falsum autem, ens non esse, et non ens esse*. Unde qua ratione serum significat positivum, scilicet enuntiationem enti et non enti conformem, eadem falsum significat enuntiationem utrique ditformcra: et non significat negationem «informitatis, ut illi in littera recitati putaverunt.

• c/ aera. «
•Cip.ai, n.n.
III. Circa primum consequens, scilicet, *falsum ponit acceptionem madaequatam rei*”, advene quod dupliciter potest inteUigi. Uno modo, quod falsum significet formaliter acceptionem ditformem, ut *nigrum* eoiozem congregativum. Alio modo, quod ponat relationem ditformitntis formalitcr, et acceptionem fundamentaliter ; sicut *dissimile* significat relationem, et ponit qualitatem. Pomo modo non potest inteUigi. quoniam sequeretur quod unum contrariorum, formalitcr sumptum, transiret in reliquum : quod non est intclligibilc. Non enim potest percipi quod albedo fiat nigredo: sed quod res quae est alba, mutetur in nigram. Patet autem sequela cx *Praedicamentis*”, ubi dicitur quod eadem nurnero oratio suscipit verum et falsum. Si enim uruunct cnuncintio est modo vera, et modo est fals.i, et tam verum quam falsum formalitcr significat enuntiationem, oportet quod unum contrariorum formalitcr recipiat alterum. Unde cx hoc ipso quod unamet numero oratio est modo vera, modo falsa, patet quod verum et falsum aliquid in oratione significant, et non ipsam enuntiationem. In cuius signum, cum subsumendum esset in littera quod falsura significat aliquod positivum in ceno sublecto, nihil aliud subjunctum est. nisi quod falsum ponit acceptionem inadiequatam, ut inadaequationem significari in acceptione intelligcrs.

IV, Est tamen circa hoc advertendum quod, sicut simile et dissimile contrarie opponuntur, et dupliciter contingit ea eonirariari ; scilicet *ratione fundamenti*, sicut cum album simile alteri albo mutatur in nigrum, quod est dissimile albo; et *ratione termini*, si scilicet terminus mutaretur in nigrum; ita verum contrarie quidem opponitur falso, et dupliciter potest contingere. Ex parte quidem termini, cum eadem oratio de vera fit falsa, propter mutationem rei significatae; ut patet in materia contingenti. Ex parte autem

fundamenti, cum fundamenta ipsa sunt contraria, fundamentum autem veritatis et fahitatis. ut cx dictis* patet, est enuntiatio, seu acceptio intellectus. Enuntiationum autem, ut in II *Periherm.* . probatur, contrariety* invenitur primo inter affirmativam et negativam eiusdem de eodem etc., quarum alteram oportet esse veram, et alteram falsam. Igitur, de primo ad ultimum, mutatur intellectus de vero in falsum cx parte fundamenti, dum de enuntiatione unius partis contradictionis transit in aliam. Quoniam autem mutatio cx parte termini in vero et falso, aut non est vere contrarieras (eo quod sine sui mutatione de uno in aliud oratio transit); aut si pro vera contranctatc, qualis inter relativa esse potest, acceptatur, non habet contrarietatis rationem cx mutatione termini (quoniam mutatio termini contingit et de contrario in contrarium, et de affirmatione in negationem, aut c converso); mutatio autem de vero in falsum cx parte fundamenti, habet rationem contrarietatis cx mutatione inter fundamenta (quia scilicet mutatio intellectus de opinione affirmativa in negativam, aut c Converso, est vere inter contraria); et, quod plus est, cx contrarictatc fundamentorum innascitur contrariétés veri et falsi secundum terminum (nani ideo haec oratio, *Socrates sedet*, eo surgente dicitur suscipere uliud contrarium, scilicet falsum, quia est contraria illi quae est vera, scilicet *Socrates non sedet*: nisi enim esset inter ipsus orationes contrarietas, mutatio de vero in folium verae contrarietatis rationem non haberet); proptcrca in littera non fit mentio nisi de contranctatc ex parte fundamenti innata. Et merito: quia relationis naturum secundum fundamenti naturam maxime videmus, eo quod nul est idem cum eo, aut naturalis eius quasi passio.

V. In responsione nd secundum, videto quod large utitur *contrarietatis* vocabulo ibidem, prout scilicet etiam privativam continet oppositionem; ut patet de bono et malo tninscndentcr sumptis, et cx verbis subiunctis, scilicet, *sicut omnis privatio fundatur in subiecto, ita omne malum* etc. Fecit autem hoc Auctor, non incuria; sed, quia, quoad vim argumenti, idem est indicium de contrariis et privative oppositis, insinuare voluit quod responsio propria etiam debet esse eadem, sive contrarie sive privative opponantur. Et proptcrca contrarietatis nomen extendere docuit.

QUAESTIO DECIMAOCTAVA

DE VITA DEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Quomam autem intelligere viventium est, post considerationem de scientia et intellectu di-

ζixl* vino, considerandum est de vita ipsius. Et circa huc quaeruntur quatuor.

Primo: quorum sit vivere.

Secundo: quid sit vita.

Tercio: utrum vita Deo conveniat.

Quarto: utrum omnia in Deo sint vita.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OMNIUM NATURALIUM RERUM SIT VIVERE

III Snt. 4i<t. xxxv. φ i. art. , † IV, di>e ixr, qu. η. «n. 5 qu 2 i dl un, qu. i. irt. j, qu 3; I CottL Gent., cap. «cm; Dc Verity qu. nr, art. S; Dr l/>t, qu. x, i; Dc Div. Au>», «p. v», lmi. i; in up. χτη, locL i; I /k Jai>nj. tect> xivi jl, lk.1, ».

Sed primum sic proceditur. Videtur quod omnium rerum naturalium sit vivere. Dicit enim Philosophus, in VIII Physic quod motus est ut vita quaedam natura existentibus amnibus. Sed omnes res naturales participant motum . Ergo omnes res naturales participant vitam.

2. Praeterea, plantae dicuntur vivere, inquantum habent in seipsis principium motus augmenti et decrementi. Sed motus localis est perfectior et prior secundum naturam quam motus augmenti, nec localis, ut probatur in VIII Ztop/c. Cum igitur omnia corpora naturalia habeant aliquod principium motus localis, videtur quod omnia corpora naturalia vivant.

3. Praeterea, inter corpora naturalia imperfectiora sunt elementa. Sed eis attribuitur vita: dicuntur enim aquae vivae r. Ergo multo magis alia corpora naturalia vitam habent.

Sed contra est quod dicit Dionysius, vi cap. de Div. Nom. , quod plantae secundum ultimam resonantiam vitae habent vivere: ex quo potest accipi quod ultimum gradum vitae obtinent plantae. Sed corpora inanimata sunt infra plantas. Ergo eorum non est vivere.

Respondetur dicendum quod ex his quae manifeste vivunt, accipere possumus quorum sit vivere, et quorum non sit vivere. Vivere autem manifeste animalibus convenit; dicitur enim in Libro de Vegetabilibus quod vita in animalibus manifesta est. Unde secundum illud oportet distinguere viventia a non viventibus. secundum quod animalia dicuntur vivere. Hoc autem est in quo primo manifestatur vita, et in quo ultimo remanet. Primo autem dicimus animal vivere, quando incipit ex se motum habere: et tandiu iudicatur animal vivere, quandiu talis motus in

eo apparet; quando vero iam ex se non habet aliquem motum, sed movetur tantum ab alio, tunc dicitur animal mortuum, per defectum vitae. Ex quo patet quod illa proprie sunt viventia, quae per seipsa secundum aliquam speciem motus participant motum. Ergo: sive accipiatur motus proprie, sicut motus dicitur actus imperfecti, idest existentis in potentia: sive motus accipiatur communiter, prout motus dicitur et actus perfecti, prout intelligere et sentire dicitur moveri, ut dicitur in III de Anima . Ut sic viventia dicantur quaecumque se agunt ad motum vel operationem aliquam: ea vero in quorum natura non est ut se agant ad aliquem motum vel operationem, viventia dici non possunt, nisi per aliquam Similitudinem.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Philosophi potest intelligi vel de motu primo, scilicet corporum caelestium: vel de motu communiter. Et utroque modo motus dicitur quasi vita corporum naturalium, per similitudinem; et non per proprietatem. Nam motus caeli est in universo corporalium naturarum sicut motus cordis in animali, quo conservatur vita. Similiter etiam quicumque motus naturalis hoc modo se habet ad res naturales, ut quaedam similitudo vitalis operationis. Unde, si totum universum corporale esset unum animal, ita quod iste motus esset a movente intrinseco, ut quidam posuerunt, sequeretur quod motus esset vita omnium naturalium corporum.

Ad secundum dicendum quod corporibus gravibus et levibus non competit moveri, nisi secundum quod sunt extra dispositionem suae naturae, utpote cum sunt extra locum proprium: cum enim sunt in loco proprio et naturali, quiescunt. Sed plantae et aliae res viventes moventiir motu vitali. secundum hoc quod sunt in sua disposi-

a) - mo/u ACDEGj ; «imUjtrr me, vita, habeant. - in U eiLiunl #od^c
y) vivae. - virer ACDEF.
5) vivere. - Om. ABCDF.
i) aliquam ipccim m^tut. - aliquem motum B.
Sdnux TftUoi. D. Tiw ni: T. L.

T) dicitur. - etiam addunt ACKFG. - Pn» dicitur ηβê.vη. moirr, dicitur B.
r) cr.mmnuiter. - dictum addit B.
) in Mhvrvo corporalium naturarum. - la ofofrti» corporum u.TuraiutH BpD.

done naturali, non autem ' in accedendo ad cam
vd in recedendo ob ea: imo secundum quod re-
cedunt a tali motu. recedunt a naturali disposi-
tione. – Et praeterea, corpora gravia et levia mo-
ventur a motore cextrinscco. vel generante, qui
dat formam, vel removente prohibens, ut dicitur
? ' < » , n ' m *Hiysic* *: et ita non movent seipsa. sicut
« corpora viventia '.
An tertium dicendum quod aquae vivae * dicun-

tur. quae habent continuum fluxum: aquae enim
stantes, quae non continuantur ad principium con-
tinue fluens, dicuntur mortuae, ut aquae cister-
narum et lucunarum. Et hoc dicitur per simili-
tudinem: inquantum enim videntur sc movere,
habent similitudinem vitae. Sed tamen non est
in cis vera ratio vitae: quia hunc motum non ha-
bent a scipsis sed a causa generante eas: sicut
accidit circa motum aliorum gravium ct levium.

t. diHrw. – Om. «♦.
«) *ft liA* ^ . *niventia*. – <»σ. ACEpF.

λ1 *rivif.* – *vivtrt* II.
μ) *a sei/nit.* – *cx ffiyii* ACDEFG.

Commentaria Cardinalis Calotani

rutt * thru*. – In corpore, umi concludo responds
quaesito: Illa proprie sunt viventia, quae sdpsa tecun-
dum aliquam «pedem morus movent
Haec conclusio primo probatur; deinde explanatur. Pro-
batio cit: Differentia viventium α non viventibus, cx mani-
fese viventibus «umenda c»t ergo cx vitn animalium: ergo
ex eo in quo primo manifestatur vita, ct in quo ultimo
remanet: ergo cx movere >eip«um, Ergo illa proprie sunt
viventi*, quae scipsn secundum speciem aliquam motus
movent – Prima consequentia probatur auctoritate libri *dc*
Vegetabilibus Tcnia autem probatur quia tandio indica-
tur animal vivere, quandiu cx cn motus apparet, etc.
Explanatur vero, quoad terminos, dicendo quod ly *matus*
communiter sumitur. Et ob opposito: quia quae non sc
agunt, nonnisi similitudinaric vivere dicuntur.
II. In responsione ad secundum, adverte quod non in-

tendit littera limitare conclusionem iam probatam, quasi
addenda fumet haec particula, scilicet, *in sua naturali dispo-*
sitione: sed intendit quod cx hia differentia, scilicet quod
gravia ct levia non movent sc in tua naturali dispositione,
viventia nutem sic, habetur quod illis non convenit abso-
lute movere sc, sed viventibus tantum; proptcrca quia hinc
manifestatur quod motus illorum per se spectat ad acccs-
lum jd perfectionem naturalem, ct consequenter spectat
ad complementum generationis ipsorum. Et quia nihil ge-
nent sc. sed ab eo a quo generatur, completur suum ge-
nerari, Ideo motus gravium ct Levium generanti attribuitur.
In motu autem viventium manifeste patet nihil horum in-
veniri. Et proptcrca wla viventia seipsa movent. – Et haec
sunt valde notanda in materia dc mntu gravium cl levium:
quoniam subtilissima ct clarissima ratio eorum motus hinc
habetur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VITA SIT QUAEDAM OPERATIO

Infrs. p. i.iv. an. t. aJ s; III SewU d.»L xxev, qa. i, art. t, sJ t; IV, d.«L xux, qu. i. an. 5. qu' 3;
• I *Cnnt. Gnl.*, cap. xc-nn; *Dc Dir.* A'uwī., cap. n. ket. l.

S Ad secundum sic proceditur. Videtur
quod vita sit quaedam operatio. Nihil
enim dividitur nisi per ea quae sunt
sui genens. Sed vivere dividitur per
operationes quasdam, ut patet per Philosophum
sST”t-î* ^*nâna* *. qui distinguit vivere per
quatuor, scilicet alimento uti. sentire, moveri se-
cundum locum, ct intelligerc. Ergo vita cst ope-
ratio quaedam.

2. Praeterea, vita activa dicitur alia esse a
contemplativa. Sed contemplativi ab activis non
diversificantur nisi secundum operationes quas-
dam. Ergo vita est quaedam operatio.

3. Praeterea, cognoscere Deum est operatio
quaedam. Haec autem cst vita, ut patet per illud
* v<Γ»j loan, xvn *: *Haec esi autem * vita aeterna, ut co-*
gnoscant te solum verum Deum. Ergo vita est
operatio.

Sed contra est quod dicit Philosophus, in II
de Anima *: *vivere viventibus est esse*.

• ω l. «n
- S. Th. -rt.h
* d Respondeo dicendum quod, sicut ex dictis* patet,
intellectus noster, qui proprie est cognoscilivus
quidditatis rei ut proprii obiecti *, accipit a sensu.
cuius propria obiecta sum accidentia exteriora.

Et inde est quod ex his quae exterius apparent
de re. devenimus ad cognoscendam essentiam
rei. Et quia sic nominamus aliquid sicut cogno-
scimus illud, ut ex supradictis · patet, inde cst
quod plerumque a proprietatibus exterioribus im-
ponuntur nomina ad signiticandas essentias re-
rum. l'nde huiusmodi nomina quandoque acci-
piuntur proprie pro ipsis essentiis rerum, ad quas
signiticandas principaliter sum imposita: aliquando
amem sumuntur pro proprietatibus a quibus im-
ponuntur, et hoc minus proprie. Sicut patet quod
hoc nomen *corpus* impositum est ad significan-
dum quoddam genus substantiarum, ex co quod
in eis inveniuntur tres dimensiones: et ideo ali-
quando ponitur hoc nomen *corpus* ad signifi-
candas tres dimensiones, secundum quod corpus
ponitur species Quantitatis.

Sic ergo dicendum est et de vita. Nam *vitae*
nomen f' sumitur cx quodam exterius apparenti
circa rem. quod cst movere scipsum : non tamen
est impositum hoc nomen ad hoc significandum,
sed ad significandam substantiam cui convenit
secundum suam naturam movere scipsum, vel
agere sc quocumque modo ad operationem. Et

«) dkirm* – Omittunt codktfi et cüitw Item ooxicuni rotam
prritm.

>i >Γ,u* *ao^fn.* – A.v Keux.'A. *vitae* F, Aoe οομνν *vita* C, *fo-
mn cetcii

secundum hoc. *virere* nihil aliud est quam esse in tali natura: et *vita* significat hoc ipsum, sed > in abstracto; sicut hoc nomen *cursus* significat ipsum *currere* in abstracto. Unde *rirum* non est praedicatum accidentale, sed substantiale, – Quandoque tamen *vita* sumitur minus proprie pro operationibus vitae, a quibus nomen vitae assumitur;

Philosophus, IX *Ethic.* *, quod *vivere principaliter est sentire vel mtelligerc.*

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus ibi ’ accipit *virere* pro operatione vitae. – Vel dicendum est melius, quod sentire et intclligcre. ut huiusmodi, quandoque sumuntur pro quibusdam operationibus; quandoque autem pro ipso esse sic operantium. Dicitur enim IX *Ethic.* \ quod *esse · est sentire vel intelligere*, idest habere naturam ad sentiendum vel intulligendum. Et hoc modo distinguit Philosophus vivere per illa quatuor. Nam in istis interioribus quatuor ζ sunt genera viventium. Quorum quaedam habent naturam solum ad utendum alimento, et ad consequentia, quae sunt augmentum et generatio: quaedam ulterius ad sentiendum, ut patet in ani-

malibus immobilibus, sicut sunt ostrea; quaedam veru, cum his, ulterius ad movendum se secundum locum, sicut animalia perfecta, ut quadrupedia et volatilia et huiusmodi ·; quaedam vero ulterius ad intelligendum. sicut homines.

Ad secindum dicendum quod opera vitae dicuntur, quorum principia sunt in operantibus, ut scipsos inducant in tales operationes. Contingit autem aliquorum operum ines.se hominibus non solum principia naturalia, ut sunt potentiae naturales: sed etiam quaedam superaddita, ut sunt habitus inclinantes ad quaedam operationum genera quasi per modum naturae, et facientes illas operationes esse delectabiles. Et ex hoc dicitur, quasi per quandam similitudinem, quod illa operatio quae est homini delectabilis, et ad quam inclinatur, et in qua conversatur, et ordinat vitam suam ad ipsam, dicitur vita hominis: unde quidam dicuntur agere vitam luxuriosam, quidum vitam honestam Et per hunc modum vita contemplativa ab activa * distinguitur. Et per hunc etiam modum cognoscere Deum dicitur vita aeterna.

I nde potet solutio ad tertium.

7» ffj. – Om. a c e.
ij ibi. – Otn. ABCDE. – mrtu» «<u. f*.
«) ttu. – rtrrrc p.

ζ ija.t/tinr. – Om. ABCIpD.
r.) ft Atfltrtninjj. – Om. ll. – Pfo t-citl, KlItCfl ACDEFGpO cI CI. X
o icttfmpl.utva ab activa. – .l cwtfnrlativa codecs.

Cbmincentaria Cux-dinalL- Caietani

Intxts clarui cut. – In corpore, una concludo rciponsiva quaesito: Vita propne e>t eue substantiale; minus proprie \cro e*t operatio.

Hacc concludo, quoad utntnquc partem, «iniul probatur lie. Intellectus noster accipit a sensu : ergo ex his quae apparent exterius de rc, cognoscimus essentiam. ergo plerumque ex proprietatibus exterioribus imponuntur nomina ad significandas essentias rerum ergo huiusmodi nomina quandoque accipiuntur proprie, pro ipsis cMentiis; et minus proprie, pro proprietatibus a quibus imponuntur: ergo *vitae* nomen sumitur proprie pro substantia cuius naturae convenit moxere se, et minus proprie pro operatione vitali : ergo vivere proprie nihil aliud est, quam esse in tali natura; ergo *vita* significat hoc ipsum: ergo *vivum* non est praedicatum accidentale, sed substantiale. Ergo, de primo

ad ultimum, vita proprie est esse substantiale: minus proprie est operatio. Prima conscquearii. secundum duo clausa in consequente, scilicet *exteriora* et *juidJttas*, ex duobus in antecedente clausis, scilicet *intellectu* et *sensu*, probatur primum est, quia intellectus ex! cognoscitivus quidditotis rei, secundum vero est. quia accidentia exteriora sunt propria sensus. Secunda consequentia probatur: quia sicut cognoscimus, sic nominamus. Tcniu dediratur in hoc nomine *carpus*. respectu Substantiae et Quantitatis. Quarta probatur: quin *vitae* nomen sumitur ex exterius upp trente, scilicet movere ve. etc. Quinta per se notu relinquitur. Sexta probatur ; quia *vita* non dirfert d *vivere*, nili penes modum signibeandi, scilicet in abstracto. Et declaratur exemplo *cursus*. Septima est per se nuta. – Et confirmatur nihilominus secunda pars conclusionis, auctoritate IX *Ethic*.

ARTICULUS TERTIUS

UTRI M DEO CONVENIAT VITA

I Coat. Gent., CO. xttu, tenti; IV. exp. II; in /uMw cap. x»v, lect. η; XII Vftaphyt., 'tcx. nu.

tertium sic proceditur. Videtur quod Deo non conveniat vita. Vivere enim jT-jjgXJ dicuntur aliqua secundum quod movent -^^^scipsa, ut dictum est *. Sed Deo non competit moveri. Ergo neque vivere.

2. Praeterea. in omnibus quae vivunt, est accipere aliquod vivendi principium: unde dicitur m ll *Je Anima* ·, quod *anima est virentis corporis causa et principium*. Sed Deus non habet aliquod principium. Ergo sibi non competit vivere.

3. Praeterea, principium " vitae in rebus viventibus quae apud nos >unt. est anima vegeta-

bilis, quae non est nisi in rebus corporalibus. Ergo rebus incorporalibus non competit vivere.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo LXXXIH -: ·vm. y *cor meum et caro mea exaltaverunt in l)eum virum*.

Respondeo dicendum quod vita maxime proprie a m Deo est. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cuin vivere dicantur aliqua secundum quod operantur ex seipsis. et non quasi ab aliis mota; quanto perfectius competit hoc alicui, tanto perfectius in eo invenitur vita. In moventibus autem et motis tria per ordinem in-

a) protCtriuii. – primunq frincif.uin co.Lie*

3) jropne. – et frvprif ll.

r
veniuntur. Nam primo, tinis movet agentem; agens vero principale est quod pur suam formam agit: et hoc y interdum agit per aliquod instrumentum, quod non agit ex virtute suae formae, sed ex virtute principalis agentis; cui instrumento competit sola exccuiio actionis.

Inveniuntur igitur quaedam, quae movent se-ipsa, non habito respectu ad formam vel finem, quae inest eis a natura, sed * solum quantum ad exccutionem motus: sed forma per quam agunt, et finis propter quem agunt, determinantur eis a natura. Et huiusmodi sunt plantae, quae secundum formam inditam eis a natura, movent se-ipsas secundum augmentum et decrementum.

Quaedam vero ulterius movent seipsa, non solum habito respectu ad exccutionem motus, sed etiam quantum ad formam quae est principium motus, quam per se acquirunt. Et huiusmodi sunt animalia, quorum motus principium est forma non a natura indita. sed per sensum accepta. Unde quanto perfectiorem sensum habent, tanto perfectius movent seipsa. Nam ea quae non habent nisi sensum tactus movent solum seipsa motu dilatationis et constrictionis, ut ostrea, parum excedentia motum plantae. Quae vero habent virtutem sensitivam perfectam, non solum ad cognoscendum coniuncta et ' tangentia. sed etiam ad cognoscendum distantia, movent seipsa in remotum motu processive».

Sed quamvis huiusmodi animalia formam quae est principium motus, per sensum accipiant, non tamen per seipsa * praestituunt sibi finem suae operationis, vel sui motus; sed est eis inditus a natura, cuius instinctu ad aliquid agendum moventur per formam sensu apprehensam. Unde supra talia · animalia sunt illa quae movent seipsa. etiam habito respectu ad finem, quem sibi praestituunt. Quod quidem non fit nisi per rationem et intellectum, cuius est cognoscere proportionem finis et eius quod est ad finem, et unum ordinare in alterum. Unde perfectior modus vivendi esr eorum quae habent intellectum: haec enim perfectius movent seipsa. Et huius est signum, quod in uno et eodem homine virtus intellectiva movet potentias sensitivas; et potentiae sensitivae per suum imperium * movent organa, quae excquuntur motum. Sicut etiam in artibus, videmus quod ars ad quam pertinet usus navis, scilicet ars gu-

bernatoria. praecipit ei quae inducit formam navis: et hacc praecipit illi quae habet exccuiioncm tantum, in disponendo materiam.

Sed quamvis intellectus noster ad aliqua se agat, tamen aliqua sunt ei praestituta a natura: sicut sum prima principia *, circa quae non potest aliter se habere, et ultimus finis, quem non potest non velle. Unde, licet quantum ad aliquid moveat se. tamen oportet quod quantum ad aliqua ab alio moveatur. Illud igitur cuius sua natura est ipsum eius intelligcre, et cui * id quod naturaliter habet, non determinatur ab alio, hoc est quod obtinet summum gradum vitae. Tale autem est Deus, Unde in Deo maxime est vita. Unde Philosophus, in XII *Metaphys.* φ. ostenso quod Deus sit intelligens. concludit quod habeat vitam perfectissimam ut sempiternam : quia intellectus eius est perfectissimus, et semper in actu.

An primem ergo dicendi m quod, sicut dicitur in IX *Metaphys.* *. duplex est actio: una, quae transit in exteriorem materiam, ut calefacere et secare; aha. quae manet in agente, ut intelligcre, sentire et velle. Quarum haec est differentia: quia* prima actio non est perfectio agentis quod movet, sed ipsius moti: secunda autem actio est perfectio agentis. I nde. quia motus est actus mobilis, secunda actio, inquantum est actus * operantis, dicitur motus eius; ex hac similitudine, quod, sicut motus est actus mobilis, ita huiusmodi actio est actus (agentis: licet motus sit actus imperfecti, scilicet existentis in potentia, huiusmodi autem actio esi actus pertecti, idest existentis in actu, ut dicitur in III *de Anima* ·. Hoc igitur modo quo intelligcre est motus, id quod se intelligit. dicitur se movere. Et per hunc modum etiam Plato posuit * quod Deus movet seipsum : non eo modo quo motus est actus imperfecti.

An sECTNDiM dicendi m quod, sicut Deus est ipsum suum esse et suum intelligcre, ita est* suum vivere. Et propter hoc, sic vivit, quod non habet vivendi principium,

Ah tertium dicendvm quod vita in istis inferioribus recipitur in natura corruptibili *. quae indiget et generatione ad conservationem speciei, et alimento ad conservationem individui. Et propter hoc. in istis inferioribus non invenitur vita sine anima vegetabili. Sed hoc non habet locum in rebus incorruptibilibus f.

γ. hoc. – scilicet agex« principale <Jdit B.
non hatifo... sed. – Om. euditet. FG fatuper om.
WOfifi.
r) nisi tcnium tactui. – niti unsvi tactui ACEF. – Pn» mnvent
solum icipia, moventur tolutn infra uipia PGoF, moventur tolum tu
xtfu F.
ζī et. – Om. codkc*.
icipia. – litum tensum B.
% talia. – alia endue*.
1) imperium. – scilicet intellectualive addit O.

m) principia. – 4 (m/FkJ ictrrrminatur inteHectn» ita quud «en fo-
tcit non attentive eu »4dit IU
El rti.-Ora MICO nah-Pro defentiuatur, determinari \CDL.-
Pro Aik est Moc quidtm ABCDE.
pi quia. – IO.
λ 7μ . – 4.710 ARGIE.
; 4.7UJ. – actio ARCE.
o) tft. – ct l'4>,
r. corruptibili. – corporati R. – et uni, FG.
?) inc^rrHptlhilut. – B.

Commentaria Cardinally Caiotani

I n titulo, *conveniat* intclligitur formaliter: nem virtualiter Deu vitae perfectionem convenire, in qu.iv * probatum est.
II. In corporc, una conclusio responsive quaesito: Vita maxime proprie.in..Deo«est. – Ubi, antequam lprebetur., nota quod Auctor aliud quaerit, et aliud respondet. Quaerit

enim aimplkcm quuntionm an est de vita Dei; respondet autem dc cniincntiitMino modo vivendi. Fecit autem hoc. quoniam Deum vivere, ex Miprndicti* sati# constabat. cum declaratum iam >it 4 lpsum cmc intellectualis nanirav: wsl · Qx M». Mt*.
quomodo vivat. «< propriis ostendendum erat.

Probatur ergo >ic. \ nere dicuntur «liqua inquamum operantur cx *cip*i«, non quasi ab alii* mota ergo quanto perfectiu* hoc convenit alicui, tanto perfectius in eo invenitur vita: ergo moventia <c quoad finem, formam ct exceutionem, perfectius vivunt quam moventia sc quoad formam et exceutionem tantum; ct haec, quam moventia *c tantum quoad exceutionem : ergo illud cuius natura est ipsum eoe ct intelligerc, ct id quod naturaliter habet, non determinatur sibi .tb «lio, obtinet summum vitae gradum : ergo in Deo maxime est vita.

Ad evidentiam secundae consequentiae, quia comparatio intclligi non potest, nisi gradu* comparatorum ostendatur, littera graduât moventia se, ct cx ipsa graduations ncccxsi-tatem consequentiae ostendit. Duo ergo facit: primo, osten-dit ca cx quibus graduantur viventia; secundo, tres gradu* viventium ordinat. Tria nutem sunt cx quibu* moventia *e graduantur. scilicet finis, forma et cxcctio. Et pro pterca aliqua movent »c nd exceutionem tinturn aliqua ad exceutionem ct formam; ct hacc perfectiu* movent sc: oliqu nd exceutionem et formam ct finem ; ct hacc per-fectissime. In primo ordine sunt plantae, ut patet cx motu augmenti. In secundo sunt animalia, ut patet cx eo quod principium motu* comm non est forma a natura indita, sed per sensum accepta : ct ratione latitudini* in lpsi» ani-malibus inventae. *cilicct quod quanto perfectius sentiunt, tanto perfectius movent scipsa; quod manifestatur in dif-ferenti motione animalium perfectorum et imperfectorum. In tertio sunt intellectum habentia. Quod probatur: quia solius rationi* ac intellectus c*t cognoscere proportionem fini* et eius quod est ad finem, unumque in alterum or-dinare; ergo ct praestituere sibi finem. Et declaratur signo eminentia huius vitae, ex eo quod in uno ct eodem ho-mine pars intellectiva movet potentius sensitiva*, ct per illas corporalia organa. Confirmaturquc exemplo in arti-ficialibus.

Pro tertia autem consequentia. ponit littera in supremo |

vivendi gradu latitudinem, ct *ic summum in eo declarat. Moventium ergo *c ad exceutionem, formam ct finem, alia movent sc quoad quaedam , quaedam vero ab alio sortiuntur, alia movent sc quoad omni-, idest lu quod nihil ab alio habent. In primo ordine sunt intellectu* creati: in secundo vero Deu* ipse. Et primum probatur in intui-lectu nostro: quoad intellectum quidem, quia praestituta sunt ei prima principia; quoad voluntatem sero, quia praestitutu· est ei ultimus finis, quem non potest non velle. Cetera sunt nota. Et confirmatur processu» cx processu Aristoteli», XII

III. Circa secundum vivendi gradum dubium occurrit, quomodo verum sit quod animalia per scipsa acquirant formam qua sc movent. Sensu* enim, ut in II *de Anima* ·^{·C4T,t.,».}, 1. A·^{<x̄rM} «r· ¶.^{».} ·, dicitur, est potentia passiva α sensibili, ct sentire in pati consistit; ergo animalia nd habendam formam sensibilem pure passive concurrunt: non ergo acquirunt cam per scipsa.

IV. Ad hoc breviter» vere tamen (quia non est hic locus proprius huius materiae), dicitur quod, licet ad habendum formam sensibilem in genere entium , seu medio modo inter potentiam ct actum, sensus exterior concurrat pure patiite; ad habendam tamen eam *in genere cognoscibilium*, seu in actu simpliciter, seu puro, sensus etiam extenor concurrit non solum passive, «cd etiam active. Et ratio est, quia anima, ut in II *de Anima* · dicitur, est causa^{· c»?}. «»· ■· 4. effectiva illius alteration!* in qua consistit sentire; acu, et in idem redit, illius altcretionia quae est sentire Constat autem quod sentire non est pati a sensibili (quoniam etiam dinphnnum videret»: sed est *pali mthlcr* a sensibili. Hoc autem c»t tensum esae actu ipsum sensibile ut sic, ut cx dicti* in qu. xiv** patet. Igitur animal hebet formam sen-sibilem ct ab alio, ct facit eam in sc. Et propterca optime in littera dicitur quod movet se quoad formam, ct acquirit eam per »cipsum. etc. – Et hacc bene note, ut sciai diversa ct Aristotelis et sancti Thomae dicta sane intelligerc.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNIA SINT VITA IN DEO

IV *Cant. fient*, op. xnt; /Ä· Verrf., qu. rv, 8: In /^{*}*an*., cjp. l. Icet, u.

I) QUARTIM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non omnia sint vita in Deo. Dicitur enim *Act.* xvn ·: *in ipso vivimus, movemur sumus*. Sed non omnia in Deo sunt motus. Ergo non omnia in ipso sunt vita.

2. Praeterea, omnia sunt in Deo sicut in primo exemplari. Sed exemplata debent conformari exemplari. Cum igitur non omnia vivant in se-ipsis, videtur quod non omnia in Deo sint vita.

3. Praeterea, sicut Augustinus dicit in libro *de Vera Relig.* ·, substantia vivens est melior qualibet substantia non vivente. Si igitur ea quae in seipsis non vivunt, in Deo sunt vita, videtur quod verius sint res in Deo quam in seipsis. Quod tamen videtur eSsu · falsum. cum m se-ipsis sint in actu, in Deo vero in potentia.

4. Praeterea, sicut sciuntur a Deo bona, et ea quae fiunt secundum aliquod tempus; ita mala, et ca quae Deus potest facere† sed nunquam fiunt. Si ergo omnia sunt vita in Deo. inquan-tum sunt scita ab ipso, videtur quod etiam mala, et quae * nunquam fiunt, sunt vita in Deo, inquan-

tum sunt scita ab eo *. Quod videtur inconve-niens. 4

Sed contra est quod dicitur Ioan, t *: *quod factum est, in ipso vita erat*. Sed omnia praeter Deum tacta sunt. Ergo omnia in Deo sunt vita.

Respondeo dicendim quod, sicut dictum est *,^{· AA. pure.} vivere Dei est eius intelligerc. In Deo autem est idem intellectus, ct quod inielligitur. et ipsum in-telligere eius. Unde quidquid est in Deo ut in-tellectum. est ipsum vivere vel vita eius. Unde, aim omnia quae tacta sunt a Deo. sint in ipso ut intellecta, sequitur quod omnia in ipso sunt ipsa vita divina.

Ad primum ergo dicendum quod creaturae in Deo esse dicuntur dupliciter. Uno modo, inquan-tum continentur ct conservantur virtute divina: sicut dicimus ea esse in nubis, quae sunt in no-stra potestate. Et sic creaturae dicuntur esse in Deo. etiam prout sunt in propriis naturis. Et hoc modo intelligendum est verbum Apostoli dicen-tis, *in ipso vivimus, movemur et sumus*: quia et nostrum vivere, et nostrum esse, et nostrum

³ *cite*. — Om. ABCEDE. onw/j. — *alia* ACDEE, *aiijuj* BGab.

⁷ *ct* PA. ²¹ t*»r *Kita ah* o>. — Om. &DFG4>; pro eo. *ψω* ACf.

moveri causantur * a Deo. Alio modo dicuntur res esse in Deo sicut in cognoscente. Et sic sunt in Deo per proprias rationes, quae non sunt aliud in Deo ab essentia divina. Unde res, prout sic in Deo sunt, sunt essentia divina. Et quia essentia divina est vita, non autem motus, inde est quod res, hoc modo loquendi, in Deo non sunt motus, sed vita.

An secundum dicendum quod exemplata oportet conformari exemplari secundum rationem formae, non autem secundum modum essendi. Nam alterius modi esse habet quandoque forma * in exemplari et in exemplato: sicut forma domus in mente artificis habet esse immateriale et intelligibile. in domo autem quae est extra animam, habet esse materiale et sensibile. Unde et rationes rerum quae in seipsis non vivunt, in mente divina sunt vita, quia in mente divina habent esse divinum.

Ad tertium dicendum quod, si de ratione rerum naturalium non esset materia, sed tantum forma, omnibus modis veriori modo essent res naturales in mente divina per suas ideas, quam in seipsis. Propter quod et Plato posuit * quod homo separatus erat verus homo, homo autem materialis est homo per participationem. Sed quia de ra-

tione rerum naturalium est materia, dicendum quod res naturales verius esse habent simpliciter in mente divina, quam in seipsis: quin in mente divina habent esse incretum, in seipsis autem esse creatum. Sed esse hoc, utpote homo vel equus, venus habent in propria natura quoniam in mente divina: quia ad veritatem hominis pertinet esse materiale, quod non habent in mente divina. Sicut domus nobiliter esse habet in mente artificis, quam in materia: sed tamen verius dicitur domus quae est in materia, quam quae est in mente; quia haec est domus in actu, illa autem * domus in potentia.

An quartum dicendum quod. licet mala sint in Dei scientia, inquantum sub Dei scientia comprehenduntur. non tamen sunt in Deo sicut creata a Deo vel conservata ab ipso, neque sicut habentia rationem in Deo*: cognoscuntur enim a Deo per rationes bonorum. Unde non potest dici quod mala sint vita in Deo. Ea vero quae secundum nullum tempus sunt, possunt dici esse vita in Deo, secundum quod vivere nominat intelligere tantum, inquantum intelliguntur a Deo: non autem secundum quod vivere imponat principium operationis.

») nnt/rwm c jnm m«r. – nwfnw < < t » Mfrum t ./re i ζ. /j m x – aliqua forma B. forma quandoque P. I. ct Mitram moveri tmori CEpA rjujj/tir lrcatur E. «xh/c*: creatur etiam abt firma om. «X & ip habent.– habet CDGsAF et tile om.pA; quia^A. divina om. E. –l autem. – autem ctt ll» fit ccUri, om. eX j.

Commentaria Cardinali* Caietani

rnxes dirus. – In corpore una conclusio, respondet quaesito xifhrmnthc Omnia in Deo sunt situ divina. Probatur. In Deo idem est intellectus, intellectum, et intelligere: ergo quidquid est in Deo ut intellectum. est Del vite: ergo omnia in Deo sunt vita divina. – prima consequentia probatur quia vivere Dei est eius intelligere. Secunda vero: quia omnia quae facta sunt, in ipso sunt ut intellecta.

Adverte hic primo quod, quia perfecta vitae ratio non habetur nisi in rebus quae quandoque fiunt» ut in responsione ad quartum patebit, ideo littera quae limitavit ly omnia ad omnia facta, idest. quae secundum aliquod tempus facta sunt, fiunt aut fient. – Xdvrtc u'cwndo quod, ut ex responsione ad quartum patet, haec propositio hic posita, quidquid est in Deo ut intellectum, est vita eius, interpretanda est de intellectu per se; ad excludendum mala, quae sunt intellecta per aliud, scilicet per bona.

II. In responsione ad tertium, si elevare vis responsionem ac rationem hanc ad omnia, nomine materiae intellige omne quod se tenet ex parte materine, idest per rationem. Idea enim divina in hoc excedit Platoniam, quod ista est immaterialis tantum; illa vero, et materiae et po-

tentinc exper», cetus purus est. Et propterea Gabriel, de cuius ratione non est materia, sed potentia, verius in seipso est Gabriel, quam in Deo. Sed littera meminit materiae tantum, quia de non viventibus argumentum loquitur, quae contra materialia ex se, et manifestum impedimentum habere non sint verius ipsa in Deo.

III. In responsione ad quartum, recolito quod in art. 3 dictum est. quod vivere proprie significat ipsum esse viventis. quod est principium operationis vitalis minus proprie vera operationem vitalem. Ex hoc autem sequitur quod aliquid potest dici vivere, vel vita, dupliciter. Uno modo, quia est ipsa operatio vitalis. et sic omnia quorum in Deo est ratio seu similitudo, vivunt in ipso, quia sunt eius intelligere. Secundo, quia est principium vitalis operationis: et sic sola bona quae quandoque fiunt, vivunt in Deo. quoniam sola haec in Deo movent seipsa ad esse extra Deum: sunt enim in Deo velut creatrice» essentiae. Reliqua autem factibilia non vivunt huc modo quoniam nunquam moventur ad hoc quod sint in seipsis. Et intendit littera in calce huius responsionis, quod clarius expressum lucrat in Qu. de Ver., qu. iv, articulo ultimo.

QUAESTIO DECIMANONA
DE VOLUNTATE DEI

IS DUODECIM ARTICULOS DIVISA

•
•q x m.
•Qeyu.

Posi considerationem eorum quae ad divinam scientiam pertinent, considerandum est de his quae pertinent ad voluntatem divinam. Prima consideratio de ipsa Dei voluntate: secunda. de his quae ad voluntatem absolute pertinent*; tertia, de his quae ad intellectum in ordine voluntatem pertinent*^.

Circa ipsam autem voluntatem quaeruntur duodecim.

Primo: utrum in Deo sit voluntas.

Secundo: utrum Deus velit alia a se.

Tertio: utrum quidquid Deus vult, ex necessitate velit.

Quarto: utrum voluntas Dei sit causa rerum.

Quinto: utrum voluntatis divinae sit assignare aliquam causam.

Sexto: utrum voluntas divina semper impleatur.

Septimo: utrum voluntas Dei sit mutabilis.

Octavo: utrum voluntas Dei necessitatem rebus vohtis imponat.

Nono: utrum in Deo sit voluntas malorum.

Decimo: utrum Deus habeat liberum arbitrium.

Undecimo: utrum sii distinguenda in Deo voluntas signi.

Duodecimo: utrum convenienter circa divinam voluntatem ponantur quinque signa.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DEO SIT VOLUNTAS

1olht, q u ut, sru j; 1 Stat.. Ju». uv, xrt*; 1 G»Ht. cap. um, twin, IV, »p. xnc; De Verit., qu- wif, en. t; CuMferJ. 7^, A, op.rou.

Id primum sic proceditur. Videtur quod in Deo non sit voluntas. Obicctum enim voluntatis est finis et bonum. Sed Deus est assignare aliquem finem. Ergo voluntas non est in Deo.

2. Praeterea, voluntas est appetitus quidam. Appetitus autem, cum sit rei non habitae, imperfectionem designat, quae Deo non competit. Ergo voluntas non est in Deo.

3. Praeterea, secundum Philosophum, in III Anima*, voluntas est movens motum. Sed Deus est primum movens immobile \ ut probatur VIII Phvsic. * Ergo in Deo non est voluntas, contra est quod dicit Apostolus, 7?odj.xji*; ut probetis quae sit voluntas Dei.

•
•

Respondetur dicendum in Deo voluntatem esse, sicut et in eo est intellectus: voluntas enim intellectum consequitur. Sicut enim res naturalis habet esse in actu per suam formam, ita intellectus intelligens actu per suam formam intelligibilem. Quaelibet autem res ad suam formam naturalem hanc habet habitudinem, ut quando non habet ipsam, tendat in eam; et quando habet ipsam, quiescat in ea. Et idem est de qualibet perfectione naturali, quod est bonum naturae. Et haec habitudo ad bonum, in rebus carentibus cognitione, vocatur appetitus naturalis. Unde et natura intellectualis ad bonum apprehensum per formam intelligibilem, similem habitudinem habet: ut scilicet, cum habet ipsum, quiescat in illo; cum vero non

habet, quaerat ipsum. Er utrumque pertinet ad voluntatem. Unde in quolibet habente intellectum, est voluntas; sicut in quolibet habente sensum, est appetitus animalis. Et sic oportet in Deo esse voluntatem, cum sit in eo; intellectus. Et sicut suum intelligere est suum esse, ita suum velle \

Ad primum ergo dicendum quod, licet nihil aliud a Deo sit finis Dei, tamen ipsemet est finis respectu omnium quae ab eo fiunt. Et hoc per suam essentiam, cum per suam essentiam sit bonus, ut supra ostensum est: finis enim habet rationem boni.

Ad secundum dicendum quod voluntas in nobis pertinet ad appetitivam partem: quae licet ab appetendo nominetur, non tamen hunc solum habet actum, ut appetat quae non habet; sed etiam ut amet quod habet, et delectetur in illo. Et quantum ad hoc voluntas in Deo ponitur; quae semper habet bonum quod est eius obiectum, cum sit indifferens ab eo secundum essentiam. ut dictum est*.

Ad tertium dicendum quod voluntas cuius obiectum principale est bonum quod est extra voluntatem, oportet quod sit mota ab aliquo. Sed obiectum divinae voluntatis est bonitas sua, quae est eius essentia. Unde, cum voluntas Dei sit eius essentia non movetur ab alio a se, sed a se tantum, eo modo loquendi quo intelligere et velle dicitur motus. Et secundum hoc Plato dixit* quod primum movens movet scipsum.

3 ut. - et D.
p) *pertinent*. - Om. <J. d. poil *quae* ponunt fo&c*.
p) *immobile*. - nmilno *immobile* oxtee-..
8) *Mtiligtat act**. - Om. B, *ett intellectui actu* ««led. - MM «n. ADCDFG.
i) *habitudinem*. - *aptitudinem* BD.
T ni *to*. - Om. «xLE et ed. .t; pro *intellectui, intelligem* DFGj.

r. *ita tuum velle*. - *ita et tuum telle* AC, *ita tuum tut totum* «W B. *ita tit tuum tt»e tuum velle* I-. *ita et tuum ctu ttt* «mo m trlle FGd*.* E om. *ette ita tuum*.
) *voluntatem*. - *volentem* ACE, fO/unCjrrroi *lacti* cJ. d. - Pro *ati** *quo, aliti* .*oJkr. «1 cJ. a.
<) *Dei* »lt c.m« *eaenfia*. - *etiam* (om. B) *tu Dei eisentia* ABCDC. - /ofnnt.O om. B.

Coinrnciitnrria Cardinalia Caietaiu

\ titulo, *voluntas* sumitur dupliciter' primo, pro actu vo-
lendi; tccundo. pro principio, *eu potentia elicitiva actu»
volendi. Nec refert, in proposito, quo quis modo accipiat.
quia ubi unum, ibi reliquum, ct c converso.

In corpore tria: primo, proponitur conclusio responsive
quaerito, cum suo medio; secundo, probatur medium, ma-
nifestatur vi» ciu«, dcduciturquc conclusio quoad primam
partem·; tertio, idem probatur quoad secundam panem,
in cake *.

II. Quoad *primum*, conclusio est: In Deo eat voluntas,
sic quod suum velle est »uum esse. – Medium autem est:
voluntas sequitur intellectum. In Deo autem cil intelle-
ctu». ergo.

Adverte hic duo. *Pruno* quoJ, licet secunda conclusio-
nis pars non expresse ponatur in littera, sed concludatur
tantum in calce, implicite tamen proposita intclligitur m
ly *Peut*, cum proponitur voluntatem esse in Deo sicut in-
tellectum. – *Secundo* quod, quia medium est proprium
subiectum voluntatis (intellectivum enim est per sc primo
votiti»um), idem erit probare quod intellectum sequitur
voluntas, ct probare a priori voluntatem cs»c. ct quid est
voluntas, ct propter quid est voluntas, quamvi» volunta-
tem ewe in communi probatione non egeat. quin experi-
mur eam esse in nobis. Et propterea valde notanda sunt
quae sequuntur, utpotc arduum arcanum indicatura.

m Quoad *secundum* *, proceditur sic. Intellectus inteL
ligenv est actu per suam formam intclligibilcm, ricut res
naturalis est per suam formam : ergo natura intellectualis
bonum apprehensum per formam intclligibilcm. cum non
habet, quaerit, cum habet, quiescit in illo; ergo m quo-
libet habente intellectum est voluntas: ergo in Deo est
voluntas.

Prima consequentia probatur cx vi proportionalis simi-
litudinis inter formam naturalem ct intclligibilcm. in ante-
cedente assumptae. Quia quaelibet res naturalis habet haec
duo: primum est habitudo talis ad formam seu perfectio-
nem naturalem, ut in habita quiescat, in non habitam vero
inclinetur; secundum eat. quod talis habitudo in carentibus
cognitione, vocatur appetitus naturalis.

Secunda vero probatur cx eadem radice, dupliciter: pri-
mo, quia utrumque illorum spectat ad voluntatem; secundo,
cx proportionali, quia cx eadem causa in quolibet habente
sensus, est appetitus animalis.

Tertia autem consequentia probatur: quia in Deo est
intellectus.

IV, Circa primam consequentiam dubium est: quia ex-
presse declinat proportionalis similitudo a forma intclligi-
bili ad *bonum apprehensum per illam*. Exigebat enim pro-
cessus iste, ut illatum esset : Ergo natura Intellectualis ita
se habet ad formam intclligibilcm. quod in habita quiescit,
et in non habitam inclinatur; quia forma intclligibilu est
sicut forma naturalis. Et tamen in littera declinatum est
ad bonum apprehensum per formam intclligibilcm. Malus
ergo videtur hic processus, utpotc sine fundamento. – Et
augetur dubitatio: quin forma intelligibilia est intus, bonum
vero apprehensum est extra, ut patet in VI *lfetaphps**,

Circa secundum quoque consequentiam dubium est. Quia
cx udi processus nihil habetur, nisi quod in natura intelle-
ctuali est appetitus formae intelligibilia, vel etiam rei ap-
prehensae: sed non habetur cx hoc, quod ille appetitus sit
actus elicitus. Quod tamen probandum erat, probatio siqui-
dem illius consequentiae, scilicet quia istud appetere spectat
ad voluntatem, praesupponit voluntatem quam quaerimus.

V. Ad evidentiam horum, praenotanda est differentia in-
ter *appetitum naturalem* ct *animalem*, prout dividitur in
rationalem ct sensitivum, etc. Difterunt namque *primo*, quia
animalis est speciale genus potentiae animae, ut patet II *de*
Anima*: naturalis vero communis est omnibus. *Secundo*,
quia naturalis consequitur rationem formalem rei absolute,
animalis vero sequitur naturam inquantum apprehensive
est. *Tertio*, quia naturali» est actu cx sola natura: anima-
lis vero non potest exire in actum nisi cx apprehensione.

Quarto, quia appetere naturaliter non est actus elicitu», sed
ipsa inclinatio huius ad hoc. appetere autem animaliter,
c«t operatio, quae c»t actus secundus. *Quinto*, quia appe-
titus naturalis est ad unum: animalis vero ad multa, iuxta
multitudinem apprehensorum bonorum. *Sexto*, quia notu-
rnlis est rei, quiit conveniens illi particulari potentiae ap-
petenti : animalis vero est rei, quia conveniens toti, seu
supposito. *Septimo*, quia naturalis in actu inc«t rei ab dio:
animali» vero cx sc. quia bonum movet inquantum appre-
hensum α seipso appetente, et non ab alio,

VI. Ex his autem patet quod modo intendimus, scilicet,
quod quidquid appetitur non quatenus apprehensum, na-
turali appetitu appetitur: quidquid autem appetitur quia
apprehensum, elicito actu appetitus sensitivi aut intellectivi
appetitur. I ndc apprehensio ipsa dupliciter potest appeti.
Primo, naturali tppetitu: ct sic ab intellectu appetitur, in-
quantum intellectus naturaliter inclinatur in hanc perfectio-
nem Miam, quae est apprehendere res. Secundo, rationali
appetitu et sic n voluntate appetitur ut apprehensa; ut patet
cum. considerando quam excelsum ac optimum rit videre
Deum, uut intclligcre naturas corporum caelestium, etc.,
optamus illam habere cognitionem, ct gauderemus si illam
haberemus, hos enim actu» voluntatis, non naturae opera
esse, experimur in nobis ipsis. Habetur nutem cx hac ve-
ritate manifeste, quod appetere actu elicito, sequitur appre-
hcnrioncm, sicut appetere naturaliter, sequitur naturam ali-
quam, etiam imperfectissimam, puta materiam primam.

\ il. Et si contemplatus fueris quod cognoscere est co-
gnoscentem esse actu cognitum, ct quod, quia omne esse
est secundum aliquam formam, quod hoc esse quod signi-
fient cognoscere, est secundum formam cognoicibilcm actu
in genere cognoscibili; videbis duo. *Primo*, quoti formam
intclligibilcm constituere intellectum in actu, est constituere
ipsum in esse rem apprehensam ut sic. Et consequenter in
processu litterae a forma intclligibili ad rem apprehensam,
m prima consequentia, nullum fuit vitium, nulla obliquitas,
sed artificiosa expressio; quod de forma intclligibili loque-
batur, non in genere entium, sed in genere intclligibili, non
qualitercumque sed inquantum constituit intellectum esse
ipsum cognitum .ipprchcnsibilitcr. – *Secundo*, quod, quii
omne esse sequitur appetitus, ct proportionalitcr quale esse
talis appetitu», merito (quia duo tantum sunt genera es-
sendi ; primum, secundum quod res est aliquid secundum
naturale esse; secundum vero, secundum quod res est ali-
quid apprehensibiliter) oportet duplicem appetitum ponere,
ct proportionalitcr; ut scilicet, quia primum genus essendi
consistit in esse per modum actus primi, secundum autem
consistit in esse per actum secundum, qui est apprehen-
dere, ideo appetere appetitu sequente esse naturale non est
netus secundus, sed inclinatio, ut dictum est*, appetere
vero appetitu sequente e»c quod in cognitione consistit,
est actus secundus elicitus a virtute appetitive, consequente
naturam inquantum apprehensiva est. Et hoc est vere fun-
damentum in littera assumptum: hacc est proportionalis
similitudo formae naturalis ct intelligibilia. Unde manifeste
incocpil cx hoc. quod sicut forma naturalis constituit ens.
ita forma intelligibilis constituit cognoscens, idest ens tali
modo, ut hic ct cx praecedentibus · patet.

VIII. Ac per hoc patet solutio ad utrumque dubium ·.
Neque enim probatio secundae consequentiae praesupponit
voluntatem: sed, concluso cx prima consequentia quod ten-
dere in apprehensum non habitum, ct quiescere in habito, in
nntura intellectuali ut «e sunt, quod est esse actus elicitos,
optime illatum est, *crpo voluntas ibi est*; quia actus hi ad
voluntatem spectant, ut experientia testatur, ut ratio con-
vincit.

IX. Quoad *tertium* ·, probatuf secunda pars conclusio-
nis, sic. Intclligcre Dei est suum esse: ergo velle Dei est
suum esse. – Consequentia probatur ex similitudine propor-
tionali, per ly *jricuL* Cum enim utrumque sit actus secun-
dus, et immanens, etc., oportet, si alterum identiticatur cxsc
divino, quod etiam reliquum.

•a. mun.nt.
• U. HXO) II

• <x i»m, i.

t», - tua.

0 «.

·

•O,-.ит. a.3

Citabis Wi

· α ea »

ARTICULUS SECUNDUS

UTRIUSQUE DEI SIVE VELIT ALIA ESSE

In *Sfnf.*, J »r. xtv. -«t. a. I *Cunt.* Grut, i .p. txxv, mvi. i»w -i. *Ih Vcrit.*, qu, xxtn, trt. µ

an secundum sic procedit i r. Videtur quod
Deus non velit alia a se. Velle enim di-
vinum est eius esse. Sed Deus non est
aliud a se. Ergo non vult aliud a se.

2. Praeterea, volitum movet voluntatem * sicut
appetibile appetitum, ut dicitur in III *dc Anima* ♦
Si igitur Deus velit aliquid aliud a se, movebi-
tur eius voluntas ab aliquo alio: quod est im-
possibile.

3. Praeterea, cuicumque voluntati fufficit ali-
quod volitum, nihil quaerit extra illud. Sed Deo
sufficit sua bonitas, et voluntas eius ex ea satia-
tur. Ergo Deus non vult aliquid aliud a se.

q. Praeterev, actus voluntatis multiplicatur se-
cundum volita. Si igitur Deus velit se cl alia l
a se. sequitur quod actus voluntatis eius sit mul-
tiplex: et per consequens eius essu, quod est eius
velle. Hoc autem est impossibile. Non ergo vult
alia a se.

Sed contra est quod Apostolus dicit. I 77ici5.iv*: l
haec est voluntas Dei. sanctificatio vestra.

Respondeo dicendum quod Deus non solum se
vult, sed etiam alia a su. Quod apparet a simili
prius ♦ introducto. Res enim naturalis non solum
habet naturalem inclinationem respectu proprii
boni, ut acquirat ipsum cum non habet, vcl ut
quiescat in illo cum habet; sed etiam ut proprium
bonum in alia dillundat, secundum quod possi-
bile est. Unde videmus quod omne agens, inquan-
tum est actu et perlectum, facit sibi simile. Unde
et hoc pertinet ad rationem voluntatis ut bo-
num quod quis habet, aliis communicet, secundum
quod possibile est. Et hoc praecipue pertinet ad
voluntatem divinam, a qua. per quandam simili-
tudinem, derivatur omnis perfectio. Unde, si res
naturales, inquantum perfectae sunt, suum bonum
aliis communicant, multo magis pertinet ad vo-
luntatem divinam, ut bonum suum aliis per si-
militudinem communicet, secundum quod possi-

bile esu Sic igitur vult et se esse, et alia c. Sed
se ut finem, alia vero ut ad linum, inquantum
condecet divinam bonitatem etiam r aliu ipsam
participare.

An primum ergo dicendum quod, licet divinum
velle sit eius esse secundum rem. tamen difert
ratione, secundum diversum modum intelligendi
et significandi, ut ex superioribus * patet. In hoc
enim quod dico *Deum esse*, non importatur ha-
bitudo ad aliquid, sicut in hoc quod dico *Deum
velle*. Et ideo, licet non sit aliquid aliud a se,
vult tamen aliquid aliud a se.

Ad secundum dicendum quod in his quae vo-
lumus propter finem, tota ratio movendi est finis:
et hoc est quod movet voluntatem. Et hoc ma-
xime apparet in his quae volumus tantum pro-
pter linum. Qui enim vult sumere potionem à
amaram, nihil in ea vult nisi .sanitatem: et hoc
solum est quod movet eius voluntatem. Secus
autem est in eo qui sumit polionem dulcem,
quam non solum propter sanitatum, sed etiam
propter se aliquis velle potest. Unde, cum Deus
alia a se non velit nisi propter finem qui est sua
bonitas, ut dictum est . non sequitur quod ali-
quid aliud moveat voluntatem eius nisi bonitas
>ua. Et sic, sicut alia n se intelligit intelligendo
essentiam suam, ita alia a se vult, volendo bo-
nitatem suam.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod vo-
luntati divinae sufficit sua bonitas, non sequitur
quod nihil aliud velit: sed quod nihil aliud vult
nisi ratione suae bonitatis. Sicut etiam intellectus
divinus, licet sit perfectus ex hoc ipso quod cō-
sentiam divinam cognoscit, tamen in ea cogno-
scit alia.

Ad quartum dicendum quod, sicut intelligere di-
vinum est unum, quia multa non videt nisi in uno;
ita velle divinum est unum et simplex, quia multa
non vult nisi per unum, quod exi bonitas sua.

tniuntatem. - tolcntem PG* A?) et cJd. .l E - Po»i ACD
EFG nJduot <¶.
l'otutifail. - volfnfl A&CE, om. D.
y) *Alia. - vjlita B. - 4 R om. ACDE.*
i.» u. - ex coJtc», - Pro *intrrductn, mJucfo ABCDE*

t) i-vx'βηM/O. - *bonitati» ABCDE*
ζ. «7 m <>K, *et otia, - u ft alia .r « R. *r rt alia tut D. <t κ*
et alia ntc cctefi, et tt ci alia rit *J. j .
r.l *ctlatn, - Om. enji.-c*.*
i/ *potionem. - potatiūnnu F; et ita rrwx FG.*

Commentaria Cardinalia Caictani

Tmx-4 clnrus. - lti corpore arricult, duo: primo, respon-
det quaesito, quod aie est; secundo, ostendit quomodo
est, in calce, ibi: *Sed se ut finem* .

Quoad *primum*, conclusio resporuive est: Deus vult se
et alia. - Probatur. Rci naturales, inquantum perfectae sunt,
naturaliter inclinantur ad communicandum suum bonum
aliis: ergo nd rationem voluntatis pertinet, ut bonum quod
quis habet, alii» communicet: ergo hoc praecipue pertinet
ad voluntatem divinam: ergo Deu» vult m j et alia.

Antecedent declaratur, et probatur. Declaratur quidem,
distinguendo duplicem inclinationem nnturac: scilicet, ad
bonum proprium, et aliorum. Probatur vero ab effectu:

Stiui.ix Tireou D. Tñosa» T. I.

quia omne agens perfectum agit sibi ilniile. - Primn con-
sequentia probatur c» proportionali dmilitudinc inter na-
turalem indinationcni et rationalem, quae est voluntn». -
Secundi autem probatur: quia a divina voluntate derbatur
omnis perfectio tanquam illi similis, ut domus in ligni» est
similis domui volitae ab artifice. - Teriia nutem probatione
non eget.

II. Circa hunc processum dubium est. Processus iste
videtur fundari in hoc, quod quidquid perfectioni» est in
inferiori, ponendum c«t proponioiuiilitcr in superiori. Su-
per hoc enim videtur fundari tam prima quam secunda
conspuentia. Prima quidem, quoniam, ex quo inclinatio

QUAESTIO XIX. ARTICULUS III

naturae, inquantum pertecta, tendit in bonum atteriui, fa- tendum c»t qu· d inclinatio apprehensoa tendat etiam in bonum alterin*. Secunda quoque, quia, »i hoc invenitur in aliqua voluntate, praecipue in divina, utpote pcrfecri*omn. ct quae magi» facit «ibi simile quam quaccutnquc alia vo- lunt.»., et quodeumque agens perlectum: quoniam ab ea omnis derivatur perfectio. In hoc autem processu sic fun- dato, latet hacc propositio falsa, scilicet, *Deum velle alia est perfectio quaedam suae voluntatis*. Ergo processus ma- lus. – Quod cnim i>tn propositio in hoc claudatur processu, patet: quia, si inclinatio in bonum alterius, perfectio non supponeretur, non valeret processus, *erpo ponenda est in voluntate*, ct, *erpo tn divina praesertim* ; quod omnia quae Deo ct creaturis communia sunt, ut voluntas ct intelle- ctu», etc., ad ipsum, omni imperfectione sublata, transferri intelligimus quoad id quod perfectionis est. – Quod autem illa proposito sit falsa, patet: quia, sl Deus nullum aliud n sc vellet, euct aequc perfectus sicut modo est, velle igitur alia nullam ei perfectionem addit.

HI. Ad hoc potest dupliciter responderi, iuxta duo» sen- sus quibus potest intclligi Deum velle :dia primo, velle *actualiter* alia c>sc; secundo, velle *potentialiter* alia, idest ease volitivum aliorum, rive velit alia sive non. Et ri qui- dem intelligatur conclusio ista «ecundo modo, milia est ambiguitas, quoniam c**e volitivum aliorum est perfectio in Deo, sicut esse (activum aliorum est pprtccno naturae. Nec potuit Deus non esse volitivu» aliorum, quamvis potuit non velle alia.

Si vero intclligatur conclusio etiam primo modo, diffi- cile est sohrc. Dicendum tamen mihi videtur quod, de voluntate in communi loquendo, consequentia u*t optima. Quoniam ad perfectionem actus voluntati» spectet emor amicitiae, ct liberalius, etc., quibus aliorum bona volumus deessct cnim huiusmodi perfectio actibus voluntatis. In cuius signum, caritas voluntati infunditur: gratia cnim non mutat naturam sūbiectī, sed perficit illud per modum ipsius. Dc voluntate autem divina loquendo, consequentia bona eit, sed proportinnalita» valde ponderanda. Si inclinat.o tn bonum aliorum est perfectio naturae per modum naturae, consequens est quod inclinari in bonum aliorum erit per- fectio voluntati* *per mudum voluntatis*, ideal *voluntaria*. Et si inclinari in bonum aliorum per modum voluntatis, est perfectio voluntatis, ergo inclinari in bnnum ali rum per modum voluntati* divinae, erit perfectio vuluntr.th di- vinae. Sed cum dicis *per modum voluntatis divinae*, duas limitationes addis perfectioni altera est. quod est volun- taria; altera est. quod omnino libcr.i ac independent, ut- pote primae voluntatis naturae conformis. Concedere autem quod Deum velle alia est perfectio soluntaria ct omnino libera, nullum inconveniens est. Neque cnim cx huc -equi- tur quod Deo potuit deesve aliqua perfectio, scilicet velle alia · sed quod potuit deesse *aliqua perfectio v-jluntaria ac ommno libera*. Haec enim <<t conditio diminuens r ·

tionem perfectionis, respectu cius in quo est: quoniam si- gnificat suum oppositum non c>»c imperfectionem.

IV. Circa eandem deductionem·, imo verba litterae, dubium occurrit. Quoniam ex hoc processu sequi videtur quo.l Deu» non solum velit alia, sed quod velit omnia quae velle potest. Et hoc in littera exprimitur, dum dicitur quod ad di»innm spectat voluntatem ut bonum aliis com- municet. *secundum quod possibile est*. Hoc autem est fal- sum quoniam multa posset Deus velle, quae non vult, ut patet.

Ad hoc breviter dicitur quod, cum Deum velle alia, ut m sequenti articulo patebit, sit omnino liberum, nec ullam habeat causam; non potest nisi post factum, aut ex re- velatione. cognosci quod Deus vult alia; ct consequenter quod vult hacc vel illa. Nec ad hoc ostendendum factu» e« litterae huius processus sed ad ostendendum quod velle alii» ad perfectionem, voluntariam tamen, voluntatis divinae spectat. Omnia autem vel quaedam, hacc vel illa velle, hinc non habetur, nec haberi potest. Quoniam, cum hic con- cludatur perfectio voluntaria, ct divina voluntas sibi ipsi sit lex ct ratio, nihil aliud rationabiliter dici hinc potest, quam quo l in littera dicitur, quod scilicet ad eam spectat alia velle, .secundum quod possibile est, sumendo *possibile α potentia ordinata*, et non α potentia simpliciter. Nam hoc tantundem est ac si diceretur, *secundum quod ipsa divina voluntas vult*.

\ Quoad *secundum* ·, distinguitur duplex modus quo ·-αηβ.ihquid est velitum scilicet *ut finis*, ct *ut ad finem*. Et dicitur quod Deus vult se ut finem, alia ut ad finem. Et probatur, seu manifestatur, quomodo utrumque horum »it, cum dicitur, *inquantum condecet divinam bonitatem etiam uir.i ipsam participare*. Experimur siquidem in nobis quod, cum nosipso» perfecte amamus, non solum volumus nos e- c, 'ivere, etc., sed etiam volumus nobis quod nos decet: ct cx hoc volumus benefici esse, non principaliter ut aliis bom velimus; sed, quia volumus quod nos decet, sequitur aliorum bonum. Cum autem deceat divinam bonitatem participari. Deus aliis vult bona, quia decet sc, tcu boni- tatem <umn. Et consequenter se vult ut finem, et alia a »c. ut i d tinem; quia propter sc, modo dicto.

Nue hoc est minuere liberalitatcm aut «morem Dei erga nos, adeo commendatum: sed est aperire quam immensae amabilitatis sit divina bonitas, ostendcrquc creaturam non esse talis modi amabilitatis capacem. Nihil cnim minus habet, quod eo quo non potest modo amari, α Deo non amatur. Quinimo amor liberalissimus versu» nos manife- stotur, cum videtur quod divinam bonitatem sic participari decet, quod oppositum non dedecet; sic decet quod nihil sibi, sed nobis tantum confert. Hinc cnim patet quod Deum velle libere hanc decentiam, est nostrum eligere bonum: quii est velle sic suam bonitatem, ut etiam nos simus. Poterat cnim. absque ullo domino >uo. velle etiam sic eam» quod nihil eam participaret, ut in sequenti patet articulo.

ARTICULUS TERTIUS

I HU M QLIDQLID DEUS VLLT, EX NECESSITATE VELIT

I Coat *Genl.*, cap. **uu** <iqq.: III. cap. tern; *IK* 'crit^A qu. xxut an. 4; *IK* qu. l. art. 5, qu. x. tn. 3. «4 b.

TLRT,LM s,c pkoceditir. Videtur quod .w ZmRI quidquid Deus vult» ex necessitate velit.

J \ Omne enim aeternum est necessarium. ^Sud quidquid Deus λ i i I, ab aeterno vult: alias, voluntas eius esset mutabilis. Ergo quidquid vult, ex necessitate vult.

2. Praeterea. Deus vult alia a se, inquantum vult bonitatem suam. Sed Deus bonitatem suam ex necessitate vult. Ergo alia a sc ex necessitate vult.

3. **IVumu.** quidquid est Deo nnturalc. est necessarium: quia Deus est per se neccsse esse. et principium omnis necessitatis, ut supra * osten- * q » sum est. Sed naturale est ei velle quidquid vult: quia in Deo nihil potest esse praeter naturam, ut dicitur in V *Metaphys.* * Ergo quidquid vult, cx necessitate vuh.

4. Praeterea, non neccsse esse, et possibile non esse, aeqiripollcnt. Si igitur non nccesse est

	QUAESTIO XIX. ART1CULUS 111	*35
	Deum velle aliquid eorum quae vult. possibile est ' eum non velle illud: ct possibile cst eum velle illud quod non vult r. Ergo voluntas divina est contingens ad utrumlibct. Et sic imperfecta : quia omne contingens est imperfectum et mutabile 5.	
• Oαβ- ii»iii	5. Praeterea, ab eo quod est ad utrumlibet, non sequitur aliqua actio, nisi ab aliquo alio inclinetur ad unum, ut dicit Commentator, in II <i>Physic.</i> .* Si ergo voluntas Dei in aliquibus se habet ad utrumlibet, sequitur quod ab aliquo alio determinetur ad effectum. Et sic habet aliquam causam priorem.	
• V«n. n.	6. Praeterea. quidquid Deus scit, ex necessitate scit. Sed sicut scientia divina est eius essentia, ita voluntas divina. Ergo quidquid Deus vult, ex necessitate vult.	
I	Sed contra est quod dicit Apostolus, <i>Ephes. Γ'</i> : <i>Qi/f operatur omnia secundum consilium voluntatis suae</i> . Quod autem operamur cx · consilio voluntatis, non cx necessitate volumus. Non ergo quidquid Deus vult, ex necessitate vult.	
	Respondeo dicendum quod necessarium dicitur aliquid dupliciter: scilicet absolute, et ex suppositione. Necessarium absolute indicatur aliquid ex habitudine terminorum: utpote quia praedicatum est in definitione subiecti, sicut necessarium cst hominem esse animal; vel quia subiectum est de ratione praedicati, sicut hoc est necessarium, numerum esse parem vel imparem. Sic autem non est necessarium Socratem sedere. Unde non est necessarium absolute, sed potest dici necessarium cx suppositione: supposito enim quod sedeat, necesse est eum sedere dum sedet.	
	Circa divina igitur volita hoc considerandum est. quod aliquid Deum velle ; est necessarium absolute; non tamen hoc est verum dc omnibus quae vult. Voluntas enim divina necessariam habitudinem habet ad bonitatem suam, quae est proprium eius obiectum. Unde bonitatem suam esse Deus ex necessitate vult; sicut et voluntas nostra cx necessitate vult bcatitudinem. Sicut ct quaelibet aha potentia necessariam habitudinem habet ad proprium ct principale obiectum, ut visus ad colorem; quia de sui ratione est, ut in illud tendat. Alia autem a se Deus vult, inquantum ordinantur ad suam bonitatem ut in finem. Ea autem quae sunt ad finem, non ex necessitate volumus volentes finem, nisi sint talia, sine quibus linis esse non potest: sicut volumus cibum, volentes conservationem vitae : ct navem. volentes transfretare. Non sic autem ex necessitate volumus ca sine quibus finis esse potest, sicut equum ad ambulandum : quia sine hoc pos-	
	sumus ire; ct eadem ratio cst in aliis. Unde, cum bonitas Dei sit perfecta cl ' esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis cx aliis accrescat; sequitur quod alia a se cum velle, non sit necessarium absolute. Et lumen necessarium est ex suppositione: supposito enim quod velit, non potest non velle, quia non potest voluntas eius mutari ».	•n'
	Ad primum ergo dicendum quod cx hoc quod Deus ab aeterno vult aliquid \ non sequitur quod necesse est eum ' illud velle, nisi cx suppositione.	
	Ad secundum dicendum quod, licet Deus ex necessitate velit bonitatem suam, non tamen ex necessitate vult ea quae vult propter bonitatem suam· quia bonitas eius potest esse sine aliis.	
	\d tertium dicendum quod non cst naturale Deo velle aliquid aliorum quae non ex ncces-sitate vult. Neque tamen innaturale, aut contra naturam: sed est voluntarium.	
	Ad quartum dicendum quod aliquando aliqua causa necessaria habet non necessariam habitu-dinem ad aliquem effectum: quod cst propter detectum effectus, cl non propter defectum cau-dae. Sicut virtus solis habet non necessariam ha-bitudinem ad aliquid eorum quae contingenter hic eveniunt, non propter defectum virtutis solaris, sed propter delectum effectus non necessario cx causa provenientis. Et similiter, quod Deus non cx necessitate velit aliquid eorum quae vult, non accidit ex defectu voluntatis divinae, sed cx de-lectu qui competit voluto secundum suam ratio-nem : quia scilicet est tale, ut sine eo esse possit perfecta bonitas Dei. Qui quidem defectus con-sequitur omne bonum creatum.	
	Ad quintum ergo a dicendum quod cuusū quuo	
	cst ex se contingens, oportet quod determinetur ab aliquo exteriori ad effectum. Sed voluntas di-vina. quae ex se necessitatem habet, determinat seipsam ad volitum, ad quod habet habitudinem non necessariam.	
	Ad sextum dicendum quod, sicut divinum esse in se cst necessarium, ita et divinum velle et divinum scire: sed divinum scire habet necessa-riam habitudinem ad scita, non autem divinum velle ad volita. Quod ideo est. quia scientia ha-betur dc rebus, secundum quod sunt in sciente : voluntas autem comparatur ad res, secundum quod sunt in seipsis ♦. Quia igitur omnia alia · d. «*.	
	habent necessarium esse secundum quod sunt in Deo: non autem secundum quod sunt in seipsis. habent necessitatem absolutam, ita quod sint per seipsa necessaria; propter hoc Deus quaecumque scit, ex necessitate scit, non autem quaccumq; vult, cx necessitate vult.	

p) yaiiiiMc cit. – pwtbilc ett ctiam Vl.
γ) quod non vult. – quod vult BE quia vult ceteri st e-4. 4.
i) ct mutabile. – Om. codice* ct ed. 4.
i) CX. – Om. endecs.
ζ/ aliquid A-ww velle. – Drinn velle (velle om. C) quiddam redi-tum ioUcct teifium ABCDE.

Ù l<rfceta, ct. – et pirftcta KCDFÇj, et perfectum E.
B) j> actemo ruit aliquid. – vult ab aeterno quidquid ruit P; ruit ab artemo etiam cJX a b.
t' cum. – Ora. ACDEFGoF
M> aliorum. – otriiiR F. – PoM Xequr BG UJuoi cit.
11 rrfc. – dm. w>d.wc*.

irvLts in corpore declnratur. – In corpore duo. Pruno, l obicctio militat contra Ipsam volitionem. etiam si nunquam declaratur ly *necessario* in titulo pontum, quot modis esset haec littera. sumitur: et distinguitur *necessarium absolute*, ct e.v *sup-* Nec potest, rursus, dici quod divinam bonitatem perfecte *positione*, ut clare patet. Secundo, ponitur conciunto ramari non pendet cx volitionc aliorum; sed potius c con-

aponriva quaesito,, scilicet Deus necessitate absoluta suerso, scilicet, quod volitio aliorum pendet cx hoc quod aliquid; non omnia, nisi cx suppositione. divina bonitas est perlecte volita. Quoniam, licet hoc vit verum, ut ibidem dicitur, non evaditur tamen n difficultate obiecta. Stante enim hoc, adhuc sequitur alia necessario esse volita a Deo. Quoniam divina bonitas necessario est ab eo non solum volita, sed perfecte volita: hoc autem neces-

sario concomitatur aliorum volitio, ut dictum est. ergo.

IV. Ad hoc est dicendum, quod modus quo res csI volita, est duplex: quidam *intexivus*, quidam *extensivus*. Et quod inter hos unturn differt, quod primus graduai perfectionem amoris ; secundus autem non, sed extendit ipsum. Et si quandoque inveniatur scriptum quod secun-

dus pertinet ad perfectionem, intclligcndum est dc perfe- ctione extensiva, et non simpliciter. Unde, in proposito, divina h mitas necessario est perfectissime volita u Deo perfectione intensive quin est infinite amata, sicut est in-

finite amabilis. Sed non necessario est perfecte voûta perfe- ctione extensiva. *cd libere. Amari autem sic, scilicet se- cundum condecetiam ad extra, seu ut diffundatur, parti- cipetur ct multiplicetur aeeundum suam similitudinem, non ad perfectionem intensivam . sed extensivam pertinet: et consequenter non cum necessario, sed cum libere conve-

nientibus Deo, computandum est. Quia igitur divina bonitas libere est sic perfecte volita a Deo, ideo libere alia vult: et non e converso. Et ideo, proprie loquendo, nec ex aliis, nec cx aliorum volitionc, aliquid perfectioni», etiam exten- sive, divinae bonitati accrescit: sed c converso, cx pertecta extensive volitionc suae bonitatis, Deus esse et alias per- fectione* vult aliis. V. In responsione ad quintum et quartum, noti dili- gentissime doctrinam in I *Contra Gent.*, cap. Lxxxn. de con- tingentia ad utrumlibet dupliciter inventa, scilicet quan- doque cx pane causae. ct quandoque ex parte eius ad quod dicitur: ct plene intclligcs ca quae hic dicuntur bre- vissime. Ex his outem quae hic dicuntur, ct ibi explanantur, habes quum rudis et * novus sermo sit Scoti, in 1. dist xxxtx

voluntatem divinam *prunam causam contingentem* appel- lantis. Fas quippe non est in divina voluntate connngeo- tiam dicere. Sed. ut in littera dicitur, est in sc necessaria, non necessariam habens habitudinem ad secundario volita si necessunum aut contingens ei tribuendum csL Magis proprio enim vocabulo *liberam* illam dicere debemus, ut alibi . s. Thoma* docet: quoniam libertas media est inter . i necessitatem er contingendam. Illa enim impossibilitatem *4 . aliter sc habendi, haec possibilitatem aliter se habendi suc- cessive, idest mutabiliter, ponit: libertas autem, absque mutabilitate aliter »c haberi posse significat.

VI. In responsione ad sextum, advene quod illa pro- positio. *quacumque Deus scit, de necessitate scit*, si in- tclligatur dc scientia simplicis intclligentiac, quae scilicet naturaliter praecedat actum voluntatis, verissima est: nec est in ca dubium. Et sic videtur intendere liitcrn, quae dc scientia aliorum, ut distinguitur contra voluntatem eo- rum . tractat in hoc argumento. De his enim verum csI quod habent esse in Deo cx necessitate. – Si quis autem dictum hoc accipit de icitis α Deo omnibus qualitercum- que, animadvertat quod complexione» contingentes, putu

me nunc scribere, non sunt verne necessario, sed libere ct consequenter libere in Deo habent esse, et non cx ne- cessitate. Ac per lux, praedicta responsio in his non habet loeum Est tamen quidam necessitati» modus etiam in ho- rum scientia apud Deum, qui non est in eorum volitione. Quoniam omne scibile, quam primum est scibile, oportet scitum esse α Deo: non autem omne volibile, quam pri- mum esr voltbile, oportet esse u Deo volitum, ut potet. Et ratio diversitatis est. quin omne verum oponct cs»c in Dc*. et consequenter cognitum quia cognitum, secundam

• Cf. num. i.

quoJ m cognoscente est, cognOKĭtun Omne autem bonum non oportet c»»c aut (ore m scipso! ct consequenter non oportet c mc volituni n Deo,

Ex hoc autem patet Jitferentia lupradicta inter diversa scita a Deo. Qui.» illa quae ex sc aunt icibilia, absoluta necessitate cognoscuntur a Deo: illa vero quae sortiuntur veritatem, cx consequenter scibiliratem, ex voluntate divina, supposito eorum veritate, necessario sciuntor. Nihil autem aliud a Deo, quantumcumquc supponatur bonum, neces- sario c*t ab eo volitum, ut patet. Unde dc scibilibus ct amabilibus, formalitr loquendo, possunt verba litterae universaliter intelliigi ; ut scilicet omne scibile sit necessario

sciturn a Deo; non autem omne amabile est necessario vo- litum. Quia omne scibile habet necessario esse in Deo, quamvis quorundam scibilium scibllitas non sil necessaria*. non autem omne amabile habet esse aut fore necessario.

Et bene notato, saneque intclligito verba litterae in red- ditione causae praefatae. Quoniam non intendit necessita- tem simpliciter ub universo excludere, quam in II *Contra Gent.*, cap. xxx, probat, sed necessitatem ciscndi quoniam nullam rem esse est simpliciter necessarium, nixi Deum. Et hoc insinuant illo verba. *ita quod tini per seipsa ne- cessaria*. Et simpliciter intendit quod necesse est omnia, vel omnia scibilia, habere esse in Deo.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VOLUNTAS DEI SIT CAUSA RERUM

I *Scit.*. d'»L xiui, q.i. n. n. » ur, art. *, II *Cwt. tient*cap. xxta. *Ik Pt*>L. q^i. i. *in.* . qu. ni. ut. |3«

1) QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod voluntas Dei non sit causa rerum. Dicit enim Dionysius, cap. iv *de Dip. Xom.* ♦ *Sicut noster sol, non ratiocinatis aut praeeligens, sed per ipsum esse illuminaprimum participare lumen ipsius valentia* *,* *ita cteshoquod divinum per ipsam essentiam omnibus cxistenli- bus immittit bonitatis suae radios*. Sed omne quod agit per voluntatem, agit ut ratiocinons ct prae- eligens ?. Ergo Deus non agit per voluntatem. Ergo 7 voluntas Dei non est causa rerum.

2. Praeterea, id quod est per essentiam, est primum in quolibet ordine: sicut in ordine igni- torum est primum, quod est ignis per essentiam. Sed Deus est primum agens. Ergo est agens per essentiam suam, quae est natura eius. Agit igitur per naturam, ct non per voluntatem. Voluntas igitur divina non est causa rerum.

3. Praeterea, quidquid est causa alicuius per hoc quod est tale, est causa per naturam, et non per voluntatem: ignis enim causa est calefactio- nis. quia est calidus; sed artifex est causa domus, quia vult eam facere. Sed Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* *, quod *quia Deus bonus est. sumus*. Ergo Deus per suam naturam est causa rurum, et non per voluntatem.

4- Praeterea, unius rei una est causa. Sed re- rum creatarum est causa scientia Dei, ut supra * dictum est. Ergo voluntas Dei non debet poni causa rerum.

Sed con πia est quod dicitur *Sap.* xt ♦ *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere voluntatem Dei esse causam rerum, ct Deum agere per voluntatem, non per necessitatem naturae, ut quidam existimaverunt. Quod quidem apparere potest tripliciter. Primo quidem, ex ipso ordine causarum agentium. Cum enim propter finem agat ct intellectus l et natura, ut probatur in II *Physic.**, necesse est ut agenti per naturam praedctermi- nctur finis, ct media necessario ad finem, ab ali-

quo superiori intellectu; sicut sagittae praedeter- minatur finis et certus modus a saginante. Unde necesse est quod agens per intellectum et volun- tatem, sit prius agente per naturam. Unde, cum primum in ordine agentium sit Deus, necesse est quod per intellectum cl voluntatem agat.

Secundo, cx ratione naturalis agentis, ad quod pertinet ut unum effectum producat; quia natura uno et eodem modo operatur, nisi impediatur. Et hoc ideo, quia secundum quod est tale, agit : unde, quandiu est tale, non lacii nisi tale. Omne enim agens per naturam, habet esse determinatum. Cum igitur esse divinum non sit determinatum, sed contineat in se totam perfectionem essendi. non potest esse quod agat per necessitatem na- turae: nisi forte causarct aliquid indeterminatum et infinitum m essendo; quod est impossibile, ut ex superioribus ♦ patet. Non igitur agit per ne- cessitatem naturae; sed effectus determinati ab infinita ipsius perfectione procedunt, secundum determinationem voluntatis ct intellectus ipsius.

Tertio, ex habitudine effectuum ad causam. Secundum hoc enim effectus procedunt a causa agente, secundum quod praeexistunt in ea: quia omne agens agit sibi simile. Praeexistunt autem effectus in causa secundum modum causae. Unde, cum esse divinum sit ipsum eius intelligerc. prae- existunt in eo effectus eius secundum modum intelligibilem. Unde et per modum intelhgibilem procedunt ab eo. Et sic. per consequens, per mo- dum voluntatis: nani inclinatio eius ad agendum quod intellectu conceptum est. pertinet ad vo- luntatem. Voluntas igitur Dei est causa rerum.

Ad primim irgo dicesdum quod Dionysius per verba illa non intendit excludere electionem a Deo simpliciter, sed secundum quid: inquantum scilicet, non quibusdam solum bonitatem suam communicat, sed omnibus: prout * scilicet electio discretionem quondam importat.

Ad secundum dicendum quod, quia essentia Dei est eius intelligerc et velle, cx hoc ipso quod

ei valentia. – volentia cndka. – h fine teitux ciL pro jium. di- vinae Pab.

3) praedifrnt. – etigcni codkct ct cd. 4.

Erpu. – kJ ne codice».

i' r/ McIlKhu. – intolle.-h.t P>.

c) Cndcdpctrnoduvi intMfifWc*.-Om. CD; I'»Jrnm. Ctton P.»>, t prout. – c.vdudil tptitur deetv'-tm λ IKn> prout 1)0» – âcifi» at om. AG,

per essentiam suam agit, sequitur quod agat per modum intellectus et voluntatis.

Ad tertium dicendum quod bonum est obiectum voluntatis. Pro tanto ergo dicitur, *quia Deus bonus est, sumus*, inquantum sua bonitas est causa ratio volendi omnia alia. ut supra dictum est.

Ad quartum dicendum quod unius et eiusdem intellectus. etiam in nobis, est causa scientia ut di-

rigens, qua concipitur forma operis et voluntas ut imperans: quia forma, ut est in intellectu tantum, non determinatur ad hoc quod sit vel non sit in effectu, nisi per voluntatem. Unde intellectus speculativus nihil dicit de operando. Sed potentia est causa ut exequens, quia nominat immediatum principium operationis. Sed haec omnia in Deo unum sunt.

HI iyr/f. - o^crjUoHti AB Da. - ft om. ACDEFG.

Commenkuia Cardinalis Caictaiii

ntxts clarus. - In corpore duo primo, proponit conclusionem; secundo, probat conclusionem tripliciter*. Quoad *primum*, tria dicit. Primo, conclusionem respondentem quaesito affirmative, scilicet: Voluntas Dei est causa rerum. Secundo, quid hoc importat scilicet, Deum agere per voluntatem, et non per naturae necessitatem. Tertio, quod quidam existimarunt Deum agere per naturae necessitatem.

II. Ubi adverte, quod agere per necessitatem naturae dupliciter potest intelligi. Primo, ut idem sonat quod *agere naturaliter*, eo modo quo agentia naturalia, II *Physic.*, text. 49 -, et IX *Metaphys.*, text. 3 et to **, distinguuntur contra agentia et proposito. Et sic agere naturaliter, est agere non quia agens sed hoc, dato etiam quod velit illud; sed est agere quia est tale; ut patet in generatione hominis; quamvis enim Socrates videt generare, non tamen generat quia vult, sed quia est talis dispositionis naturalis, etc. Secundo sumi potest, ut idem sonat quod *agere non libere*, eo modo quo dicimus quod non libere, sed necessitate naturali Deus vult se. et nos volumus bonum. Et quamvis utrumque de Deo existimatum sit. et quod agat non quia vult, quamvis volens, sed quia est talis naturae, ut in II *Contra Gent.*, cap. xxiii, dicitur; et quod agat quia intelligit et vult, naturali tamen necessitate tale intelligere et velle habens, ut ibidem, in cap. xxvi et xxvii, tangitur: in praesenti tamen littera, primo modo sumitur agere per necessitatem naturae. ita quod intentio praesens est ostendere quod Deus agit quia vult, et non quia est.

Ex coniunctione autem conclusionis praecedentis articuli cum hac, sufficienter habetur solutio secundae quaestionis. Quia, si videtur quia vult, ut hic ostenditur; et hoc tantum vult naturaliter, et cetera libere, ut ostensum est: ergo agat alia, quia illa vult libere.

III. Quoad *secundum*, probatur tripliciter intenta conclusio. *Primo* ex ordine agentium, scilicet. Tam natura quam intellectus agit propter finem: ergo agentis per naturam praedeterminatur finis et medium ab aliquo intellectu ergo agens per intellectum est prius agente per naturam; ergo Deus est agens per intellectum et voluntatem.

Antecedens probatur ex II *Physic.* Prima consequentia manifestatur exemplo sagittae. Secunda relinquitur per se nota. Tertia vero probatur: quia Deus est primum agens. - Nec te moveat quod prima consequentia sic leviter tacta est. Quia communis animi conceptio est, quod agere propter finem exigit finem cognosci, vel ab ipso tendente in finem, vel aliquo dirigente, ut in sagitta contingit et quia constat naturam, ut sic, non cognoscere, ideo liquet quod oportet a cognoscente dirigi. - Inter agere quoque per intellectum et per voluntatem, nulla differentia est in proposito. Quoniam nec intellectus agit absque voluntate, quae est appetitus intellectivus: nec voluntas absque intellectu, quia bonum intellectum movet eam. Et ideo nullum vitium committitur, ex uno in aliud declinando.

IV. *Secundo* probatur ex ratione naturalis agentis, scilicet. Agens per naturam, agit quia est tale ergo operatur uno modo ergo unum effectum: ergo habet esse determinatum: ergo Deus non potest agere per naturam: ergo determinati effectus ab infinita illius bonitate procedunt, secundum determinationem intellectu et voluntati.

Antecedens probatur ab effectu: quia quoad est tale,

non facit nisi tale. - Prima consequentia, cum secunda et tertia, relinquitur nota. Et prima quidem, cum secunda, procedit a priori. Tertia, propter quam antecedens cum prioribus est inductum, a posteriori infert prius, ut patet. - Quarta vero primo probatur: quia esse divinum non est determinatum. Quod ex eo patet, quod continet in se totam essendi perfectionem. Secundo, manifestatur vis probationis, ducendo ad impossibile; si esse infinitum causarum naturaliter, enusurum aliquid infinitum in essendo; hoc est impossibile; ergo. - Quinta autem consequentia ex vi distinctionis agentium patet.

V. Et adverte, quod ista ratio concludit quod Deus non potest naturaliter agere aliquem unum effectum per seipsum solum. Si quis autem poneret Deum solum nullam rem integraliter causare, sed, concausantibus alii causis, ipsum dare esse effectibus; diceret quod proprius effectus divini esse infiniti est esse indeterminate secundum se, sed determinate tamen semper inventum propter secundas causas. Sed hoc a seipso discordat. Quoniam, si esse divinum est infinitum, oportet ab ipso praemanosse esse omnium illarum causarum concausantium: quoniam omnem essendi modum ab infinito esse oportet provenire. Et sic sic est, ergo concedere oportet quod Deus aliquem effectum per seipsum solum integraliter producere potest. Ergo non per necessitatem naturae, nisi dari possit effectus infiniti esse, ut in littera dicitur. Stat ergo ratio.

VI. *Tertio* probatur ex habitudine effectuum ad causam, scilicet. Effectus praeexistunt in causa secundum modum causae: ergo effectus praeexistunt in Deo secundum modum intelligibilis: ergo procedunt ab eo secundum modum intelligibilis: ergo per modum voluntatis, ergo voluntas Dei est causa rerum.

Prima consequentia probatur: quia esse Dei est eius intelligere. Secunda probatur: quia effectus procedunt a causa secundum modum quo praeexistunt in causa. Quod probatur: quia omne agens agit sibi simile. Tertia consequentia probatur quia inclinatio ad agendum id quod per intellectum conceptum est voluntatis est. Ultima est per se nota.

VII. Circa propositionem assumptam in probatione secundae consequentiae, dubium occurrit. Quia autem est falsa, non dissonat a sua probatione: utrumque est inconveniens: ergo. Propositio enim litterae est ista, *effectus procedunt a causa secundum quod praeexistunt in ea*: et probatio eia subditur, *quid omne agens agit sibi simile*. Tunc sic. Aut propositio intendit de modo effectus procedentis, aut de modo procedendi. Si intendit quod effectus procedat a causa habet modum essendi similem modo quo praeexistit in causa, probatio quidem est consona, ut putet: sed ipse est falsissima (quoniam domus procedat ab artifice, non ita similis domui in mente, in modo essendi); nec sequitur ex illa maxima, quae intelligitur quantum ad formam qua agit. - Si autem intendit de modo procedendi, scilicet, quod effectus a causa procedit illo vel simili modo quod praecurrit in ea, tunc probatio non est ad propositum: quia, ut dicimus, intelligitur quoad formam qua agens agit, et non quoad modum quo forma est in eo. Et nihilominus habet multa instantius. Quoniam domus habet esse intelligibile in agente, procedit tamen ab eo sensibiliter: et calor habet esse corruptibile et universale in luce solis, procedit tamen comparabiliter et particulariter. Undique igitur ambiguitas est.

VIII. A4 hoc dicitur, quod «11« maxima, *omne* ageiii *apit ubi simile*, qu/unvia unhcruditer non vcriticctur nbi quoad formam, non tamen cit arctanda ad formam: sed est intelllgcnd· cum ly *quantum potest*. Videmut enim quod, si fuerit activum univocum vehementis virtutis, quod facit ribi simile , non solum quoad formam, sed quoad individuatas conditiones: m.» enim fortis generat marem. et iracundus iracundum, ut in VII dicitur *Ethic*, *

In modo igitur quo cilcctu» procedit α causa, conside* randu sunt duo: primo, modus processioni» tenens se cx parte causae; ct secundo, modus eiusdem tenens te cx parte clfectus. Si enim attendimu» ad modum procedendi λγ *parte causar*, universaliter scrihcatur quod processio est similis modo existendt in cause: quio est illius modus prius effectus in genere causae efficientis. Ita quod, went forma procedens est *a forma* in causa, et proptcrca similis illi; ita modus procedendi, cx parte causae, est a modo praeexistendi in causa, ct consequenter similis illi, quia omne ngen» agit sibi simile. Et sic patet quomodo ilia

propositio assumpta ct est vera dc modo procedendi, ct optime probatur per illam maximam. – Sed ri attendamus modum procedendi ex *parte effectus*, sic propositio assumpta. ut dictum eu, non universaliter veriticatur. Nec ad hoc est inducta tun probatio, neque ipsa : quoriiam modus iste, proprie loquendo, mngh eu modus participandi vel suscipiendi causam, quam procedendi ab ea.

Et ideo instantiae allatae non militant contra intentum : quoniam dc modo participandi loquuntur cx parte effe- ctus; littera autem loquitur dc modo procedendi a cauw, cx pane ipsius cautae. Dumus enim procedit nb arte intel* ligibiliter, quoniam α pmacrcsi, ut dicitur IX *Metaphys.* ♦, quamvis in materia sensibiliter suscipiatur, ac per organa fiat. Effectua quoque corporum caelestium, cx parte eorum procedunt incomptibilittcr et universaliter, iuxta modum formarum quibus agunt; procedunt enim per actiones eo- rum aeternas, et commensuratas cis: quamvis participatio eorum apud sphaeram generabilium, etc., rit corruptioni* et dcarticulntionis pleno; quia passio non aequatur actioni.

ARTICULUS QUINTUS

UTRI M VOLUNTATIS DIVINAE SIT ASSIGNARE ALIQUAM CAUSAM

I d,»<. au. «n. J;I *Cut, Gent*, ♦!>. ium, Mxini; II'. .λ. * /â Go-ir. qu. ττ. ut. ij jx. zxxu. an. t. «J 3; m. ÷ «d r.; *£phru.* cap. t. h.-t. «

<< ut ixTt m sic procediti R. Videtur quod voluntatis divinae sit assignare aliquam causam. Dicit enim Augustinus, libro *Octoginta trium Quaest.* ♦ *Quis audeat dicere Deum irrationabiliter omnia condidisse?* Sed agenti voluntario, quod est ratio operandi, est etiam causa volendi. Ergo voluntas Dei habet aliquam causam.

2. Praeterea, in his quae hunt a volente qui propter nullam causam aliquid vult, non oportet aliam causam assignare nisi voluntatem volentis. Sed voluntas Dei est causa omnium rerum, ut ostensum est ". Si igitur voluntatis eius non sit aliqua causa, non oportebit in omnibus rebus naturalibus aliam causam quaerere, nisi solam voluntatem divinam. Et sic omnes scientiae essent supervacuae, quae causas aliquorum effectuum assignare nituntur: quod videtur inconveniens. Est igitur assignare aliquam causam voluntatis divinae.

3. Praeterea, quod ht a volente non propter aliquam causam, dependet ex simplici voluntate eius. Si igitur voluntas Dei non habeat aliquam " causam, sequitur quod omnia quae hunt, dependeant ex simplici eius voluntate, et non habeant aliquam aliam * causam. Quod est inconveniens.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaest.* †: *Omnis causa efficiens maior est eo quod efficitur; nihil tamen maius est voluntate Dei; non ergo causa eius quaerenda est.*

Respondeo dicendum quod nullo modo voluntas Dei causam habet. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum voluntas sequatur 7 intellectum, eodem modo contingit esse causam alicuius volentis ut velit, ct alicuius intelligentes ut intelligat. In intellectu autem sic est quod, si

seorsum intelligat principium, ct seorsum conclusionem. inteDigentia principii est causa scientiae conclusionis. Sed si intellectus in ipso principio linspiceret conclusionem, uno intuitu apprehendens utrumque, in eo scientia conclusionis non causaretur ab intellectu principiorum: quia idem non esi causa sui ipsius. Sed tamen intelligeret prinapia esse causas conclusionis. Similiter est ex parte voluntatis, circa quam sic se habet tinis ad ea quae sunt ad finem. sicut in intellectu principia ad conclusiones \ Unde, si aliquis uno actu velit finem, ct alio actu ea quae sunt ad hnem, velle finem erit ei causa volendi ea quae sunt ad finem. Sed si uno actu velit finem et ea quae sunt ad hnem. hoc esse non poterit: quia idem non esi causa sui ipsius. Et tamen erit verum dicere quod velit ordinare 4 ea quae sunt ad hnem. in hnem.

Deus autem, sicut uno actu omnia m essentia sua intelligit. na uno actu vult omnia in sua bonitate. Unde, sicut in Deo intelligcrc causam non est causa intelligendi effectus, sed ipse intelligit vflcclus in causa : ita velle hnem non est ei causa volendi ea quae sunt ad hnem, sed tamen vult e.i quae sunt ad finem, ordinari in hnem. Vult ergo hoc esse propter hoc*: sed non propter hoc vult hoc ç.

Ad PRIMUM ir go DICENDUM quod voluntas Dei rationabilis est. non quod aliquid sit Deo causa volendi, sed inquantum \λ1I1 unum esse propier aliud.

An SECUNDUM DICENDUM quod, cum velit Deus eflectus sic esse, ut ex causis certis proveniant, ad hoc quod senetur ordo in rebus: non est supen acuum, etiam cum voluntate Dei. alias causas quaerere. Essci tamen .supen acuum, si aliae cau-

i) *aiijKAtn.* — Oaj. CodkM» Ct cd. d. *aliam.* — Om. E. post CJiojt.i ponunt Pj E *) *iduatur.* — *caasequatur* p/.

4« *cvneluslancs.* — *eo-.tchaii.* irm ABCDE. orJmarr, — *orJbtari* cùJktK /ax. — Om. codice» et ah

3.10
úp.Λ.

3.10

QUAESTIO XIX. ARTICULUS VI

sae quaererentur ut primae, cl non dependentes a divina voluntate. Et sic loquitur Augustinus in III *de Triu.**. *Placuit vanitati philosophorum etiam aliis causis effectus contingentes tribuere, cum omnino videre non possent superiorem ceteris omnibus causam, idest voluntatem Dei.*

Ad tertium dicendum quod, cum Deus velit effectus esse propter causas, quicumque effectus praesupponunt aliquem alium effectum, non dependent cx sola Dei voluntate, sed e.\ · aliquo

alio. Sed primi effectus ex sola divina voluntate dependent. Utpotc si dicamus quod Deus voluit hominem habere manus, ut deservirent intclle-clui, operando diversa opera: ct voluit eum habere intellectum, ad hoc quod esset homo: ct voluit cum esse hominem, ut (rueretur ipso, vel ad complementum universi. Quae quidem non est reducere ad alios lines creatos ultteriores. Unde huiusmodi dependent cx simplici voluntate Dei: alia vero ex ordine etiam aliarum causarum.

¶ CX. – jb BD. om. ACEI.

Commentaria Cardinalis Caiotam

T h u l v i intelligendilf, ut «ofiat, dc veni causa. – In corpore un i conclusio, rctpondva quaerito negative: Voluntatis divinae nulla c*t cauta. – Hacc condusio probatur manifestatur; ct salvatur simul id quod difficultatem in hac rc facit, tcilicet: Deus vuh alia propter finem.

Probatio cat. Volumes coJcm actu volens finem et ca quae eunt ad finem, non habet volitionem causatam: ergo voluntas divina non habet causam. – Antecedens probatur quia idem non est causa sui ipsius. Et manifestatur nb apposito, scilicet, quando alio actu volumus finem, ct alio ca qu ic aunt ad finem. Consequentia vero probatur quia voluntas divina uno actu vuh omnia m tua bonitate.

Manifestatio vero consistit in proportionali similitudine inter intellectum ct voluntatem, quoad moJum habendi vel non habendi causam. HnbcnJi quidem quia intellectus alio actu intdbgcns principia et conclusiones, habet scientiam causatam. Non habendi vero: quin intellectui eodem actu principia et conclusione-* intelligent, non hnbct conclusionum scientiam causatam ci principiis; eadem ratione, quia scilicet idem non est causa sui ipsius.

Id autem quod difficultatem ingerit, scilicet quod Deus vuh afin propter finem, snhatur primo, distinguendo quod aliud est *relie alia propter finem*, ct aliud est *velle aha esse propter finem* : ct quod hoc secundum est verum, non autem primum. Secundo, operiendo hoc cx inchtMta proportionalitate. Quia intellectus intelligcn» uno actu conclusions ct principia, non intdbgit conclusiones» ex principiis, tamen intdbgit conclusiones esse cx principiis ct proportionrtlitr est in voluntate. – Causa autem totius proponionelitatis huius in littera tangitur, cum dicitur, *quia voluntas sequitur intellectum*.

II. Ad evidentiam eorum quae hic dicuntur, ct in responsione ad tertium. adverte has quatuor propositiones. Prima est, *hoc est propter hac*; secundi, *Deus vult hoc esse propter hoc*; tertia, *hoc est volitum a Det*», *propter hoc aliud volitum ab eodem* ; quarta, *Deus vult hoc, quia vult illud aliud*. Inter has autem manifesta est differentia. Quoniam prima dc rchu» absolute loquitur: secunda autem dc eisdem, ut votitis simplici 'oluntate a Deo. tertia autem et quarta causatitatcm unias volition!» respectu ahenus includere videntur. Et quantum cx hoc httera apparet, negandae videntur istac duae ultimae, cum expresse dicitur quod *Deus non propter hoc vult hoc*.

III. Verum, si diligentius consideremus intentionem Au-

ctori», ct responsionem ad tertium, cum doctrina tradita in I *Contra Gent.*, cap. l.xxxvi, lxxxvii, quoad rem quidem, dicendum est quod actu» voluntati» divinae attingens hoc solitum, puta universum vel hominem, *ex parte actus caret* causa, non solum ut tale ens est. sed etiam ut aningen» ule volitum! ita quod attingentia velle divini respectu universi. cx parte sctus non causatur cx attingentia velle divini ropcctu bonitatis suae. Et hoc intendit cum didi quod Deux *non propter hoc vult hoc*. Idem tamen actu» *cx parte voliti* habet causam, ita quod attingentia passiva unius causatur cx .mingentia passive alterius; idest, ease volitum unius causatur cx esse volito alterius, ha quod non solum hominem esse causatur in genere causae finalis cx universi perfectione «cd etiam hominem cuc volitum a Deo. causatur cx hoc quod universum est volitum a Deo.

Et ai instetur α passiva ad aetnarn. *volitum causatur a volito, erpo velle causatur a velle*: negandus est processus Vel distinguendum est, quod processus talis (enet, quando passivum aequatur activo: quando autem actio excedit passionem, ita quod actio est uno. pusiones sunt multae, stat passionem causari cx passione, absque hoc quod actio aiusctur. Et merito quia causare ct causari diversitatem exigunt; er propterca unitos actionis attingentis tot passa, cauMlitaum n sc excludit: multiplicatio nutem passionum iuxta numerum passorum, cousalitatcm unius ab altera non excludit.

IV Quoad propositionci * vero, dicendum videtur quod 'duae, nnn solum prunae duae, sed etiam tertia bene sonat. Quoniam non ponit dependentiam salitionis cx parte actus, sed ex parte volui, ct expresse in loco allegato · didtur, quod 'C-re^t· unum volitum .1 Deo est cami aheri quod cadat sub ordine voluntatis divinae. Quarta autem, quoniam dependentiam significat cx parte actui, concedenda seu in usum deducenda non est: sed pie exponenda, et cx parte votiti interpretanda, si alicubi invenitur.

V. Hinc quoque habes differentiam inter secundum argumentum et tertium, in littera. Secundum cnim loquitur dc causis rerum votitarum absolute: tertium vero dc causis rerum in ordine ad snluntatcm divinam, cx parte tamen voliti. Verbi gratia, primum intendit quod non sit quaerendum quare homo habet manus: secundum vero, quod non sic quaerendum quare Deus voluit hominem habere manus. Et illud quidem spectat ad primam propositionem hoc ad tertiam, proprie loquendo. – Et sic inteltigcs responsiones.

.ARTICULUS SEXTUS

UTRUM VOLUNTAS DEI SEMPER IMPLEATUR

l 5<nf., d tu xj.u. <n. t. aut ttvn, <rt. i, 3; *Ik Writ.*. qu. om., *rt. -I l *lin.*. cap. n. led· u

StXTC.M SIC PROCEDITUR. Videtur quod voluntas Dei non semper impleatur.

Dicit enim Apostolus, I *ad 7im.* u *.

Deus vult omnes homines salvos Jieri, et ad agnitionem veritatis venire. Sed hoc

non ita evenit. Ergo voluntas Dei non semper impletur.

2. Praeteri λ, sicut se habet scientia ad verum, ita voluntas ad bonum. Sed Deus scit omne verum. Ergo vuh omne bonum. Sed non omne

■ bonum lit: multa enim bona possunt * lien, quae non fiunt. Non ergo voluntas Dei semper impletur.

3. Praeterea, voluntas Dei. cum sit causa prima. non excludit causas medias, ut dictum est. Sed effectus causae primae potest impediri per defectum causae secundae: sicut effectus virtutis motivae impeditur propter debilitatem tibiae. Ergo et effectus divinae voluntatis potest impediri propter delectum secundorum causarum. Non ergo voluntas Dei semper impletur.

A11 n- J. Sed contra est quod dicitur in Psalmo cxi * : *omnia quaecumque voluit Deus, fecit.*

T Respondeo dicendum quod necesse est voluntatem Dei semper impleri. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum effectus conformetur agenti secundum suam formam, eadem ratio est in causis agentibus, quae est in causis formalibus. In formis autem sic est quod, licet aliquid possit deficere ab aliqua forma particulari, tamen a forma universali nihil deficere potest: potest enim esse aliquid quod non est homo vel vivum, non autem potest esse aliquid quod non sit ens.

3 Unde et* hoc idem in causis agentibus contingere oportet. Potest enim aliquid fieri extra ordinem alicuius causae particularis agentis: non autem extra ordinem alicuius ' causae universalis, sub qua omnes causae particulares comprehenduntur. Quia, si aliqua causa particularis deliciat a suo effectu, hoc est propter aliquam aliam causam particularem impredientem, quae continetur sub ordine causae universalis: unde effectus ordinem causae universalis nullo modo potest exire. Et hoc etiam patet in corporalibus. Potest enim impediri quod aliqua stella non * inducat suum effectum : sed tomen quicumque effectus ex causa corporea impediente in rebus corporalibus consequatur. oportet quod reducatur per aliquas causas medias in universalem virtutem primi caeli.

Cum igitur voluntas Dei sit universalis causa omnium rerum, impossibile est quod divina voluntas suum effectum non consequatur, Unde quod recedere videtur a divina voluntate sccondum unum ordinem. relabitur in ipsam secundum alium : sicut peccator, qui, quantum est in se, recedit a divina voluntate peccando, incidit in ordinem divinae voluntatis, dum per eius iustitiam punitur.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum Apostoli, quod ' *Deus ruit omnes homines salros fieri* etc., potest tripliciter inteUigi. Uno modo, ut sit accomoda ' distributio, secundum hunc sensum. *Deus vult salrosfieri omnes homines qui salvantur:* < non quia nullus homo sil quem salvum fieri non velit, sed quia nullus salvus fit. quem «p. non velit salvum fieri, » ut dicit Augustinus *. Secundo potest inteUigi. ut liat distributio pro

generibus singulorum, cl non pro singulis generum. secundum hunc sensum: *Deus ruit de quolibet statu hominum salvosJieri, mares ct feminas, Judaeos et Gentiles, parros ct magnos; non tamen omnes de singulis statibus.*

Tertio, secundum Damascenum -, intclligitur ¶*J*dc voluntate *antecedente*, non dc voluntate *consequente*. Quae quidem distinctio · non accipitur cx parte ipsius voluntatis divinae, in qua nihil est prius vel posterius; sed cx parte votitorum. Ad cuius intellectum. considerandum ' est quod unumquodque, secundum quod bonum est, sic est volitum a Deo. Aliquid autem potest esse in prima sui consideratione, secundum quod absolute consideratur, bonum vel malum, quod tamen, prout cum aliquo adiuncto * consideratur, quae est consequens consideratio eius, c contrario se habet. Sicut hominem vivere est bonum, ct hominem occidi est malum, secundum absolutam considerationem: sed si addatur circa aliquem hominem , quod sit homicida, vel vivens in periculum multitudinis, sic bonum est cum occidi, ct malum est eum vivere. Unde potest dici quod index iustus antecederet vult omnem hominem vivere; sed consequenter vult homicidam suspendi. Similiter Deus antecederet vult omnem hominem salvari; sed consequenter vult quosdtim damnari, secundum exigentiam suae iustitiae.- Neque tamen id quod antecederet volumus, simpliciter volumus, sed secundum quid. Quia voluntas comparatur nd res, secundum quod in seipsis sunt: in seipsis autem sunt in particulari: unde simpliciter volumus aliquid, secundum quod volumus illud consideratis omnibus circumstantiis particularibus: quod est consequenter velle. Unde potest dici quod iudex iustus simpliciter vult homicidam suspendi: sed secundum quid vellet eum vivere, scilicet inquantum est homo. Unde magis potest dici velleitas, quam absoluta voluntas. - Et sic palet quod quidquid Deus simpliciter vult, fit; licet illud quod antecederet vult, non liat.

At» secundum dicendi M quod actus cognoscitivae virtutis est secundum quod cognitum est m cognoscente: actus autem virtutis appetitivae est ordinatus ad res, secundum quod in seipsis sunt -. · >». ¶¶

Quidquid autem potest habere rationem entis et veri, totum est virtualiter in Deo; sed non totum existit in rebus creatis. Et ideo Deus cognoscit omne verum: non tamen vult omne bonum, nisi inquantum vult sc, in quo virtualitcr omne bonum existit.

An tertii '! dicendum quod causa prima tunc potest impediri a suo effectu per defectum causae secundae, quando non est universaliter prima, sub sc omnes causas comprehendens *: quia sic effectus nullo modo posset suum ordinem evadere Et sic est de voluntate Dei. ut dictum est *. · In o q- ui.

1) .«xIJ. et cJd. a b.
^1 attquid. - attytis ARCE. - Pro potiit, peutrt UD.
y £Wr et. - Unde P.
δ) all'uiuh - Om. PN&M»
i i non. - Om. D.
t- fuud. - BFGj . - Ikui u-n. «<odk<» ct α b.
tp accotnmũ&UA Ct. - U«m po>t unsntn 4J.III tAitum.

bcMMAi Thkox· D. Tmouck T. I

·-) diitbtetIQ. - Jt^ributio C fI. - Pro ACCipitlur, ^\ifLuur cJ. J.
»' ci>nfiJcra>tdu^ . - tdetdum avL.ca.
■) jJiumIn. - a>«/m««70 FG. - Pro Juj<, Ik
X) cvmprltltHdfMi. - ud cil tutlrçrîaliitfr _im<w, />«< MH
pWr»/ imprSin tdcftt ·Λ.
H' cvÂ/ert. - ti t«α \UI^ »II) c jmaj tucl onne» n»b u
Aitut.U (out^rehtHJcnt ulJil II.

CoininenUiria Caxxlinalto Caietani

As titulo, nota duo. *Primo*, quod volunta* iUmitur hic non pro vcllcltatc. scJ pro *velle simpliciter*, – *Secundo*, qñod aliud est quaerere, utrum ornne quod lit, Deus velit: ct gaiivc. sed contrarie: quoniam in utroque genere cautae, aliud, utrum omne quod Deus vult. tini. Hic non quae- pote*! defectus negati'c ab universalissima causa Inveniri. ritur primum, sed secundum: quoniam hoc solum im- Caecini» enim non est ens: ncc tamen est enti contrario, portat titulus. De primo autem in articulo 9 erit sermo. sed tali enti, puta visui. Et peccator peccando delicii a

II. In corpore una conclusio, responsivn quaesito affir- mative: Necesse est voluntatem Dei semper impleri. – Pro- batur sic. In formis sic est. quod u forma universali nihil potest deficere, quamvis aliquid possit Jcticerc ab aliqua forma particulari: ergo hoc idem oportet esse in causis agentibus, quod extra ordinem «gentis simpliciter univer- salls, sub quo omnes causae particulares comprehenduntur, nihil fieri potest; quamvis extra ordinem alicuius «gentis particulari», aliquid tint; ergo impossibile est quod divina voluntas suum effectum non consequatur: oportet igitur ipsam semper impleri.

Antecedens declaratur in praedicatis essentialiter ordi- natis: quoniam ibi manifesta est univenalira» formarum.– Prima vero consequentia probatur, quia cfectus confor- matur agenti secundum suam formam-. Secunda verò con- sequentia probatur: quia voluntas Dei est universalis causa omnium rerum.

Praeter haa autem probationes, primum consequens, quod est proprium fundamentum huius conclusionis, con- firmatur ct manifestatur. Confirmatur quidem cx ratione deficiendi ab intento effectus: quia scilicet est concursus al- terius causae, non contentae, ut sic, sub illa. Manifestatur nutem in effectibus stellarum ct primi caeli. – Secundum quoque consequens, quod ext ipsa conclusio, manifestatur cx peccatore, in quo videtur non impleri divinam volun- tatem. Et omnia clara sunt in littera.

III. Circa hunc processum nota quatuor. *Primo*, quod defectus dc quo est sermo in littera, non sumitur hic ne- aliud est quaerere, utrum ornne quod lit, Deus velit: ct gaiivc. sed contrarie: quoniam in utroque genere cautae, aliud, utrum omne quod Deus vult. tini. Hic non quae- pote*! defectus negati'c ab universalissima causa Inveniri. ritur primum, sed secundum: quoniam hoc solum im- Caecini» enim non est ens: ncc tamen est enti contrario, portat titulus. De primo autem in articulo 9 erit sermo. sed tali enti, puta visui. Et peccator peccando delicii a divina voluntate negative (non enim agit quod Deus vult); non tamen contrarie, ut patebit.

Secundo, quod eadem ratio est quoad causas agentes ct formales, quoad hoc expressum, idest *universalem exten- sionem*: et non oportet quoad cetera. Hoc enim sequitur cx illi maxima, *effectus conformatur apenti secundum for- mam*. manifeste namque hinc sequitur, quod extensio for- mjc ct agentis proportionolitr sc habet.

Tertio, quod nounter in littera dicitur, *peccator rece- dere ridetur a divina voluntate*. Quoniam simpliciter non j^it peccans contra voluntatem Dei consequentem: ut patet cx *eo* quod Deus vult permittere hunc nunc, sic, etc., pec- care. Sed «cit pro tanto contra divinam voluntatem, quia contra antecedentem eius voluntatem agit; et quia non vo- htum a Deo voluntate consequente, agit; ct quia contra praecepta .:c prohibitiones eius (quod dicitur in littera agere contra unum ordinem voluntatis eius) facit; ct quia digna odio voluntatis divinae perpetrat.

Quarto, quod ea quae hic dicuntur dc impedimento ctusarum agentium, intelligcnda «unt formalitr, infra or- dinem causarum activarum ut sic: quoniam si conside- rarentur impedimenta materiae ut sic. aliter forte diceretur. Sed dc his inferius - erit sermo diffusus, cum de gubcr- n itione rerum loquemur. Nunc haec wt sunt: quoniam vo- luntns divina adeo universalis est causa, ut etiam omnis materiae conditiones eidem subsint.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM VOLUNTAS DEI SIT MUTABILIS

I *Sent.*, J. 1. 1. xxxn, qu. 1, uri. i; dl<t. nvm. qu. n. «n. t. J t *Cnut. Gent.*, exp. cran: ILL c>p.χα, *tert*, *term*-, *tk Verit.*, qu. iu, en, It. *J 3; *Hc^r^* esp. tu Icet. iv.

D SEPTIMEM SIC PROCEDITUR. Videtur quod voluntas Dei sit mutabilis. Dicit enim Dominus. *Genes*, vi -; *poemtet me fecisse hominem*. Sed qucmcumqut. * poemtet de vo quod fecit. habet mutabilem volu- tatem. Ergo Deus habet mutabilem voluntatem.

2. Praeterea, Ierem. xvii*. cx persona Domini dicitur: *Loquaradversus gentem ct adversus re- gnum, ut eradicem et destruam et disperdam illud; sed si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego poenitentiam super malo quod c*o- gitavi ut facerem ei*. Ergo Deus habet mutabi- lem voluntatem.

3. Praeterea. quidquid Deus facit, voluntarie facit. Sed Deus non semper eadem facit: nam quandoque praecepit legalia observari. quandoque prohibuit. Ergo habet mutabilem voluntatem.

4- Praeterea. Deus non cx necessitate vult quod vult, ut supra * dictum est. Ergo potest velle et non velle idem. Sed omne quod habet potentiam ad opposita, est mutabile: sicut quod potest esse et non esse, est mutabile secundum

substantiam: et quod potest esse hic et non esse hic est mutabile secundum locum. Ergo Deus est mutabilis secundum voluntatem.

Sed contra est quod dicitur *Xum*. xxtii*: *non est Deus quasi homo, ut mentiatur; neque ut fi- lius hominis. ut mutetur*.

Respondeo dicendum quod voluntas Dei est omnino immutabilis. Sed circa hoc consideran- dum est. quod aliud est mutare voluntatem: et aliud est velle aliquarum f rerum mutationem. Potest enim aliquis, eadem voluntate immobiliter permanente, velle quod nunc fiat hoc, cl postea fiat contrarium. Sed tunc voluntas mutaretur, si aliquis inciperet velle quod prius non voluit, vel desineret velle quod voluit. Quod quidem ac- cidere non potest, nisi praesupposita mutatione vel: ex parte cognitionis, vel circa dispositionem substantiae ipsius volentis. Cum enim voluntas sit boni, aliquis de novo dupliciter potest inci- pere aliquid velle. Uno modo sic, quod f de novo incipiat sibi illud esse bonum. Quod non est absque mutatione eius: sicut adveniente frigore,

3) *qurmciiinfut.* - *i/uicumfut* liGx
A) *t-*t^ir* - *Rtpenle Irruar* codice .i.- I Jnn po> *cantem. ffvafrt*:
et oro. ted.
T/ hic. - Om. ACDEFGj.

? *atijuannit.* - Ah. (f iu h i m IV *tUarm* vdd. <h.
ir *alijid*». - *altj*id* hCDEI-Gdb.
ζi »<?. - Om. cod.o .id J.j .- I'p *volentit.* ruZaw nMi* *VfGah.*
V 3-c. *ju.a.* - U ADCIH.; ci ita port *Atio* κ i λ λ v

incipit esse bonum sedere ad ignem, quod prius non erat. Alio modo sic, quod dc novo cogno-
scat illud esse sibi bonum, cum prius hoc igno-
rasse!: ad hoc enim consiliamur, ut sciamus quid nobis sil bonum. Ostensum est autem supra * quod tam substantia Dei quam eius scientia est omnino immutabilis. Unde oportet voluntatem eius omnino esse immutabilem.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum Domini metaphorice intclligendum est, secundum similitudinem nostram : cum enim nos poenitcl '. destruimus quod fecimus. Quamvis hoc esse possit absque mutatione voluntatis: cum etiam aliquis homo, absque mutatione voluntatis, interdum velit aliquid facere, simul intendens postea illud destruere. Sic igitur Deus pocnituissc dicitur, secundum similitudinem operationis \ inquantum hominem quem fecerat, per diluvium a facie terrae delevit.

Ad secundum dicendum quod voluntas Dei. cum sit causa prima ct universalis, non excludit causas medius, in quarum virtute est ut aliqui effectus producantur. Sed quia omnes causae mediae non adaequant virtutem causae primae, multa sunt in virtute et scientia et voluntate divina, quae non continentur sub ordine causarum inferiorum, sicut resuscitatio Laxari. Unde aliquis respiciens ad causas inferiores, dicere poterat. *Lazarus non*

resurget: respiciens vero ad causam primam divi* nam. poterat dicere, *Lapants resurget*, Et utrum-que horum Deus vult: scilicet quod aliquid quan-
doque sit futurum secundum causam interiorem quod tamen futurum non sit secundum causam superiorem; vel e converso. Sic ergo dicendum est quod Deus aliquando pronuntiatl aliquid fu-
turum, secundum quod continetur in ordine cau-
sarum interiorum, ut puta secundum dispositio-
nem naturae vel meritorum; quod tamen non fit, quia aliter est in causa superiori divina. Sicut cum praedixit Ezcchiaie, *dispone domui tuae, quia morieris et non rives*, ut habetur Isaiae xxxvin *; neque tamen ita evenit, quia ab aeterno aliter fuit in scientia et voluntate divina, quae immu-
tabilis est. Propter quod dicit Gregorius *. quod *Deus immutat sententiam**, non tamen mutat * *consilium*, scilicet voluntatis suae. – Quod ergo dicit, *poenitentiam agam ego*, intelligitur metapho-
rice dictum: nam homines, quando non implent quod comminati sunt, poenitere videntur.

Ad tertium digisdim quod ex ratione illa non potest concludi quod Deus habeat mutabilem vo-
luntatem; sed quod mutationem velit.

Ab quartlm dicendum quod. licet Deum velle aliquid non sit necessarium absolute, tamen ne-
cessarium est cx suppositione, propter immutabi-
litem * divinae voluntatis, ut supra* dictum est.

*) jroeuItct. – foenitemui codkea « txJ. .l.
y κτμ η Αιη iiiilitM.tinrui tyvrafftwiJ. – ad iinihtHJincv» hotui-
bū B. KīmK /mni iimltifuJincm iqrierii fettfi.
■) fJMiAxH infrinrttn. – contai iu/eriwti ADCDE
λ pronuntiat, – frMunntiat enj.eei.

f non tJmfU mulat. – irnfeufūsm tuifutto* pBj rl
nuit immutat ciūōtcu*, tonlcntiam »atur,u tJmri mutât cJ. a. irūn-
tJm udturjf uq* tJeiru mutât cd.
γ immutabUitaicvi. – immutJ/io.i» »» AE, mwtJZīaarm DpB. – at
tupra Jidmn cil nm. B.

Commentaria Cardinalis Caietani

rruLUt clarus ert. – In corpore ert unica conclusio, re-
sponsiva quaesito affirmative: Voluntas Dei est omnino immutabilis.

Probatur. Voluntas est boni ergo dupliciter tantum potest incipere velle, scilicet, quiu incipit vel esse, vel co-
gnosci sibi bonum : ergo non potest incipere velle absque praestipposita mutatione intellectus, vel dispositionis sub-
stantiae propriae, ergo non est mutabilis absque aliquo ha-
rum mutationum : ergo voluntas Dei est immutabilis omnino.

Prima consequentia aliter non probatur, ipsum tamen consequens declaratur, quoad utramque partem, cx calefieri cl' consilio. – Secunda est per se nota. – Tertia autem cx differentia inter mutare voluntatem ct velle mutationem, manifestatur. – Quarta demum probatur: quia tam substantia quam scientia Dei est omnino immutabilis.

II. Circa has consequentias duo nota. *Primo*, quod ante-
cedens, tanquam vulgata propositio, ert diminute scriptum: subintelligi enim oportet ly *intellecti*. Et tunc manifeste pate: primam consequentiam non egere probatione: quo-
niam, si velle est tantum respectu boni intellecti, oportet quod noxa votitio sit aut cx novitate boni, aut cx novitate intellectionis. – *Secundo*, quod tertia consequentia in littera non habetur m se. sed in sua tantum probatione ' sed ad duritatem maiorem expressimus illam.

III. Circa primam consequentium · dubium occurrit, pro-
pter ly *sibi* in consequente positum. Videtur enim quod illa'particula falsified consequens; et non sequatur cx an-
tecedente. Falsum quidem reddit consequens, quia poiest aliquis incipere velle, quia incipit esse vel cognosci bonum alteri . ut manifeste putet in amore amicitiae. Quod non sequatur vero ex antecedente, dare liquet: quoniam bo-
num alterius sub bono clauditur intellectu.

IV. Ad hoc didtur quod, ut patet VIII *Ethic*, ·, *amabile quidem bonum, unicuique autem proprium*. Et propterca

voluntii pnnio c>t boni proprii, iccundario autem est boni .alieni. Unde « ibidem · dicitur quod *amicabilia quae sunt* ·id *altat, venerunt cx amicabthbus quae aunt ad u*. Pro-
pter quod, consequentia ista, si de bono per se primo vo-
lito. «eu volibiii, intclligalur. est optima fonnalitcr. Si au-
tem de bono universaliter intcliigitur, ut antecedens sonat, consequentia tenet ctiam formilitcr ct fundatur super hoc. quod mutabilitas seu novitas volition» circa aliena, oritur ex mutabilitate amoris proprii; ct immutabilitas circa aliena, cx immutabilitate circa propria. Et hoc rationabiliter: quia amor aliorum uritur ex proprio. Ex hoc enim patet quod in consequente alienus amor, etsi non formalitcr, virtua-
lité: tomen est inclusus; ct consequenter incipere velle quia incipit esse vel cognosci bonum alteri, non est alia ratio seu alius modus incipiendi velle, ah his qui in consequente sunt expressi.

Et sic cessat et obiectio falsitotis. quia illi dii modi non ponunt in numerum cum istis, nec excluduntur, sed clau-
duntur in his vinualitcr; ct obiectio consequentiae, quia, ut dictum est, infertur novitas volitionis respectu boni uni-
versaliter. quamvis ditformiter; quin respectu proprii, for-
malitcr. respectu alieni, vinualitcr.

Fecit autem hoc Auctor, non tantum brevitatis gratia; sed ca potius ratione motus, quia de voluntate divina lo-
quebatur, dc qua perspicuum cx dictis erat, quod alia non vult nisi bonitatem propriam volendo, ita quod ipsa sola est ei volendi causa. Et sic, in materia dc qua est quaestio, tat fuit universalem maiorem de proprio bono assumere, verissimam formalitcr: minor enim iam probata est ·, scilicet, *Deus quidquid vult, bonitatem propriam rolendo vult*.

V. In responsione ad quartum* diligenter advene quod intentio eius est negare in Dei voluntate potentiam ad op-
posita! quoniam in ca nulla omnino est potentia, sed est velle eius aut necessarium simpliciter, ut velle se; aut ne-

«iuni immutabiliter, ut 'die «lio. Et huc tendunt manifestu* verb. litterae in responsione, cx negatione necessarii nbolutc, eligendo necessarium immutabiliter. quasi dixisset quod cx negatione necessari absolute non sequitur potentia, seu possibile secundum aliqunm potentiam: sed stat quoi ponatur necessarium immutabiliter Non enim, cum dicitur. *Deus potest relie hoc aut oppositum*, ly *potest* denotat possibile secundum aliquam potentiam ; sed pos-

sibile cx habitudine terminorum, ut expresse habes in l *Contra Gentiles*, cap. t-xxxii.

Et propterea imaginatio Scutica, in 1, dist. xxatx. qu. t. Jc potentia priore naturaliter actu absque mutabilitate, quam in voluntate divina tingit, voluntaria est: omnis enim potentia contradictionis est cum mutabilitate aliqua, ut IX *Metaphrs.* * habetur, ct argumentum hoc in littera factum convincit.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM VOLUNT\S DEI NECESSITATEM REBUS VOLITIS IMPONAT

I G.fff. Geet, c.tp. MIX'! n csp. Wi. IX< *Dr lent*, qv. tint. -II. >; /> *Stalo*. qv. V I ,jrt. jJ i\$J
Qu^dt. XI. qu. m: .MI. qu. iu, *J -: I le<- xtr.

,fi octavum sic proci di n R. Videtur quod voluntas Dei rebus volitis neccessita-jaggmftem imponat. Dicit enim Augustinus, in ^^^^*Enchirid.* ' : *Xullus Jit salvus. nisi quem Deus voluerit salvari. Et ideo rogandus est ut velit quia necesse est Jieri, si voluerit.*

2, Praeterea , omnis causa quae non potest impediri, ex necessitate suum effectum producit: quia ct natura semper idem operatur, nisi aliquid impediat, ut dicitur in II *Physic.* * Sed voluntas Dei non potest impediri; dicit enim Apostolus, *ad Pom.* IX*: *voluntati enim eius quis resistit?* Urgo voluntas Dei imponit rebus volitis necessitatem.

3. Praeterea, illud quod habet necessitatem ex priori, est necessarium absolute: sicut animal mori est necessarium, quia est ex contrariis compositum. Sed res creatae a Deo, comparantur ad voluntatem divinam sicut ad aliquid prius, a quo habent necessitatem : cum M haec conditional^ sit vera, *si aliquid Deus vult, illud est*; omnis autem conditionahs vera est necessaria. Sequitur ergo quod omne quod Deus vult, sit necessarium absolute.

Sed contra, omnia bona quae fiunt, Deus vult fieri. Si igitur eius voluntas imponat rebus volitis necessitatem, sequitur quod omnia bona : ex necessitate eveniunt. Et sic perit liberum arbitrium. ct consilium, et omnia huiusmodi.

Respondeo dicendi m quod divina voluntas quibusdam volitis necessitatem imponit, non autem omnibus. Cuius quidem rationem aliqui assignare voluerunt ex causis mediis: quia ea quae producit per causas necessarias, sunt necessaria ; ea vero quae producit per causas contingentes, sunt contingentia. – Sed hoc non videtur sufficienter dictum, propter duo. Primo quidem, quia effectus alicuius primae causae est contingens propter causam secundam, ex eo quod impeditur effectus causae primae per defectum causae secundae: sicut virtus solis per defectum plantae impeditur. Nullus autem detectus causae secundae impedire potest quin voluntas Dei effectum suum

producat – Secundo, quin, si distinctio contingentium a necessariis referatur solum in causas secundas. sequitur hoc esse praeter intentionem ct voluntatem divinam : quod est inconveniens.

Et ideo melius dicendum est. quod hoc contingit propter efficaciam divinae voluntatis. Cum enim aliqua causa efficax fuerit ad agendum, effectus consequitur causam non tantum secundum id quod fit. sed etiam secundum modum fiendi vel essendi : ex debilitate enim virtutis activae in semine. contingit quod filius nascitur dissimilis patri in accidentibus, quae pertinent ad modum essendi. Cum igitur voluntas divina sit efficacissima, non solum sequitur quod fiant ea 7 quae Deus vult fieri; sed quod eo modo fiant, quo Deus ea fieri vult. Vult autem quaedam fieri Deus necessario, ei quaedam ‘ contingenter, ut sit ordo in rebus, ad complementum universi. Et ideo quibusdam effectibus aptavit causas necessarias, quae deficere non possunt, cx quibus effectus de necessitate proveniunt: quibusdam autem : aptavit causas confingentes defectibiles. ex quibus effectus contingenter eveniunt. Non igitur propterea effectus voliti a Deo. eveniunt contingenter, quia causae proximae sunt contingentes: sed propterea quia Deus voluit eos contingenter evenire, confingentes causas ad eos praeparavit ♦

An PRIMIM ERGO DICENDIM quod fCf illud VCt-bum Augustini intelligenda est necessitas m rebus volitis a Deo. non absoluta, sed conditionahs: necesse est enim hanc conditionalem veram esse, *si Deus hoc vult, necesse est hoc esse.*

Ad secundi m dicendum quod. ex hoc ipso quod nihil voluntati divinae resistit, sequitur quod non solum fiant ea quae Deus vult fieri; sed quod fiant contingenter vel necessario, quae sic fieri vult.

Ad tertium dicendum quod posteriora habent necessitatem a prioribus, secundum modum priorum. Unde et ea quae fiunt a voluntate divina, talem necessitatem habent, qualem Deus vult ea habere: scilicet, vel absolutum, vel conditionalem tantum. Et sic. non omnia sunt necessaria absolute.

a) eam. – eam *igitur* G«AF ct j «. *quia* CIIefA. *et cum* pB *Igitur eum* sB. *quia igitur* pF – Pro *elit*, *nt* l). – r rli-n p»«t *Sequitur nm.* ABCEFGbE
?1 *hotta.* – Om. codLc. et a b, - *gnou.t* oie *huiutM^Ji* (m. OI).
T» *ea*, – Om. ABCE.
i) *et quaiJam.* – *quaedam* /-.

aptarit. – .idarMi:: FaK – Pm pwwuaitt. /nwywirext
C1 *autrui.* – Om. ABCE. – l'n» *aptavit, ajaptarit* DK – Prt. ena-
tiHfrnlcr entium, cuntiu^eutcf eienia*t >ü j \ o ■ *atingeatrr etchnianl*
eaten.
– Om. co&cji.

Commentaria Cardinalia Caietani

I^o titulo, notn duo. A^ofmo, quod hic cil «crino dc neces^o 1 titille absoluta . qua quaedam pance universi dicuntur nrcrJxarM, ut corpora caelestia cl inlllgcntiac ; quaedam vero *contingentia*, ut fortuita et casualia ct libera. ~.Secundo, quod aliud est quaerere, utrum omnia sint necessaria; ct aliud est quaerere. utrum omnibus %olitis α Deo. imponatur necessitas. Primum enim non est praesentis negotii : quoniam non est hic consideratio dc universo aut panibus eius, sed dc divina voluntate. Secundum autem importat un, es hoc quod aliquid esi volitum a Deo, sequatur illud esse in sc necessarium absolute. Et hoc bic quaeritur; nil enim aliud ad hunc spectat tractatum, nili quid cx divina votitione res volitne sortiuntur. Hic est ergo census tituli.

II. In corpore tria laci: primo, ponit conclusionem rcsponsivam quaesito; secundo, tractat, circa rationem illius conclusionis, quandam opinionem~; tertio, assignat ipse veram rationem conclusionis .

III. Quand *primum*, conclusio responsive dare putet in littera: Divina voluntas quibusdam voliti» e *c necessitatem imponit, ct quibusdam non.

IV Quoad *secundum* ., duo facit. Primo, redtat opinionem, scilicet. quod quidam putarunt rationem huius esse disparitiicm mediorum agentium : quia scilicet quaedam agil per causas medias necessarias, ct quaedam per causas contingentes.

Deinde reprehendit hanc opinionem dupliciter. *Prima* sic. Divina voluntas est causa primo non impeJibilis ob defectum cuiuscumque causae *ccumbc: ergo divina voluntas non habet ctfcctum contingentem propter causam secundam. Et probatur consequentia: quia effectus pnmae causae est contingens propter causam secundam ., cx eo quod impeditur effectua primae causae per defectum secundae; ut putet de sole et planta, respectu perficiendi fructus. -*Secundo*, ducendo ad inconueniens, sic. Distinctio necessari 0 contingente refertur tantum in causas secunda*: ergo est praeter intentionem et voluntatem divinam: quod est inconueniens.

V. Circa primam rationem dubium est : eo quod prima propositio, supra quam tota tundatur ratio, falsa videtur. Non enim distinguit inter *modificari* et *impediri*. Effectus enim contingens propter contingcnriam secundae causae, non provenit cx impeditione semper primae causae; sed quandoque cx modificatione primae causae in secunda. Et sic videtur intellexisse opinio illa, quod, quia divina voluntas modificatur in causa contingente, ideo habet effectus contingentes.

Circa secundam quoque rationem, duplex dubitandi ratio occurrit. Tum quia antecedens recedit a quaesito, ut in titulo declaratum est .; loquitur enim dc distinctione inter necessarium et contingens absolute. Tum quin consequentia nihil valet. Dato enim quod contingentia esset propter causas secunda», stat contingcnliam esse volitam a Deo: quoniam ab eo sunt solitae, propter perfectionem universi, ipsae causae contingentes, ct consequenter effectua carum. Et sic undique ruere videntur rationes ambae.

Circa ipsum opinionis reprehensionem etiam, dubium occurrit quoniam irrationabiliter reprehendi videtur. Quia, dato quod sit aliqua uliu olliior causa coutingcntiac. ipsa tamen natura causarum secundarum dcfcttibilium, seu liberarum. propria conlingcntiac causa est: ac per hoc, reprehensioni non debuit esse locus, quando ctfcctui propria est reddita causa, quemvis non omnis.

VI. Ad evidentiam horum, sciendum est quod, quamvis, ut in titulo dictum est ., alia quaestio formalitcr sit de causa conlingcntiac, et alia de oium conlingcntiac volitne a Deo ; quin tamen voluntas divina unumquodque vult esse propter suam causam, in quocumque genere causae, coincidunt ambae quaestiones quoad materiam. Et propterea non extra propositum, imo ad hoc necessarium est de causa contingentiuc disserere. Et reveni nihil aliud in dubium vertitur hic, nisi quae sit prima propria radix conlingcntiac. ct hoc in genere causae efficientis. – Nec descendit sermo praesens

ud enntingentiam talem vel talem, sed contingentée absolute propriam ac primam radicem quaerit: an scilicet sil nllqua conditio causarum secundarum; «n «it aliqua conditio ipsius divinae voluntatis, quae est prima omnium causa.

VU. Et opinio quidem in littera recitata ac reprehensa, credit radicem huiusmodi esse conditionem secundae causae; idest dcfcttibilitatcm. seu possibilitatem contradictionis, in causis secundis inventam. Quod ut melius mtelligatur» sciendum est quod instrumentum defectivum dupliciter contingit concurrere ad artis opui: uno modo, ut defectus non sit electus ab artifice, sed ut consequens instrumentum electum, cx necessitate materiae; secundo modo, ut delectus ipse sit electu* ab artifice. Verbi gratia, scriptor dupliciter potest uti malo calamo: primo, quia statuit sc uti omni genere calami; secundo, quia statuit sc facturum malas litteras. In primo cusu, cum scriptor, utens calamo lapideo, malas format litteras. advertenda sunt duo. Primo, quod tani malitia calami, quam malitia litterarum, non cadit sub electione scnptonv, sed consequitur malitia cx necessitate materiae non enim ipse malum elegit calamum, «cd, quia omne genu* calami elegit, cx necessitate lapideae materiae defectui in calamo résultant. El propterea deformitas litterarum reducitur, ut in propriam ct primam radicem, in ipsam conditionem calami; ct non in scriptorem, qui, si idoneo uteretur calamo, bonas litteras faceret. Et sic conditio calami est impediti* . virtuti» scriptori*, modificatae per calamum. In secundo vero ca»u, deformitas litterarum, cum defectu calam . *»ub electione cadit scripturis; imo cx hoc ipso malum calamum degit, ut mala* litteras formet, quatenus instrumentum habeat conforme malo effectui intenti. Et tic virtu* scriptons modificatur quidem m calamo malo, 'cd non impeditur imo defectu» ipse calami obsequitur eidem, quoniam electu* est «d modificationem virtutis suae, ut suaviter intentum defectuosam ctfcctum attingat

VIII. Tenet igitur, ad propositum applicando, recitata opinio, quod Deus gloriosus, quia omni genere causarum secundarum uti sutuerit, ct infra latitudinem causarum secundarum inveniuntur quaedam defectivae, vel ad utrumlibet , propterea sequatur contingentia El sic intellecti, opinio hucc optime reprehensa csL Est enim reprehensibili* (ut in littera dicitur, ob modestiam Auctoris), quia insufficienter causam reddit conlingcntiac. Imo. ut in fine corporis huius articuli tangitur, et cx dictis* iam patere * x-m r»«- potest, propriam causam conlingcntiac non reddidit: quoniam. dum conditionem secundae causae propriam radicem dixit, primae causae, in qua est vera radix, locum non reliquit, ut in exemplo dato apparet. – Et per hoc patet solutio teniae dubitationi* .

IX. Reprehensa quoque rationabiliter utroque est medio". Quoniam virtutem primae causae modificari in secunda, etsi contingat dupliciter, scilicet cum impedimento et sine impedimento eius, ut in exemplo dato manifestum est (utrobique enim virtus scriptoris malo modificata est calamo); semper tamen, quando defectus in ctfectu reducitur in conditionem causae secundae tanquam in primam radicem, oportet quod conditio causae secundae sit impediens, et non solum modificam primae efficaciam. Et quia sic opinio illa tenet, ideo prima ratio ctficux contra ipsam est. Et aie prima dubitatio * clarificat* c*t.

Ad ca autem quae tn secunda dubitatione * allatu sunt, * 4 cx eodem fundamento patet responaio. Non enim recessum est a proposito, quia quaestiones, ut iam diximus ., quoad materiam coincidunt. Neque sub directa voluntate divina caderet contingentia ; sed esset in universo cx necessitate materiae, idest cx necessitate naturarum causarum secundarum, ut in exemplo dato apparet Hoc autem est valde inconueniens ; quoniam contingentia est dc primis penibus entis, el invenitur in naturi* pure sensibilium, ct in naturis pure intellectualium, et in natura media inter uiraiuqc. puta humana.

*a. sum.n.
• a. rua. z.

• O. 1p . 7i.

I-njir’.

* x-m r»«-

. Cf »».»*1
o- *.‘‘.”

* Ct nm. », x. Quoad *tertium*9, tria facit. *Primo*, reddit causam veram propositae conclusionis, dicens quod est efficacia divinae voluntatis.

Secundo, manifestat hoc. sic. Effectus consequitur causam efficacem, non tantum secundum id quod fit, sed edam secundum modum essendi vel fiendi · ergo ca quae Deus vult fieri, sortiuntur a voluntate sua non solum quod liant, sed etiam modum quo vult quod sint ct fiant: ergo quaedam ab ca habent quod fiant necessario, ct quaedam contingenter. ergo cx hoc quibusdam effectibus adaptavit cautas necessario», ct quibusdam contingentes. Non imponit ergo omnibus volitis necessitatem divina voluntas, quin tantae efficaciae est, ut fiant res etiam quo modo vult. – Antecedens manifestatur in littera in generatione filii, quond similitudinem accidentium. Prima vero consequentia probatur: quia voluntas Dei est efficacissima causa. Secunda autem quin Deus vult contingentium et necessitatem. Quod probatur cx causa finali propria, scilicet cx perfectione universi. 'Icrtiu autem manifestatur: quin contingentia praeexigunt causas contingentes, ct necessaria necessarias, ut proximas ct conformes sibi causas; aliter enim non essent omnia disposita suaviter. Ultima autem patet de primo ad ultimum.

Tertio, cx determinatione iam facta, redit ad reprehendendum pnicrcctetam opinionem ·, dicens quod est totum oppositum cuii quod illa dixerat. Quoniam cx hoc sequitur quod ideo Deus voluit causas contingentes, quia voluit contingentiam in universo: et non c converso, quia causae contingentes sunt volitac, ideo consecutive volita est contingentia. Et haec quidem iam in exemplis supra · positis explanata sunt.-Ad plenior^{em} tomen determinationis huius intelligcnciain, scire debent novitii quod aliud est velle aliquid, ct aliud est facere illud, ut in nobis experimur: et proptcrca in illa voluntate quae non solum est voluntas, sed efficax causa, quamvis respectu causabilis idem sit velle er facere, cx velle tamen discurri conceditur ad facere. Et sic in littera, quia Deus vult res ct modos essendi ac fiendi rerum. ad efficere proceditur; ur salicet/quia illud velle efficaeisiimum est, ct res et modi voliri fiunt.

XI. Circa istam materiam · quoniam hic est proprius locus, iterum · sciendum est quod, post haec scripta divi Thomae, nova surrexit opinio dc prima radice contingentiac, posita a Scoto in l *Seni*,, dist. n., qu. i, ct dirt, vm, qu. V, ct dist. xxxtx. qu. i ♦. Credit enim quod prima radix contingendae sit quidem conditio divinae voluntatis, ct in hoc concordat nobucum ; sed no» dicimus quod illa conditio est summa efficacia illius; ipse autem dicit quod est contingentia illius. Et quantum ad propositum spectat, nomine *contingenliae* in divina voluntate, intendit libertatem illius: ita quod imaginatur quod, quia Deus libere vult et causât, ideo est contingentia in universo. Adeoque huic sententiae inhaeret, ut dicat nihil poise evenire contingent^{er}. si Deus omnipotens libere non causarct. Dixitque Aristotelem, cum ceteris philosophis, contradictoria concessisse. cum aliquid contingent^{er} fieri asseruerunt, ct tamen Deum agere de necessitate putaverunt. Affert autem complura. tum ad probationem, tum ad defensionem suae positionis. Verum, quia quaedam spectant ad contingentiam *talium*, idest rerum subditarum corporibus caelestibus; ct de his erit sermo proprius. cum dc gubernatione rerum inferius ♦agetur; ideo illa tantum hic afferenda censui, quae contingentiam absolute respiciunt. Afferam ergo primo rationes suas; deinde dicam quid mihi de hac opinione videtur *; lenio, respondebitur rationibus eius *♦.

XII. Prima ratio, ct potissima, quae movit Scotum. est haec. Causa movens inquantum mota, si necessario move-^{rur}, necessario movet: sed omnis causa secunda est movens inquantum mota a prima ; ergo, ai necessario movetur, necessario movet. Igitur, si prima causa non contingent^{er} causai, nihil in universo contingent^{er} fit. Et lie contingentia in universo est ex hoc, quod Deus contingent^{er} vult et causât. – Et probatur minor: quin nulla causa secunda agit aliquid nisi in virtute primae.

Secunda ratio est. Prima causa prius naturaliter respicit effectum, quam quaecumq^{ue} alia causa: ergo, si necessario causai, omnis effectus in illo priori habet necessariam ha-

bitudinem ad ipsam; ergo nullus effectus» fit contingent^{er}. Et probatur secunda sequela : quia impossibile est quod idem effectus* hubcat habitudinem contingentis ct necessari, respectu tam eiusdem quam diversarum causarum.

XIII. Videtur autem mihi hanc opinionem ct in sc, ct in suis fundamentis, esse fabam. *Primo*, quia cx ipsa sequitur hanc partem universi non esse a Deo ut ab agente a proposito: quod est ct contra theologos, ct contra philosophor – Et probatur sequela sic. Effectum agentis u proposito, ut sic, oportet esse electum ab eo, ut patet IX *Metaphys.* ·, ubi potentia rationalis a proacrcsi determinari ad agendum ■'» dicitur' sed si contingentia oritur cx modo volendi ipsius Dei, ipsa non est electa, sed consequens modum eligendi: ergo ipsa non c»t effectus Dei ut agentis a proposito. Et sic contingentia est in universo praeter intentionem Dei, utpotc consequens modum volendi cius, non volutionem ipsam.

Secundo, quia, dato quod divina voluntoi non libere, sed naturali necessitate vellet ct causarer, salva tamen efficaciae suae virtute, hoc universum quale nunc est, adhuc contingentia salsaretur: tum quia essent causae defectibiles; tum quia essent agentia libera, puta homines. – Et hoc evidentius apparet, ii tingamus mundum non esse a Deo, sed quasi cx sc. Tunc enim manifeste apparet quod, ex hoc ipso quod non omnis effectus* habet per sc causam, aliquid contingent^{er} evenit, ut patet VI *Metaphys.* ·.

XIV. Ad primani autem rationem Scoti ·, multipliciter responderi potest. *Primo*, distinguendo ly *mola*, seu ly *movetur* Dupliciter enim contingit secundam causam moven a prima uno modo, motione *praena* propriae actioni, sicut baculus movet lapidem motus ■ manu; alio modo, motione *coopératira intrinsece* propriae actioni. Et quidquid sit dc maiore in primo sensu, in secundo tamen est falsa; in quo tantum verificatur minor. Non enim oportet, cum aliquis vult aliquid, seu cum sol illuminat, primam causam praevia motione cooperari· sed sufficit, ct exigitur, eam intrinsece cooperan tali electioni, vel illuminationi. Et hoc, quia cooperatio in unoquoque est secundum naturam uniuscuiusque: sic enim disponit omnia suaviter. Unde, sive necessario sive libere cooperctur Deus, nihil minus creata voluntas libere utitur illa cooperatione.

Secundo, distinguendo ly *inquantum mota*. Quoniam potest denotare *causam praecisam* ; ct potest denotare *concausam*. Et si quidem denotet causam praecisam, minor est faba: non enim causa secunda movet ob hoc praecise, quia movetur, sed etiam cx virtute propria. Si autem denotet concausam, maior est falsa: quoniam stat causam secundam necessario moveri a prima, ct cum hoc, ipsum moveri modificari cx natura causae secundae. Et sic movere causae secundae provenit non cx moveri tantum, sed ex moveri ct modo proprio ipsius causae secundae Ex tali nutem modo consurgere potest, quod non necessario movet; ut patet in causis defectibiibus. – Illa autem propositio adiuncta, scilicet, *causa secunda nihil agit nisi in virtute primae*, non lutat. Quoniam non est sensu» quod causa secunda nullam virtutem habeat nisi primae: sed quod ipsa secunda nullum effectum producit, nisi virtute primae concurrente, et coniungcntc virtutem secundae suo effectui. quoniam prima omnia attingit immediate immediate ratione virtutis, ut in qu. vm · declaratum est.

XV. Ad secundam vero rationem dicitur, quod prima consequentia nihil valet. Quoniam prima causa non attingit effectum secundae causae in scipsa, sed modificata cooperatione sua. iuxta modum ipsius causae secundae. Et proptcrca effectus secundae causae in nullo priori haberet necessariam habitudinem ad primam ; sed solam cx se contingent^{er} fieri habitudinem haberet. Illa enim propositio assumpta non est sic intelligcnda. quasi sit aliqua dumtio naturae, in cuius primo instanti causa prima respiciat effectum , ct in secundo causa secunda : puerilis enim hic est sensus, cx quo tamen consequentia processisse videtur. Sed est intelligcnda quoad independendam ct infimitatem: attingit enim prima causa effectum secundae ct independents» et intimius quam secunda, ut patet in principio libri *de Causis*9: ct propterea dicitur respicere prius. Ei 'fr*.. 1 hoc autem sensu, nihil consequentiam valere patet.

C* r., nr. . (r J
>. VIII. Mf. t,
s. >

nom. an.

ARTICULUS NONUS

UTRUM VOLUNTAS DEI SIT MALORUM

infra, q.i. tinxl, «ft. B, i S?ot., J u. XXVT, a/t. 4; i Cont. Geut., cap. xcv; fX f>lt., q t. art. ú; .U1/0 qe.lt. 'rt. t, *d lf..

n NONIM SIC proceditur. Videtur quod voluntas Dei sit malorum. Omne enim bonum quod tit. Deus vult. Sed mala fieri bonum est: dicit enim .Augustinus, «o. »1. in *Enchirid.* *: *Quamvis ea quae mala sunt, non sint bona; tamen,*

- solum bona, sed etiam ut sint mala, bonum est.* Ergo Deus vult mala.

2. Praeterea, dicit Dionysius, iv cap. *de Diu. Nom.* *: *Erit malum ad omnis* (idest universi) *perfectionem conferens.* Et Augustinus dicit, in *Enchirid.* *: *Ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo; in qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum. et luco suo positum, eminentius commendat bona; ut magis placeant, et laudabiliora sint, dum comparantur malis.*

Sed Deus vult omne illud quod pertinet ad perfectionem et decorem universi: quia hoc est quod Deus maxime vult in creaturis. Ergo Deus vult mala *.

3. Praeterea, mala fieri, et non fieri, sunt contradictorie opposita. Sed Deus non vult mala non fieri: quia, cum mala quaedam liant, non semper voluntas Dei impleretur. Ergo Deus vult mala fieri.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.* *: *Nulla sapiente homine auctore, fit homo deterior; cst autem Deus omni sapiente homine praestantior; multo igitur minus, Deo auctare. Jit aliquis deterior. Illo autem auctore cum dicitur, illo volente dicitur.* Non ergo volente Deo, fit homo deterior. Constat autem quod quolibet malo fit aliquid deterius . Ergo Deus non vult mala.

Respondeo dicendum quod, cum ratio boni sit ratio appetibilis, ut supra * dictum est, malum autem opponatur bono; impossibile est quod aliquod malum, inquantum huiusmodi, appetatur neque appetitu naturali, neque animali, neque intellectualli, qui est voluntas. Sed I aliquod malum appetitur per accidens, inquantum consequitur ad aliquod bonum. Et hoc apparet in quolibet appetitu. Non enim agens naturale intendit privationem * vel corruptionem; sed formam, cui coniungitur privatio alterius formae; et generationem unius, quae est corruptio alterius. Leo etiam *. occidens ccn-um, intendit cibum, cui coniungitur occisio animalis. Similiter fornicator in-

tendit delectationem, cui coniungitur deformitas culpae.

Malum autem quod coniungitur alicui bono, est privatio alterius boni. Nunquam igitur appetitur malum, nisi bonum coniungitur malum, magis appeteretur quam bonum quod privatur per malum. Nullum autem bonum Deus magis vult quam suam bonitatem: vult tamen aliquod bonum magis quum aliud quoddam bonum. Unde malum culpae, quod privat ordinem ad bonum divinum. Deus nullo modo vult. Sed malum naturalis defectus, vel mulum poenae vult, volendo aliquod bonum, cui coniungitur tale malum: sicut, volendo iustitiam, vult poenam; et volendo ordinem naturae servari, vult quaedam naturaliter corrumpi.

Ad primum ergo dicendum quod quidam dixerunt quod, licet Deus non velit mala, vult tamen mala esse vel fieri: quia, licet mala non sint bona, bonum tamen est mala esse vel fieri . Quod ideo dicebant, quia ea quae in se mala sunt, ordinantur ad aliquod bonum: quem quidem ordinem importari credebant in hoc quod dicitur, *mala esse rei fieri.* Sed hoc non recte dicitur. Quia malum non ordinatur ad bonum per se, sed per accidens. Praeter intentionem enim peccantis est, quod ex hoc sequatur aliquod bonum; sicut praeter intentionem tyrannorum fuit, quod ex eorum persecutionibus claresceret patientia martyrum. Et ideo non potest dici quod talis ordo ab bonum importetur per hoc quod dicitur, quod malum esse vel fieri sit bonum: quia nihil indicatur secundum illud quod competit ei per accidens, sed secundum illud quod competit ei per se.

An secundum dicendum quod malum non operatur ad perfectionem et * decorem universi nisi per accidens, ut dictum est *. Unde et hoc quod dicit Dionysius, quod malum est ad universi perfectionem conferens, concludit inducendo * quasi ad inconveniens.

Ad fertum dicendum quod, licet mala fieri, et mala non fieri, contradictorie opponantur; tamen velle mala fieri, et velle mala non fieri, non opponuntur contradictorie, cum utrumque sit affirmativum. Deus igitur . neque vult mala fieri, neque vult mala non fieri: sed vult permittere mala fieri. Et hoc est bonum.

a) io/mvi. - *tint* ndd. Pê. - Eic»km po» *bnnum fit *dd. Jieri; letnum at vult* mJ/*i ora. eJ. *a. p, in qua. - inquantum* ABCDE.

7) *mala. - Jen mola* BDF.

1) *Jit aliqui detfrior, filo autem auctore.* - Om. D; pro *filo autem. Sed illo* cd. *a, filo* AER - Pro *cum dicitur illo volente dicitur. Jit aliquid (aliquid* om. B) *quod Jit filio volente* PB. *dicitur aliquid Jieri cum dicitur filio volente G. jieri aliquid dicitur cum illo raiente dicitur* cJ. E At(erum *dicitur* om. F.

1) *aliquid deferiui. - aliqicit deterior* P.

D *animali, neque. - ajfVtitu* (om. FG *animali neque apjctitn co-* - Pro *qui, quae* ABCDE.

t.) *Sed. - Tamen* P. *etiam. -enim Pb.*

9 *quia, licet. -Jieri. .* - Om. codici et *a>.* - Paub mfrt pro *dicitur mala eise.* «dd. 4'iquit *dicitur, bonum cit mala cue.*

n\ *et - vel* ABCDE.

λ) *inducenda. - ducenda codice»* et c.l. *a.*

p» *mala. - Om. codice»* et ed. *a.*

») *lfitur. - miin* ABCDE.

QUAESTIO XIX, UITICULUS X

Commentaria Caixlmalw Cniotani

I * \ cirulo, adverte duo. *Primo*, quod volunt» hic non sumitur ut »c extendit od *velle et non velle*, eo modo quo videre te extendit ad videre et non ridere, dum visu peripimui tenebras: constat enim bonum ct malum opponi, ct ad voluntatem spectare per velle aut non velle. Nec rursus sumitur velle, ut te extendit ad *velle et nolle*: quoniam constat Deum multa mala nolle, quaccumque scilicet non permittit suo* electos incurrere. Sed sumitur velle proprie pro *actu positivo per modum acceptantis*; nolle cnim significat actum positivum , sed per modum repellentis. Et quod sic sumatur hic voluntas» patet cx ratione quae in littera ponitur ad probandum conclusionem responsisam. in hoc cnim solo sensu probatur. – *Secundo*, quod malum est privatio boni debiti: opertet cnim omnes hai conditiones habere negationem, si mali rationem habet. Malum vero poenae, praeter hoc. includit rationem involuntarii ' culpae autem, voluntarii. Hic autem quaeritur de malo in communi : respondebitur autem distinete,

II, In corpore, una est conclusio respnn&ivu quaesito, habens tamen plure* partes: Deus nullo modo vult malum culpae: vult tamen per accidens malum naturali* defectui» ct malum poenae. – Probatur. .Malum bono opponitur, ergo impossibile est mulum appeti, nisi coniunctum bono magi* appetito, quam alterum bonum privatum per malum. Ergo impossibile est malum culpae cmc volitum n Deo: possibile tamen est malum tam naturalis defectus, quam poenae, eue n Deo volitum.

Prima consequentia probatur quia ratio boni est ratio appetibilis. Et quoad primam partem, declaratur atque manifestatur in omni genere appetitus, scilicet naturalis, animalis» ct intellectuali»; in actione naturali, ct appetitu lconis, ct voluntate fomicatoris. Quoad secundam autem partem, probatur, quia omne malum coniunctum alicui bono. c*t privatio alterius. – Secunda autem consequentia, quoad primam partem, probatur: quin nihil eat magi» volitum a Deo quam bonum suum, cui malum culpae opponitur. Quoad secundam, manifestatur: quia Deus vuh unum bonum magi* alio. Et in poenalibus quidem, magis vult iustitiam quam bonum poena privatum: in naturalibus quoque.

magi» vult ordinem naturae, quam vitam huius agni comesti a lupo.

III. Circa probationem secundae consequentiae, adverte quod in littera non dicitur quod malum culpae *privat bono divino*, *cd quod privat *ordine ad ipsum*. Et propter hoc, dubium oritur: quiu nihil videtur valere illa ratio. Omne cnim malum prisât aliquo ordine ad bonitatem divinam; quoniam omni» ordo ad eam est, sicut ad ultimum finem ct primum fontem, etc. Ergo cx hoc. quod malum culpae privat ordine ad bonum divinum, non sequitur quod non possit esse solitum n Deo pet accidens. Et si dc ipso sequitur, ergo et dc quolibet alio malo.

IV. Ad hoc breviter dicitur, quod malum culpae in hoc differt a ceteri» mali*, quod ipsum, quantum est cx »c, est privativum boni divini secundum scipsum, si exset prita-bile : quemadmodum amor amicitiae erga Deum est positivum boni divini secundum sc. si esset ponibile. Cetera autem mola respiciunt bonitatem divinam in aliquo particulari effectu. Et propterca caute in littera utrumque insinuaturn est: scilicet, ct quod privaret bono divino secundum sc, in hoc quod dixit quod Deus nihil magi» vult quam bonitatem suam: ct quod de facto non privat ipso, «<d ordine ad ipsum; quod intcllign *fecundum scipsum*, ut hinc habeas differentiam a ceteris malis. – Et per hoc patet responsio ad dubium. Non enim est eadem ratio dc ordine ad divinum bonitatem secundum scipsum; ct dc ordine ad eum, secundum aliquam cenam participationem ipsius.

V. In responsione ad primum, adverte duo. *Primo*, quod in littera indicium Jc malo culpae secundum »c fit cx intentione peccantis, propterca, quia malum culpae non est effectus» rducibilis in causa* superiores; sed pro propria causa habet ipsum peccantem ut *ic. Indicium autem dc unaquaque re secundum propriam eius causam agendum est.

Secundo, quod auctoritati Augustini arguendo adductae, nihil in littera respondetur : ct (nisi sit defectus codicis) omissa non videtur, quia cx dictis hic apparet glossa illorum verborum Augustini, scilicet quod iniclligendi suni per accidens: mala cnim esse, «<t bonum lien non per «, *cd per accidens.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM DEUS HABEAT LIBERUM ARBITRIUM

II *Sent.*, dist. xxv, qu. 1, «n. i i Cuwr. *Geni.* ζ:ρ. txxrrni; *De Verit.*, qu. xxiv, «Λ. " : i)e \falo, qu. m , in. 5.

DKciMi M SIC hrocceditvr. Videtur quod Deus non habeat liberum arbitrium. Añ Dicit cnim Hieronymus, in homilia de Filio Prodigio ♦ *Solus Deus est, in quem peccatum non cadit, nec cadere potest; cetera, cum sint liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt.*

2. Praeterea, liberum arbitrium est facultas rationis et voluntatis, qua bonum ct malum eligitur. Sed Deus non vult malum, ut dictum est ♦ Ergo liberum arbitrium non est in Deo.

Sed contra est quod dicit Ambrosius, in libro *dc Fide**: *Spiritus Sanctus dividit singulis prout vult, idest pro liberae " voluntatis arbitrio, non necessitatis obsequio.*

Respondeo dicendum quod liberum arbitrium habemus respectu eorum quae non necessario volumus, vel naturali instinctu. Xon enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus esse fe-

lices, sed ad naturalem instinctum. Unde et alia ' animalia, quae naturali instinctu moventur ad aliquid. non dicuntur libero arbitrio moveri. Cum igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia vero non cx necessitate, ut supra * ostensum est: respectu illorum quae non ex necessitate vuh, liberum arbitrium habet.

An primim ergo dicendum quod Hieronvmus videtur excludere a Deo liberum arbitrium, non simpliciter, sed solum quantum ad hoc quod est deflecti in peccatum.

Ad secundim dicendum quod, cum malum culpae dicatur per aversionem a bonitate divina, per quam Deus omnia vult, ut supra ♦ ostensum est, manifestum est quod impossibile est eum malum culpae velle. Et tamen ad opposita se habet, inquantum velle potest hoc esse vel non esse. Sicut et nos, non peccando, possumus velle sedere, ct non velle sedere 7.

3) *pro liberae.* – *pro hbrro* iil). *Ubero* Pfr, *prohibere* cJ. a. pl *alia.* – Oin. H. – *animalia* utn. cd. a

γ) *teJere.* – *Om.* ACDFi».

• Ep tr. *xi (-l. exivi . UDM>- VAX3.

• Cq>. *».

Commentaria Cardinalis Caietani

Incarnatus in corpore, et ex usu clarus est. quoad *quid nominis*: quod hic sufficit. Incorpore, una conclusio responsiva: Deus habet liberum arbitrium. – Probatur. Deus vult non ex necessitate alia esse: ergo, respectu illorum, habet liberum arbitrium.

Probatur consequentia* quia liberum arbitrium est eorum quae non necessario, sed naturali instinctu sunt voluta. Quod manifestatur et in nobis, respectu felicitatis; et in aliis animalibus, respectu eorum quae naturali instinctu appetunt.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM SIT DISTINGUENDA IN DEO VOLUNTAS SIGNI

I. *Sent.* xiv, art. 4; *Oe Vent-* qu. nxx. art. 3.

Sed undecimum sic proceditur. Videtur quod non sit distinguenda in Deo *voluntas signi*. Sicut enim voluntas Dei est causa rerum, ita et scientia. Sed non assignantur aliqua signa ex parte scientiae. Ergo neque debent assignari aliqua signa ex parte divinae voluntatis.

2. Praeterea, omne signum quod non concordat ei cuius est signum, est falsum. Si igitur signa quae assignantur circa voluntatem divinam, non concordant divinae voluntati, sunt falsa: si autem concordant, superflue assignantur. Non igitur sunt aliqua signa circa voluntatem divinam assignanda.

Sed contra est quod voluntas Dei est una. cum ipsa sit Dei essentia. Quandoque autem pluraliter significatur, ut aim dicitur: *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius*. Ergo oportet quod aliquando signum voluntatis pro voluntate accipiatur.

Respondeo dicendum quod in Deo quaedam dicuntur proprie, et quaedam secundum metaphoram, ut ex supradictis* patet. Cum autem aliqua passiones humanae in divinam praedicationem metaphorice assumuntur, hoc fit secundum similitudinem effectus ♦: unde illud quod est signum talis passionis in nobis, in Deo nomine illius passionis metaphorice significatur. Sicut, apud nos, irati punire consueverunt, unde ipsa punitio

est signum irae: et propter hoc. ipsa punitio nomine irae significatur, cum Deo attribuitur. Similiter id quod solet esse in nobis signum voluntatis, quandoque metaphorice in Deo voluntas dicitur. Sicut enim cum aliquis praecipit aliquid, signum est quod vellet illud fieri: unde praeceptum divinum quandoque metaphorice *voluntas Dei* dicitur, secundum illud Mattii. vii: *fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*. Sed hoc distat inter voluntatem et iram, quia ira de Deo nunquam proprie dicitur, cum in suo principali intellectu includat passionem: voluntas autem proprie de Deo dicitur. Et ideo in Deo distinguitur voluntas proprie, et metaphorice dicta. Voluntas enim proprie dicta, vocatur *voluntas beneplaciti*: voluntas autem metaphorice dicta, est *voluntas signi*, eo quod ipsum signum voluntatis voluntas dicitur.

An primum ergo dicendum quod scientia non est causa eorum quae fiunt, nisi per voluntatem: non enim quae scimus facimus, nisi velimus. Et ideo signum non attribuitur scientiae, sicut attribuitur voluntati.

Ad secundum dicendum quod signa voluntatis dicuntur voluntates divinae, non quia sint signa quod Deus velit: sed quia ea quae in nobis solent esse signa volendi in Deo divinae voluntates dicuntur. Sicut punitio non est signum quod in Deo sit ira: sed punitio, ex; eo ipso quod in nobis est signum irae, in Deo dicitur ira.

a) *sipta.* – Om. *iodxe** et «J. a. *Voluntas enim.* – Et voluntas ABCDEG, VafaiiLu Faà.
y) *est.* – vocatur
ii) *attribuitur.* – Ora. codkcx.
«) *icd quia... volendi.* – *ud quia in notii solent esse siftna* ro-

lendi U i ab, »ed quia m nobis soient (tn sifua valendi a sic ifed quia F) ea quae in xota sunt rttendi UDF, ted quia quia omirtun! CE) ea quae (quae omittit pA r ia nobis sunt agna volendi ACEO.
ζ) *ex.* – Om, ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

Incarnatus in corpore declarabitur, quoad illum terminum, *voluntas signi*. Ly vero *distinguenda* signat, non partitionem ipsius voluntatis tigni in plures; sed distinctionem ipsius x voluntate beneplaciti, de qua hactenus habitu* est sermo. Iu quod sensus quaestionis est: Utrum distinguenda iit voluntas tigni in Deo, α voluntate simpliciter, seu beneplaciti.

II. In corpore un.t condusio, responsita quaesito affirmative: in Deo distinguitur voluntas tigni a voluntate simpliciter. – Manifestatur. In Deo signum voluntatis dicitur voluntas: ergo voluntas dicitur in Deo metaphorice; ergo

distinguenda est voluntas signi a voluntate beneplaciti. – Antecedens declaratur auctoritate Malth. vi. – Consequentia vero prima manifestatur ex propurtionaliute signi alicuius passionis, et signi volidonis; ut patet in ira et punitione, etc. – Secunda autem consequentia manifestatur ex differentia inter iram et voluntatem, in hoc, quod illa invenitur etiam proprie in Deo. Et ex terminis: quia voluntas signi nihil aliud est quam voluntas metaphorice dicta; voluntas vero beneplaciti est voluntas proprie dicta. Unde patet quod distinctio voluntatis divinae in voluntatem beneplaciti et signi, non est distinctio rei, sed vocis in suas significationes.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM CONVENIENTER CIRCA DIVINAM VOLUNTATEM PONANTUR QUINQUE SIGNA

I .W . Ji»L XLv, art. 4; Zk Ver/f., qu. uni, nrt. 1

DUODECIMUM SIC PROCEEDIT! R. Videtur quod inconvenienter circa divinam voluntatem ponantur quinque signa: sci-
prohibitio, praeceptum, consilium, operatio et permissio. Nam eadem quae nobis praecipit Deus vel consulit, in nobis quandoque operatur: et eadem quae prohibet quandoque permittit. Ergo non debent ex opposito dividi.

2. Praeterea, nihil Deus operatur, nisi volens". m dicitur Sap. xi *. Sed voluntas signi distinguitur a voluntate beneplaciti. Ergo operatio sub voluntate signi comprehendendi non debet.

3. Praeterea, operatio et permissio communiter ad omnes creaturas pertinent: quia in omnibus Deus operatur, et in omnibus aliquid fieri permittit. Sed praeceptum, consilium et prohibitio pertinent ad solam rationalem creaturam. Ergo non veniunt convenienter in unam divisionem, cum non sint unius ordinis.

4. Praeterea, malum pluribus modis contingit quam bonum: quia bonum contingit uno modo, sed malum omnifariam, ut patet per Philosophum i*i' 'n U Ethic. ♦ et per Dionysium in iv cap. de Dir. m _Vow/.*. Inconvenienter igitur respectu mali assignatur unum signum tantum, scilicet prohibitio; respectu vero boni, duo signa, scilicet consilium et praeceptum.

Respondeo dicendum quod huiusmodi signa voluntatis * dicuntur ea. quibus consuevimus demonstrare nos aliquid velle. Potest autem aliquis declarare se velle aliquid, vel per scipsum. vel per alium. Per scipsum quidem, inquantum facit aliquid, vel directe, vel indirecte et per accidens. Directe quidem, cum per se aliquid operatur: et quantum ad hoc, dicitur esse signum operatio. Indirecte autem, inquantum non impedit operationem nam removens prohibens dicitur movens per accidens, ut dicitur in VIII Physic. ♦ Et quantum ad hoc, dicitur signum permissio. Per alium autem declarat se aliquid " velle, inquantum ordinat alium ad aliquid faciendum; vel necessaria inductione, quod fit praecipiendo quod quis vult, et prohibendo contrarium; vel aliqua persuasoria inductione, quod pertinet ad consilium.

Quia igitur his modis declaratur aliquem velle aliquid, propter hoc ista quinque nominantur interdum nomine voluntatis divinae, tanquam signa voluntatis. Quod cnim praeceptum, consilium et prohibitio dicantur Dei voluntas, patet per id quod

dicitur Mattii vi ♦ fiat voluntas tua, sicut in caelo \·η », et in terra. Quod autem permissio vel operatio dicantur Dei voluntas, patet per Augustinum, qui dicit in Enchirid. *: Nihil fit, nisi Omnipotens · O u». fieri relit, rei sinendo ut fiat, vel Jaciendo,

Vel potest dici quod permissio et operatio referuntur ad praesens: permissio quidem ad malum, operatio vero ad bonum. Ad futurum vero, prohibitio, respectu mali; respectu vero boni necessarii. praeceptum; respectu vero superabundant!s boni, consilium.

Ad primi m ergo dicendum quod nihil prohibet, circa eandem rem. aliquem diversimode declarare se aliquid velle: sicut inveniuntur multa nomina idem significantia. Unde nihil prohibet idem subiacere praecepto et consilio ζ et operationi, et prohibitioni vel permissioni.

Ad seci sdūm dicendum quod. sicut Deus potest significari metaphorice velle id quod non vult voluntate proprie accepta, ita potest metaphorice .significari velle id quod proprie vult. Inde nihil prohibet de eodem esse voluntatem beneplaciti, et voluntatem signi. Sed operatio semper est eadem ' cum voluntate beneplaciti, non autem praeceptum vel consilium : tum quia hacc est de praesenti, illud de futuro : tum quia hacc per se est effectus voluntatis, illud autem per alium, ut dictum est *.

An tertium dicendum quod creatura rationalis est domina sui actus: et ideo circa ipsam specialia quaedam signa divinae voluntatis * assignantur, inquantum rationalem creaturam Deus ordinat ad agendum voluntarie et per se. Sed aliae creaturae non agunt nisi motae ' ex operatione divina: et ideo circa alias non habent locum nisi operatio et permissio.

Ad quartum dicendum quod omne malum culpae. licet multipliciter contingat, tamen in hoc convenit, quod discordat a voluntate divina: et ideo unum signum respectu malorum assignatur, scilicet prohibitio. Sed diversimode bona se habent ad bonitatem divinam. Quia quaedam sunt, sine quibus fruitionem divinae bonitatis consequi non possumus *; et respectu horum est praeceptum. Quaedam vero sunt, quibus perfectius consequimur: et respectu horum est consilium. – Vel dicendum quod consilium est non solum dc melioribus bonis assequendis, sed etiam dc minoribus malis vitandis.

3> nihil Dcui o frr.i/^r. x/at volent. – vulunUtc idtrert brncplaati
Addit II.
.1) rofnntatii. – O ft. ABCDEi ab.
T' operatione*. – o/r ranfr»! codicet et 4 b.
81 alt^uiJ. – alijuh aliqaiJ coScd et ab.
1; nececuria. – neces/trii ACDE.

ζ) ct anollto. – Otn. coUke» et 4 h – Frv» altero ft, rei ACDEFG.
oro. II.
v MJe*. – Je coJem MG, taJe* Jr coJe* cJJ. a K.
0) rofuriM/ü. – voluntati ACDEF.
t) rtot.tr. – actae ACDEG.
«» tine fuibtu mw fnUMMBJ. – nf^cimtfrw fo\$ui*>s o.

Commentaria CaxxUnalls Caictnni

it ut i* in primo argumento explanatur, dum explicantur ipsa quinque tigna in hoc versu contenta' *Praecipit ac prohibet, permittit, consulit, implet.*

II. In corpore unica est conclusio, responsive affirmative: Ista quinque signa convenienter ponuntur circa divinam voluntatem. – Manifestatur *primo*, cx pane volentis:

ex eo quod hi* quinque modis declaramus nos aliquiJ velle.
– *Secunda*, ex pane voliti cx eo quod distinguuntur pene* praesens vel futurum, malum ct bonum, necessarium ct superabundan*. – Intencriturquc quod ita sil de facto, scilicet quod hacc quinque dicantur divinae voluntate*, auctoritate Mattii. vi, ct Augustini.

' c.*. to.

orror».

QUAESTIO VIGESIMA

DE AMORE DEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae absolute ad voluntatem Dei" pertinent*. In parte autem appetitiva inveniuntur in nobis et passionibus animae, ut gaudium, amor, et huiusmodi; et habitus moralium virtutum, ut iustitia, fortitudo, et huiusmodi. Unde primo considerabimus de

amore Dei secundo, de iustitia Dei, et misericordia eius*.

· Qx · it

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum in Deo sit amor.

Secundo: utrum amet omnia.

Tertio: utrum magis amet unum quam aliud.

Quarto: utrum meliora magis amet.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AMOR SIT IN DEO

tftfrji. qu. ixixn. arc 5. U t; III S™/, «xxn. an. i. «d j; I Gxtf. *Gent.* «p. μ; IV, op. ux; /hv. .Nom., cap. rr, lect. «.

D PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod amor non sit in Deo. Nulla enim passio est in Deo. Amor est passio. Ergo amor non est in Deo.

2. Praeterea, amor, ira, tristitia, et huiusmodi, contra se dividuntur. Sed tristitia et ira non dicuntur de Deo nisi metaphorice. Ergo nec amor.

3. Praeterea, Dionysius dicit, iv cap. *de Dis. Nom.* ♦ *Amor est sis unitiva et concrétisa*. Hoc autem in Deo locum habere non potest, cum sii simplex. Ergo in Deo non est amor.

Sed contra est quod dicitur I Ioan, n *: *Deus caritas est*.

Respondeo dicendum quod necesse est ponere amorem in Deo. Primus enim motus voluntatis, et cuiuslibet appetitivae virtutis, est amor. Cum enim actus voluntatis, el cuiuslibet appetitivae virtutis, tendat I in bonum el malum, sicut in propria obiecta: bonum autem principalius et per se est obiectum voluntatis el appetitus, malum autem secundario et per aliud, inquantum scilicet opponitur bono: oportet naturaliter esse priores actus voluntatis et appetitus qui respiciunt bonum, his qui respiciunt malum: ut gaudium quam tristitia ·, et amor quam odium. Semper enim quod est per se. prius est eo quod est per aliud.

Rursus, quod est communius, naturaliter est prius: unde et intellectus per prius habet ordinem ad verum commune, quam ad particularia quaedam vera. Sunt autem quidam actus voluntatis et appetitus, respicientes bonum sub aliqua speciali conditione: sicut gaudium et delectatio est de bono praesenti et habito; deside-

rium autem et spes, de bono nondum adepto. Amor autem respicit bonum in communi, sive sit habitum, sive non habitum. Unde amor naturaliter est primus actus voluntatis et appetitus.

El propter hoc. omnes alii motus appetitivi praesupponunt amorem, quasi primam radicem. Nullus enim · desiderat aliquid, nisi bonum amatum: neque aliquis gaudet, nisi de bono amato. Odium etiam r non est nisi de eo quod contrariatur rei amatae. Et similiter tristitiam f. el celera huiusmodi, manifestum est in amorem referri, sicut in primum principium. Unde in quocumque est voluntas vel appetitus, oportet esse amorem: remoto enim primo, removentur alia. Ostensum est autem * in Deo esse voluntatem. Unde necesse est in eo ponere amorem.

· Qx ·. «tt.

Ad primum ergo dicendum quod vis cognitiva non movet, nisi mediante appetitiva. Et sicut in nobis ratio universalis movet mediante ratione particulari, ut dicitur in III *de Anima* *: ita appetitus intellectivus, qui dicitur voluntas, movet in nobis mediante appetitu sensitivo. Unde proximum molivum corporis · in nobis est appetitus sensitivus. Unde semper actum appetitus sensitivi concomitatur aliqua transmutatio corporis: et maxime circa cor, quod est primum principium motus † in animali. Sic igitur actus appetitus sensitivi. inquantum habent transmutationem corporealem annexam, *passiones* dicuntur: non autem actus voluntatis. Amor igitur et gaudium el delectatio. secundum quod significant actus appetitus sensitivi, passionibus sunt: non autem secundum quod significant actus appetitus intellectivi. Et sic ponuntur in Deo. Unde dicit Philosophus, in

· Cf. «U. ····, IntroJ.

«r». ift.

•Cy-wb « j. VII *Ethic.* *. quod *Deus una et simplici operatione gaudet*. Et eadem ratione, sine passione amat.

Ad secundum dicendum quod in passionibus sensitivi appetitus, est considerare aliquid quasi materiale, scilicet corporalem transmutationem: et aliquid quasi formale, quod k est ex parte appetitus. Sicut in ira, ut dicitur in l *de Anima** materiale est accensio sanguinis circa cor, vel aliquid huiusmodi; formale vero, appetitus vindictae. Sed rursus, ex parte eius quod est formale, in quibusdam horum designatur aliqua imperfectio; sicut in desiderio, quod est boni non habiti; et in tristitia, quae est mali habiti “. Et eadem ratio est de ira. quae tristitiam supponit’. Quaedam vero nullam imperfectionem designant, ut amor et gaudium. Cum igitur nihil horum Deo conveniat secundum illud quod est materiale in eis, ut dictum est *; illa quae imperfectionem important etiam formaliter. Deo convenire non •q » .iu.«n.5, possunt nisi metaphorice, propter similitudinem ĩP,iA MK' effectus, ut supra * dictum est. Quae autem im-

perfectionem non importantl, de Deo proprie dicuntur. ut amor et gaudium: tamen sine passione, ut dictum est*.

Au tertium dicendum quod actus amoris semper tendit in duo: scilicet in bonum quod quis vult alicui; et m eum cui vult bonum. Hoc enim est proprie amare aliquem, velle ei bonum. Unde in eo quod aliquis amat se. vult bonum sibi. Et sic illud bonum quaerit sibi unire, inquantum potest. Et pro tanto dicitur amor *vis unitiva* *, ‘D-w j. etiam in Deo, sed absque compositione: quia illud bonum quod vult sibi, non est aliud quam ipse, qui est per suam essentiam bonus, ut supra * ’ Q“.”’ «»·j. ostensum est. – In hoc vero quod aliquis amat alium, vult bonum illi. Et sic utitur eo tanquam scipso. referens bonum ad illum, sicut ad seipsum. Et pro tanto dicitur amor *vis concretiva*: quia alium aggregat sibi, habens se ad cum sicut ad seipsum ‘. Et sic etiam amor divinus est vis concretiva, absque compositione quae sit in Deo, inquantum aliis bona vult.

λ) *quod.* – *tcilicet* addunt codice».

μ) *et in tristitia... habiti.* – Om. codice*.

v) *quae tristitiam supponit.* – *quae tristitiam praesupponit* ABCDE.

– B poitit vero addit *sunt quae*; ct poit *gaudium, animi*.

Quae autem imperfectionem non important. – *Quae autem formaliter imperfectionem non important* ABCDEG.

o *seipsum.* – *se* codice*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus clarus est: quaerit enim de inesse *formaliter*; iam * enim constat omnia in Deo esse virtualiter.

II. In corpore unica est conclusio, responsiva quaesito affirmative: In Deo est amor.– Probatur. Motus voluntatis, et cuiuslibet appetidvae virtutis, tendit in bonum per se, in malum autem per aliud: ergo primus voluntatis motus, et cuiuslibet appetidvae virtutis, est in bonum in communi: ergo primus actus voluntatis ct appetitus est amor: ergo in quocumque est voluntas \cl appetitus, oportet esse amorem: ergo in Deo nccesse est ponere amorem.

Antecedens declaratur: quia malum non cadit sub appetitu, nisi inquantum opponitur bono.-Consequentia vero prima, quoad primam partem, scilicet quod primus actus tendat in bonum, probatur ex eo quod id quod est per se, prius est eo quod est per aliud. Quoad secundam vero, scilicet *in communi*: quia communius naturaliter est prius. Cuius signum ad propositum est, quod intellectus prius respicit verum commune. quam vera particularia. – Secunda autem consequentia probatur cx differentia obiccti amoris, ad obiecta aliorum actuum voluntatis ct appetitus: quia amor est respectu boni in communi; desiderium autem, spes et delectatio, respectu boni specialis, puta praesentis vel futuri. Et confirmatur cx hoc, quod omnes alii motus appetitivi nascuntur ex amore: quod manifestatur inductive in actibus desiderii, gaudii, odii,

tristitiae, etc. – Tertia autem consequentia probatur: quia remoto primo, remonentur alia. – Quarta autem probatur: quia in Deo est voluntas.

III. Circa praedicta, duo occurrunt notanda. *Primo* quod, cum in littera dicitur quod amor respicit bonum in communi, ly *in communi* non significat idem quod universale: sed significat idem quod *absolute*. Amor enim omnis est boni, absque alia limitatione: delectatio autem est boni coniuncti, etc. Dixi autem hoc, quia littera, usque ad ultimam consequentiam, loquitur etiam dc amore qui est in appetitu sensitivo, quem constat non attingere bonum secundum sensum unhcrsale, sed absolute. Nec tamen efficaciae illius probationis, *quod est communius, naturaliter est prius*, per hoc aliquid adimitur: quoniam bonum absolute, ad bonum cum cena conditione sc habet, proportionalitcr, ut commune ad proprium, seu ut communius ad minus commune.

Secundo quod. cum in littera dicitur quod amor est primus actus voluntatis ct appetitus, nomine appetitus intelligit totam latitudinem appetitivae virtutis in qualibet natura: ct non quamlibet potentiam appetitivam. Et per hoc excluditur instantia de primo actu irascibilis. Licet enim primus eius actus non sit amor, sed spes; primus tamen actus totius appetitus sensitivi, distincti in concupiscibilem et irascibilcm, est amor.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS OMNIA AMET

Infra, qu. xxm, art. 3. ad i; P IP', qu. cx. art. 1; II *Sent.*, dint. xxvi, art. i, III, dist. xxxn, art. i, 2: I *Cont. Gent.*, cap. ext; III. cap. ci; *De Verit.*, qu.xxvn, art. 1: *Dc Virtue.* qu. n. art. 7, ad 2; in *Ioan.*, cap. v, tect. in; *De Div. Xom.* cap. iv.lcct.ix.

Secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non omnia amet. Quia, secundum Dionysium, iv cap. *de Div. Norn.* *, amor amantem extra se ponit, et cum quodammodo in amatum transfert. Inconveniens au-

tern est dicere quod Deus, extra se positus, in alia transferatur. Ergo inconveniens est dicere quod Deus alia a se amet.

2. Praeterea, amor Dei aeternus est. Sed ea quae sunt alia a Deo, non sunt ab aeterno nisi

« in Deo. Ergo Deus · non amat ea nisi in seipso. Sed secundum quod sunt in eo. non sunt aliud
> ab eo. Ergo Deus non amat aha ' a seipso.
t 3. Praeterea, duplex est amor, scilicet 7 concupiscentiae, et amicitiae. Sed Deus creaturas irrationales non amat amore concupiscentiae, quia
* nullius extra se eget: nec etiam amore amicitiae, quia ' non potest ad res irrationales haberi. ut Patet Pcr Philosophum, in VIII Ethic. Ergo Deus non omnia amat.

lekit. *f 4. Praeterea, in Psalmo* dicitur: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*. Nihil autem simul odio habetur et amatur. Ergo Deus non omnia amat.
»i»..0 ».; Sed contra est quod dicitur Sap. xi ·: *Diligis omnia quae sunt, et nihil odisti eorum quae fecisti*.

• vm. >> Respondeo dicendum quod Deus omnia existentia amat. Nam omnia existentia, inquantum sunt, bona sunt: ipsum enim esse cuiuslibet rei quoddam bonum est, et similiter quaelibet perfectio ipsius. Ostensum est autem supra * quod voluntas Dei est causa omnium rerum: et sic oportet quod inquantum habeat aliquid esse, aut quodeumque bonum, inquantum est votitum a Deo. Cuilibet igitur existenti Deus vult aliquod bonum. Unde, cum amare nil aliud sit quam velle bonum alicui, manifestum est quod Deus omnia quae sunt, amat.

Non tamen eo modo sicut nos. Quia enim voluntas nostra non est causa bonitatis rerum, sed ab ea movetur sicut ab obiecto, amor noster, quod bonum alicui volumus, non est causa bonitatis ipsius: sed e converso bonitas eius, vel vera vel aestimata, provocat amorem, quo ei volumus ' et bonum conservari quod habet, et addi quod non habet: et ad hoc operamur. Sed amor Dei est infundens; et creans bonitatem in rebus.

Ad primum ergo dicendum quod amans sic fit

extra se in amatum translatus, inquantum vult amato bonum, et operatur pro sua providentia. sicut et sibi. Unde et Dionysius dicit \ iv cap. *de Divinis Nominibus*; *Audendum est autem et hoc pro veritate dicere, quod et ipse omnium causa, per abundantiam amativae bonitatis, extra seipsum fit ad omnia existentia providentis*.

An secundum dicendum quod, licet creaturae ab aeterno non fuerint nisi in Deo, tamen per hoc quod ab aeterno in Deo fuerunt, ab aeterno Deus cognovit res in propriis naturis: et eadem ratione amavit. Sicut et nos per similitudines rerum. quae in nobis sunt, cognoscimus res in seipsis existentes.

Ad tertium dicendum quod amicitia non potest haberi nisi ad rationales creaturas, in quibus contingit esse redamationem. et communicationem in operibus vitae, et quibus contingit bene evenire vel male, secundum fortunam et felicitatem: sicut et ad eas proprie benevolentia est. Creaturae autem irrationales non possunt pertingere ad amandum Deum, neque ad communicationem intellectuale et beatae vitae, qua Deus vivit. Sic igitur Deus, proprie loquendo, non amat creaturas irrationales amore amicitiae, sed amore quasi concupiscentiae inquantum ordinat eas ad rationales creaturas, et etiam ad seipsum; non quasi * eis indigeat, sed propter suam bonitatem et nostram utilitatem. Concupiscimus enim aliquid et nobis ci aliis.

An Quartum dicendum quod nihil prohibet unum et idem secundum aliquid amari. et secundum aliquid odio haberi. Deus autem peccatores, inquantum sunt naturae quaedam, amat: sic enim et sunt, et ab ipso sunt. Inquantum vero peccatores sunt, non sunt, sed ab esse deficiunt: et hoc in eis a Deo non est. Unde secundum hoc ab ipso odio habentur.

a) Deut. - Om. codices.
alia. - a/iaJ ABCDEF.
7) scilicet. - Om. ACDEFGJ J.
2) quia. - qui B. quae rttwi.
1) indumut. - velimus DEFpA. - Pro rycramur, egeremur VCDEF, operaremur G.
ζ, infundent. - perfundent E. profundens ceteri. - Pro erraoi, causant ABCDE.

r/ et Dionysius dicit. - ut Dionysius dicit CFG. dicit Dionysius Pal. - In talis citatio Jwfrh et hoc pro revitau omittunt ACD EFG.
6) Cf. - Om. ABCDE.
I quasi concupiscentiae. - et ad concupiscentiae F, tiae Pal.
«I quasi. - quod ABCDEG.
λ) aliquid. - aliud ACDEG. - Pro auteur, igitur ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Trivertis est clarus. - In corpore, unica est conclusio: Deus amat omnia existentia, non tamen eo modo sicut nos.
Hanc conclusio, quoad primam partem, sic probatur. Omnia existentia, inquantum sunt, bona sunt; et sic. quod hoc habent inquantum sunt volita a Deo: ergo cuilibet existenti Deus vult aliquod bonum: ergo Deus omnia quae sunt, amat. - Antecedens, quoad primam partem, probatur:

quia ipsum esse, et quaelibet rei perfectio, bonitas quaedam est. Quoad secundam vero: quia voluntas Dei est causa rerum. Consequentia vero prima probatione non eget. Secunda nutem probatur ex eo, quod amare nihil aliud est quam velle alicui bonum.
Quoad secundam nutem partem, manifestatur conclusio. Quia amamus, moti a bonitate rei amatae: Deus autem amat, creando et infundendo bonitatem quam amat.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS AEQUALITER DILIGAT OMNIA

¶ *Sent.*, diet» **in**. <n. *t*, *.l 3; III, C>t. ni, AA 5, qu- i; ran. «I :: I Cowi. *Ctf. ia*

tertiii sic proceditur. Videtur quod Deus ac<pialiter diligat omnia. Dicitur Lt SSAÎ enim *Sa} vi *: aequaliter est ei cura de omnibus*. Sed providentia Dei. quam habet de rebus, cst cx amore quo amat res. Ergo aequaliter amat omnia.

2. Praeterea, amor Dei cst eius essentia. Sed essentia Dei magis ct minus non recipit. Ergo nec amor eius. Non igitur quaedam aliis magis amat.

3. Praeterea, sicut amor Dei se extendit ad res creatas, ita et scientia ct voluntas. Sed Deus non dicitur scire quaedam magis quam alia, neque magis velle. Ergo nec magis quaedam aliis diligit.

Sed contra est quod dicit Augustinus, *super Ioann. *: Omnia diligit Deus quae fecit; et inter ea magis diligit creaturas rationales; et de illis - eas amplius, quae sunt membra Unigeniti sui; et multo magis ipsum Unigenitum suum*.

Respondeo dicendum quod, cum amare sit velle bonum alicui, duplici ratione potest aliquid f magis vel minus amari. Uno modo, cx parte ipsius actus voluntatis, qui est magis vel minus intensus. Et sic Deus non magis quaedam aliis amat:

quia omnia amat uno ct simplici actu voluntatis, ct semper eodem modo se habente. Alio modo, ex parte ipsius > boni quod aliquis vult amato. Et sic dicimur aliquem magis alio amare, cui volumus maius bonum; quamvis non magis intensa voluntate. Et hoc modo necesse cst dicere quod Deus quaedam aliis magis amat. Cum enim amor Dei sit causa bonitatis rerum , ut dictum est *. non esset aliquid alio melius, si Deus non vellet uni maius bonum quam alteri.

Ad primim ergo dicendum quod dicitur Deo aequaliter cssc cura de omnibus, non quia aequalia bona sua cura omnibus dispenset; sed quia ex aequali sapientia cl bonitate omnia administrat.

Ad «ecundum dicendum quod ratio illa procedit de intensione amoris ♦ cx parte actus voluntatis, qui cst divina essentia. Bonum autem quod Deus creaturae vult, non cst divina essentia. Unde nihil prohibet illud intendi vel remitti.

Ad tertum dicendum quod intclligere ct velle significant solum actus: non autem in sua significatione includunt aliqua obiecta €, ex quorum diversitate possit dici Deus magis vel minus scire aut velle: sicut circa amorem dictum cst*.

3) *dr mu.* - tuo p. *JijUfd.* - BD. 7. *iffiui.* - Om. BD. - Pro *xlijwi* . {nd

dc UtrnfitMf cvtorD. - *ex Mtiulûfic amor*- ABCDE. - bdem pro *-ptl eft,* *eit.* o>r<vfx - Om. cnjicet «i «X <a.

Commentaria Cardinalis* Caietani

Tireur» clarus c&t. - In corpore duo facit. Primo, distinguit quod inaequaliter amare contingit dupliciter. Et probat distinctionem, cx co quod amare cst velle bonum alicui. - Secundo, respondet quaesito duabus conclusionibus. iuxta praedicta membra distinctionis.

Prima conclusio cst : Deus, cx pane actus amandi, omnia aequaliter amat. - Probatur. Amat uno simplici. i ct semper eodem modo se habente actu voluntatis: ergo aequaliter.

Secunda conclusio cst Deu>. cx pone boni soliti amato, quaedam amat magis aliis. - Probatur. Si Deus non vellet uni maius bonum quam alteri, non esset aliquid alio melius: hoc cst manifeste falsum: ergo. - Consequentia probatur quia amor Dei est causa bonitati» rerum.

ARTICULUS QUARTUS

AN DELS SEMPER MAGIS DILIGAT MELIORA

¶ *Xenr.* di*t. rai. qu. n. >rL 3. qu* 5; : »t. ixt0. an. 5.

D QUARTUM SIC PROCEditur. Videtur quod Deus non semper magis diligat meliora. Manifestum est enim quod Christus est melior toto genere humano, cum sit Deus ct homo. Sed Deus magis dilexit gentes et humilia, quam Christum: quia dicitur *Rom. 1* *o nio a**. Petrus tun melior iohanne: quia plus Christum diligebat. Unde Dominus, sciens hoc esse verum, interrogavit Petrum dicens: *Simon loannis, diligis me plus his?* * Sed tamen Christus plus dilexit loanncm quam Petrum: ut enim dicit Augustinus, super illud loan, xxi .

¶ *paulo minus ab angelis*. Sed Deus plus dilexit hominem quam angelum: dicitur enim *Hebr. ti ♦* : *nusquam angelos apprehendit. sed semen Abrahae apprehendit* . Ergo Deus non semper magis diligit meliora.

¶ *manum quam Christum*: quia dicitur *proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Ergo Deus non semper magis diligit meliora.

2. Praeterea, angelus est melior homine: unde in Psalmo v iii* dicitur dc homine: *minuisti eum*

a- led *ttrnct Abrahae a?prehendit.* - *etc.* ABCDE, om. G. » /Wrsn. - a P.bo BCDEFGa. - *dkcm* on. AHCI.G.

•b f- *Simon foannis diligis me?* ♦. « Hoc ipso y signo SÎViT"";: loannes a ceteris discipulis discernitur; non quod solum eum, sed quod plus eum ceteris diligebat. >
* Non ergo semper magis diligit meliora.
4. Praeterea, melior est innocens poenitente; cum poenitentia sit *secunda tabula post naufragium*, ut dicit Hieronymus *. Sed Deus plus diligit poenitentem quam innocentem, quia plus de eo gaudet: dicitur enim Luc. xv : *Dico vobis quod maius gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia*. Ergo Deus non semper magis diligit meliora *.
5. Praeterea, melior est iustus praescitus, quam peccator praedestinatus. Sed Deus plus diligit peccatorem praedestinatum: quia vult ei maius bonum, scilicet vitam aeternam. Ergo Deus non semper magis diligit meliora.
Sro contra, unumquodque diligit sibi simile: ut patet per illud quod habetur *Eccli. xm ♦ omne animal diligit sibi simile*. Sed intantum aliquid est melius, inquantum est Deo similis. Ergo meliora magis diliguntur a Deo.
Respondeo dicendum quod necesse est dicere, secundum praedicta, quod Deus magis diligit meliora. Dictum est enim * quod Deum diligere magis aliquid, nihil aliud est quam ei maius bonum velle: voluntas enim Dei est causa bonitatis in rebus. Et sic, ex hoc sunt aliqua meliora, quod Deus eis maius bonum vult. Unde sequitur quod meliora plus amet.
Ad primum ergo dicendum quod Deus Christum diligit, non solum plus quam totum humanum genus, sed etiam magis quam totam universitatem creaturarum: quia scilicet ei maius bonum voluit, quia *dedit ci; nomen, quod est super omne nomen**, ut verus Deus esset. Nec eius excellentiae deperiit ' ex hoc quod Deus dedit eum in mortem pro salute humani generis: quinimo ex hoc factus est victor gloriosus; *Jactus enim est principatus super humerum eius*, ut dicitur Isaiae ix *.
Ad secundum dicendum quod naturam humanam assumptam a Dei Verbo in Persona Christi, secundum praedicta ♦, Deus plus amat quam omnes 6 angelos: et melior est. maxime ratione unionis. Sed loquendo † de humana natura communiter. eam angelicae comparando, secundum ordinem ad gratiam et gloriam, aequalitas invenitur; cum eadem sit *mensura hominis et angeli*. ut dicitur *Apoc. xxi ♦*, ita tamen quod quidam angeli quibusdam hominibus, et quidam homines quibusdam angelis, quantum ad hoc. potiores inveniuntur. Sed quantum ad conditionem naturae, angelus est melior homine. Nec ideo naturam humanam assumpsit Deus, quia hominem abso-

lute plus diligeret: sed quia plus indigebat. Sicut bonus ' paterfamilias aliquid pretiosius dat servo aegrotanti, quod non dat filio sano.
Ad tertium dicendum quod haec dubitatio de Petro ut loanne multipliciter solvitur. Augustinus namque refert hoc ad mysterium, dicens ♦ '£*.“.*. quod vita activa, quae significatur per Petrum, plus diligit Deum quam vita contemplativa, quae significatur per Ioannem: quia magis sentit praesentis vitae angustias, et aestuantius ab eis liberari desiderat, et ad Deum ire. Contemplativam vero vitam Deus plus diligit: quia magis eam conservat; non enim finitur simul cum vita corporis. sicut vita activa. - Quidam vero dicunt quod Petrus plus dilexit Christum in membris; et sic etiam a Christo plus fuit dilectus; unde ei ecclesiam commendavit, Ioannes vero plus dilexit Christum in seipso; et sic etiam plus ab eo ruit dilectus; unde ei commendavit Matrem. - Alii vero dicunt quod incertum est quis horum plus Christum diluxerit amore caritatis: et similiter quem Deus plus diluxerit in ordine ad maiorem gloriam vitae aeternae. Sed Petrus dicitur plus diluxisse, quantum ad quandam promptitudinem vel fervorem: Ioannes vero plus dilectus, quantum ad quaedam familiaritatis indicia, quae Christus ei magis demonstrabat, propter eius iuventutem et puritatem. - Alii vero dicunt quod Christus plus dilexit Petrum, quantum ad excellentius donum caritatis: Ioannem vero plus, quantum ad donum intellectus. Unde simpliciter Petrus fuit melior, et magis dilectus: sed Ioannes secundum quid. - Praesumptuosum tamen videtur hoc diiudicare: quia, ut dicitur *Prov. xvi ♦ spirtuum ponderator est Dominus*, et non alius.
An ql artum dicendum quod poenitentes et innocentes se habent sicut excedentia ut excessa. Nam sive sim innocentes, sive poenitentes, illi sunt meliores ut magi.» dilecti, qui plus habent de gratia. Ceteris tamen paribus, innocentia dignior est et magis dilecta. Dicitur tamen Deus plus gaudere de poenitente quam de innocente, quia plerumque poenitentes cautiores, humiliores ' el ferventiores resurgunt. Unde Gregorius dicit ibidem ♦ quod *dux in praelio eum militem plus diligit, qui post Jugam conversus, fortiter hostem premit, quam qui nunquam fugit, nec unquam fortiterfecit*. - Vel. alia ratione, quia aequale donum gratiae plus est. comparatum poenitenti, qui meruit poenam, quam innocenti, qui non meruit. Sicut centum marcae maius donum est, si dentur pauperi, quam si dentur regi.
Ad quintum dicendum quod, cum voluntas Dei sit causa bonitatis m rebus, secundum illud tempus pensanda est bonitas eius qui amatur a Deo. secundum quod dandum est ei ex bonitate divina

1) ipeo. - Om. codke* et ed. a.
plui. - uiagit coJkrca. - In textu au mj/ur om. ADE.
1) theUnra. - meliorem PE
ζ) voluit, quia JeJit ei. - voluit et JeJit scilicet ACE, voluit et JeJit tibi BEG, voluit quia JeJit tibi cJd. ab, quia rcllicet JeJit ei ora. D.
r.) Jeperiit. - aliquiJ Jepcrist C.

4) ovuto. - Om. ARuDE.
t) loqutuJo. - Om. coJicc» c< ab. ~ Aia» om. αχικκ
r) bvnut. - Om. codket. - PrwpvfhWHi, p-rthv»w» /t aSo
»irc ed. a.
λ) caiitinrrt, humihoret, - tJuM burni^ro caution il. - Ptû et /crrcntioeci wurguut, etjtnni^es rrter^wir fG./rrcefiivrri et Jr-miuret reiurgunt sJ. a.

? aliquod bonum. Secundum ergo illud $\wedge$ tempus quo praedestinato peccatori dandum est cx divina voluntate maius bonum, melior est: licet sccun-

dum aliquod aliud tempus, sit peior; quia ct secundum aliquod tempus, non est nec bonus neque malus.

Ju) *Secundum ergo illud. – Secundum litud igitur* AHCDt.

Commentaria Cardinali* Caietani

in t.t.s clarus est. – In corpore una conclusio, respon-
riva quaerito affirmative: Deus magi* diligit meliora.
Probatur. Voluntas Dei est causa bonitatis in rebus: ergo
Deum magis diligere aliquid, nihil aliud est quam velle
illi maius bonum: ergo cx hoc aliqua sunt meliora, quod
Deus maius bonum vult: ergo meliora plus amat.
II. In responsione ad quintum, dubium ingerunt verba
in calce posita, scilicet quod peccator praedestinatus, ac-
eundum aliquod tempus, non est nec bonus neque malus.
Videtur enim sententia haec ct falsa, ct contra Auctoris
doctrinam. Quoniam tam angelus quam homo, secundum
in’7 Jite?. ‘Psum’ lu’! creatus in gratia -; et quilibet homo contrahit
‘1’1Г-,φ†.xxxv.
*rt >
peccatum originale -. Et dato quod non essent creati in
gratia, uno tantum island, et non per aliquod tempus,
fuissent neque boni neque mali. Omnino igitur apparent
haec verba falsa.
III. Ad hoc tripliciter dicitur. *Primo*, quod haec verba
sunt vera dc possibili, quidquid rit dc facto. Et nomine
temporis intelligitur omnis mensura duration!*, etiam in-

stantanca. Tam angelus enim quem homo quandoque,
scilicet in pruno instanti, potuit esse neque bonus neque
malus moralitcr
Secundo, quod icrificontur dc bonitate tt malitia morali
personali, idest per proprium actum. Infans enim, quamvis
sit malus peccato naturae, cx proprio tamen opere neque
bonus neque malus est.
Tertio, quod ista sunt simpliciter sera, ct absolute In-
telligcnda. absque restrictione aliqua. Et licet peccator prae-
destinatus. postquam habuit esse, semper fuerit bonus aut
malus; quandoque tamen, scilicet per infinitum tempus quo
n<»n fuit, neque bonus neque malus luit – Et haec expo-
sitio magis formalis evt. ct proposito consona, ct absque
quaestione. Intendit enim littera docere non esse mirum,
peccatorem praedestinatum esse pro aliquo tempore peiorem
ct minus amatum, ex eo quod pro eliquo tempore non erat
aliquo modo amstu*. quando scilicet non erat: quoniam
tunc neque bonus neque malus erat, universaliter loquendo
dc bono ct molo, ut patet.

QUAESTIO VIGESIMAPRIMA
DE JUSTITIA ET MISERICORDIA DEI

IN QUINTIOR ARTICULOS DIVISA

Post considerationem divini amoris, de justitia
et misericordia eius agendum est *.
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum in Deo sit iustitia.
Secundo: utrum iustitia eius veritas dici possit.
Tertio: utrum in Deo sit misericordia.
Quarto: utrum in omni opere Dei sit iustitia
et misericordia.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DEO SIT IUSTITIA

IV. *Seat.* Cixt. w.m. qu. i. -rt. I. qu* .: I *Cont. Gcnt.* «p. xcui; *Dc Di*». Ab.»- ap. vii. Icet. rr.

PRIMUM SIC PROCDITI R. VidetUP quod
in Deo non sit iustitia. Iustitia enim con-
tra temperantiam dividitur. Temperantia
autem non est in Deo. Ergo nec iustitia.
2. Praeterea, quicumque facit omnia pro libito
suae voluntatis, non secundum iustitiam opera-
iur..Sed, sicut dicit Apostolus, *ad Ephes. i .*, Deus
operatur omnia secundum consilium suae volun-
tatis. Non ergo ei iustitia debet attribui.
3. Praeterea, actus iustitiae est reddere debi-
tum. Sed Deus nulli est debitor. Ergo Deo non
competit iustitia.

Praeterea, quidquid est in Deo. est eius es-
sentia. Sed hoc non competit iustitiae: dicit enim
Boetius, in libro *de Hebdomad.* ♦ quod *bonum "*
essentiam, iustum vero actum respicit. Ergo iustitia
non competit Deo.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo x ♦ */u-*
stus Dominus, et iustitias ' dilexit.

Respondeo dicendum quod duplex est species
iustitiae. Una. quae consistit in mutua datione et
acceptione: ut puta quae consistit in emptione et
venditione, et aliis huiusmodi communicationibus
vel commutationibus y. Et haec dicitur a Philo-
sopho/in V *Ethic.* ., *iustitia commutatira*, vel di-
rective commutationum sive communicationum.
Et haec non competit Deo: quia, ut dicit Apo-
stolus, *Rom. xi* ♦ *quis prior dedit illi, et retri-*
buetur ei?

Alia, quae consistit in distribuendo: et dicitur
distributiva iustitia. secundum quam * aliquis gu-
bernator vel dispensator dat unicuique secundum
suam dignitatem. Sicut igitur ordo congruus fa-
miliae, vel cuiuscumque multitudinis gubernatae,
demonstrat huiusmodi iustitiam in gubernante;
ita ordo universi, qui apparet tam in rebus na-
turalibus quam in rebus voluntariis, demonstrat
Dei iustitiam. Unde dicit Dionysius, vii cap. *de*

Div. Nom. ♦ *Oportet videre m hoc veram Dei esse -s.n uaf.*
iustitiam. quod omnibus tribuit propria, secundum
uniuscuiusque existentium dignitatem; et uniuscu-
iusque naturam m proprio salvat ordine et virtute.

Ad primum ergo dicendum quod virtutum mo-
ralium quae sunt circa passiones; sicut tem-
perantia circa concupiscentias *, fortitudo circa
timores et audacias, mansuetudo circa iram. Et
huiusmodi virtutes Deo attribui non possunt, nisi
secundum metaphoram: quia in Deo neque pas-
siones sunt, ut supra " dictum est: neque appe-
titus sensitivus, in quo sunt huiusmodi xirtutes
sicut in subiecto. ut dicit Philosophus in HI *Ethic*.*
Quaedam vero virtutes morales sunt circa ope-
rationes: ut puta circa dationes et sumptus, ut
iustitia et liberalitas et magnificentia; quae etiam
non sunt in parte sensitiva, sed in voluntate .
Unde nihil prohibet huiusmodi virtutes in Deo
ponere: non tamen circa actiones civiles, sed
circa actiones Deo convenientes. Ridiculum est
enim secundum virtutes politicas Deum inudare,
ut dicit Philosophus in X *Ethic*. *

Ad secundum dicendum quod, cum bonum in-
tellectum sit obiectum voluntatis, impossibile est
Deum ' velle nisi quod ratio suae sapientiae ha-
bet. Quae quidem est sicut lex iustitiae. secun-
dum quam eius voluntas recta et iusta est. Unde
quod secundum suam voluntatem facit, iuste
facit: sicut et nos quod secundum legem facimus,
iuste facimus. Sed nos quidem secundum legem
alicuius superioris: Deus autem sibi ipsi est lex.

Ad tertium dicendum quod unicuique debetur
quod suum est. Dicitur autem esse suum alicuius,
quod ad ipsum ordinatur; sicut servus est Do-
mini. et non e converso; nam liberum est quod
sui causa est ♦ ♦ In nomine ergo debiti, importatur
quidam ordo exigentiae vel necessitatis alicuius
ad quod ordinatur. Est autem duplex ordo con-

*) - *au* «ddi: G; uem pmt xmj.
p) *iuititiar.* - *iuritiām* p.
y) *communicatufibu»* vel *commutationib»* i. -
CDEEG, et tuprisenpto w/ conimk/j A; *cnfractibut* B. *.vfmnutailo-*
nibn» vel *ecmmunlcationibut* odd. *ab*.
8) - *ijucm* cd. *a*, *qwoj* PK

«) *ConcuylMruti.U.* - *coucujiiccuttaut* ABCDE.
Ç. *cl.* - iv/ ABCD, *ut* E. - *Sequa»* *cl* om. ABCDIT,
*J *Dew.* - *cum XCEVGab*.
-) *iuite.* - *rccic* H. *rcctc* *cl* *iutff* D. - Pro *iuitf* fjttHmui. *rrete*
facimut *cl* *iutte* B, om. D.
«) r*/. - «r *dicitur in 1 Sfctayhxlcac* «ddont AB.

siderandus in rebus. Unus, quo aliquid creatum ordinatur ad aliud creatum: sicut partes ordinantur ad totum, et accidentia ad substantias, cl unaquaeque res ad suum finem. Alius ordo, quo omnia creata ordinantur in Deum. Sic igitur et debitum attendi potest dupliciter in operatione divina *: aut secundum quod aliquid debetur Deo; aut secundum quod aliquid debetur rei creatae. Et utroque modo Deus debitum reddit. Debitum cnim est Deo, ut implentur in rebus id quod eius sapientia et voluntas habet, et quod suam bonitatem manifestat: et secundum hoc iustitia Dei respicit decentiam ipsius, secundum quam reddit sibi quod sibi debetur. Debitum etiam est alicui * rei creatae, quod habeat id quod ad ipsam ordinatur: sicut homini, quod habeat manus, ct quod ei alia animalia serviant. Et sic etiam Deus operatur iustitiam, quando dat unicuique quod ei ~~debetur secundum rationem suae naturae et conditionis~~ *. Sed hoc debitum dependet ex primo: l

quia hoc unicuique debetur, quod est ordinatum ad ipsum secundum ordinem divinae sapientiae. Et licet Deus hoc modo debitum alicui det, non tamen ipse est debitor: quia ipse ad alia non ordinatur, sed potius aha in - ipsum. Et ideo iustitia quandoque dicitur in Deo condocentia suae bonitatis*, quandoque vero retributio pro merite» *. Et utrumque modum tangit Anselmus. dicens ♦: *cum punis malos, iustum est, quia illorum meritis convenit; cum vero parcis malis, iustum est, quia bonitati tuae condecens est.*

.Al» Qt artim dici soi m quod, licet iustitia resptciat actum, non tamen per hoc excluditur quin sit essentia Dei: quia etiam id quod est dc essentia rei. potest esse principium actionis. Sed bonum non semper respicit actum:, quia aliquid dicitur esse bonum, non solum secundum quod agit, sed etiam secundum quod in sua essentia perfectum est. Et propter hoc ibidem dicitur quod bonum comparatur ad iustum. sicut generale ad speciale.

ti alienL – alinint ABCF-
1) cvidltionl-. – i&M cr^ditanU ACDE.

p) irt. – ad IICDF.

Commentaria CardliuüiH Cau*t üü

*Cf q»xx. m...
Ceno.-Tf. n i

IrrtLVi, ut iam patet cx dictis -. quaerit utrum iustitia tit formaliter in Deo,

In corpore duo facit. Primo cnim distinguit iustitiam in duas specie* scilicet comminativam, ct distributivam. Secundo, respondet quaerito Juabu» conclusionibus, iuxu numerum spccicruni iuftitiac.

II. Prima conclusio est negativa: In Deo non est iustitia commutatis a. – Probatur auctoritate Apostoli: *quts prior* ctC.

Secunda c»t affirmativa In Deo est rustitia ifistributiva.– Et probetur. Iustitia distributive c»t. secundum quom datur unicuique secundum suam dignitatem ergo ordo universi demonstrat Dei iustitiam.' igitur in eo est iustitia. – Consequentia probatur cx proportionali; quia sicut ordo familiae congruus ostendit iustitiam in gubernante ita ordo universi etc. Et confirmatur auctoritate Dionvsii.

111. Circa primam conclusionem dubium est. Tum quoniam falsum videtur in Deo non esse iustitiam commutativam. Quoniam forma divini iudicii fit secundum iustitiam commutativdm, dum récompensai et praemia meritis, et supplicia peccatis; ut expresse Auctor dicit in IIe IP*, qu. LXi. art. q, ad i. – Tum quoniam probatio non videtur sufficiens. Quoniam ad iustitiam commut:itivam spectat non solum retributio, sed etiam ipsa prior datio: non solum

cnim emptio, sed viam venditio iustitia commutatisa regulatur. Et propterea cx negatione secundi actus m Deo, non videtur sufficienter illata negatio udis iustitiac: quoniam salvatur etiam in primo actu.

IV. Ad haec retrogrado ordine respondetur, quod neuter actus corumuctivae iustitiac locum habet in Deo: quia sicut non potest dare pro acceptis, ita nec potest dare pro accipiendis: nihil cnim sibi cx creaturis accrescere potest. Excluditur quoque, ex hoc quod nemo potest prius aliquid dare Deo. uterque netu* ab ipso : quoniam, si nemo potest prius dare, consequens est quod nemo postit aequivalens reddere; ct consequenter quod Deus non possit pro acquitalente accipiendo dare. Et sic cormnutativa iustitia, quae aequalitatem inter datum ct acceptum facit, locum in eo habere non potest.

Ad primam vero dicitur, quod inde non potest haberi, nisi quod quidam modus commutativité iustitiac in divina distributione servatur, dum pro demeritis supplicia, ct pro meritis praemia dispensat. Hic autem intenditur quod in Deo non est ipsa iustitia commutative.

V. In responsione ad tertium, adverte doctrinam traditam in II *Cont. Gent.*, in cap. xx\ i ct xxix: ct melius hacc Intelligcf, videns quod hoc potias c»t iustum condccentiac in ordine ad Deum, quam <impliciter iustum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IUSTITIA DEI SIT VERITAS

IV Smrw di<t. zt.it, qu. i, àti. t. qu’ ?.

secundem stc procediter. Videtur quod J^ ^K^WStilin Det non sit veritas. Iustitia cnim

cst ’n voluntate: est enim *rectitudo vo-* ^ ^hmlaiis, ut dicit Ansclmus -. Verita.» nutem est in intellectu, secundum Philosophum in VI *Metaphys.* *. et in VI *Ethic.* **.

Ergo iustitia non pertinet ad veritatum.

2. Praeterea, veritas, secundum Philosophum

in IV *Ethic.* *. est quaedam alia virtus a iustitia. .*(>. ™ l— Non ergo veritas pertinet ad rationem iustitiae.

Sed contra est quod in Psalmo lxxxiv ♦ dicitur: v<- *miserecordia et veritas obviaverunt sibi*; et ponitur ibi *veritas* pro iustitia.

Respondeo dicendum quod veritas consistit in adaequatione intellectus cl rei. sicut supra . di- . Q* ctum est. Intellectus autem qui est causa rei,

a) *ft in Vt Ethic.* – re/ *Ethicorum* ACI , fu *VI Ethicorum F>*, ora. BbOa.

comparatur ad ipsam sicut regula et mensura: c converso autem est de intellectu qui accipit scientiam a rebus. Quando igitur res sunt mensura et regula intellectus, veritas consistit in hoc, quod intellectus adaequatur rei. ut in nobis accidit: ex eo enim quod res est vel non est. opinio nostra et oratio vera vel falsa est. Sed quando intellectus est regula vel [†] mensura rerum, veritas consistit in hoc, quod res adaequantur intellectui: sicut dicitur artifex facere verum opus, quando concordat arti. Sicut autern sc habent artiliciata ad artem, ita se habent opera iusta ad legem cui concordant, iustitia igitur Dei. quae constituit ordinem in rebus conformem rationi

sapientiae suae, quae est lex eius. convenienter *renias* > nominatur Et sic etiam dicitur in nobis *veritas iustitiae*.

An primum ergo dicendum quod iustitia. quantum ad legem regulantem, est in ratione vel intellectu: sed quantum ad imperium, quo opera [†] regulantur secundum legem, est in voluntate.

An secundum dicendum quod veritas illa de qua loquitur Philosophus ibi. est quaedam virtus per quam aliquis demonstrat se talem in dictis vel [†] factis, qualis est. Et sic consistit in conformitate signi ad significatum: non autem in conformitate cliectus ad causam et regulam sicut de veritate iustitiae dictum est *

p) *rd.* – *a* AUCDFG.
y) *prrfau.* – *flu*» addunt BD.
8) *qua opera.* – *ut flant opera quae* B.

i) iW. – *d* codtettu
ζ. *ad cautam et reculam.* – *ad cauta» et rgulati ad rtfulam* B;
cauta» etwm CE.

Commentaria Cardinalis Caiotani

rrvLi» ex dictis cit clarus. – In corpore una condurio. response a quaesito affirmative; iustitia Dei convenfca- ter veritas nominatur.
Probatur. Veritas intellectus regulanti* et mensurantis rer, consistit in adacqunlionc rerum ad intellectum, iuslitia autem consistit in conformiutc operum ad legem cui concordat. Ergo iustitia Dei convenienter veritas nominatur.
Antecedens, pro prima parte, probatur ex conveniendac et differentia veritatis in intellectu accipiente a rebus, et causante res convenientia quidem, quia seritas consistit

semper in adacquationc intellectus et rei; differentia autem, quia in intellectu causato est adaequabo intellectus ad res, in causante autem est adacquatio rerum ad intellectum. Pro secunda vero parte, quia, sicut sc habent artitidata ad artem, ita sc habent opera iusta ad legem.– Consequenti» autem probatur, quoniam iusdtia Dei facit ordinem in rebus conformem sapientiae suae, quae est omnium lex.
Et confirmatur tota manifestatio ex eo quod etiam in nobis sic invenitur veritas iustitiae.

.ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MISERICORDIA COMPETAT DEO

n* n... qu. XXT. vt. 4; IV *Seul.* dut. xlv. qu. n. vt. ». qu* i; I *Coni. Gent.*, cap. χα; *Piatu*», xxrr.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidetUf quod misericordia Deo non computat. Misericordia enim est species tristitiae, ut ----- dicit Damascenus . Sed tristitia non est in Deo. Ergo nec misericordia.

2. Praeterea, misericordia est relaxatio iustitiae. Sed Deus non potest praetermittere id quod ad iustitiam suam pertinet Dicitur enim II *ad Tim.* η *: *si non credimus . ille fidelis permanet, scipsum negare non potest:* negaret autem se ipsum, ut dicit Glossa * ibidem «, si dicta sua negaret. Ergo misericordia Deo non competit.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo cx*: *Miserator et misericors Dominus.*

Respondeo diciadi m quod misericordia est Deo maxime attribuenda: tamen secundum eHectum, non secundum passionis allectum. Ad cuius evidentiam. considerandum est quod misericors dicitur aliquis quasi f' habens *miserum cor*: quia scilicet afficitur ex miseria alterius per tristitiam, ac si esset eius propria miseria. Et ex hoc sequitur quod operetur ad depellendam miseriam alterius, sicut miseriam propriam: et hic est misericordiae cliectus. Tristari ergo de miseria al-

terius non competit Deo: sed repellere miseriam alterius, hoc maxime ei competit, ut per miseriam quemcumque defectum intelligamus. Defectus autem non tolluntur y. nisi per alicuius bonitatis perfectionem: prima autem origo bonitatis Deus est, ut supra * ostensum est.

Sed considerandum est quod elargiri perfectiones rebus, pertinet quidem et ad bonitatem divinam, et ad iustitiam. et ad liberalitatem. et misericordiam: tamen secundum aliam et aliam rationem. Communicatio enim perfectionum, absolute considerata, pertinet ad bonitatem, ut supra ostensum est. Sed inquantum perfectiones rebus a Deo dantur secundum earum proportionem. pertinet ad iustitiam, ut dictum est supra *. Inquantum vero non attribuit rebus perfectiones propter utilitatem suam, sed solum propter suam bonitatem, pertinet ad librcralitatcm. Inquantum vero perfectiones datae rebus a Deo. omnem defectum expellunt. pertinet ad misericordiam.

Ad primim igitur dicendum quod obiectio illa procedit de misericordia, quantum ad passionis allectum.

«I *ibidem.* – Om ABCDE.
μ) *quati.* – Om. II. – Idem pro *quia, qund.*

yi (*oUuutut.* – *repelluntur* D.

Ah secisdlm dicesdum quod Deus misericor- diter agit, non quidem contra iustitiam suam fa- ciendo, sed aliquid supra iustitiam operando: sicut si alicui cui 4 debentur centum denarii, aliquis ducentos dei de suo, tamen non contra iustitiam facit, sed liberahter vel misericorditer operatur. Et similiter si aliquis olfcnsu in se commissam

remittat . Qui enim aliquid remittit, quodammodo donat illud : unde Apostolus remissionem *dona- tionem* vocat, *Ephes*, v : *donate invicem, sicut et Christus vobis donavit*. Ex quo patet quod mi- sericordia non tollit iustitiam, sed est quaedam iustitiae plenitudo. Unde dicitur lac. n *, quod *misericordia superexaltat iudiciuni*.

i) cul. – Om. coJict.

I remittat. – dimittat ACDEG. dimittit B.

Commentaria Cardinalis Coietani

an. it

rrvLt» iam patet ex usu. – In corpore duo facit: primo respondet quaesito; secundo, clarificat responsionem. Conclusio rexponsiva est : Misericordia eat maxime in Deo, non secundum passioni» allectum, sed secundum ef- fectum. – Probatur. Tristari de miseria aliena non convenit Deo; sed rcpdlrc eam, hoc maxime ei convenit. Ergo misericordia, non quantum ad idfectum, sed quantum ad cifcctum, maxime Deo convenit.

Antecedens explanatur, quoad ly miwria, ut scilicet

>onct defectum qucmcumque. Et probatur, quoad xceun- d.un partem, sic. Defectus non tolluntur nisi per alicuius bonitatis perfectionem : ergo hoc maxime pertinet aJ Deum, quia ipse est prima bonitati» origo. – Consequentia autem probatur, quin affectus misericordis est tristitie; effectua vero est depulsio alienae miseriae.

Clarificatio autem consistit in different! habitudine dif- fusae a Deo perfectionis, ad eius bonitatem, iustitiam, 11- bcmlutcm ct misericordiam, ct Miis clare est in littera.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IX OMNIBUS OPERIBUS DEI SIT MISERICORDIA ET IUSTITI X

IV *Sent.*, dm. «.vu qu. n. n, a, qu* j : II *C-nt. Gint.*, *ac*. xttuj: *De* l?rih. p. xrnit. <n. i, *J β; /Vata. xw; Λς>η., cap. X*. leu. i.

S O QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non in omnibus Dei operibus sit mise- ricordia et iustitia. Quaedam enim opera Dei attribuuntur misericordiae, ut justi- ficatio impii: quaedam vero iustitiae, ut dep- impiorum. Unde dicitur lac. n *: *indici- misericordia Jiet ei qui non Jecerit misericordiam*. Non ergo in omni opere Dei apparet misericordia et iustitia.

2. Praeterea, Apostolus, *ad Item*. xv . con- versionem Iudaeorum attribuit iustitiae ct veritati; conversionem autem gentium, misericordiae. Ergo non in quolibet opere Dei est iustitia ei miseri- cordia.

3. Praeterea, multi iusti in hoc mundo affli- guntur. Hoc autem est iniustum. Non ergo in omni opere Dei est iustitia et misericordia.

4. Praeterea, iustitiae est reddere debitum, mi- sericordiae autem sublevare miseriam: et sic tam iustitia quam misericordia aliquid praesupponit in suo opere. Sed creatio nihil praesupponit ■. Ergo in creatione neque misericordia est. neque iustitia.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo xxiv : *omnes viae Domini misericordia ct veritas*.

Respondeo dicesim m quod nccesse est quod in quolibet opere Dei ‘ misericordia et veritas inve- niantur; si tamen misericordia pro remotione cuius- cumque γ defectus accipiatur; quamvis non omnis defectus proprie possit dici miseria, sed solum ‘ defectus rationalis naturae, quam contingit es.se felicem; nam miseria felicitati opponitur.

Huius autem necessitatis ratio est. quia, cum debitum quod ex divina iustitia redditur, sit vel debitum Deo, vel debitum alicui creaturae, neutrum potest in aliquo opere Dei praetermitti. Non cnim potest facere aliquid Deus, quod non sit conve- nientis sapientiae ct bonitati ipsius; secundum quem modum diximus * aliquid esse debitum Deo. Simi- liter etiam quidquid in rebus creatis facit, secun- dum convenientem ordinem et proportionem fa- cit: in quo consistit ratio iustitiae. Et sic oportet in omni opere Dei ‘ esse iustitiam.

Opus autem divinae iustitiae semper praesup- ponit opus misericordiae, ct in eo fundatur. Crea- turae cnim non debetur aliquid . nisi propter aliquid in eo praeexistens, vel praeconsideratum: ei rursus, si illud creaturae debetur, hoc erit pro- pter aliquid prius. Et cum non sit procedere in infinitum, oportet devenire ad aliquid quod ex sola bonitate divinae voluntatis dependeat, quae est ultimus finis. Uepote si dicamus quod habere manus debitum est homini propter animam ratio- nalem: animam vero rationalem habere, ad hoc quod sit homo; hominem vero esse, propter divi- nam bonitatem. Et sic in quolibet opere Dei ” ap- paret misericordia, quantum ad primam radicem eius. Cuius virtus salvatur in omnibus consequen- tibus; ct etiam vehementius in eis operatur, sicut causa primaria * vehementius influit quam causa secunda. Et propter hoc etiam ea quae alicui creaturae debentur. Deus, ex abundantia suae bo- tatis, largius dispensat quam exigit proportio rei.

3j ^/ creatio nihil franytffunlt. – Om. B im iuo cptrr D.

i) IM. – Damini CDEFG.

7) cuiutcumjur. – nniucuint^ne FCmE

3) inhnn. – » /u» ACDEFG. – ÎTo wriiw, cre.ituejt B, er, stu- me vel uturac D.

<l /Vi. – Demini ACDEFGoh.

Ç) enim -α>i debetur aliquid. – jidem nihil debetur B.

». Del. – .Avino AD, IMnini CEFGdà. – «m uouhuoi codice» et cJd. a b.

β. f-rlmaria. – prima B.

Minus enim est quod sufficeret ad conservandum ' ordinem iustitiae, quam quod divina bonitas confert, quae omnem proportionem creaturae excedit.

Ad primi; m ergo DICENDt m quod quaedam opera attribuuntur iustitiae. et quaedam misericordiae, quia in quibusdam vehementius apparet iustitia. in quibusdam misericordia *. Et tamen in damnatione reproborum apparet misericordia, non quidem totaliter relaxans, sed aliququaliter allcvians, dum punit citra condignum. Et in iustificationc impii apparet iustitia, dum culpas relaxat propter dilectionem. quam tamen ipse misericorditer infundit: sicut de Magdalena legitur, Luc.vn *: *dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

An SECUNDUM dicendum quod iustitia et misericordia Dei apparet in conversione Iudaeorum ct Gentium; sed aliqua ratio iustitiae apparet in con-

version? ludacorum, quae non apparet in conversione Gentium, sicut quod salvati sunt propter promissiones Patribus factas.

Ao tertii m dicendum quod in hoc etiam quod iusti puniuntur in hoc mundo, apparet iustitia ct misericordia; inquantum per huiusmodi afflictiones aliqua levia m eis purgantur, el ab affectu terrenorum in Deum magis eriguntur; secundum illud Gregorii *: *mala quae in hoc mundo nos i* *u**i* *xxvi* *premunt, ad Deum nos ire compellunt.*

Ad quartem dicendi m quod, licet creationi non praesupponatur aliquid in rerum natura, praesupponitur tamen aliquid in Dei cognitione. Et secundum hoc etiam salvatur ibi ratio iustitiae, inquantum res in esse producitur, secundum quod convenit divinae sapientiae ct bonitati. Et salvatur quodammodo ratio misericordiae, inquantum res de non esse in esse mutatur.

<) cvn.icrranJum. – urcandum ADCDEF.
m) MÎMTteur//4. – invcxintr r</ jfpjrti addit D.

X; rtot. – Ora. codket cl cl moi.

Commentaria Cardinalia Caiciani

ΙΚΤΓĠ est clarus. – tn corpore unica c*t conclusio, re-
Spontiva quaoito dfinnatixe, scilicet: In quolibet opere Dei misericordiam ct iustilioin oportet inveniri.

II. Circa quam tria facit. *Primo*., misericordiae nomen extendit, extendendo nomen *miseriae* ud omnem defectum. El rationem extensionis assignat. quia, cum miseria opponatur felicitati. in sola rationali creatura. quae felicitati» cet capax, miseria proprie inveniri potest.

III. *Secundo*, prolui conclusionem *quoad iustitiam*, sic. Debitum ex divina iustitia contingit dupliciter, scilicet Deo vel creaturae; ct neutrum potest in aliquo opere Dei praetermitti. Ergo in omni opere Dei oportet esse iustitiam.– Antecedens. quoad primum pariem . habetur cx dictis m 1 art., nd 3, Quoad secundam vero, manifestatur quia non potest facere Deu· aliquid, quod non congruat sapientiae ct bonitati ipsius; ct similiter quidquid in rcbu* creatu fadt, convenienti ordine ct proportionem disponit.

Advene hic, quod ilia propositio in littera posita, *uch-trum pote.it tn aliquo opere Dei praetermitti*, non est intenta ab Auctore prout sonat; quoniam in opere creationis, proprie nullo potest inveniri ratio debiti respectu alicuius crcnrurae; «d solum respectu sapientiae ct voluntatis divinae, ut in responsione ad quantum hic habes. Sed est

interpretanda quoad opera proxidentiae ct gubernationis; ad quod insinuandum, cum illa manifestatur in littera, no (inter dicitur, *quidquid in rebus creatis facit Deus*; quasi .liceret quod quidquid fade *creatione supposita*.

IV. Probatur deinde conclusio *quoad misericordiam*, sic. Opus divinae iustitiae temper pmesupponit opus misericordiae, ct in co fundatur: ergo in quolibet opere Dei apparet misericordia . quantum ad primam eius radicem. – Antecedens probatur: quia reducitur debitum in aliquid cx sola divina bonitate collatum. Quod probatur; quin aliter procederetur in infinitum. Et declaratur cxcmplaritcr.

V. *Tertio*, quia cx hac probatione sidebatur quod misericordia concurreret ad opera Dei quasi remota causa, ideo declarat quod concurrat eminentius quum iustitia. Et hoc dupliciter. Primo . quia causa primaria vehementius induit qunm secunda ci sic vis misericordiae ct salvatur, ct vehementius operatur in omnibus consequentibus. – Secundo . ab effectu : quia debita alicui creaturae largius Deus dispensat, quam proportio re» exigat; ct hoc cx abundantia bonitatis sunc. Patet autem sic esse quia minus eo quod dc facto divina bonitas confert, ad conservandum iustitiae ordinem sufficeret.

QUAESTIO VIGESIMASECUNDA
DE PROVIDENTIA DEI

IN QUATUOR ARTÍCULOS DIVISA

Consideratis autem his quae ad voluntatem absolute pertinent, procedendum est ad ea quae respiciunt simul intellectum et voluntatem. Huiusmodi autem est providentia quidem respectu omnium; praedestinatio vero et reprobatio, et quae ad hanc consequuntur, respectu hominum specialiter, in ordine ad aeternam salutem. Nam et post morales virtutes, in scientia morali, consideratur de prudentia, ad quam providentia pertinere videtur.

• Qm. miiL

Circa providentiam autem Dei quaeruntur quatuor.
♦Primo: utrum Deo conveniat providentia.
Secundo: utrum omnia divinae providentiae subsint.
Tertio: utrum divina providentia immediate sit de omnibus.
Quarto: utrum providentia divina imponat necessitatem rebus provis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PROVIDENTIA DEO CONVENIAT

I Sfntr J»i. xntv. qu. ti. art. li /Xr Verit. qv. v. art- i a.

PWMLM SIC PROCI ont'R. Videtur quod providentia Deo non conveniat. Provi- dySSXt dentia enim, secundum Tullium . est ^p^pars prudentiae. Prudentia autem cum sit bene consiliativa, secundum Philosophum m UI Ethic. ., Deo competere non potest, qui nui- Ium dubium habet, unde cum . consiliari oporteat. Ergo providentia Duo non competit.
2. Praeterea, quidquid est in Deo. est aeternum. Sed providentia non est aliquid aeternum: est enim circa existentia. quae non sunt aeterna, secundum Damascenum . Ergo providentia non est in Deo.
3. Praeterea, nullum compositum est in Deo. Sed providentia videtur esse aliquid compositum: quia includit in se voluntatem et intellectum. Ergo providentia non est in Deo.
Sed contra est quod dicitur Sap. xiv *: 7'u autem, Pater, gubernas omnia providentia.
Respondeo dicendum quod nccesse est ponere providentiam in Deo. Omne enim bonum quod Cst in rebus, a Deo creatum est. ut supra ostensum est. In rebus autem invenitur bonum, non solum quantum ad substantiam rerum, sed etiam quantum ad ordinem earum in finem, et praecipue in finem ultimum, qui est bonitas divina. ut supra . habitum est. Hoc igitur bonum ordinis in rebus creatis existens, a Deo creatum est. Cum autem Deus sit causa rerum per suum intellectum, et sic cuiuslibet sui effectus oportet rationem in ipso praexistere, ut ex superioribus patet; nccesse est quod ratio ordinis rerum in

• iuir «f.i.n. ifnci

'.*. UI Ethic. ., Deo competere non potest, qui nui- Ium dubium habet, unde cum . consiliari oporteat. Ergo providentia Duo non competit.

***I^*~

•vm.,.

• q n, m. 4.

♦Qr w.<n 4.

linum in mente divina praeexistat. Ratio autem ordinandorum in finem, proprie providentia est. Est enim principalis pars y prudentiae, ad quam aliae duae partes ordinantur, scilicet memoria praeteritorum, et intelligentia praesentium; prout ex praeteritis memoratis, et praesentibus intellectis. coniectamus de futuris providendis. Prudentiae autem propnum est. secundum Philosophum in VI Ethic. . ordinare alia in finem: sive respectu sui ipsius, sicut dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos ad finem vitae suae: sive respectu aliorum sibi subsectorum in familia vel civitate vel regno, secundum quem modum dicitur Matt, xxiv *: fidelis servus et prudens. quem constituit dominus superfamiliam suam. Secundum quem modum prudentia vel providentia Duo convenire potest : nam in ipso Deo nihil est in finem ordinabile, cum ipse sit finis ultimus. Ipsa igitur ratio ordinis rerum in finem, providentia in Deo nominatur. Unde Boetius. IV de Consol. ♦ dicit quod providentia est ipsa divina ratio in summo omnium principe constituta, quae cuncta disponit. Dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partium in toto.

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Philosophum in VI Ethic. ♦ prudentia proprie est praeceptiva eorum, du quibus cubulia recte consiliatur. et synesis recte iudicat. Unde, licet consiliari non competat Deo, secundum quod consilium est inquisitio de rebus dubiis; tamen praecipere de ordinandis in finem, quorum rectam

τ

<.". «.

«

ζ

. v«.

♦

..*«*»«.

«I fWMt. – Otn. codice* et j A.

p] autem. – creatii addunt codice» et ed. A.

7) Ett enim principalit part. – Ett icitur principalia part FG.

cum enim principiUt part ed. a.

i] cwiectamut. – cijititclitramut ADG»Cr coniccturatur II, conte- ctura videtur F. coniectur.tmur edd. ab, conicclamur I'.

t) qui, – quia H. – Pro aerttrt iuu» ad finem vitae tuae. actu» vitat tua/ ad focm D; tuae om. FG.

o tubiectarum in familia. – tuccetorum, lient dicitur homa prudent in familia B.

rj pedeit. – kum puteit IhII.

I) rectam. – tirrfjm F.

rationem habet, competit Deo. secundum illud Psalmi *. *praeceptum posuit, ct non praeteribit*. Et secundum hoc competii Deo ratio prudentiae el providentiae.-Quamvis etiam dici possit,quod ipsa ratio rerum agendarum *consilium* in Deo dicitur; non propter inquisitionum, sed propter certitudinem cognitionis, ad quam consiliantes inquirendo perveniunt. Unde dicitur *Ephes.* l *: *Qui * operatur omnia secundum consilium voluntatis suae*.

Ad secundum dicendum quod ad curam duo pertinent: scilicet *ratio ordinis*, quae dicitur providentia cl l dispositio; ct *c.vecutio ordinis*, quae

dicitur gubernatio. Quorum primum est aeternum, secundum temporale.

At» tertium dicendum quod providentia est in intellectu *, sed praesupponit voluntatem finii: nullus enim praecipit de agendis propter finem, nisi velit finem. Unde cl prudentia praesupponit * virtutes morales, per quas appetitus se habet ad bonum, ut dicitur in VI *Ethic.* - Et tamen si providentia cx aequali respiceret voluntatem et intellectum divinum, hoc esset absque detrimento divinae .simplicitatis; cum voluntas ct intellectus in Deo sint idem, ut supra * dictum est.

ij certitudiacvi. - rectitudinem ctklkei dat,- Pro contliantes. conlUiat>jrtt Fa., catifida Q, x) Qui. - fund ACDEFG.

λī c/. - vd FGa. l*ij CW r -/ jw Jrafta /racjap/OM/A - Uude praaupptmU a prudentia PrtL

Comment ivln. Cardinalia Caietani

ιπη.υ5 clarus est. - In corpore unica cit conclusio, r- sponsha quaesito affirmative: Necesse eat o.c providentiam in Deo.

Et probatur. Omne bonum quod est in rebut, est creatum α Deo : ergo bonum ordinis rerum in finem, ct praecipue ultimum, est creatum n Deo : ergo ratio ordinis rerum in finem, in mente divina praeexistit : ergo in eo est providentia.

kntcccdns patet. - Prima vero consequentia probatur quia in rebus creati» non solum invenitur bunito secundum substantias rerum, sed secundum ordinem carum in finem, et praecipue ultimum. - Secunda autem probatur: quin Deus est causa rerum per intellectum. - Tertia autem probatur ex ipsa definitione providentiae : quia scilicet *ratio ordinis rerum m finem*.

Et declarantur ringuhc particulae. Primo, quod rit *ratio*; quia est principalis par* prudentiae. Secundo, quod rit *ordinis in finem* : quin proprium prudentiae est ordinare in finem. Tertio, quod rit *rerum*: cx differentia inter prudentiam monasticam cl oeconomicam vel politicam; quoniam illa est ratio ordini* priororum actuum ad finem vitae .une. ista vero est ratio ordinis subsectorum sibi in finem eorum, ut patet .Matt. xxrv. Ex hac enim distinctione sequitur quod providentia divina non est pars prudentiae monasticae: quoniam ista impossibilis est Deo. quia nihil habet ordinabile in finem. Sed est pan prudentiae quasi

politicae, immo monarchlatc. Et consequenter oportet quod rit ordinans res ipsi subiectas in suos fines.-Et confirmatur haec definitio auctoritate Boetii, etc.: ct cx differenti· inter providentiam ct *dispositionem*.

II. Circa definitionem providentiae, dubium difficile occurrit: an, cum dicitur *ordinis rerum in finem*, intlligatur ct ip»e ordo in finem, ct *perventio ad finem*; an ordo tantum. Est autem ratio dubitandi, quia expresse in quaestionibus *de* 1er., qu. vi. arx. t. dicitur quod providentia divina est ratio ordinis in linem. et non eventus, idest consecutionis iprius finis. In sequentibus autem pluries habetur oppositum, ct in sequenti articulo in responsione ad 1, et in art. 4 apertissime, et m an. 6 sequentis quaestionis; im ut non sit locus inficiationi.

III. Ad hoc breviter, iudicio meo, dicendum est, quod \uctor mutavit sententiam in melius; ct id dc mente sus tenendum est, quod hinc, ct ex III *Contra Gent.*, cap. xav, habetur: scilicet quod providentia est ratio ordinis in finem *quoad utrumque*, scilicet ordinationis er consecutionis.-Et hoc rationabilius est. Quoniam prosidentia ad voluntatem Dei consequentem spectat; ct nd omnia quomodolibct entia, ut in sequentibus * patebit, sc extendit ut casu per sc. Cum his enim non slat providentiam ordinem tantum respicere sic enim multa praeter ipsam evenirent; sicut dc tacto praeter rerum ordinem eveniunt, sed non praeter ordinem ct eventum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM OMNIA SINT SLBIECTA DIVINAE PROVIDENTIAE

Infn., qu. an. n. - ! d »L xxirc. qu. n. art. s; III *Cout. Gent.*, cap. i, lxjv, lxxx, jerr; *De Verity* qu. v, ert. s *qq.J *CompcnJ. TM,, ap.* cxxnt, cxxx cxxxit; Oputi. XV, *Dc Angelis*, cap. xtu, xrr, *rr*, *Dc Div.* car. in. ko. u

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non omnia sint subiccta divinae providentiae. Nullum enim provisum esi fortuitum. Si ergo omnia sunt provisa a Deo. nihil erit fortuitum; et sic perit fortuna. Quod est contra communem opinionem.

2. Praeterea, omnis sapiens provisor excludit defectum ct malum, quantum potest, ab his quorum curam gerit. Videmus autem mulla mala in rebus esse. Aut igitur Deus non potest ea impedire, et sic non est omnipotens: aut non dc omnibus curam habet.

3. Praeterea. quae cx necessitate eveniunt , providentiam seu prudentiam non requirunt: unde, secundum Philosophum in VI *Ethic.* ., prudentia est recta ratio contingentium, dc quibys i/. . * *Λ cæstucnsilium et electio. Cum igitur multa m rebus eveniant, non omnia providentiae subduntur.

4. Praeterea, quicumque 3 dimittitur sibi, non subest providentiae alicuius gubernantis. Sed homines sibi ipsis dimittuntur a Deo ». secundum illud *Eccli.* xv ♦, *Deus ab initio constituit hominem. e! reliquit eum m manu consilii sui*; ctl spe-

sl juae cx necessitate cv.-niunt - ra quae c.v ncccultatc hentunt coJutt cc ed. a. - l'to priddentiam tea prudentiam, prudentiam srn providentiam codk«.

fuicumjur. - ^uid^uid D. t) j b>cv. - et communiter omxo xAlun» DFGa. B) ct. - O«ix AU - Pent illud AD Udtfol rseJmL

?

11.

w,
IL
<1-

•
•VQ»-#.

0
' V«ñ. ».

1

0

1

• V*n. 1.

• Art.

?

• Qc .jut . in . u.

* >. 479.

' h Iη.

0

cinlitr mali, secundum illud: *dimisit illos secundum desideria cordis eorum* *. Non igitur omnia divinae providentiae subsunt .

5. Praeterea, Apostolus, I *Cor.* ix ♦. dicit quod *non est Deo cura de bobus*: et eadem ratione, de aliis creaturis irrationalibus. Non igitur omnia subsunt * divinae providentiae.

Sed contra est quod dicitur *Sap.* vm ♦, de divina sapientia, quod *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter*.

Respondeo dicendum quod quidam totaliter providentiam negaverunt, sicut Democritus et Epicurei *. ponentes mundum factum esse casu. Quidam vero posuerunt incorruptibilia tantum providentiae subiacere; corruptibilia vero, non secundum individua, sed secundum species; sic enim incorruptibilia sunt. Ex quorum persona dicitur *lob* xxn *nubes latibulum eius, et circa cardines caeli perambulat, neque nostra considerat*. A corruptibilium autem generalitate excepit * Rflbbi Moyses . homines, propter splendorem intellectus, quem participant: in aliis autem individuis corruptibilibus, aliorum opinionem est secutus.

Sed neccssc est dicere omnia divinae providentiae subiacere, non ' in universali tantum, sed etiam m singulari. Quod sic palet. Cum enim omne agens agat propter finem, tantum se extendit ordinatio effectuum in finem, quantum se extendit causaliter primi agentis. Ex hoc enim contingit in operibus . alicuius agentis aliquid provenire non ad finem ordinatum. quia effectus ille consequitur ex aliqua alia causa, praeter intentionem agentis. Causalitas autem Dei, qui est primum agens, se extendit * usque ad omnia entia, non solum quantum ad principia speciei, sed etiam quantum ad individuals principia, non solum incorruptibilium, sed etiam corruptibilium. Unde neccssc est omnia quae habent quocumque modo esse, ordinata esse a Deo in finem, secundum illud Apostoli, *ad Rom.* xm *: *quae a Deo sunt, ordinata sunt*. Cum ergo nihil aliud sit Dei providentia quam ratio ordinis rerum m finem, ut dictum est *, neccssc est omnia, inquantum participant esse >, intantum subdi divinae providentiae.

Similiter ' etiam supra ♦ ostensum est quod Deus omnia cognoscit, et universaliter et particulariter *. Et cum cognitio eius comparetur ad res sicut cognitio artis ad artificiata *. ut supra ** dictum est, neccssc est quod omnia supponantur c suo ordini, sicut omnia artificiata subduntur ordini artis.

Ad primum ergo dicendum quod aliter est de causa universali, et de causa particulari. Ordi-

nem enim causae particularis aliquid potest exire: non autem ordinem . causae universali . Non enim subducitur aliquid ab ordine causae particularis. nisi per aliquam aliam causam particularem impediens: sicut lignum impeditur a combustionem per actionem aquae. Unde, cum omnes causae particulares concludantur sub universali causa, impossibile est aliquem effectum ordinem causae universalis effugere. Inquantum igitur aliquis effectus ordinem alicuius causae particularis effugit, dicitur esse casuale vel fortuitum, respectu causae particularis: sed respectu causae universalis. a cuius ordine subtrahi non potest, dicitur esse provisum. Sicut et concursus duorum servorum, licet sit casualis quantum . ad cos, est tamen provisos a domino, qui eos scienter sic ad unum locum mittit, ut unus de alio nesciat.

An secundum dicendum quod aliter de eo est qui habet curam alicuius particularis, et de provisoro universali. Quia provisor *f* particularis excludit defectum ab eo quod eius curae subditur, quantum potest : sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius. Unde corruptiones et delectus in rebus naturalibus, dicuntur esse contra naturam particularem; sed tamen sunt de intentione naturae universalis, inquantum defectus unius cedit * m bonum alterius, vel etiam lotius universi; nam corruptio unius est generatio alterius, per quam species conservatur. Cum igitur Deus sit universalis provisor totius entis, ad ipsius providentiam pertinet ut permittat quosdam defectus esse in aliquibus particularibus rebus, ne impediatur bonum universi perfectum. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent universo: non enim esset vita Iconis, si non esset occisio animalium ; nec esset patientia martyrum, si non esset persecutio tyrannorum. Unde dicit Augustinus, in *Enchirid.* *t Deus -g - *omnipotens nullo modo sineret malum aliquod esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus, ut bene faceret etiam de malo*.

- Ex his autem duabus r rationibus quas nunc solvimus, videntur moti fuisse, qui divinae providentiae subtraxerunt corruptibilia, in quibus inveniuntur casualia et mala.

Ad tertium dicendum quod homo non est institutor naturae: sed utitur in openbus artis et virtutis, ad suum usum, rebus naturalibus. Unde providentia humana non se extendit ad necessaria, quae ex natura proveniunt. Ad quae tamen se extendit providentia Dei, qui est Auctor naturae.

- Et ex hac ratione videntur moli fuisse, qui cursum rerum naturalium subtraxerunt divinae pro-

1) *subsunt.* - *tubduntur* ABCDEG.
ζ) *subiunt.* - *subduntur* B.
»J *Epicurei.* - *Epicuri* ACDEFaF, *Fpicuriut* Bj *neuf Democritus*
ct Epicurei om. G.
G) *excepit.* - *excipit* ABCDEG.
1) *non.* - non *solum* B*AC. - *tantum* om. c<>JJ. - *etiam* om. CEEG.
a) *operibus.* - *operationibus* FGa. - Pro *prorentre nun, non per**
venire B.
λ) *extendit.* - *extense extendit* cd. F.- *utjuc* om. G. - Pro omiiū
entia, alla omnia entia FG, *entia omnia* cd. 4.
Scmmab Tatou D. Tmo mak T. L

p) *tut,* - *dc eut* ABDEFGei.
v) *Similiter.* - *Simul* ABCDEa; *ici fimilitrr* tnsrgo A.
wwinu *lupponantur,* - *qn^d* oMinia *supponant* D. *qund*
OinnuJ *supponat* CcltFL
0) *vrdiium.* - Ont. ABCE.
M) *quantum.* - *inquantum* P. - om. ACDE.
?) *froi-iwr.* - *Preylh.r cnim* ABCDFGj *ct de... pxticutarii*
om. E.
9) *defectu» untut cedit.* - *defectum uuiut dcdtl* F.
r) *Ex An autem duabut,* - *Ejç duaïuj autrui* PF.

videndae. attribuentes ipsum necessitati materiae; ut Democritus, ct alii Naturales antiqui.

Ad quartum dicendum quod in hoc quod dicitur Deum hominem sibi reliquisse, non excluditur homo a divina providentia : sed ostenditur quod non praefigitur ei virtus operative determinata ad unum, sicut rebus naturalibus; quae aguntur tantum, quasi ab altero directae in finem. non autem scipsa agunt, quasi se dirigentia in finem, ut creaturae rationales pcr liberum arbitrium. quo consiliantur et eligunt. Unde signanter dicit, *in manu consilii sui*. Sed quia ipse actus liberi arbitrii reducitur in Deum sicut m causam, necesse est ut ea quae ex * libero arbitrio fiunt, divinae providentiae subdantur: providentia enim hominis continetur sub providentia Dei. sicut causa particularis sub causa *f* universalis. – Hominum autem iustorum quodam excellentiori modo Deus habet providentiam quam impiorum, inquantum non permittit contra * cos evenire ali-

quid, quod finalitcr impediat salutem eorum: nam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, ut dicitur *Rom.* vm *. Sed cx hoc ipso quod im-
pios non retrahit a malo culpae, dicitur cos di-
mittere. Non tamen ita, quod totaliter ab eius providentia excludantur: alioquin in nihilum deciderent , nisi per eius providentiam conservarentur. – Et ex hac * ratione videtur motus fuisse
Tullius, qui res humanas, dc quibus consiliamur, divinae providentiae subtraxit *.

Ai> quintum dicendum quod, quitt creatura rationalis habet per liberum arbitrium dominium sui actus, ut dictum est ♦, speciali quodam modo subditur divinae providentiae; ut scilicet ei v imputetur aliquid ad culpam vel ad meritum, cl reddatur ei aliquid ut *
« poena vel praemium. »»
Et quantum ad hoc, curam Dei Apostolus a bobus removet Non tamen ita quod individua
W irrationalium creaturarum ad Dei providentiam non pertineant, ut Rabbi Moyses existimavit*, a@?***’

v) *c.f.* – *Om.* ACDEFGtē.
o o n i a. – *Om.* codicev.
x) *contra.* – *circa* AEFa>.
o *Et cx hac.* – *hac autem caduc** cl ed. a.

m) *ct.* – *Om.* A IU). – *a i i j u i J om.* codicu.
n j *ut.* – *re!* Γ(iβ.
é> *renaret.* – *remorif* coJicc* cl c.l.d. *ah.* – *Pro tamen, Jutm* codices.

Commentaria Cardinalis Caictani

Trnxvj nulla eget expositione: qui enim dicit *omnia*, nihil excludit.

In corpore duo facit. *Primo*, refert tre» opiniones circa quaesitum. Prima est Democriti ct Epicuri, dicentium nihil esse fubiectuni divinae providentiae. Secunda est Avcrroii, in XII *Mctaphys.*, cotum, xxxvn et tn. dicentis rc* incorruptibiles solas subdi divinae providentiae. Tertia c*t Rabbi .Moyasis, dicentis non solum incorruptibilia, sed etiam singularia. humanae tamen speciei tantum, divinae subiccto providentiae. Rationes autem cx quibus emanarunt opiniones, in littera arguendo adducuntur.

II. *Secundo*, respondet quaesito secundum veritatem, unica conclusione, quam dupliciter probat -. Est ergo conclusio responsivu : Omnia divinae providentiae subjacent, non tantum in universali, sed etiam in singulari. – Et probatur *primo* sic. Omne agens agit propter finem : ergo omnia subiccta causalitati primi agentis, sunt etiam subiccta ordinationi eiusdem in finem ; ergo omnia quae habent quocumque modo esse, sunt ordinata α Deo in finem: ergo omnia, inquantum habent quomodolibct esse, intentum divinae subiiciuntur providentiae.

Prima consequentia manifestatur ab opposito : quia scilicet propterea in operibus alicuius agentis aliquid intervenit non subditum illius ordini, quoniam effectus ille non subiicitur causalitati illius causae, sed cx aliqua alia causa, pructcr intentionem ipsius, provenit. – Secunda vero consequentia probatur cx eo, quod causalitos Dei extendit sc usque ad omnia, etiam individuals, etc. Et confirmatur eius consequens auctoritate Apostoli. – Tertia autem consequentia probatur cx ipsa definitione providentiae quia scilicet est ratio ordinis rerum in finem.

III. Circa hanc rationem nota tria. *Primum* est, quod prima consequentia propterea probata est a posteriori , quoniam pcr sc cx vi antecedentis tenet. Cum enim dico, *omne agens agit propter finem* , causalitetcm agentis significo in hoc quod dico, *agit*; ordinationem vero effectus in finem significat ly *propter finem*. Causalius ergo amplior non est ordinatione, nisi agat non propter finem. Et propterea optime sequitur, ct sine alio medio, quod si actio ot propter finem, tantum sc extendit ordinatio in finem, quantum causali(as. quin ly *propter* adaequat ly *agit*.

Secundum est, quod *causahtatis* nomen in Intern positum, quoad praesens negotium ponderandum est. et satis

proprie accipiendum. Quoniam non sumitur pro quocumque modo aliquid facere ; sed pro facere aliquid sic, quod pcr ipsam actionem suam faciat id quod effectus dicitur pcr rcipsum ; itu quod illud vere illam conditionem quae facta est, ab illa causalitate habeat. In cuius signum, in littera effectus pcr accidens alicuius causae, dicitur esse pcr causalitatcm alterius causae; et non illius causae cuius dicitur effectus pcr accidens. Sic autem intellecta causalius nihil aliud est qunm *causalitas per se*. Nec tamen oportuit in lutura exprimi ly *pcr se*: quoniam in sermonibus identifiias omnia interpretanda sunt pcr sc.

Tertium est quod, cum dicitur hic quod causalitas Dri extendit sc usque ad omnia, etc., intelligcndum est prout
•lictum ct expositum fuit in quaestione vm -. scilicet pcr • An.> essentiam ct potentiam. Aliter, processus iste nihil valeret. ut facile patere potest consideranti.

IV. *Secunda ratio** ad conclusionem est: Deus omnia cognoscit, etiam in particulari, ut artifex eorum ergo necesse est quod omnia supponantur suo ordini. – Et probatur sequela: quia omnia artifiiaate subduntur ordini artis.

Adverte hic, quod non est intentio litterae ponere identitatem artis ct providentiae, quoniam carum differentia est manifesta . dum an respicit ipsam substantiam arcitidatorum. providentia autem ordinem in finem. Sed intendit proportionalitcr sc habere artem ct providentiam, ct propterc.i. etc. In cuius signum, littera, in probatione consequentiae, utitur ly *sicut*, quod est noto, non identitatis, sed similitudinis, proculdubio proportionalis hic.

V. In responsione ad primum, adverte quod tam *fortuitum* quam *casuale* relativum est: cl propterea non oportet id quod in sc ct simpliciter est fortuitum, esse fortuitum respectu omnis agentis. Hacc est enim differentia inter absoluta ct respectiva, quod quando est aliquid in sc simpliciter tale secundum aliquod praedicatum absolutum, non desinit esse aut dici tale, cx comparatione ad quodcumque: quando vero aliquid est tale in sc ct simpliciter secundum aliquod praedicatum respccctivum. non solum non habet tnlc praedicatum in ordine ad quodeumque, sed ad conclativum tantum, verum etiam oppositum praedicatum respccctivum, in ordine tamen ad aliud correhtivuin, sortiri potest; ut patet dc albo, quod, cum absolute sit niteri albo simile, ad nigrum tamen comparatum, c*I dissimile. Sic igitur, quia res dicuntur fortuitae vel casuales

• Cf.min», n.

jgX· i

in ordine mJ naturam et Intentionem creatam, non tñcon-
vicii quod in ordine nd divinam intentionem, non fortuitae,
»ed per se intentae tñi et dicantur, ha tamen quod, accun*
dum t sumptae, simpliciter casuales seu fortuitae et sint
et dicantur: ca ratione, quia unaquaeque res est et iudi-
catur secundum proprias et proximas tñsa

Et per lme patet non contradicere doctrinam hanc de
providentia divina, doctrinae traditae in philosophia natu-
rail -, et VI *Mctaphj's*. Quoniam utrobique fe tñami
natae iudicatacque sunt, secundum quod pendet ex pro-
ximi». vel saltem particularibus causis, quales sunt omnes
causae creatae; quarum nec intentionibus nec causalitatibus
subest modus quo tñfctū causatur, scilicet necessario vel
contingenter. Hoc enim proprium est primae causae, quae
respicit eu» in eo quod ens.

VI. In responsione ad secundum, dubium occurrit quo
pacto mala culpaee sint permissa a Deo propter perfectionem
universi. Tum quia, t Deu cooperatus fuisset cum gratia
sua tam tñgeli quam hominibus qui lapsi sunt, ad per-
petuam in bono perseverantiam, ut possibile fuit, universum
multo melius esset: eo quod nihil ab ordine respiciente
divinam voluntatem secundum se, qui tñ supremus ordo
in universo, defecisset; quoniam in tali defectu malum cul-
pac consistit, ut tñpra dictum fuit. – Tum quia virtutes
quae ex malo culpaee occosionantur, ut patientia martyrum,
et poenitentia, etc., non deessent universo, quoniam inve-
nirentur secundum praeparationem animi.

VII. Ad hoc dicitur, quod integritas universi maius
bonum est quam quodeumque particulare bonum creatum,
ut patet *Genes*, i a. Exigit autem universi tñtegrity virtu-
tes, et si qua sunt alia ex malo occasionaliter provenientia,
non solum in statu imperfecto, sed in statu perfecto. Con-
stat autem perfectum virtutis statum consistere in actu tñ-
eundo, et non in habitu, ut patet tñ *Ethic*. ♦ et XII *Meta-*

physi. * Decssent ergo multae perfectiones universo; puta
iustitia punitiva, patientia martyrum, et similia. – Imo, quod «.i. »
maxime ponderandum est, dcesset universo hostia illa di-
vini suppositi, quam in cruce obtulit, quod odeo bonum
luit et est, ut excedat in bonitate omne malum culpaee, non
solum hominum, sed daemonum. Unde et tñ ordo in
divinam bonitatem secundum »c, quamvis ex malo culpaee
sit laesus; tantum tamen boni ad eundem ordinem spe-
ctanti ex malo culpaee Deus effecit, ut feliciter actum cum
universo dicere possimus, cum Deu mala culpaee permisit ;
iuxta illud Gregorii * *O felix culpa*, etc.

VIII. Subest etiam naturalis ratio cur malum culpaee
permissum fuerit, scilicet suavis rerum dispositio. Potentia
namque peccandi ab universo subtrahi non potuit sine illius
maxima iictura, in amissione omnium creaturarum intelle-
ctualium, ut alibi * patet. Actus autem peccati, ab huiusmodi
potentia progrediens, quamvis prohiberi, idest non permitti,
potuisset; suavi» tomen dispositio liberi arbitrii creati hoc
non exigit, sed magis ut sua vi scipsum agat. Et quoniam
ad providentiam divinam spectat disponere omnia suaviter,
sapientissime elegit Deus permissionem malorum culpaee.

IX. Nec fallaris, cum fegi in littera, mala esse de inten-
tione naturae universali»; ac perinde mala culpaee tñ de
intentione primi et universalissimi agentis». Haec enim non
ita sunt intclligenda, ut ipsa mala sint volita seu intenta,
sive per »c five per accidens (quoniam hoc tñ impossibile
de malo culpaee, supra * manifestatum est): sed quod ipM
mala non sunt *ualita*, seu exclusa, per intentionem »cu
volitionem causae primae; et quod *permissio* malorum cul-
pae est intenta, propter integritatem ac perfectionem uni-
versi. Et secundum permissionem hanc, tenet similitudo
proportionali» inter intentionem naturae universalis respectu
maiorum naturalium, et intentionem Dei gloriosi respectu
malorum culpaee.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS IMMEDIATE OMNIBUS PROVIDEAT

Infra, qu. era. art. 6; III Gxtf. *Gentl.* cap. m n, cxxvn, l h W, xerr; *Compend. Thecd.*, exp. cox, cxra;
Opux. XV. *lie Angelit*, cap. irr.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod
Deus non immediate omnibus provideat.

Quidquid enim est dignitatis. Deo est

Sed ad dignitatem alicuius

regis pertinet, quod habeat ministros, quibus me-
diantibus subditis * provideat. Ergo multo magis
Deus non immediate omnibus providet.

2. Praeterea, ad providentiam pertinet res in
finem ordinare. Finis autem cuiuslibet rei est
cuius tñ perfectio et bonum. Ad quamlibet autem
causam pertinet effectum suum perducere 7 ad
bonum. Quaelibet igitur causa agens est causa
effectus providentiae a. Si igitur Deus omnibus
immediate providet, subtrahuntur omnes causae
secundae.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in *Enchtrid*. ♦
quod *melius est quaedam nescire quam scire*, ut
vilis: et idem dicit Philosophus, in XII *Meta-*
PhXs. * Sed omne quod est melius, Deo est at-
tribuendum. Ergo Deus non habet immediate
providentiam quorundam vilium et malorum.

Sed contra est quod dicitur *lob*. xxxiv ♦; *Quem* · v » n
constituit alium super terram? au! quem posuit su-
per orbem quem fabricatus est? Super quo dicit
Gregorius * *mundum per seipsum regit, quem*
per seipsum condidit.

Respondeo dicendum quod ad providentiam duo
pertinent: scilicet ratio ordinis rerum provisarum
in finem; ei exeeutio huius ordinis, quae *guber-*
natio dicitur. Quantum igitur ad primum horum,
Deus immediate omnibus providet. Quia c in suo
intellectu habet rationem omnium, etiam mini-
morum: et quascumque causas aliquibus effe-
ctibus praefecit, dedit eis virtutem ad illos effe-
ctus producendos. Unde oportet quod ordinem
illorum effectuum in sua ratione prachabucrit.
– Quantum autem * ad secundum, sunt aliqua
media divinae providentiae. Quia inferiora gu-
bernat per superiora: non propter defectum suae
virtutis, sed propter abundantiam suae bonitatis,
ut dignitatem causalitatis etiam creaturis com-
municet.

3) *tubditit*. – *lubiectb* A, *lubiectii tuu* ceteri et ed. a, *tubstantiit*
tuh cd. b.
fi) *dut*. – Om. ABCDEG.
Y) *perducere*. – *producere* ACDtFGa.
i) *providentiae*. – *in providendo* B.

o *quorundam*. – *quorumlibet* ABCDEF, – Pro *et matorum*, mini-
marWM B. *et minimorum* «ter» et *ab*.
ζ) *Quia*. – *qui Pa*.
*) ordinem. – oranem *ordinem* B.
-) *autem*. – *vero* cixlk c», – Pro *gubernat, ftubernantnr* BD.

«I. ML

Et secundum hoc excluditur opinio Platonis, quam narrat Gregorius Nyssenus *, triplicem providentiam ponentis. Quarum prima est summi Dei, qui primo et principaliter providet rebus spiritualibus; et consequenter toti mundo, quantum ad genera, species ' et causas universales. Secunda vero providentia est, qua providetur singularibus generabilium et corruptibilium : et hanc attribuit diis qui circumeunt caelos, idest substantiis separatis, quae movent corpora caelestia circularitcr. Tertia vero providentia est * rerum humanarum: quam attribuebat daemonibus, quos Platonici ponebant medios inter nos et deos, ut L ^ ii * ^ ' w ' narrat Augustinus IX *Je Civ. Dei* *.

Ad primum ergo dicendum quod habere ministros excutorcs suae providentiae, pertinet ad dignitatem regis: sed quod non habeat rationem

eorum quae per cos agenda sunt, est ex detectu ipsius \ Omnis enim scientia operativa tanto perfectior est, quanto magis particularia considerat, in quibus est actus.

An secundum dicendi M quod per hoc quod Deus habet immediate providentiam dc rebus omnibus, non excluduntur causae secundae, quae sunt executrices huius ordinis, ut ex supra - di- ' 1» ctfpxi. ctis patet.

An tertium dicendum quod nobis melius est non cognoscere mala et vilia, inquantum per ea impedimur a consideratione meliorum ^ quia non possumus simul multa intelligerc: et inquantum cogitatio malorum pervertit interdum voluntatem m malum *. Sed hoc non habet locum in Deo, ' lin- qui simul omnia uno intuitu videt, ei cuius voluntas ad malum flecti non potest.

«) iprcica. * tt /peda ccklk*c«. «) vero pmridmtia cit. - eit proridentia cixtav». - hdem pro at lribitfb.it. attribuebant. λ» tpuui. - orJntA sjjit B μ) <v>«iiJrrj/iaoac vuticrwn. - cognitione mdiantm 11, coniiJrra- aliguorum meliorum p].

Comment tria Cardinaly Caietani

s titulo, li *immediati* significat negaiinnoni medii provi- sori*. ad providentiae divinae complementum. Er sensus «t: urrum ad actum providendi omnibus, qui Deo con- venit, requiratur, aut etiam concurrat aliqui* mediui provisor. ut »ic.

II. In corpore tria facit. *Primo*, distinguit actus providentiae in duo: vrilkct in ordinare, et exeeutionem statuti ordinis. Et primus proprie dicitur *providere*: secundus vero *gubernare*.

III. *Secundo*, respondet quaesito duabus conclusionibus, iuxta hos <luo* actu*. *Prima* eit: Deus immediate providet omnibus, quoad rationem ordinis. - *Secunda* vero est: Deus per aliqua media providet, quantum ud exeeutionem.

Probatur prima Deus habet in intellectu *uo rationem omnium, etiam minimorum; et dedit causis quas effectibus praefecit, virtutem ad illos effectus producendo*; ergo in sua ratione praehibet ordinem illorum effectuum in finem: ergo Deu* per sdpsum providet omnibus, quoad rationem ordinis.

Secunda vero probatur: quia Deus gubernat inferiora per superiora. - Et excluditur statim tacitu obicctio contra eam. dum dicitur quod gubernare per media convenit Deo, non propter defectum virtutis, etc.; ut patet in littera.

IV. Attende, novicie, quod inter providere et gubernare hoc interest, quod providere c»t operatio immanem, gu- bernare vero transiens. Et proptcrca providere non per sc- ipvum, ponit imperfectionem in ipso providente: quoniam importat ipsum non statuere in mente *ua totum omnium ordinem in omnem finem, sed partem tantum. Gubernare vero per media, non ponit imperfectionem in gubernante, nisi ex eius defectu procedat: sed ponit actionem ciu* transeuntem inulti» quasi instrumenti* expleri; quod non inconvcnirc Deo patcL

V. *Tertio* excluditur cx dictis opinio Platoni*, sati* clare. Dc qua tamen, si diffuse sidere cupi* quomodo impugne- tur, lege illi *Cant, Gent.* cap. lxxvi Ibi enim advenes etiam quod non est intentionis praesentis excludere medios provi- siores, ut excutorcs divini ordinis pertingenti* usque ad minima (hoc enim esset etiam tollere prudentiam huma- nam): sed excludere medio» provisores *ut provisores tan- tum*; idest ita provisores, quod non excutorcs praefati ordini», sed alterius in divino actu aliter non comprehensi. Et si vi* perspicere conclusiones plenius hic positas, lege 111 *Cunt. Gent. cap.* xav, ubi nunc facta distinctio, cum eisdem concluMoaibuf, diffusius ponitur et manifestatur, in principio solutionis»

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PROVIDENTIA REBUS PROS ISIS NECESSITATEM IMPONAT

I *Stat.*, d»»t. xixit. qu. n. *an.* 5; III *Cont. (rent., cap.* mu, Ir.lv; De *Malo*, qu. xn. *rt. 7, ad 1\$ f Op.se. II, (*datra Graecia. Armcnot etc* cap I; *QjoipmJ. Tr.tol., cap.* cxxxix, ou.; Opuse. XV. De *Anglit. cap.* xv; i *Prrihrrtu*^ I cet. xiv; VI *Metaphy-t*^ t cet. UL

d quartum sic proceditur. Videtur quod divina providentia necessitatem rebus provisis imponat. Omnis enim clfectus habet aliquam causam per se, quae iam est vel fuit, ad quam dc necessitate sequitur, provenit ex necessitate, ut Philosophus probat in VI *Metaphys.* ^ Sed providentia Dei. cum sit ac- terna, praeexistit; et ad eam sequitur effectus dc necessitate; non enim potest divina providentia frustrari» Ergo providentia divina necessitatem rebus provisis imponit.

2. Praeterea , unusquisque provisor stabilit opus suum quantum potest, ne deliciat. Sed Deus est summe potens. Ergo necessitatis firmitatem rebus a se provisis tribuit.

3. Pr a e t e r e Boetius dicit, IV *de Conso!.* *, quod fatum, *ab immobilis ■ providentiae proficiscens exordiis, actus fortunasque hominum indissolubili causarum connexione constringit.* Videtur ergo quod providentia necessitatem rebus provisis 2 im- ponat.

Sed contra est quod dicit Dionysius, iv cap.

•*ixk-uu• *de Div. Nom.* *. quod *corrumpere naturam non est* › *providentiae*. Hoc nutem habet quarundam rerum natura, quod sint contingentia. Non igitur divina providentia necessitatem rebus imponit, contingentium * excludens.

* Respondeo DICfmm m quod providentia divina quibusdam rebus necessitatem imponit: non autem omnibus, ut quidam crediderunt. Ad providentiam enim pertinet ordinare res in fmem. Post bonitatem autem divinam, quae est finis a rebus separatus, principale bonum m ipsis rebus existons, est perfectio universi: quae quidem non esset, si non omnes gradus essendi invenirentur in rebus. Unde ad divinam providentiam pertinet omnes gradus entium producere. Et ideo quibusdam effectibus praeparavit causas necessarias, ut necessario evenirent; quibusdam vero causas contingentes, ut evenirent contingenter, secundum conditionem proximarum causarum.

Ad primi m ergo dicendum quod effectus divinae providentiae non solum est aliquid evenire

quocumque modo; sed aliquid evenire vel contingenter vel necessario. Et ideo evenit infallibiliter ct necessario, quod divina providentia disponit evenire inlallibilitcr ct necessario: et evenit contingenter quod divinae providentiae ratio habet ut contingenter eveniat.

Ad sfxi xdim dicendi uquod in hoc cst immobilis ct certus divinae providentiae ordo, quod ea quae ab ipso providentur, cuncta eveniunt eo modo quo ipse providet, sive necessario sive contingenter.

Ad tertium dicendum quod indissolubilitas illa ct immutabilitas quam Boetius tangit, pertinet ad certitudinem providentiae, quae nnn deficit n suo effectu, neque a modo eveniendi quem providit: non autem perlinet ad necessitatem effectuum *. Et considerandum est quod necessa- › b. riuin cl contingens proprie consequuntur ens, inquantum huiusmodi. Unde modus contingcniiac ct necessitatis cadit sub provisione Dei, qui cst universalis provisor tutius entis: non nutem sub provisione aliquorum particularium provisorum.

T> etl - divinae jdd-t P. ̄i] coUinficntiaec. - confiefientJ AUC f) Et iJeo rreilf tnfaHibilitr el nece't.vfo ... et errait cnntbtgrn- liiftUiUltr ter. - Et iJeo *pif* JivinJ proridruuiJ J ct (cthue a±l.i Ai *nececur*^ *necetisrio et infallibiliter evenit* ttyaI- libiliter et- ›ct cl *HtMurio* h), et (um. CDE) *euatûignter* AfrC.DE; *£j tnCi'iaihter evenit cmtinfcntr* (rd *utetiuriû* «JdH c: npunçit G) FO; Et fikn. e.l. a.

Commentaria Cuixlinalia Caiotaai

• npinxvs CX dicti» in qu. x«, art. 8 -. chriis CM. Est cnim I quæstio, utrum cx p ne divinae pr< declarato -, sequatur quod amnia provisa sunt necessaria.

•Artiri» II. In corpore duo fndt primo, proponit conclusionem responrivam, annexa recitatione oppositae opinionis; secundo . probat conclusionem ipsam. – Conclusio c>t: Divina providentia imponit necessitatem quibusdam, et non omnibus.

Probatur sic. Ad providentiam divinam pertinet ordinare res in finem: ergo ad perfectionem universi. ergo omnes gradus entium producere; ergo quibusdam cflectibu· prae- parare causas necessarias, cl quibusdam contingentes Non igitur ad eam spectat omnibus necessitatem imponere.

Prima consequentia probatur: quia perfectio universi est principale bonum existent in ip-o. Bonitas cnim divina est longe maius bonum, sed separatum ab universo, ct linis c,us ul Pak-ît *Mctaphps.* " – Secund.v autem probatur; quia perfectio universi non esset, si non omnes essendi gradus invenirentur in rebus. – Tertia vero : quia oportet ad hoc ut necessario vel contingenter c>ntant cife- ctus, causas proximas esse huiusmodi.

Hic non opus est amplius repetere disputationem dc con- vs' SâcunL I'nKe,u'ï": «afficiunt siquidem supra - dicta etiam huic luco.

III. In responsione ad primum, dubitatio occurrit valde ardua, ct forte ab humano intellectu insolubilis. Ad cuius evidentiam, ut melius percipiatur in quo consistit dubitatio, advertendum cst quod aliud c>t A *contingenter* evenire, ct aliud est A *necessaria* evenire, ct aliud cst A *infatlibditer* seu *inevitabililcr* evenire. Tam primum enim quam secundum importat ordinem cifectus ad causam in actu positam; illud quidem, quod suu causa habet potentiam nd utrumlibet; hoc vero, quod sua non potest deficere i>b ipsius causalitatc. Sed tertium communius cst utroque: quoniam ct contingentia cl necessaria sequuntur divinam providentiam positam in actu, infallibilitcr scu inevitabililcr; ct cum hoc. illa sequuntur contingenter, ct ista necessario.

IV. Ex his cnim quamvis quiescat intellectus, attendens nd responsionem in littera positam circa salvationem contingcniiac; fluctuat tamen circa connexionem praedictae infallibilitatis cum libero arbitrio, imo, ut rectius loquar, cum libero eventu ipsarum operationum quos liberas dicimus; ct similiter cum ambiguo eventu contingentium aliorum.

Cum cnim in operatione bbcra sit considerare ipsam vo- luntatum, illius causam, ct eventum, seu exeeutionero ipsius, nunc ita quod non opposite; quamvis difficile non sit salvare naturam talis causae, scilicet liberae, cum praedicta inhillibilitatc (co quia huiusmodi infallibilius nihil dat vel aufert causae ad utrumlibct; sed cum ipsa stat quod causa habeat potentiam indifferentem ad illud infallibile ct «d cius oppositum; ct propter hoc divina providentia non adimit contingentium a rebus); verum salvare praedictam inlallibilitatcm cum indifferentia seu libertate *cxccutionis* seu *eventus*, hoc opus, hic labor est. Si cnim iriïalUbDc cst me diluculo primo futuro scribere, quamvis potentiam habeam ad utrumlibct, idest ad scribendum tunc vel ad non scribendum tunc; attamen potcntui ista atque libertas non exibit in .ictum negationis scribendi, sed affirmationis, sic quod inevitabile cst quin affirmatio eveniat. Et si sic cst, cum iatn ab aeterno divina providentia iit in netu determinata respectu omnium, ct immutabilis, ct infallibilis, etc.; sequitur quod dc facto omnia incvitabiliter eveniant, quamvis quaedam contingenter, ct quaedam necessario.

V. Nobintcr autem dixi *de facto*: quia, dc possibili abso- lute loquendo, potest Deus non determinare providentiam suam ad haec vel illa futura. Sed, cum iam determinata cst, repugnat immutabilitati. efficaciae, universalitati atque certitudini suae evitabilius evenientium. Et si omnia inevi- tabiliter eveniunt dc facto, ut quid consiliamur, ct conamur ad haec magis quam illa prosequenda vel vitanda? Nihil cnim minus videtur cx hoc destrui tota pars moralis, omnis- que conatus Ecclesiae, atque exhortatio ud bonum, quam cx negatione conringentiac. Quamvis cnim negatio evituh- litatis et negatio contingcniiac non acquisalcant, ut iatn patet cx dictis *, quoad proposita tamen inconvenientia, ac- › N-®-*. quivalerc videntur. Nullus cnim consiliatur dc inevitabili; ncc aliquis conatur aut hortatur aut orat circa inevitabilia.

VI. Ad hanc dubitationem nihil scriptum reperi in s. Thoma: quoniam nullibi cum movisse hanc recolo, sed semper studuit ad salvandam contingendam. In aliis quo- que doctoribus nihil hactenus compcri ad quaestionem istam, nisi quae communiter dicuntur dc *sensu composito et diviso*, dc *necessitate consequentiae et consequentis*, dc libertate electionis divinae in aeternitate, deque natura cau- sarum ad utrumlibct in universo inventarum.

• Nue.n, v.

VII. Sed haec omnia, ut cx dictis patet, intellectum non quictant: quoniam, ut iam dictum est, non dc Deo secundum se considerato, sed secundum quod dc facto est; cl similiter non dc ipsis naturis causarum aut rerum, nec dc necessitate aut contingentia; sed *de compossibilitate inevitabilium eventuum cum contingentia ct libertate eorundem*, est quaestio. Non enim saiitfil quaesito, dicendo quod actu» eveniens est evitabilis ct inevitabilis: evitabilis quidem secundum sc: inevitabilis vero secundum quod est provisus. Licet enim hoc sit verum, tamen non solvit nodum. Quoniam actus eveniens dc facto est inm provisus ab aeterno, ct esse provisum vincit conditiones ipsius secundum sc: ct consequenter actus eveniens est simpliciter, idest omnibus consideratis, inevitabilis: ct secundum quid, idest solitarie sumptus, evitabilis. Sicut proicctio mercis tempore naufragii, est simpliciter volita, quia omnibus consideratis est volita; ct secundum quid est nolita, quia secundum sc proicctio ipsa displicet.

Nihil quoque ad propositum facit, dicere quod esse provisum nihil ponit in actu eveniente. In hoc enim exemplo manifeste apparet, nihil ad rem referre an ponat vel non ponat: esse namque volitum nihil ponit in protecta merce, ct tamen, etc.

Nec etiam evaditur dicendo quod, quia actus eveniens est provisui a Deo, ct incvitabilitas eius sequitur esse provisum ut res respective ad Deum, actus eveniens est dc facto inevitabilis respectu Dei, non autem respectu nostri. Iloe enim aequivalct nihilo. Quoniam, si de facto inevitabilis est a Deo, ergo et de facto inevitabilis est ct simpliciter, et a nobis: quoniam impossibile est a quocumque vitari, quod a Deo dc facto vitari non potest, propter ipsius summam efficaciam.

• Num.

VIII. Oportet igitur, si quaestionis huius veritas quieture debet intellectum nostrum. alterum duorum dicere: aut quod esse provisum non sequatur incvitabilitas; uut quod incvitabilitas eventus provisi non deroget cvitnbilitali eorundem eventuum. Et hoc secundum quidem, propter rationem supra * adductam, non capio quomodo possit verificari. liquet enim quod non nisi secundum quid evitabilitu salvari apparet. - Primum autem, quamvis communiter a doctoribu* destruat, dicentibus quod esse provisum, seu volitum, icu praedestinatum (pro eodem enim, quoad hanc difficultatem, omnia accipio) sequitur incvitabilitas; ego tamen, non ut opponam me contra torrentem, nec asserendo, sed stante semper captivitate intellectus in obsequium Christi, suspicor quod, quemadmodum esse provisum nec contingentiam nec necessitatem ponit in eventu proviso, ut in littera dicitur, eo quia Deus est causa suprcxcodcns. eminenter prachabens necessaria ct contingen-

tta (per hoc enim evadit ». Thomas ab illa ratione VI /e-*taphys.* hic allata: intendit enim quod proportioned Aristotelis verificantur in causis particularibus, quarum aliae sunt necessariae, aliae contingentes, aliae per sc, et aliae per accident; non autem in causa universalissima excedente necessarias ct contingentes, per se ct per accidens; quoniam ad eam spectat producere, ut effectus electos, non solum res, sed omnes rerum ct eventuum modos); ita, elevando altius mentis oculos, ipse Deus, cx sua aliori quam cogitare possimus excellentia, sic rebus eventibusque provideat. ut esse provisum ab eo sequatur aliquid altius quam evitabilitas vel incvitabilitns, ut sic cx passiva provisione eventus, neutrius combinationts alterum membrum oporteat sequi. Et si sic est, quiescet intellectus, non evidenzio veritati» inspectae, sed altitudine inaccessibili veritatis occultae. Et hoc ingeniolo meo vatis rationabile videtur: tum propter rationem praedictam; tum quoniam, ut ait Gregorius*, minus dc Deo sentit, qui hoc tantum dc illo credit, quod suo ingenio metiri potest.

IX. Nec proptcrca negandum aliquid eorum quae ad divinam immutabilitatem, actualitatem, certitudinem atque universalitatem, ct similia, spectare scimus aut cx fide tenemus, suspicor: sed aliquod occultum latere, vel ex parte ordinis qui est inter Deum ct eventum provisum, vel cx glutino inter ipsum eventum ct esse provisum, arbitror. Et sic, intellectum animae nostrae oculum noctuae esse considerans. in ignorantia sola quietem illius invenio. Melius est enim tam fidei catholicae quam philosophiae, fateri caecitatem nostram, quam asserere unquam cudentia, quae intellectum non quicunt: evidentia namque quietativa est. Nec proptcrca omnes doctores praesumptionis accuso: quoniam balbutiendo ut potuerunt, immobilitatem ac efficaciam summam ct aeternam divini intellectus, voluntatis, potestatisque insinuare intenderunt omnes per infallibilitx-tein ordinis divinae electionis ad eventus omnes: quorum nihil praefatae suspicioni obstat, quae altius quid in cis latere credit. Et vere, ri sic praedicaretur, nullus forte circa praedestinationem erraret Christianus; sicut non errat in materia Trinitatis, quia dicitur, et scribitur, cl ita est, quod occulta est humano intellectui, ct sola fides suffiat.

Optimum autem atque salubre consilium est in hac re, inchoare ab his quae certo scimus, ct experimur in nobis, scilicet quod omnia quae sub libero arbitrio nostro continentur, evitabilia a nobis sunt; ct proptcrca digni sumus poena vel praemio quomodo autem, hoc salvo, divina salvetur providentia ac praedestinatio, etc., credere quod sancta Mater Ecclesia credit. Scriptum est enim - ; *alticra te ne quaesieris; plurima enim sunt tibi supra sensus horninum revelata.* Et hoc est unum dc illis.

18. XXVU.

QUAESTIO VIGESIMATERTIA
DE PRAEDESTINATIONE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Post considerationem divinae providentiae, agendum est de praedestinatione -, et de libro vitae *.
Et circa praedestinationem quaeruntur octo.
Primo: utrum Deo conveniat praedestinatio.
Secundo: quid sit praedestinatio; et * utrum ponat aliquid in praedestinato.
Tertio: utrum Deo competat reprobatio aliquorum hominum.
Quarto: de comparatione praedestinationis ad

electionem : utrum scilicet praedestinati eligantur.
Quinto: utrum merita sint causa vel ratio praedestinationis, vel reprobationis, aut electionis^.
Sexto: de certitudine praedestinationis; utrum scilicet praedestinati infallibiliter salventur.
Septimo : utrum numerus praedestinatorum sil certus.
Octavo: utrum praedestinatio possit iuvari precibus sanctorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOMINES PRAEDESTINENTUR A DEO

t *Sent.*, dut. xt, qu- i. trt. 3J III *Cont. Gent.*, cep. cuuti; *De Verita* qu. vit «n. t; *ad Uotr*^ cap. t. lcci, m

De buOrth.,
Sed contra est quod dicitur *Rom.* vm *: *quos* -v«η.
praedestinavit, hos ct vocavit.
Respondeo dicendum quod Deo conveniens est homines praedestinare. Omnia enim divinae providentiae subjacent, ut supra * ostensum est. Ad providentiam autem pertinet res in finem ordinare. ut dictum est *. Finis autem ad quem res creatae ordinantur a Deo. est duplex. Unus, qui excedit proportionem naturae creatae ct facultatem: et hic finis est vita aeterna, quae in divina visione consistit, quae est supra naturam cuiuslibet creaturae, ut supra ' habitum ' est. Alius autem finis est naturae creatae l proportionatus, quum scilicet res creata potest attingere secundum virtutem suae naturae. Ad illud autem ad quod non potest aliquid virtute - suae naturae pervenire, oportet quod ab alio transmittatur; sicut sagitta a sagittante mittitur ad signum. Unde, proprie loquendo -. rationalis creatura, quae est capax vitae aeternae, perducitur in ipsam quasi a Deo transmissa. Cuius quidem transmissionis ratio in Deo praeexistit; sicut el in eo est ratio ordinis l omnium in finem, quam diximus ♦esse providentiam. Ratio autem alicuius iiendi in mente actoris existons, est quaedam praeexistentia rei flendae in eo. Unde ratio praedictae transmissionis creaturae rationalis in finem vitae aeternae, *praedestinatio* nominatur: nam *destinare* est mittere. Et sic palet quod praedestinatio, quantum ad obiecta, est quaedam pars providentiae.
An primum ergo dicendum quod Damascenus

D PRIMUM SIC PROCEditur, Videtur qtiod homines non praedestinentur a Deo. Dicit enim Damascenus, in II libro -: *Oportet cognoscere y quod omnia quidem praecognoscit Deus, non autem omnia determinat. Praecognoscit enim ea 9 quae sunt; non autem praedeterminat ea.* Sed merita ct demerita humana sunt in nobis, inquantum sumus nostrorum acluum domini per liberum arbitrium. Ea ergo quae pertinent ad meritum vel demeritum, non praedestinantur * a Deo. Et sic hominum praedestinatio tollitur.
2. Praeterea, omnes creaturae ordinantur ad suos fines per divinam providentiam, ut supra * dictum est. Sed aliae creaturae non dicuntur praedestinari a Deo. Ergo nec homines.
3. Praeterea, angeli sunt capaces beaiitudinis, sicut ct homines. Sed angelis non competit praedestinari, ut videtur, cum in cis nunquam fuerit miseria; praedestinatio autem est *propositum miserendi*, ut dicit Augustinus *. Ergo homines non praedestinantur.
4. Praeterea, beneficia hominibus a Deo collata, per Spiritum Sanctum viris sanctis revelantur, secundum illud Apostoli, I *Cor.* n *: *nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis.* Si ergo homines praedestinarentur a Deo, cum praedestinatio sil Dei beneficium esset praedestinis nota sua praedestinatio. Quod putet esse falsum.

e) *qu(J iit praedcinitatio; ft.* – Om. ABCEF; *tt* om. DG*.
p) *causa rct... electionis.* – *ratio rrl cauta praedcUinatiouit* (et addit D) *rcprabathnii ct electianit* ACDE, *ratio vel* e4111.1 *praeJettinationi reprob*» et *electis* B; alterum *vel om.* FG.i.
y) *coptofccre.* – *mucere codice*» ct cd. *a.* – Pro *praeJeterminat, pvacdntinat* BFG.
i) *ea.* – *ct* codd. ct cd. *a.* – Pro *praedcctermht.it, praeJatinat* BFG.

1) *pracJcftinantur.* – *praeJeterminantur* AE.
o cum *praedestinatio rit Dei bcurteium.* – Ocn. ACITIU.
r.) *habitum.* – *attentum* ABCDE.
I) *creatae.* – Om. cncu-e» et *a b.*
t) *virtut.* – *cx virtute* AIU.DEGal.
■) *lajucndo.* – Ont, ACDEFGæ
λ) *ordini*», – *ordinalium*» FO.

μ nominat *pracdeterminationem* * impositionem necessitatis; sicut est in rebus naturalibus, quae sunt praedeterminatae ad unum. Quod patet ex eo quod subdit: *non cnim ruit malitiam, neque compellit virtutem*. Unde praedestinatio non excluditur.

An secundum dicendum quod creaturae irrationales non sunt capaces illius tinis qui facultatem humanae naturae excedit. Unde non proprie dicuntur praedestinari: etsi aliquando abusive praedestinatio nominetur respectu cuiuscumque alterius tinis.

Ad tertium dicendum quod praedestinari convenit angelis, sicut et hominibus, licet nunquam fuerint miseri. Nam motus non accipit speciem

a termino a quo, sed a termino ad quem: nihil enim refert, quantum ad rationem dealbationis, utrum ille qui dealbatur, fuerit niger aut pallidus vel rubeus. Et similiter nihil refert ad rationem praedestinationis, utrum aliquis praedestinetur * in vitam aeternam a statu miseriae, vel non. – Quamvis dici possit quod omnis collatio boni supra debitum eius cui confertur, ad misericordiam pertineat c, ut supra * dictum est.

Ad quartum dicendum quod, etiam si aliquibus ex speciali privilegio sua praedestinatio reveletur, non tamen convenit ut reveletur omnibus: quia sic illi qui non sunt praedestinati, desperarent; et securitas in praedestinatis negligentiam pareret.

μ) *praedeterrui*otionem*. – *prardntinatitincm* coduc*. – l'rn fr<x-
drifnttinaia< at unum, d<tinniuata ad unum o k'4c-. pr.trdetermi
nata ad unum cdd. a b.

») *praedrtiinciur*. – *Jr.itinctur* ACDEFG.
;l *pertineat*. – *perituri* codUo.
o) *cttam li*. – *dii* FG, *d* ccUn.

Commentaria Cardinali* Caiotani

In titulo, adverte quod hic quaeritur de divina praedestinatione, non simpliciter, ex modo quaerendi, sed respectu hominum. Utrumque tamen c>t intentum. Er propterca in corpore determinat quaestionem *ait est* simpliciter; in responsionibus vero argumentorum, respectu hominum.

II. In corpore ponitur unica conclusio, responsiva quaesito affirmative, //i *Dcn est praedestinatio*; cum uno corollario in calce. – Probaturs conclusio sic. Vita aeterna, in divina visione contiMens, est lini» excedens proportionem et facultatem naturae creatae: ergo rationali* creatura illius capax, perducitur in ipsam quasi a Deo transmissu: ergo huius trammivtionn ratio in Deo praeexistit ergo in Deo est praedestinatio.

Antecedens et declaratur, distinguendo duplicem finem in quem a divina providentia creatura ordinatur, scilicet proportionatum et suprcrxcedentem : et probatur ex supradictis in qu. xij. – Prima consequentia probatur: quia ad id ad quod non potest aliquid sun virtute pertingere, oportet ab «lio transmitti, sicut vagitu a sagittante. – Secunda vero probatur: quia in eo est ratio ordinis omnium in finem, quae vocatur providentia.-Tertia autem probatur sic. Ratio rei hendac in mente actoris praeexistens, est quaedam prae-existentia: ergo ratio huiusmodi transmissionis ficnJac, est praeexistens transmissio: ergo est praedestinatio. Probaturs hoc ultimum, quin *destinare* est mittere, et *praedestinatio* est ratio huiusmodi transmissionis in vitam aeternam.

Corollarium vero est: Praedestinatio, quantum ad obiecta. est pars providentiae. Et probatur: quia providentiae divinae subiacent omnia, quoad ordinem in finem.

III, Adverte hic, quod praedestinatio ex parte actus, non

ponitur pars providentiae: quoniam actus divinus nec parti» nec totius rationem in se habet. Sed quantum ad obiecta, pars ponitur providentiae. Quoniam quodlibet trium sublectorum praedestinationi, pars est subiectoruin providentiae -: rc» est enim creatura rationali», ordo sero transmissio, finis vita aeterna; constat autem quodlibet horum partem esse totius enti», ordinis et finis cnrati, providentiae subiecti.

IV. Circa hanc partem, nota differentiam inter ». Thomae doctrinam et alios, de quorum numero est Scon». in xi distinctione Primi “. Putant enim praedestinationem proprie electionem, et consequenter actum divinae voluntati» significare. Ihc autem expresse dicitur quod actum intellectu» importât, sicut et providentia: quoniam pars est prudentiae.

Ad cuius maiorem claritatem, recolito quod divinus intellectus, nostro more loquendo, primo excogitavit ordinem eligendorum, ac mittendorum in vitam aeternam, cumque suae voluntati proposuit acceptandum; deinde libere sua voluntas illum ordinem cxequendtim degit; et uc, tertio, ordo qui prius, idest secundum se, rationem excogitati habebat, modo habet rationem statuti. Diversitas igitur opinionum in hoc consistit, quod illi ipsam electionem, quae ordinem illum excogitatum ac propositum statuit» praedestinationis nomine intclligendam dicunt: no* autem non ordinem excogitatum, sed ordinem *statutum* in ipsa auctoris mente, praedestinationi.* nomine significamus. Et quoniam divertitis hacc de vocabulis est potius quam rebus, eo quod hacc omnia requiri td praedestinationem nullus ambigit; unusquisque in suo sensu abundet, modo nominibus utamur ut plurcs,

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRAEDESTINATIO ALIQUID PONAT IN PRAEDESTINATO

l *Sent*, di»L xi. qu. f. art. i.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod praedestinatio ponat aliquid in praedestinato. Omnis enim actio ex se passionem infert. Si ergo praedestinatio actio est in Deo, oportet quod praedestinatio ponat aliquid in praedestinatis.

2. Praeterea, Origencs dicit, super illud *Kom*. i.

Qui praedestinatus est etc. ♦ ∴ *praedestinatio est eius qui non est, sed destinatio eius est qui est*. Sed l Augustinus dicit, in libro *de Praedestinatione Sanctorum: Quid est praedestinatio, nisi destinatio alicuius?* Ergo praedestinatio non est nisi alicuius existentis l Et ita ponit aliquid in praedestinato.

a) *etc.* ~ Om codkc« et *a b*. – Pro *praedeitinatione... qui* <>i. l
praedestinatio eit rcl quae ett c, *praedestinatio cil ctui (dut cil* cd- *h* l
qui est ccuri et cd. *b. destinatio du» est qui ai* cd. a.

Al *Sed*. – *l.t* l'aâ. – Port *destinatio* cCicuiui addunt *cxtitrutù* t*K-
..... «B”. l..
γ; *cjcirtcuii*. – *praeexistentis* AUGDEaF.

y1-».

<ui.
m

•v«ñ

5) *Dei*. – Om. ABCDEF.
t) *autem*. – *quidem* FG. – *est* om. c1xUc*. – dC/iw *autem ett in putcrnanic om. cd. a.*
D *active*. – *causative* B. – *est* om. ACDEF.
rj *praedestinationis*. – *huius praedestinationis* D. – Pro toeatfo. Convocatio BGa.
9) *¶* *praedestinatio*. – Om. G; *Ei talis actio est om. C: post est* B sddh *hic*.

Commontarla Cardinal!* Caiotani

1x titulo, *utrum ponat aliquid*: idest, cum dicitur. *Socrates est praedestinatus*, utrum ly *praedestinatus* praedicet aliquid ens iu Socrate, substantiale aut accidentale, ut cum dicitur. *Socrates est animal*, vel, *Socrates est albus*: aut nihil ponar in eo. «cd denominet tantum denominatione cextrinscca. sicut cum dicitur, *album ridetur*.
II. In corpore unica est conclusio, responsiva quaesito negative : Praedestinatio non est aliquid in praedestinato, sed in praedestinante tantum. – Probatur ct manifestetur conclusio. Probatur quidem sic. Providentia nihil ponit in provisiss, sed in intellectu tantum provisorio» rationem ordinis etc. ; ergo praedestinatio in mente tantum divina ponit

passionem, ut calefactio et sccatio: non nutem actiones in agente manentes, ut sunt intclligcre ct velle, ut supra . dictum est. Et talis actio est ¶Qlv„7; praedestinatio . Unde praedestinatio non ponit aliquid in praedestinato. Sed exccutio eius, quae transit in exteriores res, ponit in cis aliquem effectum.

An secundim dicendum quod *destinatio* . aliquando sumitur pro reali missione alicuius ad aliquem terminum: et sic destinatio * non est nisi cius quod est. Alio modo sumitur destinatio pro missione quam aliquis mente concipit, secundum quod dicimur *destinare*, quod mente firmiter proponimus: et hoc secundo modo dicitur Il *Machab.* cap. vi ., quod Elcazarus *destinavit non admittere illicita propter vitae amorem*. Et sic destinatio potest esse cius quod non est. Tamen *praedestinati*Oj ratione antecessionis quam importat. potest esse cius quod non est, qualitercumque * destinatio sumatur.

Ad tertiiim dicendum quod duplex est praeparatio. Quaedam patientis, ut patiatur: ct hacc praeparatio est in praeparato '. Quaedam alia est agentis, ut agat: cl hacc est in agente. Et talis praeparatio est praedestinatio; prout aliquod agens per intellectum dicitur sc praeparare ad agendum, inquantum praconcipit rationem opens ficndi. Et sic Deus ab aeterno praeparavit praedestinando. concipiens rationem ordinis aliquorum in salutem.

Ad quartum dicendum quod gratia non ponitur in definitione praedestinationis, quasi aliquid existens de essentia cius: sed inquantum praedestinatio importat respectum ad gratiam, ut causae ad effectum, et actus ad obiectum. Unde non sequitur quod praedestinatio sit aliquid temporale.

») *destinatio*. – *pratJestinsiin* BG.
■) *destinatio*. – *praedestinatio* B, *determinatio* GpF. – Pro *quod at, qui at* B.
Ii *destinatio*. – *praedestinatio* B.
p) *qualitercumque*. – *eius* P1.
t) *in praeparato*. – *in patiente* D, om. D. – Pro *Quaedam aha est, Alia ett praeparatio* codici.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS ALIQUEM HOMINEM REPROBET

! Sen!., diu. xt. qu. tv, art. i : III Conf. tient.. csp. cizun; aJ Kumj., αψ. tt, lut. «l.

an tertum sic proceditur. Videtur quod Deus nullum hominem reprobet. Nullus enim reprobat quem diligit. Sed Deus omnem hominem diligit, secundum illud 1 Petri 2, 7. Sap, xi *: *Diligis omnia quae fecisti.* Ergo Deus nullum hominem reprobat.

2. Praeterea, si Deus aliquem hominem reprobat, oportet quod sic se habeat reprobatio ad reprobatos, sicut 7 praedestinatio ad praedestinos. Sed praedestinatio est causa salutis praedestinatorum. Ergo reprobatio erit causa perditionis reproborum. Hoc autem est falsum: dicitur enim Osce xiii ♦ *perditio tua, Israel. ex te est* ; *tantummodo ex me auxilium tuum.* Non ergo Deus aliquem reprobat.

3. Praeterea, nulli debet imputari quod vitare non potest. Sed si Deus aliquem reprobat, non potest vitare quin ipse pereat: dicitur enim Eccle. vii *: *considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ipse despexerit.* Ergo non esset hominibus imputandum quod pereunt. Hoc autem est falsum. Non ergo Deus aliquem reprobat.

Sed contra est quod dicitur Malach. i *: *Iacob dilexi, Esau autem odio habiti.*

Respondeo dicendum quod Deus aliquos reprobat. Dictum enim est supra ♦ quod praedestinatio est pars providentiae. Ad providentium autem pertinet permittere aliquem defectum in rebus quae providentiae subduntur, ut supra * dictum est. Unde, cum per divinam providentiam homines in vitam aeternam ordinentur, pertinet etiam ad divinam providentiam, ut permittat aliquos ab isto line deficere. Et hoc dicitur *reprobare*.

Sic igitur, sicut praedestinatio est pars providentiae respectu eorum qui divinitus ordinantur in aeternam salutem; ita reprobatio est pars providentiae respectu illorum qui ab hoc fine decidunt \ Unde reprobatio non nominat praescien-

nam tantum: sed aliquid addit secundum rationem. sicut et providentia, ut supra * dictum est. Sicut enim praedestinatio includit voluntatem conferendi gratiam et gloriam, ita reprobatio includit voluntatem conferendi aliquem cadere in culpam, et inferendi damnationis poenam pro culpa.

At) PRIMI M ERGO DICENDUM quod DñS OHIRCS homines diligit *. et etiam omnes creaturas, inquantum omnibus vult aliquod bonum: non tamen quodeumque bonum vult omnibus. Inquantum igitur quibusdam non vult hoc bonum quod est Mta aeterna, dicitur cos habere odio, vel reprobare.

Ad secundum dicendum quod aliter se habet reprobatio in causando, quam praedestinatio. Nam praedestinatio est causa et eius quod expecatur in futura vita a praedestinis, scilicet gloriae; et eius quod percipitur in praesenti, scilicet gratiae. Reprobatio vero non est causa eius quod est in praesenti, scilicet culpae; sed est causa derelictionis * a Deo. Est tamen causa eius quod redditur in Juturo, scilicet poenae aeternae. Sed culpa provenit ex libero arbitrio eius qui reprobat et a gratia deseritur. Et secundum hoc verificatur dictum prophetae, scilicet *perditio tua, Israel, ex te*.

An tertium dicendum quod reprobatio Dei non subtrahit aliquid de potentia reprobat. Unde, cum dicitur quod reprobatus non potest gratiam adipisci, non est hoc intelligendum secundum impossibilitatem absolutam, sed secundum impossibilitatem conditionatam: sicut supra * dictum est quod praedestinatum necesse est salvari, necessitate conditionata. quae non tollit libertatem arbitrii. Unde, licet J aliquis non possit gratiam adipisci qui reprobat a Deo, tamen quod in hoc peccatum vel illud labatur, ex eius libero arbitrio contingit. Unde et merito sibi imputatur in culpam.

3) *grgtt Ikus nullum homntntn reprobat.* – Ora. ed. a. *hominem* om. codices.
β) *hominem.* – Om. ABCDEF.
γ) *ticut.* – *te habet* »<fd> B.
3j ex *te cst.* – Om. BDGa; *ett* otn. ACEF.
o *ut.* – *quod* ABCDEF. – Pro *il h* %, ET Au» ADCDI Gj.
ζ) *dtftdunt,* – *excidunt* codice*.
r.) *expectatur ~ gratiae.* – *expectatur re!participatur in futuro, et est cauta eiui quod percipitur in prscenti, scilicet gratiae. praedesti-*

natia AcUicrt gloriae od. 4. Aate *praedestnatu* codko et ex *bpeoa* legunt *in*.
0) *sed* canet *dcrrltctirmii.* – *ud quae* %B *esi causa defectu* nit* II. *sed ett scilicet permuiura causa Jotlinationb* D. *sed ett causa derelictio* pF.
i) *scilicet.* – Om. codecs. – ex *te* om. BCDEI Gj>.
a) *Ad tertium.* – IV/ *aliter* G.
λ.) *Unde, beet.* – *Ad tertium dicendum quod beet* G; idem pro *qui reprobat, reprobatus* > *Unde, licet... culpam* om. ADEpIL

Commentaria CaxNñialis Caietani

I. K titulo, *reprobare* in communi significat repulsionem alicuius tanquam indigni: in proposito autem, indignitas ista attenditur respectu vitae aeternae.

II. In corpore duo facit: primo, respondet quaesito affirmative, determinando quaestionem j h *est*; secundo, ibi: *Sic igitur*, determinat quaestionem *quid est* *. Et quamvis hoc non fuerit directe quaesitum, quia tamen propria causa d/icr/est *quid est*, ut in II *Poster.* - dicitur, merito utrumque simul determinatur.

III. Quoad *primum*, est haec conclusio: Deus aliquos reprobat. – Probatur. Ad providentiam pertinet permittere aliquem defectum in rebus illi wbicctis: ergo ad providentiam divinam pertinet permittere aliquos a sita aeterna deficere: ergo aliquo» reprobare.

Antecedens patet ex dictis. Prima vero consequentia probatur: quia ad disinam providentiam pertinet ordinare homines in sitam aeternam. Secunda nucem quia hoc nihil aliud est quam reprobaro

G nom. vi

Cap.ii.j.-uri.j

IV. Circo hunc rationem dubium occurrit, quoniam tuta vi* cius non infert intentum. Aut enim intendit inferre quo4 reprobatio, seu permixtio defectus 4 viu aeterna, recte infertur cx hoc, quod provisoris est permittere, aut intendit quod cx hoc recte infertur quod permissio, -> est. pertinet ad providentiam. Et cđ quidem intendit hoc sccondum. non ri**p«indct quaerito: quoniam cx hoc non habetur quod Deu» aliquos reprobat; sed quod, vi reprobat, reprobare ad providentiam suam spectat. – Si autem intendit primum, tunc ratio oihil valet: imo committitur sophisma Consequentis, dum arguitur a providentia in communi, respectu fini» in communi, ad providentiam respectu huius tinis, scilicet vitae aeternae. Quamvis enim ud providentiam universi exigatur pennissio alicuius detectus; ct similiter providentiae in communi non repugnet permittere aliquos defectu». non tamen omnis providentia hoc exigit, ut patet dc providentia necessariorum, ut sic. Et tamen littera infert, ac si ilLi propositio, scilicet, *ad providentiam pertinet permittere*, cjuct universalī*.

V. Ad hoc breviter respondetur, quod prime* tonsus est directe dc intentione litterae quoniam *ic respondet quaesito. Nec oportet proptcrca sophisma aliquod admittere, nec

ili.i propositione ut simpliciter universali uti: sed universali *tn materia dcfectibili secundum se*. Ita quod sensus est: Ad providentiam rerum secundum se defcctibihum a line, spectat permittere, etc. Et tunc optime sequitur. Ergo providentia divina habet hunc actum, scilicet permittere aliquo* deficere a vita aeterna; quoniam creaturae rationales *unt dcfctibUca ab hoc lme. – Et *i quaeras lundamcnium illius praemissae, scito quod c*t suavis dispositio rerum provisarum. Ex hoc enim quod providentia suaviter disponit, dcfctibili.i suis viribus relinquit et sic eveniunt defectu*.

VI. Quoad *secundum* *, tria dc reprobatione dicit. *Primo*, ' *d.* »■«... quod est par» providentiae. Et probat hoc cx proportionolitate ad praedestinationem. – *Secundo*, quod non est tantum praescientia. Et probat hoc cx suo tuto, scilicet cx providentia, quae manifeste addit supra praescientiam. – *Tertio*, quod includit voluntatem permittendi casum, ct puniendi culpam. Et probat hoc rurxuv cx proportionalitate ud praedestinationem, in hoc quod illa respicit ct id quod est pravcenti* sacculi, et quod futuri, etc.

Ex hi» autem facile colligitur quid c»l reprobatio; quod scilicet c»t *praescientia, cum voluntate permittendi culpam, ct damnandi propter culpam*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PRAEDESTINATI ELIGANTUR A DEO

I SraU dint. «r. an. 3} *De l'crit*, qu. n., «h. a; *ad Ram*. op. n, k-?. >.

i w v ^ Æ ^ p Quantum sic proceditur. Videtur quod Pracdestinati non eligantur a Deo. Dicit jtféjgvvj enim Dionysio*, iv cap. *de Div. Xom.* *, ^*****^ **quod**, sicut sol corporeus non eligendo omnibus corporibus lumen immittit, na et Deus suam bonitatem. Sed bonitas divina communicatur praecipue aliquibus secundum participationem gratiae et gloriae. Ergo Deus absque electione gratiam ct gloriam communicat. Quod ad praedestinationem pertinet.

2. Praeterea, electio est eorum quae sunt. Sed praedestinatio ab aeterno est etiam eorum quae non sunt. Ergo praedestinantur aliqui absque electione.

3. Praeterea, electio quandam discretionem * imponat. Sed Deusru// *omnes homines salvos fieri*, ut dicitur l *Tim*, u*. Ergo praedestinatio, quae praeparat ordinat homines in salutem, estabsque electione.

Sed contra esi quod dicitur *Ephes.* i *: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*.

Respondeo dicendum quod praedestinatio, secundum rationem, praesupponit electionem; et electio dilectionem. Cuius ratio est, quia praedestinatio,

ut dictum est ♦, est pars providentiae. Providentia autem, sicut et prudentia, est ratio in intellectu existons, praeceptiva ' ordinationis aliquorum in finem, ut supra * dictum est. Non autem praecipitur aliquid ordinandum in finem, nisi praeexistente voluntate finis. Unde praedestinatio aliquorum in salutem aeternam praesupponit, secundum rationem, quod Deus illorum velit salutem. Ad quod pertinet electio et dilectio. Dilectio quidem, inquantum vult cis hoc bonum salutis aeternae: nam diligere est velle alicui bonum, ut supra * dictum est. Electio autem, inquantum hoc bonum

aliquibus prae aliis vult, cum quosdam reprobet ‘, ut supra * dictum est.

Electio tamen et dilectio aliter ordinantur in nobis ct in Deo: eo quod in nobis voluntas diligendo ' non causal bonum; sed ex bono praeexistente incitatur ad diligendum. Et ideo eligimus aliquem, quem diligamus: et sic electio dilectionem praecedit in nobis. In Deo autem este converso. Nam voluntas eius, qua vult bonum nlicui diligendo, est causa quod illud bonum ab eo prae aliis habeatur. Et sic patet quod dilectio praesupponitur electioni, secundum rationem; et electio praedestinationi. Unde omnes praedestinati sunl electi ct dilecti.

Ad primim ergo dicendum quod, si consideretur communicatio bonitatis divinae in communi, absque electione bonitatem suam communicat; inquantum scilicet nihil est, quod non participet aliquid de bonitate eius, ut supra - dictum est. ‘Qa-r m.*. Sed si consideretur communicatio istius vel illius boni, non absque electione tribuit: quia quaedam bona dat aliquibus, quae non dat r aliis. Et sic in collatione gratiae ct gloriae attenditur electio.

Ad secundum dicendum quod, quando voluntas eligentis provocatur ad eligendam a bono in re praeexistente, tunc oportet quod electio sil eorum quae sunt; sicut accidit m electione nostra. Sed in Deo est aliter, ut dictum est-. Et ideo, sicut dicit Augustinus ♦: *eliguntur a Deo qui non sunt. neque tamen errat qui eligit*.

Ad tertium dicendim quod, sicut supra * dictum *Qw v»..n est, Deus vult omnes homines salvos fieri *antede-* *cedenter*, quod non est simpliciter velle, sed secundum quid: non autem *consequenter*, quod est simpliciter velle.

a) *itandam disertiiancin.* – *distinctionem quandam* B. *direnatio-* *nem* ^*uandam ceteri*.

f) *ēnae__ est.* – o ma/t *praeordinat in salutem* B, fuar et eU mn. G. y) *praeceptiva.* – *pracc*mcrliva* C, – Pro *ordinationis, ordinis* II. – Pro *praecipitur, praeconcupitur* »C.

8) *aeternant.* – One co&x i.

1) *reprobet.* – rodicca ct .p b.

♦) *Jiligcnao.* – *dihpcndi* ik – Lirai pro ^*nem diligamus, ^uem dr-* *tigimus.*

*.l *dat.* – o p p p μ & i* B.

igitur Deus in hominibus, quantum ad aliquos, quos praedestinat suam repraesentare bonitatem per modum misericordiae, parcendo; et quantum ad aliquos ”, quos reprobat, per modum iustitiae, puniendo. Et haec est ratio quare Deus quosdam eligit et quosdam reprobat. Et hanc causam assignat Apostolus, *ad Jtom.* ix -, dicens: *volens Deus ostendere iram* (idest vindictam iustitiae), *et notam jacere potentiam suam, sustinuit* (idest permisit) *in multa patientia, rasa irae apta in interitum. ut ostenderet divitias gloriae suae in rasa misericordiae, quae praeparavit in gloriam.* Et n 7777/, u - dicit: *in magna autem " domo non solum sunt rasa aurea et argentea, sed etiam lignea et fictilia; et quaedam quidem in honorem, quaedam in contumeliam.*

Sed quare hos elegit in gloriam, et illos reprobavit, non habet rationem nisi divinam voluntatem. Unde Augustinus dicit, *super Ioannem* *: *quare hunc trahat, et illum non trahat, noli relic diiudicare, si non vis errare.* Sicut etiam in rebus

naturalibus potest assignari ratio, cum prima materia tota sit in se uniformis, quare una pars eius est sub forma ignis, et alia sub forma terrae, a Deo in principio condita: ut scilicet sil diversitas ” specierum in rebus naturalibus. Sed quare ° haec pars materiae est sub ista forma, et illa sub alia, dependet ex simplici divina voluntate. Sicut ex simplici voluntate artificis dependet, quod ille lapis est in ista parte parietis, et ille in nliu: quamvis ratio artis habeat quod aliqui sint in hac, et aliqui sint ” in illa.

Neque tamen propter hoc est iniquitas apud Deum, si inaequalia non inaequalibus < praeparat. Hoc enim esset contra iustitiae ralionem, si praedestinationis effectus ex debito redderetur, et non daretur ex gratia. In his enim quae ex gratia dantur, potest aliquis pro libilo suo dare cui vult, plus vel minus, dummodo nulli subtrahat debitum. absque praeiudicio iustitiae. Et hoc est quod dicit Paterfamilias, Matt, xx *: *tolle quod tuum est, et rade. An non licet mihi quod volo, facere?*

ζΓ; fra/deit/ear. - *prMdmiauavif* UDE.
V.j cdiqvj, - *ah'M* B.
H) *digit.* - *degit* ACDx
»> mj/pu *autem.* - *autem* omittunt Pi.
xx) *ut tcilicet sit direnitar — ut fit direnital* 1.1, *ut tic tlt di-rcrdtaa* PG et eJ. b.
aa) *Sed quart.* - *Quare autem* ABCDE,

ille ljj-u *ctt.* - *hic lapi» ut* endtee». *life* lα/ú eat cJJ. a.b. - M«» pm *ille, hic* ABCDEF.
T») *unt.* - Ota. „oJ/cc», - P«nt *iu* Hla G jdJit; *Ad hoc reddit IpOttott dumfi»* ZfoM.it *at ntm habef fffjntatrm* («eq. vxouuni qinaque Ihcen») *ex eadem manafacere aliud quidem rat in honorem. ahud trro in amlumliam.*
;t1 *Inaequalia uon tnaequallbui. - arqualibui inaequalia ft.*

Commentaria Cardinalis Caietani

Tijil v> in corpore declaratur. - In corpore tria facit: primo, declarat titulum; secundo, tractat tres opiniones circa quaesitum -; tertio, respondet quaesito *%
II. Quoad *primum*, distinguit quod praedestinationem causari << praesciti» meritis, potest intolligi dupliciter. Primo, cx parte actus: et sic nulla est quaestio. Secundo, ex parte effectus: et sic vertitur in dubium. Manifestatque hanc distinctionem, cum sui» membris, cx divina voluntate. quoniam ipsa clauditur in praedestinatione. Eadem siquidem distinctione uti oportet, cum dc causa quare Deu» velit aliquid, quaestio est, ut cx supredicti» patet. Et littera est clara.

III. Quoad *secundum*, prima opinio est Origcnis, dicentis praeterita ante hanc vitam merita animarum, cautam CMC praedestinationis. - Et confutatur auctoritate Apostoli: *aim nondum boni aliquid egissent* etc.

Secunda est Pelagianorum. dicentium quod merita praexistentia in huc vita, sunt ratio praedestinationis, quiu initium beneficiendi cx nobis est. - Sed haec confutatur auctoritate Apostoli, quod *non sumus sufficientes cogitare* etc.: constat enim quod cogitatio est primum cx nobis initium cooperandi bene.

Tërth Opinio est. quod merita futura, in hac tamen vita, sunt causa praedestinationi». Et nd hanc opinionem reducitur opinio retractata nb Augustino-, scilicet quod fides futura fuit ratio praedestinationis Iacob, magis quam Esau. - Sed hanc opinionem confutat Auctor in littera mc. Si nliquid cx parte nostra esset causa praedestinationi», illud non clauderetur sub praedestinationis effectu : sed totum quod invenitur in bono usu gratine, est effectus praedestinationi».· ergo nihil quod e»t in bono usu gratiae, est causa praedestinandi. - Probatur destructio consequentis sic. Non est distinctum id quod est u causa secunda, et a causa prima: ergo non est distinctum quod est cx libero arbitrio, et praedestinatione: ergo id quoti est per liberum arbitrium, est ex praedestinatione. Prima consequentia nunci facta probatur; quia divina providentia producit effectus per operatione» causarum secundarum.

IV. Circa hanc partem adverte, quod llenricu» de Gun

davo, *Quodl.* IV. art. 19, et Quod/. VIII, art. 5. tenet opinionem satis propinquum huic modo confutatae, dicens quod bonus usus, non gratiae, ut praecedens dixit opinio, sed liberi arbitrii. est causa praedestinationis. Et quoniam rado (acta in littera directe militat contra talem opinionem, idcirco conatur solvere tum, et probare suam opinionem. Et suam quidem probat auctoritate Augustini; *venti de acultissimis meritis* etc., ut habe» α Magistro, xij dist. ·· Deinde ratione, tripliciter. Tum quia electio praesupponit disparitatem eligendi a reprobando. Tum quia iustitia semper est conus misericordiae: et sic aliquam congruentiam cx parte praedestinandi oportet inveniri, ad misericordem praedestinationem. Tum quia reprobationis est aliqua causa cx pane nostri: ergo et praedestinationis.

Rationem autem praesentem arguit, negando quod cx indhtinctione eius quod est ex libero arbitrio et divina gratia, sequatur quod id quod est cx parte liberi arbitrii, totaliter claudatur »ub praedestinatione. »eu eius effectu. Quoniam itat indistinctum esse bonum usum liberi arbitrii qui est a gratia et libero arbitrio, et tamen ipsum esso quodam modo a libero arbitrio, quo non est a gratia. Et dc. co modo quo est noster et non gratiae, potest c'se causa praedestinationi*. Quod autem bonus usus liberi arbitri» aliquo modo sit ipsius, quo non est gratiae, patet auctoritate Augustini, super illud *Adiuva nos, Deus, salutaris noster**, ubi xult nos cooperari gratiae.

*Fsww,

V. Ad haec, quoniam manifeste eiusdem est difficultatis lineae opinio cum recitata in littera, breviter nunc est dicendum. Et ad auctoritatem Augustini Magister respondet ”, · Lee® dicens cam retractatam m <imili. Et bene dicit: quoniam expresso ipse Augustinus hanc retractationum suarum regulum tradidit·, ut sententia alicubi retractata, ubique in operibus suis retractata censeatur.

Ad rationes autem dicitur, quod dectio supponit »liketionem, cx qua c« disparitn». Sed dilectio non est extra praedestinationem. - Iustitia quoque in primi» effectibus, non in ordine ad creaturas, sed bonitatem et sapientiam divinam, comes est requirenda. - Nec c*t idem iudiaum dc reprobatione et praedestinatione. Quoniam in reprobi-

• *Ct.* «us. tn.
·· (X Dun. »L

• *Hetrxcilat*^hb.
I, cap. tun.

· Lee®

i.vu.
Lb. I, GSp-W.

tionc est aliquid extra totum reprobationi* effectum. scilicet culpa non sic autem est ia praedestinato. In quo lotum ordinant ipsum in vitam octcrnnm , est pruccdrtinntioints clfcctu*.

Et cx hoc apparet error solutionis allatae. Videtur enim quod i»tc idem fecit iudicium de gratia gratum laciente, dc qua loquitur Augustinus, et dc qua vcrificaiur quod bonus utut liberi arbitrii aliquo modo est n nobis, quo non est a gratia; et dc gratia praedestinationi», idest gratuita prae-destinatione; cum tamen distent plus quum caelum ct terra. Quoniam sub i*ta cadunt non «otuin actu* caritatis, sed omnes eorum modi, ct gratuita auxilia, et breviter, ut m littera dicitur, omne ordinari» praedestinatum in vitam ae-ternum. El sic, cum bonus usus liberi arbitrii, prout est n nobis, sit unum dc his quibus ordinamur in vitam ae-ternam (quin ordinamur ut, libere cooperando bene, illam consequamur); sequitur quod non solum ipse bonus usus liberi arbitrii, sed etiam modus quo est a nobis, cadat sub praedestinatione; quamvis non codât sub gratia gratum faciente. Et vie, cum in littera dicitur non esse distinctum quod est α libero arbitrio ct praedestinatione, tntcllicndum est non solum quoad ipsum actum, sed etiam quoad omnem modum eius: ac per hoc, dc omnimoda distinctione in-terpretandum «t. - Et sic »it fini» opinionum.

VI. Quoad *tertium* -, respondet quaesito cum distin-ctione, tribu» conclusionibus. *Distinctio* est: Etlcctu* prae-destinationis potest sumi dupliciter: scilicet in communi, vel in particulari. Et non intendit dc communitate ct singularitate secundum praedicationum. *cd secundum totali-tatem ct partitionem : ita quod per *commune* intendit prae-destinationis totum ctlexum, stve in omnibu», sive tn aliquo uno praedestinato ; per *particulare* ver-» intendit partem aliquam totius clfcctu* praedestinationi», in aliquo uno prae-destinato particulari, sive etiam in omnibu» in communi; hoc enim nihil refert nd propositum.

Pruna ergo conclusio c>f Ellectus porticuhirc» prae-de-destinationi» nihil prohibet habere causam, sic quod alter al-terius sit causa, ct c converso. - Declaratur: quia posterior est finii prioris; et prior vclut materia posterioris, ut me-ritum praemii, etc.

Secunda vero conclusio est: Totus effectus praede-stinationi* nullam habet esuram cx parte nostra - Probatur: quia tutum m nobis nos ordinans in vitam nelernani, est praedestinationi» cticctu»; quia etiam ipsa praeparatio, iuxta illud: *converte nas. Domine, ad te, ct convertemur.*

Tertia autein condusia est: Totus ctfectus praedestina-tinnisi habet pro causa divinam bonitatem. - Probatur: quin ipsa est ct ultimus illius finis, ct eiusdem prima ratio, tan-quam primum movens voluntatem divinum ud praede-stinandum.

VII. Responsio ad tentum, quoniam multa continet, et singula fere verba impugnata sunt nb Henrico * et Aureolo -, distincte tractanda ne examinanda est. Tria igitur in hac rc*pon*tionc facit: primo, causam reprobationi* ct praedestinationis in communi assignat; secundo, causam carundcm in lingulari, ibi: *Sed quare hos elegit* -; tertio. directe respondet argumento, ibi: *Neque tamen* etc. -.

VIII. Quoad *primum*, intendit hanc conclusionem. *Deus homines quosdam reprobat, ct quasdam praedestinat, ut bonitas sua repraesentetur ct per modum misericordiae parcitivae, ct per modum iustitiae punitivac.* Prohatque hanc dupliciter: primo, ratione; secundo, auctoritate Apo-stoli, *ad Hum.* ex. ct *ad Tim.* II.

Ratio sumitur cx proportionali similitudine universi, ct generis humani in ordine ad sitam aeternam. Et consistit in hoc, quod, quemadmodum bonitr* divina est causa fi-nali» perfectioni» universi, et aie cx ea habetur ratio diver-litatis graduum rerum secundum summum ct infimum, ct permissionis malorum; ita ex eadem habetur ratio disersu-rum graduum in genere humano, secundum misericordiam parcendo, ct secundum iustitiani puniendo. - Et declaratur assumptum. Quia bonite* divina eat tinis omnium ut rc-pracschnibiilis per ca; et cum sit una ct simplex, nec aliqua creatura ad eius simplicitatem pertingere possit, oportet ul diversis rebus repraesentetur. Et comequcntcr, si universum

perfecte. infra latitudinem tamen creaturae, debet illam re-praesentare. oportet cx omnibu» constare gradibus ab imo usque ad suminum. Et *t haec debent conservari, multa oportet mala permittere, ut superius declaratum fuit.

IX. Circa hanc rationem, quatuor occurrunt impugnata. *Primum* est proponio inter genus humanum et universum. \rguit enim hoc Hcnricu», dicans debuisse fieri proportio-nem inter unisonam creaturam rationalem et universum. Salvatur namque repraesentatio disinac bonitati» in iustitia punitive respectu daemonum. et sic ratio in hominibus nihil valet.

Secundum est proportio inter gradus universi ct gradus hominum. Non est. inquit Hcnricu», pur de ei* ratio: quo-niam omne» species universi aunt de perfectione per >c uni-versi; non autem omnes specie» actuum moralium. - Quod probatur*, quia nullus defectus sive culpaе sive poenae, pertinet per se aJ perfectionem universi; constat autem multos actus morales, ut mendacium, furtum, ct hi* similia, mali culpaе esse species.

Tertium est applicatio iustitiae ad reprobos. Salvatur enim HKtitia, inquit Aurcolu». in praedestinatis; iuxte illud Apostoli * *quam reddet mihi Dominus m illa dic, iustus* .ΟΠ·^«^·iv, *index.*

Quantum eat causalitas finali» attributa iustitiae puniti-vae, respectu reprobationis in communi. Contra hoc enim arguit uterque. Henricus quidem, quia non videtur ratio-nabile ut Deu* furi peccata permittat, ut ea postmodum puniat. Imo in hominibus videmus quod qui permittit ali-quem peccate, si posset eum prohibere vel impedire, peccat.: Non igitur hoc attribuendum est Deo. - Et confirmai hoc Aureolus. Quis non sunt facienda mala, ut veniant bona' sed reprobatio absque omni demerito, est mala: ergo non est a Deo facienda propter hoc solum, ut appareat in sua loititia bonitas. - IVuetcrea, inquit Aureolus, iustitia pu-nitive non est per se intentu, sed tantum cx suppositione culpaе punibilis. Ergo ipwi non est principalis causa repro-bationis. sed peccatum prius ipsa, Et rursus.1 ergo nulla necessitas c*t ut aliquid fiat in universo, ad hoc ut iustitia puniti»a elucescat.

X. *Ad primum* horum dicendum est quod, licet potuisset tota creatura rationalis poni ul universum. rationabiliter umeo \uctor genu» humanum poiuit. non quia duo uni-serra constituent homme» ct angeli; sed quoniam dc facto constat quosdam hominum reprobari ct quosdam praede-iteri, tanquam ipsum genu* humanum cuiusdam universi cx tot gradibus constanti* rationem habeat. Et quod htec >it mens litterae, insinuant illa verba. Si *igitur cunudere*^ *mus totum genus humanum, ut tatam rerum universita-tem.* Ex nota siquidem conditional! innuit quod non tam cx vi rationi», quam cx facto poponionabiatcm hanc exercebat.

Ad secundum dicitur, quod arguens forte somnians hoc obieci huic litterae: nusquam enim repentur tali* pro-portio facta.

J.f *tertium* vero dicitur dupliciter. Primo, quod non cx relucencia iustitiae, sed *iustitiae talis*, reprobationem littera infert. 1'ait: nutem non vahntur m praedestinatis. - Secundo dicitur, quod etiam cx ratione iustitiae potest inferri re-probatio. Quoniam iustitia proprie dicitur opus in quo maxime ipsa relucet, ct mino* misericordia: sicut c con-verso misericordia absolute dicitur. ubi quasi totum iptiu* i est, parvum relinquens locum iustitiae. Et sic. licet in prae-destinati» aliquid iustitiae solvetur, ut abundantia tamen eius reluceat, reprobatio fit

XI. *Ad quantum*, ut bene intcUigalur responsio, ct ». Thomae doctrina, praelibare oportet quod in reproba-tione sunt tria: permissio peccati, ipsum peccatum, ct aeterna punitio. Nec haec tria «uni effectus reprobationis divinae, quemadmodum omne ordinans in vitam aeternam erat clfcctu* praedestinationi» -. Propter quod non possumus . <X tua. ». hic recte dicere, *totum qfectlim reprobationis vel partem*, ut dittinxtmu* * dc clfcctu praedestinationis: sed detumus, . <X aea. m. cautius loquendo, dicere, *totum quod est in reprobatione*, vel, *id quod est in ea ex virtute reprobantis*. Et tunc scito quoti, apud divum Thomam, ut patet super ix cap. Episto-lae *ad fiant*. ., diversa est sententia dc causa praedestina- ' Lk*. m.

tionis», et reprobationi». Quoniam ultimus effectus reproba-
tionis», scilicet punitio, habet causam ex parte reprobati,
scilicet culpam, cuius nullo modo Deus est actor: prnede-
siinationis!» nutem ultimi effectus, scilicet bcutitudinis, licet
«it aliqua causa in nobi», scilicet meritum, id tamen totum
est α praedestinante. Et sic, si de effectu toto utriuique,
scilicet reprobationis et praedestinationi», o(sermo, nulla
de peccato quaestio inseri debet: sed de his tantum quae
a reprobante et praedestinante sunt, quae bona oportet
esu. Et de hi» dicitur, quod divina bonitas eorum causa
est. Si autem est sermo *dc toto eo quod in reprobo in-
venitur*, sic aliquid est a Deo atque divina bonitate; aliquid
vero nec λ Deo, nec propter divinam bonitatem, imo evenio
est ab illa, ut patet de peccato mortali. Et ideo, licet prae-
scientia meritorum non concedatur causa praedestinationis,
praescientia tamen demeritorum causa quodam speciali
modo e»t reprobarioni». Quin propter demerita praescitu,
ncc a se praeparata, statuit Deus u »c quosdam perpetuo
puniendos; ut sua bonitas etiam in tali iustitia participetur,
atque sic modi illam participandi, α sua sapientia statuari,
impicantur.

Cum igitur relucencia divinae bonitatis in iustitia puni-
tive, finis et ratio reprobationis in littera dicitur, referen-
dum est ad ipso* clfectus reprobationis, scilicet permissio-
nem peccatorum, et poena» culpae praeparatas vd reddi-
tas; et non quoad peccatum. Non enim fini» ciu» est bonum
aliquod, ut ex iupradictis patet. Ncc ad ip»o» effectus *ic
referendum est, ut aliae causae singulorum excludantur; ut
adversarii intellexisse videntur, et ideo decepti sunt. Quo-
niam, ut in littera expresse dicitur, permissionis malorum,
conservatio diversorum est causa. Et, ad mala culpae ap-
plicando, suavi» dispositio creaturarum rationalium et do-
minum, manifeste est causa permissioni» peccatorum, dum
homines quidam relinquuntur in manu proprii consilii.
Punitionis quoque culpa, quae nullo modo est e Deo, est
causa demeritoria. Unde omnia argumenta tarn llenrici
quam Aureoli, α falsa interpretatione huii» litterae proce-
dunt; dum rduccnriam divinae iustitiac finem reprobationis
effectuum, excludendo alias causa» et praecipue culpam,
intellexerunt e s. Thoma poni. Cuius oppositum iam ma-
nifestavimus.

XII. Singillatim igitur respondendo, ad primum* dicitur,
quod alius est ordo inter effectu* praedestinationi», et effectu.*
reprobationi». Non enim posterior e»t finis prioris, quem-
admodum ibi praemium est finis meriti, non enim dicimus
quod ideo Deu» permittit peccata, ut puniat; sed dicimus
quod permittit et punit propter relueentiam iustitiac suae.
Et quia hoc est totus reprobationis ctfectus. idcirco repro-
bationis ratio divina iustitia merito dicitur. – Nec est verum
quod quicumque potens impedire peccatum alterius, peccat
»i permittit. Hoc enim non habet locum nisi in eo qui
tenetur ad impediendum; ut in regimine etiam humano
experientia docet: multa enim suavitas regiminis deperiret,
si permissio non esset licita.

Ad confirmationem vero Aureoli dicitur, quod repro-
batio quoad ultimum effectum, idest punitionem, dato quod
esset mala sine omni demerito; quoad primum tamen,
scilicet permissionem demeriti, etiam si nulla tilia subesset
causa nisi relucencia iustitiac divinae, mala non esL Quo-
niam permissio ipsa nihil adimit cadenti de bis quae sibi
debentur; sed tantum gratuitum negat amorem Dei, ad
tenendum ne cadat. Unde, cum permissio secundum se
non sit mola, et relucencia divinae bonitatis in iustitia puni-
tive sit magnum bonum, si ad nihil aliud pernrisio or-
dinaretur, adhuc bona esset. Negandum est ergo et quod
reprobatio, quoad primum eius effectum, seclusa omni alia
causa, esset mala; et quod reprobatio, quoad omne* eius
effectus, ponatur ænobis sine omni alia causa, ut iam potet
ex dictis .

Ad ultimum dicitur, negando assumptum: scilicet, *iustitia
punitira non est per se intenta*. Non enim uno modo di-
citur *per se intentum*: aliquid est enim *per se primo* inten-
tum; et aliquid *per se non primo*. Id enim est per se
primo intentum, quod, bonum cum sit, in se intentionem
omnium ud ipsum quomodolibet facientium adaequat' idest,

quod tam ipsum, quum omnia ad ip»um quomodolibet
concurrentia, intenduntur ob eo respectu cuius est per se
primo intentum. Id autem dicitur per se non primo inten-
tum, quod in se quidem bonum est ac intentum, *cd ex
aliquo nullo modo intento occadonntur. Et de horum nu-
mero e»t iustitia punitive, quae ex peccatis puniendis occa-
sionem habet. – Quod autem huiusmodi perfectiones ma-
lum culpae praesupponentes, per se intentae sint et dicendae
sint, relucencia divinae bonitatis in passione Christi testatur.
Constat enim eam per se intentam esse a Deo, dum per
ipsam intenta fuerit tota latitudo felicitatis omnium pure
hominum praedestinatorum, et gloria sui corpori», cum ce-
teris quae sibi et aliis meruit. Et tamen ex malo culpae
occidentium ipsum, occasional! oportuit.

Unde neutra consequentia aliquid valet. Et de prima
quidem sati* patet. De secunda quoque sollicitari non opor-
tet: quoniam manifeste liquet qu<»d propter haec bona ex
male» culpae occasionata. multa in universo rationabiliter
fieri expedit. ut patet in exemplis adductis.

XIII. Quoad *secundum* .i. intendit hanc conclusionem: -ex »*».«*
*Causa quare Deus istos praedestinat, illas reprobat, est
sola Det voluntas*. Et probat eam auctoritate Augustini;
atque proportionali similitudine ad parte* ac situ* mate-
riae, tam in naturalibus quam artificialibus, ut clare patet
in littera.

XIV. Circa hanc partem, tria occurrunt impugnata .i. .i λ «»i» λ .» .i.
Primum est ipsn conclusio; secundum eat exemplum na-
turale, tertium, exemplum artificiale.

Contra exemplum quidem ulrumque obiicit Henricu*
primo, quia in partibus materiae, sive orti sive actori na-
turae sublecti», aequa est ratio: in hominibus autem istis
et illi» e t ilispar ratio, aliter disposito hoc quam illo,-Au-
reolus deinde, quia huiusmodi parte* materiae carent sensu,
ac experientia boni et mali; homines autem isti et illi
experiuntur et bona, et mala poenae. Et propterea non
est par ratio quoniam in exemplis sola voluntas sufficit,
quia nulli fit iniuria; in proposito autem non sullicit, quia
fit iniuria patientibus et «filictis.

XV. Contra conclusionem quamvis arguat Aureolus ac
Henrietta, quia tamen non alia tangitur difficultas quam du-
dum discussa et manifestata .i., pertransire expedit. Non enim
haec conclusio aliud intendit nisi quod, stantibus supni-
dictis, scilicet causis reprobationis et praedestinationis in
communi, nulla esc causa quare illae causae cum suis ef-
fectibus magis applicentur ad hunc hominem quam ad
illum, nisi divina voluntas. Quare enim hunc permittat
cadere, illum vero teneat ne cadat, ex sola ciu* voluntate
dependet. Quare vero hunc puniat, non ex sola Dei vo-
luntate dependet, sed ex demerito huius, ut diximus de
punitione reprobatorum in communi. Unde, concludendo
quare in hoc reprobationi» effectus primus, et non in illo,
sola Dei voluntas est causa. Non enim ex divina bonitate.
aut ex inaequali dispositione (quoniam nulla est ante pri-
mum effectum, ut in corpore articuli probatum fuit, contra
Henrici positionem ratio habetur quare in hoc magis .i.λ.<««./»
quam in illo, hic ponatur effectus.

XVI. Ex his autem patet primo solutio obiectionum
Aureoli .i. Quoniam impugnat quod nunquam somniavi-
mus, scilicet quod Deus, pro libito voluntatis suae, magis
hunc qanin illum punit et affligit; putans hoc intendisse
litteram hanc, et exempla adducta, cum tamen ad primos
effectus, scilicet permissionem et dilectionem, omnia respi-
ciam. – Patet quoque responsio ad Henricum. Quoniam
ante primos ctloctus praedictos, aequae sunt dispositi isti et
ili»; sicut partes materiae primae, et lapidex respectu do-
mus. etc.

XVII. Quoad *tertium* .i., respondetur argumento, non esse .i. Ct t h.
iniquitatis aequalibus inaequalia praeparare in gratuiti*,
sed in debitis. Et confirmatur auctoritate Pntrislumilias,
Matt. xx.

XVIII. Adverte hic. quod tam Henricu» quam Aureolus * Mj M» ■««.m
hunc passum reprehendere conantur, quia reprobatio non
est de numero gratuitorum. Punire enim non est gratiae,
sed iustitiac: in iusti» autem locum non habet verbum
PatriUamilia».

* Ct nio. tx.

* SiGU prxC.

Sed nd hoc i-icillirna est responsio. Reprobatio enim, ut iam · dictum luit, quoad ultimum cifcctuin, idest punire, iustitiae actum excreet; in qua. ut express littera dicit, non licet unicuique turcere quod vult. Quoad primum num tem effctum, idest permissionem peccati, etc., negationem actus misericordiae seu gratiae excreet. Et quia non solum

gratuitum est dare maiorem vel minorem gratiam sed simpliciter dare et non dure illam infra Latitudinem gratuitorum comprehenduntur; idcirco reprobare et praedestinare inter gratuita mento connumerantur, quamvis diversimode, ut patet ex dictis ·. Et proptcrca optime ad ea sententia Patris- * M*. familias est applicata.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PRAEDESTINATIO SIT CERTA

i *Sent.*, *dm.* XI. qy. m; /*k Verif* qu. nt art. Qund/. XI. qv. «»; XH. qu. ui.

sex tum bic procedit lh. \-iitetur quod praedestinatio non sit certa. Quia super

^*Poe*·l,] *' *tene* 4”^o^ *habes*,f*U'* *alius* ^^^^*accipiat coronam tuam*. dicit Augusti* nus *» <luod *alius non est accepturus, nisi iste per-diderit*. Potest ergo et acquiri et perdi corona, quae est praedestinationis effectus. Non est igitur praedestinatio certa.

2. Praeterea, posito possibili, nullum sequitur impossibile. Possibile esi autem aliquem praede-stinatum, ut Petrum, peccare, et tunc occidi. Hoc autem posito, sequitur praedestinationis effectum frustrari. Hoc igitur non est impossibile. Non ergo est praedestinatio curta.

3. Praeterea, quidquid Deus potuit, potest. Sed potuit non praedestinare quem praedestina-vit Ergo nunc potest non praedestinare. Ergo praedestinatio non est certa.

Sed contra esi quod ’ super illud *Jipm.* vm ♦, *quos praescivit, et praedestinavit* etc., dicit Glos-

Praedestinatio est praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, qua certissime liberantur qui-cumque liberantur.

Rk spqndf.0 dicendum quod praedestinatio certis-sime et infallibiliter consequitur suum effectum: nec tamen imponit necessitatem, ut scilicet effe-ctus eius cx necessitate proveniat. Dictum est enim supra · quod praedestinatio est pars pro-videntiae. Sed non ’ omnia quae providentiae subduntur, necessaria sunt: sed quaedam contin-genter eveniunt, secundum conditionem causarum proximarum 7, quas ad tales effectus divina pro-videnti^ ordinavit. Et tamen providentiae ordo est infallibilis, ut supra ♦ ostensum est. Sic igitur et ordo praedestinationis est certus; et tamen li-bertas arbitrii non tollitur, ex qua contingenter provenit praedestinationis effectus.

Ad hoc etiam considerata sunt quae supra ♦

dicta sunt dc divina scientia et l de divina vo-luntate, quae contingentium a rebus non tollunt, licet certissima et infallibilia sint.

An primum ergo dicESdim quod corona dicitur esse alicuius, dupliciter. Uno modo, ex praedestina-tione divina: et sic nullus coronam suam amittit. Alio modo, ex merito gratiae: quod enim mere-mur, quodammodo nostrum est. Et sic suam coronam aliquis amittere potest per peccatum mortale sequens. Alius autem illum coronam amissam accipit, inquantum loco · eius subroga-lur. Non enim permittit Deus aliquos cadere, quin alios erigat, secundum illud *bob xxxn ♦: eon-teret multus c! innumerabiles, et stare faciet alios pro eis*. Sic enim m locum ; angelorum caden-uum substituti sunt homines; et in locum Judaeo-rum, Gentiles. Substitutus nutem in statum’ gru-liac, etiam quantum ad hoc coronam cadentis accipit, quod de bonis quae alius fecit, in aeterna vita gaudebit, in qua unusquisque gaudebit de bonis tam α sc quam ab aliis tactis.

Ad sitci sui ‘i dicendum quod, licet sit possibile eum qui est praedestinatus, mon in peccato mor-tali, secundum sc consideratum: tamen hoc est impossibile ·. posito (prout scilicet ponitur) eum esse praedestinatum. Ündc non sequitur quod praedestinatio lalli possit.

An tertu m dicendum quod. cum praedestinatio includat divinam voluntatem, sicut supra * dictum ’Q· m est quod ’ Deum velle aliquid creatum est ne-cessarium cx suppositione, propter immutabilita-tem ’ divinae voluntatis, non tamen absolute; ita dicendum est hic dc praedestinatione. Unde non oportet dicere quod Deus possit non praede-stinare quem praedestinavit, in sensu composito ac-cipiendo; licet, absolute considerando, Deus possit praedestinare vel non praedestinare. Sed cx huc non tollitur praedestinationis certitudo.

x) *quad.* – *quod Jfdluf codice** et ah. – In tenu Aport. fw t *prae-Uirlt* nddont Aoi PC et cd. h. – Pro *Jidt* GfoM, *at d:ctf liteau* II. » *non.* – Aon *autem* codu-cv y) */roA'tmarunt.* – Om, D. δ) *et. – et etiam* codxc». – Prt> fcmrrxM AiHH.G. ocn. Cj pro *mntinfcntiam, contingentia* ARCERE

<? (*aco.* – in *locum* ACE. *tn K*<o D. ζ] *locum,* – Awo AGDE; ei il< HDpC «nte *ludMnmm. in ttatum.* – *tn llatn* HΓII. *ht *tdt* ea. J. mrtMfnox cd. K U) iayxMrlltflr. – /aconyn'id/Jilr GaE *ineamf-nIHlc* F. i) – On>. U, et ercofaM «dùit rwr. x) *immutaUiitatcm.* – *hnmuMulah* codire·.

Commentaria Cardinalis Caletani

K titulo, adverte, cx Qu. *dc Ventate*, qu. vi, «n. 3, quod ly *certa* potest dupliciter inteUigi: scilicet certitudine co-pnitioms, vd certitudine *nrдинis*. Cum enim praedestinatio duo in «c claudat, scilicet praecognitionem et praccauia-litutum» potest attendi certitudo eius et quoad cognitio-nem, ut scilicet habeat certam cognitionem de praede-sti-

natis cllicctibui et eventibus: et potest rursus attendi eius certitudo quoad causalitatem, ut scilicet habeat infallibilem ordinem in attingendo ac perducendo u.l praedestinato» ciTc-crut. Et quoniam prima certitudo non exit limites scien-tiae divinae, dc qua salis abundo tracUttum est ·. certitudo * Qu \cro ordinifi pruprhs habet difficultates in hac materia;

propterea hic titului de certitudine ordini* est intelligendi», ha quod «cimus e«t: \n praedestinatio, inquantum cauta, habeat infallibilem ordinem ad effectu \ntento

II. In corpore una ¶ conclusio responsive, habens tamen duas partes Praedestinatio ert certa ; non tamen necessitatem imponit. - Probatur, quoad utramque partem simul, dupliciter. *Primo*, cx parte providentiae, sic. Providentiae ordo est infallibilis, ct lumen quacdnm providentiae sublecta contingententer eveniunt, secundum conditiones causarum proximarum : ergo ct praedestinationis ordo est certus, ct tamen praedestinationis effectus contingententer eveniunt, iuxta libertatem arbitrii. - Antecedens patet in quaestione praecedente. Consequentia autem probatur: quia praedestinatio est pars providentiae

Secundo, manifestabitis dicitur conclusio cx supradictis similibus conditionibus scientiae ct voluntatis divinae, respectu contingentium.

111. Adverte hic. quod manifeste littera adaequat certitudinem providentiae certitudini praedestinationis; imo cx certitudine ordinis illius, probat n priori certum ordinem istius; ita quod, sicut omne praedestinatum. itu omne provisum infallibilitcr evenit. Verba autem s. Thomae in Qu. *de Veritate*, qu. vt, art. 3, cum ponitur differentia inter praedestinationem ct providentiam in hoc, quod providentia non est certa respectu eventus fini particularis in materia contingenti, praedestinatio autem est certa, non sunt interpretinda ut sonant, ut cx hãc littera ct supradictis . patet.

•Qa.nn vi i.
Commet, η«
n. m.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM NUMERUS PRAEDESTINATORUM SIT CERTUS

I *Sent.*. d»«
il-, qu. li>; I)t *Veril.*. qu. vi, itrt. 4.

D SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. VtdetUF qilod
S numerus praedestinatorum non sit certus. Numerus enim cui potest fieri additio, non est certus. Sed numero praedestinatorum potest fieri additio, ut videtur: dicitur enim *Deui*. l . ; *Dominus Deus noster addat ad hunc numerum multa millia*; Glossa * *idest definitum apud Deum, qui novit qui sunt eius*. Ergo numerus praedestinatorum non est certus.

•ordiwrì».

2. Praeterea, non potest assignari ratio quare magis in hoc numero quam in alio. Deus homines praeordinet ad salutem. Sed nihil a Deo sine ratione disponitur. Ergo non est certus numerus salvandorum praeordinatus a Deo.

3. Praeterea, operatio Dei est perfectior quam operatio naturae. Sed in operibus naturae bonum invenitur ut in pluribus, defectus autem cl malum ut in paucioribus. Si igitur a Deo institueretur . numerus salvandorum, plures essent salvandi quam damnandi. Cuius contrarium ostenditur . Malt, §u ubi dicitur: *lata et spatiosa est via quae ducit ad perditionem, ct multi sunt qui intrant per eam: angusta est porta, et arcta via, quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam*. Non ergo est praeordinatus a Deo numerus salvandorum.

•Vtft.QtM-

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Correptione ct Gratia* * *Certus est praedesti-*

• cip. va.

Non cnim intendit quod providentiae divinae non «ubiacent tales eventus, nec quod oppositum eveniat provisi eventus: sed quod multi ordines huiusmodi\ausann contingentium ad aliqua lutura, sub divina providentia cadunt, ct tamen illa futura nunquam erunt; ut patet de multis praeparationibus» huiusmodi causarum, quibus tamen non eveniunt intenta. Sub praedestinatione au^em nullus cadit ordo particularis alicuius ud aliquod futurum, quin etiam sub eadem cadat eventus illius futuri. Et nascitur hacc differentia cx amplitudine ambitus providentiae, quia scilicet sub ipsa omnis ordo clauditur, sive cum eventu futuri, sire non; sub praedestinatione autem «oli ordines habentes eventum ad intentum finem etiam in particulari; nullui cnim ordo deficiens a proprio intento, ut sic, sub ipsa cadit.

IV. Veruntamcn non sunt extendenda, nec usitanda verba illa : quoninm ordo deficiens α proprio eventu, non est provisus a Deo quoad eventum, sed quoad ipsum ordinem, et non eventum proprium; ct propterea nihil certitudinis adimit providentiae huiusmodi non eventus. Propter quod diximus . ct dicimus, quod in melius verba mutavit Auctor. . «impliciter de providentiae certitudine tractans hic, adaequando cani praedestinationi. Nec illorum meminit, quoniam nunc dicti pia interpretatione, cx parte rerum, sustineri utcumque possunt.

Cetera autem quae circa certitudinem praedestinationis disputanda essent, iam discussa sunt in praecedenti quaestione. de Providentia. Unde non oportet ea amplius repetere.

natorum numerus, qui neque augeri potest, neque minui.

Respondio dicendum quod numerus praedestinatorum est certus. Sed quidam dixerunt eum esse certum formaliter, sed non materialiter: ut puta si diceremus certum esse quod centum vel mille salventur, non autem quod hi vel illi. Sed hoc tollit certitudinem praedestinationis, de qua iam ' diximus. Et ideo oportet dicere quod numerus praedestinatorum sit certus Deo /- non solum formaliter, sed etiam materialiter.

Sed advertendum est quod numerus praedestinatorum certus Deo dicitur, non solum ratione cognitionis, quia scilicet scit quot sunt salvandi (sic cnim Deo 7 certus est etiam numerus guttarum pluviae, et arenae maris); sed ratione electionis et definitionis * cuiusdam.

T

l

Ad cuius evidentiam, est sciendum quod omne agens intendit facere * aliquid finitum, ut ex supradictis de infinito * apparet. Quicumque autem intendit aliquam determinatam mensuram in suo etfectu. excogitat aliquem numerum in partibus essentialibus eius, quae per se requiruntur ad perfectionem totius. Non enim per se eligit aliquem numerum in his quae non principaliter requiruntur, sed solum propter aliud: sed in tanto numero accipit huiusmodi, inquantum sunt necessaria propter aliud. Sicut aedificator excogitat determinatam mensuram domus, et etiam deter-

¶

®) *inititveretur. - suitlitutretur* eoJcc. et α E.
?) *rit eerlux Dfi).* - Om. codke», et put *materialiter* eddant /ko
cerfut ext.

y) *M* - Om. FG. - *etiam* om. ABCE.
3) *elccthnlt Ct JHnithnit. - dHtinclâitb et electioni** ABCDf
-) *facere.* - Om. ABCE. - Pro *aliquid. ati^trad* ABCDEFaE.

minatum numerum mansionum quas vult facere in domo, et determinatum numerum mensurarum parietis vel tecti : non autem eligit determinatum numerum lapidum, sed accipit tot, quot sufficiunt ; ad explendam tantam mensuram parietis.

Sic igitur considerandum cst in Deo. respectu totius universitatis, quae est eius effectus. Praeordinavit enim in qua mensura deberet esse totum universum, ct quis numerus esset conveniens essentialibus partibus universi, quae scilicet habent aliquo modo ordinem ad perpetuitatem ; quot scilicet c sphaerae, quot stellae, quot elementa, quot species rerum. Individua vero corruptibilia non ordinantur ad bonum universi quasi principaliter, sed quasi secundario, inquantum in eis salvatur bonum speciei. Unde, licet Deus sciat numerum omnium individuorum, non tamen numerus vel boum vel culicum, vel aliorum huiusmodi, cst per se * praedeterminatus a Deo : sed tot cx huiusmodi * divina providentia produxit, quot sufficiunt ad spccicrum conservationem.

Inter omnes autem creaturas, principalius ordinantur ad bonum universi creaturae rationales, quae, inquantum huiusmodi, incorruptibiles sunt; ct potissime illae quae beatitudinem consequuntur *, quae immediatius attingunt ultimum finem. Unde certus est Deo numcruX praedestinatorum, non solum per modum cognitionis, sed etiam per modum cuiusdam principalis praelimtionis. – Non sic autem omnino est de numero reproborum ; qui videntur esse praedeterminati a Deo in bonum electorum, quibus omnia cooperantur in bonum.

Dc numero autem omnium praedestinatorum hominum, quis * sit, dicunt quidum quod tot ex hominibus salvabuntur, quot angeli .. ceciderunt. Quidam vero, quod tot salvabuntur, quot angeli

remanserunt. Quidum vero, quod tot cx hominibus salvabuntur, quot angeli ceciderunt, et insuper tot, quot fuerunt angeli creati. Sed melius dicitur quod *solì Deo est cognitùs numerus electorum m superna felicitate locandus* *.

Aj) PRIMUM iiuro DICENDUM quod verbum illud *Deuteronomii* est intelligcndum dc illis qui sunt praenotati ' a Deo respectu praesentis iustitiae. Horum enim numerus et augetur et minuitur: ct non numerus praedestinatorum.

Au secundum dicendum quod ratio quantitatis alicuius partis, accipienda est ex proportionc illius partis ad totum. Sic cnim est apud Deum ratio quare tot stellas fecerit, vel tot rerum species, ct quare tot praedestinavit, ex proportionc partium principalium ad bonum universi.

An tertium dicendum quod bonum proportionalem communi statui naturae, accidit ut in pluribus; ct delectus (ab hoc bono, ut in paucioribus. Sed bonum quod excedit communem staium naturae, invenitur ut in paucioribus: et defectus ab hoc bono, ut in pluribus. Sicut patet quod plurcs homines ' sunt qui habent sulficientlem scientiam ad regimen vitae suae, pauciores autem qui hac scientia carent, qui moriones t vel stulti dicuntur: sed paucissimi sunt, respectu aliorum, qui attingunt ad habendam profundam ' scientiam intclhgibihum rerum. Cum igitur beatitudo aeterna, in visione Dei consistens, excedat communem statum naturae, et praecipue secundum quod cst gratia destituta r per corruptionem originalis pcccati, pauciores sunt qui salvantur. Et in hoc etiam w maxime misericordia Dei apparet, quod aliquos in illam salutem erigit, a qua plurimi deliciunt secundum communem cursum el inclinationem naturae.

7) mffciunt. — sufftcLtul ABCDE. — tantam ovi. Gj , r. . . . . O, ceteri ct «4.0. quasi, — On. codice*. ») fer se. — propter te ACDEGpB. x) ex buiutmodi. — ta/tuvroJ/ P, <r eisu IIF. λ) quis, — FGø. u) anpeli. — ex angelis codice»; ct ira primo loco Infm. praemdatt, — praenoti ABDE.

ç) defectui,- deutere GpF, deficit PABCOI 4 u eJ. I. cT.KKara scq. α) dejectus. — deficit PB ct <d. b, ora. pC. s) hom/flei. — bruntsium ACDFFG. p) MOnðNec. — wni(»rr> <4. ð. 9): prefundam. — Oiu. BD. T) grj/ü destituta: — 4 grafü destituta B, 4 jro/ia destitutum G, gratiae destitutae F. etiam. — Om. BhGj. — moxrme om. F,

Cojnmmentiki'iu Cardinalia Caiotauì

Titulus clarus est. – In corpore tria facit: primo, dc certitudine numeri praedestinatorum absolute ; secundo , dc numero reproborum -; tertio, dc certitudine quoad noa numeri praedestinatorum ., tractat.

II. Quoad *primum*, cst haec conclusio, responsive quaesito affirmative Numerus praedestinatorum cst Deo certus; non solum formalitcr, sed materialiter; non solum ut cognitùs, sed ut electus et praeddinitus.

Conclusio haec habet tres partes principales. Et prima quidem, scilicet quod sit Deo certus, pro constanti relinquitur.

Secunda autem, scilicet, *non solum formalitcr, sed materialiter*, et declaratur quoad terminos, dum quidam hoc negantes afferuntur: ct probatur, ducendo ad inconveniens, sic. Si numerus praedestinatorum esset Deo conus fomilìrer tantum. tolleretur certitudo ordinis praedestinationi attributa in praecedenti articulo hoc est inconveniens : ergo. – Patet consequentia: quia staret Petrum esse praedestinatum, ct tamen non salvari; ct sic praedestinatio non infallibilitcr suum sortiretur effectum.

Tertia autem. scilicet, *non solum ut cognitùs, sed ut pracdefiutùs*, ct declaratur quoad terminos, exemplo nu-

meri guttarum pluviae ct arenae maris, quoad ly *cognitùs*; ct differentia inter numerum mansionum domus ct mensurarum parieti*. etc., ct numerum lapidum, respectu aedificatoris. quoad ly *praedefinitus*: ct probatur sic. Omne agens intendit (acere aliquod finitum: ergo intendit aliquam determinatam mensuram in suo effectu: ergo excogitat aliquem numerum in partibus principalibus per sc requiritis ad totum: ergo Deus praedordinavit in qua mensura debet esse totum universum: ergo pracJciinivit quis esset contentions numerus universi essentialibus partibus, idest peptuis ergo pracdcclinivit certum numerum praedestinatorum.

Antecedens cx qu. vn supponitur. – Secunda autem consequentia declaratur cx differentia inter numerum principaliter requisitorum nd opus, ct numerum eorum quae requiruntur solum propter aliud. Illorum namque numcru* praedetinitur: istorum autem tantus praecipitur, quanto opus erit ad constructionem priorum. – Tertia autem probatur: quia lotum universum cst proprius effectus Dei. – Quarta vero, quoad illum terminum, scilicet *partes universi*, declaratur cx differentia inter corruptibilia ct incorruptibilia, nt sic; in hoc quod illa propter »c, haec autem propter

t-oco eit.

p

* c/ aum.n.
* c/ »«a. w.

»u. <rt. 4-

•Lico'ucu
Xtrh rt
ao.

*

»

»

«

r

l

speciei salutem. «3 universum «pectunt. Et cx hoc inseritur corollarium pertinens ad providentium Dei: scilicet quod numerus individuorum corruptibilium extra speciem humanum. c»t Deo certus, non praedefinilive. sed praccogno-«citive; numerus autem spccicrum utroque modo est Deo certus, ct similiter numerus elementorum, astrorum ct tphaerarum. – Quinta demum probatur: quia creaturae rationales beatitudinem consequentes, ordinantur ad bonum universi prae ceteris creaturis. Quod probatur: quiu cx eo quod rationales, sunt simpliciter incorruptibiles ut sic; cx eo autem quod beatitudinem consequuntur, immediatius attingunt ipsum ultimum finem totius universi, scilicet Deum.

III. Circa antecedens, dubium occurrit propter infinitatem motus. Constat enim quod, apud philosophos, motores orbium intendunt semper movere ; ct consequenter intendunt tacere effectum infinitum. Et tamen in littera assumitur quod omne agens intendit facere finitum.

Ad hoc dupliciter respondetur. *Primo*, quod hoc assumptum intclligitur dc effectu in actu: dc tali cnim probatum at in qu. vn, quod non potest intrudi «b aliquo agente. Motus autem caeli, constat quod non est infinitus in actu: ct propterca non obstat proposito.

Dicerent *secundo* philosophi, quod motores urbium non intendunt per ve primo circulationes infinitas, sed «limi-tationem ad Deum in causando alia; quae quia movendo conservatur, ideo quasi per accidens intendunt semper movere: (unquam Infinitae circulationes non tint propter se» sed quiu tot requiruntur ad motorum perfectionem conservandam, seu diffundendam, quoad Deum gloriosum.

IV. Circa declarationem panium universi, dubium occurrit. Quoniam in I *Caeli**, Aristoteles et s. I hornas corpora tantum sim̄phāu partes secundum speciem universi ponunt: hic nutem adiunguntur specie» mixtorum, et vegetabilium ct animalium.

Ati hoc dupliciter dici potest. *Primo*, quoti m I *Cact* est sermo dc pellectione *substantiali* universi: hic autem dc perfectione *quasi per modum passionis*. Habent enim sc omnes corporales, species ad simplicia corpora, ut passioncs ad subiectum. dum cx eis ct actise ct materialiter fiunt ex constant.

Secundo dicitur, quod universum potest sumi dupliciter. Uno modo, pro *universa corporea ut sic*: et hoc modo tractatur in I *Caeli*, Et constituitur cx solis simplicibus corporibus quoniam nulla corpulentia est in universo nisi simplicium corporum; omnis cnim mixtorum corporalis materia cx elementis est. Alio modo, pro *universo perfectionis*: et sic tractatur hic. Et ad cius integritatem exiguntur omnes species, ut in littera dicitur: non cnim perfectiones specificae corporum istorum cx simpli-

cibus corporibus ut sic sunt, sed cx altiori quadam natura, ut palet de perfectione vitali.

V. Circa conclusionem ipsam, adverte quod Aureolus, apud Capreolum, in xl distinctione Primi-, earn nititur impugnare. Sed quoniam non arguit cx proprii* certi numeri, sed cx communibus pertinentibus ad discretionem praedestinaturum .i reprobis, et oequivocet de fine uriivcrsi, ct hacce superius- patent, idcirco pertranveundum censui: , * „ * « . ? *^t. cx his cnim facile patet omnium solutio.

VI. Quoad *seatudum* -. est hacce conclusio: Numerus re- · Ct- wa.i proborum non est omnino sic certus. – Et probatur. Electis <>mnia cooperantur in bonum: ergo reprobi praeordinati sunt a Deo in bonum electorum: ergo numerus reproborum non c»t rie omnino ccnus.

Adverte hic ly *sic omnino*. In reprobis cnim sunt duo: scilicet ipsa natura, ct id quod ‘pertinet ad esse reprobum. Quoad naturam, eodem modo praedefinitus est numerus electorum ct reproborum: quoniam utrique eiusdem nn-tur.u sunt incorruptibilis, rationalis, etc. Quoad gratuita ero. sicut electi pniedefiniti sunt propter scipws, ut scilicet propriis actibus atque felicibus ultimum finem simpliciter attingunt ; reprobi vero, quasi irracionales creaturae, provisi sunt, non od bonum proprium (quoniam felicitate privati sunt), sed alienum, scilicet Dei ct electorum: ita numeras cleptorum est certus propter sc, numerus autem reproborum propter aliud, idest electos. Unde, considerando reprobi . ratione subiccci, dicimus quod est certus coram numerus cti un praedefinitive. Considerando autem cos quatenus reprobi sunt, dicimus quod non sunt in certo numero pniedefinitive; sed quasi tot divina providentia reprobis utitur, quut ad electorum bonum conferre comptât. Et hanc distinctionem per illn verba, *non sic autem omnino r<t*, intendit littera. Dicens cnim *non sic*, exclusit reprobos j principalibus et per sc primo partibus uniscrai; apponens autem lv *omnino*, exemit eo* a partibus pure propter aliud; et sic quasi medios locavit, propter incorruptibilitatem subiecti, etc., ut diximus,

\\ II. Quoad *tert*Om♦, tractatur numerus praedestinatorum * α· ‘M- hominum, an nobis sit certus. Referunturque tres opiniones. ct nulla carum approbatur, sed quarta apponitur melior.

Adverte hic. quod opiniones istac non reprehenduntur. I um quia in materia valde dubia, ct per certitudinem occulta nobis, opinato e locuti sunt auctores. Tum quia auctores opinionum harum illustres, ac etiam sancti videntur fuisse: secundam namque opinionem Grcgorii * esse constat. .Melior autem omnibus quarta dicittir, quii auctoritati Ecclesiae innititur, dicentis in collecta secreta: *Deus, cui soli cognitus est numerus electorum tn superna felicitate locandus*. Et n.l hoc innuendum, eisdem verbis Auctor usus est in littera.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM PRAEDESTINATIO POSSIT II \ARI PRECIBUS SANCTORI .M

I *Sent*, d »r. m. . tn. i; (II. di*t. rvn. tn. 3, qu* i, sd 3; IV. dhr. ¶τ. qu. xn. xn. 5, ad 5; *De IW* , qu. v*. «n. 6.

0 octavum sic proceditur . Videtur quod praedestinatio non possit iuvari precibus sanctorum. Nullum enim aeternum praeceditur · ab aliquo temporali: ct per consequens non potest temporale iuvare non huius quod aliquod aeternum sit. Sed praedestinatio est aeterna. Cum igitur preces sanctorum sint temporales, non possunt iuvarc ad hoc quod aliquis praedestinetur. Non ergo praedestinatio iuvatur precibus sanctorum.

2. Praeterea , sicut nihil indiget consilio nisi propter defectum cognitionis, ita nihil indiget

auxilio nisi propter defectum virtutis. Sed neutrum horum competit Deo praedestinanti: unde dicitur /toni. xi *: *Quis adiurit Spiritum Domini? .’>* > aut quis consiliarius eiusfuit?* Ergo praedestinatio iuvatur precibus sanctorum.

Et praeterea, eiusdem est adiuvari ct impediri. Sed praedestinatio non potest aliquo «l impediri. Ergo non potest aliquo iuvari.

Sei* contra est quod dicitur *Genes. xxv* quod · v*». *Isaac rogavit Deum pro Rebecca uxore sua, et dedit conceptutii Rbecca*. Ex illo autem conceptu natus est iacob, qui praedestinatus fuit. Non

e) *frjreeJttur. – procedit* cd. *impeditur* p. – Pn> impi *p<ae>l* j jh », – *aliqui*» mo/) 1*, « it» bk»x. – Prv w(m, *temporale, nullum temporale potat* oo. | wev H>.

QUAESTIO VIGESIMAQUARTA
DE LIBRO VITAE

IN TRES ARTICULOS DIVISA

'WM' '**	"T^VEInoe considerandum est de libro vitae *.	Secundo: cuius vitae sit liber.
I y	Et circa hoc quaeruntur tria.	Tertio: utrum aliquis possit deleri de libro
	Primo: quid sit liber vitae.	vitae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM LIBER VITAE SIT IDEM QUOD PRAEDESTINATIO

I dht. st. qu. l. «rt. *I*, *J 5; III, dat m». qu. i. an. 3, qu* j; *De Verity* qu. tij, an. t, 4; aJ *i'filljrf'*.. cap. »v, led. l; 4J *flcbr.*, cap. an. loci. iy.

M s,c proceditur. Videtur quod v'lae non s'l *^eni uU0kI praedesb- Jj/TSSac natio. Dicitur enim *Eccli. xxw* *'. *Haec* ^~***omnia liber vitae*; Glossa *: *idest novum et vetus Testamentum*. Hoc autem non est prae- destinatio. Ergo liber vitae non est idem quod “

3

2. Praeterea, Augustinus, in libro XX *de Civ. Dei* *, ait quod liber vitae est *quaedam vis di- vina, qua fiet ut cuique opera sua bona rei mala m memoriam reducantur*. Sed vis divina non vi- detur pertinere ad praedestinationem, sed magis ad attributum y potentiae. Ergo liber vitae non est idem quod praedestinatio.

3. Praeterea, praedestinationi opponitur repro- batio. Si igitur liber vitae esset praedestinatio, inveniretur liber mortis, sicut liber vitae.

• Noniax Ca- i>ed<3d. - Vid. • Vcn.°j>

Sed contra est quod dicitur in Glossa * ' , super illud Psalmi ixvm ♦ *deleantur de libro viventium: Liber iste est notitia Dei, qua praedestinavit ad vitam, quos praescivit*.

Respondeo dicendum quod *liber vitae* in Deo dicitur metaphorice , secundum similitudinem a rebus humanis acceptam. Est enim consuetum apud homines, quod illi qui ad aliquid eliguntur, conscribuntur m libro; utpote milites vel consi- liarii qui olim dicebantur *Patres conscripti*. Patet autem ex praemissis * quod omnes praedestinati eliguntur a Deo ad habendum vitam aeternam. Ipsa ergo praedestinatorum conscriptio dicitur liber vitae.

Dicitur autem metaphorice aliquid conscriptum in intellectu alicuius, quod firmiter in memoria tenet, secundum illud *Prov. m* *: Al. *obliviscaris*

• V«N ».

lepis meae, et praecepta mea cor tuum custodiat; et post pauca sequitur*: *describe illa in tabulis vΛ> cordis tui*. Nam et m libris materialibus aliquid conscribitur ad succurrendum memoriae. Unde ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet 5 se aliquos ; praedestinasse ad vitam aeternam, dicitur liber vitae. Nam sicut scriptura libri est signum eorum quae flenda sunt, ita Dei notitia est quoddam si- gnum apud ipsum, eorum qui sunt perducendi ad vitam aeternam; secundum illud II *Tim. n* : .*«<◁► *firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: novit Dominus qui sunt eius*.

Ad primum ergo dicendum quod *liber vitae* potest dici dupliciter. Uno modo, conscriptio eorum qui sunt electi ad vitam : et sic loquimur nunc de libro vitae. Alio modo potest dici liber vitae, con- scriptio ” eorum quae ducunt in vitam. Et hoc n * dupliciter. Vel sicut agendorum : et sic novum et vetus Testamentum dicitur liber vitae. Vel sicut iam tactorum: et sic illa vis divina, qua fiet ut cuilibet in memoriam reducantur facta sua, di- citur liber vitae. Sicut etiam *liber militiae* potest dici, vei in quo scribuntur electi ad militiam, vel in quo traditur ars militaris, vel in quo recitantur facta militum.

Unde patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod non est consuetum conscribi ' cos qui repudiantur, sed eos qui cli- guntur. Unde reprobationi non respondet liber mortis, sicut praedestinationi liber vitae.

Ad quartum dicendum quod secundum rationem ditfert liber vitae a praedestinatione. Importat enim notitiam praedestinationis, sicut etiam ex Glossa inducta apparet.

«) *idem quod*. – Om. ABCVFG; Ergo^ . *yraedotinat* om. D. ?/ *ait*. – *dicit* «xh<c». In tettu dt, pn> cidfMc, *unicuique* D. on- futnque Pai; anu Ec.*.i axlice* suldunl *vel*; pro *reducantur. reducen- tur*. end>cc« et a b. y) *ad attributum*. – *attribuitur* B. I) i>; *Giwaa*. – Om. cūdlce; pou *viventium* addunt »»* *dicit* (iloiij B. dieu Gfoata cctctL – *Liber* om. codice*.

») *militet re!* CMiliarii. – *militet qui ad aliquid eliguntur*/, n7<v»- tiliarii, ct teribunlur in libra B. o *qua firmiter retinet*. – *quae firmiter retinet* EG, – *aeternam* om. codice*. >3 *contcriytio*. – Om. BCEFGatK o) *lient*. – *tient tignum* IUA, <w. G. o *canicribi*. – *ateribi* ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caiâtatû

N titulo, adverte quod non incipit a quaestione um est, cd α quaestione *quid est*, supponent cx auctoritate Scri- pturae, librurn vitae esse. Et propter affinitatem cum prae-

destinatione, quaerit quid sit, quaerendo an iit idem quod praedestinatio; quatenus ex diversitate illa habeatur *quid est*. II. In corpore duo fadt.' primo, dicit *quid nominis*; se-

eundo, *quid rei*. – Quoad *primum*, tria dicit. Primo, quod *liber vitae* non proprie, sed metaphorice dicitur in beo. Secundo, quod significat scriptionem praedestinatorum. Tertio, originem huius metaphoraе, quod scilicet ex humanis libris, in quibus scribuntur consiliarii seu milites, sumpta est.

III. Quoad *secundum*, est hacc conclusio: Uber vitae in Deo est notitia firma ac significativa praedestinatorum. – Hacc conclusio, quoad duas panes, manifestatur. Primo, quoad ly *firma*, auctoritate *Proy.* m. Deinde ratione; quia i

conscriptio in libris materialibus fit ad succurrendum memoriae. – Secundo, quoad ly *significativa*. Et hoc ex ratione metaphoraе: quia sicut scriptura libri est signum agendorum, ita notitia Dei est signum repraesentans ipsi perducendos in sitam aeternam. Et confirmatur II ad *Tim.* u.

Ex his autem facile patet quaesitum, quod in responsione ad quartum exprimitur: quoniam principaliter quaercbatur quid est liber vitae, quod in corpore decum est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM LIBER VITAE SIT SOLUM RESPECTU VITAE GLORIAE PRAEDESTINATORUM

III *Sent.*, dM. xw qu. I, art. 3, qu* 3; De tVr.L., qu. m., art. 5, 6, 7.

8

undum sic proceditur. Videtur quod vitae non sit solum respectu vitae ic praedestinatorum. Liber enim est notitia vitae. Sed Deus per vitam suam cognoscit omnem aliam vitam. Ergo liber vitae praecipue dicitur respectu vitae divinae; et non solum respectu vitae praedestinatorum.

2. Praeterea, sicut vita gloriae est α Deo, ita vita naturae. Si igitur notitia vitae gloriae dicitur liber vitae, etiam * notitia vitae naturae dicetur liber vitae.

3. Praeterea, aliqui eliguntur ad gratiam, qui non eliguntur ad vitam gloriae; ut patet per id quod dicitur Ioan.vi *: *Nonne duodecim vos elegi, ct unus ex vobis diabolus est?* Sed liber vitae est conscriptio electionis divinae, ut dictum est . Ergo etiam est respectu vitae gratiae.

Sed contra est quod liber vitae est notitia praedestinationis, ut dictum est ♦. Sed praedestinatio non respicit vitam gratiae, nisi secundum quod ordinatur ad gloriam: non enim sunt praedestinati. qui habent gratiam et deficiunt a gloria. Liber igitur vitae non dicitur nisi respectu gloriae.

Respondeo dicendum quod liber vitae, ut dictum est ”, importat conscriptionem quandam y sive notitiam electorum ad vitam. Eligitur autem aliquis ad id quod non competit sibi secundum

suam naturam. Et iterum, id ad quod eligitur aliquis. habet rationem finis: non enim miles eligitur aut conscribitur ad hoc quod armetur, sed ad hoc quod pugnet; hoc enim 1 est proprium officium ad quod militia ordinatur. Finis autem supra naturam existons, est vita gloriae, ut supra* * dictum est. Unde proprie liber vitae respicit vitam gloriae.

Ad primum ergo dicendum quod vita divina, etiam prout est vita gloriosa, est Deo naturalis. Unde respectu eius non est electio, et per consequens neque liber vitae. Nun enim dicimus quod aliquis homo eligatur ad habendum sensum, vel aliquid eorum quae consequuntur naturam.

Unde per hoc cliam patet solutio ꝑ ad secundum. Respectu enim vitae naturalis non est electio, neque liber vitae.

Ad tertium dicendum quod vita gratiae non habet rationem finis, sed rationem eius quod est ud finem. Unde ad vitam gratiae non dicitur aliquis eligi, nisi inquantum vita gratiae ordinatur ad gloriam. Et propter hoc, illi qui habent gratiam et excidunt ’ a gloria, non dicuntur esse electi simpliciter, sed secundum quid. Et similiter non dicuntur esse scripti simpliciter in libro vitae, sed secundum quid; prout scilicet dc eis in ordinatione ct notitia divina existit, quod sint habituri aliquem ordinem ad vitam aeternam, secundum participalionem gratiae.

5

0

1

a) *respectu*. – Om. codices et ed. a.
β) *etiam*. – ergo *et* BG. – Pro *dicetur, dicitur* codice».
γ) *quandam*. – Om. ACE, ente *notitiam* ponunt IH).
δ) *hoc enim*. – firoXcodkes. – Pro *ad quod militia ordinatur, quod in militia intenditur* BCDE, ante *militia* A addit *etiam*.

τ) *vita*. – Om. codkes.
ζ) *iotutio*. – *racsfoufio* axhee».
⋈) *excidunt*. – *decidunt* ABCDEG. – M«* *electi timpliciter*... went dicuntur cue om. B; /2 *limititer* *eoi *diematar*— *tfd* secundum quid om. ACE.

Commentaria Caixlinalis Caiotani

Titulos clarus est. – In corpore est una conclusio, responsive quaesito affirmative: Liber vitae proprie respicit vitam gloriae. – Probatur sic. Uber vitae est notitia electorum ad vitam: ergo ad vitam supra naturam, et finalem. ergo proprie ad vitam gloriae.— Prima consequentia probatur: quia id ad quod aliqui eliguntur, habet duas conditiones, scilicet ct quod non conveniat cis secundum suos naturas, ct quod habeat rationem finis. Et declaratur hoc secundum exemplo militis. Secunda vero consequentia probatur: quia vita gloriae est tinis supernaturalis.

Adverte hic, quod littera, assignans primum conditionem eius ad quod aliquid eligitur, non dixit quod est *supra facultatem naturae*: quia hoc falsum fuisset, cum pugnare ac consulere vires naturae non excedant. Sed dixit negativam. scilicet, *non convenit ex natura*: non enim ex natura sortitur aliquis, quod ad hanc rcmpublicam tutandam pugnet nut consulat; sed ex alio principio, gubernante scilicet rcmpublicam. Et ex hac accommodatione extulit li-brum vitae nd vitam, non solum non ex natura, sed supra omnem facultatem cuiuscumque naturae creatae.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ALIQUIS DELEATUR DE LIBRO VITAE

l S ft., diu. m., qu. l, <rt. 5.   *; qu. tu, ad 3; III, d«4U   qu. j., an. S, qu* 3t
ad Vhiiipp., cap. jv. lw». l«

tertium sic proceditur. Videtur quod
^^^nuUus deleatur de libro vitae. Dicit enim

• Qf. xr.

Augustinus, in XX *de Civ. Dei*. *, quod
-^*praescientia Dei, quae non potest falli,*
liber vitae est. Sed a praescientia Dei non potest
aliquid subtrahi: similiter neque a praedestina-
tione. Ergo nec de libro vitae potest aliquis deleri.

2. Praeterea, quidquid est in aliquo, est in eo
per modum eius in quo est. Sed liber vitae est
quid aeternum et immutabile. Ergo quidquid est
in eo, est ibi non temporaliter, sed immobiliter
ei indelebiter.

3. Praeterea, deletio scripturae opponitur. Sed
aliquis non potest de novo scribi in libro vitae.
Ergo neque inde deleri potest

Sed contra est quod dicitur in Psalmo lxviii*:
deleantur de libro viventium.

Respondeo dicendum quod quidam dicunt quod
de libro vitae nullus potest deleri secundum rei
veritatem: potest tamen aliquis deleri secundum
opinionem hominum. Est enim consuetum in Scri-
pturis ut aliquid dicatur fieri, quando innotescit.
Et secundum hoc, aliqui dicuntur esse scripti
in libro vitae, inquantum homines opinantur eos
ibi scriptos, propter praesentem iustitiam quam
in eis vident. Sed quando apparet, vel in hoc se-
culo vel in futuro, quod ab hac iustitia excide-
runt, dicuntur inde deleri. Et sic etiam exponitur
in Glossa * deletio talis, super illud Psalmi lxxviii:
deleantur de libro viventium.

• Onito. C*»tlo-
Snn et Aα. l-
■JaL

Sed quia non deleri de libro vitae ponitur in-
ter praemia iustorum, secundum illud *Apoc.* llii
qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non
delebo nomen eius de libro vitae; quod autem
sanctis repromittitur, non est solum in hominum
opinionem; potest dici quod deleri vel non deleri
de libro vitae, non solum ad opinionem homi-
num referendum est, sed etiam quantum ad
rem. Est enim liber vitae conscriptio ordinato-

rum in vitam aeternam. Ad quam ordinatur ali-
quis ex duobus: scilicet ex praedestinatione di-
vina, et haec ordinatio nunquam deficit; et ex
gratia. Quicumque enim gratiam habet, ex hoc
ipso est dignus vita aeterna. Et haec ordinatio
deficit interdum: quia aliqui ordinali sunt ex gra-
tia habita ad habendum vitam aeternam, a qua
tamen deficiunt per peccatum mortale. Unde igitur
qui sunt ordinati ad habendum vitam aeternam
ex praedestinatione divina, sunt simpliciter scri-
pti in libro vitae; quia sunt ibi scripti ut habituri
vitam aeternam in seipsa. Et isti nunquam de-
lentur de libro vitae. Sed illi qui sunt ordinati
ad habendum vitam aeternum, non ex praede-
stinatione divina, sed solum ex gratia, dicuntur
esse scripti in libro vitae, non simpliciter, sed
secundum quid: quia sunt ibi scripti ut habituri
vitam aeternam, non in seipsa, sed in sua causa.
Et talis possunt deleri de libro vitae: ut deletio
non referatur ad notitiam Dei. quasi Deus ali-
quid praesciat, et postea nesciat; sed ad rem sci-
tam. quia scilicet Deus scit aliquem prius ordi-
nari in vitam aeternam, et postea non ordinari,
cum deficit o gratia.

Unde PRIMUM ERGO DICENDUM quod deletio, unde
dictum est non refertur ad librum vitae ex parte
praescientiae, quasi in Deo; sit aliqua mutabili-
tas: sed ex parte praescitorum, quae sunt mu-
tabilia.

Ad secundum dicendum quod. licet res in Deo
sint immutabiliter non tamen in seipsis mutabiles
sunt. Et hoc pertinet deletio libri vitae.

Ad tertium dicendum quod eo modo quo ali-
quis dicitur deleri de libro vitae, potest dici quod
ibi scribatur de novo: vel secundum opinionem
hominum, vel secundum quod de novo incipit
habere ordinem ad vitam aeternam per gratiam.
Quod etiam sub divina notitia comprehenditur,
licet non de novo.

a) aliqui dicuntur <c.t tcriptf. – ahqui dicuntur tcripti ACDE
aliqui dicuntur KriH H.
pj totum. – Om. B.
7: quantum. – Om. ABCDE.

δ Aj M ~ difinu». – habent, cx   tpuo (lpt1 FG) digni nul FGj .
<) et parta. – pultra P.
ζ) in ZAo. – l« A» loUuci.
rj immutabiliter. – immutabilci II.

Commentaria Caixhnalta Caietani

tran clarus. – In corpore duo facit: primo, (ructat
quondam opinionem; secundo, respondet quaesito se-
cundum propriam sententiam .

• <J. num. (i.

Quoad primum, primo refert duas propositiones quo-
rundam opinantium. Prima est. Nullus deletur de libro
vitae secundum rei veritatem. Secunda est: Aliqui delentur
de libro vitae secundum opinionem hominum. – Et decla-
ratur secundae propositionis consonantia cum sacra Scri-
ptura: quia apud ipsam, quandoque dicitur res fieri, quando
innotescit; et consequenter deleri, quando apparet deleri,
propter privationem gratiae.

Deinde arguit primum propositionem, cum summi mo-
destia, lâhitotii: quia pmemium repromissum sanctis» se-
cundum rem. et non solum secundum opinionem intelli-
gendum est, etc.

II. Quoad secundum, duo facit. Primo respondet quae-
sito. sic: Deleri vel non deleri de libro vitae, non solum
ud opinionem hominum referendum est, sed etiam quan-
tum ud rem. – Et probatur haec conclusio, quoad partem
ultimam, quam intendit, sic. Liber vitae est conscriptio or-
dinatorum in vitam aeternam. ergo ordinatorum ex prae-
destinatione, et praesenti gratia; ergo ordinatorum iuJe-

fectibiliter. et defectibiliter. ergo scriptorum simpliciter, et secundum quid: ergo indelebilem, et debilem secundum veritatem rei: quod erat intentum.

Prima consequentia probatur: quin ad vitam aeternam ex his duobus aliquis ordinatur. Et de praedestinatione quidem, putet. De praesenti autem grana, probatur: quia quicumque habet gratiam, ex hoc ipso dignus est vita aeterna. – Secunda autem probatur: quia ordo gratiae est defectibilis, praedestinationi» vero indefectibilis. – Tertia vero; quia indefectibilis sunt scripti ad vitam aeternam in seipsa; defectibiles vero sunt scripti ad vitam aeternam in sua causa, scilicet meritoria. – Ultima autem patet ex terminis.

.Secundo, explanatur sensu» in quo intelligenda est dicta conclusio, ibi: *ut deletio non referatur* etc. Potest enim dupliciter interpretari: uno modo, ex parte intellectus divini; secundo modo, ex parte rei scriptae, ut dare patet in littera.

III. Circa antecedens, super quo fundatur totus discursus, dubium occurrit. Quoniam, cum definitum non se extendat ultra suam definitionem, aut liber vitae male definitus est in primo articulo, dicendo quod est *conscriptio praedestinatorum*: aut male extenditur hic liber vitae ad *ordinatos in vitam aeternam*, sive praedestinato» sive non.

Et augetur dubitatio. Quia, si liber vitae extenditur ad omnes ordinatos in vitam aeternam, non solum constituti in praesenti gratia, sed omnes Christiani, imo et omne» homines essent scripti in libro vitae: quoniam omnes ordinati sunt in vitam aeternam, ex hoc ipso quod rationales sunt, iuxta illud Augustini: *de Prard. Sanet, *: posse habere caritatem, naturae est hominum*.

IV. Ad hoc respondetur, quod definitio superius data fuit perfecta. fitpote explicans substantialia libri vitae: con-

scriptio enim praedestinatorum ad substantiam pertinet libri vitae. Conscriptio autem ordinatorum secundum praesentem iustitiam, habet secundum librum vitae ut accidens, quia ut consequens substantiale. Non enim ad librum vitae spectat talium conscriptio» nisi ex hoc ipso quod est liber vitae gloriae, ad quam soli praedestinati conscribuntur. Nam, ut ita responsione ad tertium praecedentis articuli dicitur, constituti in praesenti gratia, pro tanto ad conscriptionem libri vitae spectant, pro quanto vitam illam gloriosam pro nunc aliquo modo participant. Et hic dicitur (et in idem redit) quod propterea conscribuntur, quia vitam aeternam in sua causa habituri sunt. Ex illa enim patet quod ad librum vitae pertinet conscriptio habentium praesentem gratiam, ex consequenti: et sic tollis conscriptio est extra substantiam libri vitae. Nec in definitione debuit exprimi sed, ut in littera fit. postmodum deduci.

Ad aliam autem objectionem facile ex littera respondetur, quod non quomodolibet ordinati in vitam aeternam, sed *ordinati sic quod sunt digni vita aeterna*, conscribuntur in libro vitae. Et propterea neque omnes Christiani (si aliquis est qui nunquam fuit in gratia; quod posset occidere in fide accedente ad baptismum), aequae omnes homines «unt aliquo modo scripti in libro vitae: quamvis potentiam quandam valde remotam ad illam vitam habeant.

V. Circa etiam quae in calce litterae posita sunt, scito quod *deleri ex parte deletorum*, non importat scripturae cessationem; sed mutationem de scriptis in non scriptos. Qui enim heri fuit in gratia, et consequenter inter scriptos, lapsus hodie» mutatus est per peccati maculam, desiitque inter scriptos esse. Et hoc vocatur deleri ex parte rei scitae, ut patet in littera.

QUAESTIO VIGESIMAQUINTA
DE DIVINA POTENTIA

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Post considerationem divinae scientiae et voluntatis, et eorum quae ad hoc pertinent, restat considerandum de divina potentia.

Et circa hoc quaeruntur sex.

Primo: utrum in Deo sit potentia.

Secundo: utrum eius potentia sit infinita.

Tertio: utrum sit omnipotens.

Quarto: utrum possit facere quod ea quae sunt praeterita, non fuerint.

Quinto: utrum Deus possit facere quae non facit, vel praetermittere quae facit.

Sexto: utrum quae facit, possit facere meliora.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DEO SIT POTENTIA

1. Ven./., diit. xlII, qu. i. «n. »; 1. Cant. Glut., cap. xn; H, cap. vn; De Pôt., qu. I, art. If qu. ru, an. I.

1) PRIMUM SIC PROCEDITUR- Videtur quod in Deo non sit potentia. Sicut enim prima materia se habet ad potentiam, ita Deus, qui est agens primum, se habet ad actum.

Sed prima materia, secundum se considerata est absque omni actu. Ergo agens primum, quod est Deus, est absque potentia.

2. Praeterea, secundum Philosophum, in IX Metaphys.*r qualibet potentia melior est eius actus: nam forma est melior quam materia, et actio quam potentia activa; est enim finis eius. Sed nihil est melius eo quod est in Deo: quia quidquid est in Deo, est Deus, ut supra ostensum est. Ergo nulla potentia est in Deo.

3. Praeterea, potentia est principium operationis. Sed operatio divina est eius essentia: cum in Deo nullum sit accidens. Essentiae autem divinae non est aliquod principium. Ergo ratio potentiae Deo non convenit <

4. Praeterea, supra ostensum est quod scientia Dei et voluntas eius sunt causa rerum. Causa autem et principium idem sunt. Ergo non oportet in Deo assignare potntiam, sed solum scientiam et voluntatem.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo uacxvüi*: Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.

Respondeo dicendum quod duplex est potentia: scilicet passiva, quae nullo modo est in Deo; et activa, quam oportet in Deo summe ponere. Manifestum est enim quod unumquodque, secundum quod est actu et perfectum, secundum hoc est principium activum alicuius: patitur autem unumquodque, secundum quod est deficiens et imperfectum. Ostensum est autem supra quod Deus est purus actus, et simpliciter et universaliter perfectus; neque in eo aliqua imperfectio locum

habet. Unde sibi maxime competit esse principium activum, et nullo modo pati. Patio autem activi principii convenit potentiae activae. Nam potentia activa est principium agendi in aliud: potentia vero passiva est principium patiendi ab alio, ut Philosophus dicit, V Melaphys*. Relinquitur ergo quod in Deo maxime sit potentia activa.

Ad primum ergo dicendum quod potentia activa non dividitur contra actum, sed fundatur in eo: nam unumquodque agit secundum quod est actu. Potentia vero passiva dividitur contra actum: nam unumquodque patitur secundum quod est in potentia. Unde haec potentia excluditur a Deo, non autem activa.

Ad secundum dicendum quod, quandocumque actus est aliud a potentia, oportet quod actus sit nobilior potentia. Sed actio Dei non est aliud ab eius potentia, sed utrumque est essentia divina: quia nec esse eius est aliud ab eius essentia. Unde non oportet quod aliquid sit nobilius quam potentia Dei.

Ad tertium dicendum quod potentia in rebus creatis non solum est principium actionis, sed etiam effectus. Sic igitur in Deo salvatur ratio potentiae quantum ad hoc, quod est principium effectus: non nutem quantum ad hoc, quod est principium actionis, quae est divina essentia. Nisi forte secundum modum intelligendi. prout divina essentia, quae in se simpliciter prachabet quidquid perfectionis est in rebus creatis, potest intelligi et sub ratione actionis, et sub ratione potentiae; sicut etiam intelligitur et sub ratione suppositi habentis naturam, et sub ratione naturae

Ad quartum dicendum quod potentia non ponitur in Deo ut aliquid differens a scientia et

x) scientiae. – praescientiae Pa>.

p) secundum se considerata. – Om. FGrf.

y) />go ratio potentiae [Sto non cunrcnif. – Eryo nulla potentia est in Deo p.

8) dax. – Dei D, om. ceteri et «4. a.

1) actu. – iu actu ABCFG, et in actu DE.

ç) simpliciter. – simplex ABEG.

r) coBivnir. – coMfrtir codice*.

0| na»». – quia ashccA.

t) quandocumqut. – secundum qu.vi d.

<) ratione naturae. – l* adJ»t Ai ififitr Deo salraiur ratio potentiae quantum ad hoc. quod est principium efceitnt.

voluntate secundum rem. sed solum secundum rationem; inquantum scilicet potentia importat rationem principii exequentis id quod voluntas imperat, et ad quod scientia dirigit; quae tria Deo secundum idem conveniunt. – Vel dicendum

quod ipsa scientia vel voluntas divina, secundum quod est principium effectivum, habet rationem potentiae. Unde consideratio scientiae et voluntatis praecedit in Deo considerationem potentiae, sicut causa praecedit operationem et effectum \

À! \’t! dim Junt ... sjfatutn. Om. eoJkcs (ct. Oiirrationr· Rre. ’ilium, ifvJ Nwmla’um. »n cal.u Pr» -i-ß I’.rt-, I 16S6); pro *oper& tionem, ordinem* *4X

Commentaria Cardinalia Caiotani

I s titulo, *potentia* significat principium operationi» nd extra, seu transeuntis; extenso operationis nomine tam ad actionem quam ad passionem.

II. In corpore respondetur quaesito unica distinctione. et duabus conclusionibus mixtis, iuxta duo distinctionis membra. Distinctio esc Potentia est duplex, activa scilicet et passiva. Conclusio prima est: Potentia pauiva nullo modo est in Deo. Secunda est: Potentia activa maxime c»i in Deo.

Probatur haec secunda. Unumquodque, secundum quod est in actu et perfectum, est principium activum: ergo Deo maxime competit esse principium activum: ergo in eo maxime est potentia activa. – Prima consequentia probatur ex eo, quod Deus est actu* punis, et universaliter perfectus. Secunda vero, quin ratio principii activi convenit potentiae activae, ut patet ex definitione dus V et IX *Sfetaphys.*, cie.

Prima autem codcrn modo ex negatione oppositorum probatur. Unumquodque patitur secundum quod est defiriens» et imperfectum; ergo Deo nullo modo convenit puti: ergo nec potentia passiva. – Consequentia eodem modo probatur: quia scilicet in Deo nulla est imperfectio, etc.

III. In responsione ad secundum et tertium, difficultia valde verba discutienda occurrunt. Triu namque de actione, ut distinguitur contra effectum, dicuntur. Primum est, quod actio, si e»t distincta a potentia activa, est nobilior ipsa potentia. Secundum est, quod actio in creaturis principiatu a potentia. Tertium est, quod actio sic sc habet ad potentium activam, qund si transferatur in Deum, oportet actionem ipsam esse essentiam divinum. Ilacc enim omnia liquido habentur in littera.

Est autem ratio arduae dubitationis haec. Actio transiens, puta movere, ut distinguitur contra effectum, aut solum dicit *motum ab hoc*, aut aliquid aliud. Si tantum significat motum ab hoc. oportet ea quae hic dicuntur verificari aut de sola relatione *ab hoc*, aut de solo motu, aut de toto composito, scilicet *motu ab hoc*. Sed de nullo horum velificantur primum et tertium dictum. Nihil enim horum esi nobilius potentia activa motoris Saturni. Et. quod magis urget, nihil horum est quod oporteat identificati divinae substantiae, si ponamus Deum sine omni medio movere corpus aliquod (quod constat non esse impossibile). Tunc enim manifeste videre quisque potest motum non oportere identificati substantiae divinae; et similiter relationem non oportere identificati eidem, quamvis * oporteret ipsam non esse rcalcm ex parte Dei. ut ex supradicti» * patet; et consequenter nec *motum ab hoc* identificati eidem divinae essentiae oportere. – Si vero significat aliquid aliud, ruunt omnia in III *Physic.* * tradita. Ruere quoque videtur opinio dicens actionem esse subjective in passo; quae tamen ex Aristotele, ibidem, et in III *de Anima* -, sumpta videtur.

IV. Ad hoc dicendum mihi videtur quod, apud s. Thomain. actio transiens, praeter motum et relationem, dicit *aliquid subicctive in agente*. Probatur hoc, et manifestatur -. Probatur quidem ratione unica iam tacta -, convincente intellectum meum, sustinendo utnunque viam positam in responsione ad quartum. Actio transieris significat aliquid subjective existcn.v in agente creato, identificatum autem rcalitr substantiae in agente increato: sed motu» ab hoc, ut importat tantum motum et relationem, non significat aliquid huiusmodi: ergo motus ub hoc, modo exposito, non est totum actioni» transeuntia. – Maior habetur et in II *Contra Gent.*, cap. tx, ratione ultima: et, quoad secun-

dani pariem, habetur in nulle locis, ubi de creatione, generatione, et quibusvis aliis actionibus et potentiis divinis ad extra, est sermo, ut hic etiam putei. – Minor autem patet resolutive. Comtat enim quod, Deo movente vel angelo, in neutro morus emet. Relatio autem, quamvis in angelo CMcf, in Deo tamen nullo rcali modo esset quia nec per inhaesionem. ui patet; nec per identitatem, ut in II *Contra Gent.*, cop. xn, in principio, probatur manifeste.

V. Et si diceretur ad hanc rationem, quod mainr est vera, non ex una, led ex diversi» radicibus; quia, quoad agentia creata, est vera ratione relationis, quam oportet subjective existera in agente; quoad agens vero mercatum, est vera ratione actioni» immanentis, quum solam in Deo ponit actio transiens, praeter factum et relationem : si sic, inquam, diceretur (praecipue propter auctoritatem ». Thomae in II *Contra Gent.*, cap. xxxiii, ratione quarta), subtiliter quidem evaderetur, non lumen sufficienter.

Ad cuius evidentialiam, scito quod, ut in hoc articulo, in responsione ad quartum, littera dicit, duobus modis sustinetur potentia activa in Deo: uno modo, ut rit vclut pokntij executive intellectus et voluntatis; alio modo, ut sit ipsa voluntas consulta etc., ut efficax respectu effectuum. I t vi hic secundus modus (qui forte verior esc) ponatur, nulla tn hac materia ex actionis transeunti» natura angustia e»set : quoniam, m rei veritate, nulla in Deo poneretur tunc actio transiens, sed immanens tantum, habens efficaciam transeuntium, iuxta illud *: *Dixit, et facta sunt*. Et hanc viam secutus videtur s. Thorn»» in auctoritate allegata, cl in cap. xxxv, ubi cxprcvsc negat mediam actionem. – Si autem primus modus teneatur, tunc mota difficultas vim habet. Nec satisfit ex responsione data, quae ad actione» immanentes, iuxta alterum modum dicendi, recurrit. Oportet enim, si potentia quasi media in Deo ponitur, quod actio transiens in eo quoque ponatur; et consequenter identificata substantiae suae, ut hic patet, et exposse in II *Contra Gent.*, cap. ix, dicitur, dum eadem assentur ratio de identificatioDe intellectualium operationum et aliarum cum substantia divina. Et quoniam, ut in littera patet. ». Thomas utrimque viam sustinet, consequent est quod non sufficienter salvatur mens atque doctrina ciu», recurrendo ad actione» immanentes. Et sic relinquitur quod maior assumpta, ex una et eadem radice in omni agente cui vere convenit actio transiens, sit vera: alioqum non esset formalis. Et cum nec ratione relationis, nec ratione motus verificctur universaliter, relinquitur quod aliquid aliud actio transiens significat in egente. – Verba autem in oppositum adducta ex xxxiii cap., et ex xxxv, et similia, possunt interpretari quod procedunt iuxta illam viam: namque illud Opus omnibus viis uti videtur nd intentum.

VI. Declaratur autem occultum hoc latuisse etiam in 111 *Phyxic.* et similibus locis, ex suo compari, scilicet passione, de qua proportionaliter dicitur quod est *motus in hoc*; sicut de actione, quod est *motus ab hoc*. Quemadmodum enim constat quod in passione »unt tria, scilicet motu», relatio inhaerendae ipsius motus ad subtectum, et fundamentum illius relationis, quod c»t essentialiter passio (sive illud sit passiva actuario subioccti, sive esse formae fluentis ut actuans sublectum, sive quodeumque aliud); itn ex parte actionis, non solum motu» et relatio significatur, sed ly *ab* significat prius ipsam essentiam actionis, operationem scilicet in agente propicr perficiendum aliud. Sed quoniam propriis vocabuli» caremus, nominibus relationum,

Γη<£ lih IV. <ee. II, ». I. :. U. ht. VIH, lir i. n. v. 4: » O», hb.fX. ka.i.

’ t» 55-

D. tf-

• Qv iru.irt.;.

• up. m.

’ûp.u, n,<.

• O. asm. n.
• Nasupntc.

· Puio. αηη,

idlicet pracjxoiitionibUi *ab* ct *in*, utimur ad occulta «igni-
ticanda, ut *acpc contingit.

Et tie omnes textu· comonant. Cum hi.* enim »tat actio-
nis tmnscuntit ct polionis eundem cue actum quoniam

accio huiusmodi, ut sic, propter perficiendum passum csl
Et propterea, ratione illius actus, *perfectio p*tssi*, ct *esse*
in passo, etc., dicitur lps.t actio. – Nec plura hic dicenda
videntur, quoniam praetenti proposito sal sunt.

AMICULUS SECUNDUS

I TRI M POTENTIA DEI SIT 1N'I'NITA

I .SfHE, dj 't. AMII, qu. I, rj-t. I ; I *Gmt. lient., αφ. n*ni. /V /W. qu. i, art. 3;
VIII *Physic*^A lxx. inti; XII *Metaphys*- lect. mi.

Theol., cep. xit;

*->h secundum sic proceditur. Videtur quod
potentia Dei non sit infinita. Omne cnim
j infinitum est imperfectum, secundum
Philosophum, in II) *Physic*. * Sed po-
tentia Dei non est imperfecta. Ergo non est in-
finita.

2. Praeterea, omnis potentia manifestatur per
effectum: alias frustra esset. Si igitur potentia Dei
esset infinita, posset facere effectum infinitum.
Quod est impossibile.

3. Praeterea, Philosophus probat in VIII Zfn.
sic: ♦ quod si potentia alicuius corporis esset in-
finita. moveret in instanti. Deus autem non movet
in instanti: sed *movet creaturam spiritualem per*
tempus, creaturam vero · corporalem per locum
cl tempus, secundum Augustinum, VIII *super Ge-*
nesim ad litteram ♦ Non ergo est eius potentia
infinita.

Sed contra est quod dicit Hilarius, VIII *de*
Triu. *, quod Deus est *immensae virtutis, vivens,*
potens '. Omne autem immensum est infinitum.
Ergo virtus divina est infinita.

Respondeo dicendum quod, sicut iam * dictum
est, secundum hoc potentia activa invenitur in
Deo, secundum quod ipse actu est Esse autem
eius est infinitum, inquantum non est limitatum
per aliquid recipiens; ut patet per ea· quae su-
pra * dicta sunt, cum de infinitate divinae es-
sentiae ageretur. Unde nccssc est quod activa
potentia Dei sit infinita ·. In omnibus enim agen-
tibus hoc invenitur, quod quanto aliquid agens
perfectius habet formam qua agit, tanto est maior
eius potentia in agendo. Sicut quanto est aliquid
magis calidum, tanto habet maiorem potentiam
ad calefaciendum; ct haberet utique potentiam
infinitam ad calefaciendum, si eius calor esset
infinitus i Unde, cum ipsa essentia divina, per
quam Deus agit, sit infinita, sicut supra * osten-
sum est; sequitur quod eius potentia sit infinita.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus
loquitur de infinito quod est ex parte materiae
non terminatae per formam; cuiusmodi est infi-
nitum quod congruit quantitati. Sic autem non

est infinita divina essentia, ut supra ' ostensum · M4.
est; ct per consequens nec eius potentia. Unde
non sequitur quod sit imperfecta.

Ai> sEcixhi M dicendum quod potentia agentis
univoci tota manifestatur in suo eifectu: potentia
cnim generativa hominis nihil potest plus quam '
generare hominem. Sed potentia agentis non uni-
voci non tota ' manifestatur in sui effectus pro-
ductione: sicut potentia solis non tota manifesta-
tur in productione alicuius animalis cx putrefa-
ctione generati. Manifestum est autem quod Deus
non est agens univocum: nihil cnim aliud potest
cum eo convenire neque in specie, neque in ge-
nere. ut supra # ostensum est. Unde relinquitur
quod effectus eius semper est minor quam po-
tentia eius. Non ergo oportet quod manifestetur
infinita potentia Dei in hoc. quod producat effe-
ctum infinitum. – Et tamen, etiam si nullum efle-
ctum produceret, non esset Dei potentia ' frustra.
Quia frustra est quod ordinatur ad finem, quem
non attingit: potentia autem Dei non ordinatur
ad effectum sicut ad finem, sed magis ipsa est
linis sui effectus.

Ad tertium dicendum quod Philosophus in VU
Physic. ·, probat, quod .si aliquid corpus haberet
potentiam infinitam, quod moveret m non tem-
pore. Et tamen ostendit ·, quod potentia motoris
caeli est infinita: quia movere potest tempore
infinito. Relinquitur ergo secundum eius inten-
tionem. quod potentia infinita corporis si esset,
moveret in non tempore: non autem potentia
incorporei motoris. Cuius ratio est, quia corpus
movens aliud corpus, est agens univocum. Unde
oportet quod lota potentia agentis manifestetur
in motu. Quia igitur quanto moventis corporis
potentia est maior, tanto velocius movet: necesse
est quod si fuerit infinita, moveat impropotiona-
biliter citius, quod est movere in non tempore.
Sed movens incorporeum esi agens non univo-
cum. Unde non oportet, quod tota virtus eius
manifestetur in motu ita, quod moveat in non
tempore. Et praesertim, quia movet secundum
dispositionem suae voluntatis.

*Loc0<k.br<.

«) *vero*. – Om. ABCDE

potem. – *potatas* BD, rf *potem* C.

γ) *actu eff*. – *ett actu* Λ, *ett actui purus* «R; cf. notam t.

8) *ea*. – *haec* !:»*; cf. notam Mq.

<) *Rt-rpondeo ... iijlntfa*. – *Respondeo dicendum jnJ petentia*
activa Dei iit injimta CDEpB; *Respoudea dicendum quod* EG, qui
«Utin omittunt *cnim*.

ζ) *si eius calor esut in,lnitui*. – Ponit D >upra ante *haberet*; pro
eius. iJ *cuius* ACEJG'pBf) et *ah*.

») *nihil pafeit plus quam*. – *nihil plui potest quam* ABCDE.

1) *tota*. – *totaliter* B. – *tui* om. ABDEG; m «vi //refer *prodo-*
etione om. C; *in x*»/– *tota manifestatur* om. E

i) m» *enet* /M *potentia*. – «»»»» *esset potentia* Jhn AG, *esut*
pedentia BCE, «qh *esset patentia eius* D.

Commentarin Cardinali» Claietant

is titulo, ly *infinita* significat infinitatem întcn&ivam. – In corpore unica cit conclusio, raponilva ad quaesitum affirmative Potentia Dei est infinita. – Probatur. Esse Dei r»t infinitum: ergo activa putentia Dei est infinita. – Antecedens patet ex qu. vn. – Consequentia probatur quia potentia activa Deo convenit secundum quod est in actu, idest, fundatur super eius actu; et quantitas potentiae consequitur quan-

titatem actus. Quod probatur cx illa universali. Quanto aliquod agent est perfectius in forma qua egit, tanto maior cit potentia eius, ut potet m colefuctivo, etc. – Littera est clara. II. In responsione ad lenium, multa dicenda essent de infinitate potentiae inolivac, quae prolix* valde Mini, et iu speciali, quam dc huc fccimu*. quaestione · discussa sunt. Quare pro nunc transeundum puto.

t
ui, Tηβ.

ARTICULUS FERTIUS

UTRUM DEUS SIT OMNIPOTENS

Paru IU, qu. mu, «rt. 1; I Sr.nt, &L iu i. qu. u. art. 3; IU, 4mL l. qu. u. art. II *Ceil. Gent., cap. ixu. XXT; Zk ZW.. qu. l. m. 7; qu. r, art. Y; Qtttkil III, qb>». art. I V, qu. u. .n. I; XII, qu. u. art. I: VI *Ethic., I«A II.**

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidctUF qtiod ŷ Deus non sit omnipotens. Moveri enim let pan aliquid omnium est. Sed hoc ^Deus non potest: est enim immobilis, ut supra ‘ dictum est. Non igitur est omnipotens. 2. Praeterea, peccare aliquid agere est. Sed Deus non potest peccare, neque *scipsum negare*. ut dicitur II *Tim.* n ·. Ergo Deus non est omnipotens. 3. Praeterea, de Deo dicitur * quod *omnipotentiam suam parcendo maxime el miserando manifestat*. Ultimum igitur quod potest divina potentia, est parcere et misereri. Aliquid autem est multo maius quam parcere et misereri; sicut creare alium mundum, vel aliquid huiusmodi. Ergo Deus non est omnipotens. 4. Praeiireea, super illud I *Cor.* i ♦, *stultam fecit Deus sapientiam huius mundi*, dicit Glossa ·: *sapientiam huius mundifecit Deus stultam, ostendendo possibile, quod ilia A impossibile indicabat*. Unde videtur quod non sit aliquid indicandum possibile vel impossibile secundum inferiores causas. prout sapientia huius * mundi iudicat; sed secundum potentiam divinam. Si igitur Deus sit omnipotens, omnin erunt possible. Nihil ergo impossibile. Sublato autem impossibili, tollitur necessarium: nam quod necesse est esse, impossibile est non esse. Nihil ergo erit necessariam in rebus, si Deus est omnipotens. Hoc autem est impossibile. Ergo Deus non est omnipotens 7.

Sed contra est quod dicitur Lue. i *: *non erit impossibile apud Deum omne verbum*.

Respondeo dicendum quod communiter confidentur omnes Deum esse omnipotentem. Sed rationem omnipotentiae assignare videtur difficile. Dubium enim potest esse quid comprehendatur sub ista distributione, cum dicitur omnia posse Deum. Sed si quis recte consideret, cum potentia dicatur ad possible, cum Deus omnia posse dicitur, nihil rectius intelligitur quam quod possit omnia possible, et ob hoc omnipotens dicatur.

Possible autem dicitur dupliciter, secundum Philosophum, in V *Metaphys.* * Uno modo, per

respectum ad aliquam potentiam: sicut quod subditur humanae potentiae, dicitur esse *possibile homini*. Non autem potest dici quod Deus dicatur omnipotens, quia potest 4 omnia quae sunt possible naturae creatae: quia divina potentia in plura extenditur. Si autem dicatur quod Deus sit « omnipotens, quia potest omnia quae sunt possible suae potentiae, erit circulatio in manifestatione omnipotentiae: hoc enim non ent aliud quam dicere quod Deus est omnipotens, quia potest omnia quae potest Relinquitur igitur quod Deus dicatur omnipotens, quia potest *omnia possible absolute*, quod est alter modus' dicendi *possible*. Dicitur autem aliquid possibile vel impossibile † absolute, cx habitudine terminorum: possibile quidem quia praedicatum non repugnat subiccto, ut Socratem sedere; impossibile vero absolute, quia praedicatum repugnat subiecto, ut hominem esse asinum.

Est autem considerandum quod, cum unumquodque agens agat sibi simile, unicuique potentiae activae corresponde! possibile ut obiecturn proprium, secundum rationem illius actus in quo tundatur potentia activa: sicut potentia calefactiva refertur, ut ad proprium obiecturn. ad esse · calefactibile. Esse autem divinum, super quod ratio divinae potentiae fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed prachabens in se totius esse perfectionem. Unde quidquid potest habere rationem entis, continetur sub possiblebus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens.

Nihil autem opponitur rationi entis, nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibleis absoluti, quod subditur divinae omnipotentiae, quod implicat in se esse et non esse simul. Hoc enim omnipotentiae non subditur, non propter defectum divinae potentiae; sed quia non potest habere rationem factibilis neque possibleis. Quaecumque igitur contradictionem non implicant, sub illis possiblebus continentur, respectu quorum dicitur Deus omnipotens. Ea vero quae contradictionem · implicant, sub divina omnipotentia non

* Qa n, an. d1
qu. iu, «n. L

• Vm. r>.

• Iarotkeu Πο-axXpui l'cn-UJXHt-

• Vir*. 30.
• i:*.Co<nnH9tn
■U. AabrtMft.

•

j*

t

•s\Th.krt.xi.
-UU. lib. iv
cip.Mi.n.ç.m'

e) illa. – Hit ABDEFGpC.
p; huiut. – Om. aiu:de.
7; Hoc omnipotent. – Om. ABCDE.
1) pateti. – ponit KB et cdJ. a b.
x) putentia. – omnipotentia coduc» et u L

ç) tit- – JiUtnr exxi.ci.
rj w/ impoifibilt. – On». »\.
β) pouibile qnUtm. – Om. et cJ. b, poitibile abtchtU cJ. a.
l) MW. – nmtr ctxtec» cl n b.
> implicant- contraJcfftatent. – Om.

*
i ct. m
continentur: quia non possunt habere possibilitatem rationem. Inde convenientius dicitur quod *non possunt Jieri*, quam quod *Deus non potest ea facere*. – Neque hoc est contra verbum Angeli dicentis *: *non erit impossibile apud Deum omne verbum*. Id enim quod contradictionem implicat, *verbum* esse non potest: quia nullus intellectus potest illud concipere.

p
'ri «tpere.
An primum ergo dicendum quod Deus dicitur omnipotens secundum potentiam activam, non * secundum potentiam passivam *, ut dictum est **. Unde, quod non potest moveri et pati, non repugnat omnipotentiae.

•
e.7.
An secundum dicendum quod peccare est deficere a perfecta actione: unde posse peccare est posse deficere in agendo, quod repugnat omnipotentiae. Et propter hoc, Deus peccare non potest, qui est omnipotens. Quamvis Philosophus dicat, in IV *Topic.* *. quod *potest Deus et studiosus prava agere*. Sed hoc intelligitur vel sub conditione cuius antecedens sit impossibile, ut puta si dicamus quod potest Deus prava agere *si velit*: nihil enim prohibet condicionalem esse veram, cuius antecedens et consequens est impossibile; sicut si dicatur r. *si homo est asinus, habet quatuor pedes*. Vel ut inichgalur quod Deus potest aliqua agere, quae nunc prava videntur; quae tamen si ageret, bona essent. Vel loquitur secundum communem opinionem gentilium, qui homines dicebant transferri in Deos, ut Iovem vel Mercurium.

Ad tertium dicendum quod Dei omnipotentia

ostenditur (maxime in parcendo et miserando, quia per hoc ostenditur Deum habere summam potestatem, quod libere peccata dimittit: eius enim qui superioris legi astringitur, non est libere peccata condonare. – Vel quia, parcendo hominibus et miserando, perducit eos ad participationem infiniti boni, qui est ultimus cifactus divinae virtutis. – Vel quia, ut supra * dictum est, cifactus divinae misericordiae est fundamantum omnium divinorum operum: nihil enim debetur alicui nisi propter id ¶ quod est datum ei a Deo non debitum. In hoc autem maxime divina omnipotentia manifestatur, quod ad ipsam § pertinet prima institutio omnium bonorum.

Ad quartum dicendum quod possibile absolutum non dicitur neque secundum causas superiores, neque secundum causas inferiores; sed secundum scipsum. Possibile vero quod dicitur secundum aliquam potentiam, nominatur possibile secundum proximam causam. Unde ea quae immediate nata sunt fieri a Deo solo, ut creare, iustificare, et huiusmodi. dicuntur possibilia secundum causam superiorem: quae autem nata sunt fieri a causis inferioribus, dicuntur possibilia secundum causas inferiores. Nam secundum conditionem causae proximae, cifactus habet contingendam vel necessitatem ¶ ut supra ** dictum est. In hoc autem reputatur stulta mundi sapientia, quod *f* ea quae sunt impossibilia naturae, etiam Deo impossibilia iudicabat. Et sic patet quod omnipotentia Dei impossibilitatem et necessitatem a rebus non excludit.

1) *quod ntm.* – *quod ca non Vab.* – Pro *nan potest ca, non point* rJ KG, *ta non patit* cJ.L *ab*, no< *ponit* P.
jU now. – non *tamen* COiiko.
t) *dtc.itur.* – *dicamut* UD, ceteri.

¶) *nitenditur.* – *dicitur* codiec» et *ab.*’
ft) *propter id.* – *per id cotUcei.*
r.) *iptam* – *ipium f’ab.*
p) *quod* – *quia* Pa>.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo, ly *omnipotens* dupliciter distribui poteit: scilicet pro *omni potentia*; et pro *omni possibili*. Non quaeritur hic utrum sit omnipotens, idest *habeat omnem potentiam*: quoniam iam in primo articulo determinatum est quod in Deo nulla est potentia passiva. Sed quaeritur utrum sit omnipotens, idest *possit omnia*.

II. In corpore, duo principaliter facit: primo, quid hic certum et ambiguum sit, dicit: secundo, ambiguitatem solvn, ibi: *Sed si quis* etc. -

III. Quoad *primum*, duo dicit. Primo, quod pur» affirmativa quaestionis est ab omnibus confessa. Secundo, quod definitio omnipotentiae, quae deberet esse proprium medium ad inferendam confessam conclusionem, difficilis est; quia dubitatur pro quibus distribuit ly *omnia*, cum dicitur *Deum posse omnia*.

IV. Quoad *secundum*, tria dicit. Primum, quod ly *omnia* distribuit *possibile absolute*. Secundo, quod ly *possibile absolute* denominat quidquid habet rationem entis, actu vel potentia, ibi: *Est autem considerandum*. Tertio, excludit nb huiusmodi distributione et denominatione, sola implicancia contradictionem, ibi: *Nihil autem opponitur* etc.

Primum horum, scilicet, *Ij’ omnia distribuit possibile absolute*, probatur, distinguendo *possibile* dupliciter, scilicet *secundum aliquam potentiam*, vel *absolute*, ex V *Mclaphys.*; et destruendo, quod non potest intlligi de possibili primo modo. Quia nec respectu potentiae creatae, quoniam divina potentia excederet datum obicctum nec respectu potentiae increatae, quoniam esset circulus in huiusmodi explanatione. Et infert, per locum a divisione, quod intelligitur dc pos-

sibili secundo modo: explanans quid significat huiusmodi possibile, quod scilicet consistit in habitudine terminorum, etc.

Secundum autem, scilicet quod *possibile absolute denominat quidquid potest esse*, probatur sic. Omne agens agit sibi simile: ergo unicuique potentiae activae respondet, ut proprium obicctum, possibile secundum illum actum qui est ratio agendi; ergo potentiae activae Dei respondet possibile secundum rationem entis. – Prima consequentia manifestatur in potentia caletactiva et eius obiecto. Secunda autem probatur: quia esse Dei. quod est ei natio agendi, est esse prachabens quidem in ac totius esse perfectionem, non tamen cmo tale vel tale, secundum quodeumque genus.

Tertium vero praedictorum duo claudit. Primum est: Omnia quae contradictionem non implicant, clauduntur sub omnipotentia. Secundo est: Omnia quae contradictionem implicant, non clauduntur sub omnipotentia. – Et primo probatur utrumque simul, sic. Nihil opponitur rationi entis nisi non ens: ergo nihil repugnat possibili absolute, nisi implicans in se esse et non esse simul: ergo sola implicancia contradictionem, non habent rationem possibilitum. ergo ea quae implicant, non clauduntur; et ea quae non implicant, clauduntur sub omnipotentia. – DeinJc docet modum loquendi honestum in exclusis ab omnipotentia. Et demum ostendit hanc exclusionem non esse contra angelicam auctoritatem, ut clare patet in linent,

V. Circa praedictam assignationem obiccti divinae potentiae, dubium occurrit. Quia ai omne possibile absolute, omnequo ens ac non implicans contradictionem, sub omni-

potentia clauditur. Deua ipse continebitur sub sua omnipotentia: quoniam Deum ease dc numero horum est, ut patet.

Ad hoc, ct similia, dicendum est quod, cum sermo proc-sens sit dc omnipotentia factiva. cum dicimus *omne possibile, omne ens, omne non implicans contradictionem*. semper subintclligitur *causabilc effective*. Sic cnim excluduntur ct divina, ct peccata, ct quaccumque sunt potentialiarum passivarum et imperfectarum, ut sic.

vi. Circa probationem secundi -, dubium occurrit: quoniam non videtur sufficienter inferre intentum. Ex hoc enim quod potentia activa Dei fundatur super esse infinito ct universaliter perfecto, debuisset inferri, *ergo obicctum potentiae activae Dei est possibile esse infinite ct universaliter perfecte*; sicut dc potentia calefactive inferitur, quod est *calefactibile*. Quod in littera non fit sed infernur, *ergo obicctum eius est possibile esse*, absque alia probatione.

Aj hoc Jjatur qUOjf ut cx praecedenti patet articulo -, hacc est differentia inter causam univocam ct acquivocum, quod causae univocae respondet aliquod adaequatum obicctum in effectu, acquivocac vero non. Et propterca. cum esse Dei duas habeat conditiones ad propositum, scilicet elevationem supra genera, ct universalitatem perfectionis, nec possit fingi aliquod causabilc cum his conditionibus in singulari, consequens est ut sumatur in universali. Tale nutem est esse: quoniam ad nullum determinatum est genu», ct ad omnes sc perfectionum modo» extendit Et pm-ptercca satis subtiliter in littera proportionale obicctum. sicut potentiis univocis, assignatum est *quidquid potest entis rationem habere*.

vii. Circa probationem tertii dicti -, dubium occurrit: quoniam praetermissum videtur *non ens*. Ex eo namque quod nihil opponitur enti nisi non ens. inferendum erat, *ergo non ens opponitur possibili absolute, quia opponitur enti*: ct non debebat tantum inferri, *ergo quaecumque implicant simul ens et non ens, repugnant possibili*. – Nec potest ad hoc dici quod implicite utrumque illarum est. Quoniam, ut putet in litlcra, illatum est quod *sola* implicantia contradictionem repugnant possibili constat cnim

quod non entia absque implicatione contradictionis inveniuntur. Unde ambiguitas relinquitur, quomodo, eo praetermisso, saltatum sit ad *ens et non em simul*.

Ad hoc dicitur quod. ut putet V *Metaphys.* ’ et II *Physic.* ♦, eidem est causa activa obiecti et sui oppositi; diversimode tamen, quia faciendo, causât obicctum proprium, non faciendo autem, oppositum; ut patet de nauta ibidem. Et sic in dubio non erat, non ens cadere sub activa potentia Dei. cuius proprium obicctum assignatum est ens: oportet cnim illam, faciendo, en», non laciendo, non ens respicere. Et cum multa non entia absque implicatione contradictionis sint non entia, ut patet in materia contingente, consequens est quod non ens praetermissum non fuit, sed clauditur sub non implicantibus contradictionem. Propter quod, saltus nullus in littera factus est: sed cx eo quod solum non ens opponitur enti, ct constat quod non opponitur ei divisum, sed coniunctum *tn eodem, de eodem, ad idem*, etc., optime illatum est, *ergo continens ens et non ens simul, solum repugnat possibili*. Et non debuit, nec potuit inferri, *ergo non ens repugnat possibili*: quia nec repugnat enti. nisi cum illis conditionibus constituentibus contradictionem, ut dc sc patet.

VIII. Circa hanc positionem adverte, quod praesenti proposito sufficit, quod quidquid implicat contradictionem, inquantum huiusmodi. excludatur ab omnipotentia: nec hoc vertendum est in dubium. Utrum autem hoc vel illud implied contradictionem, alterius negotii est. Et similiter utrum uno vel pluribus modis contingat implicari contradictionem, nihil refert. Omnia cnim quae secundum se implicant contradictionem, vere impossibilia sunt ut fiant etiam α Deo. Et per hoc patet responsio ad argumenti Aureoli, apud Capreolum, in I, dist. xur. qu. f -.

IX. In responsione ad quartum, adverte quod per sapientiam huius mundi non intelligimus philosophiam secundum sc, quoniam illa non iudicot falsum: sed intclligitur philosophia, secundum quod utuntur ea homines huius mundi; cx quorum defectivo lumine temerarium prodiit iudicium, quo impossibilia causis secundis, impossibilia absolute iudicata sunt, ut Incarnatio Dei, etc.

• et i».

•teri.r.uj,

CL wui.n

‘Cnctrawsd-

da stmt. fada non fuerint », *non ridet hoc se dicere*: - *Si Deus omnipotens est, faciat ut ea quae vera sunt, en ipso quod vera sunt, falsa sint* >. Et Philosophus dicit, in VI *lithic.* *, quod *hoc solo privatur Deus, ingenita facere quae sunt fada* *.

Ai> PRIMUM ergo dicendum quod, licet praeteritu non fuisse sit impossibile pcr accidens, si consideretur id quod est praeteritum, idest 7 cursus Socratis; tamen, si consideretur praeteritum sub ratione praeteriti, ipsum non fuisse est impossibile non solum per se sed absolute, contradictionem implicans. Et sic est magis impossibile quam mortuum resurgere, quod non implicat contradictionem: quod dicitur impossibile secundum aliquam potentiam, scilicet naturalem. Tatia enim impossibilia divinae potentiae subduntur.

An secundum dicendum quod sicut Deus, quantum est ad perfectionem divinae potentiae, omnia potest, sed quaedam non subjacent eius potentiae. quia deliciunt a ratione possibilem; ita, si attendatur immutabilitas divinae potentiae, quidquid Deus potuit, potest; aliqua tamen olim habuerunt rationem possibilem, dum erant fienda, quae iam deficiunt a ratione possibilem, dum sunt facta. Et sic dicitur Deus ea non posse, quia ca non possunt fieri.

An tertium dicendum quod omnem corruptionem mentis et corporis Deus auferre potest a muliere corrupta *: hoc tamen ab ea removeri non poterit, quod corrupta non fuerit*. Sicut etiam' *0.«^.

ab aliquo peccatore auferre non potest quod non peccaverit, et quod caritatem non amiserit.

y} IJett. - triticei codiCM.

2; per te. - per eccidm F. - Pro aHolute, per abiolutam O, abtolul.tm ed. a.

i) Sicvl citam. - Sicut «w cobco, »eJ B om. nox laie point. - Pro al- aliquo peccatore, ab alio peccante codice- et ed. a. ab aliquo peccante ed. b.

Commentariti Cardinalis Caietani

s titulo, advene quod *praeteritum* sumitur dupliciter, scilicet fomulitr, et denominative; idest *pro ipsa praeteritione*, et *pro rc quae praeteriit*. In proposito, quamvis utruque modo sumi potuit, directe tamen, et per se primo, sumitur pro rc quae praeteriit. Ita quod sensus quaestionis est: An Deus possit expulsiare reni quae praeteriit, a praeteritione; hoc enim est facere cani non fuisse. Sicut quocrimu», «n Deus possit expoliare substantiam a quantitate; et facere hoc, esset facere substantiam quae est quanta, non quantam.

II. In coqmre unica est conclusio, responsiva quaerito negative: Praeterita non fuisse, non subiacet divinae potentiae. - Probatur primo, ratione. Sub omnipotentia Dei non cadit implicans contradictionem: praeterita non fuisse, implicat contradictionem: ergo. Probatur minor. Dicere quod Socrates sederit et non sederit, implicat, sicut quod sedet et non sedet: sed hoc est dicere praeteritum non fuisse: ergo. - Deinde confirmatur auctoritate Augustini et Aristotelis.

111. Adverte hic, quod praeteritum significatur in actu signato per ly *praeteritum*; et in actu exercito, per verba praeteriti temporis, ut *fuit, cucurrit, sedit*, etc. Et propterea

in littera per actum exercitum declaratur actus signatus. Et si diligenter perspecta fuerit hacc ratio, cessant omnia argumenta ex Gregorio allata apud Capreolum, xut distinctione Primi -. Ex hac enim liquet ratio quare Deus non potest expoliare Adam a praeteritione. Hoc enim esset expoliare ipsum a *fuisse*: et cum alterum contradictoriorum oporteat de quocumque semper verificari. si Adam expoliaretur nunc a fuisse, verificaretur de ipso non fuisse. Et sic fuisset, et non fuisset: fuisset quidem, quia ex quo semel vestitus est fuisse, vere fuit; non fuisset autem, quia expoliatus esset ipso fuisse. Et sic duo contradictoria essent simul vera: quod non est inulligibilc.

IV. Ex hoc etiam patet quod nihil officit proposito quod fuisse acciderit Adac, sicut et esse et fore. Non enim magis contradicunt *Socrates est homo* et *non est homo*, quam *Socrates currit* et *non currit*, et quam *curret* et *non curret*, et quam *cucurrit* et *non cucurrit*: nihil enim refert ad contradictionem materia necessaria vel contingens. Et propterea in responsione ad primum, utrumque tangitur; scilicet accidentalitos, et impossibilitas absoluta concomitans implicationem contradictionis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DEUS POSSIT EACERE QUAE NON FACIT

I *Sent.*, dut. xun, qu. n. II *Coti. Gent.*, np. xxni. mi, xrra. III, xcvnt} *Dc Du.*. qu. i, »rr. 5.

S D QUINTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod Deus non possit facere nisi ea quae facit. Deus enim non potest facere quae non praescivit et praeordinavit se facturum. Sed non praescivit neque praeordinavit se facturum, nisi ea quae facit. Ergo non potest facere nisi ea quae facit.

- 2. Praeterea, Deus non potest facere nisi quod debet, et quod iustum est fieri. Sed Deus non debet facere quae non facit: nec iustum est ut faciat quae non facit. Ergo Deus non potest facere nisi quae facit.
- 3. Praeterea, Deus non potest facere nisi quod bonum est, et conveniens rebus factis. Sed rebus factis a Deo non est bonum nec conveniens aliter

esse quam sint. Ergo Deus non potest facere nisi quae facit.

Sed contra est quod dicitur Matt, xxvi ♦ *An non possum rogare Patrem meum, et exhibebit michi viros duodecim legiones angelorum?* Neque autem ipse rogabat, neque Pater exhibebat ud repugnandum iudaeis. Ergo Deus potest facere quod non facit.

Respondeo dicendum quod circa hoc quidam dupliciter erraverunt. Quidam enim posuerunt Deum agere quasi ex necessitate naturae; ut sicut ex actione rerum naturalium non possunt alia provenire nisi quae eveniunt, utpotc ex semine hominis homo, ex semine olivae oliva; ita ex operatione divina non possint aliae res, vel alius

a) ex. - et ex CDFG, et edd. a b.

ordo rerum effluere, nisi sicut nunc est. – Sed supra* ostendimus Deum non agere quasi** cx necessitate naturae, sed voluntatem eius esse omnium rerum causam; neque etiam ipsam voluntatem naturaliter et ex necessitate determinari ad has res. Unde nullo modo iste cursus rerum sic cx necessitate a Deo provenit, quod alia provenire non possent.

Alii vero dixerunt quod potentia divina determinatur ad hunc cursum rerum, propter ordinem sapientiae et iustitiae divinae, sine quo Deus nihil operatur. – Cum autem potentia Dei. quae est eius essentia, non sit aliud quam Dei sapientia, convenienter quidem dici potest quod nihil sil in Dei potentia, quod non sit in ordine divinae sapientiae: nam divina sapientia totum posse potentiae comprehendit. Sed tamen ordo a divina sapientia rebus inditus, in quo ratio iustitiae consistit, ut supra * dictum est, non adaequat divinam sapientiam, sic ut divina sapientia limitetur ad hunc ordinem. Manifestum est enim * quod tota ratio ordinis, quam sapiens rebus a se factis imponit, a fine sumitur. Quando igitur finis est proportionatus rebus propter finem factis, sapientia facientis limitatur ad aliquem determinatum ordinem. Sed divina bonitas est finis improportionabiliter excedens res creatas. Unde divina sapientia non determinatur ad aliquem certum ordinem rerum, ut non possit alius cursus rerum ab ipsa . cftluurc. Unde dicendum est simpliciter quod Deus potest alia facere quam quae facit.

Al» primum ergo dicendum quod in nobis, in quibus est aliud potentia et essentia a voluntate et intellectu, et iterum intellectus aliud ; a sapientia, et voluntas aliud α iustitia, potest esse aliquid in potentia, quod non potest esse in voluntate lusla, vel in intellectu sapiente. Sed in Deo est idem potentia et essentia et voluntas et intellectus et sapientia et iustitia. Unde nihil potest esse in potentia divina, quod non possit esse in voluntate iusta ipsius, et in intellectu sapiente eius. Tamen \ quia voluntas non determinatur ex necessitate ad haec vel illa, nisi forte ex suppositione, ut supra * dictum est; neque sapientia Dei et iustitia determinantur ud hunc ordinem, ut suprd > dictum est; nihil prohibet esse aliquid in potentia Dei quod non vult, et quod non conti-

netur sub ordine quum statuit rebus *. Et quia * ' & . «■ potentia intelligitur ut exequens, voluntas autem ut imperans, et intellectus et sapientia ut dirigens, quod attribuitur potentiae secundum sc consideratae, dicitur Deus posse *secundum potentiam absolutam*. Et huiusmodi est omne illud m quo potest salvari ratio entis, ut supra . dictum est. . Ar > Quod autem attribuitur potentiae divinae secundum quod cxcquitur imperium voluntatis uistac, hoc dicitur Deus posse facere * *de potentia ordinata*. Secundum hoc ergo ', dicendum est quod Deus potest alia facere, de potentia absoluta, quam quae praescivit et praeordinavit sc facturum: non tamen potest esse quod aliqua faciat, quae non praesciverit et praeordinaverit sc facturum. Quia ipsum facere subiacet praescientiae et praeordinationi: non autem ipsum posse, quod est naturale. Ideo enim Deus aliquid facit, quia vult: non tamen ideo potest, quia vult, sed quin talis est in sua natura.

Ad secundum dicendum quod Deus non debet illiquid alicui nisi sibi. Unde, cum dicitur quod Deus non potest facere nisi quod debet, nihil aliud significatur nisi quod Deus non potest facere nisi quod eicst conveniens et iustum. Sed hoc quod dico *conveniens et iustum*, potest intelligi dupliciter. Uno modo, sic quod hoc quod dico *conveniens et iustum*, prius intelligatur coniungi cum hoc verbo *est*, ita quod . restringatur ad standum pro praesentibus; et sic referatur ad potentiam. Et sic falsum est quod dicitur: est enim sensus: *Deus non potest facere nisi quod modo conveniens est et iustum*. Si vero prius ' coniungatur cum hoc verbo *potest*, quod habet vim ampliandi, et postmodum cum hoc verbo *est*, significabitur *f* quoddam praesens confusum: ut urit locutio vera, sub hoc sensu: *Deus non potest facere nisi id quod, si faceret, esset conveniens et iustum*.

Ad tertium dicendum quod, licet iste cursus rerum sit determinatus istis rebus quae nunc sunt, non tamen ad hunc cursum limitatur divina sapientia et potestas. Unde, licet istis rebus quae nunc sunt *. nullus alius cursus esset bonus et conveniens, tamen Deus posset alias res facere, et alium eis imponere ordinem.

f) *quad.* – Oiv. FGa.
y) CNInv, – *autem* Pj E
SJ *certum ordinet*». – *determinatum ordinem* B. *ordinem* Pai.
c) *ab ipa.* – Otn. Pah.
c) *abud.* – aJiui ACDFG.
η) *el ruentia.* – Otn. coJkx. et cX a.
8) *el in.* – *et* PIUE – Pro *tapienf, lapicntiae* FG.
i) Tumzu. *Tunc* P. – Pro *ad hare rd Uta, ab hoc rd ab illo*
«xluc».
») *tM.* – *dirina* Vab.
λ) *quia.* – Om. BCDEFG. – Ante *attribuitur* BD xJdunt *ttidem*.

ji) *hoc dicitur* Dcui pw*r *faccrr.* – *dicitur* jwtttr : *farere*
•on. .tē.
v) rrgo. – Om. rrxtkc*. – *quae* «Me *praricirit* <mu coJX et cX a. Cl *et.* – *rd* todira et aā. – Pro *print tntdiipMttr, primum it-telUft.Uur* F, *prjfiMteUi&itnr* cXJ. a b.
) *ita qwd.* – ACEGpF et ed. .i, *quo* H. *quad* DtF et <X >.
x) St ifn» *priur.* – *Si rtro primum* FG. – l²n» *quod habet, cum hac habet* F.
?) *tipuijtcabitur.* – *dfufaatur* <c*. – Pro *proem i confujum. icrbum practeu» confujum* B. /tjcht u *et confiuum* P.
a) *tuut* – Jfant Pob et ax£er<, euepk. II.

Commontaria Cardinalis Caietani

in ius clarus est. – In corpore tria facit: primo, tractat quondam opinionem; secundo, tractat alium"; tertio, responde! quaesito .
■, Quoad *primum*, opinio quaedam erronea tenet partem negativam quia Unet Deum agere ex necessitate naturae. Et declaratur ex actione naturalium, proportionaliter.

Et tandem reprehenditur quia folio innitur fundamento, ut patet ex dictis in qu. xix, ubi uterque modus naturalis necessitatis, scilicet spectam ad naturam, et spectans ad voluntatem, a divina actione remotus est.
III. Quoad *secundum* ", tria ordinate facit. Primo, ponit ' Ct ipiam opinionem, tenentem quoque partem negativam sed

alia ratione, quae est talis. Deu» nihil potest operari absque ordine sapientiae et iustitiac suae : ordo autem sapientiae et iustitiuc suae non extendit sc ultra ea quae quandoque fiunt: ergo.

Secundo, examinatur haec ratio quoad primam propositionem, approbando eam: quin divina potentia aequalis est suae sapientiae, et c conversu, propter identitatem mutuam.

Tertio, examinatur et reprehenditur quoad secundam propositionem, probando suam contradictoriam, scilicet, *Divina sapientia non arctatur ad ordinem stabilitum qut nunc est*, tali ratione. Tota ratio ordinis quam sapiens rebus n «e factis imponit, sumitur a fine: ergo n fine proportionato rebus propter finem, sapientia facientis limitatur ad certum ordinem; et a fine improportionabiliter excedente non limitatur ergo divina sapientia non determinatur ad aliquem rerum ordinem, sic ut non possit alius effluere. – Antecedens patet, cum prima consequentia: cuius consequentis secundam partem apposui, quoniam implicite tantum in littera habetur, et tamen ex illa pendet vis rationis. Constat autem eam subintelligcndam fuisse, ex posterioriatica regula, si *affirmatio est causa affirma-*

tionis etc. · Si cnim commensurntio finis ratio est limitationis ad certum ordinem, quia tota ratio ordinis est a fine; oportet quod incommensuratio finis per excessum, sit ratio non limitationis, ex eadem causa. – Secunda vero consequentia probatur: quia divina bonitas, quae finis eit omnium, improportionabiliter excedit omnem stabilitum ordinem rerum.

IV. Quoad *tertium* ♦, conclusio responsiva quaesito est: * (X nua. u Deus potest alia facere quam quae facit. Nec aliter haec conclusio probatur, quin, examinando propositas opiniones, exclusae sunt omnes causae restrictivae divinae potentiae ad ea quae facit. Cum cnim obicctum eius, ut dictum est ·, * J* sit possibile absolute, si restringeretur ad possibile quod facit, aut hoc esset ratione naturae agentis, aut ratione quasi potentiarum, aut ratione quasi habituum; cum in Deo non cadant impedimenta et indispositiones, etc. Haec autem omnia sunt exclusa in littera: in prima quidem opinione, natura et voluntas, ac per hoc intellectu* implicite; in secunda vero habitus, scilicet sopientia et iustitia. Unde, omnibus restrictivis exclusi», restat ambitus divinae potentiae in sua latitudine ad possibile absolute.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM DEUS POSSIT MELIORA FACERE EA QUAЕ FACIT

1 *Sent.*, dial, xuv, art, <, 3, 3.

S d sextum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit meliora facere ea quae facit. Quidquid enim Deus facit, potentissime et sapientissime facit. Sed tanto fit aliquid melius, quanto fit potentius et sapientius. Ergo Deus non potest aliquid * facere melius quam facit.

α
• Lib II (al. III) cap. van β

2. Praeterea, Augustinus. *contra Maximinum**, sic argumentatur: *si Deus potuit, et * noluit, gignere filium sibi aequalem, invidus fuit*. Eadem ratione, si Deus r potuit res meliores facere quam fecerit, et noluit, invidus fuit. Sed invidia est omnino relegata a Deo. Ergo Deus unumquodque fecit optimum. Non ergo Deus potest aliquid facere melius quam fecit ·.

T

3

• Cap. i.

3. Praeterea, id quod est maxime et valde bonum, non potest melius fieri: quia maximo nihil est maius. Sed, sicut Augustinus dicit in *Enchirid.* *, *bona sunt singula quae Deus fecit, sed simul universa valde bona: quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo*. Ergo bonum universi non potest melius fieri a Deo.

4. Praeterea, homo Christus est plenus gratia et veritate, et Spiritum habet non ad mensuram : et sic non potest esse melior. Beatitudo etiam creata dicitur esse summum bonum : et sic non potest esse melius. Beata etiam virgo Maria est super omnes choros angelorum exaltata: et sic non potest esse melior. Non igitur omnia quae fecit · Deus, potest facere meliora.

γ
• Vers. jo.

Sed contra est quod dicitur *ad Ephes*, m ♦,

quod Deus *potens est * omnia facere abundantius quam petimus aut inlelligimus*.

»

Respondeo dicendum quod bonitas alicuius rei est duplex. Una quidem, quae est de essentia rci; sicut esse rationale est de essentia hominis. Et quantum ad hoc bonum. Deus non potest facere aliquam rem meliorem quam ipsa sit, licet possit facere aliquam aliam ea meliorem '. Sicut etiam non potest tacere quaternarium maiorem: quia, si esset maior, iam non esset quaternarius, sed alius numerus. Sic enim · se habet additio differentiae substantialis in definitionibus, sicut additio unitatis in numeris, ut dicitur in *VIII Metaphys.* * Alia bonitas est. quae est extra essentiam rci; sicut bonum hominis est esse virtuosum vel sapientem. Et secundum tale bonum, potest Deus res a se factas facere meliores *. Simpliciter autem loquendo. qualibet re a se facta potest Deus ' facere aliam meliorem ♦.

W

«*?·>*..

§§'.

' D.

Ad primum i.rgo dicendum quod, cum dicitur Deum posse aliquid facere melius quam facit, si ly *melius* sit nomen, verum est: qualibet enim re potest facere aliam meliorem. Eandem vero potest facere meliorem quodammodo, et quodammodo non. sicut dictum est *. Si vero ly *melius* sit adverbium, et importet modum ex parte facientis, sic Deus non potest facere melius * quam sicut facit : quia non potest facere ex maiori sapientia et bonitate. Si autem importet modum ex parte tacti, sic potest facere melius: quia potest dare rebus a se factis meliorem modum es-

liorem quam ipsa sit, sed potest aliquam aliam ea meliorem G, rem aliquam meliorem quam sil A, rem aliquam esse meliorem B, rem aliquam aliam esse meliorem C, rem aliquam aliam ea meliorem DE, rem aliquam ea meliorem I ; pro licet, sed ed. a.

1) tfw/m. – autem codice..

1) Deus. – Om. codices.

x) non potest facere melius, – non potest facere melius aliqua B.

iwn potest facere melius aliquid ceteri.

a) *aliquid*. – Om. codice» et α b.

?) *patuit, et*. – Om. codice»; po>l *aequalem* BCEFG addunt cum potuerit.

γ) *Deus*. – Om. codice.», – hem mnx *et noluit*.

δ) *fecit*. – *facit* A b i f r, *faciat* !.

i) *fecit*. – *facit* ABCDEF.

ζ| *potens est*, – *potest* P.

γt) *aliquam rem meliorem* », *ea meliorem*. – *rem aliquam esse me-*

sendi quantum ad accidentalia, licet non quantum ad essentialia.

An SECUNDUM dicendum quod de ratione filii est quod aequetur l patri, cum ad perfectum venerit: non est autem de ratione creaturae alicuius, quod sit melior quam a Deo facta est. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod universum, suppositis istis rebus, non potest esse melius l; propter decentissimum ordinem his rebus attributum a Deo, in quo bonum universi consistit. Quorum si unum aliquod esset melius, corrumperetur pro-

portio ordinis: sicut, si una chorda plus debito intenderetur, corrumperetur citharae melodia. Posset tamen Deus alias res facere, vel alias * addere istis rebus factis: et sic esset illud universum melius.

Ad quartum dicendum quod humanitas Christi ex hoc quod est unita Deo, et beatitudo creata ex hoc quod est fruitio Dei, et Beata Virgo ex hoc quod est Mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam, ex bono infinito quod est Deus. Et ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis, sicut non potest aliquid melius esse Deo.

λ) aequetur, - aequatur ABCDE. exequatur ςJJ. a b — Poti tr-ncril F addit; et idea non (r>an expungitur) est invidiae ii non datur ei quod non debetur, creaturae autem non debetur amplior perfectio quam illud quod tequuttur principia naturae; unde ft aliquid naturae

rationali superadditur, pratiac imputatur, et fine invidia ruit (aoq. •pxtfum quatuor litL). - Pro alicuiur, uliiu» B. j*) aliae. - aliqua» ACDEFG, - Pro illud, aliquid A; alia littera, aliud margo A, illud aliud C, <cj illud expungit; aliud DEFGpB.

Corrnrentisriu Caniinulis Caietaid

1 x titulo continentur duae quaestiones: altera formalitcr, scilicet, *utrum Deus posait meliorare facta*; altera virtualiter, scilicet, *utrum Deus possit facere alia, meliora factis*. Clauditur enim haec secunda in pruna, ratione primi facti, quod est universum: quoniam melioratio universi cx aliis rebus pendet, ut in responsione ad tertium dicitur.

II. In corpore utrique quaesito respondetur, duabus distinctionibus: ct tribus conclusionibus. Prima distinctio explicita ext dc bonitate: scilicet, substantiali vel accidentali. - Secunda est implicite dc re eadem, vel diversa. - Prima conclusio est: Res eadem non potest fieri melior substantialiter. Et probatur: quia differentia substantialis sc habet ut unitas in numeris, etc. - Secunda est: Res eadem potest fieri melior dccidcntnliter. - Tertia est: Deui qualibet rca sc facta, potest facere diam meliorem.

Nec aliter hic probantur hac conclusiones, quoniam ex praedictis sequuntur. Si enim obicctum divinae potentiae est possibile absolute, ct hacc sunt dc numero possibilitium (quod cx eo percipi potest, quod nulla apparet contradictio in his); consequens est quod haec possit Deu* facere.

III. Circa tertiam conclusionem dubitatur, cx Scoto ct cx Aureolo. Scotus siquidem implicite, in III *Sent.*, dist. xm, qu. t, tenet oppositum, tali ratione. Accepta aliqua determinata creatura cx parte inferiori, quae sit **A**. quaeritur ascendendo: aut est status ad aliquam supremam, et habetur oppositum: aut non, sed potest procedi in infinitum. Et tunc sic. Quanto aliqua creatura magis excedit A, tanto est perfectior; ct per consequent, creatura quae in infinitum excedit, est in infinitum perfectior; ct ita erit in sc intensive infinita quod est impossibile.

IV. Aureolus vero, apud Capreolum, in xi.ia distinctione Primi ♦, sex mediis contra hanc conclusionem invehit valde prolixis, quorum vim tantum afferam.

Prima ergo arguit. Si procederetur in infinitum in perfectionibus specifici*, superior esset quoddam totale perfectionulc respectu inferioris; ct consequenter esset continens perfectiones omnium aliarum creaturarum; ct consequenter infinitae perfectionis: quod est impossibile. - Prima consequentia tenet: quia superior continet perfectionem inferioris, ct adhuc plus. Ultima autem tenet: quia huiusmodi perfectiones, apud te, sunt infinitae.

Secundo sic. Processus ad mensuram est finitus: ergo processus ad superius in specificis perfectionibus, est finitus. - Consequentia putet ex X *Metaphys.* 9

Tertio sic. Universitas spccierum creabilium distat n divina perfectione, sicut finitum ab infinito: ergo est finitae perfectionis: ergo impossibile est in ipsa in infinitum procedere ascendendo. - Patet sequela; quia processus in infinitum secundum perfectionem, excedit omnem finitam perfectionem.

Quarto. Processus ad unitatem ct totalitatcm est linitus:

ergo processus iste est finitus. - Probatur sequela, quia est ad unitatem ct totalitatcm universi.

Quinto sic. IJ in quod primo, a Deo incipiendo, descenditur, oportet dari: ergo non proceditur in infinitum ascendendo. - Consequentia notu. Et antecedens probatur cx illa maxima Dionysii-, *infima lunpuntur supremis per media*, * *DcDjr.No**.» *ita quod supremum infimi attingit infimum supremi* etc.

Sexto sic. Deus ct infima creatura sunt duo extrema, non distantia in infinitum per modum intercidentis medii, sed per infinitatem alterius extremi: ergo inter ea non possunt esse infinita medie.

V. Ad evidentium horum, scito quod, cum hic non sit sermo nisi dc potentia Dei ct possibili absolute, cum dicimus qnod quacumque creatura facta potest fieri alia perfectior, non denotatur aliqua potentia in creatura ad aliam ulteriorem creaturam, sicut in numeris accidit. Sed denotatur inconsummabilitas possibilis absolute: est enim infinitum sicut infinitum materiale, quod, quocumque posito vel occepto, semper restat aliud accipiendum. Denotatur quoque incxhauribilitos divinae potentiae: quoniam est infinitae actualitatis simpliciter, ita quod nullo participato actu exauritur. sed semper restat ulterior exhauriendus actus.

VI. Unde ad rationem Scoti facile respondetur, concesso processu in infinitum, negando quod sequeretur aliqua creatura in infinitum excedens infimam: quoniam inter infimam ct quuimcuniquc aliam signabilcm. semper est finita distantia, ut patet m numeris. Omnes enim hae obiectioncs adductae, out multae carum, in hoc falluntur, quad non discernunt inter processum in infinitum, idest *in aliquod unum numero infinitum*; ct inter processum in infinitum, idest *nunquam in ultimum, sed semper in aliquod sic quod restet aliud ulterius*. Et si bene advertimus, iuxta primum sensum, ly *infinitum* est *terminus ad quem* processus, ct habet vim nomini*: in secundo autem habet vim adverbii, ct est *modus ipsius processus*. Nos enim utimur processu in infinitum iuxta secundum sensum: quoniam nominibus est utendum ut plures utuntur, ct manifeste patet ex III *Physic.* ' sic accipi. Arguentes nutem occipiunt, implicite vel explicite, procedi in infinitum iuxta primum sensum: quod nec somniavimus, nec cx processu in infinitum quem ponimus, sequitur.

VII. Ad primum autem Aureoli obicctioncm ♦ dicitur, quod ratio illa peccat tripliciter. *Primo*, in hoc quod modo ♦ diximus. *Secunda* in hoc, quod in.de interpretatur illam propositionem, *perfectio superior includit inferiorem*, ct *aliquid ultra*. Ista enim non est vera dc perfectionibus ultimarum differentiarum. in nulla siquidem intclligcntin clauditur virtualiter quidquid positivae perfectionis ponit ultima differentia bovis, hoc enim est Dei proprium, ut alibi * vidcndtim est. - *7^oartio* m~hoc, quod non dīstīnguit inter esso infinitae perfectionis *simpliciter*, ct esse infinitae perfectionis

* Art. >

• An. », centra coactes», 6.

• C*p. w. m. · Did Ub.IX exp. I, e. d; cap. π, fl. 4.

· Via· q*.w. an i.aaUa· m«tn.

in genera: in quo etiam erravit tertia ratio. Quoniam, si tota universitas creabilium esset, essent quidem iniinitoc perfectione* specificae, non tamen essent infinitum en.; quoniam et singula. et omnia simul, essent entia per participationem. Et similiter, si esset aliqua una creatura acquiuvlens omnibus illis, non esset infinitae perfectionis simpliciter. «cd in genere. Sicut, si essent infinita animalia, aut unum animal cis acquivalcns, non sequeretur nisi infinita perfectio in genere animalia: et sic minima intdligcntiaruin, cum sit ultioris ordinis forma, esset perfectior omnibus ei*, utpotc sub genere animalis.

Ad secundam objectionem dicitur, quod peccat tripliciter. *Primo*, quia processus iste non cat nd mensuram: eunt non sit ad terminum aliquem. – *Secundo*, quia non distinguit inter *fatalem processum*, dc quo tamen est tota quaestio; et *singulos partiales processus*, dc quibus non est quaestio; quoniam constat quemlibet esse finitum, et ad mensuram materialiter, idest nd rem quae, si esset, esset mensura. – Et hic est *tertius error*, quod scilicet non distinguit inter processum *ad mensuram materialiter et in potentia*, non naturali. sed logien et divina; et *mensuram in actu*, et ut lie.

Tertia quoque rntio tripliciter errat. *¶imo*, quia putat universitatem creabilium plus posse actu accipi, quam universitatem numerorum. – *Secundo*, in hoc quoti diximus, quod acquivocat dc infinita perfectione. – *Tertio* in hoc, quod non videt quod infra infinitum in genere, finitum

autem simpliciter, potest in infinitum procedi simpliciter. Quod est intentum.

Quarta autem peccat, sicut secunda. Tum quia processus iste totalis non est ad unitatem et fatalitatem universi; quia nullum habet terminum, ut iam dictum est. – Tum quia singuli partiales processus sunt ad unitatem et totalitatem universi nonnisi in potentia logica et divino. – Tum quin sunt ad huiusmodi unitatem et totnlitatcm materialiter, et non fonnaliter: non enim implicat contradictionem quod fierent plures creaturae, absque aliquo universo per se ex cis resultante.

Ad quintam nutem patet responsio, quod illud dictum Dionysii intclligitur dc creaturis inter se, et non de connexionem inter creaturam et Deum. Unde non datur primum possibile, descendendo α Deo; nec ultimum, ascendendo ad eundem. Et sic vana est quaestio, utrum sit finitum vel infinitum. Dc foeto nutem semper datur primum factum, quod est perfectionis finitae.

Sexta demum obiectio seipsam interimit. Quoniam infinita distantia ex infinitate alterius extremi, infert necessario infinita intercidentia media, si non actu, tamen in potentia; ut manifeste patet in quantitate continua; non enim potest intclligi quod inter lineam infinitam et lineam pedalem non possint intercidere infinitae lineae mediae, scilicet bipedalis, tripedalis, et sic in infinitum. Unde comcqucntia allata nihil valet.

QUAESTIO VIGESIMASEXTA
DE DIVINA BEATITUDINE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Ultimo autem, post considerationem eorum quae ad divinae essentiae unitatem pertinent, considerandum est de divina beatitudine. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum beatitudo Deo competat.

Secundo: secundum quid dicitur Deus esse beatus, utrum secundum actum intellectus.
Tertio: utrum sit 7 essentialiter beatitudo eiuslibut beati.
Quarto: utrum in eius beatitudine omnis beatitudo includatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BEATITUDO DEO COMPETAT

II Scit., 4i>f. i. qu. ii. <n. 3. 4. I Cowf. GewU -<p. C.

j*pD PRIMUM sic i jto<a.Din R. Videtur quod beatitudo Deo non conveniat. Beatitudo enim, secundum Boetium, in 111 de Consol. ♦, est *status omnium tumorum aggregatione l perfectus*. Sed aggregatio bonorum non habet locum in Deo, sicut nec compositio. Ergo Deo non convenit beatitudo .
2. Praeterea, beatitudo, sive felicitas, est *prae-mium virtutis*, secundum Philosophum, in I *Ethic* *
Sed Deo non convenit praemium, sicut nec meritum. Ergo nec beatitudo.
Sed contra est quod dicit Apostolus, † *ad Tim. ultimo**: *Quem suis temporibus ostendet Deus ' beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium*.
Respondeo dicendum quod beatitudo maxime Deo competit. Nihil enim aliud sub nomine beatitudinis intelligitur, nisi bonum perfectum intellectualis na-

turae; cuius est suam sufficientiam cognoscere in bono quod habet; et cui competit ut ei contingat aliquid vel " bene vel male, et sit suarum operationum domina. Utrumque autem istorum excellentissime Deo convenit, scilicet perfectum esse, et intelligentem '. Unde beatitudo maxime convenit Deo.
Ad primum ergo dicendum quod aggregatio bonorum est in Deo non per modum compositionis, sed per modum simplicitatis: quia quae in creaturis multiplicia sunt, in Deo praeexistunt simpliciter et unite, ut supra * dictum est. LQB
Ad secundum dicendum quod esse praemium l' virtutis accidit beutiudini vel felicitati, inquantum aliquis beatitudinem acquirit: sicut esse terminum generationis accidit enti, inquantum exit de potentia in actum. Sicut igitur Deus habet esse, quamvis non generetur; ita habet beatitudinem. quamvis non mereatur.

3) torum. - divinae eitentiae t/ eorum R.
X. dicitur Ikut tue. - Deui dicatur cojico.
iit. - ifie lit et rd. J.
J) toNONtM aggregatione. ~ fatorum ctMgrrfatione codec*. - lidenr mox congregatio.

O Deo nSM convenit faitiludo. - Deui wow <</ beatat coJux*.
z) Deui. - On. codices cl «ef. a.
r) rei. - Om. eodkct. - Pro donina. Jûr Imui cexlkr» et cJ. a.
*I intihgcnem. - intelligre D).
q) aggregatio. - congregatio AUE.

Commentaria Cardinalia Caietani

Tnutes clarus. - In corpore una est conclusio, responsiva quaesito affirmative: Beatitudo maxime convenit Deo. - Probatur. Beatitudo eat bonum perfectum intellectualis naturae: ergo maxime convenit Deo.
Antecedens habet duas partes; scilicet quod sit bonum perfectum; et quod sit intellectualis naturae. Prima quasi

per se noia relinquitur. Secunda autem probatur ratione trium conditionum intellectualis naturae, scilicet cognitionis sufficientiae, capacitati» boni vd mali, et dominii operationum: et secunda quidem respondet tow, prima *perfecto*, tertia autem utrique. - Consequentia vero probatur: quia utniquc pars antecedentis maxime invenitur in Deo.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS DICATUR BEATUS SECUNDUM INTELLECTUM

II *Sent.*, di»t. XV», trt. a; I *Tim.*. cep. n, lccL in.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Deus non dicatur beatus secundum intellectum. Beatitudo enim est summum Sed bonum " dicitur in Deo secundum essentiam: quia bonum respicit esse, quod est secundum essentiam A secundum Boetium, in libro *de Hebdomad.* * Ergo et7 beatitudo dicitur in Deo secundum essentiam, et non secundum intellectum.

. Praeterea, beatitudo habet rationem finis. Finis autem est obiectum voluntatis, sicut cl bonum. Ergo beatitudo dicitur in Deo secundum voluntatem, et non secundum intellectum.

Sed contra est quod Gregorius dicit. XXXII *Moralium* *: *Ipse gloriosus est, qui, dum seipso perfruitur. accedentis laudis indigens non est.* Esse autem gloriosum significat esse beatum. Cum igitur Deo (ruamur secundum intellectum, quia *resio est tota merces*, ut dicit Augustinus -; videtur quod beatitudo dicatur in Deo * secundum intellectum.

Respondeo dicendum quod beatitudo, sicut dictum est *, significat bonum perfectum intellectualis naturae. Et inde est quod, sicut unaquaeque

res appetit suam perfectionem, itu et ' intellectua-
lis natura naturaliter appetit esse beata. Id autem quod est perfectissimum in qualibet intellectuali natura, est intellectualis operatio, secundum quam capit quodammodo omnia. Unde cuiuslibet intellectualis naturae creatae beatitudo consistit in intclligendo *. In Deo autem non est aliud esse ct intclligcre secundum rem. sed tantum ; secundum intclhgentiuc rationem. Attribuenda ergo est Deo beatitudo secundum intellectum, sicut ct aliis beatis, qui per assimilationem ad beatitudinem ipsius, beati dicuntur.

Ad phimi m ergo dicendum quod ex illa ratione probatur quod Deus sit beatus secundum suam essentiam : non autem quod beatitudo ei conveniat secundum rationem essentiae, sed magis secundum rationem intellectus.

An secundum dicendum quod beatitudo, cum sit bonum, est obiectum voluntatis. Obiectum autem praemtclligitur actui potentiae. Unde, secundum modum intclligcndi, prius est beatitudo divina, quam actus voluntatis in ea requiescentis*. Et hoc non potest esse nisi actus intellectus. Unde in actu intellectus attenditur beatitudo.

«> fojtwm. — tummum bonum II, — Pm in Deo, Je Pro codice».
?) ^tth bouton rrs/ncit eue... euaUiam. — bonum (ct bnum ti1)
rciffeit nte tfut>J 'tit trcundum cucitfiam ft nan fecundum intellectum II, ct (mJ LG) fomi rcpicit cat tccundum eutntiam PCDEFG et eJX a b.

yŕ Cf. — On». B1X5. — Pm in Deo, dr Deo B.
' beatitudo dicjtur in Dev. — Deui dicatur bcatut endue*.
<) Cf. — Om. codices ct cd. a,
) tantum. — tamen AUCDEFoX — ergo poM Attribuenda om. O- diem ct cd. b.

Commentaria Cardinalis Caictani

Tnri.cs formaliter intclligcndus est; iu quod est scrmo de intellectu» ut intclligitur formaliter dhñctus a substantia et voluntate divina. Et quoniam eadem est ratio ut in corpore dicitur, dc bcatitudinc sanctorum, idcirco nd hunc articulum spectat quaestio illa communis ac trita: *utrum beatitudo consistat in actu intellectus, aut voluntatis*. Reliquorum cnim beatitudo similitudo quaedam divinae est bcatitudinis.

II. In corpore unica est conclusio, respomiva quaesito affirmative: Beatitudo attribuenda est Deo, ct aliis beatis, secundum intellectum. — Illice conclusio ct probatur, ct declaratur. Probatur quidem sic. Beatitudo est bonum perfectum intellectualis naturae: ergo est perfectissimum in intellectuali natura: ergo consistit in intclligendo: ergo tam Deus quam alii, beati sunt secundum intellectum. — Antecedens et patet ex dictis, ct manifestatur ab effectu : quia scilicet intellectuali* natura naturaliter appetit esse beata, sicut unaquaeque res suam perfectionem. — Prima vero consequentia in littera non habetur explicite : sed apposuimus eam ad claritatem doctrinae, ct cx sc patet. — Secunda autem probatur: quia perfectissimum in qualibet intellectuali natura est intellectualis operatio. Quod probatur: quia secundum eam capit quodammodo omnia. — Ultima autem ct patet ex sc, ct quoad alios probatur, quia alii dicuntur beati per assimilationcm ad bcatitudincin Dei.

Manifestatur autem quoad ly *intellectum* in Deo, cx hoc quod, licet esse et \clic ct intclligcre in Deo sint idem, quin tamen differunt ratione, ideo convenienter, secundum rationem formalem loquendo, intellectui Dei specialiter attribuitur beatitudo.

III. Circa hacc dicta, triplex est quaestio. Prima: utrum beatitudo naturaliter appetatur. Secunda: utrum operatio intellectus sit omnium perfectissima; et quantum valeat ratio hic assignata ad hoc. Tertia : utrum ipsa conclusio sera sil Haec cnim omnia dicuntur in littera, et habent diverso* opinantes.

IV. Et quoniam prima quaestio in qu. lxxxii - tracta- "An », bitur. sufficiat hic scire quod natura intellectuali* tripliciter naturaliter appetit bcatitudincin. Primo, appetitu, idest inclinatione, naturali: et sic vcrificatur universaliter, Secundo, appetitu, idest actu appetendi, naturali simpliciter: et sic vcrificatur dc Deo cl beatis. Tertio, appetitu, idest actu appetendi, naturali quoad specificationem actus, libero autem quoad exercitium eiusdem: ct sic vcrificatur quoad homines. Experimur cnim quod respectu bcatitudinis non possumus habere nolle, quamvis in potestate nostra *il libere velle vel non velle illam actualitcr. Sed dc his erit tunc sermo latior.

V. Secunda quoque quaestio - ibidem -* cx proposito tractabitur: et propterea portrinscundum nunc est. Circa tamen rationem hic allatam, adverte quod nobilitatem actu* intclligcndi supra ceteros, non ex obiccto, ut tunc fiet, sed cx modo probat. Intellectio cnim fit capiendo intellectum, quod constat esse omnia amatio autem, ct universaliter volitio, non fit capiendo rem amatam, sed potiti* c converso. Intellectus cnim, intclligendo, habet intellectum in se: voluntas nutem, amando, quasi exit ad amatum. Et cum nobilius >il, ceteris paribus, habere aliquid, quam tendere in illudj ideo intellectio, cx modo proprio sui generi», nobilior est omni alia operatione. Unde, cum Deus

essentiam proprium habeat pro obiecto tum intellectus quam voluntatis et actus intellectu* ex modo sui generis sit nobilior, merito secundum intellectum beatu* dicitur. Et idem est indicium de alii* beatis: quoniam ex parte obiecti. aequalitas cat.

VI. Unde, nd tertiam quaestionem * descendendo, scito quod Scotus, in IV. Ji»t. xj.tx. qu. iv, tenet oppositum, volens beatitudinem consistere principaliter in actu voluntatis qui est, non delectatio, sed amor. Probatque intentum tripliciter. *Primi*) sic. Velle tendit immediate in Deum, ut in Unem ultimum: ergo immediatius est ultimo tini, et consequenter primo appetibili, quam intelligcre. – *Secundo*. Aut velle est propter intelligcre: vel c conversu; aut neutrum propter alterum. Sed primum est perversum, secundum Anselmum, libro II *Cur Deus homo*, cap. i: tertium autem est impossibile, ut palet: ergo relinquitur secundum. Ergo amare est tinis intellectionis; et consequenter nobilius. – *Tertio* sic. Inter intrinseca, summe volendum est aliquod velle: ergo in eo consistit bcatitudo. Antecedens probatur et de appetitu naturali, qui est inclinatio, et de appetitu libero rccio: quoniam voluntas plus appetit perfectionem ■ui in ultimo tine, quam perfectionem intellectus.

Fiunt et multa alia argumenta contra hanc conclusionem. recitata a Capreolo, xi.ix distinctione Quarti, qu. n ., quae brevitatis causa omitto: praesertim quia, ex dicendis in qu. Lxxxtr, et in solutione horum, omnia quodammodo patebunt.

VII. Scito igitur quod valde differt comparare intellectionem et amorem beati inter sc, et viatoris, et rursus,

simpliciter, aut secundum quid, idest secundum hoc genu». Tam simpliciter enim, quam in beatu, intellectio melior est, et finis volitionis. In viatore uutem dilectio praestat: quia tendit in Deum secundum scipsum. Et similiter secundum quid, idest in ratione agentis seu moventi», primum tenet locum. Et inde provenit quod secundum voluntatem dicamur simpliciter boni ac muli; et consequenter quod actus eius dicatur pessimus et optimus; et quod tendat in Deum secundum genus nobilissimum causae, scilicet ut finem (cius enim est movere agens); et quod sit domina, et formaliter libera, etc. Haec enim omnia ad nobilitatem secundum quid spectant.

VIII. Unde ad primum Scoti . patet responsio: quoniam . α π.® n. peccat secundum non causam ut causam. Oportet enim immediatius coniunctum este optimo *absolute*, et non ut fini, si bcatitudo concludenda est. quae consistit in perfectissimo simpliciter.

Ad secundum quoque . iam patet quod Anteimus de amore viatoris interpretandus est.

Ad tertium autem, nihil omnino valet. Tum quia, sicut voluntas naturali appetitu magis vult volitionem, ita intellectus intellectionem: omnis enim potentia tali oppetitu tendit in sua pnmo. – Turn quia falsum est quod, voluntate libera. voluntas sibi magis quam intellectui velit. Quoniam actus elicitu» ad hoc ab institutore naturae datus c»t appetitui animali, ut primo appetat supposito. Et proptcrca . si intellectio est maior perfectio suppositi quam volitio, recta voluntas mavult intellectionem quam volltionem.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT BEATITUDO CUIUSLIBET BEATI

Γ 11º, qu. m, art, ι : IV .Srwf, ih»t. xux, qu. i, art j., q* L

S d tertii m sic proceditur . Videtur quod Deus sit bcatitudo cuiuslibet beati. Deus enim est summum bonum, ut supra * ostensum est. Impossibile est autem esse plura summa bona, ul etiam ex superioribus * patet. Cum igitur de ratione bcaiitudinis sit, quod sit summum bonum, videtur quod bcatitudo non sil aliud quam Deus.

2. Praeterea, bcatitudo est finis rationalis naturae ■ ultimus. Sed esse ultimum finem rationalis naturae, soli Deo convenit. Ergo bcatitudo cuiuslibet beati est solus Deus.

Sed contra, bcatitudo unius est maior beatitudinc alterius, secundum illud I *Cur. xv*·: *stella differt a stella in claritate*. Sed Deo nihil est maius. Ergo bcatitudo est aliquid aliud quam Deus.

Respondeo dicendum quod bcatitudo intellectua-lis naturae consistit in actu intellectus *. In quo duo possunt considerari: scilicet obiecturn actus, quod est intelligibilc ; et ipse actus, qui est intel-

ligere. Si igitur bcatitudo consideretur ex parte ipsius obiectii, sic solus Deus est bcatitudo: quia ex hoc solo est aliquis beatus, quod Deum intelligit; secundum illud Augustini, in V libro *Confess.* ·; *Beatus est qui te norit, etiam si alia ignoret*. Sed ex parte actus intelligentis \ bcatitudo est quid creatum in creaturis beatis: m Deo autem est etiam secundum hoc, aliquid mercatum.

Ad primim ergo dicendum quod bcatitudo, quantum ad obiecturn, est summum bonum simpliciter *: sed quantum ad actum, in creaturis beatis, . n. ir*. '«*-. est summum bonum, non simpliciter, sed in genere bonorum participabilium a creatura.

Ad secundum dicendum quod finis est duplex, scilicet 7 cuius el quo, ut Philosophus dicit *, sci- . f] licet ipsa res, et usus rei: sicut avaro est finis £þ·πΓκ£Λο pecunia, et acquisitio pecuniae. Creaturae igitur rationalis est quidem Deus finis ultimus ut res; bcatitudo autem creata ut usus, vel magis * inii-lío, rei.

«) naturae – creaturae R; et it» nx»*.
j) actui InteUi^entii. – intellectu! D. iutelli^cntit ceteri, actui in tllipcudi ed. 4.

γ) scilicet. – O«n. codkos. – Pote ut rhilatoij-hus dicit U // de Anima.
δ) m. ipr. – Om. FG.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In titulo, ly *bcatitudo* non est arctandum ad beatitudinem Dei: sed simpliciter cl Absolute. respectu omnia beati, interpretandum est.

Π. In corpore duae sunt distinctiones bímembre», cum tribus conclusionibus. Prima distinctio est: Bcatitudo est duplex: scilicet obiectiva; et formalis, quae est ipse actus. Secunda est beatorum: scilicet Dei, et creaturarum beatu-

rum. – Prima conclusio est : Deus est bcatitudo objective omnium beatorum. Et ad hoc affertur auctoritas Augustini. – Secunda est: Deus non est bcatitudo formalis creaturarum beatarum. I enia est: Deus est bcatitudo formalis «ui ipsius. Nec nlin ratione probantur, niti quia actus intclligendi creaturae est quid creatum, in Deo autem mercatu».

III. Circa secundam conclusionem, scito quod quidam,

• *An.* », *cmtn*
conclu., η

apud Capreolum, in II. dlst. m, qu. n ., impugnant illam, moti tum cx perpetuitate ct infinitate visionis beatae: tum cx impossibilitate naturali infinitarum intensissimarum »pc-
cicrum in eodem intellectu creato: tum cx possibilitate panis affirmativae, scilicet quod ipsa intellectio divina potest esse aequae praesens et intima cuilibet intellectui creato, sicut intellectio creata: tum auctoritate Augustini, ct philosophorum.

IV. Sed hacc parum valent. Visio namque beata sanctorum creatum quid est, finitae perfectionis simpliciter, infinitae vero secundum quid, idest objective. Incorruptibilis quoque est undique, secundum potentiam naturalem loquendo* quoniam et cx parte «ubiecti, ct obiccti, ct conjunctionis urriusque, nulla ad corruptionem potentia est. – Nee cx hoc

icquiuir animam non tot posse recipere spectet intentai simul, quin plure-. Visio in primi» bcaw non ponit in numerum cum alii» intollectionibu»: quoniam communis* simi, altiorisq; ordinis est. Datur deinde statu» in specicbus ad quas est naturalis potentia, ct praecipue simul in actu. ut in tractatu <lc Angeli* . clarius patebit – Im- possibile quoque est operationem vitalem meam non ab intrinseco meo esse, cum in hoc rotio mené vitae consistat* caset enim vitalis et non vitalis. Et propterca. cum beatitudo sit operatio vitalis beatorum , implicat divinam e»- sentiam este illam. Et aut antecedens est falsum: aut est sophisma Eigurae Dictionis, .ib aequali praesentia ud modum. – Auctoritates quoque objective intelligendac sunt, si vere adducuntur.

ARTICULUS QUARTUS

IIHIM IX DEI BEATITCDINE OMNIS BEATITUDO INCLUDATUR

I Cent. Gfnt., C3p. eu.

quartum sic proceditur Videtur quod beatitudo divina non complectatur omnes beatitudines. Sunt enim quaedam falsae. Sed in Deo nihil potest esse falsum. Ergo divina beatitudo non complectitur omnem beatitudinem *,

2, Praeterea, quaedam beatitudo, secundum quosdam, consistit in rebus corporalibus, sicut in voluptatibus divitiis, et huiusmodi: quae quidem Deo convenire non possunt, cum sit incorporeus. Ergo beatitudo eius non complectitur omnem beatitudinem.

Sed contra est quod beatitudo est perfectio quaedam. Divina autem perfectio complectitur omnem perfectionem, ut supra* ostensum est. Ergo divina beatitudo complectitur omnem beatitudinem.

Respondeo dicendum quod quidquid est desiderabile in quacumque bcatitudine, vel vera vel falsa, totum eminentius in divina bcatitudine praeexistit. Dc contemplativa enim felicitate, habet

continuum et certissimam contemplationem sui ct ornnium aliorum: dc activa vero, gubernationem totius universi. Dc terrena vero felicitate, quae consistit m voluptate, divitiis, potestate, dignitate et fama *. secundum Boetium, in 111 *de Consol.***,

habet gaudium de se et de omnibus aliis, pro delectatione: pro divitiis, habet » omnimodam sufficientiam, quam divitiae promittunt: pro potestate, omnipotentiam: pro dignitate, omnium regimen: pro tama vero admirationem totius creaturae.

Ad primi m ergo dicendi m quod beatitudo aliqua secundum hoc est falsa, secundum quod deficit a ratione verae bcatitudinis*: et sic non est in Duo. Sed quidquid habet dc similitudine, quantumctimque tenui c. bcatitudinis. totum praeexistit in divina beatitudinc.

Ad secindim dicendum quod bona quae sunt in corporalibus ’ corporaliter, in Deo sunt spiritualitcr, secundum modum suum.

Er haec dicta sufficiant dc his quae pertinent ad divinae essentiae unitatem *.

001KCM *beatitudinem.* – *omnei beatitudines* BD.
î0 *in voluptatibus.* – *roluptirttbbm* P.
T> *habet.* – Om. *cuttcc**.
) rem. – Om. *codices.-Pn> admirattoncm, adminhtratiuKrm* cd.4.

<) *a retient venu bcatitudinis,* – *a ratione vera bratdudiuit* AC
DEG, <i naffont wolurji* *beatitudintf* F.
o *tenui.* – *ntwii* P, *toiM* cd. >.
η) – *corporibus* DFdi.

Commentaria Cardinalis Caiotani

s titulo, *omnis beatitudo* distribuit pro omni specie felicitatis. Ly vero *in eius beatitudinc* non signifiait substantialem, seu primam simpliciter beatitudinem, de qua in praecedentibus duobus articulis habitus eat sermo: sed statum pntiu* beatificum, de quo primo articulo tractatum est. Ita quod sensus quaestioni* est: Utrum Deus sit in tali statu bcatitudinis, quod omnem habeat felicitatis speciem ac perfectionem.

II. Incorpore unica est conclusio responsive quaesito: In divina beatitudinc eminentius praeexistit quidquid est desiderabile in quacumque bcatitudine, tam vera quam faba. – Et probatur inductive in triplici genere felicitatis, scilicet contemplativae, activae, ct terrenae, consistentis in quinque; ut omnin dare patent m littera.

III. Circa contemplativam felicitatem, adverte quod quidam, cx verbi» Aristotelis, III *de Anima* ., dicentis quod *intellectus speculativus nihil dicit de fugiendo aut prastb-
quando*, resecant u contemplativa felicitate omnem delectationem ct arnore, glossautes ut potuerunt *admirabilem delectationes* Decimi *Ethic*, .

Sed re vera errasse videntur. In communi siquidem loquendo, contemplationem rerum excellentium sequitur delectatio intellectualis per modum naturalis resullantiac. quoniam operationem optimam, coniungentem naturalissimo obiccto, necessario sequitur delectatio, ut patet cx delectationis definitione I *Rhetor*. . Nec contra hoc militat auctoritas HI *dc Anima*, quae dc prosecutione animaliter, non naturaliter, loquitur: idest dc actu appetitus tanquam cligibili, non unquam naturaliter concomitante, ut hic accidit. – Ad propositum autem descendendo, ambiguitas hacc non habet locum quoniam visio beata nec practice, nec speculativa est, »cd allions ordinis, eminenter utraque pnichabcns.

IV. Circa activam felicitatem, adverte hic quod quidam, minus penetrantes perfectiones rerum, ne per hoc non advertentes quod perfectio activae partis consistit in agere, dixerunt quod felicitas practice conûstit in anu voluntati*. Littera autem, propter dictam rationem, ponit eam in actione cxcctuiut. universali tamen, scilicet gubernatione universi. Et merito: quoniam linis practicac est operari.

QUAESTIO VIGESIMASEPTIMA
DE PROCESSIONE DIVINARUM PERSONARUM

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

Consideratis autem his quae ad divinae es-
sentiae unitatem pertinent, restat con-
siderare * de his quae pertinent ad trinitatem Per-
sonarum in divinis . Et quia Personae divinae
secundum relationes originis distinguuntur, secun-
dum ordinem doctrinae prius considerandum t
est de origine, sive de processione: secundo, de
relationibus originis ♦; tertio, de Personis *
Circa processionem quaeruntur quinque.

Primo: utrum processio sit in divinis.
Secundo: utrum aliqua processio in divinis ge-
neratio dici possit.
Tertio: utrum praeter generationem aliqua alia
processio possit esse in divinis.
Quarto: utrum illa alia processio possit dici
generatio.
Quinto: utrum in divinis sint plures proces-
siones quam duae 7.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PROCESSIO SIT IN DIVINIS

t S<wf- «ÜIL xiu, Mff. t; IV Cant. tient.. cap. u; />c /W., qu. a. »ru I.

JJgMgpD primi M sic l'hoefditer. \ idetur quod
,n *)co non Poss,t essc â idqvut proces-
sio. Processio enim significat motum
^****" < *ad extra. Sed in divinis nihil est mo-
bile, neque extraneum. Ergo neque processio.

a. Praeterea, omne procedens est diversum
ab eo a quo procedit. Sed in Deo non est aliqua
diversitas, sed summa simplicitas. Ergo in Deo
non est processio aliqua '.

3. Praeterea, procedere ab alio videtur ra-
tioni primi principii repugnare. Sed Deus est pn-
muni principium, ut supra * ostensum est. Ergo
in Deo processio locum non habet.

Sed contra est quod dicit Dominus. Ionv.m *:
Ego ex Deo processi.

Respondeo dicendum quod divina Scriptura, in
rebus divinis, nominibus ad processionem perti-
nentibus utitur. Hanc autem ; processionem di-
versi diversimode acceperunt. Quidam enim ac-
ceperunt hanc processionem secundum quod elFc-
ctus procedit a causa. Et sic accepit Arius, dicens
Filius procedere a Patre sicut primam eius
creaturam. et Spiritum r Sanctum procedere u
Patre et Filio sicut creaturam utriusque. - Et se-
cundum hoc. neque Filius neque Spiritus Sanctus
esset verus Deus. Quod est contra id quod di-
citur de Filio, l Ioan. ult. *: *ut simus in vero l ilio
eius, hic est verus Deus.* Et de Spiritu Sancto
dicitur. l Cor. vi *: *Nescitis quia membra vestra
templum sunt Spiritus Sancti?* Templum autem
habere solius Dei est.

Alti vero hanc processionem acceperunt secun-
dum quod causa dicitur procedere in effectum,
inquantum vel movet ipsum, vel similitudinem
suam ipsi imprimi. Et sic accepit Sabellius, di-
cens ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum
quod carnem assumpsit ex Virgine. Et eundem
dicit Spiritum Sanctum, secundum quod creatu-
ram rationalem sanctificat, ct ad vitam movet. -
Huic autem acceptioni repugnant verba Domini
de se dicentis, Ioan, v *: *non potest facere a se *
Filius quidquam;* ct multa alia, per quae osten-
ditur quod non est ipse Pater qui Filius.

Si quis autem diligenter consideret, uterque
accepit processionem secundum quod est ad ali-
quid extra : unde neuter posuit processionem in
ipso Deo. Sed, cum omnis processio sit secun-
dum aliquam actionem, sicut secundum actio-
nem quae tendit in exteriorem materiam, est
aliqua processio ad extra; ita secundum actio-
nem quae manet in ipso agente, attenditur pro-
cessio quaedam ad intra. Et hoc maxime patet
in intellectu, cuius actio, scilicet intelligere, manet
in intelligente. Quicumque enim * intelligit, ex
hoc ipso quod intelligit. proceditl aliquid intra
ipsum, quod est conceptio rei intellectae, ex vi
intellectiva proveniens, et . cx eius notitia pro-
cedens. Quam quidem conceptionem vox signi-
ficat: et dicitur *verbum cordis*, significatum verbo
vocis.

Cum nutem Deus sit super omnia, ea quae in
Deo dicuntur, non sunt intelligendi! 8 secundum

3) *coniiderarc.* - *caaiidcratio* oxflect « c.t J.
ji) *prini canfidrrandum.* - *jrrimo cuniidcranJum* DDFG. - *Je* ante
procctiunc omittere cojices.
y) *Quinto — duae.* - *Quinto, utrum tint tantum duae procriiitct*
(fenerationei KCE) in divinit oxficca.
i; *ff&uif cur.* - *iit* «n1.xi.
x) 4/tfMJ. - Otn. .o4uc* cl a>.

S. ««AÎ TtfKOL. D. Titovas T. I.

ç) *juuJ... utitur, tbnc aufrm.* - *dtecdutn juuJ, cum^.*
ut.itur. ham F&i.
r() *ft Spiritum.* - *Spiritum autem*
0) *rw/m.* - *autem* l'Fdf.
) *pmvedit.* - *in co procedit* ARC. in /ko pmccJU E.
a| *ex rt intellectiva prarentcui.* <7.- Ort>. okRvm pen *ct, rd* c± ».
λ) *utut mlflUffJtda.* - *ca intcUigenJum* UDF.

modum infimarum creaturarum, quae sunt corpora; sed secundum similitudinem supremarum creaturarum, quae sunt intellectuales substantiae; a quibus etiam similitudo accepta deficit a repraesentatione divinorum. Non ergo accipienda est processio secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causae in exteriorem effectum, ut calor a calefaciente in calefactum: sed secundum emanationem intelligibilem, utpote verbi intelligibilis a dicente, quod manet in ipso. Et sic fides catholica processionem ponit in divinis.

Ad primum ergo DICENDUM quod obiectia illa procedit de processione quae est motus localis, vel quae est secundum actionem tendentem in exteriorem materiam, vel in exteriorem effectum: talis autem processio non est in divinis, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod id quod procedit secundum processionem quae est ad extra, oportet esse diversum ab eo a quo procedit. Sed id quod procedit* ad intra processu intelligibili, non

oportet esse diversum: imo, quanto perfectius procedit, tanto magis est unum cum eo a quo procedit. Manifestum est enim quod quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti!, et magis unum: nam intellectus secundum hoc quod netu intelligit, secundum hoc fit unum ' cum intellecto. Unde, cum divinum intelligere sit in fine perfectionis, ut supra ♦ dictum est, necesse est quod verbum divinum sit perfecte unum cum eo a quo procedit, absque omni diversitate.

Ad tertium dicendum quod procedere a principio ut extraneum est diversum, repugnat rationi primi principii: sed procedere ut intimum est absque diversitate, per modum intelligibilem fit includitur in ratione primi principii. Cum enim dicimus aedificatorem principium domus, in ratione huius principii includitur conceptio suae artis: ut includeretur in ratione primi principii, si aedificator esset primum principium. Deus autem, qui est primum principium rerum, comparatur ad res creatas ut artifex ad artificata.

*) «rntaJiim pnicestione .proctdil — Otn. FG. — Sequer. aJ 4Γ/M intelligit secundum gttod ft *.■«»! cJ. at ante unum Pi aJdurt om. cixlice*.

»> intellectui... At umon. — nam intellectus secundum hoc intdligibilem. — intellectualem BD.

Commentaria Cardinalia Caietani

Quoniam praesentis tractatui satis patet in Huera. Unde, od articulum primum descendendo, advene in titulo illius, primo, quod ly *processio* sumitur communiter, non scendendo ad talem vel talem proccsrionein. Secundo, quod ly *sit* sumitur proprie, ut distinguitur *esse* contra *intelligi*, idest *esse secundum rem* contra *esse secundum rationem*. Tcnio, quod ly *in* sumitur proprie, ut denotat modum essendi in aliquo *formaliter*. Quarto, quod ly *divinis* sumitur strictissime, pro hi* quae sunt vere Deus, ha quod senius quaestionis est: An in ipso Deo formaliter inveniatur, secundum rem. processio aliqua.

II. In corpore tria facit: primo, respondet quaesito quoad id quod liquet; secundo, duos errores circa id quod latet, tractat -; tcnio. respondet quaesito, determinando et aperiendo occultum -.

• Ci. neta. it,

• Ct. oam. ▼.

III. Quoad *primum*, unum dicit de quo non est dubium, scilicet: Divina Scriptura utitur nominibus processionem significantibus, cum de Deo loquitur. Ex hoc cnim, subintlicto quod Scriptura non dicit falsum, neq loquitur in hac parte metaphorice, manifeste habciur quod oponct in divinis aliquam processionem esse ac salvari. Sed ambiguum restat qualis sit illa processio. Unde circa hoc ambiguum, reliquum huius litterae occupatur.

IV. Quoad *secundum*, ponitur primo error Arii, dicentis hanc processionem esse effectum» a causa. Et reprehenditur auctoritatibus Scripturae. — Ponitur deinde error Sabcllii, exponentis hanc processionem esse causae in effectum. Et similiter reprehenditur. Et quidem hic breviter errores hi Unguntur, quoniam diffusius sunt «libi confutati et tractati, ut patet in IV *Contra Gentiles* ♦.

• Cap. » HI

V. Quoad *tertium*, tria dicit. Primo, iter parans ad duo processionum genera, ntriusque erroris caecitatem «perit, cx eo quod, diligenter intuenti, dum uterque studet salvare processionem in Deo, neuter In eo, sed extra cum proccsxioncm ponit. Et causa fuit, quia uterque processionem ad extra tantum posuit.

Secundo, duplex processionis genus inveniri dicit, scilicet ad extra, et ad intra. Manifestatur hoc sic. Sicut actio est duplex, scilicet transiens et immanens, ita processio quaedam est secundum actionem transeuntem, et quaedam secundum immanentem; cum omnis processio actionem sequatur. Ergo

quaedam est processio secundum hanc actionem quae est intelligere- — Et probetur haec sequela: quia processio ad extra, idest secundum actionem immanentem, maxime patet in intellectu. Quod probatur: quia in quocumque intelligente, cx hoc ipso quod intelligit, procedit conceptio rei intellectae, cx vi intellectiva et eius notitia proveniens, nuncupata *verbum cordis*, et significata verbo vocali apud nos.

Tertio, et ultimo, ponit conclusionem responsivam: In Deo est processio secundum emanationem intelligibilem. — Er probatur sic. Deus est super omnia: ergo ea quae in Deo dicuntur, sunt intdligenda secundum similitudinem, non corporum, sed intellectualium substantiarum: ergo processio non est in eo secundum actionem in exteriorem effectum. sed secundum emanationem intelligibilem. Et confirmatur: quia sic fides catholica ponit processionem in divinis. — Prima consequentia probatur cx eo quod corpora sunt infimae creaturae, intellectus sero supremae: quamvis etiam ipsae deliciant a disina similitudine. Secunda vero ut nora inductive in motu locali et «literatione, relinquitur.

X i. Circa praedicta plura occurrunt dubia. Primo, circa illam propositionem : *secundum actionem immanentem est processio quaedam ad intra* -. Ut enim apud Capreolum, . CL am i». XXVII distinctione Primi, qu. u -, parer, arguunt contra hoc Scotus. Aureolus. Durandus. Petrus de Palude, et Gerardus de Carmelo. Et consistit vis arguendi in hoc. Inter actionem immanentem et transeuntem hoc interest, quod per istam est aliquid operatum, per illam nihil: ergo ruit propositio fundamentalis in materia de processione divina. Antecedens patet ex IX *Metaphys.* -, et I *Ethic.* -. Consequentia vero est per se nota. — Et confirmatur, inquit Durandus, quia ex sentire et velle nihil producit: ergo nec ex intellectione.— Et confirmatur, addit Gerardus, quia cuiuscumque operationi* est aliquid operatum, illud est ea nobilius actu autem secundo immanente nihil est nobilius, ergo.

VII. Circa eandem propositionem aliud occurrit dubium: *an ipsa actio immanens sit ipsa productio aetira eius quod procedere dicitur secundum ipsam*. Scotus siquidem, in xxvn distinctione Primi, qu. i, tenens partem negativam, arguir contra hoc tripliciter. Primo, cx ratione iam dicta-; *X**rw. quia operatio immanens est actus ultimus. — Secundo, quia si intellectio esset actio productiva termini, impossibile esset

	intelligere cam esse, et non eue illius terminum, ut patet tic calefactione et calare; <cd non est impossibile intelligere intellectionem esse absque termino; ergo. – Tertio, quia rie intelligent^ gigneret verbum, et non memoria . quod cat contra Augustinum . VIII. Circa illum propositionem, scilicet: <i>quicumque in- telligit, ex hac ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum</i>, dubium occurrit . Tum quia beati, ut sic, intelligunt Deum, et tamen non formant verbum de eo: ergo faba <<t dicta propositio. Antecedent putet: quia aliter Deus, ut obicctum beatitudinis, posset aliqua specie creata repracven- tari, quod in xrt qu.· reprehensum est. – Tum quia, seclusa hdc, scimus quod Deus intelligit. et tamen non possumus ex hoc probare processione[m] esse in eo. Ergo ista pro- positio est credita, et non scita aut intellecta: vel est laba. IX. Circa eundem propositionem dubium occurrit–<i>an conceptus intellectus sit aliud ab ipsa actuali intellectione</i> (ut littera vult, <i>an sit idem quod ipsa</i>. Scotus enim, in xxvn distinctione Primi ., oppositum tenet, cum multis alii» a Capreolo recitati» ibidem, qu. n .-. Quadrifariam autem divisi sunt impugnator». Quidam namque ipsum distinctionem ab actu intelligendi, impugnant: quidam vero cautam distin- ctionis veram: alii autem causam eiusdem non veram, sed impositum, scilicet, od perfectius repraesentandum vel co- gnoscendum . alii demum ducendo ad impossibile. Et distinctionem ipsam quidem Scotus et Durandus co- namur infringere ratione et auctoritate. Halio quidem Scoti, in xxvn distinctione Primi, per viam divirio[u]u inter verbum esse actuale[m] intellectionem. Et quoniam exclusio viae no- strae in secundo dubio adducte fuit *, nunc pertranscainuv. Durandus autem ibidem * arguit sic. Verbum, seu con- ceptus, consistit in ratione manifestativi sibi vel alteri: ergo, ne detur processus in infinitum, primum verbum, quod est verbum cordis, est ipsa manifestatio per oscntliun: hacc autem est ipsa actualis Intellectio: ergo. – Et confirmatur. Quia tale per denominationem extrimecam. reducitur ad tale intrinsece, ergo, cum ratio manifestativi non conveniat nisi cxtrinsccc verbo exteriori, oportet heri reductionem ad aliquid quod intrinsece per essentiam manifestet: hoc nutem est actualis intellectio: ergo ut prius. – Secundo, sic. Quan- documque aliqua virtus eget duabus formis ad operandum, habita unn. adhuc est in potentia essentiali: quia est in po- tentia non solum nd operationem, sed formam. Ergo, si ponitur verbum, intellectus in actu primo erit adhuc in potentia essentiali. – Tertio arguit m vi distinctione Primi*: quia duae formae eiusdem speciei exsent in eodem subiccto. Cetera nutem, quae contra causam distinctionis. aut contra possibilitatem eius adducuntur, vide, si vis, singillatim in Capreolo: ex dicendi» namque omnium solutio facile exercitati» patebit. X. Circa aliam propositionem, scilicet: <i>conceptio rei in- tellectae ex vi intellectiva et eius notitia procedit</i>, dubium est de quali notitia intelligatur, scilicet habituali, an actuali ■ Quod enim non vcrificctur de habituali, probat Durandus, in xxvn distinctione Primi *: quia perfectius nun procedit u minus perfecto; intellectus nutem cum soin specie, imperfe- ctior est verbo, seu conceptu. – Nec valet, si dicatur quod» licet spedes sit imperfectior conceptu, tamen intellectus cum specie c>t perfectior conceptu. Hoc, inquam, nihil est. Tum quin, sicut produccns est intellectus cum specie, ita produ- ctum est intellectus cum verbo. Tum quia de quasi for- mali principio et termino processione[m] est quaestio, quid eorum sit perfectius; et non de compositi», ut patet indu- ctive in omnibus. Hic autem constat terminum, idest con- ceptum, esse nobiliorem specie: igitur species non est illa notitia a qua procedit. Quod autem non sit actualis notitia, multipliciter probat Scotus, in I, dist. 11 *. Cuius argumenta omitto, quia, ut pa- tebit ♦, non eunt contra no». XI. Ad primum dubium . dicitur, quod differentia illa inter actionem immanentem et transeuntem non est sic ample intdiigcnda ut sonat; sed vel <i>quoad necessitatem</i>, vel <i>quoad ordinem</i>. Et iuxta primam glussain, sensus est operatio transiens hebet necessario operatum, immanens autem non necessario infert aliquid operatum. Et sic ecs	•aut obicctioncs omnes, ut patet. Et absque dubio hacc luit meus Philosophi; et manifeste continet veritatem. Ex eu enim quod habitus ex frequentati» actibus immanenti- bus generantur, manifeste patet non repugnare actioni im- manenti habere opus praeter sc. – Iuxta secundam sero glos- sam, sensus est quod actio transiens habet npus, vie quod ordinatur ad ipsum opus: actio vero immanem non habet opus, quia non per se ordinatur ad opus aliquod, sed si quando habet opus, illud ordinatur ad ipsam. Et utrumque horum accidit in proposito. Quia nec in- telligere necessario producit conceptum: nec, quando for- mat ipsum, ordiuntur ad conceptum, sed c converso con- ceptus ordinatur potius ud perfectionem ipsius intelligere. – Unde patet responsio ad omnia obiecta. Et etiam ad ad- ditionem Gerardi, quoniam operatum est nobilius, quando operatio per se ordinatur ad ipsum; non autem quando est potius c converso, ut manifeste patet m actu et habitu, XII. Ad secundam dubitationem ' dicendum, quod omnes . Cf n«.m. videntur in hoc convenire, quod productio intellectuali» verbi est dicere inlcllctuiliter, exceptu Durando, in xxvn distinctione Primi ., Sed diifcrentia opinionum est in huc, ' Q*- «. an dicere in ratione sua claudat actum intelligendi, an so- lam productionem: sive illa rit aliquis alius actu» secundus, rise relatio significata per modum actus secundi. Scotus enim, ut patet in I, dist. n, qu. ult., et dist. xxvn .- et in ' Q@ .- <i>Quodiibetis</i>, qu. i .-. distinguit in intellectu duplicem actum secundum, alterum qui est operatio, et alterum qui est pro- ductio' et vull quad intelligere rit actus secundus qui est operatio, dicere vero sit actus secundus qui est productio. Ordinatque istos duos actus inter se, rctpcctu eiusdem prin- cipii, scilicet intellectus m actu primo, vie quod intellectu» prius naturaliter c*I operans, qusm produccns seu dicens. Et sic, apud ipsum, dicere, seu producere verbum, non est actus intelligendi; quamvi» sit actus intellectus. Sed quod hacc positio non rit conveniens, unica tantum ratione ad hominem suadetur, rie. Causa liabcns duos elfe- cru» inter se ordinato· ita quod neuter est alterius causa, sic se habet quod essentialior est comparatio utriusque od causam, quam inter se: ita quod si. per impossibile, adime- retur primus, non propter hoc neganda est habitudo se- cundi ad causam. Sed intellectus tn actu primo est ut causa habens hos duos ctTectu», scilicet intelligere et dicere, ordinatos inter se ita quod neutrum est Cnui 1 alterius. Ergo si, per impossibile, subtraheretur intelligere, non propter hoc sequitur quod subtrahatur dicere. Et sic ista conditio- noli» est possibilis, <i>si intellectus non intelligercrt, diceret</i>: quod manifeste implicat contradictionem. Quid enim diceret, si nihil consideraret? – Maior c>t ipsius Scoti in II, dist. 1, qu. 1, an. 3. Minor autem est eiusdem in locis praedictis. Impossibilitas autem conclusioni» est evidens. XIII. S. Thomas autem ubique * tenet quod dicere est <i>intelligere exprimendo, vel exprimere iniellgcuda</i>, ita quod utrumque horum est de eius ratione. Et ri diligentius verba huius articuli considerentur, intellectio ipsa est productio conceptus; non curando pro nunc, an omnis intellectio rit productio verbi, an non. Dicit enim expncMC littera quod per actionem immanentem quae est inteliigerc. conceptus seu verbum procedit: nulla ergo remanet apud ipsum actio alia ab intelligere. quae sit actio *cu productio conceptu»: si enim tertium actioni» genus intenderet, processus hic totus rueret. Fiunt nutem contra hanc positionem obicctioncs bifa- riam. /Miae enim intendunt quod intelligere non est actio productiva, aliae vero quod dicere non est intelligere. Et primae quidem allatae sunt movendo dubitationem reli- quae autem, quoniam notionalia immiscentur, in qu.xxsiv ., ' A” 1 ' ubi de Verbo specialiter tractabitur, solventur. Hic enim in communi est sermo. Et quoniam principium est, prolixum esse decet, secundum Platonis praecepta *; quatenus ex pria- cipiis bene discussis facilius sit ad reliqua adilus. XIV. Ad primam ergo obiccnoncm Scoti, ex dictis ♦ ' *u iam patet rcaponsio. Quia ideo operatio immanens dicitur et est actus ultimus, et quia non necessario producit opu»; et quia, m producit illud, magis est propter ipsam quam e conscrso.
• <i>Ex.</i> , Wb.		
• Ci. CBJO. IV		
* Art. 3.		
• O. «BRU I»I		
» Qu. 1.		
* Low» tuprs d- ute.		
* San. 11		
* Q-- M.		
• Qb. II		
* Ci. ntn. KIX.		
* Qx u.		
• Qw. m.		
* Cf. a «au y»		

Ad secundam vero dicitur, quod aliquam operationem «»c actionem productivum termini, contingit dupliciter: uno modo necessario, alio modo permissive. Et quod conditionali» assumptu a Scofo non est vera in actione productiva permissive, qualis cst intellectio, ut in solutione primi dubii «lictum cst ♦.

Ad tertium autem dicitur, quod aequivocattir. IntclHgcn-tia enim, apud Augustinum, non gignit verbum ut princi-pium formale seu activum *ut quo*, sed memoria: cum hoc tamen stat quod aliqua intcllignctin sit ipsa gignitio verbi, ut nos dicimus.

XV. Ad tertium dubium - dicitur, quod ly *quicumque* distribuit tantum pn> *hominibus viatoribus*: intendit enim *ct* hi» quae in nobis videntur, elevare ad invisibilia ct in-comprehensibilia Dei. Nos enim, intclligncndo. semper con-ceptum aliquem formamus, adaequatum sci inadaequatum actui primo, perfectum vel imperfectum, etc. Unde ad obie-ctione» non est aliter respondendum ; sed concedenda est earum conclusio, scilicet quod non oportet omnem intel-lectum in actu proferre verbum. Et non solum in Deu et beetis, sed etiam in intelligent!!», quoad intellectionem sui ipsius, hoc verum videtur. Reatus enim verbum parziale, non nutem adaequatum visioni, proferre potest: plus enim videt quam dicere possit quocumque creato verbo. Ange-lus nutem, seipsum per scipsum etiam obicctivc praesen-tialitcr habens, vane verbum formaret de se sibi. Unde universaliter dc omni intellectu loquendo, illa propositio, *quicumque intelligit* etc., credita est, non scita.

XVI. Ad quartam dubitationem ♦, licet multi, cum Scoto. in xxvn distinctione Primi, respondeant affirmando identi-tatem conceptus ct actualis intellectioni» cuiusdam, idest genitae, etc., s. Thomas tamen, ut expresse habetur infe-rius. qu. xxxiv, art. t, ad 3, tenet conceptum esse aliud ab actu intclligendi, ut terminum nb eo cuius cst terminus.

Ad cuius evidentiam, sciendum est quod in parte intel-lectiva, praeter potentius, netus et habitus, posuit terminum actus, ca necessitate, ut obiectum netus secundi haberetur praesens ipsi actui obiecti»e. Obiectum enim intellectus du-pliciter potest esse praesens intellectui. Primo, ut comprin-cipium actu» intclligendi : ct hoc fit per speciem intclligi-bilctn. Secundo, ut obiectum : obiectum enim, ut obiectum, non significat causam vel pnncipitim actus, sed terminum actu». Et hoc oportet fieri per conceptum, qui verbum, spé-cifique expressa quandoque dicitur: elioquin obiectum in-tellectus non esset intra actuulitcr, actualiutte actus secundi. Quod enim nd hoc officium non sufficiat species intelligen-bilis, ex eo patet, quia hoc est officium termini, illi nutem competit ratio principii. Quod etiam non sufficiat ipse actus intclligendi, cx eo probatur, quod officium obiecti non cst officium ipsius actus secundi, nisi intellectione reflexa. Unde conceptus seu verbum, apud nos. est res, non intelligibilis, sed intellecta actu, in esse intentionall: ct ca necessitate ponitur, qua ponitur obiectum intellectus in actu intus.

Hanc autem c»e mentem ». Thomae si quis dubitnt, legat ipsum in I *Cont.*, *Gent.*, cap. uti, et in IV, cap. xi. et in Qq. de *Atitentia*, qu. vm, art. f, ct qu. ut, art. 5. Unde putet co* (de quorum numero videtur Durandus, in xxvn distinctione Primi -) qui imponunt nobis verbum poni pro-pter notitiam perfectiorem . aut expressiorem repraesenta-tionem. minus bene dixisse.

XVII. Adverte tamen, ct diligenter, quod conceptum seu verbum esse obiectum ct terminum actus intclligendi, po-test intelligi dupliciter Uno modo, *inquantum imago alte-rius*, idest secundum rem repraesentatam: idest. quod ipsa res concepta terminat actum intclligendi*, modus sero c*-sendi sic spiritualiter intus, est conditio rei obiectac ct in-tellectuc. Alio modo, *inquantum res talis est*, puta qualitas spirituali», etc. Et primo quidem modo intendimus no» con-ceptum esse obiectum intellectus in actu; ct non secundo, nisi respectu actus reflexi. Unde patet ruina omnium ar-gumentorum contra hunc viam procedentium, ct cx eo quod res ipsae, puta lco. bos, ere., intelliguntur actu recto, et non species in anima; ct ex co quod Idem *quod quid cst* obie-ctum cst omnium intellectuum ; ct cx aliis huiusmodi. Non discernere enim inter obiectum ut rem. ct obiectum ut rei

imaginem, ut sic. causa erroris cst. Discernentes autem haec, ct attendentes duabu» praefatis conditionibus conceptus, scilicet quod cst res ct quod est imago, utendo illa propo-sitione Aristoteli», in *de Memoria ct Reminiscentia**: *idem est mutus m imaginem, ct rem cuius est imago*, facile omnia solvunt, ct interpretamur qua ratione dicitur quod verbum e»t obiectum. etc. Et quoniam actu» intclligendi ct conceptus timui sunt ct non sunt, simul quoque «unt ct non »unt principium alicuius: ita quod, sicut contingit actum intclligendi cssc causam alterius actu* intclligendi vel volendi, ita ct conceptum : pro uno enim computantur quoad agere.

XVIII. Ad rationem nutem Scoti in oppositum, non oportet aliter respondere: satisfactum est enim illi in se-cundo dubio -.

Ad Durandum autem dicitur, quod prima ratio sua pec-cat quadrupliciter. Primo, in fundamento. Quia c**e mani-nifestativum. quamvis sit de ratione verbi, non tamen ut differentia cius constitutiva, cum conveniat etiam non verbo; ut patet si ntelligumut Deum quoad absoluta tantum, ut philosophi faciunt; omnia siquidem manifestari ntclligere-mu» simplici intellectione, absque conceptu. - Secundo, quia ratio manifextativi, cum nd manifestatum *it, relationem tantum rationis dicit. Unde inferius * dicitur quod Pater manifestat se, ct Spiritum Sanctum, ct omnia, suo verbo. - l enio, quia esse manifestativum non qualitercumque con-venit \rrbo; ted cssc manifestorivum *expressum ab alio*, ut inferius * patebit. Unde non oportet fieri reductionem nd manifest itionem simpliciter per essentiam, sed ab alio expressam. Tale autem non est intellectio, quum, ut in xxxtv quaestione ' manifestatur. constat non includere esse ob alio. - Quarto quia, nisi abutamur vocabulis, si verbum est ma-nifestativum rei dictae, manifestatio consequenter nihil aliud cst quam ipsa prolatio verbi. Constat autem quod verbum non debet reduci ad prolationem co ordine reducendi quo participans reducitur ed *per essentiam*, dc quo loquitur arguens. Reducendum est igitur verbum extra «d interius, tanquam dependens nd id n quo dependet: ct inter ipsa verba cordis, quodlibct creatum reducitur ad divinum, quod solum est per essentiam, iuxtn illud. *ct Deus erat verbum**.

Ad secundam respondetur, quod maior non est vera, niii utraque forma sit praevia actui : conceptus nutem cst forma, non praevia, sed terminans actum, ut patet cx dictis-. - Terciam vero dicitur, quod conceptus ct actus ct species non sunt formae eiusdem speciei in essendo; sed species cst completivum subiecti. actu» est cvse, conceptus obiectum licet in repraesentando scu attingendo, idest obicctivc. omnia sint eiusdem rationis, tanquam partialia concurrentia ad unum completum cwc in actu tale, etc.

XIX. Ad quintam dubitationem - dicendum est, tres ' CL cssc hic opiniones. Prima est. quod notitia quae concur-rit nd productionem conceptu» scu verbi, ut forma qua ngens ogit, cst .ictus secundus, scilicet intclligere. Et hanc viam videtur sequi Hcnricus -. - Secunda cst, quod tali» notitia est vclut actu» primus tantum. Et hanc viam videtur sequi Scotus, in I, dist. n. qu. vn. - Tertia «t. quod ne-cessario est notitia per modum actus primi, contingenter tamen est quandoque actualis intellectio. Et haec est via s. Thomae.

Ad cuius evidentiam, scito cx Qq. *dc Fer.*, qu. n, art. 3, quod notitia α qua procedit conceptu», potest esse triplex, iuxtn triplicem modum quo causatur in nobis actualis no-titia. Prima est quii habituali», idest per modum actus primi: fit enim intclligere ex actu primo. Secunda est no-titia complexa principiorum: fit enim cx ipsa scire. Tercie cst simplex intclligentia priori* quidditatts: fit enim cx ipsa notitia posterioris. Et quoniam hi ultimi modi *talem conceptum* respiciunt, ct non conceptum absolute, ideo, absolute loquendo ct per »c, conceptus « notitia per mo-dum primi actus procedit tantum. *Talis* tamen conceptus potest aliunde procédera. Unde non oportet hic multum sollicitum cssc.

XX. Ad rationem tamen Durandi dicendum c»t. quod species scu habitus, ct actus, dupliciter comparari possunt: uno modo, *quoad modum cssrndi*; ct alto modo, *quoad*

* CL bud. tin.

* Cl. non. it

* Qu. i.

* Q. i. ixn> i. ni I.

* IHJ ertu

* An. i. *J >.

* Ne®, »«,«»«-

eO*xvm->.

ipēcijicalioncm. Invenitur enim utrumque horum in eorum quolibet. Si comparentur primo modo, sic actu* c>t nobilior habitu «eu specie, ut dicitur I *Ethic.* · Et ratio est, quia actui est simpliciter actus; illa vero habent cisc medium inter actum ct potentiam. Et hoc nihil aliud est quam dicere quod ct rci cognita nobiliori modo adest animae cum adest actu secundo, quam cum adest habitu seu actu pnino: et anima nobiliori modo sc habet cum actu attingit res, quam cum habitu. Nec netus, quoad modum essendi praedictum, producitur n specie, sed ab intellectu. – Si autem comparentur secundo modo, sic, respectu eiusdem obiccti loquendo, paris nobilitatis sunt. Et sic actus adaequatus speciei, manat ab ea quasi effectus α causa univoca: habet enim actus quod sit talis, a principio formali, quod est species, ut accidit etiam in aliis. – Et sic putet solutio rationis Durandi: quae non solum contra nos, sed cl contra ipsum Aristotelem militabat.

XXI. Circa «ccundam consequentiam ad conclusionem principalem ·, dubium occurrit; eo quod falsum est quod processio secundum actionem ad extra, sit propria infimis

creaturi», scilicet corporibus. Manifestum est enim quod ip»ac intellectuale» substantiae procedunt α Deo secundum actionem ad extra. Et sic processu» litterae falso videtur inniti fundamento.

Ad hanc dubitationem breviter dicitur, quod procedere secundum actionem od extra, computari videtur in littera inter processione» corporales, non ea ratione quod ipsa in corporalibu» tantum inveniatur; »cd quia est adeo communis, ut etiam in corporibu» inveniatur, ct in iprik corporalibus manifestius relucet. Valde enim vilem oportet esse processionem, quae rci omni, quanluncumque infimae, convenit. Propter quod in proposito, ubi graduanlur processiones, inter corporale», tanquam infimas, merito computatu est; ct exclusa α proprio processionis modo invento in substantiis intellectualibus, quae supremum tenent locum in universo.

XXII. In responsione od tertium, case ne six praeceps, colligendo cx verbis istis in ratione primi principii claudi roakm processionem : quum ponit fides absolute. Sed quomodo hoc intelligatur, inferius, qu. xlv. art. ó. patebit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ALIQUA PROCESSIO IN DIVINIS GENERATIO DICI POSSIT

IV *Cont. Geit.* cap. x, u; /r ZbU qu. n. art. i; Opusc. II. Qm/ni *Graeco*», *Armnrif*, tu.. exp. Hvj *CompenJ*, *Thtol*[^] cap. u. sun, ->J *OJott.* cap. i. Icet. i*.

secundum sic procedto h. Videtur quod

Processio <luac esl ,n non possit JwSvfrdici generatio. Generatio enim est mu- <^æ^latio de non esse in esse, corruptioni opposita; et utriusque subiectum est materia. Sed nihil horum competit divinis. Ergo non potest generatio esse in divinis.

2. Praeterea, in Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est ·. Sed in nobis talis processio non dicitur generatio. Ergo neque in Deo.

3. Praeterea, omne genitum accipit esse a gcnrante. Esse ergo cuiuslibet geniti est esse ■ receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cum igitur esse divinum sit esse per se subsistens, ut supra * probatum est, sequitur quod nullius geniti esse sit esse divinum. Non est ergo generatio in divinis.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo n ◆ *Ego hodie genui te.*

Respondeo dicendum quod processio verbi * m divinis dicitur generatio. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod nomine *generationis* dupliciter utimur. Uno modo, communiter ad omnia generabilia et corruptibilia: et sic generatio nihil aliud est quam mutatio de non esse ad esse. Alio modo, proprie in viventibus: et sic generatio significat originem alicuius viventis a principio vivente comuncto. Et haec proprie dicitur *nativitas*. Non tamen omne huiusmodi dicitur genitum, sed proprie quod procedit secundum rationem similitudinis. Unde pilus vel capillus non habet rationem geniti et filii, sed solum quod procedit secundum rationem similitudinis: non cuiuscumque, nam vermes qui generantur in animalibus, non habent

rationem generationis cl filiationis, licet sit similitudo secundum genus: sed requiritur ad rationem talis generationis, quod procedat secundum rationem similitudinis in natura eiusdem speciei, sicut homo procedit ab homine, ct equus ab equo.

In viventibus autem * quae dc potentia in actum vitae procedunt, sicut sunt homines ct animalia, generatio utramque generationem 4 ineludit. Si autem sit aliquod vivens cuius vita non exeat dc potentia in actum, processio, si qua in tali vivente invenitur, excludit omnino primam rationem generationis; sed potest habere rationem generationis quae est propria viventium.

Sic igitur processio verbi in divinis habet rationem generationis. Procedit enim per modum intelligibilis actionis, quae est operatio vitae; ct a principio coniuncto, ut supra* iam dictum est: et secundum rationem similitudinis, quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectae: cl in eadem natura existons, quia in Deo idem est inelligcre ct esse, ut supra* ostensum est. Unde processio verbi in divinis dicitur generatio, ct ipsum verbum procedens dicitur Filius.

An primum ergo DICENDUM quod obiectio illa procedit dc gner.itione secundum rationem primam, prout importat exitum Je potentia in actum. Et sic non invenitur in divinis, ut supra * dictum est. ' '« fo'IKre'

Ad secundum dicendum quod inelligcre in nobis non est ipsa substantia intellectus: unde verbum quod secundum intelligibilem operationem procedit in nobis, non est eiusdem naturae cum eo a quo procedit. Unde non proprie ct complete competit sibi · ratio generationis. Sed inelligcre divinum est ipsa substantia intelligcntis, ut supra * ·O «...*<.

a\ cate – Om. coJum.

β) *verbi.* – Om. II.

autem. – *ipitur* ACDEFG.

1) *pencrationrm.* – *rationem* (UF.

<) *tibi.* – *ih* FG.

ostensum est: unde verbum procedens procedit ut eiusdem naturae subsistens. Et propter hoc proprie dicitur genitum et Eilius. Ende et his quae pertinent ad generationem viventium, utitur Scriptura ad significandam processionem divinae sapientiae, scilicet *conceptione* et *partu*: dicitur cnim cx persona divinae sapientiae, *Proverb.* vnt ♦; *nondum erant abyssi, et ego iam concepta eram; ante colles ego parturiebar*. Sed in intellectu nostro utimur nomine *conceptionis*, secundum quod in verbo nostri intellectus invenitur similitudo rei intellectae, licet non inveniatur naturae identitas

Ad tertium dicendum quod non omne acceptum

est receptum in aliquo subiccto: alioquin non posset dici quod tota substantia rei creatae sit accepta a Deo, cum totius substantiae non sit aliquod subiectum receptivum. Sic igitur id quod est genitum in divinis, accipit esse a generante, non tanquam illud esse sil receptum in aliqua materia vel subiccto (quod repugnat subsistentiae divini esse); sed secundum hoc dicitur esse acceptum, inquantum procedens n ab alio habet esse divinum, non quasi aliud ab esse divino existons. In ipsa cnim perfectione divini esse continetur et verbum inlcelligibiliter procedens, et principium verbi; sicut et quaecumque ad eius perfectionem pertinent, ut supra * dictum cst.

¹⁷⁾ *beet* — *idcntit.tt.* — <^t ^{non} *naturae iJe*tita*> ^{CDF}, *licet* ^{mom} *ne-turae iJcntttoj inrcKlatar* ⁱ ⁱⁿ ^{A.}, *licet tt non naturae Identitatis* ^p ^{A.} *ct* (*licet* »^B) ^{MM}. *naturae identitatis* ^B.

procedens. — O-n. G. — Pro non quasi aliud al- este *Jitho exli-lient, non aliud al- case dirtno cjristcret* G.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tit vms de generatione formaliter intendit: et danor erit in corpore

Incorpore duo facit primo, distinguit praedicatum quae-siti, idest *generationem*, secundo, respondet quaesito affir-motive .

11. Quoad *primum*, distinguit, describit et comparat generationem. Distinctio cst: generatio dupliciter, scilicet *communiter*, et *propria viventibus*. — Descriptio sero mem-brorum cst: Generatio communis omnibus, est mutatio de non cisc ad esse, ut patet V *Physic*, r: generatio propria visentibus, quae *nativitas* proprie dicitur, cst *origo virentis a vivente coniuncto, secundum similitudinem eiusdem na-lurae*, — Comparatio demum cst quoad scparahilitutcm et conjunctionem utriusque. Cum cnim constet quod prima separatur α secunda; et rursus quod in visentibus quae apud nos sunt, utraque simul concurrit, ca ratione quin exeunt de potentia ad actum; de necessitate sequitur quod, si aliquod vivens nascitur abxquc exitu de potentia ad actum, quod ibi generatio secunda separatur u prima.

Circa definitionem nativitatis, solu illa particula *coniun-cto* obscura aliquoaliter cst: eius tamen expositionem pro-lixam habes in IV *Contra Gent.*, cap. xi.

III. Quoad *secundum* ., conclusio responsive esc: Pro-cessio verbi in divinis habet rationem generationis, secundo modo. — Et probatur, singillatim probando tali processioni convenire quntuor conditiones integrantes rationem nati-vitatis. Quod cnim sit operatio vitalis, patet cx actione intdligibili. Quod vero a principio coniuncto, patet cx articulo praecedente, et praecipuo in responsione ad 2. Quod autem sit secundum rationem similitudinis, proba-tur: quia conceptio intellectus similitudo cst rei intelle-ctae. Quod demum sit in eadem natura, probatur: quia in Deo idem cst intelligerc et cs.sc. — Et sic non solum infertur conclusio, sed etiam ipsius corollarium: scilicet quod verbum procedens in divinis cst Eilius.

IV. Circa rationem ultimi dicti in littera, scilicet quod ideo verbum divinum procedit ut res eiusdem nanirac cum Deo, quia ibi intelligerc cst esse, adverte quod hacc ratio, pluries in hoc opere repetita, in IV *Conlra Gentiles*, cap. xi, exponitur. Et dicitur quod tenet pro tanto, quia, in com-muni loquendo, esse conceptus, &cu verbi, cst intclligi; et propterca ubicumque intelligerc, quod identificatur ip>i in-tclligi, cst accidens, ipsum quoque verbum cst accidens, ubi autem intelligerc cst esse substantiale, ibi quoque ver-bum est substantia. Et quin sic cst in divinis, ideo verbum divinum est substantia divina: conceptu» autem omnium creaturarum intellectualium sunt accidenti.

V. Sed circa hunc rationem dubium occurrit cx duplici capite. Primo. cx eo quod intclligi nihil ponit in rc in-tellecta: et consequenter non potest este reale esse ipsius conceptus. — Secundo, quia actus intclligendi distinguitur

realiter n conceptu; et secundum hanc viam, est ipsum es»c intellectus in actu perfecto. Igitur non potest esse ipsum cs»c conceptus.

VI. Ad evidentiam horum, sdendum cst quod, quia verbum, ut verbum, cst ipsum intellectum in actu interius, habet tria. Ex eo cnim quod cst intellectum in actu, sequi-tur. ergo esse eius, ut sic. cst intclhgi; ut patet inductive de viso in actu, et reliquis. — Ex eo vero quod cst interius intellectum, idest in quo res intellecta actu intclligendi exprimitur, sequitur: ergo esse eius est *sic mfelligi*, ut scilicet interius in quo. etc. Sic autem intclhgi cst aliquod esse reale: quoniam cst esse expressam netu similitudinem obiccti. — Ex eo vero quod est sic obiectum in actu, habet quod sit unum de concurrentibus ad perfectionem actus intclligendi; et consequenter quod intellectio, quae cst ipsum esse intellectus in actu, ac per hoc est esse omnium concurrentium ad perfectionem intellectus in actu, sit esse ipsius verbi.

VII. Unde ad primam obicctionem . dicitur quod, licet . O-mI ». intclligi nihil ponat in rc intellecta, intclligi tamen *sic*, idest ut proprium interius intellectum, aliquid reale ponit, non in rc intellecta unixcnaliter, sed in rc intellecta sic, idest secundum esse quod habet interius in conceptu.

Ad secundum vero dicitur, quod intellectio est esse et intellectus et speciei intclligibilis et serbi. diversimode Limen: quia intellectus et speciei cst esse ut intelligerc, verbi autem in . intelligi, illorum quasi principiorum, istius ut termini; illorum quasi unius completi subiecti, istius ut obiccti. Inde nullum inconveniens sequitur, nisi quis putet eodem esse non posse distincta realiter existera: quod falsum esse patet in materia, forma et composito.

\ 111. Circa rationem generationis applicatae ad divinam processionem ♦, dubium occurrit cx Aureolo, apud Capreo-lum, in ix distinctione Primi . Arguit cnim sic. Si divina processio praedicta ratione diceretur generatio, sequerentur duo impossibilia. Primum cst, quod Filius non esset eo Verbum quo Filius. et c contra; contra Augustinum. VII de 7rm., cap. it. Et tenet sequela: quia ncc generatio verbi in nobis est generatio substantiae vivae, ncc generatio lillii upud nos est generatio verbi. — Secundum est, quod pro-cessio Spiritus Sancti esset generatio. Et probatur sequela: quia sibi competit tota illa definitio.

Sed ad hacc facilis ett responsio, negando utramquū consequentiam. Ncc probatio primae aliquid valet: qui- in nobis filius procedit per actionem transeuntem, et verbum per operationem quae cst accidens: in Deo autem nihil horum locum habet. Quare autem proprietas Filii expri-matur etiam Verbi nomine, in xxxiv qu., art. a, ad 3, patet. — Probatio quoque secundae consequentiae lalxum assumit: quoniam, ut in art. q cx proposito tractabitur, deficit ill-» conditio *per nmdum similis*.

C

• CL BMfil. ...

• Cf. iun i.

CVT*i. L. citer.*

IX. In responsione ad tertium, notato aurea verba in calce illius, scilicet: *in ipsa perfectione divini esse continetur et Verbum* etc. Perspicue enim apparet hic quod nulla est distinctio formalis netu inter essentiam divinam et proprietates personales et attributu ei reliqua quae in Deo

formaliter salvantur: ipsa enim perfectio divini esse, ai secundum se, ut aie liceat loqui, definiretur, haec omnia in »c concluderet. Et propterea omnem huiusmodi distinctionem in Deo non nixi virtualiter; in intellectu vero secundum rationem ponito.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SII IN DIVINIS ALIA PROCESSIO A GENERATIONE VERBI

I *Sent.*, diet, sin., Art. a; IV *Cont. Gent.*, cap. xix; *De J>L.* qu. x, art. t, a; Opu<c. II, *Contra* Groivh. Jrwoioi, etc., cap. tu.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sit in divinis alia processio a generatione verbi. Eadem enim ratione erit aliqua alia processio ab illa alia processione, et sic procederetur in infinitum, quod est inconveniens. Standum est primo ut sil una tantum processio in divinis.

2. Praeterea, in omni natura invenitur tantum unus modus communicationis illius noturae: et hoc ideo est, quia operationes secundum terminos habent unitatem et diversitatem. Sed processio in divinis non est nisi secundum communicationem divinae naturae. Cum igitur sii una tantum natura divina, ut supra * ostensum esi, relinquitur quod una sit tantum processio in divinis 7.

3. Praeterea, st sit in divinis alia processio ab intdligibili processione verbi, non erit nisi processio amoris, quae csl secundum voluntatis operationem. Sed talis processio non potest esse aha a processione intellectus intdligibili: quia voluntas in Deo non est aliud ab intellectu, ut supra ostensum est. Ergo in Deo non est alia processio praeter processionem verbi.

Sed contra est quod Spiritus Sanctus procedit a patre, ut dicitur Ioan, xv *: Ipse autem est alius a Eiho, secundum illud Ioan, *tv *Rogabo Patrem meum* , et alium *Paracletum dabit robis*. Ergo in divinis est alia processio praeter processionem verbi.

Respondeo dicendum quod in divinis sum duae processiones, scilicet processio verbi, et quaedam alia. Ad cuius evidentiam, considerandum csl quod in divinis non est processio nisi secundum actionem quae non tendit in aliquid extrinsecum, sed manet in ipso agente. Huiusmodi autem actio

in intellectuali natura est actio intellectus et actio voluntatis. Processio autem verbi attenditur secundum actionem intelligibilem. Secundum autem operationem voluntatis invenitur in nobis quaedam alia processio, scilicet processio ζ amoris, igitur secundum quam amatum est in amante, sicut per conceptionem verbi res dicta vel intellecta, est in intelligente. Unde et praeter processionem verbi, ponitur alia processio in divinis, quae est processio amoris.

Ad primum irgo dicendum quod non est necessarium procedere in divinis processionibus in infinitum. Processio enim quae est ad intra in intellectuali natura, terminatur in processione voluntatis.

Ad secundum dicendum quod quidquid est in Deo, est Deus, ut supra ♦ ostensum est: quod non contingit in aliis rebus. Et ideo per quamlibet processionem quae non est ad extra, communicatur divina natura: non autem aliae naturae.

An tertium dicendum quod, licet in Deo non sit aliud voluntas et intellectus, tamen de ratione voluntatis et intellectus est, quod processiones quae sunt secundum actionem utriusque, se habeant secundum quendam ordinem. Non enim est processio amoris nisi in ordine ad processionem verbi: nihil enim potest voluntate amari, nisi sit in intellectu conceptum. Sicut igitur attenditur quidam ordo verbi ad principium a quo procedit, licet in divinis sit eadem substantia intellectus ei conceptio intellectus -: ita, licet in Deo sit idem voluntas et intellectus, tamen, quia de ratione amoris est quod non procedat nisi a conceptione intellectus, habet ordinis distinctionem processio amoris a processione verbi in divinis.

x) *alia*. – Ocn. FGUI. – Pro *procederetur, proceditur* ABCDEJ», *procedetur* IGa.
β) *prima*. – *prima* PaE
γ) *relinquitur... divini*. – *in Deo non ctt olla precatio niti una tantum* B.

i) *aliud*. – *alia* ABCDE.
i) *meum*. – Om. ABCDE.
c) *scilicet proccuo*. – Om. cd. *procatio* om. FG.
cmm. – *quia proctitut* II. – *ad nntv intra* <w». codice». ·.) *conceptio uitdlfctui*.-*conceptio tntdhptus* FG. *intellectum* cd. o.

Commentam Cardinalis Cniotani

x titulo, ly *alia* significat veram altantem; et propter ly *sit*, oportet quoti significet altantem rcalem: non enim est vera altans processionum rcalium, nisi sit realis. Ly *in* *divinis* sumitur sicut in i art." declaratum est. Et eodem modo est intlligcndum in singuli» istius quaestionis articulis. ne oporteat idem pluries repetere.

II. In corpore una est conclusio, responsive quaesito affirmative; In divinis, praeter processionem verbi, est alia processio, quae esi processio amoris. – Et probatur sic. In netura intellectuali apud nos, praeter processionem verbi secundum actionem intlligibilem, est alia processio, scilicet

amoris, secundum operationem voluntatis: ergo in divinis, praeter processionem verbi, est alia processio, cie.

Antecedens probatur ex proportionali: quia sicut per conceptionem verbi intellectum est in intelligente, ita per processionem amoris amatum est in amante. – Consequentia vero probatur: quia in divinis non est processio niai secundum actionem immanentem naturae intellectualis, quam constat esse hanc duplicem intellectus et voluntatis.

III. Circa hoc occurrit primo dubium simile dubio moto circa processionem verbi: *an scilicet per actum t'olutatis procedat aliquid in ea tanquam terminus eiusdem*.

ζ

n

♦Qo.wm.M-

· λα », CoC'II. O. VI MT

Et praeter communes ratione» cx parte actioni» immanenti, aunt aliae cx proprii* voluntati». Videtur enim *primo* contradicere hoc ipsimet «.Thomae in Qq. *de* Ter., qu. iv, art. 1, ad 7, ubi dicit quod in voluntate nihil procedit nisi per modum operationis, ct quod secũ\$ est in intellectu. –

• i λ · μ > λ *. *Secundo*, contra hoc arguunt tam Scotu* · quam alii, tenentes amorem productum esse actum amandi ut spiratum ; quemadmodum verbum tenent esse actum intcllgcndi genitum. .Magisque auctoritatibus arguunt quam rationibus. Omnes autem auctoritates ct nitione* huc tendunt, quod Spiritus Sanctu* est umor, amor autem actus est amandi.

• Art I, contra x distinctione Primi ·. h enim multis argumentis nititur hoc impugnare, ct simpliciter, ct ad hominem. Vcruntmcn omnia eius motiva m hoc consistunt. Amor. *cu impulsus voluntati», consistit in tendentia ad rem amntnm, et non in similitudine illius: ergo per processionem amoris non fit amatum in amante, sed c converso amans trahitur, transformatur ct at in re amata, iuxta illud Mattii. vi * : *ubi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum*.

• Ver», n. V. Ad evidentiam horum, sciendum est quod, quia ea quae sunt voluntatis minus notu minusque nominata sunt, ex his quae in intellectu apparent, proportnmaliter eu quae in voluntate sunt Auctor definivit: ita quod, quemadmodum intdligcndo formamus conceptum, ita amando inclinationem quondam in amatum facimus intus: qunc quia nomine caret, *amor, impulsus, inclinatio, affectioque* vocatur. Verum inter intellectum ct voluntatem non solum differentia est in hoc, quod terminus illiti» est similitudo, istius autem affectio; sed etiam in hoc, quod rex quae in intellectu est leoninus, habet modum ct nomen termini, ut patet dc *verbo* ct *conceptu*; res vero terminans in voluntate, licet secundum rem sit terminus, nec modum tamen nec nomen habet termini. Quoniam et est, ct significatur ut in aliud tendens: constat autem quod in aliud tendere conditio est, non termini, *cd viae.

• Cf. nuo.tu. Et propter hanc rationem scripta sum verba illa in Qq. *de* 1er.·, ut patet diligenter totam responsionem conferenti ac penetranti. Unde nihil officiunt proposito. – Et cx eadem radice patet responsio nd reliqua obicctu in primo dubio penuria siquidem vocabulorum *amoris* nomen ad eius terminum extendit.

• c I OWN. l»·. vi. Ad secundam autem dubitationem· dicitur, quod argumenta in duobus peccant. *Primo* in hoc, quod non vident tertium modum essendi *in*, praeter per essentiam et similitudinem, scilicet *per inclinationem seu affectionem*, quo modo esse deorsum est in gravi, ct esse sursum in levi. Hic enim, ut in IV *Contra Gent.*, cap. xtx, explanatur, lenius est modus, ct iuxta hunc, amatum est in amante, ut ile se patet, – *Secundo* in hoc quod, non librando quid sit amatum esse in amante, putant hanc consequentiam valere: *amatum fit a voluntate m amante, ergo amatum trahitur ad amantem* ; cum tnmcn nihil valeat. Quia amatum non aliter fit in amante, nisi secundum otfcctionem amantis in amatum : ct consequenter ex hoc ipso quod sic fit, trahitur, transformatur, impellitur amans in amatum objective; et sic in co est. Patrcrcque facile poterat hoc cx ipsa *amati* ratione. Amori enim non est trahi, sed trahere amantem: ct consequenter fien ut amatum, non est fieri ut tractum, sed ut trahens: uc per hoc, si aliquid lit in voluntate ut amatum, non lit ut tractum ad ipsam, sed c contrario ut trahens ipsam. Et hoc modo fatemur similitudinem proportionalem litterae inter intellectum ct voluntatem currere. scilicet quoad hoc quod, sicut ibi fit res intellecta, ita hic res amata: sed diversimode, ut dictum c*t. ct anidicetur inferius ·.

• Qa.^uui.m. VII. In responsione ad secundum, advene quod responsio consistit in huc, quod maior illa non tenet in natura infinita idcntilicante sibi omnia: quamvis inveniatur vera in aliis, quia finitae sum, ct proptcrca cx tis assumpta est velut maxima.

VIII. In responsione ad tertium, nota duo. *Primum* est. quod tertium argumentum intendebat concludere non esse maiorem distinctionem inter ha* processiones, quam sit

inter intellectum et voluntatem : et consequenter, sicut inter intellectum et voluntatem in Deo non est vera alictas, ita nec inter processiones. Kesponsio autem intendit ostendere quod distinctio inter processiones est maior: imo quod inter ea» est alictas, stante identitate intellectus ct voluntatis; ct hoc propter ordinem originis inter eas; qui tamen oritur cx rationibus principiorum, scilicet intellectus et voluntati», inter quae non est talis ordo. Ita quod est distinctio m principiatis, et non est in principiis; et cx ratione ipsorum principiorum est ordo origini», non in scipsis, sed in processionibus secundum ipsa. Et sic alictas processionum quaesita, in corpore articuli implicite tantum determinatu, hic explicite manifestatur cx ordine originis.

Secundum advertendum hic est quod in littera dicitur, quod <lc ratione amoris CM quod procedat α conceptione intellectus; ct consequenter in divinis, quod processio sit a processione. Est enim primo hic dubium, an sit dc ratione processionis amori* in primo modo dicendi *per* se, an in secundo. Est et rursus dubium, an dc ratione amoris sit procedere a verbo inquantum verbum, an solum inquantum verbum est res intellecta. Est ct tertio dubium, .m praefatu» ordo origini» sit praecise id quo rcalitcr distinguuntur ipsae processiones, ita quod secluso ipso non c»»et rcnli* inter ea* distinctio. Sed quoniam in qu. XXXII. art. 2 discutienda hacc sunt, ubi melius quoque intclligentur, po»t tractatum Personarum divinorum, idcirco hic portranscomu*.

IX. Quinque tamen nullo pacto praetereundo censui. *Primum* est, quod constat quod, accipiendo conceptum pro re concepta seu cognita ut sic, processionem amori* oportet esse λ conceptu : incognita enim nequaquam diligere possumus. Et proptcrca in littera quasi per »c notum dicitur, quod dc rutionc amori» e»t oriri α conceptu.

X. *Secundum* c»t, quod res cognita eat causa amoris in genere causae efficienti*. Quod cx eo patet quod in littera dicitur, quod amor habet ordinem originis ad conceptum. Constat enim ordinem originis, in proposito, ordinem esse secundum modum efficientiae. Consooatqut huic sententiae illud Averrais in XII *Metaphys.*, comm. xxxvi: *balneum tn anima est agens desiderium*, etc.

XI. *Tertium* est quod, quamvis amor oriatur effective .l duobus, scilicet a voluntate et a re amabili cognita, sicut ct wrbum ab intellectu ct intclligibili una cum intellectu; magna tamen differentia percipienda hic esi. Conceptus enim producitur ab utroque in vi unius efficienti* completi , ct m ratione rei ; umor nutem producitur α voluntate et re amabili cognita, non ut integrantibus unum agens, sed ut c diverso, ac diversis rationibus concurrentibus. A voluntate enim oritur in ratione rei, ab amabili autem tn ratione cogniti: amabile enim ut cognitum amorem pant, voluntas autem ut talis res. Et hacc pro nunc sufficiant pro fundamentis dicendorum dc amore ct Spiritu Sancto.

XII. *Quartum* est. quod Scotu», in I, di»t. xm, cx illo verbo *ordinis*, intellexit hunc locum dc distinctione processionum secundum prius ct posterius: ct impugnavit tripliciter. *Primo*, quia ista non est prima distinctio processionum: nam ideo illa prior, hacc posterior, quia illa c»t tali», ct i*ta talis. – *Secundo*, quia processiones divinae sunt relatione*: relationes autem non distinguuntur primo per alias relationes. – *Tertio*, quia istac relationes ordinis sunt aliae .l relationibus originis. Quod probatur: quia sunt inter alia extrema ; nam relatio origini* est inter productum ct produccns, relatio vero ordinis est inter originem ct originem. Male ergo expositu est littera.

Sed nd hacc facilis est responsio. Ex ipso enim progressu istius tractatu* apparet sensu* litterae, simul cum ratione quare sic quasi diminute locutu* sit hoc in loco Auctor. Manifestabitur enim inferius· quod in divinis non e»t ordo nisi originis et quod ille non includit relatione* prioris et posterioris. Et proptcrca distinctio ordinis hic posita, male exposita est pro distinctione secundum prius ct posterius: quoniam est distinctio ordini» origini»·.-Et si contra hoc dicatur, quod ista distinctio non est prima, dc distinctione reali loquendo, negatur assumptum: nam. ut

infcriu* · patebit, «ohe relationes origini* realiter distinguunt in divinis. – Dc formali autem distinctione, hm patet responsio cx corpore articuli, ct cx articulo sequenti: quod «ciliccr distinguuntur una per Intellectum, alia per voluntatem. Unde lite ordo non addit super ipsas origine* alias relationes, ut secunda obicctio vult. – Nec est verum quod alia sunt, secundum rem. extrema relationum origini* ct ordini*. Quoniam productum ct eius passiva origo in divini* sunt unamet relatio, codcmq;uoc ordinc quo productum, scilicet Spiritus Sanctus, oc a producto, tcilicct l ilio, processio illius est a processione istius; quod c*t oriri ab illa. – Tacuit autem Auctor hic haec, quoniam more suo a inagis universalibus ad minus universalia suo luco tractanda procedit: ordinem hic, ordinem deinde * specilicebit origini*.

XIII. *Quintum* est. quod argumenta Scoti, ibidem, contra tenentes processiones hu* dbtingui pene* principia dinincta secundum rationem, puta intellectum el voluntatem, non sunt contra viam nostram. Quoniam non militant nhi contra tenentes quod distinctio redi» processionum pendet cx distinctione rationis principiorum; quod alienum est a doctrina c Thomae. Quamvis enim, ut in littera dicitur, cx ratione intellectus ct voluntatis na*catu harum distinctio, non tamen distinctio hamm oritur cx distinctione illorum. Aliud est enim dicere *cx bilrlectu ct voluntate*, »eu *ex rationibus eorum*, ct aliud est dicere *cx distinctione* ipsorum: primum enim significat tpxum Deum, seu rem rcalcm, secundum vero eas lAtinni*.

.ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PROCESSIO AMORIS IN DIVINIS SIT GENERATIO

hin, qu. vn arr. », «d *; l *Sent.*, d u vu, m, J, «J), q; III, Ji l nn, tn. i. ad ft: !V *Cent. Gent.*, ccp. x»;

/> /Cf.. qu. n, *rt.], «d 7, qu. x, art. a, ad 3>; *Cnmpcnd.* TVn/.. cap. χιττ.

¶ quartum sic proceditur. Videtur quod processio amoris in divinis sit generatio. Quod enim procedit in similitudine naturae in viventibus, dicitur generatum ct nascens. Sed id quod procedit in divinis per modum amoris, procedit in similitudine naturae: alius esset extraneum a natura · divina, et sic esset processio ad extra. Ergo quod procedit in divinis per modum amoris, procedit ut genitum et nascens.

2. Praeterea, sicut similitudo est de ratione verbi, ita est etiam de ratione amoris: unde dicitur *Eccli.* xiii *. quod *omne animal diligit simile sibi*. Si igitur ratione similitudinis verbo procedenti convenit generari ct nasci, videtur etiam quod amori procedenti convenit generari °

3. Praeterea, non est in genere quod non est 7 in aliqua eius specie. Si igitur in divinis sit quaedam processio umoris a, oportet quod, praeter hoc nomen commune, habeat aliquod* nomen speciale. Sed non est aliud nomen dare nisi *generatio*. Ergo videtur quod processio amoris in divinis sit generatio.

Sed contr\ est quia c secundum hoc sequeretur quod Spiritus Sanctus, qui procedit ut amor, procederet ut genitus. Quod est contra illud Alhanasii *: *Spiritus Sanctus a Patre ct Filio, non factus nec creatus nec genitus, sed procedens*.

Respondeo dicendum quod processio amoris in divinis non debet dici generatio. Ad cuius evidentiam, sciendum ɔ est quod haec est differentia inter intellectum el voluntatem, quod intellectus fit in actu per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem ; voluntas nutem fit in actu, non per hoc quod aliqua similitudo voliti sit m voluntate ·, sed ex hoc quod voluntas habet quandom inclinationem m rem

volitam *. Processio igitur quae attenditur secundum rationem intellectus, est secundum rationem similitudinis: et intentum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Processio nutem quae attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis ct moventis in aliquid. Et ideo quod procedit in divinis per modum amoris, non procedit ut genitum vel ut filius, sed magis procedit ut *spiritus*: quo nomine quaedam vitalis motio et impulsio designatur, prout aliquis cx amore dicitur moveri vel impelli ad aliquid faciendum.

Ad primum ergo dicendum quod i quidquid est in divinis, est unum cum divina natura. Unde cx parte huius unitatis non potest accipi propria ratio huius processionis vel illius, secundum quam una distinguatur · ab alia : sed oportet quod propria ratio huius vel illius processionis accipiatu secundum ordinem unius processionis ad aliam. Huiusmodi autem ordo attenditur secundum rationem voluntatis et intellectus. Unde secundum horum propriam rationem sortitur in divinis nomen utraque processio, quod imponitur ad propriam rationem rei significandam. Et inde est quod procedens 1 per modum amoris ct divinam naturum accipit, et tamen non dicitur natum.

Ad secundum dicendum quod similitudo aliter pertinet ad verbum, et aliter · ad amorem*. Nam ad verbum pertinet inquantum ipsum est quaedam similitudo rei intellectae, sicut genitum est similitudo generantis: sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed inquantum similitudo est principium amandi. Unde non sequitur quod amor sit genitus: sed quod genitum · sit principium amoris.

· Vm., >9.

?

T

a

<

¶

· Is Sp»bo'o.

n

3) *a natura. – in natura* ABCDEaX – er »ic *enet prwetia ad extra* om. FG.
p) *convenit generari.* – Om. codice* ct cd. *a.*
γ) *et. – fit* endues.
δ) *amorif.* – <>*m.* endice*.
i) *aliquod. – aliud* codice*. – *nomen* om. B.
ζ) *quia. – quod* ABCDE.

Slxmaj: Tox«a. D. Thomas T. I.

r.) *tdendum.* – ccnorVrraaJifM codice*.
ŭ) *voluntate.* – *volente* ABCDEGj E
·) *ratiaecR.* – *acth^em* eoduc* ct n >.
e) *durotgujfwr.* – *diitinguttur* ABCOL.
λ) *procedent.* – *proeetf*» ACE.
p) *aliter.* – Om. ACDEFIhE
*) *genifam.* – *genitui uxitc&*.

Al> tertum nĠCENDUM quod Deum nominare non possumus nisi ex creaturis, ut dictum est supra . Et quia in creaturis* communicatio naturae non cit nisi per generationem, processio in

divinis non habet proprium vel * speciale nomen nisi *generationis*. Unde processio quae non est generatio, remansit sine speciali nomine. Sed potest nominari *spiratio*, quia est processio spiritus.

ξ rrcanrū – errattr.i AIKJtH .

o) yro/rriutn »<■. – On», cñū<««.

Commentaria Caixliiih-i Caiotani

In titulo, adverte diligenter ly *generatio*. Cum enim in praecedenti articulo determinatum sil quod processio atnūris non est processio verbi, ct in secundo articulo dterminatum fuit quod processio verbi est generatio, absque quaestione liquet quod processio amoris non est illa generatio quae est processio verbi: et consequenter constat quod processio amoris rcalitcr distinguitur a generatione illa in divinis. Et dc his non hic est quaestio, L'ndc nil aliud hic quaeritur nisi, utrum amoris processioni in divinis conveniat ratio formalis generationis. Et sic diligenter perscrutanti apparet quod, sicut praecedens titulus quaesivit distinctionem rcalcrn processionis a processione, ita hic quaerit formalem, non secundum quamcumque rationem, sed secundum rationem generationis. Et vere restabar hoc quaerendum: quoniam, stabilitis proccsuonibu» verbi ct amoris in divinis, ct quod illa est generatio et illud filius, oportebat inquirere ac decidere nn ista quoque *it generatio, ct consequenter iste quoque filius, an non. Et hoc est quod quaeritur.

II. In corpore duae sunt conclusiones. Prima est directe responsivu quaesito: Processio amoris in divinis non est generatio. – Secunda est responsivn intento Procedens in divinis per modum amoris, procedit ut spiritus.

Antequam tamen probentur conclusione*, adverte quod, licet quaesitum unum fuerit, ad perfectionem tamen doctrinae. probatio non solum quaerito simplici, sed etiam intentae differentiae quasi constitutivae ipsius processionis satisfacit, ha quod simul manifestatur in littera ct quod et quarc processif anions non est generatio, ct quae sit differentia eius constitutiva, qua differt a generatione ct est spiratio.

III. Probatur ergo directe primo prima conclusio, ex differentia inter intellectum et voluntatem, sic. Intellectus habet hacc tria ordinate: primo, quod fit in actu per similitudinem rei intellectae; secundo, quod ex hoc processio in intellectu est secundum rationem similitudinis; tertio, quod hacc ex hoc habet rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Voluntas autem, totaliter ex opposito. primo, fit in actu non secundum similitudinem voliti, sed secundum inclinationem in illud : secundo, ex hoc processio in voluntate non est secundum rationem similitudinis, sed impellentis: tertio, ex hoc processio ista non est generatio, ncc procedens est genitus uut filius.

Et tunc subiungitur probatio secundae conclusionis, quod scilicet procedat ut spiritus, per modum subsequentis consequentiae, sic. *Spiritus* imponat vitalem quindam motionem cum impulsu, non qualcmcumque, sed eam qua ex amore dicimur moveri vel impelli: ergo procedens in voluntate per modum impulsus, procedit ut spiritus: quod erat intentum. Et sic utroque conclusio simul est probata.

Et fundatur processus vis super illo particula posita in definitione generationis, scilicet *secundum similitudinem*: ita quod, quia processio aliqua ex propria ratione formali est vel non est secundum similitudinem, est aut non est generatio. Sane tamen intclligcndo quoad constructivam: quia intclligitur, concurrentibus ceteris paniculis quae sunt dc ratione generationis. Ad destructivam enim sufficit istius tantum particulae negatio, eo quod rationes formales sunt liait numeri, ut dicitur VIII *Mctaphys.* *

IV. Circa differentium primam inter intellectum cl voluntatem assignatam ., dubium occurrit dc quo actu interpretanda sit, nn dc primo, an de secundo. Et si quidem interpretatur dc actu primo, falsa videtur ex parte voluntatis: quoniam fictio videtur quod, ad hoc quqd voluntas

velit aliquid, praecxigatiir in ea aliqua inclinatio faciens ipsam formalitcr in actu primo, sicut species intclligibiis sc habet ad intellectum proportionoliter. – Si vero intclligitur dc actu secundo, oportet assignare quomodo oriatur ex hac differentia secunda: cum hac enim stat quod utrobique sit processio secundum similitudinem, ut patebit in sequenti dubio.

V. Circa secundam differentiam dubium occurrit: quia falsa quoque videtur ex parte voluntatis, ncc sequi ex prima, imo potius contradicere primae. Quod sic manifestatur. Procedere secundum similitudinem, in proposito, est terminum processionis, ex vi processionis, esse similem producenti in actu; ut patet dc verbo respectu intellectus in actu primo. Sed amor procedit ut similis voluntati iti actu primo: quia impulsus procedit ub impulsu, sicut in intellectu similitudo expressa α similitudine impressa. Ergo et falsum est quod in voluntate non sit processio secundum similitudinem: ct ex hoc ipso quod voluntas fit in actu per inclinationem. sequitur quod producat inclinationem, ct consequenter sibi simile agat, non minus quam intellectus, proportionalitNtc senata. Ncc refert, quoad propositum, utrum voluntas sit in a^u primo per scipiam, aut per inclinationem superadditam ipsa namque secundum se est inclinatio quaedam.

\ I Circa tertiam differentiam, imo potius circa ipsius radicem in littera allatam, scilicet quod *omne generans generat sibi simile*, dubium occurrit; quoniam utfertur non causa ut causa. Facere enim sibi simile non est proprium generanti, sed commune est omni agenti: omne enim agens producit sibi simile secundum formam quo agit. Et consequenter, cum voluntas sit ugen», non minus ista causa concludet dc processione voluntatis, quam de processione intellectus. Et sic non solum est hic peccatum secundum non causam differentiae ut causam, sed. quod peius est, infertur oppositum intenti.

VII. Circa totum hunc processum dubium occurrit ad hominem : quoniam contradicere videtur doctrina hacc dictis in Qq. *de Pstentia I)ei*, qu. x, art. 2. Ibi namque negatur processiones has distingui scipsis: hic vero determinatur eas distingui propriis carum rationibus, hoc autem idem est quod seipsis formalitcr.

\ 111. Ad evidentiam horum, praelibanda sunt duo. *Primo*, quod illa maxima, *omne agens agit sibi simile secundum formam qua agit*, est vera, quando forma est ratio agendi *in ratione rei*: non oportet nutem veram esse, quando forma est quasi ratio agendi *ut cognita*. Et est ratio diversitatis, quia agere ut res, est agere quia talis est. ac per hoc oportet agere tale, quale ipsum est. Agere vero ut cognitum, non est agere quia est tale, sed quia cognoscitur talc: ex hoc autem quod aliquid cognoscitur tale, non oportet sequi simile illi, sed stat sequi solum inclinationem in illud, ut in nobis experimur.

Secundo, quod pars appetitiva, quoniam necessario movetur α cognito, hoc habet singulare, ct quod aliquo modo agat in ratione rei, ct aliquo modo ratione cogniti. Cum enim amor, primum locum tenens in appetitu, ab appetitu ct appetibili cognito necessario oriatur; si consideremus amorem ut procedit ub appetitu, sic procedit ut a re; st nutem ab appetibili, sic ut a cognito; ct si ut ab utroque simul, quasi ab agente cl quasi ratione agendi (diversa tamen ratione, ut praediximus .), sic meliori vocabulo mixtum hoc fiendi proccndendique modum exprimere non occurrit, quam per modum *appetitus vitalis*. – Et secundum hoc facilis est responsio ad tria dubia primo mota.

* Op. mu. - ĠM4. lib. Vit. e^p. iu. D. S <ψj.

IX. Et ut ordine retrogrado respondeatur singillatim. 0
•CLma. «t. radice incipiendo, ad tertium dubium * dicitur quod, licet
non »it proprium generanti*, ut distinguitur contra agent,
agere sibi simile; est tamen proprium ei, ut distinguitur
contra agens per modum impulsus seu vitalis appetitus
intus, ut in littera accipitur. Quia hic distinguitur contra
agens in sc ratione cogniti, quia est appetitivum : et sic
est sibi proprium. Et sic assignata causa ct ot vere causa
seu differentia, ct infert intentum.

* *o. aan.* ». χ , Ad secundum * autem dicitur quod, comparando amorem ad quasi partiales causas, sic invenitur oriri u simili et n non simili, α simili quidem, pro quanto oritur nb appetitu; α non simili vero, pro quanto ab appetibili. Sed comparando ipsum ad totale suum productivum, scilicet voluntatem quasi agentem, ct volibile cognitum quasi rationem agendi, <tc procedit a non simili : non enim amor est similitudo rei amatae, sed inclinatio in illum. Et sic manifeste tractatur in littera. Poniť namque differentiam in hex.; quod conceptus est similitudo rei intellectae: amor autem, ut sic, non est similitudo eiusdem, quae res est amota. Unde patet responsio nd obiecta.

XI. Ad primum autem dubium * dicitur, quod littera potest de utroque netu intelligi. Et de primo quidem, non sic Intelligendo est ut argumentum tingit : sed quod voluntas in actu primo in se lit actu per inclinationem, non curando utrum illn inclinatio ut res superaddita voluntati, aut sit idem quod ipsa. Utrumque namque videtur verum, respectu diversorum in voluntate nostra: inclinatur namque naturaliter voluntas in Jscatitudincm, et inclinetur rursus affectione stipcrduitt in haec sci dia bona, quibus allicitur ex consuetudine, passione aut ratione. – Ou actu vero secundo non c#t dubium.

Quoad illationem vero consequentium differentiarum, et litterae contextum, dc actu scumlo interpretanda eat. Ex hoc emm ipso quod terminus intellectus m actu est similitudo rei intellectae, terminus autem voluntatis in netu non est similitudo rei volitat, sed impulsus potius in illam; manifeste sequitur quod totale productivum conceptu* facit sibi simile secundum formam quae est ei ratio agendi; totale vero productivum amoris non facit sibi simile secundum illam formam quae est ei quasi ratio agendi. idest rem votitum. Et sic satisfit obiectit.

•Qua. tn. XI: Ad quarti Jubii * evidentiam, sciendum c>t/rimo, quod aliud est aliqua distingui scipiis formaliter, et aliud est aliqua formaliter distingui scipsiv *primo*. \d primum enim sufficit quod per aliquid sibi essenziale fiat distinctio, sive illud sit pars definitionis, sive tota definitio: ad secundum autem non sufficit hoc, sed exigitur quod sint *prima* diversa, ita quod distinguantur non per aliud distinctivum.

Secundo sciō quod, quemadmodum diversorum ordinum entia sunt, ita et rationes (unum. des eorum. Et propterea oportet quorundam entium definitiones includere aliquid extra cō)entiam definitam, non propter melius, sed ex necessitate absoluta, ut patet de relationibus. Propter quod, cum de huiusmodi entibus »crmo cM, et dicimus quod scriptis distinguuntur aut non distinguuntur, aut aliquid aliud habent, attendere oportet quod dupliciter potest intelligi. Uno modo, ut ly *iripjis* ostendat proprias essentias; alio modo, ut ostendat proprias essentias cum præcisione. non sedum eorum quae sunt in suis definitionibus per additamentum clausa, sed etiam transcendentis ordinis ad illa. Et si quidem hoc secundo modo intelligitur. ut plurimum propriae vods ignorantia est: quoniam huiusmodi essentiae intrinsece claudunt talem ordinem in scipsis, nee ubi eo abstrahi possunt. Primo autem modo, optima est interpretatio: quoniam unaquaeque rei intrinsecum constitutum. et consequenter distinctivum, oportet quod habeat. Et quoniam huiusmodi intrinseca ordinem quandam. id extrinsecū habent, ideo et j philosophis et a ». Thoma frequenter dicuntur hacc convenire per extrinseca, puta terminum, obiectum, subiectum, etc., idem enim CSt *cn*us horum cum primo, apud sane Intelligente*. – Et hacc oportet valde notare in materia de potentiis, operationibus, motibus, et aliis huiusmodi. ex bis namque operationum verita* facile apparet.

XIII. His praelibatis, ad dubium dicendum est quod, apud ». i hom.im, processiones istae non distinguuntur icipsis *prmo*. Imo. exponendo ly *fripsit* cum prsecixione ordini.» transcenderitis ad principia, terminos, et cetera huiusmodi. dicere quod distinguantur idpsù primo, c>t nihil dicere. Et hacc duo intendebat in loco adducto, ut ibidem patet: quoniam dc ultimate distincti* i. loquitur, et principi» terminusque examinat. Sed distinguuntur apud Ipsum formaliter per illas particulas. *cu differentias, in earum definitionibus clxuvs intrinsece, scilicet *per modum simihf*, et *per modum impultus*, ut expresse patet in littera. Et hunc sensum servando, potest concedi quod distinguuntur veipsis; sicut etiam potest eodem modo concedi dc bove ct homine. Nun tamen consuevimus huiusmodi sermone uti, mst in ultimate disdnetivia ct distinctis. Sed non est quaeatio facienda dc verbis.

Hinc autem patet in hoc Scotum, in xm distinctione Prim^o. dissentire a s.Thoma: quoniam tenet istas proce-
Mone» distingui scipsi* primo, ita quod in nullo conveniunt.
Nec tamen aliqua hoc ratione prob-^al Et in promptu erat
et est contra cum obicito, quod Istac processiones conve-
niunt in multis praedicatis quidditativis; ut puta quod pro-
cessio divinae personae, quod inmaterialis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SINT PLURES PROCESSIONES IN DIVINIS QUAM DUAE

IV (ÀMU. cap. xxvi; *Ik Pol.*, qu. rx, λλ. oj qu. x, art. >, -J argument» *SrJ coffra.*

QUINTVM sic pRoutnrrriR. Videtur quod
sint plures processiones in divinis quam
duae. Sicut enim scientia et voluntas
Deo. ita et potentia. Si igitur
secundum intellectum et voluntatem accipiuntur
in Deo duae processiones, videtur quod tertia sit
accipienda secundum potentiam.

2. P«Airri:REA, bonitas maxime videtur esse
 • *DeDtf.* principium processionis, cum bonum dicatur - dif-
 fusivutn sui esse < Videtur igitur quod secundum
 bonitatem aliqua processio in divinis accipi debeat.

3. *Praeterea*, maior est fecunditatis virtus in Deo quam in nobis. Sed in nobis non est tantum una processio verbi, sed multae: quia ex uno verbo in nobis procedit aliud verbum; cl similiter ex uno amore alius amor. Ergo et in Deo sunt plures processiones quam duae.

Sed contra est quod in Deo non sunt nisi duo procedentes \ scilicet Filius et Spiritus Sanctus. Ergo sunt ibi tantum duae processiones.

Respondeo dicendum quod processiones in di-
vinis accipi non possunt nisi secundum actiones

a) *tcimtta.* - *Kipteatia* B1).
wl ctir. - *rui t/ eue* ACEFGpD et a>.

γ) rfao *pru<r* - Ju.tr prruTear *pfxtcfJ^fri* AF. *Jut* *proce*.
Jentn C» Jw-W *pntcfuiouct* *procrJcutrs* F.

quae in agente manent. Huiusmodi autem actiones in notura intellectuali et divina non sunt nisi duae, scilicet intelligere et velle. Nam sentire, quod etiam videtur esse operatio in sentiente, est extra naturam intellectualem: neque totaliter est remotum a genere actionum quae sunt ad extra*; nam sentire perficitur per actionem sensibilis in sensum. Relinquitur igitur quod nulla alia processio possit esse in Deo. nisi verbi et amoris.

An PRIMUM ERGO DICENDUM quod potentia est principium agendi in aliud: unde secundum potentiam accipitur actio ad extra. Et sic ζ secundum attributum potentiae non accipitur processio divinae personae, sed solum processio creaturarum.

Ad sic loquendum dicendum quod bonum, sicut dicit Boetius in libro *de Ifcbd.**, perlinet ad essentiam, et non ad operationem, nisi forte sicut obiectum voluntatis. Unde, cum processiones divinas secundum aliquas actiones necesse sit accipere, secundum bonitatem est huiusmodi alia attributa non accipiuntur aliae processiones nisi verbi et amoris, secundum quod Deus suam essentiam, veritatem et bonitatem intelligit et amat.

Ad idem dicendum quod, sicut supra habilum est, Deus uno simplici actu omnia intelligit, et similiter omnia vult*. Unde in eo non potest esse processio verbi ex verbo, neque amoris ex amore: sed est in eo solum unum verbum perfectum. et unus amor perfectus. Et in hoc cius perfecta fecunditas manifestatur.

*) *Nim icntirc, qunj.* – Hoc est frequentius quod dicitur in *icuiHHi In tentum* inclusive. om. codice*; In II AnnoUior ec rurgine add.i, ced de in lullit per raeal
t) *Jfro.* – *Jirtnit* eoJtece

l) *UC ~ iimiliter* ACE.
rj *atta.* – Om. codkrt.
cl timilUcr omnia ruit. – et *Supra omnia ruit* ACE, *cl ruit* noro.

Commentaria Cardinalis Caietani

Item ex praedictis est clarus. – In corpore unico est conclusio responsive quaesito: Nulla processio potest esse in divinis, nisi verbi et amoris.

Probatur sic. Processiones divinae non possunt accipi nisi secundum actiones immanentes; ergo non nisi secundum intelligere et velle: ergo non nisi verbi et amoris.

Prima consequentia probatur dupliciter. Primo, quia in natura intellectuali non est aliud genus actionis immanenti»; constat enim Deum naturae esse pure intellectualis. Secundo. quia sentire, quod tertium est genus immanentium, non est omnino extra operationes transeuntes, pro quanto fit ab objecto extrinseco.

II. Circa antecedens, quod est fundamentum dictorum et dicendorum in materis de Trinitate, advene quod dupliciter impugnari potest. Primo, a negantibus productiones in divinis esse ipsas actiones immanentes. In hac enim negativa conveniunt Scotus et Durandus, ut superius allegatum fuit. Et contra Scotum quidem argutum est, recitatus opinione. Unde nunc restat Durandi dicta refellere.

III. Ipse namque in x distinctione Primi. non annuens huic rationi, ad vi distinctionem se remittit. in qua est hanc litteram impugnavit, et suam fundavit opinionem. Arguit ergo quod processiones divinae non attenduntur penes intelligere et velle quia haec sunt essentialia communia omnibus Personis, est idem realiter, productiones autem sunt, secundum omnes, actus naturales, nec omnibus conveniunt. et distinguuntur realiter.

IV. Opinatur autem ipse processiones divinas attendi secundum actus naturae, praecisis intellectu et voluntate et omnibus actibus eorum. Et in hoc etiam a Scoto dissentit, ponente eas attendi secundum actus intellectus et voluntatis, quamvis illos actus distinguat ab intelligere et velle. Eundatque Durandus opinionem suam sic. Communicatio naturae provenit ex fecunditate ipsius naturae, ergo non provenit ex intellectu et voluntate: seclusis igitur his, sicut remanet natura, ita remanet et fecunditas, et actus communicativus naturae: ergo, etc., – Antecedens et patet inductive; et est per se notum, et firmatur auctoritate Hieronimi, «*omnibus creaturis substantiani voluntas attulit*,» etc. – Consequentia vero probatur ex eo quod, qualis est ardo inter aliqua cum distinguuntur realiter, similis est ordo inter illa cum distinguuntur ratione: patet autem quod natura prior est intellectu et voluntate, et similiter actus naturae actibus eorum. – Er confirmatur: quia si calor esset intelligens et volens, non calefaceret in quantum intelligent aut volens, sed ex natura, sicut nunc. Perse igitur est primo, communicare naturum est netus naturae, omni alio secluso. Haec est vis positionis Durandi.

V. Ad evidentiam huius difficultatis, nola primo quod natura nullum actum habere potest, nisi ille ut actio immanens aut transiens. Impossibile namque est tertium genus operationis, seu productionis, invenire, etiam si fingendi detur licenda: eo quod oportet omnem actum secundum esse perfectum et agentis aut acti. Et inducendo linguas universi naturas, sufficiens huic propositioni testimonium perhibetur, etiam si adducta ratio deoscat.

Nota secunda, quod fecundius non est conditio omnis naturae: non enim omnis natura potest communicare se ipsam secundum undem rationem, ac univoce; sic enim modo loquimur. Constat namque solem non posse generare alium solem: et similiter procul est ab intelligentiis actus communicativus propriae naturae (cuius ratio redditur inferius, qu. xi.v, art. 5, ad i).

Nota tertio, quod in illa notura cui convenit fecundius, eo modo invenitur communicare se quo invenitur agere ad communicationem sui. Cum autem in definitione naturae, II *My\$ic.* *. ponatur *primum*, non *proximum* principium. non est in quacumque notura requirendum quod sit, seclusa qualibet potentia. proximum et immediatum principium operationis, sed est quod sit primum illius principium mediante potentia eius naturali, ut in dementis et animalibus patet.

VI. Ex his autem, inductive manifestis atque rationi consonis, deducitur primo quod, si qua est natura fecundo communicabilis per suam actionem transeuntem, illa non in quantum intelligent, solens aut sentiens, » sed seclusis omnibus his, habet actum sui communicativum per potentiam suam, qui est actio transiens. Si qua autem natura est fecunda, cui repugnet communicari per actionem transeuntem. qualis est omnis natura pure intellectualis, illa habet, per potentiam vel potentias suas, netum communicativum sui de genere actionum immanentium. Et cum huiusmodi aedones in natura intellectuali non sint nisi actus intellectus et voluntatis (solum namque istae sunt naturae) potentiae propriae naturae pure intellectualis, sequitur quod, si qua natura pure intellectualis est fecunda, actus communicativus ipsius est actus intellectus aut volunulus, vel uterque. Et haec est ratio litterae huius, inchoata iam a primo articulo huius quaestionis, contra Arium, etc.

VII. At obiectum igitur in oppositum dicitur. et primo ad primum. quod ex omnibus illis nihil aliud habetur, nisi quod processione seu productiones non sunt actiones immanentes » *praecise*: quod nos docemus, tenente quod sunt intelligere *exprimendo verbum*, et similiter velle *spirando*, et sic de aliis, ut inferri debet.

* Art. i. Qum neat. Baa.ia.

* IbiJ.
* Qa. li
* Qd» n.

* i *Sent., diti. u.*
e.VV nij^aoJ/.
an. J.

OrSjrw o^a.au.
pr r caeno, axi*.

* «...»
Sun
* -t >514.

* C.? »

«n. 1

t
S Tb- I*Λ.f».

• Q*. »ir, π-7:
au, *Λ*Π.J.

0

QUAESTIO XXVII. ARTICULUS V

3i7

¶». vili. Ad radicem autem opinionis -, concessa antecede-
dente propositione, neganda est sequela. Quoniam stat quod
actus communicatisu* naturae sit cx fecunditate eius, ct
tamen non praeveniat quocumque ordine ucturn intellectus
aut voluntatis, eo quod naturae illi repugnat communicari
per alium actum quam intellectus aut voluntatis. – Ad pro-
bationem vero sequelae, cum dicitur *qualis est ardo* etc.,
concessa maiore, negatur minor, quoad id quod supponit,
scilicet quod naturae fecundae debeatur actus sui commu-
nicativus seclulis ceteris: hoc cnim est falsum, ut deck-
ravimus -.

• X*«. m.

Et si instetur, quia intellectus praesupponit naturam
fecundam, ergo actus intellectus praesupponit actum na-
turae fecundae: neganda est causalis ct sequela, quamvis
prsciaccn* illius causalis sit vera. Et ratio negationis est,
quoniam huiusmodi argumentationes non tenent in aubor-
dinatis quorum eadem est operatio, ita quoti primum non
nisi per secundum operari potest, ut contingit in propo-
sito. – Et ai quaeratur causa quare natura nun potest se-
clusa potentia operari · nulla est alia ratio. nisi quin eat
natura. Debetur enim sibi cx hoc esse primum, non proxi-

mum operis principium: repugnat cnim naturae commu-
nicari per talem priorem actum, ut diximus.

Falli autem videtur imaginatio ex hoc, quod imagina-
tur qui* naturam ct intellectum se habere quasi duas na-
turos: cum tamen, ad propositum, oporteat imaginari quod
intellectualitas sit differentia constitutive naturae in tali
ordine seu genere rerum, quod nut iit infecunda, aut fe-
cunditas eius sit per actus intelhgiblc*. Et sic est in rei
veritate.

Et cx hoc patet nihil officere proposito veritatem illius
conditional!* de calnre, et similibus. Quoniam verae *unt
dc fornii* comunicabilibus per actionem ad extra; ct qua*
fingimus habere sc ut sic ad intellectualitatem, ut proprie-
tatem; et non ut determinativam differentiam ad modum
communicationi* sui, ut in proposito accidit.

Unde procctrionca divinae, putandum rxt quod omnium
processionum in sc perfectiones praehabeant eminenter:
ct qui i sunt c* fecunditate naturae, ideo sunt ipsius com-
muniativac ; ct quia sunt in natura pure intellectuali, ideo
sunt actu* intellectu* ct voluntati* ; ct quia sunt perfectae
simpliciter, ideo neutra multiplicatur, etc.

QUAESTIO VIGESIMAOCTAVA
DE RELATIONIBUS DIVINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

¶ C. q. J. uni.
Intro.

Deinde considerandum est de relationibus di-
vinis ♦
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum in Deo sint aliquae relationes
reales.

Secundo: utrum illae relationes sint ipsa essen-
tia divina ", vel sint extrinsecus affixae. «
Tertio: utrum possint esse in Deo plures re-
lationes realiter distinctae ab invicem.
Quarto: de numero harum relationum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DEO SINT ALIQUAE RELATIONES REALES

I Sent., d. 1. q. 1. n. 1. IV if. cap. xiv; /td., q. 1. n. 1. i; Camfrnd 7W » cap. 1. u;
In /oan., cap. xvi. lect. rr.

PR, Mi; M s, c proceditur. Videtur quod
S3^wJn Deo n«>n sint aliquae relationes reales.
¶ Dicit enim Boetius, in libro *Je l'rin.* ♦
quod *cum quis praedicamenta in divi-
nam vertit praedicationem. cuncta mutantur in
substantiam quae praedicari possunt; ad aliquid
vero omnino non potest praedicari.* Sed quidquid
est realiter in Deo, de ipso praedicari potest.
Ergo relatio non est realiter in Deo.

2. Praeter » dicit Boetius in eodem libro ♦
quod *similis est relatio in Trinitate Patris ad
Titium. et utriusque ad Spiritum Sanctum, ut vius
quod est idem, ad id quod est idem.* Sed huius-
modi relatio est rationis tantum: quia omnis re-
latio realis exigit duo extrema realiter. Ergo rela-
tiones quae ponuntur in divinis, non sunt reales
relationes <*, sed rationis tantum.

3. Praeterea, relatio paternitatis est relatio
principii. Sed cum dicitur, *Deus est 7 principium
creaturarum,* non importatur aliqua relatio realis.
sed rationis tantum. Ergo nec paternitas in divinis
est relatio realis. Et eadem ratione nec aliae re-
lationes quae ponuntur ibi.

4. Praeterea, generatio 4 in divinis est secun-
dum mtelligibilis verbi processionem. Sed rela-
tiones quae consequuntur operationem intellectus,
sunt relationes rationis ' Ergo paternitas et filiatio,
quae dicuntur in divinis secundum generationem,
sunt relationes rationis tantum.

Sed CONTRA est quod pater non dicitur nisi
a paternitate, et filius a filiatione. Si igitur pater-
nitas et filiatio non sunt in Deo realiter, sequitur
quod Deus non sit realiter Pater aut Filius, sed
secundum rationem intelligentiac : tantum: quod
est haeresis Sabelliuna.

Respondeo dicendum quod relationes quaedam
sunt in divinis realiter. Ad cuius evidentiam, con-
siderandum est quod solum m his quae dicuntur
ad aliquid, inveniuntur aliqua secundum rationem
tantum, et non secundum rem. Quod non est in
aliis generibus: quia alia genera, ut quantitas et
qualitas, secundum propriam rationem significant
aliquid alicui ' inhaerens. Ea vero quae dicuntur
ad aliquid, significant secundum propriam ratio-
nem solum respectum ad aliud Qui quidem re-
spectus aliquando est m ipsa "natura rerum; utpote
quando aliquae res secundum suam naturam ad
invicem ordinatae sunt, et invicem inclinationem
habent. Et huiusmodi relationes oportet esse rea-
les. Sicut in corpore gravi est inclinatio et ordo ad
locum medium: unde respectus quidam est in ipso
gravi respectu loci medii. Et similiter est de aliis
huiusmodi. Aliquando vero respectus significatus
per ea quae dicuntur ad aliquid est tantum in ipsa
apprehensione rationis conferentis unum alteri: et
tunc est relatio rationis* tantum; sicut cum com-
parat ratio hominem animali, ut speciem ad genus.

Cum autem aliquid procedit a principio eius-
dem naturae, necesse est quod ambo, scilicet
procedent et id a quo procedit, in eodem ordine
convenient: et sic oportet quod habeant reales
respectus ad invicem. Cum igitur processionem in
divinis sint in identitate naturae, ut ostensum est ,
necesse est quod relationes quae secundum proces-
siones divinas 4 accipiuntur, sint relationes reales.

Ad primum ergo dicendum quod *ad aliquid* di-
citur omnino non praedicari in Deo, secundum
propriam rationem eius quod dicitur ad aliquid;
inquantum scilicet propria ratio eius quod ad ah-
quid dicitur, non accipitur per comparisonem ad

») divina. – Om. codice*.
non snNt rcala rtaUwHt, – non tunt relationes pD, kox iunt
rdafi^nrj reales ceteri.
T) ctt. – wrr AC ab.
generatio. – relatio codicca-
<) ratfanif,- nt genu» ct tfreiti addunt ABDG.- £>yo~. relatione»
rahonil om. F,

£) tntrlhgcnhai, – intdlcctm Ik – Pcû SdMliana.
ACDUinpB').
*j) alieni. – Om. FG.
0) »p>x – pnyrii IID.
i) raliodt, – ad ratianrm B.
■) rcilkct, · tciliid n BCDIG.
λ) Jirinaí. – dbvrtat II.

illud cui inest relatio, sed per respectum ad al-
terum. Non ergo * per hoc excludere voluit quod
relatio non esset in Deo: sed quod non praedi-
caretur per modum inhaerentis secundum pro-
prium relationis rationem, sed magis per modum
ad aliud se habentis.

An SECT. NDUM dicendum quod relatio quae importatur per hoc nomen *idem*, est relatio rationis tantum, si accipiat simpliciter idem: quia huiusmodi relatio non potest consistere nisi in quodam ordine quem ratio adinvenit alicuius ad ipsum, secundum aliquas eius duas considerationes. Secus autem est. cum dicuntur aliqua eadem esse, non in numero . sed in natura generis sive speciei. Boetius igitur relationes quae sunt in divinis, assimilavit relationi identitatis, non quantum ad omnia, sed quantum ad hoc solum, quod per huiusmodi relationes non diversificentur substantia, sicut nec per relationem identitatis.

Ad tertium dicendum quod, cum creatura procedat a Deo in diversitate naturae, Deus est extra ordinem totius creaturae: nec ex eius natura est

eius l' habitudo ad creaturas. Non enim producit
 creaturas ex necessitate suae naturae, sed per in-
 tellectum et per voluntatem, ut supra* dictum
 est. Et ideo in Deo non est realis relatio ad crea-
 turas. Sed in creaturis est realis relatio ad
 Deum : quia creaturae continentur sub ordine di-
 vino, et in earum natura est quod dependeant
 a Deo. Sed processiones divinae sunt in eadem
 natura. Unde non est similis ratio.

Ad quantum dicendum quod relationes quae consequuntur solam operationem intellectus in ipsis rebus intellectis, sunt relationes rationis tantum. quia scilicet eas ratio adinvenit inter duos res intellectas. Sed relationes quae consequuntur operationem * intellectus, quae sunt inter verbum intellectualiter procedens et illud a quo procedit, non sunt relationes rationis tantum, sed rei: quia et ipse intellectus et ratio est quaedam res, et comparatur realiter ad id quod procedit intelligibiliter, sicut res corporalis ad id quod procedit corporaliter. Et sic paternitas et filiatio sunt relationes reales in divinis.

I*) - *autem* Pa>.
 v) M *numero.* - *numero* oodkc*.
 ξī *eius.* - Ora. coduc-a.
 o) *per.* - Oin. codice».

x) *ft in rarum uatur.i. - et ltd earum notant* II - iTa fvod de-
penjeant, ut arpcn.fejnl tn4i.'cM.
p) - ofcraiihmea a>Xuc«, - Pro mnt, et qnoe
ixnt KG, ocn.cd. 0.

Commentaria Cardinali# Caietani

N titulo, ly *reales* quid significet, patet. Quare nutem
 I addatur, in corpore littera dicit: quia adicet non omne»
 I relationes sunt reales. Ly *sint in Deo* significat modum
 essendi in Deu fonnalitcr. Ei quoniam in numero plurali
 quaeritur, insinuatnr cl quod intendit an in Deo lint plures
 relationes reales, ct quod dc relationibus .id intra c»l quac-
 stio. relationes enim od extra ct superius * tractatae sunt,
 ct magis essent Dei ad alia, quum in ipso Deo secundum
 seipsum. quo modo dc eo loquimur.

II. In corpore tria facit. primo, proponit conclusionem responsivam; secundo, tractat illum terminum *reales*; tertio, probat conclusionem.

Quoad *primum*, conclusio responriva quaesito affirmativa est: Relatione» quaedam sunt in divinis realiter.

111. Quoad *secundum*, et redditur ratio quare apponatur supra relationem *réalités*; *ct qui*» sit respectus *rcalis*, *ct quis* rationis -. Ratio primi cst *differentia* inter *ad aliquid* cl *alia* genera; quoniam ceterorum generum omni.n sunt *secundum rem*; *ad aliquid* vero aliqua sunt *secundum rationem tantum*, *ct aliqua secundum rem*. – Et nascitur *luicc* *differentia* cx una *alii*, scilicet quod cetera *secundum propriam rationem* significant *aliquid alicui inhaerere*; *ad aliquid* vero *secundum propriam rationem* significat tantum respectum ad aliud.

IV. Circa haec dicta, multa sunt dubia. Primo circa primam differentiam, ex parte utriusque extremi. Ex parte quidem *ad aliquid*, sic. *Ad aliquid*, ut est unum genus distinctum contra alia genera, secundum propriam rationem suam formalem, est ens rationalis: quoniam est pars, membrum, seu modus entis rationalis divisi in decem genera. Ergo falsum est quod hoc sit singulare in genere *ad aliquid*, quod aliqua inveniantur secundum rationem. - Et si diceretur quod hic non est sermo de *ad aliquid* ut est unum genus, sed ut est analogum quoddam ut omnia relativa: repellitur haec responsio ex littera, distinguente *ad aliquid* contra alia genera. Constat enim distinctum contra genera, unum ex generibus ceteris.

Ex parte autem reliquorum generum, dubitatur: quoniam in omnibus videtur inveniri aliquid secundum rem, et aliquid secundum rationem. Rosa enim intellecta, substantia est secundum rationem; et similiter triangulus abstractus; et sic de aliis. Ergo non est proprium relationi

habere aliquid secundum rem, et aliquid secundum rationem. - In genere quoque quantitatis inveniuntur utroque modo species reales quidem, ut corpus; rationis autem formaliter, ut tempus, saltem apud s. Thomam. Ergo.

V. Circa secundam differentiam dubium quoque utrinque occurrit. Ex parte quidem *ad aliquid*, umde praemisso ♦. quoniam genus *ad aliquid* non significat ex propria ratione solum *ad*, »*ad ad reale*; alioquin pars entis realis non esset formalité/.

Ex pone vero aliorum genarum: quoniam *actio* secundum propriam rationem non significat «liquid alicui inhaerens, ut etiam ». Thomas testatur alibi, idest in Qq. *de Aitentia*, qu. vm, art. 2. Non ergo omne aliud genus accidentis secundum propriam rationem significat aliquid inhaerens alicui.

VI. Ad has dubitationes, online retrogrado respondendo, ut a radice inchoemus, dicendum est quod *ad aliquid*, scu relatio, secundum propriam rationem nihil aliud est quam id quo primo a ceteri» diversum e»L Hoc autem neque est cssc ens. neque cssc accidens scu inhaerens, neque cssc quid reale, quoniam haec omnia communia sunt: sed est *ad aliud se habere*, quod dicione simpliciter optime significatur per ly *ad*. Et propterea, quodcumque dc *ad aliquid*, scu relatione, secundum propriam rationem loquimur, dc *ad* est sermo. Et quoniam multae relationes sunt reales, multae rationis tantum, et quaelibet habet suum *ad*; consequens est quod *ad*, inquantum *ad*, neque rcalc neque rationis ens necessario sic. sed utnimque permissive. Nec inconvenit aliquod sic abstrahens a rcali, cssc secundum quamdam sui partem modificatum ad differntiam entis rediis. Et quoniam in illa parte includitur formaliter ly *ad* tanquam proprium distinctivum, licet modificatum, idcirco etiam dc relationibus rcalibus loquendo formalitè/secundum id quod est eis proprium, quo distinguuntur a reliquo rerum genere, intclligi potest dc <id inquantum *ad*. Et sic patet quod non refert quandoque loqui de *ad aliquid*, et dc *ad aliquid rcali*, cum scilicet loquimur de eis secundum cam conditionem simplicem quae est eis» propria: quia interpretandum est utrobique dc *ad*; hoc enim solum est inter simplicia proprium, ut dc se patet.

VII. Et per haec patet responsio tam ad primum quam ad secundum dubium ex parv *ad aliquid* . Et patet ratio

quare dicatur quod relationes secundum proprium rationem nihil ponunt in relativo, etc. Hacc enim omnia quantum est ex ratione *ad* ut sic, vera sunt; quamvis ex tali *ad*, potu reali, falsa essent. Et propterea caute loqui oportet. Nam aliter loquendum est de speciebus, et universaliter relationibus necessario realibus ex proprii rationibus, ut paternitas et filiatio, et alia huiusmodi; et aliter de relationibus absolute*, istac enim significant tantum *ad aliquid*, illae vero *ad aliquid rcale*.

VIII. Ad objectionem vero ex parte aliorum generum in secundo dubio -, dicitur quod littera non comparat *ad aliquid* ad cetera omni.i genera in secunda differentia, sed ad genera *absoluta*, ut scilicet quantitatem et qualitatem, quae tantum in litura exprimuntur. Et hanc esse ». Thomae mentem, testantur verba eiusdem in l. disc, xxvi, qu. n, art. ii, expresse in hac ditlcrntia explicantis omnes alias formas absolutus. Et propterea, si actio est forma absoluta (quidquid sit de modo significandi, de quo loquitur Auctor in Qq. *de Potentia*), ex pane rei et est. et habet quod significetur ut inhaerens. Si autem est forma respective, nihil obstat proposito.

Ponet tamen, concessa extensione ad alia genera, dici quod per ly *inhaerens* intelligitur, non hoc quod significat formalitcr hoc vocabulum *inhaerens*, ved omnis modus essendi ex sua ratione formali significans esse in rerum natura. Et hoc modo clauduntur omnia genera .ilia ab *ad aliquid*, etiam substantial imo et reliqua entia, sive in genere «ive extra genus. Et hanc esse mentem litterae, sumi potest ex eo quod nec propria ratio qualitatis nec quantitatis consistit in inessc, cum ine»»c commune sit omnibue generibus accidentis' sed consistit in quodam modo inessendi, tali tamen quod ex proprio sibi soli tonnaii ponit aliquid in rerum natura; cuius oppositum in relatione intendebat littera ostendere.

IX. Ad primum vero dubium ex parte aliorum generum *, dicitur quod procedit ex mato intellectu assignatae differentiae. Relatio enim est. ut sic loquar, essentia quaedam, cuius quibusdam vubiectivis portibus repugnat esse in rerum natura, et cndicant sibi esse rationi» tantum; quibusdam autem convenit esse in rerum natura. Et ruraux, relatio est tale en», cui additum *esse in ratione* non est conditio diminuens, sicut in altis. Rosa enim secundum rationem, non c»t rosa; neque Homerus in opinione, est Homerus; relatio autem in ratione, est sera relatio. Et iterum, relatio nun secundum aliquid est ens naturae, et secundum aliquid rationis, putaAcompletive: sed simpliciter quandoque est ens rationis.

Et per hoc patet responsio ad obiecto. Tempus enim, et similia, completive tantum pendent a ratione. Nec rosa aut triangulus secundum esse rationis, est vera row, aut triangulus verus. Nec distinctio rosae in esse naturae et esse rationis, cit distinctio diversarum quidditatum. quarum una »it ens rcale, et altera sit ens rationis, ut in relatione contingere diximus: sed est di»tinetio unius et eiusdem secundum diverso» modos essendi, scilicet simpliciter vel secundum quid.

X. Quis autem sit respectus rcalis, et quis rationis -, explanatur distinguendo quod respectus quandoque est in ipsis naturis rerum, quandoque in apprehensione rationis tantum. Et ille quidem est. cum duae aliquae res inclinationem seu ordinem ad invicem habent, ut patet de gravi et loco deorsum; iste autem est, cura ratio confert unum alteri, ut ostenditur in specie et genere.

XJ. Adverte hic duo. Primum eat. quod littera interpretanda est de relationibus realibus *mutuis* (quoniam de his intendimus), et de ordine seu inclinatione *fundamentali* ut qu. nn - expositum est. - Secundum est. quod nomine *rationis conferentis*intelligendus est intellectus» quovis modo intelligens unum in comparatione ad alterum, ut universalis sit doctrina. Quot autem modis hoc contingat, in l *Sent.*, dist. xtv», qu. n, art. ii, et Qq. *de Potentia*, qu. vtf, art. i ii, habes.

XII. Circa hanc panem dubium occurrit ex xtv distinctione Primi *. ipsius Scoti, putantis quod non omnis relatio rationis lit nb intellectu, sed aliqua - voluntate, et aliqua ab imaginative. Probatque hoc tali ratione. Omnis poten-

lia potens habere actum cira» obicctum existent nun ut existent, et illud obicctum comparare dd aliud, ad quod ex natura rei non comparatur, potest in obiccto, ut obicctum est, causare relationem ipsius ad aliud: sed voluntas est huiusmodi, quoniam potest uti Deo ad creaturam, et aliis similiter: ergo poteit causare huiusmodi relationem. Tunc ultra: tali» relatio, constat quod nnn est reali*; ergo rationi», non per opus intellectu».

XIII. Ad hoc, ex V et VI *Mctaphys.*. dicendum est quod, cum en» non inveniatur distinctum ac tractatum nisi in *ens per se*, divisum in decem genera, et *ens per accidens*, discussum in VI *Mctaphys.* -, et *ens rerum*, in V - - inchoatum et in VI - determinatum ; fictio videtur ponere alium modum essendi. Ipse namque Aristotele» ens in anima sufficienter sc determinare putavit, determinando de ente vero. Unde huiusmodi relationes nullum aliud habent actuale esse, nisi quoniam propositio de ipsis e»t veni.

Distinguendum tamen est, quod relatio rationis potest considerari dupliciter. Uno modo, secundum suum esse: et sic non habet esse nisi in intclligi. Alio modo, secundum sium quasi proximum causam, seu *fundamentum*: et sic causatur et a voluntate et ab imaginati»a. Imo etiam a visu exteriori, visus namque, attingendo colorem, causat in eo relationem visi ad sidentem. Et similiter dextrum animal» causai relationem dextreitatis in columna. Et tamen hac rd.itiones non sunt actu niti cum intclligunlur. Unde, cum voluntas ex sc, distincta contra rationem, et similiter quaelibet alia potentia, sic causent relationem in obiccto; quia non alio modo causam quam si essent causae naturale», in patiente disposito, etc., efficerent ut resultaret relatio rcali». I aciunt enim et hoc modo ul resultet relatio rationi», quando en» rationis esse potcit. Hoc autem, cum conrist.it m intclligi, nunquam est actualitcr nisi intclligitur ' praeexistentibus namque praedictis fundamentis, quasi habitualitcr est. Unde maior Scoti intellecta de causafitate et relatione rationis iccundum esse actuale, falsa cit: vera autem secundum cs»c fundamentale. Et propterea in littera dicitur quod huiusmodi respectus est in sola apprehensione rationi».

XIV. Quoad *tertium* ♦, probatur proposita cOndusio lie. * & ◀»»«» . Quandocumque aliquid procedit a principio eiusdem naturae, ambo sunt eiusdem ordinis, et consequenter habent reales respectus ad invicem: sed processione» m divinis sunt in identitate naturae: ergo relationes iccundum processiones diviruu sunt reales, quod erat intentum. – Omnia ex dicti* clara sunt.

XV. In responsione ad primum, nota, novitie, quod, quia praedicari tundatur super inesse. eadem ratione qua relatio ex propria ratione non inest, et tamen iccundum rem quandoque inert, dicitur etiam quod non praedicatur, et tamen praedicatur sic, scilicet per modum ad aliud.

XVI. In responsione ad secundum, habes quod relatio identitatis specificaе seu generieae, est relatio realis mutua, ex illo verbo, *Secus autem est* etc. Quamvis etiam si hoc non diceretur, posset ratione convinci. Quia non minus duae humanitates similes sunt in narurn, quam duae albcdinc>: sed relatio similitudinis specificaе inter duo alba, c»t rcalis ergo et inter duos homines, etc. El est hoc valde notandum et advertendum, cum tractetur de fundamento relationis, aut de distinctione relationi» a fundamento. Habes enim hinc et quod relatio immediate fundatur in substantia, et quod distinguitur rcalitcr a fundamento: quoniam constat, apud s. Tbomam -, huiusmodi relationes esse μ γ accidentia, in praedicamento Relationis posita.

Nec obstat primo dicto, quod alibi* dicatur relationem oportere fundari in substantia mediantibus alii» generibus, propter sui debilitatem. Hoc enim intelligitur. non realiter. sed formalitcr. Similitudo enim est relatio quae dicitur fundnri supra quantitatem, quia *unum* fundae illam, ut patet V *Mctaphys.* -: et tamen constat quod, secundum reni, qualitate*, et universaliter formae eiusdem rationi», (undant «*.4. illam; sub ratione tamen *unius*, prout unum in substantia facit *idem*, in quantitate *aequale*, in qualitate *simile*. – Secundo nutem dicto quomodo reliqua consonent, posterius - perscrutandum est.

• Ci. t»JTI «

• Q. eon. IT.

• Cl. Bam. m.

• An. 7. Cc»n- tncal Bum. tn.

• In nap. ad rrr.

l .«».

h T

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM RELATIO IN UEO SIT IDEM QUOD SUA ESSENTIA

I *Sent.*, d »L xxxm, art. 1; IV *GnL Gent.*, cap. xrr; *Ik Pot.*, qv. rni, art. 3; *Qnodl.* VI. qa. l.
Cvmpcnd. Theol., cap. ur. livi. uni.

»p-u,m.- (mJ.
V. M. NI/
J[-.»111.- hu.
IV. <? n».

-pU... nO.
V. up. ir.

• o rT.

3

• op «.

A

-(~>*- «-M.

• Qa. in, «*. ♦

nos. M

• De TnnUaie

T

a

• D. U.36.

secundum sic proceditur. Videtur quod
relatio in Deo non sit idem quod sua
essentia. Dicit enim Augustinus, in V
Triti. *, quod *non omne quod dicitur
in Deo, dicitur secundum substantiam. Dicitur
enim ad aliquid, sicut Pater ad l'ilium: sed haec
non secundum substantiam dicuntur.* Ergo relatio
non est divina essentia ■.

2. Praeterea, Augustinus dicit, VU *de Trin.*'*
*Omnis res quae relative dicitur, est etiam aliquid
excepto relativo; sicut homo dominus f, et homo
servus.* Si igitur relationes aliquae sunt in Deo,
oportet esse in Deo aliquid aliud praeter relatio-
nes. Sed hoc aliud non potest esse nisi essentia.
Ergo essentia est aliud a relationibus.

3. pRAtrn rea, esse relativi est ad aliud se ha-
bere, ut dicitur in *Praedicamentis* *. Si igitur re-
latio sit ipsa divina essentia, sequitur quod esse
divinae essentiae sit nd aliud se habere: quod
repugnat perfectioni divini esse, quod est maxime
absolutum ct per se subsistens, ut supra * osten-
sum est. Non igitur relatio est ipsa essentia divina.

Sed contra, omnis res quae non est divina
essentia, est creatura. Sed relatio realilcr compe-
tit Deo. Si ergo non est divina essentia, erit crea-
tura: et ita ei non erit adoratio latriae exhibenda:
contra quod in Praefatione · cantatur: *ut in Per-
sonis proprietas, et in maiestate adoretur aequa-
litas.*

Respondeo dicendum quod circa hoc dicitur
Gilbertus Porretanus errasse, sed errorem suum
postmodum in Remensi Concilio revocasse. Dixit
enim quod relationes in divinis sunt assistentes,
sive extrinsecus affixae.

A'd cuius evidentiam, considerandum est quod
in quolibet novem generum accidentis est duo
considerare. Quorum unum est esse quod com-
petit unicuique ipsorum secundum quod est ac-
cicens. Et hoc communiter in omnibus est inesse
subiecto: accidentis enim esse est inesse. Aliud
quod potest considerari in unoquoque, est pro-
pria ratio uniuscuiusque illorum generum. Et in
aliis quidem generibus a relatione >, utpote quan-
titate ct qualitate, etiam propria ratio generis ac-
cipitur secundum comparisonem ad subiectum *;
nam quantitas dicitur mensura substantiae, qua-
litas vero dispositio substantiae. Sed ratio propria
relationis non accipitur secundum comparisonem
ad illud in quo csl ♦ sed secundum comparatio-
nem ad aliquid extra.

a) <to>ta4 *essentia.- ipsa (in ipsa F) essentia divina* endket. ipM
dteina mentia cd. a.
j) dominsu. – *Ikut* ACE.
y) 4 *relatione.* – Om. codktt.
i) *od subiectum.* – *ad id in quo est, scilicet ucundum comparatio-*
nem ad subiectum BD; *ad substantiam* F; *ad subiectum in quo est* G.
«) *intrinsicus.* – *sed e.rtrinsccus iddunt* A»D.

SmntAK Tncou D). Turnus T. L.

Si igitur consideremus, etiam in rebus creatis,
relationes secundum id quod relationes sunt, sic
inveniuntur esse assistentes, non intrinsecus · af-
fixae: quasi significantes respectum quodammodo
contingentem ipsam rem relatam, prout ab ea
tendit in alterum. Si vero consideretur relatio
secundum quod est accicens, sic est inhaerens
subiecto. cl habens esse accidentale in ipso. Sed
Gilbertus * Porretanus consideravit relationem
primo modo tantum.

Quidquid autem in rebus creatis habet esse ac-
cidentale, secundum quod transfertur in Deum,
habet esse substantiale: nihil enim est in Deo ut
accicens in subiecto . sed quidquid est in Deo,
est cius essentia. Sic igitur ex ca parte qua re-
latio in rebus creatis habet esse accidentale in
subiecto, relatio realilcr existens in Deo habet
esse essentiae divinae, idem omnino ' ei existens.
In hoc vero quod ad aliquid dicitur, non signi-
ficatur aliqua habitudo ad essentiam, sed magis
ad suum oppositum. Et sic manifestum est quod
relatio realilcr existens m Deo, est idem essen-
tiae secundum rem ; ct non differt nisi secundum
inlciligentiae ralionem, prout in relatione impor-
tatur respectus ad suum oppositum, qui * non
importatur in nomine essentiae. Palet ergo · quod
in Deo non est aliud esse relationis ct esse es-
sentiae, sed unum et idem.

An primum ergo dicendum quod verba illa Au-
gustini non pertinent ad hoc, quod paternitas, vel
alia relatio quae est in Deo, secundum esse suum
non sit idem quod divina essentia; sed quod '
non praedicatur secundum modum substantiae,
ut existens in eo de quo dicitur, sed ut ad alte-
rum se habens. – Et propter hoc dicuntur duo
tantum esse praedicamenta in divinis. Quia alia
praedicamenta imponant habitudinem ad id dc
quo dicuntur, tam secundum suum l esse, quam
secundum proprii generis rationem: nihil autem
quod est in Deo. potest habere habitudinem ad
id in quo est, vel de quo dicitur, nisi habitudi-
nem identitatis, propter summam Dei simplici-
tatem.

Ai> secundum dicendum quod, sicut in rebus
creatis, in illo quod dicitur relative, non solum
est invenire respectum ad alterum, sed etiam ali-
quid absolutum, itu ct in Deo: sed tamen aliter
et aliter. Nam id quod invenitur in creatura *
praeter id quod continetur sub significatione no-
minis relativi, est alia res: in Deo autem non est

O fli.'brffus. – Om. cnJicc».

») *omnino.* – Om. coduc« et cd. 4.

<) *qui.* – *quod* CDEFG.

'y) *rP*. – *etiam* ABCDE

») *quod.* – *quia* codices.

λ) imn . – *tui* FG.

[*) *crettura.* – *erratums* FG.

*
• Qa.wi.irt j.
'
Ad tertium dicendum quod, si in perfectione divina nihil plus contineretur quam quod significat nomen relativum, sequeretur quod esse eius alia res, sed una et eadem, quae non perfecte exprimitur relationis nomine ', quasi sub significatione talis nominis comprehensa. Dictum est enim supra ♦, cum de divinis nominibus agebatur, quod plus continetur in perfectione divinae essentiae, quam aliquo nomine significari possit c. Unde non sequitur quod in Deo, praeter relationem, sit aliquid aliud secundum rem ; sed solum considerata nominum ratione.

esset imperfectum, utpote ad aliquid · aliud sc habens: sicut si non contineretur ibi plus quam quod nomine sapientiae significatur, non esset aliquid subsistens. Sed quia divinae essentiae perfectio est maior quam quod ' significatione alicuius nominis comprehendi possit, non sequitur, si nomen relativum, vel quodeumque aliud nomen dictum de Deo. non significat aliquid perfectum, quod divina essentia habeat esse imperfectum: quia divina essentia comprehendit in se omnium generum perfectionem, ut supra * dicitur. Q. "..." ctum cst.

») *relathnit noMint.- ntnnir retalianii* ∆ B; *rotationis* ora. ceteri.
ç) *ponit.* – *pourt codicc-i.*
o) *aliquid.* – Om. iodic» et cJJ. d I.
r.) *quod.* – Om. DFG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Titulus in corpore articuli clarificatur. – In corpore trinitas facit: primo, refert errorem quendam; secundo, tractat radicem recitati erroris», et elidendae veritatis»; tertio, *Quidquid autem*, respondet quaerito secundum veritatem . Quoad *primum*, tria dicit. Primum, errorem circa quaesitum, scilicet: Relationes in divinis sunt assistente», seu extrinsecus affixae. Secundum est, quod hic error dicitur quod fuit Gilbert! Porrtanl. Tertium est, quoti dicitur errorem suum postmodum revocasse.

II. Quoad *secundum*, tria dicuntur. Primo, distinguitur tam relatio quam quodeumque aliud genus accidenti*. in duas ratione* formales. Quarum altera communi* est omnibus huiusmodi generibus: et haec est ratio accidenti*, idest *inesse subiccto*, quoniam accidentis esse est inesse. Altera est propria ratio uniuscuiusque eorum. Et penes hanc, relationis genus differt ab aliis absolutis, quod aliorum propriae rationes significant rem in ordine ad subiectum; relationi* nutem, non in ordine ad subiectum, sed terminum. Idest, differunt quoad affirmationem et negationem huius causalis, *Aer propria ratione ponit aliquid in subiccto*: affirmativa enim est vera in aliis generibus, negativa nutem in relatione, ut ex supradictis patet.

Secundo, quod relatione*, etiam in rebus creati*, »i »umantur secundum id quod habent ex propria ratione relationis tantum, sic sunt assistentes: si autem secundum id quod habent inquantum sunt accidentia, sic sunt inhaerentes.

Tertio, quod ratio erroris Gilbert! fuit, quin consideravit relationes secundum id tantum quod ex propria ratione habent: propterea enim dixit eas extrinsecus affixas. Si enim inhaesionem considerasse!, ut littera subsequenter facit, aliter dixisset.

III. Quoad *tertium* - ergo, unica ponitur conclusio responsiva, cum uno corollario. *Conclusio* est: Relatio realiter existens in Deo, est idem essentiae secundum rem, et non differt nisi secundum rationem.

Et probatur quoad primam partem, sic. Quidquid in rebus creatis habet esse accidentale, translatum in Deum habet esse substantiale; ergo relatio in Deo existens, habet esse essentiae. Antecedens probatur: quia in Deo nihil est ut accidens in subiccto, sed quidquid est. est eius substantia. Consequentia vero: quia relatio in creaturis, ex pane *tn*, habet esse accidentale. – Quoad secundam autem partem, sic. In relatione importatur respectus ad suum oppositum, in essentiae vero nomine, non: ergo, etc.

IV. *Corollarium* est: Esse relationis, est esse essentiae, in Deo est omnino unum et idem. Ubi diligenter adverte quod, quia *esse in* significat esse actualis existentiae accidentis in proposito, actualis nutem existentia etiam rchitioni« non est *ad aliquid*, ut expresse docet s. Thomas in I, dist. xxxiii, qu. i, an. i, ad t; ideo actualis existentia relationis divinae est omnino idem cum actuali existentia ipsius divinae essentiae: quia non diflert ab illa etiam ratione, sicut *quod quid est* relationis intelligitur differre a *quod*

quid est essentiae, ut respectivum ab absoluto. Et hoc est quod Augustinus dixit., quod *idem est quo Pater est ibiDeus, et quo est: non autem eo Pater, quo Deus*. Et sic habemus non solum rcalcm identitatem relationis cum scicntiis, sed omnimodam identitatem exirientiae utriusque. Ei propterea una est actualis existentia omnium divinarum relationum quamvis inter se distinguantur realiter ipsae relationes.

V. In responsione ad secundum, circa illa verba, *id quod invenitur in creatura praeter id quod continetur sub significatione nominis relativi, est alta rea: in Deo autem non est aha res*, etc., dubium magnum est *de relationis distinctione a fundamento*, et simpliciter, et in doctrina s. Thomae. Quidam enim, etiam Thomistae, tenent relationem cs*c eandem rem cum fundamento. Quidam autem tenent quod distinguitur realiter a fundamento. Alii autem cenem quosdam relationes identificari fundamentis, quasdam vero distingui realiter nb eis. – Quid autem horum serius sit, aut secundum mentem s. Thomae, ex rationibus et propositionibus suis discutere oportet.

VI. Opinio ergo prima consona videtur s. Thomae, ex quatuor propositionibus eius. Prima est communis omnibus, scilicet: Esse proprium uniuscuiusque formae simplicis incipit et desinit cum illa ♦. – Secunda etiam communis est, ex V *Physic.* *: Relatio generatur in aliquo, nulla mutatione in eo facta. – Tertia propria s. Thomae: Incise cuiusque formae accidentalis distinguitur realiter «b essentia accidentis, et ab eue subiecti ♦. – Quarta etiam propria s. Thomae Incscs relationis non est ad aliud *e habere .

Ex his enim sequitur quod, Socrate *olo existente albo, similitudo coalborum non est; genito autem Platone albo, in Socrate est similitudo; et nullum absolutum de novo acquirit (alioquin vere mutatus esset); ergo aut inesse similitudinis est idem quod inesse albedinis, et consequenter similitudo est idem quod albedo secundum rem; aut praeerat messe similitudini* absque similitudine, quod est contra primam propositionem.

Simpliciter autem et ad hominem, fundatur haec opinio super tacto fundamento, scilicet generationis absque mutatione: – super compositione, quia scilicet non est compositus album simile quam album; et expresse in qu. vu *de Potentia Dei*, art. 8, dicitur quod relatio non componit cum eo cuius est: – et super minima sua cniitatc inter cetera praedicamenta, ut dicit Averroës in XII *Afctaphys.*, comment xix; per hoc enim oportet quod »it minoris entitatis quam tempus, quod est utcumque eos sine anima, ut dicitur IV *Physic.* .

VII. Opinio vero distinguens quasdam relatione* a lundamentis et quasdam non *. est Scoti, in II. dist; i, qu. v. et *Ct e*®» in III, disc, vin, et in *Quodlibetis*, qu. ixi ., tenenti» has duax . An y universales: Relatio cuius fundamentum potest rvnunerc rinc termino, distinguitur realiter a fundamento. Altera est: Relatio cuius fundamentum non potest esse sine termino, c*t eadem realiter fundamento. – Probatque utranique pro-

• Cl. nam. »<q.
• Cd. nuro. ra.

• Art. u

• Of. sta. ».

1X1 ∆ i. IC k
. «T »*:

s.tk.iM.u

					QUAESTIO XXV111, ARTICULUS II		323
o					positionem ex eadem radice. Primam quidem, quin cx quo non implicat contradictionem fundamentum remanere obs- que relatione, sequitur quod sunt duae rea: implicat enim unam et eundem rem timui esse et non esse. Secundam vero, cx opposito: quia*ex quo implicat contradictionem fundamentum esse sine relatione, sequitur quod «unt una rea.		
R					VIII. Opinio vero dicens relationem omnem realem di- stingui rcalitcr a fundamento -, est sine dubio ». Thomae, quamvis multi Themistae ipsum non intellexerint: habe- turque manifeste ct cx auctoritatibus eius, et sequitur cx propositionibus sui». Manifeste siquidem in hac littera ponit differentiam inter relationem m creaturis ct in divinis quoad hoc, quod in creaturis id quod invenitur praeter contentum sub significatione nominis relativi, est aha res. in divinis autem est eadem : constat nutem quod fundamentum non continetur sub significatione nominis relativi.		
IT, an. 3.					Habentur quoque propositiones indubitatae apud cum tres. Prima est, quod nulla substantia in genere potest idem esse rcalitcr quod relatio, ut patet in Qq. Jr <i>Potentia</i> , qu. vnx, art. a, ad i. – Secunda est: Aliqua relatio réélis fundatur immediate in re quae est substantia; ut patet in articulo praecedente· dc relationibus similitudinis seu iden- titatis specifica; ita quod inficiari non potest. Patet quoque cx relatione creationi» passivae, dc qua in suo loco · erit sermo: constat enim cnm supra substantiam fundari. – Tertia autem, quae ex isti» manifeste sequitur, est quod in rcali- but relationibus creaturarum, relatione» insunt substantiis, et compositionem faciunt accidenti.» ad subicctum; ut patet in I <i>Sent.</i> , dût. xxxm, qu. f, ari. i, in calce corporis. – Ex hi» enim manifeste sequitur quod omni» relatio rcalii fun- data immediate in substantia, distinguitur rcalitcr α fun- damento, apud ■ Thomam.		
					IX. Ex his autem, ct radice primae propositionis, dedu- citur ali» universalis simpliciter scilicet quod omnis relatio radis in creaturi» distinguitur rcalitcr a fundamento. Habe- tur enim cx his, quod relatio radi» fundata in substantia, habet proprium <i>esse in</i> ct proprium <i>esse ad</i> : ct cum con- stet quod <i>esse in</i> est eius actualis existentia, sequitur quod genus generalissimum relationi» e»t forma habens propriam existentiam : ct eum nun per accidens sit res cui debeatur incise (quoniam ly <i>accidens</i> essentialiter praedicatur dc eo), consequens est quod cuilibet suo inferiori hoc convenit. – Et confirmatur: quia alioquin non praedicaretur <i>accidens</i> in primo modo dicendi <i>per se</i> dc qualibet relatione con- tenta »ub genere <i>ad aliquid</i> . Et tenet sequela: quia non seipsa formnlitcr esset res cx qua flueret inesse, sed cx forma fundamenti tantum.		
					Radix autem primae propositionis est. quia est definita ad unum genu», ct per consequens excluditur ab alio ge- nere, ut ibi · dicitur. Haec enim ratio, si bona est ac suffi- cient. infert distinctionem quoque realem relationis a quan- titate ct qualitate. Oportet cniin maiorem seu antecedens »ic formare: <i>Res definita ad tinum genus, rcalitcr excludi- tur ab alio genere; sed substantia creata</i> etc. Et similiter aequc vera est subvumptio, <i>sed quantitas ct ♦ qualitas est definita ad unum genus</i> : ergo. – Est igitur mens s. Tho- mae, quod omni* relatio radis praedicamenti <i>ad aliquid</i> , distinguitur rcalitcr a fundamento.		
					X. Quod autem positio hacc magis consonet seritati, cx doctrina Aristoteli», XII <i>Metaphys.</i> ·, ponentis alia esse principia relationi», ct alia qualitatis ct aliorum generum, percipi potest: et cx ratione adducta ·, scilicet quod relatio est essentialiter accidens, ct consequenter habet proprium <i>in</i> , utpotc secundum proprium essentiam: ct cx solutione obicctionum ad oppositum.		
					XI Ad rationem igitur Scoti · dicitur, quod tabo inni- titur fundamento. Multa enim eunt distincta rcalitcr, quo- rum unum implicat contradictionem esse sine altero ; ut patet apud ipsum * dc panibus essentialibus simul sumptis, ct tertia entitate, et universaliter de illis inter quae est essen- tialis dependentia. Nec prodest dicere quod ipscinct Scotu» fecit hanc exceptionem. Satis est enim proposito, quod non posse esse sine altero non infert indisdnctionem rca- lem: ct sicut tu dc essentiali dependentia excipis, ita ct aliis licebit excipere dc necessaria connexione, etc. – Nec		
					etiam est verum universaliter quod remanem distinguatur rcalitcr α corrupto; ut manifeste putet in calore remisso; non enim distinguitur icaliter a scipso prius intenso. Unde radix illa sic absolute neque distinctionem realem probat universaliter, quamvis suadeat. – Quomodo autem utntur ilio Aristotele» in <i>Topic.</i> ·, et uti illa postumus, alterius est ·Uh.Vli.rara» negotii : hacc enim sufficiunt proposito.		
					XII. Ad rationes vero primae opinionis · dicitur, « · <i>Ci</i> «, primo ad primam (quae maximam vim habet), quod inesse similitudinis. Socrate tanturn existente albo, neque omnino est. neque omnino non est; «cd quodammodo est, ct quo- dammodo non est', est enim incomplete, non est autem complete. Et quoniam c»se nctualitcr aonat esse complete, ideo ista negativa est vera, <i>inesse relationis non est</i> : cum qua tamen stat veritas affirmativae cum conditione <i>secun- dum quid</i> , scilicet. <i>messe relationis est quodammodo</i> , idest incomplete. Et propter debilitatem sui esse, cx sola appo- sitione termini completur: resultante siquidem <i>ad</i> , resultat ct complementum ipsius <i>in</i> . Quoniam non cx defectu fun- damenti similitudo incompletum cs*c habebat, sed cx de- fectu termini: et proptcrca consequens est quod, posito termino qui deficiebat, compleat fundamentum qua»» pro- lem nul fructum seu effectum tuum Cuius exemplum si- mile, ct nd hoc propositum, attfert s.Thoma* in qu. vu <i>dc Potentia î</i> <i>iei</i> , art. q. ad 7, dc c»»c <i>actionis</i> Subtracto namque calcfactibili, si esset calor edefactivus, calefactio activa non esset actualiter, nec incavet agenti ut accidens in subiecto; ct tamen, apposito calcfactibili, «tatim esset ct inessci actio in agente, propter eandem causam; quia scilicet tam relatio quam actio tollitur actu, subtracto extrinseco termino vel passo, et remanet radicaliter «eu Cûusaliter.		
					Et cx hoc, ut ibidem dicitur, solvitur ratio dc muta- tione. Quod enim sic remanet. non oportet nova muta- tione generari: quoniam cx pane causarum sufficientia iam est in actu, sed quasi impediuntur cx subtractione cxirin- »cci. Et similiter in corruptione non prnpric est mutatio, cx quo remanet actu illa causarum sufficientia. .Mutatio enim proprie dicta terminai est nltratioms: hic autem intervenit tantum naturalia quaedam resolutio, aut illius desilio.		
					Componere autem relationem curo fundamento, com- positiutque esse album simile quam album, non nilum non inconvcnit, imo est necessarium: quia similitudo realis est essentialiter accidens. Sed fallitur imaginatio quandoque, quoniam relationum nomina non explicite offerunt «ua si- gnificatione <i>inrsse</i> . – Nec obstant Auctori» verba in loco obiccto: quonium causa ibidem assignata ostendit quod de relatione formalitcr, idest dc <i>ad</i> , loquitur, dum dicit, <i>quia non significat aliquid tn subiecto</i> etc., ut expresse in se- quenti articulo, ad 7, aperuit.		
					Minimae demum entitatis relatio inter cetera praedica- menta et est ct dicitur, quia cx proprio sibi, idest <i>ad</i> , non habet quod sit realc : imo. quantum est ex hoc. potest in ratione solum imeniri, Et ideo quidam putaverunt esse dc secundis intellectis. Tempus autem ct reliqua oportet, ut dictum est *. esse entia rcalia aliquo modo.		
					XIII. Circa praedicta, advene quod, licet quibusdam re- lationibus avscntiat Scotus «. Thomae quod distinguantur rcalitcr a fundamentis, ut patet cx dictis ·; non tamen con- veniunt in hoc quod inescv relationis distinguatur rcalitcr ab ciu* essentia ; sicut nec universaliter quod esse ct es- sentia distinguantur in creaturis rcalitcr*. Nec tamen intel- ligas messe relationis distingui ab ipsa sicut alia relatio, aut sicut res omnino absoluta. Utrumque enim horum est falsum: esse namque relationis in genere est relationi*, re- ductive tamen, ut eius actualités; sicut cscv substantiae in genere substantiae, et esse qualitatis in genere qualitatis, etc.		
					Scotu» autem non potest vitare unum impossibile: sci- licet quod idem relativum dicatur bi», idest ad terminos cx duabu» partibus. Si enim, verbi gratia, similitudo rcalitcr refertur ad terminum ct fundamentum seipsa, maiiicAturo est quod <i>simile</i> bis dicitur. Sed actuali» inhaerenda simi- litudini» in fundamento, apud Scotum *» est Ipsa relatio »î- nnliiudinis : quia ipsa relatio similitudinis, quasi funJan» relationem inhaestonu, non potest absque contradictione		

o

R

IT, an. 3.

ΤΑ, 6k
Txvtf

l. a. l-
>K< 13.

ⲓⲛⲓⲛⲓ
cap. in .

J 7-

·AéT.Cf Q»m·
»«·. B·» »»·»

·Qa. tut, m J

·DcA>f.loc-Ot.

· /rJ edd. 1508,
»SU·

· C*g. 10. · DU.
Ub. XI, cap. v.
S>7·
· N*a. prart.

· Cf. axe. m.

· n Xm/., dut. l.
qa- ».

·o-·/Λ.ἦη.v«>.

QUAESTIO XXVJI, ARTICULUS III

cs\$c *inc fundamento, ut ipicmct dicit . . Ergo similitudo bit dicitur.

XIV, in responsione ad tertium, dubium occurrit circa illa verba: *sequeretur quod eius esse esset imperfectum, utpote ad atiqutd aliud se habens*. Ex hoc cmm videtur quod relatio dicat imperfectionem : quod tamen constat este falsum, quia nec perfectionem nec imperfectionem dicit; ali<xjuin vel imperfectio esset in Deo. vel una Persona haberet aliquam perfectionem quam non haberet alia. – Quod autem hoc sequatur ex his verbis, manifestatur sic. Si esse ad aliquid non diceret imperfectionem, cx hoc quod alicuius esse esset ad aliud sc habere, non sequeretur quod esset imperfectum, ut patet: sed secundum litteram sequi-

tur illud esse esse imperfectum : ergo esse ad aliquid dicit imperfectionem.

XV. Ad hoc dicitur, quod littera non assumpsit pro antecedente *esse ad aliquid*, sed *esse solum ad aliquid*, excludendo omne absolutum, non tantum formaliter, sed realiter. ut patet cx illo verbo, *in perfectione divina*, non solum in abstractione conceptus, sed in rerum natura, ut patet in littera. Ex hoc autem antecedente liquido sequitur, *ergo esset imperfectum* : quia omne quod nihil aliud est secundum rem, in rerum ordinc, quam relatio, aut est ena rationis, aut accidens ; quorum utrumque est imperfectum. Non obstant ergo verba litterae veritati illi, quod relatio formalitcr nec imperfectionem nec perfectionem dicit.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM RELATIONES QUAE SUNT IN DEO, REALITER AB INVICEM DISTINGUANTUR

I *Sent.*, dist. xxTT. qu. ri. art. >; *De Put.*, qu. n., art. 5, 6.

D TERTIUM sic proceditur. Videtur quod relationes quae sunt . tn Deo. realiter ab invicem non distinguantur. Quaccum- enun uni ct eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem. Sed omnis relatio in Deo existons est idem secundum rem cum divina es- sentia. Ergo relationes secundum rem ab invicem non distinguuntur.

2. Praetereλ, sicut paternitas et filiatio secun- dum nominis rationem distinguuntur ab essentia divina, ita et bonitas et potentia. Sed propter huiusmodi rationis y distinctionem non est aliqua realis distinctio bonitatis el potentiae divinae. Ergo neque paternitatis ct filiationis.

3. Praeterea, in divinis non est distinctio rea- lis nisi secundum originem. Sed una relatio non videtur oriri ex alia. Ergo relationes non distin- guuntur realiter ab invicem.

Sed contra est quod dicit Boetius, in libro *de Triti.* *, quod *substantia* in divinis *continet uni- tatem* , *relatio multiplicat trinitatem*. Si ergo rela- tiones non distinguuntur ab invicem realiter, non erit in divinis trinitas realis. sed rationis tan- tum : quod est Sabelliani erroris.

Respondeo dicendum quod ex eo quod aliquid alicui attribuitur, oportet quod attribuantur ei omnia 9 quae sunt de ratione illius: sicut cui- cumque attribuitur *homo*, oportet quod attribua- tur ei esse * rationale. De ratione autem relationis est respectus ; unius ad alterum, secundum quem

aliquid alteri opponitur relative. Cum igitur in Deo realiter sit relatio, ut dictum est ♦ oportet • Art. u quod realiter sit ibi oppositio. Relativa autem oppositio in sui ratione includit distinctionem *, o. w. Inde oportet quod in Deo sit realis distinctio, non quidum secundum rem absolutam, quae est essentia, in qua est summa unitas et simplicitas; sed secundum rem relativam.

Ad primum ergo dicendum quod, secundum Phi- losophum in HI *Physic*, n ♦ argumentum illud tenet, quod quaecumque uni et eidem sunt ea- dem, sibi invicem sunt eadem, in his quae sunt idem re et ratione, sicut tunica ct indumentum : non autem in his quae differunt ratione. Unde ibidem * dicit quod, licet actio sit idem motui, • Nem. 5- similiter el passio, non tamen sequitur quod actio et passio sint idem: quia in actione importatur respectus ut a quo est motus in mobili, in pas- sione vero ut qui est ab alio ♦ Et similiter, licet * * m. paternitas sit idem secundum rem cum essentia divina, et similiter filiatio, tamen haec duo in suis propriis rationibus important oppositos re- spectus. Unde distinguuntur ab invicem.

Ad secindum dicendum quod potentia et bonitas non important in suis rationibus aliquam opposi- tionem: unde non est similis ratio.

Ai> tertiem dicendum quod. quamvis relatio- nes, proprie loquendo, non oriantur vel procedant ab invicem, tamen accipiuntur per oppositum se- cundum processionem alicuius ab alio.

a) *sunt.* – *ponuntur* codiez.

ē) *ct.* – *vel* ABCEFGdy. – Pro *distinguuntur, distinguitur* DFG.

y) *rationis* – *nomintf* Λ, *rationi*» *ct nominis* «D.

8) *omnia.* – *illa* tdJunC endicc*.

») *CW.* – Om. ABCDE*

ζ) *respectu*». – *quod respectum habeat* Ik – *unisu* oro. «xheo et cd. a. – Pro *furoi, quod* FGtB.

O /n /// *Physic.* – Om. AEpCD.

III. Circa praedicta, duplex occurrere potest novitio dubium. *Pritno*, circa illam maximam. Quiu non videtur vera : quoniam multa attribuuntur beo. absque his quae sunt de definitione eorum, ut patet de sapientia et iustitia, et aliis huiusmodi.

Secunda, circa illam consequentiam: ergo *in eo est oppositio relativa*. Quoniam non valet, *tn Socrate albo est respectus rcalis similitudinis relative oppositus, erpo in eo est oppositio relativa*: sed, *ergo in eo est alterum extremum oppositionis relativae*. Et consequenter non vau ulterio*r* illatio litterae, ergo *in eo est distinctio relativa*: sed, *ergo in eo est unum extremum distinctionis relativae*. Et sic ruit totus processus litterae.

primum horum facillime ex »upredicti« · patet responsio; quod scilicet illa maxima intelligitur de ratione formali quoad id quod est illi proprium, non excludendo communia transcendentia: quidquid enim clauditur in huiusmodi ratione formali rei attributae Deo. salvatur in beo. Obicctione» autem in oppositum semper assumunt (alsum; puta quod de tali ratione iustitiae seu sapientiae sit qualitas aut habitus, etc.

Ad secundum vero dicitur, quod in primo antecedente ·, ex \$uPr:· * dictis ac manifestatis, includitur ly *ad intra*; ita quod antecedens totum est: *in Deo est realiter relatio ad intra*. Et tunc optime valent consequentiae: quoniam sequitur utrumque extremum oportere esse in ipso beo. Et per hoc cessant obicctione» ad oppositum tactae : quoniam procedunt de relativis ud extra.

QUARTUS

UTRUM IN DEO SINT TANTUM QUATUOR RELATIONES REALES. SCILICET PATERNITAS, FILIATIO, SPIRATIO ET PROCESSIO

Sed quantum sic proceditur. Videtur quod in Deo non sint lanium quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filiatio, spiratio et processio. Est enim considerare in Deo relationes · intelligentis ad intellectum, et volentis ad volitum: quae videntur esse relationes reales, neque sub praedictis continentur. Non ergo sunt solum quatuor relationes reales fi in Deo.

2. Praeterea, relationes reales accipiuntur in Deo secundum processionem intelligibilcm verbi. Sed relationes intelligibiles r multiplicantur in ininitum, ut Avicenna dicit ♦ Ergo in Deo sunt infinitae relationes reales ·.

3. Praeterea, ideae sunt in Deo ab aeterno, ut supra * dictum est. Non autem distinguuntur ab invicem nisi secundum · respectum ad res, ut supra * dictum est. Ergo in Deo sunt multo plures relationes aeternae.

4. Praeterea, aequalitas et similitudo et identitas sunt relationes quaedam ; et sunt * in Deo ab aeterno. Ergo plures relationes sunt ab aeterno in Deo, quam quae dictae sunt.

Sed contra, videtur quod sint pauciores. Quia sccondum Philosophum, in III *Physic.* ·, *cadent via est de Athenis ad Thebas, et de 'Thebis ad Athenas*. Ergo videtur quod pari ratione eadem

V. In responsione ad primum, adverte Aureoli obiccioncm. apud Capreolum, io I, dirt. It, qu. m, art. i. Tali» est identitas extremorum inter se, qualis est eorum in tertio: sed ista in proposito est rcalis: ergo et illa. Maior probatur, quia aliter rueret fundamentum syllogismorum, ex unitate medii inferens extrema coniuncto vel divisa.

VI. Ad hoc, breviter, negatur simpliciter maior. Nec super illa fundantur syllogismi in l *Priorum*, sed super isto, *eadem medio sunt eadem inter te*: aliud crt cnim loqui de identitate, et aliud de qualitate identitatis. Hacc autem propositio dupliciter, quantum ad propositum spectat. globatur. Primo, ut littera dicit, quod est absolute sera, quando sunt *omnino* eadem tertio, idest realiter et formalitcr: alioquin sophisma Accidentis non committeretur in syllogismi» ex huiusmodi variatione. – Secundo, quod est veru quoad id secundum quod idcntificantur medio, seu *quoad rationem identificationis* in medio : secundum id cnim, eadem medio, sunt etiam eodem inter sc. Et luce est directe men» Aristoteli», ut puto; et comprehendit sub hc primam glossam ; et sic universaliter videtur vera. Non autem oportet eadem medio identificati inter sc secundum id m quo non idcntificantur medio, idest quod non est ratio identificationis ipsi medio. Et propter hoc multa accidunt sophismata in hi» quae aliquo modo uniuntur et aliquo modo non. Et sic est in proposito, ut ex procccdenti patet articulo.

I

H

I

·

T

α) *relatione*». – *relationem* DDFGd*.

Pj *rtalea*. – Om. AQ

γ) *inteUigibilej*. – Om. CEFGr.

t) *reales*. – Om. ACDEEGpB.

t) *secundum*. – *per* codiez». – Pro *multo, mulla*/ FG.

C) *uint*. – *dicuntur* enduct.

»j *reales* – *tale*» Λ, om. DFG.

0) now c.rtra. *ted intra*. – *intra* κJ non <orfrd l', *ad infra ud non extra* ei h

verbi dicitur generatio, secundum propriam rationem qua competit rebus viventibus. Relatio autem principii generationis in viventibus perfectis dicitur *paternitas*; relatio vero procedentis a principio dicitur *filiatio*. Processio vero ' amoris non habet nomen proprium, ut supra * dictum est: unde neque relationes quae secundum ipsam accipiuntur. Sed vocatur · relatio principii huius processio *spiratio*; relatio autem procedentis, *processio*; quamvis hacc duo nomina ad ipsas processiones vel origines pertineant, ct non ad relationes.

An primum ergo DICENDUM quod in his in quibus differt l intellectus et intellectum, volens et volitum, potest esse realis * relatio et scientiae ad rem scitum, et volentis ad rem vohtain. Sed in Deo est idem omnino intellectus ct intellectum, quia intelligendo se intelligit omnia alia: et eadem ratione voluntas et ' volitum. Unde in Deo huiusmodi relationes non sunt reales, sicut neque relatio eiusdem ad idem. Sed tamen relatio ad verbum est realis: quia verbum intelligitur ut procedens per actionem intelligibilem, non autem ut res intellecta L Cum enim intelligimus lapi-

dem, id quod cx re intellecta * concipit intellctus. vocatur verbum.

An SECTndum dicendum quod in nobis relationes intelligibiles in infinitum multiplicantur, quia alio actu intelligit homo lapidem, et alio actu intelligit se intelligere lapidem, ct alio " etiam intelligit hoc intelligere: et sic in infinitum multiplicantur actus intelligendi, ct per consequens relationes * intellectae. Sed hoc in Deo non habet locum, quia ' uno actu tantum omnia intelligit.

Au tertium dicendum quod respectus ideates sunt ut intellecti r a Deo. Unde cx eorum pluralitate non sequitur quod sint * plures relationes in Deo, sed quod Deus cognoscat plures relationes.

Ad quartum dicendum quod aequalitas ct similitudo in Deo non sunt relationes reales, sed rationis tantum, ut infra * patebit.

Ad quintlm dicendum quod via est eadem ab uno termino ad alterum, ct c converso; sed tamen respectus sunt diversi. Unde ex hoc non potest concludi quod eadem sit relatio patris ad filium, ci ' e converso: sed posset hoc concludi dc aliquo absoluto, si esset medium inter ea.

l) iú γπ. – *autem* rodicci.

«) *vacatur*. – *vocetur* codice.

x) *dijfct*. – *dicitur* p.

j») *realis*. – *talis* fl. – Pro *ct scientiae, ut scinth.ie* Bafr. *scientiae* ceteri.

t) *voluntas ct. — i-ejvntatii et* ACE, *voluntatis ad d. volenti» ad Nab.*

intellecta. — est addunt ARCE.

*) *intellecta*. – *intellectuali* FG.

π) *aha*. – *actu* edduni BFG.

τ) *relationes*. – *vd rationes vel relationes* B. *rationes* nwrgo D. – Pro *intellectae, intellectivae* pD.

*) *quia*. – *qui* CDEFG.

") *ut intellecti*. – *intellecti* Pā. ηω» *intellecti cd. a.*

u) *tint*. – *sunt* p.

l») *ct. — vel* caduc».

Commentaria Cardinalfa Caietani

ΤΙΤΙΛΙ clarus. – In corpore unica conclusio, responsiva quaesito affirmative: In Deo sunt tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filiatio, spiratio ct processio. – Probatur sic. In Deo sum relationes reales, ct non consequentes quantitatem, ncc actionem nd extra: ergo sunt consequentes actiones ad intra: ergo in co sum tantum relationes consequentes duas processiones ad intra: ergo sunt quatuor tantum relationes reales. ergo sunt istac, paternitas, filiatio, spiratio ct processio.

Antecedens, quoad quantitatem, probatur: quin in co non c*t quantitas, ut patet cx Augustino. Quoad actionem nd extra, probatur cx supra dictis in qu. xni. – Pnm« vero consequentia probatur ex V *Metaphys.*: quia scilicet relatio omnis fundatur super quantitatem, aut actionem ct passionem. – Secunda nutem probatur cx dictis. quia scilicet secundum actiones immanentes duae tantum sunt processiones, altera secundum intellectum, ct altera secundum voluntatem; illa verbi, hncc amoris. – Tertia autem: quia secundum quamlibet processionem oportet duas opposita» relationes esse, procedentis, et a quo procedit. – Quarte demum probatur, quoad nomina primarum duarum, sic. Processio verbi dicitur generatio, secundum propriam rationem nativitati* viventium: ct relatio principii huius nativitatis dicitur *paternitas*, nati vero dicitur *filiatio*: ergo. Quoad duas vero reliquas, manifestatur sic. Processio amoris curet nomine proprio: ergo et relatione* secundum ipsam. Et rursus, vocatur processio seu spiratio; ideo convenienter relatio principii hic vocatur *spiratio*; relatio vero spirati vocatur, usurpato nomine, *processio*. Et tie patet totum.

11. Circa propositionem illam ci V *Metaphys.*, iterum adverte *, cx Qq. *dc Putentia Dei*, qu. vu, art. 9. quod intclligitur secundum *modum*, non secundum *rem*: idest. omnis relatio realis fundatur super quantitatem etc., idest *super re quae est quantitas, aut alia re ut induit rationem quan-*

titatis: unde unum in substantia facit idem, ct unum in qualitate facit simile. *¶*num enim ad quantitatem pertinet modaliter.

ScJ tunc duplex occurrit hic dubium. *Primo*, quantum valeat ratio litterae, procedens cx eo quod in Deo non est quantitas secundum rem, ut patet cx inducta auctoritate Augustini. – *Secundo*, quia falso adduci videtur auctoritas cx V *Metaphys.*: quoniam ibi ponitur tertius modus relativorum. ut etiam ibi s. Thomas exponit, scilicet mensurae ct mensurabilis non quantitative.

111. Ad primum horum dicitur quod, quia secundum veritatem Auctor tenet nullam relationem rcalcm in Deo consequi quantitatem, tam secundum rem quam secundum modum; ct inferius tractaturum sc promittit, in responsione ad quartum , dc huiusmodi relationibus consequentibus quantitatem secundum modum, puta aequalitate ct similitudine; ideo hic summarie pchnrsavit, contentus ratione dc quantitate secundum rem. – Et si instet, *Ergo cx hoc articulo non sufficienter concluditur intentum*: respondetur quod sufficienter quantum praesenti* loci erat, quoniam ab hoc loco illae relatione* relegantur inferius tractandae ; quamvis non sufficienter absolute, si omnia hic fuissent perlustranda. Propter quod. ne limitatus hic tractatus enandi occasio alicui foret, protestatur in responsione ad quartum, sc inferius hoc completurum in loco proprio, ubi dc communibus relationibus divinis Personi* agetur: sic enim institutu* ordo exigebat.

Ad secundum vero dubium dicitur quod, quia hic est sermo dc rcolibus relationibus inter ra eiusdem ordinis, imo eiusdem naturae, »cu saltem mutuis; relativa autem tertii modi, ut ibidem · patet, in hoc differunt ab aliis, quia ' N- non sunt mutua; ideo nulla commissa C*t in allegando falsitas. Est enim vera illa universali» in rcalibus relationibus mutuis, dc quibus est sermo.

'Cl. «n.», Com-
ment. cum. XYI.

QUAESTIO VIGESIMANONA
DE PERSONIS DIVINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Praemissis autem his quae de processionibus et relationibus praecognoscenda esse videbantur. ^{i/jii5" ***T} necessarium est aggredi de Personis secundum considerationem absolutam; et * deinde secundum comparativam considerationem*. Oportet autem absolute de Personis, primo quidem in communi considerare: deinde de singulis Personis *. Ad communem autem considerationem Personarum quatuor pertinere videntur: primo quidem, significatio huius nominis *persona*; secundo vero, numerus Personarum ♦;

tertio, ea quae consequuntur y numerum Personarum, vel ei opponuntur, ut diversitas et similitudo primi huiusmodi *; quarto vero, ea quae pertinent ad notitiam Personarum . Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: de definitione personae. Secundo: de comparatione personae ad essentiam. subsistentiam et hypostasim. Tertio: utrum nomen personae competat in divinis. Quarto: quid ibi significet.

ARTICULUS PRIMUS

DE DEFINITIONE PERSONAE

Infra, en. \ e.l a, 4; III. qu. n, orL 3; I *Sent.*, disL xrr, :rt. t; /λ- *I*ot*, qu. tv, *n. 3; b< *1'niane* Vrrèl, art. t.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod incomptens sit definitio personae quam Boetius assignat in libro *de Duabus* *, quae talis est: *Persona est rationalis naturae individua substantia*. Nullum enim singulare definitur Sed persona significat quoddam singulare. Ergo persona inconvenienter definitur.

2. Praeterea, *substantia*, prout ponitur in definitione personae, aut sumitur pro substantia prima, aut pro substantia secunda. Si pro substantia prima, superflue additur *individua*: quia substantia prima est substantia individua. Si vero stat pro substantia secunda, falso additur, et est oppositio in adiccto I: nam secundae substantiae dicuntur genera vel species. Ergo definitio est male assignata.

3. Praeterea . nomen intentionis non debet poni in definitione rei. Non enim esset bona assignatio. si quis diceret, *homo est species animalis*: *homo* enim est nomen rei, et . *species* est nomen intentionis. Cum igitur *persona* sit nomen rei (significent enim substantiam quondam rationalis naturae inconvenienter *individuum*, quod est nomen intentionis, in eius definitione ponitur.

4. Praeterea, natura est *principium motus et quietis in eo in quo est per se et non per accidens*, ut dicitur in II *Physic.* 9 Sed persona test in rebus immobilibus, sicut in Deo et in angelis. Non ergo in definitione personae debuit poni *natura*, sed magis *essentia*.

5. Praeterea, anima separata est rationalis naturae individua substantia. Non nutem est persona. Inconvenienter ergo persona sic definitur.

Respondeo dicendum quod, licet universale et particulare inveniantur in omnibus generibus, tamen speciali quodam modo individuum invenitur in genere substantiae. Substantia enim individuantur per seipsam. sed accidentia individuantur per subiectum ♦, quod est substantia: dicitur enim hacc albedo, inquantum est in hoc subiecto. Unde etiam 'convenienter individua substantiae habent aliquod speciale nomen prae aliis: dicuntur enim *hypostases*, vel *primae substantiae*.

Sed adhuc quodam specialiori et perfectiori modo invenitur particulare et individuum in substantiis rationalibus, quae habent dominium sui actus, et non solum aguntur, sicut alia, sed per se agunt: actiones autem in singularibus sunt. Et ideo etiam inter ceteras substantias quoddam 'speciale nomen habent singularia rationalis naturae. Et hoc nomen est *persona* Et ideo in praedicta definitione personae ponitur *substantia individua*. inquantum significat singulare in genere substantiae: additur autem *rationalis naturae*, inquantum significat singulare in rationalibus substantiis.

Ad primum ergo dicendum quod, licet hoc singulare vel illud definiri non possit. tamen id quod pertinet ad communem rationem singularitatis, definiri potest: et sic Philosophus definit* substantium primam. Et hoc modo definit Boetius personam.

«) *praecopnoicenda*. – coptiucruJjr ABCDE;
» *ct.* – Om. BFG.
H consequuntur. – *icquuntur* ACDEFG.
3) *adiccto*. – *obiccta* BCFGpAD. oMriffo *vei adiccto* E.
t) *ct.* – *sed* ARDFGuE.
*) *naturae*. – *creaturae naturae* cd. a. – Ante *inconvenienter* addunt *ergo* Pdfr.

η) *ct.* – *icJ* rJ4. mI EO,
6) *.tebuit poni*. – *ponitur* II.
o *individuum*. – *particulare* »D. om. ccleri cl 4 b. – Pro *tarcnitwr*, *inveniuntur* R.
w) *etiam*. – Oro. codtec. *ct a b*.
X) fwoJ.f.im. – r/Mm *quoddam* Pj>.

Ad secundum dicendum quod, secundum quosdam, *substantia* in definitione personae ponitur pro substantia prima, quae est hypostasis. Neque tamen superflue additur *individua*. Quia nomine *hypostasis* vel *substantiae prunae*, excluditur ratio universalis et partis (non enim dicimus quod homo communis sit hypostasis, neque etiam manus. cum sit pars*): sed per hoc quod additur *individuum*, excluditur a persona ratio assumptibilis; humana enim natura in Christo non est persona, quia est assumpta a digniori, scilicet a Verbo Dei. – Sed melius dicendum est quod *substantia* accipitur communiter, prout dividitur per primam et secundam ♦ et per hoc quod additur *individua* trahitur ad standum pro substantia prima.

An TERTIUM dicendum quod, quia substantiales differentiae non sunt nobis notae, vel etiam nominatae non sunt oportet interdum uti differentiis accidentalibus loco substantialium, puta si quis diceret: *ignis est corpus simplex, calidum et siccum*: accidentia enim propria sunt effectus formarum substantialium, et manifestant eas. Et similiter nomina intentionum possunt accipi ad definiendum res, secundum quod accipiuntur pro aliquibus nominibus rerum f quae non sunt posita. Et sic hoc nomen *individuum* ponitur in definitione personae, ad designandum modum subsistendi qui competit substantiis particularibus.

Ad quartum dicendum quod, secundum Philosophum, in V *Metaphys.**, nomen *naturae* primo \£Jki impositum est ad significandam generationem viventium, quae dicitur nativitas. Et quia huiusmodi generatio est a principio intrinseco, extensum est hoc nomen ad significandum principium intrinsecum cuiuscumque motus. Et sic definitur natura * in II *Physic.* Et quia huiusmodi principium est formale vel materiale, communiter tam materia quam forma dicitur natura. Et quia per formam completur essentia uniuscuiusque rei, communiter essentia uniuscuiusque rei quam significat eius definitio, vocatur natura. Et sic accipitur hic *natural* Unde Boetius in eodem libro* dial quod *natura est unumquodque informans* ae ‡‡

specifica differentia: specifica enim differentia est quae complet definitionem, et sumitur a propria forma rei. Et ideo convenientius fuit quod in definitione personae, quae est singulare alicuius genens determinati, uteretur nomine *naturae*, quam *essentiae*, quae sumitur ab *esse*, quod est communissimum.

Ad quintum dicendum quod anima est pars humanae speciei: et ideo, licet sit separata, quia tamen retinet naturam unibilitatis, non potest dici substantia individua quae est hypostasis vel substantia prima; sicut nec manus, nec quaecumque alia partium hominis. Et sic non competit ei neque definitio personae, neque nomen.

µ) *faJiriJin.* – *teilioet individuum* ABCDE, ara. G.
t) j»oh *tum.* – Om. B. – Idem ante *oportet* aJJii *Ideo.*
τ) *mnniutbut rrrum.* – *noatiulbui te/ rebut B, nontinibui et rebut F, xomiuibut rerum vel ellam rebut p1).*

9) *natura.* – Om. codice» et *a b.*
5) *communiter cuentia uniuteviusjue rei.* – Om. BD; port *quam* BxD addunt *communiter.*
g; *natura.* – *tetlicet forma completa* Addit D.

Commentaria Caixlinalis Caiotani

Tn titulo, adverte quod, cum unaquaeque ars terminis utatur prout in ill/i arte consueverunt accipi: quod ex eo licet *, quia significatio nominum est ud placitum, et tanto mugis translatio cx una significatione in aliam: cum, inquam, sic sit. rationabile est ut princeps omnium scientiarum. sacn» Theologia, propriis quoque gaudeat vocabulis. Et propterea non quaeritur hic dc *personae* nomine utcumque, sed ut est in usu theologorum: constat enim aliter personam accipi apud canonists*, et aliter apud alios. Et propterea Laurentius Valla inerudite Boetium arguit mae definitionis personae, est enim ea optima, ut in hoc patebit articulo, si dc persona hoc modo intclligatur, ut etiam ipse intendebat.

II. In corpore tria facit: primo, ostenditur dignitas individui substantiae; secundo, dignitas individui rationalis naturae *; tertio, respondetur quaesito **

Quoad *primum*, intendit quod individuum substantiae convenit quidem cum Individuis omnium generum in hoc, quod unumquodque est particulare seu individuum: differt tamen ab aliis quoad duo, scilicet quoad causam individuationis, et quoad nominis specialitatem. Substantia enim individuatur per scipsam, accidens autem per subiectum, quod est substantia: quod manifestatur in *hac albedme*. Et propterea individuum substantiae speciale sortitum est nomen, et vocatur *hypostasis*, seu *prima substantia*: quod non invenitur in generibus accidentium.

III. Circa haec dicta multiplex occurrit dubium. *Primo*, cx parte substantiae: quomodo sil verum, in doctrina s.Thomae, quod substantia individuatur per scipsum; cum apud ipsum · distinctio numeralis primo conveniat quantitati, et per illam substantiis materialibus ac ceteris. Et sic, dc ratione individui substantiae cum rit distinctio ab aliis, se-

quitur quod substantia individuctur, quoad intrinsecum distinctivum. per quantitatem; et non per seipsam, ut in littera dicitur.

IV. *Secundo*, dubium est ex parte accidendum. Quoniam quantitas per scipsam individuatur. ut patet cx definitione V *Sfetaphys.* 9: *Quantum est quod dividitur in ea quae insunt, quorum singulum natum est esse hoc.* Et in mathematicis abstractionibus manifeste patet dari hanc lineam, etc.. nullo imaginato subiecto.

Dubium quoque nonnullum parit littera in eo, quod exprimit subiectum mdividuans seddens esse substantiam; cum manifeste pateat hanc condicionalem esse veram, *si albedo esset in hae quantitate sine substantia, esset haec.* Et consequenter ill.t categories est falsa.

V. *Tertio*, dubium est, cx parte quoque accidentis, quomodo intdligitiir quia *individuatur per subrectum*: an scilicet intrinsece, an cxtrinvccc. Idest. an. cum dicitur *haec albedo*, in ly *haec* claudatur intrinsece subiectum: an extrinsecc, eo modo quo *nasus* cadit in significatione *similatis* vel *simi*. Si enim clauditur cxtrinscce tantum, sequitur quod accidens individuatur per scipsum intrinsece. Si nutem clauditur intrinsece, sequitur quod *haec albedo* non cit ens nec unum per sc, et consequenter in nullo genere. Ac per hoc, male dicitur in littera quod in quolibet genere invenitur universale et particulare.

VI. Ad primum · horum, quantum spectat nd hanc litteram, facile dici potest, quod hic non est sermo dc substantia *tah*, puta materiali, sed dc substantia *absolute*: ac per hoc, de universis substantiae individuis, non quatenus individua sunt talis vel talis substantiae, sed quatenus individua sunt substantiae. Tum quia sic tantum est sermo formalis. Tum quia sic proprie interpretatur intenta dide-

• *iiqurt r.*

· U·'.ur.-h"/-
1'b.iv, iif iff.
n. i

• *CL. nam. 11.*
.. *Cl. num- xit*

-IVCbmftHX/...
op. LXT,

renlia inter individuum substantiae ce individuum acciden-
tis. Haec enim differunt primo, inquantum individuum
substantiae ct inquantum individuum accidentis, per com*
munia omnibus substantiae individui* cx una parte, cl per
communia omnibus «cddentibu* individuis cx alia parte :
talia enim *unt quae conveniunt hi*, inquantum huiusmodi
sunt individua.

VII. Et per hoc patet responsio ad reliqua dubia *
Quoniam instantias afferunt dc individuis occidentium, non
quutenus accidentium sunt individua, sed quatenus sunt
talium accidentium individua, puta quantitatis, vel quali*
tatis mediate afficientis substantiam, ut albedo est, quae
exempli causa in littera est adducta, ut addiscentes intcl-
lignnt. Stat ergo litterae veritas inconcussa, quod individuum
substantiae, ut sic, per scipsum est individuum. quoniam
constat, ut sic, nullam habere dependentiam ab accidente;
ct quod individuum accidentis, ut sic, quoniam a nullo alio
oportet dependere subiecto nisi substantia, per substantiam
subicctnm indisiduatur.

VIII. Ad ultimum autem dubium · dicendum est, pro-
pter rationem in obiiciendo tactam, quod *hoc accidens* non
includit subiectum intrinsece, sed per additamentum ita
quod, sicut in definitione accidentis clauditur subiectum,
non ut essentiae intrinsecum, sed per additamentum, ita
in definitione huius accidentis, si definiretur, clauderetur
hoc subiectum per additamentum, ct non intrinsece. Nec
hoc repugnat litterae in differentia assignata. Quoniam sicut
accidens non potest intclligi absque dependentia a subie-
cto. ita nec *hoc* absque dependentia nb *hoc subiecto*. Haec
autcrn substantia, ut sic. nullam includit dependentiam ad
aliquid cxtrinsccum. Et ideo per scipsam substantia indivi-
duatur: accidens autem per substantiam.

IX. Dc substantia nutem *materiali*, et de *talibus* acciden-
tibus. quomodo individuentur, alterius negotii est critique
dc hoc quaestio speciali*. Nunc autem scito quod, apud
me, substantia materialis individnalur per materiam sub
certis dimensionibus, unquam per proprium ct intrinse-
cum. non solum constitutivum, sed distinctivum : chimacri-
cum est enim hos ictus separare secundum rem. Per ma-
teriam autem sub cenis dimensionibus, non intelligo, ut
ohm expoiui in commentariis *de Ente ct Essentia* ·, mate-
riam cum potentia ad quantitatem : quoniam potentia ille,
ut patet in XII *Metaphys.* ·, in tractatu dc principiis Prae-
dicamentorum , est in genere quantitatis; et sic Socrates
non esset unum per se. Sed intelligo materiam distinctam
numero, non ut subiectum quantitatis, sed *ut prius natura
ipsius fundamentum, radix ct causa*; ita quod ipw ma-
teria in se est prius sic distincta quam *quanta*; ut sic effe-
ctus proportionetur causae. Distinctio enim numeralis qua
Socrate* distinguitur a Platone, inquantum sunt isti homi-
nes, non est distinctio quantitative, sed fundamentum quan-
titalivac distinctionis. Et similiter principium distinctivum
huius hominis ab illo, ut sic, csl radix ct fumlamcntum
quantitatis, ct consequenter distinctionis sequentis ipsam.
Hoc autem est materia, quae est altera pars compositi
primo terminantis generationem substantialem in rerum
nature, in primo instanti naturae, ante adhaesionem acci-
dentium. Oportet enim pro tunc esse singulare distinctum
ab universali, et per sc ens ac unum, quod absque con-
stitutivo in esse hoc intclligi nequit per idem autem unum-
quodque est hoc, et a ceteris distinguitur.

X. Nec proptcrca nego illam maximam, ex sensibus Ari-
stotelis ac s. Thomae habitam. scilicet quod distinctio nu-
meralis materialis primo convenit quantitati, et consequenter
per illam ceteris, secundum doctrinam *Poteriorum* ·. Quo-
niam participare naturam du* cui primo convenu aliquid,

pluribus modis contingit: nec oportet illam formalitcr sal-
vari in omnibus ipsam participantibus, ut in I *Pister.* · ·Qf ·.
ostendimus. Materio autem, quae radix fundamentuniquc
est quantitatis, non est, etiam in illo prion, extra parti-
cipantia quantitatis naturam : imo, ut melius loquamur, est
quasi prochabens quantitatis nuturam. Et quoniam magis
est praehibere quam participare, *i participantia nuturam
aliquam quoquomodo possunt in effectum illius, quanto
magis prachabcntia naturam illam hoc poterunt? Oportet
enim omnem effectum primo alicui convenientem, ab illo
in sc, vel sui* participantibus, aut a prachabcntibz fieri;
ut inductive patet etiam in effectibus formalibus, in vege-
tative» ct sensitivo ct similibus. Quamvis distinctio dc qua
loquimur, non sit formalis effectus quantitatis, nec materia
huiusmodi sic contineat quantitatem· sed haec dicta sunt,
ut legentes intelligant. Reliqua autem huius materiae ibi-
dem tractata sunL

XI. Quoad *secundum* ", ostenditur dignius individuo-
rum rationalis naturae inter omni* individuo substantiae,
similiter quoad duo. Primo, quoad modum essendi prin-
cipium operationum : quia scilicet individuum rationalis
naturae solum habet dominium sui actus. Et quod hoc
spectet ad dignitatem individui, probat littera cx hoc, quod
actione* sunt singularium, † *Metaphys.* · - Secundo, quoad
specialitatem nominis quia reliqua, ut individua sunt talis
naturae, puta irrationalis, nomen proprium non meruerunt;
hoc autem sortitum est speciale nomen, quod est *persona*,
propter praedictam dignitatem. - Et sic habemus ct propo-
sita* dignitates, ct *quid nominis* personae, in hoc quod
dicitur, quod est nomen *individui rationalis naturae*. Re-
stat ergo tertium.

XII Quoad *tertium* · igitur, respondetur quaesito unica · a ou.
conclusionc responsita affirmative, implicite tomen! Defi-
nitio personae est competens. - Et manifestatur xic. Prae-
fati definitio expianti ambas proprietates individui ratio-
nalis naturae: ergo est competens.

Antecedens declaratur. Quia eam quae convenit sibi in-
quantum est singulare substantiae, explanat per ly *sub-
stantia individua'*. eam veru quae convenit sibi inquantum
singulare rationali* naturae, explanat per ly *rationalis natu-
rae*. Cum enim individuum inferioris sit etiam individuum
superioris, utriusque condiciones habere oportet. Et ninus.
cum individuo duo attribuantur, scilicet eue et operari
(universalia enim neutrum habent); per utrumque, primo
scilicet per esse, secundo per operan. individua dignificaviL

XIII. in responsione ad primum ct tertium, habes quod
aliquid rcalc, scilicet modus subsistendi, ultra naturam spe-
cificam, convenit individuis substantiae, ut latius declara-
vimus in *Praedicamentis* ·.

Ex responsione vero ad secundum, habes quod sub-
stantia individua non sumitur hic, ut distinguitur contra
substantiam universalem: sed ut distinguitur contra *essen-
tiam substantiae*, tam universalem quam particularem. Haec
enim tantum vocatur *substantia prima, suppositum, per-
sona* , etc. - Quii! autem addat supra *hanc humanitatem*
substantia prima seu suppositum, cum tractabitur dc unione
Verbi cum natura humana, discutietur ·. Ad propositum
autem sufficit scire, quod addit omnimodam incommunica-
bilitatem, ita quod nec communi* esse potest, nec assumi :
ratione enim primi deitas, ratione vero secundi haec hu-
manitas, suppositum non est.

XIV. In responsione nd quintum, adverte quod hinc
habes quod ex hac Boetii definitione non sequitur animam
esse personum, ut Scotu*, in I. dist. xxiti ·, voluit, non
penetrans quid importat substantia prima, quae hic dicitur
individua.

* Ci. esa. n.

* Q*-r.

* L»i. I. cap. T, e-7- -STb.kci

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PERSONA SII IDEM QUOD *HYPOSTASIS*, *SUBSISTENTIA* ET *ESSENTIA*

I *Sent.*. dut. mihi, art. i; *Ik Vbt.*. qu. n, mi. i.

C<f>. ni.

D SECUNJUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod persona sit idem quod *hypostasis*, *subsistentia* et *essentia*. Dicit enim Boetius, in libro *de Duab. Natur.* *, quod Graeci *naturae rationalis individuum substantiam hypostaseos nomine vocaverunt* . Sed hoc etiam, apud nos. significat nomen *personae*. Ergo persona omnino idem est quod hypostasis.

2. Praeterea, sicut in divinis dicimus tres personas, ita in divinis dicimus tres subsistentias: quod non esset, nisi persona et subsistentia idem * significarent. Ergo idem significant persona et subsistentia.

3. Praeterea, Boetius dicit, in Commento *Praedicamentorum* *, quod *usia*, quod est idem quod *r essentia*, significat compositum ex materia et forma. Id autem quod est compositum ex materia et forma, est individuum substantiae, quod et 9 hypostasis et persona dicitur Ergo omnia praedicta nomina idem significare videntur.

Sed contra est quod Boetius dicit, in libro *de Duab. Natur.* ., quod *genera et species subsistunt tantum; individua vero non modo subsistunt verum etiam substant.* Sed a *subsistendo* dicuntur subsistentiae, sicut a *substando* substantiae vel hypostases. Cum igitur esse hypostases vel personas non conveniat generibus vel speciebus, hypostases vel personae non sunt idem quod subsistentiae.

Praeterea, Boetius dicit, in Commento *Praedicamentorum*, quod *hypostasis* dicitur materia. *usiosis* autem, idest *subsistentia*, dicitur forma. Sed neque ; forma neque materia potest dici persona. Ergo persona differt a praedictis.

S. Tb., Ira., I.
. WJ., bb., IV,
«I», «Ul, B. J»

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum, in V *Mctaphys.* ♦, substantia dicitur dupliciter. Uno modo dicitur substantia *quidditas rei*, quam significat definitio, secundum quod dicimus quod *definitio significat substantiam rei*: quam quidem substantiam Graeci *usiam* vocant, quod nos *essentiam* dicere possumus. – Alio modo dicitur substantia *subiectum vel suppositum quod subsistit in genere substantiae*. Et hoc quidem communiter accipiendo, nominari potest et nomine significante intentionem : et sic dicitur *suppositum*. Nominatur etiam tribus nominibus significantibus rem, quae quidem sunt *res naturae*, *subsistentia* et *hypostasis*, secundum triplicem considerationem substantiae sic dictae. Secundum enim quod per se existit et non in alio, vocatur *subsistentia*: illa enim subsistere dicimus, quae

non in alio, sed in se existant. Secundum vero quod supponitur alicui naturae communi, sic dicitur *res naturae*; sicut *hic homo* est res naturae humanae. Secundum vero quod supponitur accidentibus, dicitur *hypostasis* vel *substantia*. – Quod autem haec tria nomina significant communiter in loto genere substantiarum, hoc nomen *persona* significat in genere rationalium substantiarum.

Ad primum ergo dicendum quod *hypostasis*, apud Graecos, ex propria significatione nominis habet quod significet quodeumque individuum substantiae: sed ex usu loquendi habet quod sumatur pro individuo rationalis naturae, ratione suae excellentiae.

Ad secundum dicendum quod, sicut nos dicimus in divinis pluraliter tres personas et tres subsistentias, ita Graeci dicunt * tres hypostases. Sed quia nomen *substantiae*, quod secundum proprietatem significationis respondet *hypostasi*, acquivocatur apud nos. cum quandoque significet essentiam, quandoque hypostasim; ne possit esse erroris occasio, maluerunt pro *hypostasi* transferre ' *subsistentiam*, quam *substantiam*.

Ad tertium dicendum quod essentia proprie est id quod significatur per definitionem. Definitio autem complectitur principia speciei, non autem principia individualia. Unde in rebus compositis ex materia et forma, essentia significat non solum formam, nec solum materiam, sed compositum ex materia et forma communi, prout sunt principia speciei. Sed compositum ex *hac materia* et ex *hac forma*, habet rationem hypostasis et personae: anima enim et caro et os sunt de ratione hominis, sed haec anima et haec caro et hoc os sunt de ratione *huius hominis*. Et ideo *hypostasis* et *persona* addunt supra rationem essentiae principia individualia; neque sunt idem cum essentia in compositis ex materia et forma * ut supra * dictum est. cum de simplicitate divina ageretur.

Ai» quantum dicendum quod Boetius dicit genera et species ' *subsistere*, inquantum individuis aliquibus competit subsistere, ex eo quod sunt sub generibus et speciebus in praedicamento Substantiae comprehensis *: non quod ipsae species . d »»r vel genera subsistant, nisi secundum opinionem Platonis, qui posuit * species rerum separalim ^ ^ 7 << ^ subsistere a singularibus. *Substare* vero competit eisdem 4 individuis in ordine ad accidentia, quae sunt praeter rationem generum et specierum.

a) rocjvrnir. – vocant G.
» Nb/— i./m». – idem non ABCDE.
T) idem juod. – Om. codico et cd. A – Pro cwntia, esic hCE..
3) ct – etiam D. ora. BFGd.
«) non modo nthisfunt. – non tantummodo (alummoda E, hoc modo pA) iuMitunf ABEG. non tubtistunt tantum PK

ς) Sed ne^ue. – Sr^ue autem cvdkct.
rj in iC. – in seifsif codkea.
Graeci dtcunt. – et Graeci A.
t) tuntferre. – p>/imr ^uatn transferre IL
r) ct sfccies. – Om. ADCDEF.
λ) eisdem. – Om. B.

Ad quintum dicendum quod individuum compositum ex materia et forma, habet quod substet accidenti, ex proprietate materiae. Unde et Boetius dicit, in libro *de Trin.* *: *forma simplex subiectum esse non potest.* Sed quod per se subsistat, habet ex proprietate suae formae, quae non ad-

venit rei subsistenti, sed dat esse actuale materiae, ut sic individuum subsistere possit, Propter hoc ergo hypostasim attribuit materiae, ct *usiosim*, sive subsistentiam, formae, quia materia est principium substandi, et forma est principium subsistendi.

CoxnmontaxHa Cc 'dinuli^ Caietani

N titulo, ly *sit* ostendit quod de vera identitate est quaestio. In corpore una est conclusio responsiva ; Persona significat in genere rationalium substantiarum, quod haec tria nomina, scilicet *subsistentia*, *res naturae* et *substantia* seu *hypostasis*, significant communiter in toto genere substantiarum.

Et manifestatur duabus distinctionibus. Prima est *substantiae* in *essentiam* ct *substantiam primam*. Secunda est ipsius *primae substantiae* in nomini tria quidem rei, ct unum intentionis, ut dare patet in litura. Ei his namque manifestatur ct quomodo perwana non est idem quod essentia, ct quomodo cat idem quod hypostasis ct subsistentia.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM NOMEN PERSONAE SIT PONENDUM IN DIVINIS

I Sent., dñt nui, *n. j ; Dr Pot., qu. tx, art. 3.

TERTIUM s,c PROCEDITUR. Videtur quod in twsvw>nomcn *Pmonac* non slt ponendum in divinis. Dicit enim Dionysius, in principio *de Diu. Nom.*: Universaliter non est audendum aliquid dicere nec cogitare de supersubstantiali occulta divinitate, praeter ea quae divinitus nobis ex sanctis eloquiis sunt expressa.* Sed nomen *personae* non exprimitur nobis in sacra Scriptura novi vel veteris Testamenti. Ergo non est nomine *personae* utendum in divinis.

2. Praeterea, Boetius dicit, in libro *de Duab. Natur, .;* *Nomen personae videtur traductum ex his personis quae in comoediis tragoediisque homines repraesentabant; persona enim dicta est a personando, quia concavitate ipsa maior necesse est ut volvatur ' sonus. Graeci vero has personas prosopa vocant, ab eo quod ponantur in facie, atque ante oculos obtegant vultum.* Sed hoc non potest competere in divinis, nisi forte secundum metaphoram. Ergo nomen *personae* non dicitur de Deo nisi metaphorice.

3. Praeterea, omnis persona est hypostasis. Sed nomen *hypostasis* non videtur Deo competere: cum. secundum Boetium *, significet id quod subicitur accidentibus, quae in Deo non sunt. Hieronymus etiam dicit * quod in hoc nomine *hypostasis*, *venenum latet sub meile*. Ergo hoc * nomen *persona* non est dicendum de Deo.

4. Praeterea, a quocumque removetur definitio, et definitum. Sed definitio personae supra posita non videtur Deo competere. Tum quia ratio importat discursivam cognitionem, quae non competit Deo, ut supra * ostensum est: et sic Deus non potest dici *rationalis naturae*. Tum etiam quia Deus dici non potest *individua substantia*: cum principium individuationis sit materia, Deus autem immaterialis est; neque etiam

accidentibus substat, ut substantia dici possit. Nomen ergo *personae* Deo attribui non debet.

Sed contra est quod dicitur in symbolo Athanasii : *Alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum quod persona significat id quod est perfectissimum in tota natura, sdlicet subsistens in rationali natura. Unde, cum omne illud quod est perfectionis, Deo sit attribuendum, eo quod eius essentia continet in se omnem perfectionem ; conveniens est ut hoc nomen *persona* de Deo dicatur. Non tamen eodem modo quo dicitur de creaturis, sed excellentiori modo; sicut et alia nomina quae, creaturis a nobis imposita , Deo attribuuntur; sicut supra ♦ ostensum est, *Q».*.«-> cum de divinis nominibus ageretur.

Ad primum ergo dicendum quod, licet nomen *personae* in Scriptura veteris vel novi Testamenti non inveniatur dictum de Deo. tamen id quod nomen significat, multipliciter in sacra Scriptura invenitur assertum de Deo; scilicet quod est maxime per se ens, ct perfectissime intelligens. Si autem oporteret de Deo dici solum illa, secundum vocem, quae sacra Scriptura de Deo tradit, sequeretur quod nunquam in alia lingua posset aliquis loqui de Deo, nisi in illa in qua primo tradita est Scriptura veteris vel novi Testamenti. Ad inveniendum autem nova nomina, antiquam fidem de Deo significantia, coegit necessitas disputandi cum haereticis Nec haec novitas vitanda est. cum non sit profana, utpote a Scripturarum sensu non discordans: docet autem Apostolus *profanas vocum novitates* ' vitare, i ad 7un. ult. *

An secundum dicendum quod, quamvis hoc nomen *persona* non conveniat Deo quantum ad id a quo impositum est nomen , tamen quantum

a) yanendum. - Onv ACDEFGpH, dicendum cd. a.
p) vntpalur. - tolvalur ABCE.
y) hoc. - ntt hoc, OOiiw eutim m»n, ACDE.
eodem. - to codice*.
t) impotUJ. - tun! R.idunt UD.

D iitfotf. - Om. ACE.
F) novltatn. - AUDaè. vanitatti ici aorRatef D, Boxira/tri E.
©i wf weufitw -rn^ im^ontunc nt AHCDEF; <
j J id ana. G.

ad id ad quod significandum imponitur, maxime Deo convenit. Quia enim in comoediis et tra-goediis repraesentabantur aliqui homines famosi, impositum est hoc nomen *persona* ad significan-dum aliquos * dignitatem habentes. Unde consue-verunt dici *personae* in ecclesiis, quae habent ali-quam dignitatem. Propter quod quidam definiunt personam, dicentes quod persona est *hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente*. Et quin magnae dignitatis est in rationali natura sub-sistere, ideo * omne individuum rationalis naturae dicitur persona, ut dictum est *. Sed dignitas divi-nae naturae excedit omnem dignitatum: et secun-dum hoc maxime competit Deo nomen *personae*.

• Απ. i.

Ad tertium dicendum quod nomen *hypostasis* non competit Deo quantum ad id a quo est im-positum nomen, cum non substet accidentibus: competit autem ei “ quantum ad id, quod est impositum ad significandum rem subsistentem. – Hieronymus autem dicit sub hoc nomine vene-num latere, quia antequam significatio huius no-

minis esset plene nota apud Latinos, hacrctici per hoc nomen simplices decipiebant, ut confi-terentur plures essentias, sicut confitentur plures hypostases; propter hoc quod nomen *substantiae*, cui respondet in graeco nomen *hypostasis*, com-muniter accipitur apud nos pro essentia.

Ad quartum dicendum quod Deus potest dici *rationalis naturae*, secundum quod ratio non im-portat discursum, sed communiter intellectualem ' naturam. *Individuum* autem Deo competere non potest quantum ad hoc quod individuationis prin-cipium est materia : sed solum secundum quod importat incommunicabilitatcm. *Substantia* vero convenit Deo, secundum quod significat existerc per se. – Quidam tamen dicunt quod definitio su-perius a Boetio data, non est definitio personae secundum quod personas in Deo dicimus. Pro-pter quod Ricardus de Sancto Victore, corrigere volens hanc definitionum, dixit * quod persona, secundum quod de Deo dicitur, est *divinae na-turae incommunicabilis existentia*.

IV, u,- tu

i) *aliquot*. – Aowiines «dJunl ABΓ».
i) *iSIA*. – Om. codkes c1eJ.it-
λ) *autem d*. – *d* omittit P. – Ante *fucd 1SL ad PDDLIC*; post *im-finitum* IkC addunt *tdJicet*.

p) *deut emittentur*. – *tient CfinAtmur* KFGa. – Pro *pluret*, *ptttrret* *fiu* JL.
■ tnUUrdu.ilem. – iulclltfibdnn Pab.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Is titulo, quaeritur *utrum sit* formaliter. – In corpore unica est conclusio, habens duas partes: *Persona* de Deo di-citur excellentiori modo quum de creaturi».

Probat quoad primam partem. Essentia Dei continet in se omnem perfectionem : ergo omne quod est perfe-ctionis, est Deo attribuendum, ergo id quod est perfectis-simum in tota natura: ergo *persona*. Et declaratur haec ultimi consequentia: quia significat subsistens in rationali natura. – Quoad secundam vero partem: quia nlia nomina communia Deo et creaturis, excellentiori modo dicuntur, ut patet ex supradictis .

' Qa-ini.Ari.j.

II. Circa hunc processum, dubium est quomodo sit ve-rum quod persona significet perfectissimum in torn natura. Tum quia natura specifica perfectior videtur individuo. Tum quia sequeretur quod in divinis caset distinctio im-perfectissima *.

eniui-

III. Ad horum evidentiam, sciendum est quod persona, in communi loquendo, significat perfectissimum in tota natura, non quia personalitas sit perfectissimum omnium; sed quia natura intellectualis, quae est omnium perfectis-sima, in suo completo esse est ens perfectissimum omnium. Constat autem quod nisi per icipsam in rerum natura i subsistar (quomodocumque hoc sit}, perfecta non est. Et proptorca, quia persona significat dignitatem talis noturae subsistentis, ideo perfectissimum in tota natura merito si-gnificat. – Unde non obstat si individua materialia sint pro-pter naturam. Tum quia non fit hic comparatio personae

nd naturam: imo natura clauditur in persona. Tam quia sermo praesens de persona in communi, et non in naturis materialibus est.

Secunda vero obicctio solvitur per hoc, quod in ratione personae in communi, cui claudatur aliquid perfectissimum in tota natura, clauditur tamen aliquid abstrahens a per-fectione et imperfectione. Significat enim rem naturae in-tellectualis subsistentem incommunicabilitcr: incommuni-cabilitas enim nec perfectionem nec imperfectionem dicit. Et quoad huc distinguuntur personae divinae, nun autem quoad ea quae perfectionis sunt. Et sic neganda est se-quela : vel distinguendum est. ut diximus.

IV. Sed adhuc restat dubium. Quoniam. si persona quoad aliquid abstrahit α perfectione, sequeretur quod ex vi processus facti in littera, integra ratio personae non concluderetur in Deo : quoniam ex perfectione essentiae divinae, littera infert rationem personae, tanquam rem per-fectissimam, in Deo reperiri.

Ad hoc dicitur, quod ex perfectione divinae essentiae provenit, non solum quod sit omnis perfectio, sed quid-quid necessario Incst his quae perfectionem dicunt; de quorum numero est incommunicabilitas. Et proptorca ex perfectione exsentiae divinae est, quod sit persona quoad omnia quae clauduntur in ratione pcnouac. Imo, ut su-perius . habitum est, de ratione perfectionis divinae est. •Qo. quod Deus ipse sit trinus secundum huiusmodi res in- nat. na.a communicabiles quas personas dicimus.

QUAESTIO XXIX, ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOC NOMEN *PERSONA* SIGNIFICET RELATIONEM

1 *Sent.*, dieu ton, ere Jj dmu n n qa. l, tru i; *IK* IW.. qu. n, »ru 4.

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod hoc nomen *persona* non significet relationem. sed substantiam, in divinis. enim Augustinus, in VII *de Trin.**.

* Cum dicimus personam Patris, non aliud dicimus quam substantiam Patris ■; ad se quippe dicitur persona, non ad Filium.

2. Praeterea, *quid* quaerit de essentia. Sed, sicut dicit Augustinus m eodem loco-4, cum dicitur, *7'res sunt qui testimonium dant in caelo, Pater. Verbum et Spiritus Sanctus*; et quaeritur. *Quid tres?* respondetur, *7'res Personae*. Ergo hoc nomen *persona* significat essentiam.

3. Praeterea, secundum Philosophum, IV AA- *cu K!Tn'. *taphys.**, id quod significatur pcr nomen, est CIUS definitio. Scd definitio personae est *rationalis naturae individua substantia*, ut dictum est*. Ergo hoc nomen *persona* significat substantiam.

4. Praeterea, persona in hominibus et angelis non significat relationem, sed aliquid absolutum. Si igitur in Deo significaret relationem, diceretur aequivoce dc Deo ct hominibus et angelis.

Sed contra est quod dicit Boetius, in libro *de Trin.* -, quod omne nomen ad personas perti- nens, relationem significat. Scd nullum nomen magis pertinet ad personas *, quam hoc nomen *persona*. Ergo hoc nomen *persona* relationem significat.

Respondeo dicendum quod circa significationem huius nominis *persona* 4 m divinis, difficultatem ingerit quod pluraliter de tribus praedicatur, praeter naturam essentialium nominum; neque etiam ad aliquid dicitur, sicut nomina quae relationem significant. Unde quibusdam visum est quod hoc nomen *persona* simpliciter, ex virtute vocabuli, essentiam significet in divinis, sicut hoc nomen *Deus*, et hoc nomen *sapiens*: sed propter instantiam haereticorum, est accommodatum, cx ordinatione Concilii, ut possit poni pro relativis; ct praecipue in plurali, vel cum nomine partitivo, ut cum dicimus *Ires personas*, vel *alia est persona Patris, aha Filii*. In singulari vero potest sumi pro absoluto, et pro relativo. – Sed haec non videtur sufficiens ratio. Quia si hoc nomen *per-sona*, ex vi suae significationis, non habet quod significet nisi * essentiam in divinis; ex hoc quod dictum est *Ires personas*, non fuisset haereticorum quictata calumnia, scd maioris calumniae data esset cis occasio.

Et ideo alii dixerunt quod hoc nomen *persona* in divinis significat simul essentiam ct relationem.

Quorum quidam dixerunt quod significat essen- tiam in recto, ct relationem in obliquo. Quia *per-sona* dicitur quasi *per se una: unitas* autem per- linet ad essentiam. Quod autem dicitur *per se*, implicat relationem oblique: intclligitur enim Pa- ter per se esse, quasi relatione distinctus a Filio. – Quidam vero dixerunt e converso, quod signi- ficat relationem in recto, ct essentiam in obliquo: quia in definitione personae, *natura* ponitur in obliquo. Et isti propinquius ad veritatem acces- serunt.

Ad evidentiam igitur huius quaestionis, consi- derandum est quod aliquid est de significatione minus communis, quod tamen non est dc signi- ficatione magis communis; *rationale* enim inclu- ditur in significatione *hominis*, quod tamen non est de significatione *animalis*. Unde aliud est quaerere de significatione *animalis*, cl aliud est, quaerere dc significatione *animalis quod est homo*. Similiter ζ aliud est quaerere dc significatione huius nominis *persona* m communi, ct aliud dc significatione *personae divinae*. Persona enim in communi significat substantiam individuum ra- tionalis naturae, ut dictum est *. Individuum au- - α λ ι icm est quod est in se indistinctum, ab aliis vero distinctum *. Persona igitur, in quacumque natura, . > significat id quod est distinctum in natura illa: sicut in humana natura signifient has carnes et haec ossa et hanc animam, quae sunt principia individuantia hominem ; quae quidem, licet non sint de significatione personae, sunt tamen de significatione personae humanae. Distinctio autem in divinis non fit ' nisi per relationes originis, ut dictum est supra *. Relatio autem in divinis non est sicut accidens inhaerens subicclo*, scd est ipsa divina essentia: unde est subsistens, sicut essentia divina subsistit. Sicut ergo deitas est Deus, ita paternitas divina est Deus Pater, qui est persona divina. Persona igitur * divina signi- ficat relationem *ut subsistentem*. Et hoc est signi- ficare relationem pcr modum substantiae quae est hypostasis subsistens in natura divina; licet subsistens in natura divina non sit aliud quam natura divina.

Et secundum hoc, verum est quod hoc nomen *persona* significat relationem in recto, et essen- tiam in obliquo: non tamen relationem inquan- tum est relatio, sed inquantum significatur pcr modum hypostasis. – Similiter etiam significat essentiam in recto, cl relationum in obliquo: inquantum essentia idem est quod hypostasis;

α) *Patri/*. – Om. PaE
p) *loco*. – Om. codke. ct ed. a.
γ) *pertona/*. – *personal** Ph.
î) *pervna*. – Om. codke» ct at.
t) *quod iignijicet nifi*. – m»r *ijuoj vgn<Jlen* axlice*.

ζ) *Similiter.- igitur* adlurU codice*. – Pro *pertona, perjonAf* ARDEF.
r.) // . – *at* AUD.
9) *tulitcto*. - *allcui* A, *ntlcui tubieeto* celai.
1) *aient*. – *rt* *dlunt ACEFG.
»? *igitur*. – mira AHDEOpC, j k l o r F.

hypostasis autem significatur in divinis ut relatione distincta; et sic λ relatio, per modum relationis significata, cadit in ratione personae in obliquo.

Et secundum hoc etiam dici potest, quod hacc significatio huius nominis *persona* non erat percepta ante haereticorum calumniam: unde non erat in usu hoc nomen *persona*, nisi sicut unum aliorum absolutorum. Sed postmodum * accom- modatum est hoc nomen *persona* ad standum pro relativo, ex congruentia suae significationis: ut scilicet hoc quod stat pro relativo, non solum habeat ex usu, ut prima opinio dicebat, sed etiam ex significatione ’ sua.

Ad primum ergo dicendum quod hoc nomen *persona* dicitur ad se, non ad alterum, quia si- gnificat relationem, non per modum relationis, sed per modum substantiae quae est hypostasis. Et secundum hoc Augustinus dicit quod signifi- cat essentiam, prout in Deo essentia est idem cum hypostasi: quia in Deo non diflcr̃t *quod est* et *quo est* .

An SECUNDUM DICENDUM quod *quid* quandoque quaerit de natura quam significat definitio; ut cum quaeritur, *Quid est homo?* et respondetur, *Animal rationale mortale*. Quandoque vero quae- rit suppositum; ut cum quaeritur, *Quid natat m mari?* et respondetur. *Piscis*. Et sic quaerentibus *Quid Ires?* responsum ē est, *Tres Personae*.

Ad tertium dicendum quod in intellectu substan- tia individuae, idest distinctae vel incommunica- bilis, intelligitur in divinis relatio, ut dictum est . i.

Ad quartum dicendum quod diversa ratio minus communium non facit aequivocationem in magis communi. Licet enim sit aha propria definitio equi et asini . tamen univocantur in nomine *animalis*: quia communis definitio animalis con- venit utrique. Unde non sequitur quod, licet in significatione personae divinae contineatur relatio, non autem in significatione angelicae personae vel humanae, quod nomen *personae* aequivoce dicatur. Licet nec etiam dicatur ’ univoce: cum nihil univoce de Deo dici possit et de creaturis, ut supra* ostensum est.

λ) et tic. – rt timitiUr l'ACEIb.
• p) – pculca ABCDE.
cx ilffrflciticinc. – tiptiflcMtone Γ.

C' – ropiwJrvJum G.
· r/tfi et ffiat.-Γoα ctiint ponunt ABCDE; pm aha, alta <l alia B.
r.) dicatur. – Om. codke*.

Commontrria C'aixlinalin Caiotaiû

In nutus clarus eat, et in corpore magis explanabitur. – In corpore quatuor facit: primo, rationem difficultatis insinuat; secundo, refert quasdam opiniones*; tertio, re- spondet quaesito0; quarto, c* determinatione praemissa | *ahat quodammodo praeordnta* opiniones .

11. Quoad *primum*, dua* conditiones oppositas in hoc nomine inventas, causas assignat difficultatis. non tignilicat cnim *ad aliquid*, et pluraliter tamen in divinis ponitur. Hacc cnim est conditio relativorum, repugnans absolutis: illa ad absoluta spectat.

III. Quoad *secundum*, tres atfert opiniones. Prima *per- sonae* nomen acquivocat. Et videtur Magistri, xxv distinc- tione Primi. Sed hacc refellitur quoad causam et rem: quia maior data fuisset occasio calumniae, etc. – Secunda essentiam in recto, relationem vero in obliquo, tertia vero c converso, *personam* significare dicit, ut satis clare habetur in littera.

IV. Quoad *tertium*, conclusio responsiva quaesito est: Persona divina significat relationem per modum substan- tia, idest hypostasis, in natura divina. – Hacc conclusio ex pane subiecti includit duos terminos, scilicet *persona*, *di- vina*: ex parte vero praedicati, includit tres termino», sci- licet ly *relationem*, ly *per modum hypostasis*, et ly *m natura divina*: et quoad singulos declaratur in littera.

Quoad *subiectum* quidem, dicitur primo quod aliud est quaerere et loqui de significatione *personae*, et aliud de signiheatone *personae divinae*. – Secundo, quod *persona* et *persona divina* se habent sicut *animal* et *homo*. – Et ex hoc sequitur tertium, quod ly *persona divina* ponitur ad circumloquendum incomplexum nomen, sicut si *animal ra- tionale* poneremus loco *hominis*. – Et sic titulus quaestionis clarior apparet. Quoniam quaestio est de significatione, non b' *personae*, cum praedicatur de Deo (quoniam sic di- scussa est . cius distinctio praedicatur cnim *persona* com- muniter dicta), sed *personae divinae*: an scilicet totum hoc significet relationem aut essentiam.

Ex parte autem *praedicati*, singillatim manifestatur con- clusio. Et primo quidem quod significet *relationem*, sic. *Persona tn communi* signiticat substantiam individuum ra- tionalis naturae' ergo *persona talis naturae* signiticat dis- tinctum in illa natura: ergo *persona divina* significat re-

lationem origini». Prima consequentia probatur; quia de ratione individui est indistinctio in ic et distinctio ob aliis; et ex hoc etiam explanatur in persona humana. Secunda nutem conse- quentia probatur: quia distinctio in divinis non est nisi per relationes originis. – Deinde probatur quod *per modum substantiae, idest hypostasis*, sic. Relatio in divinis non est accidens, sed divina essentia ergo est subsistens, sicut illa: ergo paternitas divina est Deus Pater, sicut deitas est Deus: ergo *persona divina* significat relationem subsisten- tem.' ergo per modum hypostasis. – Demum, quoad ly *in natura divina*, declaratur excludendo tacitam obiectionem de identitate naturae et hypostasis in divinis. Et intendit quod, licet subsistens in divino natura sit idem quod ipsa, cum hoc tamen stat quod *persona* significat rem subsi- stentem . non per modum naturae. sed per modum sub- stantiae quae est hypostasis in illa natura: quia ratione distinguuntur.

V. Circa illam particulam, *relationem*, adverte quod, ut s. Thomas in Qq. *de Potentia*, qu. ix. arL 4, exponit. *personam divinam significare relationem* potest intelli- gi dupliciter; uno modo fonnalitcr, alio modo materialiter. Et vult ibidem quod materialiter tantum significet relatio- nem originis; formaliter vero, hypostasim divinae naturae. Et per hanc distinctionem multae solvuntur obiectiones.

Videtur tamen mihi quod hoc in loco, altius perscru- tatus propriam rationem subiecti. idest *personae divinae*, intendat quod non xolum materialiter (idest Unquam id in quo necessaria salvatur), sed etiam fonnalitcr relationem *divina persona* includat, non tamen determinate paterni- tatem aut filiationem: de ratione cnim formali divinae hypostasis, secundum veritatem, est relatio originis, quamvis non ista vel illa. In cuius signum, nihil hic wlvitur ex illa distinctione: sed omnium difficultatum ratio redditur diversitas inter modum significandi et rem significaram; quia scilicet res significata est relativa, significatur autem absolute, per modum hypostasis.

VI. Circa probationem illius particulae, *per modum hr- pastasis* ", adverte quod, licet non valeat J *significat rela- tionem subsistentem, ergo significat eam ut subsistentem*, ut in littera fieri videtur; \aleret tamen, si A ex propria ratione significaret per modum subsistentis id quod signi-

ficat. Et quoniam *persona* manifeste significat per modum subsistentis, ad probandum quod significaret relationem per modum subsistentis, non erat opus nisi probare quod significaretur relatio, et quod ipsa subsisteret: et hoc fit perspicue in littera.

VII. Circa praedicta simul, occurrunt obiectiones Scoti, ex I, dist. xxiit et xxv. Arguit enim quod nec relatio, nec substantia prima aut secunda, nec aliquid positivum quidditativum divinis personis, significatur nomine *persanae* in divinis.

Et quod non relatio quidem, probat: quia ad quod-eumque dicitur relativum inferius, ad idem dicitur relativum superius, licet non primo; ergo, si persona didi relationem, sicut Pater est pater Filii primo, ita esset persona Filii non primo, quod est falsum.

Quod vero nihil positivum quidditativum personi», probat: quia ab ultimis distinctivis et constitutivis personarum nihil potest abstrahi commune dictum de eis *in quid*, quia sunt *pnmo* diversa; alioquin posset de eis quaeri in quo conveniunt, et in quo differunt.

Quod autem nec substantia prima, probat: quia *subsistens* indifferens est ad absolutum et relativum.

VIII. Ad haec obiectiones, loquendo de *persona divina*, de qua videtur etiam Scotus loqui, ut patet ex secundo motivo adducto, breviter dicendum est, propter rationem adductam in littera, quod ipsa significat relationem originis in communi, non per modum relationis, sed hypostasi*. Et quia relatio originis constitutiva divinae personae, non solum in speciali, ut paternitas, sed etiam secundum rationem relationi» hypostaticae, clauditur quidditative in ratione divinae personae, puta Patris, eo modo quo superius clauditur in ratione Inferiori»; et ipsa eadem relatio est substantia prima, seu hypostasis divinae naturae; idcirco oppositum omnium trium illatorum a Scoto, tenemus.

IX. Et ad primam obiectionem patet responsio ex littera. Quoniam illa maior non est vera, quando relativum significatur per modum absoluti, ut contingit in proposito: et idcirco sequela est nulla.

Ad secundam vero obiectionem dicitur, quod aliud est loqui de *rebus*, et aliter de *conceptibus*. Quamvis enim a rebus sub conceptibus ultimate distinctis, non possit abstrahi commune aliquid dictum *in quid* de illis concepti-

bus, praeter transcendentia; a rebus tamen ipsis absolute, quantumcumque simplicibus, potest abstrahi praedicatum aliquod commune univocum quasi generis vel speciei, et non solum quasi proprium. Modo, nulla causa est in proposito quod, si *persona divina* significat aliquod commune praedicatum in *quid* de divinis personis, quod illud oportet esse commune constitutivis personarum quoad ultimos suos conceptus, abstracte et praecise sumptis. Hanc enim conditionem supponit illud motivum: quam non oportet esse veram, nec ab ipso est probata.

Ad leniam autem obiectionem, negatur quod ratio subsistentis (accipiendo *subsistens* per modum hypostasis, ut tam in definitione Boetii quam in definitione Ricardi exprimitur), applicando ad divina, abstrahat ab absoluto et respective. Immo est respective; quamvis possit a nobis absolute concipi, ut de facto significatur *personae divinae* nomine. Et quoniam nihil aliud est prima substantia in divinis quam huiusmodi res respective subsistens, etc., ideo *persona divina*, significando rem respectivam huiusmodi, significat substantiam primam divinae naturae; et significando substantiam primam divinae naturae, significat relationem originis subsistentem, etc.

X. Quoad *quartum*, redit ad opiniones praecedentes. Et primo ad tertiam, de relatione in recto et notura in obliquo. Dicitur hoc verificari de relatione, non ut relatio, sed ut subsistens. Relatio enim dupliciter sumi potest; scilicet ut relatio, puta paternitas, seu qua aliquid ad aliud refertur; et ut hypostasis, seu quod quasi denominari in tollitur relativum, ut ly *Pater* substantive sumptum.

Deinde ad secundam opinionem, de essentia in recto et relatione in obliquo. Et dicit hoc verificari de essentia, non formaliter, sed *identice*, idest ut identitatur hypostasi: et de relatione ut relatio est.

Demum ad primam opinionem, de acquivocatione et accommodatione. Et dicit tria: primo, significationem tunc olim occultam, secundo, affirmat accommodationem; tertio, quod causa accommodationis non est usus, ut prima dicebat opinio, sed ipsa vera et propria significatio nominis.

Et sic patet solutio nodi propositi in principio corporis: nam *personae* nomen, ratione rei significatae, plurificatur realiter in divinis; ratione vero modi significandi, non dicitur *ad aliquid*.

QUAESTIO TRIGESIMA
DE PLURALITATE PERSONARUM IN DIVINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

T*Veinde quaeritur de pluralitate Personarum*.
I **V**Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum sint plures personae in divinis.
Secundo: quot sunt.

Tertio: quid significant termini numerales in divinis.
Quarto: de communitate * huius nominis *personn*.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SIT PONERE PLURES PERSONAS IN DIVINIS

I *Seni-* diti. n. crt. 4; dbt ixiU, <rt 4; *[K* qu. n. «rt. S; cip. t, t.v;
QuoJl. VII, qu. Hi. art. t.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sit ponere plures personas in divinis. Persona enim est rationalis naturalis individua substantia. Si ergo sunt plures personae in divinis, sequitur quod sint plures substantiae: quod videtur haereticum.

2. Praeterea, pluralitas proprietatum absolutarum non facit distinctionem personarum, neque in Deo neque in nobis: multo igitur minus pluralitas relationum. Sed in Deo non est alia pluralitas nisi relationum, ut supra dictum est. Ergo non potest dici quod in Deo sint plures personae.

J Praeterea, Boetius dicit ¶, de Deo loquens, quod hoc vere unum est, in quo numerus est numerus. Sed pluralitas importat numerum. Ergo non sunt plures personae in divinis.

4. Praeterea, ubicumque est numerus, ibi est totum et pars. Si igitur in Deo sit numerus personarum, erit in Deo ponere totum et partem: quod simplicitati divinae repugnat.

• io sjmbok». Sed contra est quod dicit Athanasius ♦ *Alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti*. Ergo Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt plures personae.

• m. Respondeo dicendum quod plures esse personas in divinis, sequitur ex praemissis. Ostensum est enim supra 4 quod hoc nomen *persona* significat in divinis relationem, ut rem subsistentem in natura divina. Supra * autem habitum est quod sunt plures relationes reales in divinis. Unde sequitur quod sint plures res subsistentes in divina natura. Et hoc est esse plures personas in divinis.

? Ad primum ergo dicendum quod *substantia* non ponitur in definitione personae secundum quod significat essentiam, sed secundum quod significat suppositum *: quod patet ex hoc quod additur *individua*. Ad significandum autem substantiam

sic dictam, habent Graeci nomen *hypostasis*: unde sicut nos dicimus tres personas, ita ipsi dicunt tres hypostases. Nos autem non consuevimus dicere tres substantias, ne intelligerentur tres essentiae. propter nominis unequivocationem.

An secundum dicendum quod proprietates absolutae in divinis, ut bonitas et sapientia, non opponuntur ad invicem : unde neque realiter distinguuntur. Quamvis ergo eis conveniat subsistere, non tamen sunt plures res subsistentes, quod est esse plures personas. Proprietates autem absolutae in rebus creatis non subsistunt, licet realiter ab invicem 7 distinguantur, ut albedo et dulcedo. T Sed proprietates relativae in Deo et subsistunt, et realiter ab invicem distinguuntur, ut supra * dictum est. Unde pluralitas talium proprietatum 4' sufficit ad pluralitatem * personarum in divinis. 5

Ad tertium dicendum quod a Deo, propter summam unitatem et simplicitatem, excluditur omnis pluralitas absolute dictorum non autem pluralitas relationum. Quia ' relationes praedicantur de aliquo ut ad alterum; et sic compositionem in ipso de quo dicuntur, non important, ut Boetius in eodem libro * docet. *

Ad quarum dicendum quod numerus est duplex: scilicet numerus simplex vel absolutus, ut duo et tria et quatuor: et · numerus qui est in rebus numeratis, ut duo homines et duo equi. Si igitur in divinis accipiat numerus 9 absolute sive abstracte, nihil prohibet in eo esse totum et partem et sic' non est nisi in acceptione intellectus nostri: non enim numerus absolutus a rebus numeralis est nisi in intellectu. Si autem accipiamus numerum prout est in rebus numeratis, sic in rebus quidem creatis, unum est pars duorum, et duo trium, ut unus homo duorum, et duo trium : sed non est sic ' in Deo, quia tantus est Pater quanta tota Trinitas, ut infra * patebit.

Commentaria Cardinalia Caietani

Trrvn.< munitate quaerit de reali pluralitate. – In corpore unica est conclusio, rcsponriva quaesitu affirmativa. In divinis sunt plures pcrwnac.
El probatur sic α dictis. In divinis sunt plures relationes reales ergo sunt plures res subsistentes in divina natura ergo plures personae. – Er tenet sequela, quia persona divina significat relationem ut rem subsistentem.

II. In responsione «d secundum, ubi ex eo quod non opponuntur in divinis sapientia et bonitas, infertur quod non distinguuntur realiter, non oportet aliud huius consequentiae fundamentum iaeexe, quam quod sola oppositio relativa res divinas distinguit. Non enim absolute intulit ex negatione oppositionis, negationem distinctioni* ; sed explicite apposuit ly in *divinis*. Et propterea hoc sufficit ad propositum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN DEO SINT PLURES PERSONAE QUAM TRES

1 *Sent.*, dñt. x, art. 5. dñt. xxvni, art. 3. «di; IV *Cont. Gext.*, c/p. xxvj; *1k JW.*.. qu. n., «rt. 9; Gonrrxi. *ThhtJ.*, cap. Ln, ix

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod in Deo sint plures personae quant très. Pluralitas enim personarum in divinis secundum pluralitatem proprietatum relativarum, ut dictum est *. Sed quatuor sunt relationes in divinis, ut supra dictum est: scilicet paternitas, filiatio, communis spiratio et processio. Ergo quatuor personae sunt m divinis.

3. Praeterea, non plus differt natura a voiuntate in Deo -, quam natura ab intellectu. Sed in divinis esi alia persona quae procedit per modum voluntatis, ut amor; el alui quae procedit per modum naturae, ut filius. Ergo est etiam alia quae procedit per modum intellectus, ut verbum: et alia quae procedit per modum naturae, ut filius. Et sic iterum sequitur quod non sunt tantum tres personae in divinis.

3. Praeterea, in rebus creatis quod excellentius est. plures habet operationes intrinsecas: sicut homo supra alia animalia habet intclligerc et velle. Sed Deus in infinitum excedit omnem creaturam. Ergo non solum est ibi persona procedens per modum voluntatis el per modum intellectus, sed infinitis aliis modis. Ergo sunt infinitae personae in divinis.

4. Praeterea, ex infinita bonitate Patris est. quod infinite scipsum communicet, producendo personam divinam. Sed etiam in Spiritu Sancto est infinita bonitas. Ergo Spiritus Sanctus producit divinam personam, et illa aliam, et sic in infinitum.

5. Praeterea, omne quod continetur sub determinato numero, est mensuratum: numerus enim mensura quaedam est. Sed personae divinae sunt immensae, ut patet per Athanasium -: *Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus*. Non ergo sub numero ternario continentur.

Sed contra est quod dicitur † Ioan. ult. *: *Tres sunt qui testimonium dant m caelo. Pater, Verbum et Spiritus Sanctus*. Quaerentibus autem. *Quid tres?* respondetur, *Ires personae*, ut Augustinus dicit, in *VII de Trin.* * Sunt igitur tres personae tantum .* in divinis.

Respondeo dicendum quod, secundum praemissa. necesse est ponere tantum tres personas in divinis. Ostensum est * enim quod plures personae sunt plures relationes subsistentes, ab invicem realiter distinctae. Realis autem distinctio inter relationes divinas non est nisi in ratione oppositionis relativae. Ergo oportet duas relationes oppositas ad duas personas pertinere: si quae autem relationes oppositae non sunt, ad eandem personam necesse esi eas pertinere. Paternitas ergo et filiatio, cum sint oppositae relationes, ad duas personas ex necessitate pertinent. Paternitas igitur subsistens est persona Patris, et filiatio subsistens est persona Filii. Aliae autem duae relationes ad neutram harum oppositionem habent, sed sibi invicem opponuntur. Impossibile est igitur quod ambae uni personae conveniant. Oportet ergo quod vel una earum conveniat utrique dictarum personarum: aut quod una uni. et alia alii. Non autem potest esse quod processio conveniat Patri et Filio, vel alteri eorum: quia sic sequeretur quod processio intellectus, quae est generatio in divinis, secundum quam accipitur paternitas et filiatio, prodiret ex processione amoris, secundum quam accipitur spiratio et processio, si persona generans et genita procederent a spirante: quod est contra praemissa * Relinquitur ergo quod spiratio conveniat et personae Patris et personae Filii, utpole nullam habens oppositionem relativam nec ad paternitatem nec ad filiationem Et per consequens oportet quod conveniat processio alteri personae, quae dicitur persona Spiritus Sancti, quae per modum amoris procedit, ut supra * habitum est Relinquitur ergo lanium tres personas esse in divinis, scilicet Patrem et Filium et Spiritum Sanctum.

An primum ergo dicendum quod, licet sint quatuor relationes in divinis, tamen una carum, scilicet spiratio, non separatur a persona Patris et Filii, sed convenit utrique. Et sic. licet sit relatio, non tamen * dicitur *proprietas*, quia non convenit uni tantum personae: neque est † relatio *perso-*

a) in /X*o. – Om. FG.

β) *tantum*. – Om. ABÜDEoA.

Sr,uMA† Tuot. D. TtxnMAS T. I.

γ) *tjmca* – Om. FG.t.

B) *nf^ue* «r. – *cit* om.

tialis, idest constituens personam. Sed hac tres relationes, paternitas, filiatio et processio, dicuntur *proprietates personales* ; quasi personas constituentes: nani paternitas est persona Patris, filiatio persona Filii, processio persona Spiritus Sancti procedentis.

Ad secundum dicendum quod id quod procedit per modum intellectus, ut verbum, procedit secundum rationem similitudinis. sicut etiam id quod procedit per modum naturae: et ideo supra dictum est quod processio verbi divini est ipsa generatio per modum naturae. Amor autem, inquantum huiusmodi. non procedit ut similitudo illius a quo procedit (licet in divinis amor sit coessentialis inquantum est divinus): et ideo processio amoris non dicitur generatio in divinis.

Ad tertium dicendum quod homo cum sit perfectior aliis animalibus, habet plures operationes intrinsecas quam alia animalia, quia eius perfectio est per modum compositionis. Unde in angelis, qui sunt perfectiores et simpliciores, sunt pauciores operationes intrinsecae quam in homine: quia in eis non est imaginari, sentire, et huiusmodi. Sed in Deo, secundum rem. non est

nisi una operatio, quae est sua essentia. Sed quomodo sunt duae processiones, supra ostensum est.

Ad quartum dicendum quod ratio illa procederet. si Spiritus Sanctus haberet aliam numero bonitatem a bonitate Patris: oporteret enim quod, sicut Pater per suam bonitatem producit personam divinam, ita et Spiritus Sanctus. Sed una et eadem bonitas Patris est et Spiritus Sancti. Neque etiam est distinctio nisi per relationes personarum. Unde bonitas convenit Spiritui Sancto quasi habita ab alio: Patri autem, sicut a quo communicatur alturi. Oppositio autem relationis non permittit ut cum relatione Spiritus Sancti sit relatio principii respectu divinae personae: quia ipse procedit ab aliis personis quae in divinis esse possunt.

Ad quintum dicendum quod numerus determinatus. si accipiatur numerus simplex, qui est tantum in acceptione intellectus, per unum mensuratur. Si vero accipiatur numerus rerum in divinis personis. sic non competit ibi ratio mensurati: quia eadem est magnitudo trium personarum, ut infra patebit: idem autem non mensuratur per idem.

i) — Om. ABCF.
¶ «otsmuim/ũ. — *emuttalii* BE., *cocjuahi* ed. α.
») /ũfnx. — *Patri* O/ li. — *ftiam* exn. embee.
¶ alio. — *uiticet a Patre* adda R
¶ n m divino. *-in* coduci. — Pro *ent p-nivit*, ciM mow jmj-
¶ jkm! BD.

Commentaria Canlinalin Coietoni

Is titulo, adverte quod intentio litterae est non solum discutere an sint plures personae quam tres: «et etiam an sint pauciores, puta duae tantum. Et hoc putet tum ex propositione quaesitorum in principio huius quaestionis; dicit enim lincra ibi quod secundo quaerendum est *quot sunt*: tum ex conclusione responsive in corpore articuli proposita et illata; est enim una exclusive, scilicet, *Personae divinae sunt tantum tres*; ad cuius veritatem patet oportere verificari quod nec sunt plures nec pauciores.

II. In corpore unica conclusione exclusive respondet quaesito: Neccuc est ponere personos in divinis tres tantum.

Et probatur simul quoad utramque exponentem, sic. Plures personae divinae sunt plures relatione» «uSiitentes, nb invicem rcalitcr distinetne sola oppositione relative: ergo omnes relationes oppositae ad distinctio personas, non oppositae ad eandem pertinent: ergo paternitas et filiatio ad duas spectant personas, sicque paternius est persona Patris, et filiatio est persona Filii. — Tunc ultra: ergo aliae duae relationes, scilicet spiratio et processio, neutri praemissorum sed sibi invicem oppositae, ad unam personam non spectant ambae; ergo vel una carum convenit utrique dictarum personarum, vel una uni et alio alii. Sed processio non potest convenire utrique: quia processio intellectus prodiret ex processione amoris. Ergo spiratio convenit utrique, utpotc nulli carum opposita. Ergo processio convenit alii personae. Ergo sunt tantum tre personae. scilicet Pater et Filius et Spiritus Sanctus.

111. Circa hunc processum, dubium occurrit non parvum de modo procedendi: diminutus enim manifeste videtur et truncus. Tum quia proponit disiunctivam, scilicet quod spiratio et processio sic se habent *quod vel una carum convenit Patri et Filio, vel una Patri et aha Filio*: et tamen non discutit secundam partem disiunctivae. ex cuius discussione pendet an personae sint pauciores quam tres. Tum quia proponit etiam negativum habentem duas partes, scilicet, *processio non convenit Patri et Filio, vel alteri eorum*: et tamen non probat win nisi quoad primum partem, ut manifeste convincit ratio litterae, et subiuncta

verba tctiintur. scilicet, *si persona generans et genita procederent a spirante*.

IV. Circa eundem quoque processum dubium est, quoniam implicare videtur contradictoria. Ex una enim pane, dicitur quod soli relativa oppositio distinguit rcalitcr io divini», et quod relatione secundae combination^, scilicet spiratio et processio, non opponuntur relationibus primae, scilicet paternitati et filiationi: et ex alia pone, probatur rcalis distinctio processionis u paternitate et filiatione. Ex his enim arguo sic. Ex primo dicio, sola oppositio relativa distinguit rcalitcr: «et processio non opponitur relative paternitati aut filiationi, ex secundo dicto: ergo non distinguitur rcalitcr. Et c converso, processio distinguitur rcalitcr a paternitate et filiatione ergo opponitur illi relative. Vel. ergo non sola oppositio relativa distinguit rcalitcr in divinis. Omnia sunt contra litteram. Ergo.

V. Ad primani dubitationem dicendum est, quod decuit O. B« omnia membra discutienda proponere explicite, nc aliquid eorum videretur oblivioni traditum; et ut ostenderetur ex conclusione processus, proposita omnia implicite fuisse discussa. Modus nutem quo. absque defectu, omnia discussa intelliguntur in hac brevi littera, est hic. Illato in communi quod altera carum (scilicet spirationis et processionis) inest utrique (scilicet Patri et filio). aut una uni et altera alteri; et subiuncto in speciali quod processio nec utrique nec alteri inest; incoepit prosequi primam partem tam primae quam secundae propositionis: an scilicet tina utrique (idest Patri et filio) insit. Et hoc examinando, inchoavit a processione; inlulitque partem negativam, scilicet quod ipsa non convenit utrique. Et eadem via gradiendo, consequenter reliquam, scilicet spirationem, conclusit convenire utrique. Et sic absoluto prius membro prius proposito, ut rectus ordo poscebat, reliqua membra propositu non fuit opus amplius discutere: quoniam ex allirmatione primi, et praemissu huius processus, manifeste inveniuntur exclum. Dictum est enim quod spiratio et processio ad eandem non possunt pcnincro personam; et nunc illatum est quod spiratio convenit Patri et Filio; ergo manifeste sequitur quod processio nec utrique nec alteri convenit, et quod

non potest cUc quod un-j uni ct nltra itltci conveniat, quae proposita fuerant.

Nec obstat processui huic sic exposito, quod cum nota illationi» littera inferat, dicens *Jichnqmtur ergo quod spiratto*. Illatio enim ilt.i non respicit omnin amodiera, sed communes canones hic praemisso», et vim duulitatis relationum, scilicet processionis ct spirationis. Et intendebat quod, quia, si non obviat oppositio, nitent harum identificatur utrique (scilicet Patri et Filio') ct processio non potest identilicnri utrique, relinquitur quod spiratio idcotiicctur utnquc, utpotc nullam habens ad utramque oppositionem. Sic enim infert littera, ct non absolute, sine additione prae-fati medii, ut patet intuenti.

* (X ice. iv.

VI. Ad secundam vero dubitationem * breviter dicitur quod, cum oppositio relativa distinguens divina rit secundum ordinem originis, dupliciter possunt dici aliqua ibidem relative oppositu: scilicet ratione *relationis*, vel ratione *anginis*. Oppositu ratione relationi» sunt tantum corrdativa, ut Pater ct Filius nd invicem, ct spirans ct procedens ad

invicem: ratione autem originis opposita sunt quaccumque sic sc habent, quod unum oportet cisc ab alio, « non c contra. Dico ergo primo, quod secunda combinatio non opponitur primae ratione relationi*: ct hoc intendit littera, dicens neutram harum oppositionem habere ad aliquam illarum. Secundo, quod processio opponitur utrique ratione originis: quia origo amoris est ab intellectu, et non c contra. Et hoc intendebat littera, excludens processionem a Patre ct Filio: est enim oppositio haec oppositio relativa originis. Spiratio autem nec ratione relationis, nec ratione ordinis uriginis, aliquam habet ud paternitatem ct libationem oppositionem: ct propterea merito coincidit cum utraque. Et ric diservis rationibus interpretando oppositionem relativam, nulla est implicatio in hoc processu, ut patet ex dictis: ct efficaciter probatum est personas divina» esse tres tantum.

VII In responsione od secundum, adverte, si sis complete videre quare proccwo intellectus cl naturae coincidit, non autem voluntatis, 1res ditftrentias positas in Qq. *de Potentia* qu. x, art. 3, ud 11.

ARTICULUS TERTIUS

UTRI XI TERMINI NUMERALES PQN.XNT ALIQUID IN DIVINIS

I 5r.iL, 6»t. W' trt. *; *Ik Pot,*, .p. it, »n. 7J X qu. 1, urt. 1.

tertium sic proceditur. Videtur quod termini numerales ponant «liquid in divinis. Unitas enim divina est cius essen-

Sed omnis numerus esi unitas re-petita. Ergo omnis terminus numeralis in divinis significat essentiam. Ergo ponit aliquid m Deo.

2. Praeterea, quidquid dicitur dc Deo et creaturis, eminentius convenit Deo quam creaturis. Sed termini numerales in creaturis aliquid ponunt. Ergo mullo magis in Deo.

3. Praeterea, si termini numerales non ponunt aliquid in divinis, sed inducuntur ad removen-dum tantum, ut per pluralitatem removeatur unitas, ct per unitatem pluralitas; scquiiur quod sil circulatio in ratione, confundens intellectum ct nihil certificans: quod esi inconveniens. Relinquitur ergo quod termini numerales aliquid ponunt in divinis.

Sed contra est quod Hilarius dicit, in IV *de Trin.* *: *Sustulit singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio consortii*, quod est professio pluralitatis. Et Ambrosius dicit, in libro *de Fide* *: *Cum unum Deum dicimus, unitas pluralitatem excludit deorum. non quantitatem in Deo ponimus*. Ex quibus videtur quod huiusmodi nomina sum inducta in divinis ad removendum, non ad ponendum aliquid.

Respondeo dicendum quod Magister, in *Sententiis* *, ponit . quod termini numerales non ponunt aliquid in divinis, sed removeant tantum. Alii vero dicunt contrarium.

Ad evidentiam igitur huius, considerandum est quod omnis pluralitas consequitur aliquam divisionem. Est autem duplex divisio. I na materialis, quae fit secundum divisionum continui: ct hanc consequitur^ numerus qui esi species quanfilatis*. Unde talis numerus non est nisi in rebus mate-

rialibus habentibus quantitatem. Alia est divisio formalis, quae fit per oppositas vel diversas formas: ct hanc divisionem sequitur multitudo quae non est in aliquo genere, sed est de transcendentibus. secundum quod ens dividitur per unum ei multa. Et talem multitudinem solam contingit esse in rebus immaterialibus.

Quidam igitur, non considerantes nisi multitudinem 7 quae est species quantitatis discretae, quia videbant quod quantitas discreta non habet locum in divinis, posuerunt quod lermini numerales non ponunt aliquid in Deo, sed removeant tantum. - Alii vero, eandem multitudinem considerantes, dixerunt quod, sicut scientia ponitur in Deo secundum rationem propriam scientiae, non nutem secundum rationem sui generis, quia in Deo nulla est qualitas; ita numerus in Deo ponitur secundum propriam rationum numeri, non autem secundum rationem sui generis, quod est quantitas.

Nos autem dicimus quod termini numerales, secundum quod veniunt in praedicationem divinam, non sumuntur a numero qui est species quantitatis; quia sic de Deo non dicerentur nisi metaphorice, sicut et aliae proprietates corporali-um. sicut latitudo, longitudo, cl similia: sed sumuntur a multitudine secundum quod est transcendens. Multitudo autem sic accepta ljoc modo se habet ad multa dc quibus praedicatur, sicut unum quod convertitur cum ente ad ens. Huiusmodi autem unum, sicut supra ' dictum est. cum dc Dei unitate ageretur, non addit aliquid supra ens nisi negationem divisionis tantum: *unum* enim significat ens indivisum. Et ideo de quocumque dicatur *unum*, significatur illa res indivisa: sicut *unum* dictum de homine, significat naturam vel substantiam ' hominis non divisam. Et eadem ratione, cum dicuntur ' res *mullae*,

9) *ponif.* – *priait* eodkev.
p) *cowjuifer.* – *u^uifur* <odlcc> es J >.
7» MM/r/7piian*i. – mx'-uh j^Junt Ph

3. – OmiltuoI codkta. — Ukm autim pro »wa
Jinuuc, inJiviajm.
O .CtVwufwr, – Jwnfer endied.

multitudo sic accepta significat res illas cum indivisione circa unamquamque earum. – Numerus autem qui cst species quantitatis, ponit quoddam accidens additum supra ens r: et similiter unum quod est principium numeri.

Termini ergo numerales significant in divinis illa de quibus dicuntur, et super hoc nihil addunt nisi negationem, ut dictum est: et quantum ad hoc, veritatem dixit Magister in *Sententiis*. Ut f. cum dicimus, *essentia est una*, unum significat essentiam indivisam: cum dicimus. *persona est una*, significat personam indivisam: cum dicimus, *personae sunt plures*. significantur illae personae. et divisio circa unamquamque carum: quia de ratione multitudinis est, quod ex unitatibus constet.

Ad primum ergo dicendum quod unum, cum sit de transcendentibus, est communius quam substantia et quam relatio: et similiter multitudo. Unde potest stare in divinis et pro substantia et pro relatione,- secundum quod competit his quibus adiungitur. Et tamen per huiusmodi nomina, supra essentiam vel relationem, additur,

ex eorum significatione propria, negatio quaedam divisionis*, ut dictum est*.

Ad secundum dicendum quod multitudo quae ponit aliquid in rebus creatis, est species quantitatis; quae non transumitur in divinam praedicationem; sed tantum multitudo transcendens, quae non addit supra ea de quibus dicitur, nisi indivisionem circa singula. Et talis multitudo dicitur de Deo.

Ad tertium dicendum quod unum non est motivum multitudinis, sed divisionis, quae est prior, secundum rationem, quam unum vel multitudo. Multitudo nutem non removet unitatem: sed removet divisionem circa unumquodque eorum ex quibus constat multitudo. Et haec supra* exposita sunt, cum de divina unitate ageretur.

Sciendum tamen est i quod auctoritates in oppositum inductae *, non probant sufficienter propositum. Licet enim pluralitate excludatur solitudo et unitate deorum pluralitas, non tamen sequitur quod his nominibus hoc solum significetur. Albedine enim excluditur nigredo; non tamen nomine albedinis significatur sola nigredinis exclusio.

ζ. ihX» lo.itrtJi.if. – CUMi dirtf: utf AFDG.
rj. *at.* – rti tthfcc. cl 4 E – Pro iimthtrr, topra B.
) 67.- Unde BpD. – Pro cum dldmut tribu» loci» c»»» co-
ct »it»a .l.

l : frit. – /xm/un/ B. – idem pn» aditmpitur, coꝝunguotii.
*I JivUumu. – to Shtioti Gt 1'dlritimh earn et cX λ.
λ; rit. – at dutem cr»ükrg>, .rufem fM cdX al-
p) mlituJd. – tailicliJo FG.

Commentaria Cardinalis Oaietani

N titulo, *termini numérales* sunt *unus, duo, tres*, etc. *Ponere aliquid*, est significare aliquid positivum, ha quod sensus est Cum dicimur quod Pater et Filius runt duo, an ly *duo* praedicet diquid positive, tit *sapiens* out *Pater*; an nolam negationem, ut ly *incorporeus*.

il. In corpore quatuor facit. Primo, refert duas extremas opiniones: alteram .Magistri, in xxiv distinctione Primi, tenentis solam negationem his terminis significari, alteram oppositum. Secundo, ponit quandam distinctionem de pluralitate, pro fundamento tam veritatis inveniendae, quam erroris vitandi -. Tcnio. praecrdtatarum opinionum radices omndit -. Quarto, respondet determinando

III. Quoad *secundum* (quia *primum* patet), distinctio est ista: Pluralitas est duplex, scilicet *materialis*, et *transcendens*. Et probatur sic. Divisio est duplex, scilicet continui, et oppositarum vel diversarum formarum: ergo et pluralitas, quoniam divisionem sequitur.

Et manifestantur membra distinctionis ex duabus aliis differentiis. praeter praedictam radicalem quia scilicet materialis est species quantitatis, transcendens autem in nullo est genere. Et rursus, illa non est nisi in *quantis*, ista est in separatis a materia.

IV. Quoad *tertium* ♦. utraque opinio solam materialem multitudinem, quae *numerus* vocatur, inspexit; sed nlio calle incessit, dum imperfectionem altera, altera vero ultimam differentiam, quasi absque imperfectione, consideravit. Et sic illa nd removendum, ista ad ponendum, terminos numerales assumpto» dixit.

V. Quoad *quartum* €, conclusio responsive quaesito est: Termini numerales m divinis significant illa de quibus dicuntur, solam negationem addendo. – Et probatur ac declaratur. *Probatur* quidem sic. Termini numerales in divinis non sumuntur α numero qui est species quantitatis, sed α multitudine transcendente . ergo significant illa de quihu» dicuntur, sola negatione addita.

Antecedens, quoad partem negativam, quae directe est contra radicem utriusque opinionis praemissae, probatur: quiu aliter sequeretur quod non dicerentur de Deo niii metaphorice. Et probatur sequela: quia proprietates cor-

porales non nisi metaphorice de Deo dicuntur, ut patet de latitudine et longitudine, etc. – Quoad portem vero affirmativam. licet explicite non probetur, sequitur tamen ex differentia inter utramque multitudinem, et praecipue ex illa quae sc tenet ex parte subiccti -: constat enim divina cmo de ordine immaterialium.

Consequentia vero probatur ex differentia inter utramque multitudinem, ac ntriusque principium, unitatem,quoad significandum aliquid positivum vel negativum, »ic. *Unum transcendenter* significat rem quae una dicitur, addita tantum negatione divisionis: ergo *multa transcendenter* significat res quae plurcs dicuntur, addita tantum negatione divisionis circa unamquamque: multitudo enim ex unitatibus constat. Unum veto quod est *principium numeri*, et ipse numerus, cerrum accidens positivumque significat: alioquin quantitatis species non esset, etc. Ergo, si termini numerales in divinis sumpti sunt a multitudine transcendenti, significant res illas quibus adduntur, sola negatione addita: quod erat probandum.

Manifestatur autem applicando ad essentiam et personas, ut clare patet in littera.

VI. Circa praedicta adverte *primo*, quod ex littera habes quod opinio Auctori» differt, quoad radicem, ab utraque opinione praemissa -. Quoad conclusionem vero, simpliciter differt .l secunda: quam tamen absque ratione aliqua approbare videtur Scotus, in *Quodhbetis*, qu. xtv. circa principium nrt, 1, dum *trini* nomen de Deo dictum α specie quantitatis discretae abstrahit. A prima vero differt secundum aliquid, quia scilicet non pure negative significare dicit; quamvis etiam negationem importare concedat, aim ipso Magistro.

VII. Adverte *secundo*, quod sunt hic multae propositiones disputabiles: scilicet, quod numerus est una certa species quantitatis; et quod non invenitur nisi in rebus quantis; et quod unum principium numeri est aliquod accidens positivum materiale. Sed quoniam praesentis negotii non sunt, erit, si tempus dabitur, de his quaestio specialis.

VIII. Adverte *tertio* quod, cum in littera dicitur quod multitudo nihil addit supra res nisi indirisionem circa

* a. nuo. u}.

.% 'n}*

* a. nam. π.

* a «bu.

λ

*Cf.rcs.Bu

-Cf.r--.α.o.

namquamque, dupliciter intelligi potest. Primo, quod ly *nihil* supponat pro *positivo*. Praesens enim discussio ad hoc fit, ut sciatur an positivum aliquod addat aut solam negationem, non curando utrum unam vel plures. Certum est enim multitudinem includere plures negationes: scilicet eam quam claudit unitas, quae est indivisio in sc; et eam

quam addit multitudo, quae est distinctio unius unitatis ab alia – Secundo, quod ponderetur ly res *illas*, in numero plurali. Significat enim in actu exercito divisionem unius ab alia : et sic supra *rex divisas* multitudo non addit nisi negationem divisionis circa unamquamque. Et hoc modo ly *nihil* stat tam pro positivo, quam pro negativo.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOC NOMEN *PERSONA* POSSIT ESSE COMMUNE TRIBUS PERSONIS

1 *Sent-*, dr»u axv, art. 3; />:- /W,, qu. qn, an. }. od n.

D QUARTUM SIC PROCEditUR. Videtur quod hoc nomen *persona* non possit esse commune tribus personis . Nihil enim commune tribus personis nisi essentia. Sed hoc nomen *persona* non significat essentiam in recto. Ergo non est commune tribus.

nomen *persona* * non est nomen negationis neque intentionis, sed est nomen rei.

Et ideo dicendum est quod etiam in rebus humanis hoc nomen *persona* est commune communitate rationis, non sicut genus vel species, sed sicut *individuum vagum*. Nomina enim generum vel specierum, ut *homo* vel *animal*, sunt imposita ad significandum ipsas naturas communes: non autem intentiones naturarum communium, quae significantur his nominibus *genus* vel *species*. Sed *individuum vagum*, ut *aliquis homo*, significat naturam communem ad determinatum modo existendi * qui competit singularibus, ut scilicet sit per se subsistens distinctum ab aliis. Sed in nomine *singularis designati*, significatur determinatum distinguens: sicut in nomine Socratis haec caro ei hoc os *. Hoc tamen interest, quod *aliquis homo* significat naturam, vel * *individuum ex parte naturae*, cum modo existendi qui competit singularibus: hoc autem nomen *persone* non est impositum ad significandum *individuum ex parte naturae*, sed ad significandum rem subsistentem in tali natura.

Hoc autem est commune secundum rationem omnibus " personis divinis, ut unaquaeque carum subsistat in natura divina distincta ab aliis. Et sic hoc nomen *persona*, secundum rationem, est commune tribus ' personis divinis.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de communitate rei.

An secundum dicendum quod, licet persona si incommunicabilis, tamen ipse modus existendi incommunicabiliter, potest esse pluribus communis

Ad tertium dicendum quod, licet sit communis
ta., rationis et non rei, tamen non sequitur quod
in divinis sit universale et (particulare, vel genus
vel species. Tum quia neque in rebus humanis
communitas personae est communitas generis vel
speciei. Tum quia personae divinae habent unum
esse: genus autem et species, et quodlibet uni-
versale, praedicatur de pluribus secundum esse
differentibus.

a) *personis.* – Om. coJuc² et c., a.
 β) *tribut.* – Om. ACDEFG.
 γ) *et particulare.* – nn¹ *etiam particulare* P6, om. D.
 3) *entendit... tribut esse.* – *ostendit /uad²... ett tribui* B.
 1) *hominem esse commune tribus.* – *commune case tribus este hominem* ABCDEG, *ate commune tribui humilibus hominem* F, *cnm-muNC* Iribus esse hominem cd, a.
 C) *sic.* – Ora. codke² et a b.
 „.] *eo quod.* – <]ula ABCDEG.

↗) *Sed. - Et Pj.* -, *quid hoc* <M. B.
 ↘) /*mora. - pertente* P. - P<M <M *fit addit enim* B; ei. notam
 pnc. - *ne'ue intentionis* Om. 1); *tantum addunt ceteri*.
 x) *exute* di. - *essendi* PE
 X) *naturam, vel.* - Om. codice*.
 p) *omaiāita.* - Om. codke* «t cd. A.
 ») *tribui.* - Om. ACE.
 O *rt.* - vel PD. - Pro *rei* ante *ipseciei, aut* Cfxliw.
 <O *ole.* - sē FG.

QUAESTIO XXX, ARTICULUS IV

Commentaria Cardinalis Caiotani

	T irrrt i clarus est. – In corpore tria facit: primo, ostendit quid clarum, ct quid ambiguum liic sit; secundo, refert aliorum opiniones circa illud ambiguum ♦; tertio, respondet quaesito determinando .	minum generic! seu specifici, individui vagi, ct singularis: ct rursus cx differentia diversorum nominum individui vagi. Quia scilicet <i>homo</i> seu <i>animal</i> significat ipsam naturam: <i>aliquis homo</i>, seu <i>persona humana</i>, significat naturam cum determinato modo essendi : <i>Socrates</i> vero significat hoc subsistens m natura – Sed ct <i>aliquis homo</i> ct <i>persona</i> non eodem modo idem significant: quoniam <i>persona</i> cx parte modi, scilicet subsistentiae ; <i>aliquis</i> vero <i>homo</i> cx parte naturae, particularixationiis adiuncto modo, significat.
• er. sum. III.	II- Quoad <i>primum</i>, tria dicit. Primo, dc communitate huius nominis, quod est manifesta. Et probat cx ipso modo loquendi : dicimus enim <i>tres personas</i>. – Secundo, de modo communitatis, quod est etiam manifestus negative quoad modum illum quo essentia divina est communis. quia non est una persona communi* tribus personis. – Tertio, dc modo communitatis, quod restat ambiguus, quomodo scilicet <i>persona</i> sit communis tribui.	Probatur autem sic. Esse subsistens distinctum ab aliis, commune est tribus personis divinis : ergo <i>personae</i> nomen est cis sic commune. Et si antecedenti adiungas quod ipsum non sc habet ad personas divinas ut species aut genus, sed ut individuum vagum, inferetur totn conclusio ut propositu est.
• Ci. Kutn. ».	III. Quoad <i>secundum</i> ., duae referuntur opiniones, altera , quod est communitas negationis ; altera, quod est communitas intentionis. Illu super definitione Ricardi, ista luper definitione Boetii fundata est. – Utroque tamen reprehenditur cx praedeterminati* in praecedenti quaestione ., dc significatione <i>personae</i>: quod scilicet est nomen significans in divinis relationem per modum hypostasis, ct tn communi substantiam primam rationalis naturae ; ac per hoc, nec intentionis nec negationis est nomen. Et cum communitas attendatur penes significatum, sequitur quod non sit communitas intentioni* aut negationis, sed rei significatae.	V. Circa praedicta adverte quod, cum in divinis dicimus. <i>Pater est Deus</i>, ct rursus, <i>Pater est persona divina</i>, licet praedicatum secundae respectu praedicati primae dicat modum illius, ne propterca dicatur commune ut individuum vagum: respectu tamen subiecti, est praedicatum essentialis est singularibus substantiae. Tum cx ratione speciali : quin <i>persona divina</i> relationem significat, quam constat cMcntialiter praedicari dc paternitate vel filiatione. Er esset simile dc colore respectu albcdinis ct nigredinis, si albedo et nigredo constituerent singulare substantiae. Unde patet quod Scotu*, dc significatione ct communitate <i>personae</i> in supradictis * tractans locis, ct ponens communitatem negationis, aut positivi per modum proprii, ct α praesenti deviavit doctrina, et nihil probavit oppositum.
• Art. », 4.	IV. Quoad <i>tertium</i> ., conclusio responsive quaesito est: Nomen <i>personae</i> est commune tribus personi* divini* secundum rationem, non sicut genus vel species, sed sicut individuum vagum. – H.tcc conclusio primo declaratur; secundo, probatur.	
	Declaratur quidem cx differentia inter significatione* no-	

QUAESTIO TRIGESIMAPRIMA

DE HIS QUAE AD UNITATEM VEL PLURALITATEM
PERTINENT IN DIVINIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Post haec considerandum est de his quae ad unitatem vel pluralitatem pertinent in divinis*. Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: de ipso nomine *trinitatis*.
Secundo: utrum possit dici. Tu/n/s *est alius a Patre*.

Tertio: utrum dictio exciusiva, quae videtur alicatcm excludere, possit adiungi nomini * essentiali in divinis.
Quarto: utrum possit adiungi termino ? personali.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SIT TRINITAS IN DIVINIS

I SrN/w di«L «XIV, qu. u, rrt. X.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sit trinitas in divinis. Omne enim nomen in divinis vel significat substantiam, vel relationem. Sed hoc nomen *trinitas* non significat substantiam: praedicatur enim de singulis personis. Neque significat relationem: quia non dicitur secundum nomen *ad aliud*. Ergo nomine *trinitatis* non est utendum in divinis.

2. Praeterea, hoc nomen *trinitas* videtur esse nomen collectivum, cum significet multitudinem. Tale autem nomen non convenit in divinis: cum unitas importata per nomen collectivum sit minima unitas, in divinis autem est maxima unitas. Ergo hoc nomen *trinitas* non convenit in divinis.

3. Praeterea, omne irinum est triplex. Sed in Deo non est *triplicitas*: cum triplicitas sit species inaequalitatis. Ergo nec *trinitas*.

4. Praeterea, quidquid est in Deo, est in unitate essentiae divinae: quia Deus est sua essentia. Si igitur trinitas est in Deo, erit in unitate essentiae divinae. Et sic in Deo erunt tres essentiales unitates: quod est haereticum.

5. Praeterea, in omnibus quae dicuntur de Deo, concretum praedicatur de abstracto: deitas enim est Deus, et paternitas est Pater. Sed trinitas non potest dici *trina*: quia sic essent novem res in divinis, quod est erroneum. Ergo nomine *trinitatis* non est utendum in divinis.

Sed contra est quod Athanasius dicit, quod *unitas in trinitate, et trinitas in unitate veneranda sit*.

Respondeo dicendum quod nomen *trinitatis* in divinis significat determinatum numerum personarum. Sicut igitur ponitur pluralitas personarum

in divinis, ita utendum est nomine *trinitatis*: quia hoc idem quod significat *pluralitas* indeterminate, significat hoc nomen *trinitas* determinate.

Ad primum ergo dicendum quod hoc nomen *trinitas*, secundum etymologiam vocabuli, videtur significare unam essentiam trium personarum, secundum quod dicitur trinitas quasi *trium unitas*. Sed secundum proprietatem vocabuli, significat magis numerum personarum unius essentiae. Et propter hoc non possumus dicere quod Pater sit trinitas, quia non est tres personae. Non autem significat ipsas relationes personarum, sed magis numerum personarum ad invicem relatarum *. Et inde est quod, secundum nomen, ad aliud non refertur.

An secundum dicendum quod nomen collectivum duo importat, scilicet pluralitatem suppositorum, et unitatem quondam, scilicet ordinis alicuius: *populus* enim est multitudo hominum sub aliquo ordine comprehensorum. Quantum ergo ad primum, hoc nomen *trinitas* convenit cum nominibus collectivis: sed quantum ad secundum differt, quia in divina trinitate non solum est unitas ordinis, sed cum hoc est etiam unitas essentiae.

An tertium dicendum quod *trinitas* absolute dicitur: significat enim numerum ternarium personarum. Sed *triplicitas* significat proportionem inaequalitatis: est enim species proportionis inaequalis, sicut patet per Boetium in *Arithmetica* *. II. Et ideo non est in Deo triplicitas, sed trinitas.

Ad quartum dicendum quod in trinitate divina intelligitur et quomenis, et personae numeratae. Cum ergo dicimus *trinitatem in unitate*, non ponimus numerum in unitate essentiae, quasi sit ter

*X.an.4,
«-» B. nu

* α
b r *

i» sraioio.

3) Nomini. - *termino* G.
4) *termina*. - *nomini* ABCDEEaS.
5) *hoc nomen trinitat*. - *nomen trinitati*» ARCDR.
6) in *dirinit autem ai maxima unitae*. - *Om*. osdiece et cd. 4, pro tnxrima, *maxime* cd. 6.
7) *if iit Oeo*. - *in t)co nan* ed. A, om. Mxlkes cl ed. a.
8) *praedicatur de*. - *ponitur pro* B.

9) rnupi. - *Om*. ACE
10) »cd mapi» rdatarum. - *Om*. BCDEFGj *ud mafit numerum periommem tn*. cd. 4.
11) cbm Ane *en etiam*. *fit mm koc etiam ed. ai cit* om. ABCDE: *etiam* om. FG.
12) nMmrnoM. - *name** F, ocn. AHCDEaé.
13) *proportionem*, - *compiationcm* A, com/Mra/icitem et ttri et 4 b.

una: scd personas numeratas ponimus in unitate naturae, sicut supposita alicuius naturae dicuntur esse in natura illa. E converso autem dicimus *unitatem in trinitate*, sicut natura dicitur esse in suis suppositis.

¶ Ah quintum dicendum quod, cum dicitur ^h. *trinitas est trina*. ratione numeri importati signifi-

catur multiplicatio eiusdem numeri in seipsum: cum hoc quod dico *trinum*, importet distinctio- nem in suppositis illius de quo dicitur. Et ideo non potest dici quod trinitas sit trina: quia se- queretur, si trinitas esset trina quod tria essent supposita trinitatis; sicut cum dicitur f, *Deus est trinus*, sequitur quod sunt tria supposita Deitatis.

j a) dicitur. – dicimut Vb, om. cd. «x » ti trinitaa cuci trina. – Om. codkc*.

f) cvm dicitur. – cum dicatur B. ciñwi dico «tere – Pro /unt. tiul l ACDEFG*.

Commentaria Cardinalis Caletani

¶ s titulo, *trinitas* secundum propriam significationem vo- cabuli sumitur.

¶ In corpore unica est conclusio. affirmative respondens: *Trinitatis* nomine in divinis est utendum. – Et probatur sic. In divini* ponitur pluralitas personarum ergo ponenda est

etiam trinitas earundem. Probatur consequentia: quia quod significat pluralitas indeterminate, significat trinitas deter- minate, importat enim determinatum numerum, scilicet trinarium. – Et procedit hacc ratio, supposita veritate fidei, scilicet quod in divinis sunt vere tro Personae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FILIUS SIT ALIUS A PATRE

l Sent* di»u n. qu. », «n. »| diit. m. qu. irt. ſ, id s; dist. rxrr. qu. n, «rt. i; De Dit., qu. n, irt. H.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Filius non sit alius a Patre, *Alius* enim est relativum diversitatis substantiae. Si

Filius est alius a Patre, videtur quod sit a Patre *diversus*. Quod est contra Au- gustinum, VII *de Trin.* *, ubi dicit quod, cuin di- cimus tres personas, *non diversitatem intelligre volumus*.

2. Praeterea, quicumque sunt alii ab invicem, aliquo modo ab invicem differunt. Si igitur Filius est alius a Patre, sequitur quod sit *differens* a Patre. Quod est contra Ambrosium, in † *de Fide* *, ubi ait: *Pater et Filius deitate unum sunt, nec est ibi substantiae differentia, neque ulla diversitas*.

3. Praeterea, ab alio *alienum* dicitur. Sed Filius non est alienus a Patre: dicit enim Ihla- rius. jn vil *de Trin.**, quod in divinis personis *nihil est diversum, nihil alienum, nihil separabile*. Ergo Filius non est alius a Patre.

4. Praeterea, *alius* et *aliud* idem significant, sed sola generis consignificationonc differunt. Si ergo Filius est alius a Patre, videtur sequi quod Filius sit *aliud* a Patre.

¶ gED CONTRA ist quod Augustinus * dicit, m libro *de Fide ad Petrum* ♦ *Una est enim ' essentia Pa- tris et Filii et Spiritus Sancti, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus Sanctus; quam- vis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus*.

¶ Respondeo dicendum quod, quia ex verbis in- ordinate prolatis incurritur haeresis, ut Hierony- mue d'c'l * 'deo cum de Trinitate loquimur, cum cautela ct modestia est agendum: quia, ut Augu-

stinus dicit, in l *de Trin.* *. *nec periculosius ali- cubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur*. Oportet autem in his quae de Trinitate loquimur, duos errores oppositos cavere, temperate inter utrumque pro- cedentes: scilicet errorem Arii, qui posuit cum trinitate personarum trinitatem substantiarum; et errorum Sabellii, qui posuit cum unitate essen- tiaie unitatem personae.

Ad evitandum igitur errorem Arii, vitare de- bemus in divinis nomen *diversitatis* et *differen- tiaie* ♦, ne tollatur unitas essentiae: possumus au- tem uti nomine *distinctionis*, propter oppositionem relativam. Unde sicubi in aliqua scriptura authen- tica diversitas vel differenda personarum inve- nitur ∧ sumitur diversitas vel differentia pro dis- tinctione. Ne autem tollatur simplicitas divinae essentiae. vitandum est nomen *separationis* et *divisionis*, quae est totius in partes. Ne autem tollatur aequalitas, vitandum est nomen *dispari- tatis*. Ne vero tollatur similitudo *, vitandum est nomen *alieni* et *discrepantis*: dicit enim Ambro- sius, in libro *de Fide**, quod in Patre cl Filio ·w w», *non est discrepans, sed una divinitas*: et secun- dum Hilarium, ut dictum est·, in divinis *nihil est alienum, nihil ' separabile*.

Ad vitandum vero errorem Sabellii, vitare de- bemus *singularitatem*, ne tollatur communicabi- litas essentiae divinae: unde Hilarius dicit, VII *de Trin.**: *Patrem et Filium singularem Deum ·vH«T«· praedicare, sacrilegum est*. Debemus etiam vitare nomen *unici*, ne tollatur numerus personarum: unde Hilarius in eodem libro ; ♦ dicit quod a Deo ·

• c»r. m

• ap. u.

■

* * * * - >

• Fcilcot.u.,

• c*p. l

"".

excluditur *singularis atque unici intelligentia*. Dicimus tamen *unicum l'ilium*: quia non sunt plurcs Filii in divinis. Neque tamen dicimus *unicum Deum*: quia pluribus deitas cst communis'. Vitamus etiam nomen *confusi*, ne tollatur ordo naturae a personis: unde Ambrosius dicit, † *de Fide* *: *Neque confusum est quod unum est, neque multiplex esse potest quod indifferens est*. Vitandum cst etiam nomen *solitarii*, nc tollatur consortium trium personarum : dicit cnim Hilarius, in IV *de Trin.* *: *Nobis neque solitarius, neque diversus Deus est confitendus*.

Hoc autem nomen *alius*, masculine · sumptum, non importat nisi distinctionem suppositi. Unde convenienter dicere possumus quod *Filius est alius a Patre*: quia scilicet est aliud suppositum divinae naturae, sicut cst alia persona, et alia hypostasis.

A1> PRIMUM ERGO DICENDUM quod *aliltS*, quia Cst sicut quoddam particulare nomen, tenet se cx pane suppositi: unde ad eius rationem sufficit distinctio substantiae ‘ quae est hypostasis vel persona. Sed *diversitas* requirit distinctionem substantiae quae est essentia. Et ideo non possumus dicere quod Filius sit *diversus* a Patre, licet sit *alius*.

Ad secundum dicendum quod *differentia* importat distinctionem formae L Est autem tantum una forma in divinis, ut patet per id quod dicitur

Philip, n *: *Qm cum in forma Dei esset*. Et ideo · v«* nomen *differentis* non proprie competit in divinis, ut palet per auctoritatem inductam. – Utitur tamen Damascenus nomine *differentiae* in divinis personis, secundum quod proprietas relativa significatur per modum formae: unde dicit · quod ἰδιῆ^*?’ non differunt ab invicem hypostases secundum substantiam, sed secundum determinatus proprietates Sed *differentia* sumitur pro *distinctione*, ut dictum cst ·.

Ad tertium dicendum quod *alienum* cst quod cst extraneum ct dissimile. Sed hoc non importatur cum dicitur *alius*. Et ideo dicimus Filium *alium* a Patre, licet non dicamus *alienum*.

Ad quartum dicendum quod neutrum genus est informe, masculinum autem cst formatum † et distinctum, ct similiter femininum. Et ideo convenienter per neutrum genus significatur essentia communis : per masculinum autem ct femininum. aliquod suppositum determinatum in comuni natura Unde etiam in rebus humanis, si ‘ †> >’ quaeratur, *Quis est iste?* respondetur, *Socrates*, quod nomen est suppositi: si autem quaeratur, *Quid est iste* respondetur, *animal rationale et mortale*. Et ideo, quia in divinis distinctio est secundum personas, non autem secundum essentiam , dicimus quod Puter est *alius* a Filio, sed non *aliud*: et * e converso dicimus quod sunt *unum*, sed non *unus*.

v Nque lament cammunii. – .V«m foytm (anti·* UDE, oω. Γ | diebnui ttulcuri lkum. f><4 f^uroltla· datarii \4u1j ddlas ADD, qwia phfrdJitJj lkif.u C) fnmrtwnii rtt cixfex*.
1) IKQCv/tar· – ■#<■#> .
9 inhfjnt^u, ~ Om. DuDr.f G.il·.

m| Jffrne/MJiai frvtTîctalt. – drtcrmhjti-
F4J yrofriftJitt ACKFGafr.
λ) – infcrtfisttm ACDEGpBF.
4) tor. – iitud B – rt *n!c merfa// «n, BDFÔ.
») <r. – (ha. ABCDE. – ud nm, BD.

Commentaria Cardinali* Caietani

TN titulo hoc. ct sequentibus huius- quaestioni* quaestio | Icti de his termini* secundum proprias *uas ^mlicmioncs. ita quod veru oc tonas reddant propositiones, puta: *Filius est alius a Patre*, etc.

II. In corpore quatuor facit. *Primo*, ostendit modum servandum in sermone dc Trinitate: scilicet caute ct modeste. – Et declarat hoc dupliciter. Primo in communi, auctoritatibus Hieronymi ct Augustini. Secundo m speciali, propter extremos errore» Arii ct Sabcllii.

Secundo, dicit quatuor cavenda nomina propter Arium . scilicet *diversitatis*, *divisionis*, *dispantatis* ct *alieni*.

7rrtio, quiniur -imiliter cavenda propter Sabelliwn: scilicet *singularis*, *unici*, *confusi* ct *solitant*.

Quarto, respondet quaesito alTimutke: Eilius cst alius α Patre. – Probatque hoc ric. *Alius*, masculine sumptum, non importat nisi distinctionem suppoaiti : ergo. Probatur consequentia: quia Filius eat aliud suppositum divinae naturae. Quod patet cx «equivalent!; quii scilicet cst dia persona ct alia hypostasi».

Qund autem *distinctio* locum habeat in divinis, ut deductio supponit in corpore articuli, probatur cx natura oppositionis relativae.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DICTIO EXCLUS1VA SOLUS SIT ADDENDA TERMINO ESSENTIALI IN DIVINIS

† JSrwu d>«t. m, qu. i. *n. S.

s; dirtW. – Aj v dictio ABCDF.G.

| per »r, – W/o. c< cd. a.

ScBHAK Tawt. D. Tjunux T. l.

QUAESTIO XXXI, ARTICULUS III

non esse Patrem verum Deum solum. Ergo non potest dici *solus Deus*.

3. Praeterea, si haec dictio *solus* adiungitur termino essentiali. aut hoc erit respectu praedicati personalis, aut respectu praedicati essentialis. Sed non respectu praedicati personalis: quia haec est falsa, *solus Deus est Pater*, cum etiam homo sit pater. Neque etiam respectu praedicati essentialis. Quia si haec esset vera, *solus Deus creat*, videtur sequi quod haec esset vera, *solus Pater creat*; quia quidquid dicitur de Deo, potest dici de Patre. Haec autem est falsa: quia etiam Filius est creator. Non ergo haec dictio *solus* potest in divinis adiungi termino essentiali.

Sed contra est quod dicitur *ad 7^{im}. i. : Pegi saeculorum immortalis, invisibili, soli Deo.*

Responded dicendum quod haec dictio *solus* potest accipi ut categorematica vel syncategorematica. Dicitur autem dictio *categorematico*. quae absolute ponit rem significatum circa aliquod suppositum; ut *albus* circa hominem, cum dicitur *homo albus*. Si ergo sic accipiat: haec dictio *solus*, nullo modo potest adiungi alicui termino in divinis: quia poneret solitudinem circa terminum cui adiungitur, et sic sequeretur Deum esse solitarium, quod est contra praedicta. - Dictio vero *syncategorematica* dicitur, quae importat ordinem praedicati ad subiectum. sicut haec dictio *omnis*, vel *nullus*. Et similiter haec dictio *solus*: quia excludit omne aliud suppositum a consortio praedicati. Sicut, cum dicitur, *solus Socrates scribit*, non datur intelligi quod Socrates sit solitarius; sed quod nullus sit ei consors in scribendo, quamvis cum eo multis contentibus. Et per hunc modum nihil prohibet hanc dictionem *solus* adiungere alicui essentiali termino in divinis, inquantum excluduntur omnia alia a Deo a consortio praedicati: ut si dicamus, *solus Deus est aeternus*, quia nihil praeter Deum est aeternum.

Aut primum ergo dicendum quod, licet angeli et animae sanctae semper sint cum Deo, tamen, si non esset pluralitas personarum in divinis, sequeretur quod Deus esset solus vel solitarius. Non enim tollitur solitudo per associationem ali-

cuius quod est extraneae naturae: dicitur enim aliquis solus esse in horto, quamvis sint ibi multae plantae et animalia. Et similiter diceretur Deus esse solus vel solitarius, angelis et hominibus cum eo existentibus, si non essent in divinis personae plures. Consociatio igitur angelorum et animarum non excludit solitudinem absolutam a divinis: et multo minus solitudinem respectivam, per comparisonem ad aliquod praedicatum.

Ad secundum dicendum quod haec dictio *solus*, proprie loquendo, non ponitur ex parte praedicati, quod sumitur formaliter: respicit enim suppositum inquantum excludit aliud suppositum ab eo cui adiungitur. Sed hoc adverbium *tantum*, cum sit exclusivum, potest poni ex parte subiecti, et ex parte praedicati: possumus enim dicere, *tantum Socrates currit*, idest *nullus alius*; et *Socrates currit tantum*, idest *nihil aliud facit*. Unde non proprie dici potest, *Pater est solus Deus*, vel, *Trinitas est solus Deus*, nisi forte ex parte praedicati intelligatur aliqua implicatio, ut dicatur, *Trinitas est Deus qui est solus Deus*. Et secundum hoc etiam posset esse vera ista, *Pater est Deus qui est solus Deus* si relativum referret praedicatum, et non suppositum. Augustinus autem, cum dicit Patrem non esse solum Deum, sed Trinitatem esse solum Deum, loquitur expositive. ac si diceret: Cum dicitur, *regi saeculorum invisibili, soli Deo*, non est exponendum de persona Patris, sed de sola Trinitate.

Ad tertium dicendum quod utroque modo potest haec dictio *solus* adiungi termino essentiali. Haec enim propositio, *solus Deus est Pater*, est duplex. Quia ly *Pater* potest praedicare personum Patris: et sic est vera non enim homo est illa persona. Vel potest praedicare relationem tantum: et sic est falsa, quia relatio paternitatis etiam in aliis invenitur, licet non univoce. - Similiter haec est vera, *solus Deus creat*. Nec tamen sequitur, *ergo solus Pater*: quia, ut sophistae dicunt, dictio exclusive immobilizat terminum cui adiungitur. ut non possit fieri sub eo descensus pro aliquo suppositorum; non enim sequitur: *solus homo est animal rationale mortale*; ergo *solus Socrates*.

7) - Om coJkc*.
2) dicitur. - point dici A.
1) ut categorematica rd xpmcategorematlca. - caicgurematicc rd trncategorwatic* il.
7) tic accipiat. - accipiat. categorematice IE - l*n> adiungi, add, ADCDE.
et multo. - uiultu P; aNtdutam - tolitudinem om. G. - Ante per ddunt d PaL
Ei tecundum hoc - iolux Deum-Chru codices et ed. a; ACDETG iMuper om, ii rdativum .- suppvutum.

o regi arcuolorum. - Om. - xola ante Trinitate omittit B.
Cf. art. not V,
11 vera. - D iddii: Cxiui ratio esf fuia pcn-ia divina Patria nt relatio jubiixtem et exi tuum enr, et idea nullo modo puiext cwif. nirt pertona/ creata/, ubi adiuved/ ett perM^a, aliunde pater. Sed relatio dicit mpectum ad aliud, et quia relatio palcntitatu creatae dicit rcipccctum ad ahud, relatio point convenire peryonae creatae, tient et penonae incraiaae, licet an.dogice.
λ1 pro aliquo. - aliquorum E. wS al'juo cd. a.
μ) rationale mjrtaie. - rimbile codice».

Commentaria Carxlinalie Caiotani

imes intelligentibus terminoi satis clarus est. In corpore tria dicuntur. Primo, distinguitur quod ly *solus* potest accipi dupliciter, scilicet ut dictio categorematica, et syncategorematica: et satis clare explanantur membra in littera. - Deinde ponitur una conclusio responsiva quaesito negative, scilicet: *Solus categorematicc non*

potest addi termino essentiali in divinis. Probatur: quia sequeretur Deum esse solitarium. * Deinde ponitur altera Conclusio affirmative: *Solus syncategorinaticc* potest addi termino essentiali in divinis. Et probatur: quia possunt excludi cetera a consortio praedicati; ut patet dicendo, *solus Deus est aeternus*.

ARTICULUS QUARTUS

UTIULM DICTIO EXCLUSIVA POSSIT ADIUNGI TERMINO PERSONALI

I Sfxxf, 2' rñ. qu. t. *rt. »; in *l/atth^* ap. x».

o quartum »ia proceditur. Videtur quod dictio exclusiva possit adiungi termino personali, etiam si praedicatum sit com-
 . Dicit cnim Dominus, od Patrem loquens, Ioan, xvn ♦; *ut cognoscant te, solum Deum verum*. Ergo solus Pater est Deus verus.
• v«n.> 2. Praeterea, Matth. xi * dicitur; *Nemo novit Filium nisi Pater*; quod idem significat ac si diceretur, *solus Pater novit Filium*. Sed nosse
• itfKi?- « Filium est commune. Ergo idem quod prius.
3. Praeterea, dictio exclusiva non excludit illud quod est de intellectu termini cui adiungitur: unde non excludit partem, neque universale 'I non enim sequitur, *solus Socrates est albus, ergo manus eius non est alba; vel, ergo humo non est albus*. Sed una persona est m intellectu alterius, sicut Pater in intellectu Filii, et e converso. Non ergo per hoc quod dicitur, *solus Pater est Deus*, excluditur Filius vel Spiritus Sanctus. Et sic videtur hacc locutio esse vera.
bbynwA*. q. Praeterea, ab Ecclesia cantatur*: *Tu solus allissimus, Iesu Christe*.
g. lf», seu contra, haec locutio, *solus Pater est Deus*. T habet duas expositivos 7' scilicet, *Pater est Deus*. ct, *nullus alius a Patre est Deus*. Sed haec secunda est falsa: quia Filius alius esi a Patre, qui est Deus. Ergo et : haec est falsa, *solus Pater est Deus*. Et sic de similibus.
Respond eo dicendum quod, cum dicimus, *solus Pater est Deus*, haec propositio potest habere multiplicem intellectum. Si cnim *solus l* ponat solitudinem circa Patrem. sic est falsa, secundum quod sumitur categorematice. - Secundum vero quod sumitur svncategoremaiicc sic iterum potest intelligi multipliciter. Quia si excludat a forma subiccti, sic est vera: ut sit sensus, *solus Pater est Deus*, idest, *ille cum quo nullus alius est Pater. est Deus*. Et hoc modo exponit Augustinus, in VI *de Irin*.7, cum dicit: *Solum Patrem dicimus, non quia separatur a Filio vel*

Spiritu Sancto ; sed hoc dicentes, significamus quod illi simul cum eo non sunt Pater, Sed hic sensus non habetur cx consueto modo loquendi, nisi intellecta aliqua · implicatione, ut si dicatur: n *ille qui solus dicitur Pater, est Deus*. - Secundum vero proprium sensum, excludit a consortio praedicati. Et sic haec propositio est (alsa, si excludit *alium* masculine; est autem l vera, si excludit *aliud* neutraliter tantum: quia Filius est alius a Patre, non tamen aliud : similiter et Spiritus Sanctus. Sed quia haec dictio *solus* * respicit proprie subiectum, ut dictum est*, magis se habet ad excludendum *alium* quam *aliud*. Unde non est extendenda talis locutio: sed pie' exponenda, sicubi inveniatur m authentica scriptura.
An primum ergo dicendum quod. cum dicimus, *te solum Deum rerum*, non intlligitur dc persona Patris, sed dc tota l Trinitate, ut Augustinus exponit *. - Vel, si mtelligatur dc persona Patris, non excluduntur aliae personae, propter essentiae unitatem, prout ly *solus* excludit tantum *aliud*, ut dictum est *. *14 l^*pβΛ.
Et similiter dicendum est ad secundum. Cum cnim aliquid essentiale dicitur de Patre, non excluditur l ilius vel Spiritus Sanctus, propter essentiae unitatem. - Tamen sciendum est quod in auctoritate praedicta, hacc dictio *nemo* non idem esi quod *nullus horno*, quod videtur significare vocabulum (non cnim posset excipi persona Patri*): sed sumitur, secundum usum loquendi, distributive pro quacumque rationali natura.
Ad tertum dicendum quod dictio exclusiva non excludit illa quae sum de intellectu termini cui adiungilur, si non differunt secundum suppositum ♦. ut par*» * et universale. Sed Filius differt ' ° supposito a Patre : ct ideo non est similis ratio.
Ad quartum dicendum quod non dicimus absolute quod solus Filius sit altissimus: sed quod solus sii aliissimus *cum Spiritu Sancio, in gloria Dei Patris*,

a) «m] î. - *naforrt* ABCDE.
r? *partem*, neque *unhrertafe*. ~ *partem* urque *wtucrultm* AChG, *particular** neque *uuivertaje* β., *particularem* neque *unirenaiem* OE, *partem* neque *materialem* neque *univrrialcm* cJ. a. *partem* neque *in tepralem* neque *totum universale* cJ. t.
jj *txpotitivai*. - *earpositirat vel expolitione*» AC» >Kcrptioun *vel expatitivai* B. *expuitiones et expotitira*» D. *expiuitfoaet* E.
Z) *et*. - Om. l'K - *e»t falta* om. FG.
Q *iulus*. - Om. codian c< *ab*.

ζ) *lumiur ii'vcateporeutjtice*. - *est n-mattp^rcmatica* IIDFrAC ct *ab*; *sumttvr* oay FG.
rp *aliqua*. - *alia*
b) *eri autem*, - *et est* BD. - i'm *excludit, exci»Jot* ooJke* et cd. j.
«) *talui*. - Om. FC.
X) *pie*. - Oro. nxluc».
λî *tota*. - *sola* P.
tiil Cum cnim. - *quaJ cum iojicct*.
t) *pars*. - *particulare* B.

mîtes limitatus est: non est cnim quaestio utrum possit addi dictio exdusiva termino personali, putn Patri, *absolute*; sed *respectu praedicati communis*, putn *pipere, intelligere, esse*, etc.
II. In corpore respondet quaesito quatuor conclusionibus. ct corollario. Posuit nutem ais (ali arte. Accepit primo

Distinctio est. Ly dupliciter, *categorcmaticc*, ct xic est falsa, quia ponit Patrem solitarium ; *xyncdtegorcm- fice*, ct tunc dupliciter. Vel excludit a *forma subirai*: ct sk sera ct impropria; vera quidem, auctoritate Augustini; impropria autem, quia non nisi cum implicito subintcllcto. Vel *a consortio praedicati*, ct hoc dupliciter: scilicet vel *masculine*, ct sic faba et propria; vel *neutraliter*, ct sic veni ct impropria. Et probantur ambae, quoad *proprie ct*

improprie, quia *solus* proprie respicit subicctum, magisque excludit *altum* quam *aliud*: quoad seritatem vero et fal- ritalem, quia Eilius, ct similiter Spiritus Sanctus, est alius a Patre , ct non aliud ; creatum enim oportet esso quod est aliud. Corollarium autem est, quod huiusmodi propositio* nes impropriae non sunt extendendae, sed pic expo- nendae.

QUAESTIO TRIGESIMASECUNDA
DE DIVINARUM PERSONARUM COGNITIONE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• IX. <0. u u.
iBtral

Consequenter inquirendum est de cognitione
divinarum Personarum ♦
Et Circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum per rationem naturalem possint
cognosci divinae Personae.

Secundo: utrum sint aliquae notiones divinis
Personis attribuendae.
Tertio: de numero notionum.
Quarto: utrum liceat diversimode circa notio-
nes opinari.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM TRINITAS DIVINARUM PERSONARUM POSSIT PER NATURALEM RATIONEM COGNOSCI

I *Seni.*. d:at. u», qu. i. an. 4; *Ik Verity* qu. I, an. 1): U Boet- Tn'''- qu. i. m. 4;
ad c*p. I, Irx n.

PRIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod
Trinitas divinarum Personarum possit
per naturalem rationem cognosci. Phi-
losophi enim non devenerunt in Dei
cognitionem nisi per rationem naturalem
niantur autem it philosophis multa dictu
nitate Personarum. Dicit enim Aristoteles, in I
Λ* *Caelo et Mundo* *: *Per hunc numerum*, sci-
licet ternarium, *adhibuimus nos ipsos magnificare*
Deum imum, eminentem proprietatibus earum quae
sunt creata. – Augustinus etiam dicit. VII *Coufes**:
Ibi legi, scilicet in libris Platoniorum, *non qui-*
dem his verbis, sed hoc idem omnino, multis et
multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio
erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus
erat Verbum, et huiusmodi quae ibi sequuntur:
in quibus verbis distinctio divinarum Personarum
traditur. – Dicitur etiam in Glossa ' *Pom.* i, et
Exod. vm * quod magi Pharaoms defecerunt in
tertio signo, idest in notitia tertiae Personae, scihcet
Spiritus Sancti: et sic ad minus duas cognove-
runt. – Trismegistus etiam dixit: *Monas genuit*
monadem, et in se suum reflexit ardorem: per
quod videtur generatio Eilii, et Spiritus Sancti
processio intimari. Cognitio ergo divinarum Per-
sonarum potest per rationem naturalem haberi.

• Op. I. ruo. 3
01 it», Icet. ■.
• VU1 Aterr. ai
ta: tocuu.

• C*p. n.

•psrejcJ. Ju-
l«, iv.

bb.1. ap. »).

• Scotia, cf.cX
VL

2. Praeterea, Ricardus de Sancto Victore dicit,
in libro *de Irin.* : *Credo sine dubio quod ad*
quamcumque explanationem veritatis, non modo
probabilia, imo etiam necessaria argumenta non
desint. Unde etiam ad probandum Trinitatem
Personarum, aliqui induxerunt rationem ex in-
finitate bonitatis divinae, quae scipsum infinite
communicat in processione divinarum Persona-
rum. Quidam vero per hoc, quod *nullius boni*
sine consortio * *potest esse iucunda possessio* ♦

Augustinus veru · procedit ad manifestandum
Trinitatem Personarum, ex processione verbi el
umoris m mente nostra: quam viam supra♦sc-
culi sumus. Ergo per ralionem naturalem potest
cognosci Trinitas Personarum.

de3TnPraeterea, superfluum videtur homini tra-
dere quod humana ratione cognosci non potest.
Sed non est dicendum quod traditio divina de
cognitione Trinitatis sit superflua. Ergo Trinilas
Personarum ratione humana cognosci potest.

Su> contra est quod Hilarius dicit, in libro II
de Irin. ♦ *Non putet homo sua intelligcntia ge-*
neralionis sacramentum posse consequi L Ambro-
sius etiam dicit : *Impossibile est generationis*
scire secretum, mens dejicit, vox silet. Sed per
originem generationis et processionis distinguitur
trinitas in personis · divinis, ut ex supra * dictis
patet. Cum ergo illud homo non possit scire et
intelligentia consequi, ad quod ratio necessaria
haberi non potest , sequitur quod Trinitas Per-
sonarum per rationem cognosci non possit.

Respondeo dicf.ndum quod impossibile est per
rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis di-
vinarum Personarum pervenire. Ostensum est
enim supra · quod homo per rationem natura-
lem in cognitionem Dei pervenire non potest
nisi ' ex creaturis. Creaturae autem ducunt in
Dei cognitionem, sicut elfcctus in causam. Hoc
igitur solum ratione naturali de Deo cognosci
potest, quod competere ei necesse est secundum
quod est omnium entium principium : et hoc fun-
damento usi sumus supra* in consideratione Dei.
Virtus autem creativa * Dei est communis toti
Trinitati: unde pertinet ad unitatem essentiae,
non ad distinctionem personarum. Per rationem
igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea quae

u».

·*«». >

4

∧ <B·4Λ4·

a. *Dicitur etiam* H G/ona. – *Dicit etiam (rum* ABFGpC) *Glenta*
COdkM.
genuit. – gignit codice» et α é. – Pro *rejlcxit, repectit coAxct,*
fcctil cd. a; pro *ardorem, amarem* C.
γ) *cwtlario. – tocio rcl contortio* II.

Xj *cvwjui, – te comitii* CDEF«A.
i) *ptrnnii.* – Om. ABGDEG.
ζ) «oh ;>u3«r... r om *palat. – pauit* pola/ ACDE.
») «ii/. – Om. RD.
·.) *crcativa. – cauiatira* BCDEF.

pertinent ad unitatem essentiae, non autem ea quae pertinent ad distinctionem Personarum.

Qui autem probare nititur Trinitatem Personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem, quantum ad dignitatem ipsius fidei, quae est ut sit de rebus invisibilibus, quae rationem humanam excedunt. Unde Apostolus dicit, *ad Ilcb.* xi *, quod fides est de *non apparentibus*. [Et Apostolus dicit. I *Cor.* n ♦. *Sapientiant loquimur inter perfectos, sapientiam vero non huius saeculi, neque principum huius saeculi; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est* .] – Secundo, quantum ad utilitatem trahendi alios * ad fidem. Cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium: credunt enim quod huiusmodi rationibus innitatur, et propter eas credamus.

* Quae igitur I fidei sunt, non sunt lentanda probare nisi per auctoritates, his qui auctoritates suscipiunt. Apud alios vero, sufficit detendere non esse impossibile quod praedicat fides. Unde Dionysius dicit, n cap. *de Div. Nom.* .-; *Si aliquis esi qui totaliter eloquiis resistit, longe erit a nostra philosophia; si autem ad veritatem eloquiorum, scilicet sacrorum, respicit, hoc et nos canone utimur.*

An primū ergo dicendum quod philosophi non cognoverint mysterium Trinitatis * divinarum Personarum per propria, quae sunt paternitas, filiatio et processio; secundum illud Apostoli, I *ad Cor.* n *: *Loquimur Dei sapientiam, quam nemo principium huius saeculi cognovit*, idest *philosophorum*. secundum Glossam *. Cognoverint tamen quaedam essentialia attributa quae appropriantur personis, sicut potentia * Patri, sapientia Filio, bonitas Spiritui Sancto, ut infra * patebit. – Quod ergo Aristoteles dicit, *per hunc jiumernm adhibuimus nos ipsos* etc., non est sic intelligent dum, quod ipse poneret ternarium numerum in divinis: sed vult dicere quod antiqui utebantur ternario numero in sacrificiis et orationibus, propter quandum ternarii numeri perfectionem. – In libris ζ etiam Platoniorum invenitur *In principio erat verbum*, non secundum quod verbum significat personam genitam in divinis: sed secundum quod per . verbum intelligitur ratio idealis, per quam Deus omnia condidit, quae Filio appropriatur. – Et licet appropriate tribus Personis cognoscerent, dicuntur tamen in tertio signo defecisse. idest in cognitione tertiae Personae, quia a bonitate, quae Spiritui Sancto appropriatur, deviauerunt. dum cognoscentes Deum, *non sicut Deum glorificanerunt.* ut dicitur *Rom.* i *. Vel, quia ponebant Platonici unum primum ens. quod

etiam " dicebant esse patrem totius universitatis rerum, consequenter ponebant aliam substantiam sub eo quam vocabant *mentem* vel *paternum intellectum*, in qua erant rationes omnium rerum, sicut Macrobius recitat *super Somnium Scipionis* *: non autem ponebant aliquam substantiam tertium separatam, quae videretur Spiritui Sancto respondere. Sic autem nos non ponimus Patrem et Filium. secundum substantiam differentes: sed hoc * luit error Origenis * et Arii, sequentium in hoc Platonicos. – Quod vero Trismegistus dixit, *monas monadem genuit. et in se suum reflexit* T ardo-rem . non est referendum ad generationem Filii vel processionem Spiritus Sancti, sed ad productionem mundi: nam unus Deus produxit unum mundum propter sui ipsius amorem.

An secundū dicendum quod ad aliquam rem dupliciter inducitur ratio. Uno modo, ad probandum sufficienter aliquam radicem: sicut in scicntio naturali inducitur ratio sufficiens ad probandum quod motus caeli semper sit uniformis velocitatis. Alio modo inducitur ratio, non quae sufficienter probet radicem, sed quae radici iam positae ostendat congruere^consequentes effectus: deūt in astrologia ponitur ratio exceniricorum et epievi lorum ex hoc quod, hac positione facta, possunt salvari apparentia sensibilia circa motus caelestes: non tamen ratio haec est sufficienter probans, quia etiam forte alia positione facta salvari possent. Primo ergo modo potest induci ratio ad probandum Deum esse unum, et similia. Sed secundo modo se habet ratio quae inducitur ad manifestationem Trinitatis: quia r scilicet. Trinitate posita, congruunt huiusmodi rationes; non tamen ita quod per has rationes sufficienter probetur Trinitas Personarum. – Et hoc patet per singula. Bonitas enim infinita Dei manifestatur etiam in productione creaturarum *: quia infinitae virtutis est ex nihilo producere. Xon enim oportet, si infinita bonitate se communicat, quod aliquid infinitum a Deo procedat: sed secundum modum suum recipiat . divinam bonitatem. – Similiter etiam quod dicitur, quod *sine consortio non potest esse ineunda possessio alicuius boni*, locum habet quando in una persona non invenitur pertecta bonitas; unde indiget, ad plenam iucunditatis bonitatem , bono alicuius alterius consociati sibi. – Similitudo autem * intellectus nostri non sufficienter probat aliquid de Deo, propter hoc quod intellectus non univoce invenitur in Deo et in nobis. – Et inde est quod Augustinus, *super Ioan.* *, dicit quod per fidem venit ad cognitionem, et non e converso.

An tertium dicendum quod cognitio divinarum Personarum luit necessaria nobis dupliciter. Uno

i) *et AprutiJu/— abteemdita m.* – Om. codice*.
m) *alita.* – *ahquoi* codice*, cd. *a.*
a) *Quae igitur.* – *igitur quae* codicca. – Pro *probare, probari* B.
μ) *myterium Tnnlatif.* – *Trinitatem* ceditin *a*; *Triailatu* atrut-
iunx codlco». *potentia.* – *appropriatur* addunt coduex.
libri/. – *libro* PE, U. WQab.
q) *per.* – Om. ABCDE. – Po m (*dcalti* codioc. «Llunt
a) *diam.* – Otn. AGDEIGpII.

p) ro. – c j Cndioc». – *pateraum, primum* FG.
e) Itac. – *hic* DF, om. PB et cd. E. – Pπ-1 *aequntiam* PFaF ora.
in *hoc.*
t) *reflexit.* – *ntfledit* ABCDE
λ) *quae.* – *quae n.nt* ABCDE-
f1 *quia.* – *quiu* ACDfptl. *qua* E.
1) *creaturarum.* – *creaturae* Pa>. ~ Ante *producere* B U é et *aliquid.*
4) *recipiat.* – *recipiet* BCDEFG.
t») *autem.* – *diam*

modo, ad recte sentiendum de creatione rerum. Per hoc enim quod dicimus Deum omnia fecisse Verbo suo, excluditur error ponentium Deum produxisse res ex necessitate naturae. Per hoc autem quod ponimus in eo processionem amoris, ostenditur quod Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, neque propter aliquam aliam causam extrinsecam; sed propter amorem suae bonitatis. Unde et Moyses, postquam dixe-

rat *In principio creavit Deus caelum et terram*, subdit: *Dixit M Deus, Fiat lux*, ad manifestationem divini Verbi; et postea dixit *Vidit Deus lucem, quod esset bona*, ad ostendendum approbationem divini amoris; et similiter in aliis operibus. – Alio modo, et principalius, ad recte sentiendum de salute generis humani, quae perficitur per Filium incarnatum, et per donum M Spiritus Sancti.

»«) – Om. codkt*.
r?) *Dixit*. – *Ei dixit* EGa.

γγ† a^/TvKi/ionrfn. – jtrÖM/ItMcia PL
54) *donum*. – Jmj 404re*.

Commentaria Cardinalis Caioiani

iti i < s satis patet. – In corpore tria fecit. *Primo*, respondet quaesito unica conclusione negativa, scilicet: Impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis» divinarum Personarum pervenire. – Et probatur sic. Homo per rationem naturalem cognoscit Deum tantum ex creaturis: ergo cognoscit ipsum secundum id tantum, quod est principium entium: ergo secundum id tantum quod peninet ad unitatem essentiae: ergo non cognoscit ea quae pertinent ad distinctionem Personarum. Primi consequentia probatur: quia creaturae ducunt tantum in Dei cognitionem sicut effectus in causam. Secunda vero

quia \irni» creative communis cit loti Trinitati. Et omnia autem manifesta.

Seatudo, declarat quod etiam rationes naturae» ad Trinitatem Personarum, nocet dupliciter, primo, ratione dignitatis fidei; accundo, utilitatis hominum. Quae dare habentur in littera.

Tertio, in finem quomodo ea quae sunt fidei tractanda sunt, tam cum fidelibus quam cum infidelibus, ostendit Auctoritate Dionysii Quoniam ex supra dictis in quacumque prima, clara sunt.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SINT PONENDAE NOTIONES IN DIVINIS

I *Sent.*, dix. xiiij, «rt. 3.

secundum sic proceditur. Videtur quod secundum ponendas notiones in divinis. Dicit enim Dionysius, in i cap. *de Divinis nominibus*, quod *non est audendum dicere aliquid de Deo, praeter ea quae nobis ex sacris eloquiis sunt expressa*. Sed de notionibus nulla fit mentio in eloquiis sacrae Scripturae. Ergo non sunt ponendae notiones in divinis.

2, Praeterea, quidquid ponitur in divinis, aut pertinet ad unitatem essentiae, aut ad trinitatem personarum. Sed notiones non pertinent ad unitatem essentiae, nec ad trinitatem personarum. De notionibus enim neque praedicantur ea quae sunt essentiae; non enim dicimus quod *paternitas sit sapiens* vel *creet*: neque etiam ea quae sunt personae; non enim dicimus quod *paternitas generet* et *filiatio generetur*. Ergo non sunt ponendae notiones in divinis.

3. Praeterea, in simplicibus non sunt ponenda aliqua abstracta, quae sint principia cognoscendi: quia cognoscuntur seipsis. Sed divinae personae sunt simplicissimae. Ergo non sunt ponendae in divinis personis notiones.

Sed contra est quod dicit Ioannes Damascenus: *Differentiam hypostaseon*, idest personarum. *in tribus proprietatibus*, idest *paternitate et filiali et processional!*, *recognoscimus*. Sunt ergo ponendae proprietates et notiones in divinis.

Respondetur dicendum quod Praepositivus. Attendens simplicitatem personarum, dixit non esse ponendas proprietates et notiones in divinis: et sicubi inveniantur, exponit abstractum pro concreto: sicut enim consuevimus dicere, *Rogo benignitatem tuam*, idest *te benignum*, ita eum dicitur in divinis *paternitas*, intelligitur *Deus Pater*.

Sed, sicut ostensum est supra, divinae simplicitati non praeiudicat quod in divinis utamur nominibus concretis et abstractis. Quia secundum quod intelligimus, sic nominamus. Intellectus autem noster non potest pertingere ad ipsam simplicitatem divinam, secundum quod in se est consideranda: et ideo secundum modum suum divina apprehendit; et nominat, idest secundum quod invenitur in rebus sensibilibus, a quibus cognitionem accipit. In quibus, ad significandum simplices formas, nominibus abstractis utimur: ad significandum vero res subsistentes, utimur nominibus concretis. Unde et divina, sicut supra dictum est, ratione simplicitatis, per nomina abstracta significamus: ratione vero subsistentiae et complementi, per nomina concreta.

Oportet autem non solum nomina essentialia in abstracto et in concreto significare, ut cum dicimus *deitatem* vel *Deum*, vel *sapientiam* et *sapientem*; sed etiam personalia, ut dicamus *paternitatem* vel *Patrem*. Ad quod duo praecipue nos

α *iacrit*. – ixnctii codket c: a b. – Pro /aerae anu Scripturae, ianctac ABCDEFdL
f.) *etiam*» – O>n. coJkca.
γ) <juac copnoteuntur iciptir. – quae copnoicuntur in icipiit ABC, quae copnotuntur etiam tripui D, quae copnaicuntur α ielpiii E.

4) m *tribut prvpnotatūuf*. – v» *tribui pertonb pnprictJtibui* AC, in *tribui* II. – Mox pro *ct proccuiuxti*, *ct prveriibili* ABCE. *ct pr&gvtuibW* FG.
<) i/mw. – Om. ABD.
c) *apprehendit*, – *et apprehendit* ABCDII

cogunt. Primo quidem, haereticorum instantia. Cum enim confiteamur Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse unum Deum et tres Personas, quaerentibus *q̄ttu sunt unus Deus*, et *quo sunt tres personae* sicut respondetur quod sunt essentia vel deitate unum, ita oportuit esse aliqua nomina abstracta, quibus responderi possit personas distingui. Et huiusmodi sunt proprietates vel notiones in abstracto significatae, ut paternitas et filiatio. Et ideo essentia significatur in divinis ut *quid*, persona vero ut *quis*, proprietas autem ut *qua*.

Secundo, quia una persona invenitur in divinis referri ad duas personas, scilicet persona Patris ad personam Filii et personam Spiritus Sancti. Non autem una relatione: quia sic sequeretur quod etiam Filius et Spiritus Sanctus una et eadem relatione referrentur ad Patrem; et sic, cum sola relatio in divinis multiplicet trinitatem, sequeretur quod Filius et Spiritus Sanctus non essent duae personae. Neque potest dici, ut Praepositivus dicebat, quod sicut Deus uno modo se habet ad creaturas, cum tamen creaturae diversimode se habeant ad ipsum, sic Pater una relatione refertur ad Filium et ad Spiritum Sanctum, cum tamen illi duo duabus relationibus referantur ad Patrem. Quia cum ratio specifica relativi consistat in hoc quod ad aliud se habet, necesse est dicere quod duae relationes non sunt diversae secundum speciem, si ex opposito una relatio eis correspondent: oportet enim aliam speciem relationis esse domini et patris, secundum diversitatem filiationis et servitutis. Omnes autem creaturae sub una specie relationis referuntur ad Deum, ut sunt creaturae ipsius: Filius autem et Spiritus Sanctus non secundum relationes unius rationis referuntur ad Patrem: unde non est simile. Et iterum, in Deo non requiritur relatio

realis ad creaturam, ut supra dictum est: relationes autem rationis in Deo multiplicare non est inconveniens. Sed in Patre oportet esse relationem realem qua refertur ad Filium et Spiritum Sanctum: unde secundum duas relationes Filii et Spiritus Sancti quibus referuntur ad Patrem, oportet intelligi duas relationes in Patre, quibus referatur ad Filium et Spiritum Sanctum. Unde, cum non sit nisi una Patris persona, necesse fuit seorsum significari relationes in abstracto, quae dicuntur *proprietates* et *notiones*.

Primum ergo dicendum quod, licet de notionibus non fiat mentio in sacra Scriptura, fit tamen mentio de Personis, in quibus intelliguntur notiones, sicut abstractum in concreto.

Ad secundum dicendum quod notiones significantur in divinis, non ut res, sed ut rationes quaedam quibus cognoscuntur Personae: licet ipsae notiones vel relationes realiter sint in Deo, ut supra dictum est. Et ideo ea quae habent ordinem aliquem ad actum aliquem essentialem vel personalem, non possunt dici de notionibus: quia hoc repugnat modo significandi ipsarum. Unde non possumus dicere quod *paternitas generet* vel *creet sit sapiens* vel *intelligens*. Essentialia vero quae non habent ordinem ad aliquem actum, sed removen t conditiones creaturae a Deo, possunt praedicari de notionibus: possumus enim dicere quod *paternitas est aeterna* vel *immensa*, vel quodeumque huiusmodi. Et similiter, propter identitatem rei, possunt substantiva personalia et essentialia praedicari de notionibus: possumus enim dicere quod *paternitas est Deus*, et *paternitas est Pater*,

An tertium dicendum quod, licet personae simplices, tamen absque praeiudicio simplicitatis possunt propriae rationes personarum in abstracto significari, ut dictum est.

¶ *personae*. – Orc. Pal.
o) *significatae* – *significantes* PFafr.
i) *etiam*. – Om. codicci et ed. *a*; item sequent *autem*.
n) *etiam*, – Om. BD.
λ) *Neque*. – *Neque tamen* P.
?) *repugnat*. – *repugnaret* ACDEFah – Post *ipsarum* D adJtt c *et non significatur per ordinem ad aliquem actum. sed iudum ut ratio quaedam qua cognoscitur persona; actio autem debetur rei; relatio vero significatur ut ratio notificans personam, non autem ut re*; et ideo de modo significandi non dicit ordinem ad actum.

v/ *generet* iv/ *erunt*. – *generet creet* \ACEF. *generet et creet* ODG. – Priv> *iit* v/iox1 *tel* *intelligent, sit sapient rei intellectu*» p\ . *et (eic*t >6) qued iit sapient rei intellige**» B. *tit (rd quod sit* 1F *sariens rei intellectu* F. *sicut lapientia vel intellectu*» PE
ξ1 j /*i*quem. – Om. coJi.-c*.
o) *aeterna rei imment**. – *artem** *immensa* ACDEFGpB. *aeterna innra* ed. a.
n) *paternitas est Pater*. – *et DeiUu est Pater* PABCEFGpD. *ft deitas et Pater* edJ. 4 h.
O prrxjaar. – *iptae pvnanat* >.

Commentaria Cardinali*# Caietani

In titulo, adverte duo. Quoniam quaestio est de quaestione *Ia est*, un oclilcct sint notiones in divinis, primo, *quid nominis* ipsius notionis. *Natio* namque in communi, notiiicationcm acu manifestationem importat, proprie loquendo, passive seu fomialiter, sicut lectio et auditio et similia. Ad divina autem applicata, sumitur pro *proprietate unius vel duarum personarum*. Et videtur quod beatus Augustinus primo introduxerit in hanc materiam *notionis* vocabulum, dum V *dc Trinit.t* cap. vj. ait quod *alia est notia qua intelligitur ingenuis, et aha qua genitor*.

Secundo, od perfectionem doctrinae scito, quod notio, ut sumitur a theologis, in littera sequenti* articuli definitur sic: Notio *est propria ratio cognoscendi divinam personam*. Ubi nota quod ly *ratio aignosecndi* Insinuat quod sil *formale principium* cognoscendi. Et ex hoc sequitur, stricte loquendo, quod significetur in abstracto. Sicut enim foi*

male principium essendi oportet este formam, ita formale principium cognoscendi, ut sic, oportet concipi ac significari ut formam: hoc mucin est ut *quo* aliquid est; hoc autem importat abstractum. Et propterca in praesenti articuli» disputatio cum Praepositivo circa abstractum et concretum venatur: non enim est hic quaestio de rvbus absolute, aed *ut rigni/icaüt ac innotescentibus per nomina*. – Ly veru *propria* insinuat quod significat aliquid speciale: aliter non esset propria cognoscendi ratio. Et propter hoc. ut dicetur -. *esse ab alio* non est notio, – Ly vero *divinam personam* insinuat tria. Primo, quod significat aliquid pcililnens ad originem: quia ordine originis distinguuntur divinae personae. Secundo, quod illud pertineat sd digniuuem non cxscntialcin. sed persOQ^cm: qui.» *persona* dignitatis numen csl Tertio, quod sii unius in eo quod unam idest. quod «t significet aliquid conveniens pluribus.

ut de spiratione petet, conveniat illis inquantum unum. – Et de patet titulus.

II. In corpore duo principaliter facit: primo, ponit opinionem Praepositivi; secundo, confutando ilfem, respondet quaesito .

III. Quoad *primum*, tria Praepositivus dicit scilicet opinionem, quod scilicet non sunt ponendae proprietate* in abstracto, seu notiones, in divinis; ct radicem opinioni-, icilicct propter simplicitatem personarum divinarum; ct expositionem sacrorum eloquiiorum, quoad hoc scilicet, quod abstractum exponendum est per concretum.

IV. Quoad *secundum* ., duo ex appetito fiunt: primo, destruitur radix opinionis praedictae; secundo, probatur oppositu opinio ♦.

Primum tit sic. Secundum quod intolligimus, sic nominamus; ergo nominamus divina modo non suo. sed sensibilium: ergo nominamus ea, ratione simplicitatis, nominibus abstracti-; ratione vero subsistentiae, nominibus concretis: ergo non praciudicat divinae simplicitati, uti in divinis abstractis et concretis.

Prima consequentia probatur: quia intellectus noster non pertingit ad cognoscendum Deum secundum quod in te est. sed cognoscit eum more sensibilium. – Secunda vero probatur quia in sensibilibus obstracti nomen cx timpticitate, concreti vero cx complemento standi . sumptum eat. – Reliqua per se patent.

V. Conti.i hanc rationem Aureolus, apud Capreolum, in xxix distinctione Primi ., arguit, volens probare quod notio in divinis distinguitur ab eo cuius est notio, puta paternitas a Patre, non solum cx modo intclligendi α sensibilibus orto, ut littera dicit. sed etiam ex parte rei. El arguit sic. Ubicumque abstractum differt n concreto solo modo significandi, quidquid rcalc dicitur dc uno, dicitur dc reliquo, ut patet dc deitate ct Deo: sed paternitas cl Pater non sic «c habent, quoniam paternitas se tota distinguitur « Filio. non autem Pater: ergo.

VI Ad hoc breviter dicitur, quod distinctionem inter abstractum ct concretum in divinis cx divine re oriri, potest dupliciter intclligi. Uno modo, quod in Deo est aliquid unde vérifiant abstractum et concretum: ct hoc proculdubio est verum, quoniam simplicitate abstractum. subsistentia concretum fundat. Alio modo, quod in divinis ut aliqua distinctio cx qua oritur distinctio inter abstractum cl concretum: cl hoc est chimacriuum. Unde ad rationem in oppositum, neganda est maior. F.iusquc probatio falsa est: quoniam *generare* praedicatur dc Deo, non autem de deitate, ad veritatem namque locutionum, exigitur quoti praedicatum conveniat rei tignificatae per sublectum *sub illo modo quo significatur*; ut patet Extra *de Trinitate et Fide Catholica* .

VII. *Secundo* ., proponit oppositam opinionem. Et est conclusio responsivu quaesito affirmative: Oportet in divinis significari in abstracto et concreto non solum nomina essentialia, sed etiam personalia, scilicet *paternitatem* ct *Patrem*, etc. – Et probatur concludo duabu» rationibus' quarum prima extendit sc ad essentialia ct personalia; secunda autem ad personalia tantum .

Est ergo *prima ratio*, ut haeticorum instantiae habeamus propria responsive. Et formatur sic ratio. A confitentibus Patrem ct Filium et Spiritum Sanctum esse unum Deum ct tres Personas, oportet responderi interrogantibus *quo* sunt unus Deus, et *quo* vel *quibus* sunt tres Personae: ergo oportet dicere quod *deitate* sunt unum, *proprietatibus* autem, scilicet paternitate, filiatione, ere., sunt plure»: sic enim, et non aliter, tribus interrogativis, scilicet *quid*, *quis* ct *quo*, reddimus tria propria revponsiva.

VIII. Contra hanc rationem Gregorius de Arimino, in xxtx distinctione Primi ., instat, intendens eam solvere, dicem quod propter haeticorum instantiam non oportet proprietates has distinguere. Quia Augustinus docuit respondere, in sermone *de Fide et Symbola* .: *Credimus Trinitatem personis distinctam, substantia unitam*. Et Hieroni mills, in *Expositione Fidei Catholicae*: ** Substantia unum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur*. Ergo absque proprietatibus habemus respotuivum quo aunt unum, ct quo plutus.

Sun»AK Tiiwi. X). fncutAt T. I.

IX. Ad hoc tripliciter dicitur. Primo, quod Gregorius male immiscete videtur hanc litterae huius rationem tractui dc rebus absoluto, quem videtur ipse ibidem intendere. Ut enim putet cx titulo totius quoestiunis, hic tractatur dc *cognitione* divinarum Perionarum, ct non dc esse earundem. – Secundo dicitur, quod male ponderavit verba litterae. dicentis quod oportet habere respomhum nd ininterrogativum *quo*, non respectu huius termini qui est *Trinitas*, sed respectu etUm huius termini *pemma*; quod constat cx neutro illarum auctoritatum lubcri. – Tertio, quod littera, iuxta morem tuum. loquitur formalitcr: ct consistit vis cius in hoc, quod Interrogativo *quo* oponcl rcJdi rcspoHMvum quod cx proprio modo significandi significat ut *quo*: alioquin non quiescet initantia quaerentium. Constat nutem quod *persona* non significat ut *quo*, cum sit concretum nomen. Opartet igitur, ut habeamus proprium rcvpontivum *quo*, non respectu huius aut illius termini, sed simpliciter respectu concretorum, divinorum, proprietate in abstracto admittere in divinis. Et hoc directe intendit litrcru.

X. *Secunda vero ratio** primo ponitur; deinde a Prae-positivo solvitur*; tertio, excluditur solutin dupltcilcf .

Fit ergo secunda ratio. Persona Patri» una refertur ad duas personas, «cilicct Filii ct Spiritus Sancti, non una relatione: ergo oportet in Patre distinguere notiones. -Antecedens quoad secundam partem probatur, ducendo ad Impossibile, de. Si Pater una relatione respiceret Filium et Spiritum Sanctum. Filius ct Spiritus Sanctus una quoque relatione respicerent Patrem: et si sic. ergo Filius ct Spiritu* S.mctus non escent duae p<r>nnse- El probatur haec ultima sequela . quia sola relatio multiplicat trinitatem.

XI. Praepositivus autem, secundam partem antecedentis negans, consequentiam'quoque primam ducentem ad impossibile negabat, Atfcrebatquc initantiam cx eo quod Deus unicii relatione »c habet ad creatur», et tamen creaturae pluribus relationibus referuntur ad ipsum: deque proportionalonaUter censebat de Filio ct Spiritu Sancio ad Patrem.

XII Contra hanc nutem respansionem dupliciter in littera arguitur. Primo sic. Ratio specifica relativi consistit in hoc quod est ad aliud sc habere: ergo uni relationi secundum 'pedem, non possunt ex opposito correspondere duae diversae secundum speciem: ergo relationibus Filii ct Spiritu» Sancti non potest respondere una relatio Patri», quamvis omnibus relationibus creaturarum possit respondere una relatio cx pane Dei. – Prima consequentia declaratur in patre ct domino, respectu filii ct veni. Secunda nutem: quia relationes Spiritus Sancti et Filii sunt diversarum rationum; creaturarum autem ad Deum, unias tunt rationi*.

Secundo peccat instantia, quia sermo praesens en dc relationibus *cahbus ulnnquc*. Relatio autem Dei ad creaturam non est realis: et propterca non oportet quod tit una . nullum enim inconveniens eM multiplicare relatione» rationis m Deo.

XIII. Circa antecedens assumptum, scilicet, *ratio specifica relativi consistit in este ad aliud* *, advene quod non intendit per hoc, quod ratio specifica relativi sumatur ex correlativo ad quod est (quem tamen vernum superficie» deductionis prae te fert); quasi urgere velit quod, quia «pede» relativi sumitur cx termino, impossibile est relationi unius speciei correspondere termino diversarum «pecicrum. Hoc enim est falsum, quoniam, apud ipsum ., cf causa sen fundamento consurgit relationis »pedes. Sed inteudit quod specifica ratio relativi consistit in esse ad aliud *proportionale sibi*. Quemadmodum enim relativum in communi consistit in esic ad aliud in communi, ita relativi species consistit in ordine ad aliud secundum speciem: ac per hoc, unicum specie relativum consistit in esso ad aliud unicum specie correlativum. Sic enim per se descendit *ad aliquid* propriis differentiis tn «uas species.

XIV. Circa praedicta occurrit multiplex dubium. Dubitatur enim primo dc illa propositione: *Pater rejeriur ad Filium ct Spiritum Sanctum non una, lrd duabus relationibus* ", Aut enim est senius quod Ibi sunt relatione» duae secundum rem; et hoc est (alsissimum , quoniam spiratio ct pntemit» in Patre sunt una res numero. Aut

• (X *=@- π.

• Ct in.

• nlrjatUJ .

• An. », centra

• Ct ceto. X-

•CN «ni

TU;M. xJ
m4r, Ufcr op>sf»
MBMtitttto .»»-

• (< m l...
IW, Ml. j.

est sensus quod sunt duae secundum rationem · et hoc, licet sir verum, non est tamen ad propositum. Tum quin dc rebus in hac ratione est termo, quae cx natura relationum procedit. Tum quia cx praemistis praedictae rationis * manifeste sequitur, si est valida, quod diversis specie relationibus oportet diversas specie relationes correspondes: constat autem quod ad diversitatem specificam in rerum natura, non sufficit distinctio rationis.

XV. Dubium secundo est circa propositionem illam assumptam contra Praepositivum, scilicet: *uni relationisecundum speciem, non possunt correspondre? duae secundum speciem* “. Manifeste enim tenemus oppositum: quoniam uni filiationi Socratis respondent diversarum spccicrum relationes, scilicet paternius et matemitas parentum ipsius, ut in Tertio Pane, qu. xxxv, an. 5 ·, expresse habetur.

XVI. Ad primum dubium · dicendum est, quod hic sunt duo: scilicet pluralitas relationis, et *modus pluralitatis*. Dc pluralitate quidem asserit littera partem affirmativam, volens quod paternius et spiratio sunt duae relationes reales, quia distinguuntur differentiis relationis. Dc modo autem quo sunt duae, superius · negata fuit distinctio realis: quia non opponuntur ad invicem relative, et sic non sunt duae rcalitcr, quia non distinguuntur differentiis rci.

Affirmare vero quod sunt dune formalitcr secundum rationem tantum, non quietat multorum intellectum: quia eoe duo secundum rationem, non est esse duo, sed intclligi duo; sicut esse quantum secundum rationem, non est cue quantum, sed intclligi quantum. Unde, cum nulla sit actualis distinctio praeter rcalcm aut rationis, restat quod sint duae *virtualiter*: idest, *perinde se habent ac si essent duae*. – Et hoc consonat excellentiae divinae rci, et est in rerum natura absque omni opere intellectus, sufficitque proposito, reliqui «que difficultatibus solvendis. Nam specifica diversitas duarum relationum infert specificam diversitatem relationum sibi corrspondentium, *formaliter vel virtualiter*: idest, quod illae relationes correspondent» habeant specificam distinctionem in rerum natura actualitcr, vel perinde sc habeant ac si haberent illam distinctionem actualitcr. Et ric, quoniam persona Patris habet relationes duas, aie qund unaquaeque vndicat sibi propria, ac si essent seorsum actualitcr duae in re; ideo oportet duas relationes in abstracto, tanquam duas Patris notiones» ponere. Alioquin responderi non posset quaerenti, *qun Pater*, et *quo Spirator*: cum constet Patrem ad Filium, Spiratorem vero od Spiritum Sanctum esse. – Vcrutitamcn proposito sufficere videtur affirmare quod distinguuntur *formaliter*: quoniam tractatus iste non est de rebus absolute. sed ut intellectis et significatis, ut patet cx littera ·.

XVII. Ad secundum vero dubium · dicitur quod, cum radix propositionis s. Thomae sit illa propositio Aristotelis, V *Metaphys.*, cap. de *Ad aliquid* ·, scilicet, *nullum relativum dicitur bis*, propter eandem rationem ·, quia *ad aliquid* hoc ipsum quod est, »ui primo termini est, quem patet esse unum; iuxta limitationem illius fundamenti, limitanda sunt consequentia. Relativum igitur *non dici bis*, potest dupliciter intclligi. Primo, *non dicitur bis*, idest ad duo correlative solo numero distincti. Et sic credimus hoc esse falsum: quia Socrates albus eadem similitudine similis c»t omnibus albis. – Secundo, *non dicitur bis*, idest ad duo conclativa diversarum rationum. Et ric potest intclligi dupliciter: scilicet, vel diversarum rationum *partialium*: et sic etiam non est verum, ut cx illo articulo Tertiae Parti»

patet. Vel *non partialium*: et sic c»x verum. Unde nounter %. Thomas ibidem, in ultimo argumento, cx hoc eodem fundamento non infert, *erpo impossibile est unum relativum dici ad duo*: sed, *erpo impossibile est quod una relatio terminetur ad extrema omnino diversa*, per ly *omnino* non partialia innuens. – Voco autem relativa *partialia*, in proposito, illa quorum fundamenta partialiter concurrunt od unum numero ctfectum, ut patet dc patre et matre respectu filii.

Consona autem veritati glossa haec ostenditur cx eo quod, proprie loquendo, relativum non dicitur bis, quando plura cx eadem parte respicit, quasi partes adaequati extremi: sed quando unum cx una, et alterum cx altera parte respiceret, bis diceretur; ut specie» ad genus et ad individuum, et scientia diceretur ad scibile et scientem, etc.

S. Thomas ergo hic, contra Praepositivum, intendit impossibile esse quod una relatio secundum speciem, habeat extrema diversarum rationum non partialium. Processio namque et filiatio non habent partialia fundamenta, sed diversarum omnino rationum secundum sc perfectarum: quoniam 1 dius perfecte terminat processum intellectu», et similiter Spiritus Sanctu» perfectu» est terminus processioni» voluntatis. In Tertia nutem Parte, extrema diversarum rationum partialia reddidit filiationi, ut patet.

XVIII. In responsione ad iccundum, dubium occurrit, quid Ut significari *ut res*, et quid «ignifiari *ut ratio*. Si enim hoc idem est quod significari in concreto et in abstracto. littera contradicit sibi ·; quia *sapientia* abstractum nomen c»t, et tomen dc ea dicitur· quod *disponit omnia luaviter*, etc., non obstante .ibi tali modo significandi. Si autem intenditur differentia inter rem realem et rationis, manifeste falsum dicitur: quoniam paternitas rem rcalcm nignificat. sicut et sapientia.

XIX. Ad hoc dicitur quod, quia ly *ut* aliquam conditionem importat et conditio rci est existera vel subsistere (nulla siquidem rc·. ut res, est nisi rit; et similiter nulle re» ut res significatur, nisi ut ens seu existent significetur); ratio autem quia innotescendi gratia VI *Topicorum* · dicitur inventa, principiumque notitiae rit actu» et forma, ex IX *Metaphys.* *; conditio rationi» est, ut rit formalitcr notificativa, ce proportionalitcr ut significetur ut formale principium in cognoscendo: sic enim modus significandi corrsponde! conditioni rationis ut ratio est. Et quia haec exercent abstractum et concretum, ideo conceditur quod significari *ut res*, coincidit cum concreto, et *ut ratio*, cum abstracto.

Et ad abjectionem in oppositum dicitur quod, licet omnibus abstractis, cx modo significandi, commune sit non congruere operationibus; inter abstracta tomen est magna latitudo cx parte ipsius rationi» formalis significatae. Quorunlim enim ratio formalis secundum sc nullum habet ordinem ad opus, ut patet in relationibus: quorundam autem secundum sc habet ordinem ad opus, ut sapientia ud ordinare, iustitia ad reddere unicuique ius, etc. Illa abstracta quae cx rc formalitcr significata opus respiciunt, congruam propositionem admittunt, ut in littera dc sapientia et intellectu dicitur ·. Reliqua autem, ut paternitas et reliquae notiones, quia nec cx modo significandi, nec cx propria ratione formali, operis principii sunt, congruas enuntiationes habere non possunt circa operatione», ut in littera dicitur. Unde nulla est contradictio.

* er. etm. * ■ >II

• CL nunj. *41.

* A4 j.

* CL nara. iit ,

* Qu. isnu, an.

• CL aura, l

• CL BU91. Mt.

• H4. bl. IV, CML «v, a. I.

• (X nom. m.

• Λ v. τα,ίαν'.

» «■ a.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SINT QUINQUE NOTIONES

I *Scal.*, dirt. an., qu. », an. 3; dit πηπ, qu. i, art. i; *Ik Pot.*, qa. ti. vt. 9, ad si, 27; qu. x. m. 5. *d »>;
(*impend. Theol.*, cap. ivn *qq.

S D tertium sic PROCEDITUR. Videtur quod non sint quinque notiones. Propriae enim notiones personarum sunt relationes quibus distinguuntur. Sed relationes »Ca O^.^ in divinis non sunt nisi quatuor, * est. Ergo et notiones sunt tantum quatuor.

2. Praeterea, propter hoc quod in divinis est una essentia, dicitur Deus unus: propter hoc autem quod sunt tres personae, dicitur Deus trinus. Si ergo in divinis sunt quinque notiones, dicitur *quinus*; quod est inconveniens.

3. Praeterea, si, tribus personis existentibus in divinis, sunt quinque notiones, oportet quod in aliqua personarum sint aliquae notiones duae vel plures; sicut in persona Patris ponitur innascibilitas et paternitas et communis spiratio. Aut igitur istae tres notiones differunt re, aut non. Si differunt re, sequitur quod persona Patris sit composita ex pluribus rebus. Si autem differunt ratione tantum, sequitur quod una earum possit de alia praedicari, ut dicamus quod, sicut bonitas divina est eius sapientia propter indifferenciam rei, ita communis spiratio sit paternitas: quod non conceditur. Igitur non sunt quinque notiones.

Sed contra, videtur quod sint plures. Quia sicut Pater a nullo est, et secundum hoc accipitur notio quae dicitur innoscibilis, ita a Spiritu Sancto non est alia persona. Et secundum hoc oportebit accipere sextam notionem.

Praeterea, sicut Patri et Filio commune est quod ab eis procedat Spiritus Sanctus, ita commune est Filio et Spiritui Sancto quod procedant a Patre. Ergo, sicut una notio ponitur communis Patri et Filio, ita debet poni una notio communis Filio et Spiritui Sancto.

Respondeo dicendum quod notio dicitur id quod est propria ratio cognoscendi divinam personam. Divinae autem personae multiplicantur secundum originem. Ad originem autem pertinet *quo alius*, et *qui ab alto*: et secundum hos duos modos potest innotescere persona. Igitur persona Patris non potest innotescere per hoc quod sit ab alio, sed per hoc quod a nullo est: et sic ex hac parte eius notio est *innascibilitas*. Sed inquantum aliquis est ab eo, innotescit dupliciter. Quia inquantum Filius est ab eo, innotescit notione *patruitas*: inquantum autem Spiritus Sanctus est ab eo, innotescit notione *communis spirationis*. Filius autem potest innotescere per hoc quod est ab alio nascendo: et sic innotescit per *filiationem*. Et per hoc quod est alius ab eo,

scilicet Spiritus Sanctus: et per hoc innotescit eodem modo sicut et Pater, scilicet *communi spiratione*. Spiritus Sanctus autem innotescere potest per hoc quod est ab alio vel ab aliis: et sic innotescit per hoc quod est ab aliis *processione*. Non autem per hoc quod est ab eo: quia nulla divina persona procedit ab eo. – Sunt igitur quinque notiones in divinis: scilicet *mnascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio* et *processio*.

Harum autem tantum quatuor sunt relationes: nam innascibilitas non est relatio nisi per reductionem, ut infra dicitur. Quatuor autem tantum *proprietates* sunt: nam communis spiratio non est proprietas, quia convenit duabus personis. Tres autem sunt notiones *personales*, id est constituentes personas, scilicet paternitas, filiatio et processio: nam communis spiratio et innascibilitas dicuntur notiones *personarum*, non autem personales, ut infra magis patebit.

Ad primum ergo dicendum quod praeter quatuor relationes oportet ponere aliam notionem, ut dictum est.

Ad secundum dicendum quod essentia in divinis significatur ut res quaedam; et similiter personae significantur ut res quaedam; sed notiones significantur ut rationes notificantes personas. Et ideo, licet dicatur Deus unus propter unitatem essentiae, et unus propter trinitatem personarum; non tamen dicitur *quinus* propter quinque notiones.

Ad tertium dicendum quod, cum sola oppositio relativa faciat pluralitatem realem in divinis, plures proprietates unius personae, cum non opponantur ad invicem relative, non differunt realiter. Nec tamen de invicem praedicantur quin significantur ut diversae rationes personarum. Sicut etiam non dicimus quod attributum potentiae sit attributum scientiae, licet dicamus quod scientia sit potentia.

Ad quartum dicendum quod, cum persona imponet dignitatem, ut supra dictum est, non potest accipi notio aliqua Spiritus Sancti ex hoc quod nulla persona est ab ipso. Hoc enim non pertinet ad dignitatem ipsius; sicut perlinet ad auctoritatem Patris quod sit a nullo.

Ad quintum dicendum quod Filius et Spiritus Sanctus non conveniunt in uno speciali modo existendi a Patre; sicut Pater et Filius conveniunt in uno speciali modo producendi Spiritum Sanctum. Id autem quod est principium innotescendi, oportet esse aliquid speciale. Et ideo non est simile.

i) iff *dirinu*. – Om. Codex. – Pro *dicetur. dicitur* AHCDE.
non. – rufiore F.
y) con/rj. – *e contra* DEFGaA.
Z) – *divina pertona* HDEFG.?
r) *textam notionem*. – rex *nnlionet* P.
s) *lftitur pertona*. – *Pertona autem* A, AtramiJ *Igitur* ceten.

quia convenit. – cum cweulat CEFtiA, *quod conreniat* RD,
quod conreniat EX.
6i) *aliam*. – j/Qaam LID.
ij) *de invicem*. – *Je te inviem* RGxF.
oportet, – JTKF ACKFG, *dxitur* III).

Commentaria Cardinali* Caiotani

Tui r.ts intendit de numero quinario adaequate, ita quod neque plure* neque pauciore» sint notiones quam quinque.

II. In corpore duo facit; primo, respondet quaesito; secundo, ponit differentiam inter notione*, relationes, proprietate», ct notiones personales, quoad numerum .

III. Quoad *primum*, conclusio responsive quaesito affirmative est: Nationes sunt quinque, scilicet innasdbilita», paternitas, communi* spiratio, filiatio ct processio. – Et probatur sic. Notio est propria ratio cognoscendi divinam personam: ergo attenditur secundum originem*, ergo secundum hacc duo, tcilicct *a quo alius*, cl *qui ab alio*: ergo sunt quinque.

Antecedens est descriptio notioni» «uperius . exposita.– Prima consequentia probatur: quia divinae personae multiplicantur secundum originem. – Secunda autem: quia haec duo spectant ad originem. cl secundum ea innotescunt divinae personae. – Tertia veto muniestatur, singilhuim ad singula» applicando personas utnmiquoc modum originis. Et quoad personam quidem Patri*, cx illo modo *qui ab alio*, non positive, sed negative habetur *innasdbilitas*: cx illo vero, *a quo alius*, *paternitas* ct *spiratio*. Quoad personam vero Filii, cx ly* *qui ab alio* habetur *filiatio*: cx ly vtro *a quo alius*, habetur eadem *spiratio*. Quoad personum sero Spiritu» Sancti, cx ly *qui ab aho* habetur *processio*: cx ly vero *a quo alius*, nec positive* nec negative aliqua ponitur, propter rationem subiuoctam in responsione «d quartum.

(V. Quoad *secundum* ., determinatur ct numerus simul cum ipsi» rebus numerati» illorum quatuor, scilicet *nationis*, *relationis*, *proprietatis* ct *personalitatis*; ut formalitcr ponit locutio interpretari, nec unum confuse pro alio accipiatur. Et in littera tatis clare patent. – Si qua vero circa hacc sunt dubia, (*circaj* constitutivo, aut circa innascibilitalem, inferius proprii* loci» - patebunt.

V. Circa discussionem factam in littera. post responsione» nd argumente, occurrit dubium motum a Scato, in xxvm distinctione Primi, qu. i, argum. 3, cl hic intactum: quare scilicet non est ponenda «exta notio, scilicet *inspirabilitas*, communi* Patri ct Filio. Sicut enim Pater innotescit positive dupliciter, ct negative negatione utriusque origini», vel primae carum, ita Filius, cum sibi conveniat negatio unius earum, debet illa innotescere.

\ I. Ad hoc dubium nihil invenio a s.Thoma dictum in «pedali, respectu personae Filii. Inferius namque, qu. xxxm. art. 4*. et in I *Sent.*, dist. xxvin, qu. i, art. i '., solutionem buiim dubii dedit, inquantum tangit personam Patris, dicens quod innascibilila* importat negationem utrimque origini»; cx hoc enim manifeste patet quod in Patre non est opus inspirnibilitate. Sed praesens dubium est dc persona Filii. – Ea quoque quae dc suHicicntia notionum, xxvi distinctione Primi ♦ dicit, male ponent ad hoc applicari. Tum quia etiam inspirabiitas dicit aliquid speciale: est enim negatio in genere etc. Tum quia etiam innascibilitas conceditur a ». ThomA notio ut est negatio nativitati*, ut potet infra .

Scotus autem, ubi supra, quasi vellet introducere sextam notionem : non audet tamen sc contra torrentem opponere doctorum, quinque tantum notiones approbantium. I nde, nisi, inquit, assignetur aliqua ratio dc hoc. sexta erit concedenda notio. – Videtur autem mihi quod sufficiens habetur ratio quare inspirabilita» non est ponenda inter notiones.

VII. Ad cuius evidentiam, scito quod, cum notio innotescendi gratia ponenda sit, ut eiu* nomen ostendit; ct privatio per habitum, negatioque per affirmationem naturaliter cognoscatur, et non c converto: consequens est quod negationes modorum origini* inter notiones computari regulariter non debent. Iu cuius signum, persona Spiritu* Sancti unam tantum notionem habet, ct tamen sibi convenit negatio nativitatis Filio convenienti». Et quoniam inspirabilitas negatio quaedam est. ideo inter notiones locum habere non debet.

VIII. Quod autem innascibilitas notio potita sit negativa, praeter regulariter est, propter 1res singulares ratione*, locum non habentes in alii* negationibus.

Prima est, quia persona Patris «ola se habet in trinitate in ratione primi principii : solus enim Pater ibi est principium non dc principio. Et propterea, tum quia ratio primi optime per .negationem notificatur; tum od commendandam hanc tantam Patris auctoritatem fpropter quam, secundum Hilarium . mrior dicitur Filio, ct Filius in Evangelic solitu* est omnia referre ad Patrem, ct Ecclesia omnes (ere oratione» ud Patrem dirigit), merito huiusmodi negatio notio posita c«t. – Et haec ratio tangitur in littera, in responsione ad quartum in cake, cl in I *Seni.*, ubi supra .

Secunda ratio est. propter variam connexionem istorum terminorum in communi, scilicet *Pater* ct *ingenitus*. Haec enim duo separata inveniuntur apud nos: omnis enim pater c>t genitus, idest ab dio; vel etiam genitu» proprie, excepto Adam, qui fuit pater cl ingenitus. Ex propriis tamen rationibus coniungi possunt, ct in Paterna Persona iuncta sunt. Non tie autem est dc *Filio* et *inspirabili*: hacc enim ubique connexa sunt. Et ideo merito negatio illa inter notiones numerata est. – Et sumitur hacc ratio ex Augustino, V de *Jrinit.*, cap. 8.

Tertia ratio est cx Hilario. in lib. *de Synodis*9, od commendandam unitatem divinae naturae; ponendo siquidem innascibilem unam personam, ponitur unum principium et coput in natura divina. Inquit enim Hilarius quod ponere duo* innascibiles, est ponere plores deos ct plure* naturas divinas* ac per hoc, ponere unum innascibilem, commendat unitatem divinae naturae. Propter quod, «en ductores non qualitercumque ponunt innucibiliutcm esse notionem, sed ut propria est Patri, ita quod nec essentiae nec Spiritui Sancto convenit.

Accessit forte ad haec, quod nominibus proprii* processionis Spiritu* Sancti caremus. – Quia igitur rationem habemus quare singulari privilegio innascibilila* est nolio, ct regulariter negatione* α notionibus excluduntur, rationaliter α sacris ductoribus inspirabilius omissa est.

IX. In responsione ad secundum, adverte quod significari ut res *quaedam*, est significari ut res singularis in rerum natura. Et quoniam nominibus personarum in actu exercito, ut *Pater* et *Filius* ct *Spiritus Sanctus*, ct nomine similiter essentiae, ui *Deus*, significantur personae ct natura in divini* ut rc* singulares,* notionum autem, proprietatum ct relationum ut sic nominibus, idest ab»tractts, *rationes* potius rerum significantur: ideo cx horum numero non dicitur Deus quinus, vel quatrinus, etc.

X. In responsione ad tertium, dubium est, propter objectionem Scoti in *Quodlibctis*, qu. v, in calce art. 3. Si distinctio . inquit, rationis inter paternitatem ct spirationem sufficeret ad impediendam praedicationem in abstracto, impediretur etiam ista, *sapientia est bonitas*, quoniam distinguuntur formalitcr: consequens autem est falsum apud te hic ergo. – Exemplum quoque quod dc *attributo* adducitur, non est ad propositum sed potius ad oppositum. Extra propositum quidem quia *attributum* est nomen intentionis, quaestio autem est dc nominibus primae intentioni*. Ad appositum vero: quia cx illo exemplo habetur quod, sicut attributum potentiae non est aunbutuii scientiae, et tamen potentia est scientia, ita nolio paternitati* non est notio spirationi», et tamen pnemites est spiratio; quod est oppositum intentae conclusionis.

XI. Ad hoc dicitur, quod obicctio procedit cx malo intellectu litterae : imo cx diminuta inspectione eius. Non enim dicitur in littera quod ideo non praedicantur dc invicem, quiu distinguuntur ratione; sed *quia significantur ut diversae rationes personarum*, ideal ut diversae ratione» relativae (personae enim divinae relatione* sunt suhsi*tcitites, ut praedictum fuit *). Et intendit de diversitate in actu exercito, non sub notioni* vocabulo, sed sub relationis ratione. Fundatur enim responsio haec super doctrina in

y* W*.8*. IX, . . μ.

ht«L Miu I, . t. Ū *

*Sepaarun.

* «X nam. iv.

* et num. π.

* «n* 41 Ū, iffl. 5.

* Ad 5.

* Qtt. IU«t. u».

* Qu. BX11n. Ū t

uty* . *

• Of. «hi W4. V *Metaphj's.*, cup. *de Uno* ∙: scilicet quod sub illo aliqua proprie multiplicantur, cuius differentiis distinguuntur. Ita quod intendit quod, quia patemiu* ct spiratio sub diversis differentiis divinae relationis sunt (illa erum crt ad Filium, hacc ud Spiritum Sanctum), ideo ct duae relatione» reales divinae sunt. Et quia hanc distinctionem important m netu exercito paternitas ct spiratio, cx hoc quod significantur ut diversae rationes personorum, idest relativorum persona- lium ; ideo non praedicantur dc invicem.

XII. Unde ad obicctionem. negandum est antecedens. Et dc exemplo dicendum est, quod est valde ad propo- situm. si sane intclligatur. Non cnim adductum est niai ad manifestandum fundamentum illud ex V *Metaphps.*, scilicet quod sub illo retinent aliqua pluralitatem, sub cuius plu- ribus differentiis comprehenduntur. Et quia sub *attributi* intentione, et non rei, scientia ct potentia Dei distinguuntur, ideo plura attributu dicuntur, ncc unum dicitur aliud: licet

una sit alia, quia non distinguuntur rei differentia, ha quoque dicitur in proposito, non solum respectu inten- tionis importatae per ly *notio*, sed etiam respectu rationis formalis substratae, idest relationis divinae. Sicut cnim at- tributum numeratur in potentia ct scientia, ita relationis ratio, et non solum notioni» intentio, numeratur in pater- nitate ct spiratione. Et proptereo, sicut hoc attributum non est illud, ita et hacc notio non est illa (quod in Utteni ta- cetur). ct paternitas non est spiratio: sunt enim relationi» numina. – Et quod hacc sit ». Thomae intentio, percipi potest ex I *Sent.*, dut. xxvrt, qu. t, art. 1, in corpore ct ad 3.

XIII. Contra hanc quoque responsionem ∙, inquantum ∙ CL « au v dicit quod paternitas ct spiratio sunt idem realiter, argu- menta extant Durandi, apud Capreolum, xen distinctione Primi, art. 2, contra t concī. Sed non sunt mihi visa re- citatione digna.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM LICEAT CONTRARIE OPINARI DE NOTIONIBUS

I dm. xxxur, *n. S.

M> QUARTUM SIC PROCEDITUR. VldcIUT quod non liceat contrarie opinari de notio- nibus. Dicit enim Augustinus, in I *de ^Trin.* *. quod *non erratur alicubi peri- culosius* quam in materia Trinitatis, nd quam cer- tum est notiones pertinere. Sed contrariae opi- niones non possunt esse absque ∙ errore. Ergo contrarie opinari circa notiones non licet.

2. Praeterea, per notiones cognoscuntur per- sonae, ut dictum est *. Sed circa personas non licet contrarie opinari. Ergo nec circa notiones.

Sed contra, articuli fidei non sunt de notioni- bus. Ergo circa notiones licet sic vel aliter opinari.

Respondeo dicendi m quod ad fidem pertinet aliquid dupliciter. Uno modo, directe: sicut ea quae nobis sunt principaliter divinitus tradita, ut Deum esse trinum ct unum. Filium Dei esse in- carnatum, ct huiusmodi. Et circa haec opinari falsum, hoc ipso inducit hncresim: maxime si pertinacia adiungatur. – Indirecte vero ad fidem pertinent ea f cx quibus consequitur aliquid con-

trurium fidei; sicut si quis diceret Samuelcm non fuisse filium Elcunac ♦, cx hoc cnim sequitur Scri- pturam divinam esse falsam. Circa huiusmodi ergo absque periculo hacresis aliquis falsum potest opinari, anlcqunm consideretur, vel determinatum sit, quod cx hoc sequitur aliquid contrarium fidei : ei maxime si non pertinaciter adhaereat. Sed post- quam 7 manifestum est, et praecipue si sit per Ecclesiam deterniinaturn, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei, in hoc errare non esset absque haeresi. Et propter hoc, multa nunc re- putantur haeretica, quae prius non reputabantur, propter hoc quod nunc est 4 magis manifestum quid cx eis sequatur.

Sic igitur dicendum est quod circa notiones aliqui absque periculo ‘ haereas contrarie sunt opinati, non intendentes sustinere aliquid contra- rium fidei. Sed si quis falsum opinaretur circa notiones, considerans quod cx hoc sequatur ali- quid contrarium fidei, in hacresim labcretur.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) *abt^ue*, – *tine* ABCDE.

p) *ea.* – Om. codice* ct j *b*.

y) – *iam* Udunt codkc*.

*. *nunc rit.* – hoh *fit* CLGpF e< *cie*, βot rntf IU), *ett* sF. – mapr on«, BD.

t) *pericula.* – *dubio* BEDE. Aiffo ae *perieuh* X.

Commentaria Cardinalia Caietani

Titulus cluru» est. – In corpore duo facit, primo, docet in communi in qua fidei materia liceat vel non liceat contrarie opinari; secundo, respondet quaesito∙.

11. Quoad *primum*, duplex ponit genus pertinentium ad fidem, scilicet directe, et indirecte. Dc primo genere dicit quod opinari falsum est hacresis, et maxime adiuncta perti- nacia. – Dc secundo vero dicit duo. Primo, quod antequam consideretur, seu determinatum sit, consequi aliquid contra- rium fidei, opinari falsum non est haeresi», maxime sine pertinacia. Secundum est, quod error huiusmodi post mani- festationem, eut Ecclesiae determinationem, est hacresis. – Et cx hi* deducitur corolliric quod multa hodie reputantur haeretica, etc.

III. Adverte hic quod ad rationem hacresis in sc, sufficit quod sit error in his quae sunt fidei: »cd ad rationem hac-

* /X *Trie.*, fib. ix. *.5«.

-Inu *κινησι.* art I, »4 4.

• Art. J, >

?

* *af*. U¹ *Htf.*.

QUAESTIO TRIGESIMATERTIA
DE PERSONA PATRIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de Personis in speciali *. Et primo de persona * Patris, Circa quam quaeruntur quatuor.
Primo: utrum Patri competat esse principium.
Secundo: utrum persona Patris proprie significetur hoc nomine *Pater*.

Tertio: utrum per prius dicatur in divinis *Pater* secundum quod sumitur personaliter, quam secundum quod sumitur essentialiter.
Quarto: utrum sit proprium Patri esse ingnitum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM COMPETAT PATRI ESSE PRINCIPIUM

I dht. m, »n. 3. ad i; du. mx. t; III. duL u. are -, id 5; /Jr /ta. qu. ». art. », ad 8
Cemtra rrrvrcj Gru/c., ap. i.

um sic proceditur. Videtur quod non possit dici principium Filii iritus Sancti. Principium enim et idem sunt, secundum Philosophum ♦ Sed non dicimus Patrem esse causam Filii. Ergo non debet dici quod sit eius principium.
j. Praeterea, principium dicitur respectu principiali. Si igitur Pater est principium Filii, sequitur Filium esse principiatum: et per consequens esse creatum. Quod videtur esse [†] erroneum.
γ 3. Praeterea, nomen principii * a prioritatem sumitur. Sed in divinis *non est prius et posterius*, ut Athanasius dicit *. Ergo in divinis non debemus uti nomine principii.
• in Symbol-, Sed contra est quod dicit Augustinus, in IV *de Trin.* *: *Pater est principium totius deitatis*.
• e>p. *« Respondeo dicendum quod hoc nomen *principium* nihil aliud significat quam id a quo aliquid procedit: omne enim a quo aliquid procedit quocumque modo, dicimus esse principium; et c converso. Cum ergo Pater sit a quo procedit alius, sequitur quod Pater est principium.
Ad primum ergo dicendum quod Graeci utuntur in divinis indifferenter nomine *causae*, sicut et nomine principii: sed lutini doctores non utuntur nomine *causae*, sed solum nomine principii. Cuius ratio est, quia *principium* communius est quam *causa*, sicut I *causa* communius quam *elementum* ♦ primus enim terminus, vel etiam prima pars rei dicitur principium, sed non causa. Quanto autem aliquod nomen est communius, tanto con-

venientius assumitur in divinis, ut supra * dictum est: quia nomina, quanto magis specialia sunt, tanto magis determinant modum convenientem creaturae. Unde hoc nomen *causa* videtur importare diversitatem substantiae, et dependentiam alicuius «ab altero; quam non importat nomen principii. In omnibus enim causae generibus, semper invenitur distantia inter causam et id cuius est causa, secundum aliquam perfectionem aut virtutem. Sed nomine principii utimur etiam in his quae nullam huiusmodi differentiam habent, sed solum secundum quondam ordinem: sicut cum dicimus punctum esse principium lineae, vel etiam cum dicimus primam partem lineae esse principium lineae *.
Ad secundum dicendum quod apud Graecos invenitur de I ilio vel Spiritu Sancto dici quod principientur. Sed hoc non est in usu doctorum nostrorum. Quia licet attribuamus Patri aliquid auctoritatis ratione principii, nihil tamen ad subiectionem vel minorationem quocumque modo perimens, attribuimus Filio vel Spiritui Sancto, ut vitetur omnis erroris occasio. Secundum quem modum Hilarius dicit, IX *de Trin.* *: *Donantis auctoritate Pater maior est; sed minor non est Filius ♦ cui unum esse donatur*.
Ad tertium dicendum quod, licet hoc nomen *principium*, quantum ad id a quo imponitur ad significandum, videatur a prioritatem sumptum: non tamen significat priortatem, sed *originem*. Non enim idem est quod significat nomen, et a quo nomen imponitur, ut supra * dictum est.

• QI. xia. am.
•
•
«
• Nml H-
• D. 6«.
• Qu. im. *t. t, u j ir. K

a) de *persona*. – circa *personam* PaJ. – Pro *Circa quam*, *Circa quod* ACEG, *F/ circa hoc* D.
p) *esse*. – *Om. codua*.
γ, *nnmen principii*. – *hoc nomen principium* ABCDEG.
s) *tient*. – *et* HD.

») – Avifjfur AlCD.
ζ) *Jirrrritatom*. – *distinctione** R
r4) *quam*. – *quad* codicec.
rd etiam ... principium tineae. – *dicimus ettam primam partem lineae* cd. a; pn> /notam *partem, frontem* P.

QUAESTIO XXXIII. ARTICULUS II

Commentaria Cardinal[^] Cuiotani

rrcixt claru*. – In corpore uns condinio: Pater est principium. – Probatur. Principium est a quo aliquid procedit, et c converso Pater est α quo procedit alius, sō licet Filius et Spiritus Sanctus : ergo Pater est principium. II. In responsione ad primum, adverte quod Aureolus, apud Capreolum, in I, dist. xxix *, duo dicta huius litterae impugnat. *Primum* est differentia inter graecoꝝ et htinos doctore». Affert enim contra hoc Hilarium, in IV dc *7^{rin}*. Patri *auctoris* nomen tribuentem: et Augustinum, in VII *de Trin.*, cap. r, dicentem dc Patre, *illud quod est ei causa ut sit, est ei causa ut sapiens sit*. *Secundum* est, quod ideo nomine principii, et non causae, utimur in divinis, quia est communius, quoniam extendit se, etc. Contra hoc instat. Nomen ratione communitatis conveniens Deo, hoc habet quin ratio minus communis non conveniret ei. Sed *principium* non est huiusmodi, secundum dicta tua : quoniam nulla ratio principii posita *0». i.-DU. in V *Metaphys.* -, convenit Patri respectu Filii, ut patet discurrenti. *

III. Ad primum horum dicitur dupliciter. Primo, quod satis est litterae, quod latini doctore» non habuerunt *causae* vocabulum in u.tu ; dato quod aliquando inveniretur. – Secundo, dicitur ad illud Hilarii, cum ». Thoma in I *Sent.*, dist. xxix, qu. t. art. i, quod *auctor* non imponat causalitatem, sed *principium non ab alio*: et ideo Patri attribuitur. Illud vero Augustini non c»t ad propositum: de essentialibu* cnim loquitur, in quibus constat non «sc esuum nisi secundum rationem. IV. Ad secundum vero dicitur, quod falsum est nullam rationem principii ex V *Metaphys.* in Patre salvari. Expresse namque ibidem dicitur communissimum rationem principii esse *primum ex quo est aut cognoscitur aliquid*. Constat autem Patrem esse primum ex quo est Filius, iuxta illud -: ez *ex Patre natum ante omnia saecula*. In littera autem manifestatur ista maior communitus ex notioribus nobis, scilicet puncto, etc., non quod istoc acceptiones locum habeant in divinis, sed ut ex his, tanquam ex notioribus, notifiectur nuior abitractio principii quam causae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HOC NOMEN *PATER* SIT NOMEN PROPRIE DIVINAE PERSONAE

Infra qu. xt, art. s.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod hoc nomen *Pater* non sit proprie nomen divinae personae. Hoc cnim nomen *pater* * significat relationem. Persona autem est substantia individua. Non ergo hoc nomen *pater* est proprie nomen significativum personae.

2. Praeterea. *generans* communius est quam *pater*: nam omnis pater est generans, sed non c converso. Sed nomen communius magis proprij dicitur in divinis, ut dictum est ♦ Ergo magis proprium ' nomen est personae divinae *generans* et *genitor*, quam *Pater*.

3. Praeterea, nihil quod secundum metaphoram dicitur, potest esse nomen proprium alicuius. Sed verbum metaphorice apud nos dicitur genitum vel proles: et per consequens ille cuius est verbum, metaphorice dicitur pater. Non ergo principium Verbi in divinis potest proprie dici Pater.

4. Praeterea. omne quod proprie 7 dicitur in divinis, per prius dicitur de Deo quam de creaturis. Sed generatio per prius videtur dici de creaturis quam de Deo: venor cnim ibi videtur esse generatio, ubi aliquid procedit ab alio distinctum non secundum relationem tantum, sed etiam secundum essentiam. Ergo nomen *Patris*, quod a generatione sumitur, non videtur esse proprium alicuius divinae personae.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo *: *Ipse invocabit me, Pater meus es tu*.

Respondeo dicendum quod nomen proprium cuiuslibet personae significat id per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis. Sicut cnim

de ratione hominis est anima et corpus, ita de intellectu huius hominis est haec anima et hoc corpus, ut dicitur in VII *Metaphys.* his autem hic homo ab omnibus aliis distinguitur. Id autem per quod distinguitur persona Patris ab omnibus aliis, est paternitas. Unde proprium nomen personae Patris est hoc nomen *Pater*, quod significat paternitatem.

Ad primum ergo dicendum quod apud nos relatio non est subsistens persona: et ideo hoc nomen *pater*, apud nos, non significat personam, sed relationem personae. Non autem est ita in divinis, ut quidam falso opinati sunt: nam relatio quam significat hoc nomen *Paler*, est subsistens persona. Unde supra * dictum est quod hoc nomen *persona* in divinis significat relationem ut subsistentem in divina natura.

Ad secundum dicendum quod, secundum Philosophum, in II *de Anima* *, denominatio rei maxime debet fieri a perfectione l et fine. Generatio autem significat ut in fieri: sed paternitas significat complementum generationis. Et ideo potius est nomen divinae personae *Pater*, quam *generans* vel *genitor*

An tertium dicendum quod verbum non est aliquid ; subsistens in natura humana: unde non proprie potest dici genitum vel filius. Sed Verbum divinum est aliquid subsistens in natura divina: unde proprie, et non metaphorice, dicitur Filius, et eius principium, Pater.

Ad quartum dicendum quod nomen generationis et paternitatis, sicut et alia nomina quae proprie dicuntur in divinis, per prius dicuntur de

a) *pater*. – Om. ACDEFa; item mos ABCDEFa.
β) *proprium*. – *proprie* codkct. – moosch nro. *a b*. – *est* inu gc-wrrjMS ponunt codkcs.
T) *proprie*. – 0<n- 1*E ~ .* *dMnlt* om. ACE.

β) ^</«rionr. – *perfecto* FGj – Pm *tlgnijlcai*, lipqfej/nr AC DEFGj.
τ) *genitor*. – *vel generator* »<114 It
O *aliquid*. – prtff |>jb.

Deo quam de creaturis, quantum ad rem significatam, licet non quantum ad modum significandi ♦ Unde et Apostolus dicit, *ad Ephes*, m **: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri I Pesti Christi*⁹ *ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur*. Quod sic apparet. Manifestum est enim quod generatio accipit speciem a termino, qui ' est forma generati. Et quanto haec fuerit propinquior formae generantis, tanto verior et perfectior est generatio; sicut generatio univoca est perfectior quam non univoca: nam de

ratione generantis est, quod generet sibi simile secundum formam. Unde hoc ipsum quod in generatione divina est eadem numero ' forma generantis et geniti, in rebus autem creatis non est eadem numero, sed specie tantum, ostendit quod generatio, et per consequens paternitas, per prius sit in Deo quam in creaturis. Unde hoc ipsum * quod in divinis est distinctio geniti a generante secundum relationem tantum, ad veritatem divinae generationis el paternitatis pertinet.

r.) *nostri*. – Pui. *nm*. BCEff). I t) ημυγο. – Om. AII CF.pD.
·) *ful*. – *juac* ACEGu. – Pro *h UX*, *hic* P>. n) *iftum*. – *ip**> I'ABCD1».

Commentaria Cardinalis Caiotani

• Non. nr.

x titulo, ly *Paler*, ut in solutione dubii patebit -, sumitur prout in divina Trinitate admittitur. Ly *proprie* sumitur et ut distinguitur contra *metaphorice*, et ut distinguitur contra *commune*, et ut distinguitur contra *extranee*. *Extraneum* autem dico quomodolibet adiacent: quemadmodum dicimus de aliquo quod *Socrates* est nomen proprium eius, *filius* 'ero *Platonis primogenitus* non est eiut nomen proprium, quia tignificur accidens .idiacns Socrati, et non ciu» substantiam. Et hoc tertio raodO principaliter et directe sumitur in hoc titulo: utroque autem alio modo cghco-mitntcr. Ita quod intentio quaestionis est: An *Pater* sit nomen significant propriam substantiam, vcu proprium substantiale alicuius divinae personae; nn significet illiquid adiacens illi. Unde ly *divinae personae* supponit pro ipsa hypostasi ut sic.

II. In corpore unica est conclusio, responsira quaestio affirmative: *Pater* cm nomen proprium personae Patris. – Et probatur sic. Significant id per quod persona quacunque distinguitur ab omnibus aliis, est nomen proprium illius: sed *Pater* significat paternitatem, per quam persona Patris distinguitur ab omnibus aliis: ergo est nomen proprium personae Patri».

Maior probatur in littera virtualiter sic. Nomen proprium huius hominis significat hanc animam et hoc corpus: ergo significat id per quod distinguitur ab omnibus aliis. Par autem ratio est de ceteris. Igitur. – .Antecedens manifestatur et ruiionc. quin sicut de intellectu hominis sunt eumes et ossa, ita etc.; et auctoritate VII *Shlaphs*.

111. Circa hanc .rationem dubium occurrit. Quoniam medius terminus, scilicet *significare id quo persona haec distinguitur a ceteris*, aut imponat significare *formaliter et in actu* ipsum distinctivum penonae; *aut materialiter et m potentia*, eo modo quo superius dicitur significare contenta sub eo. Si sumitur pro significatione formali, tie falsu est minor. *Pater* enim non significat personale distio-

ctivum divinae personae: quoniam significat formaliter id quo Pater convenit cum ceteris patribus, convenienda saltern analoga; non est autem idem dictinctivum alicuius, et quo cum aliis convenit, quia hoc est commune, illud proprium. – Si vero sumitur de significatione in potentia, vana est maior, \anusque est totus processu* corporis. Quoniam expresse loquuntur de significare actualiter: nlio-quin *homo* esset nomen proprium huius hominis, nec oportuisset haec ndduccrc.

IV. Ad hoc breviter dicitur, quod hic est sermo de significare *actualiter*. Et ad obicctioncm ad oppositum respondetur, quod ly *Pater* dupliciter sumi potest. Primo, ut est nomen analogum .id omnem quomodolibet patrem: et sic proculdubio falsa esset minor; sic enim significat commune quid proponionaliter omni patri. Alio modo, *ut est primum el capul huius analogiae*: et sic significat constitutivum distinctivumque personale primae personae Trinitatis divinae. Ut enim in qu. xtn * declaratum est, alia est form dis ratio reddenda quaerenti, Qi/itf *est prima persona divina quatenus Pater?* et *Quid est Socrates quatenus pater?* sicut in aliis analogii communibus Deo et creaturae. Ipsa autem alietas rationis consurgit ex elevatione relationis paternitatis ad subsistentiam et personalitatem, etc. Et proptcrca ly *Pater*, sic sumptum, ex propria sua ratione significat illius personalitatem ptopter quod absque additione tradidit Dominus baptizandum esse *in nomine Patris* *, etc.

Dubium autem remanens circa minorem-, an scilicet paternitas sit personale distinciivum Patris, in qu. xI, art. 2, tractabitur.

V. In responsione ad quartum, nota quod de ratione generationis sunt duo: scilicet distinctio suppositorum, et unitus formae quae communicatur. Et quoniam generans ut sic assimilar sibi genitum, similitudo autem species est unitatis, quanto, stante distinctione suppositali, maior est unitas formae, tanto generatio est perfectior.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOC NOMEN PATER DICATUR IN' DIVINIS PER PRIUS SECUNDUM QUOD PERSONALITER SUMITUR

TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod hoc nomen *Pater* non dicatur in divinis per prius secundum quod personaliter . Commune enim, secundum intellectum , est prius proprio. Sed hoc nomen *Pater* secundum quod personaliter sumitur, est proprium personae Patris: secundum vero quod

sumitur essentialiter, est commune toti Trinitati, nam toti Trinitati dicimus *Pater nosier*. Ergo per prius dicitur *Paler* essentialiter sumptum, quam personaliter.

2. Praeterea, in his quae \unt eiusdem rationis, non est praedicatio per prius et posterius. Sed paternitas et filiatio secundum unum ratio-

a) *hoc nomen Pater*. – Om. ACDEFGa.

nem videntur dici secundum quod persona divina est Pater Filii, et secundum quod tota Trinitas est Pater noster vel creaturae ∴ cum, secundum Basilium *, *accipere* sil commune creaturae et Filio. Ergo non pep prius dicitur *Pater* in divinis secundum quod sumitur essentialiter, quam 7 secundum quod sumitur personaliter.

3. Praeterea, inter ea quae non dicuntur secundum rationem unam, non potest esse comparatio. Sed Filius comparatur creaturae in ratione filiationis vel generationis, secundum illud *Coloss. i* ♦ *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae*. Ergo non per prius dicitur in divinis paternitas personaliter sumpta, quam essentialiter; sed secundum rationem eandem.

Sed contra est quod aeternum prius est temporalī. Ab aeterno autem Deus est Pater l ilii: ex tempore autem Pater est creaturae. Ergo per prius dicitur paternitas in Deo respectu Filii, quam respectu creaturae.

Respondeo dicendū quod per prius dicitur nomen de illo in quo salvatur lota ratio nominis perfecte, quam de illo m quo salvatur secundum aliquid: de hoc enim dicitur quasi * per similitudinem ud id in quo perfecte salvatur, quia omnia imperfecta sumuntur a perlectis. Et inde est quod hoc nomen *leo* per prius dicitur de animali in quo tota ratio leonis salvatur, quod proprie dicitur Ico, quam de aliquo homine in quo invenitur aliquid de ratione leonis, ul puta audacia vel fortitudo, vel aliquid huiusmodi: de hoc enim per similitudinem dicitur.

Manifestum est autem ex praemissis ∙ quod perfecta ratio paternitatis et filiationis invenitur in Deo Patre et Deo l ilio: quia Patris et Filii una est natura et gloria. Sed in creatura filiatio invenitur respectu Dei, non secundum perfectam rationem, cum non sit una natura Creatoris et creaturae; sed secundum aliqualem similitudinem. Quae quanto perfectior fuerit, tanto propinquius acceditur * ad veram filiationis rationem. Dicitur enim Deus ꝑ alicuius creaturae Pater, propter similitudinem vestigii tantum, ulpote irrationalium creaturarum; secundum illud fo/? xxxvii *Quis est pluviae Pater? aut quis genuit stillas raris?* Alicuius vero creaturae, scilicet rationalis, secundum similitudinem imaginis; secundum illud *Dcut. xxxii* ♦ *Nonne ipse est Pater tuus, qui pos-*

sedit et fecit et creavit te? Aliquorum vero esi Pater ∙ secundum similitudinem graiiac, qui etiam dicuntur filii adoptivi, secundum quod ordinamur ad haereditatem aeternae gloriae per munus gratiae acceptum; secundum illud *Rom. vm* ♦ *Ipse ∙ v<η>»ĭ m Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii ∙. el haeredes*. Aliquorum vero secundum similitudinem gloriae, prout iam gloriae haereditatem possidunt; secundum illud *Rom. v* ∙; *Gloriamur in spe gloriae ∙ Vm. > filiorum Dei*.

Sic igitur putet quod per prius paternitas dicitur in divinis secundum quod importatur respectus Personae ad Personam, quam secundum quod importatur respectus Dei ' ad creaturam.

Ad primum ergo dicendum quod communia absolute dicta, secundum ordinem intellectus nostri, sum priora quam propria: quia includuntur in intellectu priorum, sed non e converso; in intellectu enim personae Patris inlclligitur *Deus*, sed non convertitur. Sed communia quae important respectum nd creaturam, per posterius dicuntur quam propria quae important respectus personales: quia persona procedens in divinis, procedit ul principium productionis creaturarum. Sicut enim verbum conceptum in mente artificis, per prius inlclligitur procedere ab artifice quam artificiatum, quod producitur ad similitudinem verbi concepti in mente; ita per prius procedit Filius a Patre quam creatura, de qua nomen filiationis dicitur secundum quod aliquid participat de similitudine Filii *; ut patet per illud quod dicitur *Rom. vm* *: *Quos praescivit, el praedestinavit fieri conformes imaginis Filii eius*.

Ad secundum dicendum quod *accipere* dicitur esse commune creaturae et Filio, non secundum univocationem, sed secundum similitudinem quandam remotam, ratione cuius dicitur *primogenitus creaturae* ♦ Unde in auctoritate inducta * *ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, postquam dixerat *conformes fieri aliquos imaginis Filii Dei*. Sed Filius Dei naturaliterl habet quoddam singulare prae aliis, scilicet habere per naturam id quod accipit; ut idem Basilius dicit *. El secundum hoc dicitur *unigenitus*, ut patet Ioan, i ∙: *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse nobis enarravit*.

Et per hoc patet solutio ad tertium.

p) *noder rd creaturae*. – *natter* G, *erraturae* ceteri.
7) *quant.* – *sed* I), *d* ceteri et cd. a, *neque* cJ. b.
f) *quali.* – Om. endiecs.
l) *acceditur.* – *attenditur* ACEpB.
o *Dent.* – Ormautit codfex. – Pn» *creaturae*∙. *naturae* AC, «nlb tit B.

rt) *fit Paler.* – Om. eodicc» c cJ. d. – Pro aacmUum
«n *ilmilttudiuc* B.
5) *si autem Jtlīi.* – Om. endko.
l) *Dri.* – *crratunir* ACEpB Crrjfon» »Ik
4) *Filii.* – *Patris* P>.
ā) *naturaliter.* – *naturalii* CDEFGpA, *naturali*» dicitur qui IHA

Commentaria Cardinalis Caietani

I x titulo adverte tria. Primo, ly *Pater secundum quod personaliter*. *Pater* enim dupliciter de Deo dicitur: scilicet personaliter, cum dicitur * *Pater Domini nostri /esu Christi*; et essentialiter, cum dicitur ∙ *Pater misericordiarum*. Et ideo non immerito additur ly *secundum quod personaliter*. – Secundo, ly *dicatur*. Non enim quaeritur, an in divinis prius sit coc Patrem ad intra, an esse Patrem ud extra sed. an ratio formalis Putris nomine signilicaia, per

prius dicatur de Deo ut est Pater intra, quam de Deo ut est Pater extra. – Tertio, ly *prius*. Quamvis enim ex ratione in oppositum facta in littera, prioritaum indistincte significare videatur; directe tamen, in proposito, »ut pro prinritatc secundum naturae ordinem, qui inter intentiones unius nominis inveniri est solitu», ut putet in toto V *Sfctaphrs* *. – Ita quod sensus esi : An ratio Patris ∙ DU nb iv nomine significata, personaliter dicta, sit naturae ordine

prior intendo tali* iiuminii, quam ratio eiusdem essentialiter dicta.

II. In corpore unica est conclusio, responsive quaesito ntlnrniutivc : *Pater* per prius dicitur in divinis personaliter, quam essentialiter. – Probatur sic. Omnia imperfecta sumuntur α perfectis: ergo omne nomen prius dicitur dc illo in quo salvatur tota eius ratio perfecte, quam dc illo in quo salvatur secundum aliquid* ergo paternitas prius dicitur in divinis secundum quod importât respectum Personae nd Personam, quam secundum quod dicit respectum Dei ed creaturas, ergo.

Prima consequentia probatur primo: quia de eo dc quo nomen dicitur secundum aliquid, dicitur quasi per similitudinem ad id in quo perfecte salvatur. Manifestatur deinde in *leonis* nomine. – Secunda autem probatur: quin in Dea Patre ct Deo Filio invenitur perfecta ratio paternitatis ct filiationis; in Deo autem ct creatura non, »cd secundum cliquaient similitudinem. Et probatur prima pars huius assumpti : quia divinarum Personarum una est natura ac gloria. Secunda sero pars, quoad negationem quia creatura non eiusdem naturae est cum Deo. Quoad affirmationem vero, manifestatur graduando latitudinem filiali» assinitiationis creaturae nd Deum, tuxta quatuor modos similitudinis. scilicet testigii, imaginis, gratiae et gloriae. Confirmanturque omnia auctoritatibus satis dare in littera.

III. In responsione ad primum, diligenter notato tria: scilicet distinaionem, comparationes, cl rationes carum. *Distinctio* esi lutee, communium, idest essentialium, quac-

dam dicuntur absolute, ut *bonus, sapiens*, etc-, quaedam respective ad extra, ut *Dominus* etc. – *Comparationes* «unt duae. Prima est: communia absoluta sunt priora, secundum intellectum, personalibus. Altera est: communia respective ud extra , sunt posteriora personalibus, – *Ratio* primae comparationis est, quoniam communia absoluta clauduntur in personalibus, et non c converso: priora enim constat esse a quibus non convertitur consequentia. Patio vero secundae comparationis est, quoniam processio divinarum personarum est principium processionis creaturorum; ac per hoc, personalia praesupponuntur a respectibus nd extra. Et advene diligenter hanc secundae comparationi» rationem, quod non loquitur nisi dc respectibus ad extra consequentibus actiones *transeuntes*: hi enim tantum spectant ad processionem creaturarum.

IV'. Et propterea ex hoc loco non habemus mentem Auctoris circa communia respective ad creaturas, spectantia nd actiones *immanentes*, an scilicet posteriora sint personalibus; puta, an, secundum ordinem intellectus, prius iit Deum intelligerc creaturas quam producere Filium, aut e converso. Et est dubitatio dc simplici intclligentia, quae ineat Deo naturaliter non autem dc scientia visionis, quae inest ei libere. Et quoniam impertinens est difficult*» haec propoaito, quoniam secundum huiusmodi non dicitur Deus *Pater*, erit dc hoc speciali* quaestio, iuxta hunc articulum. .Alia nutem difficult**, an scilicet processio personarum sit principium processionis creaturae, inferius, qu. xlv, art. 6, cx proposito tractabitur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ESSE INGENITUM SIT PATRI PROPRIUM

I *Seat*, a «t. ito, <a. 4; diu. xxvni, qu. i, art. »; *Contra errem Gracc*^A oφ. vtn.

S d quartvm sic PROCEDITUR. Videtur quod esse ingenum non sit Patri proprium. Omnis enim proprietates ponii aliquid in eo cuius est proprietates. Sed *inani-* *tus* nihil ponit in Patre, sed remouet tantum. Ergo non significat proprietatem Patris.

2. Praeterea, *ingenitum* aut dicitur privative, aut negative. Si negative, tunc quidquid non est genitum, potest dici ingenum. Sed Spiritus Sanctus non est genitus, neque etiam essentia diuina. Ergo *ingenitum* ■ etiam cis conuenit: et sic non est proprium Patri. – Si autem privative sumatur, cum omnis privatio significet imperfectionem in privato, sequitur quod persona Patris sit imperfecta. Quod est impossibile.

3. Praeterea, *ingenitus* in diuinis non significat relationem, quia non dicitur relative: significat ergo substantiam. *Ingenitus* igitur et *genitus* secundum substantiam differunt. Filius autem, qui est genitus, non differt a Patre secundum substantiam. Pater ergo non debet dici ingenus.

4. Praeterea, proprium est quod uni soli conuenit. Sed cum sint plures ab alio procedentes in diuinis, nihil uidetur prohibere quin etiam sint plures ab alio non existantes. Non igitur est proprium Patri esse ingenum.

5. Praeterea, sicut Pater est principium personae genitae, ita et personae procedentis. Si ergo propter oppositionem quam habet ad personam

genitam proprium Patris ponitur esse quod sit ingenus, etiam proprium eius debet poni quod sit *improcessibilis*.

Siti contra est quod dicit Hilarius, IV *de /rin*. ♦ *Est unus ab uno*, scilicet ab ingenuo gē- ηitus. *proprietate rideticet in unoquoque et innas-* *scibilitatis et originis*.

Respondeo dicendum quod, sicut in creaturis * invenitur principium primum et principium secundum, ita in personis diuinis, in quibus non est prius et posterius, invenitur r *principium non de principio*, quod est Pater, et *principium a principio*, quod est Filius. In rebus autem creatis aliquod principium primum innotescit dupliciter: uno quidem modo, inquantum est principium primum per hoc quod habet relationem ad ea quae ab ipso sunt; alio modo, inquantum est primum 2 principium per hoc quod non est ab alio. Sic igitur ct Pater innotescit quidem paternitate ct communi spiratione, per respectum ad personas ab eo procedentes: inquantum autem est principium non de principio, innotescit per hoc, quod non est nb alio: quod pertinet ad proprietatem innascibilitatis, quam significat hoc nomen *ingenitus*.

Ad primum ergo dicendum quod quidam dicunt quod innascibililas, quam significat hoc nomen *ingenitus*, secundum quod est proprietates Patris, non dicitur tantum negative; sed importat vel

a) *ingenitum*. – *Inpfnihti* codkvx.
,i> *crealurit*. – *erratit* ACLFG.
y) *inuenitur*. – *dicitur* aMicc» ei *ab*. – juoJ eit *Pater et prin-*

cipium a principia omittit editio a; pn> a *pnnepiu*. *dc principio* CudiCca.
oj /t wiwh , – Om. i : *principium* vm. ACDFG.

utrumque simul, scilicet quod Pater a nullo est, et quod est principium aliorum; vel importat universalem auctoritatem; vel etiam fontalem plenitudinem. – Sed hoc non videtur verum. Quia sic innascibilis non esset alia proprietas a patemitate et spiratione, sed includeret eas, sicut includitur proprium in communi: nam fontalis et auctoritas nihil aliud significant in divinis quam principium originis. – Et ideo dicendum est, secundum Augustinum, V *de Trin.* ♦ quod *ingenitus* negationem generationis passivae importat: dicit enim quod *tantum valet quod dicitur ingenitus, quantum valet quod dicitur non Filius*. Nec propter hoc sequitur quod *ingenitus* non debeat poni propria notio Patris: quia prima et simplicia per negationes notificantur; sicut dicimus punctum esse *cuius pars non est*.

Ad secundum dicendum quod *ingenitum* quandoque sumitur negative tantum. Et secundum hoc Hieronymus dicit: Spiritum Sanctum esse ingenitum, id est *non genitum*. – Alio modo potest dici *ingenitum* aliquo modo privative: non tamen aliquam imperfectionem importat *. Multipliciter enim dicitur privatio. Uno modo, quando aliquid non habet quod natum est haberi ' ab alio, etiamsi ipsum non sit natum habere illud: sicut si lapis dicatur res mortua, quia caret vita, quam quaedam res natae sunt habere. Alio modo dicitur privatio, quando aliquid non habet quod datum est haberi ' ab aliquo sui generis; sicut si talpa dicatur caeca. Tertio modo, quando ipsum non habet quod natum est habere: et hoc modo privatio imperfectionum importat. Sic autem *ingenitum* non dicitur privative de Patre, sed secundo modo*, prout scilicet aliquod suppositum divinae naturae non est genitum, cuius tamen naturae aliquod suppositum est genitum. – Sed secundum hanc rationem, etiam de Spiritu Sancto potest dici *ingenitum*. Unde ad hoc quod sit proprium soli Patri, oportet ulterius in nomine *ingeniti* intelligere, quod conveniat alicui personae divinae quae sit principium alterius personae ■; ut sic intelligatur importare negationem in genere principii personaliter dicti in divinis. Vel, ut intelligatur in nomine *ingeniti*, quod omnino non

sit ab alio: et non solum quod non sit ab alio per generationem *. Sic enim nec Spiritui Sancto convenit esse ingenitum, qui est ab alio per processionem ut persona subsistens: nec etiam divinae essentiae, de qua potest dici quod est in Filio vel in Spiritu Sancto ab alio, scilicet a Patre *.

An tertium dicendum quod, secundum Damascenum *, *ingenitum* uno modo significat idem quod *increatum*: et sic secundum substantiam dicitur; per hoc enim differt substantia creata ab increata. Alio modo significat id quod non est genitum. Et sic relative dicitur, eo modo quo negatio reducitur ad genus affirmationis, sicut *non homo* ad genus substantiae, et *non album* ad genus qualitatis. Unde, cum *genitum* in divinis relationem importet, *ingenitum* etiam ad relationem pertinet. Et sic non sequitur quod Pater ingenitus distinguatur a Filio genito secundum substantiam; sed solum secundum relationem, inquantum scilicet relatio Filii negatur de Patre.

Ad quartum dicendum quod, sicut in quolibet genere oportet ponere unum primum, ita in divina natura oportet ponere unum principium ' quod non sit ab alio, quod *ingenitum* dicitur. Ponere igitur duos innascibiles, est ponere duos Deos, et duas naturas divinas. Unde Hilarius dicit, in libro *de Synodis* *: *Cum unus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt*. Et hoc praecipue quia, si essent duo innascibiles, unus eorum non esset ab alio: et sic non distinguerentur oppositione relativa: oporteret igitur quod distinguerentur (diversitate naturae.

Ad quintum dicendum quod proprietas Patris prout non est ab alio, potius significatur per remotionem nativitatis Filii, quam per remotionem processionis Spiritus Sancti. Tum quia processio Spiritus Sancti non habet nomen speciale, ut supra ' dictum est. Tum quia etiam ordine naturae praesupponit generationem Filii. Unde, remoto ' a Patre quod non sit genitus, cum tamen sit principium generationis, sequitur consequenter quod non sit procedens processione Spiritus Sancti: quia Spiritus Sanctus non est generationis principium. sed a genito procedens.

«) *tient*. – *secundum quod* BD.
ε) *cuius*. – *cui* ACE.
1) *non tamen ... importat*. – *non tamen quod... importet* B.
haberi – habere P.
1) *haberi*. – *habere* P.
») *personae*. – *divinae tidunt* ABCDE.
λ) *generationem*. – *sed neque per procreationem* addet E. – Pro *eoavenit, conveniet* ACEEG.

μ) *a* /Utre. – *Vatre* ACEFG.
ν) UNfam *principium* – *unum primum principium* AfICE, *pnnd-*
pium P.
1) *oporteret igitur quod distinguerentur*. – *sed* B. pro *oporteret*
igitur, erga oportet pA, *ergo oporteret* »A, *oportet ergo* CD1FG, *ideo*
oporteret eJd. a b.
o) *remoto*. – *removendo* BG.

Commentaria Cardinali* Caictani

TN titulo, *proprium* distinguitur contra *commune*. Et ex-
cludit, ut in responsione ad secundum* habetur, non
solum alias personas divinas, sed etiam naturom ipsam.
II. In corpore unica est conclusio, non nisi implicite
responsiva quaesito ac posita: Ingenitum esse est proprium
Patris. – Probatur sic. Pater et Filius in divinis sunt *princi-*
pium non de principio, et *principium de principio*, quem-
admodum in creaturis hncc est principium primum, illa
principium secundum. ergo pater dupliciter innotescit, sci-
licet inquantum principium, paternitate et communi spira-

tionem; et inquantum non de principio, per non esse ab
alio; ergo per hoc ingenitum. Et si subintelligeretur quod
esse principium non de principio, seu non esse ab alio,
est proprium Patri, concludes non solum quod *ingenitum*
convenit Patri, quod in littera explicatur; sed etiam quod
est *proprium* Patri, quod quaesitum erat, et quod deter-
minare intendebat littera.

Antecedens declaratur: quia in personis divinis non est
prius et posterius, ut inferius ' patebit. – Consequentia vero
prima probatur: quia principium primum in creaturis du-

b fau.

l

e

»

*

pliatcr innotescit, scilicet relatione ad ea quae sunt n se, ct negatione sui ab alio. – Secunda vero consequentia probatur: quia non esse ab alio spectat ad innascibilitatcm significatam *ingeniti* nomine.

III. In responsione ad secundum , advene quod *ingenitum* cum constet ex *in* ct *genitum*, utrumque est multiplex. Num ly *in* dupliciter sumitur, scilicet pure *negative*, aut *privative*: ct hoc multipliciter, aut in ente, aut in genere. aut in xeipso. et hoc solo modo dicit imperfectionem. Hic autem sumitur privative in genere aut pnceipii personaliter, aut divinae rei. – *Genitum* quoque dupliciter sumitur: scilicet *proprie*, idest ab alio per generationem ; ct *communiter*, idest quovis modo ab alio.

Unde in littera quinque dicuntur. Primo, quod *ingenitum* pure negative, non est proprium Patri. Secundo, quod *ingenitum* privatise in scipso, non convenit Patri. Tertio, quod *ingenitum* privative in genere divini suppositi, non est proprium Putri: quia convenit Spiritui Sancto. Quarto, quod *ingenitum* in genere principii personaliter dicti, est proprium Patri. Et in his quatuor acceptionibus ly *genitum* sumitur proprie. Quinto, quod in genere rei divinae, sumendo ly *genitum* communiter, *ingenitum* c’t proprium Patri, quoniam solus nullo modo est ab alio; essentia namque, etsi non simpliciter, tamen ut in Filio ct Spiritu Sancto, est n Patre.

IV. In responsione ad quartum . adverte quod littera duas assignat rationes quare non possunt esse in divinis

duae personae ingenitae; iuxta illud Hilarii. *cum UHM Heus sit, duo innascibiles esse non possunt*, unitatem divinae naturae assignantis pro causa unitatis personae innascibiliis. Et prima quidem deductio litterae ent, quia in omni notura oportet ponere unum primum ac per hoc. si plura prima aunt, plurcs naturae erunt, – Secunda est quia, si essent duo innascibiles, distinguerentur diversitate naturarum, quia non relationibus originis oppositis; neuter cnim esset ab altero, aut alio.

V. Veruntanien Scotus, tn I, dist. n. qu. v, hanc secundam rationem reprehendit, eo quod medium non est notius conclusione: qui cnim plurcs personas ingenitas poneret. non concederet ens relationibus originis distinguui. Et Hilarius quidem, inquit, hoc dicit, sed non probat.

Sed re vera tam Hilari! ratio, quam illius in littera deductio, non solum rationabilis, sed necessaria est. Quoniam aut in divinis non est personarum distinctio, ut dicunt philosophi et sic una tantum persona est ingenita. Aut sunt tres personae, ut fides catholica docet: et sic, cum distinctio per absoluta non sit intelligibilia, restat quod per ordinem tantum originis esse possit. Unde medium notius est conclusione, sicut notius est non posse esse distinctionem realcm personarum in absolutis absque diversitate perfectionis. Sed Scotus, actu* concepta passione, quam expressurus erat in xxvt «list, eiusdem, haec dixisse videtur, quare re inferius ’ erit sermo.

QUAESTIO TRIGESIMAQUARTA
DE PERSONA FILII

IN TRES ARTICULOS DIVISA

*<X <<.XXUQ«
Deinde considerandum est de persona Filii ♦
Attribuuntur autem tria nomina Filio, sci-
licet Filius. Verbum et Imago. Sed ratio Filii ex
ratione Patris consideratur. Unde restat conside-
randum de Verbo et Imagine.
Circa Verbum quaeruntur tria.

Primo: utrum Verbum dicatur essentialiter in
divinis, vel personaliter.

Secundo: utrum sit proprium nomen Filii.

Tertio: utrum in nomine Verbi importetur re-
spectus ad creaturas.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VERUUM IN DIVINIS SIT NOMEN PERSONALE

Γ ΙΓ . qu. IOU. wl. i. , J 2; 1 *Sent.*, diet. xin/. qu. u. *rt. 3, qu* i; Z*r ΛE, q u.ti.ttt. (A ml ;;
Ik FmL qu. tv. .m. s; «rt. 4, *4 4.

1) PRIMUM sic proceditur. Videtur quod
Verbum in divinis non sit nomen per-
sonale. Nomina enim personalia proprie
in divinis, ut Pater et Filius.
Sed verbum metaphorice dicitur in divinis, ut
Origines dicit, *super ioannem* ♦ Ergo verbum
non est personale in divinis.

2. Praeterea, secundum Augustinum, in libro
de Trin. *, *verbum est notitia cum amore*. Et se-
cundum Anselmum, in *Monol.* *, *dicere summo
spiritui nihil aliud est quam cogitando intueri*. Sed
notitia et cogitatio et intuitus in divinis essentia-
liter dicuntur. Ergo verbum non dicitur persona-
liter in divinis.

3. Praeterea, de ratione verbi est quod dica-
tur. Sed, secundum Anselmum ♦, sicut Pater est
intelligent, et Filius est intelligent, et ¶ Spiritus
Sanctus est intelligent; ita Pater est dicens. Filius
est dicens, et Spiritus Sanctus est dicens. Et si-
militer quilibet eorum dicitur. Ergo nomen verbi
essentialiter dicitur in divinis, et non personaliter.

4. Praeterea, nulla persona divina est facta.
Sed verbum Dei est aliquid factum: dicitur enim
in Psalmo cxlvhi *: *Ignis, grando, nix, glacies,
spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius*.
Ergo verbum non est nomen personale in divinis.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in VII
de Trin. *: *Sicut Filius refertur ad Patrem, ita
et Verbum ad id cuius est Verbum*. Sed Filius
est nomen personale: quia relative dicitur. Ergo
et Verbum.

Respondeo dicendum quod nomen Verbi in di-
vinis, si proprie sumatur, est nomen personale.

et nullo modo essenziale. Ad cuius evidentiam,
sciendum est quod *verbum* tripliciter quidem in
nobis proprie dicitur: quarto autem modo, dicitur
improprie sive figurative r. Manifestius autem et
communius in nobis dicitur verbum quod voce
profertur. Quod quidum ab interiori procedit quan-
tum ad duo quae in verbo exteriori inveniuntur,
scilicet vox ipsa, ei significatio vocis < Vox enim
significat intellectus conceptum, secundum Philo-
sophum, in libro I *feriherm.* .; et iterum vox ex
imaginatione . procedit, ut in libro *de Anima* ♦
dicitur. Vox autem quae non est significativa,
verbum dici non potest Ex hoc ergo c dicitur
verbum vox exterior, quia significat interiorem
mentis conceptum. Sic igitur primo et principa-
liter interior mentis conceptus verbum dicitur:
secundario vero ipsa vox interioris conceptus
significativa: tertio vero, ipsa imaginatio vocis
verbum dicitur. Et hos tres modos verbi ponit
Damascenus ., in I libro, cap. xin *, dicens quod
verbum dicitur *naturalis intellectus motus, seam-
dum quem ' movetur et intelligit et cogitat, relut
lux et splendor*, quantum ad primum: *rursus
verbum est * quod* non verbo profertur, sed in
corde pronuntiatur, quantum ad tertium: *rursus
etiam verbum est angelus*, idest nuntius, *intelli-
gentiae*, quantum ad secundum. - Dicitur autem
figurative * quarto modo verbum, id quod verbo
significatur vel efficitur; sicut consuevimus di-
cere, *hoc est verbum quod dixi tibi*, vel *quod
mandavit rex*. demonstrato* aliquo facto quod
verbo significatum est vel simpliciter enuntiantis,
vel etiam imperantis.

a) *pthon.ilitcr.* - *ird wtAlialiler* »444 B.
£) *ft.* - Om. ABCDEGj .
T) /gura/iiv. - ACE.
δ) *raclt.* - Om. ACE,
c) *cx imagination**. - *ex rignijicatiMr rd imaginative* ΓAB et
cd. *b.* , < *rigvijicatto*** C, *dgn(ficaiiOMc* E.
ζ) *ergo.* - *atttfm* codices.
r.) *reru.* - Om. ABCDE. Item post *tertio*.
) *in !likro, eag.* xin. - Haex ce quae sequuntur u»que «4 *ytx**.

turn ad uewtdnm inclodxe, oœlffimt ACDFpB. Onihcni exutn G, et
km ccripcrai *Dicitur autem_ Cadf* <anu rloguliuuii); sud huk p«
r4<4/ omUonem rckumh ad ne / Mru, - c.ip. im wn. OU)
et ed. o.
i) *^ucm.* - *quad* G.
) *raruu rerbum fit.* - *fit* i-rrfMm ranae ni »ll, wrâuai r»r»»e
fit Gj.
jlguralirt. - *figurâtf* ACII.
b) *Jemomtralo.* - *Jemonttrando* B, om, F. - *facto* om. ACE.

• op. *

• Qe.<x>rt. u.
“*, *

• d. n6«.

λ ι η , ' ō î “ “ “
>

0

0

f

Dicitur autem proprie verbum in Deo, secundum quod verbum significat conceptum intellectus. Unde Augustinus dicit, in XV *de Trin.* *: *Quisquis palest intelligere verbum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione involvantur, tam potest videre aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est: /n principio erat Verbum.* Ipse autem conceptus cordis de ratione sua habet quod ab alio procedat, scilicet a notitia concipientis. Unde verbum, secundum quod proprie dicitur in divinis, significat aliquid ab alio procedens: quod pertinet ad rationem nominum personalium in divinis, eo quod personae divinae distinguuntur secundum originem, ut dictum est * Unde oportet quod nomen Verbi, secundum quod proprie in divinis accipitur, non sumatur essentialiter, sed personaliter tantum ♦

An phimum ERGO dicendum quod Ariani, quoniam fons origines invenitur*, posuerunt Filium alium · a Patre esse in diversitate substantiae. Unde conati sunt, cum Filius Dei Verbum dicitur, astruere non esse proprie dictum; ne, sub ratione verbi procedentis, cogerentur fulcri Filium Dei non esse extra substantium Patris; nam verbum interius sic a dicente procedit, quod in ipso manet. – Sed necesse est, si ponitur verbum Dei metaphorice dictum, quod ponatur verbum Dei proprie dictum. Non enim potest aliquid metaphorice verbum (dici, nisi ratione manifestationis: quia vel manifestat sicut verbum, vel est verbo manifestatum. Si autem est manifestatum verbo, oportet ponere verbum quo manifestetur. Si autem dicitur verbum quia · exterius manifestat, ea quae exterius manifestant, non dicuntur verba nisi inquantum significant interiorum mentis conceptum, quem aliquis etiam per exteriora signa manifestat. Ebi ergo verbum aliquando " dicatur metaphorice in divinis, tamen oportet ponere Verbum proprie dictum, quod personaliter dicatur.

Ad secundum dicendum quod nihil eorum quae ad intellectum pertinent, personaliter dicitur in divinis, nisi solum Verbum: solum enim verbum significat aliquid ab alio emanans. Id enim quod intellectus in concipiendo format, est verbum. Intellectus autem ipse, secundum quod est *f* per speciem intelligibilem in actu, consideratur absolute. Et similiter intelligere, quod ita se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens in actu: non enim intelligere significat actionem ab intelligente exeuntem, sed in intelligente manentem. – Cum ergo dicitur quod verbum est *notitia*, non accipitur *notitia* pro actu intellectus cognoscentis, vel pro aliquo eius habitu: sed pro eo quod intel-

lectus concipit cognoscendo. Unde et Augustinus dicit " quod Verbum est *sapientia genita*: quod v^ nihil aliud est quam ipsa conceptio sapientis: quae etiam pari modo *notitia genita* dici potest. – Et per eundem modum potest intelligi quod *dicere* Deo sil *cogitando intueri*, inquantum scilicet intuitu cogitationis divinae concipitur Verbum Dei. *Cogitationis* tamen nomen Dei Verbo proprie non convenit: dicit enim Augustinus, XV *de Trin.* *: ·θρ.«π. *Ita dicitur illud Verbum Dei, ut cogitatio non dicatur; ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc l accipiat formam ut verbum sit, eamque dimittere possit, atque informiter quodammodo volutari.* Cogitatio enim proprie in inquisitione veritatis consistit, quae in Deo locum non habet. Cum vero intellectus iam ad formam veritatis pertingit, non cogitat, sed perfecte veritatem contemplatur. Unde Anselmus improprie accipit cogitationem pro *contemplatione*.

Ad tertium dicendum quod, sicut, proprie loquendo, Verbum dicitur personaliter in divinis et non essentialiter, ita et *dicere*. Unde, sicut Verbum non est commune Patri et Filio et Spiritui Sancto, ita non est verum quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sint unus dicens. Unde Augustinus dicit, VII *de Trin.* ♦ *Dicens * illo coaeterno Verbo n<m singulus mtelligitur in divinis* Sed dici convenit cuilibet personae: dicitur enim non solum verbum, sed res quae verbo intelligitur vel significatur. Sic ergo uni soli *f* personae in divinis convenit dici eo modo quo dicitur verbum: eo vero modo quo dicitur res in verbo intellecta *, cuilibet personae convenit dici. Paler enim, intelligendo se et Filium et Spiritum Sanctum, et omnia alia quae eius scientia continentur, concipit Verbum : ut sic tota Trinitas Verbo dicatur, et etiam omnis creatura; sicut intellectus hominis verbo quod concipit intelligendo lapidem lapidem dicit. – Anselmus vero improprie accepit “ *dicere* pro *intelligere*. Quae tamen differunt. Nam *intelligere* importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam ; in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quaedam in intellectu nostro, prout intellectus noster tit in actu per formam rei intellectae. In Deo nutem importat omnimodam identitatem: quia in Deo est omnino idem intellectus et intellectum, ut supra * ostensum est ■. Sed *dicere* importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum : nihil enim est aliud *dicere* quam proferre verbum. Sed n mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quae in verbo prolato manifestatur intelligent!. El sic sola persona quae profert Verbum, est dicens in divinis: cum tamen singula

■) *alium*, – Om. codLc. et *ab*.
ξ) *verbum*. – Om. BCDE.
ο) *quia*. – quod DG. – Pro *manifettat, mani/ettatar* ACE&; et pro *mani/extant. mani/rttantur* PBF.iF.
aliquando. – *aliquod* rodke*.
p) *cit*. – *ctt in actu* ABCDE; im *actu* on», ACEmBD.
9) *nunc*. – non PBCDEFpA et *ab*. – Pro *dimittere* /ou>r, *potiit amittere* ABCDE, jw >/ *dimittere* FG.
t) *accipif*. – *accepit* ABCDE.
v) *Dicem*. – Om. P. – Pomi *vnfiulm* AG adJuni *IntrOectut*.
p) «o//. – Om. ACDE.

χ) *in verbo intellecta*. – verbo BCEFpA, omittit D, *intellecta* editio a.
ψ) rrrJ-o quod concipit intelligendo lapidem. – tvrHm (in «dd. A) *intelligendo concipient* ABCDE. verbo concipit inttūignJà concipientF, rtrtaai concipit intcUigrndu lapidem G, alia littera: verbo ç><x/ tn *intelligendo concipit* margo A. wrâam concipit intrUigenda cd.b» *verbo quod concipit intdlipendo* P.
w) *imprvprie accepit*. – *accepit improprie* ABDE, *accipi/ i>yro-prie* CFG,
aa) *ted udam informatio ~ wtentum ett*. – Om. IFCDEpPA. *Sed*. – rodleci. – ia anu wrto tvn. ADCDEF.

personarum sit intelligens et intellecta, et per hoc facere verbum Dei, inquantum exequuntur
consequens Verbo dicta. effectum aliquem, ad quem ordinantur ex Verbo
Ah Quod artum dicendum quod *verbuni* sumitur concepto divinae sapientiae: sicut aliquis dicitur
ibi figurative, prout significatum vel effectus lucere verbum regis, dum facit opus ad quod ex
verbi dicitur verbum. Sic enim creaturae dicuntur verbo regis instigatur.

yy)/fSrJfiPC. - *frutate* ACEfDq.

•P. «vi.

Commentaria Cardinalis Caietani

rrri.ii «dii» claru* est, cx communi usu vocabulorum
in materia Trinitatis* Et ly *sit* denotat quod c>t quae-
nio, an ca: *propria sui significati ratione* iit nomen perso-
nale, an non. Non cnim quaeritur utrum possit supponere
pro persona, vel an ex accommodatione iit personale ne-
men, »cd simpliciter: *in divinis* tamen, idest cum dc Deo

habuit quam mentis conceptu*: in illo cnim priori, vox
verbum erat, et ratio verbi in conceptu ignota erat. Ergo
vox verbi appellationem non sumpsit a verbo conis. - Prae-
erea, vox est signum expressivum non denominatione ex-
trinscca. sed formalitcr, sicut Socrate» est albus. Sed ratio
verbi in voce est esse expressivum seu manifestativum si-
gnum conceptu* menti» alteri, ut in littera dicitur: *icut
etiam ratio verbi in conceptu est c*sc expressivum signum
habituali» notitiae sibi, ut in Qq.de *Ver.** dicitur. Igitur
significativa vox formaliter est verbum, sicut formaliter est
expressiva.

VI. Ad obicctionem autem in oppositum .i. dicitur quod
ordo naturae inter intentiones nomini* multiplici», ncc at-
tenditur secundum ordinem rerum in quibu» intentione*
wlvantur, ncc secundum ordinem illarum intentionum in
esse noturae. sol cnim qUimvi* sil prior calefacto a se,
ct causalitas icilti prior sit naturaliter quam calor causatu*
per ilium, non tamen prius dicitur calidum de eo quam
dc calefactio, sed e contra. Sed attenditur secundum h>bi-
tudinem ipsarum intentionum in hoc quod est *includi in*
aha et non e contra, Sic autem sc liabent intentio for-
mali», ct secundum denominationem extrinsecam. Et pro-
pterca, licet cauwlita* cogitativac. qua in eu dicitur verbum,
sit prior vocali verbo, posterius umen praedicationem eius
rccipiL

VII. Quoad *tertium* probatur conclusio tie. Verbum in
divini» significat conceptum intellectui: ergo significat ali-
quid ab alio procedens: ergo aliquid personale; ergo non
«umitur essentialiter, sed personaliter tantum. - Prima con-
sequentia probatur: quia dc ratione ipsius conceptus cordis
est. quod procedat ab alio, scilicet a notitia concipienti*.
Secunda vero probatur quia personae divinae distinguun-
tur secundum originem. Tertia est per se nota.

VIII. Circa hanc rationem ac conclusionem, dubium oc-
currit propter tria. *Pnmo*, quia *procedere* abstrahit a pro-
cessu rcali ct processu secundum rationem. Et simükâr ly
ab alio potest utroque moJo intclligi, scilicet *alio* secun-
dum reni, vel secundum rationem. Et tamen linent infert
et processum et alicitatem ualem. - *Secundo* (et est con-
firmatio praecedentis), propter multas inrtantix Intclli-
gcr enim, amare, ct quodeumque aliud simile, significat
aliquid procedens ab alio, puta intellectu vel voluntate, etc.,
et tamen non sequitur: Ergo huioimodi sunt nomina per-
sonalia in divini*. - *Tertio* (et est «ugmentatio praecedentium),
propter ipsummet Auctorem, qui et in Qq. *de 1er.*,
ct in 1 *Sent.* .i, ubi supra .i., propter haec quae adduximus,
hanc rationem in littera adductum tenet non concludere;
surtinctquc oppositum conclusionis hic probatae. dicens
verbum quandoque personale, quandoque essenziale no-
men *esse*.

IX. Ad evidentiam huius dubitationis, primo dc rc ipsa,
deinde .i. dc Auctore dicendum est. Quoad rem, scito duo.
Primo, quia ly *secundum rationem* est conditio diminuens,
licui *pictum vel mortuum* (moveri cnim secundum ratio-
nem, non est moveri), ideo procedere secundum rationem,
non c*t procedere, sed est *intelligi quod procedat*, idest
per modum processus. Et propterea, cum de proccuu est
sermo, dc rcali oportet intclligi; sicut cum dc motu, nliuq;
quae per rationem diminuuntur, loquimur. Alioquin incerta
essent omnia.

Scito secundo, quod aliud est significare aliquid *pro-*
cedens ab alio: ct aliud, significare aliquid *per modum pro-*
cedentis ab alio. In primo cnim dicitur quod res significata

111. Quoad *secundum*, ad declarandum ly *proprie sum-*
ptum, distinguit *verbi* nomen, ct ordinat eius modo». Di-
stinguit quidem, quod sumitur dupliciter, scilicet proprie,
ct metaphorice. Et rursus, proprie sumitur tripliciter. Et
sic, adunando omne* modos, quadrupliciter dicitur: tribu»
quidem primis modis proprie, et quarto similitudinarie.
Primo igitur, pro verbo in voce: secundo, m cogitativa
tertio, in intellectu quarto autem, pro aliquo facto quod
verbo significatum, imperatum vel effectum est. - Ordinat
autem, primo verbum cordis, secundo oris, tertio cogita-
tivæ, locans; probansque primorum ordinem ex hoc, quod
vox exterior verbi rationem non habet, nili quia significat
interiorem mentis conceptum.

Ad declarandum vero ly *in divinis*, dicit quod Verbum
in Deo sumitur pro verbo intellectus. Confurnatque hoc
auctoritate Augustini. - Dc his modis accipiendi *verbum*,
diffuse oc clare scriptum invenies in Qq. *de Ver.*, qu. rv,
art. 1 et a; et in 1 *Sent.*, dirt. xxvn, qu. n, art. 1, « Quore
vide ibi.

IV Circa ordinem inter *verba* poaitum in littera, du-
bium est qualis sit, an quand nos, an secundum te. Quod
cnim non sit quoad nos, cx eo patet quod, iuxta hunc
ordinem, non verbum cordis, sed verbum voci* locum pri-
mum habere debet, ut etiam in litterae principio insinuatur.
Quod vero non sit secundum naturam, cx eo apparet,
quin verbum cogitativac secundum in hoc ordine locum
sibi vendicat: quoniam constat vocale verbum cx imagi-
natione dependere. Et *ic. quovis ordine dicatur, male ver-
bum ori* secundo loco positum videtur: debetur cnim
sibi naturae ordine ultimus*, quoad nos vero, primus.

V. Ad hoc dicitur, quod assignatus ordo est noturae
ordo inter intentione* *verbi* nomine olnificata*. Ad cuius
evidentiam, scito duos esse canones in huiusmodi. Primus
est: Omne nomen per prius dicitur formaliter, quam se-
cundum denominationem extraneam; ut patet inductive.
Alter est: Omne nomen formaliter dictum dc pluribus,
prius dicitur de eo a quo aliud dependet, quum dc de-
pendente ab illo Et hoc etiam patet inductive.

Verbum igitur, quia formaliter salvatur in verbo cordis
et ori* tantum, in cogitativa autem causaliter; ideo, iuxta
primam regulam, ultimo dicitur dc verbo cogitativac. Et ad
hoc insinuandum littera dixit, *imaginatio verbum dicitur*,
innuctu quod in cogitativa ca ratione dicitur verbum, quia
est verbi imaginatio, causalis tamen.

Quia autem verbi ratio formalis in intellectu aine de-
pendentia n verbo vocis, in voce autem cum dependentia
est a verbo cordis, ideo prius ile verbo cordis quam dc
verbo voci* dicitur: formaliter tamen, ut dictum est, et
non secundum cxtrinseaiin denominationem, ut Durandus
putavit. Quod cx eo patet, quod vox prius verbi nomen

ur, <L 1,

93

procedit ab alio: in secundo vero, quod res xignificata intclligitur et significatur ut procedens, seu per modum procedentia ab alio. Inter hacc autem duo maior est distantia quam inter caelum ct terram: quoniam tenta est, quanta est inter esse ct significari. In primo enim res significata est nb alio; in secundo vero, significatur ut ab alio.

X. Ilis autem itantibus, respondetur quod propositiones in littera assumptae non sunt distinguendae: quoniam expresse significant processionem cadere supra rem significatam. Stut ergo ratio in hoc. Verbi nomen proprie sumptum in intellectu, significat conceptum procedentem ab alio, ita quod processio determinat ly *conceptum* secundum rem: quoniam aliter processio non est. Et proprie dicitur in divini*. Ergo salvatur ibi quoad utrumque: aliter non proprie diceretur. Ergo est nomen personale: quia ibi nihil est ab alio nisi persona, quamvis multa intclligantur ut ab alio.

Et per hoc putet responsio ad instantias, simare cnim non significat aliquid procedens ab alio; sed significat aliquid *per modum procidentis ab alio*. Et eadem ratio est dc ceteri* huiusmodi.

XI. Quoad Auctorem * vero, dicitur quod, ut apparet diligenter intuenti cius libros, paulatim in hac dubitatione cd veritatis perfectionem pervenit. Nam in l *Sent.*, secutu* est illorum opinionem, qui, verbi nomen sicut emori» nomen considerantes, quandoque essenziale, quandoque personale dixerunt. Postmodum, in Qq. *de Vrr.t* declinavit in alteram pnrtcm, scilicet quod dicitur personaliter: non tamen absque formidine nherius, ut patet ex eo quod respondet rationibus ad utromque partem, altera ut rationabiliori amplexa. Postremo, hoc in loco, alteram panem, scilicet quod personaliter dicitur, asseruit, cum expressa destructione alterius, scilicet quod nullo modo essentialiter. Et hoc, quia vidit omnia illa quae dubium fecerant aliquando, hac una ratione cessare, scilicet quod verbi nomen significat aliquid procedens ab alio ; per hoc secerneris lpsum ab his quae significant per modum procedentis. Contra hoc cnim nulla instantia militat, In hoc nulla distinctio habet locum, ul patet cx dfoi* ·. Neque assumpsit hoc absque probatione,

sed probavit hoc cx ipsa ratione rei significatae: /pe, inquit. *conceptus cordis dc ratione sua habet quod ab alio procedat*. Non ergo est aliquid essenziale : quoniam in nullius essentiali* ratione clauditur sive intrinsece, sive ut necessario concomitans, quod procedat ab alio. – Nec derogat hoc dignitati Doctoric quoniam naturale est intellectui humano pcrlici m processu temporis. Retractavit ergo aritcdicm, non commemorando scipsum aliter sensisse, sed repellendo opinionem quum sustinuerat.

XII. In responsione od primum, adverte quod condicionalis dia, *si ponitur verbum Dei metaphorice dictum, oportet pant verbum Dei proprie dictum*, non tenet gratia formae, sed gratia materiae. Quoniam, ut m littera dicitur, si ponitur verbum Dei metaphorice, ponitur aut manifestatum verbo Dei. aut manifestans verbum Dei: his cnim duobus modi* dicitur metaphorice. Utrobique autem clauditur verbum proprie dictum, et consequenter personaliter, ut deductum est in littera. Nihil cnim c*t in ratione verbi quod imperfectionem importet, sed tantum esse ab aliu, etc.

XIII. In responsione nd secundum, advene quod, cum dicitur in littera qund intelligere ita sc habet ad intellectum m actu, sicut esse ad en* in actu, est locutio non sinuhmdin.irta, sed potius expressiva: ac si diceret, quod sicut c*c in communi nd ens in actu in communi, ita ude esse, idest intelligere, nd tale ens in actu, idest intellectum in netu. Declaratum est cnim superius · quod eognosterc aliquid est else īlūd, ct quod in cognoscentibus in potentia, cognotdtivum est primo in potentia ipsum cognitum, deinde medio modo inter potentiam ct actum, ct demum est ipsum; ct tunc tantum dicitur actu cognoscens. Nec obnui quod intelligere dicatur actio: tum quiu est immanens, ut in littera dicitur; tum quiu, secundum veritatem, mugis habet dc *significari* quam *esse* actionis.

XIV. In responsione ad lenium, dubium est an Verbum dhinum procedat ex omnibus quae sunt in scientia Patris, scilicet Putre, l ilio et Spiritu Sancto, et omnibu* creaturis. Sed quoniam hoc in articulo tertio huius quocitionis tractatur magis cx proposito, ibidem · definitur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VERBUM SIT PROPRIUM NOMEN FILII

I *Sait.*, d>*t-XTVU, qu. n. <rt. 3. qu* : /λ· *Ffrit.*. qu. rv, art. 3; *Contra errora* Grace., op. tu; *aj Htbr*^ cwp. t. l ax il

b SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur qUOd Verbum non sit proprium nomen Filii.

Filius enim est persona subsistens in

Sed verbum non significat rem subsistentem, ut in nobis patet. Ergo Verbum non potest esse proprium nomen personae Filii.

2. Praeterea, verbum prolatione quadam procedit a dicente. Si ergo Filius est proprie Verbum, non procedit a Patre nisi per modum prolationis. Quod est hacresis Valentini, ut palet per Augustinum, in libro *dc Haeresibus* ♦

3. Praeterea, omne nomen proprium alicuius personae significat proprietatem aliquam eius. Si igitur Verbum sit proprium nomen Filii, significabit aliquam proprietatem eius. Et sic erunt plures proprietates in divinis quam supra * enumeratae sunt.

4. Praeterea, quicumque intclligit, intclligendo concipit verbum. Sed Filius intclligit. Ergo Filii est aliquod verbum. Et sic non est proprium Filii esse Verbum.

5. Praeteri.v *Hebr.* i * dicitur de Filio, *portans omnia verbo virtutis suae*: cx quo Basibus accipit * quod Spiritus Sanctus sit verbum Filii. Non est ergo proprium Filii esse Verbum.

Sed contra usr quod Augustinus dicit, VI *de Trin.* *: *Verbum solus Filius accipitur*.

Respondeo dicendum quod Verbum proprie dictum in divinis personaliter accipitur, et est proprium nomen personae Filii. Significat cnim quandam emanationem intellectus: persona autem quae procedit in divinis secundum emanationem intellectus, dicitur Filius, et huiusmodi processio dicitur generatio, ut supra * ostensum est. Unde rclinquitur quod solus Filius proprie dicatur Verbum in divinis.

An primum ergo dicendum quod in nobis non est idem esse et intelligerc: unde illud quod habet in nobis esse imclligibilc, non pertinet od naturam nostram. Sed esse Dei est ipsum cius · intelligere: unde Verbum Dei non est aliquod accidens in ipso, vel aliquis clfectus eius; sed

dp.

• Naa. ra, x.

· Q*.m.w-<, Cteoesx IV; trt 4. c***

• CL Cocseu

«.t_{er}
T

I

*s».>

tUK*, ... «m

QUAESTIO XXXIV. ARTICULUS HI

369

pertinet ad ipsam * naturam eius. Et ideo oportet quod sit aliquid subsistens: quia quidquid est in natura Dei, subsistit. Et ideo Damascenus dicit * quod Verbum Dei *est substantiate z, et in hypostasi ens: reliqua vero verba*, scilicet nostra, *virtutes sunt animae*.

A) SECUNDUM DICENDUM quod non ꝑ ꝑꝛꝛꝛꝛ hoc error Valentini est damnatus, quia Filium dixit prolatione natum, ut Ariani culumniabantur, sicut Hilarius reteri. VI *de Trin.* *: sed ꝑꝛꝛꝛꝛ varium modum prolotionis quem posuit, sicut patet ꝑꝛꝛꝛꝛ Augustinum in libro *de Haeresibus* ♦

Ad tertium dicendum quod in nomine Verbi eadem proprietas importatur quae in nomine Filii: unde dicit Augustinus: *en dicitur Verbum, quia Filius*. Ipsa enim nativitas Filii, quae est proprietas personalis eius, diversis nominibus significatur, quae Filio aītnbuuniur ad exprimendum diversimode perfectionem eius. Nam ut ostendatur connatural* Patri, dicitur *īibus*; ut ostendatur coactemus, dicitur *splendor*; ut ostendatur omnino similis, dicitur *imago*; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur *Verbum*. Non autem

potuit unum nomen inveniri, ꝑꝛꝛꝛꝛ quod omnia ista designarentur.

Ad quartum dicendum quod eo modū conuenit Filio esse intēligēntem, quō conuenit ei esse Deum: cum intēligēre essentialiter dicatur in diuinis, ut dictum est ♦ Est autem Filius Deus ꝑꝛꝛꝛꝛ genitus, non autem generans Deus. Unde est quidū intelligent, non ut producens verbum, sed ut Verbum procedens; ꝑꝛꝛꝛꝛ scilicet in Deo Verbum procedens secundum rem non differt ab intellectu diuino, sed relatione sola; distinguitur ꝑꝛꝛꝛꝛ principio Verbi.

Ad quintum dicendum quod, cum de Filio dicitur, *portans omnia verbo virtutis suae*, verbum figurate ꝑꝛꝛꝛꝛ accipitur ꝑꝛꝛꝛꝛ effectū verbi. Unde Glossa ibi dicit quod *verbum* sumitur ꝑꝛꝛꝛꝛ imperio; inquantum scilicet ex effectū virtutis Verbi est quod res conseruentur in esse, sicut ex effectū virtutis Verbi est quod res producantur in esse. Quod vero Basibus interpretatur *verbum* ꝑꝛꝛꝛꝛ Spiritu Sancio, imꝑꝛꝛꝛꝛie et figurate ꝑꝛꝛꝛꝛ locutus est, ꝑꝛꝛꝛꝛ verbum alicuius dici ꝑꝛꝛꝛꝛ omne illud quod est manifestatiuum eius: ut sic ea ratione dicatur Spiritus Sanctus verbum Filii, quia manifestat Filium.

7) Ver+ιππ *fki ett guhitauit/e*. – /kut Mum *ortitantiāle n/* codice», Ελ-Μί *Verbum* /Jd *nt fubrtatīaje* «d<L ab. %) mm. – non *proprie C*.

«} ,-im *iattllipere dictu* at*. – Om. BCDEFGpA. U) *'da*. – Oi». codice »I *tfutrajf*. – BtHA. *fifurate*. – *fifuratire* RD. – *illud* om. ABCDEF.

Commentaria Cardinali* Caietani

In titulo, ly *proprium* distinguitur ct contra *commune*, ct contra *extraneum*, idest *adiacens*; ut de Putri* nomine ꝑꝛꝛꝛꝛ1.4, m. dictum fuit ꝑꝛꝛꝛꝛ. Ita quod sensuꝑꝛꝛꝛꝛ quaestioniꝑꝛꝛꝛꝛ ©st: Utrum VAdierte hic quod, d vis huius probationis perspicue inspidatur, ꝑꝛꝛꝛꝛccundj consequentia abaque probatione merito posita est. Ex eo namque quod persona procedens secundum emanationem intellectus est Filius, sequitur quod Verbi nomen conuenior Fillo. Ex co vero quod tolis processio est ipsa generatio, quum constat tenninari ad Filium, sequitur quod idem sit esse Filium et eue Verbum. Ac ꝑꝛꝛꝛꝛ hoc, esse Verbum est proprium ipsi Filio, quemadmodum cꝑꝛꝛꝛꝛ Filium. Et sic soli proprie conuenit.

II. In corpore urtica est concludo, responsive quaesito affirmative: Verbi nomen proprie dictum in diuinis, est proprium nomen personae Filii, – Et probatur sic. Verbum significat emanationem intellectus, idest procedens secundum emanationem intellectuꝑꝛꝛꝛꝛ: ergo significat Filium: ergo solus Filius proprie est Verbum. – Probatur prima conse-

quentia: quia ct persona procedens secundum talem emanationem est Filius, ct huiusmodi ꝑꝛꝛꝛꝛuestio est generatio. Adierte hic quod, d vis huius probationis perspicue inspidatur, ꝑꝛꝛꝛꝛccundj consequentia abaque probatione merito posita est. Ex eo namque quod persona procedens secundum emanationem intellectus est Filius, sequitur quod Verbi nomen conuenior Fillo. Ex co vero quod tolis processio est ipsa generatio, quum constat tenninari ad Filium, sequitur quod idem sit esse Filium et eue Verbum. Ac ꝑꝛꝛꝛꝛ hoc, esse Verbum est proprium ipsi Filio, quemadmodum cꝑꝛꝛꝛꝛ Filium. Et sic soli proprie conuenit.

.ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IN NOMINE VERBI IMPORTETUR RESPECTUS AD CREATURAM

InfjA qu. κxxτη. en. a, ad 3; I *Sent.*, d/t. uni. qu. ti. ut. 3. *tk Veri*/, qu. W. ut. \$; *QuoJl*. IV, qu. iv, un. ꝑꝛꝛꝛꝛ, ad i.

-An. L

*

d tertium sic PROCEDITUR. Videtur quod nomine Verbi non importetur respectus ad creaturam. Omne cnim nomen ꝑꝛꝛꝛꝛconnotons effectum in creatura, essentialiter in diuinis dicitur. Sed Verbum non dicitur essentialiter, sed personaliter, ut dictum est ♦. Ergo Verbum non importat respectum ad creaturam “.

2. Praeterea, quae * important respectum ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore, ut *Dominus* et *Creator*, Sed Verbum dicitur de Deo ab

aeterno. Ergo non importat respectum ad creaturam.

3. Praeterea, Verbum importat respectum ad id a quo procedit. Si ergo importat respectum ad creaturam, sequitur quod procedat a creatura.

4. Praeterea, ideae sunt plures secundum diuersos respectus ad creaturas. Si igitur Verbum importat respectum ad creaturas, sequitur quod in Deo non sit unum Verbum tantum, sed plura.

5. Praltiria, si Verbum importat respectum ad creaturam », hoc non est nisi inquantum crea-

a) *creatura**. – *creaturae* codk-r». I y) CixdfMrajR. – *Crcahmit* It.
p) ꝑꝛꝛꝛꝛ. — *ta fuae* cadkes.
S. ioiAi Tttui. D. Tu<not T. I..

QUAESTIO XXXIV. ARTICULUS III

lurae cognoscuntur a Deo. Sed Deus non solum cognoscit entia. sed etiam non entia. Ergo in Verbo importabitur respectus ad non entia: quod videtur falsum.

Si n contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.* *. quod in nomine Verbi significatur non solum respectus ad Patrem, sed etiam ad illa quae per Verbum facta sunt operallira potentia.

Respondeo dicendim quod in Verbo importatur respectus ad creaturam '. Deus enim, cognoscendo se, cognoscit omnem creaturam. Verbum autem c in mente conceptum, est repraesentativum omnis eius quod actu intelligitur. Unde in nobis sunt diversa verba, secundum diversa quae intelligimus. Sed quia Deus uno actu et se et omnia r intelligit, unicum Verbum eius est expressivum non solum Patris, sed etiam creaturarum. El sicut Dei scientia Dei quidem est cognoscitiva tantum, creaturarum autem cognoscitiva * et (activa; ita Verbum Dei eius quod in Deo Patre est, est expressivum tantum, creaturanim vero est expressivum et operativum. Et propter hoc dicitur in Psalmo xxxii *: *Dixit. etJacta sunt*; quia in Verbo ' importatur ratio factiva eorum quae Deus fncit.

Ad primum ergo dicendum quod in nomine personae includitur etiam natura oblique: nam persona est rationalis naturae individua substantia. In nomine igitur personae divinae, quantum ad relationem personalem, non importatur respectus ad creaturam: sed importatur in eo quod pertinet ad naturam *. Nihil tamen prohibet, inquantum includitur in significatione eius essentia, quod importetur respectus ad creaturam sicut enim proprium est Filio quod sil Filius, ita proprium est ei quod sit genitus Deus, vel genitus Creator. Et per hunc modum importatur relatio ad creaturam in nomine Verbi.

Ad secundum dicendum quod, cum relationes consequantur actiones, quaedam nomina important relationem Dei ad creaturam, quae * consequitur actionem Dei in exteriorem effectum transeuntem, sicut creare cl gubernare: et talia dicuntur de Deo ex tempore. Quaedam vero relationem quae consequitur * actionem non transeuntem in exteriorem effectum, sed manentem in agente, ut scire ct velle: et talia non dicuntur de Deo ex tempore c. Et huiusmodi relatio ad creaturam importatur in nomine Verbi. Nec est verum quod nomina importantia relationem Dei ad creaturas, omnia dicantur ex tempore: sed sola illa nomina quae important relationem consequentem actionem Dei in exteriorem effectum transeuntem, ex tempore dicuntur.

Ad tertium dicendum quod creaturae non cognoscuntur a Deo per scientiam a creaturis acceptam, sed per essentiam suam. Unde non oportet quod a creaturis procedat Verbum, licet Verbum sit expressivum creaturarum.

Ad quartum dicendum quod nomen ideae principaliter est impositum ad significandum respectum ad creaturam; ct ideo pluraliter dicitur in divinis, neque est personale. Sed nomen Verbi principaliter impositum est ad significandam relationem ad dicentem: et ex consequenti ad creaturas. inquantum Deus, intelligendo se, intelligit omnem creaturam. Et propter hoc in divinis est unicum tantum Verbum, et personaliter dictum.

Ad quintum dicendum quod eo modo quo scientia Dei est non entium, et Verbum Dei est non entium: quia non est aliquid minus in Verbo Dei quam in scientia Dei, ut Augustinus dicit *. Sed tamen Verbum est entium ut expressivum el factivum: non entium autem, ut expressivum et maniestativum.

Bj *importabitur.* - *importatur* \CDF. - Pmi *falsum* «JJunt Lrgo ct primum Ga. Ergo primum F.
) *creaturam.* - *creatarai* BD.
c) *autem.* - *igitur* PFQaE.
rj *omnia.* - *alia* odJit H.
o) *copiatcitira.* - *et cagnoKitira* ABCEFGaft. - Poct *eilu* FG .iJ. dunl *quidem.*
) *in* IVrEo *importatur.* - *importatur in* IVrNs *l'ab.* - Pro *facit, fetit* ABDE, nm. C.

b) *naturam.* - *creaturam* pD; *naturam.* scii'cet oblique inefutam in nomine Verti aD.
λ) *Xihilcreaturam.* - Om. codken.
quae. - *quae adlicet relatio* ABD, *quae relatio* E.
) *relationem quae contequitur.* - *rdationum consequuntur* B, *relatione» quae contequuntur* FG. *relatio at quae coniequitur* PaA ct editione* a h.
» *ct rollr*^, r.v *tempore.* - Omütüt F, pent *importatur in nomine* r.-rfri pomi G.

Commentaria Cardinalis Caietani

n titulo, nota ly *in nomine Verbi.* Non enim quaeritur I utrum *res quae est Verbum* respiciat creaturas: sed utrum res illa divina, *ut Verbi nomine significatur*, claudat respectum aliquem ad creaturas.

II. In corpore trin facit. Primo, proponitur conclusio directe responsiva quaesito affirmative, simul cum medio: ne per hoc respondet quoad respectum in communi. Secundo. determinando qualis est ille respectus, respondet dc *tali respectu*, communi tamen Patri ct creaturis. Tertio, distinguendo, respondet dc respectu quo lanium respicit creaturas.

III. Quoad *primum*, concluaít) est dc respectu in communi, sicut in communi quoque quaesitum fuit. Et est ista; In Verbo Det importatur respectus ad creaturas. - E'l subiungitur statim medium: quia Deus, cognoscendo se, cognoscit creaturas.

Quoad *secundum* autem, propositum medium explicatur, magis applicando ipsum ad conclusionem contractum ud re-

spectum *talem*, scilicet: Verbum Dei est expressivum Putris ct creaturarum. - Probatur enim sic. Verbum cM rcopnientntivum omnis eius quod actu intelligitur: ergo Verbum Dei est expressivum non solum Patris, sed etiam creaturarum. - Antecedens probatur in nobis, apud quos sunt diversa verba secundum diversa intellecta in actu. Consequentia vero probatur: quia Deus unico actu sect omnia intelligit.

Quoad *tertium*, esi haec conclusio: Verbum Dei eius quod est in Deo Patre, est expressivum tantum; creaturarum vero est expressivum ct operativum. - Probatur. Scientia Dei est Dei quidem cognoscitiva tantum, creaturarum autem cognoscitiva et (activa: ergo Verbum Dei etc, Et confirmatur auctoritate Scripturae: *Dixit, et Jacta sunt.*

IV. Circa praedicta, univenamque hanc materiam, adverte hic c^sc quatuor: primo, res dicta Verbo; «ecundo, relatio inter Verbum c(rem dictam; terno, modus quo Verbum refertur ad res dicta*; quarto, ratio quare sic rc-

knur. Et quoad re» dictas quidem, in primo articulo huius quaestioni». in responsione ad 3. habuimus quod aunt haec (rin. scilicet cientia divine, personae divinae, et omni» creaturo : Paler cnim dicit haec omnia Verbo. Relatio vero Verbi Id tes dictas, ut sic. est relatio rationis: et c»t re- latio expressis i nd expressum, ut in littera dicitur. Et in hi* duobus conveniunt alit nobiscum , coacti ionc aucto- ritate Augustini.

In reliquis autem duobus, scilicet in modo ct causa. i diversitas est opinionum. Scotus cnim, in Secundo, dist. t, qu. t, art. a, et in *Quodlibetis*, qu. xtv, art. 2, tenet quod Verbum Dei. cx vi productionis suae, non procedit cx scien- tia creaturarum, sed divinae essentiae. Et rursus, ut cx dist. xxitt Primi, qu. i, ad ult., eiusdem sumitur, tenet quod Verbum sic procedit dc scientia solius essentiae, qu.>d non procedit ut Verbum personae, nisi concomitantcr. Iu quod imaginatur Patrem, cx hoc quod intclligit divinam essen- tiam, Verbum producere: quod quidem cx vi productionis suae exprimit essentiam, persono autem divinas concoml- tenter, tanquam res necessario iunctas essentiae : creatura» vero habet quod repraesentet, completa iatn productione ipsiux Verbi.

V. Est autem fundamentum pothionu tuite. quia ponit, in xxxv distinctione Primi, creaturas produci n Deo in esse cognito. Et proptcrca imaginatur quod essentia divina primo quasi movet intellectura paternum ad productionem ter- mini infiniti, idest Verbi ct deinde ad terminum linitum, idest creaturam in esse cognito. Et sic Verbum non potest produci dc scientia creaturarum, quae est in secundo in- stanti naturae.

Arguit quoque ad hoc in Secundo, ubi supra, tripliciter. *Primo*. Si Verbum procederet ut Verbum divinae essentiae ct omnis intelligibili». pari ratione Spiritus Sanctu* spira- retur ut amor divinae essentiae ct omnis amabilis intel- lecti: sed hoc eat falsum: ergo. Probatur falritas: quia tunc vel Deus nccoaario amaret creaturas, vel Spiritu» San- ctus non necessario produceretur; quorum utrumque est impossibile. *Secundo*. Si Verbum procederet cx omni- bus etc., ergo procederet dc scipso Verbo ut noto Patri* quod est inconveniens. Et tenet sequela: quia unum dc intellecti» formalitcr a Patre, c*I Verbum. – 7>r/io. Nulla relatio realis alicuius peraotue divinae est nd creaturam: sed geniti nd id dc quo gignitur, si est distinctum rcaliter, est relatio realis : ergo Vcrbũm non est genitum de lapide ut noto Patri.

VI. S. Thomas autem, ut hic paret, tenet Verbum Dei natum esse cx omnibus quae eunt in scientia Patris, scilicet essentia, personis, ct omni alio intelligibili simplici (quod dico propter scito a Deo scientia visionis). Imaginatur cnim, ut expresse in primo articulo - dixit, quod Pater, intclli- gendo sc ct Filium ct Spiritum Sanctum ct omnem crea- turam (subaudi tu, *simplici Inlelligcntia*), concipit Verbum ito quod prius, secundum rationem, Deus Puter intclligit quidquid naturaliter relucet in divina essentia, quam pro- ducat Filium.

Verum tamen est quod Verbum principaliter exprimit essentiam, ct secundario creatura»; sicut ct Deus Pater prin- cipaliter intclligit essentiam suam, et secundario creaturas: ito quod ly *principaliter* ct ly *secundario* nihil aliud si- gnificant nisi *in se* ct *in alio*; creatura cnim in essentia divina, ipsa autem essentia in se intclligitur ct exprimitur.

VII. Ad imaginationes autem Scoticas facile est respon- dere. Primarium cnim fundamentum · nihil valere cx eo patet, quod productio illa creaturarum chimacrica eat, et pcriculo*ain ingerens doctrinam. Sequitur cnim Deum glo- riosum non posse esse absque hoc, quod sint creaturae in esse diminuto: quod in philosophia ridiculum, in fide autem scandalum videtur. Sed de bit alias ·. Nos cnim, essentiam divinam ct formalitcr ct objective omne intelligibilc compre- hendere tenentes, cx superius · determinatis, dicimus quod, quia Verbum procedit non cx qualicumque cognitione es-

sentite divinae, sed cx comprehensione eiusdem, oportet ut procedat cx notitia omnium quae sciuntur comprehen- dendo divinam essentiam. Sed haec sunt omnia supmdicta ·, (X»»m.pn*c ut patet cx qu. xiv ·. Ergo.

Et hoc proculdubio (uh fundamentum », Thomae. Ex quo ad primam obicctioncm Scoti· dicitur breviter quod. *U. »@a.t uniformiter loquendo, scilicet dc creaturo intellecta in Deo, ct similiter amata in Deo. par ratio c*I dc Verbo ct Spi- ritu Sancto: nec aliquod icquitur inconveniens. – Posset tomen simpliciter negari sequela, ct parita» rationis: quia amor respicit re* amabiles in scipsis. vctbuni autem res in intellectu.

AJ vccundarn vero dicitur, quod nullum inconveniens est Verbum procidere cx scipso et Spiritu Sancti» ut noth Patri, idest cx notitia quam habet Piler dc d»; imo hoc c*r necessarium, propter allatam rationem. Quin potius, cum ipse Scotu* expresse, in vt dbtinctiuno Primi, teneat quod Pater prius intclligit Filium quum producat ipsum, voluntarie reputatur hoc inconveniens.

I enia autem obiectio responsione non est digna: quo- niam Verbum non distinguitur rcaliter ab his α quibu» pro- cedit *ul cognitis*, sed 0 quo procedit *ut dicente*; ut dc sc patet.

VIII. Etto tamen in hac materia cautus, propter veri- tatem conditionakrn scihcct. Si *Deus nihil intclhgcrct in sua essentia nisi ipsam solam, adhuc haberetur productio Verbi*. Ei hac cnim sequi videtur quod productio Verbi non est posterior intellectione creaturarum m Deo. Habes namque aliam conditi<»nakm: *Si Deus non rn<7productivus ad mira intellipendo u, intelligent nihilominus omne tnlr- tigibile*. Ex hac cnim sequitur quod Deum intelligerc crea- tura» in ac, non est posterius productione ad intra. Quare ne ei hi» lallari», qUChl naturaliter dc facto ait sequendo ·, dicito ut supra *. Dixi autem *naturaliter*, quoniam ea quae Deu* dc factu libere novit, cum naturale praecedat liberum, procul ab into disputatione sunt. – Et quoniam in com- prehensione naturalis vi» «dentiae divinae clauditur art creaturae l'active, quum»i* non concludatur volitio carum·, idcirco Verbum Dei, adaequans naturalem elui scientiam, habet respectum ad creaturam non solum expressivi, sed etiam operativi. ut in littera cx Augustino dicitur.

IX. In responsione ad primum, nota quod contra eam sunt argumento Aureoli, apud Capreolum, in xxvn distin- ctione Primi, qu. n. in concL 5 ·, ad probandum quod Ver- bum cx personali proprietate liibet quod referatur ad crea- tura*. Omnia cnim ex hoc ruunt, quod supponunt quod idem sit dicere. *Verbum secundum propriam rationem re* fertur ad creaturas*; ct dicere, *Verbum <.v proprietate per- sonali habet quod referatur ad creaturas*: cum tamen haec multum distent, ct primum concedi pchrit, secundum autem non. Et huius ratio est. quoniam Verbum daudit In pro- pria ratione notitiam, quoc est de numero essentialium : propter quam, ut m littera dicitur, refertur ad dicto nota ct facienda.

X. In responsione ad quartum, adverte quod in illis verbis, *nomen Verbi principaliter impositum est ad sipniji- candam relationem ad dicentem*, iudicio meo, retractat ». Thomas id quod in Qq. de Fer., qu. iv, art. 5, dixerat, scilicet quod Verbi nomen principaliter significat absolutum. Et sequitur haec retractatio determinationem quam in primo articulo hic fecerat, scilicet quod Verbum sit nomen per- sonale tantum. Ita quod Verbum significat primo proprie- tatem personalem ipsius Filii in concreto; ct quoniam quasi substratum e»l notitia connotate, ideo refertur etiam ad dicto, etc. Et hoc consonat rcaponiioni ad primum; et verbis praecedentis articuli, scilicet. *Verbum sigm/icat quondam emanationem intellectus*. Constat enim quod emanatio illa proprietas personalis est Filii: nisi cnim hoc cwct primo du» significatum, cx propria eius significatione non signi- ficaret proprietatem personalem Filii in divinis, sed cx con- nototo tantum; cuius oppositum ibidem dicitur.

H

I

'rit., KB.
ip. u».

• Ci. oam. r

• Qa. xrr. art. S
Caa*»«l n. *
w·:·<fw, art.
l. Cow@cat. n.
ra.

• An. », c*cr*
coKi. y

QUAESTIO TRIGESIMAQUINTA
DE IMAGINE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde quaeritur de Imagine.
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum Imago in divinis dicatur personaliter.
Secundo: utrum sit proprium Filii.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IMAGO IN DIVINIS DICATUR PERSONALITER

Infra, qu. xxix, xru 5, iJ 4; I *Sent.*, Jiat. xjmu, qu. 11, crt. 3.

SyÆgP0 PRIMUM sic procedit i it Videtur quod
non dicatur personaliter in divinis.

• EutfreU-*. 2 Dicit enim Augustinus in libro *de Fide*
• Gip. u ■*Ad IWrum* ' : *Una est sanctae Trinitatis*

divinitas el imago, ad quam Iactus est homo. Igitur
imago · dicitur essentialiter, et non personaliter.
3
•so?crCMtt>a.i. 2. Pr ^ETERÇa, Hilarius dicit, in libro *de Synod.*9,
? quod *imago esi eius rei ad quam imaginatur*
species indifferens. Sed species, sive forma, in
divinis dicitur essentialiter. Ergo et imago.

T 3. Praeterea, imago ab imitando z dicitur, in
quo importatur prius et posterius. Sed in divinis
personis nihil est prius ct posterius. Ergo imago
non potest esse nomen personale in divinis.

vv\ -iiT h“ covr,tK EST quod dicit Augustinus ♦ *Quid*
est absurdius quam imaginem ad sc dici? Ergo
Imago in divinis relative dicitur. Et sic est no-
men personale.

Respondeo dicendum quod de ratione imaginis
est similitudo. Non tamen quaecumque similitudo
sufficit ad rationem imaginis; sed similitudo quae
est in * specie rei, vel saltem in aliquo signo
speciei. Signum autem speciei in rebus corporeis
maxime videtur esse figura: videmus enim quod
diversorum animalium secundum speciem, sunt
diversae figurae, non autem diversi colores. Unde,
si depingatur color alicuius rei in parietel, non l

dicitur esse imago, nisi depingatur figura. – Sed
neque ipsa similitudo speciei sufficit vel figurae;
sed requiritur ad rationem imaginis origo: quia, ut
Augustinus dicit in libro *Octoginta trium Quaesi.*9, Qx. um.,
unum ovum non est imago alterius, quia non
est de illo expressum. Ad hoc ergo quod vere
aliquid sit imago, requiritur quod ex alio pro-
cedat simile ei in specie, vel saltem in signo spe-
ciei. – Ea vero quae processione[m] sive originem
important in divinis, sunt personalia. Unde hoc
nomen *Imago* est nomen personale.

Ad primum ergo dicendum quod imago proprie
dicitur quod procedit · ad similitudinem alterius.
Illud autem ad cuius similitudinem «rfiquid pro-
cedit. proprie dicitur *exemplar*, improprie vero
imago. Sic tamen Augustinus ♦ utitur nomine
imaginis, cum dicit divinitatem sanctae Trinitatis
esse imaginem ad quam factus est homo.

Ad secundum dicendam quod *species*, prout po-
nitur ab Hilario in definitione imaginis, imponat
formam deductam in aliquo ab alio \ Hoc enim
modo imago dicitur esse species alicuius, sicuti
id quod assimilatur alicui, dicitur forma eius, in-
quantum habet formam illi similem.

An tertium dicendum quod imitatio in divinis
personis non significat posterioritatem sed so-
lam assimilationem.

») iMJgo. — *ia dirinti* «Jdunt BCE.
'?) *quod.* — Om. «*4J. — In irtlu <i«. *rei* om< cudd. el ed. *aj* po>t
ad quam «D edd. *vel ad quem.* — Post *indifereni*, *Erfo* «mago *eii*
çwta add. B; cl pn>l *eumtia*hler add. et *jrri^ditrr.*
y't *imitando.* — *imjptnsnd.t* ABC.

1» *in.* — ivf in BCDEFG.
<) *quod rncæJtr.* — Om. B»
ç) *deductam* m *aliquo ab alto.* — *reductam* in nwo *alio* AUCE.
deductam in uno a> alto DG, *deductam in aliquo ab uno* F.
r,> *Fviterwritatcm.* — *potentatem* PACEFGa».

Commentaria Cardinalis Caiotani

(Simes· 'in i' rT""tnx| s cx supradictis · clarus est. – In corpore duo facit:
1 primo, ponit crea conditiones requisitos ad imaginem ;
• ct. na@, i», secundo, respondet quaesito *.

II. Quoad *primum*, conditiones sunt: similitudo specifica,
seu secundum specificum signum, puta figuram, ortu cx
illo cuius dicitur imago. Et prima quidem condicio, scilicet
similitudo, per se notu relinquitur. Secunda autem, quoad
figuram, declaratur in animalibus ct picturis. Tertia autem
probatur auctoritate Augustini, afferendo instantiam de ovis,
– Et adverte diligenter quod haec terti i conditio intelligitur
per se: idest, quod origo terminetur ad Ipsum *inquantum*
similitudo est, idest ad hoc quod sit aimilirudo, ct non

per accidens res illa sit similis. Et hoc bene nola, quo-
niam super hoc fundatur processus sequentis articuli: nisi
enim sic inlclligrcrctur, omnes imagini* conditiones conve-
nirent Spiritui Sancio.

III. Contra hanc tamen tertiam imaginis conditionem,
arguit Aureolus·: quia sequeretur quod soli artifices ima- · l
ginum haberent imagines.

Sed haec obicctio cx nidi intellectu procedit. Quoniam»
etsi verum <it imaginem semper oriri a repraesentato, me-
morem tamen oportet c m quod hoc non contingit uno
tantum modo. Quoniam quandoque oritur α repraesentato
secundum cmc naturale principiante, sicut hliuv oritur a

patre quandoque secundum cue intellectum seu cogitatum. ui statua Caesaris oritur n Caesare cogitato in mente artificii*. I ndc patet consequentiam nihil valere.

IV. Quoad *secundum*, conclusio responsaiva quaerito af-

firmative eat: Imago in divini* ett nomen pcrmnile. – Probatur. Nomina importantia originem in divini*. »unt personalia' ergo imago cit nomen personale. – Antecedena patet. Consequentia vero tenet cx ratione imagini» assignata.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM NOMEN IMAGINIS SIT PROPRIUM FILII

lairo, qu' xau. art. I, «J a; I *Sent.*, div., ni. qu. in. ad 5; <H«t. xxnn, qu' n. «rt. r, ad ?; art. ?, II. di»r. xvi. an. i; *Contra efrortt Grate*,, cap. a; I Cor., ç«p. xj, lect. 11; 11, ap. ir, lest, n; cap. t. lecl ir; *IMr.*, cap. i. lecl n.

Sd secundum sic procedit r. Videtur quod nomen Imaginis non sit proprium Filio. Quia, ut dicit Damascenus-, Spiritus Sanctus est *imago Filii*. Non est ergo proprium Filii.

2. Praeteri-A, de ratione imaginis est similitudo cum expressione, ut Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaesi.* * Sed hoc convenit Spiritui Sancto: procedit enim ab alio secundum modum similitudinis *. Ergo Spiritus Sanctus est imago. Et ita non est proprium Filii quod sit Imago

3. Praeteri homo etiam dicitur imago Dei. secundum illud 1 ad Cor. xi *I'ir non debet velare caput suum, quoniam imago et gloria Dei est.* Ergo non est proprium Filio.

Sed contra est quod Augustinus dicit, VI de *Trin.* *, quod *solus Filius est Imago Patris.*

Respondeo dicendum quod doctores Graecorum communiter dicunt Spiritum Sanctum esse imaginem Patris et Filii. Sed doctores latini soli Filio attribuunt nomen Imaginis: non enim invenitur in canonica Scnptura nisi dc Filio. Dicitur cnim *Coloss.* i *: *Quii* est imago Dei invisibilis, primogenitus creaturae; et ad Ilebr.* i ♦: *Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius.*

Huius autem ; rationem assignant quidam ex hoc, quod Filius convenit cum Patre non solum in natura, sed etiam in notione principii: Spiritus autem Sanctus non convenit cum Filio nec cum Patre in aliqua notione *. – Sed hoc non videtur sufficere. Quia sicut secundum relationes non attenditur in divinis neque ' aequalitas neque inaequalitas, ut Augustinus dicit *: ita neque similitudo, quae requiritur ad rationem imaginis.

Unde alii dicunt quod Spiritus Sanctus non potest dici imago Filii, quia imaginis non est imago. Neque etiam imago Patris: quia etiam ζ

imago refertur immediate ad id cuius est imago: Spiritus Sanctus autem refertur ad Patrem per Filium. Neque etiam est imago Patris et Filii: quia sic esset una imago duorum, quod videtur impossibile. I nde relinquitur quod Spiritus Sanctus nullo modo sit imago. – Sed hoc nihil est. Quia Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti - ut infra ** dicetur: unde nihil prohibet sic Patris et Filii, inquantum sunt unum, 'rt ** esse unam imaginem; cum etiam homo totius Trinitatis sit una imago.

Et ideo abler dicendum est quod, sicut Spiritus Sanctus, quamvis sua processione accipiat naturam Patris, sicut et Filius, non tamen dicitur *natus*, ita. licet accipiat speciem similem Patris, non ' dicitur imago. Quia Filius procedit ut Verburn, de cuius ratione est similitudo speciei ad id a quo procedit; non autem dc ratione amoris; quamvis hoc conveniat umori qui est Spiritus Sanctu-», inquantum est amor divinus.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus et alii doctores Graecorum communiter ' utuntur nomine imaginis pro perfecta similitudine.

An seci \dum dicendum quod, licet Spiritus Sanctus sit similis Patri et Filio, non tamen sequitur quod sil imago, ratione iam dicta . ' *,

Ad tertium dicendum quod imago alicuius dupliciter in aliquo invenitur. Uno modo, in re eiusdem naturae secundum speciem: ut imago regis invenitur in filio suo. Alio modo, in re alterius naturae : sicut imago regis invenitur in denario. Primo autem modo-», Filius est imago Patris: secundo autem modo dicitur homo imago Dei. Et ideo ad designandam in homine * imperfectionem imaginis, homo non solum dicitur imago, sed *ad imaginem*, per quod motus quidam tendentis in perfectionem * designatur. Sed de Filio Dei non potest dici quod sit *ad imaginem*, quia est perfecta Patris imago.

a) *modum fimilituJinis.* – *limititudinem* D.
p) /-> *ita...* *Ima/in.* – Om. BCD.
Qwi. – Om. iodüe» et ed. *a autrm.* – *tamen* codice» *et ab,*
») *nequt.* – Om. codicec.
o *etiam.* – Om. codice».

r.l *non.* – *tient ft fllitu, nan tainr* II.
4) *amont.* – *nt* xJJunt BD.
t) *camnnnilfr.* – Om. A.
t/ *in homine.* – Om. FGa. – *homo* om. eodicM.
î.) *iu f^r/retionrm.* – aJ *Impcrfcctionem* G, in *tmf>crfctian(m* Φ.
Pro *Jnignatnr. daignantur* FG.

Commentaria Cardinalis Calctani

it i i rs clarus est. – In corpore tria facit. primo, dicit quid usus dc hoc quaesito habeat; secundo, tractat *a.* nec. *b.* duos opiniones-; tertio, determinat *.
II. Quoad *primum*, tñā dicit: primo, usum Graecorum;

secundo, Latinorum; tertio, sacrae Scripturae; quae omnia dare parent in littera.
111. Quoad *secundum*, quia usus l-axinorum auctoritate Scripturae sacrae confirmatus est, circa eius rationem di-

venue afferuntur opiniones: quare scilicet solus Filius Itngu dicitur» Et prima quidem opinio, propter convenientiam in notione cum Patre, excluditur: quin secundum nolionalia non attenditur aequalitas; ergo nec similitudo; ergo nec imago. – Secunda autem, discurrens per singula, nec inveni- niens cuius prosit dici Spiritu» Sanctus imago, excluditur: quin posset dici Patri» ct Filii inquantum sunt unum. Et confirmatur quia homo est una imago totius Trinitatis.

IV. Quoad *tertium*, redditur praedicti usus Latinorum et Scripturae ratio. Et quia, ut dicitur in II *Posteriorum* -, idem est scire causam conclusioni» ct ipsum, simul respon- detur quaesito affirmativa conclusione, scilicet: Imago est nomen proprium Filii. Et cius probatio nihil aliud est quam ratio quare Spiritus Sanctus non dicatur imago. Fi- lius autem sic.

Et consistit ratio in hoc. Filius procedit ul Verbum, dc cuius ratione est similitudo spécificiai ad id a quo procedit: Spiritu» \cro Sanctus procedit ut amor, dc cuius ratione non est talis similitudo; ergo Filius solus est imago. – Antecedens ex qu. xxvti *, quoad utramque panem, putet. Consequentia autem tenet cx ratione imaginis.

Et manifestatur ac confirmatur vi» rationis huius, assi- gnantis pro cama modum procedendi, cx simili differentia, propter similem causam ibi inventam, inter Filium ct Spi- ritum Sanctum, in hoc quod eat esse *natum*. Quamvis enim Uterque sua processione Patris accipiat naturam. solus ta- men Filius dicitur natus, propter modum procedendi dilfc- renient utriusque, ut supra - manifestatum est. quia scilicet procedit ut similis, etc. – Et ne aliquis sollicitus restaret, unde habet Spiritus Sanctu» qund sit similis Patri et Filio, aut crederet hoc cx modo procedendi habere; subiunxit quod similitudo convenit Spiritui Sancto, non inquantum amor, sed inquantum *amor divinus*.

Circa haec dubium occurrit cx Aureolo, apud Cs- preolum, in xxvn distinctione Primi, qu. n, cond. 6 -. Et est dubium cx praesenti littera ortum habens, candcmquc in- fringens sic. Spiritus Sanctus'procedit ut amor divinus: ergo ut similis: ergo ratio adductu nihil valet. – Prima conse- quentia tenet cx lincra, dicente quod Spiritus Sanctus, in- quantum amor divinus, habet quod sit simili». Secunda autem, et antecedens per se patent.

VI. Ad evidentiam huius difficultatis, distinguendi sunt termini in antecedente positi, scilicet ly *amor divinus*, ct ly *procedit ut* ♦. Quoad primum, scito quod forma communis potest dupliciter contrahi, et u contrahente denominari: primo, per aliquam differentium per se illius; secundo, per aliquid extra latitudinem formalem illius. Exemplum primi *color albus*; exemplum secundi, *ador naturalis*: albedinis enim differentia est colori» per se divenificativa ; natura vero, sicut ct ars. extra genus coloris est. Amor igitur du- pliciter contrahi potest : primo, per amoris proprias diffe- rentia» , puta amicitiae vel concupiscentiae; secundo, per

naturous amantes, puta angelicam vel humanam. Et si qui- dem umor contrahatur per omne* suae latitudinis per se differentias, nunquam invenies aliquam, cx qua habebit ra- tionem similis ei a quo procedit. Tam quia omne» per se differentiae infra appetitus ambitum continentur, in quo nihil habet rationem similis. I um quia, ut infra - patebit, *Q3.nm,«ru. impulsif» quaedam est; ne per hoc. omnes per se ciu* dif- ferentias oportet esse impulsioniis per *c divcrsificstivxs ; quod a simili* ratione, quamvis non causaliter, fonnaliter tamen remotum est. – Si sero per aliquid extraneum con- trahatur, nihil prohibet similis quandoque rationem habere : sed hoc est per accidens, naturaliter ct identice, ut de te patet.

Quando ergo dicitur *amor divinus*, ii ly *divinus* non trahat amorem extra latitudinem differentiarum per se amo ri\, sed, infra voluntatis, inquantum voluntas est, latitu- dinem stando, denotet cuius sit ut obiecti ct amanti*, sci- licet Dei: negandum est quod, inquantum huiusmodi, sit *imilis. Nec in hoc sensu intlligcnda c*t propositio in culee litterae xubiuncu. Batio autem patet cx dictis. – Si autem ly *divinus* »it denominatio sumpta quasi ab extra- neo. put.» a natura cui identificatur, tunc concedendum est, ratione ideniitat s inter amorem ct naturam, quod amor divinus, ut sic, est similis ei a quo procedit. Et in hoc sensu intclliga» litteram praesentem.

VII Quoad alium terminum -, advene quod, cum di- citur, *Spiritus Sanctus procedit ul amor divinus*, ct in alii* jffKoy.. «i*., similibus locutionibus, duplex sensus fieri potest. Primo *proprie*, ut denotentur tantum formalia ct propria illius modi procedendi ' secundo *extensive*, ut denotentur etiam communia, ct concomitantia modum procedendi sive ter- minum Verbi gratia, in proposito, cum dicitur. *Spiritus Sanctus procedit ut amor divinus*, si ly *ut* sumatur proprie, proponito non est vera accipiendo amorem divinum iden- tic : quoniam cx proprii* processioniis amori» etiam divini. infra latitudinem voluntati» solius stando, Spiritu» Sanctu» non habet qund sit Deui, sed quod sit amor Dei ut amantis et amati. Sed est sera pro imore disino fonnaliter. Sed tunc, concesso antecedente, nihil valet primo consequentia, ut patet ex dicti». Nec oppositum habetur in littera, lo- quente dc amore divino identice. – Si vero ly *ut* denotet etiam communia, tunc est vera de amore divino ct forma- liter ct identice et sic habet rationem simili*.

Sed quoniam proprie ct formnliter de modi* procedendi a theologis termo habetur, idcirco illud antecedens dc amore divino primo modo intlligcnJum est et admitten- dum' sed neganda est prima consequentia, scilicet, *ergo procedit ut similis*. Et ud probationem dicendum est, quod laborat in nequivoco, ut patet cx dictis: quoniam ly *di- vinus* acquivocutn c*t. cum sumitur obicctive ct effective, ut in antecedente sumitur; ct cum sumitur identice, ut in probatione consequentiae tit.

QUAESTIO TRIGESIMASEXTA
DE PERSONA SPIRITUS SANCTI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

X
• O. m
b
1

Post haec ■ considerandum est de his quae
pertinent ad personum Spiritus Sancti *. Qui
quidem ' non solum dicitur Spiritus Sanctus, sed
etiam Amor et Donum Dei.
Circa nomen ergo Spiritus Sancti ' quaeruntur
quatuor.

Primo: utrum hoc nomen *Spiritus Sanctus* sit
proprium alicuius † divinae personae.
Secundo: utrum illa persona divina ' quae Spi-
ritus Sanctus dicitur, procedat a Patre et Filio.
Tertio: utrum procedat n Patre per Filium.
Quarto: utrum Pater et Filius sint unum prin-
cipium Spiritus Sancti.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HOC NOMEN *SPJWTUS SANCTIS* SII PROPRIUM NOMEN
ALICUIUS DIVINAE PERSONAE

I .WmL, dUL t, trt. 4: IV *Cont. Gent.*, c*p. »«: *Ceimprnd. ThcaL* cap. u ai. xunx.

d PRIMVM sic proceditur. Videlur quod
hoc nomen *Spiritus Sanctus* non sit pro-
prium nomen alicuius divinae personae.
enim nomen commune tribus
personis, est proprium alicuius personae. Sed hoc
nomen *Spiritus Sanctus* est commune tribus per-
sonis. Ostendit enim Hilarius, VIII *de Trin.*9.
in *Spiritu Dei* aliquando significari Patrem, ut
cum dicitur ♦ *Spiritus Domini super me*; aliquando
significari Filium, ut cum dicit I ilius *, in *Spiritu*
Dei eiicio daemonia. ' naturae suae potestate ei-
cere se daemonia demonstrans >; aliquando Spi-
ritum Sanctum ., ut ibi *. *Effundam de Spiritu*
meo super omnem carnem. Ergo hoc nomen *Sp-
iritus Sanctus* non est proprium alicuius divinae
personae.

2. Praeterea, nomina divinarum personarum
ad aliquid dicuntur, ut Boetius dicit, in libro *de*
Trin. * Sed hoc nomen *Spiritus Sanctus* non di-
citur ad aliquid. Ergo hoc nomen non est pro-
prium divinae personae .

3. Praeterea, quia Filius est nomen alicuius
divinae personae, non potest dici Filius huius
vel illius. Dicitur autem spiritus huius vel illius
hominis. I t enim habetur A π/n. xi *: *Dixit Do-*
minus ad Moysen: Auferam de spiritu tuo tra-
damque eis; et IV *Reg.* n *: *Requievit spiritus*
Eliae super Elisaeum. Ergo Spiritus Sanctus non
videtur esse proprium nomen alicuius divinae
personae.

Sin contra esi quod dicitur † Ioan. ult. ♦ *Tres* .v*»7.
sunt qui testimonium dant in caelo. Pater, Uer-
bum et Spiritus Sanctus. I t autem Augustinus
dicit VU *de Trin.* \ cum quaeritur'. *Quid tres?* a^..v.cV
dicimus. *Tres personae*. Ergo Spiritus Sanctus est
nomen divinae personae.

Respondeo dicendum quod, cum sint duae pro-
cessioniones in divinis, altera carum, quae est per
modum amoris, non habet proprium nomen, ut
supra* dictum est. Unde et relationes quae se-
eundum huiusmodi processionem † accipiuntur,
innominatae sunt, ut etiam supra * dictum est.
Propter quod et nomen personae hoc modo pro-
cedentis. eadem ratione, non habet * proprium
nomen. Sed sicut sunt accommodata aliqua no-
mina. ex usu loquentium. ad significandum prae-
dictas relationes, cum nominamus eas nomine
processionis et *spirationis*, quae, secundum pro-
prietatem significationis, magis videntur significare
actus notionales quam relationes; ita ad signifi-
candum divinam personam quae procedit per
modum amoris, accommodaturo est. ex usu Scri-
pturae. hoc nomen *Spiritus Sanctus*.

Et huius quidem convenientiae ratio sumi
potest ex duobus. Primo quidem, ex ipsa com-
munitate eius quod dicitur *Spiritus Sanctus*. Ut
enim Augustinus dicit, XV *de Irin.*9: *quia Spi-*
ritus Sanctus ' communis est ambobus, id vocatur
ipse proprie quod ambo communiter: nam et Pater
est Spiritus, et /Ilius † est Spiritus; et Pater est
;

a) /Vxf *haec*. – /\ul *hoc* FG(CFj), /hxf *enmUcrotionem praedi-*
ctam pafc.
£. *yuldem*. – Om. Pa>. — *Sanctui* «m. ACDE-
y; *Cirta nomen crpo Spiritui Sancti*. – *Circa Spiritum Sa-*
scium rrgo Vah.
s) *hoc nomen proprium alicuius*. — omittunt A<κ>; et peut
proprium addunt *nomen*.
i) *divina*. – Om. codice>.
) *Spiritui Sanetut*. – Om. codice> et ed. .r.
rj) *Spiritum Sanctum*. — *Jc Spiritu Sancta* codd. ex Pj F. – Pn>t
nomen ACDEFG om. *Spiritu» Sanctus*.

r' *Praetereo* — *proprium diiin.tc pertonor*. – Om. G; p v/-» *pnum*,
proprium alicuius HDEFa *fropriam* C-
l) *Auferam Je fpiritn tuo*. – A. *iplritu luo accipiam* pjh
x» *juocritur*. – fMurrmuf FGaF, – Pn> *personae, ptrrosai cadczs*
<< ed. à.
λ) *huiutmodi prucntfonem*. – procetxmirt IL – *etiam* mtc *tupra*
cwn. ctjJtce*.
p) *halet*, – *est* F.
» *φίρα Spiritui Sanctus*. – A Q.KJftl, *juto* II, *juaj* D. –
P<HI coMmxfiner H addit *eunt*.
ξi *el HUut*. – H/in» pptl.

• sanctus, et Filius est sanctus. – Secundo vero, ex propria significatione. Nam nomen *spiritus*, in rebus corporeis, impulsionem quondam et motionem sgnificare videtur: num illatum et ventum spiritum nominamus, list autem proprium amoris, quod moveat et impellat voluntatem amantis in amatum. Sanctitas vero illis rebus attribuitur, quae in Deum ordinantur. Quia igitur persona divina procedit per modum amoris quo Deus ornatur, convenienter Spiritus Sanctus nominatur.

• An primum ergo DICENDUM quod hoc quod dico *spiritus sanctus*, prout sumitur in virtute duarum dictionum, commune est loti Trinitati. Quin nomine *spiritus* significatur immaterialitas divinae substantiae: spiritus enim corporeus invisibilis est, et parum habet de materia; unde omnibus substantiis immaterialibus et invisibilibus hoc nomen attribuimus. Per hoc vero quod dicitur *sanctus*, significatur puritas divinae bonitatis. – Si autern accipiatur hoc quod dico *Spiritus Sanctus*, in vi

unius dictionis, sic ex usu Ecclesiae est accommodatum ad significandam unam trium personarum, scilicet quae procedit per modum amoris, ratione iam dicta ♦

Ad secundum dicendum quod, licet hoc quod dico *Spiritus Sanctus*, relative non dicatur, tamen pro relativo ponitur, inquantum est accommodatum ad significandam personam sola relatione ab aliis distinctam. – Potest tamen intelligi etiam r in nomine aliqua relatio, si *Spiritus* intelligatur quasi *spiratus*.

Ad tertium dicendum quod m nomine Filii intelligitur sola relatio eius qui est a principio, ad principium: sed m nomine Patris intelligitur relatio principii: et similiter in nomine Spiritus, prout importat quandam vim motivam. Nulli autem creaturae competit esse principium respectu alius > divinae personae, sed e converso. Et ideo potest dici *Pater noster*, cl *Spiritus noster*: non tamen potest dici *Filius noster* L

o qutiujam. – impulsionem PaK
T. Ulit. – naturaht fl. – Ante (irMnantur A edJtl ftr amarem.
f) lipitftcahr. – Jfiipnjtvr pvu lutitantia* ABCDE.
3) icillift. – Om. ξο&α, idllcrt pfmnj» cJ. a.

- infthfi etiam. – intelligi PoI. – Ante ütldltfthtr P eddit .Km·ctut.
9) rripactu. – Om. BG.
φ) now natter. – Om. FG.

Commentaria Cardinali Caietani

In titulo, advene quod Ij *Spiritus Sanctus* dupliciter sumi potcit. Primo, in vi duarum dictionum, ui scilicet ly *spiritus* sit substantivum, et ly *sanctus* adiectivum. Alio modo, in vi unius nominis: sicut si alicui imponeretur nomen proprium *Homo bonus*. In proposito, line secundo modo quaeritur: ad qund denotandum, dicitur in titulo: Utrum *hoc nomen*, etc.

II. hi corpore una est conclusio, responsive quaesito affirmative: Hoc nomen *Spiritus Sanctus* est proprium divinae personae procedenti» per modum umoris, cx accommodatione sacrae Scripturae. – Et quoniam conclusio haec

duo includit, scilicet necessitatem accommodationis, et convenientiam talis accommodationis; ideo in littera utrumque fit. Declaratur enim primo necessitas accommodationis, sic. Alter processio in divinis. quae scilicet est per modum amoris, caret nomine proprio: ergo et relationes ergo et persona procedens: erga, sicut relationes nominatae sunt cx accommodatione, ita et persona. – Deinde assignatur ratio talis accommodationis cx partialibus significationibus: tum quia communes Patri et Filio; tum quia amoris divini, quoad utrumque, proprietatem insinuant, ut clare patet in littera.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SPIRITUS SANCTUS PROCEDAT A FILIO

l Sent., dist. », art. 1; In Cōnt. Gent., cap. xxiv, xxv; De Pot. qu. x. an. 4, 5;
Contra erroret Graft., pane B. cap. xrnī usque «il xxxxtl CompenJ. Theol. Ctp.xui; Cotfra Grofco». Arm&w, etc.
cap. iv; ia /ru*.. cap. x», lccL n; csp. xvt, lect. ir.

a
• Dr Dñt. Vrtw, cap. 1. • S. Th. kul-1
• Ven. tñ.
• Pritnar.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Spiritus Sanctus non procedat a Filio . Quia secundum Dionysium *, non est audendum dicere aliquid de substantiali divinitate, praeter ea quae divinitus nobis ex sacris eloquiis sunt expressa. Sed in Scriptura sacra non exprimitur quod Spiritus Sanctus a l ilio procedat, sed solum quod procedat a Patre; ut patet Ioann, xv *: Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. Ergo Spiritus Sanctus non procedit a l ilio.

2. Praeterea, in symbolo Constantinopolilanae Synodi * sic legitur: Credimus in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, cum Paire et Filio adorandum et glorificandum. Nullo igitur modo debuit addi in sym-

bolo nostro quod Spiritus Sanctus procedat a Filio : sed videntur esse anathematis rei, qui hoc addiderunt ♦

3. Praeterea, Damascenus dicit*: Spiritum Sanctum cx Patre dicimus, et Spiritum Patris nominamus: ex Filio autem Spiritum Sanctum P non dicimus, Spiritum vero Filii nominamus. Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Filio.

4. Praeterea, nihil procedit ab eo in quo quiescit. Sed Spiritus Sanctus quiescit in Filio. Dicitur enim in legenda beati Andreae *: Pax vobis, ct universis qui credunt in unum Deum Patrem. et in unum 7 Filium eius, unicum Dominum nostrum fesum Christum, ct in unum Spiritum Sanctum, procedentem ex Patre, ct l in Filio per-

«) Hilo. – Patre et FUto BD.
?) Sanctum. – Om. codice* et «d. a.

7) m unum. – nmmw P>. – unicum om. cctfceu
O <f. – Om. P.

manentem. Ergo Spiritus Sanctus non procedit a Filio.

5. Praeterea, Filius procedit ut verbum. Sed spiritus noster in nobis non videtur procedere a verbo nostro. Ergo nec Spiritus ⁊ Sanctus procedit a Filio.

6. Praeterea, Spiritus Sanctus perfecte procedit a Patre. Ergo superfluum est dicere ; quod procedit a Filio.

7. Praeterea, *in perpetuis non differt esse et posse*, ut dicitur in ill *Physic.* ⁂ et multo minus in divinis. Sed Spiritus Sanctus potest distingu i a I ilio, etiam si ab eo non procedat. Dicit enim Anselmus, in libro *de Processione Spiritus Sancti*Ÿ: *Habent utique a Patre esse Filius et Spiritus Sanctus, sed diverso modo: quia alter nascendo, et alter procedendo, ut alii sint per hoc ab invicem.* Et postea subdit *: *Nam si per aliud non essent plures ' Filius et Spiritus Sanctus, per huc solum essent diversi.* Ergo Spiritus Sanctus distinguitur a Filio, ab eo non existens.

• b Sy»W-. Sed contra est quod dicit Athanasius*: *Spi-ritus Sanctus a Patre el Filio, non factus, nec creatus, nec penitus, sed procedens.*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere Spiritum Sanctum a I ilio esse. Si enim non esset ab eo, nullo modo posset ab eo personaliter distingu i. Quod ex supra * dictis patet . Non enim est possibile dicere quod secundum aliquid absolutum divinae personae ab invicem distinguantur: quia sequeretur quod non esset trium ¶ una essentia ; quidquid emm in divinis absolute dicitur, ad unitatem essentiae pertinet. Relinquitur ergo quod solum * relationibus divinae personae ab invicem distinguantur. – Relationes autem personas distinguere non possunt, nisi secundum quod sunt oppositae. Quod ex hoc patet, quia Pater habet duas relationes, quarum una refertur ad I ilium, et aha ad Spiritum Sanctum; quae tamen, quia non sunt oppositae. non constituunt duas personas, sed ad unam personam Patris tantum pertinent. Si ergo in Filio et in Spiritu Sancio non esset invenire nisi duas relationes quibus uterque refertur ad Patrem, illae relationes non essent ad invicem oppositae; sicut neque duae relationes quibus Pater refertur ad illos. Unde, sicut persona Patris est una, ita sequeretur quod persona Filii et Spiritus Sancti esset una, habens duas relationes oppositas duabus relationibus Patris. Hoc autem est haereticum, cum tollat fidem Trinitatis. Oportet ergo quod Filius et Spiritus Sanctus ad invicem “ reterantur oppositis relationibus. – Non autem possunt esse in divinis aliae relationes oppositae nisi relationes originis . ut supra * probatum est. Oppositae autem relationes originis accipiuntur secundum ’ principium, et secundum

quod est a principio. Relinquitur ergo quod necesse est dicere vel *Filium* esse a Spiritu Sancto, quod nullus dicit: vel Spiritum Sanctum esse a Filio, quod nos confitemur.

Et huic quidem consonat ratio processionis utriusque. Dictum enim est supra * quod Filius ⁂ Q*. wn. art. procedit per modum intellectus, ut verbum ; Spiritus Sanctus autem per modum voluntatis, ut amor. Necesse est autem quod amor a verbo procedat: non enim aliquid amamus, nisi secundum (quod conceptione mentis apprehendimus. Unde et secundum hoc manifestum est quod Spiritus Sanctus procedit a Filio.

Ips e etiam ordo rerum hoc docet. Nusquam enim hoc invenimus, quod ab uno procedunt plura absque ordine, nisi in illis solum quae materialiter differunt; sicut unus faber producit multos cultellos materialiter ab invicem distinctos, nullum ordinem habentes ad invicem. Sed in rebus in quibus non est sola materialis distinctio, semper invenitur in multitudine productorum aliquis ordo. Unde etiam in ordine creaturarum productarum, decor divinae sapientiae manifestatur. Si ergo ab una persona Patris procedunt duae personae, scilicet i dius et Spiritus Sanctus, oportet esse aliquem ordinem eorum ad invicem. Nec potest aliquis ordo alius assignari, nisi ordo naturae, quo alius est ex alio. Non est igitur possibile dicere quod Filius et Spiritus Sanctus sic procedant a Patre, quod neuter eorum procedat ab alio, nisi quis poneret in cis materialem distinctionem : quod est impossibile.

Unde etiam ipsi Graeci processionem Spiritus Sancti aliquem ordinem habere ad Filium intelligunt. Concedunt enim Spiritum Sanctum esse *Spiritum Filii*, et esse a Patre *per Filium*, Et quidam eorum dicuntur concedere quod *sit a Filio*, vel *profluat ab eo*: non tamen quod *procedat* Quod videtur vel ex ignorantia, vel ex protervia esse. Quia si quis recte consideret inveniet *processionis* verbum inter omnia quae ad originem qualemcumque pertinent, communissimum esse. Utimur enim eo ad designandum qualemcumque originem: sicut quod ” linea procedit a puncto, radius a sole, rivus u fonte; et similiter in quibuscumque aliis. Unde ex quocumque alio ad originem perlinente, potest concludi quod Spiritus Sanctus procedit a Filio.

Ad primum ERGO dicendum quod de Deo dicere non debemus quod in sacra Scriptura non invenitur vel per verba, vel per sensum. Licet autem per verba non inveniatur f in sacra Scriptura quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, invenitur tamen quantum ad sensum ; et praecipue ubi dicit Filius, Ioan, xvi ⁂ de Spiritu Sancio loquens: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* – Rc-

! ϕ

cap. «*■

A

ii

*Q«.txvnj, «n.

l) xrc *Spiritus.* – *Spiritu*» Pjê, addito "o" *ntc *proccjît.*
ç) *dicare.* – Om. ACE. Argumentum hoc o@. G.
η) di/rrf. – *digerunt* P>. – <t multa om. HD.
pium. – Otn. ACE.
l) *palet-* – *poteit (paUl BDG) fuc tuAuifrttum* «O&Xf.
a) *trium.* – *ibi Ct.*
X) *uoJum.* – *tali*» ACEG. *trf*Δl).
μ) *nd invicrm.* – *al' thucrm* P.

SnoUK Tueor. D. Thomak T. I.

v) *ifwJum.* – *MXUadum qutd tu n, d ttnuuJum* edd. J – Seq. *ixu*dum* nm. codu'r».
D *ucunJum.* – Oie, endkM.
o) Atofwom Mim AiK- iMrw/mu/. – *Xu.^ujm «U» (xr<Aimu D.* N'a^ujwi rnfri >R>VHiMa> .cterL
n) fiiiU, – Om. c<<dtat.
p) *FCT* iarmijhrr. – »zrKi h'm txrcMhUfitr F. – Pro *procrJu, frrvctJai* COJiic*.

gulariter etiam in snkra Scriptura tenendum est. quod id quod de Patre dicitur, oportet de Filio intelligi, etiam si dictio exclusiva addatur, nisi solum in illis in quibus Puter et Filius secundum oppositas relationes distinguuntur. Cum enim Dominus, Matth. xi *, dicit. *Xenio novit Filium nisi Pater*, non excluditur quin Filius scipsum cognoscat. Sic igitur cum dicitur quod Spiritus Sanctus a Patre procedit, etiam si adderetur quod a solo Patre procedit -, non excluderetur inde Filius: quia quantum ad hoc quod est esse principium Spiritus Sancti, non opponuntur Pater et Filius; sed solum quantum ad hoc. quod hic est Pater et ille Filius.

Ad secundum dicendum quod in quolibet concilio institutum fuit symbolum aliquod, propter errorem aliquem qui in concilio damnabatur. Unde sequens concilium non faciebat aliud symbolum quam primum: sed id quod implicite continebatur in primo symbolo, per aliqua addita explanabatur contra hacreses insurgentes. Unde in determinatione Chalcedonensis Synodi * dicitur. quod illi qui fuerunt congregati in Concilio Constantinopolitano, doctrinam de Spiritu Sancto tradiderunt, *non quod T minus esset in praecedentibus* (qui apud Nicaeam congregati sunt), *inferentes; sed intellectum eorum adversus haereticos declarantes*. Quia igitur in tempore antiquorum conciliorum nondum exortus fuerat error dicentium Spiritum Sanctum non procedere a Filio; non fuit necessarium quod hoc explicite poneretur. Sed postea, insurgente errore quorundam, in quodam concilio in Occidentalibus partibus congregato, expressum fuit auctoritate Romani Pontificis; cuius auctoritate etiam antiqua concilia congregabantur et confirmabantur *. – Continebatur tamen implicite in hoc ipso quod dicebatur Spiritus Sanctus a Patre procedere.

Ad tertium dicendum quod Spiritum Sanctum non procedere a Filio, primo fuit a Neistorianis

introducedum ; ut patet in quodam symbolo Nestorianorum damnato in Ephesina Synodo*. Et Aetwa hunc errorem secutus fuit Thecodoretus Nestorianus *. et plures post ipsum; inter quos fuit etiam Damascenus. Unde in hoc eius .sententiae non est standum – Quamvis a quibusdam dicatur quod Damascenus, sicut non confitetur Spiritum Sanctum esse a Filio, ita etiam non negat F, ex vi illorum verborum.

Ad quartum dicendum quod per hoc quod Spiritus Sanctus dicitur quiescere vel manere in Filio, non excluditur quin ab eo procedat: quia et Filius in Patre manere dicitur, cum tamen a Patre * /. – Dicitur etiam Spiritus Sanctus in Filio quiescere , vel sicut amor amantis quiescit in amato; vel quantum ad humanam naturam Christi. propter id quod scriptum est, Ioan. I *: *Super Vn.» quem videris Spiritum descendantem, et manentem super cum t hic est qui baptizat.* I

Ad Quintum dicendum quod Verbum * in divinis non accipitur secundum similitudinem verbi vocalis, a quo non procedit spiritus, quia sic tantum metaphorice diceretur -: sed secundum similitudinem verbi mentalis, a quo amor procedit. 4

Ad sextum dicendum quod per hoc quod Spiritus Sanctus perfecte procedit a Patre, non solum non superfluum est dicere quod Spiritus Sanctus procedat a Filio; sed omnino necessarium. Quia una virtus est Patris et Filii; et quidquid est a Patre, necesse est esse a Filio, nisi proprietati filiationis repugnet. Non enim Filius est a scipso. licet sit a Patre.

Ad septimum dicendum quod Spiritus Sanctus distinguitur personaliter a Filio in hoc. quod origo unius distinguitur ab origine alterius. Sed ipsa diflerentia originis est per hoc, quod Filius est solum a Patre. Spiritus Sanctus vero a Patre et Filio. Non enim aliter processiones distinguuntur. sicut supra * ostensum est.

*) dum »i... procedit, – Om. G.
t) no»i quod. – ttQ* quasi codiccia ci edibo a. – Priv» minut, uhu» editio A.
) cct^rmatjrttur. – firmabantur AGDEF.
φ) negat. – denegat I (ia.

/) a Patie. – ab eo codec.
γ) super cum, – Om. codkc* et α b.
«ij TrrK.*. – hoc whm ABCpD, hoc vovtmi E.
13) diceretur. – dicitur codice*.
,v) perfecte. – Ora. DCE.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo, adverte quod articulus iste continet in se duas quaestiones, scilicet, /in Spiritus Sanctus procedat a Filio; d. /hi Spiritus Sanctus sic procedat α Filio quod, si non procederet ab eo, non distingueretur personaliter ab ipso. Et prima quidem quaestio inter Graecos et Latinos versatur: secunda autem inter Latinos inter se.

Propter quod, dubium Matini occurrit circa titulum. Quoniam quaestiones sunt aequales numero his quae vere scimus*: hacc autem quaestio est una, et scita sunt duo, ut patet in corpore. – Et inconvenit hoc praecipue articularim scribenti: eius est enim aingillatini singulas quaestiones discutere.

II. Ad hoc dupliciter responderi pofeat. Pruno, quod quiu. ut dicitur in II Poster. *, idem est quaerere an luna cclipsctur, et nn sit aliqua ratio eclipsis lunae; idem est quaerere an Spiritus Sanctus procedat a Filio, et in sit aliqua ratio processionis eius α Filio. Pari autem quaesito constat optime responderi et quod ita est, et quod propter

talem rationem ita est. Unde in hoc articulo nihil est Vitii; sed respondendo explicatum est quod implicite in titulo continebatur. – Nec oportuit m duos articulos dividere quaesitum et quaesiti rationem alioquin oporteret omnem articulum dividere in duos.

Secundo dicitur quod, quia in omni quaesito scibili subintelligitur per se et inquantum tale, non est praesentis intentionis discutere processionem Spiritus Sancti qualitercumque. sed per se. Ita quod intentum est: Utrum Spiritus Sanctus procedat a Filio, idest: Utrum de ratione propria persanae Spiritus Sancti sit procedere a Filio. Quod enim convenit alicui per se, convenit ei ex propria ratione. A.i hoc nutem quaesitum nllirnuitive respondendo, oportet non solum ostendere Spiritum Sanctum procedere α Filio, sed ipsum sendicarc hoc sibi ex sua personali proprietate sive Inrma: aliter non ostenderetur hoc convenire ei inquantum huiusmodi.

Ad cuius evidentiam pleniorē, scito quod alicui pro-

• V«n. π•

• Artico,- τ»

• n v>der., cap.

•Cap.no,->•.

• Afttoet «i.

• Effet OJtii,
i/ *Kxiht IfiU*.

33

V

I

■ ^r^rz.

ducto potc*t dupliciter convenire produci necessario o plu-
ribu» personis divinis: uno modo, ex parte producentis;
olio modo, cx parte producti. Exemplum primi habetur in
productione creaturae d Deo* necessario cnim est a tribus
personis, quia indivisa sunt opera Trinitatis ad extra, ct
non ratione producti; quia creatura posset produci, ct esse
sicut est, etiam si a solo Patre produceretur. Exemplum
secundi haberetur, si creatura suo formali constitutivo pri-
varetur, si non esset a pluribus personis. Ad propositum,
Spiritus Sanctus procedit n Patre ct Filio necessario cx
parte producentis, secundum omnes: quia omnia Patris non
repugnantia Filio, sunt necessario communia ipsi Filio. An
autem cx parte producti procedat necessario a Filio, in
dubium vertitur Quia vero convenientia producto per sc,
conveniunt ei cx parte sua (cetera cnim conveniunt per
accidens, nut quasi per accidens;, ideo, per sc loquendo,
quaeritur: Utrum Spiritus Sanctus cx proprio constitutivo
ac distinctive habeat quod procedat a Filio.

111. In corpore duo facit: pnmo, respondet quaesito; sc-
eundo, arguit Graecos".

Quoad *primum*, ponitur una conclusio responsive quae-
rito affirmative, scilicet Spiritus Sanctus necessario proce-
dit α Filio. - Et probatur tribus rationibus ".
• (X «a. *«. vrt'

Prima est. Si Spiritui Sanctus non esset u Filio, non
posset ab eo personaliter distingui; ergo. - Et prubstur se-
quela sic Personae divinae non distinguuntur nb invicem
per aliquid absolutum, sed solum relationibus oppositi*
originis, secundum esse principium et a principio: ergo,
si Spiritus Sanctus non habet huiusmodi relationem origi-
nis a Filio, non distingueretur ab eo personaliter.

Assumptum quoad omnes sui partes singillfitim pro-
batur. Prima quidem, scilicet *non per aliquid absolutum*,
quia deesset unitus essentiae: eo quod omne absolutum est
essentiale. Secunda sero, scilicet quod so/is *relationibus*,
cx prima sequitur manifeste. Tertia autem, scilicet *opposi-
tis*, manifestatur cx eo, quod m Patris unica persona sunt
duae relationes non distinguentes ip*am, quia non sunt
oppositae relative. Quana autem, scilicet *originis*, quia in
divinis non possunt esse «diae relationes oppositae nisi
originis (quod est intelligenduin de relationibus propriis).
Quinta demum, scilicet *secundum principium et a princi-
pio*, cx praecedentibus manifeste sequitur.

Consequentia vero probatur sic. Stante assumpto, aut
Filius procedit a Spiritu Sancto, aut c comta sed primum
nullus dicit, ergo necasse eat Spiritum Sanctum esse a Filio.

IV. Circa conditionalem assumptam, ct eius probatio-
nem, dubium occurrit cx Scoto. in Primo, dist. xt, qu. u.
tenente oppositum. Arguitque contra fundamentum posi-
tionis, scilicet, *sola oppositio relativa distinguit realiter in
divinis*, ex quatuor capitibus.

Primo. Disparatio rationum formalium rcalium incom-
possibilium in eodem supposito, distinguit realiter ubicum-
que invenitur: sed duo modi totales accipiendi naturam
eandem, scilicet per modum nativitatis ct processionis, sunt
disparati, ct in divinis, modo praedicto: ergo non sula op-
positio relativa distinguit realiter divinos personas. - Iuxta
hoc motivum, solvit probationem adductam in littera de
duabus relationibus in Patre, dicens quod non est eadem
ratio dc activis ct passivis productionibus: unum cnim
potest dare esse pluribus; non tamen potest accipere esse
pluries, nisi forte desierit esse.

V. Et confirmatur motivum hoc cx parte productionum.
argumentis Aureoli, in xr distinctione Primi, qu. i, an. 3 ",
consistentibus in hoc. Generari ct spirari sunt incompati-
bilia in eodem supposito, secluso quod ipsi generari con-
iunctuni sit spirare: ergo seipsis realiter distinguuntur.

Consequentia plana est. Et antecedens, quoad primum
partem, est evidens. Quoad secundam vero, probatur tri-
pliciter.

Pnmo, quia quidquid m divinis convenit alicui rei, con-
venit ei formaliter ct cx sc: ergo etiam impossibilitas
istorum convenit cx sc. - Et confirmatur, Quia impossi-
bilitas ista oritur cx ordine quo una processio praesuppomt
aliam: ordo autem oritur cx rationibus formalibus; ergo
cx seipsis primo sunt impossibile*.

Secundo, si incompetiibilitai ista cat ex eo quod gene-
rari coniungitur spirare, in quo genere causae spirare dat
hanc incompotibilitatem ipsi generari? Non effective aut
finalitcr, ut patet. Ncc formalitcr: qui» tunc «cqucrctur
quod generari ct spirari - essent idem formalitcr.

Tertio, quin si hinc est impossibilitas lata, aut hoc
est quia generari ct spirare sunt idem re: aut quia simul o» i*w t.
conveniunt in Filio: aut quia unum est praeivium alteri.
Sed nihil horum potest dici, quia hacc omnia conveniunt
ipsi spirare respectu essentiae, cui constat non dare incom-
possihilitatcm ad spirari.

VI. *Secundum caput* unde movetur Scotus. est. Si in
Patre, per impossibile, non esset activa spiratio, sed in
solo Filio, adhuc esset Trinitas personarum: ergo non re-
quiritur oppositio relativa inter Spiritum Sanctum ct per-
sonam a qua distinguitur. Et sic mit totus processus.

VII. *Tertium caput* cx parte constitutivi ipsius l ilii est.
Filius constituitur in esse personali, filiatione*, ergo dc facto
distinguitur personaliter λ Spiritu Sancto filiatione; ergo,
sccluM» a Filio per intellectum spiratione activa, adhuc re-
manet quo Filius personaliter distinguitur α Spiritu Sancto:
ergo, etc. « Prima consequentia probatur cx illa maxima,
idem est principium constitutivum, et diifinctirum ab aliis ;
ut patet per Porphyrium ", et inductive.

VIII. *Quartum* autem *caput c* converso sumitur cx per-
sonali distinctivo ad conqifucivum, sic. Filius distinguitur
personaliter a Spiritu Sancto: ergo per aliquid quod ext
dc ratione personali ipsius Filii: ergo non per spirationem
activarn ergo, ccclukî illa, adhuc remaneret personalis dis-
tinctio inter l ilium ct Spiritum Sanctum.

Prima consequentia probatur inductione, ct ratione. In-
ductione quidem, quoniam valet: A distinguit B realitcr,
ergo est de au* ratione rcali, distinguit essentialiter, ergo
est de ratione essentiali; distinguit supporiulitcr, ergo est
dc ratione suppositali. distinguit relative, ergo c*t de ratione
relativa, etc. - Ratione autem, quia si distinctio personalis
posset heri per aliquid quod non est de ratione personali,
non poterit sustineri humanitatem Christi non distingui
personaliter a Verbo; dicam enim quod distinguitur peno-
nalitcr per aliquid, quod tamen non constituit personam.

IX. Et confirmatur hoc motivum cx parte diitinctivi per-
sonalis, ab Aureolo, ubi supra, art. 3 ", rie. Si spiratio dis-
tinguerct personaliter Filium a Spiritu Sancto. Pater et Fi-
lius essent una persona: sed huc est falsum; ergo.

Consequentia probatur. Spiratio distinguit Patrem ct
Filium a Spiritu Sancto, ut sunt unus spirator: et, per te,
distinguit personaliter: ergo eoe unum spiratorctn, est esse
unam personum. Et si non est cx*c unam personam, ergo
non distinguit personaliter, - Et tundatur processus super
illa maxima: *omne unum formale dtstinclirum plurium er
una parte ah aliquo, ponit m illis pluribus aliquid unum,
fundamentum illius distinctionis, proportionale illi*.

X. Ad evidentiam huius difficultatis, quamvis tractare dc
constitutivis personarum spectet ad xi quaestionem ", pro-
pter tamen discussam cx consuetudine hic materiam, scito
quod, cum in divinis non sil formalitcr nisi substantia ct
relatio; ct substantia, utpcitc communis, ncc constituat ncc
distinguat hypostases: oportet quod utrutuque relationi tri-
buatur. Relationi autem cum possit aliquid convenire du-
pliciter. scilicet secundum propria relationis, ct secundum
communia sibi ct absolutis; quaccumque attribuuntur di-
vinis relationibus, nccesso est convenire cis inquantum re-
lationes sunt. Et sic, constituere ac distinguere relationi
divinae prout relativa re* est, convenit. Inter rem autem
relativam ct absolutam hoc interest, quod rc» absoluta
constituit rem in sc, relatio vero constituit rem nd aliam.
Et quoniam unumquodque, sicut est ens, ita unum ct
distinctum; constitutivum absolutum, sicut constituit ens
in sc, ita distinguit illud secundum sc, ct consequenter ab
universis aliis constitutivum vero in esse relativo, quia
constituit ens ad aliud unum, correlulivuin scilicet, ita dis-
tinguit illud nb illo uno tantum. Alioquin divenuus, seu
distinctio, non cuci proportionale passio entis: plus euim
faceret constitutivum aliquid distinguendo, quam consti-
tuenda: quod non videtur intdligibilc.

An. j.

XI. Si igitur in divinb sola relatio multiplicat trinitatem, et hoc non convenit relationi per accident, sed quatenus rc* relativa est ; ct res relativa, ut sic, constituit ct distinguit relative tantum (quamcumqꝛ enim aliam distinctionem habet, non facit inquantum re* relativa, sed haberet eam cx communibus libi ct absolutis, ut patet de disparatione hacc enim non est propria relativis, et sic non potest causari a relatione secundum rationem relationis). consequens est quod in divinis nulla sit distinctio restis nisi relativa; ita quod non solum rc* distinctae *unt relativae, sed distinctio ipsa est relativa. Et cum constet distinctionem relativum non esse sine relativa oppositione, ct esse respectu corrlativi tantum; manifeste sequitur quod soin oppositio relativa distinguit rcaliter divinas personus.

Et hacc non advertere aut penetrare, fuit causa dissensionis* in hoc materia. Si enim advertissent quod Ecclesia, tradendo unitatem substantiae ct trinitatem rerum relatarum, cx formali locutione insinuat quod hoc formalitcr intelligcndum est; vidissent profecto, cx hoc ip»o quod distinctio non traditur nisi relativorum, quod etiam distinctio ipsa propria relativi» quatenus relativa sunt, esse debet. Quod salvare non possunt, dum dicunt res quidem distinctas esse relativas distingui tomen absque oppositione relativa, quia sunt disparatae ct impassibiles, etc.: hacc enim communia funt, non propria relativis, ut iam diximus.

XII. Ex his autem habetur responsio ad obiectionc* cx parte constitutivi {pius Filii. Cum enim dicitur · quod idem est constitutivum et divmctivum alicuius ab omni alio, distinguendum est Jc duplici constitutivo, scilicet *absoluto* vel *respective*: et quod in absoluti» verum est. In relativis vero, subdistinguendum est de duplici distinctione, scilicet *relativa* vel *quacumque alia*, puta disparata, seu contraria. seu contradictorio, seu etiam privativa. Et dicendum quod. <lc distinctione relativa loquendo, falsissimum est insumptum; quoninm constitutivum alicuius in esse relativo, non est diitinctivum illius, distinctione relativa, nisi « correlative, propter ipsam relationi» naturam a ceteris nutem distinguit quovis nlio modo. Duplum enim, ut sic, quia non est nisi ad dimidium, non distinguitur etiam relative niii a dimidio: a triplo autem er quadruplo, ct reliquis entibus, distinguitur quidem duplicitate inquantum c*t hoc ens, non relative, ut de sc patet.

Et quia in divinis persona e<t formalitcr retalio, non est distinctio personalis, neque rcalis. nisi sit relativa. Et propterea de facto ista esi falsa, *Filius distinguitur realiter, sive personaliter, a Spiritu Sancto /iliationc*: quia ista est fnlsa. *Filius filiatione distinguitur relative a Spiritu Sancto*. Quamvis ista sit vera, *Filius distinguitur /Hiatione a Spiritu Sancio*. Sed talis distinctio non sufficit nd realcm distinctionem: imo ext sophuma Consequentis arguere a *distinctione* nd *distinctionem relativam*. Et bene hoc adverte, quia cx hoc omnium pendet solutio.

XIII. Patet quoque cx his quod signum litterae de duabus relationibus in Patre ·, *tnt in suo robore. Est enim signum quod sola relativa distinctio ct oppositio esi ibi reali*.- Cf. **nun.** h1
Ci. ùoxn. tv.
Solutio autem Scoti · non est ad propositum, quia divertit a relationibus nil processiones: de relationibus enim littera loquitur, non de emanationibus. Quare.

XIV. Sed contra hacc s. Thomae verba vehementius quidam aigunt. de ipsis relationibus loquendo, dicentes quod peccant secundum *non causam ut causam*. Causa enim quare duae relationes non oppositae non constituunt duos personas, non est negatio oppositionis. Tum quia constat quod de facto processio et paternitas, ct similiter filiatio, constituunt plurcs penonas: ct tamen processio nulli carum opponitur relative. – Tum quia, st negatio c**ct causa negationis, affirmatio esset causa affirmationis, scilicet quod oppositae relatione* constituerent duas personas: hoc autem constat esse lalsum, quia communis spiratio et processio sunt relationes oppositae, ct tamen spiratio nullam personam constituit.

XV. Ad hacc breviter dicitur, quod procedunt cx mala interpretatione litterae. Cum enim dicitur quod, quia non sunt oppositae, non constituunt duu personas, ly *constituunt* determinat ly *duas*, et non determinat ly *personas*,

nisi inquantum duos secundum rem: ita quod sensu· est quod, quin non sunt oppositae, non constituunt duas personas, idest /io/r *faciunt distinctionem realcm pcrionarum*: constituere cnirn duo, ut tie, nihil aliud c<t qunm dutinguère. etc. Et sic assignatur vera ct praecisa causa. Spiritus enim Sanctu· non constituitur in esse distincto a Filio ct Patre, nisi ut tpirnntibu·: ita quod spiratio constituit Patrem ct Filium in hoc quod sint distinctae pertonet α Spiritu Sancto; quamvis inter *e distinguantur paternitate ct filiatione.- Radix autem horum cit. quin sunt res relativae, etc. Non enim, salva unitate substantiae, potest aliter distinctio penonarum salvari nisi per relationes originis, de quarum ratione sit distinctio rcalis propria relationibus originis: hanc autem constat cx oppositione fieri, ut patet cx dictis ·.

Unde patet responsio ad obiecta *. Aequivocant enim, ·CLam.riK.
dum *constituere tn csic distincto* non advertunt in sermone versari; ut hoc in materia relativa habere singularem conMiluendi disiingucndiquc modum, etc.

XVI. Obiecta nutem cx parte dhtinctivi ·, difficultatem *Û.»ani ex vi verborum magis quam rei facere videntur. Secundum rem quidem, dicendum cvt quod spiratio distinguit rcalitcr relatisc personam Filii d Spiritu Sancto* ct propter hoc dicitur distinguere personaliter. Patet autem quod non oportet quod relative distinguit personam, *CMCipcrionalitatrm*, aut de intrinseca ratione personalitatis.

Facientibus aurem vim in verbis, er quaerentibus. *Quo Fñhits distinguitur personaliter a Spiritu Sancto?* dicendum c,t quod distinguere personaliter, cum sit tacere formalitcr personam distinctam nb alia persona, contingit dupliciter. uno modo, quod faciat utrumque, scilicet personum ct distinctionem; alio modo, quod faciat alterum, scilicet distinctionem in persona. Sicut dicimus quod dupliciter contingit facere domum albam: scilicet vel faciendo utrimquie, vel iungendo unum alteri. Nec refert od propositum facere effective, vel formalitcr. Quod igitur distinguit personaliter . *faciendo totum ct singulas partes*, oportet esse de ratione personali. Tale aurem non est spiratio. Quod autem distinguit personaliter, faciendo torum *ratione unius partis in alia*, non oponct esse de ratione personali: sed satis est quod sit *notio personae relativa*, etc.

Et sic. esse unum spiratorem, non est esse unam personam ·* quia spiratio non est constitutiva personae. Et tamen * CL oaa-ib·.
spiratio distinguit personam er Filii ct Patris personaliter, faciendo distinctionem, non personalitatem, a Spiritu Sancto.

XVII. Ad obiecta autem ex pane emanationum ·, re·On^α-ib·.
sponsi·» habetur in littera, nd septimum. Et consistit in hoc, quod emanationes Filii ct Spiritus Sancti possum sumi dupliciter. Uno modo, *secundum suas integras rationes*. Et sic includunt ordinem originis unius ab alia: ct consequenter Filium ct Spiritum Sanctum distingui cx sui» productionibus, ct distingui oppositione relativa originis, idem est. \lio modo possunt «unii, *secluso ordine anginis inter eas*, ut arguentes accipiunt. Er sic dicimus *primo*, quod accipiuntur secundum suas rationes incompletas: ct propterea non est mirum, si fallunt utentes cis tnnquam completis. *Secundo*, quod non sunt duae totales acceptiones eiusdem naturae: sed prima est acceptio naturae simpliciter; secunda autem, secundum quid. Si enim secluderetur ordo origini» inter ca», Filius per generationem acdpcrcl naturam simpliciter; ct ipsemet per processionem acciperet eam secundum quid. Et sic argumenta, quae supponunt vel assumunt ha* emanationes cxw totales ct mcomposubilcs, secluso ordine origini» inter eas, ruunt: impossibilita* knim, totalitas, ct alia huiusmodi, conveniunt cis inlcgralitcr, cl non imperfecte, sumptis.

XVIII. Ad obiectionc* autem Aureoli· iuxta hoc mo- ·<Xµ ».<·
tivum cx parte productionum, singillatim respondetur. Et ad primum quidem, cx dictis* patet quod, sumendo gc· ·Nß· i*«-«=A
nerari et spirari secluso ordine originis inter se, non sunt impossibilia. – Nec est verum quod impossibilia» eorum oriatur ex illo ordine quo una praeexigit aliam: sed cx ordine originis, quo una est ab alia, constituitur.

Ad secundum nutem, cum quaeritur de genere causalitatis, dicitur quod spirare dat genito incocupabilitutcm

QUAESTIO XXXVI» ARTICULUS II

hanc formaliter; sicut albedo dicitur dare formaliter subie-cto impossibilitaicm nigredinis. Nee xulct consequent)-. *erga generari esset spiran*, quod est correlateum ipsius spirare; sicut non valet, *ergo subicctum albedinis est nigredo*, quae cat contraria nlbcdini.

Ad tenium autem dicitur, quod propter nullum illorum trium est ista Incompotsibilitns : sed propter hoc, quia spiratio at notio personae relativa ad ipsum Spiritum Sanctum.

XIX. Ad unicum vero motivum cx parte Patris-, dicitur quod, »1 Spiritu» Sanctus procederet a solo Filio, adhuc distingueretur a Patre ordine originis, etsi non immediate, tamen mediate. Et eodem modo esset inter cos relativa oppositio, dum ista esset sera. *Pater spirat mediate Spiritum Sanctum* : sic cnim Pater sub altero oppositorum clauderetur. – Non esset tamen consubstantialitas trium personarum: exclusio namque Patri» ab immediata spiratione, in substantiae inaequalitatem redundaret.

XX. *Secunda ratio* in littera posita ad probandam principalem conclusionem *, c*t. Nihil amamus nisi quod conceptione mentis apprehendimus, ergo amor procedit a verbo: ergo Spiritu» Sanctu» a Filio; quia ille ut amor, iste ut verbum procedit.

XXI. Circa hanc rationem, adverte quod in littera adducitur magi» ut rationabilis, quam ut necessaria; ut illa verba ostendunt, «edicet, *huic consonat ratio processionis utriusque*. Dico nutem hoc, quia ratio ista fundatur super hoc, quod amor c»t ab amante ct amabili ut conceptu, quia incognita diligere non possumus. Hoc uulcm fundamentum dc amore ct conceptione *essentialiter*, in omni natura intellectuali verum est; quamvis, ut dicitur -, dc amore *notionalitcr*, ct similiter Jc conceptu *notionalitcr*, evidentem necessitatem non ostendat; dicere cnim quispiam posset quod Pater producit amorem »ui notionakm cognoscendo sc essentialiter. Veruntamcn rati» rationabile est ut qualis sit ordo inter essentialia intellectus et voluntatis, talis etiam sit ordo inter norionnlia utriusque; ac per hoc, amor notionalitcr, qui est Spiritus Sanctu», «it cx conceptu notionalitcr. quod Verbum est; sicut amor essentialis oritur, secundum rationem, cx conceptu essentiali, quo formaliter Pater omnin novit.

XXII. Quidam tamen, consequentium huius rationis labefactare conati, arguunt contra eam dupliciter. Primo. Potest fieri apprehensio intellectus absque conceptu: ergo potest fieri etiam amor: igitur antecedens ese falsum. – Assumptum probatur, tum in visione beata; tum in actu credendi; tum quia verbum est aliud, apud te, ab actu intelligcndi.

Secundo, quia non valet : *non possumus mtclligere sine sensu, ergo intellectio est a sensu ut a principio productif*. Igitur consequentia nihil valet, etc.

XXIII. Ad hacc dicitur, quod antecedens est verum dc intellectione naturali. Unde nihil obstat beata \i»io. – Per actum autem credendi formatur fulci verbum. – Et licet verbum sit aliud ab intellectione, inseparabile tamen est ab ipsa, nec potest ab ipsa secludi in naturalibus.

Secunda vero obicctio puerilis valde est. Credit cnim latuisse divum Thomam quod cx concurrentia alicuius non sequatur concursus illius ut principii productivi; quod infantes sciunt. Littera cnim supponit communia, scilicet quod bonum cognitum sit principium productivum amori», ut patet III *de Anima* ♦, et XII *Metaphys*. --: et assumit quod esse cognitum est esse conceptum mente, quoi! in qu. xxvn - stabilitum est : et sic infert intentum. Unde instantia allata contra rudem illum sensum, non contra verum ct intentum, militat.

XXIV. *Tertia ratio* * eat ex rerum ordine, tali». Ab uno nunquam procedunt plura absque ordine inter se, nisi in materialiter tantum differentibus: ergo ab uno Patre non procedunt Filius ct Spiritus Sanctus absque ordine inter sc: ergo inter eo» oportet cs»c ordinem origini».

Antecedens manifestatur, quoad primam partem, in creaturis: quia in hoc manifestatur decor divinae sapientiae. Quoad secundam vero, in artificialibu», puta duobus mar-

tccllii. – Ultima autem consequentia probatur cx eo, quod personae divinae nec distinguuntur materialiter; nec quemcumque ordinem nisi origini» comp.itiuntur; ceteri namque imperfectionem aliquam claudunt. – Et hanc rationem m confirmare noveris, efficacem invenies' ubi cnim est pluralitas rcalis tine redi ordine, ibi ot confusio.

XXV. Contra hanc tornen rationem quidam arguunt. Primo, quia antecedent lalsum c»u Tum quia, si Deu» produceret plures Gabriele», esset pluralitas immateriali» tine ordine. Tum quia Deus potest immediate per <e omnia producere.

Secundo, quia littera obstat sibi ipsi, dum lubdit quod Graeci concedunt ordinem importatum per ly *per*; ct absque probatione assumit quod non potest esae ibi ordo nisi importatu» per ly .» aut *ab*.

XXVI. Ad hacc dicitur, quod *pluralitatis materialis* nomme hic intclligitur pluralitas materialis ut distinguitur contra *specificam* ; quali» dc facto est inter duas intellectione» ciu»dcm speciei, ct esset inter Gabrieles. – Plura quoque, seu omnia, a Deo non producuntur specificice disuntia stna ordine inter se, quamvis a Deo immediate.

Nec alium ordinem Graeci mente tenu» intellexerunt per lv *per*, quam nos mtcllig.imus per ly *a*. Quoniam, ut in articulo sequenti patet, lv *per* cautaliutcm denotat; ct resolvendo facillime patet quod nd efficientis genus in proposito reduci oportet. Et propterea patet quod non absque subintdlecta probatione assumpsit littera quod ibi non potent CMC ordo rcall* niri .i quo *alius* et *qui ab alio*: cetero» enim constat imperfectionem claudere.

XXVII. *Quoad secundam partem huius articuli* -, Graeco» arguit, tria eorum dictu recitando: scilicet, quod communiter concedunt *ordinem* inter Filium et Spiritum Sanctum secundo, quod aliqui concedunt quod *sit vel profluat* i dio, tertio, quod negatur quod *procedit a* Filio. Ex quibu» arguit cos ignorantiae vel proterviae: quoniam tertium contradicit primo ct secundo. Quod probat sic. *Procedere* est communissimum inter omnia spectantia ad originem ; ergo cx quocumque concesso pertinente ad originem, puta *ordine*, seu *esse a*, »cu *profluere*, sequitur affirmatio *processus* : et sic priores offirmationes repugnant negationi processionis. – Antecedens probatur: quia utimur *processione* m omnibus, ut patet inductive.

XXVIII. In respominne ad tertium, scito quod quidam invehunt contra hacc verba, quia cx hi» sequitur Damascenum fuisse haereticum: quod ct simpliciter est inconvenient; et in illo specialiter opere, quia illud recipit Papa Eugenius -.

Ad hoc dicitur, quod non sequitur illum fuisse haereticum. Quoniam, ut in qu. xxxn, art. ult., dictum est. antequam consideretur, aut determinetur per Ecclesiam, absque nacrais vitio opinatur qui» falsum ; quod postmodum ri pertinaciter sustineret, esset haereticus. Dicitur autem Damascenum >llo fuisse temporc quo dfidsum hoc non erat. Quare cie.

XXIX. In responsione ad septimum, adverte quod ex istis verbis videtur elicatum quod, apud \$. Thotnom. cnu- nationes divinae distinguuntur per hoc, quod una est ab uno, altera vero α duobus, ut in xm distinctione Primi Scotus attulit. Sed re vera ista dicta distant sicut caelum ct terra, dicere quod differentia sit *quia una est ab uno, et alia a duobus suppositis*: ct dicere quod differentia est *quia una est a Patre solum, alia rem a Patre et Filio*. Ibi cnim sola differentia inter unitatem ct pluralitatem suppositorum pro causa redditur; quod est ridiculum; contra quod ct laboravit Scotua. Hic nutem ordo originis inter ea» pro causa redditur. Hoc enim verba illa important: – Non enim potest aliter originis ordo suhari, nisi altera sit a Patre ct Filio. Hunc autem ordinem originis, quia ad integritatem rationum formalium ipsarum originum, ut distinctae rcaliter sunt, spectare iam ostensum est -; ideo, hoc uno - et un. wu sensu intclligendo, nihil nocet concedere personam Spiritu» Sancti cx sua origine distingui a Filio.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SPIRITUS SANCTUS PROCEDAT A PATRE PER FILIUM

1 *Sent.*, diM. xi», art. 3; *Contra errorci Graec*^A parte II. cap. i«.

>> d tertium sic proceditur. Videtur quod Spiritus Sanctus non procedat a Patre per Filium. Quod enim procedit ah aliquo per aliquem .i. non procedit ab eo immediate. Si igitur Spiritus Sanctus procedit a Patre per Filium, non procedit a Patre immediate. Quod videtur inconueniens.

2. Praeterea, si Spiritus Sanctus procedit a Patre per Filium, non procedit a Filio nisi propter Patrem. Sed *propter quod unumquodque*, s.tE* rZ *attigis* *. Ergo magis procedit * a Patre quam a Filio.

3. Praeterea, Filius habet esse per generationem. Si igitur Spiritus Sanctus est a Patre per Filium, sequitur quod prius generetur Filius, et postea procedat Spiritus Sanctus. Et sic processio Spiritus Sancti non est aeterna. Quod est haereticum.

4. Praeterea, cum aliquis dicitur per aliquem operari, potest e converso dici: sicut enim dicimus quod rex operatur per ballivum, ita potest dici quod balhvus operatur per regem. Sed nullo modo dicimus quod Filius spiret Spiritum Sanctum per Patrem. Ergo nullo modo potest dici quod Pater spiret Spiritum Sanctum 7 per Filium.

Sed contra est quod Hilarius dicit, in libro Ef.xn. .... *pnn* *. *Conserva hanc, oro, fidei meae religionem, ut semper obtineam Patrem, scilicet te; et bilium tuum una tecum adorem; et Spiritum Sanctum tuum, qui est per Unigenitum tuum. promerear.*

Respondeo dicendum quod in omnibus locutionibus in quibus dicitur aliquis per aliquem operari, haec a praepositio *per* designat m causali aliquam causam seu principium illius actus. Sed cum actio sit media inter faciens et factum, quandoque illud causale cui adiungitur haec praepositio *per.* est causa actionis secundum quod exit ab agente. Et tunc est causa agentis * quod agat; sive sit causa finalis, sive formalis, sive effectiva vel motiva: finalis quidem, ut si dicamus quod artifex operatur *per cupiditatem lucri*; formalis vero, ut ; si dicamus quod operatur *per artem suam*; motiva vero, si dicamus quod operatur *per imperium alterius*. Quandoque vero dictio causalis cui adiungitur haec praepositio *per,* est causa actionis secundum quod terminatur ’ ad lactum; ut cum dicimus, *artifex operatur per martellum*. Non enim significatur quod martellus sit causa artificis quod agat: sed quod sil causa artificiato ut ab artifice procedat; et quod hoc ipsum

habeat * ab artifice. – Et hoc est quod quidam dicunt, quod haec praepositio *per* quandoque notat auctoritatem in recto, ut cum dicitur, *rex operatur per ballivum*: quandoque autem in obliquo. ut cum dicitur, *ballivus operatur per regem*.

Quia igitur Filius habet a Patre quod ab eo procedat Spiritus Sanctus, potest dici quod Pater per Filium spirat Spiritum Sanctum ; vel quod Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium. quod idem est.

Ad primum ergo dicendum quod in qualibet actione est duo considerare: scilicet suppositum agens, et virtutem qua agit; sicut ignis calefacit calore. Si igitur in Patre et Filio consideretur vinus qua spirant Spiritum Sanctum, non cadit ibi aliquod medium: quia haec virtus est una et eadem. Si autem considerentur ipsae personae spirantes, sic, cum Spiritus Sanctus communiter procedat a Patre et Filio, invenitur Spiritus Sanctus immediate a Patre procedere, inquantum est ab eo; et mediate, inquantum est a Filio. Et sic dicitur procedere a Patre per Filium. Sicut etiam Abel processit immediate ab Adam, inquantum Adam luit pater eius; et mediate, inquantum Eva fuit mater eius, quae processit ab Adam; licet hoc exemplum materialis processionis ineptum videatur ad significandam immaterialem processionem divinarum personarum.

Ad secundum dicendum quod, si Filius acciperet a Patre aliam virtutem numero ad spirandum Spiritum Sanctum, sequeretur quod esset sicut causa secunda et instrumentalis: et sic magis procederet a Patre quam a Filio. Sed una et eadem numero virtus spirativa est in Patre et Filio: et ideo aequaliter procedit ab utroque. Licet aliquando dicatur principaliter vel proprie procedere de Patre, propter hoc quod Filius habet hanc virtutem a Patre.

Ad tertium dicendum quod, sicut generatio Filii est coaeterna generanti, unde non prius fuit Pater quam gigneret Filium ; ita processio Spiritus Sancti est coaeterna suo principio. Unde non fuit prius Filius genitus, quam Spiritus Sanctus procederet: sed utrumque aeternum est *.

Ad quartum dicendum quod, cum aliquis dicitur per aliquid operari, non semper recipitur conversio: non enim dicimus quod martellus operetur per fabrum. Dicimus autem quod ballivus operatur per regem : quia ballivi est agere, cum sit dominus sui actus. Martelli autem non est agere, sed solum agi : unde non designatur nisi

¹ *aliquem.* – *aliquid* codice) c» *ab.*
² *frocddit.* – AUDE.
³ *Ergo nulla... Sanctum.* – *Ergo neque Pater* codices.
⁴ *haec.* – Oro. rodkea. – *per* om. ABCDFG. – Pro *causali*, «f.»
⁵ *tuah* codices et 4*b*; iterum interlinea *casuale* et *casualis*; d. Comment. n. n.
⁶ <; *agenti.* – *agentis* (ID. – Pr«» »d ante *motiva*, due Pufc.

⁷ *ut.* – Om. codlect. – Pro altero *dicamus. dicatur* coricea.
⁸ *terminatur.* – *determinatur*
⁹ *rt* quod hoc *iptum* habeat. ~ *tl* qued *ipsum* habeat pūl>. a *fer* (per am. b) *hac iftum* habeat este cdd. *ab, ft* hoc *ifjum* habrat p.
¹⁰ *o* *ted* *ulrumqf* *a*/ternum est. – et de utrumque aeternum dicitur U.

ut instrumentum. Dicitur autem ballivus operari per regem, quamvis haec praepositio *per* denotet medium, quia quanto suppositum est prius in agendo, tanto virtus eius est immediatior ' effectui: quia virtus causae primae coniungit causam secundam suo effectui: unde et prima principia dicuntur *immediata* in demonstrativis scientiis. Sic igitur, inquantum ballivus est medius secun-

dum ordinem suppositorum agentium. dicitur rex operari per ballivum: secundum ordinem vero virtutum, dicitur ballivus operari per regem, quia virtus regis facit quod actio ballivi consequatur effectum. – Ordo autem non attenditur inter Patrem et Filium quantum ad virtutem; sed solum quantum ad supposita. Et ideo dicitur quod Pater spirat per Filium, et non e converso.

x) *immediatior*. – *mediatior* ACF.GpDF et ex a.

Commentaria Cardinali* Caiotani

I. titulo nihil est ambiguum» accipiendo ipsum sic communiter ut sonat, absque scilicet dictione exdurivn, etc.
In corpore duo facit: primo, ostendit quot modi» sumitur ly *per* in huiusmodi propositionibus; secundo, respondet quaesito, in calce articuli*.
II. Quoad *primum*, quatuor dicuntur. Primum est, quod ly *per* denotat aliquam causalitatem in accusativo casu super quem cudit. – Secundum est, quod illa causalitas quandoque est respectu actionis secundum quod exit ab agente. Et declaratur hoc in triplici genere causae. – Primum est, quod illa causalitas quandoque est respectu actionis consequentium quod determinatur ad factum; ut putet in artificibus instrumenti*. – Quartum est, quod haec distinctio coincidit cum illa aliorum, scilicet quod quandoque denotat auctoritatem in recto, et quandoque in obliquo.
III. Quoad *secundum*, conclusio responsiva quaesito

affirmative est: Spiritus Sanctus procedit a Patre per Filium. – Et probatur. Filius habet a Patre quod ab eo procedat Spiritus Sanctus: ergo potest dici quod Pater spirat per Filium Spiritum Sanctum, etc.
Consequentia tenet ex exposita significatione ly *per*, quando denotat medium ex parte producti: scilicet quod denotat quod sit medium, habens in principali quod producat. Sic enim sumitur in proposito, et non primo modo. Filius enim non est medium ex parte Patris: non enim est ratio spirationis ut exit a Patre, sed potius ut terminetur in Spiritum Sanctum. In hoc considerando Spiritum Sanctum ut est a Patre mediate secus enim dicendum est, loquendo de ipso ut est immediate a Patre. Et ideo licet dicitur quod pater dicit Patrem spirare per Filium Spiritum Sanctum et non dicit quod oportet omnino sic dici; secundum unam enim acceptionem tantum verificatur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PATER ET FILIUS SINT UNUM PRINCIPIUM SPIRITUS SANCTI

I. data. 11. et 3. 4; J. 1. 1. 1. 4; (V. Coat. Grut., c. p. n. v.)

ARTICULUS SIC PROCEDIT. Videtur quod Pater et Filius non sint unum principium Spiritus Sancti. Quia Spiritus Sanctus non videtur a Patre et Filio procedere inquantum sunt unum: neque in natura, quia Spiritus Sanctus sic etiam procederet a seipso, qui est unum cum eis in natura: neque etiam inquantum sunt unum in aliqua proprietate, quia una proprietates non potest esse duorum suppositorum, ut videtur. Ergo Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio ut sunt plures. Non ergo Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti.

2. Praeterea, cum dicitur, *Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti*, non potest ibi designari unitas personalis: quia sic Pater et Filius essent una persona. Neque etiam unitas proprietatis: quia si propter unam proprietatem Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, pari ratione, propter duas proprietates Pater videtur esse duo principia Filii et Spiritus Sancti; quod est inconveniens. Non ergo Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti.

3. Praeterea, Filius non magis convenit cum Patre quam Spiritus Sanctus. Sed Spiritus Sanctus et Pater non sunt unum principium respectu aliquius divinae personae. Ergo neque Pater et Filius,

4. Praeterea, si Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, aut unum quod est Pater; aut unum quod non est Pater. Sed neutrum est dare: quia si unum quod est Pater, sequitur quod Filius sit Pater; si unum quod non est Pater, sequitur quod Pater non est Pater. Non ergo dicendum est quod Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti.

5. Praeterea, si Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, videtur e converso dicendum quod unum principium Spiritus Sancti sit Pater et Filius. Sed haec videtur esse falsa: quia hoc quod dico *principium*, oportet quod supponat vel pro persona Patris, vel pro persona Filii; et utroque modo est falsa. Ergo etiam haec est falsa. *Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti*.

6. Praeterea, unum in substantia facit idem. Si igitur Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, sequitur quod sint *idem principium*. Sed hoc a multis negatur. Ergo non est concedendum quod Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti.

7. Praeterea, Pater et Filius et Spiritus Sanctus. quia sunt unum principium creaturae, dicuntur esse unus Creator. Sed Pater et Filius non sunt unus spirator, sed *duo spiratores*, ut a nullis

«) *coarctuit*. – *est unum principium* G.

fr – om. *codice*.*

dicitur. Quod etiam z consonat dictis Hilnrii, qui dicit, in II *de Trin.* *. quod Spiritus Sanctus *a Patre et Piiio auctoribus confitendus cst.* Ergo Pater ct Filius non sunt unum principium Spiritus Sancti.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in V *de Trin.* \ quod Pater cl Filius non sum duo principia, sed unum principium Spiritus Sancti.

Respondeo dicendum quod Pater et Filius in omnibus unum sunt, in quibus non distinguit inter cos relationis oppositio. Unde, cum in hoc qitod esc esse principium Spiritus Sancti, non opponantur relative, sequitur quod Pater ct Filius sunt unum principium Spiritus Sancti.

Quidam tamen dicunt hanc esse impropriam. *Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti.* Quia cum hoc nomen *principium*, singulariter i acceptum, non signilicet personum, sed proprietatem, dicunt quod sumitur adieclive: ct quia udiectivum non determinatur per adiectivum non potest convenienter dici quod Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti: nisi *unum* intelligalur quasi adverbialiler positum, ul sit sensus, *sunt unum principium*, idest *uno modo*. - Sed simili ratione posset dici Pator duo principia Filii ut Spiritus Sancti, idesl *duobus modis*.

Dicendum cst ergo quod, licet hoc nomen *principium* significet proprietatem * tamen significat eam per modum substantivi; sicut hoc nomen *pater* vel *Jilius* etiam in rebus creatis. Unde numerum accipit a furma significata, sicut et alia substantiva. Sicut igitur Pater et Filius sunt *unus Deus*, propter unitatum formae significatae per hoc nomen *Deus*; ita sunt unum principium Spiritus Sancti, propter unitatem proprietatis significatae in hoc nomine *principium* *.

Ad primim ergo dicendum quod, si attendatur virtus spirativa, Spiritu^ Sanctus procedit a Putre ct Filio inquantum sunt unum in virtute spirativa, quae quodammodo significat naturam cum proprietate, ut infra * dicitur. Neque cst inconveniens unam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum cst una natura. Si vero considerentur supposita spirationis, sic Spiritus Sanctus procedit a Patre el Filio ut sunt plures *: procedit enim ab eis ut amor unilivus ” duorum.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur*. *Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti*, designatur una proprietas, quae est forma

significata per nomen. Non ' tamen sequitur quod propter plures proprietates possit dici Pater plura principia : quia implicaretur pluralitas suppositorum.

An tertium dicendum quod secundum relativas proprietates non attenditur in divinis similitudo vel dissimilitudo, sed secundum essentiam. Unde, sicut Pater non cst similior sibi quam Filio, ita nec Jilius similior Patri quam Spiritus Sanctus.

Ad quartum dicendum quod haec duo, scilicet *, *Pater ct Filius sunt unum principium quod cst Pater*, aut. *unum principium quod non est Pater*, non sunt contradictorie opposita. Unde non cst necesse alterum eorum dure. Cum enim dicimus, *Pater ct Filius sunt unum principium*, hoc quod dico *principium*. non habet determinatam suppositionem: imo confusam pro duabus personis simul. Unde m processu est fallacia Figurae Dictionis. a contusa suppositione ad determinatam.

Ad quintum dicendum quod haec etiam est vera, *unum principium Spiritus Sancti cst Pater et Filius*. Quia hoc quod dico *principium*, non supponit pro una persona lanium, sed indistincte pro duabus, ut dictum cst*.

Ad sextum dicendum quod convenienter potest dici quod Pater et Filius sunt idem principium, secundum quod ly *principium* supponit confuse et indistincte pro duabus personis simul 4 *.

Ad septimum dicendum quod quidam dicunt quod Pater et Filins. licet sint unum principium Spiritus Sancti, sunt tamen *duo spiratores*, propter distinctionem suppositorum, sicut etiam * *duo spirantes*: quia actus referuntur ad supposita. Nec est eadem ratio de hoc nomine *Creator*. Quia Spiritus Sanctus procedit a Patre el Filio ut sunt duae personae distinctae, ut dictum cst *: non autem creatura procedit a tribus personis ut sunt personae distinctae, sed ut sunt unum in essentia. - Sed videtur melius dicendum quod, quia *spirans* adiectivum est. *spirator* vero substantivum: possumus dicere quod Pateret Filius sunt *duo spirantes*, propter pluralitatem suppositorum; non autem *duo spiratores* *, propter unam spirationem. Nam adiectiva nomina habent numerum secundum suppositu *: substantiva vero a seipsis, secundum formam significatam *. - Quod vero Hilarius dicit, quod Spiritus Sanctus est *a Patre ct Filio auctoribus* *. exponendum cst quod ponitur substantivum pro ndicctivo.

y) *Quod diam.* - *Et* ABCDE. *Etiam* C. *Sed* E.
i) *finfuleriur.* - *fimplictfor* BD.
i) *dicunt quod per adicoltrum.* - Omittit P.
f) *rd.* - *d* Pal,
r *unitivut.* - *mutuui* ABCDEF.
9) *dicitur.* - Om. Hl.DEFG. - Pro *tunt, tint* ACE.

.' Vm. - *Xcc* ACEFG. - Pm potfft, *pond* CTG.iF.
i) *telticd.* - Om. co&co». .
λ) *Ad textum... timui.* - Sotutfmwcn Miti argumenti onu OCDE EGj . ci «equenitm .<,< *trxtum* in*critui>l; BD margis* on ^Hintrn notant quin suppleant. ct J.f *textum* commun! ia *Ad irptimum*.
j») cfiawi. - Om. BCDEFG.

Couunontavia Caxxlmalin Caietani

K titulo, acito quod hic est quaestio cl dc rc. an ita sil. scilicet quod Pater ct Filius sint unum numero principium Spiritus Sancti; ct dc propositione ista, an sit, proprie sumpta, veni.

In corpore duo facit: primo, respondet quaesito quoad rem; secundo, quoad proprietatem propositionis.

II. Quoad *primum*, cst haec conclusio «Pater cl Filii» sunt unum principium Spiritu» Sancti.- Et probatur. Pater cl Filius sunt unum in omnibus in quibus non distinguuntur relativa oppositione ergo sunt unum principium Spiritus Sancti. - Et tenet sequela: quia in hoc quod at e*sc principium Spiritus Sancti, non opponuntur relative ad invicem.

III. Quoad *secundum*, tria facit. *Primo*, refert quamdam opinionem, tenentem hanc propositionem oie impropriam, tali ratione. Ly *principium* significat proprietatem: ergo tenetur adiectivc ergo non potest addi alteri adiccûvo: et rie ly *unum* non tenetur nominaliter: ergo, ut sit vera, tenetur ly *unum* adverbialiter: ct consequenter est impropria.

Secunda, arguit opinionem, ct utrumque eius fundamentum, ordine retrogrado. Et primo quidem, quod ly *unum* non sit sumendum adserbialitcr. Quia ric posset dici Pater non unum principium Filii ct Spiritus Sancti quia pluribus modis est illorum principium. – Secundo, quod non valet sequela, *principium significat proprietatem, ergo tenetur adicctive*. Quoniam significat proprietatem substantive, sicut putet etiam in creaturis, in nominibus *patris* ct *Jilii*.

Et sic, *tertio*, infen oppositum praefatae opinionis, ratione ct exemplo ipsum confirmans. Ratio est: *Principium* est nomen substantivum; ergo accipit numerum iuxta numerum formae significatae per ipsum; sed forma significata, idest proprietas, est una numero in Putre et Filio; ergo convenientissime dicitur, *Pater ct Filius sunt unum principium Spiritus Sancti*. – Exemplum vero c<t, quia ista eadem ratione dicitur, *Pater ct Filius ct Spiritus Sanctus sunt unus Deus*: quia scilicet deitas est una numero in cis.

IV. In rcvponrionc ad primum, circa illa verba, *Spiritus Sanctus procedit a Patre ct Filio ut sunt plures*, dubium occurrit, nn principium spintivum *quod* exigat, ut sic, pluralitatem suppositorum. Dico autem *ut sic*, ad excludendum concursum pluralitatis per accidens, ut contingit in principio creative: accidit enim creationi quod a tribus sit Personis; nihil enim minus Deus crearet, si non esset trinus. Est igitur hic dubium, nn ipsa spiratio per se sit a duobus, an nnn, sed quasi per accidens, ut creatio est a tribus. Sentus enim, in I, dist. xu, tenens pluralitatem non exigi, fundat se super omnimoda perfectione principii spirali vi in uno supposito. Sanctus Thomas autem, in I *Sen!*., dist. xt, art. ult., ad 2, ponens differentiam inter creationem ct spirationem quoad hoc, sentire videtur oppositum, iuxta determinationem α se factam in articulo eiusdem distinctioni». Quod et in hac littera confirmare videtur.

V. Est autem ratio dubitandi in hac re, quoniam nulla apparet ratio convincens alteram partem. Perfectio namque principii *quod* ct *quo* in solo unico supposito salvari cx eo videtur, quin aliter Pater solus imperfectum esset principium Spiritus Sancti. Stante nutem omnimoda perfectione utriusque principii in uno supposito, sequitur veritas istius conditional!*, quod si illud solum esset, posset perfecte spirare Spiritum Sanctum. Et sic non per se requiritur pluralitas in principio *quod* spirationi!»..

Modus autem procedendi, ut natus, communio atque mutuus umor unitivu», qui convenire dicitur Spiritui Sancto, intclligi non potest nisi sit α duobus ad minu». Ac per hoc oportet per se pluralitatem invenire in spirativo principio *quod*.

VI. Neutra tamen harum viarum ducit necessario ad intentum. Prima quidem deficit, quoniam non ratione imperfectionis, sed ratione non habitae, nec possibilis haberi conditionis in unico supposito, salus Pater aut solus Filius non posset spirare Spiritum Sanctum consubstantialem et personaliter distinctum, etc.

Secunda autem deficit, quia connectera, unire, ct similia, non conveniunt Spiritui Sancto cx proprietate personali, sed cx essentiali incluso, scilicet amore; ut in quaestione sequenti, articulo 1, ad 3, littera dicit, ct ibidem clarius patebit.

VII. Et quamvis huiusmodi non cogant, quia tamen s.Thomus expresse superius dixit in hac eadem quaestione-, quod dc ratione Spiritus Sancti est quod sit a Patre ct Filio; ct hic apponit notam reduplicationis, dicens quod procedit a Patre ct Filio *ut sunt plures personaliter*; communeque Sanctorum «lictum sit. Spiritum Sanctum mutuam esse caritatem Petris ct Filii: tenendum eue arbitror quod principium spirativum ut *quod*, inquantum huiusmodi, exigit pluralitatem. Ita quod dualita.» est conditio spiratori.%

^{Svxxa}» Turuu D. Tumete T. Ī.

nullam addens perfectionem supra unitatem suppositi ; sed secunda pertona addit solam conditionem requisitum ad principium *quod*, ob cuius defectum, negative tumendo defectum, una soln persona non spiraret; sicut ob cius ubstractionem a pericetione et imperfectione, nulla imperfecte. sed singula quaeque perfecte spirat

VIII. Nec hoc absque ratione credimus. Si enim processio Spiritu» Sancti necessario est n Patre ct Filio, ut superius · probatum c»t, necessario sequitur quod sit ab cis · Ue- pruuetu inquantum tales. Ergo inquantum plures*. non enim sunt tntclligibiles ut sic, nisi ut plures.

Ratio quoque assumpta cx littera, quia scilicet procedit ut amor unitivu», manifestat intentum, ii animadvertimus quod in hac re etiam vocabulis caremus; ct sic ex appropriatis propria intelligerc ac insinuorc oportet.

Accedit ad hoc ratio in I *Sent.*, dist. xxtx, art. ult ·, α · AJ 1

». Thoma assignata, quia scilicet spirare est actio personali».

IX. Nec proptcrca cx his oblitum me credas supra dictorum. Stant enim hacc simul, scilicet quod Spiritu» Sanctus procedit a Patre ct Filio inquantum duo *sic*, idest inquantum habent talem pluralitatem seu dualilatcm: ct quod processio Spiritus Sancti non differt a generatione sufficienter ex hoc quod eat n duobus, ct ista ab uno: quoniam dualita» suppotitalu absolute od hoc non sufficit, ut supra * diximus.

Argumenta autem Scoti non oportet afferre, quia non militant contra positionem nostram, dualitxtcm suppositorum cx parte principii *quod* tantum dicentem, nisi id quod adduximus dc perfectione ·; sed contra Hcnricum, ponentem concordiam, etc.

X. In rcipontioac ad secundum, dubium est circa illa verba, *Pater non potest dici plura principia, quia implicaretur pluralitas suppositorum*. Quia si regula dc plurifiratiane nomini» substantivi (penes pluralitatem formae significatae, vera est, voluntarium appareret excipere plurifieationem principii m Patre: constat enim formas significate» esse plure*, puta paternitatem ct spirationem. – Nec potest dici recte, ut quidam credunt, quod illa regub est vera tentum quando est pluralitas realis formae significatae. Nom constat artem sutoriam distingui rcalitcr α frenifactiva; ct tamen Socrates habens utramque non est duo artifices.

XI. Ad hoc dicitur, quod aliud est loqui dc nomine substantivo, ct aliud dc *substantivo concreto*. Substantivum enim, ut sic, penes plurafitutcm formae significatae pluriticatur; sufficienter quidem. *i est abstractum, *exactire* autem obvolute; idest, quod nd sui pluralitatem exigit pluralitatem formae significatae, sive huc sufficiat, sive non. Substantivum autem concretum, quia substantivum, exigit pluralitatem formae; quin vero concretum, exigit pluralitatem suppositorum. Et sic, cum *principium* sit substantivum concretum, optime in littera dicitur quod implicatur pluralitas suppositorum, dicendo, *Pater est plura principia*. Nec disceditur α regula dc substantivo sane intellecti. ut exposuimus.

XII. In responsione ad quartum ct quintum, dubium est logicalc, motum α Gregorio, in xit distinctione Primi, tractatumque a Capreolo, in fine: quomodo scilicet *īy principium* supponat confuse. Tum quia nullum est confusivum. - Tum quia, si staret confuse, liceret descendere »ub praedicato ad cius singularia per propositionem dc disiuncto extremo; quod hic non licet.

XIII. Ad horum primum dicitur dupliciter. *Primo*, quod non oportet quaerere confusisum respectu termini communis concreti substantivi, quii hoc habet ex naturali sua suppositione, ut ». Thomas dicit in 111 *Sent.*, dist. t, qu. n, art. 4 ·: sed oporteret quaerere discrctivum, quando supponeret determinate. – *Secundo* dicitur, quod confunditur α lv *ct*, quando est praedicatum.

Ad secundum vero motivum, similiter dupliciter respondetur. *Primo*, quod illa regula non habet locum ubi sub praedicato non sunt plura singularia, ut contingit in proposito: singulare enim principii non est Pater aut Filius, sed *hoc principium*. Cum nutem ibi non sint plura numero principia. sed Pater ct Filius «unt unum numero

^{* Atit. 31 (X' ·cu.na.uil.}

^{· Cl. sua. t.n.}

^{r «·?· · J 4.}

^{r»p. *d i.}

^{*b <0>}

^{·7.}

^{*»[]}

principium Spiritus Sancti, non restat descensu» nd singu-
laria principii. Sed si ad Patrem vel Filium venit, iam
extra regulam sumus; et est sophisma Figurae Dictioni*. –
Secundo dicitur ab aliis, concedendo consequentiam, et
negando falsitatem consequentis, ut videre pote* in Ca-
preolo.

XIV. In responsione ad sextum, adverte quod hoc in

loco Auctor determinasit quod indécise dimisit in I *Sent.*,
dist. xxix *. ad ult.

XV, In responsione ad septimum, adverte quod hoc in
loco Auctor arguit opinionem quam ipse secutus fuit in I
Sent., dist. xi et xxix -. articulis ultimis. – Ratio autem in
linfra adducta examinabitur in 3 articulo xxxix quaestionis,
ubi ex proposito tractabitur de adiectivi» et substantivis.

in I Sent.

uod hoc in
lu» fuit in /
» nutem in
ju.icxiioni*,
bstantivi».

QUAESTIO TRIGESIMASEPTIMA
DE NOMINE SPIRITUS SANCTI QUOD EST AMOR

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

CL\$*
|aoL

Deinde quaeritur de nomine Amoris ♦
Et circa hoc quaeruntur duo.
Primo: utrum sit proprium nomen Spiritus
Sancti.

Secundo: utrum Pater et Filius diligant se
Spiritu Sancto.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AMOR SIT PROPRIUM NOMEN SPIRITUS SANCTI

I Sent., dtM. I, art. I, «d 41 diet. xxvii, qu. », Ut, 3, qy* x

Q, m».

primum SIC proceditur. Videtur quod
JSJÎ^Ainor non su proprium nomen Spiritus
Sancti. Dieu enim Augustinus, XV de
~^7'rin. *: *Nescio cur. sicut sapientia di-*
citur et Pater et Filius et Spiritus Sanctus et simul
omnes non tres sed una sapientia, non ita et
cantas dicatur Pater et Filius et Spiritus Sanctus,
et simul omnes una caritas. Sed nullum nomen
quod de singulis personis praedicatur et de omni-
bus in communi singulariter, est nomen proprium
alicuius personae. Ergo hoc nomen *amor* non
est proprium * Spiritus Sancti.

2. Praeterea, Spiritus Sanctus est persona sub-
sistens. Sed amor non significatur ut persona sub-
sistens: sed ut actio quaedam ab amante transiens
in amatum. Ergo amor non est propnum nomen
Spiritus Sancti.

3. Praeterea, amor est nexus amantium: quia
secundum Dionysium, iv cap. *de Div. Nom.* est
quaedam vis unitiva. Sed nexus est medium inter
ea quae connectit: non autem aliquid ab eis pro-
cedens. Cum igitur Spiritus Sanctus procedat a
Patre et Filio, sicut ostensum est *, videtur quod
non sit amor aut nexus Patris et Filii.

4. Praeterea, cuiuslibet amantis est aliquis
amor. Sed Spiritus Sanctus est amans *. Ergo
eius est aliquis amor. Si igitur Spiritus Sanctus
est amor, erit amor amoris, et spiritus a spiritu.
Quod est inconveniens.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in Homilia
Pentecostes ♦ *Ipse Spiritus Sanctus est Amor.*

Respondeo dicendum quod nomen *amoris* in di-
vinis sumi potest et essentialiter * et personaliter.
Et secundum quod personaliter sumitur, est pro-
prium nomen Spiritus Sancti: sicut Verbum est
proprium nomen Filii. Ad cuius evidentiam,
sciendum est quod, cum in divinis, ut supra *
ostensum est, sint duae processiones, una per

modum intellectus, quae est processio verbi; alia
per modum voluntatis, quae est processio amo-
ris: quia prima est nobis magis nota, ad singula
significanda quae in ea considerari possunt, sunt
magis propria numina adinventata; non autem in
processione voluntatis. Unde el quibusdam cir-
cumlocutionibus utimur ad significandam perso-
nam procedentem: el relationes etiam quae ac-
cipiuntur secundum hanc processionem \ et *pro-*
cessionis et *spirationis* nominibus nominantur, ut
supra* dictum est; quae tamen sunt magis no-
mina originis quam relationis, secundum proprie-
tatem vocabuli.

Et tamen similiter utramque l processionem
considerari oportet. Sicut enim ex hoc quod ali-
quis rem aliquam intelligit, provenit quaedam in-
tellectualis conceptio rei intellectae in intelligente,
quae dicitur verbum; ita ex hoc quod aliquis rem
aliquam amat, provenit quaedam impressio, ut ita
loquar, rei amatae in affectu amantis ♦ secundum
quam amatum dicitur esse in amante, sicut et in-
tellectum in intelligente. Ita quod, cum aliquis
scipsum intelligit et amat, est in seipso non solum
per idcntilatem rei, sed etiam ut intellectum in
intelligente, et amatum in amante.

Sed ex parte intellectus, sunt vocabula adin-
venla ad significandum respectum intelligentis ad
rem intellectam, ut patet in hoc quod dico *intel-*
ligere: et sum etiam alia vocabula adinventata ad
significandum processum intellectualis conceptio-
nis. scilicet ipsum *dicere*, el *verbum*. Unde in di-
vinis *intelligere* solum essentialiter dicitur, quia
non importat habitudinem ad verbum procedens *:
sed *Verbum* personaliter dicitur, quia significat
id quod procedit: ipsum vero *dicere* dicitur no-
tionaliter, quia importat habitudinem principii
Verbi ad Verbum ipsum – Ex parte autem vo-
luntntis, praeter *diligere* et *amare*, quae important

a) *fit.* – Jmer *fit* B.
?) *proprium.* – i»ôo»it i A, *proprium* women C, JTOfri-» Moatm
penomte B.
y) *traniicni.* – Om. B.
ô) *eit.* – amor *fit* B.
i) *Sed.. amant.* – Si *icitur Spiritui Sanelut nt* jwiior
Ajxanx, *crfro* B.

ç) *ft cfinitialitor.* – cftftntialitr Pak
jrrooaHoium* – cl *ipirationrm* *11« B» pm m.wuMjMtm-.
nomiumui.
•j *utramjuc.* - Miundum *utramjuc* PE
t) *ad rtrhn ynKcJnf.* – principii *vcrM ad nervum tpunn C.*
Umc et nequenta vuque ad *hahtudinfn* om. ABCDEFaX
x) loiiirm *ipam.* – Vrr>mw minum O, *ipam Voltum* ABCDE.

* habitudinem amantis ad rem amatam, non sunt aliqua vocabula imposita *. quae importent habitudinem ipsius impressionis vel allectionis rei amatae, quae provenit in amante ex hoc quod amat, nd suum principium, aut e converso. Et ideo, propter vocabulorum inopiam, huiusmodi habitudines significamus vocabulis *amoris* et *dilectionis*; sicut si Verbum nominaremus *intelligentiant conceptam*, vel *sapientiam penitam*.

P Sic igitur, inquantum in amore vel dilectione non importatur nisi habitudo amantis ad rem amatam, *amor* et *diligere* essentialiter dicuntur, sicut *intelligentia* et *intelligere*. inquantum vero his vocabulis utimur ad exprimendam habitudinem eius rei quae A procedit per modum amoris, ad suum principium, et e converso; ita quod per *amorem* intelligatur *amor procedens*, et per *diligere* intelligatur *spirare amorem procedentem*: sic Amor est nomen personae, et *diligere* vel *amare* est verbum notionalc. sicut *dicere* vel *generare*.

Ad phimum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de caritate, secundum quod essentialiter sumitur in divinis, ut dictum est

Ad secundum dicendum quod intelligere et velle et amare, licet significantur per modum actionum transeuntium in obiecta, sunt tamen actiones manentes in agentibus . ut supra * dictum est; ita A' tamen quod in ipso agente important (habitudinein quandam ad obiectum. Unde amor, etiam C in nobis, est aliquid manens in amante, et ver-

bum cordis manens in dicente; tamen cum habitudine ad rem verbo expressam, vel amatam. Sed in Deo. in quo nullum est accidens, plus habet: quia tam Verbum quam Amor est subsistens. Cum ergo dicitur quod Spiritus Sanctus est amor Patris m Filium, vel in quidquam . aliud, non significatur aliquid transiens in alium; sed solum habitudo amoris ad rem amatam; sicut et in Verbo importatur habitudo Verbi ad rem Verbo expressam.

An ii.RTiM dicendum quod Spiritus Sanctus dicitur esse nexus Patris et Filii, inquantum est Amor: quia, cum Pater amet unica dilectione sc et Filium, et c converso, importatur in Spiritu Sancto, prout est Amor, habitudo Patris ad Filium, et e converso, ut amantis ad amatum. Sed ex hoc ipso quod Pater et Filius se mutuo amant, oportet quod mutuus Amor, qui est Spiritus Sanctus, ab utroque ' procedat. Secundum igitur originem. Spiritus Sanctus non est medius, sed tertia in Trinitate persona. Secundum vero praedictam habitudinem, est medius nexus duorum, nb utroque procedens.

An quartum Dietsdum quod, sicut Filio, licet intelligat, non tamen sibi competit producere verbum. quia intelligere convenit ei ut Verbo procedenti; ita, licet Spiritus Sanctus amet, essentialiter accipiendo \ non tamen convenit d quod spiret amorem, quod est diligere notionalilcr sumptum; quin sic diligit essentialiter ut Amor procedens, non ut a quo procedit amor.

λ) iwywita. - f uit.1 IMJDt f Gj 5. Pra impartaut
edit a b.
μ) r« - fwod codiux.
·) apnlibut. - agente codk*s.

ô important. - Important UCEFGpAD.
o) .yidifywji. - (itipih G, pMqtdli crieri et a b.
ab ntnqae. - a Juobu» colice* a ab.
p) accipiendi). - accidendo pB, <*m. ACEFGdi.

Commentaria Cardinalis Caietani

πιχis darus ex dicendis in corpore, et superius * <licus de nomine Patris et VcrbL
In corpore una est distinctio, cum una condusionc. Distinctio est; Amor potest sumi essentialiter, et personaliter. - Conclusio autem est: Amor personaliter est nomen proprium Spiritus Sancti. - Manifestanturque simul quatuor faciendo, tali ordine.
Primo, ponitur in comrnuni differentia inter processiones divina», quoad notitiam et nominationem spectantium nd ipsos.
Secundo, ibi Z7 tamen similiter, ponitur convenientia inter cas quoad duo: scilicet modum producendi, quia licet intelligendo sc producit verbum, quod est conceptus rei intellectae in intelligente, ita amando sc producit impressionem scu allectionem rei amatae in amante; et numerum habitudinum, quia sicut ibi tres sunt habitudines, scilicet ad rem intellectam. et ad verbum, et c converso, scilicet verbi ad eius principium, ita hic tres sunt, scilicet ad rem amatam, ad affectionem, et istius ad eius principium.
Tertio, ibi: Sed r.v parte, in speciali ostendit diferen-

liam inter has processiones, quoad nominationem habitudinum praedictarum. Quia scilicet in intellectu omnes sunt nominatae; in voluntate nutem sola prima, ceteris enim primae nomina accommodantur.
Quarto, ibi: Sic igitur, infert ex dictis distinctionem prim, et conclusionem deinde; ut dare patet in littera.
II. Adverte hic quod illa distinctio amoris in essentiali et personali ut dare ex hoc articulo habetur, non est distinctio rei. sol vocis in suas significationes. Tota enim ratio distinctioni» est accommodatio vocabuli ad aliam significationem; «cui si notitiae nonicu accommodaretur Verbo. Unde non sunt duo amore» in divinis, unus essentialia, et alter personalis. Sed ly amor, propter penuriam vocabulorum, quandoque significat dirinum amorem, qui procul dubio essenziale quoddam est: quandoque vero tertiam Personam procedentem per modum voluntatis et amoris. Unde vanus est labor argumentorum Aureoli, in ixn distinctione Primi, apud Capreolum . contra hanc distinctionem, inquantum est s. Thomae; quoniam «ic intelligitur»
Kcliqua ad hunc articulum spectantia, superius in xxvn quaestione * discussa sunt.

' AJ j, ccan
Cwi. l.

QUAESTIO XXXVII, ARTICULUS II

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PATER ET FILIUS DILIGANT SE SPIRITU SANCTO

¶ *Jient.*, *di»U* xiw, qu. t; *Pt Vol*’, qu. is. m. u» M iλ

htetndvm sic procumtlr. Videtur quod l *est signum quod Pater diligat Filium*, inquantum
.Pater et Filius non diligant se Spiritu scilicet procedit ab eis ut amor. – Quidam vero
Sancto. Augustinus enim, in VI! *de* ’ dixerunt ’ quod ablativus iste construitur in habi-

/·ηM probat quod Pater non est sa- l tudine causae formalis: quia Spiritus Sanctus est
pien.» sapientia genita. Sed sicut Filius est sa- Amor, quo formaliter Pater et Filius se invicem
picntia · genita, ita Spiritus Sanctus est Amor diligunt. – Quidam vero dixerunt · quod construi-
proccJens, ut dictum est *. Ergo Pater cl Filius l tur in habitudine effectus turmalis. Et isti propin-
non diligunt se Amore procedente, qui csl Spi- quius ad veritatem accesserunt,

2. Praeterea, cum dicitur. *Pater et Filius di- Unde ad huius ’ evidentiam, sciendum est quod,*
ligunt se Spiritu Sancto, hoc verbum *diligere* aut cum res communiter denominentur a suis formis,
sumitur essentialiter, aut notionaliter. Sed non sicut *album* ab albedine, et *homo* ab humanitate ;
potest esse vera secundum quod sumitur essen- ad..hoc..habet habitudinem formae. Ut si dicam,
haliter: quia pari ratione posset dici quod r *Pater iste est indutus vestimento* ·. iste ablativus con-
intclligit Filio. Neque etiam secundum quod su- struitur in habitudine causae formalis, quamvis
mitur notionaliter: quia pari ratione posset dici non sit forma. Contingit autem aliquid denomi-
quod *Pater et Filius spirant Spiritu Sancto*, vel nari per id quod ab ipso procedit *, non solum · u. *cr*
quod *Pater generat Filio*. Ergo nullo modo haec sicut agens actione *; sed etiam sicut ipso termino
est vera, *Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto.* *actumis*, qui est effectus, quando ipse effectua in

3. Praeterea, eodem amore Pater diligit Fi- intellectu actionis includitur. Dicimus enim quod
lium. et se, et nos. Sed Pater non diligit se Spi- *ignis est calefaciens, calefactione*, quamvis calcfa-
ritu Sancto. Quia nullus actus notionalis reflecti- ctio non sit calor, qui est forma ignis, sed actio
tur super principium actus: non enim potest dici ab igne procedens: et dicimus quod *arbor est*
quod *Pater generat se*, vel *spirat se*. Ergo etiam *florens floribus*, quamvis flores non sint forma
non potest dici quod *diligat se Spiritu Sancto*, se- arboris, sed quidam effectus ab ipsa procedentes.
cundum quod *diligere* sumitur notionaliter. Item, Secundum hoc ergo dicendum quod, cum *dili-*
amor quo diligit nos, non videtur esse Spiritus *dere* in divinis dupliciter sumatur, essentialiter sci-
Sanctus: quia importatur respectus ad creaturam, licet et notionaliter; secundum quod essentialiter
et ita ad essentiam pertinet. Ergo clhaec est falsa, sumitur, sic Pater et Filius non diligunt se Spiritu
Pater diligit Filium Spiritu Sancto. Sancto, sed essentia sua. I nde Augustinus dicit

Sed contra est quod Augustinus dicit. VI *de in XV de Irin.* λ ; *Quis audet dicere Patrem uec*
Trin. ·, quod Spiritus Sanctus est *quo Genitus a se nec Filium nec Spiritum Sanctum diligere nisi*
Generante diligitur. Genitoremque suum diligit. *per Spiritum Sanctum?* Et secundum hoc proce-
dunt primae opiniones. – Secundum vero quod

Respondeo dicendum quod circa hanc quaestio- notionaliter sumitur, sic diligere nihil est aliud
nem difficultatem affert quod, cum dicitur. *Pater quam spirare amorem* ; sicut *dicere* est producere
diligit Filium Spiritu Sancto, cum ablativus con- verbum. et *florere* est producere flores Sicut
struatur in habitudine alicuius causae, videtur ergo dicitur arbor Horens floribus, ita dicitur Pa-
quod Spiritus Sanctus sit principium diligendi ter dicens Verbo vel l ilio, se et creaturam: et
Patri ’ et Filio; quod est omnino impossibile. Et Pater et Filius dicuntur diligentes Spintu Sancto,
ideo quidam dixerunt hanc esse falsam, *Pater et vel Amore procedente, et se et nos.*
Filius diligunt se Spiritu Sancto. Et dicunt hanc Ad primi-m ergo dicendi m quod esse *sapientem*
esse retractatam ab Augustino in suo simili, cum vel *intelligentem* in divinis non sumitur nisi es-
scilicet retractavit * istam, *Pater est sapiens ca- sentialiter: et ideo non potest dici quod Pater*
pientia genita. – Quidam vero dicunt quod est *sit sapiens vel intelligent Filio*. Sed *diligere* su-
propositio ’ impropria ; et est sic exponenda : mitur non solum essentialiter, sed etiam notio-
Pater diligit Filium Spiritu Sancto, idest *amore naliter*. Et secundum hoc. possumus dicere quod
essentiali, qui appropriate Spiritui Sancto. – Qui- Pater et Filius diligunt se l Spiritu Sancto, ut di-
dam vero dixerunt quod nblativus iste construitur ctum est *.

e) *tafientia*. – *tajrient lapientia* Pλ.
ant. – aut *tnmifur* 11CD.
γ) *^no/*. – Dm. codées.
l) *Patri*. – *ft Patn* P. – *itmmino* om. HDD.
i) *jrrvpOitio*. – Om. cxxUco.
ζ) *stillest*. – Omit P. – fejJem port *al’ fit* ijjit
ctus.
».) *dLrcnml*. – *dicunt* codées.

·-) *dixerunt*. – *dicunt* n.
ς) Jhrkt. – *eiut c^icr**. – Pn> *Je*n>ihientur, denominetur* 15DEG.
m) *reitimeuto*. – *indumato* ADEDE.
λ) *ACtloae*. – *aetionu* AEpC, om. F. – *ifto* om. uklvc i; pro *1er-*
mino, terminatio ABEGpQ
p) *diclt*. – Om. Pj K
>) *finrei*. – *f-rrcm* clxbCC* ct d l.
U W< – On». DCOFO.

• Jitcractat· 1·b·
l. a?· <·>·

?
•or ’u·

• la rofp<*>·

An SECUNDUM DICENDUM quod, quando in intellectu alicuius actionis importatur determinatus effectus, potest denominari principium actionis et ab actione et ab effectu; sicut possumus dicere quod arbor est florens*floritione*, ct*floribus*. Sed quando in actione non includitur determinatus effectus, tunc non potest principium actionis denominari ab effectu, sed solum ab actione: non enim dicimus quod arbor *producit* ' *florem flore*, sed *productione floris*. – In hoc igitur quod dico *spirat* vel *generat*, importatur actus notionalis tantum. Unde non possumus dicere quod *Paler spiret Spiritu Sancto*, vel *generet Filio*. Possumus autem dicere quod *Pater dicit Verbo*, tanquam persona procedente, et *dicit dictione*, tanquam actu notionali: quia *dicere* importat determinatam personam procedentem, cum *dicere* sit producere verbum. Et similiter *diligere*, prout notionaliter sumitur, est producere amorem. Et ideo potest dici quod *Pater diligit Filium Spiritu Sancto*, tan-

quam persona procedente, et *ipsa dilectione*, tanquam actu notionali.

An *tertium dicendum* quod Pater non solum Filium, sed etiam sc ut nos diligit Spiritu Sancto. Quia, ut dictum est *, *diligere*, prout* notionaliter sumitur, non solum importat productionem divinae personae, sed etiam personam productam per modum amoris, qui habet habitudinem ad rem dilectam. Unde, sicut Pater dicit sc et omnem creaturam Verbo quod genuit, inquantum Verbum genitum sufficienter repraesentat Patrem et omnem creaturam, ita diligit sc et omnem creaturam Spiritu Sancto, inquantum Spiritus Sanctus procedit ut amor bonitatis primae, secundum quam Pater amat se et omnem creaturam. Et sic etiam patet quod respectus importatur ad creaturam et in Verbo et in Amore procedente, quasi secundo; inquantum scilicet veritas et bonitas * divina est principium intelligendi et amandi omnem creaturam.

c) *ct ab.* – *ab* 1^a, *ct ed. a*
r.) *prout*. – *p*WiKttf codices.

prout. – *scuttdum <quod codice**.
s) *revitai ct bonlat.* – *tonilas ct rcritju*

Commentaria CarclinaliH Calotani

Is titulo, adverte quod, licet quaestio proponatur de re. dicendo, *Utrum Pater et Filius* etc.; difficultas tamen circa veritatem propositionis versatur; an scilicet propositio ista sit vero, *Pater et Filius diligunt sc Spiritu Sancto*. De re enim, sive *diligere* sumatur notionaliter. sive essentialiter, constat quomodo sc habeant Pater et Filius et Spiritu Sanctus.

II. In corpore tria facit: primo, ostendit causam difficultatis; secundo, refert quinque opiniones, tertio, respondet quaesito.

111. Quoad *primum*, ratio difficultatis est circa propositionem. quia ille ablativus *Spiritu Sancto* videtur importare habitudinem principii respectu dilectionis in Patre et Filio: quod tamen est impossibile.

Quoad *secundum*, opiniones satis clarae sunt in littera. IV*. Quoad *tertium*, ponit duas conclusiones, iuxta membra distinctionis praemissae, scilicet: *diligere* sumitur dupliciter, *essentialiter* et *notionaliter*. Prima conclusio est quod, sumendo *diligere* essentialiter. Pater et Filius non diligunt sc Spiritu Sancto. – Secunda est quod, sumendo *diligere* notionaliter, Pater et Filius diligunt sc Spiritu Sancto.

Declaratque eas ac probat, trahendo quintam opinionem ad bonum sensum, ex duobus fundamentis. Alterum est de *ly formalis*: alterum de modo denominandi. – Primum igitur est. Omne denominans, ut sic. habet rationem formalem. Et declarator dupliciter: primo, quia res communiter a formis denominantur; secundo, exemplo de vestimento. – Secundum vero est. Producens denominari potest ab eo quod ab ipso procedit non solum ut actio, sed etiam ut effectus: sed hoc quando ipse effectus in intellectu actionis clauditur. Prima pars huius declaratur in igne et calefactione: secunda autem in arbore et floribus.

Ex his enim, subiuncto intellectu ipsius diligere notionaliter. pro secunda conclusione talis est formanda ratio. Quandocumque in intellectu actionis clauditur effectus, agens potest denominari ab actione et effectu sed diligere, notionaliter sumptum, est actio huiusmodi ergo Pater et Filius possunt denominari et *dilectione* et *Spiritu Sancto*. – Minor declaratur dupliciter, primo, exponendo *ly diligere notionaliter*; secundo ex simili illi *dicere*.

Prima autem conclusio Augustini auctoritate probata relinquitur. utpote evidens.

V. Circa haec dicta pro secunda conclusione, dubium est multiplex. Scotus enim, in I. dist. xxxn, qu. r. arguit

quodupliciter. *Primo*, contra fundamentum positionis. *Aedificarc* importat *aedificium*, cum sit aedem facere: et tamen non dicitur *aedificator aedificat aede*. Et in proposito, *spirare* importat *spiritum*, est enim emittere spiritum: et tamen non conceditur quod *spirent Spiritu Sancto*. Ergo fundamentum nullum.

Secundo, dato quod talis praedicatio quandoque concederetur, non tamen esset conversiva super agens. Quod tamen in proposito accidit, cum dicitur, *diligunt se*.

Tertio, in constructione transitiva, nunquam effectus, ut effectus, construitur in ablativo *diligere* autem est verbum transitivum: ergo.

Quarto, arguit contra exemplum de *florere*, dupliciter. Primo, quia florere non est *florem producere*. Tum quia est verbum neutrum, quod significat idem quod suum adiectivum, si esset impositum; sicut *calere* est *esse calidum*. Tum quia, addit Aureolus, si Deus arbori flores imprimeret, nihil minus arbor diceretur florere. – Tum quoniam exemplum non est simile. Quia ablativus in verbo neutro, quale est *florere*, non construitur ut terminus actionis: in proposito autem est sermo de termino actionis in ablativo respectu verbi activi, quale est *diligere*.

VI. Ad evidentiam huius ambiguitatis, nota duo. Primo quod, cum in fundamento positionis dicitur, *quando in intellectu actionis* etc., dupliciter intelligi potest. primo, de intellectu actionis absolute: secundo, de intellectu actionis *sic significatae*, in proposito non intelligitur primo modo, sed secundo. Actus enim notionalis quo Pater et Filius producunt Spiritum Sanctum, unius tantum rationis est absolute: alterius tamen est significatus nomine *spirare*, et nomine *diligere*; pro quanto aliquid claudit in ratione sua ut significatur *dilectionis* nomine, quod non claudit ut significatur *spirationis* vocabulo; ut in littera habetur, in responsione ad secundum.

Secundo adverte quod in intellectu actus trius significati claudi effectum, contingit dupliciter. L'no modo, *ut specificantem*, seu determinantem qualitatem actionis, sicut in *dealbare* clauditur albedo, et in *calefacere* clauditur calor, et trius de aliis: ut enim ostendatur quod non quodeumque facere, sed tale significetur, *calefacere* cl *dealbare* cl *aedificare* dicimus. Secundo modo clauditur effectus *ut contundas tibi actioni ut productum suae productioni*: ut in *ly dico*, vocaliter sumpto, clauditur verbum vocale; est enim *dicere* verbum proferre. Et hoc modo sumitur in proposito. Ita quod sensus illius fundamenti est: Quandocum-

· I la-
ixxu.crt.1.

que in intellectu actionis tali termino significatae, clauditur effectu» ut effectu» coniunctus suae productioni, tunc produ-
cens denominari potest ab illo effectu in oblativo, etc.

Et si quaeratur causa quare quidam termini sic signi-
ficant et quidam non, non est alia ratio nisi quia hi sunt
impositi ad sic significandum, hi autem non. Discernuntur
tamen hi ab illis in hoc, quod verba sic includentia effe-
ctum, ti construuntur cum aliquo alio transitive, non si-
gnificantur habere habitudinem ad illud producentis ad pro-
ductum, ut patet cum *Socrates dicit historiam Tronic*. Illa
vero sic; ut patet dicendo, *Socrates aedificat caelum*. Et
hoc ex prima oritur differentia: quia scilicet illa claudunt
in se proprium effectum, ista non; et sic habitudo ob ef-
fectum manet in illi» immutata quoad terminum, in istis
autem determinatur secundum adiunctum.

VII. His autem stantibus, ad primum * patet responsio,
negando assumptum . quoniam *aedificare, spirare*, et alia
huiusmodi, non important effectum nisi <proclivitate.

Ad secundum autem dicitur, quod potest fieri constru-
ctio conveniva super se, quando obiectum actus potest
esse ipsum agens, ut accidit in proposito, et in similibus;
potest enim Socrates dicere scipsum, non minus quam
Troiae historiam.

Ad tertium autem, negatur quoque assumptum in verbis
claudentibus in se effectum et transeuntibus super obiectum,
qualia sunt *diligere, dicere*, etc. Construuntur enim cum

obiecto transitive, ut termino transitui, in accusativo; et
cum effectu ut denominante; ut patet dicendo, *Socrates
dicit verbo historiam*.

Ad ea vero quae quarto loco contra exemplum de *flo-
rere* adducuntur, facile dici potest quod exempla ponimus
non ut ita sit etc. . Veruntamen, sustinendo exemplum, ¹«Ci <* «2™
dicimus quod *florere* vere significat *floro* *emittere*, ut «sur, *
patet ex usu loquentium. - Nec huic repugnat neutralius
verbi : quoniam haec ad modum significandi spectat, non ad
significatum. - Si autem Deus flores imprimeret, quamvis
vere diceretur arbor *florida*, non tamen quod *floruit*: esset
enim ista vera, *arbor quae non floruit, est florida*. - Ulti-
mum quoque assumptum falsum esse in hoc exemplo ap-
paret: nec oppositum ab eis est probatum.

VIII Et advertit quod in hac materia, satis, iudicio in eo,
est rationabilia atferre ratione materiae, scilicet vocabulo-
rum : haec enim omnia ex terminis sic significantibus acci-
dunt. Unde et in responsione ad secundum patet quod,
etsi convenienter dicatur, *Socrates dicti verbo historiam*,
inconvenienter tamen poneretur loco *dicit* lotum eius signi-
ficatum. dicendo, *Socrates profert verbum verbo historiam
Troiae*. Hoc enim ex diversa habilitate terminorum ad
constructionem accidit, quia scilicet ly *proferre* non potest
construi cum illo effectu denominante; ly autem *dicit*, sic
Et simile est de *spirare* et *diligere* respectu Spiritus Sancti,
generare et *dicere* respectu Verbi, ut patet in linere.

Al) secundum dicendum quod essentia dicitur esse donum Patris primo modo -: quia essentia est Patris per modum identitatis '.

An tertium dicendum quod Donum. secundum quod est nomen personale in divinis *, non importat sublectionem, sed originem tantum, in comparatione ad dantem. In comparatione vero ad eum cui datur, importat liberum usum vel fruitionem, ut dictum est *.

Ad q i \RTUM dicendum qund donum non dicitur ex eo quod actu datur *: sed inquantum habet aptitudinem ut possit dari. Unde ab aeterno divina Persona dicitur Donum, licet ex tempore detur. Nce tamen per hoc quod importatur respectus ad creaturam, oportet quod sit essenziale: sed quod aliquid essenziale in suo intellectu includatur, sicut essentia includitur in intellectu personae, ut suprn ^A dictum est.

>) Ad fecundum ... identitati», – .]J lecundum dicendum quod donum oportet eue aliquo modo danti; ird hoc potat tue multipliciter; potat enim aliquid cue Jonuni per modum identitati», ct per modum origini», sed quod quod («k) euentia dicitur cue donum Patri» />nmo modo, quia ruentia «r Patrii per modum identitati» C. Ad lCCondum dicendum quod alentia dicitur cur. donum NitrlI. quia

ruenti i rit Pitch, quia donum oportet eut aliquo medo danti». ud hac tot dicitur multipliciter; uno modo per modum idc'ititatu, ticut Aupuihnui dicit F.

λ) in dirimi. – Om. ccdkca <t al', μ) datur, – detur coJkeu

Commentaria Cardinalia Caiotani

X titulo, adverte quod, ut patet ex introductione huius quaestionis in littera, praesenti» intentionis c>t quaerere an Donum sit nomen personale, non necessario, sed yos- sibtlliter: idest, an secundum aliquam eius significationem sit nomen personale, cum eo utimur in divinis.

II. In corpore unica est conclusio, responsiva quaesito affirmative: Divinae Personae competit Donum esse et dari. – Probatur ric. Divinae Personae convenit Cjuc alicuius per originem, et luibcri α creatura rationali aola, non ex propria virtute: ergo convenit sibi Donum easse et dari.

Antecedens, quoad primam partem, patet : quia Filius est Patris per originem. Quoad secundam vero quin crea-

tura rationalis libere potcet frui Persona divino, et uti elui effectui. Quoad tertiam autem. quia nulla «lia creatura potest adduci in potcitatem (ruendi divina Pertona. Quant detnum per ve patet.

Coiucqucntia autem probatur ex tribu» conditionibu» doni. scilicet quod »it alicuius ut donatori» ; et pouil haberi »ib eo cui cvt donabile ; tt quod «it »upra viret illiut, idest non debitum illi. Et primae quidem conditione» ponuntur in principio litterae. atque probantur ex hoc, quod donum importat aptitudinem ut donetur. 'Tertia autem ponitur m calce litterae.

Ft m vi», pote» vertero hanc rationem, et conditione» doni ouumerc pro antecedente.

ARTICULUS SECUNDUS

UTTRUM DONUM SIT PROPRIUM NOMEN SPIRITUS SANCTI

I SevT., duL ami, art. 3.

SECUNDUM SIC PROCEditur. Videtur quod Donum non sit proprium nomen Spiritus Sancti. Donum enim dicitur ex eo .«« ^ ««^quod datur. Sed. sicut dicitur Isa. ix ♦, Filius datus est nobis. Ergo esse Donum convenit Filio, sicut Spiritui Sancio.

2. Praeterea, omne nomen proprium ■ alicuius Personae significat aliquam eius proprietatem. Sed hoc nomen donum non significat proprietatem aliquam Spiritus Sancti. Ergo donum non est proprium nomen Spiritus Sancti.

3. Praeterea, Spiritus Sanctus potest dici spiritus alicuius hominis, ut supra ' dictum est < Sed non potest dici donum alicuius hominis: sed solum Donum Dei. Ergo donum non est proprium nomen Spiritus Sancti.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in IV de Trin. *: Sicut natum esse est Filio a Patre esse, ita Spiritui Sancto? Donum Dei esse est a Patre et Filio procedere. Sed Spiritus Sanctus sortitur proprium nomen inquantum procedit α Patre et Filio. Ergo et Donum est proprium nomen Spiritus Sancti.

Respond !o dicendum quod Donum, secundum

quod personaliter sumitur m divinis, est proprium numen Spiritus Sancti. Ad cuius evidentiam, sciendum est quod donum proprie est datio ir~ reddibilis, secundum Philosophum ♦, idest qund non datur intentione retributionis: et sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitae donationis est amor: ideo enim damus gratis alicui aliquid 4. quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus ei bonum. Unde manifestum est quod amor habet rationem primi doni, per quod omnia dona gratuita donantur. Unde, cum Spiritus Sanctus procedat ut Amor, sicut iam 'r dictum est. procedit in ratione doni primi. Unde dicit Augustinus. XV dc Trin. *, quod per Donum <piod es! Spiritus Sanctus, multa propria dona dividuntur membris Christi.

Ad primum l:RGO dicendum quod, sicut Filius, quia procedit per modum Verbi, quod de ratione sua habet quod sil similitudo sui principii, dicitur proprie Imago, licet etiam Spiritus Sanctus sit similis Patri; ita etiam * Spiritus Sanctus, quia a Patre procedit ut Amor, dicitur proprie Donum, licet etiam Filius detur. Hoc enim ipsum quod

A) proprium. – Om. cnJiec».

p) ut lupra dictum nt. – Om. PrtF.

D Spiritui Sancto. – Spiritum Sanctam P, C. », UIHroà; ita at a l'Jtrt om. C.

i) tdeo enim damut grati» alicui aliquid. – ideo enim grati» d.imu

alicui \CAA:Q, idc\» enim grith damus aliquid alicui BD. (deo enim damn» gnrti» itl^ui cd. a.

1) tient J-Vim, quia... ita etiam. – Om. BCDEFpA} tient tamen quia «Ar nent liliut qnu... ita quod G. – Pro ^qc&<u quia, qui BCDLGpA, om. F»A.

Filius datur, est ex Patris amore, secundum illud Ionnrm*: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

Ar> secundum dicendum quod in nomine doni importatur quod sit dantis pcr originem. Et sic importatur proprietas originis Spiritus Sancti, quae est processio.

Ad tertium dicendum quod donum, antequam detur, est tantum dantis: scd postquam datur, est eius cui datur. Quia igitur Donum non importat dationem in actu, non potest dici quod sit donum hominis; sed Donum Dei dantis. Cum autem iam datum est, tunc hominis est vel spiritus vel datum.

ζ₁ orifinit. – Omittunt coJtrct.

r.) /Vi. – Omittunt B.

Commentam Cardinalis Caiotani

MX ju^sniu. 'T'πi/λi cx praedicti* - est danis. – In corpore est unn n. i. |u *«i» 1 condusio, responsita quaesito ailirmutivc' Donum per- ionaljtr sumptum in divinis, est proprium nomen Spi- ritui Sancti. – Et probatur. Donum est datio irreddibili: ergo claudit in sc rationem gratuita donationis: ergo amo- rem; ergo amor est primum donum ergo Spiritus Sanctus procedit ut primum donum: et sic Donum est eius pro- prium nomen.

.Antecedens patet auctoritate Philosophi. Prima vero consequentia explanatur: quia irreddibili datio est gratuita donatio. Secunda autem: quia ideo gratis damus alicui, quia bonum illi volumus. Tertia autem; quia amor, cum hoc quod est ratio dandi, est etiam datum. Qunrtu nutem; quia solus Spiritus Sanctus procedit ut .Amor. – Et confir- matur conclusio auctoritate .Augustini.

II. Circa praedicta occurrit primo commune dubium, an *Donum* significet primo proprietatem personalem Spi- ritus Sancti; vel respectum aptitudinalcm ad creaturas ra- tionales; vel aliquid aliud.

III. Occurrit quoque dubium cx Aureolo, apud Capreo- Coniracod.j, jum< jn xviii distinctione Primi *, multiplex. Tum quia haec littera contradicit quaestioni praecedenti. Ibi siquidem dictum est - quod Spiritus Sanctus procedit ut *impressio*: hic autem quod procedit ut *amor*. – Tum quia hoc dictum est falsum. Si enim Spiritus Sanctus procedit ut amor, igitur quo Spiritus, eo amor: igitur eo Deus, bonus et sapiens, etc.: quoniam amor essentiale quid est. – Tum quia, cum dicitur. *Spiritus Sanctus procedit ut amor*, aut ly *amor* sumitur essentialiter, aut personaliter. Si essentia- liter. non est ad propositum. Et etiam sequeretur quod Spi- ritus Sanctus, ex vi processioneis suae, specialem clauderet causalitatem respectu creaturae, illam scilicet quam claudit amor essentialiter dictus. Si personaliter, consequentia nihil valet, *ergo procedit ut donum primum*: quoniam ratio primi doni probata est dc amore essentialiter dicto is enim est ratio omni* gratuita collationis.

IV. Ad horum evidentiam, sciendum est quod *donum in communi* tria manifeste importat: scilicet rem donabilem; respectum donabilitatis; et respectum quasi possessionis, idest quod est illius qui potest illud donare. Sed rem do- nabilem importat denominative, quia denominat illam. Re- spectum vero donabilitatis, idest ut aptum sit alteri donari, significat primo, ut cx littera sumitur utnusque articuli: cx hnc enim parte in utroque processit articulo, ut potet intuiti. Respectum vero ad donatorem *consignificat* magis, iudicio meo, quam significet: vel dicatur quod significat illum secundario.

Donum autem in divinis personaliter, quia primum do- num, denominat amorem ut rem donabilem' quia donantis per originem est, relationem processioneis constitutivae Spi- ritus Sancti signifiant: quia vero donabile creaturis tantum rationabilibus, respectum rationis ad eas significat: eodem, iudicio meo, ordine, quem diximus in dono in communi.

V. Vcruntmcn non est idem ordo in re, qui est in significari. Spiritui namque Sancto primo convenit sua pro- prietas personalis, ratione cuius est Patris et Filii donan- tium; xccundo amor, ratione cuius dicitur primo donabilis; et tertio respectus donabilitatis. Quod enim respectus dona- bilitatis conveniat Spiritui Sancto ratione amoris essentialis inclusi, et ratione probntur, quia scilicet nullum personale, ut sic. includit respectum ad creaturas: et litterae testimo-

nio convincitur, in responsione ad 4 primi articuli, ubi expresse docemur quod, sicut in definitione personae clau- ditur aliquid essentiale, ita in ratione Doni; et quod ratione illius essentialis importatur respectus ad creaturam, et ra- tionem notionalis est nomen personale. Quod autem amor essentiali» claudatur in Doni nomine, cx eodem patet fun- damentor quia scilicet respectus ad creaturam exigit aliquid essentiale claudi in significante ipsum.

Unde, secundum remet secundum nomen, excepto or- dine «ignificaudi, Donum sc habet ut Verbum. Sicut enim Verbum tria dicit, scilicet respectum originis, notitiam, et respectum ad res dictas et etiam faciendas; ita Donum dial respectum originis, amorem, respectum ad amata et susce- ptis.} doni. Et sicut ibidem argumentum a rebus ad no- mina. et c converso, non tenet: quoninm non valet, *Ver- bum, inquantum Verbum, dicit respectum ad res dictas, ergo proprietas Filii dicit talem respectum*, nec c con- verso, *proprietas Filii non dicit respectum talem, ergo nec Verbum inquantum Verbum*, quoniam plus importat Verbi nomen quam proprietas illa: ita proportionaliter dc Dono censendum est. Non enim valet a Doni nomine arguere ud proprietatem Spiritus Sancti, aut c converso: quoniam plus includit Doni nomen, ut patet cx dictis.

Esto igitur cautus, intuendo an de rebus pure sit sermo, nn digrediatu- ud res *sub nominibus*. Si enim dc rebus pure est sermo, nulla persona procedens, cx vi processioneis suae, habet aliquam rem realcm aut rationis propriam, nisi relationem originis, quae est idem quod ipsa. Et sic neque personae Verbi convenit notitia, seu respectui ad res dictas; neque personae Spiritus Sancti amor, icu relatio ut donetur. Sed si dc eisdem personis ut significantur his ter- minis, scilicet Verbo et Dono, est sermo; tunc dicimus Verbi personae esse proprium respectum ad res dictas, et Doni personae respectum ad res doni capaces, etc.

VI. Et per haec patet solutio orgumentomm multorum apud Capreolum, ubi supra -, volentium quod respectus - (X ?) a . i . p donabilitatis non est proprius alicui Personae. Hoc enim est verum ratione proprietatis personalis simpliciter consi- deratae falsum autem ratione absoluti inclusi non extranee, sed ut in obliquo cadentis in eius ratione. Sicut in defini- tione personae ponitur rationalis natura, et si definiretur persona divina, caderet in eius ratione natura divina. Et similiter, si definiretur Verbum divinum, definiretur per notitiam divinam cl similiter Donum per amorum divi- num, etc.

VII. Ad argumenta ergo Aureoli * veniendo, dicitur quod» - (X xbd. cx inopia vocabulorum, modo dicitur quod Spiritus San- ctus procedit ut *impressio*, modo ut *impulsus*, modo ut *amor*, etc.; ut vel tot nominibus rem obscuram atque in- nominatam significare possimus.

Quod nutem additur falsum esse quod Spiritus Sanctus procedit ut amor, negatur; quoniam hoc commune dictum Sanctorum esse videtur. – Et ud primam in oppositum pro- bationem, neganda est sequela, dc amore essentiali lo- quendo. Quoniam non eo Spiritus Sanctus quo amor; quamvis eadem processione sit Spiritus Sanctus, et Deus» et amor, et beatus, etc.; ut patet per Augustinum et Hila- rium, in xvm distinctione Primi.

Ad secundam vero dicitur, quod ly *amor* sumitur per- sonaliter; et quod valet consequentia, *Spiritus Sanctus procedit ut amor, idest ut impressio amando procedens,*

ergo procedit ut primum donum, quia amor essentialiter sumptus, cx modo procedendi clauditur in ratione illius impressionis in obliquo, sicut diximus · de Verbi» respectu | notitiae, ct persona respectu naturae. Et sic nihil obstat | quod dc amore essentiali probatum sil esse donum, ct ta- men hoc conveniat Amori personaliter sumpto ratione illius inclusi.

Quamvis dici possit, cx vere, quod esse primum do- num probatur dc impressione illa in communi, ct deinde, ascendendo ad divina. infertur convenire Spiritui Sancto, qui est illa impressio. Sed quoniam est res relativa, ct iste respectus doni invenitur convenire impressioni in com- muni ratione absoluti, ideo subintelligimus quod Spiritui Sancto conveniat hoc ratione absoluti, ut clausi in rabone respective

Posset ct tertio dici quod, cum dicitur *Spiritui Sanctui procedit ut Amor*, ly *ut* notat modum «mori» essentialis. quoniam revera ad modum illius procedit. Et sic cx modo procedendi magi* quam cx proprietate procedentis, proba- tur Donum, quoad respectum rabonis ad illius suscoptiva, eue proprium nomen Spiritus Sancti, cointellccu relatione uriginis.

VIII. Et ne fallant in huiusmodi nominibus plura im- portantibus. iudtca dc cis sicut dc complexis cx notionali ct essentiali, puta *Sapientia penita*, *Amur* productus, et similibus. Quodlibct cnim horum proprium nomen est ali- cuius Personae ratione touus coniuncti simul: vel, una par* ratione alterius inter proprio computatur. Sic enim accidit dc Dono ct similibus, ut de te patet resohcndo i clausu in eorum significationibus.

QUAESTIO TRIGESIMANONA
DE PERSONIS AD ESSENTIAM RELATIS

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

“
•Tiİ'mj
•Qu.Bi.u-q
qu. m i. intro.
“
DOST ca Quae ^ersOn's divinis absolute
I tractata sunt, considerandum restat de Perso-
nis in comparatione ad essentiam, et ud proprie-
tates, et ad actus nolionales **; el de compa-
ratione ipsarum ad invicem ♦
Quantum igitur ad primum horum. ocio quae-
runtur.
Primo: utnim essentia in divinis sit idem quod
persona.
Secundo: utrum dicendum sit quod lres Per-
sonae sunt uniu> essentiae.
Tertio: utrum nomina essentialia praedicanda
sint de Personis in plurali vel in singulari. |
Quarto: utrum adiectiva notionalia, aut verba
vel participia, praedicari possint de nomi-
bus essentialibus concrective acceptis.
Quinto: utrum praedicari possint de nominibus
essentialibus in abstracto acceptis.
Sexto: utrum nomina Personarum praedicari
possim de nominibus essentialibus concre-
tis* <
Septimo: utrum essentialia attributa sint ap-
propranda ' Personis.
Octavo: quod attributum cuique i Personae de-
beat appropriait

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN DIVINIS ESSENTIA SIT IDEM QUOD PERSONA

s. m qu. n., .rl I S/m/^ due ıxtiv, qx i. Arte .: III. dirt. nf qu« n, <n. », ad x

λ primum sic phoe fdi v r. Videtur quod
in divinis essentia non sit idem quod
persona. In quibuscumque umm essentia
est idem quod persona scu suppositum,
oportet quod sil tantum unum suppositum unius
naturae, ut patet in omnibus substantiis separatis:
eorum enim quae sunt idem re, unum multipli-
cari non potest, quin multiplicetur et reliquum.
Sed in divinis cst una essentia et tres Personae.

∫ ^ μ β ∏ ∏ 1 π 7 u l cx suPra * dictis patet. Ergo essentia non est
idem quod persona.

«
2. Praeterea, affirmatio et negatio simul et sc-
mei ' non veriicantur de eodem. Sed affirmatio
et negatio veriicantur de essentia et persona: nam
persona est distincta, essentia vero non est dis-
tincta. Ergo persona et essentia non sunt idem.

3. Praeterea, nihil subiicitur sibi ipsi. Sed per-
sona subiicitur essentiae: unde *suppositum* vel
hypostasis nominatur. Ergo persona non cst idem
quod essentia.

' cup. n
Sed contra est quod Augustinus dicit, VII *de
Trin.* *: *Cum dicimus personam Patris, non aliud
dicimus quam substantiam Patris.*

• QU m, Brt.j.
Respondeo dicendum quod considerantibus di-
vinam simplicitatem, quaestio istu in manifesto
habet veritatem. Ostensum est enim supra . quod
divina simplicitas hoc requirit, quod in Deo sit
idem essentia et suppositum ; quod in substantiis
intellectualibus nihil est aliud quam persona.

Sed difficultatem videtur ingerere quod ç. mul-
tiplicatis personis divinis. essentia retinet unita-
tem. Et quia, ut Boetius dicit ., *relatio multiplicat*
Personarum trinitatem, posuerunt aliqui hoc modo
in divinis differre essentiam cl personam, quo et
relationes r dicebant cssc assistentes, considerantes
in relationibus solum quod ad alterum sunt, el
non quod res sunt.

Sed, sicut supra ♦ ostensum est, sicut relationes
m rebus creatis acddentaliter insunt, itu in Deo
sunt ipsa essentia divina. Ex quo sequitur quod
in Deo non sit aliud essentia quam persona se-
cundum rem; et tamen quod personae realiter
ab invicem distinguantur. Persona enim, ut di-
ctum est supra *. significat relationem, prout est
subsistens in natura divina. Relatio autem, ad es-
sentiam comparata, non differt re, sed ratione
tantum : comparata autem ad oppositum relatio-
nem. habet, virtute oppositionis \ rcalem distin-
ctionem. Et sic remanet una essentia. et tres
Personae.

An primi m ergo dicendum quod in creaturis
non potest esse distinctio suppositorum per rela-
tiones. sed oportet quod sii per essentialia prin-
cipia: quia relationes non sunt subsistentes in
creaturis. In divinis autem relationes sunt subsi-
stentes: et ideo secundum quod habent opposi-
tionem ad invicem, possunt distinguere supposita.
Neque tamen distinguitur essentia: quia relationes

a) *abiolute*. – Om. ACOE.

b) *ctvtcrcrif*. – in *concretu acccptit* λ α, om. ceteri et Λ.

T) *JrproperianJa*. – *attribuenda* ABCE, *appropriata* D.

i) *CMiUc*. – *CUi* codices et .t fr.

i) *timui ct atmtl*, – Om. ABCDEFj *ct ncpatio* o»n. G.

O *^bod*. – *tuia* l'BDFA «n. C

*) *ct rclatutnci*. – *rdaliona* P.

pjr/uk* *ufpaittionit*. – rirufw» *oppatioab* Cl.p.UIF ac «JSto
ct h.

O *ct iJtiU* – /dn» PBF<IK

ipsae non distinguuntur ab invicem secundum quod sunt realiter idem cum essentia.

An secundum dictum quod, inquantum essentia et persona in divinis differunt secundum intelligibiliarum rationem, sequitur quod aliquid possit affirmari de uno, quod negatur de altero: et per consequens quod, supposito uno, non supponatur alterum.

An tertium dicendum quod rebus divinis no-

mina imponimus secundum modum rerum creatarum. ut supra * dictum est. Et quia naturae rerum creatarum individuuntur per materiam, quae subiicitur naturae speciei, inde est quod individua dicuntur rubiccf. vel πψρον/α, vel /irposfascj. Et propter hoc etiam divinae personae supposita vel hypostases nominantur: non quod ibi sit aliqua suppositio vel sublectio secundum rem.

Commentaria Cardinali» Caiotaid

Ex titulo, ly *idem* significat identitatem refflcm. – In corpore quatuor facit: primo, reddit rationem quacriti; secundo, refert opinionem quondam, ibi: *El quia ut Boetius* -, tertio, improbat eam. ibi Sed *sicut supra ostensum* <->/♦; quarto, respondet quaesito, ibi: *Ex quo sequitur*9.

II. Quoad *primum*, adverte quod potuisset obite» Auctori superfluitas huius articuli quoniam superius in questioneni*, de divina Simplicitate, quaesitum et determinatum fuit in Deo esse idem omnino suppositum cum essentia. Et propterea in principio huius articuli rationem necessitatis eius assignavit, intendens quod, quantum est ex parte simplicitatis, quaestio ista manifesta erat, nec iteranda; sed ex parte Trinitati» auppriorum seu personarum, ostendit imo postmodernum unitate essentiae, difficili» emersit quiaestio, et propterea de novo discutienda: tunc enim non erat locus huic tractatui.

III. Quoad *secundum*, opinio, ut videtur. Porretanorum refertur, quod persona non est idem quod essentia. Quia relatio est tantum assistens, et consequenter non transit in essentiam: ergo nec persona, cum sit ipsa relatio.

IV. Quoad *tertium*, reprehenditur haec opinio, quod falsum antecedens assumat. Quia relatio in rebus creatis non solum assistit, sed inest Ergo in Deo non solum adest. »ad substantiale esse habet; ut latius in xxviii quaestione dictum est.

V. Quoad *quattum*, conclusio responsiva est. Persona est idem realiter quod essentia; ipsae tamen Penonac inter se distinguuntur realiter. – Et probatur quoad utramque panem. Persona est relatio subsistens in divina natura: ergo est idem realiter quod essentia, et distincta realiter ab altera persona relative illi opposita. – Et probatur sequela; quia relatio in Deo. comparata ad essentiam, non differt re, xcd ratione tantum; comparata autem ad oppositam relationem. habet distinctionem realem, et hoc si oppositionis relativae realis.

VI. Circa illam propositionem, *relatio, seu persona, non differt re, sed ratione tantum, ab essentia divina*, occurrunt obiectiones Scoti, in I, dist. 11. qu. tv. Vult enim quod persona cl edentia distinguuntur sine omni actu intellectu». Arguit ergo rationibus cl auctoritatibus.

Prima ratio est. Pater, secluso actu intellectus, habet in re entitatem communicabilem et entitatem incommunicabilem: ergo habet in se rem diversarum rationum formalium. – Probatur sequela. quia si esset re» unius rationis in ac. vel esset tantum communicabilis, vel tantum incommunicabilis; quorum utrumque est haereticum.

Secunda ratio est. Pater, intelligens in primo signo originis se, aut intelligit essentiam et paternitatem ut duo obiecta formaliter distincta, aut non. Si sic, habetur intentum: quia cognitio intuitiva est rei secundum esse praesens in se. Si non, ergo distinguuntur tantum in modo concipiendi: ergo ex disdetione inter ea non est hoc communicabile, et hoc incommunicabile. – Et tenet sequela: quia distinctio secundum modum concipiendi. nihil facit in re.

Auctoritates autem sunt Augustini, in VII *de Trin.*9: *Omnis essentia quae relative dicitur, est aliquid excepto relativo*. Et nirsu» ibidem: *Si Pater non est aliquid ad se, nan cſf aī aliud*. Et runus*, de Filio: *non eo Verbum quo sapientia*. Ex his enim omnibus putet non idem esse formaliter in se rem absolutam et *ad aliud*.

VII. Ad evidentiam horum, icito quod, sicut in Deo, secundum rem rive in ordine reali, est una re» non pure absoluta nec pure respective, nec mixta tui composita aut resultans ex utraque; sed ctuincnturinc et formaliter habent quod c»| respective (imo mullarum rerum respective-rum) et quod esi absoluti iia in ordine formali seu rationum formalium* secundum se, non quoad nos loquendo, est in Deo unica ratio formali», non pure absoluta nec pure respectiva, non pure communicabili» nec pure incommunicabilis; sed cinincntiitiimc ac formaliter continens cl quidquid absolutae perfectioni» est, et quidquid trinitas rrspectivn eligiſt Oportet autem sic cue, quia oportet cuilibet rimplichsimae rei secundum se maxime uni, respondere unam adaequatam rationem formalem: alioquin non esset per se primo unum mtelligibUe a quovſ intellectu. – Et confirmatur, quia Verbum Dei unicum tantum e»t. Constat enim \crbum, si perfectum est, adacquarc id cuiu» c»l.

Fallimur autem, ab absolutis et rvspectivii ad Deum procedendo, eo quod distinctionem inter absolutum et respectivum queri priorem re diving imaginamur; et consequenter illam sub altero membro oportere poni credimus. Et tamen e»t totum oppositum. Quoniam re» dit'ma prior est ente et omnibus differentiis eius: est enim *super ens* et *super unum*, etc. Et propterea, quemadmodum virtute» inferiore», non ut darticulatac ac distinctae Inter se, ad unam soli» vinutcu etiam formaliter elewantur, multo magi» absolutum et respectivum od unam rem cl rationem formalem divinam elewantur.

Vili. Unde nd primum Scoti -, negatur consequentia. Et ad probationem eius, negatur assumpta conditionalis. Ex hoc enim quod est unius rationis in se, non sequitur, *crpo tantum communicabilis ve! tantum incommunicabilis*: sed stat quod sit et communicabilis cl incommunicabili»; et hoc propter infinitatem illius rationi» formalis. Nec est mirabilius unam rationem formalem habere utrumque, quam unam rem: imo illud, secundum rectam philosophiam. sequitur ex hoc posito per fidem. – Puteris quoque novitiis distinguere illam conditionalem. dicendo quod cit veri de una ratione formali *limitata*; non autem de *illimitata*, ut in proposito contingit.

Ad secundum vero dicitur, quod Pater non intelligit essentiam et paternitatem ut duo obiecta formalia tecundum se: sed ut unum formaliter et multi virtualiter, ut patet ex dictis -. Non ita quod in illa summa re atque ratione formali paternitas et essentia sint virtualiter, sed ita quod sint formaliter et realiter. »ad distinctio carum est virtualiter. quia ita ibi sunt ac si essent distinctae; et rursus quin ita exercent propria utrimque, oc si essent distinctae. Unde Scotus erravit, dimittendo hunc modum loquendi, et introducendo ut propriisrimum alium *de distinctione formalis ex natura rei*. Novus siquidem hic modus .dienus valde est α divinitatis eminentia formali: darticulat enim eam formaliter. b autem quem no» secuti sumus, tamae rei utcumque consonat

Ad auctoritates autem dicitur quod, quia *balbutiendo ut possumus, excelsa Dei resonamus* -, ideo Augustinus et Doctorat de essentia et relatione ut de distinctis formaliter, loquuntur. Hoc enim, ex parte rei. fundatur super hoc, quia »unt formaliter distincta virtualiter, quannis non actualiter. Ex parte autem nostri, quia ratione obicetisa apud

* Crtg. V>*ut Uh-V. XIAP. K. ΠΠ

nos distinguuntur actualiter: sed hoc nihil in Deo ponit nisi relati*am denominationem entis rationis.

IX. In responsione ad primum, adverte quod summa responsionis consistit in hoc, quod illa maxima non tenet ubi natura c*I absolutu, ct suppositum rcspectivum. ct I,oc PrOPlcr oppositionem relativam, ut patet cx supra dictis.

X. In responsione od secundum, adverte quod argumen- tum confirmatur ab Aureolo contra hanc responsionem, apud Capreolum, in 11 distinctione Primi, qu. 111 -, sic. Effe- ctus in actu habet causam in actu : sed non contradicere communicabtle ct incommunicabile, distingui et non dis- tingui, est effectus in actu, ante omnem actum intellectu* ergo habet causam in actu. Sed causa cius est distinctio: ergo est ibi distinctio ante omnem actum intellectus. – Nec sufficit respondere quod ibi est distinctio fundamentaliter. Sic cnim causa non esset in actu, et t.tmcn effectus esset in netu; contra Philosophum, V *Metaphys.* - et II *Phytte.* -

XI. Ad hoc α quibusdam respondetur, negando mino- rem: quoniam negatio, quae c>t alterum extremum contra- dictionis, non est actu ante opus intellectus, quoniam nan est nisi ens rationis. – Sed hacc re»pernio nihil valet. Errat cnim non discernendo inter non ose quod negatio signi- ficat in actu exercito, ct inter illudtnc non esse, inquantum induit rationem enti* rationis. *Hominem* cnim *non esse*

bovem, *nec* ens rcalc, nec ens rationis significat, sed *non esse bovem*: ct quamvis, nullo intellectu considerante, ista propositio non esset, cl illud non cs»e non haberet rationem enti*; significatum tamen propositioni* ab intellectu non pendet.

XII. Verum, argumentum potest quasi fortius fieri. Ef- fectus in actu habet causam in netu: sed affirmationes in- cludentes in se contradictoria, scilicet commune ct pro- prium. sunt effectu* in actu, etc.

Unica tamen responsione ad hacc omnia ct similia di- citur, negando universaliter illam propositionem, scilicet quod sala distinctio est causa huius effectus. Nam iste effe- ctu* potest oriri a distinctione, ut a causa quasi univoca: et a *virtualiter continente distinctionem*, ut a causa aequi- voca. Modo, constat quod, quando effectus potest oriri a causa univoca sola, ct 3 causa acquivoca sola, ad positio- nem effectus in actu, non sequitur determinate altera cau- sarum. sed sub dhiunctione. Et quia sic est in proposito, concedo quod effectus in actu habet causam in actu: *cd illa est vel distinctio in actu, vel continens virtualiter di- stinctionem ct hoc secundum membrum est verum in pro- posito, nec aliquid obiectorum contra hoc militat. – Et bene hoc notn in omnibus materiis ubi de causa distinctionis secundum rationem cx parte rei, α Scotistis ct aliis mola- staberi* hoc cnim tftio omnium ora obstrues.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SIT DICENDUM TRES PERSONAS ESSE *UN/US ESSENTIAE*

I *Sent.*. Uist. txt, expo it, text.; tftiu. xxxiv, qu. I, art. 3.

S D SECUNDIM SIC PROCEDITUR. VldetUF quod non sit dicendum Ires Persanas esse unius essentiae. Dicit enim Hilarius, in *m a »w «-* Mro *Synod.* ♦ quod *Patris et Spiritus Sanctus sunt quidem per substantiam tria. per consonantiam vero unum.* Sed substan- tia Dei est cius essentia. Ergo tres Personae non sunt unius essentiae.

2. Praeterea, non est affirmandum aliquid de divinis, quod auctoritate Scripturae sacrae non est expressum, ut patet per Dionysium. I cap. *de Div. Nom.* ♦ Sed nunquam " in Scriptura sacra exprimitur quod Pater ct Filius ct Spiritus Sanctus sunt unius essentiae. Ergo hoc non est asse- rendum.

3. Praeterea, natura divina est idem quod essentia. Sufficeret ergo dicere quod tres Per- sonae sunt *unius naturae*.

4. Praeterea, non consuevit dici quod persona sil essentiae 7: sed magis quod essentia sii per- sonae. Ergo neque convenienter videtur dici quod Ires Personae sunt unius essentiae.

5. Praeterea, Augustinus dicit * quod non di- cimus tres Personas esse *ex una essentia*, ne in- tclligatur in divinis aliud esse essentia et persona. Sed sicut praepositiones sunt transitivae, ita et obliqui L Ergo, pari ratione, non est dicendum quod Ires Personae sunt *unius essentiae*.

6. Praeterea, id quod potest esse erroris oc- casio, non est in divinis dicendum. Sed cum di-

cuntur Ires Personae unius essentiae vel substan- tiae -, datur erroris occasio. Quia, ut Hilarius dicit, in libro *de Synod.* *: *I'na substantia Patris et Filii, aut unum qui duas nuncupa- tiones habeatz. subsistentem significat; aut divisam unam substantiam duas imperfectas fecisse sub- stantias: aut tertiam priorem substantiam, quae a duobus ct usurpata sit et assumpta.* Non est ergo dicendum tres Personas esse unius substantiae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in li- bro II *Contra Maximinum* ♦, quod hoc nomen *homousion*. quod in Concilio Nicaeno adversus Arianos firmatum est. idem significat quod tres Personas esse unius essentiae.

Responded dicendum quod, sicut supra* dictum est, intellectus noster res divinas nominat, non secundum modum earum, quia sic eas cogno- scere non potest; sed secundum modum in rebus creatis inventum. Et quia in rebus sensibilibus, a quibus ' intellectus noster scientiam capit, na- tura alicuius speciei per materiam individuatur; et sic natura sc habet ut forma, individuum autem ut suppositum formae: propter hoc etiam in di- vinis, quantum ad modum significandi, essentia significatur ut forma trium Personarum. Dicimus autem in rebus creatis formam quamcumque esse eius cuius est forma; sicut sanitatem vel pulchri- tudinem hominis alicuius. Rem autem habentem formam non dicimus esse formae, nisi cum adie- ctione * alicuius adiectiv i, quod designat illam for-

• Op.tn. - r»U. lib [V, ap. ix. ■. n. .. Cap. cl p n

• S Tb.

?

T

VII, «p. ».

d

i) *nunquam.* – *nusquam* AH.
dicere. – ut vidrtur addunt codice-. – Poit *nature* i) ejdit xon ruentLie.
y) *citentiM.* – *ruentia* AUCfcG; pn> *feri<m.K. yeritm.t* B*A.
B) – *obliquae* D.

t) v<7 *lubitantiae.* – Om. codice*.
O AaMif. – *habet* PB1).
H) 4 *quitut.* – ir *quibm* codur*. *quibui* ed. a.
.) cnm* *aJieeiiont.* – *sddihsnt* cxxke* e< cdjtk* 4. «ana *adt- ctione* editio K

>n
•la
ni
>n

f-
iv.
x-

i-

u

l

;

mam: ut cum dicimus, *ista mulier est egregiae formae, iste homo est perfectae virtutis*. El similiter, quia in divinis, multiplicatis personis, non multiplicatur essentia, dicimus *unam essentiam esse* ' *trium Personarum*; et *tres Personas unius essentiae*, ut intclligantur isti genitivi construi in designatione formae.

An primum ergo dicendum quod *substantia* sumitur pro *hypostasi*; et non pro *essentia*.

Ad secundum dicendum quod, licet 1res Personas esse unius essentiae non inveniatur in sacra Scriptura per haec verba, invenitur tamen quantum ad hunc sensum: sicut ibi * *Ego et Pater unum sumus*; et, *Ego in Patre, et Pater in me est* ♦ Et per multa aha haberi potest idem.

Ad tertium dicendum quod, quia *natura* designat principium actus, *essentia* vero ab *essendo* dicitur, possunt dici aliqua unius naturae, quae conveniunt in aliquo actu, sicut omnia calefacientia: sed unius essentiae dici non possunt, nisi quorum est unum esse. Et ideo magis exprimitur unitas divina per hoc quod dicitur quod 1res Personae sunt *unius essentiae*, quam si diceretur quod sunt *unius naturae*.

Ad quartum dicendum quod forma, absolute accepta, consuevit significari ut cius cuius est forma, ut *virtus Petri*. E converso autem, res habens formam aliquam non consuevit significari ut eius, nisi cum volumus determinare sive designare formam. Et tunc requiruntur duo genitivi, quorum unus significet formam, ct alius

determinationem turmae, ut si dicatur, *Petrus est magnae virtutis*: vel etiam requiritur unus genitivus habens vim duorum genitivorum, ut cum dicitur, *vir sanguinum est iste*, idest *effusor multi sanguinis*. Quiu igitur essentia divina significatur ut forma respectu personae, convenienter essentia personae dicitur. Non autem c converso, nisi aliquid addatur ad designationem essentiae; ut si dicatur quod Pater est persona *divinae essentiae*, vel quod 1res Personae sunt *unius essentiae*.

Ad quintum dicendum quod hacc praepositio ex vel *de* non designat * habitudinem causae formalis: sed magis habitudinem causae efficientis vel materialis. Quae quidem causae in omnibus distinguuntur ab his quorum sunt causae: nihil enim est sua materia, neque aliquid est suum principium activum. Aliquid tamen est sua forma, ut patet in omnibus rebus immaterialibus. Et ideo per hoc quod dicimus tres Personas *unius essentiae*, significando essentiam in habitudine formae, non ostenditur aliud esse essentia quam persona: quod ostenderetur \ si diceremus tres Personas ex *eadem essentia*.

Ad sextum dicendum quod, sicut Hilarius dicit, in libro *de Synod.* -: *Male sanctis rebus praeiit dicatur, si quia non sanctae a quibusdam habentur, esse non debeant*. Sic, si * *male intclligitur homousiim. quid ad mc bene intelligentem?* - * *Sit ergo l una substantia ex naturae genitae propriefate: non sit autem ex portione, aut ex unione, aut ex communione*.

·) «U. – Om. AIIIEFGoi.
«> ·σβ dttifinali. – uūh ilfnijtent AC1 pD. won Jcufinaat FG, non tiffinijlc.it »D.
λ) attenderetur. – attenditur FC; quod aitnderttur–, CJifuti*
otn. A.
u1 Sic, fi. – Sicut ti II, St tic G, om. ACDEF.

s) Sit «Ttu. – Sfi ergo PBEFGmF. – Pro ex uaturae genitae. ex euSnntta {alla httera ex rrra entry:.) A) gendt A, ex natxra gniti B et cd. F, θX rrrj fieniti DpG ct cd. J, rera ftniti CEiF, rtra ex firuitiri pF, vera genita »F, θX kmj gmiti P»G. – Pro uoa tit, wom fit G, non sic l'F\B) ct cJd. aS; pro jar/w/w, penparttonr PB, politione «F- Ci. Hdrium.

Commentaria Cardinalis Caietani

I s titulo id »olum advertendum c>t, quod dc propositione est quaestio, on iit vera ct congrua.

11. In corpore unica est conclusio, responsiva quaesito affirmative, scilicet: Dicimus *unam essentiam trium Personarum*, ct *tres Personas unius essentiae*. – Probatur. Divina nominantur a nobis secundum modum, non suum, «cd in rebus creatis inventum: ergo essentia in divinis significatur ut forma trium Personarum ergo dicimus unam essentiam trium, ct 1res unius.

Antecedens probatur: quia sic divina cognoscimus – Consequentia autem : quia in sensibilibus natura per materiam individuatur, ct sc habet ut forma; ct individuum ut suppositum illius. – Secunda vero probatur quia in istis forma dicitur esse suppositi ; et suppositum formae, si «diccDvum appositum sit determinans formam; ut patet exemplirtr. Omnia cnim elata sunt in fitterx

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM NOMINA ESSENTIALIA PRAEDICENTUR SINGULARITER DE TRIBUS PERSONIS

I Smt^ duL nr, qu. i, uri. a.

SSP&tē&p» tertium sic proceditur. Videtur quod &&&) nomina essentialia, ut hoc nomen *Deus*, non praedicentur singulariter de lribus Personis,scd pluraliter. Sicut cnim *homo* significatur ut *habens humanitatem*, ita *Deus* significatur ut *habens deitatem*. Sed 1res Personae sunt 1res habentes deitatem. Ergo tres Personae sunt *1res dii*.

2. Praeterea, *Gen. i* ", ubi dicitur: *In principio creavit Deus caelum et terram*, hebraica veritas habet *Elohim*, quod potest interpretari *dii*, sive *indices*. Et hoc dicitur propter pluralitatem Personarum. Ergo tres Personae sunt *plures dii*. ct non *unus Deus*.

3. Praeterea, hoc nomen *res*, cum absolute dicatur, videtur ad substantium pertinere. Sed

hoc nomen pluraliter praedicatur de tribus Personis: dicit enim Augustinus, in libro *de Doctr. Christ.* *: *lies quibus /ruendum est, sunt Pater et Filius et Spiritus Sanctus.* Ergo et alia nomina essentialia pluraliter praedicari possunt de tribus Personis.

4. Praeterea, sicut hoc nomen *Deus* significat habentem deitatem, ita hoc nomen *persona* significat subsistentem in natura aliqua intellectuali. Sed dicimus *Ires Personas*. Ergo, eadem ratione, dicere possumus *tres deos*.

Sed contra est quod dicitur *Dent.* vi *: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.*

Respondetur dicendum quod nominum essentialium quaedam significant essentiam substantive, quaedam vero adicctive. Ea quidem quae substantive essentiam significant, praedicantur de tribus Personis singulariter tantum, et non pluraliter: quae vero adicctive essentiam significant, praedicantur de tribus Personis in plurali – Cuius ratio est, quia nomina substantiva significant aliquid per modum substantiae: nomina vero adiectiva significant aliquid per modum accidentis, quod inhaeret subiecto. Substantia autem, sicut per se habet esse, ita per se habet unitatem vel multitudinem : unde et singularitas vel pluralitas nominis substantivi attenditur secundum formam significatam per nomen *. Accidentia autem, sicut esse habent in subiecto. ita ex subiecto suscipiunt unitatem et multitudinem ♦ et ideo in adiectivis attenditur singularitas et pluralitas secundum supposita.

In creaturis autem non invenitur una forma in pluribus suppositis nisi unitate ordinis, ut forma multitudinis ordinatae. Unde nomina significantia talem formam, si sint substantiva, praedicantur de pluribus in singulari: non autem si sint adiectiva. Dicimus enim quod multi homines sunt *collegium* vel *exercitus* aut *populus*: dicimus tamen quod plures homines sunt *collegiati*. In divinis autem essentia divina significatur per modum lor-mae, ut dictum est *. Quae quidem simplex est

et maxime una. ut supra * ostensum est. Unde nomina significantia divinam essentiam substantive, singulariter, et non pluraliter, de tribus Personis praedicantur. Haec igitur est ratio quare Socratem et Platonem et Ciceronem dicimus tres homines; Patrem autem et Filium et Spiritum Sanctum non dicimus tres deos, sed unum Deum: quia in tribus suppositis humanae naturae sunt tres humanitates; in tribus autem Personis est una divina essentia.

Ea vero quae ζ significant essentiam adicctive, praedicantur pluraliter de tribus, propter pluralitatem suppositorum. Dicimus enim *tres existentes* vel *tres sapientes*, aut *tres aeternos* et *increateos* et *immensos*, si adicctive sumantur. Si vero substantive sumantur ꝑ, dicimus *unum increatum*, *immensum* et *aeternum*, ut Athanasius dicit ꝑ. • b SpsSste.

An primi in ergo dicendi! quod, licet *Deus* significet *habentem deitatem*, est tamen alius modus significandi: nam *Deus* dicitur substantive, sed *habens deitatem* dicitur adicctive. Unde, licet sint *tres habentes deitatem*, non tamen sequitur quod sini *Ires dii*.

Ad secundum dicendum quod diversae linguae habent diversum modum loquendi. Unde, sicut propter pluralitatem suppositorum Graeci dicunt *tres hypostases*, ita cl in Hebraeo dicitur pluraliter *Elohim*. Nos autem non dicimus pluraliter neque *Dens* neque *substantias*, ne pluralitas ad substantiam referatur.

Ad tertium dicendum quod hoc nomen *res* est de transcendentibus. Unde, secundum quod perlinet ad relationem, pluraliter praedicatur in divinis: secundum vero quod pertinet ad substantiam, singulariter praedicatur. Iride Augustinus dicit ibidem quod *eadem Trinitas quaedam summa res est*.

An quartum dicendum quod forma significata per hoc nomen *persona*, non est essentia vel natura. sed *personalitas*. Unde, cum sint tres personalitates, idest tres personales proprietates, in Patre et filio et Spiritu Sancto, non singulariter, sed pluraliter praedicatur de iribus.

3) *Dent.* »1. – *Exad.* xx ctaflecc* et *abi* cf. qu. u, *rt. 3, not. *f.*
j) *fuae substantive...p'urali.* – *guae rubitantire ewuttam significant. praedicantur de tribu» in tinpulari* (tartOnn «JJir tA) et non pluraliter (tt non pluraliter om. B), vero adicctive, In plurali AB; quae subetantire essentiam significant (non «ddunt DF) praedicantur de tribus Dcnonit in plurali (lingulari tantum E, lingulari tC) CDEFG.

7) *aliquid.* – Om. ABCDE.
a) rd *pluralitas*, – Om. UD.
t) *tuMpiunt.* – *recipiant* codico. – Pro wiufctfM r/ multitudinem, unitatem vel multitudinem ABCEFGal.
cl *Ea vero juae.* – Qwae vero ABCDE.
r.) *fumantur.* – Om. ACDEFa.

Commentaria CordinaliH Caietani

Ex titulo notanter dicitur, *ut hoc nomen Deus*, od insinuandum quod praesens quaestio est de nominibus essentialibus *in concreto*, sive udicctiva sive substantiva sint.

In corpore duo facit: primo, distinguit subiectum quaestionis, proponens, iuxta distinctionis membra, duos conclusioncs responsive quaesito, secundo, probat cas simul ꝑ.

II. Quoad *primum*, distinctio est. Nominum divinorum essentialium quaedam sunt *substantiva*, et quaedam *adicdira*, – Prima conclusio est: Substantiva praedicantur de tribus Personis singulariter tantum, ita quod non pluraliter. – Secunda est: Adicctiva praedicantur de tribu* Personis In numero plurali.

III. Quoad *secundum*, probatur utroque conclusio (ali ordine: primo, ponitur maior in communi; secundo, an-

tequam subsunutur minor in divinis, explanatur in creaturis ipsa maior, ibi: *In creaturis autem* ꝑ; tertio, subsumitur minor. et iniertur utraque conclusio. explanando etiam Athanasii verba *.

IV. Est ergo ratio ex differentia inter substantiva et adicctiva in modo significandi sumpta. Substantiva significant per modum substantiae, adicctiva vero per modum aeddentis: ergo singularitas vel pluralitas substantivi attenditur penes formam significatum, udiectivi autem penes suppositum. – Et tenet sequela, quoad primam portem, quoniam subsuntia, sicut esse habet ex se, ita unitatem et pluralitatem. Accidens vero, sicut esse non habet nisi in subiecto, it» unitatem et multitudinem ex ipso suscipit.

•Qa. w. m. ?
4< u, tff. 4.

• b SpsSste.

• (X e«i. «*

V. Circa hanc partem dubium occurrit, primo de regula : secundo, de efficacia rationis adductae.

Circa regulam quidem dubium est, tum quia, ut in j qu. xxxvt . tactum fuit. Socrates habens plure* arte* non dicitur plure» artifices. - Tum quia ». Thomas expresse inferius, in Tertii* Pune, qu. 111, art. 7, ad 2, dicit quod, *i l Verbum Dei assumeret duas naturas humanas, non diceretur duo homines : ct tamen forma significatu homini» nomine plurilicaretur.

VI. Circa rationem vero, quoniam Scotuv, in I, dist. xn, put.it hanc rationem insufficientem, arguens contra eam sic. Terminus numeralis ponit significatum suum circa significatum sui determinabilis: sed significatum adiectivi ct substantivi est idem, quoniam utrumque significat formam: ergo utrobique determinat formam : ncc hoc ei auferre potest modus significandi. Igitur ratio nihil valet.

V1J. Ad primum dubium . dicendum est. quod ditlrcnua inter adiectivum ct substantivum consistit in hoc, quod pluralitas substantivi exigit pluralitatem formae ct pluralitatem suppositi: ad adicetni vero pluralitatem sufficit pluralitas suppositorum.

Nec diminuta est propterca /Xuctoris doctrina : quoniatn non oportuit hic exprimere nisi id in quo dirfert substantivum ab ndicctivo. Comparanti cnim eu facile apparet quod conveniunt in pluralitate suppositorum, ct differunt quoad unitatem ct pluralitatem formae: utriusque cnim pluralitas requirit plura supposita, sed adicctivi pluralius non requirit pluralitatem formae, substantivi autem sic. Sal ergo fuit hoc tn loco hanc expressisse differentiam, de substantivi» concreti* loquendo ut differunt ab adicctivi». - Ncc tamen reticuit reliquam conditionem. Quoniam superius, in qu. xxxvi -, eius meminit, in destructione illius propo-

inionii, *Pater est plura principia*. Et dnriiunc eandem docuit in loco proprio, ubi vcilicci opu* crût, uilicct in Tenia Parte, locu allegato: ubi ct reprehendit oppositam opinionem, quam ipaetnet secutu* fuerat in III *Sent.*, disl. 1, qu. ij. nn 5*. quidquid alii dixerunt praetermittendo. a j i m v

VIII. Ad secundatn vero dubitationem· dicitur, quod * Ü-ο λ π maior c*t omnino falsa. Quoniam per te primo terminut numerali» pomi significatum suum circa *fiippwtum* determinabilis, ct hoc tam m substantivi» quam adiectivu, ut patet cx dicti» -. Sed in concreti» substantivi», quia sub- . N*®· r»><· vtantiva sunt, ponit etiam significatum suum circa significatum illius. Et tie ncc obtectio aliquid valet: ncc modus significandi exclusu* ett quin operetur quod *ub*tantiva, etiam quoad formam, numerantur, seu termino numerali determinantur.

IX. Stabilita igitur regula universali, loco maiori*, cx ratione, manifestat eam Auctor in creaturi» -. Ubi ct duo . d ■■ ■ .“ docet Primum est, quod inter unitatem formae in pluribus suppositis divinis, ct in suppositi* creatis, unium interest, quod in pluribu» suppositi» creans non invenitur forma una numero nili unitate ordinis: in divinis autem suppositi* invenitur una numero essentialiter ct indivuibilitcr. - Secundum est, quod etiam m ista minima unitate attestantur rc» creatae praefatae regulae, ut patet in *collepiatu*.

X. Demum, *ub*umpta minore*, quod essentia divina *<XhU. est simplex ct maxime una in tribu* Personi», concludit primani conclusionem, scilicet de substantivi». Et applicat eam ad dilkrontiam inter tria individua *hominis*, et tria supposita divina. - Deinde infert conclusionem secundam, de adicctivis adicctivc sumptis; propter Atlianasmus, qui substantive uxu* c»c adicctivis in Symbolo. Ncc opu» e*t ampliori declaratione.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM NOMINA ESSENTIALIA CONCRETA POSSINT SUPPONERE PRO PERSONA

I SfML» duL II*. qu. i, in, 2, Jh1 v, qu. I. art. 3.

1) QUARTUM SIC PROCEdit: it. VidctUF quod nomina essentialia conrciivu non possunt supponere pro persona, ila quod sit vera, *Deus genuit Deum*. Quia, ut sophistae dicunt, *terminus singularis idem significat et supponit*. Sed hoc nomen *Deus* videtur esse terminus singularis, cum pluraliter praedicari non possit, ut dictum est *. Ergo, cum significet essentiam. videtur quod supponat pro essentia, et non pro persona.

2. Praeterea, terminus in subiccto positus non restringitur per terminum positum in praedicato, ratione significationis; sed solum ratione temporis consignificati. Sed cum dico, *Deus creat*, hoc nomen *Deus* supponit pro essentia. Ergo cum dicitur. *Deus genuit*, non potest iste terminus *Deus*, ratione praedicati notionalis, supponere pro persona.

3. Praeterea , si hacc esi vera, *Deus genuit*, quia Paler generat; pari ratione haec erit vera, *Deus non generat*, quia Filius non generat. Ergo est Deus generans, ct Deus non generans. Et ila videtur sequi quod sint *duo dii*

4. Praeterea, si *Deus genuit Deum*, aut se Deum, aut alium Deum ■. Sed non sc Deum : quia, ut Augustinus dicit, in I *de Irin*. *, *nulla*

res generat seipsain. Neque alium Deum: quia non est nisi unus Deus. Ergo haec esi falsa, *Deus genuit Deum*.

5. Praeterea, si *Deus genuit Deum*, aut Deum qui est Deus Pater, aut Deum qui non est Deus Pater. Si Deum qui est Deus Pater, ergo Deus Pater est genitus. Si Deum qui non est Deus Pater, ergo Deus est qui non est Deus Pater: quod est falsum. Non ergo potesl dici quod *Deus genuit Deum*.

Si 0 contra est quod in Symbolo ♦ dicitur *Deum de Deo*.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod hoc nomen *Deus*, et similia, proprie secundum suam naturam supponunt * pro essentia: sed cx adiuncto notionali trahuntur ad supponendum pro persona. Et hacc opinio processisse videtur cx consideratione divinae simplicitatis, quae requirit quod in Deo idem sit habens et quod habetur: et sic *habens deitatem*, quod significat hoc nomen *Deus*, est idem quod *deitas*.

Sed in proprietatibus locutionum, non tantum attendenda est res significata; sed etiam modus significandi. Et ideo, quia hoc nomen *Deus* significat divinam essentiam ut in habente ipsam, sicut hoc nomen *homo* humanitatem significat7 in

») *ſjrvm* – Om. ACDE.
p.) *fvf/onwxr*. – *tvppontt* ACDE.

Sqqmk Tttsnu D. Τροπαγ T. I.

γ) *iifnpca!*. Om. ACDEFGoA

.

supposito; alii melius dixerunt quod hoc nomen *Deus* ex modo significandi habet ut proprie possit supponere pro persona, sicut et hoc nomen *homo*.

Quandoque ergo hoc nomen *Deus* supponit pro essentia, ut cum dicitur, *Deus creat*: quia hoc praedicatum competit subtecto ratione foma¹ significatae, quae est deitas. Quandoque vero supponit personam: vel unum tantum, ut cum dicitur, *Deus generat*; vel duas, ut cum dicitur *Deus spirat*; vel tres, ut cum dicitur, *Regi saeculorum immortalis, invisibilis, soli Deo* etc.. I Tim. I

Ad primum ergo dicendum quod hoc nomen *Deus*, licet conveniat cum terminis singularibus in hoc, quod forma significata non multiplicatur*; convenit tamen cum terminis communibus in hoc, quod forma significata invenitur in pluribus suppositis. Unde non oportet quod semper supponat pro essentia quam significat.

Ad secundum dicendum quod obiectio illa procedit contra illos qui dicebant quod hoc nomen *Deus* non habet naturalem suppositionem pro persona ».

Ad tertium dicendum quod aliter se habet hoc nomen *Deus* ad supponendum pro persona, et hoc nomen *homo*. Quia cum forma significata per hoc nomen *homo*, idest humanitas, realiter dividitur in diversis suppositis, per se supponit pro persona; etiamsi nihil addatur quod determinet ipsum ad personam, quae est suppositum distinctum. Unitas autem sive communitas humanae naturae non est secundum rem, sed solum secundum considerationem ♦ unde iste terminus *homo* non supponit pro natura communi, nisi propter exigentiam alicuius additi, ut cum dicitur, *homo est species*. – Sed forma significata per hoc nomen *Deus*, scilicet essentia divina, est una et communis secundum rem. Unde per se supponit pro natura communi: sed ex adiuncto determinatur ♦ eius suppositio ad personam ♦ Unde cum dicitur, *Deus generat*, ratione actus notionalis supponit hoc nomen *Deus* pro persona Patris. Sed cum dicitur U *Deus non generat*, nihil additur quod determinet hoc nomen ad personam Filii: unde datur intelligi quod generatio repugnet divinae naturae. Sed si addatur aliquid pertinens ad personam Filii, vera est locutio; ut si dicatur, *Deus genitus non generat*. Unde etiam non sequitur, *est Deus generans et est Deus non generans*, nisi ponatur aliquid pertinens ad per-

sonas; ut puta si dicamus, *Pater est Deus generans, et Filius est Deus non generans*. Et ita non sequitur quod sint *plures dii*; quia Pater et Filius sunt *unus Deus*, ut dictum est ♦.

Ad quartum dicendum quod haec est falsa. *Pater genuit se Deum*: quia ly *se*, cum sit reciprocum, refert idem suppositum. Neque est contrarium quod Augustinus dicit*, *ad Maximum* -, quod Deus Pater *genuit alterum se*. Quia ly *se* vel est casus ablativi ut sit sensus, *genuit alterum a se* Vel facit relationem simplicem, et sic refert identitatem naturae: sed est impropria vel emphatica locutio, ut sit sensus, *genuit alterum simillimum sibi*. – Similiter et haec est falsa, *genuit alium Deum*. Quia licet Filius sit *alius* a Patre, ut supra est dictum est, non tamen est dicendum quod sit *alius Deus*: quia intelligeretur quod hoc adiectivum *altus* poneret rem suam circa substantivum quod est *Deus*; et sic significaretur distinctio deitatis. – Quidam tamen concedunt istam, *genuit alium Deum*: ita quod ly *alius* sit substantivum, et ly *Deus* appositive construatur cum eo. Sed hic est improprius modus loquendi, et evitandus ♦, ne detur occasio erroris.

Ad quintum dicendum quod haec est falsa, *Deus genuit Deum qui est Deus Pater*: quia, cum ly *Pater* appositive construatur cum ly *Deus*, restringit ipsum ad standum pro persona Patris; ut sit sensus, *genuit Deum qui est ipse Pater*: et sic Pater esset genitus, quod est falsum. Unde negativa est vera, *genuit Deum qui non est Deus Pater* – Si tamen intelligeretur constructio non esse appositiva, sed aliquid esse interponendum; tunc e converso affirmativa esset vera, et negativa falsa; ut sit sensus, *genuit Deum qui est Deus qui est Pater*. Sed haec est extorta expositio. Unde melius est quod simpliciter affirmativa negetur, et negativa concedatur.

Praepositivus tamen dixit quod tam negativa quam affirmativa est falsa. Quia hoc relativum *qui* in affirmativa potest referre suppositum U sed in negativa refert et significatum et suppositum. Unde sensus affirmativae est, quod esse Deum Patrem conveniat personae Filii. Negativae vero sensus est, quod esse Deum Patrem non tantum ♦ removeatur a persona Filii, sed etiam a divinitate eius. – Sed hoc irrationabile videtur: cum, secundum Philosophum ♦ de eodem de quo est affirmatio, possit etiam esse negatio.

i) hoc nomen. – hnt terminui codice» et ed. a.
i) inniper. – impliciter addit D.
o pro pertona. – Om. B.
r.) determinatur. – terminatur ABCDE.
.) dicitur. – duimuf P.
9 et cil. – et PÄ; (.ude... non generant om. B.
m) dicit. – dixit P. – Pn» Deui Pater, Pater Deui codifie*.

1) caiui ablativi – ablattvui comu B.
1») et cvltandm. – et ntandui ABCDE, evilaudui GpF.
v) Deui Pater. – Deua Pater civi A., Pater ciui CE.
ç) luppmltum. – lilii icilicet Deum rationt mpp-oiltt oJdU B.
Idem pmt «ñ. luppotitum addit Hfii.
o) tantum. – iulum codifie» et a b. – Pro dirinilate. datate <u-dkt. .

Commentaria Cardinalis Caiotani

nvr.es clarus est ex praecedentibus. – in corpore duo facit: primo, refert opinionem quandam; secundo, improbat eam. simulque respondet quaesito *.

I. Quoad *primum*, opinio quaedam fuit quod nomina essentialia ex se supponunt proprie pro essentia, sed ex adiuncto notionali trahuntur ad standum pro persona. Et

est huius fundamentum divina simpliciter, qua licet quod essentia. pro qua supponit abstractum. Et idem suppositum, pro quo supponit concretum.

III Quoad *secundum*, improbatur primo praefata opinio. Quia in proprietate locutioni.* attendenda sunt ambo, scilicet significatio, et modus significandi Praedicta autem opi-

• Vm- 17.
i

• α v-5

:

* D. 36;.

• D. çob.

0

• Art.

• Fprt. ciui,
*L utt.

• Qa. uti. M.
3.

i*

• Peri IP™

1<i. 1

• (Z. num. m.

QUAESTIO XXXIX, ARTICULUS IV

nio significationem tantum inspexit, ad quam spectat idem l
«sc habentem et rem habitam.

Ponitur deinde altera opinio, responsive quaesita, scilicet: l
Nomina cssentialin in concreto, possunt proprie supponere
pro personis. – Et probatur ex eodem fundamento. Ex modo l
significandi. *Deux* et similia significant naturam in habente:
ergo possunt supponere pro pemoni». – Antecedens mani-
testatur inductive in ly *homo*, etc.

Tertio, explanatur quomodo de facto ly *Deus* quandoque
pro persona una, vel duabus, vel tribus supponit.

IV. Circa dicta hic, tria occurrunt dubia, iuxta tria dicta
impugnata ab Aureolo, apud Capreolum, in I, dist. rv, qu. t. art. 3. – *Primum* est, quod ly *Deus* quandoque pro essentia
et quandoque pro persona supponit. *Deus* semper supponit i
pro *habente deitatem*: ergo semper pro persona. – Et con-
firmatur, quia ista est ratio litterae fundans responsham
conclusionem.

Secundum est. quod in ista, *Deus creat*, ly *Deus* supponit
pro essentia. Actiones sunt suppositorum: ergo. – Praeterea,
creatio non abstrahit a suppositis, sicut nec clare videri
«sentiam: ergo.

Tertium est, quod m ly */legi saeculorum* etc., ly *Deo* l
supponit pro tribus suppositis. Hoc enim repugnat prae-
cedenti dicto, illi enim soli qui *creat*, debetur honor et glo-
ria: sed *ille*, per te, non demonstrat aliquod suppositum;
ergo nec hic. Si hic ostendit tria supposita, ergo et ibi.

V. Praeter haec autem tria dubia, adhuc tria alia dubia
sunt circa trin dicta in responsione ad tertium, quae oportet
simul cum istis tractare, ut facilior ac brevior sit disciplina
connexorum. – Dicitur ergo *primo* m responsione ad ter-
tium, quod differentia est inter ly *Deus* et ly *homo* in sup-
ponendo, etc. Ubi duplex c*t ratio dubii. Prima est. Aut ista
differentia attenditur penes suppositionem pro persona *de-*
terminata; aut pro persona *indistincte*. Si primo modo,
nulla est digerentia: quia nec *Deus* stat pro Patre aut f ilio,
sine addito; nec *humo* pro Socrate aut Platone, sine aliquo
contractivo. – Si secundo modo, nulla quoque c*t differen-
tia: quia sicut *homo* naturaliter supponit pro habente natu-
ram humamini indefinite. Ha *Deux* pro habente naturam
divinam indistincte, ut ctbim «.Thomas, in 1, dist. iv ., dicit.

Secunda sero ratio c.M. quia videtur differentia haec con-
tradicare his quae dicta sunt in corpore, dum ibi dictum
«t quod *Deus* ex sc. ratione modi significandi, »Ut pro per-
sona; rcprchensaquc est ultera opinio, dicens quod suppo-
nere pro persona habet ex adiuncto nntionali: hic autem
in reprehensam incidit opinionem, dum dicit quo»! in hoc
differunt ly *Deus* et ly *homo*, quod ly *Deus* ex sc pn> natura,
ex adiuncto pro persona, ly *homo* %ero c contra supponit.
Manifeste namque haec videntur contrarian.

VI. *Secundum* nutem dubium «t, quod ibi dicitur hnne
esse falsam, *Deus non generat*. Contra hoc enim multa
habes argumenta apud Capreolum, in 1. dist. rv. qu. i, an. a;
quae oportet solve. – Aureolus ergo arguit primo, sic. In
ista. *Deus non generat*, ly *Deus* suit pro natura, ut tu dicis:
ergo est vera. Probatur sequela: quiu natura non generat.
ut putet Extra *dc Summa Trinitate* 9. – Praeterea, *non ge-*
nerare «t notionale: ergo contrahit ly *Deus* ad sfndum
pro persona. Antecedens probatur: quia affirmatio et ne-
gatio sunt eiusdem generis. – Praeterea, *Deus non generat*
et *omnis Deus generat* sunt contradictoriae: ergo suppo-
nunt pro eisdem. Sed in secunda supponit pro persona:
ergo er in prima.

Deinde arguunt Durandus et Gregorius de Arimino quod,
de virtute sermonis, vera est hnec propositio; quamvis, pro-
pter erroris periculum, a Magistris non acceptetur. – Duran-
dus quidem igitur sic*. De *Deo* praedicantur omnia quae
de personis divinis verifleantur: sed *non generare* verifiemur
de duabus personis : ergo. – Praeterea, *Deus* secundum natu-
ram est singularis, secundum vero suppositu pluriticatur :
ergo r«pcctu praedicatorum essentialium, habet vim termini
«angularis, respeau vero personalium, habet vim termini
communis Indefiniti; ut patet, quia dicimus, *Deus est ge-*
nerans, *Deus est genitus*, et vcrificntur pro distinctis sup-
positis. Ergo et consequentia, seu concomitantia, sdlicet
itérat et *non generat*, similiter veriticari oportet.

Gregorius autem sic. lata est indefinita, et habet duas ·îχ«i
singulare» veros; sicut et ista, *persona divina non generat*,
quam constat esse timui veram cura altem indefinita, sci-
licet, *persona divina generat*. Ergo non est falsa,

VII. *Tertium dubium est* circa rationem litterae, scilicet
quod, cum dicitur, *Deus non generat*, datur inlelligi quod
generatio repugnat divinae naturae. Hoc enim, inquit Ati-
rcolus ., non est verum· quoniam ex negatione alicuius ab ·α.«>> ftxm.
aliqua natura, non sequitur repugnantia; stat enim quod
abstrahat.

VIII. Ad evidentiam horum, notandum est diligentissime
quod inter Deum et celeras substantia» hoc interest, quod
in reliqui» haec duo. scilicet naturam et habens naturam,
oportet sic se habere, ut habens naturam sit suppositum,
natura veto sil ipsa essentia: in Deo autem haben» natu-
ram dupliciter invenitur, scilicet *suppositum*, ut Pater vel
Filius, et *singulare*, idest *hic Deus*. Itaque in divini» consi-
derando tum tria, scilicet *essentia*, *hie Deus*, et *supposita*
divina, scilicet Puter et Filius et Spiritu» Sanctu». In reliqui»
outtm duo tantum inveniuntur, puta *humanitas* et *Socrates*:
non enim *hic homo* «t aliud quam Socrates. *Hic* tamen
Deus est Puter et Filiu* et Spiritui Sanctu», et generat et
genitus est, etc. Je quo scriptum est, *Exod. xv · hic Drus* Vm. x
meus, et glorificabo eum, ut in calce ultimi articuli huius
quaestionis ». ‘Πιοπκ* exponit.

Est autem ratio disersitulis, quia natura divina ex »c-
ipsa subristit, nec mendicat subsistentiam a supposito», imo
confert cani illi»: reliquae autem naturae non subsistunt
nisi in supposito. Cum nutem naturalissimum sit cuique
termino concreto supponere pro habente significatam (ar-
mum. consequens est quod *Deus* primo supponit pro Ae
Deo. Et quia *htc Deus* significat singulare naturae divinae,
ideo dicitur quod pro natura in concreto. Et quia hoc
singulare est commune tribus suppositis, ideo quandoque
dicitur quod stat pro personi» indistincte. Et quia est idem
cuilibet supposito, et concrete significatur, ideo potest stare
pro lingulis personis.

IX. Ex hoc autem fundamento singdbnim respondendo;
et inchoando u primo dubio in responsione ad tertium .,
propter ordinem doctrinae ; dicitur quod inter *Deum* et *ho-*
minem in supponendo differentia attenditur quoad suppo-
sitionem pro persona *indeterminate*. Et stat differentia in
hoc. quod *Deux*, suie aliquo adiuncto, reddit propositionem
lingularem, quoniam supponit pro *hoc Deo*, communi se-
cundum rem tribas personis: *homo* vero, sine aliquo adiun-
cto, constituit propositionem indefinitam, quoniam supponit
personaliter, quamvis indeterminate. Et e contra *homo* α
adiuncto constituit propositionem singularem, cum habet
suppositionem simplicem, ut puta, *homo est species: Deus*
vero ex adiuncto constituit propositionem indefinitam, sup-
ponendo personaliter. Et oritur hoc, ut in littera didtur,
ex hoc quod invenitur *hic Deus* in rerum natura tribus
personis communis: non autem *hic homo*.

Nec repugnant haec dictis in corpore, ut secunda ratio
obitciebat. Quoniam in corpore articuli de *potentia* ad sup-
ponendum personaliter fuit sermo.* et dictum est quod po-
test. ex modo significandi, supponere pro persona, sicut et
homo. In responsione autem ad tertium, est sermo de modo
reduainnis potentiae ad actum. Et dicitur quod ly *Deus*.
cuin possit ex sc supponere pro essentia, idest pro *hoc Deo*,
et pro persona, idest pro Patre et Filio et Spiritu Sancto; od
supponendum actualitcr pro *hoc Deo*, non eget reducente;
ad supponendum vero pro personis, reducitur per aliquid
additum. In *homine* vero, in cuius significato non invenitur
unum commune nisi ut subest intellectui, c contra accidit
reductio. Unde nulla est repugnantia inter dicta.

X. Ad primum autem dubium in corpore articuli mo-
tum ., breviter ex dictis .· patet responsio. Neganda est enim
sequela, *supponit pro habente deitatem, ergo pro persona*:
itat enim quod supponat pro *hoc Deo*. – Nec approbo
quod alii sentire videntur, de mente s. Thomae «sc quod
Deus semper stat pro persona, distincte vel indistincte. Tum
quia in praesenti liliera expresse distinguitur quando *Deus*
stat pro personi», etiam omnibus; et quando stat pro cs-
nientia. Tum quia aliter non salvatur differentia povitu in

· Art.

I f-III. OJL*.
t t«n.

λ

Qa

F

* Qa. t, «u j.

o

INr) Jtrnttf:

m:

· U/. B.

·I5«l., <Eα.π,

· Cl. »«a. it ,
·* Nucl. vwu

)

littera in rcipominnc ad tertium. Tum quia in i*ta, *Drus non generat*, m ly *Deus* staret pro personis indistincte, e»*ct sera, utpote indefinita. Tum quia in ista. *Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus*, seu *Trimtas*, lv *Deus* non <tn< pro supposito, ut in articulo sexto · littcrn contra Porretanum dicet, sed pro una numero re communi. – Nec obstat si quandoque, supponendo pro natura, dicatur etiam supponere pro personis indistincte. Hoc enim concomitantor intelligcndum est. Primo cnim pro natura in concreto supponit: ct quia etiam verificatur pro personis aliquando praedicatum, ideo supponere pro personis indistincte tunc, secundario tamen, acceptari potest.

Ad secundum autem dubium in corpore motum , iam patet quod arguens deceptus est, intelligent *pro essentia* essentiam *in abstracto*; cum tamen Auctor intelligat dc essentia *in concreto*; cum dicit quod in ista, *Deus creat*, ly *Deus* supponit pro natura. Stat cnim secundum veritatem pro *hoc Deo* unico singulari, communi tribus suppositi». Et proptcrca creationis actio, ratione illius, omnibus suppositis convenit. – Nec est verum quod actiones sint suppositorum, universaliter: %td *singularium subsistentium*, quale est *hic Deus*. – Et nihil refert non abstrahere a suppositis huiusmodi actiones; ut dc sc patet.

Ad tertium autem dubium ibidem motum, dicitur quod, ut iam cx dictis patet, non repugnat, imo quandoque unum sequitur ad alterum, *Deum* supponere pro natura ct pro omnibus personis, quamvis difformiter, ut dictum est Unde, licet in utraque istarum, scilicet *Deus creat*, ct *sali Deo honor ct gloria*, *Deus* vcrificctur ct pro *hoc Deo* et pro Trinitate; quia tamen Augustinus dc tota Trinitate cxclusivam exponit, ut in quaestione xxxi · habitum est, ideo hanc in exemplum allatam puto. Oportet nutem distingui hoc membrum contra primum, quia primum separatur ab eo: stat cnim *Deus* quandoque pro natura ct non pro aliquo supposito, ut dictum est.

XI. Ad secundum autem dubium motum in responsione ad tenium ♦, circa veritatem btiau*, *Deus non generat*, ct fundamento iam dicto · respondetur. Et ad primum quidem Aureoli, iam patet quod aequivocat dc *natura*. Quoniam nos dicimus quod stat pro natura in concreto, idest pro *hoc Deo*; dc quo tnlsu est dicere *non generat*, quamvis vcrificctur dc *deitate*.

Ad secundum sero, negatur quod *non generare* sit nationale. Quoniam ad esse nationale requiritur quod sit aliquid spéciale: *non generare* autem est commune,cum con-

veniit etiam naturae. – Nee cx hoc quod negatio et affirmalia sunt eiusdem generi», scqûitur quod non *generare* sit nationale: quoniam illud intclligitur dc genere rei, non autem in genere principii cognoscendi. Non enim, *i affirmatio est propria ratio cognoscendi aliquid, sequitur quod negatio sit propria ratio cognoscendi aliquid aliud speciale: cum negatio vcrificctur tam dc ente quam de non ente. Nationale autem proprium rationem cognoscendi sonare patet cx dicti* ·.

Ad tertium vero dicitur quod, quamvis nefas sit dicere *omnis Deus*, quoniam unus numero tantum est; respondendo tamen, negatur quod in ly *omnis Deus* ly *Deus* stet pro suppositis. Quoniam non potest distribuere nisi pro individui* deitati*: quod constat esse unum tentum. Et si tu accipis ea pro suppositis, non sunt contradictoria.

Ad argumenta autem Durandi ct Gregorii breviter dicitur. quod convenientia personi» sunt duplicia: quaedam propria suppositi», ut *generare* ct *generari*, ct similia,' cl quaedam communia suppositis ct naturis, ut *distingui*, *non generare*, ct similia. Inter quae tantum differt, quod propria trahunt terminos ad standum supposilalitr. eo quia propria suppositis sunt: communia autem, quin communia sunt, non contrahunt. Et cx hoc sequitur alia differentia; vellicet quod propria praedicata dc personi», praedicantur etiam de concretis substantialibus; cx eo cnim quod trahunt illa .td supponendum personaliter, non significant personale determinare essentiam, sed tantum supposito. Communia vero, quamvis verificatu dc personis, non praedicantur dc concretis substantialibus, ex eo cnim quod non contrahunt ipsa, significaretur personalia convenire essentiae. Et proptorca, quamvis concedatur. *Pater distinguitur realiter a Filio* ; non tamen ista, *Deus distinguitur rcaliter a Deo*.

Et cx hoc patet ad argumenta tam Durandi quam Gregorii: quoniam uterque fundatur super hoc, quod quidquid praedicatur dc aliqua persona, potest praedicari de *Deo*. – Quamvis etiam sil aliud peccatum utriusque in hoc, quod putant quod ista, *Deus non generat*, sit indefinita: cum tumen sit singularis, quoniam supponit pro *hoc Deo*.

XII. Ad ultimum demum dubium · dicitur quod, quamvis cx negatione non sequatur repugnantia universaliter, sequitur tamen in matena necessaria: oportet enim vel convenire vel repugnare quidquid nccexsurio attribuitur. Constat autem quod *generare* et *non generare* Deo non nisi necessario attribui potest: cum haec non conveniant per netum voluntatis.

/XRTICULUS QUINTUS

UTRUM NOMINA ESSENTIALI\ IN ABSTRACTO SIGNIFICATA POSSIN T SUPPONERE PRO PERSONA

I *Sent.*. «fiat. V, qu. I, art. i, 3; *De Un. l'cvb.*, ari. I, ad 13; *Contra errore» Graft.*, cap. nr; In *Decretal.* 11.

D QtiNTUM sic PROCEDITUR. Videtur quod nomina essentialia in abstracto significata possint supponere pro persona, ita haec sit vera, *essentia generat essentiam*. Dicit enim Augustinus. VII *de Trin.*.*; *Pater et Filius sunt una sapientia, quia una essentia; et singillatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia*.

2. Praeterea, generatis nobis vel corruptis, generantur vel corrumpuntur ea quae in nobis sunt. Sed Filius generatur. Ergo, cum essentia divina sit in Filio, videtur quod essentia divina generetur.

3. Praeterea, idem est Deus ct essentia divina, ut ex supra * dictis patet. Sed haec est vera, *Deus generat Deum*, sicut dictum esi *. Ergo haec est vera, *essentia generat essentiam*.

4. Praeterea, dc quocumque praedicatur aliquid, potest supponere pro illo. Sed essentia divina est Pater. Ergo essentia potest supponere pro persona Patris. Et sic essentia generat.

5. Praeterea, essentia est res generans: quia est Pater, qui est generans. Si igitur essentia non sit generans, erit essentia res generans et non generans: quod est impossibile.

ò. Praeterea, Augustinus dicit, in IV *de Trin.**z · c*?. ° *Pater est principium totius deitatis*. Sed non est principium nisi generando vel spirando. Ergo Pater generat vel spirat deitatem.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in I *de Trin.* *, quod *nulla res generat seipsam*. Sed si · Cv· u essentia generat essentiam, non generat * nisi seipsam: cum nihil sit in Deo, quod distinguatur

a) *generat*. – *generaret* codke* et a b.

· A J L

· Art.m. »J*,- Cl. no«. t.

· Ci num. vr.

· C3F-a.

· qu. m, xrt.i.

· An. pmccd.

· Qw.IIIM.Wt

QUAESTIO XXXIX, ARTICULUS V		qoâ
ma- f til non ■na- ne- de; itc. arc	a divina essentia. Ergo essentia non generat es- sentiam.	eandem naturam numero accipit quam generans habet '. Et ideo natura divina in Filio non ge- neratur. neque per se neque per accidens.
	Ri spon di o dicendum quod circa hoc erravit m- Abbas loachim ♦, asserens quod, sicut dicitur, <i>Deus</i> *■. <i>genuit Deum</i> , ita potest dici quod <i>essentia ge- nuit essentiam</i> ; considerans quod, propter divinam simplicitatem, non est aliud * Deus quam divina essentia. – Sed in hoc deceptus fuit: quia ad veri- tatem locutionum, non solum oportet considerare res significatas, sed etiam modum significandi, ut dictum est*. Licet autem, secundum rem. sit idem <i>Deus</i> quod <i>deitas</i> , non tamen est idem modus significandi utrobique. Nam hoc nomen <i>Deus</i> , quia significat divinam essentiam ut in ha- bente, ex modo suae significationis naturaliter habet quod possit supponere pro persona: et sic ea quae sunt propria personarum, possunt praedicari de hoc nomine <i>Deus</i> , ut dicatur quod <i>Deus est genitus</i> vel <i>generans</i> , sicut dictum est ”. Sed hoc nomen <i>essentia</i> non habet ex modo suae significationis quod supponat pro persona: quia significat essentiam ut formam abstractam, Et ideo ea quae sunt propria personarum, quibus ab invicem distinguuntur, non possunt essentiae attribui *: significaretur enim quod esset distinctio in essentia divina, sicut est distinctio in suppositis.	Ad tertium dicendum quod, licet Deus et di- vina essentia sint idem secundum rem, tamen, ratione alterius modi significandi, oportet loqui diversimode de utroque.
30- >tct UÜ tu	k x j	Ad quartum dicendum quod essentia divina prae- dicatur de Patre per modum identitatis, propter divinam simplicitatem: nec tamen sequitur quod possit supponere pro Patre, propter diversum modum significandi. Ratio autem procederet in illis, quorum unum praedicatur de altero sicut universale de particulari.
di- ■ill ct		Ad quintum dicendum quod hacc est dilfercntiu inter nomina substantiva et adicctiva, quia no- mina substantiva feruntꝛ suum suppositum: adic- cliva vero non. sed rem significatam ponunt circa substantivum. Unde sophistae dicunt quod <i>no- mina substantiva supponunt; adicctiva vero non supponunt, sed copulant</i> Nomina igitur persona- lia substantiva possunt de essentia praedicari, pro- pter identitatem rei: neque sequitur quod proprie- tas personalis distinctam determinet essentiam; sed ponitur circa suppositum importatum per nomen substantivum. Sed notionalia cl persona- lia adicctiva non possunt praedicari de essentia, nisi aliquo substantivo adiuncto. Unde non pos- sumus dicere quod <i>essentia est generans</i> . Possu- mus tumen dicere quod <i>essentia est res generans</i> , vel <i>Deus generans</i> % si <i>res</i> est <i>Deus</i> supponant pro persona : non autem si supponant pro essen- tia. Unde non est contradictio, si dicatur quod <i>essentia est res generans</i> , et <i>res non generans</i> : quia primo <i>res</i> tenetur pro persona, secundo pro essentia.
n-' O- Lia ■a: Iur nt tic lia de Int o- α		Ad sextum dicendum quod <i>deitas</i> , inquantum est una in pluribus suppositis habet quondam con- venientiam cum forma nominis collectivi. Unde cum dicitur, <i>Pater est principium totius deitatis</i> , potest sumi pro universitate Personarum: inquan- tum scilicet, in omnibus Personis divinis, ipse est principium. Nec oportet quod sit principium sui ipsius: sicut aliquis de populo dicitur rector <i>to- tius populi</i> , non tamen sui ipsius. – Ve! potest dici quod est principium totius deitatis, non quio eam generet et spiret: sed quia eam. generando et spirando, communicat.
le* lid		
>d m		* D. MB.
Π- Γ» Π- n- M er	- CX nsn. w. 2	
1- 1- ‘C		
ia >n n	β; <i>aliud.</i> – <i>alius</i> P. γ) <i>etiam.</i> – Om. codices. δ) <i>fit.</i> – ut <i>iit</i> DtXkti. – <i>Cit</i> inte <i>de Patre</i> om. ACEGpI et a.	>) <i>katet.</i> – Om. ACDEkGa. ζ) <i>/crtixt.</i> — <i>itx'utn ferunt</i> G. <i>iujrf^iitit.</i> – Om ADCE.

Commontaria Cardinalis Caiotani	
St	
fe	T rnn. ee clarui est. – In corpore duo facit: primo, refert errorem Abbatis loachim; secundo, respondet quaesito. II. Quoad <i>primum</i>, Abbas loachim, ut palet in prin- cipio Decretalium -, tenuit partem affirmativam. Et fun- damentum eius erat divina simplicitas, cum auctoritate Augustini male intellecta. III. Quoad <i>secundum</i>, conclusio responsiva est negativa: scilicet, quod huiusmodi nomina abstracta non possunt supponere pro personis. – Et probatur. Ad veritatem propo- sitionum oportet servare et rem significatam, et modum ei-

licet pro essenti» *in abstracto*: et non sumitur pro essentia in concreto, iuxta propositum praecedentis articuli. – Et ratio convincetis ad hanc expositionem est, quia de quo libet de quo contingit negare, potest affirmari contradictorie. Et consequenter, cum de essentia In concreto taba sit

negativa, scilicet *Deus non generat*; veram oportet esse affirmativam contradictoriam, scilicet *Deus generat*. Et sic haec affirmativa est vera, non solum accipiendo ly *Deus* pro Patre, sed etiam pro essentia in concreto. Sumitur ergo in hac littera *essentia* pro essentia in abstracto,

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PERSONAE POSSINT PRAEDICARI DE NOMINIBUS ESSENTIALIBUS

I *Sent.*, dist. rr. qu. U. an. 1, c. 4, 5.

I sic PROCEDrvn. Videtur quod personae non possint praedicari de nominibus essentialibus concretis, ut dicitur, *Deus est Ires Personae*, vel *est Trinitas*. Haec enim est falsa, *homo est omnis homo*, quia pro nullo suppositorum verificari potest: neque enim Socrates est omnis homo, neque Plato, neque aliquis alius. Sed similiter ista. *Deus est Trinitas*, pro nullo suppositorum naturae divinae verifican potest: neque enim Pater est Trinitas, neque Filius, neque Spiritus Sanctus. Ergo haec est falsa, *Deus est Trinitas*.

2 Praeterea, inferiora non praedicantur de suis « superioribus nisi accidentali praedicatione, ut cum dico, *anima! est homo*: accidit enim animali esse hominem. Sed hoc nomen *Deus* se habet ad tres personas sicut commune ad inferiora, ut Damascenus dicit *. Ergo videtur quod nomina personarum non possint praedicari de hoc nomine *Deus*, nisi accidentaliter.

Sed contra 1st quod Augustinus dicit, in *Sermone de Fide* * *Credimus unum Deum unam esse dinini nominis Trinitatem*.

Respondeo DICENDUM quod, sicut iam dictum est *, licet nomina personalia vel notionalia adiectiva non possint praedicari de essentia; tamen substantiva possunt, propter renient identitatem

essentiae et personae. Essentia autem divina non solum idem est realiter cum una persona, sed cum tribus. Unde et una persona, et duae, et tres possunt de essentia praedicari; ut si* dicamus. *essentia est Pater et Filius et Spiritus Sanctus*. Et quia hoc nomen *Deus* per se habet quod supponat pro essentia, ut dictum est*, ideo, sicut haec est vera, *essentia est Ires Ptrsonac*, ita haec est vera, *Deus est tres Personae*.

An primum ergo dicendum quod, sicut supra* dictum est. hoc nomen *homo* per se habet supponere pro persona; sed ex adiuncto habet quod stet pro natura communi *. Et ideo haec est falsa, *homo est omnis homo*: quia pro nullo supposito verificari potest. Sed hoc nomen *Deus* per se habet quod stet pro essentia. Unde, licet pro nullo suppositorum divinae naturae haec sit vera. *Deus est Trinitas*, est tamen vera pro essentia. – Quod non attendens, Porretanus eam negavit*.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur, *Deus vel dirina essentia est Pater*, est praedicatio per identitatem, non autem sicut inferioris de superiori: quia in divinis non est universale et singulare. Unde, sicut est per se ista *. *Pater est Deus*, ita et ista. *Deus est Pater*; et nullo modo per accidens*.

' *De Ude Orti.*, hb. III, „

De bide Catio-

exxix „ «u hi Corxj/A», nu: iMrr „~ppour. Sero, cesixm.

• Art. prscftd., •d 5.

>) *tuis*. – Om. FGo.
?) *in Scrmwf de Fide*. – in *Sermone de tide ad Ptlrum* HD/,
dc *Sermone de Ude cd. a, in libro de Fide ad Pelrum* p.

y) *ii*. – Om. FGa.
i) *est per tc tita*. – *Uta e»t per se* DG.

Commontoria Cardinalis Caietani

mxui clarus. – In corpore est una conclusio, habens duas partes. Et est haec: Nomina tam personalia quam notionalia, st sunt adicctiva, non praedicantur de essentia; vero substantiva, praedicantur de ea.

Et quoad primam quidem partem, salis probata relinquitur ex praecedenti articulo. – Quoad secundam vero, manifestatur ex reali identitate inter essentiam et personas singulas et omnes; et hoc respectu essentiae tam in abstracto quam in concreto; ita quod utraque est vera, *essentia est tres Personae*, et *Deus est Ires Personae*; ut clare patet in littera. Et advene quod id quod dicitur de substantivis, licet verificetur respectu essentiae tam in abstracto quam in concreto; quod tamen dictum est de adicctivu in prima pane conclusionis, respectu essentiae in abstracto tantum intelligas. Eo quod idem est iudicium de iidicctivis et verbis: ac per hoc, de quo verificatur quod *generat*, veriticatur etiam quod *est generans*, et de quo negatur unum, negatur aliud; et iam patet ex dictis * quantum haec differam respectu concreti et abstracti substantialis.

II. In responsione ad secundum, dubium occurrit. Quoniam expresse in qu. vm *de Potentia Det*, ait. 2. ad b, Auctor dicit non esse praedicationem per se. cum paternitas

praedicatur de essentia, imo ibi incidere sophisma Accidentis: hic autem dicit quod haec est per se. et nullo modo per accidens, *Deus est Pater*.

Et posset augeri dubitatio simpliciter; sed quoniam unico verbo difficultas evacuat, pcrtransco. distinguendo quod *praedicatio per se* est duplex: quaedam *identica*, et quaedam *formalis*. Inter quas tantum distat, quod identica per se non vocatur absolute *per se*, sed cum determinatione. scilicet *per se identica*: illa autem simpliciter vocatur *per se*. Cum nutem utrobique dicantur huiusmodi propositiones identicae, sulxa veritate potuit ibi dici quod non sunt per se, quia non formales, ut ibi exponitur: et hic, quod sunt per se, in latitudine identicarum, ut hic innuitur et in principio responsioni», et in intento. Intendit namque quod non accidit Deo esse Patrem. cum tamen accadat animali identificari homini. Est ergo nullo modo per accidens quoad identitatem et tamen intervenit lallacia Accidentis quoad formalitatem. – Et sic omnia consonant; et evacuantur argumenta de praedicationibus formalibus et directis et per se, iuxta modos positos in libri» Au/erto-*rrnm* ♦, nihil enim horum idemicam praedicationem molestant, proprie loquendo.

• An. 4. §.

ARTICULUS SEPTIMUS

LTUUM NOMINA ESSENTIALIA SINT APPROPRIANDA PERSONIS

I Scit., dirt. iw, qu. t, «n. 3} /V Verit.. qx v». m. 3.

O SEPTIMI M SIC PROCEditUR. VidetUF quod

nomina essentialia non sint approprian-
da Personis. Quod enim potest vergere
in errorem fidei, vitandum est in di-
vinis: quia, ut Hieronymus dicit ♦, *ex verbis
ordinate prolatis incurritur haeresis*. Sed
sunt communia tribus Personis appropriate alicui,
potest vergere in errorem fidei: quia potest in-
teUigi quod vel illi tantum Personae conveniant
cui appropriantur ·; vel quod magis conveniant
ei quam aliis. Ergo essentialia attributa non sunt
approprianda Personis.

2. Praeterea, essentialia attributa, in abstracto
significata, significant per modum formae. Sed
una persona non se habet ad aliam ut forma:
cum forma7 ab eo cuius est forma, supposito non
distinguat^{ur}. Ergo essentialia attributa, maxime
in abstracto significata, non debent appropriari
Personis.

3. Praeterea, proprium prius est appropriate:
proprium enim est dc ratione appropriati!. Sed
essentialia attributa, secundum modum intelli-
gent!, sunt priora personis, sicut commune est
prius proprio. Ergo essentialia attributa non de-
bent esse appropriate ·.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *Cor.* i * :
Christum, Det virtutem et Dei sapientiam.

Respondeo dicendum quod, ad manifestationem
fidei, conveniens luit essentialia attributa Personis
appropriari. Licet enim Trinitas Personarum dc-
monstratione probari non possit, ut supra ' di-
ctum est, convenit tamen · m per aliqua magis
manifesta declaretur. Essentialia vero attributa
sunt nobis magis manifesta secundum rationem,
quam propria Personarum: quia cx creaturis, ex
quibus cognitionem accipimus, possumus per cer-
titudinem devenire in cognitionem essentialium
attributorum; non autem in cognitionem persona-
hum proprietatum, ut supra · dictum est. Sicut
igitur similitudine vestigii vel imaginis in creaturis

inventa utimur ad manifestationem divinarum
Personarum, ita ct essentialibus attributis. Et hacc
manifestatio Personarum per essentialia attributa,
appropriatio nominatur.

Resunt autem manilestan Personae divinae
per essentialia attributa dupliciter. Uno modo,
per viam similitudinis: sicut ea quae pertinent ad
intellectum, appropriantur Filio, qui procedit per
modum intellectus ut Verbum. Alio modo, per
modum dissimilitudinis: sicut potentia appropria-
tur Patri. ut Augustinus * dicit, quia apud nos
patres solent esse propter senectutem infirmi; ne
tale aliquid suspicemur in Deo.

An primim ergo DicENDt m quod essentialia at-
tributa non sic appropriantur Personis ut eia esse
propria asserantur: sed ad manifestandum Per-
sonas per viam similitudinis vel dissimilitudinis,
ut dictum est *. Unde nullus error fidei sequitur, · t*
sed magis manifestatio veritatis.

An secundem dicindum quod, si sic appropria-
rentur essentialia attributa Personis, quod essent
ei·» propria, sequeretur quod una persona sc ha-
beret ad aliam m habitudine formae. Quod ex-
cludit Augustinus, in VII *de Trin.* ·, ostendens
quod Pater non est sapiens sapientia quam ge-
nuit. quasi solus Filius sit sapientia; ut sic Pater
ei Filius simul tantum possint dici *sapiens* ζ. non
autem Pater sine Filio. Sed Filius dicitur sapientia
Patris, quia est sapientia dc Patre sapientia 7: uter-
que enim per se est sapientia, et simul ambo una
sapientia. Unde Pater non est sapiens sapientia
quam genuit sed sapientia quae est sua essentia.

Ad tertiem dicendum quod, licet essenziale at-
tributum. secundum rationem propriam, sit prius
quam Persona, secundum modum intclligcndi;
tamen, inquantum habet rationem appropriari,
nihil prohibet propnum Personae esse prius quam
appropriatum. Sicut color posterior est corpore,
inquantum est corpus: prius tamen est * natura-
liter *corpore albo*, inquantum est album.

3 comteniant cui appropriantur. – conveniat quod ei apptipriatur
CDdec*. WiutOtUt cui appmpnatur cJd. d >. Pm tqc. *conveniant*, coi-
reniât coXcca et a b.
>1 iian>Jfcata, lipnificant. – vpnif.cantur endkex.
y) *forma*. – Om. PGDEFaê.

δ) *eue appropriate*. – *appropriari* F.
«) *tamen*. – /Vt mwī» addii R. Iden pro *declaretur. dedamfur*.
ζ) *tapant*. – *tapientei* R. *upientia* Vab.
r1) *lapienia*. – *tapi/ntf* \Ct.
eal. – On». AHDEFGaE – Seq. *eu* oro. ACDEFG.

Commentaria Cardinalis Cmetani

I x litulo, *appropriari* non significat *proprium Jieri*, quo-
niam essentialia nulli Personae possunt fieri propria: sed
significat *accommodari* ct *adaptari*, ut consueverunt Do-
ctor» facere. attribuentes sapientiam Filio, quia est Ver-
bum, etc.

II. In corpore duo facit. *Primo*, respondet quaesito af-
firmative unica conclusione: Conveniens fuit, ad rnaniicira-
tionem fidei, essentialia appropriari Personis. – Et probatur
·breviter sic. Trinitas, quamvis indemonstrabilis, est tamen
notificabilis per magis manifesta nobis: ergo convenit ipsum
manifestari per essentialia; ergo essentialia convenit appro-
priare Personis.

Prima consequentia probatur dupliciter. Primo, quia es-
sentialia possunt ratione naturali cognosd: personales au-
tem proprietates non. Secundo, cx simili: «eut Personae
manifestantur per similitudinem vestigii vel imaginis, ita
per essentialia – Secunda autem sequela declaratur: quia
appropriatio, in proposito, nihil aliud ot quam manifestatio
Personarum per essentialia attributa.

Secundo, ponit duos generales modos appropründi sci-
licet per similitudinem ad propria Personarum; aut per
dissimilitudinem ml imperfectione» invenias apud nos in
personis eorundem nominum, puta patribus aut tiliis, eu.;
ut in sequenti articulo dare palet.

C>\C
; ne
feux
irgo

non
sed
· et
ica- T
tus.
·up-
îCUt · An. 4, U j,
lace

ra * · fbi±
>up-
nod
CSt · D. 93«.
iup-
λτ/χ
licet
c sit
es-
cam

· Comnet u
t>». 10 Uort, t,

per
upe-
sin-
r est
iodo

· D. ■), «oju

cidcn-
tnodo

ΟΠΙΜΠΙ
·uendo
ica, et
lentiea
rmina-
ocatur
propo-
>d non
ct hic,
inuitur
anique
accidat
per ac-
a Acci-
ant: ct
ibus ct
ta/e/ro-
f mole-

‘ 1’ h l- «γ·π
0. » η

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CONVENIENTER \ SACRIS DOCTORIBUS SINT ESSENTIALIA PERSONIS ATTRIBUTA

I *Sent.*, diet. xiv, expotit. litu; di-». xxxi, qu. n, «rt. 1; qu. in. «n. 1; di«L xxxir, qu. (j; dut. inn, qu. l, art. 3, ed 5; *De Venu* qu. l, -η. 7; qu. vn» <rt. 3; *ad /lum-* cep. xi, krt. v; U *ad Cor., cap.* Kill. Icet. Ut.

octavum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter a sacris Doctoribus sint essentialia Personis attributa".Dicit enim in II *de Trin.* *: *Aeternitas est in Patre, species in Imagine, usus in Munere.* In quibus verbis ponit tria nomina propria Personarum: scilicet nomen Patris^; et nomen Imaginis. •Qe.mv.âftj. quod est propnum Filio, ut supra ' dictum est r; et nomen Muneris, sive Doni, quod est proprium •^q· «Mvm, Spiritus Sancti, ut supra * habitum est. Ponit etiam tria appropriate : nam aeternitatem appropriai Patri, speciem Filio, usum Spiritui Sancto. Et videtur quod irrationabiliter. Nam *aeternitas* importat durationem essendi, *species* vero est essendi principium, *usus* vero ad operationem pertinere videtur. Sed essentia et operatio nulli Personae appropriari inveniuntur. Ergo inconvenienter videntur iste appropriate Personis.

2. Praeterea *, Augustinus, in I *de Doctr. Christ.* -, sic dicit: *In Patre est unitas, in Filio aequalitas, in Spiritu Sancto unitatis aequalitatisque concordia.* Et videtur quod inconvenienter. Quia una Persona non denominatur formaliter per id quod appropriate alteri: non enim est sapiens i/ïf 'iSwk Pater sapientia genita, ut dictum est ♦ Sed, sicut •n. <«· » ibidem subditur, *tria haec unum omnia sunt propter Patrem, aequalia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum Sanctum.* Non ergo convenienter appropriantur Personis.

3. Item, secundum Augustinum *, Patri attribuitur *P°^ntia*· i"ili° *sapientia*, Spiritui Sancto *bonitas*. Et videtur hoc esse inconueniens. Nam *virtus* ad potentiam pertinet. Virtus autem invenitur appropriari * Filio, secundum illud I *ad Cor.* i *. *Christum, Dei virtutem*; el etiam Spiritui Sancto. secundum illud Lue. vi: * *Virtus de illo exibat, et sanabat omnes.* Non ergo potentia Patri est approprianda.

q. Item, Augustinus, in libro *de Trin.* *, dicit: *Non confuse accipiendum est quod ait Apostolus. « ex ipso, ct per ipsum, et in ipso »* – * < *ex ipso* » *dicens propter Patrem*; « *per ipsum* * *propter Filium*; < *in ipso* > *propter Spiritum Sanctum.* Sed videtur quod inconvenienter. Quia per * hoc quod dicit iit *ipso*, videtur importari habitudo causae finalis, quae est prima causarum. Ergo ista habitudo causae deberet appropriari Patri, qui est principium non de principio.

?. Item, invenitur *veritas* appropriari Filio, secundum illud Ioan, xiv *: *Ego sum via, veritas* ·v«η.t *ct vita.* Et similiter *liber vitae*, secundum illud Psalmi xxxix *: *In capite libri scriptum est de me:* ·v«»», ζ. Glossa ·, *idest apud Patrem, qui est caput meum.* ·<>€«». Et similiter hoc quod dico *Qui est:* quia super illud Isa. l.xv*, *Ecce ego, ad gentes*, dicit Glossa·*: *Filius loquitur, qui dixit Moysi, Ego sum qui sum.* – Sed videtur quod propria sint Filii, ct non appropriate. Nam *veritas*, secundum Augustinum, in libro *de Vera Iteligionc**, est *summa similitudo* ·a? æx. *principii, absque omni dissimilitudine*: et sic videtur quod proprie conveniat Filio, qui habet principium. – *Liber* etiam *vitae* videtur proprium aliquid esse, quia signiticat ens ab alio: omnis enim liber ab aliquo scribitur. – Hoc etiam ipsum *Qui est* videtur esse proprium Filio. Quia si, cum ' Moysi dicitur, *Ego sum qui sum.* loquitur Trinitas. ergo Moyses poterat dicere: *Hie qui est Pater et Filius ct Spiritus Sanctus, misit me ad vos.* Ergo et ulterius dicere poterat: *Ille qui est Pater ct Filius ct Spiritus Sanctus, misit me ad vos* ·, demonstrando certam Personam. Hoc autem est falsum : quia nulla persona est Pater et Filius ct Spiritus Sanctus. Non ergo potest esse commune Trinitati: sed esi proprium Filii.

Respondeo dicendum quod intellectus noster, qui ex creaturis in Dei cognitionem manuducitur, oportet quod Deum consideret secundum modum quem ex creaturis assumit. In consideratione autem alicuius creaturae, quatuor per ordinem nobis occurrunt. Nam *primo*, consideratur res ipsa absolute, inquantum est ens quoddam. *Secunda* autem consideratio rei est. inquantum est una. *Tertia* consideratio rei est, secundum quod inest ei virtus ad operandum ct ad causandum. *Quarta* autem consideratio rei est. secundum habitudinem quam habet ad causate ·. Unde haec etiam quadruplex consideratio circa Deum nobis occurrit.

Secundum igitur primam considerationem, qua consideratur absolute Deus secundum esse suum, sic sumitur appropriatio · Hilarii, secundum quam *aeternitas* appropnatur Patri, *species* Filio, *usus* Spiritui Sancto*. – *Aeternitas* cnim, inquantum significat esse non * pnneipiatum. similitudinem' habui cum proprio Patris, qui est principium non de principio.

a) *attributa.* – *tire apyr^pnata* JuMunt oodicii.
·j> *Vatri*». – *aeternitati*», *fund nt prnptrittm Patri* l>.
7) ■/ *iupra dictum eat.* – OnüttUot codice» et editio λ. – l*^m /Jo mj, *Donum* P. – Pro *Spiritu*» *Sanet;* *Spiritui Sancta* ABCDE. ». *. IG x
δ) *Praeterea.* – *Item* codice*. – In lettü di. po *unitati*» *aequali' fatigue, aequalitati*» *uuiratiique* PaS.
l *appropriari.* – *appropriait* B.

t) *per.* – Ocn. ABCE. – Pro *Importari. importare* BD.
n) *ri, nm,* – *sicut* ABCDl'. iim F, xfc/sjhm od.fr.- CodfoM « 4> transponendo *dicitur Mayil.*
·) me *ad* i\ü. – Om. ACDEFU; *et ad* ro> om. Ik – l*^{rt}» *certam. tertiam* ABCUE; *rei certam* πμ γ^π D.
o *cau/ata.* – *creata* CDEFGxA.
m) *appropriatio.* – *prima appropriatio* coJke»,
a) *ctte* wna. – v m *cue* codsceu

Species autem, sive *pulchritudo*, habet similitudinem cum propriis Filii. Nam ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quidem. integritas sive perfectio: quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt. Et debita proportio sive consonantia. Et iterum claritas: unde quae habent colorem nitidum **, pulchra esse dicuntur. – Quantum igitur ad *primum*, similitudinem habet cum proprio Filii, inquantum est Filius habens in se vere et perfecte naturam Patris. Unde, ad hoc innuendum. Augustinus in sua expositione ♦ dicit; *ubi*. scilicet in Filio, *summa et prima ' vita est*, etc. Quantum vero ad *secundum*, convenit cum proprio Filii, inquantum est imago expressa Patris. Unde videmus quod aliqua imago dicitur esse pulchra, si perfecte repraesentat rem, quamvis turpem. Et hoc tetigit Augustinus cum dicit *: *ubi est tanta convenientia c. et prima aequalitas*, etc. Quantum vero ad *tertium*, convenit cum proprio Filii, inquantum est Verbum, quod quidem *lux* est, *et splendor intellectus*, ut Damascenus dicit ♦, Et hoc tangit Augustinus cum dicit *: *tanquam Verbum perfectum cui non desit aliquid, et ars quaedam omnipotentis Dei*, etc.

Usus autem habet similitudinem cum propriis Spiritus Sancti, largo modo accipiendo *usum*, secundum quod *uti* comprehendit sub se etiam *frui*; prout uti est *assumere aliquid infacultatem voluntatis*, et frui est *cum gaudio uti*, ut Augustinus, X *de Trin* *, dicit. Usus ergo quo Pater et Filius se invicem iruuntur, convenit cum proprio Spiritus Sancti, inquantum est Amor. Et hoc est quod Augustinus dicit *: *Illa dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, usus ab illo appellatus est* Usus vero quo nos iruimur Deo * similitudinem habet cum proprio Spiritus Sancti, inquantum est Donum. Et hoc ostendit Augustinus cum dicit *: *Est in Trinitate Spiritus Sanctus, Genitoris Genitrique suavitas, ingenti largitate atque ubertate nos perfundens*.

Et sic patet quare *aeternitas, species* et *usus* Personis attribuantur vel approprientur *, non autem *essentia* vel *operatio*. Quia in ratione horum, propter sui communitatem, non invenitur aliquid similitudinem habens cum propriis Personarum.

Secunda vero consideratio Dei est. inquantum consideratur ut unus. Et sic Augustinus Patri appropriat *unitatem*. Filio *aequalitatem*. Spiritui Sancto *concordiam* sive *connexionem* ♦. Quae quidem tria unitatem importare manifestum est: sed differenter. Nam *unitas* dicitur absolute, non praesupponens aliquid aliud. Et ideo appropriuntur Patri, qui non praesupponit aliquam personam, cum sit principium non de principio. – *Aequalitas*

autem importat unitatem in respectu ad alterum: nam aequale est quod habet unam quantitatem cum alio. Et ideo *aequalitas* appropriatur Filio, qui est principium de principio. – *Connexio* autem importat unitatem aliquorum duorum. Unde appropriuntur Spiritui Sancto, inquantum est a duobus.

Ex quo * etiam intelligi potest quod dicit Augustinus, *tria esse imum propter Patrem, aequalia propter filium, connexa propter Spiritum Sanctum*. Manifestum est enim quod illi intribuitur unumquodque, in quo primo invenitur: sicut omnia inferiora dicuntur *vivere* propter animam vegetabilem, in qua primo invenitur ratio vitae in istis inferioribus. *Unitas* nutem statim invenitur in persona Patris, etiam, per impossibile, remotis aliis Personis. Et ideo aliae Personae non Patre habent unitatem. – Sed remotis aliis Personis. non invenitur *Aequalitas* in Patre: sed statim, posito Filio, invenitur aequalitas. Et ideo dicuntur omnia aequalia propter Filium; non quod Filius sit principium aequalitatis Patri; sed quia, nisi esset Patri aequalis Filius, Pater aequalis non posset dici. Aequalitas enim eius primo consideratur non filium: hoc enim ipsum quod Spiritus Sanctus Patri aequalis est, a Filio habet. – Similiter, excluso Spiritu Sancto, qui est duorum nexus, non posset intelligi unitas *connexionis* inter Patrem et Filium. Et ideo dicuntur omnia esse connexa propter Spiritum Sanctum: quia, posito Spiritu Sancto, invenitur unde Pateret Filius possint dici *connexi* *.

Secundum vero tertiam considerationem, qua in Deo sufficiens virtus et consideratur ad causandam, sumitur tertia appropriatio, scilicet *potentiae, sapientiae* et *bonitatis* *. Quae quidem appropriatio iit et secundum rationem similitudinis, si consideretur quod * in divinis Personis est: et secundum rationem dissimilitudinis, si consideretur quod in creaturis est. *Mentia* enim habet rationem principii. Unde habet similitudinem cum Patre caelesti, qui est principium totius divinitatis. Deficit autem interdum patri terreno, propter senectutem. – *Sapientia* vero similitudinem habet cum Filio caelesti, inquantum est Verbum, quod nihil aliud est quam conceptus sapientiae. Deficit autem interdum filio terreno, propter temporis paucitatem. – *Bonitas autem*, cum sit ratio et obiectum amoris, habet similitudinem cum Spiritu divino, qui est Amor. Sed repugnantiam habere videtur ad spiritum terrenum, secundum quod importat violentam quandam *M* impulsio-nem; prout dicitur Isa. xxv *: *spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem*.

μ) colorem nihduin. – nitidum colorem ABI), riridum colarem CEG. viridum colorem F, colorem mundum cd. a. pnma. – perfecta P>. ε) convenientia. – confruentia BGEFG. υ) ab Ulo appellatur cU. – ab Udario appdlatur II. s) Iko. – Om. PA>. f) UQL. – vel créaiurOJ add. Pab. – I'n> perfudent, pnfundcnt OF. a) >v/ jppropnentur. – Oni. omLccv, vel apyropnantur odd. a b. t) aliquam. – aliam B. w) Jür quo. – /ü. quo tentu I'h.

Scxuas Turou D. Touxajt T. I.

φ) inrenitur. – invnirctur ABCKI. /J invenitur « connexi. - invenitur ratio CMUtXiouii in dtrina Versait, unde {et inde cd. 4) Vater d bHiatpounni dtd connexiPab. pn» pouint, ponual IUDUpA. virtvt, - virtui excitae Ü, klrfei tuffident ictetc – I'ru cMUMdum, creandum ACDhFGi. – I'm tumifur. dicitur iceniΓ. m) quod. – quid codiez a cd. b; et iu «oq. «uuderetur. – Pro ói crearunt, in divini» et (u crt.Uuri» td. 4, cveahirit od. >. @a) diviuitatu. – deitati» cod*,» et <d. 4. fci) vMcntam quandam. violentiam quandam et Pab,

Virtus autem appropriatur Filio et Spiritui Sancto non secundum quod virtus dicitur ipsa potentia rei: sed secundum quod interdum virtus dicitur id quod a potentia rei procedit, prout dicimus aliquod virtuosum factum esse *virtutem* alicuius agentis.

Secundum rem quartam considerationem, prout consideratur Deus in habitudine ad suos effectus, sumitur illa appropriatio *ex quo, per quem*, et in *quo* *. Hacc enim praepositio *ex* importat quandoque quidem habitudinem ¶ causae materialis, quae locum non habet in divinis: aliquando vero habitudinem causae efficientis. Quae quidem competit Deo ratione suae potentiae activae: unde et n appropriatur Patri, sicut et potentia. – Hacc vero praepositio *per* designat quidem quandoque causam mediam; sicut dicimus quod faber operatur *per mar(ellum*. Et sic ly *per* quandoque non est appropriatum, sed proprium Filii, secundum illud Ioan, i *: *Omnia per ipsum Jacta sunt*; non quia Filius sit instrumentum, sed quia ipse ¶ est principium de principio. Quandoque vero designat habitudinem formae per quam agens operatur; sicut dicimus quod artifex operatur *per artem*. Unde, sicut sapientia cl ars uppropriantur Filio, ita et ly *per quem*. – Hacc vero praepositio *in* denotat proprie habitudinem continentis. Continet autem Deus rea dupliciter. Uno modo, secundum suas similitudines; prout scilicet res dicuntur esse in Deo, inquantum sunt in eius scientia. Et sic hoc quod dico *in ipso*, esset appropriandum « Filio. Alio vero modo continentur res a Deo, inquantum Deus sua bonitate eas consonat et gubernat, ad finem convenientem adducendo. Et sic ly *in quo* appropriatur Spiritui Sancto, sicut et bonitas.

Nec oportet quod habitudo causae finalis, quamvis sil prima causarum, approprietur Patri, qui est principium non de principio: quia Personae divinae, quarum Pater est principium, non procedunt ut ad finem, cum quaelibet illarum sit ultimus finis: sed naturali processione, quae magis ad rationem naturalis potentiae pertinere videtur.

Ad illud vero quod de aliis quaeritur ♦, dicendum quod ventas, cum M pertineat ad intellectum, ut supra * dictum est, appropriatur Filio: non tamen est proprium eius. Quia veritas, ut supra * dictum est. considerari “ potest prout est in intellectu, vel prout est m re. Sicut igitur intellectus et res essentialiter sumpta ** sunt essentialia et non personalia, ita et veritas. – Definitio autem Augustini inducta n. datur de veritate sccondum quod appropriatur Filio.

Liber autem *vitae* in recto quidem importat notitiam, sed in obliquo vitam: est enim, ut supra ♦ dictum est. notitia Dei de his qui habituri sunt vitam aeternam. Unde appropriatur Filio: licet vit.» approprietur Spiritui Sancto, inquantum importat quondam interiorem motum, et sic convenit cum proprio Spiritus Sancti, inquantum est Amor. – Esse autem scriptum ab alio, non est de ratione libri inquantum est liber”; sed mquantum est quoddam artificiatum. Unde non importat originem, neque est personale, sed appropriatum Personae (<.

Ipsum autem *Qui est* appropriatur ” personae Filii, non secundum propriam rationem, sed ratione adiuncti : inquantum scilicet in locutione Dei ad Moysen. praefigurabatur liberatio humani generis, quae facta est per Filium. Sed tamen, secundum quod ly *Qui* sumitur relative, posset referre interdum personam Filii: et sic sumeretur personaliter, ut puta si dicatur, *Filius est penitus Qui est*; sicut et *Deus penitus* personale est. Sed infinite sumptum est essenziale. – Et licet hoc pronomen w *iste*, grammatice loquendo, ad aliquam certam personam videatur pertinere; tamen quaelibet res demonstrabilis, grammatice loquendo, persona dici potest, licet secundum rei naturam non sit persona; dicimus enim *iste lapis*, et *iste asinus*. Unde et. grammatice loquendo, essentia divina, secundum quod significatur et supponitur per hoc nomen *Deus*, potest demonstrari hoc pronomine " *iste*; secundum illud Exod. xv*: · v^I /sic *Deus meus, et glorificabo cum*.

Tf} quandoque quidrm habitudinem. – quandoqur habitudinem uu, hahtudinrm quandoque cdd. j b, habitudinrm quondam p. 88) Cl. – On. codā'ct. – Patri ct ct om. cd. a. <»| /fw. – Om. coduc» et cd. a. curt appwprandum. – <urt appropnatum pjb. appropnandum B. bonitate. – voluntate B. w) veritor, cum. – cum ventas PHj >. t») Quia ... Cv^ilderari. – Quid moiderari A. Considerari cnim R<D. Considerari CEFpD; sw/rj om. G: appropnalur Hilo... dictum ct! oen. cd. i u) rea caicnliahrt sumpta. – cucutia F, scient-α cJ. a.

λλ. inducta. – introducta \CDEFG. P[6] qurudam. – Ora. «axhcei et cd. 4. r-'; inquantum of liber. – Om. oxHce* et cX 4. ζ; appropnatum Porttmar. – appropriatur Personae p, appropriatum personale cd b. o*) Qjtj est appropriatur. – nomen Qui est appropriatum p, ttomen Qui ett appropriatur cd. fr. referre interdum. – referri interdum ad PGai. – Pro st dicotur, si dicamus B. H dicans b> λ dicat P, om. GpF. p?) fene prtmnmen. – Om cnÆce» et oX a. *β) hac pn ni mine. – per hoc pronomen FG. hocpronomen cd. 4.– iste cwn. ALDEff. – In lutu cit. ct om. codicc*.

Commontarla Cardinalis Caietani

Tinus valde amplus est : comprehendit enim quæstione* de tot appropriais, quot arguendo tanguntur; quae omnia in Scriptura tradita contineri · videntur (i).

In corpore nihil addendum puto: quoniam distinctus, ordinatus, formatus, facilcque intelligibilis ex sc est. Unde lectione potius quam expositione eget.

(r) Editio » 514 iu proocfuitur. tn corpore ponti quinque conclusiones. Quarum prima est: Quadruplex ctHuidcrtjfo circa !nrm Uobis occurrit. Probatnr. Qnia cum intrllrctus nutter ex creaturis in ilei cognitionem manuducatur, oporfrt quod Deum comidrrvt recundum modum quem ex creaturi» ajsxmit. Sed in cwuidcratiouc nhculut creaturae, quatuor per ordinem nobis occurrunt: quia primo, red absolute α»η· sideratur, inquantum cit eus; iccundo, inquantum cit una; tertia, secundum quod inest ei virtus ad operandum; quarto, ircuudum habitudinem ad cantata, igitur. – Secundo enndusta: Secundum quod consideratur iS tu abiolut tecundum tuum rtte. sic ab lidario arter-

nitat appropriât»·· Patrt, specieî J-Vio, u<cs Spiritui Sancto. ~ Tertia cimclutt_v /nquantum cMilderalur ut tie Aufustmus Patri ap· frt.pm.it unitatem, Filin qualitatem, ct Spiritui Sarcto concordiam reu connexioneλ. – Quarta conrt*·m; Inquantum in Deo auj^cicut virtui cnnfderatut ad cantandum, tumitur tertia appropriatio, ucHicrt potentiae, sapientiac ct bonitatis. – Quinta canctuslor Prout Dem am· tldcratur in habitudine ad ruru effectus, sumitur illa .appropriaik*. ex quo per quem ct in quo. – I/arum Cūclutiemum probation·» dare patent in httrca, focUcsqut runt rt inteiiigibilrt: unde lrtPoueipotius quam expotitfane tgent.

QUAESTIO QUADRAGESIMA

DE PERSONIS IN COMPARATIONE AD RELATIONES SIVE PROPRIETATES

IN QUATUOR ARTICULOS DIVIS\

Deinde quaeritur de Personis in comparatione ad relationes sive proprietates *. Et quaeruntur ¶ quatuor.

- Primo: utrum relatio sit idem quod persona.
- Secundo: utrum relationes distinguant et constituent personas.

Tertio: utrum, abstractis per intellectum relationibus a personis, remaneant ’ hypostases distinctae.

Quarto: utrum relationes, secundum intellectum, praesupponant actus ’ personarum, vel c converso.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RELATIO SIT IDEM QUOD PERSONA

t .W «t, «tot. xīn, qv. u, ui. i; xxxnn. «t. *t*; Com^nd. Theol.. «p. iam.

¶ In primum sic proceditur. Videtur quod in divinis non sit idem relatio quod persona. Quaecumque enim sunt idem, multiplicato uno eorum. multiplicatur et aliud. Sed contingit in una persona esse plures proprietates quidem esse personas, non relationes, sicut in persona Patris est et communis spiratio: et iterum unam relationem in duabus personis esse , sicut communis spiratio est in Patre et Filio. Ergo relatio non est idem quod persona.

2. Praeterea, nihil est in scipso, secundum Philosophum, in IV *Physic.* * Sed relatio est in persona. Nec potest dici quod ratione identitatis: quia sic esset etiam in essentia. Ergo relatio sive proprietas et persona non sunt idem in divinis.

3. Praeterea, quaecumque sunt idem, ita se habent, quod quidquid praedicatur de uno. praedicatur et de alio ꝑ. Non autem quidquid praedicatur de persona, praedicatur de proprietate. Dicimus enim quod *Pater general*, sed non dicimus quod *paternitas sit generans*. Ergo proprietas non est idem quod persona in divinis.

Sed contra, in divinis non differt *. *quod est* ¶ *4ilō est*. ut habetur a Boetio in libro *de Hcbd*.* Sed Pater paternitate est Pater. Ergo Pater idem est quod paternitas. Et eadem ratione aliae proprietates idem sunt cum personis.

Respondeo dicendum quod circa hoc aliqui diversimode opinati sunt. Quidam enim dixerunt proprietates neque 4 *esse personas*, neque *in personis*. Qui fuerunt moti ex modo significandi relationum, quae quidem non significant ut *in aliquo*, sed magis ut *ad aliquid*. Unde dixerunt relationes esse* assistentes, sicut supra * expositum est. – Sed quia . relatio, secundum quod esi

¶ quaedam res in divinis, est ipsa essentia*; essentia autem idem est quod persona, ut ex dictis* patet; oportet quoj * relatio sit idem quod persona.

¶ Illnc igitur identitatem alii considerantes, dicuntur proprietates quidem esse personas, non *paternitas in personis*: quia non ponebant proprietates in divinis nisi secundum modum loquendi, ut supra* dictum est. – Nccesse est autem ponere proprietates in divinis, ut supra ostendimus*. Quae quidem significantur in abstracto, ut quaedam formae personarum. Unde, cum de ratione formae sit. quod sit in eo cuius est forma, oportet dicere proprietates «je *in personis*, et eas tamen *esse personas*; sicut essentiam *esse in Deo* dicimus. quae lumen est Deus.

Ad primum ergo dicendum quod persona et proprietas sunt idem re, differunt tamen secundum rationem. Unde non oportet quod, multiplicato uno, multiplicetur reliquum. – Considerandum tamen est quod, propter divinam simplicitatem, consideratur duplex realis identitas in divinis eorum ¶ quae dillcrunt m rebus creatis. Quia enim divina simplicitas excludit compositionem formae et materiae. sequitur quod m divinis idem est abstractum et concretum, ut *deitas* et *Deus*. Quia vero divina simplicitas excludit compositionem subiecti et accidentis, sequitur quod quidquid attribuitur Deu, est eius essentia: et propter hoc *sapientia* et *virtus* idem sunt in Deo, quia ambo sunt in divina essentia. Et secundum hanc duplicem rationem identitatis, proprietas in divinis est idem cum persona. Nam proprietates personales sunt idem cum personis, ea ratione qua abstractum est idem cum concreto. Sunt enim ipsae f personae subsistentes; ut paternitas est ipse Pater,

«) quaeruntur. – circa hoc quaeruntur ¶ *quod*. – fum codkes.
γ) remaneant. – removeantur G. – distinctae om.cpdlec. et cd. a. aciut. – actum codke*.
i) cur. – Om. ADDFu; et itenn ... tfirjtro om. CEO.
o et de alio. – de alio ACDEGab, et de altero IL
r.) differt. – differunt i*.
.) neque. – non ABCDE.
o au. – Om. CEFG.

w) Sed tk>.t etc. – G lqcd: Sed quia enuntia et rri.ino non dfferuat in divitat (<un. at tyta cwntia... yroyrutatei in dirtnit) niti iccnndum ... in divinit; Jonde onboncm rc>unul, aunlia 4Mf«M idem eu.
λ. cuadU. – donna (oea. F) tuentia. ut tuyra cayoutnm cit λb CDEF: tuentia. ut tuyca habitum cit cJ. a; U. rxu. ».
quod. – quod tunc PιXΜλ1».
*1 cor-NW. – tcilicet fcyrcetu torum F.
ç. ifuc, – Om. lty.IL

ct filiatio Filius, et processio Spiritus Sanctus. Proprietates autem non personales sunt idem cum personis secundum aliam rationem identitatis, quae omne illud * quod attribuitur Deo, est eius essentia. Sic igitur communis spiratio est idem cum persona Patris et cum perspira Filii, non quod sit una persona per se subsistens: sed, sicut una essentia est in duabus personis, ita et una proprietates, ut supra * dictum est.

An secundum dicendum quod proprietates dicuntur esse in essentia, per modum identitatis tantum. In personis autem dicuntur esse per mo-

dum identitatis n, non quidem secundum rem tantum, sed quantum ad modum significandi, sicut forma in supposito. Et ideo proprietates determinant et distinguunt personas, non autem essentiam.

Ah ruiTii m dicendum quod participia cl verba notionalia significant actus nationales. Actus autem suppositorum sunt. Proprietates autem non significantur ' ut supposita, sed ut formae suppositorum. Et ideo modus significandi repugnat, ut participia et verba notionalia de proprietatibus praedicentur * '.

o) umne illud. – Ulud P.

r) tantum — tdmitalb. – Omittant FG; este p«*»l ldratlta.· p«mil cX a. — Sraam 101» et tantum am. AUCDFfj , tantum om. G.

o lifiHtfcjntHr. – tipn^canf PDaS.

lj) prae.liceatur. – non praedicentur CDEFGHl.

Commentaria Cardinalis Caietanni

• CT. «ara. m. * C/I. M®. l».

III. clunis est. – In corpore tria facit primo, tractat opinionem Porretani; secundo. Praeposirisi -; tertio, respondet quaesito ♦.

Antequam ultra procedatur, adverte quod quatuor modis possunt variari opiniones in proposito: primo, tenendo proprietates neque esse personas, neque in pertona; secundo, esse peranno», sed non in personis; lenio, c contra, esse in personis, sed non c»»c personus; quarto, esse persona» ct in personi». Non potest enim quintus modus imaginari. Et significant diversas habitudine* ly ftse cl ly in; nam ly esse identitatem, ly vero in formalem denominationem significant.

Unde omnes hi modi, excepto tertio, sortiti sunt opinantes, ut in articulo patet. Primum enim, scilicet proprietate.i neque rwr personas neque in personis, Porretani ea ratione dicebant, quia relationes ut sssifxcntcs considerabant in ordine od aliud. – Sed hoc in littera reprehenditur, ratione pluries dicte; quia scilicet relatio est Jidcni quod euentia diviun.

• An r.

II. Circa hanc partem dubium occurrit: quia male adduci videtur opinio Porretani. Quoniam, ut in quaestione praecedente * allegatum est. ponebat ipse relationem esse personam, personum autem non esse ««entiom: male ergo hic sibi attribuitur relationem non case personam.

Ad hoc breviter dicitur, quod in hoc loco supponit Auctor personam idntificari essentiae: quod non supposuit, sed quaerebat, in i articulo quaestionis praecedentis. Et propterea hic et ibi verum recitavit. Nam. loquendo de persone divina, non curando utrum sit eadem csscnrinc, dicebat Porretani)» ipsum relationem ««istentem esse personam. Supposito autem quod peraona six idem quod cs-aaniia, sequebatur cx Porratana quod relatio non est persona. quia relatio aimdt. ct non identificatur Clientine. Sic autem patet in hoc articulo termonem haberi de persona: quare nullus error c»t.

• O. »«»· <.

• Art. a-

111. Quoad secundum -, Praepositivus dicebat proprietates esse personas, et non in personis, ea ratione qua in qu. xxxii - negavit notiones, exponendo semper abstractum pro concreto. – Unde et in littera reprehenditur; quia necesse est ponere proprietates in abstracto ut formalin principia personarum, ut ibidem probatum fuit.

IV. Quoad tertium *, conclusio respomiva amplectitur quantum modum. Er est: Proprietates sunt personae, ct in personis. – Et manifestatur dupliciter. Primo, ratione, rie. De ratione formae est esse in eo cuius est forma: ergo proprietatem oportet esse in persona. Et probatur «- quela: quia est forma personae. – Secundo, quoad utramque partem simul, cx simili: Deitas est in Deo, et est Deus;

V. Adverte hic quod proprietate* esse in personi», potuit intelligi et transitive, ct intransitive. Et si quidem intran-silire imclligatur, redit opinio Praepositivi: quoniam nihU aliud significatur niri proprietates esse pertonas. – Si autem transitive, dupliciter intelligi potest. Primo, ut ly in denotet transitionem secundum rem: et sic est falsum. Alio modo, ut denotet transitionem «ccundum rationem, non qualem-cumquc. sed vetui formae in supposito: et ric sumitur in proposito.

\ I. Est nutem ratio necessitatis ad utramque affirmatiuncin. scilicet esse personam ct in persona ", quia, si soU ' o. tva"- idcotitas poneretur, cum proprietas sit etiam eadem essentiae, non pluribus modis esset proprietas in persona quam in essentia. Et sic idem esset iudtdum de hac. paternitas est in Patre, ct paternitas est in essentia: cum tamen ista sit identica tantum, prinui autem sit identica ct formalis. – Et scito quod fundamentum identitatis est indistinctio realis: fundamentum autem denominationis formalis exigit aliquid secundum rationem, scilicet distinctionem inter quod ct qua.

VII. Et cx his facile respondere potes ad argumenta Gregorii de Arimino, m xxvi et xxvn distinctione Primi -, t^A*. **^ negantis dari proprietates in personis. Omnia enim solvuntur. advertendo quod non denotatur transitio formalis nisi secundum rationem.

Unde et ratio facta in littera cx hoc eodem fundamento tenet: scilicet quod. sicut Je ratione formae inhaerenti» secundum rem supposito, est quod realiter iniit illi; ita de ratione formae seu principii formalis in cognoscendo, est quod secundum rationem insit. Ita quod sola distinctio importata per ly inest, est secundum rationem: coniunctio enim proprietatis in supposito est secundum rem, ricut lormac in supposito.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PERSONAE DISTINGUANTUR PER RELATIONES

I *Sent.*, dirt. xvn, qu. n. ert. i; IV *Cout. Gent.*, cap. xirr; *lie /Yt.*, qu. via, art. S| qu. »l» art. 4. ad »\$.
Quodl. IV. qu. r*, Mît. 2.

secundum sic proceditur. Videtur quod non distinguantur per relationes. Simplicia enim scipsis distinguuntur. Sed personae divinae sunt maxime simplices. Ergo distinguuntur scipsis. et non relationibus.

2. Praeterea, nulla forma distinguitur nisi secundum suum genus: non enim album u nigro distinguitur nisi secundum qualitatem. Sed hypostasis significat individuum in genere substantiae. Non ergo relationibus hypostases distingui possint.

3. Praeterea, absolutum est prius quam relativum. Sed prima distinctio est distinctio divinarum personarum. Ergo divinae personae non distinguuntur relationibus.

4. Praeterea, id quod praesupponit distinctionem. non potest esse primum distinctionis principium. Sed relatio praesupponit distinctionem, cum in eius definitione ponatur: esse enim relativi est aliud se habere *. Ergo primum principium distinctivum in divinis non potest esse relatio.

Sed contra est quod Boetius dicit, in libro *de Trin.* *, quod sola relatio multiplicat Trinitatem divinarum Personarum.

Respondeo dicendum quod in quibuscumque pluribus invenitur aliquid commune, oportet quae-rere aliquid distinctivum. Unde, cum tres personae conveniant secundum essentiae unitatem, necesse est quaerere aliquid quo distinguantur, ad hoc quod plures sint, Inveniuntur autem in divinis personis duo secundum quae differant: scilicet origo, et relatio. Quae quidem quamvis re non differant, differunt tamen secundum modum significandi: nam origo significatur per modum actus, ut *generatio*; relatio vero per modum formae, ut *paternitas*.

Quidam igitur, attendentes quod relatio consequitur actum, dixerunt quod hypostases in divinis distinguuntur per originem; ut dicamus quod Pater distinguitur a Filio, inquantum ille generat, et hic est genitus. Relationes autem sive proprietates manifestant consequenter hypostasum sive personarum distinctiones: sicut et in creaturis proprietates manifestant distinctiones individuorum, quae fiunt per materialia principia.

Sed hoc non potest stare, propter duo. Primo quidem, quia ad hoc quod aliqua duo distincta intelligantur, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid intrinsecum utrique; sicut in rebus creatis vel per materiam, vel per formam. Origo autem alicuius rei non significatur ut aliquid intrinsecum, sed ut via quaedam a re vel ad rem: sicut generatio significatur ut via quaedam ad rem genitam, et ut progrediens a generante. Unde non potest esse quod res genita et generans distinguantur sola generatione: sed oportet intelligere tam in generante quam in genito causis quibus ab invicem distinguuntur. In persona autem divina non est aliud intelligere nisi essentiam et relationem sive proprietatem. Unde, cum in essentia conveniant, relinquitur quod per relationes personae ab invicem distinguantur, – Secundo, quia distinctio in divinis personis non est sic intelligenda. quasi aliquid commune dividatur, quia essentia communis remanet indivisa: sed oportet quod ipsa distinguentia constituent res distinctas. Sic autem relationes vel proprietates distinguunt vel constituunt hypostases vel personas, inquantum sunt ipsae personae subsistentes, sicut paternitas est Pater, et filiatio est Filius, eo quod in divinis non differt abstractum et concretum. Sed contra rationem originis est. quod constituat hypostasim vel personam. Quia origo active significata. significatur ut progrediens a persona subsistente: unde praesupponit causam. Origo autem passive significata, ut *nativitas*, significatur ut via ad personam subsistentem; et nondum ut eam constituens.

Unde melius dicitur quod personae seu hypostases distinguantur relationibus, quam per originem. Licet enim distinguantur utroque modo, tamen prius et principalius per relationes, secundum modum intelligendi. – Unde hoc nomen *Jobiter* non solum significat proprietatem, sed etiam hypostasim: sed hoc nomen *Genitor*, vel *Generans*. significat tantum proprietatem. Quia hoc nomen *Pater* significat relationem, quae est distinctiva et constitutiva hypostasis: hoc autem nomen *Generans*, vel *Genitus*, significat originem, quae non est distinctiva et constitutiva hypostasis.

Ad primum ergo dicendum quod personae sunt

a) personae ... relationes. – sonas non distnguunt relationes ed. a; pro per relationes. relationit-us AG, relationes pGD.
?) divinae. – Om. Ph.
T) distinguitur. – distinguit CDLEGP A et CI .l.
rrlativum. – relatum ACDEFG, refm ed. a. ergo prior distinctio absoluta uam relativa addic B.
«) principium. – Om. ACDEEGa.
Ç) eurrfrir uuttatrm. – este unitatis Gpl.' et rd. a.
rj) distinguuntur. – iron distinguuntur P.
o) hypostatom tire personarum distinctctones. – hypostasim sire

personarum distinctionem ed. a; distinctibus ente typutasum poevnt CODICI.
i) duo. – Om. ACDEpB.
a) distinguant tel constituunt. – distinguunt et conituunt D,am-ttiuuut vel distinguunt caai.
λ) differt. – differunt PA
P) progrediens. – ria progrediens Ik
») dicitur. – fit dicere ACDE, est plk
ξ. modo. – Om. ACDEGPb et ed. a. – Pro prius, pnww codices et ab.

ipsae relationes subsistentes. Unde non repugnat simplicitati divinarum personarum, quod relationibus distinguantur.

Ad secundum dicendum quod personae divinae non distinguuntur in esse in quo subsistunt, neque in aliquo absoluto: sed solum secundum id quod *ad aliquid* dicuntur. Unde ad earum distinctionem sufficit relatio.

Ad tertium dicendum quod quanto distinctio prior est, tanto propinquior est unitati. Et ideo

debet esse minima. Et ideo distinctio personarum non debet esse nisi per id quod minimum distinguit, scilicet per relationem.

Atque quod dicendum quod relatio praesupponit distinctionem suppositorum, quando est accidens: sed si relatio sit subsistens, non praesupponit, sed secum fert distinctionem. Cum enim dicitur quod relativi esse est ad aliud se habere, per ly *aliud* intelligitur correlativum, quod non est prius, sed simul natura.

o) In tu<-.. nrqur. - Omittutft codices. - in ente ali^uu omittunt ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caletani

x titulo quaeritur non de quocumque, sed Jc *primo* distinctive: an scilicet relationes distinguant primo personas. In corpore quatuor facit: primo, praemittit quaedam necessaria; Ucundo, refert quondam opinionem -: tertio, improbat eam -: ct quarto, respondet quaedto -..

II. Quoad *primum*, tria praemittit, scilicet: *necessitatem quaesiti*, quid sunt ibi plura communicantia in uno. - Et *limites quaestionis*: quia non est vagandum In quaerendo distinctive, sed standum infra haec duo, scilicet relationem ct originem, quia secundum hacc dun personae differunt. - Et *differentiam* inter hacc duo atque *convenientiam*: quoniam sunt una res, ct differunt in modo significandi; nam relatio significatur per modum formae, origo vero per modum netu».

III. Circa limites quaesiti, adverte primo quod Scotus, in xxvi distinctione Primi nisi timeret Ecclesiae contradicere, ostendit se velle libenter tenere quod in persona divina, praeter essentiam communem tribus. ct relationem ac originem cuique personae proprium, sit quaedam entitas absoluta incommunicabilis, quae est constitutiva divinae personae. Inchoatquc positionem hanc a dicto quodam Bonaventurae, in xxv distinctione Primi. - I undatque se super auctoritate Scripturae. *Proverb*, xxx -: *Quod nomen eius, ct quod nomen Filii eius, si nosti?* arguens sic. Quaestio quaerit dubium, ct supponit aliquid certum: ista supponit *Filii* nomen, ct quaerit nomen proprium eius; ergo *filialio* non est eius nomen proprium ct constitutivum. - Allert quoque multus rationes et auctoritates: quibus, quia ipsemet respondet, dimissis, praedicta duo declaranda sunt.

IV. S. Bonaventura in primi* non est talis opinionis, quod personae divinae sint absolutae: ut expresse patet in xxvi distinctione Primi sui -, ubi ponit proprietates ut origines distinguere personas, ita quod, cis abstractis, non remanent hypostases. Ponitquc omnes proprietate* esse relationes seu origines, excepta inna.xcibilitatc, quae est negativa.

Illa vero verba quae Scotus adducit, sunt quidem Bonaventurae, sed ad aliud propositum. Ipse enim in xxv distinctione Primi, an. i *, quaerens de significatione huius nominis *persona*, tenet quod persona, dc generali et primo significato, imponat substantiam: dc speciali vero ct ultimo significato, imponat relationem, quia in divinis proprietas personalis est relatio. Et arguit contra se: quia dici secundum substantiam ct secundum relationem, distinguuntur in divinis cx opposito; ergo non potest persona *imul dici secundum substantiam cx generali ct primo, ct secundum relationem cx speciali ct ultimo. Et respondet quod dici secundum substantiam invenitur dupliciter: primo, secundum substantialem essentiam; secundo, secundum hypostasim. Et quod dici secundum substantiam primo modo, distinguitur contra dici secundum relationem: non autem secundo modo, quia substantia, idest hypostasis, ad divina contrahitur per relationem.

Ex hoc autem dicto liquet etiam caecis quod non ponitur a Bonaventura duplex res absoluta, altera essentialis ct altera hypostatica, ut Scotus fingere vellet: sed habetur tantum quod substantia dupliciter sumitur, ct pro essentia,

cl pro hypostasi (quod etiam habetur V *Metaphys.* ->; et Mâç « *tjj quod substantia secundo modo, idest hypostasis, dicitur >\$. formalitcr dc persona divina; ct quod simul ct semel persona divina c*t hypostasis, ct tamen relatio, etc. Hacc enim omnia communia sunt omnibus theologis. - Valde autem mirum est hoc imponi Bonaventurae, cum in calce illius articuli - expresse dicat quod persona Patris non potest abstrahi a paternitate, salva sua personalitate. Quid darius? etc.

V. Ad id vero Salomonis -, quod Scotus tanti facit, facillime respondetur quod est aequivocatio dc nomine Filii Dei. Dupliciter enim potest nominari, sicut ct condpi: uno modo, secundum suum, ut itu dicam, *quod quid est*; alio modo, secundum conceptus et nomina cx creaturis abstractilibiliu. El primo quidem modo, nullum nomen, non solum l ilii, sed ncc Dei habemus: scriptum cit enim, *Isa*. i. iu -, * Vm. 1 *generationem eius quis enarrabit?* El sic *Filius* est nmcn proprium secundae Personae divinae, inter nomina ponentia nobis cognitionem *quia est*. Et cum hoc, nomen proprium pertinens ad cognitionem *quid est*, est ineffabile. Sicut etiam *Deus* est nomen proprium ipsius Dei: ct tamen nomen significans *quid est Deus*, inclfabile csL

VI. Circa eosdem limites quaesiti ♦, advene secundo, quod *relationis* nomine Auctor intelligit ipsam relationem indistincte; idest non curando ipsam distinguere in scipsam ut habet actum relationis, ct in seipsam ut habet actum proprietatis. Et propterea pluries in hac littera simul dicit *proprietaem vel relationem*. Dico autem hoc, quoniam, ut inferius * patebit, in persona divina est una res respective, significata ut origo, ct ut relatio inquantum relatio, ct ut proprietas individual!* seu personalis. Littera tamen ultimos modos sub uno hic comprehendit, triplici, ut rcor, ratione. Primo, quia non habemus nomina primarum intentionum pertinentia nd proprietates, nisi *relationis* vel *originis*, ut patet discurrendo. Secundo, quia alterum membrum, scilicet relatio, salva sua ratione, poterat subdistingui, ut dc facto subdistinctum est in littera quarti articuli huius quaestionis. Tertio quia, cum personalitas secundum veritatem «it relatio, pcrSONamquc reponat in genere *ad aliquid* (generis nomine large accepto), consequens est ut relationi daretur hic netus.

VII. Circa differentiam assignatam inter relationem et originem*, dubium occurrit: quoniam falsum videtur quod * G. sieu a. differant in modo significandi. Ambae enim significantur ct in abstracto ct in concreto, ct udiective ct substantive, ct ceteris modis significandi: ergo in hoc non differunt.

Ext ct aliud maius dubium circa subiunctam differentiam. scilicet quod relatio significatur per modum formae, origo vero per modum actus. Aut enim per *significari per modum formae* intendit significari per modum *principii formalis in denominando*, idest ut quo aliquid est tale: ct sic differentia nulla est: quoniam, sicut paternitas est qua aliquis est ct dicitur pater, ita generatio est qua aliquis est ct dicitur generans. - Aut intendit significari *ut rem inhaerentem*. El sic falsum est quod relatio significetur per modum formae; quoniam, ut ipsemet s. Thomas in Qq. *de Potentia*, qu. viii, art. 3, docuit, relatio, licet insit. non tamen significatur ut inhaerens. Imo differentia nulla esset:

iorum
II dIS-

iponit
dens :
t, sed
quod
aliud
, sed

quoniam, ut ibidem dicitur, eadem cat de actione et relatione, quoad hoc, ratio.

VIII. Ad luce simul dicitur, quod non cat hie sertno dc modis significandi grammatice , seu cx parte nomini* significantis; sed potius *metaphysice*, seu cx parte rei significantae, plures unius rei rationes appellando plure» illius modos. Itaque intentio litterae est quod illa una res alio modo, idest *alia r.itione t* significatur nomine *originis* ct nomine *relationis*; sive in abstracto, sive in concreto, sive quovis alio modo grammaticali.

Et cx hoc consequenter respondetur ad secundam ambiguitatem, quod, quia forma est quae dat esse rei formalitr, significari per modum formae est, in proposito, significari *per modum dantis esse formalitr*. Et quoniam hoc contingit dupliciter, scilicet cx parte nominis, et cx parte rationis significatae ; ct iam dictum est quod hic non est sermo *dc* modo significandi cx parte nominis : ideo conceditur secundum membrum. – Et ad obicctionem m oppositum dicitur, ut iam ‘ tactum est, quod aliud est loqui *dc relatione ut relatio* ; ct aliud est loqui *de reali relatione simpliciter*. Relatio enim ut relatio, non est aliquid inhaerens : de ratione tamen relationis reali» est ut insit. Itaque inter rcaleni actionem ct rcalcm relationem hoc interest. quod «ctio, tam ut actio quam ut rcalis actio, habet rationem egredientis. quamvis forte insit. Relatio autem rcalii», etsi, ut relatio, non habeat rationem ni»i assistenti*; Umen, ut relatio reali*, habet rationem assistentis ct inhaerenti*; et pmptorcu, ex parte rationis significatae, significatur per modum formae. Et in hoc differt ab origine: et hocc csl ratio quare inferius - relationi attribuitur distinguere ne constituere personum, et non origini, ut plenius putebit in quarto articulo *.

IX. Quoad *secundum* -, recitatur opinio quam sequitur Bonaventure -, tria dicens. Primo, quod relatio non distinguit hypostases, quia consequitur netum. Secundo, quod origo distinguit, eadem ratione: quia scilicet est prior relatione. Tercio, quod relationes manificant distinctionem ; sicut in creaturis proprietates individuals.

X. Quoad *tertium* *, duae rationes contra praefatam opinionem adducuntur. Prima car. Distincti»um oportet c**c intrinsecum ct proprium: ergo nec origo nec essentia distinguit: ergo relatio. – Antecedens probatur in creaturis, in quibus distinctio aut est per materiam aut per formam. – Prima vero consequentia, quoad primam partem, probatur. quia origo, ut sic, habet rationem viae a re vel ad rem, et sic non est intrinseca. Quoad secundam vero: quia essentia est communi», et sic non est propria.-Secundavero consequens probatur per locum *a divisione*: quoniam m persona, praeter essentiam ct originem. *ola relatio restat.

Secunda autem ratio est. Distinctivum personale in divini* csl constitutivum personae : sed origini repugnat ease constitutivum personae, non autem relationi : ergo non origo, sed relatio distinguit. – Antecedens declaratur innuendo duplicem modum distinguendi; scilicet constituendo distinctum, vel distinguendo tantum, iuxta duplicem modum sc habendi ad distinctum. Contingit enim rem prae-existentm distinguere, ut putet in divisione aquae ct tunc sola distinctione opus est. Contingit etiam rem non prae-existentm distinguere : ct tunc constitutione ct distinctione simul opus est Essentia igitur divina, quamvis praeexistere intclligatur relationibus distincti» is, non tamen partitur *cu diitinguitur per relationes. quoniam *cmpcr indivisa restat. Et propterca distinctiva oportet ct distinguera ct constituere personas, utpote non praeexistente*. ut m antecedente assumptum est. – Minor autem, quoad primam partem, pfobutur. quia origo, active, pmesupponit personam; passive autem, est via in cam. Quoad secundum autem: quiu relationes sunt ipsae personae subsistentes» eo quod non differunt ibi abstractum et concretum.

XL Circu hanc rationem, dubium est dc hac ultima probatione, quoad duo. Primo, quid sibi velint illa verba *relationes constituunt personas inquantum sunt ipsae personae*. Secundo, quum vim habeant, cum illa adiuncto propositione : *abstractum ct concretum ibi non differunt*. – Est autem ratio dubitandi. quoniam, ii c»C verum, omni ei

quod c<l ipsa persons, convenit constituere personam, ut patet c* illatione reduplicative ‘ ct tie nrigo, inquantum c*t ipsa persona, constituit eam; ct similiter edentia, ttc. – Nihil etiam videtur dictu quod *hoc constituit illud inquantum est ipsum*, nisi quod idem constituat se: quod non est nd propositum. – Extra propositum quoque stibhincu videntur verba illa dc abstracto ct concreto. – Dc efficacia autem nulla apparentia est, dato quod tint vera: quoniam ct case perannas, et abstractum rum dirferre a concreto, vcrificatur de originibus.

XII. Ad haec dicitur, quod per *esse personas* non Intclligit Auctor tantummodo identitatem; \cd identitatem *cx ratione ipsius proprietatis seu relationis*. In hoc enim, ut supra dictum est -, differt ab origine, quod ipsa ex aua ro- - su», nn. tionc incut: loco cuius in divinis est idem illi cuiui est. Origo mitem, secundum propriam rationem, non incili ct consequenter non identificatur ei cui attribuitur. – Ly nutem *inquantum* non tenetur reduplicative, wd *ipccificative*. Determinat enim conditionem secundum quam convenit relationi constituere, et non origini; sicut cum dicitur, *homo est crispus inquantum capillatus*. Convenit enim relationi secundum quod c*tc aliquod lignificent in divini persone, constituere ipwrn. Et quin non constituit ipsam ut pira, nec distinguit ut advcntitium ; ideo dixit quod constituit ipiam *inquantum est ipsa*. Itaque sensu* est quod, quii relatio est. ex propria ratione, non pan, nec adveniens aliquid. *cd ip*a penone. ideo cl constituit et distinguit; wb-intdllgcndo temper sermonem de propriis personarum.-Et ad nramfeUandum quod relatio ait ipra persona, et non p>ir* vel aliquid *. adductum est quod ibi abstractum est idem quod concretum: boc enim non est serum m hi* quae ic habent ut totum et pars. - l’ride patet responsio ad obiecta omnia, lath* enim sententia occasio fuit obicctionum.

Haec autem mtelligcs de hi*, inquantum huic rationi deveniunt. Sed quomodo absolute vera sit, apud Auctorem, haec propositio, *relatio constituti inquantum est persona tp:i*, in articulo sequenti ‘ dicitur.

XIII. Circa dicta in his rationibus adverte Juo. Primum est in prima ratione, quod omnis distinctio oportet quod sit per aliquod intrinsecum, formam scilicet vel materium. Hoc enim oportet h.ibcre pro fundamento in materia de principio individuationi*, ut nnn pnnatur quantitas intrinsecum distinctivum Socrati* d Platone – Secundum est in secunda ratione, quod distinguere etiam personam contingit constituendo ct nnn constituendo. Et hoc oportet habere prae oculis in quaestione dc distinctione Filii a Spiritu Sancto; ut in qu. xixvt - diffuse diximus.

XIV. Quoad *quantum* -. conclusio responsive est: lly-pnvntasci. divinae melius dicitur quod distinguantur relationibus, quam per originem. – Et quoniam *melius* supponit utrumque bonum, declarando conclusionem. primo dicit quod utrumque c«t verum. – Secundo, quod hoc c*t melius, quia, secundum modum intclligcndi. prius ct principalius distinguuntur per relationes. – Et demunt deducit corollarium. coruistons in dirfrcntin inter Patris et Genitoris nomen : quia Pater est non solum proprietatis, sed personae nomen, Genitor autem proprietatis tantum. Et patet sequela: quia relatio constituit, ungo autem non.

Ad fundamentum autem alterius opinionis *. sdKcct, *origo est prior relatione, utpote consequente ipsam*, respondetur in quarto articulo, ubi distinguitur relatio.

XV. hi responsione td primum, adverte quod dc personis divinis possumus loqui dupliciter. Scilicet *secundum se*: et *ic verum c»t quod distinguuntur seipris; ut Praepositivo* ct Gregorius de Arimino - tenent. Et hoc express *»n. lini. »[»]. -c- -c- concedit s.Thoma* in l *Sent.*, di»t. xxyi, qu. n. art. i, ad 5.- Si nutem considerentur *ut notae H significatae nobis*, sic. cum non distinguantur a relationibus niti in modo significandi. constituuntur at dittinguuntur relationibus; sicut Deu* constituitur ct distinguitur *deitate* a reliquis.

XVL In responsione ad tertium, adverte quod distinctio relativa ponitur prima inter durinctioncv rcalca. Tum quia, secundum veritatem» ipsa snla est simpliciter ct omnino necessaria reliquas enim non implicat contradictionem non

^[1] ‘ ct iurib. IV, cap. n«t, n- S-

^[2] per enim utera arti- •trahi • be. c»i. te.

^[3] acil, • Cf. para m. Filii

^[4] uno alio stru- ium

^[5] iu -, • Ven. «. rnen

^[6] Otia ium iam rien

^[7] Jo , • Ci. Aura. «- icm

^[8] urn urn licit im,

^[9] iva, • Ci. tram, vin: irt,4,Coanrti. ut n«un. »m, *».

^[10] nos me. urn

^[11] ut aci- de nc- cm

^[12] J8C“ da-

^[13] , ct tod tur VC,

^[14] , cn- ee,

^[15]
^[16]
^[17]
^[18]
^[19]
^[20]
^[21]
^[22]
^[23]
^[24]
^[25]
^[26]
^[27]
^[28]
^[29]
^[30]
^[31]
^[32]
^[33]
^[34]
^[35]
^[36]
^[37]
^[38]
^[39]
^[40]
^[41]
^[42]
^[43]
^[44]
^[45]
^[46]
^[47]
^[48]
^[49]
^[50]
^[51]
^[52]
^[53]
^[54]
^[55]
^[56]
^[57]
^[58]
^[59]
^[60]
^[61]
^[62]
^[63]
^[64]
^[65]
^[66]
^[67]
^[68]
^[69]
^[70]
^[71]
^[72]
^[73]
^[74]
^[75]
^[76]
^[77]
^[78]

ewe, quoniam extra Deum wnt. - Tum quia nihil imperfectioni* ponit nut praewpponit: ct propterea ordine perfectioni* cil prima. Et hoc intclligc ordinando distinctiones in ordine entium simpliciter: secun enim esset in ordine distinctionum ut sic. ut in *ffatpracdicamenlis*’ diffuse diximus.

XVII. In responsione ad quartum, habe· tria. Primo, quod relatio «ubsUtens facit distinctionem suppositalcu:

ct dc hoc inferius ♦ erit «enno. - Secundo, quod ly *aliud* *λη.< positum in definitione *ad aliquid* seu relativi, stat pro corrclntho. Et cx hoc habes quam conformiter dixerimus in qu. xni · de termino relativi. - Tertio, quod ly *aliud* non praesupponitur α relativo, »cd est simul cum eo. Et hinc habe* quam bene quoquo dictum sit * quod unum relati* vum definit reliquum , non ut prius, sed ut simul nature ct intellectus.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM, ABSTRACTIS PER INTELLECTUM RELATIONIBUS A PERSONIS. ADHUC REMANEANT HYPOSTASES

I d it. em., «p. i. art. s; *Dc Drt.*, qu., »m, irt. 4; *CompenJ.* 7levl.t cap. tal.

W fe?0 tertium sic procediti R. Videtur quod, abstractis per intellectum proprietatibus seu relationibus a personis, adhuc remaneant hypostases. Id enim ad quod aliquid sc habet ex additione, potest intclligi remoto eo quod sibi additur: sicut *homo* sc habet ad *animal* ex additione, et potest intclligi *animal* remoto *rationali*. Sed persona se habet ex additione ad hypostasitn: est enim persona *hypostasis* *proprietate distincta ad dignitatem pertinente* *. Ergo, remota proprietate personali a persana, intelligitur hypostasis.

2. Praeterea, Pater non ab eodem habet quod sit Pater, et quod sit *aliquis*. Cum enim paternitate sit Pater, si paternitate esset aliquis, sequeretur quod Filius in quo non est paternitas, non esset aliquis. Remota ergo per intellectum paternitate a Patre, adhuc remanet quod sit aliquis; quod est esse hypostasim A Ergo, remota proprietate a persona, remanet hypostasis.

3, Praeterea, Augustinus dicit, V *de Trin.* *: *Non hoc est dicere ingenitum, quod est dicere Patrem: quia etsi 7 Filium non genuisset, nihil prohiberet eum dicere ingenitum.* Sed si Filium non genuisset, non inessct ei paternitas. Ergo, remota paternitate, adhuc remanet hypostasis Patris ut ingenita.

Sed contra est quod Hilarius dicit, IV *de Trin.* *Nihil habet Filius nisi natum.* Nativitate autem est Filius. Ergo, remota filiatione, non remanet hypostasis Filii. Et eadem ratio est dc aliis personis.

Respondeo dicendum quod duplex iit abstractio per intellectum. Una quidem, secundum quod universale abstrahitur a particulari, ut *animal* ab *homine*. Aha vero, secundum quod forma abstrahitur a materia; sicut forma circuli abstrahitur per intellectum ab omni materia sensibili. Inter has autem abstractions haec est differentia, quod in abstractione quae lit secundum universale cl particulare, non remanet id a quo fit obstructio: remota enim ab homine differentia rationali, non remanet in intellectu *homo*, sed solum *animal*. In abstractione vero quae attenditur secundum formam et materium ·, utrumque manet in intel-

lectu: abstrahendo enim formam circuli ab acre, remanet seorsum in intellectu nostro et intellectus circuli et intellectus aeris.

Quamvis autem in divinis non sil universale neque particulare, nec forma et materia, secundum rem: tamen, secundum modum significandi, invenitur aliqua similitudo horum in divinis; secundum quem modum Damascenus dicit * quod *commune est substantia, particulare pero hypostasis*. Si igitur loquamur de abstractione quae fit .secundum universale et particulare, remotis proprietatibus. remanet in intellectu essentia communis. non autem hypostasis Patris, quae est quasi particulare. Si vero loquamur secundum modum abstractionis formae a materia, remotis proprietatibus non personalibus, remanet intellectus hypoMasum ct personarum: sicut, remoto per intellectum a Patre quod sit ingenitus vel spirans, remanet hypostasis vel persona Patris. Sed remota proprietate personali per intellectum, tollitur intellectus hypostasis. Non cnirn proprietates personales sic intclligunlur advenire hypostasibus divinis. sicut forma subiecto praeexistenti: sed ferunt secum sua supposita, inquantum r sunt ipsae personae subsistentes, sicut paternitas est ipse Pater: hypostasis enim significat aliquid distinctum in divinis, cum hypostasis sit substantia individua. Cum igitur relatio sil quae distinguit hypostases ct constituit eas ζ. ut dictum est *. re- .M linquitur quod, relationibus personalibus remotis per intellectum, non remaneant hypostases.

Sed, sicut dictum est *, aliqui dicunt quod hypostases in divinis non distinguuntur per relationes, sed per solam originem; ut intclligatur Pater esse hypostasis quaedam per hoc, quod non est ab alio; Filius autem per hoc, quod est ab alio per generationem. Sed relationes advenientes quasi proprietates ad dignitatem pertinentes, constituunt rationem personae: unde ct personalitates · dicuntur. Unde, remotis huiusmodi relationibus per intellectum, remanent quidem hypostases, sed non personae.

Sed hoc non potest esse, propter duo. Primo, quia relationes distinguunt et constituunt hypostases, ut ostensum est *. - Secundo, quia omnis ·

a) rrm0io *rtj*^*. animal. - tbitrartci illa, ficut animal palat in- Uiligi* codicce.
b) *hypoitatiec. - hypatfasia* PFCta>.
v) *mi.* - >i vs.

3) *cl materiam. - a materia* Pλ.
d) /π^κηίMιπ. - rt farwa vodicc*.
t) <<f. - Om. P3.
r.) *pmnnalitatci. - ι^τλλλ·ilc ī* P(>P).

y *aliud* *Art. 4. O-.
tat pro M-l.
terimus
ud non
Et hinc
relati*
nutur*

acre,
cetus

rsale
:cun-
andi,
; sc-
quod hP III.

rr<>-
ic fit
pro-
OP-
juasi
dum
prie-
. hy-
ntcl-
ans,
l re-
lieur
per-
s di-
l fc-
psac
ipse
stin-
intia
iguit

rc' · A
iotis An. 7
puitcxj

hy- · au.
1Ü0-
'ater
it ab
per
uasi
.iunt
f di-
per
non

hypostasis naturae rationalis est persona, ut pat-
tet Pcr definitionem Boetii, dicentis ♦ quod per-
sona est *rationalis naturae individua substantia*.
Unde, ad hoc quod esset hypostasis ct non per-
sona, oporteret abstrahi ex parte naturae ratio-
nalitatem; non autem ex parte personae proprie-
tatem.

An primum ergo dicendum quod persona non
addit supra hypostasim proprietatem distinguen-
tem absolute, sed *proprietatem distinguentem ad
dignitatem pertinentem*: totum enim hoc cst ac-
cipiendum loco unius differentiae. Ad dignitatem
autem perlinet proprietas distinguens, secundum
quod intelligitur subsistens in natura rationali.
Unde, remota proprietate distinguente a persona,
non remanet hypostasis: sed remaneret, si tolle-
retur rationalitas naturae. Tam enim persona
quam hypostasis est substantia individua: unde

·) Poirr. – Om. ACDEEGaé, po»t *loluni* ponit II. – Pro («D. *ait*.
quis primo loco BG, allero ACE.
») *non cmnt ingcaitum fit Pater*. – hoj» *eut ingenitam fit Pater*

Commentaria Cardinalis Caietani

\ titulo, ly *abstractis*, quod distinguendum erat, in prin-
idpio corporis distinguitur. Pcr *proprietates* autem intel-
ligit notiones. sive personales sive non.

•a
»α·Θ·”π·
Incorpore tria facit: primo, distinguit abstractioncm in
titulo positam; secundo, respondet quaesito*, tertio, tractat
quandam oppositam opinionem*.

II. Quoad *primum*, distinguit abstractioncm, ct applicat
cam ad divina. Distinguit quidem in abstractioncm *totalem*
ct *formalem*: idest, qua totum universale abstrahit a par-
tibus subiectivis; ct qua forma abstrahit a materia. Ponitque
inter eas unicam differentiam: scilicet quod in totali, ab-
tracti tantum conceptus remanet; in formali vero utriusque,
scilicet abstracti ct cius a quo abstrahitur; ut patet in exem-
plis litterae. Et si vis diifuse has abstractiones videre, lege
Commentaria nostra in *De Ente ct Essentia*, in t quaestione.
– Applicat vero od divina, non secundum rem, sed secun-
dum modum significandi, auctoritate utens Damasceni.

III. Quoad *secundum*, respondet quaerito iribus conclu-
sionibus. Prima, iuxta abstractioncm totalem: Abstractis pro-
prietatibus, non remanent personae, sed sola essentia. – Et
probatur: quin personae se habent ut particularia, essentia
ut universale. Idest. remanet Deus, et non remanet Pater
ct Filius er Spiritus Sanctus: habet enim se *Deus* ad per-
sonas ut universale nd particularia, ut Damascenus dixit.

IV. Secunda conclusio, iuxta abstractioncm formalem,
cst: Abstractis proprietatibus non personalibus, remanent
personae. – Et declaratur in ambabus, scilicet innoscibilitate
ct spiratione.

• An. f-
V. Circa hanc conclusionem dubium occurrit. Quo-
niani contradicere videtur doctrinae traditae in qu. xxxvi ·,
ubi dictum cst quod, abstracta spiratione α Filio, non di-
stingeretur personaliter α Spiritu Sancto. Si enim, abstracta
spiratione. Filius remanet persona, ut hic dicitur, ergo re-
manet hypostasis distincta n personis quae esse possunt in
natura divina: ct consequenter non distinguitur personaliter
α Spiritu Sancto pcr spirare. Et c converso, si distinguitur
personaliter pcr spirare, ergo non remanet hypostasis di-
stincta, abstracta spiratione: cuius oppositum hic dicitur.

Ad hoc breviter, cx fundamento supra · posito, dicitur
quod utrumque, sana intellectum, cst verum. Abstracta si-
quidem spiratione, remanet hypostasis Filii, ul hic dicitur,
ct tamen, abstracta spiratione, non remanet distinctio illius
hypostasi* a Spiritu Sancto, ut ibi dicitur. Haec autem non
contradicut: ct ratio cst, quia hypostasis illa cst relativa;
ct cui non remaneret relativa, ab illa non remaneret di-
stincta. Falsum enim cst quod persona divina, ct univer-
SVXXAE TnkXJL. D. T_uamac T. L

m divinis de ratione utriusque est relatio distin-
guens.

Ad secundum dicendum quod paternitate Pater*
non solum est Pater, sed est persona, cl est *quis*
sive hypostasis. Nec lamen sequitur quod Filius
non sit quis sive hypostasis; sicut non sequitur
quod non sit persona.

Ad tertium dicendum quod intentio Augustini
non fuit dicere quod hypostasis Patris remaneat
ingenita, remota paternitate, quasi innascibililas
constituat ct distinguat hypostasim Patris: hoc
enim esse non potest, cum *ingenitum* nihil ponat,
sed negative dicatur, ut ipsemet dicit *. Sed lo- ·!
»««. quitur in communi, quia non omne ingenitum est
Pater '. Remota ergo paternitate, non remanet in
divinis hypostasis Patris, ut distinguitur ab aliis
personis: sed ut distinguitur a creaturis, sicut lu-
daeï intelligunt.

ACEG, *toe ingenitum non cif Pater* B, *tot Ingenitam at Pa*rrF,
nm *nt ingenitum ttl Pater vd ftie* lv^πυικμ eon *eat Pater* D. –
l'm remanet, remanrra ABCDE.

salito res relativa, per unum et idem constituatur ct distin-
guatur relative « ceteris, etiam in eadem natum, ut supra · · t»U.
ostensum cst.

VI. Tertia vero condurio cst, iuxta eandem abstractio
nem formidem ·. Abstractis proprietatibus personalibus, non
remanent hypostases. – Et probatur cx utroque actu pro-
prietatis personalis, scilicet constituere, cl distinguere. Ex
constituere quidem: proprietates personales non adveniunt
praeexistentibus hypostasibus, sed ferunt sccum sua sup-
porta, inquantum sunt ipsa; ergo, ipsis abstractis, non
remanent supposita. Ex distinguere vero: hypostasis est
substantia individua; ergo est aliquid distinctum in divinis;
ergo, remota relatione personali, non remanet hypostasis.
Et tenet haec ultima sequela, quia sola relatio ibi distinguit

VII. Circa hanc portem, adverte quod illa propositio
pluries repetita ·. scilicet, *proprietates constituuntpersonas*,
scu *ferunt secum supposita, inquantum sunt ipsae personae*
non cst singularis, sed in omnibus puris ct simplicibus
communis. Deitas enim constituit Deum, inquantum cst
ipse Deus: ct *gabrichtas* Gabriclem. inquantum est Gabriel,
si sunt omnino idem. Et significant lue propositiones spe-
cialem modum constituendi. Dupliciter enim cum contingat
constituere, primo sicut forma constituit compositum, se-
cundo sicut simplex constituit simplex, cum dc primo
modo constituendi loquimur, quoniam redis cst consti-
tutio , simpliciter dicimus quod anima rationalis constituit
hominem, etc. Er sic constituens non cst constitutum. Cum
autem dc secundo constituendi modo cst sermo, ad diffe-
rendons primi, dicitur cum additione, quod constituit m-
quantum cst ipsum constitutum; nihil aliud intendendo
per hoc. nisi quod constitutivum pro tanto dicitur con-
stituere. pro quanto ponit se: ponendo enim se, constituit,
quia ly *se* monstrat constitutum. Et hoc significat ly *inquan-
tum est ipsum*. – Itaque Paternitas, ponendo se, constituit
Patrem, quia ipsa est Pater. Et sic ly *inquantum* tenetur
reduplicative, modumque constituendi rcJupicat» in sim-
plicibus. Unde cx hoc habes facilem viam respondendi
oblidentibus contra huiusmodi propositiones.

VIII. Quoad *tertium* ·, refert, ct confutat opinionem · cr. ■«· l
quandam. dicentem quod, abstractis relationibus, remanent
hypostases, sed non personae. Et ratio primi cst. quia re-
manent origines distinguentes. Patio vero secundi, quia
relationes pertinent ad dignitatem, quae cst dc ratione per-
sonae, non autem hypostasis.

Confutatur autem dupliciter. Pnmo, ratio primi dicti;
quia relationes probatum cst cssc prima dialiactiva. – Sc-
si

eundo, ratio secundi dicti: quia dignitas qua differt persona ab hypostasi, tenet se ex pane naturae. Persona enim addit supra hypostoiim, cx pane naturae, intellectualitatem: cx parte autem ipsius individui, nihil penitus addit, ut putet cx definitione Boetii. Unde, quia relationes se tenent cx parte individuation!*, falsum est quod relationes sint proprietates personae, et non hypostasis : sunt enim aequae abstracta persona ct hypostasi», cx parte individua* tiorus; quamvis, ex parte naturae dignioris, persona sit quid mugis determinatum.

IX. In responsione ad secundum, adverte quod, ut

dicitur V *Mctaphys.* ♦, non inconvcnit quaedam dici *ad ali-quid* secundum nomina specifica, quae non dicuntur ad illud secundum nomina generic*. Et propterea non inconvcnit similiter accidere in proposito: edited quod Pater *Patris* nomine ct re referatur ad Filium; *personae* autem, re quidem, sed non nomine referatur ad eundem. Accidit enim hoc quia, ut in littera dicitur, paternitate Pater est et Pater ct persona: sed *persona* significat esse illam per modum absoluti. – Dixi autem hacc propter argumenta Aureoli ct Scoti. Quae tacenda censui: cx hoc enim facile solvuntur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ACTUS NOTIONALES PRAEINTELLIGANTUR PROPRIETATIBUS

I *Sent.*, d »I «vu, qu. l, ·η. j; *Dc t!>t,,* qu. vni, art. 3, »d 7; qu, x, <n. 3; *Cumpend. Thtol., csp.* unn.

Ql artum sic PROCCDm n. Videtur quod cV^vpaculus nol,onnn*cs pracintelligantur pro- Pr,clat,^us. Dicit enim Magister, xxvii I *Sent.* ", quod *semper Alter est, quia genuit semper Filium*. Et ita videtur quod generatio, secundum intellectum, praecedat paternitatem.

2. Praeterea, omnis relatio praesupponit, in intellectu, id supra quod fundatur; sicut aequalitas quantitatem. Sed paternitas est relatio fundata super actione quae est generatio. Ergo paternitas praesupponit generationem.

3. Praeterea, sicut se habet generatio activa ad paternitatem, ita se habet nativitas ad filiationem. Sed filiatio praesupponit nativitatem: ideo enim Filius est, quia natus esi A Ergo et paternitas praesupponit generationem.

Sed contra, generatio est operatio personae Patris. Sed paternitas constituit personam Patris. Ergo prius est, secundum intellectum, paternitas quam generatio.

Respondeo dicendum quod, secundum illos qui dicunt quod proprietates non distinguunt el constituunt hypostases, sed manifestant hypostases' distinctas et constitutas, absolute dicendum est quod relationes, secundum modum intelligendi, consequuntur actus notionales; ut dici possit simpliciter quod *quia generat, est Pater*.

Sed supponendo quod relationes distinguant et constituent hypostases in divinis, oportet distinctione uti. Quia origo significatur in divinis active et passive; active quidem, sicut generatio attribuitur Patri, ct spiratio, sumpta pro actu notionali, attribuitur Patri ct Filio: passive autem, sicut na-

tivitas attribuitur Filio, et processio Spiritui Sancto. Origines enim passive significatae, simpliciter praecedunt, secundum intellectum, proprietates personarum procedentium, etiam personales: quia origo passive significata, significatur ut via ad personam proprietate constitutam. – Similiter ct origo active significata, prior est, secundum intellectum, quam relatio personae originantis quae non est personalis: sicut actus nolionalis spirationis, secundum intellectum, praecedit proprietatem relativam innominatam communem Patri et Filio. – Sed proprietas personalis Patris potest considerari dupliciter. Uno modo, ut est relatio: et sic iterum, secundum intellectum, praesupponit actum notionalem; quia relatio, inquantum huiusmodi, fundatur super actum. Alio modo, secundum quod est constitutiva personae : et sic oportet quod praeintelligatur relatio actui notionali, sicut persona agens praeintelligirur aedoni.

Ad primum ergo dicendum quod, cum Magister dicit quod *quia generat, est Pater*, accipit c nomen Patris secundum quod designat relationem tantum: non autem secundum quod significat personam subsistentem. Sic enim oporteret e converso dicere quod *quia Pater est, generat*.

Ad secundum dicendum quod obicctio illa procedit dc paternitate, secundum quod est relatio: et non secundum quod est constitutiva personae.

Ad tertium dicendum quod nativitas est via ad personam Filii: et ideo, secundum intellectum, praecedit filiationem, etiam secundum quod est constitutiva personae Filii. Sed generatio activa significatur ut progrediens a persona Patris: et ideo praesupponit proprietatem personalem Patris.

a) I *Sent.* – I *likri Sent.* ABCDE. – In textu ot. pro *temper Pater, Pster temper Pater* B, *Pater temper* Po5; poti *genuit* P> omittunt *umper*.
«E – Ocn. ACEFGaK

y) *hypostases*.- Om. codd. – Pro *est* poit diren.İMM, *esset* BCDEFO.
j) *attribuitur*. – Om. OkfieM ct cd. 4. – Iura statim *el*.
<) *ct*. – Ora. ABCDE.
ç) *accipit*. – *accipitur* P.

Commentaria Caixlinali* Caiotani

rn-M'S salit cx praecedentibus est clanu – In corpore duo facit: primo, respondet secundum opinionem superitis - minus probatam : secundo, respondet iuxta viam

111. Quoad *secundum*, primo distinguit originem in *activam* ct *passivam*, manifestando eas exemplariter. – Secundo, ponit conclusionem unam dc origine passiva: Origo passive praecedit proprietate* personarum procedentium, etiam personales. Probatur: quia significatur ut via ad personum proprietate constitutam. – Tertio, ponit secundam conclusionem, dc origine active : Origo active praecedit relationem originantis non personalem. Et manifestatur in

II. Quoad *primum*, conclusio, secundum illos, est unica: Relationes consequuntur actu* notionalc*. – Er manifestatur: quia apud eos non distinguunt nec constituunt hypostases, etc.

communi spiratione, ut c>t actu», et ut est relatio. – Quarto, distinguit personalem proprietatem Patris, quae sola restabat; quod potest dupliciter considerari, scilicet ut relatio, et ut constitutiva personae. Et ponit hanc conclusionem: quod paternitas, ut relatio, sequitur generationem; ut vero constitutiva personae, praecedit generationem. Et declarat primum partem: quia relatio fundatur super actum. Secundam vero: quia actio praesupponit personam agentem.

IV. Circa ultima dicta dubium occurrit. Pnmo, quia videntur haec contrnriari supra dictis in articulo a. Quia aut loquimur de origine et relatione secundum rem: et sic non differunt. Aut secundum rationem: et sic, cum utroque carum sit multiplex (quoniam potest sumi origo ut origo, et ut constitutiva personae, sicut et relatio); et nec relatio ut relatio, nec origo ut origo, constituit: aut distinguendum erat de origine, sicut de relatione distinctum est; aut affirmandum non erat quod relatio magis quam origo constituit et distinguit.

V. Circa eandem quoque partem dubium occurrit maius. Quoniam paternitas, verbi gratia, aut est forma constitutiva sub expressa ratione paternitatis; aut sub alia ratione. Si sub ratione paternitatis, ergo inquantum relatio: et sic distinctio nulla. Si sub alia ratione, ruunt supra dicta, quibus conatus est Auctor ostendere quod constituere et distinguere persanam sit actus relationis, ut distinguitur contra essentiam et contra originem, ut patet in art. 2 et 3.

VI. Et confirmatur atque augetur dubium. Quoniam a s. Thoma quatuor praedicata habemus rcalia, ratione quorum attribuitur relationi constituere personam. Primum est *essentia divina*. Inquit enim in Qq. *de Potentia*, qu. vm, art. 3, in responsione ad 7, quod relationes constituunt hypostases, inquantum sunt essentia divina. – Secundum est ly *divina*. Inquit enim in 1 *Sent.*, diet, xxvi, art. 2, ad , quod relatio, inquantum divina, distinguit hypovtasim. – Tertium est ly *subsistens*. Dixit enim in 2 articulo huius quaestionis, in responsione ad 4, quod relatio, m sit subsistens, fert secum distinctionem suppositalem. – Quartum est ly *ipsa persona*. Dixit enim in praedicto articulo, quod relatione* constituunt et distinguunt hypostases, inquantum sunt ipsae personae subsistentes.

Ex quibus omnibus condatur ambiguitas, an de mente s. Thomae relatio sit constitutiva personae, stando infra latitudinem relationis et conditionum eius: an ut includit essentiam, seu aliquod essenziale. Undique enim angustiae sunt. Si enim infra latitudinem relativam constituit, ruunt allegata ex locis praedictis. Si autem ut est idem alicui absoluto, constituit, sequitur quod personalitas in divinis est formaliter absoluta: cuius oppositum confessi sumus .

VII. Accedunt quoque argumenta Aureoli, apud Capreolum. in xxvi distinctione Primi ., specialiter contra illud dictum sumptum ex Qq. *de Potentia Dei* . – Et rursus. contra tertium dictum, sumptum ex 2 articulo huius quaestionis, scilicet, *relatio ut subsistens constituit*: quaerendo quid importat ly *ut subsistens*; et, breviter, inferendo quod hoc nihil aliud est nisi quod idem constituat se, vel quod constituens ut constitutum constituat.

VII. Ad evidentiam horum, scito quod, licet non desint Thomistae tenentes oppositum, propter illa adducta ex Qq. Dispp., et iliis alhidcntia in i *Sent.*; mihi tamen videtur de mente s. Thomae, quod relationes illae quas dicimus personales, scilicet primae et incommunicabiles, infra latitudinem relativum, suam tamen, constituunt personas. Moveor aurem ex doctrina huius quaestionis. Expresse enim in primis actus constituendi personaliter in 2 articulo attributus est relationi, ut distinguitur contra essentiam, et etiam originem. Ergo non inquantum est essentia, constituit personam. – Deinde in articulo 3 expresse dictum est quod relationes personales ferunt secum sua supposita. Si ergo secum ferunt, non inquantum sunt essentia, suppositam: quoniam constat quod non ferunt secum essentiam. – Postmodum etiam ibidem, in responsione ad 2, explicite dictum est quod Pater est paternitate non solum Pater, sed quis et hypostasis. Constat autem quod id quod convenit personae paternitate formaliter, non convenit ei inquantum est eadem essentiae, sed ut potius distinguitur nb ca.

IX. Ut tamen omnia consanent, et mtliv percipiatur intentum, scito quod aliud est relationem habere aliquid *quia est eadem essentiae*: et aliud eu relationem habere aliquid *ut c.i/ essentia*. Primum enim rignificat relationem habere illud ab essentia *radicaliter*: secundum autem *formahter*. Exemplum primi, *relatio es/ res reahs*: exemplum secundi, *relatio esi creatrix*.

Unde, tn proposito, imaginor quod, quemadmodum relatio illa, non ex hoc quod relatio, sed ex esse quod de numero essentialium est, est rcalis, ut supra * dictum est ' Q* " contra Porratanos; et tamen rcalita» convenit relationi illi per veipsam formaliter, per essentiam autem radicaliter: ita esse subsistentis naturae subsistentia h)po>utica, convenit illi relationi, puta paternitati, per scipsam formaliter, per essentiam nutem radicaliter. Et sic relatio illa, non inquantum relatio (quia sic conveniret omni relationi), sed inquantum *illa*, idest inquantum rc» relativa hypostatica et prima, constituit personam, Itaque esse constitutivum hypostasis, seu eue hypostaticum, non ratione alicuius absoluti formaliter illi convenit, sed ratione sui.

X. Ncc oppositum volunt loca allegata-. Quoniam in ' <* " Qq. Dispp. intendit quod constituere habent ab essentia *radicaliter*; ut patet ex qu. ix, ari. 5, ad «3, ubi idem iudicium de hoc censet, et de ratione quare Pater est paternitas, scilicet propter identitatem cum essentia; quod constat radicaliter intclligi. – Relatio quoque potest dupliciter dici *divina*: uno modo *identice*, quia scilicet est eadem deitati; alio modo *formaliter*, quia scilicet est in genere divinorum. In proposito, hoc secundo modo relatio est divina*, est enim paternius illa 'mercati et supremi, ac per hoc divini ordinis, scipsa formaliter; quamvis ab essentia hoc habeat radicaliter, cui est eadem. – Et quoniam rea ex hoc quod divina formaliter. subsistens seu substanlifica est (nihil enim divinum accidentis naturam habere potest); idcirco in idem redit dicere *relatio ut divina*, et *ut subsistens*. Ita quod relatio, puta paternitas, ut substantifica relativa res est, personam Patris constituit, subintolkctis alii» conditionibus, scilicet incommunicnbiiitaco et primitntc; ad differentiationem spirationis, quae etiam si soli Patn conveniret, quii non est prima, non constitueret personam. Unde patet quid est dictu, *relatio ut subsistens**; scilicet, ut substantificac naturae secundum se formaliter est. Ex hoc enim hxbct quod constituat hypostasim, et quod non includit essentiam intrinsece, sed connotatam ut radicem. – Et quoniam, secundum veritatem, hic non est distinctio inter constituens et constitutum, nisi m modo significandi; idcirco, ad hoc insinuandum, dictum est quod relatio constituit *inquantum est ipsa persona*; idest, relatio constituit personam hoc solo modo, scilicet ponendo scipsam, quia est ipsa persona. Et propterca constituens et constitutum sunt omnino idem realiter et formaliter, soloque modo significandi distincta.

Colligendo igitur omnia, cum dictum est: Relatio constituit personam, quia est *divina essentia*, quia *divina*, quia *subsistens*, quia *ipsa persona*; *essentia* radicem, *divina* denominatio conditionem formalem in communi, *subsistentia* eandem in speciali, et *ipsa persona* modum constituendi personum expressit. Tantae enim celsitudinis constitutio pluribus debuit, quoad plures conditiones, nominibus explicari.

XI. Unde Aureoli rationes . omnes cessant. Advertentes ' Cl. tea. m. namque quando de radice, quando de conditione formali, et quando de modo constituendi est sermo, nec miscentes unum alteri, animadvertent pariter aut in acquivoco laborare; aut non esse inconveniens quod inconveniens apparet. puni quod constituens constituat inquantum est ipsum constitutum, si ly *inquantum* specified modum constituendi, etc.

XII. Expedita igitur ultima difficultate, retrogradum prosequendo ordinem, ad reliquas dicendum est. Et ad secundam . quidem dicitur quod, sicut apud logicos relatio dupliciter significatur, scilicet *ut concepta* et u/ *exercita*, et tamen unamet relatio est; ita in proposito paternitas, ut exercita, consequitur actum generationis, et ipsamet. sub expressa ratione paternitatis ut concepta, praecedit generationem, et constituit hyposuxim. Unde non coinddunt

membra. Nec sequitur, ergo *paternitas praecedit inquantum relatio* (communicando in vocabuli* cum littera): quoniam in Hnem *paternitas ut relatio* significat paternitatem ut exercet actum relationis ut relatio est; paternitas vera *ut constitutiva personae* significat paternitatem eandem, ut exercet actum hypostaticae formae. Et licet utrumque infra relativam illiui latitudinem comprehendatur, rimul tamen non sunt, secundum rationis ordinem: sed paternitas, ut praecedit generationem, constituit et distinguit relativam personam Patris in esse hypostatica relativo rcalitcr et formalitcr, sed non relative exercito (et ideo vocatur paternitas, non ut relatio, sed *ut constitutiva*); ut consequitur autem generationem, constituit et distinguit eandem personam, non in esse hypostatico, sed in esse relative exercito (et ideo vocatur paternitas *ut relatio*). Ita quod non sunt duo esxc relativa in Patre, sed unum tantum, datum a paternitate formaliter ante generationem ut hypostaticum, et post ut exercitum. Et similiter unica est distinctio relativa Patrii a Filio, sed data prius ut hypostatica, et post ut exercito. Et sic de similibus.

XIII. Et hacc si perspicies, omnia consonabunt. Et videbis quomodo Scoti ratio, tn I, dist. xxviii. qu. ult., contra hanc distinctionem litterae nihil valet: quia laborat in nequivoco, non percipiens quod ly *ut relatio* hic significat non naturam, sed actum seu officium relationis, ut expositum iam est. – Percipies quoque quum vanus fuerit tantus eiusdem labor in *Quodlibctis*, qu. iv -, eodem pollutus pcc-

cato. Paternitas enim ut constitutiva et ut relatio, non duas naturas, sed unam, et illam atomum, scilicet paternitatem, importat; significando distinctas eiusdem relationis rationes, secundum quarum unam praecedit generationem, et secundum alteram sequitur. Sed *relationis* vocabulum cum decepit, et motivum de quo in qu. xt.ti, art. 3 -, erit ⁸ *CJ. C'mnn^* sermo, ubi reliqua solventur.

XIV. Ad primam - sero dicitur, quod relatio distingu ⁹ *a. «sa. tt.* et affirmari debuit, et non origo. Primo, quia opinantes oppositum non distinguunt de origine, sed ut originem ipsam constituentem faciunt, non curantes de modo significandi. – Secundo, quia relatio rcalis, ut dictum est -, secundum propriam rationem, non solum adest, sed est, ut dictum est contra Porretanos: origo autem, ut sic, viae tantum habet rationem. – Tertio, et potissime, quio in divinis duo tantum genera salvantur, secundum Boetium -, scilicet substantia et *ad aliquid*. Penonn autem divina est formnlitcr *ad aliquid*, ut supponimus; et consequenter oportet constitutivum personae esse *ad aliquid*. Et propterea oportuit relationem affirmare, et deinde distinguere in duplicem eius actum, scilicet relationis, et *talis*, ut expositum est -, – Si communis autem doctrina Sanctorum in divinis genera originis, puta actionis et passionis, posuisset, et non relationis; procul dubio origo affirmaretur constituens, et distingueretur. Quia igitur oppositum de facto est, idcirco optime relatio prucaffirmata ac distincta est.

⁹ An. s

QUAESTIO quadrages'

DE PERSONIS IN COMPARATIONE AD ACTUS NOTIONALES

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de Personis in com-
paratione ad actus notionales .

Et circa hoc quaeruntur sex.

Primo: utrum actus notionales sint attribuendi
personis.

Secundo: utrum huiusmodi actus sint neces-
sarii vel voluntarii.

Tertio: utrum, secundum huiusmodi actus, per-
sona procedat de nihilo, vel de aliquo.

Quarto: utrum in divinis sit ponere potentiam
respectu actuum notionalium.

Quinto: quid significet huiusmodi potentia *.

Sexto: utrum actus notionalis ad plures perso-
nas terminari possit <

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ACTUS NOTIONALES SINT ATTRIBUENDI PERSONIS

primum sic proceditur. Videtur quod
tus notionales non sint personis al-
puendi. Dicit enim Boetius, in libro
7r/n. . quod *omnia genera, cum
quis in divinam vertit ꝥ praedicationem, in divi-
nam mutantur substantiam, exceptis relativis*. Sed
actio est unum de decem generibus. Si igitur
actio aliqua Deo attribuitur, ad eius essentiam
pertinebit, et non ad notionem.

2. Praeterea, Augustinus dicit, V *de Trin.**
quod omne quod de Deo dicitur, aut dicitur se-
cundum substantiam, aut secundum relationem.
Sed ea quae ad substantiam pertinent, significan-
tur per essentialia attributa: quae vero ud rela-
tionem, per nomina personarum et per nomina
proprietas. Non sunt ergo, praeter haec, attri-
buendi personis notionales actus.

3. Praeterea, proprium actionis est ex se pas-
sionem inferre. Sed in divinis non ponimus pas-
siones [. Ergo neque actus notionales ibi ponendi
sunt.

Sed contra est quod Augustinus * dicit, in li-
bro *de Eide ad Petrum* *: *Proprium l Patris est,
quod Filium genuit*. Sed generatio actus quidam
est. Ergo actus notionales ponendi sunt in divinis.

Respondeo dicendum quod in divinis personis
attenditur distinctio secundum originem. Origo
autem convenienter designari non potest nisi per
aliquos actus. Ad designandum igitur ordinem
originis ꝥ in divinis personis, necessarium fuit at-
tribuere personis actus notionales.

Ad primu ergo dicendum quod omnis origo de-
signatur per aliquem actum. Duplex autem ordo
originis attribui Deo potest. Unus quidem, secun-
dum quod creatura ab eo progreditur: et hoc
commune est tribus personis. Et ideo actiones
quae attribuuntur Deo ad designandum proces-

sum creaturarum ab ipso, ad essentiam perlinent.
Alius autem ordo originis in divinis attenditur se-
cundum processionem personae a persona. Unde
actus designantes huius originis ordinem, notio-
nales dicuntur, quia notiones personarum sunt
personarum habitudines ad invicem, ut ex dictis
patet.

Ad secundum dicendum quod actus notionales
secundum modum significandi tantum differunt
a relationibus personarum: sed re sunt omnino
idem. Unde Magister dicit, in I *Sent.*, ꝥꝥvi dist.,
quod generatio et nativitas *aliis nominibus dicun-
tur paternitas et filiatio*. – Ad cuius evidentiam,
attendendum est quod primo comiccre potuimus '
originem alicuius ab alio, ex motu: quod enim
aliqua res a sua dispositione removereturꝑ per
motum, manifestum fuit hoc ab aliqua causa acci-
dere. Et ideo acuo, secundum primam nominis
impositionem, importat *originem motus*: sicut
enim motus, prout est in mobili ab aliquo, didtur
passio; ita origo ipsius motus, secundum quod
incipit ab alio et terminatur in id quod movetur,
vocatur *actio*. Remoto igitur motu, actio nihil
aliud importat quam ordinem originis *, secun-
dum quod a causa aliqua vel principio procedit
in id quod est a principio. Unde, cum in divinis
non sit motus, actio personalis producentis per-
sonam, nihil aliud est quam habitudo principii ad
personam quae est a principio. Quae quidem
habitudines sunt ipsae relationes vel notiones.
Quia tamen de divinis et inlelligibilibus rebus lo-
qui non possumus nisi secundum modum rerum
sensibilium, u quibus cognitionem accipimus; et in
quibus actiones et passionες, inquantum motum
implicant, aliud sunt a relationibus quae ex actio-
nibus et passionibus consequuntur: oportuit seor-
sum significari habitudines personarum per mo-

«) *potentia*. – *potilia* GpF.
» *natiwlii pouit*. – *notianAln* », *potiint* PAE
y) *rtrllt*. – *tumii* AC, imw/l *rd rertit* EL
i) *paitlonr*». – *pauioofix* B1>.
.) *Proprium*. – *Veprium quidem* p.

o *dtiignandum igitur ordinrm oriptiu*. – *lifn^xndum (dtd**
fUAtdem eJ. a) *igilnr ariginO ordinem* Pa>.
o *cmiiccrf potuimuf*. – *cvniicrf pouumta* R, *pfitnl*-
mu» o. .nmmlftrrr petuimu» pF, *eportd cxtfuaxtn* pC.
6) fMoJ... *rcmo^rttur*.-^uia^ *remordur* R, *rimortrdur* p.

dum actus, et seorsum per modum relationum. Et sic patet quod sunt idem secundum rem, sed differunt solum secundum modum significandi.

Ad tertium dicendum quod actio, secundum quod importat originem motus, inferi ex se pas-

sionem: sic autem non ponitur actio in divinis personis. Unde non ponuntur ibi passionem, nisi solum * grammatice loquendo, quantum ad modum significandi; sicut Patri attribuimus generare, et Filio generari.

1) *tolum*. – Onuttunt lxxf.

Commentaria Caixlinalûs CfldetanI

m^{xw} ex praedictis paret writ cnim actus notionalcs *generare, spirare, dicere*, etc. In coqiorc unica est conclusio, rerponsiva quaerito affirmative: Actus notionalcA attribuendi sunt personi*. – Et probatur tic. In divinis peraoni» est distinctio secundum ordinem originis: ergo ncccue fuit netus nationales attribuere personis.>Et probatur sequela: quia huiusmodi ordo non potest convenienter designari nisi cum his actibus. II. In responsione ad secundum, adverte quod duo dicit:

scilicet quod actiones istac sunt idem rcaliter quod relationes; et quoti ditTenint ratione nb cis. Et primum probatur: qui1 actio, subtracto motu, non est nisi relatio, etc. Secundum vero: quia dc divinis sensibilibum more intclliginnis et loquimur, etc. Et hic est locus quo utuntur dicentes actionem esse subjective in passo .i. – Sed facile ad hoc respondetur, quod solium hic est sermo dc actione ut aeno est, et non ut accidens est vel substantia; et ideo nihil iuvat.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ACTUS NOTIONALES SINT VOLUNTARII

I 5τ. iE, Jiet, vt; IV G>nf. *Cient., ap, »; Ot Hit.*, qu. «, <tt 3; qu. x, a, aJ 4, 5.

secundi m sic proceditur. Videtur quod V^s^Àûctiis notionales sint voluntarii. Dicit enim Hilarius, in libro *de Synod.* *. *Non naturali necessitate ductus, Pater genuit Filium.* 2. Praeterea, Apostolus, *Coloss.* t *: *Transtulit nos in regnum Filii dilectionis suae.* Dilectio autem voluntatis est. Ergo Filius genitus est a Putre, voluntate. 3. Praeterea, nihil magis est voluntarium quam amon Sed Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio ut Amor. Ergo procedit voluntarie. 4. Praeterea, Filius procedit per modum intellectus, ut Verbum. Sed omne verbum procedit a dicente per voluntatem. Ergo Filius procedit a Patre per voluntatem, et non per naturam. 5. Praeterea, quod non est voluntarium, est necessarium. Si igitur Pater non * genuit Filium voluntate, videtur sequi quod necessitate genuerit. Quod est contra Augustinum, in libro a</Orosium*. Sed contra est quod Augustinus dicit, in eodem libro ♦, quod *neque voluntate genuit Pater Filium, neque necessitate.* Respondeo dicendum quod, cum dicitur aliquid esse vel fieri voluntate, dupliciter potest intelligi. Uno modo, ut ablativus designet concomitantium tantum: sicut possum dicere quod *ego sum homo mea voluntate*, quia * scilicet volo me esse hominem. Et hoc modo potest dici quod Pater genuit Filium voluntate, sicut et est voluntate Deus: quia vult se esse Deum, et vult se generare Filium. – Alio modo sic, quod ablativus importet habitudinem principii: sicut dicitur quod *artifex operatur voluntate*, quia voluntas est prin-

cipium operis. Et secundum hunc modum, dicendum est quod Deus Pater non genuit Filium voluntate; sed voluntate produxit creaturam. Unde in libro *de Synod.* ' dicitur7: *Si quis voluntate Dei. tanquam unum aliquid de creaturis, Filium factum dica/, anathema sit.* Et huius ratio est, quia voluntas et natura secundum hoc ditferunt in causando, quia natura determinata est ad unum; sed voluntas non est determinata ad unum. Cuius ratio est, quia effectus assimilatur * formae agentis per quam agit. Manifestum est autem quod unius rei non est nisi una forma naturalis, per quam res habet esse: unde quale ipsum est, tale facit. Sed forma per quam voluntas agit, non est una tantum, sed sunt plures. secundum quod sunt plures rationes intellectae: unde quod voluntate agitur, non est tale quale est agens, sed quale vult et intelligit illud esse agens Eorum igitur voluntas principium est, quae possunt sic vel aliter esse. Eorum autem quae non possunt nisi sic esse, principium natura est. Quod autem potest sic vel aliter esse, longe est a natura divina, sed hoc pertinet ad rationem creaturae: quia Deus est per se necesse esse, creatura autem est facta ex nihilo. Et ideo Atiani, volentes ad hoc deducere quod Filius sit creatura, dixerunt quod Pater genuit Filium voluntate, secundum quod voluntas designat principium. Nobis autem dicendum est quod Pater genuit Filium non voluntate, sed natura. Unde Hilarius dicit, in libro *de Synod.* .: *Omnibus creaturis substantiam Dei voluntas attulit; sed naturam Filio dedit* ζ *ex impassibili ac non nata substantia*

a) «na. – Po>t *Filium* ponii P, omitti! edirio ê. – Pott *genuerit* B addit *Filium*.
p) *quia*. – quart BD.
y) *dicitur*. – quod addit P.
δ) *asiintilalur*, – dmitatur CEFGj .

«) *vult et intelligit illud cut agent*. – *vult et illud fatclligit* rjur *agent* Ph *ruit illud et intclligit cur agent* Fûa, *ruit illnd quod intclHgit cur agent* B. *agent ruit illud et intclligitur eue* D.
O *Filio dedit*, – *dedit Filio* P,IK – Pn» *uata*, notat D. *data* P; pn> *xatimta*-, *notivitat*U ADEFpC c! *ab*.

habet ad utrumque quodammodo, ut dictum est. 'Q Spiritus autem Sanctus procedit ut Amor, inquantum Deus amat scipsum. Unde naturaliter procedit, quamvis per modum voluntatis procedat.

Ab *quartum* dicendum quod etiam in conceptionibus intellectualibus fit reductio ad prima quae naturaliter intcllipuntur. Deus nutem naturalitgr intelligit scipsum. Et secundum hoc, conceptio Verbi divini est naturalis.

Ad *quintum* dicendum quod necessarium dicitur aliquid *per se*, et *per aliud*. Per aliud quidem dupliciter. Uno modo, sicut per causam agentem et cogentem : et sic necessarium dicitur quod est violentum. Alio modo, sicut per causam finalem: sicut dicitur aliquid esse necessarium in his quae sunt ad finem, inquantum sine hoc non potest esse linis \ vel bene esse. Et neutro Istorum modorum divina generatio est necessaria : quia Deus non est propter finem, neque coactio cadit in ipsum. – *Per sc* autem dicitur aliquid necessarium, quod non potest non esse. Et sic Deum esse est necessarium. Et hoc modo Patrem generare Fium est necessarium.

perfecta nativitas. Talia enim cuncta creata sunt, qualia Deus esse voluit: Filius autem, natus ex Deo, talis subsistit, qualis et Deus est.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa inducitur contra illos qui a generatione Filii etiam concomitantium paternae voluntatis removebant, dicentes sic eum natura genuisse Filium, ut inde” voluntas generandi ei non adesset: sicut nos multa naturali necessitate contra voluntatem patimur, ut mortem, senectutem, et huiusmodi defectus. Et hoc patet per praecedentia et subsequenda . Sic enim ibi dicitur: *Non enim, nolente Patre, vel coactus Pater, vel naturali necessitate inductus cum nollet*, genuit Filium.*

Ad sectNDUM metsot m quod Apostolus nominat Christum *Filiun dilectionis Dei*, inquantum est a Deo superabundanter dilectus : non quod dilectio sit principium generationis Filii.

An *tertium* dicendim quod etiam voluntas, inquantum est natura quaedam, aliquid naturaliter vult; sicut voluntas hominis naturaliter tendit ad bcatitudincm. Et similiter Deus naturaliter vult ct amat scipsum. Sed circa alia a sc, voluntas Dei sc

rj *inde*. – Mmint f», – Anic na» aildunl *et* PL lubit^ucntla. – *toqumlia collect.* t) *nollet*. – *cum tollet* DFGd, mnltWnl PACEK

»i *prima*. – *primo*ptA iddutú ΛΠ. Ntm *fiUnl aitifinit*. – *pottil fiait cut* axfeoci,- Idan pro *iUnim, km,*

Commentaria Cardinalis Coiotaul

Tituli» intlligcndu» est ita ample ut sonat : in corpore namque distinguetur. – In corpore unica «I distinctio bimembris, cum singulis conclusionibus iuxta ipsa membraut in actu exercito actus noionalcs, sub illius nomine, patefaceret quomodo sc habeant mi voluntatem.

II. Distinctio est. Aliquid esse vel fieri voluntate, contingit dupliciter scilicet *concomitanter*, vd *causaliter tcu principiatirc*. Exemplum primi, *Socrates est homo sua voluntate*: exemplum secundi, *Socrates aedificat domum sua voluntate*.

Conclusio prima, iuxta primum membrum : Pater genuit Filium voluntate concomitante. – Et manifestatur quia etiam Pater est Deus voluntate concomitante; ergo a fortiori, etc. Secunda lero conclusio, iuxta secundum membrum, est; Pater genuit Filium natura, non voluntate, principiante; sed sic produxit creaturam. – Haec condurio, quoad omnes sui partes, primo probatur auctoritate Hilaris ; secundo, ratione; tertio, ab opposita haeres Ariane. – Et auctoritas quidem Hilurii plana est in littera.

Patio vero sumitur cx quadruplici differentia naturae ct voluntatis in causando, sic. Unius rci una tantum est forma naturalis qua est: voluntatis autem non una est forma per quam agit, sed plurcs. secundum quod sunt plurcs rationes intellectae. Ergo natura est determinata ud unum: voluntas vero non. Ergo naturale agens, quale ipsum est. talc agit, voluntarium autem quale vult ct intelligit, ct non quale ipsum est, agit. Ergo natura est principium eorum quae non possunt nisi sic esse: voluntas autem eorum quae possunt sic vel aliter esse. Ergo natura, non voluntas, est principium divinae personae, creaturae autem, voluntas. – Prima consequentia manifestatur io littera: quia effectus assimilntur formae agentis per quadi agit. – Ultima autem: quia persona divina, utpote divinae naturae, procul est a sic ct aliter sc habere, quia Deus est per sc necesse esse : quoad creaturam vero, quia est cx nihilo. – Reliqua ut nota relinquantur.

Testimonium autem ab Arii errore affertur, quod satis patet in littera, cum ipsius confutatione cx Hilari» auctoritate vulgata.

III. Circa haec dicta, adverte quod communia sunt productioni Filii et Spiritus Sancti; ut patet ct cx titulo dc acubus notionalibus universaliter quaerente, ct cx tertio

livinis
5, nili
l mo-
gene-

1 reta-
ri pro-
o, etc,
intclli-

,c sub-
· cr
Cmhⁱnⁱm.
, quoi!
mua. *tū* «4].
ddens

i, di-

ilium

Unde

mtale

ilium

esse :

a per

I. sunt

intel-

t tale

illud

pium

utem

i na-

jc est

nem

esse,

riani,

crea-

olun-

•rinci-

Patcr

Unde

crea-

uram

tantia

icittuc

ta-

ⁱⁱ ««· P;

ⁱⁱ

*

· C/- ·««· “ⁱⁱ

ⁱⁱAn. i.

’

At

’ °- *ⁱ3“

formis subordinates, ut putant tenentes pluralitatem formarum in eodem: an sit solum una forma substantialis. 'I um quia omnes, quoad propositum, sumuntur ut habent vim unius. Tum quia quaelibet una tantum est : voluntas autem una ct eadem plures ut plures, idest non unius vim habentes, formas sortitur, ut patet eum omnino disparata vult; ct nulla sua forma dat unum velle, sed opposita, Φ,οη*ΑΠ» ul dicitur IX *Metaphys.* .-, potentia rationalis oppositorum est. Differt igitur voluntas u natura, quia natura constituitur in esse per unicam formam; voluntas nutem constituitur in suo esse, quod est velle, per multas formas, idest obicetn volita, tum volendo multa per rnultu, tum volendo opposita per unum.

Ultima autem differentia, cx parte productorum sc tenens, intelligcnda est non absolute, sed *ut stant sub talibus causis*. *Hoc* siquidem duplici modo intelligi potest: scilicet simpliciter, et sic falsum est quod effectu-» naturae non possint aliter sc habere, ut manifeste patet; ct ut stant sub tali causa, et sic est verum ct intentum. Quoniam effectus naturalis, deductis impedimentis, oportet quod sit talis quale est agens, ncc potest aut potuit secus ab illo agente fieri: effectus vero voluntarius potest, «ut potuit, sic ce aliter heri, cx quo voluouriui est.

VI. Circa probationem primae consequentiae, qua deducitur secunda differentia et tenin cx prima, cx ista propositione, *effectus assimilatur formae agentis per quam agit* *, dubium occurrit. Aut ista propositio est vera de nssimilationc ad formam ct modum essendi illius formae : aut de ossimilationc ad formam ramum. Si quoad formam tantum, ergo vane affertur in littera ad probandam *neturam determinari ad unum*, ct *quale esi naturale agens, tale agere*, cx hoc quod unius rei naturalis est una formn per quam res constituitur in suo esse naturali, quia effectus assimilatur formae agentis. - Et manifestatur sequela cx differentia inter secundam ct tertiam differentiam. Nam se- eunda, scilicet *naturam determinari ad causandum unum*, spectat ad OMlmilationcm ud formam: nani si «gens unicam habet formam, ct producit simile, oportet quod producat simile uni formae, ct consequenter unum tantum. Tertia autem, scilicet *agere tale quale ipsum in sc est*, pertinet ud assimilatinncm ad formam ct modum essendi illius, ut patet. Et est hic principaliter intenta: quoniam cx hac sequitur quarta, quae proximum medium est conclusionis. Si igitur propositio illa non tenet quoad assimilationcm ad modum essendi, non probatur intentum. - Si autem dicatur quod est sera quoad similationem utriusque, scilicet formae ct modi, sequitur contra alterum membrum. Nam sequitur, ergo *effectus voluntatis assimilatur formae in mente in modo essendi* : quod patet esse falsum, nam domus in mente est sine materia.

VII. Ad hoc dubium, quamvis ad pauca respicientes distinguerent de agente naturali ct voluntario; si tamen attendimus quod hac propositione littera communiter uritur ad naturale et voluntanum. ct infert cx *ea* quod illud agit quale ipsum est, hoc autem quale vult, non quale est; aliter oportet dicere.

Dicito ergo propositionem illam esse veram quoad formam ct *modum per se illius inquantum est ratio agendi*. Omne namque agens, sive naturale sive voluntarium, quantum potest, facit simile sibi secundum formam ct per sc conditiones seu modum eius. Vocatur autem et est *modus per se* alicuiut, qui modificat eam infra propriam latitudinem: modus enim per sc *docendi* infra doctrinae latitudinem est, et rie dc aliis. Inter naturale autem ct voluntarium agens hoc interest, quod naturale agit quia est. voluntarium vero quia vult: ac per hoc, forma naturalis est ratio agendi *quia est*, forma vero voluntaria est ratio agendi *quia volita*. Et propterca modus per sc formae naturalis est *sic rei sic esse*: nam sic esse nd latitudinem essendi spectat. Modus vero per sc formae voluntariae est *sic vel sic volitum*, et non sic esse: nam *sic volitum* spectat ad latitudinem votiti, sic autem ease distinguitur contra illud.

Ex his autem ulterius sequuntur duo. Pnmo, quod forma voluntaria habet duplicem essendi modum : unum, inquan-

tum est unum entium in mundo, ct hic est esse immsterialitcr in mente; et ultcrum, inquantum est ratio agendi, et hic est esse sic sci sic votitum. Forma autem naturalis eundem essendi modum habet inquantum eat ens, ct inquantum est ratio agendi. Et ratio est quam diximus, quia ista agit quia est, illa quia volita: velle enim est aliud ab esse. - Secundo, quod agens naturale assimilât sibi in forma ct modo formae, quantum potest, effectum, absque distinctione aliqua: ct propterca filius assimilatur putri etiam in individualibus conditionibus, si virtus gcncrativa sit fortis. Et inde provenit etiam quo»! tantum substantiae compositae possunt immediate producere substantias materiales, apud Peripateticos. Agens vero voluntarium assimilât effectum formae qua agit, ct modo cius *inquantum ratio agendi* : non autem modo cius inquantum ens.

VIII. Et hinc patet solutio ad obiccu .-. Quia scilicet .<X ne.1. m ile subsumitur quod modus essendi formae voluntariae sit modus formae dc quo est sermo m illa maxima: nam in ci est sermo dc modo per sc formae *inquantum est ratio agendi*. Et est universaliter vera: agens enim voluntarium conatur quantum potest, ut faciat quod vult, *sicut, quando, ubi* ct *quomodo* vult, ut patet. - Et sic vides quam perspicue ex ilia maxima Auctor tertiam differentiam intulerit, quod scilicet naturale agit quale ipsum est, voluntarium verô quale vult, non quale est. Et hacc bene notato, ct applicato quando oportet.

IX. Circa has differentias . aliud occurrit dubium, ex *aaa.a. parte voluntatis; nn scilicet velificentur dc ea ut productiva ad extra tantum, an etiam ut productiva ad intra. Nam si ad extra tantum, %anus est hic labor, ubi dc productionibus id intra est quaestio. - Si vero etiam ad intra, sequitur quod nihil erit productum a voluntate intus, nisi in actu rctkxo. Et tenet sequela, quia, cx praedictis .-, omne voluntarie productum, est productum ut votitum: nihil est enim m voluntate solitum nisi reflexe, etc.

Ad hoc breviter dicitur, quod aliquid esse in voluntate votitum, contingit dupliciter. Uno modo, *ut rem quandam*: ct sic reflexe est votitum. Alio modo, *ut tendentiam* in obicctum amatum: et sic est directe volitum eadem votione qua votitum. - Potest quoque et aliter volitum distinguui m volitum *ut rationem volendi*, ct *ut obiectum volitum*. - Et iuxta utramque distinctionem. intus et extra salvatur id quod dc voluntate hic dicitur. Est enim intus productum, quia volitum actu recto vel ut ratio volendi, vcl ut tendentia in aliud. Et hoc sufficit: oie enim voluntarium est ipsum velle, et liber ipse amor.

X. In responsione ad tertium, nota distinctionem et responsionem. Distinctio est dc voluntate in communi, quod potest considerari dupliciter, scilicet ut natura quaedam, ct ut sc habet ad utrumque : ct quod primo modo naturaliter vult, secundo autem modo libere. Et declaratur primus modus in voluntate Dei respectu sui, ct nostra respectu beatituefinis: secundus vero in voluntate Dei respectu aliorum n se. - Responsio autem consistit in applicatione primi membri, quod scilicet Spiritus Sanctus procedit naturaliter, per modum tamen voluntatis.

XI. Circa distinctionem voluntatis dubium occurrit. Scotus enim, in I, dist. n, in qu. dc Numero Productionum divinarum, et in dist. x eiusdem, ct in *Quodlibetis*, qu. xvr, tenens Spiritum Sanctum procedere libere, conatur infringere hanc distinctionem, ct ostendere quod voluntas nullum actum habet mere naturaliter.

Arguit ergo primo sic. Voluntas et natura habent oppositos modos principiandi, ita quod nec ambo reducuntur in tertium, ncc alter in alterum: ct neuter dicit imperfectionem: ergo voluntas non potest naturaliter operari, ncc natum libere. - Antecedens, quoad primam partem, manifestatur: quia natura est dc se determinata ad agendum; voluntas autem non cx se naturaliter inclinatur, sed seipsam determinat ad exercitium operis. - Quoad illam vero partem, quod unus non reducitur in alterum, probatur quia tunc alterum secundum totum genus suum caset imperfectum. - Quoad reliquo, brevitatis gratia pcrtransco.

I t continuatur. Quia oppositi modi agendi primo distinguentes potentiam activam, non sunt eiusdem potentiae

■c immatc-

tio agendi,
n naturali»

n«, *cf* in-
dus. quē
it aliud ab
i in forma
ue dista-
etiam in
iit fortis.
compo-
arenales,
Hat effe-
tn ratio

scilicet *Ctue.

uniariac
g: nam

'utn est
volun-
r, sicut,
> quam
n fatu-
>lunra-
toioio,

rn. α 'α

'ucriva
iam si
rnibu»

Ruitur
i actu

cnim

nine
/am ;
m in
voli-
dis-
r ro-
:xtra
ntua
■ndi,
lun-

uod
i, et
iter
nus
ctu
lio-
imi
ter,

;o-
jm
vi,

iii3

iii

activae «d libere ct naturaliter operari sunt huiusmodi:
ergo. – Probatur minor cx Aristotele, ct in *Physic.* et in *Metaphys.* ponente punias differentia» activi principii *na-
turale* ct *liberum*: sub diversis tamen nominibus, nam in *" H'S**.* * vo^u4η,Γ *u proposito*, ct in IX *Metaphys.* ·· vo-
catur *potentia rationalis*, etc.

Et confirmatur. Quia voluntas tendit in ea quae sunt ad finem, ut potentia libera: ergo sub ratione etiam potentiae liberae vult ipsum finem. – Et tenet sequela: quia eadem est potentia circa utrumque.

XII. Praeterea, conditio intrinseca potentiae absolute, vel in ordine ad actum perfectum, non repugnat perfectioni inoperando; sed liberta» est huiusmodi: ergo potest sure cum conditione pectutu possibili in operando, 'falīs con-
ditio est nécessita»; ergo libertas stat cum necessitate.

Et confirmatur. Firmitas operationis perficit , sed neces-
situ importat firmitatem ; ergo perficit operationem libe-
ram. – Et confirmatur ultimo. Quia non est eadem divisio in principium activum necessarium ct contingens, ct in naturale et liberum: sicut igitur aliquod naturale potest contingenter agere, quia potest impediri, ita aliquod libe-
rum potest necessario agere. – Affert quoque ad hoc aucte-
ritatcm Augustini /lu/ *voluntas non est, aut libera di-
cenda est, qua beati sic esse volumus, ut esse miseri non solum non velimus, sed nequaquam velle possimus.*

Ex quibus omnibus duo intendit: scilicet quod omnis actu» voluntati* cit liber, ct quod cum libertate actu* stat necessitas simpliciter eiusdem. Et didt Spiritum procedere libere ct necessario.

XIII. Circo eandem distinctionem applicatam ad Spi-
ritum Sanctum ·, dubium occurrit ad hominem. Spiritus San-
ctu* est α voluntate ut principio: ergo Spiritus Sanctus potest sic et aliter <c habere. – Antecedens probatur quia voluntas paterna est principium Spiritu* Sancti, sicut intel-
lectus patemus c»(principium Verbi. – Consequentia autem tenet cx dicti* in corpore huius articuli, ubi dictum at: Quod est a voluntate ut principio, potest aliter sc habere.

Et si dicatur quod esse a voluntate ut principio dixt facR) contra naturam, dat sic ct aliter sc habere; esse autem m voluntate ut natura, non: contra, Spiritus Sanctus at α vo-
luntate, ut voluntas est distincta contra naturam; ergo. – Antecedetis probatur tripliciter. Quia aliter numeru* pro-
cessionum divinarum mole fuisset prubstus superius in qu. xxvii, art. 5, ex hoc quod in natura mtellectuafi non est nisi intelligcre ct velle. Secundo, quia voluntas in pro-
ductione Spiritu» Sancti concurrit ut potentia distincta, »e-
eundum rationem, ab essentia »cu natura, ct ab inteUextu. Tertio quia, ut in hac responsione dicitur. Spiritus Sanctus procedit *per modum voluntatis*.

XIV. Ad evidentiam huius difficultatis, distinctionis, ac propriae locutionis, adverte primo quod, quemadmodum intellectus trifariam consideratur; primo absolute, ut est potentia intellectiva, et sic vocatur *intellectus*; secundo, prout est cognoscitivus absque discursu, et sic quoque vo-
catur *intellectus*, tertio, prout est diveursivus, cl sic vo-
catur *ratio*; ita, proportionaliter, non eodem tamen ordine, voluntas trifuriam sumi potest; primof pro potentia voli-
tira, et ric vocatur *voluntas* ; secundo, pro eadem potentia inquantum est uaturnlitr determinata ad aliquod obiectum seu opu*, cl sic vocatur *voluntas ut natura*; tertio, pro eadem potentia ut est indeterminata ad utrumlibet, et sic vocatur quandoque *liberum arbitrium*, quandoque *stduntas*.

Et quia contingit voluntatem determinari ex m dupli-
citer; uno modo, quoad *specificationem* actu», idest quod ri operatur circa tale obiectum, oportet exire in actum talem, ita quod non oppositum, sicut voluntas nostra de-
terminata est nd beatitudinem ; alio modo, quoad *specificati-
onem ct exercitium* actus, sicut voluntas videntis Deum determinatur ad amandum ipsum, ita quod non solum non potest habere actum odii erga ij^um, sed etiam non potest suspendere actum amandi eundem : ira dupliciter wlunta» habet rationem naturae. Primo, ut determinatu est cx sc, respectu alicuius obiecti, ad velle, ita quod non potot nolle illud; vel c converso ad nolle aliquid, itu quod non potest velle illud. Et sic concorditer dicimus quod voluntas habet

ARTICULOS II

rationem naturae respectu bcaiitudini* ct miseriae, Sed cum hac naturalitate «tat liberta» quoad exercitium actu*, idest velle out non velle; ct «ionlitr nolle aut non nolle. – Se-
cundo, ut determinata est cx propria natura, respectu ali-
cuius obiecti, ud velle, non solum ut distinguitur contra nolle, «cd etiam ut distinguitur contra non velle; scilicet quod oportet ipsam cx se praesentatum ude obiectum velle, absque libertate suspendendi netum. Et in hoc dissentire intendit Scotui iu quod *ratio naturae in voluntate re-
spectu exercitii actus*, est m qua dissentimus, ct quae im-
pugnatur.

XV. Adverte secundo quod, quia potentiae distinguuntur per actus, ct actus per obiccta; consequens est quod, ii actu* plures hebent distinctiones ac differentiis, oportet, distinguendo, considerare quod differentiae actuum quie at-
tenduntur penes jxr sc primo ditlcrctiaa ubicctorum for-
malium, «utt dhiinctivac potentiarum. Heliquae autccn differentiae actuum non distinguunt potentias, quantum-
cumque inter sc *xnt diversae. Et propterea, -d *naturale* ct *liberum* non sunt differentiae actuum pene» per se primo obiccta distinctive potentiarum, noti inferent cx hac pane distinctionem potentiarum.

Videntur autem naturale et Uberum «se differentiae *modi
agendi*, quemadmodum diteurrere ct «impliciter intueri sunt modi intclligcndi. Er quemadmodum intelligcre per discursum ct simpliciter, sunt quidem oppositi modi cognoscendi, et per se primo non diversifiennt potentiam, sed modum operandi prarsupporithe tamen possunt dici dr.cnificaro potentiam, pro quanto scilicet praciupponunt dprcnm po-
tentias, unam ita intellectualem quod non rationalem, al-
teram vero tta rationalem quod etiam intellectualem (nem cnim potest eue rattonalh absque intellectu, quia posterius non poter absolvi a participatione prioris); ita naturale ct liberum per «e primo dberrificant. non potentiam, »cd mo-
dum operandi; pracsuppomiUt lumen diversitatem poten-
tiarum naturali» ct liberae, non ita quod, sicut datur po.
(entia mere naturali», ita datur potentia mere libera (quia hoc est impombik, quoniam in posteriori opertet salvari rationem prioris, ct infimum inferioris participare superius; l constat enim quod natura prior est voluntate); »cd datur potentia vere libera, quae secundum «ul supremum habet rationem naturae, «eundum vero reliquum est men· libera.

XVI. His igitur praelibatis, ad rationem Scoti ·, negatur · *U*
quod neuter istorum mudoruru agendi reducatur in nlto-
runi. Quoniam liberum reducitur ad naturale: habet cnim se liberum ad naturale ut mulla ad unum, ut motus ad immobile, ut varium ad uniforme. Et propterea oportet quod oriatur ab ip»o ct fundetur in ipso, «itque ipsius effe-
ctus; ut inferius in qu. i.x. art. s. ct i.xxxn, art. 1, mani-
festatur» – El cum probatur oppositum, quia sequeretur quod liberam secundum totum genus suum esset imper-
fectum accipiendo imperfectum privative ct proprie. ne-
gatur consequentia, loquendo dc naturali ct Ubero cx parte producentis. Si autem est sermo ex parte etiam producti, dico quod productio libera dicit imperfectionem in rcaliter producto libere quoniam dicit illud in sc posse aie et aliter se habere, ut in corpore articuli deductum est- Dixi uulcui *rcaliter producto*. propter liberam volilionem qua Deus vult bonum creaturis ipsa cnim non est producta rcaliter. et propterea non potest in ve sic ct aliter sc habere aut habuisse; quamvis possit aliter hnbuhte habitudinem rationis ad creaturas, propter imperfectionem termini. – Et sic ruit fundamentum Scoti cx hoc articulo, cx hac propo-
sitione; Productio libera, ut distinguitur contra naturalem, didt imperfectionem in rcaliter producto, ct propterea poni non potest in divinis ad intra. Et hic est alius defectus sui fundamenti.

Unde ad confirmationem primam dicitur quod, quia differentiae posteriores non variant suum prius; ct naturale ct liberum sunt differentiae modi agendi; ideo non variant differentia» actionum quibus distinguunt potentias. Concedo ergo quod naturale ct liberum sunt distincti modi agendi : non tamen quod sint oppositi modi distinctivi potentiarum. Sed, proprie loquendo, sunt distfactivi *modorum po^rndi*. – Et hoc intendit Aristoteles in loris adductis. Non cnim

intendit excludere α *proposito* et *rationali* naturam idnticc ct causaliter, sed ut sic formalitcr. Ut etiam Auctor in hoc articulo distinxit voluntatem contra naturum . ct tamen non sequitur, *ergo est alia potentia*; scd. *ergo est alia potentia vel aha ratio eiusdem potentiae*. – Ponet tamen hac materia unico verbo absolvi, dicendo quod voluntas distinguitur contra naturam *praecise*: et non contra naturam *intrancam voluntati*, quoc est simul natum ct voluntas.

Ad aliam vero confirmationem dicitur, quod eadem quidem est potentia attingens finem ct referens in finem, sed non eodem modo. Sicut etiam idem est intellectus principiorum et conclusionum, non tamen eodem modo. Ita enim sc habent liberum et naturale in voluntate, sicut discurrere ct naturalis notitia in intellectu.

XVII. Ad aliam vero rationem -, distinguendum est de necessitate aut *simpliciter*, aut *immutabilitatis*. Et dicendum quod actui libero, ut sic, repugnat necessitas simpliciter, dc qua est sermo, qua Spiritus Sanctus necessario procedit, ita quod cius oppositum implicat contradictionem secundum sc. Necessitas autem immutabilitatis est firmitas, quae stat cum libertate, ct perficit operationem liberam.

Et per hoc patet responsio ad confirmationci. Supponunt enim libertatem esse compo&sibilem necessitati simpliciter alicuius actus, ut sic: quod, ut ex IX *Mctaphys.* - patet, falsum c>t; oportet enim libertatem esse respectu alicuius oppositionis.

XVIII. Ad secundam dubitationem -, quae est ad hominem . dicitur quod labor est in acquivoco. Nam Spiritus Sanctus procedit a voluntate ut principio, ct α voluntate ut voluntas, sumendo voluntatis nomen pro *potentia volitiva*. – Et hoc concludunt omnes obicctioncs. Sic enim voluntatem accipiendo, verum est quod productio Spiritus Sancti <t a voluntate ut principio, ct ut distincta contra

naturam, idest substantiam volentis: non autem contra naturam. idest rationem naturae m se quasi participatam, idest contra modum operandi naturae. Et quod penes intellectum ct voluntatem sumitur numerus processionum divinarum. Et quod Spiritus Sanctus procedit per modum voluntatis: cx hoc enim quod procedit per operationem volitivae potentiae. habet illas 1res conditiones in quibus differt modus voluntatis a modo naturae, qua» vide in Qq. Dispp. *de Potentia Dei*, qu. x, art. 2 ad 11. Cum his omnibus tamen stat quod conveniunt in hoc unico modo, scilicet *naturaliter*, ut in littera habes.

Accipiendo nutem voluntatis nomen pro ratione voluntatis *inquantum est libera*, sic negatur quod processio Spiritus Sancti sit α voluntate; ct dicitur quod est a voluntate, non inquantum voluntas, sed inquantum natura, ct similia.- Unde hic oportet advertere quomodo utatur quis vocabulis.

XIX. Restat unum dubium, an voluntas acquivoco sumatur in prima ct secunda conclusione * (quae tamen sunt - c/ communes omnibus theologis, ct determinatae in 1 *Sent.*, dist. μ "l. Si enim sumitur univoce, sequitur quod Pater An.14 voluntate concomitante ad utrumlibet, velit generationem Filii dc hac enim est sermo in secundi. Si autem acquivocc, satis levis videtur disputatio ct differentia.

Ad hoc breviter dicitur quod sumitur univoce utrobique, scilicet pro potentia volitiva, seu actu volendi, absolute ct indistincte. Et m prima ostenditur quod acrus volendi, non curando qualis, respicit generationem Filii sive processionem Spiritus Sancti, ut obicctum: in secundavero determinatur quod velle, etiam non curando quale, non habet rationem principii ad utrumlibct, respectu actuum nofionaliuii. Verum, habere rationem principii ad utrumlibct significatur per actum procedendi ct ablativum *voluntatis*, ut puta, *genuit voluntate*. Et sic non est aequivocatio.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ACTUS NOTIIONALES SINT DE ALIQUO

1 *Sciit.*, di«c. v» qu. π; III, dat u, m. t.

Si n tertium sic proceditur. Videtur quod actus notionales non sint de aliquo. Quia si Pater generat Filium de aliquo, aut de seipso, aut dc aliquo alio. Si dc aliquo alio, cum id dc quo aliquid generatur sit in eo quod generatur, sequitur quod generatum alienum a Patre sit in Filio. Quod est contra Hilarium, VII *de Trin.* ♦ ubi dicit: *Nihil in his diversum est rei - alienum*. Si autem Filium generat Pater de seipso, id autem de quo aliquid generatur, si sit permanens, recipit eius praedicationem quod generatur; sicut dicimus quod *homo est albus*, quia homo permanet, cum de non albo fit albus: sequitur igitur quod Pater vel non permaneat, genito Filio, vel quod Pater sit Filius quod est falsum. Non ergo Pater generat Filium de aliquo, sed de nihilo.

2. Praeterea, id dc quo aliquid generatur, est principium eius quod generatur. Si ergo Pater generat Filium de essentia vel natura sua, sequitur quod essentia vel natura Patris sit principium Filii. Sed non principium materiale: quia materia locum in divinis non habet. Ergo est principium quasi l activum, sicut generans est

principium geniti. Et ita sequitur quod essentia generet: quod supra* improbatum est. *O*. **

3. Praeterea, Augustinus dicit * * quod tres .nf personae non sunt ex eadem essentia, quia non vn u?. < generatur essentia et persona. Sed persona Filii non generatur ab essentia Patris '. Ergo Filius non est de essentia Patris.

4. Praeterea, omnis creatura est ex nihilo. Sed Filius in Scripturis dicitur creatura: dicitur enim *Eccli.* xxiv * ex ore Sapientiae genitae: *Ego cx ure* † v K e *Altissimi prodi, primogenita ante omnem creaturam*; ct postea cx ore eiusdem Sapientiae dicitur ♦ *Ab initio, et ante saecula, creata sum*. Ergo - Vm. «- Filius non est genitus cx aliquo, sed cx nihilo. – Et similiter potest obiici de Spiritu Sancto, propter hoc quod dicitur. Zac. xn *: *Dixit Dominus.* - vm.t *extendens caelum el fundans terram, ct creans spiritum hominis in eo*; ct Amos iv, * secundum aliam litteram: *Ego formans montes, et creans spiritum*.

Sed contra est quod Augustinus * dicit, in libro *de Eide ad Petrum* *: *Pater Deus ζ de sua* - c*f. «- *natura sine initio genuit Filium sibi aequalem*.

Respondeo dicendum quod Filius non est ge-

a) *cit vel.* – *nihil* iodd., *vel* cd. a, om. cd. b; *el*, qu. κκτi, art. J, not -, β) *quod Pater tit Eiliui.* – *quia Pater fillu» tit* cdJ. K – *quod est (ahum* om. FGj .

γ) *quasi.* – Oro. II.

4; *didt.* – 17/ *Trin.* addit B.

1) *aliud ab essentia Patris.* – *aliud ah c<scntia* Pfr, *cb.ntia aliud* cd. a.

O Zkn». – *Pent sol* EG, /V k/ *solus* editione» *ab. Deus valu» cit* P. - S. Fulxentiiū *Pater Deut. dc nullo genitu» Deo,* ». icZ *de sua natura*

«ni. in. nitus de nihilo, sed de substantia Patris. Ostensum est enim supra ♦ quod paternitas, et filiatio, et nativitas, vere et proprie est in divinis. Hoc autem interest inter generationem veram, per quam aliquis procedit ut filius, et factionem, quod faciens facit aliquid de exteriori materia, sicut scamnum facit artifex de ligno; homo autem generat filium de scipso. Sicut autem artifex creatus facit aliquid ex materia, ita Deus facit ex nihilo, ut intra ' ostendetur: non quod nihilum cedat in substantiam rei, sed quia ab ipso tota substantia rei producit, nullo alio praesupposito. Si ergo Filius procederet a Patre ut de nihilo existens, hoc modo se haberet ad Patrem ut artificiatum ad artificem: quod manifestum est nomen filiationis proprie habere non posse, sed solum secundum aliquam similitudinem. Unde relinquitur quod, si Filius Dei procederet a Patre quasi existens ex nihilo, non esset vere et proprie Filius. Cuius contrarium dicitur 1 Ioan, ult. ♦; ut *simus in vero Filio eius Iesu Christo*. Filius igitur Dei verus non est ex nihilo, nec factus *, sed tantum genitus.

Si qui autem ex nihilo a Deo facti filii Dei dicantur, hoc urit metaphorice, secundum aliqualem · assimilationem ad eum qui vere Filius est. Unde, in quantum solus est verus et naturalis Dei Filius, dicitur *unigenitus*, secundum illud Ioan. 1 -: *Unigenitus, qui est in sine Patris, ipse enarravit*. In quantum vero per assimilationem ad ipsum alii dicuntur filii adoptivi, quasi metaphorice dicitur esse *primogenitus*, secundum illud *Rom. vii ♦: Quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*.

Relinquitur ergo quod Dei Filius sit genitus de substantia Patris. Aliter tamen quam filius hominis. Pars enim substantiae hominis generantis transit in substantiam geniti. Sed divina natura impartibilis · est. Unde necesse est quod Pater, generando Filium, non partem naturae in ipsum transfuderit, sed totam naturam ei communicaverit, remanente distinctione solum secundum originem, ut ex dictis * patet.

Ad primum ergo dicendum quod, cum Filius dicitur natus *de Patre*, haec praepositio *de* significat principium generans consubstantiale; non autem principium · materiale. Quod enim producit de materia, fit per transmutationem illius de quo producit, in aliquam formam : divina autem essentia non est transmutabilis, neque alterius formae susceptiva.

Ad secundum dicendum quod, cum dicitur Filius genitus *de essentia Patris*, secundum expositionem Magistri, v dist. I *Sent.*, designat habitudinem principii quasi activi: ubi sic exponit: *Filius est genitus de essentia Patris, idest de Patre es-*

sentia; propter hoc quod Augustinus, XV libro *de Trin.* ♦. dicit: *Tale est quod dico, de Patre · c* f. essentia, ac si expressius dicerem, de Patris essentia*. – Sed hoc non videtur sufficere ad sensum huiusmodi locutionis. Possumus enim dicere quod creatura est e.v *Deo essentia*: non tamen quod sit *ex essentia Dei* – Unde aliter dici potest quod haec praepositio *de* semper denotat consubstantialitatem. Unde non dicimus quod domus sit *de aedificatore*, cum non sit causa consubstantialis. Possumus autem dicere quod aliquid sit de aliquo, quocumque modo illud significetur ut principium consubstantiale: sive illud sit principium activum ·. sicut filius dicitur esse *de patre*; sive sit principium materiale, sicut cultellus dicitur esse *de ferro*; sive sit principium formale, in hk> dumtaxat in quibus ipsae formae sunt subsistentes, ¶ non advenientes alteri; possumus enim dicere quod angelus aliquis est *de natura intellectuali*. Et per hunc modum dicimus quod Filius est genitus de essentia l'atris; in quantum essentia Patris, Filio per generationem communicata, in eo subsistit.

Ad tertium dicendum quod, cum dicitur, *Filius est genitus de essentia Patris*, additur aliquid respectu cuius potest salvari distinctio. Sed cum dicitur quod *Ires Personae sunt de essentia divina*, non ponitur aliquid respectu cuius possit importari distinctio per praepositionem significata. Et ideo non est simile.

Ao quartum dicendum quod, cum dicitur, *sapientia est creata*, potest intelligi, non de Sapientia quae est Filius Dei, sed de sapientia creata, quum Deus indidit creaturis: dicitur enim *Eccli i -: Ipse creavit eam*, scilicet sapientiam, *Spiritu Sancto, et effudi! illam super omnia opera sua*. Neque est inconveniens quod in uno contextu locutionis loquatur Scriptura de Sapientia genita et creata: quia sapientia creata est participatio quaedam Sapientiae increatae. – Vel potest referri ad naturam creatam assumptam a Filio, ut sit sensus: *Ab initio et ante saecula creata sum*, idest, *praevisa sum creaturae uniri*. – Vel. per hoc quod Sapientia creata et genita nuncupatur, modus divinae generationis nobis insinuat. In generatione enim, quod generatur accipit naturam generantis, quod perfectionis est: in creatione vero, creans non mutatur \ sed creatum non recipit naturam creantis. Dicitur ergo Filius simul creatus et genitus, ut ex *creatione* accipiatur immutabilitas Patris, et ex *generatione* unitas naturae in Patre et Filio. Et sic exponitur intellectus huius Scripturae ab Hilnrio, in libro *de Synod.* ♦. – Auctoritates autem inductae non loquuntur de Spiritu Sancio, sed de spiritu creato; qui quandoque dicitur ventus, quandoque aer, quandoque * flatus hominis, quandoque etiam anima, vel quaecumque substantia invisibilis.

») e/qua/cwi. – aJiquatn ABCEG, aliquant rei aUqtaUm D.
t) impartibilU. – tuhtla^tui cjdunt DUG, quod B «xngit la temper.
i) prlaclpium. – Oui. BD.

«) attvum. – vel gvari Actifuin tAJuni BIX*.,
A) mutehrr, – immutatur ABCD&
j»); <u'r, – autem B, arr a*t ccien.

Tit u l o quaerit Jc uciibu» nodonalibus etc., in actu exercito: an scilicet Pater generet Filium de sua substantia, an dc nihilo.

II. In corpore unica eat concludo responsita quaerito: Filius est genitus, non dc nihilo, *cd dc substantia Patris. – Probatur primo quoad partem negativam, ducendo ad impossibile. Si Filius produceretur dc nihilo, ergo esset factu*: ergo non esset vere ct proprie Filius.* – Prima consequentia probatur ex proportione materiae ad artificem, ct nihili ad Deum. Secunda autem, cx differentia inter factionem ct nativitatem. Destructio nutem consequentis manifestatur auctoritate Ioannis Apostoli.

Deinde respondet objectioni tacitae, scilicet quod in Scriptura *fi*hux *Dei* veriheatur de aliquo qui est ex nihilo: dicens quod hoc non veriheatur de vero Filio, sed de filio per assimilationem, allatis ad hanc auctoritatibus.

Infertur postmodum secunda pars conclusionis per locum *a divisione*. Et subiungitur quam differencier intelligatur hac secunda par* de substantia patris humani, et de substantia Patris divini: quia ibi de parte, hic de toto.

111: In responsione ad primum, in qua negatur essen-
tiam divinam habere rationem materiae; et ad secundum
in qua dicitur quod habet rationem formae subUctotis:
argumenta occurrunt I lcnrici et Durandi, apud Capreolum,
fla 'æ' " 'n v ^iikiioik Primi *, ad probandum quod Filius est ge-
nitus de substantia Patris ut materia, quoad condiciones
materiae non importantes imperfectionem.

AtTeruntur nitem quatuor conditiones, *ic. Effe intrinsecum genito non accipiens esse, et praeeistere ac inexistere, et manere idem in tota generatione, et esse de quo genitum generatur, ut ly *de quo* distinguitur contra *de nihilo*, conveniunt essentiae divinae respectu generationi* Filii: et aunt proprie conditiones materine: ergo de essentia ut materia, vel quasi materia, generatur Filius. – Assumptum, quoad omnia, manifestatur inductive. Et quoad ultimum, probatur ex differentia inter creationem et generationem, quod illa de nullo subiecto, haec de praeeexistenti subiecto est.

Adducuntur et confirmationes. Si Pater de parte uult de
aliena substantia generaret Filium, procul dubio substantia

illa haberet rationem materiae: ergo, si dc tota et propria generat, eandem habet rationem. Totum enim ct pars, proprium ct alienum, non venant propositum.

El confirmatur rursus. Quia essentia recipit proprietatem constitutivam geniti, «est quasi potentia passiva in generatione alioquin non omni potentiae activae naturali responderet passiva. Ergo habet rationem materiae.

IV. Ad hanc breviter dicitur quod, quamvis secundum quid tolerari posset divinam essentiam habere aliquam conditionem materiae in generatione, ut in dist. v Primi, qu. it, art. i, sustinuit Auctor; simpliciter tamen, cum littera huius articuli, negandum est Filium genitum de Patris substantia ut materia, et affirmandum ut forma. – Nec aliqua propria conditio materiae salvatur in divina essentia. Eoe enim *de quo*, ut distinguitur contra *de nihilo*, non est proprium materiae, sed *praeexistantis intrinseci*, quod est commune formae et materiae; ut patet, ut fingamus ex praeexistente Socratis anima et uunc nova materia fieri a Deo Socratem; tunc enim non crearetur, quia ex praeexistente aliquo fieret, et tamen non fieret ex aliquo subiecto. Sed error in hoc et in aliis conditionibus accidit, qui, ut plurimum, ista consuevimus per subiectum, seu materiam, declarare: ut etiam in hoc articulo fit, ubi *de nihilo* per proportionem ad *de subiecto* artificialium declaratur; cum tamen opponatur ad *de aliquo*, sive ut subiecto sive ut forma praeexistente. – Et similiter reliquae tres condiciones communes unius praeexistenti intrinseco.

\d confirmationem autem dc pane et alieno, negandum est assumptum. Et quoad alienum quidem, patet in natura angelica: quoad partem vero, in fictione propositi exempli dc Socrate.

Ad ea autem quae in ultima confirmatione adducuntur, negandum est essentiam *recipere proprietatem*: quoniam comparantur ut idem, et non ut recipiens et receptum. – Potentia quoque passiva procul est a productione omnino simplicium, de quorum numero constat esse divinam personam. Nec aliquod inconveniens est huiusmodi potentiis activis non respondere passivas: sufficit enim respondere termino», ut potentia creative, quae tamen inferior est, testatur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN DIVINIS SIT POTENTIA RESPECTI ACTUUM NOTIONAUUM

I Soit, dttL vn. qu. I, art. I ; /k A>t,, qu. n. arr. l.

Sed quartum sic proceditur. Videtur quod in divinis non sit potentia respectu actuum nollionalium. Omnis enim potentia est vel activa, ve) passiva. Sed neutra hic competere potest: potentia siva in Deo non est, ut supra* oste

- Qa.ur, «rt.i.

• Art. praeCk-J. potentia vero activa non competit uni personae respectu alterius, cum personae divinae non sint factae, ut ostensum est *. Ergo in divinis non est potentia ad actus notionales.

2. **Praeterea**, potentia dicitur ad possibile. Sed divinae personae non sunt de numero possibilium, sed de numero necessariorum. Ergo respectu actuum nollionalium, quibus divinae personae procedunt, non debet poni potentia in divinis.

3. **Praeterea**, Filius procedit ut Verbum, quod est conceptio intellectus: Spiritus autem Sanctus procedit ut Amor, qui pertinet ad voluntatem. Sed potentia in Deo dicitur per comparisonem ad effectus, non autem per comparisonem ad

intelligere et velle, ut supra ♦ habitum est. Ergo ‘p,-laT·r t’ in divinis non debet dici potentia per comparationem ad actus notionales.

Sed contra est quod dicit Augustinus, *Contra Iulianum haereticum* ♦ Si Dens Pater non potuit generare Filium sibi aequalem, ubi est omnipotentia Dei Patris? Est ergo in divinis potentia respectu actuum nollonalium.

Respondendo dicendum quod, sicut ponuntur actus
notionales in divinis, ita necesse est ibi ponere po-
tentiam respectu huiusmodi actuum: cum potentia
nihil aliud significet quam principium alicuius actus.
Unde, cum Patrem intelligamus ut principium ge-
nerationis, et Patrem et Filium ut principium spi-
rationis, necesse est quod Patri attribuamus poten-
tiam generandi, et Patri et Filio potentiam spirandi.
Quia potentia generandi significat id quo generans
generat: omne autem generans generat aliquo:
unde in omni generante oportet ponere potentiam
generandi, et in spirante potentiam spirandi.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut secundum actus notionales non procedit aliqua persona ut facta, ita neque potentia ad actus notionales dicitur in divinis per respectum ad aliquam personam factam: sed solum per respectum ad personam procedentem.

An secundum dicendum quod possibile, secundum quod necessario opponitur, sequitur potentiam passivam, quae non est in divinis*. Unde neque in divinis fit aliquid possibile per modum istum: sed solum secundum quod possibile continetur sub necessario. Sic autem dici potest quod, sicut Deum esse est possibile, sic Filium generari est possibile.

An tertium dicendum quod potentia significat principium. Principium autem distinctionem importat ab eo cuius est principium. Consideratur autem duplex distinctio in his quae dicuntur de Deo: una secundum rem, alia secundum rationem tantum. Secundum rem quidem, Deus distinguitur

i' prjonjn *prwdntcm*, – altfujtm *fertotam procedentem* П, *frocedentcm penmam* Pa>.

per essentiam a rebus quarum est per creationem principium: sicut una persona distinguitur ab alia, cuius est principium, secundum actum notionalem. Sed actio ab agente non distinguitur in Deo nisi secundum rationem tantum: alioquin actio esset accidens in Deo. Et ideo respectu illarum actionum secundum quas aliquae res procedunt distinctae a Deo, vel essentialiter vel personaliter, potest Deo attribui potentia, secundum propriam rationem principii *. Et ideo, sicut potentiam possumus creandi in Deo. ita possumus ponere potentiam generandi vel spirandi. Sed intelligere et velle non sunt tales actus qui designent processionem alicuius rei in Deo distinctae, vel essentialiter vel personaliter. Unde respectu horum actuum, non potest salvari ratio potentiae in Deo, nisi secundum modum intelligendi et significandi tantum; prout diversimode significatur in Deo intellectus et intelligere, cum tamen ipsum intelligere Dei sit eius essentia, non habens principium.

Pj Me. – Stent ISIS. qui iwn *tient* um.; *lient* „, fk ero. ui. a; *dici*
pottit q*»d «uUfaot BDFGi.

Commentaria Cardinalis Caietani

•Oj.u. i'1 Tr' titulu: *potentia*, ut patet V & de IX. Metaphys., du-
lpbciter sumitur. Primo, pro *potentia logica*, quae con-
wstit in non repugnantia terminorum: et <k hoc non est
s> sermo. Secundo, pro *principia operations*: et rie sumitur

hic. Unde in divinis esse potentium significat esse potentiae rationem formalem respectu notionalium; sicut etiam, cum quaeritur utrum in Deo sit scientia, nil aliud quaeritur nisi, an scientia dicatur de Deo formaliter.

II. In corpore unica est conclusio, responsa quaerito affirmative: Necesse est ponere in divinis potentiam respectu actuum notionalium. – Haec conclusio primo in litteraturis probatur ric. In divinis ponuntur .ictus notionales: ergo necesse est ibi ponere potentiam horum. Et probatur sequela: quia potentia nihil aliud significat quam principium actus.

Secundo, explanatur vis rationis huius in speculi, sic. Omne generans generat aliquo: ergo in omni genere oportet ponere potentiam generandi: ergo necesse est Patri attribuere potentiam generandi. – Prima consequentia probatur: quia potentia generandi significat id quo generans generat. Secunda vero probatur: quia Pater est generationis principium. – Et similiter potes formare rationem de spirante et potentia spirativa: idem enim est iudicium.

III. Circa haec adverte quod, quamvis multipliciter Aurologui. apud Capreolum, in vn distinctione Primi .i. contra rationem cl conclusionem arguat, duo tamen afferenda censui: alterum, contra rationem ct conclusionem simul; alterum, contra conclusionem.

Arguitur ergo *primo* sic. Aut potentia ponitur in Deo respectu actuum notionalium, secundum rem: et hoc non, quia non est secundum rem principium clicitivum netus notionalis. ut patet, quoniam actus est idem cum ipsa potentia. Aut secundum rationem tantum: et hoc non. quia sic etiam intellectus haberet rationem potentiae, quoniam secundum rationem est principium intelligendi. Nullo igitur modo valet ratio litterae, fundata super hoc, quod potentia est principium actus.

Secundo arguitur sic, cx opposito. Negatio potentiae

ct propria
i ct pan,

apnctatcm
a in gene-
iturali re-
• .

kCunJum
u.im con-
ni, qu. n,
era huius
ubstantU
i propria
cnini *dc*
>roprium
ommune
xisiente
>eratern;
io fieret,
' in hac
su con-
jt etiam
n ad *de*
irtur dd
tente. -
it prac-

'anduro
natura
:xempli

cuntur,
joniani
num. -
imnino
rn per-
btentiis
onderc
»r est,

Ergo
nara-

intra
'oluit -I
'itpo- cap. rz
 a rc-

JctUS
: po-
jntia
:ius.
& -
spi-
ten-
ndt.
rans
fuo:

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM POTENTIA GENERANDI SIGNIFICET RELATIONEM, ET NON ESSENTIAM

I *Sent.*. dt>L vii, qu. i, axL. 3; *Ik l*>t.. qu. U, *n. 3.

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. VidetUf quod potentia generandi vel spirandi significet relationem, et non essentiam. Potentui enim significat principium, ut ex eius definitione patet: dicitur enim potentia *scJ* principium in divinis respectu personae dicitur notionaliter. Ergo potentia in divinis non significat essentiam, sed relationem.

2. Praeterea, in divinis non differt posse et agere. Sed generatio in divinis significat relationem. Ergo et potentia generandi.

3. Praeterea, ea quae significant essentiam in divinis, communia sunt tribus personis. Sed potentia generandi non est communis tribus personis, sed propria Patri . Ergo non significat essentiam.

Sed contra est quod, sicut Deus potest generare Filium, ita et vult. Sed voluntas generandi significat essentiam. Ergo et potentia generandi.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod potentia generandi significait relationem in divinis. Sed hoc esse non potest. Nam illud proprie dicitur potentia in quocumque agente, quo agens agit. Omne autem producens aliquid per suam actionem, producit sibi simile quantum ad formam qua agit: sicut homo genitus est similis generanti in natura humana, cuius virtute pater potest generare hominem. Illud ergo est potentia gencrativa in aliquo generante, in quo genitum y similatur generanti. Filius autem Dei similatur Patri gignentii in natura divina. Unde natura divina in Patre, est potentia generandi in ipso. Unde *et* Hilarius dicit, in *V de Trin.* *: *Nativitas Dei non potest eam ex qua profecta est. non tenere naturam; nec enim aliud quam Deus subsistit. quod non aliunde quam de Deo subsistit.*

Sic igitur dicendum est quod potentia generandi principaliter significat divinam essentiam ♦ ut Magister dicit, vu dist. l *Sent.*; non autem tantum relationem. – Nec etiam essentiam 4 inquantum est idem relationi, ut significet ex aequo utrumque. Licet enim paternitas ut forma Patris

significetur, est tamen proprietas personalis, habens se ad personam Patris, ut forma individualis ad aliquod individuum creatum. Forma autem individualis, in rebus creatis, constituit personam generantem, non autem est quo generans generat. *scJ* Socrates generaret Socratem. Unde neque paternitas potest inlelligi ut quo Pater generat '. sed ut constituens personam generamis: alioquin Pater generaret Patrem. Sed id quo Pater generat, est natura divina, in qua sibi Filius assimilatur L Et secundum hoc Damascenus dicit * quod generatio est *opus naturae*, non sicut generantis, sed sicut eius quo generans generat. Et ideo potentia generandi significat in recto naturam divinam, sed in obliquo relationem.

Ad primum lrgo dicendum quod potentia non significat ipsam relationem principii *, alioquin 'Um. esset in genere relationis: sed significat id quod est principium; non quidem sicut agens dicitur principium, sed sicut id quo agens agit, dicitur principium. Agens autem distinguitur a facto, et generans a generato: sed id quo generans generat, est commune genito et generanti; et tanto perfectius, quanto perfectior fuerit generatio. Unde, cum divina generatio sit perfectissima, id quo generans generat, est commune genito et generanti, et idem numero ", non solum specie, sicut in rebus creatis. Per hoc ergo quod dicimus quod essentia divina *est principium quo generans generat.* non sequitur quod essentia divina distinguatur; sicut sequeretur, si diceretur quod essentia divina *generat.*

Ad secundum dicendum quod sic * est idem in divinis potentia generandi cum generatione, sicut essentia divina cum generatione et paternitate est idem re, sed non ratione.

Ad tertium dicendum quod, cum dico *potentiam generandi*, potentia significatur in recto, et generatio in obliquo; sicut si dicerem *essentiam Patris*. Unde quantum ad essentiam quae significatur, potentia generandi communis est tribus personis: sed quantum * ad notionem quae connotatur, propria est personae Patris.

a) *sed propria Patri.* – *sed proprie Patris* B. *sed proprie Patri* ceteri, om. ed. *a.* – Po>t *Ergo* codice* addunt *potentia generandi.*
β) *similis.* – *homini* addunt colles.
γ) *genitum.* – *generatum* BD. – Pro *similatur*, primo loco *aisimilatur* »B, altero AaB.
B) *Unde et.* – *Unde* P>. – In latu dt. pro *profecta, perfecta* PFG pAiBD et *ab*; et pn» *nec, nihil* ABD.

i) *generat.* – *generet* codice» et a ê.
ζ) *oiiimilatur.* – *similatur* ACDEFGpB.
η) *et idem numero.* – *idem numero* codices. *ide itumero* cd. a, idest numero cd. h.
ι) *tie.* – *sicut* PBEOpF et a>. *ai* \$F; pro *tkttt, ita* P«rt, UC GdIF; *sicut ... generatione* om. D.
i) *sed quantum.* – *quantum autem* p.i\$.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Itvlvw clarus est ex praecedentibus. Tentum hoc advertat novitius, quod potentia sumitur hic, non pro respectu principii, sed pro rc cui convenit ille respectus. Vtrumque namque clauditur in ratione potentiae: sed dc iiln rc dubitatur hic, an sit essentia vel paternitas, etc.
II. In corpore quatuor ineit primo, refert opinionem

quondam; secundo, reprehendit illam; tertio, reprehendit quondam aliam opinionem, ibi: Afetf *etiam essentiam* etc. *; ' <X ■«»-<'.
quarto, respondet quaesito*.
III. Quoad *primum*, recitata opinio est, quod potentia generandi significat relationem tantum.
Quoad *secundum*, reprehenditur haec opinio, ostendendo

ccrci duo quam mille; tamen ut in hoc. idest ut in principio non dc principio, ct ut in eo ct principio dc principio rimul. duo· tantum inchoat actu·.-Potes! tamen ratio hacc pluribus aliis modis solvi. Scilicet, quia delta· cum intellectu unius, ct cum voluntate alterius est principium. Nec plurium : quia praeter actum intellectus ct voluntatis, non datur tertius in natura intellectuali. Ex parte quoque certi ordinis ipsarum productionum inter sc, dici potest quod non inconvcnit ab uno ordinate oriri.

Ad rationem vero cx parte formae, falsum est assumptum, secundum communem philosophiae viam, tenentem non omnem formam esse activam, ct specialiter relationem. – Posset tamen diri quod quodammodo paternitas, constituendo Patrem, dat generare; pro quanto dat ei concurrere active od generationem *ut quod*. Nec plus sibi debetur.

Ad illud vero dc actu, neganda est proportionalis similitudo· Quoniam actus essentialis infra latitudinem pure essentialium invenit *quod* ct *quo*: actus veru personalis infra

latitudinem pure personalium repugnat quod inveniat *quo*; quia personality non potest esse ratio faciendi sibi simile, nisi idem posset generare sc, quod non est intelligibilc.

Ad auctoritatem dc-mum Augustini dicendum c»t, quod labor est in acquivoco. Quoniam loquitur dc quo /orma-*liter*: deltas autem Patris est quo *causaliter* Pater generat, et ei cit Filius.

XII. In responsione ad primum, adverte quod inter generans ct genitum inveniuntur duo. scilicet convenientia ct distinctio. Et distinctio quidem conditio est, Assimilaiio autem ratio est: generans enim non generat ut distinguat, sed ut awimilct distinctum. Et propterca, quanto maior est convenientia, tanto perfectior est generatio, salva distinctione hypostatica. Et quanto minor est huiusmodi tuppositalis distinctio, tanto perfectior est generatio. Unde tn divinis distinctio est minima, quia relativa: ct convenientia est summa, quia sunt eadem res numero simplicissima et omnino indivisa, etc.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ACTUS NOTIONALIS AD PIX RES PERSONAS TERMINARI POSSIT

1 *Sent.*, dut. m, qu. u; expo-it. tau; *Ik Pd.t* qu. n, an. 4; qu. is, en. 9, ad l «qq.

Sd sextum sic proceditur. Videtur quod netus notionalis ad plures personas terminari possit, ita quod sint plures personae genitae vel spiratae in divinis.

Cuicumque cnim inest potentia generandi, potest generare. Sed Filio inest potentia generandi. Ergo potest generare. Non autem scipsum. Ergo alium Filium. Ergo possunt esse plures Filii in divinis.

2. Praeterea, Augustinus dicit, *Contra λ/axi-minum* *: *Filius non genuit Creatorem. Neque enim non putuit: sed non oportuit.*

» 3. Praeterea, Deus Pater* est potentior ad generandum quam pater creatus. Sed unus homo potest generare plures filios. Ergo et Deus: praecipue cum potentia Patris, uno Filio generato, non diminuatur.

? Sed contra est quod in divinis non differt esse ct posse. Si igitur in divinis possent esse plures Filii, essent plures Filii *. Et ita essent plures personae quam tres in divinis: quod est haereticum.

•insjmboio. Respondeo dicendum quod, sicut Athanasius dicit *, in divinis est tantum *unus Pater, unus Filius, untts Spiritus Sanctus*. Cuius quidem ratio quadruplex assignari potest. Prima quidem ex parte relationum, quibus solum 7 personae distinguuntur. Cum cnim personae divinae sint ipsae relationes subsistentes, non possent ; esse plures Patres vel plures Filii in divinis, nisi essent plures paternitates ct plures filiationes. Quod quidem esse non posset nisi secundum materialem rerum l distinctionem; formae enim unius speciei non multiplicantur nisi secundum materiam, quae in divinis non est. Unde in divinis non potest esse nisi una tantum filiatio subsistens; sicut et albedo subsistens non posset esse nisi una. – Secunda

vero cx modo processio-num ;. Quia Deus omnia t intclligit et vult uno ct simplici actu. Unde non potest esse nisi una persona procedens per modum verbi, quae est Filius; ct una tantum per modum amoris, quae est Spiritus Sanctus. – Tertia ratio ’ sumitur cx modo procedendi. Quia personae ipsae procedunt naturaliter, ut dictum est*: natura autem determinatur ad unum. – Quarta cx perfectione divinarum personarum. Ex hoc cnim est perlectus Filius, quod tota filiatio divina in « Et similiter dicendum est de aliis personis.

Ad primum ergo dicendum quod, quamvis simpliciter concedendum sit quod potentiam quam habet Pater, habeat Filius; non tamen concedendum est quod Filius habeat potentiam generandi, si *generandi* sit gerundivum ' verbi activi, ut sit sensus quod Filius habeat potentiam ad generandum. Sicut, licet * idem esse sit Patris ct Filii, non tamen convenit Filio esse Patrem, propter nationale adiunctum. Si tamen hoc quod dico *generandi*, sit gerundivum l verbi passivi, potentia generandi est in Filio, idest ut generetur. Et similiter si sit gerundivum verbi impersonalis, ut sit sensus : *potentia generandi*, idest qua ab aliqua persona generatur.

Ad secundum dicendum quod Augustinus in verbis illis non intendit dicere quod Filius posset generare Filium: sed quod huc non est ex impotentia Filii, quod non generet, ut infra * patebit.

An tertium dicendum quod immaterialitas et perfectio divina requirit ut non possint esse piores Filii in divinis, sicut dictum est *. Unde quod t» non sint plures Filii, non est ex impotentia Patris ad generandum.

«) *Ikui Pater*. – *Pater Ikus SCEVGa*. *Pater* D.
w *plurei hUii*. – Om. endkea.
y) *iulum*. – *solii* AC. M' E. nm. G.
s) *possent*. – *ponunt* IIDFG.
t) *rerum*, – *rorum* «xHecx ct *ab*.
o *modo procetsionum*. – *porte processionum* ABCDF. *proccrsitmr* F. – *et simplici om*. o» *et ύχη*, ceteri.

r.) *ratio*. – >rru Pué. – *ipsae mi*. \bCDI G.
quod. – *qui* C, *quia* «teri ct editk^net *a b*. – Pro tequent» *quod*.
quia Ik
l) govHJivum, – *feruHdium* F.
m) *Sicut, tint*. – *Sicut ct Poter. tacet enim* F.
gerundivum. – *participium* G

X titulo, adverte quod non quaeritur hic, an personae divinae possint esse plure» tribus: hoc cnim in qu. xxx . discussum est. Sed hic tantum quaeritur, an ratio formalis atoma alicuius personae possit plurificari, ita scilicet quod non sit tantum unus Filius aut unus Spiritu* Sanctus: ut sic i*ta quaestio ditlcrnt ab illa, quod ibi dc pluralitate personarum simpliciter, hic autem dc pluralitate personarum eiusdem rationis formali*, quaestio est.

Dupliciter autem imaginari possumus talem pluralitatem. Primo, ut sint plures Fibi, quorum neuter sil Pater aut Spiritu*. Secundo, ut sint plurcs Filii, ut etiam Spiritu* Sanctus sit Filius .dia filiatione. Et similiter potest distingui de duobus Spiritibus Sanctis: scilicet aut ut neuter sit Fi-Uus, aut ut etiam Filius sit Spiritus Sanctus alia numero spirationc passiva. Utroque cnim modo essent plurcs Filii ct plurcs Spiritu» Sancti. Et uno modo, essent plurcs personae quam tres: ulin vero modo, non. Propter quod, si subtiliter consideretur quaestio ista, stat cum Trinitate personarum; ct ideo posita est post determinatum numerum personarum. Nec ad eam spectat discutere nisi pluralitatem pure numeralem, seu individunlem.

II. In corpore unica c*t conclusio,cx Athannsii Symbolo: In divini» est tantum *units Pater, units Eilius, unus Spiritus Sanctus*. – Et probatur quadrupliciter. Et ratione» quidem in littera sati» formatae sunt: quia timen trnpugnantur, singillatim examinabuntur.

III. /Vfrnd rrg-o raftro.lund ita super hoc, quod *forma unius speciei non multiplicatur mst secundum materiam*, multos L habet adversarios, scilicet Scotum. Aureolum, Adam, etc *. Quorum instantiae consistunt in hnc, quod invenitur multiplicatio formae accidentalit* in eadem materia. Et afferunt lumen, speciem in medio *cu oculo, ct relationem. In eadem siquidem parte dinph mi videmus multa lumina, secundum multitudinem illuminantium, ut opposiu multitudo umbrarum ct illuminationum testatur. – In eodem quoque medio species est ntriusque parieti* eiusdem quantitatis, colori», figurae, etc., It.t ut non six aliqua ratio diversitatis specificeae. – Unumquodque album multas habet similitudines ad reliqua alba : cl similiter unus poter pluribus paternitatibus refertur ad plures filios: alioquin relatio remaneret corrupto termino.

Afferuntur ct nlia contra hanc rationem, quae vade, si ris, apud Capreolum, in vu distinctione Primi ** cx dicendis quidem solvetur omni* ambiguitas.

IV. Arguit quoque Scotu», in *Quodlibeth*, qu. u ., directe multipliciter quod immarerialit&s formae non est ratio quod ipvi sit cx sc *haec*, seu immultiplicabilis numero. Primo sic. Quo primo aliquid est in actu extra causurn ct intellectum. eo est *hoc* primo: sed quaelibet entitas absoluta seipsa primo est extra causam ct intellectum: ergo. – Probatu maior. quin esse extra causam ct intellectum nuo convenit nisi *huic*.

Et confirmatur. Iles non est *haec* per illud quod non est per se causa cius: sed materio non est causa formae, secundum Aviccnnam -: ergo forma non est *haec* per mutcriam.

Praeterea, sequeretur quod Gabriel esset ex sc *hic*: ct consequenter absque contradictione non posset poni universalis, praedicabilis dc pluribus, etc.

Praeterea, contra hanc propositionem sunt articuli t*ari-*iu* damnati : *Si formae non recipiunt divisionem nisi se-eundum matenani. Error* etc. .

Et undem infert non esse secundum . doctrinam, conclusionem adeo certam ct necessariam tenere per propositiones generale* nimis, ct cum tot instantiis.

V. Ad horum evidentiam, nota primo, quod *materiae* nomine hoc in loco intclligitur omne *receptivum*. Nam constat quod caritas forma est unius speciei multiplicata ad multitudinem beatorum angelorum ct hominum: ct tamen nulla est in voluntate materia quae c*x pars compositi, ved receptiva tantum potentia. Unde sensu» propositioni* est, quod forma specifica non multiplicatur nisi secundum re-

ccptivum. Et intendit quod, si est forma receptibilis, plurificatur ad plurificationcm receptivorum actu vel potentia (quod dico propter anima* intellectivas): si autem c»t irreceptibilis, eo ipso est implurificabili*.

Adverte secundo, quod, ut patet V *Mtlaphys.** (ubi fundamenta omnis scientiae traduntur, dum omnium seminum *. β* rationes habemus), *unum numero sunt, quorum materia rst una*. Identitas igitur numenilis penes unitatem attenditur materiae: nec cum unitate materiae *tat pluralius numerali* formae eiusdem speciei.

VI. Et proptcrca, Aristotelem sequente», negamus omnia in instantiis assumptu . Quoniam stat formam esse unum ‘ » .« . ” in essendo, ct multiplicem in dependendo, vel repraesentando, vel respiciendo, vel alii* huiusmodi. Et sic ûmllitudo albi ad omnia alba, una est relatio in essendo, ct multiplex in respiciendo. Dc defectu autem ad defectum termini, distingue, quod defiat ud defectum termini adaequoti. non autem inodaequati, cuiusmodi sunt singula respectu ab uno. Singulum cnirn inadaeqiutur extensive: Cl ideo, altero remanente, non sufficit ad hoc ut desit relatio quae erat ad ipsum ; sed ad hoc quod devinât ipvutn *re-spicere*. – Species quoque in medio, etiam respectu obiectorum intensi ct remissi, unica est secundum e*c multiplex autem in repraesentando ct dependendo. Et proptcrca, ut intentio est huius, ducit ad hoc; ct ut illius, ail illud. – Et simile 65(06 IUMHHC: 6M CMIH UNUM IUMCt) 66WUWUose. ct multiplex in dependentiis* Et proptcrca conceduntur multae illuminatione» : ct conceditur quod est multiplex secundum lia* seu tendentia», ct obstacula. Et proptcrca apparent multae umbrae.

Stat igitur in suo robore anumpta propositio* in tractatu de Angeli» . stabilienda.

VII. Ad primam autem Scoti rationem . dicitur primo, . *rj* »u » .it . quod ip>o non intellexit propositionem tanto studio a se impugnatam. Non enim immaterialitas, idol carentia materiae quae est altera pars compositi*, sed immatcrialita*. idc>t carentia materiae, ideal potentiae receptivae, cet dc qua Auctor loquitur; ut manikutawrous ., ct etiam littera insinuat hic in exemplo dc nlbcdinc »i subsisteret – Et proptcrca vane articulo-» Parisicnic», qui de materia ut materia loquuntur, affert: cum, secundum veritatem, metena ut potentia receptiva, formaliter loquendo, in lue propositione inteUigatur. Verum, ne eadem argumenta fierent contra irrcccptibilil.ilcm, respondetur ad singula.

Ad primum quidem, falsa est maior. Quia unumquodque est primo extra causam ct intellectum erre significato per secundum educens; ct tamen non est illo *hoc*. . Probatio vero nihil valet, etiam secundum apparentiam, ex hoc quod non nixi singulari aliqua duo, scilicet esse extra intellectum et eavvam ct e*sc *hoc*, conveniunt, inferens identitatem formidem ntriusque *quo*.

Ad secundum vero, quod nec somniavimus quod forma in materia exixtens sit *haec* per materiam intrinsece *eu formaliter, sed *causaliter*. – Et licet materia, secundum Aviccnnam, non sit causa materiali* formae, sed compositi, quia causa materiati* nominal causam intrinsecam. est tamen materia causa formae *in genere cautae materialis*, educitur cnim dc ea ut materia; ct hoc sufficit.

Ad ea vero quae dc angeli* tanguntur, suo loco dicetur; ct dictum est in Commentariis *de Ente et Essentia* *, ubi . Qt n etiam articulos Parisienses glossavimus.

Et adverte quod haec doctrina modo tradita non est nova, sed forte ascendens .nd altitudinem intenti divi Thomae. Nominavit autem irrcccptibilitatcm *immaterialitatem*, tum quia in substantiis separatis irrcccplibilims non nisi xmmaterialitatem Hibmtcntcm in specie significat: tum quia potentia receptiva ex parte materiae sc tenet, et facile proptcrca erat cx hac illam intclligcrc, . Et sic patet prima ratio, sumpta ex communibin omnibus omnino immaterialibus formis subsistentibus.

Nec inconvcnit eam adduxisse ad proprietates personales. Imo necesse fuit: quoniam ipsae Jc talium numero sunt* SS

et non cognoscimus eus secundum seipsas, sed ex creaturis, ut possumus, ad eum ascendimus; ut teneamus conclusionem certam et necessariam, ex propositione certissima communi omnibus philosophis, imo communi animi conceptione sapientum.

VIII. *Secunda ratio* * sumitur ex modo sp cifiante processiones, scilicet per modum verbi et amoris. Et fundatur super unitate actus intelligendi. ac unitate actus amandi in divinis.

Contra quam rationem instant quidam sic. Si unitas actus intelligendi infert unitatem Eilii, aut intendis de unitate reali. aut secundum rationem. Si redi, ergo unitas realis actu* intellectus et voluntatis in Deo inferret unitatem personae productae. Si secundum rationem, ergo distinctio secundum rationem inferret distinctionem personarum: sicut enim unitas ad unitatem, sic distinctio ud distinctionem scilicet habet.

IX. Scotus» autem, in *Quodhbctis* ubi supra “, contra hanc rationem dicit quod non est valida, quin fundatur super hac propositione: *Ubi non potest esse nisi unicus actus intelligendi, non potest esse nisi unicum dicere et unicum verbum*. Haec autem propositio est vera in nobis, gratia materiae, quia in nobis omne intelligere est expressum per actum dicendi: non sic autem est in divinis, etc – Et breviter. Inquit, ex unitate formae absolutae eiusdem rationis, non potest inferri unitas productionis et termini universaliter et in omni materia: ergo ex unitate intellectiois non sequitur, gratia formae, unitas dictionis et verbi.

X. Ad hoc breviter dicitur, quod hic est sermo de unitate numerali, quae supponit unitatem formalem, ut patet V *Metaphys.*, cap. *de Uno* * quoniam de multiplicatione numerali tantum personarum est quaestio. Ita quod ratio consistit in hoc: *Intellectio Dei est una numero, ergo unum est unum numero*. Et si essent intellectiones Dei plures secundum numerum, essent plura verba secundum numerum.

Ad argumentum   ergo dicitur, quod intendit de *unitate numerali formali*, idest quae infert unitatem formalem: non autem de unitate numerali idemtica, qualis est inter actum intellectus et voluntatis divinae. Et propterea negatur sequela. – Quomodo autem ex distinctione formali secundum rationem inter intellectum et voluntatem, inferatur distinctio personarum. in qu. xxvii declaratum fuit; et dictum quod hoc non sequitur immediate, sed mediante ordine originis.

XL Ad obiectionem vero Scoti * dicitur, quod ratio litterae non fundatur super illa propositione, sed super hoc: quod *ubi est unum tantum intelligere, et dicere adaequatum illi, ibi non est nisi unum dicere et unum verbum*. Quod patet esse verum: superflueret namque aliud dicere. – Et similiter ex unitate formae absolutae, optime infertur unitas formae respectivae seu actionis adaequatae. Et ad hanc adaequationem insinuandam, dicitur in ifacra quod Deus omnia simplici actu intelligit, ac per hoc dicit.

XII. *Tertia ratio*   sumitur ex communi modo procedendi, qui vere est modus, quod scilicet procedunt naturaliter, ut

distinguitur contra lib re. Et fundatur super hoc, quod natura determinatur ad unum.

Contra quam etiam rationem instant quidam. Aut intendis quod natura determinatur ad unum numero: et hoc est folium, etiam in naturis limitatis. Aut ad unum modum producendi: et hoc est falsum in natura infinita. Neutro igitur modo ratio aliquid valet.

XIII. Ad hoc breviter dicitur, quod intendit *tertio* modo, scilicet quod natura determinatur ad unum *formaliter*. Sub hac enim subsumitur, et recte, de natura eadem pluribus modis communicabili, quod secundum unumquemque modum est determinata ad unum formaliter illius modi: et consequenter quod haec natura, secundum hunc modum, est determinata ad hoc unum. Et sic concluditur unitas numerali* producti uno modo. – Et inducta est haec ratio «d ostendendum differentiam inter naturale et voluntarium agens, in largiendo unitatem numeralem effectui, unica simul actione agendo. Ab agente enim voluntario possunt simul plura produci, ut inquit Averroes, comment. xii *Metaphys.*: a naturali autem, non nisi unum ab uno. – Et ex hi» patet responsio ad obiectionem Scoti, ubi supra  , in  C Lua-n. fringenti» quoque hanc rationem, quia natura non determinatur ad unum numero.

XIV. *Quarta vero ratio*   ex perfectione divina sumitur. Et fundatur super hoc, quod omnis res divina habet quidquid inveniri potest infra latitudinem illius rationis formalis. Ex hoc enim manifeste sequitur quod non compatitur sui partitionem, et consequenter nec pluralitatem.

Sed contra hanc quoque rationem instatur, quod nihil valeat: quin sic sequeretur quod esset unum tantum productum in divinis. – Et probatur sequela: quia *productum* est res divina, ac per lux habens quidquid infra latitudinem producti inveniri potest; et sic excludit multiplicationem sui. Quod si hic non valet, ergo nec in ratione tua.

XV. Ad hoc breviter dicitur, quod fundamentum illud intelligendum est de re divina quae est una *per modum speciei specialissimae*, et non de re divina quae est una per modum generis: quoniam sub specie non nisi materialis restat differentia, sub genere autem latent multa. Et sic directe deservit proposito quoniam de pluralitate numerali. ut iam   dictum est, quaeritur. – Et cessant obiectiones. *productum* enim non specificam, sed genericam rationem significat. *Filius* autem specificam: et ideo de filiatione tenet ratio, de productione autem non.

XVI Et nota hanc rationem: quoniam concludit universaliter nullum praedicatum specificum» sive absolutum sive respectivum, in Deo plurificari. Unde patet quod nulla sit instantia Scoti, ubi supra*, contra hanc rationem, quia Eilius est perfectus Deus. et tamen non habet deitatem omni modo habendi; ergo filiatio potest esse perfecta, et tamen haberi alia ab alio. Similitudo enim nulla est, ut patet; quia est a modo habendi ad diversitatem numeralem. Imo, quia Eilius est perfectus Deus, sequitur; Ergo habet quidquid est infra latitudinem deitatis» et consequenter est immultiplicabilis secundum deitatem.

* Cf.  ara. u.

* Cl. Mm. rr.

• D^h. lit. IV, C^op. w, n. M.

* Cl. nu.  . IW

tasflit.  nsra. VIII
 H
• Cf. eo. iu

• Cl. rora.  .

am. Aut in-
ncro: « hoc
lum modu/n
nita. Neuifo

ttrtto undo,
nalitcr. Sub
stn piuribu*
Jcmque mo
u modi: ct
nc modum,
lhur unite»
1 hncc ratio
olunurium
unica airoul
aunt «irnul
,iv XII *Me-*
no. – Et a
upra . in: 'Q.«<s
*n dctermi-

ia sumitur, ' a <»,
tabet quid*
a formali».
patitur aut

luod nihil
itum pro-
*reductum
a latitudi*
ltiplicatio-
tionc tux
tum illud
r *modum*
: *cit* uni
list mate-
nulu. Et
litate nu-
ant obie-
cncricam
lco de 6-

it univer-
tum «ve
nulla sit
m, quia . a «a -
:m omni
ct uiuen
Jt patet,
m. Imo.
xH guid-
es: im-

QUAESTIO QUADRAGESIMASECUNDA DE AEQUALITATE ET SIMILITUDINE DIVINARUM PERSONARUM AD INVICEM

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de comparatione
Personarum ad invicem *. Et . primo, quan-
tum ad aequalitatem et similitudinem : secundum
quantum ud missionem*.
Circa primum quaeruntur sex.
Primo: utrum aequalitas locum habeat in di-
vinis personis.
Secundo: utrum persona procedens sit aequa-

lis ci a qua * procedit, secundum aeterni-
talem.
Tercio: utrum sit aliquis ordo in divinis per-
sonis.
Quarto: utrum personae divinae sint aequales
secundum magnitudinem.
Quinto: utrum una carum sit in alia.
Sexto: utrum sint aequales secundum potentiam.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AEQUALITAS LOCUM HABEAT IN DIVINIS

I *Sent.*, dial. itx. qu. *l*, en. *l*,

feWfe?11 PWM,'M SiG PROCEnrruR. Videtur quod
aequalitas non competat divinis perso-
Xj» nis. Aequalitas enim attenditur secun-
««*^*^dum unum in quantitate, ut patet per
Philosophum. V *Metaphys.** In divinis autem per-
sonis non invenitur neque quantitas continua
intrinseca, quae dicitur magnitudo; neque quan-
titas continuit extrinseca, quae dicitur locus et
tempus; neque secundum quantitatem discretam
invenitur in eis aequalitas, quia duae personae
sunt plures quam una. Ergo divinis personis non
convenit aequalitas.

2. Praeterea, divinae personae sunt unius es-
sentiae, ut supra ♦ dictum est. Essentia autem
significatur per modum formae. Convenientia au-
tem in forma non facit aequalitatem, sed simili-
tudinem. Ergo in divinis personis est dicenda
similitudo, et 7 non aequalitas.

3. Praeterea, in quibuscumque invenitur ae-
qualitas, illa 3 sunt sibi invicem aequalia: quia
aequale dicitur aequali aequale. Sed divinae per-
sonae non possunt sibi invicem dici aequales,
Quia, ut Augustinus dicit, VI *de Trin.* *, *imago,*
si perfecte impiet illud cuius est imago, ipsa coae-
quatur ei, non illud imagini suae. Imago autem
Patris est Filius: et sic Pater non est aequalis Filio.
Non ergo in divinis personis invenitur aequalitas,

4. Praeterea, aequalitas relatio quaedam est.
Sed nulla relatio est communis omnibus perso-
nis: cum secundum relationes personae ab invi-
cem distinguantur. Non ergo aequalitas divinis
personis convenit.

Sed contra est quod Athanasius dicit ♦ quod
trei personae coaeternae sibi sunt et * coaequales,

Respondeo dicendum quod ncccsse est ponere
aequalitatem in divinis personis. Quia secundum
Philosophum, in X *Metaphys.* ., aequale dicitur . s.iv m.
quasi per negationem minoris et maioris. Non <w *....<.
autem possumds in divinis personis ponere ali-
quid maius et minus: quia, ut Boetius dicit, in
libro *de Trin.**, *eos differentia*, scilicet deitatis ζ,
comitatur, qui vel augent vel minuunt, ut Ariani,
qui gradibus mentorum Trinitatem variantes dis-
trahunt, atque in pluralitatem deducunt.

Cuius rnlio est, quia inaequalium non potest
esse una quantitas numero. Quantitas autem m
divinis ' non est aliud quam cius essentia. Unde
relinquitur quod, si esset aliqua inaequalitas in
divinis personis, quod non esset in cis una es-
sentia: cl sic non essent tres personae unus Deus,
quod est impossibile. Oportet igitur aequalitatem
ponere in divinis personis.

Ad primum ergo dicendum quod duplex est
quantitas . Una scilicet quae dicitur quantitas
molis, vel quantitas Jimensiva, quae in solis rebus
corporalibus est: unde in divinis personis locum
non habet *. Sed ' alia est quantitas *virtutis* *,
quae attenditur secundum perfectionem alicuius
naturae vel formae: quae quidem quantitas desi-
gnatur secundum quod dicitur aliquid magis vel
minus calidum, inquantum est perfectius vel mi-
nus perfectum in caliditatc ». Huiusmodi autem
quantitas virtualis attenditur primo quidem in
radice, idest in ipsa perfectione formae vel na-

j) A7. – Om. codice: et ed. *j*. – pro *quaeruntur* >ex. *tex quae-*
runfur cOdkei et .la.

pj 4... – ABCDE.

7) rl. – *UJ* coduew et ed. J.

l) *ttta*. – Om. cpdfec* et ed. 4.

.' cuxf/crwjr *tibi tunt et. – rant* »l>« ACDEpIJ mi-/ *flbt et* «II,
tunt FGa. *coaeternae et tibi tunt* ed. b.

Σ *deitatis*. – Om. G. – Pn> *qui, quod* FG. – Pcx» *mcriti*^A-unt, us-

mertrun PABCDEA. – Pro *deducunt, reddunt* D. *reddant tel de*
ducunt B.

rj irt *dirints*. – IU *Jirtnie pertoui*, UD; JirrrM *toleret u dtrinit*,
otnltio »«t. *ett~ iaacquahtoj ia dirmia* G. – Pro ^ujm nsi
extra eius ewatiasn 1. – *quod* yn<i *relinquitur* o.u. AUCDF.

Oi *qnaatitaa*. – »n *dirinii* addit II.

») *Sed*. – Om. a>Jkc» et cJ. A

μ) i. *caiidlt4tc.~ la tali callditait*P. – I'ro *Hjiec* ABCDE.

• Qp. vm.
(uraej et sic dicitur magnitudo spiritual's, sicut dicitur magnus calor propter suam inun. onem et perfectionem. Iλλ ideo Jicit Augustinus VI *de Trin.* ♦ quod *in hts quae non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse*: nam melius dicitur quod perfectius est. Secundo autem attenditur quantitas virtualis in effectibus formae. Primus autem effectus formae est esse: nam omnis res habet esse secundum suam formam. Secundus autem effectus est operatio: nam omne agens agit pcr suam formam. Attenditur igitur quantitas virtualis et secundum esse, et secundum operationem: secundum esse quidem, inquantum ea quae sunt perfectioris naturae, sunt maioris Jurationis; secundum operationem vero, inquantum ea quae sunt perfectioris naturae, sunt magis potentia ad agendum. Sic igitur, ut Augustinus* dicit, in libro *de Fide ad .Petrum* **, aequalitas intelligitur in Patre et Filio et Spiritu Sancto, *inquantum nullus horum aut praecedit aeternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate.*

An secIndIm DiCENDVM quod ubi attenditur aequalitas secundum quantitatem virtualem, aequalitas includit in se l similitudinem, et aliquid plus: quia excludit excessum. Quaecumque enim communicant in una forma, possunt dici similia, etiamsi inaequaliter illum formam participant, sicut si dicatur aer esse similis igni * in calore: sed non possunt dici aequalia, si unum altero perfectius formam illam participet. Et quia non solum una est natura Patris et Filii, sed etiam aeque perfecte * est in utroque, ideo non solum dicimus Filium esse similem Patri, ut excludatur error Eunomii; sed etiam dicimus aequalem, ut excludatur error Arii.

An tertium dicendum quod aequalitas vel similitudo dupliciter potest significari ' in divinis, scilicet per nomina et per verba. Secundum quidem quod significatur per nomina, mutua aequalitas

dicitur in divinis personis et similitudo: Filius enim est aequalis et similis Patri, et e converso. Et hoc ideo, quia essentia divina non magis est Patris quam Filii: unde, sicut Filius habet magnitudinem Patris, quod est esse eum aequalem Patri, ita Pater habet magnitudinem Filii, quod est esse cum aequalem Filio. Sed quantum ad creaturas, ut Dionysius dicit, ix cap. *de I)iv. Nom.**, ♦*t.n.to.**, *non recipitur conversio aequalitatis el similitudinis*. Dicuntur enim causata similia causis, inquantum habent formam causarum: sed non e converso, quia forma principaliter est in causa, et secundo in causato. – Sed verba significant aequalitatem cum motu. Et licet motus non sit in divinis, est tamen ibi *accipere*. Quia igitur · Filius accipit a Patre unde est aequalis ei, et non e converso, propter hoc dicimus quod Filius coaequatur Patri, et non e converso ♦ · d.

An quartum dicendum quod in divinis personis nihil est considerare nisi essentiam, in qua communicant. et relationes, in quibus distinguuntur. Aequalitas autem utrumque importat: scilicet ' distinctionem personarum, quia nihil sibi ipsi dicitur aequale; cl unitatem essentiae, quia ex hoc personae sunt sibi invicem aequales, quod *f* sunt unius magnitudinis el essentiae. Manifestum est autem quod idem ad seipsum non refertur aliqua relatione rcali. Nec iterum una relatio refertur ad aliam ' per aliquam aliam relationem: cum enim dicimus quod paternitas opponitur filiationi, oppositio non est relatio media inter paternitatem et filiationem. Quia utroque modo relatio multiplicaretur in infinitum. Et ideo aequalitas el similitudo in divinis personis non est aliqua rcalis T relatio distincta a relationibus personali- bus; sed in suo intellectu includit et relationes distinguentes personas, et essentiae unitatem. Et propterea " Magister dicit, in xxxi dist. I *Sent.*.. quod in his *appellatio tantum est relativa*.

a' *in ff.* – Omittunt codke» *et ab*; anU »imilltuJmem B addit β· nalcut.
μ) c w *Untilif igni.* – nm/if *Uh igni* B.
v) *perfecte.* – *et perfecte* ABCDE.
o *tigniflcart.* – *aaignari* DfB,
igitur. – Om. ABCDE. – Pn» *unde, ut* C, omittit »F, *tamen* cdtiu *a; pto cit aequali» ei, ut ei aequali»* ABCDf ; *prvpter* Aoe *dr-*

cimui... et nem e (oertno «roittunt codxca et cJjuo j . *cl* praemittit editio è.
=) *icihcrt.* – *tcilieet et* AEFO. *et* CD.
p) – *quia* ABCDEF*»\$.
f) *aliam.* – *alteram* endices.
τ) *rralii.* – Otn. AÆ.
u) *pnyterra.* – *prupter* Â&C ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caletani

Trrvu.s salis dares est. Iu enim indeterminate ut sonat, interpretandus est: discutiendum est enim et *an sit*, et *quomodo sit*, etc.
In corpore unica est conclusio, directe responsita quae- sito: Neccsse est ponere aequalitatem in divinis personis. – Et probatur sic. In divinis perbonis non possumus ponere maius et minus: ergo neccsse est ponere aequalitatem.
Consequentia probatur ex X *Mctaphys.*: quia aequale dicitur quasi pcr negationem maioris et minoris. – .Antecedens vero probatur dupliciter. Primo, auctoritate Boetii. Secundo ratione, sic. Si esset inaequalitas in divinis personis, non esset in ei» una numero quantitas, ergo nec una essentia: ergo tres personae non essent unus Deus, quod est impassibile. Prima consequenti.! probatur: quia inaequalium non potest esse una numero quantitas. Secunda nutem: quia quantitas in divinis nihil aliud est quam essentia.
II. Circa hanc rationem, adverte quod, licet cx negatione inaequalitatis non sequatur simpliciter affirmatio aequalita-

ti», ut patet dc puncto respectu lineae; et propter hoc. in littera dixit Auctor quod aequale dicitur *quasi per Negationem*: supposita tamen quantitate in distinctis extremis, sequitur cx negatione inaequalitatis, affirmatio aequalitatis. Utrum autem sequatur aequalitas quae ut relatio rcalis aut non, inferius· patebit.
III. In responsione ad primum, adverte. Thomista. quod apud s. Thomatn hic, intensio et remissio formae est ipsius essentiae formae, et non solum ipsius esse. Hoc in primo modo quantitatis virtualis liabes.
IV. In responsione ad secundum, habes solutionem om- nium argumentorum Aureoli, apud Capreolum, in dist. xix Primi ·. Aequalitas enim fundata in' substintia distinguitur ' Q&. * a similitudine et identitate secundum modum, sicut etiam fundamenta sic distinguuntur» ut in littera manifestatur dc aequalitate et similitudine elborum, ut sic: album enim, ut habet rationem «Ibi non excedentis nec xccsti in perfe- ctione ab alio albo, dicitur «irnilc et aequale eadem rela-

·<X···η

jdo: Film
: converso.
i magis est
habet ma-
aequalem
l'ili, quod
aantutn ad
)r. Λo/η.*,
mililudinis.
inquantum
converso,
ct sccon-
aequalita-
in divinis,
lius occipit
converso,
latur Patri,

s personis
qua com-
inguuntur.
scilicet '
ibi ipsi di-
jia cx hoc
lod f sunt
cstum est
lur aliqua
> referitur
em : cum
filiationi,
paternita-
lo relatio
aequalitas
est aliqua
personali-
relationes
talem. Et
↑ *Sent.f*
ira.

, *Ct* prxctniUrt

ster hoc. in
per nega-
λ extremis,
aequalitatis,
io realis aut

mista, quod
ac est ipsius
oc in primo

nonem om-
in dist, xix
distinguitur
sicut etiam
testatur de
n enim, ut
— in perfe-
eodem rda-

none. Et idem est iudicium de substantia per tnodum quan-
litis sumpta Semper namque aequalitas includit priorem
relationem, ct addit modum fundamenti.

V. In responsione ad tertium, adverte quod Aureolus,
aed-i apud Capreolum ibidem -, impugnat ultima verba, volens
quod Pater *est aequalis* ct *aequatur* l ilio. Et consistunt re-
tiones suae in hoc. Aequari non significat aequalitatem ac
cipcro, sed aequalitatem habere per modum fluxus, ut ce-
etra verba ergo potest convenire Patri. – Antecedens patet
ex se, ct inductive: dicimus enim quod *duae lineae eoae-*
quantur, ct tomen neutra nb altera aequalitatem sumit, etc.
Ad hoc dicitur, quod acqunn, secundum proprietatem
vocabuli, significat motum seu accessum quendam nd id cui
aequatur: unde non proprie dicimus lineam aequari lineae,
nisi cum fit. secundum rem vel designationem, aequalis ol-
teri. Unde negandum est antecedens: ct inductio est ad
oppositum. Verum, gratia materiae, in divinis omne abci-
pere, accedere, etc., spectat ad originem: ct proptcrca ibi
sequitur differentia in littera posita inter nomen ct verbum
quoad Patrem ct Filium. Quamvis etiam in creaturis, cum
linea aequatur per se lineae, ab illa aequatur; sicut imago
Caesari* a Caesare fit.

VI. In responsione ad quartum, advene opinionem Do-
ctoris, ct eius fundamenta. Opinio est, quod aequalitas di-
vinarum personarum non est relatio rcali»; ct quod cum
dicitur. *Pater ct Filius sunt aequales*, ly *aequales* tria in-
cludit, scilicet unitatem essentiae, distinctionem realem re-
lationum subsistentium, idest personarum, ct relativam ap-
pellationem. qua formalitcr denominantur aequales; er quod
secundum illa duo, aequalitas ponit aliquid rcalc in divinis,
secundum tertium suum, relationem tantum rationis ponit;
quod ct auctoritate Magistri confirmatur, in xxxi distinctione
Primi.

Fundamenta autem positionis sunt duo, secundum duas
conditiones requisitas nd mutuas relatione» rcalci hic defi-
cientes. Altera est distinctio rcolis fundamentorum: altera
est fundatio non super alia relatione.

VII. Verum contra hacc arguitur a tenentibus opposi-
tum, de quorum numero est Scotus, in xxxt distinctione
Primi, ct tn *Qpodlibctis*, qu. vi, ubi contra haec obicit.

Arguitur igitur primo contra illam conditionem Jc rcali
distinctione fundamentorum. Aequalitas fundatur super una
quantitate distinctorum extremorum: ergo super simpliciter
una quantitate distinctorum, verior est aequalitas quam
super quantitate una secundum quid: ergo super quantitate
una numero verissima fundatur aequalitas.

Secundo, quia ad relationes reales sufficiunt 1res con-
ditiones: scilicet distinctio rcali» extremorum rcalium, fun-
damentum rcalc, ct quod insint extremis absque omni opere
intellectus. Ergo.

Tertio*, quia sic relationes originis non possent distin-
gui rcalitcr. Quoniam si essentia est fundamentum, ipsa est
indistincta: »i relatio, obstat secunda conditio.

Et confirmatur. Quia si una albedo esset in duabus su-
perficieibus, illae essent similes.

VIII. Deinde arguitur contra conclusionem-, sic. Aequa-
litas est in Filio cx vi productionis; et est prima aequalitas,
apud Augustinum, VI *de Trinit.*, cap. ult.; et est perfectio
simpliciter, apud eundem, *de Quantitate Animae*, cap. ix.
Ergo est relatio rcali». – Et confirmatur. Quia, secluso omni
intellectu, Filius est rcalitcr aequalis Patri: ergo aliqua ae-
qualitate aequalis: ergo non aequalitate quae est relatio ra-
tionis.

Praeterea, inquit Scotus. si euet innequalitu* inter Pu-
trem et Flium, esset relatio rcali*: ergo aequalius ct real-
lis. – Et confirmatur. Invenitur inaequalitas perfecta in re:
ergo et aequalitas. Sed nulla potest esse nisi in divinis per-
sonis: quoniam omnis alia quantitas est imperfecta. Ergo.

IX. Ad evidentiam horum, adverte quod defectus pri-
mae conditionis positae in littera, idest si non est distinctio
rcali» fundamentorum -, infert quod impossibile e»c funda-
ta» relationes esse reales. Quoniam ipsa sunt quae primo
referuntur, sicut albedo primo disgregut: et de cis primo
intclligitur, cum dicitur quod exigitur distinctio extremo-
rum: esse enim aequale primo convenit quanto, et cui-

cumque substrato vel contundo non convenit nisi ratione
quant.

Secunda autem conditio non facit relationes non esse
reales: sed facit eas non esse altar a fundamentis. Unde
quaelibet duo correlativa rcalibu» relationibus oppositionis
opponuntur ad invicem, sed sunt ilUmet correlative: seipsa
enim paternitas opponitur relative filiationi. Et proptcrca.
si prima conditio non deficeret, aequalitas l ilii ad Patrem
esset ipsa filiatio, ct Patris ad Filium esset paternitas,

X. Unde ad rationem primam * dicitur, quod antecedent
est sane intelligendum. Potest enim dupliciter intclligi: pri-
mo. ut sonant verba, scilicet quod unitas quantitatis faciat
aequale; alio modo, quod unitas, idest indistinctio quan-
titatis ab alia secundum maius et minus, faciat aequale.
Rursus, *aequale* potest dupliciter sumi: MFB modo, ut si-
gnificat relationem aequalitatis realem; alio modo, ut signi-
ficat aequalitatem indistincte, sive secundum rem sive non. –
Si primo modo sumatur antecedens, verum eat de aequali
secundo modo, idest confuse sumpto; ct non de aequali-
late, idest rcali relatione, et ideo ratio nihil valet. – Si se-
cundo modo, antecedens verum est de aequalitate rcali: et
est radix positionis nostrae.

Et cx his patet quod seconds ratio male interpretatur
conditione» relationum realium: debent enim extrema rés-
iner distingui *secundum fundamenta*, si relationes sunt
praeeligentes fundamenta.

Ad tertium autem dicitur dupliciter. Pruno, quod re-
lationes originis fundantur super actibus notionalibot. Et
cum dicitur, *illi sunt res respectivae*: respondetur quod cx
hoc bene sequitur, ergo *relationes originis non sunt aliae*
relationes ah illis; et non sequitur, *ergo non runt relatio-*
nes reales. Secundo dicitur, ct melius, quod illa conditio
intclligitur Je relationibus inexigentibu» fundamentum. Sun:
enim relationes duplicis ordinis. Quaedam ferunt secum
non solum fundamenta, sed etiam supposita: ct hae sunt re-
lationes originis, qua, diximus -, constituere hypostases, etc.
Quaedam vero non ferunt, sed supponunt fundamenta ct t
hypostases: er tales sunt aequalitas ct similitudo. Et ideo
illae reales, istac non. – Et per hoc patet solutio rationum
Scoti in *Quodlibetis*. Procedunt cnitn cx hoc. quod essentia
est fundamentum relationum originis: quod non est verum,
proprie loquendo.

Ad confirmationem vero de olbedinc, negatur quod ibi
esset similitudo, pro relatione rcali: nisi forte ratione diver-
sarum partium ipsius albedini» extensae, quod eat extra
propositum.

XI. AJ ea vero quae primo contra conclusionem obli-
duntur *, unica est responsio, quod Filius est. secluso omni
intellectu, vere et realiter aequalis Patri quoad unitatem
essentiae ct distinctionem personarum, ct quoad relativam
appellationem fundamentaliter: hncc enim habet cx vi ge-
nerationis. Et sic est prima aequalitas; et non per rcalitatem
additae relationis. Sicut etiam Filius est idem sibi ipsi ral-
lissime, secluso omni intellectu, ct hoc habet a Patre, eu.;
et tamen non sequitur, *ergo relatio identitatis sibi est red-*
its; est enim idem sibi identitate *fundamentaliter*. Et ita
Filius aequalis aequalitate fundamentaliter sumpta. Hacc
enim instantia manifestat vitium obicctionum. – Nec est ve-
rum quod aequalitas, formalitcr sumpta, sit perfectio sim-
pliciter. Nec Augustinus hoc dicit, quamvis dicat quod
aequalitatem inaequalitati ture praeponis. Album enim nigro
iure praepones, ct tamen neutrum est perfectio simpliciter.
Sdfo tamen veritatem, quoti aequale, non quoad relatio-
nem. sed quoad fundamentum, praeponitur inaequali, quia
unum praeponitur multo, ct sicut unum praeponitur multo:
unum aurem perfectionem simpbciter non dicit, nisi en» de-
nominatum unum sit perfectio simpliciter. Et proptcrca ae-
quale a genere perfectionum simpliciter c»t valde remotum.

Nec rcalitus inaequalitatis, si esset in divinis, infert rea-
lirarcu aequalitatis. Quoniam illa habet duns quantitates
numero distinctas, maiorem scilicet < minoreu: hacc autem
unam tantum .de facto habet. – De perfectione nulcni ae-
qualitati* dupliciter contingit loqui: scilicet absolute, ct ut
rcalis relatio. Et utroque modo concedo quod invenitur in
re perfecta acqualirus; sed primo modo sumpta, in divini»;

secundo autem modo, in aliis rebu». Falsum est enim, imo impossibile, quod secundo modo inveniatur in divinis: quoniam est forma imperfectionem coxigens, scilicet distinctionem numeralem absolutorum.

XII. Et bene in re hac advenas, et concedas, in divinis

veram aequalitatem, et perfectam, et primam, summam, etc., ut in corpore articuli probatum est! sed non in quantum est relatio retis. ut in responsione ad quartum dicitur. Nec fallaris, digrediendo ab aequalitate uno modo, ad cum alio modo.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PERSONA PROCEDENS SIT COAETERNA SUO PRINCIPIO. UT FILIUS PATRI

III *Sent.*, dnt. *U*, an. t; *De Dit.* qu. lit. n. iI, *Cnmpond. Theol.*, cap. xun;
In Decretal. I; /*oan*^A cap. t, lect. i.

Secundum sic proceditur. Videtur quod persona procedens non sit coaeterna suo principio, ut Filius Patri. Arius enim duodecim modos generationis assignat. Primus modus « est iuxta (luxus) generationis. Si semper generatur; dum autem puncto: ubi deest aequalitas simplicitatis. Secundus modus est iuxta emissionem radiorum a sole: ubi deest aequalitas naturae. Tertius modus est iuxta characterem, seu impressionem a sigillo: ubi deest consubstantialitas et potentiae efficientia. Quartus modus est iuxta immissionem bonae voluntatis a Deo: ubi etiam deest consubstantialitas. Quintus modus est iuxta exitum accidentis a substantia: sed accidenti deest subsistentia. Sextus modus est iuxta obstructionem speciei in materia, sicut sensus accipit speciem a re sensibili: ubi deest aequalitas » simplicitatis spiritualis. Septimus modus est iuxta excitationem voluntatis a cogitatione: quae quidem excitatio temporalis est. Octavus modus est iuxta transfigurationem, ut ex aere fit imago: quae materialis est. Nonus modus est motus a movente: et hic etiam ponitur effectus et causa. Decimus modus est iuxta educationem specierum a genere: qui non competit in divinis, quia Pater non praedicatur de Filio sicut genus de specie. Undecimus modus est iuxta idealionem, ut arca exterior ab ea quae est in mente. Duodecimus modus est iuxta nascentiam, ut homo est a patre: ubi est prius et posterius secundum tempus. Patet ergo quod in omni modo quo aliquid est ex allero, aut deest aequalitas naturae, aut aequalitas durationis. Si igitur Filius est a Patre, oportet dicere vel cum esse minorem Patre, aut posteriorem, aut utrumque.

2. Praeterea, omne quod est ex altero, habet principium. Sed nullum aeternum habet principium. Ergo Filius non est aeternus, neque Spiritus Sanctus.

3. Praeterea, omne quod corrumpitur, desinit esse. Ergo omne quod generatur, incipit esse: ad hoc enim generatur, ut sit. Sed Filius est ge-

nilus a Patre. Ergo incipit esse, et non est coaeternus Patri.

4. Praeterea, si Filius genitus est a Patre, aut semper generatur, aut est dare aliquod instans generationis. Si semper generatur; dum autem puncto: ubi deest aequalitas simplicitatis. Si aliquid est in generari, est imperfectum, sicut patet in successivis, quae sunt semper in fieri, ut tempus et motus: sequitur quod Filius semper sit imperfectus; quod est inconveniens. Est ergo dare aliquod instans generationis Filii. Ante illud ergo instans Filius non uratur.

Sed contra est quod Athanasius dicit, quod lotae tres personae coaeternae sibi sunt.

Respondetur dicendum quod necesse est dicere Filium esse coaeternum Patri. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod aliquid ex principio existens posterius esse suo principio, potest contingere ex duobus: uno modo, ex parte agentis; alio modo, ex parte actionis. Ex parte agentis quidem, aliter in agentibus voluntariis, aliter in agentibus naturalibus. In agentibus quidem voluntariis, propter electionem temporis: sicut enim in agentis voluntarii potestate est eligere formam quam effectui conferat, ut supra dictum est, ita in eius potestate est eligere tempus in quo effectum producat. In agentibus autem naturalibus hoc contingit, quia agens aliquod non a principio habet perfectionem virtutis naturaliter ad agendum, sed ei advenit post aliquod tempus; sicut homo non a principio generare potest. – Ex parte autem actionis, impeditur ne id quod est a principio simul sit cum suo principio, propter hoc quod actio est successiva. Unde, dato quod aliquid agens tali actione agere inciperet statim cum est, non statim eodem instanti esset effectus, sed in instanti ad quod terminatur actio.

Manifestum est autem secundum praemissa, quod Pater non generat Filium voluntate, sed natura. Et iterum, quod natura Patris ab aeterno perfecta fuit. Et iterum, quod actio qua Pater producit Filium, non est successiva: quia sic Filius Dei successive generaretur, et esset eius

3) *modni*. – Om. ABCDE.
ubi. – ctum addunt ABCDE. – Pro fortitiae efficientia, potentiae efficacia BaA, ponitur effidentia ceteri et ed. a, ei pueutia et efficientia cd. b.
y) aequalitas. – qualitas ed. b. – JTa timplidrtatu spiritali, spiritualitat'ii codice».
Y) excitationem. – exactionem B. et its moi ex.i.fm; tnrigo A alia littera cognitionem, alia littera exactionem, et rnm exactio.
<) vtotuf, – «t motui A. om. F.
ζ) uon. – Om. ed. b. – in diuinit om. BCDEFpA et ed. a.

rj modut. – Om. BD; *modus at* om. CEF.
ò) modut eat. – Om. ABCEFa; om. D. – Pn> nascentiam, natextnia PGa. – Seq. est otn. co.l>ce».
») quod in omni moJo. – quod omini mo4o ABCDE. – Asta deest PaS omittunt aut.
t) aut. – ve/ ABDEFGa. ad ed. b.
λ) perfectionem virtuti. – principium perfectionis A.
μ) autem. – etiam B, om. P.
v) generaretur, et citet. – generatur nie/ ct PGa>. generaretur enet et F; eiut poil materialis addit G, pMt motw PaE

im, iumnwn, cl.,
on inquantum oi
nim didtun Nec
odo, nd cam alio

vrai

non est co-

t a Paire, aut
quod instans
ur; dum au-
fectum, sicut
iper tn fieri,
'ilius semper
:ns. Est ergo
i. Ante illud

licit *, quod
ml.

: est dicere
uius eviden-
iid cx prin-
cipio. potest
parte agen-
lartc ageniis
is, aliter in
dem volun-
sicut enim
2re formam
lictum est, *Q-t ¶
pus in quo
naturalibus
a principio
:r ad agen-
ipus; sicut
- Ex parte
est a prin-
•opter hoc
quod ali-
ret statim
t effectus,
io.
lemissa ♦ *i-
itate, sed
b aeterno
jua Pater
lia sic Fi-
>set ' eius

o *HJjifXtÜlt,*

- Ante *dent*

rtrirarthr

generatio materialis et cum motu, quod est im-
possibile. Relinquitur ergo quod Filius fuit, quan-
documque fuit Pater. Ei sic Filius est coaetemus
Patri: et similiter Spiritus Sanctus utrique.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augusti-
nus dicit, in libro *de Verbis Domini* ♦ nullus mo-
dus processiois alicuius creaturae perfecte re-
praesentat divinam generationem: unde oportet
cx multis modis colligere similitudinem, ut quod
deest cx uno, aliquiditer suppleatur ex altero. Et
propter hoc dicitur in Synodo Ephesina*: *Coexi-
stere semper coaeternum Patri bilium. Splendor
tibi denuntiet; impassibilitatem nativitatis ostendat
Verbum; consubstantialitatem Filii nomen insi-
nuet*. Inter omnia tamen expressius repraesentat
processio verbi ab intellectu: quod quidem non
est posterius eo a quo procedit, nisi sit talis intel-
lectus qui exeat dc potentia in actum: quod in
Deo dici non potest.

Ad secundum dicendum quod aeternitas excludit
principium durationis*,sed non principium originis.

U *L'nde... penfrat*, - Om c<Hk.c< et *cd. a.*
o) *iptu* nunc indivifiblf. - tpfu* fatlvuitJe* Cf G. - A.»c *if*per*
P oddn *el*.

An tertium dicendi m quod omnis corruptio est
mutatio quaedam: et ideo omne quod corrum-
pitur, incipit non esse, et desinit esse» Sed ge-
neratio divina non est transmutatio, ul dictum
est supra ♦ Unde Filius semper generatur, cl
Pater semper generat <.

Ao quartum dicendi m quod in tempore aliud
est quod csl indivisibile, scilicet instans; et aliud
est quod csl durans, scilicet tempus. Sed in ae-
ternitate ipsum *nunc* indivisibile · est semper stans,
ut supra * dictum est. Generatio vero “ Filii non ‘P.W.Tm.:
est in *nunc* temporis, aut in tempore, sed in
aeternitate. Et ideo, ad significandum praescnbu-
Jitatcm et permanentium aeternitatis, potest dici
quod *semper nascitur*, ut Origencs dixit *. Sed,
ul Gregorius · et Augustinus ' dicunt, melius
est quod dicatur *semper natus*: ut Iv *semper* de-
signet permanentiam aeternitatis, et ly *natus* per-
fectionem geniti. Sic ergo Filius nec imperfe-
ctus csl. neque *erat quando non erat*, ut Arius
dixit.

«» pfrv. - *erga* - Pro , *tigniScada* w*
dicca ct d b.
wrv. - "ow P. - Pro Ariwr, ArrtUMi l'DEal.

Commentaria Cardinah?» Caietani

mir» durus crt. - In corpore unica est condurio, rc-
iponriva quaesito affirmative: Ncces-ie eat Filium csw
coaeternum Patri. - Probatur sic. Omne cx principio exi-
stais posterius illo, aut procedit ab illo voluntarie, aut
natura paulatim perfecta, aut actione successiva: sed Patet
non generat Filium voluntate, sed natura ab aeterno
fecta, ct absque actione tuccasiva ergo tabet l ilium coaesed
ternum. - Et similiter est dc Spiritu Sancto.

Maior Jcdantlur. distinguendo ciuttrn poucrioriutia ct
parte agenda, vd actioni*, etc., ut pittt in lltcn.
Minor vero, quoad ultimam partem, declaratur, ducendo
ad impetibile! odliccf quod Filios cuet successivc naros, ct
per hoc, quod ubicumque est successio, ibi sit malcria :
super hoc, quod ubicumque est *generatio successiva substantiae*,
ibi est materia.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IN DIVINIS PERSONIS SIT ORDO NATURAE

I *Seat*, dilU tn, trt. »; diet. it. art. I; ZV /V.. qu. t, an. 3; *Castra rrrarri Graec*^A p.ne U. αφ. xcu.

Xfec** tertii m sic procediter Videtur quod
in divinis personis non sit ordo natu-
rae. Quidquid enim in divinis est, vel
^c^csi essentia vel persona vel notio. Sed
ordo naturae non significat essentiam, neque est
aliqua personarum aut notionum. Ergo ordo na-
turae · non est in divinis.

2. Praeterea, in quibuscumque est ordo na-
turae. unum est prius altero, saltem secundum
naturam et intellectum. Sed in divinis personis
nihil esi prius et posterius, ut Athanasius di-
cit * Ergo in divinis personis non est ordo na-
turae.

3. Praeterea, quidquid ordinatur, distinguitur.
Sed natura in divinis non distinguitur. Ergo non
ordinatur. Ergo non est ibi ordo naturae.

4. Praeterea, natura divina est cius essentia.
Sed non dicitur in divinis *ordo essentiae*. Ergo
neque ordo naturae.

Sed contra, ubicumque est pluralitas sine or-

dine, ibi est confusio. Sed in divinis personis non
est confusio, ut Athanasius dicit ♦ Ergo est ibi
ordo.

Respondeo dicendum quod ordo semper dicitur
per comparisonem ad aliquod principium. Unde
sicut dicitur principium multipliciter, scilicet se-
cundum situm, ut punctus, secundum intellectum,
ut principium demonstrationis, cl secundum cau-
sas singulas: ita etiam dicitur ordo. In divinis
autem dicitur principium secundum originem.
absque prioritatc, ut supra ♦ dictum est. Unde
oportet ibi esse ordinem secundum originem
absque prioritare. Et hic vocatur *ordo naturae*,
secundum Augustinum *, *non quo alter sit priusl
altero, sed quo alter est ex altero*.

Ad primum ergo dicendum quod ordo naturae
significat notionem originis in communi, non au-
tem ' in speciali.

Ad secundum dicendi m quod in rebus creatis,
etiam cum id quod est a principio sit suo pnn-

a' *naturae*. - Om. AEpC.
r) *ibi... criginrm. - ibide* fit(aricine* ik*

- 4JlJw.nrt ACOEIGj .

cipio coevum secundum durationem, tamen principio est prius secundum naturum et intellectum. si consideretur id quod est principium. Sed si considerentur ipsae relationes causae et causati, et principii et principiati. manifestum est quod relativa sunt simul natura et intellectu, inquantum unum est in definitione alterius. Sed in divinis ipsae relationes sunt subsistentes personae in una natura. Unde neque ex parte naturae, neque ex parte relationum *, una persona potest

esse prior alia, neque etiam secundum naturam et intellectum.

Ai> tertium dicendum quod ordo naturae dicitur, non quod ipsa natura ordinetur: sed quod ordo in divinis personis attenditur secundum naturalem originem.

Ad quartum dicendum quod *natura* quodammodo importat rationem principii, non autem *essentia*. Et ideo ordo originis melius nominatur ordo naturae, quam ordo essentiae.

1) *HJturjf*— *relationum*. – *relationum* — *naturae* OXiicex.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In titulo, ly *naturae* non est obliquus determinatus per ly *ordo*: »c.l c contra, déterminait» ipsum ordinem. Iu quod non est sensus: Utrum sit ordo naturae, unquam rect ordinatae; sed: Utrum 'it ordo naturae, idest *naturalis*, ut *naturale* distinguitur contra *voluntarium*

II. In corpore una est conclusio: In personi» divinis c,t ordo naturae. – Probatur. Ordo »empef c»t per comparationem ad aliquod principium: ergo c»t multiplex, iuxta multiplicitatem principii: ergo est in divintx secundum originem, absque priorititc: ergo est ordo naturae.

Primo consequentia exphnatur in situ, intellectu, et sin* gulis causis. – Secunda aurem probatur quia principium in divinis est secundum originem, absque prioritatem, cx qu. xxxiii, art. i. – Tenia autem manifestatur auctoritate Augustini, qui et hoc vocabulum induxit.

III. Circa hunc partem, pro quanto ponitur ordo absque prioritatem, dubium insurgit apud multo», putante* de ratione ordini* c*sa prioritatem et posterioritatem; et sicut ibi ponitur ordo originis, ponendum esse quod ibi sit priant** et posteriority* origini».

Verum, quia non est theologorum contentionibus deservire, et in re hac nulla dissensio est nisi in verbi*, idcirco breviter scito quod, cum ordo originis nihil aliud vit nisi *hoc esse ab hoc*; et in eo secundum rem invenitur *a quo alius* et *qui ab alio*; et rursus *a quo alius* est quandoque u *sc producens*, ut patet de primo producente; et in his nulla sit discordia: consequens est quod inter nos et Scutum. hi* omnibus consentientem, in Primo, distinctione xxvnr, quaest. ult. ., et *Quodlibetts*, quaest. iv, non sit controversia secundum rem, sed tantum differentia est in vocabuli*. Quoniam ipsi vocant priu* origine *a quo alius*, et etiam *a sa producens*; posterius vero origine *qui ab alio*; ita quod prioritn* origini* cat ly *a quo* seu *a se*, posteriorita» vero ly *ab alio*; ut patet ab ipsomet in Primo, dist. xn, qu. u, et alibi. Unde in huiusmodi, propter sanctorum Doctorum reverentiam, qui his vocabulis usi non sunt, et ad tollendas erroris occasiones, *sententiam teneant, sed linguam cohibeant* .

Pariant quoque huiusmodi locutione* obscuritatem in rebus manifestis, ut patet cum fit quaestio de identitate vel diversitate signi originis, quo vel quibus Pater et Filius spirant: cum tamen res clara sit, quod Pater a sc, et Filius a Patre, unico simul actu spirant, ut unicum principium, ut dictum est *.

IV. In responsione ud secundum, dubium occurrit, non praeteritum a Scoto, in xxvni distinctione Primi, qu. ult.,

quod hoc dictum repugnat dictis in qu. xt., an. ult. Hic namque dicitur: paternitas, sive Pater, nullo rnode est prior Filio, ita quod nec secundum naturam, nec secundum intellectum. Ibi autem expresse dictum est quod hypostasis Patri» est prior *ccundum intellectum actu notionali qui est generatin activa; et consequenter prior Filio, qui sequitur generationem passivam, ut ibidem dicitur. Non ergo stant hacc duo simul.

V. \tl evidentiam huius difficultatis. et simpliciter et ad hominem, scito quod de Patre et Filio in divini* contingit loqui dupliciter. Uno motio, secundum rem pure: et sic loquitur hic Auctor, negans omnem prioritatem et postrioritatcm. Et probat hoc efficacumma ratione, scilicet quod in cis non est nisi relatio et essentia; in essentia nulla est prioritas, cum sil una; relationes »unt simul natura et intellectu; ergo. – Alio modo contingit loqui de ei* »tub aliquo partiali conceptu, scu modo concipiendi, et sic locutus a*t superius, Et merito: quia titulus articuli erat de pracintcllcctionc proprietatum respectu actuum, et c conveuo; et tie Puter (similiter et paternitas), conceptus ut hypostasis, praecedit» secundum intellectum, generationem et Filium. Unde nulla est in dictis contradictio.

Imo cx hoc loco manifeste apparet quod Scotus/tam in loco allegato, quam in *Quodlibetis*, qu. iv *, imposuit s. Thomae molivum ad faciendam illam distinctionem de paternitate ut constitutiva et ut rdatio, ut salsaret Patrem esse priorem lilio. Neque enim hoc somniavit Auctor unquam sed hic docuit oppositum, diccni ipsas relationes subsistentes, quae sunt Pater et Filius, oportere esse omnino simul, etiam intellectu; et hoc cx meritis rerum. Ratio enim quae movit Auctorem ad illam distinctionem, fuit, quũ relatio unica habet duos actu», scilicet constituere hyposusim et rclcrcc, ut ibi . patuit.

Vi. Et scito quod, cum hac unica distinctione praemissa. scilicet de rebus secundum sc. aut de cis secundum aliquem specialem conceptum seu concipiendi modum, solve* obiectiones eorum qui omnino prioritatem in divini» probare volunt, vel cx eo quod Augustinus dicit * quod *nihil generat se*, co quod esset antcquaai vsset, cl sic de ratione generantis est esse ante genitum; vel cx cis similibus. Haec enim omnia non concludunt rem scu personam generantem, etc., esse priorem, etiam secundum intellectum: sed rem illum *sic conceptam* one priorem secundum rationem. Constat autem non valere argumentum a re tie concepta ad eandem simpliciter: cm enim Miphhma 4 wim-dum *quid ad simpliciter*.

• In rwp. ■d qua:»r.

• S. AM. de Cirif. Det, |»b. V, C4f. i.

Qu. xxxvi, art.

•Czxs*tsi.i=s. V't, itw-

•DrM kR1-c»p. U

ART1CULUS QUARTUS

UTRUM FILIUS SIT AEQUALIS .PATRI SECUNDUM MAGNITUDINEM

I *Sent.*. m , qu. I. xrt. 3; IV Cbwr. *Gent*^A αψ· ni, tt; In IJoct. *dc Trin.*, q-j.m, <n.

D quartum sic proceditur. Videtur quod Filius nun sit aequalis Patri in magnitudine. Dicit enim ipse, Ioan, xiv*: *Pater matoi me est*; et Apostolus, I *Cor.* xv *: *Ips*

Ipse Filius subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia. 2. Praeteri:a, paternitas pertinet ad dignitatem Patris. Sed paternitas non convenit Filio. Ergo non quidquid dignitatis habet Pater, habet Filius. Ergo non est aequalis Patri in magnitudine.

3. Praeterea, ubicumque est totum et pars, plures partes sunt aliquid maius quam una tantum vel pauciores; sicut Ires homines sunt aliquid maius quam duo vel unus. Sed in divinis videtur esse totum universale et pars: nam sub *relatione* vel *notione* plures notiones continentur. Cum igitur in Patre sint Ires notiones, in Filio autem tantum duae, videtur quod Filius non sit aequalis Patri.

Sed contra est quod dicitur *Philip*, n *: *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.*

Responded dicendum quod necesse est dicere Filium esse aequalem Patri in magnitudine. Magnitudo enim Dei non est aliud quam perfectio naturae ipsius. Hoc autem est de ratione paternitatis et filiationis, quod filius per generationem pertingat ad habendam perfectionem naturae quae est in patre sicut et pater. Sed quia in hominibus generatio est transmutatio quaedam exeuntis * de potentia in netum, non statirn a principio homo filius est aequalis patri generanti: sed per debitum incrementum ad aequalitatem perducitur, nisi aliter eveniat propter defectum principii generationis. Manifestum est autem ex dictis ♦ quod m divinis est proprie et vere paternitas et filiatio. Nec potest dici quod virtus Dei Patris fuerit defectiva in generando; neque quod Dei Filius successive et per transmutationem ad perfectionem pervenerit. Unde necesse est dicere quod ab aeterno fuerit Patri aequalis in magnitudine. Unde et Hilarius dicit, in libro *de Synod.* *: *Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus mitium, tolle dolores et omnem humanam necessitatem, onmis Jilius secundum naturalem nativitatem aequalitas patris est, quia est et similitudo naturae.*

Ad primum ergo dicendum quod verba illa l in-

telliguntur dicta de Christo secundum humanam naturam, in qua minor est Patre, et ei subiectus. Sed secundum naturam divinam, aequalis est Patri. Et hoc est quod Athanasius dicit -: *Ac- · u μ χ μ λ ο . qualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem.* Vel'. secundum Hilarium, in IX libro *de Trhi.* *: *Donantis auctoritate Pater maior est, sed minor non est cui unum esse donatur ♦* Et in libro *de Synod.* ♣ dicit quod *subie-* 'J>. <«- ·Jaa.n *ctto Itlti naturae pietas est.* idest recognitio auctoritatis paternae, *subiectio autem ceterorum , creationis infirmitas.*

An secundum dicendum quod aequalitas attenditur secundum magnitudinem. Magnitudo autem in divinis significat perfectionem naturae, ut dictum est -, et ad essentiam pertinet. Et ideo uequalitas in divinis, et similitudo, secundum essentialia attenditur: nec potestζ secundum distinctionem relationum inaequalitas vel dissimilitudo dici. I ndc Augustinus dicit, *Contra Maximum* **. 'J]-* .w*. *Originis quaestio est quid de quo sit; aequalitatis autem, qualis aut quantus sit.* Paternitas igitur est dignitas Patris, sicut cl essentia Patris: nam dignitas absolutum est, cIf ad essentiam pertinet * Sicut igitur eadem essentia quae in Patre est paternitas, in Filiô est filiatio: ita eadem dignitas quae in Patre est paternitas, in Filio est filiatio. Vere ergo dicitur quod quidquid dignitatis habet Pater, habet Filius. Nec sequitur: *paternitatem habet Pater, ergo paternitatem habet Filius.* Mutatur enim *quid* in *ad aliquid* -: eadem enim est essentia cl dignitas Patris et Filii, sed in Patre est secundum relationem dantis, in Filio secundum relationem accipientis.

Ad tertium dicendum quod relatio in divinis non est totum universale, quamvis de pluribus' relationibus praedicetur: quia omnes relationes sunt unum secundum essentiam et cssc. quod repugnat rationi universalis, cuius partes secundum esse distinguuntur. Et similiter persona, ut supra * dictum est, non est universale in divinis. Unde neque omnes relationes sunt maius aliquid quam una tantum ; nec omnes personae maius aliquid quam una tantum r; quia tota perfectio divinae naturae est in qualibet personarum.

Commentaria Cardinali* Caiotam

Invt.es clarus est. – in corpore unica est conclusio: Necesse est Filium esse aequalem Patri iti magnitudine ab aeterno.

Senau» T1110L. D. Thioju· T. i.

Et probatur primo quoad primam partem. xic. Ik rali-
liane paternitati» et filiationi» ot, quod filius accipiat per-
lectionem naturae, sicut pater: ergo Filius in divinis habet
M

perfectionem naturae patemne: ergo c_m aequali» Patri in magnitudine.

Antecedens dedantur in creaturis. – Prima vero consequentia probatur: quin in divinis est vere ct proprie paternitas ct filiatio. – Secunda nutem : quia magnitudo nihil aliud significat quam perfectionem naturae.

Quoad iccundam vero partem, scilicet *ab aeterno*, probatur. Vinus Dei Patris non est defectiva, neque Filius Det successive perficitur: ergo ab aeterno.

Et declaratur sequela: quia cx horum oppositis accidit in humanis quod filius non «tarim aequatur putri. – Et continuatur totum auctoritate Hilarii.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM FILIUS SIT IN' PATRE. ET E CONVERSO

I *Sent.*, diic m., qu. ui, art. », IV Chah *tient.*, <ip. ix: *loan.*, cap. i. tect. n; cap. in, lect. ni.

Sed quintum sic procéder h. Videtur quod Filins non sit in Patre, ct e converso. Philosophus enim, in IV *Physic.* *. ponit octo modos essendi aliquid m aliquo : ct secundum nullum horum Filius est in Patre aut e converso, ut patet discurrenti per modos. Ergo Filius non est in Patre, nec c converso.

2. Praeterea, nihil quod exivit ab aliquo, est in eo. Sed Filius ab aeterno exivit a Patre, secundum illud Micheae v*: *Egressus eius ab initio* a diebus aeternitatis.* Ergo Filius non esi in Patre.

3. Praeterea, unum oppositorum non est in altero. Sed l ilius ct Pater opponuntur relative. Ergo unus non potest esse in alio.

Sed contra est quod dicitur loan, xn*: *Ego in Patre, et Pater in me est.*

Respondeo dicendum quod in Patre ct Filio tria est considerare, scilicet essentiam ., relationem ct originem; et secundum quodlibet istorum Filius est in Patre, ct e converso. Secundum essentiam cnim Pater est in Filio, quia Pater est sua essentia, et communicat suam essentiam Filio, non per aliquam suam transmutationem: unde sequitur quod, cum essentia Patris sil in Filio, quod in Filio sit Pater. Et similiter, cum Filius sit sua essentia, sequitur quod sit in Patre, in quo est eius essentia. Et hoc est quod Hilarius dicit, V *de Trin.* *: *Naturam suam, ut ita dicam.*

sequitur immutabilis Deus, immutabilem gignens Deum. Subsistentem ergo in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus insit. – Secundum etiam relationes, manifestum est quod unum oppositorum relative est in altero secundum intelligibiles – Secundum originem etiam, manifestum esi quod processio verbi intelligibilis non est ad extra .', sed manet in dicente. Id etiam quod verbo dicitur, in verbo eonlinetur. – Et eadem ratio cM dc Spiritu Sancto.

Ao primum ergo dicendum quod ea quae in creaturis sunt, non sufficienter repraesentant ea quae Dei sunt Et ideo secundum nullum r eorum modorum quos Philosophus enumerat. Filius est m Patre, aut c converso. Accedit tamen magis ad hoc modus ille, secundum quem aliquid dicitur esse in principio originante: nisi quod deest unitas essentiae, in rebus creatis, inter principium el id quod est a principio.

Ai» secundum DiCENhLM quod exitus Filii a Patre est secundum modum processionis interioris, prout verbum exit a corde, ct manet in eo. Unde exitus iste in divinis est secundum solam distinctionem relationum ; non secundum essentialem aliquam § distantiam.

Ad tertium dicendum quod Pater et Filius opponuntur secundum relationes, non autem secundum essentiam. Et tamen oppositorum relative unum est in altero, ut dictum est *.

») *ettentiam.* – *cnrntiam et p.* – Pin *litorum, herum* cnJice*.
ji *aJ extra.* – *aliquiJ extra* l'III.
y) *nullum.* – *intellectutn* iJd>t B. – Pm eorum, *horum* ABCDE, *iliorum* FG.

51 *mentiolem aliquam.* – *aliquam aequalem* B. *aliquam easentialcm* veun; *ahquam* um. 4.
»> *rdattre.* – *relatione* P.

Cornnieniaria Cardinalia Caietani

irvtvt clarus est. – In corpore unies est conclusio, habens tres partes: Pater est in Filio, ct c conscrso, secundum essentiam ct relationem ct originem.

Quoad primam partem, probatur sic. Essentia Patri est in Filio: ergo Pater est in Filio. – Antecedens manifestatur, quia Pater communicat essentiam Filio absque aliqua transmutatione. Consequentia vero probatur : quia Pater est sua essentia. – Et similiter, c converso, essentia Filii est in Patre: ergo Filius est in Patre, quia Filius est sua essentia. – Et confirmatur auctoritate Hilarii.

II. Circa hanc partem adverte duo. Primum est. quod Patrem esse in Filio ratione essentiae, potest intclligi dupliciter. Uno modo, quod ipsa essentia secundum sc sit ratio essendi in Filio; quemadmodum dicimus quod Pater intclligit ratione essentiae. Et hic senius alienus est u mente Auctoris: sic cnim optime sequeretur, *ergo Filius est in Ftllo*; sicut sequitur, *ergo Filius intelhgit*. Alio motio, quod essentia, ut una in pluribus, sit ratio uni quod sit in

alio; quemadmodum etiam dicimus quod essentia, ut in principio, est ratio generandi. Et sic verilientur in proposito. Esse enim in alio, cum duo exigat, coniunctionem ct distinctionem extremorum. dupliciter contingit: vel secundum rationem, quoad distinctionem, ut deitas in Deo, ct universaliter forma in supposito a quo non distinguitur rcaliter; vel secundum rem. In proposito intclligitur secundum rem, ita quod nd esse in invicem divinarum personarum concurrit ct rcalis alietas ct rcalis coniunctio: est cnim Pater in Filio ut consubstantialis in alio consubstantiali, ratione unius essentiae in utroque.

Ex hoc autem scito secundo, quod esse in persona, ut modo loquimur, est dc numero notionaliuni mixtorum, sicut potentia generandi- quoniam claudit in sc distinctionem personarum ct unitatem essentiae. Et propterca. sicut in aliis huiusmodi mediis inter essentialia et notionalia non volet argumentum ad essentialia pure sumpta, itu nec hic. Unde, sicut essentia non generat, ct tamen in Patre est ratio

♦ v<f>. a.

·v<η.1σ.

«

• Nwa. jyr y,

	444	QUAESTIO XI.II. ARTICULIS VI	
- L b.n 4.rn	dicit enim Augustinus, in libro <i>Contra Maximin.*: Si non potuit generare sibi aequalem, ubi est omnipotentia Dei Patris?</i> Sed Films non potest generare Filium, ut supra · ostensum est. Non ergo quidquid pertinet ad omnipotentiam Patris, potest Filius. Et ita non est ei in potestate aequalis.	ditur quod Filius habet potestatem a Patre, a quo habet naturam. Unde dicit Hilarius, IX <i>de Trin.*: ·>'«· Naturae divinae haec unitas est, ut ita per se agat Filius, quod non a sc agat.</i>	
•ou.«u.«i.6	Sed contra est quod dicitur Ioan, v *: <i>Quaecumque Pater facit, haec et Filius similiter facit.</i>	Ad secundum dicendum quod in <i>demonstratione</i> Patris et <i>auditione</i> Filii· non intelligitur nisi quod Pater communicat scientiam Filio, sicut et essentiam. Et ad idem potest referri <i>mandatum</i> Patris, per hoc quod ab aeterno dedit ei scientiam et voluntatem agendorum, eum generando. – Vel potius referendum est ad Christum secundum humanam naturam.	t
• Art. 4·	Respondeo dicendum quod necesse est dicere quod Filius est aequalis * Patri in potestate. Potentia enim agendi consequitur perfectionem naturae: videmus enim in creaturis quod quanto aliquid · habet perfectiorem naturam, tanto est maioris virtutis in agendo. Ostensum est autem supra * quod ipsa ratio divinae paternitatis et filiationis exigit quod Filius sit aequalis Patri in magnitudine, idest in perfectione naturae. Unde relinquitur quod Filius sit aequalis Patri in potestate. – Et eadem ratio est de Spiritu Sancto respectu utriusque.	Ad tertium dicendum quod, sicut eadem essentia quae in Patre est paternitas, in Filio est filiatio ; ita eadem est potentia qua Pater generat, et qua Filius generatur. Unde manifestum est quod quidquid potest Pater, potest Filius. Non tamen sequitur quod possit generare: sed mutatur <i>quid</i> in <i>ad aliquid</i> , 'nam generatio significat relationem in divinis. Habet ergo Filius ꝑ eandem omnipotentiam quam Pater, sed cum alia relatione. Quia Paler habet eam <i>ut dans</i> : et hoc significatur, cum dicitur quod potest generare. Filius autem habet eam <i>ut accipiens</i> : et hoc significatur, cum dWtÜF quod potest generari.	* ›

^{TJ} quod Ftīiuf fit scqualit. – Filium rxw aequalem aUbc*.
i) aliquid. – quid b, aliqui» l'al.
i) qucd FiUut. – / Utut pfr.

et. – Om. codkci et a i.
^{rj} mani/etfum. – rental ABCDE.
0) t īliuj. – Om. ACDEFG. – Pro omuiipoīentiam. *palenlin** PaE

Commentaria Cardinalis Caietani

Tmu s clarus. – In cognirc una conclusio, reaponsivu atlirmativc: Filiu* est aequalis Putri in potestate. Probatur. Ratio paternitatis et filiationi* exigit aequalitalem in magnitudine et perfectione naturae : ergo aequalitatem in potestate. – Antecedent patet ex articulo quarto.

Consequentia vero probatur quia potentia activa sequitur perfectionem naturae. Quod probatur: quia in creaturis, quanto aliquid est perfectiori» naturae, tanto ew maioris virtutis in agendo; ut putet inductive et in eadem specie, et in genere corporum, et univcrvaliter substantiarum.

item a Patre, a quo
irius, IX *de Tnn*;
ut ita per w agat

in *demonstratione*
telligitur nui quod
lio, sicut ct euen-
mandatum Patri-
: ei ζ scientiam et
crando. – Vel po-
ti secundum hu-

ut eadem etsen-
, in Filio est η-
Pater generat, d
»tumr est quoj
us. Non tamen
*d mutatur *quū*
flea*t* relational)
indent omnipo-
relatione. Quia
gnifleatur, cum
us autem habet
jr. cum dicitur

» primim sic proceditur. Videtur quod
Personae divinae non conveniat mitti.
.Missus enim minor est mittente. Sed
una Persona divina non est minor alia.

■, *fotentii** îŭ.
i *aethra* wquirur
ia in cneitum,
iHo est
i eadem «peoe.
Mtantiirum.

» primim ergo dicendum quod missio importat
minorationem in eo qui mittitur, secundum quod
importat processionem a principio mittente e aut
secundum imperium, aut secundum consilium:
quia imperans est maior, et consilians esi sapien-
tior. Sed in divinis non importat nisi processio-
nem originis; quae est secundum aequalitatem,
ut supra* dictum est.

Ad *sucindim* dicendum quod illud quod sic
mittitur ut incipiat esse ubi prius nullo modo
erat, sua missione localiter movetur: unde oportet
quod loco separetur a mittente. Sed hoc non ac-
cidit m missione divinae Personae: quia Persona
divina missa, sicut non incipit esse ubi prius non
fuerat, ita nec ' desinit esse ubi lucret. Unde talis
missio est sine separatione; sed habet solam dis-
tinctionem originis.

Ad *tertium* dicendum quod obicctio illa pro-
cedit dc missione quae fu secundum motum lo-
calem: quae non habet locum in divinis.

» primim sic proceditur. Videtur quod
Personae divinae non conveniat mitti.
.Missus enim minor est mittente. Sed
una Persona divina non est minor alia.

■, *fotentii** îŭ.
i *aethra* wquirur
ia in cneitum,
iHo est
i eadem «peoe.
Mtantiirum.

» primim ergo dicendum quod missio importat
minorationem in eo qui mittitur, secundum quod
importat processionem a principio mittente e aut
secundum imperium, aut secundum consilium:
quia imperans est maior, et consilians esi sapien-
tior. Sed in divinis non importat nisi processio-
nem originis; quae est secundum aequalitatem,
ut supra* dictum est.

Ad *sucindim* dicendum quod illud quod sic
mittitur ut incipiat esse ubi prius nullo modo
erat, sua missione localiter movetur: unde oportet
quod loco separetur a mittente. Sed hoc non ac-
cidit m missione divinae Personae: quia Persona
divina missa, sicut non incipit esse ubi prius non
fuerat, ita nec ' desinit esse ubi lucret. Unde talis
missio est sine separatione; sed habet solam dis-
tinctionem originis.

QUAESTIO XLIII, ARTICULUS I

QUAESTIO QUADRAGESIMATERTIA DE MISSIONE DIVINARUM PERSONARUM

IN OCTO ARTICULOS VIVI&A

¶INDE con>i^Tandum de missione * divina*
I/rum Personarum ♦.
Et circa hoc quaeruntur octo.
. Pruno: utrum alicui divinae Personae conve-
niat mitti.
Secundo: utrum missio sit aeterna. vel tem-
poralis tantum.
Tertio: secundum quid divina Persona invisibiliter mittatur.

Quarto: utrum cuilibet Personae conveniat
mitti.
Quinto: utrum invisibiliter mittatur tam Filius,
quam Spiritus Sanctus.
Sexto: ad quos fiat missio invisibilis.
Septimo: de missione visibili.
Octavo: utrum aliqua Persona mittat seipsam,
visibiliter aut invisibiliter.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALICUI PERSONAE DIVINAE CONVENIAT MITTI

l d-*». it , qu. i, an. t; IV C·*/. (inL cap. am; *G>itra* rrrnre» <îr*r,-., cap. err.

» primim sic proceditur. Videtur quod
Personae divinae non conveniat mitti.
.Missus enim minor est mittente. Sed
una Persona divina non est minor alia.

2. Praeterea. omne quod mittitur, separatur n
mittente: unde Hieronymus dicit,*Super Ezechiel*.*.
*Quod coniunetum est, et in corpore uno copula-
tum. mitti non potest.* Sed in divinis Personis
esl sePara^c> ut Hilarius dicil r. Ergo una
Persona non mittitur ab alia.

3. Praeterea, quicumque mittitur, ab aliquo
loco 4 discedit, ct ad aliquem locum dc novo
vadit. Hoc autem divinae Personae non convenit,
cum ubique sit. Ergo divinae Personne non con-
venit mitti.

Sed contra est quod dicitur Ioan, vin ♦: *Xon
sum ego solus, sed ego et qui misit me, Pater.*
Respondeo dicendlm quod in ratione missionis
duo importantur: quorum unum est habitudo
missi ad cum a quo mittitur; aliud 7 est habitudo
missi ad terminum ad quem mittitur. Per hoc
autem quod aliquis mittitur, ostenditur processio
quaedam missi a mittente; vel secundum impe-
rium, sicut dominus mittit servum; vel secundum
consilium, ut si consiliarius mittere dicatur regem
nd bellandum *: vel secundum originem, ut si di-
catur quod flos emittitur ab arbore. Ostenditur
etiam habitudo ad terminum 1 ad quem mittitur,
ut aliquo modo ibi esse incipiat; vel quia prius

ibi omnino non eratquo mittitur: vel quia in-
cipit ibi aliquo modo esse, quo prius non erat.
Missio igitur divinae Personae convenire potest,
secundum quod importat ex una parte processio-
nem originis a mittente; et secundum quod im-
portat cx alia parte novum modum existendi in
aliquo i Sicut Filius dicitur esse missus a Patre
in mundum*, secundum quod incocpit i esse in
mundo visibiliter per carnem assumptam: et ta-
men ante *m mundo erat*, ut dicitur Ioan. l *.
At» primim ergo dicendum quod missio importat
minorationem in eo qui mittitur, secundum quod
importat processionem a principio mittente e aut
secundum imperium, aut secundum consilium:
quia imperans est maior, et consilians esi sapien-
tior. Sed in divinis non importat nisi processio-
nem originis; quae est secundum aequalitatem,
ut supra* dictum est.

Ad *sucindim* dicendum quod illud quod sic
mittitur ut incipiat esse ubi prius nullo modo
erat, sua missione localiter movetur: unde oportet
quod loco separetur a mittente. Sed hoc non ac-
cidit m missione divinae Personae: quia Persona
divina missa, sicut non incipit esse ubi prius non
fuerat, ita nec ' desinit esse ubi lucret. Unde talis
missio est sine separatione; sed habet solam dis-
tinctionem originis.

Ad *tertium* dicendum quod obicctio illa pro-
cedit dc missione quae fu secundum motum lo-
calem: quae non habet locum in divinis.

0

·v<«.«.

”<Œ- *⁂⁂. ””.

QUAESTIO XLIII, ARTICULUS II

Commontxu'ia Cardinalia Caivtani

iritui cx consuetudine Scripturae clarus est. - In cor-
pnre unica est conclusio, respondvu affirmative: Alicui
Personae divinae potest convenire mitti.
Probatur sic. Missio includit duo. scilicet habitudinem
processionis a mittente, vel secundum imperium, vel secun-
dum consilium, vel secundum originem; ct habitudinem ad
id quo mittitur, incoptionis essendi, simpliciter vel novo
modo, Ergo Personae divinae potest competere missio, ut
importat habitudinem processionis secundum originem, ct
habitudinem incoptionis novi modi essendi in alio. - Et
confirmatur consequens. Quia de facto Filius est missus a

Paire, ut novo modo esset in mundo» scilicet per assum-
ptam carnem.
II. Adverte hic quod simul littera tradidit ct quid sit
muoio, ct quot includat, ct quotuplicitcr dicatur; ct absque
alio medio intulit conclusionem : quoniam constat alicui
Personne divinae convenire processionem secundum origi-
nem, ct novum modum essendi in aliquo, ut dc Filio
explanatur.
Dubium autem quod circa rationem missionis est, in
ultimo huius quaestionis articulo tractabitur: quoniam ibi
cx proposito accidit.

ARTICULUS SECUNDUS

utrum missio sit \i.terna, \i i temporalis tantum

I & ηΑ. diau xv, qu. >v, *rt. J.

jpD SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VIdellir quod
missio possit esse aeterna. Dicit enim
J’Gregorius *: *eo mittitur Filius, quo pe-
veneratur*, Sed generatio Filii est aeterna.
Ergo ct missio.

2. Praeterea» cuictimque convenit aliquid tem-
poraliter, illud mutatur. Sed Persona divina non
mutatur. Ergo missio divinae Personae non est
temporalis, sed aeterna.

3. Praeterea, missio processionem importat.
Sed processio divinarum Personarum est aeterna.
Ergo et missio.

Sed contra esi quod dicitur *Galat.* iv *: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.*

Respondeo dicewdum quod in his quae impor-
tant originem divinarum Personarum, est quae-
dam differentia attendenda. Quaedam enim in
sui significatione important solam habitudinem
ad principium, ut *processio* et *exitus*. Quaedam
vero, cum habitudine ud principium, determinant
processionis terminum. Quorum quaedam deter-
minant terminum aeternum, sicut *feneratio* ct
spiratio: nam generatio est processio divinae Per-
sonae in naturam divinam; ct spiratio, passive
accepta, importat processionem Amoris subsisten-
tis. Quaedam vero, cum habitudine ad principium,
important terminum temporalem *, sicut *missio*
et *datio*: mittitur enim aliquid ud hoc ut sit in
aliquo, et datur ad hoc quod * habeatur; Perso-
sonam autem divinam haberi ab aliqua creatura.

vel esse novo modo exislendi in ca, est quod-
dam temporale.

Unde *missio* et *datio* in divinis dicuntur tempo-
raliter tantum. *Generatio* autem et *spiratio* solum
ab aeterno. *Processio* autem ct *exitus* dicuntur in
divinis et aeternaliter ct temporaliter: nam Filius
ab aeterno processit ut sit Deus; temporaliter
aurem ut etiam *i* sit homo, secundum missio-
nem visibilem; vel etiam ut sit in homine, se-
cundum invisibilem missionem.

Ai> primum ergo dicendim quod Gregorius loqui-
tur de 4 generatione temporali Filii, non u Patre,
sed a Matre. - Vel. quia ex hoc ipso Filius habet
quod possit mitti, quod est ab aeterno genitus.

Au secundum dicendum quod divinam Perso-
nam esse novo modo in aliquo, vel ab aliquo
haberi temporaliter, non est propter mutationem
divinae Personae, sed propter mutationem crea-
turae: sicut et· Deus temporaliter dicitur Domi-
nus, propter mutationem creaturae.

An tertii m dicendum quod missio non solum
importat processionem a principio, sed deter-
minat processionis terminum temporalem. Unde
missio solum est temporalis. - Vel missio in-
cludit processionem aeternam, el aliquid addit,
scilicet temporalem effectum : habitudo enim di-
vinae Personae ad suum principium non est nisi
ab aeterno. Unde gemina dicitur processio» aeterna
scilicet et temporalis, non propter hoc quod ha-
bitudo ad principium geminetur: sed geminatio
est ex parte termini temporalis et aeterni.

a» *temperate** - *pernotem* B.
? <juoJ. - ut codice».
y· r/iam. - Ora. codices. - hem post

i> Je. - *iti Je* CDEFG.
») *rievt et.* - ht J ei XFa. *tient* R, *teJ* COE.
6 Vel. - Xw II.

Commentaria Cardinalis Caiotani

n titulo, ly *tantum* positum est propter *processionem*
quae distinguitur in aeternam ct temporalem, xiv dist.
I *Sent.* Ita quod quaestio est: An missio divinae Personae
distinguenda sir in aeternam er temporalem; an inveniatur
tantum missio temporalis, et nulla sit missio aeterna.

11. In corpore ponitur una distinctio trimembris, cum
tribus conclusionibus, iuxta singula membra. Distinctio est.
Nominum significantium originem divinarum Perbonarum,

quaedam significant solum habitudinem ad principium, ut
processio: quaedam, cum habitudine ad principium, proces-
sionis terminum aeternum, ut *feneratio* ct *spiratio*: quae-
dam, crtm habitudine ad principium, processionis terminum
temporalem, ut *missio* ct *datio*. Quod probatur: quia mit*
titur aliquid ad hoc quod in aliquo sit, simpliciter vel
novo modo; datur vero ad hoc ut habeatur; utrumque
autem horum est temporale.

Conclusiones autem sunt, quod nomina tertii ordini» dicuntur temporaliter tantum ; secundi vero. aeternaliter tantum; primi autem, utroque modo. Et dc patet responsio satis clara.

III. In responsione ad tertium, adverto diligenter quod duae responsiones ibi datae non differunt in numero significatorum, quoniam secundum utramque missio importat processionem a principio, et terminum seu effectum temporalem : sed in qualitate seu specie procuionis. Nam prima responsio intendit quod mUuo imponat processionem in communi in terminum temporalem : secunda autem intendit quod missio includit processionem aeternam et effectum temporalem.

Et hanc responsionem secundam praefert Auctor primae cx hoc, quia habitudo divinae Personae ad suum principium est una tantum, illa scilicet quo aeternaliter procedit ab eo: secundum autem primarn responsionem, Persona mwu. puta Filius, praeter generationis respectum, refertur ad Patrem ut minentem ipsum in terminum temporalem, puta assumptam carnem. Et od hoc confirmandum, exponitur distinctio quae fit dc gemina processione, temporali scilicet et aeterna; quod ibi non geminatur respectus ad principium, sed ad terminum, quoniam alter «t aeternus, alter temporalis.

Et hanc secundam responsionem vectatur Auctor communiter.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MISSIO INVISIBILIS DIVINAE PERSONAE SII SOLUM SECUNDUM DONUM GRATIAE GRATUM FACIENTIS

I Sent. diu. uv, qx u. ML I.

n Ti.R'iii.M sic proceditur. Videtur quod missio invisibilis divinae Personae non sit solum secundum donum n gratiae facientis. Divinam enim Personam milii, esi ipsam donari. Si igitur divina Persona mittitur solum secundum dona gratiae gratum facientis, non donabitur ipsa Persona divina, sed solum dona eius J. Quod esi error dicentium Spiritum Sanctum non dari, sed eius dona.

2. Praeterea, hacc praepositio secundum denotat habitudinem alicuius causae. Sed Persona divina est causa quod habeatur donum gratiae gratum facientis, et non e converso; secundum illud Horn. v ♦ Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Ergo inconvenienter dicitur quod Persona divina secundum dona gratiae gratum facientis mittatur.

3. Praeterea, Augustinus dicit. IV de Trin. quod Filius, cum e.v tempore mente percipitur, mitti dicitur. Sed Filius cognoscitur non solum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, sicut per fidem et per scienciam. Non ergo Persona divina mittitur7 secundum solam gratiam gratum facientem.

4. Praeterea, Rabanus dicit ♦ quod Spiritus Sanctus datus est Apostolis ad operationem miraculorum. Hoc autem non est donum gratiae gratum facientis, sed gratiae gratis datae. Ergo Persona divina non solum datur secundum gratiam gratum facientem.

Sed contra est quod Augustinus dicit. XV de Trin. ♦ quod Spiritus Sanctus procedit temporaliter ad sanctificandam creaturam. Missio autem est temporalis processio. Cum igitur sanctificatio creaturae non sit nisi per gratiam gratum facientem, sequitur quod missio divinae Personae non sil nisi per gratiam gratum facientem.

Responded dicendum quod divinae Personae convenit mitti, secundum quod novo modo existit in aliquo; dari autem, secundum quod habetur ab aliquo. Neutrum autem horum cSt nisi secundum gratiam gratum laciensem. Est enim unus l communis modus quo Deus est in omnibus rebus per essentiam. potentiam el praesentiam, sicut causa in effectibus participantibus bonitatem ipsius. Super istum modum autem communem, est unus specialis qui convenit creaturae rationali, in qua Deus dicitur esse sicut cognitum in cognoscente et amatum in amante. El quia, cognoscendo et amando, creatura rationalis sua operatione attingit ad ipsum Deum, secundum istum spcdalem modum Deus non solum dicitur esse in creatura rationali, sed etiam habitare in ea sicut in templo suo. Sic igitur nullus alius cffectus potest esse ratio quod divina Persona sit novo modo in rationali creatura, nisi gratia gratum faciens. Unde secundum solam gratiam gratum facientem, mittitur et procedit temporaliter Persona divina. – Similiter illud solum habere dicimur, quo libere possumus uti vel irui Habere autem potestatem fruendi divina Persona, est solum secundum gratiam gratum facientem. – Sed tamen in ipso dono gratiae gratum facientis. Spiritus Sanctus habetur, et inhabitat hominem. Unde ipsemet Spiritus Sanctus datur ' el mittitur.

An PHBiiM ergo dicendum quod per donum gratiae gratum facientis perficitur creatura rationalis, ad hoc quod libere non solum ipso dono creato utatur, sed ut ' ipsa divina Persona /ruatur. Et ideo missio invisibilis fit secundum donum gratiae gratum facientis, et tamen ipsa Persona divina datur.

An SEC(M>i..M DtCFNDt m quod gratia gratum faciens disponit animam ad habendam divinam Personam: et significatur hoc, cum dicitur quod Spi-

ciücct per uwm-

adidit et quid «t icatur; et chqec m constat died secundum origi-luo, ut de Filio

misdonit est, ia ur. quoniam ibi

a. est quod-

untur tempo-piratio solum \$ dicuntur in : nam Filius temporaliter dum missio-homine, se-

gorius loqui-non a Paire, Filius habet no genitus, nain Perso-si ab aliquo mutalionem ioncm crea-icitur Domi-

non solum sed deter-alm. Unde , missio in-iquid addit, Jo enim di-non est nisi aio, aeterna c quod ha-l geminatio terni.

>

•wo

•

T

•c,. u.i,

ritus Sanctus datur secundum donum gratiae. Sed tamen ipsum donum gratiae est α Spiritu Sancio: cl hoc significatur, cum dicitur quod *caritas Dei diffunditur in cordibus nostris** *per Spiritum Sanctum*.

An tertium hici.xm m quod, licet per aliquos effectus Filius cognosci possit a nobis, non tamen per aliquos effectus nos inhabitat, vel etiam habetur a nobis *.

Ad quartvm dicendlm quod operatio miraculorum est manifestaiiva gratiae gratum facientis, sicut cl donum prophetiae. ct quaelibet gratia

gratis data. Unde I *Cor.* xn $\blacklozenge$ gratia gratis data .v. nominatur *manifestatio Spiritus*. Sic igitur .Apostolis dicitur datus Spiritus Sanctus ad operationem miraculorum, quia data est eis gratia gratum faciens cum signo manifestante. – Si autem daretur solum signum gratiae gratum facientis sine gratia, non diceretur dari simpliciter Spintus Sanctus; nisi forte cum aliqua determinatione, secundum quod dicitur quod alicui datur *spiritus propheticus* vel *miraculorum*, inquantum a Spiritu Sancto habet virtutem prophetandi vel miracula faciendi.

«) trt cordJtbut noatrit. – Om. oidta.

x) J weMf. – Om. ACDEFGah

Commentaria Cardinalia Caiotani

| x titulo, missio *invisibilis* dicitur. |Quoniam. ut ab Augtftino, IV' *de Tnn.* ., et in xv distinctione Primi, tractatur, 'missio distinguitur in *missionem risibilem*, et in *missionem invisibilem*. Et dicitur visibilis, illa quae fit cum aliquo tigno sensibili: sicut Spiritus Sanctu* missu* est in forma ignit ct columbae, ct Filius in came humana. Invisibilis autem, cum ht intus in anima absque exterioribus «ignis; ut cum infunditur gratia communiter, Dc hac ergo invisibili missione divinae Personae ad animam, est nunc quaestio utrum attendatur tantum secundum gratiam gratum facientem, quae filial Dei constituit, an etiam secundum alia dona, communia bonis ct nulli, puta secundum scientiam, fidem, prophetiam, etc. Et dicitur gratia gratum faciens, ad differentiam gratiae gratis datae, ut sunt illae dc quibus Apostolu* *ad Corinthias* .

II. In corpore tria intendit probare. Primum cit, quod Persona divina mittitur invisibiliter secundum solam graham gratum facientem. Et hacc est conclusio directe responsiva quaesito. – Secundum est. quod Persona divina datur etiam secundum solam gratiam. – Tertium est, quod Persona divina in ipso gratiae dono simul datur ct mittitur, ibi: *Sed tamen in ipso dono* *.

Probat autem haec, adunando duo pnma, sic. Divinae Personae missio quidem exigit existentiani novo modo in aliquo, datio autem exigit quod habeatur ab aliquo: ergo utrumque exigit gratiam gratum facientem. – Et probatur sequela: quta neutrum horum est nui secundum perfectam gmtiam. Quod in littera ungillatim probatur .

III. Et primo, de novo modo existendi, sic. Modi existendi Dei in creaturis sunt duo, communi» scilicet ct specialis. Primus attenditur secundum participationem causae ab effectibus; ct diiinguitur per essentiam, praesentiam ct potentiam, de quibus in qu. vm . diffuse tractatum est. Secundus vero, specialis, attenditur secundum esse obiectivum respectu solius creaturae rationalis. Et quia secundum hunc modum Deus ipse attingitur ut amatus ct cognitus, ideo sic existit novo modo in creatura rationali ut in templo suo. Et consequenter secundum solam gratiam novo modo existit.

IV Circa hanc deductionem, dubium occurrit dc intento, et dc vi processus. De intento quidem: an intendat novum modum existendi tnnquam disparatum ab illis quatuor enumeratis (scilicet per essentiam, praesentiam, potentiam, ct ut cognitum ac amatum), ita quod detur quintus modus, proprius gratiae, secundum quem Persona divina existât cum mittitur; aut intendit novum modum existendi (anqum novam speciem alicuius istorum quatuor modorum. Si primum intendit, ergo falsum dicit quod secundum illum modum quo amatum est in amante, Deus habitat in creatura rationali ut in templo. – Si vero intendit secundum, pari, ct forte meliori ratione, novus hic modus potest poni nova alicuius illorum trium priorum modorum species, puta esse per essentiam: quoniam gratia est in essentia animae α Deo immediationc virtutis ct suppositi.

V. Dc vi autem processui, dubium est primo, quoniam eau.»| reddita in littera non est causa. In littera cnim didtur: *qmat cognoscenda ct amando, creatura rationalis attingit opei atume ma ad ipsum Deum*, ideo secundum istum modum Deu» habitat in ea ut in templo. Quod cnim hoc non »it causa, manifeste probatur: quia, cum posita causa ponntur effectui, sequeretur qirod in omni creatura rationali cognoscente et amante Deum, habitaret ut in templo suo; quod patet esse falsum in gentilibus philosophia, etc.

Dubium ot secundo, quia, concesso quod assignata causa mi efficax, ambiguum tamen restat unde sequatur exclusive, scilicet quod secundum solani gratiam sit novus modus. Quiimsh enim Deus, ut cognitus ct amatus, novo modo sil per gratiam, non tamen per solam: quia per fidem ct prophetiam etiam est. ut cognitus ct amatus, novo modo; ut patet in Christianis existentibus in mortali peccato, ct multa opera bona amore Dei facientibus. – Et quidquid sit dc re, datu quod sit verum quod per solam gratiam sit novus modus, unde hoc probatur in littera? Et tamen cum nota illationis subditur: *Sic igitur nullus alius effectus potest esse ratio quod divina Persona existai, nisi gratia gratum faciens* etc. Nulla enim alia causa huius illationis in littera apparet nisi supradicta; quae aut solam exponentem affirmativam. aut nullam infert. Voluntarie igitur exclusiva illata est, etc.

VI. Ad primum dubium. dicitur, quod intendit non . α « β ." de disparato modo, sed dc specie nova quarti modi. Et quod quartus modus sit magis habilis ud hoc, in littera duplex ratio insinuat, secundum duas differentias inter ipsum ct alios positas. Prima est, quod iste est specialis, idest proprius rationali creaturae: reliqui vero communes sunt omnibus. Secunda cit, quod per istum Deus ipse attingitur a creatura: per illos, ctfectus cius tantum. Oportet cnim earn excellentem missionem, utpotc divinae Peraonae ad rationalia, attendi secundum proprium ct supremum rationalis creaturae. Hoc autem constat non esse netum aliquem primum, quoniam est sicut donnions: nec quemlibet actum secundum, sed cum quo cognoscitur ne uniatur ipse Deus optimus. I nde Deus ut per gratine habitum in anima existens, ignobiliori modo existit quam ipse in eadem per gratijc actus, scilicet cognitionem et amorem, quanto netus praestat habitui, ct tangere secundum sc praestat tactui per aliud. Solus igitur quartus modus est, secundum quem novus inquirendus est modus existendi Dei in creatura rationali.

VII. \d secundum vero ct tertium dubium . rimul di- . α « β .» citur, quod littera potest dupliciter exponi. Primo, ut reddar causam quasi proprii *generis*; secundo, ut reddat causam quasi propriae *formae* *. Potest siquidem intclligi dc amore * O. ct cognitione Dei absolute: ct potest intclligi dc amore ct cognitione Dei in sc, ut est cx caritate diligendus. Si dc amore Dei absolute intclligamu», tunc redditur ratio proprii ct per sc generis illius novi modi qui quaeritur. Ex eo cnim quod iste modus quartus est speciali* creaturae

•ICi?. m m

• (X nun. n .

• Art. j.

v

<l. *

• r

Xll ♠, gratia gratis dau *piritus*. Sic igitur Apn. is Sanctus ad operato- data est cis gratia **p**. laniiCbtantc. – Si autan ratiae gratum iadenth dari simpliciter Spiritui nliqua determinatione; tod alicui datur *spiritui it*. inquantum a Spirit

phclandi vel miracuh

bium est primo, quonixa sa. In linere enim tñiror *eatura ratfonalis attinpi* lco secundum istum mo- plo. Quod cnimhocDûj ia. cum posita csum omni creatura raûotii itaret ut in templo wo; >u* philosophis, etc. wo quod assignata α2β unde sequatur exdutin, itiiim sit nonis moduc ct amatus, novo nudo lum : quia *per fidem* ct ct amatus, novo modo; in mortali peccato, et itibus. – Et quidquid ō per solam gratiam m littera? Et tamen λ@ *nullus altus efftitu na exista!, nùì grtfj* i causa huius ilhtiont* ac nut solam aponra- . Voluntarie igitur a-

ir, quod intendit noo *0 lova quarti modi e: ilis ad hoc, *in litt*a» duas differentias inia uod iste est ipeadh, liqui vero commuas r istum Deus ipse at- cius tantum. Oportet >ote divinae Personae prium ct supremum stat non esse actum lonniens. nec quai- ognoscitur 4C amatur :r gratiae habitum ia ; quam ipw in eadem ct amorem, quanto eundum se praesttt nodus est, secundum xistendi Dei tn ena-

dubium * simul di- >ni. Primo, ut reddat ». ut reddar causam u *intelligi* do amore -£** nelligi de amare et : diligendoj. Si de *redditur ratio* pro- qui quaeritur. Ex *specialis* creaturae

QUAESTIO XLIII, ARTICULUS IV

449

rationali, ct secundum cum Deus ipse attingitur operatione l eruturæ, sequitur quod excellens ille modus quaesitus intra latitudinem istius contineatur. Et hic sensu» aperte l

Et sic petet nihil obstore obiectionem secundi dubii. Quoniam stat quod sit vent causa assignans proprium gc- nus, ct tamen non valet, ergo *ubi est illa causa, ibi rtt illa species*, *cd. *ergo ibi est illud genus*: licet enim *animal* sit proprium leoni* genu*, invenitur tamen extra leonem. – Et quoniam omnis specie* constituitur differentia per *e sui generis, et non differentia per accidens, ut patet VII *Metaphys.* .; ideo cx hoc quod quartus ille modus est pro- prium genu* utius novi, oportet quod iste novus modus consistat in differentia Dei *ut amati ct cogniti*. Et cum Deus, ut amatu* ct cognitu*, praeter communem modum non sit nisi uno modo, simpliciter loquendo, scilicet per caritatem seu gratiam sanctificantem templum suum; con- sequens est quod cx illa causa habeatur etiam exclusive, de qua est tertium dubium.

At *i dixeris quod in littera non habetur quod Deu* non est praeter communem modum amatu* nisi ab hi» quos inhabitat, etc., fateor. Sed memento quod Auctor hic supponit proprietate* gratiae ct caritati*: ct proptcrca. tn- citi* his, cucurrit od conclusionem. Ipsa quoque exercitatio ecclesiastica nobis hoc insinuat. Deum enim a nullo umiri

(nisi communiter) concedimus existent! in peccato monali, seu citra gratiam: quare hoc. quasi in promptu esset, cx practica subintcltctum est.

VIII. Si vero de amore Dei qun cx caritate diligitur, in- terpretemur ., brevior ext via. Ex eo namque quod, amando j<X» «a.rr^ ct cognoscendo, creatura rationali* ad tantam celsitudinem conscendit, quod Deum ipsum, idest secundum quod in se est cx caritate diligendus, attingit; sequitur *Utim ct quod secundum hunc quantum modum in hac *ui ccllitu- dine tantum, divina Persona non solum existât, *cd inh*. bitet ut in templo, quo actibus cognitioni* et amoris eo- litur; quoniam extra hanc celsitudinem non attingitur ipse secundum quod in se est, prout cx caritate diligitur. Et quoniam haec celsitudo ct hoc templum sola gratia ht, ideo optime infertur: Ergo sola gratia gratum faciem est ratio ut Deu» novo modo sit in creatura rationali. – Et sic patet solutio utrimque dubii.

IX. Deinde probatur in littera assumptum, dc haberi Personam divinam ab aliquo ., Habetur suium quo libere ’ ei. «m.■ quis potest utt vel inii. ergo Persona divina *uU gratia habetur. – Probatur sequela, quia per solatu gratiam potest qui* Persona divina Irui.

X. Tertium autem, scilicet quod ip*a Penona divina simul datur et mittitur ., probatur, quia ipso gratiae dono ’CLuU, Spiritu* Sanctus inhabiut creaturam.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PATRI CONVENIAT .MITTI

l fietq dux. xv. qo. n: *Qnstra ervueta tirâtes cap. ou.*

l» QUARTUM SIC PROCEDITUR. VideliHf quod

etiam Patri “ conveniat mini. Mitti enim divinam Personam est ipsam dari. Sed Pater dat seipsum: cum haberi non pos- sit, nisi se ipso donante. Ergo potest dici quod Puter mittat seipsum.

2. Praeterea, Persona divina mittitur secun- dum inhabitationem gratiae. Sed per gratiam tota Trinitas inhabitat m nobis, secundum illud Ioan. xiv ♠. *Ad eum veniemus,.et mansionem apud eum faciemus*. Ergo quaelibet divinarum Personarum mittitur.

3. Praeterea, quidquid convenit alicui Perso- nae, convenit omnibus, praeter notiones ct per- sonas. Sed missio non significat γ aliquam per- sonam: neque etiam notionem, cum sint tantum quinque notiones, ut supra * dictum esi» Ergo cuilibet Personae divinae convenit mitti.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in II li- kro *de Irin.* ♠, quod *solus Pater nunquam legitur missus*.

Respondeo dicendum quod missio in sui ratione importat processionem ab alio; et in divinis, se-

cundum originem, ut supra* dictum est. Unde, .**-<» cum Pater non sit ab alio, nullo modo convenit sibi milii; >ed solum Filio et Spiritui Sancto, qui- bus convenit esse ab alio.

Ai» primum ergo dicendlm quod si *dare* importet liberalem communicationem alicuius, sic Pater dat seipsum, inquantum se libvraliter communicat creaturae ad fruendum. Si vero importet auctori- tatem dantis respectu eius quod datur, sic non convenit dari in divinis nisi Personae quae est ab alio; sicut nec mitti.

At» secundum dicendum quod, licet effectus gra- tiae sit etiam a Patre, qui inhabitat per gratiam, sicut et ^l Filius ei Spiritus Sanctus; quia lamen non est ab alio, non dicitur *mitti*. Et hoc est quod dicit Augustinus. l\ *de Irin.9*, quod *Paler, cum in tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus: non enim habet dc quo sit. aut cx quo procedat*.

An tertiiu dicendum quod missio, inquantum importat processionem a mittente, includit m sui significatione notionem, non quidem in speciali, sed in generali, prout *esse ab alio* est commune duabus notionibus.

*) etiam Patri. – Patri etiam P, etiam om. GaS. U ipso. – stipium A, te B.

l γ) mlsiio non iipiijfc.it. – miui wu- sign>/ca*t B. 2) ct. – Ora. ABCDE.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Trixes clarus. – In corpore una conclusio responsiva quaesito: Putri non convenit mitti, sed Filio ct Spiritui Sancto. Probatur. Missio importat processionem ab alio, ct in

divinis secundum originem: ergo non Patri, sed Filio ct Spiritui Sancto convenit mitti. – Consequentia probatur: quia Pater nullo ntudo est ab alio. *cd Filius ct Spiritui Sanctus.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM FILIO CONVENIAT INVISIBILITER MITTI

I *Scuf.*, d*L XV, qu. iv, art. *t*; IV *Gmt. Gent., ap.* xxm.

quinti m sic pro c i d i t u r . Videtur quod Jæ S O F'il'0 non convvn*al invisibiliter mitti.

Missio enim invisibilis divinae Personae ■^^^attenditur secundum dona gratiae. Sed omnia dona gratiae pertinent ad Spiritum Sanctum, secundum illud I *Cor.* xu *: *Omnia ope-ratur unus atque idem Spiritus.* Ergo invisibiliter non mittitur nisi Spiritus Sanctus.

2. Praeterea, missio divinae Personae fit secundum gratiam gratum facientem. Sed dona quae pertinent ad perfectionem intellectus, non sunt dona gratiae gratum facientis: cum sine caritate possint haberi, secundum illud I *ad Cor.* xm ♦ *Si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam. et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam . nihil sum.* Cum ergo Filius procedat ut Verbum intellectus, videtur quod non conveniat sibi invisibiliter mitti.

3. Praeterea, missio divinae Personae est quaedam processio, ut dictum est *. Sed alia est processio Filii, alia " Spiritus Sancti. Ergo ct alia missio, si uterque mittitur. Et sic altera earum superflueret, cum una sit sufficiens ad sanctificandam creaturam.

Sed contra est quod *Sap.* ix * dicitur de divina Sapientia: *Mitte illam de caelis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuae.*

Respondeo dicendum quod per gratiam gratum facientem tota Trinitas inhabitat mentem, secundum illud Ioan, χiv *: *Ad eum veniemus, et mansionem apud cum faciemus.* Mitti autem Personam divinam ad aliquem per invisibilem gratiam, significat novum modum inhabitandi illius Personae, et originem eius ab alia. Unde, cum tam Filio quam Spiritui Sancto conveniat et inhabitare per gratiam et ab alio esse, utrique convenit invisibiliter mitti. Patri autem licet conveniat inhabitare per gratiam, non tamen sibi convenit ab alio esse; et per consequens nec mitti.

Ad primum ergo dicendum quod, licet omnia dona, inquantum dona sunt, attribuantur Spiritui Sancto, quia * habet rationem primi doni, secundum quod est Amor, ut supra ♦ dictum est; aliqua

tamen dona, secundum proprias rationes, attribuantur per quandam appropriationem Filio, scilicet illa quae pertinent ad intellectum. Et secundum illa dona attenditur missio Filii. Unde Augustinus dicit. IV *de Trin.* ., quod *tunc* invisibiliter Filius *cuiquam r mittitur, cum a quoquam cognoscitur atque percipitur.*

Ad secundum dicendum quod anima per gratiam conformatur Deo. I nde ad hoc quod aliqua Persona divina mittatur ad aliquem per gratiam, oportet quod fiat assimilatio illius ad divinam Personam quae mittitur per aliquod gratiae donum. Et quia Spiritus Sanctus est Amor, per donum caritatis anima Spiritui Sancto assimilatur: unde secundum donum * caritatis attenditur missio Spiritus Sancti. Filius autem est Verbum, non quaecumque, sed spirans Amorem: unde Augustinus dicit, in IX libro *de Trin.* *: *Verbum · quod insinuare intendimus, cum amore notitia est.* Non igitur secundum quamlibet perfectionem intellectus mittitur Filius: sed secundum talem instructionem intellectus, qua prorumpat in affectum amoris, ut dicitur Ioan, vi *: *Omnis qui audivit ·'«- * a Patre, ct didicit, venit ad mc;* et in Psalmo”: ·*«»»*. */n meditatione mea exardescet ignis.* Et ideo signanter dicit Augustinus * quod Filius mittitur. *cum a quoquam cognoscitur atque percipitur:* perceptio enim ¶ experimentalem quandam notitiam significat. Et hacc proprie dicitur *sapientia*, quasi *sapida scientia*, secundum illud *Eccli.* vi *: *Sapientia doctrinae secundum nomen eius est.*

Ai» tertium dicendum quod, cum missio imponet originem Personae missae et inhabitationem per gratiam, ut supra * dictum est, si loquamur de missione quantum ad originem, sic missio Filii distinguitur a missione Spiritus Sancti, sicut ct generatio a processione. Si autem quantum ad effectum gratiae, sic communicant duae missiones in radice gratiae, sed distinguuntur in effectibus gratiae, qui sunt illuminatio intellectus, et inflammatio affectus. El sic manifestum est quod una non potest esse sine alia: quia neutra est sine gratia gratum faciente, nec una Persona separatur ab alia.

·) *alia.* – ct codkes ct *a b.*
quia. – *qui* F.
T) *cuiquam.* – *cuiumque* B. *cuique* ceteri et *a b.*
S) *donum.* – *illud dūuum* G, *modum* P>.

<) VrrftNM. – Verto *autem* P; *autem* add. etiam a h
P iuitruclionem. – iuttitutioucm GpF. *inittutionem rd instructio-nem* Pah – Pro *qua. quae* BFGj. *quo* ACE>, om. D.
rj *enim.* – 4Mt<m Pd>.

Commentaria Cardinalis Caiotani

It i .m'» cx praecedentibus patet. – In corpore una conclusio · Tum Filio quam Spiritui Sancto convenit invisibiliter mini. – Probat. Mini invisibiliter Personam divi-to, ct cx tota Trinitate ct cx Patre : quoniam cU convenit nam, significat originem eius ab alia, ct inhabitationem illius per gratiam: sed unique convenit utrumque horum ' ergo utrique convenit mitti. – Maior manifestatur ab oppo-sito, ct cx tota Trinitate ct cx Patre : quoniam cU convenit alterum tantum, scilicet inhabitare per gratiam.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM .MISSIO INVISIBILIS FIAT Ah OMNES QUI SUNT PARTICIPES GRATIAE

I *Sent.*, diet, iv., qu. v., art. 1.

itiones, attri-
:m Filio, sa-
turn, Et se-
i Filii. Unde
)d *lune* invi- · u
n a quoquam · j

per gratiam
l aliqua Per-
ior gratiam,
ad divinam
gratiae do-
nor, per do-
assimilarur:
iditur missio
?rbum, non
unde Augu-
rbum · *quod*
lia at. Non
nem intolle-
ilem instru-
m affectum ;
qui audivit ' '*■.■
i Psalmo *: *Pmr-t |
Et ideo si-
us mittitur.
cipitur: per-
am notitiam
ientia. quasi
l *: *Sapien* · · ' < n
st.
sio imponet
itionem per
iquamur de -Ar.tj.
missio Filii
:tū, sicut et
uantutn ad
c missiones
a effectibus
i. et inflam-
: quod una
ra est sine
a separatur

j b.
n *rtl* *intimetio*-

.lique horum.*
itur ab oppo-
π cis convenit

sextum Sic proceditur. Videtur quod
missio invisibilis non fiat ad omnes qui
sunt participes gratiae. Patres enim ve-
Testamenti gratiae participes fuc-
runt. Sed ad illos non videtur fuisse · facta missio
invisibilis: dicitur enim Ioan, vu *: *Nondum erat*
Spiritus datus, quia nondum erat lesus glorifica-
tus. Ergo missio invisibilis non fit ad omnes qui
sunt participes gratiae.

2. Praeterea, profectus in virtute non est nisi
per gratiam. Sed missio invisibilis non videtur
attendi secundum profectum virtutis: quia profe-
ctus virtutis videtur esse continuus, cum caritas
semper aut proficiat aut deficiat; et sic missio
esset continua. Ergo missio invisibilis non fit ad
omnes participes gratiae.

3. Praeterea, Christus et beati plenissime ha-
bent gratiam. Sed ad cos non videtur fieri missio:
quia missio fit ad aliquid distans; Christus autem,
secundum quod homo, ct omnes beati perfecte
sunt uniti Deo. Non ergo ad omnes participes
gratiae fit missio invisibilis.

q. Praeterea, Sacramenta novae legis conti-
nent gratiam. Nec tamen ad ca dicitur fieri missio
invisibilis. Non ergo ad omnia quae habent gra-
tiam, fit missio invisibilis.

SED CONTRA EST quod, secundum Augustinum·,
missio invisibilis fit *ad sanctificandam creaturam*.
Omnis autem creatura habens gratiam sanctifi-
catur. Ergo ad omnem creaturam huiusmodi fit
missio invisibilis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dic-
tum est, missio dc sui ratione importat quod ille
qui mittitur vel incipiat esse ubi prius non fuit,
sicut accidit in rebus creatis; veP incipiat esse
ubi prius fuit, sed quodam modo novo, secun-
dum quod 7 missio attribuitur divinis Personis.
Sic ergo in eo ad quem fit missio, oportet duo
considerare: scilicet inhabitationem gratiae, ct in-
novationem quandam per gratiam. Ad omnes ergo
fil missio invisibilis, in quibus haec duo inve-
niuntur.

t) *fuiut*. – Om. codice· et ed. *a*.
f) *rt/*. – *rd ut* ADEFG.
y) *quod*. – *quem modum* A, *quem* BCDE.
4) *Qund*. – *Cum* PaK – Post *Sftntut* ABCD addunt *Sanetia*. –
Pro *intdligitur, mfcfhgimut Vab*.
c) *Ct/am*. – Om. ABODE.
ζ) *quod*. – Om. ABCDEG. – In tcitu at. pro *cuiquam. cuiquf*a»

Ad primum ergo dicendum quod missio invi-
bilis est facta ad Patres veteris Testamenti. Unde
dicit Augustinus, IV *de Tritu* quod secundum ■<>?.“
quod Filius mittitur invisibiliter, *fit in hominibus*
aut cum hominibus; hoc autem antea factum est
in Patribus et Prophetis. Quodl ergo dicitur, *non-*
dum erat datus Spiritus, intelligitur de illa datione
cum signo visibili, quae facta est in die Pente-
costes.

Ad secundum dicendum quod etiam · secundum
profectum virtutis, aut augmentum gratiae, fit
missio invisibilis. Unde Augustinus dicit, IV *de*
Trin·*, quod e *tunc cuiquam mittitur* Filius, *cum* · π>μ -,
a quoquam cognoscitur atque percipitur, quantum
cognosci et percipi potest pro captu vel proficientis
in Deum, ve! perfectae in Deo animae rationalis.
Sed tamen secundum illud augmentum gratiae
praecipue missio invisibilis attenditur, quando ali-
quis proficit in aliquem novum actum, vel novum
statum gratiae *: ut puta cum aliquis proficit in ·B.çet
gratiam miraculorum aut prophetiae, vel in hoc
quod ex fervore caritatis exponit se martyrio \
aut abrenuntiat his quae possidet, aut quodeum-
que opus arduum aggreditur.

Ad tertu m dicendum quod ad beatos est facta
missio invisibilis in ipso principio beatitudinis.
Postmodum autem ad cos fit missio invisibilis,
non secundum intensionem gratiae, sed secundum
quod aliqua mysteria cis revelantur de novo: quod
est usque ad diem iudicii. Quod quidem augmen-
tum attenditur * secundum extensionem gratiae ad
plura se extendentis. – Ad Christum autem fuit
facta invisibilis missio in principio suae conce-
ptionis, non autem postea: cum a principio suae
conceptionis fuerit plenus omni sapientia ct gratia.

Ad quartim dicendum quod gratia est in Sacra-
mentis novae legis mstrumentaliter, sicut forma
artificiali est in instrumentis artis, secundum quon-
dam decursum ‘ ab agente in patiens. Missio au-
tem non dicitur fieri nisi respectu termini. Unde
missio divinae Personae non fit ad Sacramenta,
sed ad eos qui per Sacramenta gratiam suscipiunt

d«M· ct j > ; <TM(M4r *Jdunl post pwıocw/û P>, poa iw Zkiw ed.a;
in *lkl*> pa>t *ratioia/it* ponunt P1, om. cJ. 2.
η) r.vpoir/f *ft ^Artyri^* – r.vfoczrrf *At martrrin* ADCDEG. – Pro
dlrrwirx/taf, *abrfnnatiarrt* OD, ·-«ten. – Pro *atfrtdihr,*
Affrtdi-Uur ACDEFG.
o) *Jttcuditur*. – fit B.
i) *dee»num*. – d>n-unum Voit.

Commentaria Cardinalis Caietani

rrtxc* clarus est. – In corpore una est conclusio impli-
cite responsive quaesito affirmative: .Missio invisibilis
fit ad omnes participes gratiae.
■ Probatur. .Missio imponat incocptioncm essendi, vel
simpliciter vel novo modo: ergo in eo ad quem fit missio
invisibilis, oportet ponere gratiam, ct cius novitatem; ergo

minio invuibilii lit ad omnes in quibus *un(haee duo.
ergo nd omnes participes gratiae.

II. Adverte hic quod novitas gratiae non em a gratia
distincta, (unquam gratia possit cue non nova; »cd ad
ostendendum tempus quando lit invisibili* missio. \d hoc
enim non su/heit sola inhabitatio gratiae, ut patet in his

non ad excludendum
npui, ut dictum at,
ncntonnn. In quibui
Halo. loco proprio

providet omni-
lum. Est autem
?er visibilia ad
i* dictis «patet:
jinini per vim
xsuni Deus, el
per creaturas
ominibus quo-
reniens fuit ut
I) Personarum
ras manifesta-
iritus Sanctus,
cedit ut Amor,
i: Filio autem,
cipium, com-
jrcm. Et ideo
i sanctificatio-
anquam san-

us creaturam
cm personae
itura dicitur,
ione naturae
Sed Spin-
m visibilem
ae, ut quod
e non potest
Teaturam
visibilis Spi-
ll visionem
-a. Quia, ut
prophetica
formas cor-
» corporum
em oculis
'erum sic se
vectes. sicut
erat Chri-
ura, et per
ie Christi,
d ignis ad
ferunt. Sed
n rubo ap-
populus in
itruis quae

us creaturam
cm personae
itura dicitur,
ione naturae
Sed Spin-
m visibilem
ae, ut quod
e non potest
Teaturam
visibilis Spi-
ll visionem
-a. Quia, ut
prophetica
formas cor-
» corporum
em oculis
'erum sic se
vectes. sicut
erat Chri-
ura, et per
ie Christi,
d ignis ad
ferunt. Sed
n rubo ap-
populus in
itruis quae

'faiir. – Onit*
Kra-; B <JdL<

QUAESTIO XLIII. ARTICULUS VII

453

Jiebant cum lex daretur in monte: ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit species, ut aliquid significaret, atque praeteriret – Sic igitur patet quod missio visibilis neque attenditur secundum visiones ’ propheticas, quae fuerunt imaginariae, et non corporales: neque secundum signa sacramentalia veteris et novi Testamenti, in quibus quaedam res praeexistantes assumuntur ad aliquid significandum. Sed Spiritus Sanctus visibiliter dicitur esse missus, inquantum fuit monstratus e in quibusdam creaturis, sicut in signis, ad hoc specialiter factis.

Ad tertii m dicendum quod, licet illas creaturas visibiles tota Trinitas operata sitc, tamen factae sunt ad demonstrandum specialiter hanc vel illam Personam. Sicut enim diversis nominibus * ignificantur Pater et Filius cl Spiritus Sanctus, ita etiam diversis rebus significari potuerunt: quamvis inter cos nulla sit separatio aut diversitas.

Ad quartum dicendim quod personam Filii declarari oportuit ut sanctificationis Auctorem, ut dictum est *: et ideo oportuit quod missio visibilis l Filii fieret secundum naturam rationalem, cuius est agere, et cui potest competere sanctificare l Indicium autem sanctificationis esse potuit quaecumque alia creatura. Neque oportuit quod creatura visibilis ad hoc formata, esset assumpta a Spiritu Sancto in unitatem personae: cum non assumeretur ad aliquid agendum, sed ad indicandum tantum. – Et propter hoc etiam non oportuit quod duraret, nisi quandiu perageret officium suum.

Ad quintum dicendum quod illae creaturae visibiles formatae sunt ministerio angelorum: non tamen ad significandum personam angeli, sed ad significandam personam Spiritus Sancti. Quia igitur Spiritus Sanctus erat in illis creaturis visibilibus sicut signatum in signo, propter hoc secundum eas Spiritus Sanctus visibiliter mitti dicitur. et non angelus.

Ad sextum dicendum quod non est de necessitate invisibilis missionis, ut semper manifestetur

per aliquod signum visibile exterius: -cd, sicut dicitur l *Cor.* xu ♦ *manifestatio Spiritus datur alicm ad utilitatem*, scilicet Ecclesiae. Quae quidem utilitas est, ut per huiusmodi visibilia signa fides confirmetur et propagetur’. Quod quidem principaliter factum est per Christum et per Apostolos, secundum illud *Hebr.* u *: *Cum initium accepisse! enarrari ’ per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est.* Et ideo specialiter debnit fieri missio visibili-» Spiritus Sancti ad Christum et ad Apostolos, et ad aliquos v primitivos Sanctos, in quibus quodammodo Ecclesia fundabatur: ita tamen quod visibilis missio facta ad Christum, demonstraret missionem invisibilem non tunc, sed in principio suae conceptionis, ad cum factam. Facta autem est missio visibilis ad Christum, in baptismo quidem sub specie columbae, quod est animal fecundum, ad ostendendum in Christo auctoritatem donandi *f* gratiam per spiritualem t regenerationem: unde vox Patris intonuit -: *Hic est Filius meus dilectus*, ut ad similitudinem Unigeniti alii regenerarentur. In transfiguratione vero, bub specie nubis lucidae, ad ostendendam exuberantiam doctrinae: unde dictum est7: *ipsum audite.* Ad Apostolos autem, sub specie flatus, ad ostendendam potestatem ministerii in dispensatione Sacramentorum: unde dictum est eis*: *(iuorum remisieritis peccata, remittuntur eis.* Sed sub linguis igneis, ad ostendendum officium * doctrinae; unde dicitur* quod *coeperunt loqui variis linguis.* – Ad Patres autem veteris Testamenti, missio visibilis Spiritus Sancti fieri non debuit: quia prius debuit perfici missio visibilis Filii quam Spiritus Sancti, cum Spiritus Sanctus ; manifestet Filium, sicut l ilius Patrem. Fuerunt tamen * factae visibiles apparitiones divinarum Personarum Patribus veteris Testamenti. Quae quidem missiones visibiles dici non possunt: quia non fuerunt factae, secundum Augustinum " ad designandum inhabitationem divinae Personae per gratiam, al sed ad aliquid aliud manifestandum.

;;enarrari. – rrtarratio.ACDI-'. enarrandi fl./raw/rAirm F. G. – Pro eh, et per ea» B. ceteri; pa»t nt R addit, cantatante Oen tipnit et prodigiis, portentis et rxrits rirfntihu etc. «4 a/fifrA». – allai CDF. – I'm primitivae, prarepe-a ll. p) danaedi. – derivandi coditc» <t e b. f^ciem. – e/ectnm ARCDLGah I) fun Spiritu» Sanctus – Om. ACDEpB. ω) lame». – autem PFai. ■st) teratJam AafKitbum. – Oro. co&e« et cX λ

Commentaria Cardinalis Caictani

IntTvs cx praecedentibus est notus. Et de solo quaerit Spiritu Sancto: quoniam dc Filio constat qood mis-

In corpore duo facit primo, respondet quaesito universalis quam quaesitum fuerit. idest non solum dc Spiritu Sancto, sed Filio; secundo, ponit differentiam inter modum utriusque missionis.

II. Quoad *primum*, conclusio est. Conveniens fuit Filium et Spiritum Sanctum visibiliter mitti. – Probatur sic. Modus connatundis hominis est, ut per visibilia ad invisibilia manuducatur: ergo invisibilia Dei oportuit homini per visibilia manifestari : ergo, sicut scipsum et aeternas processiones per visibilia Deus hominibus quodammodo demonstravit, iia conveniens fuit ut invisibiles missiones Personarum se-

cundum ahquus visibiles cre.itur.ti manifestaret. Hoc autem est ipsos visibiliter mitti.

Probatur per consequentia probatur: quia Deus proxidet omnibus secundum uniuscuiusque modum. Reliqua sunt totis rationabilia.

III. Quoad *secundum*, differentia est, quia Filius «t missus visibiliter tanquam sanctificationis Actor, ut patet in processu sacrae Scripturae: Spiritus autem Sanctus tanquam sanctificationis indicium, ut in baptismo Christi apparet. – Ratio autem huius differentiae satis accommoda redditur cx conditionibus notionalibus: quia scilicet Filius est principium Spiritu» Sancti, ipse autem Spiritus Sanctus est Donum, inquantum procedit ut Amor, ut cx supra ♦ dictis patet.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM NULLA PERSONA DIVINA MITTATUR NISI AB EA A QUA PROCEDIT AETERNALITER

I *Sent.*, dist. XT, qu. in; /X- /Vi., qu. i., «n. 4, ad 14; Conrru rrrurij *Grate.*, exp. w.

>>
d octavum sic proceditur. Videtur quod
nulla Persona divina mittatur nisi ab ea
a qua procedit aeternaliter. Quia, sicut
dicit Augustinus, IV *de Trin.* ♦ *Pater*
«p. iv. *a lluno mittitur, quia a nullo est.* Si ergo aliqua
Persona divina mittitur ab aha. oportet quod sit
ab illa.
2. Praeterea, mittens habet auctoritatem re-
spectu missi. Sed respectu divinae Personae non
potest haberi auctoritas nisi secundum originem.
» Ergo oportet quod divina Persona ■ quae mittitur,
sil a Persona mittente.
3. Praeterea, si Persona divina potest mitti ab
eo a quo non est, nihil prohibebit dicere quod
Spiritus Sanctus detur ab homine, quamvis non
sit ab eo. Quod est contra Augustinum, XV *de*
• op. xxu *Trin.* * Ergo divina Persona non mittitur nisi ab
ea a qua est.
Sed contra est quod Filius mittitur a Spiritu
Sancto, secundum illud Isaiac xlviii *: *Et nunc 7*
• vm., a *nustt me Dominus Deus, ct Spiritus eius.* Filius
autem non est a Spiritu Sancto. Ergo Persona
divina mittitur ab ea a qua non est.
Respondeo dicendum quod circa hoc inveniuntur
aliqui diversimode locuti esse. Secundum quos-
dam enim, Persona divina non mittitur nisi ab

eo a quo est aeternaliter. Et secundum hoc \ cum
dicitur Filius Dei missus a Spiritu Sancto, refe-
rendum est hoc ad humanam naturam, secundum
quam missus est ad praedicandum a Spiritu San-
cto '. – Augustinus autem dicit, II *de Trin.* *, quod . –a
Filius mittitur et a se et a Spiritu Sancto; ct Spi-
ritus Sanctus etiam mittitur et a se et a Filio *. v S/ih ., *.
ut sic mitti in divinis non conveniat cuilibet Per-
sonae, sed solum Personae ab alio existent!; mit-
tere autem conveniat cuilibet Personae. *
I trumque autem habet aliquo modo veritatem.
Quia cum dicitur aliqua Persona mitti, designatur
et ipsa Persona ab alio existens, et effectus visi-
bilis aut invisibilis, secundum quem missio divi-
nae Personae attenditur. Si igitur mittens desi-
gnetur ul principium Personae quae mittitur, sic
non quaelibet Persona mittit, sed solum illa cui
convenit esse principium illius Personae. Et sic
Filius mittitur tantum a Patre, Spiritus Sanctus
autem a Patre et Filio. Si vero Persona mittens
mtelligatur esse principium effectus secundum
quem attenditur missio, sic tota Trinitas mittit
Personam missam *. – Non autem propter hoc .f>.*.
homo dat Spiritum Sanctum*: quia nec effectum –d «*
gratae potest causare.
Et per hoc patet solutio ad obiecta.

a) divina *Ptricna.* – origo *Prnonar* B, erigo *divinat* lrrtt>nat ce-
teri et cd. a.
p) *dicere quod.* – *etiam* <ddur«t ACDEEG; iicm B pñit *Spiritut*
Sanetut.

y) *El nunc.* – *Xmmc* PS. – *tSominui* om. a b; *Dcua* om. coduc*.
δ) *hoc.* – *hot* ABCE.
c) 4 *Spiritu Sancto.* – Onu codkct.
ç) *conveniat.* – *convenit* BCFG.

Commentaria Caixlinalis Caietani

Titums clarus est. – In corpore tria facit: primo, refert
duas opiniones; secundo, salvat utramque; tertio, ex-
cludit obiectionem, ibi *Aon autem propter hoc homo.*
quoniam omnia ordinate sunt in littera ac clare, non opus
est mora.
II. Ad evidentiam tamen huius quaestionis, scito quod
optima via omnes difficultates solvendi, est dicere quod
Did, lib. IV. *missio* est nomen multiplex. habens multos intentiones,
quemadmodum nomina tractata in V *Sfctaphys.* *. Et quod
intentiones eius sunt huc quae narrantur in littera, scilicet:
processio missi a mittente secundum se, et secundum no-

vum modum essendi; et rursus, *processio missi secundum*
se ab aliquo, et secundum novum modum essendi a mit-
tente. Et secunda intentio reducitur ad primam, tanquam
ad potiozem. Et propterea in i articulo huius quaestionis.
Auctor dixit quod de ratione missionis est *processio missi*
a mittente: loquebatur enim de primaria intentione mis-
sionis. Hic autem, non oblitus, distinguit, ut secundam in-
tentionem eiusdem adiaceret; praesertim ob reverentiam
Augustini, Sanctorum, et Magistri, in xv distinctione Primi,
ubi ., qu. m, art. i, diffuse rationem secundae intentionis
invenies.

AETERNALITER

eundum hoc * cum i
riritu Sancto, refe-
laturam, secundum
him a Spiritu San-
li *dc Trin.* *, quod . u »
tu Sancto ; ct Spi- £
a se et a Filio *;
eniat cuilibet Per-
alio existenti; mit-
Personae.
j modo veritatem.
a mitti, designatur
s, et cifactus visi-
|ucm missio divi-
itur mittens desi-
quae mittitur, sic
cd solum illa cui
Personae. Et sic
Spiritus Sanctus
' Persona mittens
Tectus secundum
ta Trinitas mittit
tem propter hoc .
mua nec effectum .1.4..

objecta.

ab; Deui oto.&&cc*.

*sio mûri secundum
dum essendi a mit-
f primam, unquam
> huius quaestionis.
est processio missi
riu intentione mis-
it. ut secundam in-
m ob reverentiam
distinctione Primi,
ecundac intentionis*

QUAESTIO QUADRAGESIMAQUARTA

DE PROCESSIONE CREATURARUM A DEO, ET DE OMNIUM ENTIUM PRIMA CAUSA

LN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

■ **D**OST considerationem * divinarum Personarum,
J considerandum restat de processione creatu-
rarum a Deo *. Erit autem haec consideratio tri-
partita : ut primo consideretur de productione
creaturarum; secundo, de earum distinctione *;
tertio, de conservatione et gubernatione*. Circa
primum tria sunt consideranda: primo quidem,
quae sit prima causa entium; secundo, de modo
procedendi creaturarum * a prima causa *; tertio
vero, de principio durationis rerum ♦

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum Deus sit causa efficiens omnium
entium.

Secundo: utrum materia prima sit creata r a T
Deo. vel sit principium ex aequo coordina-
tum ei.

Tertio: utrum Deus sit causa exemplaris rerum,
vel sint alia 4 exemplaria praeter ipsum.

Quarto: utrum ipse sit causa finalis rerum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SIT NECESSARIUM OMNE ENS ESSE CREATUM A DEO

livra, qu. tiv, nrt. i; II .WnE. dau », qu. i, *ut. i;* diu. iwru, qu. », arx. 2; U Co«if. CrnL, ap. v» *Dt* ZñU qu. 10. m. r,
Gm;«-nd. Γλο>/- cap. unu; Opuac. XV, *dc Angelli*, Of. κ; *De Div. Xani*[^] up. X, ha. l.

UMUM sic prociditur. Videtur quod
sil necessarium omne ens esse crea-
ti Deo. Nihil enim prohibet inve-
rem sine co quod non est de ratione
rei, sicut hominem sine albedine. Sed habitudo
causati ' ad causam non videtur esse de ratione
entium: quia sine hac possunt aliqua entia incl-
ligi. Ergo sine hac possunt esse \ Ergo nihil pro-
hibet esse aliqua entia non creata a Deo.

2. Praeterea, ad hoc aliquid indiget causa effi-
ciente, ut sit. Ergo quod non potest non esse, non
indiget causa efficiente. Sed nullum necessarium
potest non esse: quia quod necesse esi esse, non
potest non esse. Cum igitur multa sint necessaria in
rebus, videtur quod non omnia entia sint a Deo.

3. Praeterea, quorumcumque' est aliqua causa,
in his potest fieri demonstratio per causam illam.
Sed m mathematicis non fit demonstratio per cau-
sam agentem, ut per Philosophum patet, in III
Metaphys.* Non igitur omnia entia sunt a Deo
sicut a causa agente.

Sed contra est quod dicitur *Rom.* xi *. *Ex
ipso, et per ipsimi, et in ipso sunt omnia.*

Respondeo dicendum quod necesse est dicere
omne quod quocumque modo est. a Deo esse.
Si enim aliquid invenitur in aliquo per participa-
tionem, necesse est quod causetur in ipso ab eo
cui essentialiter convenit; sicut ferrum fit ignitum

ab igne. Ostensum est autem supra *, cum de
divina simplicitate ageretur, quod Deus est ipsum
esse per se subsistens. Et iterum ostensum est*
quod esse subsistens non potest esse nisi unum:
sicut si albedo esset subsistens *, non posset esse
nisi una, cum albedines multiplicentur secundum
recipientia. Relinquitur ergo quod omnia alia a
Deo non sint suum esse, sed participant esse.
Necesse est igitur omnia ' quae diversificantur se-
cundum diversam participationem essendi, ut sint
perfectius vel minus perfecte, causari ab uno
primo ente, quod perfectissime est – Unde et
Plato dixit* quod necesse est ante omnem multi-
tudinem ponere unitatem. Et Aristoteles dicit, in
II *Metaphys.* *. quod id quod est maxime ens et *
maxime verum, est causa omnis entis et omnis
veri: sicut id quod maxime calidum est. est causa
omnis caliditatis '.

Ad primum ergo dicendum quod, licet habitudo
ad causam non intret definitionem 4 entis-quod
est causatum, tamen sequitur ad ea qua sunt de
eius ratione: quia ex hoc quod aliquid per parti-
cipationem est ens sequitur quod sit causatum p
ab alio. Unde huiusmodi ens non potest esse,
quin sit causatum; sicut nec homo, quin sit risi-
bile. Sed quia esse ' causatum non est de ratione
entis simpliciter, propter hoc invenitur aliquod
ens non causatum.

a) *coniiderationcm.* – Mceulonem pB, *procationem* «teri.
?) *procedendi creaturarum.* – *producendi creaturat* B, *producendi
creaturarum* D. – » *prima cauta* otn. cd. 4.
7/ *creata.* -Quoad haec verba, *cauiatum, cauiari, creatum, creari*, cu^
dec codfct iemper aibi corutxnt; nec »caiper Miis diucmitur nuo modo
legant. – Pro *coordinatum, ordinata* ACE.
d) *alia.* – *aliqua alia* codices.
») *cauiati.* – Om. codkei ct 4 *b*, – Po>t *cautam* B addit *rtfficntcm*.
ζ) *Ergo.- etst.* – Om. ACEFO*; *Ei ii ric tuida* D, *Et nc* addit IL

η) *quorumcumque.* – fwoniH B.
i) *nbebtens.* – *per it nbitteni* B. – Idem pro *mulbpUcentnr, w»
multiplicentur niii*.
l) *omnia.* – *quod omnia i'b*.
■) *ea/idity.* – *calidi* oxUxi d >lb.
λ) *dednitwnem^ in deduitinnem* ACETGx – Pro *i/^xi/ar.* **m***
sequitur cixLtx ct cd. 4.
Is) *per participatumem eit e>u,* – *cit cui per parti&paiwxcm* endd.
v) *eue.* – Om. B.

Ad secundum dicendum quod ex hac ratione quidam moti fuerunt ad ponendum quod id quod est necessarium non habeat causam, ut dicitur in *UfCrk*". w* 'W *Physic*.* Sed hoc manifeste falsum apparet in scientiis demonstrativis, in quibus principia necessaria sunt causae conclusionum necessariarum. Et ideo dicit Aristoteles, in V *Mctaphys*, *, quod sunt quaedam necessaria quae habent causam suae necessitatis. Non ergo propter hoc solum requiritur causa agens, quia effectus potest non esse: sed quia effectus non esset, si causa non esset. Haec enim conditionalis est vera, sive an-

tecedent et consequens sint possibilia» sive impossibilia.

Ad tertium dicendum quod mathematica accipiuntur ut abstracta secundum rationem, cum tamen non sint abstracta secundum esse. Unicuique autem competit habere causam agentem, secundum quod habet esse. Licet igitur ea quae sunt mathematica habeant causam agentem, non tamen secundum habitudinem quam habent ad causam agentem, cadunt sub consideratione mathematici. Et ideo in scientiis mathematicis non demonstratur aliquid per causam agentem.

CommonLuria CardinaliH Caietani

Tn titulo, ly *omne en.i* non stnt pro omni rc alia a Deo, lalioquin superflueret sequens articulus: sed stat pro omni re quae proprie dicitur *ens*, ut sunt apud no» composita, et in superioribus quae subsistunt. - I.v *creatum* non proprie sumitur, quoniam in toto decursu huius articuli nulla fit difficultas decauralitmb modo significato per creationem: sed significat ly *creatum*, in proposito, *causatum effective*, hoc enim intendit discutere. Unde hic idem titulus in distinctione articulorum huius quaestionis proponitur in littera primo sic: *Pirum Dens iit cama efficiens omnium entium*, ubi manifeste patet quod diximus. Et hoc idem etiam ostendit littera in condusionc responsive. I sus est autem \uctor non casu ly *causa efficiens* et ly *creatum*, sed ca ratione, ut ostenderet quod, gratia materiae, hacc duo coincidunt. *omne ens est creatum*, et *omne ens est factum a Deo*, etc.

II. In corpore unice «t concludo. responsisa quaesito aflirniuiive ; Necesse est omne quod quocumque modo est, α Dee» «se. - Et probatur sic. Omne inventum in aliquo per participationem, causatur ab eo cui inest per essentiam; sed esse invenitur m omnibus aliis a Deo per participationem, et in Deo per «sentiam: ergo omnia alia entia causata sunt nb ipso Deo.

Maior manifestatur in ferro ignito et igne. - Minor vero, quoad Deum, probatur ex quaestione tertia, in qua probatum «t quod Deus est ipsum «te subsistens. - Quoad alia vero a Deo, ric. Esse subsistens non «t nisi unum: ergo omnia alia α Deo non sunt suum «se: ergo participant esse. Antecedens et probatum dicitur, qu. vu, art. r, ad 3, et darius art. 2 eiusdem quo«t.: et manifestatur exemplo. *sicut si albedo esset subsistens* etc. Et additur ratio : quia multiplicatio est secundum rccipientix - Et confirmatur tuta ratio auctoritatibus Platonis et Aristotelis.

III. Circa hinc rationem multa sunt advertenda, et circa litteram, et circa rem. Circa litteram quidem, adverte primo quod, cum in condusionc dicitur, *omne quod quocumque mado est*, significatur omnis modus entis *constitutivus eu-iuscumquc generis*: et non communis seu transcendens modus, quo ens distinguitur per actum et potentiam. Iu quod sensus est: *omne quod est quid, quale, vel quantum*, etc.; et non est sensus : *omne quod est actu vel potentia*. Dico autem hoc propter materiam primam, tjuac sequenti reservatur articulo; et propter ipsum actum «-sendi, de quo vcrificnri non potest quod non «t suum esse, quod tamen in miuorc subsumitur de omni alio α Deo.

Adverte secundo, quod pro eodem reputat littera, quod omnia alia α Deo non sunt suum esse, et participant esse.

IV. Quoad rem vero, scito quod ista ratio, in terminis communibus, communis est sapientibus fere omnibus: dissensio autem est in expositione terminorum, et probationibus. Ad evidentiam igitur maioris *, sciro quod illa communis «t Platonice et Peripatcucis, si illud per essentiam invenitur. Et «t propositio secundum se immediata. Quoad nos autem manifestatur: quia imperfecta n perfectis, et *per aliud α per se* naturaliter derivantur. - Vooilur autem res *per essentiam*, quando habet tres conditiones. Primo, quod est ipsa natura, puta bonitas vel albedo/SecunJo, quod est non contracta quovis modo: quod dico propter animam intellectivam, et imaginaria» positiones, « albedo ut quatuor l

separarctur. et sic conservaretur absque etiam quantitate. Tertio, quod est in se ipsa naturaliter subsistens: quod dico propter modum significandi nominis abstracti; res enim *albedims* nomino significata, non est albedo per essentiam. nisi secundum modum significandi. - Res autem *pcr participationem* constituitur ex contractione latitudinis alicuius rationis formalis, quovis modo contingat; tive subiectiva, sive gradualitcr, live quovis alio modo.

V. Circa minorem, nota quod omnes concedunt solum Deum «sc ens pcr «sentium : diversimode tamen exponunt Scotus enim, in l. dist. n, qu. m, ad tertium principale, et dist. vm. ad secundum, iuxta primam quaestionem, exponit ideo Deum dici ens pcr essentiam, quia esse eius esr perfectissimum et infinitum: et ideo creaturam dici ens pcr participationem, quin esse eius «t pars, idest minus, respectu ipsius esse, quod natum est esic infinitum; et ideo reduci ad infinitum ut imperfectum ad perfectura. A sancto Thoma autem, Avicenna, Boetio, Alfarabio et Algaxck * exponitur, quia «sc Cit ipsa quidditas Dei: in creaturis vero esse est aetujilitas quidditatis, contracta pcr illam. Et propterca in littera ex subsistentia ipsius «se , manifestatur quod est pcr essentiam.

VI. Circa probationem utriusque partis minoris, adverte diligenter quod subsistere solum non facit rem subsistentem esse udem pcr essentiam; ut patet de substantiis separatis, et etiam compositis materialibus. Sed subsistere *actus receptibilis secundum suum ordinem* constituit raiera actum pcr essentiam et negatio subsistentiae constituit eundem pcr paticipadoncm. Unde, quia esse, secundum suum ordinem, est receptibile in alio; et similiter sapientia, boniLu, etc.; et apud Platonem*, quidditates sensibiles receptibiles erant in m iteria: ideo quodeumque horum, si subsistat, est tale pcr essentiam, et si non subsistat, pcr participationem. Et propterea in littera datur exemplum de albedine, quum constat «se formam receptibilem in alio. Et quoniam naturaliter subsistere includit irrecptibutcm. et non subsistere receptionem in alio, propterea in littera a subsistentia ad recipi declinatur, dum dicitur quod albedo non multiplicatur nisi secundum recipientia.

VIL Restant tamen hic duo dubia. Alterum superius praetactum, et infra discutiendum: scilicet, an multiplicatio individuorum eiusdem rationis sit solum penes recipientia. Alterum, an verum sit quod omnia alia a Deo non sunt suum esse: quod in Commentant *de Ente et Essentia*, cap. v, require. Ibidem quoque multa pertinentia ad unitatem ipsius esse per essentiam e.\ eius irrcccptionc, rcpncns: unde et hic pertranseo,

VIII. Circa vim huius rationis adverte duo. Primo quod, licet non concludat explicite nisi, *ergo omne ens est »t /)co*, omittendo quod *effective* ; pro constanti tamen relictum est quod effective. Quoniam, cum naturalissimum sit unicuique agere sibi simile, et impossibile sit aliquid aliud perfectius suam similitudinem efficere quam id quod «t tale per «-sentiam; consequens est necessario quod ipsum rit primum inciens talia pcr participationem, nisi forte inveniretur nliquid eminentius pruehobens ilkul; quod in jyproposito non habet locum, cum nihil possit etiam cogitari eminentius ipso esse per essentiam.

tnd Mil. c n
• na Urt. ».-
ARan^ Sf »
irarrf». • S-*id*.
SE I.

•h T;el icv DJ.
tmt. f, PM. a;
Hi

• Q0.1U art.S
CcctotsL na.

mutationem fieri ; in corporibus secundum formas essentielles. Quarum transmutationum quasdam causas universaliores ponebant, ut obliquum circulum, secundum Aristotelem *, vel ideas, secundum Platonem *.

Sed considerandum est quod materia per formam contrahitur ad determinatam speciem; sicut substantia alicuius speciei per accidens ei « adveni-ens contrahitur ad determinatum modum essendi, ut *homo* contrahitur per *album*. Utrique igitur consideraverunt ens particulari * quadam consideratione, vel inquantum est *hoc ens*, vel inquantum est *tale ens*. Et sic rebus ' causas agentes particulares assignaverunt.

Et ulterius aliqui erexerunt se ad considerandum ens inquantum est ens: et consideraverunt causam rerum non solum secundum quod sunt *haec* vel *talia*, sed secundum quod sunt *entia*. Hoc igitur quod est causa rerum inquantum sunt entia, oportet esse causam rerum, non solum secundum quod sunt *talia* per formas accidentales, nec secundum quod sunt *haec* per formas substantiales, sed etiam secundum omne illud quod pertinet ad esse illorum quocumque modo. Et

sic oportet ponere etiam materiam primam creatam ab universali causa entium.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus in I *Physic*, loquitur de fieri particulari, quod est de forma in formam, sive accidentalem sive substantialem: nunc autem loquimur de rebus secundum emanationem carum ab universali principio essendi. A qua quidem emanatione nec materia excluditur, licet a primo modo factionis excludatur.

Ad secundum dicendum quod passio est effectus actionis. Unde * et rationabile est quod primum principium passivum sit effectus primi principii activi: nam omne imperfectum causatur a perfecto. Oportet enim primum principium esse perfectissimum, ut dicit Aristoteles, in XII *Metaphys*. ♦

Ad tertium dicendum quod ratio illa non ostendit quod * materia non sit creata, sed quod non sit creata sine forma. Licet enim omne creatum sit in actu, non tamen est actus purus. Unde oportet quod etiam illud quod se habet ex parte potentiae. sit creatum, si totum quod ad esse ipsius pertinet, creatum est.

• S.TLU«t.ne.
• D4. lā. u.

O 4tri. – Om. codk-c. et » b.
Itl el, – Om. FG.
) – /irftatfarr AñDEFpC; D post con»iJeratioitc sUi:
paritatlori.

tj rebut. – Otn. CDI pA.
») rvrutn. – enrut» ACDE, earum li.
ii Ji. – Om. Fa. – U mo. D.
µ) neu non ptod ADCDEG.ostendit fdodpF.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo, *creatum* non accipitur proprie, ut distinguitur contra *concreatum* : sed ut distinguitur contra *increatum*, scilicet incauwtum effective.

In corpore duo facit: primo, ponit tres ordines causarum efficientium, paulotim a philosophis inventos; secundo, ibi: *Hoc igitur*, respondet quaesito *.

II. Quoad primum, quatuor dicit. *Primo*, primum ordinem causarum, transmutationum accidentalium. – *Secundo*, secundum ordinem causarum, transmutationum substantialium. – *Tertio*, ibi *Sed considerandum rst*, convenientiam inter hos ordines inter sc. Et consistit in hoc, quod utrobique philosophi causas agentes particulares rebus assignaverunt. Quod probatur: quin utroque modo consideraverunt ens particulare particulariter, scilicet inquantum est *tale ens*, vel inquantum est Ae ens. Quod probatur quia sicut subiectum per formam accidentalem contrahitur ad determinatum modum essendi, ita materia prima per formam substantialem ad determinatam speciem. – *Quarto*, tertium ordinem ponit causarum: et in eo est causa entium inquantum sunt entia. Et investigata dicitur hacc causa ex consideratione entium, non solum secundum quod sunt haec vel illa, ut in prioribus, sed secundum quod sunt entia.

111. Circa hos causarum ordines, adverte primo quomodo sumatur *ens* seu «w hoc in loco. Tres enim hic ponuntur rerum conditiones, scilicet esse accidentale, esso substantiale, et ease absolute: quae inter se non uniformiter distinguuntur. Nam inter esse substantiale et accidentale, manifesta est disparatio. Esse autem absolute non est tertia res, sed se habet ad illa quasi sicut *animal* ad *tale et tale animal*. Et propterva, quamvis semper, cum nt aliquod esse, sive substantiale she accidentale, fiat esse (sicut cum fit homo, fit animal, et cum fit album, lit coloratum) ; non tumen semper esse fit *per se*, sed quandoque per accidens et quandoque per se. Et cum quidem fit esse per accidens, ab omni causa fit: et extra praeiens est propositum. Cum autem fit per se, a sola causa entis inquantum ens, fit. Et hoc modo praesens littera de ipso case seu ente loquitur: et hoc insinuat illa specificationis nota, *inquantum entia*.

Et propterea in littera dicitur quod considerantes causas transmutationum tam substantialium quam accidentalium, consideraserunt res sub quadam particulari consideratione, idest secundum quandam rationem specialem, et non secundum rationem universalissimam: idest, consideraverunt inquantum sunt *hacc*, puta homo, bos, animal etc., vel *talia*, puta grave, rarum, album, dulce etc.; et non inquantum *sunt*.

IV. Circa convenientiam inter primos ordines, et differentiam eorum .i tertio, dubium occumt, quantum valeat ratio reddita in littera, dum dicitur quod, quia materia contrahitur per formam sicut substantia etc., ideo utrobique consideratae Mint rationes et causae particulares, et propterva restat considerandum ens secundum quod ens, et causa prima oc universalissima. Hacc satis ambigua sunt, et propter auctoritatem, et propter rationem. Propter auctoritatem quidem; quia, ut patet XII *Metaphys.*, text. ., causae entis inquantum ens, sunt causae facientes substantiam ex pura potentia. – Et V *Physic.*, text. 7 ., didturquod in generatione substantiali fit ens simpliciter ex non ente simpliciter: ergo fit ens secundum quod ens. Et idem mil-lies habetur in philosophia Aristotelis.

Propter rationem autem: quia fieri ens inquantum ens, et inquantum ens actu, idem est; quoniam potentia est conditio diminuens, ut dicitur IV *Metaphys.*, comm. xv. Sed ens in actu fit per se ex ente in potentia pura: ergo per transmutationem substantialem ht ens inquantum ens. Et sic differentia assignatu in litura nulla est. Et ratio eius ruit. quia materia, etsi contrahatur, non tamen contrahitur quasi secundum 10 sit, sed quia ex contractione acapit esse in actu simpliciter: quoniam secundum se neque quid, nec quale, neque aliquid est aliorum generum, ut dicitur VU ΛΜαpΛ,’,.. test. H ..

V. Circa ipsum tertium ordinem dubium occurrit, quia falsum supponit quod ens, inquantum ens, habeat cau<tm effectivam. Si enim ens. inquantum ens, habencl causam effectivam, omne ens haberet causam effectivam, secundum quod est en»: et sic Deus, ut ens, esset causatus, etc. –

–S
t*.*].

• Dfx <<-«-«.*

IP* » . ”.

Et saltt sequela, etiam si ly *inquantum* teneatur specifica- five; ut patet cum dicitur; *ens, inquantum ens, est suble- ctum mctaphysicae, ergo omne ens, fecundum quod ens, est subicctum mctaphysicae.*

VI. Antequam nd hacc respondeatur, secunda para cor- poris articuli - tractanda est, ut simul omnia pnlcant. quo- niam connexa sunt. Respondet igitur Auctor quaesito affir- mative, scilicet: Oportet materiam primam eue creatam ab universali entium causa, quae Deus est.

Probat. Causa cutium inquantum entia, est causa en- tium secundum omne illud quod pertinet ad esse ipsorum quocumque modo: ergo oportet materiam primam esse ab universali entium causa. – Consequentia patet. – El antece- dens infertur m littera cx praemissa differentia inter causam entium inquantum entia, et causas transmutationum: sci- licet quod istae sum causae entium inquantum hacc vel talia, illa inquantum sunt entia.

VII. Circa antecedens huius rationis, dubium occurrit quantum valeat, .1 *est cama entium inquantum entia, ergo est causa omnis eius qund pertinet ad esse eorum*; cum non valeat, A *est causa hominis inquantum homo, ergo est causa omnis cius quod pertinet ad esse huminis*; ct ri- militor de causa bovis ct ceterorum. Et quod non valeat, patet si fingamus ideas Platonicas esse per se causas sen- sibilium: constat enim quod idea hominis esset causa homi- num, ut sic, ct tamen non causaret materiam, quae tamen est pan hominis. Et idem indicium dc quocumque trans- mutante est.

VIII. Ad evidentium harum difficultatum, praelibandum est quando ens fit per sc. iuxta doctrinam igitur l *i^ysic.*, text. 70 *. dupliciter, m communi loquendo, contingit fieri ; ’ aliquid: scilicet per sc. ct per accidens. Et, ut ibi dicitur, illud fit per sc, *cuius ratio immediate ante hoc non Jutt*: illud vero fit per accidens, *cuius ratio, antequam fieret, erat*. Exemplum primi, quando coloratum fit cx non colo- rato: exemplum secundi, quando cx nigro fit coloratum, quia fit album; in nigro enim praeerat coloratum. Et ratio huius differentiae assignatur ibidem optima: scilicet quia nullum agens per *e intendit facere id quod est, sed quod non est, ut sit. – Et sumitur ly *cx*, in proposito, non ut denotat habitudinem subiccti, sed ordinem duration» ad terminum a quo; ira quod significat idem quod *post*, ut patet ibidem.

Ens igilur dupliciter contingit fieri: scilicet per accidens, ct per se. Per accidens quidem tit. quando factio invenit ens, seu quando fit ex ente, sicut quando coloratum fit cx nigro ; per sc autem, quando fit ex non ente, sicut cum coloratum fit cx non colorato: propter eandem rausam. Et quoniam omne transmutans aliquid ens in actu invenit, cx quo facit aliud ens in actu, ideo nullum transmutans facit per sc ens, sed per accidens tantum. Ex quo cmm invenit ens, licet non illud quod iniendit generare, non ideo agit per sc ut faciat ens; sed accidit ut, intendendo facere *tale ens*, faciat etiam ens. Unde, si non intenderet facere nisi ens, non ageret: quia iamntt actionem suam est

Si itaque peripatetica hacc doctnna, ct optime fundata super continua experientia ct ratione, vera est; oportet di- cere quod, sicut ad hoc quod coloratum fiat per sc. oportet quod non praefuerit coloratum, ita ad hoc quod ens fiat per se. oportet quod non praefuerit ens. Hoc autem est nihil praecMC, ct toturn fieri non cx aliquo. Et sic oportet quoti, ai ens fit per sc, quod fiat post nihil ipsius entis. Et cx his patet ratio dictorum in littera. Ex eo namque quod transmutans omne inventum subiectum determinat, manifeste patet sequi quod non facit per sc ens. sed deter- minat ad hoc vel illud. Materia enim prima, etsi secundum sc non sit quid vel quale, est tamen tali pacto ens, quod unumquodque ex sc producible sapra ponit extra nihil : esi enim aliquid omnium. Et proptcrca merito impedit causationem entis in eo quod ens: ct nb agente perse ens, oportet produci clfecrum totum synratcgormaticc, ut in litura dicitur.

IX. Ad primum ergo dubium - dicitur quod, de causis

intrinsicis loquendo, caedem, quamvis non eodem modo, sunt causae entium in eo quod entia, ct trainrnutabifium ut sic: scilicet motoria et forma, ut patet in l *Physic.* ., et . ct .?. π*. »- o Vil *Mctaphyn.* . Transmutubilia enim entia, inquantum .Ε«-.ο.-αA entia, ex materia *et*forma constant: separata autem a ma- teria, ex sola forma. Dc principiis quoque cxtrituccis lo- quendo, principia ttinstnuubilium et entium ut sic, mate- rialiter coincidunt: quoniam Deus gloriosus cat ct primus molor, cl supremus finis, et primum essendi principium. Et proptcrca indistincte quandoque invenitur de causis entium in eo quod entia, el causis transmutationum. Oportet ta- men diligcncr lectorem discernere quando formalitcr, ct quando materialiter sermo vcribratur. Nos enim hic, quia formalitcr loquimur, ideo causas entium in eo quod emis, u causis transmutationis separamus.

Id vero quod additur ex V *Physic.*, ct similibus, non obstat. Quoniam aliud esi fieri ens liwip/icrfcr, ct aliud est fieri ens secundum *quod* cnx. illud enim importat fieri en» cx pura potentia ut subiccto, hoc nutem fieri ens post non em simpliciter.

Ad rationem autem, concesso quod idem sit fieri per sc ens ei ens in actu, negandum est quod ens in actu fit per se, quando fit ex pura potentia. Nunquam enim per sc fit, nisi quando fit poil non ens in actu: hoc autem nunquam potest per transmutationem contingere, ut patet cx dicti* -. Ex cave ne fallaris, nesciens dtvccmrc inter has . N^ * propositiones, *ens in actu fit ex elite in potentia per* xr, ct *en» in actu fitperse*. In prima erum notatur habitudo termini ad subicctum, et est vera- quia si ens in actu habet subtectum, cius subicctum per sc est cn» in potentia: ct in hoc sensu ponitur in XU *Melaphys.*, texti. 8 -. In se- . nu. lib. XI. cunda autem notetur habitudo termini td suum fieri ab- solute . ct proptcrca nunquam vcrificatur, quando ratio ter- mini praeerat.

X. Ad secundum dubium ’ didtur» quoti a spedficaxira ad univcrxalcm nec valet consequentia simpliciter, nec cum nota specificationis, formalitcr loquendo. Non enim valet; *Socrates est crispus secundum quod capillatus, ergo omnis capillatus, ut sic, at crispus*, etc. l’ndc, cum in irta, *ens, inquantum ens, habet causas*, teneatur ly *inquantum* spe- cificative, quoniam sensus est quod cn% habet causas non colum secundum speciales rationes essendi. puta humanum, equinum, etc., sed etiam secundum ipsam entis rationem (quamvis non iu quolibet, quia non in Deo); non solum enim Socrates dependet quia est homo vel animal, sed dium quin est etc. – De instantia vero allata, nitui nocet*. quia tenet gratia materiae.

XI. Ad tertium vero dubium - dicitur quod, formiliter ‘ <.’ »*.-«■ loquendo, in omni materia valet. .4 *esi causa effectiva per sc D inquantum 11, ergo es! causa omnis cius quod per- tinet ad esse B, ut sic*: olloquin non esset sufficiens et per sc propria causa B. Et sic propria causa hominis in- quantum homo, est causa omnis cius quod pertinet ad hominis esse, ut sic. Et simditer causa entis inquantum em, est causa omnis cius quod pertinet ad ens, ut sic.* Et in hoc non est differentia. Sed disparitas est in ulteriori consequentia, gratia materiae. Cum enim inter ens ct re- liqua specialia. puta hominem, animal etc», tantum distet, quod m altis aliud est materia absolute, et aliud nuteris *ut est eius* (quoniam materia absolute est ingcnrabilis el incorruptibilis; ut autem est propria hominis, crt ab «gente hominem); in ente vero idem est materia, ct materia ut entia (quoniam materia absolute non nisi enti» cs»c potest): ideo in terminis specialibus non valet sequela. A *est causa per se hominis, ergo est causa omnis cius quod pertinet ad hominem*; sed oportet addere, *ut sic*. Et postmodum non valet ulterior sequeU, *ergo est causa omnis eius quod pertinet ad esse hominis*; et, *ergo est causa matenac, quae est pars hominis. Sed* in termino unhcñ.ilivsimo, scilicet *ens*, valet primo, .1 r»f *causa entis ut ens, erga est causa omnis cius quod pertinet ad ens, ut sic* ; et valet ullenui. *erga est causa omni» cius quodpertinet ad ens*; ct, *ergo est causa materiae, quae ht pars entis*; ut in littera infertur.

UTRIM CAUSA EXEMPLARIS SIT ALIQUID PRAETER DEUM

q̄a. η̄ ; I *Sent.*, dfa. »w r, qu. π; I *Cant. tient.*, ap. ttv; *Jr Vrrlt.*, qu. ni. nrt. i, j ;
/λ* *Dlr.* cwp. v, text tn: ! *Afetaphrs.*, loct ττ.

->d tertum sic proceditur. Videtur quod
&^l«iusa exemplaris sit aliquid praeter
§\\JDeum. Exemplatum enim habet simili*
^ ludinem exemplaris. Sed creaturae longe
sunt a divina similitudine. Non ergo Deus est
causa exemplaris earum.

2. Praeterea, omne quod est per participatio-
nem. reducitur ad aliquid per se existens, ut igni-
tum ad ignem, sicut iam " ♦dictum est. Sed quae-
cumque sunt in sensibilibus rebus, sunt solum
per participationem alicuius speciei: quod ex hoc
patet, quod in nullo sensibilibus invenitur solum
id quod ad rationem speciei pertinet, sed adiun-
guntur principiis speciei principia individuantia A
Oportet ergo ponere ipsas species per se existen-
ces. ut *per se hominem*, et *per se equum*, et huius-
modi. Et haec dicuntur exemplaria. Sunt igitur
exemplaria res quaedam extra Deum.

3. Praeterea, scientiae et definitiones sunt de
ipsis speciebus, non secundum quod sunt in par-
ticularibus: quia particularium non est scientia
nec definitio. Ergo sunt quaedam entia. quae
sunt entia vel species 7 non in singularibus. Et
haec dicuntur exemplaria. Ergo idem quod prius.

4. Praeterea, haec idem videtur per Dionysium,
qui dicit, v cap. *de Div. Xom.* ., quod *ipsum se-
cundum se esse, prius est eo quod est per se vi-
tam esse, et eo quod est per se sapientiam esse.*

Sed contra est quod exemplar est idem quod
idea. Sed ideae, secundum quod Augustinus li-
bro *Octoginta trium Quaesi*, * dicit .i. sum *for-
mae principales, quae divina intelligentia conti-
nentur*. Ergo exemplaria rerum non sunt extra
Deum.

Respondeo dicendum quod Deus est prima causa
exemplaris omnium rerum. Ad cuius evidentiam,
considerandum est quod ad productionem ali-
cuius rei ideo necessarium est exemplar, ut effe-
ctus determinatam formam consequatur: artifex
enim producit determinatam formam in materia,
propter exemplar ad quod inspicit, sive illud sit
exemplar ad quod extra intuetur, sive sit exem-
plar interius mente conceptum. Manifestum est
autem quod ea quae naturaliter fiunt, determi-
natas formas consequuntur. Haec autem forma*

rum determinatio oportet quod reducatur, sicut
in primum principium, in divinam sapientiam,
quae ordinem universi excogitavit, qui in rerum
distinctione consistit. Et ideo oportet dicere quod
tn divina sapientia sunt rationes omnium rerum:
quas supra ♦ diximus *ideas*, id est formas exem-
piaries in mente divina existentes. Quae quidem *
licet multiplicentur secundum respectum ad res,
tamen non sunt realiter aliud a divina essentia,
prout eius similitudo a diversis participari potest
diversimode. Sic igitur ipse Deus est primum
exemplar omniurn. – Possunt etiam in rebus crea-
tis quaedam aliorum exemplaria dici, secundum
quod quaedam sunt ꝑ ad similitudinem aliorum.
vel secundum eandem speciem, vel secundum
analogiam alicuius imitauonis.

Ad primum igitur dicendum quod, licet creaturae
non pertingant ad hoc quod sint similes Deo se-
cundum suam naturam, similitudine speciei, ut
homo genitus homini generanti; attingunt tamen
ad eius similitudinem secundum repraesentatio-
nem rationis intellectae a Deo, ut domus quae
est in materia, domui quae est in mente artificis.

Ad secundum dicendum quod de ratione homi-
nis est quod sit in materia: et sic non potest
inveniri homo sine materia. Licet igitur hic homo
sil per participationem speciei, non tamen potest
reduci ad aliquid existens per se m eadem spe-
cie; sed ad speciem supercxccJentem. sicut sunt
substantiae separatae. Et eadem ratio est de aliis"
sensibilibus.

Ad tertium dicendum quod. licet quaelibet*
scientia et definitio sit solum entium, non tamen
oportet quod res eundem modum habeant in
essendo. quem intellectus habet in intelligendo.
Nos enim, per virtutem intellectus agentis, abstra-
himus species universales a particularibus condi-
tionibus: non tamen oportet quod universalia
praeter particularia ' subsistant, ut particularium
exemplaria.

Ad quartum dicendum quod, sicut dicit Diony-
sius. xi cap. *de Div. Xom.* ♦ *per se vitam et per* s r ...
se sapientiam quandoque nominat ipsum Deum,
quandoque virtutes ipsis rebus datas: non autem
quasdam subsistentes res, sicut antiqui posuerunt.

ai *iam*. – Om. coJuc* et c.L. *a.*
indiuuantia. – *individua* Gpl.–

y) *quae eunt entia vel ipecict*. – *quaedam entia rd* ip<v<rt D. <cd
expungit; ceteri om. *vd speciei*,

I *secundum quod Auguitinus libru Octoginta trium Queunt. didt.*
– *trenndum Auguttinum in libro Octoginta trium QuacitrOnum*
dicas.

4) *quidem*, – O x, \CD1. – *licet* «». cd. *a*; pm ninx-tire, *rc/pe-*
dio B; pro *mut*, *infert* G.

ç) *sunt*. – *fuerunt* E, *funi* ecton. – Pro *tinühbtdiKCvt*, *simiitidi*
nes ACDE.

r:) *alllt*. – Om. cd. λ. – *fentiMibns* <un. Γ'.

o' *quadibet*. – Om. <odwc« et d 6.

1) *proster* /irticdar.a. – Oro. B-

Commentaria Cardinalis Caiotani

s titulo, *catt.ia exemplaris* non est quintum genus c.ius.tc,
sed coordinator in V *Afetaphyx*. - inter causas formales
est cnim causa formulis rei, sApiumta tamen. Nec \neatur

exemplar ars (activa rci, sed id ad cuius imitationem an
facit cifectmn; sive illud sit res cura animam sive into*,
sive sit idem quod ipsa ars sive nun, formaliter cnim lu-

* Qp. n. – tiid.
Mb. IV, cap. π,
η. ■

quirnur. – *Praeter Deum* autem dicitur directe contre por- tinnem Plutoni ntřibutarn dc exemplaribus >cmibilium. etc.

It. In corpore est una conclusio rcjjKJrnivu quaerito! Deu» est primum exemplar omnium rerum. – Haec con- durio primo probatur; secundo, ibi· /*Assunt etiam in rebus erutis*, manifestatur illa particula *primum*,

Probatur. Determinatio formae effectua est u causa exem- plari, ct rea naturales determinatas formas consequuntur; ergo determinatio formarum naturalium reducitur, sicut in primum principium, in divinam sapientiam, quae ordinem universi excogitavit; ergo in divina sapientia tunt exem- plares formae omnium rerum; ergo ipse Deu* c*I primum exemplar omnium rerum. – Antecedens, pro prima pane, declaratur in artificialibus dc exemplari Lim intus quum extra. Quoad secundam vero partem, manifestum est. – Consequentia vero probatur: quia ordo universi in rerum distinctione consistit. – Consequentia nutem tertia probatur, excludendo simul obicctioncm quondam. Probatio est: quis illae exemplares ratione* non sunt aliud rediter a divina substantia. Obiectio \cro est: quu huiusmodi formae «unt multae, substantia vero Dei una. Exclusio autem obiectionis est! quod multitudo ista non multiplicat divinam rem, sed respectum ad creatas scu creabiles res, ut in xv quaestione - patuit.

Deinde declaratur cur dixerit in conclusione ly *primum*: dicens quia possunt dari secundaria exemplaria. Perfectiora siquidem entia exemplaria dici possunt inferiorum, ul phi- losophi dicunt.

III. Circa necessitatem exemplaris causae, scito quod determinationem formae effectuu cc.:c proprium effectum causae exemplaris, ut in littera dicitur, inductiva experientia manifestat. Videmus enim artifices formal urrhcialibu* de- terminare, secundum quod proponunt petentes huiusmodi artificialia: ipium autem proponere quod *tale quid, ne, tantum, etc., roto*, est exemplar dare, ct quo cena datur

forma clfcctu». Verum tamen est quod huiusmodi opera- tionem non habet exemplar per icipium, sed per agem. Diversimode tamen’ quia per agen» a proposito, imme- diate; per agens veto naturale, mediate, mediante scilicet datore naturae. Et dc, pro quanto opus noturae est opus iiifdligcntiae, exemplaris causa «d determinandum omnibus effectibus formas necessario c*u Et exemplaris causa suffi- cientiam agenti», rive naturali* rive a proposito, non tollit, nec ipsa superfluit: seJ in suo ordine idem facit quod agens alio causandi genere facit.

IV. Circa radicem conclusioni» - rursus advene quod, -α. oe-. u. quia Auctat supra determinatione formarum naturalium, quam manifeste videmus, fundat processum suum ad po- nendum Deum esse causam exemplarem: ct Aristoteles con- futat - Platonem credentem exemplario eue praeter parti- cularia agentia, ut res cenas tonnas oorthmlur: ne errare ««!***

h’c contingat, dupliciter pofesf cx determinatione formarum inferri quod sunt exemplaria, I no modo sic. quod cx de- terminati» formis concludamus determinata exemplaria tan- quam proxima* rerum cauta». Et sic fobum est: quoniam periret principalis actio agentium quae sunt apud nos; bos enim non generaret bovem. Alio modo aie. ut cx determi- natis formis, inquantum ct da consurgit ordo universi, con- cludamo- carum exemplaria in prima eous», quae ordinem excogitavit universi, tanquam parte* idea- ipsius ordinis. El hoc cM rifionabile eo quod exemplar alicuius tofiu* per- fecte non habetur, nisi propria partium exemplarii habeantur, Et sic manifeste hic proceditur. Unde,non aufertur causalius proximarum causarum: sed, cum opus noturae sit opus intelligcnti*e, primae rationi» naturalium operum assignantur. Et sic habe* vim primae consequentiae-. Ct. «e-.*.

V. In responsione ad secundum, habes glossam illius pr«»pu*itionis, *Chnnc tale per participationem, reducitur ad tale prr esicntiam* : gloHanir enim, *vel ad aliquid eminctt- hus continens illud*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRCM DEC'S SIT CAUSA FINAÜS OMNIUM

Inf-t. qu. lxxv. -n. j ; qu. rm. m. 1; II &1A, 2A i. q . fl. ert. i. a; Ili G»xt. *trente* cap. mt m ; *Campe*nJ. *Turtle* c*r r, <X

n quartim sic proceditur. Videtur quod Deus non sit causa finalis omnium. Agere enim propter finem videtur esse ^ ^ H H H H ^ B alicuius indigentis fine. Sed Deus nullo est indigens -. Ergo non competit ppter finem.

2. Praeterea, linis generationis ct forma gc- ncrati f et agens non incidunt in idem numero, ul dicitur in *Physic.* ♦ quia tinis generationis est forma generali. Sed Deus est primum agens omnium. Non ergo esi causa finalis omnium.

3. Praeterea, finem omnia appetunt. Sed Deum non omnia appetunt: quia neque omnia ipsum cognoscunt. Deus ergo non est omnium finis.

q. Praeterea, finalis causa ’ est prima causa- rum. Si igitur Deus sil causa agens el causa fi- nalis, sequitur quod in eo sit prius et posterius. Quod est impossibile.

Sed contra est quod dicitur *Prov.* xvi ♦ *Uni- versa propter semclipsuin operatus est Dominus.*

Rispondeo dicendum quod omne agens agit propter finem: alioquin ex actione agentis non

magis sequeretur hoc quam a illud, nisi rt casu. Est autem idem finis agentis ct patientis, inquan- tum huiusmodi, sed aliter ct aliter: unum enim Sed Deus nullo est indigens, quod agens intendit imprimere, cl aliud patiente-intendit recipere. Sunt autem quae- dam ’ quae simul agunt et patiuntur, quae sunt agentia imperfecta: et his convenit quod etiam in agendo intendant aliquid acquirere. Sed primo agenti, qui est agens lanium, non convenit agere propter acquisitionem alicuius linis; sod intendit, solum communicare suam perfectionem, quae est eius bonitas. El unaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis et bonitatis divinae. Sic ergo divina bonitas est finis rerum omnium.

Ad primim eruo memvM quod agere propter indigentiam non est nisi agentis imperfecti, quod natum est agere ct pati. Sed hoc Deo non com- petit. Et ideo ipse solus c\$t maxime liberalis: quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem.

Ad secvndvm dicendum quod forma generali non

DEUM

u. m, in. i, j;

>r(et quod reducatur, rirai

η, in divinam sapientiam,

si excogitavit, qui *in rerum*

’Et ideo oportet dicere qutxJ

ll rationes omnium rerum;

ideas, id est formas exetD’ ‘e;

existentes. Quae quidem ’

:undum respectum ad nx

er aliud a divina essentia,

diversis participari potat

r ipse Deus est primum

yssunt etiam in rebus aca-

exemplaria dici, secundum

ad similitudinem aliorum,

i speciem, vel secundum

ationis.

■n d u m quod, licet creaturae

quod sint similes Deo se-

ī. similitudine speciei, ut

’enchanti ; attingunt tamen

secundum repraesentatio

c a Deo, ut domus quae

quae est in mente artinde

j. m quod dc ratione horni-

lateria : et sic non potest

uria. Licet igitur hic homo

speciei, non tamen potest

ens per se in eadem spe-

perexcedentem. sicut sunt

Li eadem ratio est de alus’

4 quod. licet quaelibet*

solum entium, non umes

dem modum habeant in

tus habet in intelligent.

intellectus agentis, abstra-

ies a particularibus condi-

oportet quod universalia

bsistant, ut particularium

m quod, sicut dicit Dionv-

vn. ♦ *per se ritam* et *per* . u. -

le nominat ipsum Deum,

s rebus datas : non autem

», sicut antiqui posuerant.

eri στη. cU. α. prr» mprfrxM. rr;<·

lari. – Pro simi/iXadutrwj, *i«Λ»2

ibiibut om. D.

t *a b.*

. B.

id ad cuius imitationem *n

res extra animam rive inx».

vive non; fonnalitcrenitui»·

a, nullo cil inJigrnh – uulio maJn *tit inJiftui* Λβα>, nullo indiget B. – Pro *l-rgo* nnn, nullo mo4o Λ. pi jfrnft... gmo-.ln. – jtntf et/nrtna gmer’itlonU cftifitta d j>. · | et a/trnt otn. D.

γ) /χλλlλ eaux. – λιμ*4 *Jinalii* ABCDΛ

5) cjaM. – *rei* αMκ<· et J K

f) ^uarJjn.. – Om. COEFGfA.

T» *inl.nJa.* – *mtendru* ΛEOΓTλ>, «t *infrtdmt* H. *Intmd.* G.

est finis generationis nisi inquantum est similitudo formae generantis, quod suam similitudinem communicare intendit. Alioquin forma generati esset nobilior generante, cum finis sit nobilior his quae sunt ud finem.

Ad tertium dicendum quod omnia appetunt Deum ut finem, appetendo quodeumque bonum. sive appetitu intelligibili sive sensibili, sive naturali, qui est sine cognitione: quia nihil habet

rationem boni et appetibilis, nisi secundum quod participat Dei similitudinem.

Ad quartum dicendum quod, cum Deus sit causa efficiens, exemplaris et finalis omnium rerum, et materia prima sit ab ipso, sequitur quod primum principium omnium rerum sit unum tantum secundum rem. Nihil tamen prohibet in eo considerari multa secundum rationem, quorum quaedam prius cadunt in intellectu nostro quam alia.

Intelligibili. - htdleetnali AQ)EG(U?). - Ed. u -Id tertium o j jrrimum frincifium. - ynneifium pj. - Poti UHM/n owuiuat ponit «ofutonem quarti argumenti, et p*»u .Id wltiotutn tertii. | t-intum Γ5

Commentaria Cardinali» Caietani

In titulo, ly *omnium* distribuit pro omnibus rebus alih a Deo quoniam tractatu» iste Je causalitac Dei ad extra est. II. In corpore unica est conclusio: Divina bonitas est fini» rerum omnium. - Probatur sic. Primum agens intendit solum communicare suam bonitatem, et unaquaeque creatura intendit consequi illius similitudinem: ergo divina bonitas est finis omnium rerum.

Antecedent, quoad primam partem, declaratur ex differentia inter primum agens et reliqua agentia imperfecta: icilicet quod illa, etiam agendo, intendunt aliquid acquirere. quia simul agunt et patiuntur; hoc vero non propter acquisitionem, sed propter communicationem Unium finis, agit. Quoad secundam vero partem, probatur: qUu idem est finis agentia et patientis, ut sic. quamvis diversimode. - Consequentia vero probatur, quoad primum agens, ex duabu» propositionibus. Prima est, quod omne agens agit propter finem. Quod probatur: quia alioquin ex actione agentis non magis sequeretur hoc quam illud, nisi casu. Secunda est idem est finis agentis et patientis. Quoad creaturas vero, ex nntdicta propositione, scilicet: idem est finis agentis et patientis.

III. Circa praedicta, pro quanto ponunt quod omniutn rerum, comprehendendo etiam primum ugens, divina bonitas est fini», adserte quod Deus potest dupliciter sumi. Primo modo, absolute: et sic eius nullus est finis. Alio modo, ut primum agens: et tunc dupliciter. Uno modo, quantum ad rem quae est actio qua dicitur agens: et sic rursus nullum habet finem. quia actio Dei est eius substantia. Et sic consuevit dici quod Deu» agit propter finem, non sui, sed aliorum, ut in qu. xtx. art. i, ad i, tactum est. Alio modo formalitcr, secundum rationem actionis: et sic habet suam bonitatem finem suae actionis, quia omne agens, ut in littera dicitur, agit propter finem. Et confirmatur: quia fini» est causa causarum, idest causahtatis ceterarum causarum; ergo est causa causalitatis agentis; quod est esse causam suae actionis. Si igitur finis propter quem agit Deu», est sua bonitas, ipsa erit causa quare Deus agit.

Et hoc expresse conatur littera docere in corpore et in responsione ad primum, distinguendo de agente propter finem consequendum, vel communicandum; et in responsione ad quartum, docendo quod non inconvcnit in Deo, secundum rationem, distinguere bonitatem suam, ut priorem causam sdpso ut agente. - Et sic responsio amplior quodammodo est quam quaestio. Dixi autem *quodammodo*: quia non est extensa causalité» divinae bonitatis, ut linis, ad plures res quam sint omnes creaturae; sed ad aliquam rationem in ipso Creatore, ut sic, ut patet ex dictis,

IV. Circa differentiam inter alia agentia et primum -, scito quod agentia imperfecta, quae agunt et patiuntur, sunt duplicia. Quaedam quae agunt et patiuntur nb his in quae agunt, per reactionem et ista sunt quae communicant in matcr'a ur dicitur in I de *Generatione* -. Quaedam vero sunt quae agunt et patiuntur, idest *affimt mota ab alio*: et ista est conditio omnium secundorum agentium Et dicuntur imperfecta eodem imperfectionis mndo, quo etiam omnia entia citra primum dicuntur imperfecta, quia deficiunt a primi nobilitate. Et de his loquitur directe littera.

condistingucns contra en primum agens. Ex eo namque quod agunt quasi neta, consequens est ut in - agendo teneant, quasi patientia, in acquirendum seu conservandum

(non enim referi quid horum dicatur in proposito: quoniam agere nd conservandum extra acquisitionis ordinem non est) aliquam proprium perfectionem; et, ut inquit Averrocs, XII *Metaphys.*, comm. xxxvi -, saltem assimilationem ad primam causam in faciendo entia. Et hacc est summa perfectio: quoniam, ut Dionisiu» inquit-, *omnium divinisimum est bei cooperatorem Jieri*.

\. In responsione ad secundum, nota tria. *Primum* est quod innuitur quaedam distinctio, cuius alterum tantum membrum exprimitur, scilicet: Forma geniti dupliciter; uno modo, ut similis formae generantis; alio modo, tacetur. Innuitur cnim hacc distinctio, cum dicitur quod *nonnisi ut similis*, est finis: est igitur alia eius acceptio. - *Secundum* est quod ibi dicitur, scilicet quod forma geniti nonnisi ut similis generanti, est finis. - *Tertium* est. quod hoc probatur, quia finis est nobilior his quae sunt ad finem. - Circa quorum singula est dubium.

Circa distinctionem, ambiguum est quod sit alterum distinctionis membrum.

Circa responsionem vero, tum quia falsa videtur: quoniam forma geniti, etiam absolute, est finis generationis, ut de se patet. - Tum quia ex ea non satisfit argumento inferenti, ex hoc quod forma geniti est finis generationi», quod ipsum agens non est finis suae actionis, quoniam finis generationis non coincidit in idem numero cum agente. Cum cnim ex hac responsione hoc solum habeatur, quod forma geniti non est finis nisi ut similis, confirmatur potius argumentum: quia sive sit finis ut similis, sive non ut similis, sufficit quod ipsa est finis, quam constat non coincidere in idem numero. - Et confirmatur; quia ipsa, ut similis, est distincta a forma agentis; quoniam de ratione similitudinis est diversitas, ut dicitur V *Metaphys.* ♦

Circa rationem demum dubium est, quia, cum in univocis par sit nobilitas generantis et geniti, si forma geniti non potest esse finis, quia non est nobilior his quae sunt ad finem; pari ratione nec forma generantis, nec forma geniti ut similis generanti, potest esse finis.

VI. Ad evidentium huius difficultatis, sdendum quod, quamvis, comparando corruptibilia nd sempiterna, ut in II de *Anima, text.* 34 -. et in II *Caeli*, comm. xvii. dicitur, - DrX ar-»-. agentia corruptibilia agant propter aliud (etenim. ut hic ostenditur, omnia agunt ut participent perfectionem divinam); absolute tamen, et non de his vel illis agentibus loquendo, et comparando ea ad ctfctus. ut in hoc argumento lit, dicendum est quod omnibus agentibus commune est agere propter se, quamvis diversimode. Quod sic nifestatur. Omne agens intendit facere sibi simile, ergo intendit scipsum diffundere, extendere et ampliare, ob hoc namque generans generat, ut perseveret semper eo quo potest modo, ut Philosophus dixit ibidem -. In hoc autem quod dico *scipsum diffundere seu communicare*, duo clauduntur, scilicet *diffundere*, et h *scipsum*: et cum constet quod nullum agens scipsum intendat propter diifunJerc \4u communicare ut finem, restat ut diffundere intendat pro-

• Ci num. p.

mJuni quod

us sit causa
n rerum, et
lod primum
tantum se-
eo confide-
n quaedam
n alia.

vmm ncaSjf

eo namque
agendo ten-
inservandum
to: quoniam
>rdinem non
inquit Aver-
Mmilationcm
' est summi
num divinis.

Primum est
rum tantum
slidtr; uno
do, tacetur.
d *nonnisi ul*
- *Secundum*
i nonnisi ut
d hoc pro-
em. – Circa

sit alterum

detur: quo-
erationis, ut
umento in-
enorationis,
, quoniam
:um agente,
aitur. quod
uror potius
jvc non ut
lt non coin-

ipsa, ut si-
de ratione

:um in uni-
arma geniti
' quae sunt
nec forma

dum quod,
mi, ut in
:vu, dicitur, **I** tu w
im, ut liic r
ztionem di-
s agentibus
hoc ATgU-
* commune
od sic πiα-
α: ergo in-
re; ob hoc
'er eo quo
hoc autem
, duo clan-
uni constet
fundere seu
tendat pro-

pter seipsum ut finem : et sic ipsum est communicationis finis, et non c converso.

Differunt autem agentia cetera a primo quoad hoc, quod reliqua communicationem ordinant .nf JC, idest *ad suam utilitatem*. Quamvis hoc etiam sit diversimode in substantiis sempiternis et corruptibilibus : quoniam illae ad conser-vandam individualité? auimilationcm ad primam causam, istae ad conservandam nssimilationcrn. ut possunt, ad ean-dem, agunt. Prima autem causa communicationem ordinat *ad st*, idest *ad suam bonitatem*. Et ideo reliqua agunt ut sic sint aut conserventur : Deus autem, quia est Et pro-pterca liberalissimae actionis etiam a philosophis dicitur, ut in responsione ad primum dicitur.

VII. His praelibatis, ad primum dubium - dicitur, quod distinctio est hncc : Forma geniti dupliciter, scilicet *ut est geniti, et ut est similis generanti*. Quoniam intendit Auctor excludere quod , ut est geniti, non c«t finis agentis, ut sustineat quod Deus non agit propter creatam naturam ut finem, sed propter seipsum.

Ad secundum vero, negatur quod hoc sit falsum. Ge-neratio enim potest dupliciter sumi : uno modo. ut ab agente; olio modo absolute, puta ut %ia. Et hoc quidem modo finis generationis est forma etiam ut geniti: sed primo

modo non, ut in littera dicitur. – Nec est verum quod hinc non satisfit argumento. Quoniam forma ut similis formae generantis, lignificent formam geniti quidem, sed cx ea pane qua est una cum illa, qua est altera ipsa, qua est quasi vicaria illius; ac per hoc insinuat, si ipsa ut qua» induit illam, est finii, quod illa est vere finii. Et sic iormalitor satisfit argumento : quod, licet finis generationi* non coïn-cidât in idem numero cum forma agentis, redundat tamen in idem numero, cx eo quod forma geniti non est fini* nisi ut similis formae agentis. – Ad confirmationem vero dicitur, quod similitudo, cum distinctorum eadem qualitas sit, cx parte unitatis magi* se tenet, quam significat, qu.un distinctionis, quam ut sublectorum conditionem exigit. Et ideo Auctor od unitatem insinuandam illa usu» est.

Ad dubium demum contra rationem, dicitur quod ratio litterae optime concludit quod forma geniti, ut sic, non potest esse finis generationi* ut ab agente, quia non est nobilior agente. Sed non potest reflecti contra formam ge-niti ut similem agenti, ideit contra formam agentis: quia nulla comparatio habet locum, seclusa distinctione. Non enim oportet idem esse nobilius se. cum agit propter se: sed cum fini* est aliud ab agente, oportet finem esse no-biliorem agente.

QUAESTIO QUADRAGESIMAQUINTA

DE MODO EMANATIONIS RERUM A PRIMO PRINCIPIO

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

• O. qu. xxir. Inirod.
D lund i quaeritur de modo emanationis rerum a primo principio, qui dicitur creatio *. De qua quaeruntur octo.
Primo: quid sit creatio.
Secundo: utrum Deus possit aliquid creare.
Tertio: utrum creatio sit aliquod ens in rerum natura.
Quarto: cui competit creari.

Quinto: utrum solius Dei sit creare.
Sexto: utrum commune sit toti Trinitati, aut proprium alicuius Personae.
Septimo: utrum vestigium aliquod Trinitatis sit in rebus creatis.
Octavo: utrum opus creationis admisceatur in operibus naturae et voluntatis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CREARE SIT EX NIHILO ALIQUID LACERE

¶ daU I. » in. 1.

3
'IAt.I.Cip.xxnL
d piumvm sic proceditur, Videtur quod creare non sil ex nihilo aliquid facere. Dicit enim Augustinus. *Contra Adversarium • Legis et Prophetarum ∴ Facere est quod omnino non erat, creare vero est ex eo quod iam erat educendo aliquid constituere,*
2. Praeterea, nobilitas actionis et motus ex terminis consideratur. Nobilior igitur est actio quae ex bono in bonum est, et ex ente in ens, quam quae est ex nihilo in aliquid. Sed creatio videtur esse nobilissima actio. et prima inter omnes actiones. Ergo non csl ex nihilo in aliquid, sed magis ex ente in ens.
3. Praeterea, haec praepositio ex importat habitudinem alicuius causae, et maxime materialis; sicut cum dicimus quod statua fit ex aere. Sed *nihil* non potest essu * materia entis, nec aliquo modo causa eius. Ergo creare non est ex nihilo aliquid facere.
• Vm, ».
Sed contra est quod super illud *Gen. i* *: *In principio creavit Deus caelum* etc., dicit Glossa ♦ quod *creare* est *aliquid ex nihilo facere*.
•VU< Mi<Ltr.U
^i., dit». l.
•Qu.iui.tft».
Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. non solum oportet considerare emanationem alicuius entis particularis ab aliquo particulari agente, sed etiam emanationem totius entis a causa universali, quae est Deus: et hanc quidem emanationem designamus nomine *creationis*. Quod autem procedit secundum emanationem particularem, non praesupponitur emanationi*: sicut, si generatur homo, non luit prius homo, sed homo iit ex non homine, et album ex non albo. Unde, si consideretur emanatio totius entis

universalis a primo principio, impossibile est quod aliquod ens praesupponatur huic emanationi. Idem autern est *nihil* ' quod nullum ens. Sicut igitur generatio hominis esi ex non ente quod est non homo, ita creatio, quae est emanatio totius esse, est ex non ente quod est nihil.
Ad primum ergo dicendum quod Augustinus acquivoc utitur nomine creationis, secundum quod *creari* dicuntur ea quae in melius reformantur, ut cum dicitur aliquis *creari in episcopum*. Sic autem non loquimur ' hic de creatione, sed sicut dictum est*.
An secundum dicendum quod mutationes accipiunt speciem et dignitatem non a termino *a quo*, sed a termino *ad quem*. Tanto ergo " perfectior ei prior est aliqua minatio, quanto terminus ad quem illius mutationis est nobilior et prior; licet terminus a quo, qui opponitur " termino ad quem, sit imperfectior. Sicut generatio simpliciter est nobilior et prior quam alterratio, propter hoc quod forma substantialis est nobilior quam forma accidentalis: tamen privatio substantialis formae, quae est terminus a quo in generatione, est imperfectior quam contrarium, quod est terminus a quo in alterations. Et similiter creatio est perfectior et prior quam generatio et alterratio, quia terminus ad quem est tota substantia rei. Id autem quod intelligitur ul terminus a quo, est simpliciter non ens.
Ad tertium dicendum quod, cum dicitur aliquid ex nihilo lien, haec praepositio ex non designat causam materialem, sed ordinem tantum; sicut cum dicitur, ex *mane Jit meridies*, idest, *post*

3t *Adrcnarfam.* - *aStvriarlum* B. jJ» fr/urc,i G.
.ij *nihil ntxt poteil rsit.* - *nihil ntm rrt* P.4>; pro *nihil, nihilum* ACEO.
yî tmJiUftitof. - B eddii: *untornoil, juij tiprJnupFengrtlur mrt-natfanl aafMrfoU» ftna'artfttrjrriu* (prapox/V) fuani ram *ciict jctum* (actu

3) *itUiitJcrcttir* , - *wistJcrrmu* *fststUi*
tilth antrtrulem Cix Jic j i,
«> *nthiL* - *uihilum* ACDEFG. - Peu ^n<U. r/ FGa.
6 *lt^ulmur.* - *lenitur* FG. - Pro Au., nem? B. vm. ACDE.
») - *nntem* euJ/cc. cl J F.
6» (/yvaÎ/W. - *flppuilJttt M* BG.

mane fit meridies Sed intelligendum est quod haec praepositio *ex* potest includere negationem importatam in hoc quod dico *nihil*, vel includi ab ea. Si primo modo, tunc ordo remanet affirmatus, et ostenditur ordo eius, quod est ad non esse praecedens. Si vero negatio includat praepositionem, tunc ordo negatur, et est sensus, *fit*

e.v *nihilo*, idest *non fit ex aliquo*; sicut si dicatur. *iste loquitur de nihilo*, quia non loquitur de aliquo. Et utroque modo verificatur ., cum dicitur ex nihilo aliquid fieri. Sed primo modo, haec praepositio ex importat ordinem, ut dictum est: secundo modo, importat habitudinem causae materialis. quae negatur.

o *ft mendice.* – Om. codko.

»» *rerifeatur,* – ifrmo »ddil B.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Trrn.es in principio corporis manifestabitur. – In corpore duo facit; primo, dial *quid nominis* creationis; secundo, respondet quaesito.

II. Quoad *primum*, duo dicit. Primo, quod creatio significat cmnnaioncm totius entis a causa universali. – Secundo, quod significatum invenitur. Quod probot quia non solum oportet in rebus inspicere emanationem particularem, sed universalem, ut iam patet ex dictis.

III. Quoad *secundum*, conclusio responsive est; Creatio est ex nihilo. – Et probatur sic. Quod procedit secundum emanationem particularem, non praesupponitur ergo, cum totum en* procedit emanatione universali, impossibile est aliquod ens praesupponi : ergo quod creatur fit ex non ente quod est nihil.

Antecedens probatur inductive, cum fit homn, et album. etc. – Consequentia autem manifesta relinquitur, ex communi ratione factionum proportionaliter applicata. – Secunda autem sequela manifestatur, et quoad terminos, quia *nihil* idem est quod *nullum ens, et* creatio est emanatio totiu* entis: et quoad similitudinem proportionis, in generatione hominis.

IV. Circa praedicta adverte duo. Primum est. quod

antecedens, cum suis inductionibus et consequentibus, non loquitur de fieri ex non homine, aut non albo, et universaliter ex non tali, *ut subiccto*. Quoniam sic intelligendo, nihil concluderet : posset enim diri quod si totum ens ex non ente quod est ens iu polcniia, sicut homo ex non homine. quod umen est homo in potentia, et album ex non albo, quod tamen est album in potentia. Sed intendit *ex*, idot po.t/; oportet enim hominem fieri post non hominem, et album post non album, si per se fit. Nihil enim aliud hic intendit nisi supnidictum - fundamentum in I *Phrsic.*, text. 70. Unde et verba vuo hic manifeste insinuant hunc tensum, cum dicit, *sicut, ii generatur homo, non fuit prius homo* ’ contra *ex non homine* distinguens *prius hominem*, insinuavit quod ly *ex* significat *post*.

Secundo, quod nomine *totius entis*, in proposito, nihil re’ert utrum intcUiga» totum universum, aut aliquod particii >rc ens totum syncatgorcmatice: temper enim oportet quod creatur ex nihilo sui fieri, idest post nihil sui. – Et ex hoc habes solutionem dubitationis, quomodo anima intellectiva creatur, et tamen ht semper in subiccto quia scilicet post nihil soi fit per se: quod de nulla alia forma in materia verificatur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEUS POSSIT ALIQUID CREARE

II *Sent.*. dist. I. qu. i. crt. a; II Coa/. *Gcnt.*, cap. ffl; De A t, qu. m, art. i; *Coetpcnd. Theoi*, cap. lxxx; Opuac. XXXVII, *Je Qnatiror Opponi.*, ap. rv, VIII *Hyrie**. Iert. u.

Secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit aliquid creare. Quia secundum Philosophum. I *Physic.* * antiqui philosophi acceperunt ut communem conceptionem animi, *ex nihilo nihil fieri* dictum esse. Sed hoc non potest esse, nisi praepotentia Dei non se extendit ad contraria existens-subiectum in quo sustentetur ipsum fieri. Ergo impossibile est aliquid fieri ex nihilo.

2. Praeterea, si creare est aliquid ex nihilo facere, ergo creari est aliquid fieri. Sed omne fieri est mutari. Ergo creatio est mutatio. Sed omnis mutatio est ex subiccto aliquo, ut patet per definitionem motus: nam motus est *actus existentis in potentia* *. Ergo est impossibile aliqui a Deo ex nihilo fieri.

3. Praeterea, quod factum est. necesse est aliquando fieri. Sed non potest dici quod illud

quod creatur, simul liai et factum sil: quia m permanentibus, quod fit, non est. quod nutem factum est. iam est; simul ergo aliquid esset et non esset. Ergo, si aliquid fit, fieri eius praecediti exiatio-subiectum in quo sustentetur ipsum fieri. Ergo impossibile est aliquid fieri ex nihilo.

4. Praeterea, infinitam distantiam non est pertransirc. Sed infinita distantia est inter ens et nihil. Ergo non contingit ex nihilo * aliquid fieri.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* I *: *In principio creavit Deus caelum et terram* .

Respondeo dicendum quod non solum non est impossibile a Deo aliquid creari, sed necesse est ponere a Deo omnia creata ose, ut ex praemissis habetur. Quicumque enim facit aliquid ex aliquo, illud ex quo lacit praesupponitur actioni eius, et non producitur per ipsam actionem *: sicut artifex operatur ex rebus naturalibus, ut ex ligno

3) *Ikut.* – a *Deo* D, ommum ACDEGpl ; pro ovj/v. *creari* All CDEG.

fs) *tua.* – Om. ACDEFGa.

y) *lSem.* – Om. – lidexn pro *rft creare, .pod est creare.*

i) *praecedit.* – *praeceutt* end>cc« et .I *h*

ty) *ex nihilo,* – *dc nihila* aMkes et α K

Svmjcll T ohiu *D.* Trf<nu> T. I.

ry) *Ct terram.* – O / dicit Cd(Ui.i juad ertart at ali^aid Ut nihHo *facere* addunt P et edi *ah, cxcepM* quod ittoe omittunt itW. *ct trL* pruc.vd. <rjurocentun *Sed contra.*

q) *non at.* – *ctf* l*. – Pint *creari* addunt *ex nihih* ABCDE. cl i> It port *creata* ru/.

actionem. – *illius facientis* D.

et aere, quae per urtis actionem non causantur, sed causantur per actionem naturae. Sed ct ipsa natura causal res naturales quantum ad formam, sed praesupponit materiam. Si ergo Deus non ageret nisi ex aliquo praesupposito, sequeretur quod illud praesuppositum non esset causatum ab ipso. Ostensum est autem supra * quod nihil potest esse in entibus quod non sit a Deo, qui est causa universalis lotius esse. I nde necesse est dicere quod Deus ex nihilo res in esse producit.

Ad primum erejo dicendum quod antiqui philosophi, sicut supra * dictum est, non consideraverunt nisi emanationem effectuum particularium a causis particularibus, quas necesse est praesupponere aliquid in sua actione: et secundum hoc erat eorum communis opinio, ex nihilo nihil fieri. Sed tamen hoc locum non habet in prima emanatione ab universali rerum principio.

Ad secundum dicendum quod creatio non cst mutatio nisi secundum modum intelligendi tantum. Nam de ratione mutationis est. quod aliquid idem se habeat aliter nunc ct prius: nam quandoque · cst idem ens actu, aliter se habens nunc ct prius, sicut in motibus secundum quantitatem et qualitatem ct ubi quandoque vero est idem ens in potentia tantum, sicut in mutatione secundum substantiam, cuius subiectum est materia. Sed in creatione, per quam producit^{ur} tota substantia rerum \ non potest accipi aliquid idem aliter se habens nunc ct prius, nisi secundum in-

tellectum tantum ; sicut si intelligalur aliqua res prius non fuisse totaliter, ct postea esse. Sed cum actio ct passio conveniant in substantia.* motus, ct differant solum secundum habitudines diversas ◆ · 0. m- ut dicitur in III *Physic.**, oportet quod, subtracto motu, non remaneant nisi diversae habitudines in creante et creato. – Sed quia modus significandi sequitur modum intelligendi, ut dictum est*, creatio significatur ’ per modum mutationis: et propter hoc dicitur quod creare est ex nihilo aliquid facere. Quamvis *facere* et *fieri* magis in hoc conveniant quam *mutare* cl *mutari*: quia facere ct fieri important habitudinem causae ad effectum ct cifactus ad causam, sed mutationem ex consequenti.

Ai» tertium dicendum quod in his quae fiunt sine motu, simul (est fieri ct factum esse: sive talis factio sit terminus motus, sicut illuminatio (nam simul aliquid illuminatur et illuminatum est); sive non sit terminus motus, sicut simul formatur verbum in corde ct formatum est. Et m his, quod lit, est: sed cum dicitur fieri ·, significatur ab alio esse, cl prius non fuisse. Unde, cum creatio sit sine motu, simul aliquid creatur et creatum est.

At» quartum dicendum quod obiectio illa procedit ex falsa imaginatione, ac si sit aliquod infinitum medium inter nihilum et ens: quod patet esse falsum. Procedit autem falsa haec imaginatio ex eo quod creatio significatur ut quaedam mutatio inter duos terminos existons.

o *qu.xnJo^uc.* – adJunt eedkca.
x) *ct ubi.* – Om. PDak
X) *rmn.* – *rei* codice*.
p) *abstantia.* — *una luhbmtia* codko cl 4 b.

*) *HirwticJhir.* – *tipnijlcat* CDEF.
§l *timet.* – */tmihier* (*).
o| **eJ cum dteitur jieri.* – *cum dicitur Jieri, sed* PACDEXF et cJffrO *b.*

Commentaria Cardinalis Caiotani

ITvies patet. – In corpore unica en conclusio: Non solum est powibilc. sed etiam necessarium, omnia esse creata n Deo. – Et probatur sic. Si Deus non ugeret nisi aliquo praesupposito, sequeretur quod illud praesuppositura non esset causatum ab ipso: sed nihil cst in entibus inaiusatum ab ipso: ergo necesse cst quod Deus cx nullo praesupposito res in esse produxerit. Hoc autem cst creare.

Conditional* assumpta probatur cx illa categories universalis: Omne faciens aliquid cx aliquo, non fecit, sed praesupponit illud cx quo facit. Quae manifestatur inductive. primo in artificialibus: secundo, in naturalibus. – destructio autem consequentis probatur cx quaestione praecedente *, ubi ostensum est quid Deus cst causa universalis · Aa i. totius esse.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CREATIO SIT ALIQUID IN CREATURA

I *Sent.*, Ji»L XL, qu. i, art. I, ad i; II, d*»L i. qu. t. art. 3. oj 4, 5; II Cowl. *Gcnt~* cap. XVIII
/A.· /l>*t.* qu. 10, art. 3.

S n tertium sic proceditur. Videtur quod creatio non sit aliquid in creatura. Sicut enim creatio passive accepta attribuitur creaturae, ita creatio active accepta attribuitur Creatori. Sed creatio active accepta est aliquid in Creatore: quia sic · 3seQueretura, si creatio est aliquid praeter substantiam creatam, oportet quod sit accidens eius. Omne autem accidens est in subiecto. Ergo res creata esset subiectum creationis. Et sic idem esset y subiectum creationis ct terminus. Quod est

dium inter utrumque: non enim est Creator, cum non sit aeterna; neque creatura, quia oporteret l eadem ratione aliam ponere creationem qua ipsa crearetur, ei sic in infinitum. Creatio ergo non potest ad aliquid. · 3seQueretura, si creatio est aliquid praeter substantiam creatam, oportet quod sit accidens eius. Omne autem accidens est in subiecto. Ergo res creata esset subiectum creationis. Et sic idem esset y subiectum creationis ct terminus. Quod est

3/ *sic.* – *ti tic* PFG,ift
ty *oporteret.* – *op<» fet* PA.

vj *eajet.* – *est* P; *t'J* »·v~. omittunt HD: *cratic^is* om.
cJiUn a.

igitur aliqua res a esse. Sed cum ranlia * motus, ct idines diversas·, - d * : quod, subtracto ·(„, ic habitudines in is significandi sc-um est ·, creatio 'Qc l „ onis: et propter pihilo aliquid ia- agis in hoc con- ' quia facere et ;ac ad effectum tionem ex con-

his quae fiunt .turn esse: sive t icut illuminatio luminatum est); simul formatur Et in his, quod ificatur ab alio m creatio sit et creatum est. iectio illa pro- sit aliquod in- ns: quod patet tace imaginatio quaedam mu-

lla catégoriel uni- », non facit, sed naniestntur inJu- naturalibus. – De- juaestionc pracc- : Causa universalis *A,<<

» Creator, cum uia oportere! l ionetn qua ipsa :atio ergo non

lid praeter sub- t accidens eius. iecto. Ergo res Et sic idem cs- inus. Quod cst

BD; *crtalâuû* a». |

impossibile: quia subiectum prius cst accidente, ct conservat accidens; terminus autem posterius est actione ♦ et passione cuius cst terminus, et eo existente cessat actio ct passio. Igitur ipsa creatio non est aliqua res.

Sed *contra*, maius est fieri aliquid secundum totam substantiam, quam secundum formam sub- stantialem vel accidentalem. Sed generatio sim- pliciter vel secundum quid, qua fit aliquid secun- dum formam substantialem vel accidentalem, est aliquid in generato. Ergo nullo magis creatio, qua fit aliquid secundum totam substantiam, cst ali- quid in creato.

Rf*spondeo* dicendum quod creatio ponit · ali- quid in creato secundum relationem tantum. Quia quod creatur, non fit per motum vel per muta- tionem. Quod enim fu per motum vel mutatio- nem, fit ex aliquo praeexistenti: quod quidem contingit in productionibus particularibus aliquo- rum entium; non autem potest hoc ' contingere in productione totius esse a causa universali om- nium entium, quae est Deus. Unde Deus, creando, producit res sine motu. Subtracto autem motu ab actione et passione, nihil remanet nisi relatio*, ut dictum est ♦ Unde relinquitur quod creatio in creatura non sit nisi relatio quaedam ad Crea- torem, ut ad principium sui esse; sicut in pas- sione quae est cum motu, imponatur relatio ad principium motus.

3) *ft.* – rcl ARCDEG, α H· «nte *fattfo* «idices. t) jrawir. – no»· po.iif PADCFG, *non ftt* I : pre» *ttd* AC DEF, *Niai* B.

Commentaria Cardinalis Caietani

T\ titulo, *creatio* sumitur pro creatione passiva, qua sd- licet aliquid significatur creari. Et ly *aliquid* sumitur pro onic reali, ut patet cx propositione articulorum in prin- cipio quaestionis.

II. In corpore unica est conclusio: Creatio ponit in creato relationem tantum. – Et probatur sic. Productio totius esse a causa universali, non cst cx aliquo praeexistente : ergo heus, creando, producit res sine motu ct mutatione: ergo creatio in creatura non cst nisi relatio quaedam ad Creatorem, principium sui essc.

Antecedens probatur cx differentia inter productiones particulares, ct productionem totius esse, seu universalem. – Prima vero consequentia probatur: quia omne quod fit per motum vel mutationem, fit cx aliquo praeexistente. – Secunda autem: quia, subtracto motu ab actione ct pas- sione, nihil remanet nisi relatio. Et confirmatur: quia sicut in passione quae cst cum motu, importatur relatio ad principium motus, ita in creatione passiva importatur re- latio ud principium essendi.

III. In responsione ad tertium, manifeste habes, confe- rendo eam argumento, quod relatio creationis cst accidens, et non est relatio transcendens: quod etiam manifeste in Qq. *dc Potentia*, qu. 111, art. 3, ad 3, explicatur. Et quoniam omne accidens distinguitur realitr a substantia, oportet ut creatio distinguatur realitr α substantia creata quacum- que. secundum doctrinam quam sequimur.

IV. Circa tamen hoc, dubium cst. Scotos cnim, in Se- cundo, diet. 1, qu. v, tenens creationem passive sumptam esso relationem transcendentem cl eandem realitr funda- mento. tripliciter nititur hoc probare. Primo, illud quod proprie inert alicui, ct sine quo illud non potest esse absque contradictione, cst idem sibi renLiter sed relatio lapidis ad Deum est huiusmodi; ergo. – Probatur maior

QUAESTIO xI v. ARTICULUS 111

467

At» primum ergo dicendum quod creatio active significata significat actionem divinam, quae cst eius essentia cum relatione ad creaturam. Sed relatio in Deo ad creaturam non est realis, sed secundum rationem tantum. Relatio vero crea- turae ad Deum cst relatio rcalis, ut supra ♦ di- ctum cst, cum dc divinis Nominibus ageretur.

An *secundum* dicendum quod, quia · creatio si- gnificatur ut mutatio, sicut dictum cst ·; mutatio autem media quodammodo cst inter movens ct motum: ideo etiam creatio significatur ut media inter Creatorem ct creaturam. Tamen l creatio passive accepta est in creatura, et est creatura. Neque tamen oportet quod alia creatione creetur: quia relationes, cum hoc ipsum quod sunt, ad aliquid dicuntur, non referuntur per aliquas alias relationes, sed per scipsos; sicut etiam supra· di- ctum cst, cum de aequalitate Personarum ageretur.

Ad *tertium* dicendum quod creationis, secun- dum quod significatur ut mutatio, creatura cst terminus: sed secundum quod vere est relatio, creatura est eius subiectum, et pnus ca in esse, sicut subiectum accidente. Sed habet quandam rationem prioritalis cx parte obiccti ad quod di- citur. quod cst principium creaturae. Neque ta- men oportet quod, quundiu creatura sit. dicatur creari: quia creatio importat habitudinem crea- turae ad creatorem cum quadam novitate seu l incoptionc.

o *kce.* – Om. FGøE r) (via. – Om. B; idem pro Uro *ttian*, *rt idto*. øH oct. rfiOM. 9) *Tamm.* – El fjmøi ABCDE.

sic. Contradictio secundum esse ct non esse dicta de ali- quibus. infert distinctionem rcalcm illorum: ergo impos- sibilitas recipiendi talia contradictoria, infert identitatem illorum. Et hoc, inquit ipse, ubi non cst dependentia es- sentialis. – Et declaratur, ait : quia impossibilius quod A •it sine B, out est propter identitatem illorum. aut propter simultatem in natura eorundem, aut prbptcr postcriorilatem ipsius A. Sed mhil horum duorum uhimonim convenit lapidi respectu illius relationis ad Dcunl. ut patet; ct tomen non potest esse sine illa. Ergo cst idem illi.

Praeterea, quod uniformiter dicitur dc omni alio a Deo ad ipsum, nulli accidit: sed talis relatio uniformiter con- venit omni creaturae ad Deum: ergo nulli accidit. Et sic cst idem fundamento. – IVobatur maior quia par ratio c«t dc omnibus.

Praeterea, substantia, VII est prior accidente (l natura, definitione ct tempore: ct ly *tempore* intelligitur -.A sic, quod nulla cst contradictio cx parte substantiae, quin possit esse prior duratiane omni accidente. Ergo non cst contradictio quod lapis es'ct prior duracionc omni depen- dentia ad Deum. Et sic esset absque eo quod dependeret a Deo. si dependentia cst accidens. Hoc autem cst absur- dum. Ergo.

V. Ad evidentiam huius difficultatis, non est opu» alia iaccre fundamenta: wd, superius determinata sequendo, dicendum cst quod huiusmodi relatio dependentiae ad Deum in qualibet creatura est accidens distinctum realitr u sub- stantia; ct quod tamen creatura non potest esse sine huius- modi dependentia, sicut ncc homo quin sil risibilis; ut in quaestione praecedente, art. 1, ad 1, Auctor docuit en ra- tione, quia scilicet omnis creatura cst ens per participa- tionem Dei, ncc ab hoc potest denudari.

VI. Aii primam ergo rationem Scoti * in oppositum, - o *.

negatur minor. Quoniam, d secundum , dependentis miis creatis, et aliter ipii iim substantiae dependent ntionci dependent seipsis i relatio convenit omnibut

i, admissa expositione illa, *tia creata puteat eue tine* ritatem illius propositionis, it quod aliqua subsUntii rima substantia, secundum ilia, secundum Averroem,

habent cs*c ric quod in »uo cs»e subriitunt; reliqua autem dicuntur habere esse, non quasi ipsa sint, *ed quia cis oli* quid est, ut patet de albedine. Et confirmatur auctoritate Philosophi.

Et cx hac cequitur alia ditferentu in conclusione contenta. Nam sicut *ol* subsistentis sunt entia, et reliqua sunt cocxiMontia, ita \$ola sublatentia sunt creato, ct reliqua sunt concrra/d.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SOLIUS DEI SIT CREARE

Inlr», qu. un, *rt. 3; qu. xc. an. 3; II *Sent.* dite i. qu. t. art. J; IV, d.U. r. qu. i. m.), qu' 3; II Goal. *lient.*, ..p. xx XX1; *Ik Verit.*, qu. », art. 9; *Ik DA.*, qj. ut, ML 4; III. q l. uu m. 1; *Campend. 7>rJ.*, esp. U1, Opuac. XV, *de Angela*, cap. x; XXXVII, *Je Quatuor Oppe*^{At}. cap, nr.

Jfefd quintum sic proceditur. Videtur quod non solius Dei sit creare. Quia secundum Philosophum ♦, *perfectum* est quod potest sibi simile facere. Sed creaturae

imateriales sunt perfectiores creaturis materialibus, quae faciunt sibi simile: ignis enim generat ignem, ct homo generat * hominem. Ergo substantia immaterialis potest facere substantiam sibi similem < Sed substantia immaterialis non potest fieri nisi per creationem: cum non habent materiam cx qua fiat. Ergo aliqua creatura potest creare A

2. Praeterea, quanto maior est resistentia ex parte facti, tanto maior virtus requiritur in laciente. Sed plus resistit contrarium quam nihil. Ergo maioris virtutis est aliquid facere ex contrario, quod tamen creatura facit; quam aliquid facere ex nihilo. Multo magis igitur creatura hoc facere potest.

3. Praetere virtus facientis consideratur secundum mensuram eius quod fit. Sed ens creatum est finitum, ut supra ♦ probatum est. cum de Dei 4 infinitate ageretur. Ergo ad producendum per creationem aliquid creatum, non requiritur nisi virtus finita. Sed habere virtutem finitum non est contra rationem creaturae. Ergo non est impossibile creaturam creare.

Sed contra est quod Augustinas dicit, in III *de Trin.* *, quod neque boni neque mali angeli possunt esse creatores alicuius rei. Multo minus igitur aliae creaturae.

Respondeo dicendum quod satis apparet in primo , aspectu, secundum praemissa ♦ quod creare non potest esse · propria actio nisi solius Dei. Oportet enim universaliores effectus in universaliores et priores causas reducere. Inter omnes autem effectus, universalissimum est ipsum esse. Unde oportet quod sit proprius effectus primae ct universalissimae causae, quae est Deus. l nde etiam dicitur libro *de Causis* ♦ quod neque intelligentin vel anima nobilis dat esse, nisi inquantum operatur operatione divina. Producere autem esse absolute, non inquantum est hoc vel tale, pertinet ad rationem creationis. Unde manifestum est quod creatio est propria actio ipsius Dei.

Contingit autem quod aliquid participet actionem propriam alicuius alterius, non virtute propria. sed instrumentaliter, inquantum agit in virtute alterius; sicut aer per virtutem ignis habet calefacere cl ignire. Et secundum hoc, aliqui opinati sunt quod? licet creatio sit propria actio universalis causae, tamen aliqua inferiorum causarum, inquantum agit in virtute primae causae, potest creare. Et sic posuit Avicenna * quod prima substantia separata, creata a Deo, creat aliam post sc, cl substantiam orbis, ct animam eius; ct quod substantia orbis creat materiam inferiorum corporum. Et secundum hunc cliam modum Magister dicit in v dist. IV *Sent.*. quod Deus potest creaturae communicare potentiam creandi, ut creet per ministerium, non propria auctoritate.

Sed hoc esse non potest. Quia causa secunda instrumentale non participat actionem causae superioris. nisi inquantum per aliquid sibi proprium dispositive operatur ad effectum principalis agentis. Si igitur nihil ibi ageret secundum illud quod est sibi proprium, frustra adhiberetur ad agendum : nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sic cnim videmus quod securis, scindendo lignum, quod habet ex proprietate suae formae, producit scamni formam quae est effectus proprius principalis agentis. Illud autem quod est proprius effectus Dei creantis, est illud quod praesupponitur omnibus aliis, scilicet esse absolute. Unde non potest aliquid * operari dispositive et instrumentaliter ad hunc effectum, cum creatio non sit ex aliquo praesupposito, quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis. – Sic igitur impossibile est quod alicui creaturae conveniat creare, neque virtute propria, neque instrumentaliter sive per ministerium *.

Et hoc praecipue inconveniens est dici de aliquo corpore, quod creet: cum nullum corpus agat nisi tangendo vel ' movendo; et sic requirit in sua actione aliquid praeexistens, quod possit tangi et moveri; quod est contra rationem creationis.

Ad primum ergo dicendim quod aliquod perfectum participans aliquam naturam, facit sibi *

muM

. IX, qu. », «II. (;

ct accidentia, ct alia ntia quasi * ipsa sint, ut albedo ea ratione im est album. Unde, ccidens magis proprie it igitur accidentia et ;*T' non subsistunt, magis tia; ita magis debent . Proprie vero creata

i quod, cum dicitur, *esse.* ly *esse* non im- sed importat pro- ationis. Nam ex eo •d est ens. non ex eo reatio sit emanatio to- , ut dictum est *. Et licut si diceretur quod quamvis illud quod fwi.

jod creatio non dicit te ex principiis prae- ni sic ' dicitur creari, >uis principiis in esse

i ratio illa non probat ;cd quod materia non creatio est productio nateriac.

ρΛ. *eactetentii* B. errafdm *Pa.*

convenit esse ; ergo

quid heri ordinatur sd opric convenit subsisten- , inter subsistentia et *for-* io hoc quod subsistenda

»,l *generat.* – On». ABCDE. p *pritett fatere tututMitiam tibi limitem.* – *p te it facere » h' ti- ntle* F. *potest fatere sibi ùtnilrm* G.». y: *creare.* – *a/i^nfj errare* II. 8) *Dei.* – Om. FGdk *O potest este.* – *ett* Ea.

ç) *participet.* – *participai* « *ab.* η) *teamni formam.* – *aj formam icamnnm* ACE, *ad formam kamni t),formam rcamnl* UFG; *ifatuum* awryo A. -) αλ/ΜιZ – *alipU aimJ* ADCDE. o *rei.* – *et codice».* «I *M* – Om. ACDC.

simile, non quidem producendo absolute illam naturum, sed applicando eam ad aliquid. Non enim hic homo potest esse causa naturae humanae absolute, quia sic esset causa sui ipsius: scd est causa quod natura humana sil in hoc homine generato. Et sic praesupponit in sua actione determinatam materiam, per quam est hic homo. Scd sicut hic homo participat humanam naturam. ita quodeumque ens creatum participat, ut ita dixerim, naturam essendi : quia solus Deus est suurn esse^t ut supra * dictum est. Nullum igitur ens creatum potest producere aliquod ens absolute, nisi inquantum esse causal *in hoc*: et sic oportet quod praeintelligatur id pcr quod aliquid est *hoc*, actioni qua facit sibi simile. In substantia autem immateriali non potest praeintelligi aliquid per quod sil *hacc*: quia est haec pcr suam formam, per quam habet esse, cum sint formae subsistentes. Igitur substantia immaterialis non potest producere aliam substantiam immaterialem sibi similem, quantum ad esse eius; sed quantum ad perfectionem aliquam superadditam ; sicut si dicamus quod superior angelus illuminat inferiorem» ut Dionysius dicit ♦ Secundum quem modum etiam ' in caelestibus est paternitas, ut ex verbis Apostoli patet, *Ephes*, m *: *Ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur*. Et ex hoc etiam evidenter apparet quod nullum ens creatum potest causare aliquid, nisi praesupposito aliquo. Quod repugnat rationi creationis.

P Ad secundum DICENDUM quod cx contrario * fil -s.Tii.iKt.iiu' aliquid pcr accidens, ut dicitur in I *Physic*. *: per

se autem lit aliquid cx subiccto, quod est in potentia. Contrarium igitur resistit agenti, inquantum impedit potentiam ab actu in quem intendit reducere ' agens: sicut ignis intendit reducere materiam aquae c in actum sibi similem, scd impeditur per formam ct dispositiones contrarias, quibus quasi ligatur potentia nc reducatur in actum. Et quanto magis fuerit potentia ligata, tanto requiritur maior virtus m agente ud reducendam materiam in actum. Unde multo maior potentia requiritur in agente, si nulla potentia * praeexistat. Sic ergo patet quod multo maioris virtutis est lacerc aliquid ex nihilo, quam ex contrario.

Ad tertium dicendum quod virtus facientis non solum consideratur cx substantia facti, sed etiam ex modo faciendi : maior enim culor non solum magis, scd elium citius calefacit. Quamvis igitur creare aliquem cllectum finitum non demonstret potentiam infinitam, tamen creare ipsum cx nihilo demonstrat potentiam infinitam.* Quod cx praedictis * patet. Si enim tanto maior virtus requintur in agente, quanto potentia est magis remota ab actu, oportet quod virtus agentis ex nulla praesupposita potentia, quale agens est creans, sit infinita: quia nulla proportio est nullius potentiae ad aliquam potentiam, quam praesupponit virtus agentis naturalis, sicut et * non entis ad ens. Et quia nulla creatura habet simpliciter potentiam infinitam, sicut neque esse infinitum *. -û-t jî ut supra * probatum est, relinquitur quod nulla creatura possit creare.

1) *etiam*. – Om. Fa.
contrario. – *contrariis* P.
t) *rrSucrrc*. – *materiam* add. P.

£) *materiam ajuae*. – *ajuam* P.
o) *fûtentia*. – Om. ACE.
r) *sicut ct*. – *sicut* PaK

Commentaria Caixlinalis Caietani

TrruiA» cx praedicti» clarus est. – In corpore quatuor facit: primo, respondet quaesito quoad creare virtute propria. secundo, refert quandani opinionem quoad creare instrumentalitcr, ibi: *Contingit autem**; tertio, improbat praefatam opinionem in communi, ibi: *Sed hoc esse non potest **; quarto, improbat eandem in speciali, quoad agens corporeum, ibi : *Ià hoc praecipue* .

II. Quoad *primum*, conclusio responsive quaesito est: Creare eat propria actio solius Dei. – Et probatur sic. Esse est proprius effectus primae ct universalissimae causae, quae est Deus: ct producere esse absolute pertinet ad rationem creationis : ergo creatio est propria actio solius Dei.

Prima propositio probatur dupliciter. Primo, ratione: quia effectus universales oportet in universales ct priores causas reducere; esse autem inter omnes cfectus est universalissimum.-Secundo, auctoritate cx libro *dc Causis*: quod neque intlligentia neque anima nobilis dat esse, nisi inquantum operatur operatione divina.

III. Circa hunc partem multiplex dubium occurrit. Et primo, circa primam propositionem assumptam. Arguit enim Scotus, in IV, dist. i *, contra eam. dicens cani esse falsam. Quod probat sic. Esse compositi est a generante compositum: ergo non est proprius cfectus Dei. – Et tenet sequela: quia compositum, puta bus, est ab univoco generante, etc.

IV. Dubium est secundo circa probationes illius Arguit enim ibidem contra cas. Et primo, contra primum. Aut ibi est sermo dc universalitate causae ct cfectus secundum praedicationem; aut secundum perfectionem; aut de uni-

versalitate cfectus secundum praedicationem, causae vero secundum perfectionem. Si semper est sermo de universalitate secundum praedicationem, ct minor est falsa, quia Deus non est causa universalissima in praedicando; ct. ut patet, non concluditur intentum. – Si vero semper est dc universalitate secundum perfectionem, minor etiam est falsa: quia esse non est perfectissimus ctfectus. Quod probatur: quia quodeumque includitur in multis, non potest esse perfectius quocumque illorum in quo includitur. – Si autem clitfbrmitcr accipiatur, ita quod cx parte causae sumatur universalius secundum perfectionem, ct cx parte effectus secundum praedicationem, tunc dupliciter peccat ratio. Quia *primo*, maior est falsa. Nam cfectus universalissimus in praedicatione potest esse a causa imperfecta: quia salvatur in pluribus effectibus imperfectis. *Secundo*, quia peccat secundum sophisma Consequentis. Quoniam cx hoc quod cfectus universalissimus in praedicatione est a causa universalissima secundum perfectionem, ct esse est huiusmodi. sequitur ista conclusio, *ergo esse, inquantum huiusmodi, non potest esse nisi a causa universalissima secundum perfectionem* : scd cx hoc non sequitur, *ergo esse huius creabilis non potest esse nisi a tali causa*. Patet ergo quod in illatione est fallacia Consequentis. Quod si distinguat, quod in isto producto est considerare esse huius ct esse simpliciter, hoc non sohit: quia ista non sic distinguuntur, quin ab eadem sint causa, cum sint idem.

Deinde contra aliam probationem invehit, quod concludit oppositum intenti. Quta non absolute negnt propositio illa intdligentiam dare esse : imo magis affirmat, dum

• cr. on», xt
• Cf. num. m.
• α ntx». «tm.

• Qu. i.

i ex subiecto, quod eat in po- igitur resistit agenti, mquan- iam ab actu in quem intendit sicut ignis intendit reducere n actum sibi similem, sed im- i et dispositiones contrarias, r potentia ne reducatur in mugis fuerit potentia ligata, or virtus in agente ad redu- n actum. Unde multo maior n agente, si nulla potentia’) patet quod multo maioris quid ex nihilo, quam ex con-

U. M quod virtus facientis non ex substantia tacti, sed etiam maior enim calor non solum us calefacit. Quamvis igitur tum finitum non demonstret tamen creare ipsum ex m- ntiam infinitam. * Quod ex t., enim tanto maior virtus re- uanto potentia est magis re- quod virtus agentis ex nulla a, quale agens est creans, a proportio est nullius po- lotentiam, quam praesuppo- ralis, sicut ct ~ non entis ad ratura habet simpliciter po- put neque esse infinitum*,.*^ est, relinquitur quod nulla <M'

im p.

uni praedicationem, causae nero Si temper est sermo de unirer- utioneni, ct minor est falsa, quia :rsali\$simā in praedicando; et. ut tentum. – Si vero semper est de .rfctioncm, minor etiam est falsa: sslmus effectus. Quod probatur: ur in multis, non potest esse per- n in quo includitur. – Si autem quod ex parte causae sumatur rfcctioncm, ct ex parte effectus tunc dupliciter pcccat ratio. Quia Nam effectus universalissimus in i causa imperfecta: quia salvator perfectis. *Secundo*, quia peccat equentis. Quoniam ex hoc quod praedicatione est a causa uni- fectionem, ct esse est huiusmodi, rço *esse, inquantum huiusmodi, ausa universalissima secundum* : non sequitur, *ergo esse huius isi a tali causa*. Patet ergo quod Insequentu. Quod si distinguat, t considerare esse huius et esse : quiu ista non sic distinguuntur, . cum sint idem. •robationem invehit, quod con- Quia non absolute negat propo- rc esse : imo magis affirmat, duui

Quaestio XLV, Articulus V

dicit quod non competii sibi dare esse, /im» *inquantum ope- l ralur operatione divina*. V. Circa vim illationis rationis factae, dubitatur sic. Aut Auctor intendit quod esse sic est proprius cffectus primae causae, quod est o sola prima causa : cl tunc militant obic- ctionea Scoti ♦. Aut quod sic est proprius, quod *per se primo* est a solo Deo. Et tunc illatio nihil videtur valere, nisi in virtute istius catcguricac, *producere esse per sc primo, est creare*. Hacc nutem est falsa; quoniam producere per sc primo esse in bove, non est creare; alioquin, cum bos generatur, vel esse eius n nullo producitur per sc primo, vel creatio semper admiscetur omni operationi naturae, quod est contra «. Thomain in ultimo articulo huius quae- stionis. VI. Ad evidentiam horum, scito quod magna differentia est inter aliquem effectum, ct scipsum cum conditione *per se primo*. Valde enim distant, *A fit a 11*, et *A per sc primo ft a 11*: in primo enim significatur suum quod A fit; in secundo, quod per te primo fit. Unde haec duo, *esse ft*, et *esse per se primo ft*, distant plus quam caelum et terra. In primo namque significatur tantum quod esse terminat factionem: in secundo vero, quod terminat, ct modus quo terminat. In primo quoque non infert, *ergo immediate ante hoc non erat ens*: in secundo autem sic. ut patet ex l *Physic*. In primo rursus non infert agens proprium: in secundo outem infert agens pro- prium et per sc primo. In primo demum non infert quod in quocumque fiat ab illa causa: in secundo autem inlert quod in quocumque lit, ab illo agente fit; quoniam oportet universaliter ab illo fieri, a quo per se primo fit. – Unde, cum in praesenti ratione non sit sermo de effectibus ut quomodolibct fiunt, sed ut per se primo fiant; ut patet ex verbis litterae, dicentis quod *universaliores effectus oportet in priores et universaliores causas reducere* (reductio enim a *per se primo* lit): manifeste liquet quod male intellecta est ratio ista .i Scoto, interpretante eam de fieri eifectuum absque ly *per se primo*. VII. Unde id primum dubium * dicitur, quod propo- sitio illu est verissima. sed male intellecta ab arguente. Debet enim occipi conclusio, ut sequitur ex praemissis: ex quibus habetur quod esse est proprius effectus causae uni- versalissimae. quae est Deus, idest, esse est *per se primo* effectus Dei. Hoc enim signifiait ly *proprius*: et non si- gnificat idem quod *solum* seu *tantum*, ut arguens intel- lexit, imponens Auctori quod esse est cffectus solius Dei. Hoc enim nunquam somniavimus. Imo omnem causam tenemus dare esse, virtute tamen primae causae, ut pro- positio libri *de Causis* adducta * insinuat. Unde frustra nixus est Scotus contra hunc articulum, quoad hoc. VIII. Ad secundum vero dubium, contra probationes, dicitur quod, directe loquendo, maior intelligit ditformiter universale ex parte causae ct edoctus. Quoniam sensus est, quod effectus universalior secundum praedicationem, re- ducitur in causam universalio rem secundum causalitcm. seu secundum perfectionem. – Et ad primam obiccuoncm in oppositum dicitur, quod ista maior est verissima, ut etiam ipse postmodum cogitur lateri ibidem. El quod pro- batio ad oppositum nihil valet : nem cum hoc quod cffectus universalissimus sii a pluribus, imo ab omnibus causis, *tot quod u sola prima causa est *per se pruno*. Non enim diximus quod cffectus universaliores sunt tantum a cautis universalioribus, ut arguens intellexit. sed quod *reducuntur in eas*, idest quod sunt per se primo ab cis. Et mirum est quomodo in hoc caligaverit, cum in promptu erat nossc hanc maiorem ex II *Physic*. * et V *Melaphys*. *. \d secundam vero probationem dicitur, quod conse- quenti* est optima: Esse per sc primo est a causa univer- salissima , ergo esse huius ct illius, et cuiuscumque, est per sc primo ab eadem causa. Et fundatur consequentia super illa categories, *esse, in quocumque ft, ab eo oportet feri, a quo per se primo ft*; quam constat esse per sc notam. – Nec huic veritati obstat quod, cum fit bo». esse fiat a bove generante: quoniam nun tit ab eo nisi per accidens, illo accidntalitatis modo quo coloratum tit per accidens, cum ex nigro fit album.

Quaestio XLV, Articulus V

Ad obicctioncm vero contra allegatam auctoritatem, lam patet ropomio-. Quia non est allata ad probandum quod esse cwt α solo Deo: sed quoti esse est *per sc primo* a Deo. IX. Ad tertium autem dubium* dicendum est,quod ratio . α esa.’ litterae potest dupliciter intclligi. *Primo*, ut ex identitate productionis esse per se primo ct creationis, inferatur quod creatio est propria actio solius Dei, idest conveniat soli Deo ex propriis, seu virtute propria. Et sic proccuut pateret ex dictis in praecedenti quae itione . . Et licet vera diceret, . Art. u non multum tamen artificiosus videtur, ncc propositiones assumptae de reductione ciicctuuii in causas, multum ri- derentur ad propositum. Unde *secundo* intclligitur ut ex identitate per se primo termini actionis primae causae ct creationis, inferatur quod creatio est propria solius Dei actio. Et sic artificiosus valde, ct efficaciter ex a»sumptis propositionibus fit processus; ex eo namque quod esse est per sc primo ratio quod aliquid fiat α prima causa, cl etiam quod aliquid creetur, optime sequitur quod creatio primae causae propria est. Et hunc sensum manifeste insinuat littera, dum primam propositio- nem, scilicet quod esse est per sc primo ratio quod aliquid attingatur ab universalissima cauw. probat ex regula nedu- clionis effectuum universaliorum in causas univcmliorcs. Secundam vero, sdlicet quod esse est ratio quod aliquid creetur, ponit dicendo quod *producere eue*, non *inquantum est hoc vel tale, sed inqifantum esse, pertinet ad rationem creationis*. In hi» enim verbis oitenditur quod *tue* ratio creationis est. Et sic subtiliter ex identitate per se primo termini, conclusum e»t intentum. Et quia hoc ex dictis *utb* in promptu erat, ideo lincra dicit quod *satis apparet in pr.mo aspectu* quod creatio est propria actio soliu» Dei. X Unde ad obicctioncm in oppoiitum dicitur, quod categoria fundans hunc processum, non «t illa propo- sitio (quamüs sit veni, scilicet *producere per se primo esse, est creare*: sed quod *respicere per sc primo esse, t tf operatio propria primae camae*, vel, *creare est rvspi- cere per se primo esse*. Cum vero dicitur quod ista est falu, *dare per se primo esse, est creare*, quü in factione bovis etc.: respondetur quod nullum inconueniens est, imu oportet, in factione re- rum naturalium, esse j nullo heri per »c primo tunc. Quo- niam lit semper unumquodque ex alio ente, licet per oc- cidens: ct, ut imllies iam dictum est, non fit per se pntno, ct consequenter a nullo fit per sc primo, id cuius ritio immediate ante illud erat sive per sc sive per accidens, ut patet ex I *Phync*. * Notanter autem dixi *tunc*, ne ex hoc errares, aut im- poneres mihi /liquem effectum positivum per se unum in universo α nullo agente per sc primo. Quodlibcl enim ens quod α notura fit. in productione totius universi, in qua producta sunt omnia secundum unam <ui partem, scilicet materiam, inchoative α prima causa coepit pendere: ct post- modom, ex cooperatione primae causae in secundis causis, unumquodque complete fit en». Et sic per sc primo quod- libet, inquantum ens, est a prima causa: sed non per actio- nem touhtcr novam. Et rimiliter conservatur ab ipsa. Et vie esse omne reducitur in actionem Dei ut per se primo causae, sed non totaliter novam. XI. Quoad *secundum* -, jxmit opiniones Aviccnnac ct . α«α»· Magistri satis clare circa communicationem actus creandi, quod scilicet potest communicari erraturae. Et licet eorum ratione» non nisi arguendo aderantur, hic tamen ostenditur quod positio haec non rcpugiuu conclusioni determinatae ’ Ct ■. Cum huc enim quod creatio propria est Dei octio. stat quod potest alteri convenire non ex proprii», sed inquantum participat Deum, cuius est illa actio propria. Et hoc quan- tum est ex ratione proprietatis. Et hoc ostenditur in lincra de actione ignis respectu acris. Adverte hic quod \uctor, recitando Magistrum, refert quoque scipsum, in i distinctione Secundi, qu. i, art. 3. et v distinctione Quarti, qu. i. art. 3. qu. 3. ad 4, non asper- natum opinionem Magistri, quam hic repellit cum sequa- cibus. etiam si ipscinet lui: unu» ex illis. XII. Quoad *tertium* -, reprehenditur powno praedicta, . α .*« ’. I tuli ratione. Causa secunda instnimeculis non participat

47»

Ad obicctioncm vero contra allegatam auctoritatem, lam patet ropomio-. Quia non est allata ad probandum quod esse cwt α solo Deo: sed quoti esse est *per sc primo* a Deo. IX. Ad tertium autem dubium* dicendum est,quod ratio . α esa.’ litterae potest dupliciter intclligi. *Primo*, ut ex identitate productionis esse per se primo ct creationis, inferatur quod creatio est propria actio solius Dei, idest conveniat soli Deo ex propriis, seu virtute propria. Et sic proccuut pateret ex dictis in praecedenti quae itione . . Et licet vera diceret, . Art. u non multum tamen artificiosus videtur, ncc propositiones assumptae de reductione ciicctuuii in causas, multum ri- derentur ad propositum. Unde *secundo* intclligitur ut ex identitate per se primo termini actionis primae causae ct creationis, inferatur quod creatio est propria solius Dei actio. Et sic artificiosus valde, ct efficaciter ex a»sumptis propositionibus fit processus; ex eo namque quod esse est per sc primo ratio quod aliquid fiat α prima causa, cl etiam quod aliquid creetur, optime sequitur quod creatio primae causae propria est. Et hunc sensum manifeste insinuat littera, dum primam propositio- nem, scilicet quod esse est per sc primo ratio quod aliquid attingatur ab universalissima cauw. probat ex regula nedu- clionis effectuum universaliorum in causas univcmliorcs. Secundam vero, sdlicet quod esse est ratio quod aliquid creetur, ponit dicendo quod *producere eue*, non *inquantum est hoc vel tale, sed inqifantum esse, pertinet ad rationem creationis*. In hi» enim verbis oitenditur quod *tue* ratio creationis est. Et sic subtiliter ex identitate per se primo termini, conclusum e»t intentum. Et quia hoc ex dictis *utb* in promptu erat, ideo lincra dicit quod *satis apparet in pr.mo aspectu* quod creatio est propria actio soliu» Dei. X Unde ad obicctioncm in oppoiitum dicitur, quod categoria fundans hunc processum, non «t illa propo- sitio (quamüs sit veni, scilicet *producere per se primo esse, est creare*: sed quod *respicere per sc primo esse, t tf operatio propria primae camae*, vel, *creare est rvspi- cere per se primo esse*. Cum vero dicitur quod ista est falu, *dare per se primo esse, est creare*, quü in factione bovis etc.: respondetur quod nullum inconueniens est, imu oportet, in factione re- rum naturalium, esse j nullo heri per »c primo tunc. Quo- niam lit semper unumquodque ex alio ente, licet per oc- cidens: ct, ut imllies iam dictum est, non fit per se pntno, ct consequenter a nullo fit per sc primo, id cuius ritio immediate ante illud erat sive per sc sive per accidens, ut patet ex I *Phync*. * Notanter autem dixi *tunc*, ne ex hoc errares, aut im- poneres mihi /liquem effectum positivum per se unum in universo α nullo agente per sc primo. Quodlibcl enim ens quod α notura fit. in productione totius universi, in qua producta sunt omnia secundum unam <ui partem, scilicet materiam, inchoative α prima causa coepit pendere: ct post- modom, ex cooperatione primae causae in secundis causis, unumquodque complete fit en». Et sic per sc primo quod- libet, inquantum ens, est a prima causa: sed non per actio- nem touhtcr novam. Et rimiliter conservatur ab ipsa. Et vie esse omne reducitur in actionem Dei ut per se primo causae, sed non totaliter novam. XI. Quoad *secundum* -, jxmit opiniones Aviccnnac ct . α«α»· Magistri satis clare circa communicationem actus creandi, quod scilicet potest communicari erraturae. Et licet eorum ratione» non nisi arguendo aderantur, hic tamen ostenditur quod positio haec non rcpugiuu conclusioni determinatae ’ Ct ■. Cum huc enim quod creatio propria est Dei octio. stat quod potest alteri convenire non ex proprii», sed inquantum participat Deum, cuius est illa actio propria. Et hoc quan- tum est ex ratione proprietatis. Et hoc ostenditur in lincra de actione ignis respectu acris. Adverte hic quod \uctor, recitando Magistrum, refert quoque scipsum, in i distinctione Secundi, qu. i, art. 3. et v distinctione Quarti, qu. i. art. 3. qu. 3. ad 4, non asper- natum opinionem Magistri, quam hic repellit cum sequa- cibus. etiam si ipscinet lui: unu» ex illis. XII. Quoad *tertium* -, reprehenditur powno praedicta, . α .*« ’. I tuli ratione. Causa secunda instnimeculis non participat

actionem causae superioris, nisi inquantum per aliquid sibi proprium dispositive operatur ud ctfectum principalis agentis: *cd nullum «gen» secundum potest aliquid dispositive operari ad ctfectum Dei creantis: ergo nulla potest esse causa instrumentais ad creationis actum.

Maior probatur dupliciter, ducendo ad inconueniens. Primo, quia si nihil ageret causa instrumentuli» secundum «ibi proprium. frustra adhiberetur ad agendum. Secundo, quia non oporteret eue determinata instrumenta determinatarum actionum. Deinde manifestatur inductione ad sensum : quia sic videmus in securi, etc. – Minor quoque probatur dupliciter. Primo, cx termino: quia esse absolute, quod est proprius ctlcctus creantis, omnibus aliis praesupponitur Secundo cx modo: quin creatio non est cx aliquo, et sic excludit omne disponibile.

XIII. Circa hanc rationem occurrunt obiectione*. Primo Scoti: quia, ubi supra -, dupliciter maiorem assumptum impugnat, volens cum esse falsum cum illa particula *dispositive*; sine illa autem, posse bene ct male intclligi. Et quin Auctor expresse ponit illam particulam, ct in illa constituit vim medii termini, ut patet; ideo singula atterenda sunt distincte.

Vult ergo primo, quod causa instrumental!» non oportet quod habeat actionem propriam. Cuius oppositum in littera dicitur.

Concedens quoque quod causa instrumental!» habet aliquid proprium per quod agit, negat quod per illud proprium habeat actionem nisi in virtute principalis agentis. – Et hoc probat: quia in quacumque actione quam habet instrumentum non in virtute principalis agentis, in illa non est instrumentum, sed principale agens.

Tertio, arguit contra ly *dispositive*. Instrumentum potest attingere ctfectum principalis agential ergo non oportet universaliter quod agat dispositive. – Antecedens conceditur, inquit» etiam nb ipso, idest s. Thoma, alibi, scilicet in IV *Sent.*, dist. f, qu, i, art. iv, qu. i. Er manifestatur in factione monetae, ct sigillatione.

Quarto, inehit contra exemplum de securi et similibus, volens quod cx his non potest trahi intentum. Quia sunt instrumenta ad actionem praeuam alteri actioni securis enim est istrumentum ad scissionem, quae est praeuia formationi scamni. Non sic autem est in omnibus causis iustamentalibus; quoniam aliqua sunt instrumenta, ut dictum est, ad solam illam actionem qua principalis effectus fit.

XIV. Durandus deinde arguit -, volens primo, quod ratio supponit unum falsum, scilicet quod omnis causa secunda ait causa instrumental!» respectu Dei. Hoc, inquit, est falsum: quoniam angelus nullo modo movetur a Deo, cum agit. – Et praeterea, sequeretur quod omnem naturalem actionem sequeretur effectus Dei.

Secundo, quod ratio, in secunda praecipue probatione minoris, supponit aliud falsum, scilicet quod omnis actio causae secundae sit cx subiecto. Hoc, inquit, non est necessarium. Quia non minus potest Deus separare accidens a subiecto dum fit α naturali agente, quam cum factum est. Tunc sic. Separet Deus accidens a subiecto. dum fit a naturali agente: ergo illud fieri erit non cx subiecto: non ergo sic oportet causam secundam agere ex subiecto, quin possit oppositum divina heri potentia.

XV. Ad euentiam huiu* difficultatis, sato quod, universaliter loquendo, dupliciter intclligi potest causam instrumentaient exigere actionem, scilicet propnum et principalis agentis. Uno modo sic, ut sint duae actiones habentes diversas res pro terminis, sicut color animae ct calefacit ct generat carnem. Et hoc, iudicio meo, non est necessarium. Et contra hoc tendit Scotus. – Alio modo sic, ut una operatio, prout est ex propria instrumenti virtute, faciat aliquid praeuam ordine naturae ei quod facit prout est cx virtute principalis agentis; sicut situniis compositio trianguli cx virtute motiva simul ponit tres virgas, cx ratione autem facit formam trianguli, nulla alia actione adjuncts. Et simile est in sculpturis. Et hoc est indubitatum, ct intentum.

Certum quidem, quin omnis causa instrumental!» proprium aliquam virtutem activam habet: alioquin, ut in littera dicitur, frustra ad agendum assumeretur, etc. Omni

autem virtuti activae respondet aliquid per eam factibilc: alioquin esset activa nihili. Et cum constet quod primum in intentione est ultimum in generatione; ct quod, concurrentibus causa principali ct instrumental! simul, primum in intentione est effectum» secundum id quod habet cx causa principali: consequent est quod id quod habet effectus cx causa instrumentale, est praeuam ei quod est cx causa principali; sive illa duo sint multae res. sive una, ct distinguantur ut res ct modum» cius, sive quovis alio modo, nihil refert.

Intentum autem, quia ct nomina alludunt, et efficax processus c«t. Nomine enim *dispositionis* intclligitur omne praeueniens ct nomine *propriae actionis* intclligitur operatio inquantum est cx instrumenti virtute – Efficacia autem processus liquet. Quoniam si omnis causa instrumental!» causât virtute propria aliquid praeuam termino formali principalis agentis; ct in creatione nihil potest causari praeuam quocumque modo: consequens est nullam posse in creando instrumentalcum causam concurrere.

XVI. Unde ad rationes Scoti ", quae contra primum α «-a sensum tendunt, respondere quamvis forte non oporteret, dico tamen quod causa instrumental!» habet actionem propriam, coincidentem tamen materialiter cum actione quam habet ut instrumentum agentis.

Et cum. secundo, dicitur quod quidquid operatur per illud proprium, causar in virtute principalis agentis: potest dupliciter intclligi. Primo, sic: in virtute principalis agentis, idest *per virtutem principaliter existentem in principali agente*. Et sic est falsissimum : quoniam per virtutem in sc, et non in principali, causai illud proprium; alioquin, ut deductum est ♦, per illud proprium nihil proprii faceret. – • v'« Alio modo sic: in virtute principali* agentis, idest *ut stat sub principali agente*. Et sic sidetur verum. Quoniam principale agens dupliciter sc habet ad causam instrumentalcum: scilicet ut utens propria instrumenti virtute; ct ut elevans ipsam ad aliquid altius causandum, intentum scilicet ab ipsa principali causa. Et sic instrumentum, ad hoc quod sit instrumentum, exigit virtutem et actionem propriam, cl participationem actioni» principali». Et licet in secunda tantum dicatur proprie instrumentaliter causare, in prima tamen non dicitur agens principale, s\$d *causans ex propria virtute*. Unde consequentia Scoti, *in hac actione non causât in virtute principalis agentis, ergo ipsum est agens principale*, non valet: non enim oportet quod, respectu omnis actionis, causa sit aut principalis aut instrumental!», proprie loquendo; sed datur medium, scilicet quod «t *causa instrumcntalis ex propriis illam causans*. Extensis tamen vocabulis, potest dici ct causa instrumcntalis etiam illius propriae actionis, pro quanto agit applicata ab alio (sicut quia anima utitur calefactione nd generationem camis, animae calor potest dici instrumentum animae etiam in calefaciendo): cl potest dici causa principalis, quia propria virtute causal. Nec inconvcnit, imo oportet omnem causam instrumentalcum esse sic principalem, idest habentem propriam virtutem, diversimode. Nec hoc accidit, sed per se convenit instrumento, sicut unicuique formae propria materia: çatio namque instrumenti non nisi in propria virtute activa salvari potest, sicut ratio hominis in talibus carnibus ct ouibu*.

Ad tertium vero, negatur consequentia, *pertingit ad ultimam formam quandoque, ergo nan dispositive*. Disponendo namque cx propriis, pertingit ad ultimum cx virtute agentis principali», etiam sumendo dispositionem pro dispositione realilcr distincta ; ut ibidem dat Auctor exemplum de qualitatibus activis ct formis naturalium, ct per oppositum respectu animae intellectivae.

Ad ultimum dicitur, quod doctrina a notioribus tradenda est : et proptcrca Auctor exemplum dc securi induxit. In quo tamen declaravit intentum, dicendo quod *producit formam scamni*; insinuans per hoc, quod nihil aliud intendebat nisi quod instrumenta, etiam attingendo formam intentum a principali, disponunt, idest praeuam aliquid faciunt.

X\ II. Ad Durandum - autem dicitur *primo*, quod ratio - Ci litterae non eget illa propositione, scilicet, *omnis causa se eunda est instrumentum Dei*: sed illa, *quaccumq; causa*

* C*J.* nara, nr.

• 11
qu. V.

re earn foctibilc:
:t quod primum
:t quod, concur-
imul, primum in
habet cx causa
habet effectu» ex
st ex causa prin-
una. ct distin-
alio modo, nihil

it. ct etfieax pro-
itclligitur omne
intclligitur ope-
- Efficacia autem
a instrumentait*
termino formali
cat causari prae-
nullam posse in
c.
contra primum
: non oporteret,
:t actionem pro-
ni actione quam

lici operatur per
s agentis: potat
incipnlis agentis,
m in principali
per virtutem in
inn; alioquin, ut
proprii faceret. -
ilis, idest *ut stat*
i. Quoniam prin-
instrumentaient:
te; ct uc detans
ntum scilicet ab
i, ad hoc quod
onem propriam,
licet in secunda
lusare, in prima
causant ex pro-
hac actione non
ipsum est apens
t quod, respectu
it instrumentait*,
scilicet quod est
ausans. Extensis
rumqntalis etiam
applicata ab oho
lenitioncm camis,
mac etiam in co-
lis, quia propria
rtet omnem cau-
, idest habentem
: *accidit*, sed per
c formae propria
risi in propria vir-
ominis in tolibus

tin. *pertingit ad*
lispasitive. Dispo-
iltimum cx virtute
tionem pro dispo-
Auctor exemplum
um, et per oppo-

itioribus tradenda
ccuri induxit. In
iod *producit /ar-*
hil aliud intende-
lo formam inten-
l aliquid faciunt.
imo, quod ratio
*omnis causa*j *-
wumgue causa

secunda assumerctur ad creationi» actum, esset causa in
Urumentahs. Quam constat non posse inheiri quia se-
eundum omne», creatio est propria actio solius Dei; et
quotcumque causa assumitur «d cxcquendum propriam su-
period* actionem, constat quod ut instrumental* cnusa
adhibetur. – Dicitur *secundo*, quod etiam illa propositio est
vera; ut patet ex Qq. *dc latentia*, qu. ni, art. vu, ubi
angelus, ct omnis causa secunda, non agit nisi agatur a
Deo multipliciter . ut diffuse ibidem ostenditur. – Nec in-
convenit, imo oportet omnem actionem creaturae attingere
ad effectum Dei: quia semper attingit ad esse, quod nulla
causa dat nisi in vinute primae causae; ut hic, ct in 111
Contra Gent., cap. t.xvt, ostenditur.

Ad obicctioncin aliam vero eiusdem, dicitur quod, licet
semper possit accidens il subiecto separari in senui diviso;
non tamen compossibilc est quod aeddens separetur n subie-
cto, ct fiat ab agente naturali; nisi forte eidem in heri tri-
buatur ut gerat vicem subiccti, sicut in Sacramento Altaris
dicimus quod quantitas gerit vicem substantiae etiam in
corruptione. – Ratio autem disparitatis inter possibilitatem
separationis accidentis in fieri ct tacto esse, est qui» esse
accidentis n«n c«t inesse actualiter, sed aplitudinaliter. m
subiecto: ct propterca stat quod separetur, ct sil. Eieri
autem cius ab agente naturali, est actualitcr educi dc po-
tentia: non enim nlitcr agens naturale agit, nixi educendo
dc potentia subiccti. El propterca. sicut non stat simul quod
fiat ab agente naturali, el non educatur Je potentia subiccti.
quia implicat. it;t non stat simul quod fiat ab agente natu-
rali. ct sit separatum a subiecto Est enim manifesta impli-
catio: quam si advertisset Durandus, torte tacuisset.

XVIII. Quoad *quartum* ., confutatur praedicta opinio*-
specialiter quoad corpus. Quia omne corpus »git tangendo;
ergo praeexigendo aliquid Mine actioni. Nullum autem
creans praeexigit aliquid. Ergo etc.

XIX. In responsione ail primum, adverte quod Scotus
eam refert, ubi suprn *. per modum rationis contra Aviccn-
nam*, sic: Participans naturam aliquam facit sibi simile,
non producendo naturam absolute, sed applicando cie. Et
contra am multipliciter arguit.

. Pruno, quia hic assumuntur duo alibi * improbata; sci-
licet quod homo non esi *hic* nisi per materiam; et quod
angelus est *hic* per suam formam.

Secundo, quia illa maior aut fundatur super hoc. *pro-*
ductum oportet participare naturam : ct sic sequetur quod
nec a Deo posset creari angelus. – Aut super hoc, quod *pro-*
ducens angelus participat naturam. Et sic nihil valet. Quia
angelus producens non habet aliquid praesuppositum ipsi
esse: ergo nec m producendo requiritur aliquid praesup-
positutn ipsi esse : producendum cnim oportet esae simile
producenti.

Tertio, contra illam propositionem minorem, *omne ens*
creatum participat naturam essendi. Aut esse participatur
tanquam actus posterior essentia, aut unquam idem essen-
tiae: sed neutro modo concluditur intentum; ergo-

XX. Ad haec breviter dicitur. Et ad primum, quod illa
alibi improbata, sunt etiam alibi sustentata et veriticata .

Ad secundum vero dicitur quod, ut in littera aperte
monstratur, maior ipsa verificatur, quia agens participat
illam naturam. Et probatur in lincra maior, ducendo ad
impossibile; quia scilicet, si participans aliquam naturam
eaas»ret illam absolute, et non in hoc, sequeretur quod
causaret illam in seipso. Et tenet sequela: quia causa ali-
cuius naturae absolute, est causa illius universaliter; ct con-
sequenter in quocumque est participata ; ct consequenter in
*eipso, ex quo ipsum qucxjuc est de numero participantium
illuni naturam. – Ad obicctioncm ergo dicitur, quod cx hoc
antecedente, *angelus produat alium angelum*, sequuntur
duo contradictoria; scilicet et quod angelus producendus
habet aliquid praesitppositum, ct quod non habet. Ex eo
namque quod oportet ose similem producenti, sequitur
quod non habet. Ex eo vero quod producens est ens per
participationem, sequitur quod producendi aliquid prueexi-
iut: quia cius actu» non potest exsc nixi factio c*se in hoc.
Nec est mirum hoc: quia antcccden» implicat. Unde argu-
mentum Scoti nihil valet, ex sequela unius contradictorii

Svx max T am. f», Tmo ma* T. I.

interens non sequelam alterius: dicimus enim quod sequitur
uitumquc. Et hoc ostendit quod antecedens est omnino
impossibile. Et, ul in littera dicitur, cx hoc evidenter patet
quod nulla creatura potest creare.

Ad tertium autem dicitur, quod nihil refen ad prope-
«itum identitas aut diversitas essentiae ab esse: uti» est
quod sint entia per participationem aut omnino simplicia,
aut inseparabiliter composita. >ic quod nihil eorum potest
praesupponi ante aliquid aliud eorundem. lam enim o»tcn-
sum est quod maior, cum loin processu, solida est. quid-
quid horum sit. – Quod arguens *subdit, quod apud no**
subiectum non supponitur propter naturam agentis parti-
cipntam, sed quia forma, quae est pan naturae participatae,
est materialis; ipsae rerum actiones, et ratio in littera ad
probandum maiorem allata, ostendunt iu Jc esse.

XXI. In responsione ad lenium, holies rcepotmoDcm
inquirentibus quare potentia creandi non potest commu-
nicari creaturae, quare repugnat, etc. Ratio est. quia virtus
creativa est infinita, etsi non ratione facti, tamen ratione
modi t&cicndi. – El per hoc solves mulla argumentorum a
Capreolo recitatorum, in II, disut, qu. in *. contra hanc . An ».
conclusionem quae vide, si vis, in eo.

Veruntamen Scotus. ubi supra*, hanc rationem affert:
-<X·β» ■
ei quamvis mile videatur aubsumere, inserendo distantiam
potentiae ab actu, nihilominus, quia evidenter apparel quod
hunc litterae passum reprehendere nititur, recitanda est so-
lutio cius. et contutanda. Dicit ergo quod, licet *nullius po-*
tentiae ad *aliquam potentiam* nulh ait proportio, negetur
Mtne i sequela, *ergo virtus quae potett super hanc, nullam*
habet proportionem ad virtutem quae potest super illam.
Ei r.aio negationis cm, quia prime extrema. scilicet *nulla*
potentia et *aliqua potentia*, sunt inter quae non est ruta
cui: proportio, quh alterum non esi quantum; alia vero
extrema, scilicet *virtutes*, sunt inter quae nata est esse pro-
portio, quia ambae sunt quantae, – Et datur exemplum de
puncto ct linea: inter quae nulla est proportio, ct tamen
virtutes p<»tntcs super illi», non sunt impropportionales»

XXII. Ad hanc solutionem confutandam, ct firmitatem
rattonu laetae in littera, scito quod ratio litterae non (un-
datur praecise supra impropportionca primarum extremor-
um. ul arguens dissimulare videtur; sed fundatur super
illa regula peripatetica, quod quando sunt duo extrema lie
se habentia, quod quantum unum minuitur, reliquum crescit
tantum proportionalitcr, et c converso; si utrumque num-
taliter multiplicatum ponatur, ct combinetur ita quod quae-
libet combinatio constet cx uno unius, ct altero alterius
extremi: si unum ponitur diminui usque ad non gradum,
muni compar crescit supra omnem gradum, idest in inri-
nitum; ac per hoc, sicut inter minutum usque ad non
gradum, ct retinentem gradum, nulla est proportio, ita inter
reliqua duo crescentia nulla cit proportio. Verbi gratia (ct
eat exemplum od propositum ex IV *Pkpsic.*, texi. 71 -),
‘ tvi ar »»
velocitas motus ct corpulentia spatii sunt duo extreme
quae, ceteris paribus, ita sc habent quod, quanto minuitur
corpulentia, tanto motus est velocior, ut patet ad sensum.
Si multiplicetur utrumque. ct ponamus duos motus et duo
spatia, unum motum in uno spatio ct reliquum in alio;
et corpulentia unius spatii minuatur usque ad non gradum,
idest quod nullum sit corpus: oportet quod velocitas mo-
tus in illo spatio augeatur in intinitum; ct quali» est pro-
portio spatii sine corpore ad spatium corpore plenum, talis
sit proportio velocitati» istius ad velociutcro illius. – Super
hac regula fundatur processu* Philosophi ibidem, ad pro-
bandum quod motus in vacuo ct pleno sunt tmpropportio-
nals. Super hac regula fundatur processu* litterae: ut patet
cx ipso littera, expresse auuroente in prima propositione
duo, extrema scilicet, ct proportionale augmentum et de-
crementum eorum, dicens quoJ. *si tanto maior virtus exi-*
gttur m agente, quanto potentia clonpatior est ab actu
(hoc enim diminutionem importat): et postmodum subdit
alterum extremum ad non gradum' *oportet*, inquit, *quod*
virtus agentis ex nulla praesupposita potentia, sis impro-
portionalis etc.

XXIII. Et quamvis hacc. etiam si tingendi licentia daro-
tur, non possit negari; potest tamen probari, ct ad propo-

Gai

situm in nostri* terminis. Quia aliter sequeretur quod virtus
*JJ. potens * facere cx aliqua potentia, ct virtu* potens facere
cx nulla potentia, essent aequales: quod non est intlligi-
bilc; repugnet enim illi perse notae maiori assumptae in
littera, quam Scotus, tnnquam eam non viderit, tacuit.-
Et patet sequela, arguendo modo Aristotelis. Sumpt i aliqua
virtute faciente cx nulla potentia, ct lmita secundum eos,
puta A; ct alia virtute certa, puta B, faciente cx aliqua
potentia, puto C; ct statuta inter eas certa proportione,
puta decupla: arguatur sic. Si sumatur potentia in decuplo
clongatior ob netu quam C, vinus laciens cx ista potentia
in decuplo excedet B ergo erit aequalis ipsi A, quod in
decuplo tantum excedit B: ergo virtus agens cx aliqua po-
tentia, erit aequalis virtuti agenti cx nulla. – Et adverte
quod nihil refert utrum possit dari in naturn potentia in
decuplo aut centuplo remotior: sicut nihil refert utrum

possit dori corpus in centuplo etc. tubtiliu.» ct motu» sero-
per velocior. Sufficit enim verito* conJitionolium: quidquid
enim repugnat veritati huiusmodi conditionilium, est im-
possibile. Et si huc ncgdx. philosophiam naturalem Aristo-
telis destruis, ut patet in IV, VI, VII et VIII *Physic*, *
XXIV. Ad Scotum - ergo dicitur, quod ratio non erguit
cx extremi» impropotionalibu* absolute, sed cx cis ut ter-
minis progressus augmentation!» et diminutionis proporao-
nali«, ut patet. Et ideo valet
Exemplum vero dc puncto ct linea, quae extrema im-
proportionalia absolute sunt, nihil obstat: quia ad nullum
est propositum.
Stat ergo solidi demonstratio litterae, quod vinus crea-
tiva est infinita, ct ideo incommunicabilis: omnis enim virtus
finita est alteri virtuti finitae proportionalis, ut etiam ipse
fatetur -, quoniam utroque quanta est ct tiniu.

ARTICULUS SEXTUS

LTRUM CREARE SIT PROPRII M ALICUIUS PERSONAE

Il *Seat.*. prul; /X *Pit.*, qu. u m. 5, J jo.

n sextiM sic procediti n. Videtur quod
creare sit proprium alicuius Personae.
Quod enim esi prius, est causa eius
quod est post *; el perfectum imperfecti.

Sed processio divinae Personae est prior quam
processio creaturae: ct magis perlecta, quia di-
vina Persona procedit in perfecta similitudine sui
principii, creatura vero in imperfecta. Ergo pro-
cessionis rerum. Et sic creare est proprium Per-
sonae.

2. Prxetirea, Personae divinae non distinguun-
tur ab invicem nisi per suas processiones el relatio-
nes. Quidquid igitur differenter attribuitur divinis
Personis, hoc convenit eis secundum processiones
et relationes Personarum 3, Sed causalités creatu-
rarum diversimode attribuitur divinis Personis:
nam in Symbolo Fidei * Patri attribuitur quod
sit *Creator omnium risibilium ct inrisibilium* y;
Filio autem attribuitur quod *per cum omniafacta
sunt*; sed Spiritui Sancto, quod sit *Dominus et
vivificator*. Causalitas ergo creaturarum convenit
Personis secundum processiones et relationes.

3. Praeterea, si dicatur quod causalitas crea-
turae attenditur secundum aliquod attributum es-
sentiale quod appropriatur alicui Personae, hoc
non videtur sufficiens . Quia quilibet effectus di-
vinus causatur a quolibet attributo essentiali, sci-
licet potentia, bonitate et sapientia: et sic non
magis pertinet ad unum quam ad aliud. Non
deberet * ergo aliquis determinatus modus causa-
litis attribui uni Personae magis quam alii, nisi
distinguerentur ζ in creando secundum relationes
et processiones.

Sed contra est quod dicit Dionysius, ii cap.
de *Dir, Nom.* *, quod communia totius divinitatis
sunt *omnia causalia* ’.

Rispondeo dicendum quod creare est proprie
causare sive producere esse rerum -. Cum aurem
omne agens agat sibi simile, principium actionis
considerari potest ex actionis effectu: ignis enim
est qui generat ignem -. Et ideo creare convenit
Deo secundum suum esse: quod est eius essen-
tia. quae est communis tribus Personis. Unde
creare non est propnum alicui Personae, sed com-
mune ion Trinitati.

Sed tamen divinae Personae secundum ratio-
nem ' suae processions habent causalitatem re-
spectu creationis rerum. Ut enim supra * ostensum
est, cum de Dei scientia ct voluntate ageretur.
Deus esi causa rerum per suum intellectum ct
voluntatem, sicut artifex rerum artiliiciatarum. Ar-
tifex autem per verbum in intellectu conceptum,
et per amorem suae voluntatis ad aliquid rela-
tum. operatur. Unde et Deus Pater operatus est
creaturam per suum Verbum, quod est Filius: et
per suum Amorem, qui est Spiritus Sanctus. Et
secundum hoc processiones Personarum sunt ra-
tiones productionis creaturarum, inquantum in-
cludunt essentialia attributa, quae sunt scientia
et voluntas.

Ad primi m ergo dicendi m quod processiones di-
vinarum Personarum sunt causa creationis sicut
dictum est *.

Ad seci ndim dicendum quod. sicut natura di-
vina, licet sit communis tribus Personis, ordine
tamen quodam eis convenit, inquantum Filius
accipit naturam divinam a Patre, et Spiritus San-
ctus ab utroque : ita etiam et virtus creandi, licet
sit communis iribus Personis, ordine tamen quo-
dam cis convenit; nam Filius habet eam a Patre,
et * Spiritus Sanctus ah utroque. Unde Creatorem
esse attribuitur Patri, ut ei qui non habet virtu-
tem creandi ab alio. De Filio autem dicitur *per*

«) part, – /artrr/*» RDM.
<: t *z* / *M*.../THin. Γ. . . I [T iir»i rf > 1. >.
T? Uü ü M/h m *et irtvitiüUium*. – *iavitibifuoi* .7 *vitibltnni* P.16.
3) iM/rV/oir. – *tvffcert* 11.
x) *deleret*. – *ddel* P*rt.
•) *dittinffuereutur*. – *dittiaguantiir* ABCDE.
r.) λ1X/4/tj . – *crrahl/M* 1*.

1; c.»wj.»rr x/K* pmi/ir.xre *tue veram*. – cJiuarr ttuh» o -
diets, prodaevrc reus »Λ. c*«/ cd. j .
1) r^nrvi, – ijrni igi/wr CMC *ut* crwAn.» CMn A*
écaf .-/cui eu* *tM* *oporret fwd rswl** *profirir el f-r* >. a
divino ew tditii II.
■I γ,1Γ/o πγμ . – *riif.unci* codku et
λ) *et*, - Om. E. *ted* ectvn.

QUAESTIO XLV, ARTICULIS VIII

ratio Trinitatis per modum vestigii, inquantum in qualibet creatura inveniuntur aliqua quae necesse est reducere in divinas Personas sicut in causam. Quaelibet enim creatura subsistit in suo esse. et habet formam per quam determinatur ad speciem, et habet ordinem ad aliquid aliud. Secundum igitur quod est quaedam substantia creata, repraesentat causam et principium ;: et sic demonstrat Personam Patris, qui est principium non de principio. Secundum autem quod habet quondam formam et speciem, repraesentat Verbum; secundum quod forma artificiali est ex conceptione artificis. Secundum autem quod habet ordinem, repraesentat Spiritum Sanctum, inquantum est Amor: quia ordo effectus ad aliquid alterum est ex voluntate creantis.

Et ideo dicit Augustinus, in VI lib. *de Trin.* * quod vestigium Trinitatis invenitur in unaquaque creatura, secundum quod *unum aliquid est* et secundum quod *aliqua specie formatur*, et vecundum quod *quendam ordinem tenet*. – Et ad hacc etiam reducuntur illa tria, *numerus. pondus* et

mensura, quae ponuntur *Sap.* xi *: nam *mensura* refertur ad substantiam rei limitatam suis principiis. *numerus* ad speciem, *pondus* ad ordinem. – Et ud hacc etiam reducuntur alia tria quae ponit Augustinus *. *modus, species* et *ordo*. – Et ea quae ponit in libro *Octoginta trium Quaesi.* *. *quod ’ constat, quod discernitur, quod congruit*: constat enim aliquid per suam substantiam. discernitur per formam, congruit per ordinem. – Et in idem de facili reduci possunt quaecumque sic dicuntur*.

An primi m ergo dices di m quod repraesentatio vestigii attenditur secundum appropriata : per quem modum cx creaturis in Trinitatem divina-rum · Personarum veniri potest, ut dictum est*.

Ad secundiM dicendum quod creatura est res proprie subsistens, in qua est praedicta trin invenire. Neque oportet quod in quolibet eorum quae ei insunt, haec tria inveniantur: sed secundum en vestigium rci subsistenti attribuitur.

An fertum Dtct.sDi m quod etiam processiones Personarum sunt causa* et ratio creationis aliquo modo, ut dictum est *.

ci *ft prmcipium.* – «f *principium* cuiu H. *quod.-qutd* AIVCI hic ci moi utroque l«ko .-<Ληλl· *nt. aliud ni* quo couitat. *aliud quu dti.emilur, aliud quu couftuif.* Au<vdmu«

dicuntur. – *JhtiapiuihU* U. «J *divinarum.* – Ont. CDEpA. al| aant. – *cauta rerum* U

Commentaria CaixJinahe Coictani

As titulo, *vestigium* metaphorice IUinimr pro rcp rac^cn-totivo, per modum quo vestigium repraesentat imprei-sorem citu. Et Mimptum e>t cx m distinctione Primi *Sent.*, ubi α theologi* hoc tractatur.

In corpore tria: primo, *quid nominis* vestigii et ima-gini*, secundo, conclutioncm reaponsimm quoad imagi-nem; tertio, quoad vestigium.

II. Quoad *primum*, commune est vestigio ct imagini re-praesentare: quia omnw effectu* repraesentat suam cuuMiin. Differentia est inter ca, quin vestigium repraesentat cnusn-litucm, imago formam eius.-Declaratur’ quoniam hi* duo-bus modi» inveniuntur effectus repraesentare causam, ct hi congruunt vestigii ct imaginis ralionibu*.

Adverte hic quod, quia *vestigium* metaphorice tantum sumitur in proposito, ct translatio metaphorica potest se-eundum multas conditiones fieri, ideo non inconvenit quod vestigium dicatur ut repraesentativum causalitatil ct non formae, vel ut repreesentativum partis ct non totius; vel rcpmcscontunvum imperfectum, idest secundum communia omnibus creaturis, ct non propria rationalibus, etc. Uni-cuique namque in hoc suo abundare sensu conceditur, modo a vero non declinetur.

III. Quoad *secundum*, condurio c*t In creatur» ratio-nalibu» cit imago Triniiaiii. – Probatur. Processiones diri-n ie sunt Verbi ct Amori» intellectualis ergo in creaturis rationalibus esi imago carurn. Probatur: quia in cis sunt verbum ct amor. – Sed quoniam dc rc hac erit quaestio nonagesima renia, ideo transeamus.

IV. Quoad *tertium*, conclusio est In creaturis nmnibu» invenitur vestigium Trinitati». – Probatur. In qualibet crea-tura inveniuntur aliqua quae oponct reducere in divinas Personas sicut in causam: ergo in qualibet est vestigium Trinitatis. – Antecedens manifestatur secundum quatuor as-signationes iriplicitiHlis inventae in qualibet creatura: ct clare patet httera.

Adverte in antecedente duo. Primo. quod ly *in qualibet creatura* distribuit etiam pro rationalibus. Quoniam in his habet locum imago, ut infra ’ patebit, secundum nationem: ct vestigium, secundum proportionales conditiones carum et ceterarum creaturarum, puta modi, speciei ct ordinis, etc. – Secundo quod, cum dicitur quod oportet reducere in di-vinas Personus ut causam, intclligitur modo iam · determi-nato, scilicet in divinas Personas *ratione appropriatorum*, ratione quorum sunt causae creaturarum.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRL’M CREM IO ADMISCEATUR IN OPERIBUS NATURAE ET \RTIS

II *Sent.*, dbt i, qu. i, in. ?. nd 5: art. 4, <d 4; *Dt il>t,* qu. tu, <n. 8; MI *Uctaph’i^* tert. TO.

octavum sic proceditur. Videtur quod creatio admisceatur in operibus naturae ct artis. In qualibet enim operatione et artis producitur aliqua forma. Sed non producitur ex aliquo, cum non habeat materiam partem sui ". Ergo producitur ex nihilo.

Et sic in qualibet operatione naturae et artis est creatio.

2. Praeterea, effectus non est polior sua causai Sed in rebus naturalibus non invenitur aliquid agens nisi forma accidentalis, quae est forma activa vel passiva. Non ergo per operationem naturae

ai *materiam partem mi.* – *partem tui iptiul* F, *partem sui ma-* l μ» *potiar tua cauta.* – *pohar quam tua cauta* H, *pointier* J*a *teriam* ed. a. | *cauta* <J. a. *prior ma cauta* P>.

producitur forma substantialis. Relinquitur igitur quod sit per creationem.

3. *Praeterea*, natura facit sibi simile. Sed quaedam inveniuntur generata in natura non ab aliquo sibi simili, sicut patet in animalibus generatis per putrefactionem. Ergo eorum forma non est a natura, sed a creatione. Et eadem ratio est de aliis.

q. Praeterea, quod non creatur, non est creatura. Si igitur in his quae sunt a natura non adiungatur creatio, sequitur quod ea quae sunt a natura 7. non sunt creaturae. Quod est haereticum.

Sed contra est quod Augustinus, *Super Gen*,
ad lit. *, distinguit opus propagationis, quod est
opus naturae, ab opere creationis.

Respond eo dicendum quod haec dubitatio inducitur propter tonnas. Quas quidam posuerant non incipere per actionem naturae, sed prius in materia extitisse, ponentes latitationem formarum. – Et hoc accidit eis ex ignorantia materiae ♦ quia nesciebant distinguere inter potentiam et actum : quia enim formae praeexistunt in materia in potentia. posuerunt eas simpliciter praeexistere.

Alii vero posuerunt formas dari vel 4 causari ab agente separato, per modum creationis. Et secundum hoc cuilibet operationi naturae adiungitur creatio. - Sed hoc accidit eis ex ignorantia formae. Non enim considerabant quod forma naturalis corporis non est subsistens, sed *quo*

γ) *ej* *jus*, *iwm* *I a natura*. – Om. <X a.
 ι) *dan* *wJ*. – O₁». I C»ab.
 τ) *cvxrcvtaf*. – *convenient* B.
 ζ. *practv* *finitur*. – *aliquid* «Jit P.

aliquid est: et ideo, cum tien et creari non conveniat ¹ proprie nisi rei subsistenti, sicut supra ² . An dictum est, formarum non est fieri neque creari, sed *concreata* esse.

Quod autem proprie fit ab agente naturali, est compositum, quod fit ex materia. Unde in operibus naturae non admiscetur creatio: sed praesupponitur : ad operationem naturae.

Ad PRIMUM ergo dicendum quod formae incipiunt esse in actu, compositis factis, non quod ipsae fiant per sc. sed per occidens tantum.

Ai» secundum dicendum quod qualitates activae in natura agunt in virtute formarum substantialium. Et ideo agens naturale non solum producit sibi simile secundum qualitatem sed secundum speciem.

Ad tertium dicendum quod ad generationem animalium imperfectorum sufficit agens universale. quod est virtus caelestis, cui assimilantur⁴ non secundum speciem, sed secundum analogiam quamdam: neque oportet dicere quod eorum formae creantur ab agente separato. Ad generationem vero animalium perfectorum non sufficit agens universale: sed requiritur agens proprium, quod est generans univocum.

Ad Q^t \RT^t*M mcrNDI^M quod operatio naturae non est nisi ex praesuppositione principiorum creatorum: et sic ea quae per naturam fiunt, creaturae dicuntur.

Commentaria Cardinalis Caicusni

In titulo hoc advene, quod quaestio est non de singulis operibus naturae et artium, sed de omnibus aut pluribus*. Nam creatio in omnibus aut pluribus operibus naturae artis misceatur. Dico autem hoc propter generationem hominis: quoniam de ea nulla hic fit mentio, quia quod in pluribus est tractatur hic.

In corpore quatuor Licitī primo, reddit causam quaesiti; secundo, tractat unam opinionem; tertio, oppositum; quarto, respondet quaesito. .

II. Quoad primum. ratio quaesiti est factio formarum, dc qua apud omnes fuit, et cst. maxima quaestio. Cum cnim communis animi conceptio omnium esset quod *ex nihilo nihil fit*, ct similiter *nihil revertitur* ^{III} *nihil* (ct intelligitur *ex nihilo sui*, ct similiter *in nihil sui*: ct non, ut rudes intelligunt, ex *nullo praesupposito*), ct viderent formas substantiales praecipue quandoque apparere, ct quandoque non: in varias inciderunt opiniones extremas.

Nam quidam *, ponentes latitationem, respondebant Negative quaestioni: quia negabant omne fieri, ne ponerent aliquid cx nihilo fieri. Et hos reprehendit Auctor ignorantiae materiae.

Alii (dc quorum numero videntur Plato - ct Avicenna*, etc.), ponentes formas proprie fieri, responderunt affirmative: quia fiunt cx nihilo sui. Subtecta tamen materia velavit oculos eorum, nc adverterent ponere sc cx nihilo* aliquid fieri. Et hos arguit Auctor, quia nescierunt naturam formae: quod scilicet formae materialis, dc qua loquimur, non cst *feri* ncc *esse*.

Solus divinus ille Aristoteles quoad ingenium, viam invenit etiam, qua et vere res fierent, et nihil fieret ex nihilo sui. Ponendo enim quod formae sunt et non sunt

absque generatione et corruptione, id est quod varum non
 tat fieri nec corrumpi, sed quod sola coroposiu fiunt,
 et generantur et corrumpuntur, onuus salvavit. semper enim
 aliquid compositi praebeat et remnet. saBcet materia.

Et sic respondetur negative quaestioni. Sed non quia nihil lit; sed quii sola conq»osita fiunt, formae autem sunt ad factionem compositorum, ct non sunt od corruptionem eorundem. Crcstio ergo non admiscetur operibus naturae, sed pruuopponitur eidem. - Et sic patent omnia quae sunt in littera.

III. In responsione oJ secundum, tractandum esset an qualitates activae possint inducere formas substantiales virtute aubxtanrianiin. Sed quoniam inferius*, ubi de potentiis ‘Qo angeli et animae agetur» universaliter tractabitur un substantia creata possit esse immediatum principium alicuius operationis, ideo illuc usque Jitfratur, etc.

IV. In responsione ad tertium, adverte duo. Primo quod, cum dicitur ad generationem animalium imperfectorum sufficere agent universale, non excluditur vinus proportionalis semini, quae est proxima causa generationis; sed excluditur proximum univocum formaliter, a quo derivata sit vis illa, sicut in bove generante deciditur semen generativum bovis, etc. An autem illae virtutes necesario ponendae sint, alterius negotii est. Sed est hic. quod illae non excluduntur ex sufficientia agentis universalis, quoniam illae sunt instrumenta universali agentis, »i sunt. De quibus vide Averroem, XII *Metaphys.*, c. 10, m.

Secundo quod, quii adhuc non cit decisum an virtus
caelestis sit animata ut po«dt animal facere, out virtutem
separatae vitae sufficienter panicipanv: idcirco non ad hunc
«pectat locum quomodo caclurn vivum facere potest. Suo
igitur loco ♦ quaestio relinquitur.

«n. J.

productitur forma substantialis. Relinquitur igitur quod sit per creationem.

3. Praeterea, natura facit sibi simile. Sed quaedam inveniuntur generata in natura non ab aliquo sibi simili, sicut patet in animalibus generatis per putrefactionem. Ergo eorum forma non est a natura, sed a creatione. Et eadem ratio est de aliis.

q. Praeterea, quod non creatur, non est creatura. Si igitur in his quae sunt a natura non adiungatur creatio, sequitur quod ea quae sunt a natura non sunt creaturae. Quod est haereticum.

Sed contra est quod Augustinus, *Super Gen., ad lit.* *, distinguit opus propagationis, quod est opus naturae, ab opere creationis.

Respondeo dicendum quod haec dubitatio inducitur propter tonnas. Quas quidam posuerant non incipere per actionem naturae, sed prius in materia extitisse, ponentes latitationem formarum. – Et hoc accidit eis ex ignorantia materiae quia nesciebant distinguere inter potentiam et actum : quia enim formae praeexistunt in materia in potentia. posuerunt eas simpliciter praeexistere.

Alii vero posuerunt formas dari vel a causari ab agente separato, per modum creationis. Et secundum hoc cuilibet operationi naturae adiungitur creatio. – Sed hoc accidit eis ex ignorantia formae. Non enim considerabant quod forma naturalis corporis non est subsistens. sed quod

aliquid est : et ideo, cum tenet et creati non conveniat ‘ proprie nisi rei subsistenti, sicut supra *. An dictum est, formarum non est fieri neque creari, sed *concreata* esse.

Quod autem proprie fit ab agente naturali, est compositum, quod fit ex materia. Unde in operibus naturae non admiscetur creatio: sed praesupponitur : ad operationem naturae.

Ad PRIMUM ergo dicendum quod formae incipiunt esse in actu, compositis factis, non quod ipsae fiant per se. sed per occidens tantum.

Ai» secundum dicendum quod qualitates activae in natura agunt in virtute formarum substantialium. Et ideo agens naturale non solum producit sibi simile secundum qualitatem sed secundum speciem.

Ad tertium dicendum quod ad generationem animalium imperfectorum sufficit agens universale. quod est virtus caelestis, cui assimilantur non secundum speciem, sed secundum analogiam quandam : neque oportet dicere quod eorum formae creantur ab agente separato. Ad generationem vero animalium perfectorum non sufficit agens universale: sed requiritur agens proprium, quod est generans univocum.

Ad Quartum dicendum quod operatio naturae non est nisi ex praesuppositione principiorum creatorum: et sic ea quae per naturam fiunt, creaturae dicuntur.

¶ *ahlafntt.* – *acprietatt* ACE.
auimilantur. – *miōntfvr* ACDhFii; *ri.-tat* *crttutu* w-
milantur td. a.

Commentaria Cardinalis Caicusni

In titulo hoc advene, quod quaestio est non de singulis operibus naturae et artium, sed de omnibus aut pluribus. Et an creatio in omnibus aut pluribus operibus naturae et artis misceatur. Dico autem hoc propter generationem hominis: quoniam de ea nulla hic fit mentio, quia quod in pluribus est tractatur hic.

In corpore quatuor liciti primo, reddit causam quaesiti; secundo, tractat unam opinionem; tertio, oppositum; quarto, respondet quaesito.

II. Quoad primum. ratio quaesiti est factio formarum, de qua apud omnes fuit, et est. maxima quaestio. Cum enim communis animi conceptio omnium esset quod ex nihilo nihil fit, et similiter nihil revertitur in nihil (et intelligitur ex nihilo sui, et similiter in nihil sui: et non, ut rudes intelligunt, ex nullo praesupposito), et viderent formas substantiales praecipue quandoque apparere, et quandoque non: in varias inciderunt opiniones extemas.

Nam quidam *, ponentes latitationem, respondebant Negative quaestioni: quia negabant omne fieri, ne ponerent aliquid ex nihilo fieri. Et hos reprehendit Auctor ignorantiae materiae.

Alii (de quorum numero videntur Plato et Avicenna *, etc.), ponentes formas proprie fieri, responderunt affirmative: quia fiunt ex nihilo sui. Subiecta tamen materia velavit oculos eorum, ne adverterent ponere se ex nihilo aliquid fieri. Et hos arguit Auctor, quia nescierunt naturam formarum: quod scilicet formae materialis, de qua loquimur, non est *feri* nec esse.

Solus divinus ille Aristoteles quoad ingenium, viam inveniendi, quae et vere res fierent, et nihil fieret ex nihilo sui. Ponendo enim quod formae sunt et non sunt

absque generatione et corruptione, id est quod varum non fiat fieri nec corrumpi, sed quod sola corporis fiunt, generantur et corrumpuntur, unus salvavit. semper enim aliquid compositi praebeat et remanet. scilicet materia.

Et sic respondetur negative quaestioni. Sed non quia nihil lit; sed quia sola composita fiunt, formae autem sunt ad factionem compositorum, et non sunt ad corruptionem eorundem. Creatio ergo non admiscetur operibus naturae, sed praesupponitur eidem. – Et sic patent omnia quae sunt in littera.

III. In responsione ad secundum, tractandum esset an qualitates activae possint inducere formas substantiales virtute auctantianiani. Sed quoniam inferius*, ubi de potentiis angelis et animae agitur» universaliter tractabitur un substantia creata possit esse immediatum principium alicuius operationis, ideo illuc usque deferatur, etc.

IV. In responsione ad tertium, adverte duo. Primo quod, cum dicitur ad generationem animalium imperfectorum sufficere agent universale, non excluditur vinus proportionalis semini, quae est proxima causa generationis; sed excluditur proximum univocum formaliter, a quo derivata sit vis illa, sicut in bove generante deciditur setnen generativum bovis, etc. An autem illae virtutes necesurio ponendae sint, alterius negotii est. Sicut est hic. quod illae non excluduntur ex sufficientia agentis universalis, quoniam illae sunt instrumenta universali agentis, sunt. De quibus vide Averroem, XII *Metaphys.*, c. 10, m.

Secundo quod, quia adhuc non est decisum an virtus caelestis sit animata ut potest animal facere, aut virtutem separatae vitae sufficienter participare: idcirco non ad hunc spectat locum quomodo caelum vivum facere potest. Sui igitur loco quaestio relinquatur.

¶ *n. J. w* >

QUAESTIO QUADRAGESIMASEXTA
DE PRINCIPIO DURATIONIS RERUM CREATARUM

IS TRES ARTICULOS DIVISA

• <X 411. Iur,
UtroJ.

ONSEQÜENTER considerandum est de principio
durationis rerum creatarum ♦
Et circa hoc quaeruntur tria.
Primo: utrum creaturae semper fuerint.

Secundo : utrum eas incoepisse sit articulus
fidei.
Tertio: quomodo Deus dicatur in principio
caelum ct terram creasse.

.Q* un. w

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM UNIVERSIT AS CREATURARUM SEMPER FUERIT

(I *Sent.*, JÔC I, qu. t, an. 5; II *Cmt. (iint.*.. < p. tww /K l>it.. qu. m. «n. 17;
QuaU. m, qU. ww, an. *CmfipeaJ*, TXαΛ. c«p. win, VIII *Phytic.*, lαχ. η; I *de Cael. ct Mund.*, lax vi. iextr;
XII *Mct.iphyg.*, Iect. ▼.

·ΓΛ>

s

Jfepn primi m sic proceditur. Videtur quod
universitas creaturarum quae · *mundi*
J nomine nuncupatur, non incoeperit, sed
Afuerit ab aeterno. Omne enim quod in-
coepit esse, antequam luerit, possibile fuit ipsum
esse: alioquin impossibile fuisset ipsum fieri. Si
ergo mundus incoepit esse, antequam inciperet,
possibile luit ipsum esse *. Sed quod possibile est
esse, est materia, quae est in potentia ad esse,
quod est per formam, et ad non esse, quod est
per privationem. Si ergo mundus incoepit esse,
ante mundum fuit materia. Sed non potest esse
materia sine forma: materia autem mundi cum
forma, cst mundus. Fuit ergo mundus antequam
esse inciperet: quod est impossibile.

?

2. Praeterea, nihil quod habet virtutem ut sit
semper, quandoque cst ct quandoque non cst:
quia ad quantum sc extendit virtus alicuius rei,
tandiu est. Sed omne incorruptibile habet virtu-
tem ut sit .semper: non enim virtutem habet ad
determinatum durationis tempus. Nullum 7 ergo
incorruptibile quandoque est et quandoque non
cst. Sed omne quod incipita esse, quandoque est
et quandoque non est. Nullum ergo incorruptibile
incipit esse. Sed multa sunt in mundo incorrup-
tibilia, ut corpora caelestia, ct omnes substantiae
intellectuales. Ergo mundus non mcoepit esse.

T

a

3. Praeterea, nullum ingenitum incoepit esse.
Sed Philosophus probat * in I *Physic*, *, quod ma-
teria est ingenita; ct in I *de Caelo et Mundo* *,
quod caelum cst ingenitum. Non ergo universitas
rerum incoepit esse.

iM.n. 4.-
kct. M.

4. Praeterea, vacuum est ubi non cst corpus,
sed possibile cst esse. Sed si mundus incoepit
esse, ubi nunc est corpus mundi, prius non fuit
aliquod corpus: ct tamen poterat ibi esse, alio-
quin nunc ibi non esset. Ergo ante mundum fuit
vacuum: quod est impossibile.

5. Praeterea, nihil dc novo incipit moveri, nisi
per hoc quod movens vel * mobile aliter se habet
nunc quam prius. Sed quod aliter sc habet nunc
quam prius, movetur. Ergo ante omnem motum
dc novo incipientem, fuit aliquis motus. Motus
ergo semper fuit. Ergo ct mobile: quia motus
non est nisi in mobili.

Qi.vx.ir.

•sTERc.'

o. Praetere omne movens aut est naturale,
aut est voluntarium. Sed neutrum incipit movere,
nisi aliquo motu praeexistente. Natura enim sem-
per eodem modo operatur. Unde, nisi praecedat
aliqua immutatio vel in natura moventis vel in
mobili, non incipiet a movente naturali esse mo-
tus, qui non fuit prius. Voluntas autem absque
sui immutatione retardat facere quod proponit:
sed hoc non cst nisi per aliquam immutationem
quam imaginatur, ad minus cx parte ipsius tem-
poris. Sicut qui vult facere domum cras, et non
hodie, expectat aliquid futurum cras, quod hodie
non est ; ct ad minus expectat quod dies hodie-
nus transeat, ct crastinus adveniat; quod sine
mutatione non est . quia tempus est numerus
motus. Relinquitur ergo quod ante omnem mo-
tum de novo incipientem, fuit alius motus. Et
sic idem quod prius.

. TK «Ut.
Jr OW
LaJAia

«a ixn.

7. Praetertia . quidquid est semper in prin-
cipii» et semper in fine, nec incipere nec desi-
nere ' potest : quia quod incipit, non est in suo
line; quod autem desinit, non est in suo prin-
cipio. Sed tempus semper est in suo * principio
ct fine: quia nihil est temporis nisi *nunc*, quod
est finis praetenti. et principium futuri. Ergo
tempus nec incipere ncc desinere potest. Et per
consequens ncc motus, cuius numerus tempus cst.

8. Praeterea, Deus aut est prior mundo na-
tura tantum, aut duratipne. Si natura tantum,
ergo, cum Deus sit ab aeterno, ct mundus cst
'ab aeterno. St autem est prior duratione: prius

a) qwui. – nunc mlduBf I'Fah
3 *Si crfti* rww.–Dm. coJkc*.- *ScJ quad...* incoepit cue om.
GpF.
y) *Nullum.* – *Nihil* I'; *Nullum* non ext om. ft.
î *incipit.* – *incoepit* VGab; ct it* raOx ABCEFGa*.

1) *prob.it.* – *dicit* ffrGc. I'FOuk
ç) >eL – *et* I».
r.) *incipere ncc detinere.* – *detinere ncc iuciporc* PaF.
0) *ruo.* – *ini* G. – I'ro *temporii» iptiu»* ACE. *ipt/M tempori** B.
tcmpwu ipnux D.

autem et posterius in duratione constituunt tempus: ergo ante mundum fuit tempus; quod est impossibile.

9. Praeterea, posita causa sufficienti, ponitur effectus: causa enim ad quam non sequitur effectus, est causa imperfecta, indigens alio ad hoc quod clfectus sequatur. Sed Deus est sufficiens causa mundi: et finalis, ratione suae bonitatis: et exemplans, ratione suae sapientiae; et effectiva, ratione suae potentiae: ut ex superioribus* patet. Cum ergo Deas sit ab aeterno, et mundus fuit ab aeterno.

10. Praeterea, cuius actio est aeterna, et effectus aeternus. Sed actio Dei est eius substantia, quae est aeterna. Ergo et mundus est aeternus.

Sed contra est quod dicitur Ioan, xvn -: *Clarifica ' me, Pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus Jieret*; et *Proverb. vii Dominus possedit me m initio viarum suarum, antequam quidquam Jaceret a principio* *.

Respondeo dicendum nihil * praeter Deum ab aeterno fuisse. Et hoc quidem ponere non est impossibile Ostensum est enim supra* quod voluntas Dei est causa rerum. Sic ergo aliqua necesse est esse, sicut necesse est Deum velle illa: cum necessitas clfectus ex necessitate causae dependeat, ut dicitur in V *Mctaphys.** Ostensum ūsl aulem supra ‘ quod, absolute loquendo, non est necesse Deum velle aliquid nisi seipsum. Non est ergo necessarium Deum velle quod mundus fuerit semper. Sed catenas mundus est, quatenus Deus vult illum esse: cum esse mundi ex voluntate Dei dependeat sicut ex sua causa. Non est igitur necessarium mundum semper esse. Unde nec demonstrative probari potest.

Nec rationes quas ad hoc Aristoteles inducit *, sunt demonstrativae simpliciter, sed secundum quid: scilicet ud contradicendum rationibus antiquorum , ponentium mundum incipere secundum quosdam modos in veritate impossibiles ♦ Et hoc apparet ex tribus. Primo quidem, quia tam in VIII *Physic.* * quam in I *de Caelo*** , praemittit quasdam opiniones, ut Anaxagorae et Empedoclis cl Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. – Secundo, quia, ubicumque de hac materia loquitur, inducit testimonia antiquorum : quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. – Tertio, quia expresse dicit in I lib. *Topic.* *, quod quaedam sunt problemata dialectica, de quibus rationes non habemus, ut *utrum mundus sit aeternus*.

Ad primum ergo dicendi m quod, antequam mundus esset, possibile fuit ’ mundum esse, non quidem secundum potentiam passivam, quae est materia; sed secundum potentiam activam Dei. Et etiam secundum quod dicitur aliquid absolute

possibile. non secundum aliquam potentiam, sed ex sola habitudine terminorum, qui sibi non repugnant: secundum quod possibile opponitur *impossibili*, ut patet per Philosophum, in V *Mctaphys.* I /jJ; ¶j*

Ad secundum dicendum quod illud quod habet virtutem ut sit semper, ex quo habet illam virtutem. non quandoque est et quandoque non est: sed antequam haberet illam virtutem, non fuit. Unde hacc ratio, quae ponitur ab Aristotele in I *de Caelo* ♦ non concludit simpliciter quod incorruptibilia non incoeprunt esse : sed quod nnn incocperunt esse per modum naturalem, quo generabilia et corruptibilia incipiunt esse r.

An tertum dicendum quod Aristoteles, in I *Physic.*, probat materiam esse ingenitam, per* hoc quod non habet subicctum de quo sit. In I nutem *de Caelo et Mundo*, probat caelum ingenitum, quia non habet contrarium ex quo generetur. Unde palet quod per utrumque non concluditur « nisi quod materia cl caelum non incocperunt per generationem, ut quidam ponebant, praecipue de caelo Nos autem dicimus quod materia et coelum producta sunt in esse per creationem, ut ex dictis * patet.

Ad quartum dicendum quod ad rationem vacui non sufficit *in quo nihil est*: sed requiritur quod sil spatium capax corporis, in quo non sit corpus, ut patet per Aristotelem, in IV *Physic.* ’ Nos autem dicimus non fuisse locum aut spatium ante mundum.

Au quintum dicendum quod primus motor semper eodem modo se habuit : primum autem mobile non semper eodem modo se habuit, quia incocpit esse, cum prius non fuisset. Sed hoc non fuit per mutationem, sed per creationem, quae non est mutatio, ut supra * dictum est. Unde patet quod hacc ratio, quam ponit Aristoteles in VII *Physic.* *, procedit contra eos qui ponebant mobilia aeterna, sed motum non aeternum ; ut palet ex opinionibus Anaxagorae et Empedoclis . Nos autem ponimus, ex quo mobilia incocperunt, semper fuisse motum.

Ad sextum dicendum quod primum agens est agens voluntarium. Et quamvis habuit voluntatem aeternam producendi aliquem effectum, non tamen produxit aeternum * effectum. Nec est necesse quod praesupponatur aliqua mutatio, nec etiam propter imaginationem temporis. Aliter enim est intelligcndum de agente particulari, quod praesupponit aliquid, et causal alterum; et aliter ’ de agente universali. quod producit totum. Sicut agens particulare producit formam, et praesupponit materiam : unde oportet quod formam inducat secundum proportionem ad debitam materiam. Unde rationabiliter in ipso consideratur quod inducit formam in talem materiam et non

Începisse sit articulus

us dicatur in principio
rcassc.

funJ.. lect. Vf, ¶¶«;

iovo incipit moveri, nisi
; mobile aliter sc habet
od aliter sc habet nunc
o ante omnem motum
aliquis motus, Motus
t mobile: quia motus

ovens aut est naturale,
eutrum incipit movere,
ntc. Natura enim sem-
. Unde, nisi praecedat
atura moventis vel in
ente naturali esse mo-
oluntas autem absque
acere quod proponit:
liquam immutationem
. ex parte ipsius tem-
domum cras, et non
rum cras. quoJ hodie
:lat quod dies hodie-
adveniat; quod sine
tempus est numerus
od ante omnem mo-
luit alius motus. Et

est semper in prin-
c incipere nec desi-
cipit, non est in suo
ion est in suo prin-
!st in suo ° principio
oris nisi *nunc*, quod
cipium futuri. Ergo
sinere potest. Et per
numerus tempus est.
:st prior mundo na-

Si natura tantum,
rno. et mundus est
ior duratione; prius

intiperr Pa.N
ACE, *iptin*» *texyorit* B.

1) *OartfiCA.* – 1J *nunc clarifica* Cchlx'c«.
«) a *principio.* – a!> *initia* coJkc» et *al-*
nihil. – quoJ *nihil* pFG et cJ. 4, {·©/ *nihil ponitur* a',
nihil pateti PABDEê et C, qui lasuper pro *nihil pulnt* m margin-
h»bet *nt»n cit nocctiarium aliquid*. Ce. Guctinum, ai loca cu.-4> tn pruv
ap » MtKuh, po»t titulum.
µ) – *puiitianibui* AHCDF.
v) *puftiHtc fuit.* – *erat pouihile*

E ru.-. – Om. «Muti et *ah*,
•1 /vr. – *poopttr* cadkoi < 4 E
) *pcr utmm'ur nan conduntur.* – *per utnutfur* «cw cal-luJ:tnr
HCDF Gf \ et 4 E.

– .CQwm «wfera»» D. «/«Tµµ
actlmnt ceteri.
a) *rt ahter,* – *aliter* ACDF, *a* FGUE. – Pro *,pcJ ffihcl, jul*
pmdndt ABCD!».

in aliam, ex differentia materiae ad materiam. Sed hoc non rationabiliter consideratur ¶ in Deo, qui simul producit formam et materium: sed consideratur rationabiliter in eo, quod ipse producit materiam congruam lormac et lini. – Agens autem particulare praesupponit tempus, sicut et materiam. Unde rationabiliter consideratur in eo. quod agit in tempore posteriori et non in prion secundum imaginationem successionis temporis post tempus. Sed in agente universali, quod ¶ producit rem et tempus, non est considerare quod agat nunc et non prius, secundum imaginationem temporis post tempus, quasi tempus praesupponatur eius actioni: sed considerandum est in eo ». quod dedit effectui suo tempus quantum voluit, et secundum quod conveniens fuit ad suam potentiam demonstrandam. Manifestius enim mundus ducit in cognitionem divinae potentiae creantis, si mundus non semper luit, quam si semper luisset: omne enim quod non semper fuit, manifestum est habere causam; sed non ita *r* manifestum est de eo quod semper luit.

An septimi-m dicendum quod, sicut dicitur m IV *Physic*, *. prius et posterius est in tempore, secundum quod prius et posterius est v in motu. Unde principium et linis accipienda sunt in tempore. sicut et in motu. Supposita autem aeternitate motus, necesso est quod quodlibet momentum in motu acceptum sit principium et terminus motus: quod non oportet, si motus incipiat. Et eadem ratio est de *nunc* temporis. Et sic patet quod ratio illa instantis *nunc*, quod semper sit principium et

iinis temporis, praesupponit aeternitatem teinporis et motus. Unde Aristoteles hanc rationem inducit, in VIII *Physic*. *, contra cos qui ponebant aeternitatem temporis, sed negabant aeternitatem motus.

An octavi si dicendum quod Deus est prior mundo duntionc. Sed ly *prius* non designat priontein temporis, sed aeternitatis. – Vel dicendum quod designat aeternitatem temporis imaginati, et non realiter existentis. Sicut, cum dicitur, *supra caelum nihil esi*. ly *supra* designat lorum imaginatum tantum, secundum quod possibile est imaginari dimensionibus caelestis corporis dimensiones alias *M* superaddi.

Ai» nonum dicendum quod, sicut ctfectus sequitur a causa agente naturaliter secundum modum suae formae, ita sequitur ab agente per voluntatem secundum formam ab eo pracconceptam et definitam, ut ex superioribus palet. Licet igitur ¶O»»*»; Deus ab aeterno fuerit sufficiens causa mundi, non tamen oportet quod ponatur mundus ab eo productus, nisi secundum quod est in praedefmitionc suae voluntatis; ut scilicet habeat esse post non esse, ut manifestius declaret suum Auctorem.

An decimi m dicendum quod ¶¶, posita actione, sequitur effectus secundum exigentiam formae quae est principium actionis. In agentibus autem per voluntatem, quod conceptum est et pracdefinilum, accipitur ut forma quae est principium actionis. Ex actione igitur Dei aeterna non sequitur effectus aeternus: sed qualem Deus voluit, ut scilicet haberet esse post non esse.

r) contideratur. – viddur PdE – Pro in Dea, in «0 BCDEGpA.- Prtt qui, quod CpB.
is) in priori. – tn tempore priori A. priori Pat,
f) quod. – qui codice. et a – Pro rrm, et rem G.
/J in to, – Omittit PoK – Post quantum i.tdrt et quando A. tel quando B.
Ç' ita. – Om. D.

¶A quod pfiut fi padtriht «f. – print ft f- rfcrin ABCDE. – Pro principium ft ftitii acapin^ta tunl, d principium tt pncm accepte*. dum fit IGa., fi pnumittunt etiam «icteri et cd-E
■ prartnpponlt. ~ inppvtit ACDEFGj. – tt motat O«. CifG pA et cd. a, ft) J/UU. – Om. CEpA.
¶¶ quod. – >t agente pfr naturam *ddi: (t

Commentaria Caixlinalis Caietani

Titulus clunis est. – In corpore unica est conclusio, cum duobus corollariis.
Conclusio est; Nihil praeter Deum fuit ab aeterno, ita quod hoc non est impossibile. – Ubi adverte quod conclusio dicit duo. Asserit enim pruno, nihil aliud a Deo fuisse temper. Et quoniam hoc ex Bde tenetur, nec hoc esc probandum, addit secundum, scilicet quod hoc assertum est possibile.

Et hoc probat sic. Voluntas Dei esi causa rerum: ergo sic neccssc est aliqua esse, sicut neccssc est Deum velle illa: ergo non est necessarium Deum velle quod mundus fuerit semper; ergo caccnus mundus est, quatenus Deus vult illum esse: ergo non est necessarium mundum semper esse. – Antecedens putet ex supra dictis. Prima vero consequentia probatur: quia necessitas effectus ex necessitate cnusac dependet, ex V *Metaphys*. Secunda vero: quia non est neccssc Deum velle aliquid nisi seipsum. Tertia autem: quia esse mundi ex voluntate Dei pendet sicut ex causa.

Primum corollarium est: Non potest demonstrative probari mundum semper fuisse. – Secundum est: Rationes quas ad hoc probandum adducit Aristoteles, non sunt demonstrativae simpliciter, sed secundum quid. Quod manifestatur tripliciter: scilicet ex opinionibus confutatis, ex testimoniis inductis, et ex expressu eius confessione. – Omnia plana sunt in littera.

II. In respoasione ad decimum, dubium est, on actio Dei sit actu ab aeterno formaliter, idest inquantum aedo; an solum materialiter, idest secundum quod res est. Si enim primo modo intelligitur, sequitur quod Deus ab aeterno est actu agens, creans, causant, etc. Et si sic, ergo ab aeterno est aliquid creatum, actum, causatum, etc. Et tenet sequela ex V *Metaphys*. -: causae singulares in actu inquantum causae, et effectus, simul sunt et non sunt. – Si autem secundo modo tantum intelligitur, ergo ab aeterno est causa agens in potentia, et postmodum est causa in actu agens. quod est inconveniens.

III. Ad hoc dubium cum cautela respondendum est. nc dicamus vel Deum ab aeterno causam in potentia tantum, quod in II *Contra Geni.*, csp.vi, reprobatur; vel Deum nb aeterno creantem mundum, quod constat esse erroneum, quoniam creans ad creatum dicitur, sicut crcativum ad creabile. ut dicitur V *Metaphys*. - Media ergo via, dfotinguendo, dicamus quod actio Dei est in netu ab aeterno b. µ .****.

non solum materialiter, sed foniuliter. Sed hoc potest intelligl dupliciter primo, ut sil in actu •ecundum id quod ponit actio, inquantum actio, in agente; secundo, secundum quod infert ex se passionem vd effectum. Primo modo, acuo Dei est in actu ub aeterno: secundo modo, non. Et propter primum, Deus non est causa in potentia, *cd in actu ub aeterno: propter secundum vere». Deus non creavit mun-

dum ab aeterno, nec creat modo animam Antichrirti. – Et »i quaeratur, quomodo illatio passioni» vel dTcctu* cM io Deo ab aeterno, netu vel potentia: rcjponsio in promptu c>t, quod est in eo in potentia activa, ct nunquam est,

fuit, aut erit in eo formaliter. De inexistuntibus cnim iormaliter. inconveniens est ponere aliquid in potentia in Deo. Et propterea actionem, secundum totum id quod in agente ponit formaliter, oportet ab aeterno in Deo ease actu, etc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MUNDUM INCOEPISSE SIT ARTICULUS FIDEI

il *Sent.*, di>t- I, qu. ». Ort. 5; II *Cont. Gent.*, cap. m>ni; *De D>*[.. qu. in, art. »4; *Quodl.* XU. qu. η. tn. 1; Opute. XXVII. *de Aeternit. Mundi.*

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur qUod

mundum incoepisse non sit articulus fidei, sed conclusio demonstrabilis. Omne factum habet principium suae durationis. Sed demonstrative probari potest quod Deus sit causa effectiva mundi: et hoc etiam probabiliores philosophi posuerunt. Ergo demonstrative probari potest quod mundus incoepcnt.

2. Praeterea, si necesse est dicere quod mundus factus est a Deo, aut ergo cx nihilo, aut cx aliquo. Sed non ex aliquo: quia sic materia mundi praecessisset mundum ; contra quod procedunt rationes Aristotelis ponentis caelum ingenitum *. Ergo oportet dicere quod mundus sit factus ex nihilo. Et sic habet esse post non esse. Ergo oportet quod esse incoepcnt.

3. Praeterea, omne quod operatur per intellectum, a quodam principio operatur, ut patet in omnibus artificibus *. Sed Deus est agens per intellectum. Ergo a quodam principio operatur Mundus igitur, qui est eius effectus, non fuit semper.

4. Praeterea, manifeste apparet artes aliquas, ct habitationes regionum, ex determinatis temporibus incoepisse. Sed hoc non esset, si mundus semper fuisset. Mundum igitur non semper fuisse manifestum est.

5. Praeterea, certum est nihil Deo aequari posse. Sed si mundus semper fuisset, aequiperaretur* Deo in duratione. Ergo certum est non semper mundum fuisse.

6. Praeterea, si mundus semper fuit 7. infiniti dies praecesserunt diem istum. Sed infinita non est pertransire. Ergo nunquam fuisset perventum ad hunc diem: quod est manifeste faLsum.

7. Praeterea, si mundus fuit aeternus, cl generatio fuit ab aeterno. Ergo unus homo genitus est ab alio in infinitum. Sed pater est causa efficiens filii, ut dicitur in II *Physic**. Ergo in causis efficientibus est procedere in infinitum: quod improbatur in II *Metaphys.* *.

8. Prafterea, si mundus et generatio semper fuit, infiniti homines praecesserunt. Sed anima hominis est immortalis. Ergo infinitae animae humanae nunc essent actu: quod est impossibile, i Ergo cx necessitate sciri potest quod mundus incoeperit; ct non sola fide tenetur.

Sed contra . fidei articuli demonstrative probari non possunt: quia fides dc *non apparentibus* est, ut dicitur *ad Ilcbr.* xi *. Sed Deum esse Creatorem mundi, sic quod mundus incoepcnt esse *, est articulus fidei: dicimus enim *: *Credo in unum Deum* etc. – Et iterum, Gregorius dicit, in Hotnil. I *in E{ech.*, quod Moyses prophetizavit dc praeterito ., dicens *In principio creavit Deus caelum et terram;* in quo novitas mundi traditur. Ergo novitas mundi habetur tantum per revelationem. Et ideo . non potest probari demonstrative.

Respondeo dicendum quod mundum non semper fuisse, sola lido tenetur, et demonstrative probari non potest: sicut et supra . dc mysterio Trinitatis dictum est. Et huius ratio est, quin novitas mundi non potest demonstrationem recipere ex parte ipsius mundi. Demonstrationis cnim principium est *quod quid est*. Unumquodque autem, secundum rationem suae speciei, abstrahit ab hic ct nunc: propter quod dicitur . quod *universalia sunt ubique ct semper*. Unde demonstrari non potest quod homo, aut caelum, aut lapis non semper luit. – Similiter etiam neque ex parte causae agentis, quae agit per voluntatem. Voluntas cnim Dei ratione investigari non potest, nisi circa ea quae absolute ncesse est Deum velle: Lilia autem non sunt quae circa creaturas vult, ut dictum est *.

Potest autem voluntas divina homini manifestari per revelationem, cui fides innititur '. Unde mundum incoepisse est credibile, non autem demonstrabile vel scibile. – Et hoc utile est ut consideretur, ne forte aliquis, quod fidei est demonstrare praesumens, rationes non necessarias inducat, quae praebeant materiam irridendi infidelibus, existimantibus nos propter huiusmodi rationes credere quae fidei sunt.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicit Augustinus. XI *de Civ. Dei**, philosophorum ponentium aeternitatem mundi, duplex fuit opinio. Quidam enim posuerunt quod substantia mundi non sit a Deo. Et horum est intollerubilis error; ct ideo . ex necessitate refellitur. Quidam autem sic posuerunt mundum aeternum, quod tamen mundum a Deo factum dixerunt '♦. *Non enim mundum temporis vohint habere, sed suae crea-*

3) ^rtijt>but. – *art/JfeijJlibuf arlibut* II.
P) *ae^uipararetur.* – *arquar>tur* ABCD. *arquaiif* F.
y) *fuit.* -*fumet* B; pro *praeceiverunt, pr&teetdwnt* BCDEFG.
2) €«*. – Om. c<Ukc» << *a t.* – In texte g U pro *cic^ caeii <t ter-rae codice**.
») *de praeterito*, – Om. DpB.
η *idée.* – Om. cod<u.
SvMMAE Tubol. D. TimuA· T. t.

r.) *innititur.* – *Gregoriui* 17 Voro/..: *Mira pete rx fde errdeni**
tant, ratione iKWiriganJj *unttj auia* 1» *Mec* ivxhi *ratio pan-*
derd, tntra (*twt.* *InxtJ hūC tU* *dkit* i>U «d&t G.
idea. – Om. cudi.xr. – Pro *rrfeUituf, tepeUitar* H. rr/TÜuvhn*
cdicki a.
1) *dixernul.* – *dicttrnl cod*JCil. – Pro *teiepurit.* ten&tat P fdeJ, a?].
initium tewpsr/j li.<C. *femprmi initium* G>. omoM ftmpen'i E.
6t

tionis initium, ut quodam modo vix intellipibili semper ‘ sit factus. – Id autem quomodo intelli- pant, invenerunt, ut idem dicit in X de Civ. Dei*. Sicut enim, inquiunt, si pes ex aeternitate semper fuisset in pulvere, semper subesset * vestipium, quod a calcante factum nemo dubitaret; sic et mundus semper fuit, semper existente qui fecit. – Et ad hoc intelligcndum, considerandum est quod causa efficiens quae agit per motum, dc neces- sitate praecedit tempore suum effectum: quia effectus non est nisi in termino actionis, agens autem omne M oportet esse principium actionis. Sed si actio sit instantanca, et non successiva, non est necessarium faciens esse prius facto dura- tione; sicut patet in illuminatione. Unde dicunt quod non sequitur ex necessitate, si Deus est causa activa mundi, quod sit prior mundo dura- tione: quia creatio, qua mundum produxit, non est mutatio successiva, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod illi qui ponerent mundum aeternum, dicerent mundum factum a Deo ex nihilo, non quod factus sit post nihilum, secundum ’ quod nos intelligimus per nomen creationis; sed quia non est laetus de aliquo. Et sic etiam non recusant aliqui eorum creationis nomen, ut patet ex Avicenna in sua *Metaphysica* *.

Ad tertium dicendum quod illa est ratio Ana- irrt.ny'i' -Worae› 9uac ponitur in III *Physic*.* Sed non de necessitate concludit, nisi de intellectu qui de- liberando investigat quid agendum sit. quod est simile motui. Talis autem csl intellectus humanus, sed non divinus, ut supra * patet.

Ad quartum dicendum quod ponentes aeterni- tatem mundi, ponunt aliquam regionem infinities esse mutatam de inhabitabili in habitabilem, et c converso. Et similiter ponunt quod artes, pro- pter diversas corruptiones et accidentia, infinities fuerunt inventae, ct iterum corruptae. Unde Ari- stoteles dicit, in libro *Meteor*. *, quod ridiculum est ex huiusmodi particularibus mutationibus opi- nionem accipere dc novitate mundi ’ totius.

Qa.ai›, art.7.

An quintum dicendum quod, etsi mundus sem- per fuisset, non tamen pariicarclur Deo in aeter- nitate, ut dicit Boetius, in fine de *Consolat*.*: quia esse divinum est esse totum simul, absque suc- cessione; non autem sic est de mundo.

Ad sextum dicendum quod transitus semper in-

telligitur a termino in " terminum. Quaccumque autem praeterita dies signetur, ab illa usque ad istam sunt finiti dies , qui pertransiri poterunt. Obicctio autem procedit ac si. positis extremis, sint media infinita.

Ad septimum dicendum quod in causis efficien- tibus impossibile est procedere in infinitum *per se*; ut puta si causae quae per se requiruntur ad aliquem effectum, multiplicarentur in infinitum; sicut si lapis moveretur a baculo, ct f baculus a manu, ct hoc in infinitum. Sed per accidens in infinitum procedere in causis agentibus non re- putatur · impossibile; ut puta si omnes causae quae in infinitum multiplicantur, non teneant or- dinem nisi unius causae, sed earum multiplicatio sit per accidens; sicut artifex agit multis mnrtellis per accidens, quia unus post unum frangitur. Ac- cidit ergo huic martello, quod agat post actionem alterius martelli. Et similiter accidit huic homini, inquantum generat, quod sit generatus ab alio: generat enim inquantum homo r, et non inquan- tum est filius alterius hominis; omnes enim ho- mines generantes habent gradum unum in causis efficientibus, scilicet gradum particularis generan- tis. Unde non est impossibile quod homo generetur ab homine in infinitum. Esset autem impossibile, si generatio huius hominis dependeret ab hoc ho- mine. et a corpore dementari, et a sole, et sic in infinitum.

An OCTAVIm dicendum quod hanc rationem po- nentes aeternitatem mundi multipliciter effugiunt Quidam enim non reputant impossibile esse in- finitas animas actu; ut patet in *Metaphysica* Al- gaz.elis ♦ dicentis hoc esse infinitum per accidens. Sed hoc improbatum est superius*. Quidam vero dicunt animam corrumpi cum corpore. Quidam vero quod ex omnibus animabus remanet una tantum. Alii vero, ut Augustinus dicit *, posuerunt propter hoc circuitum animarum; ut scilicet ani- mae separatae a corporibus, post determinata tem- porum curricula », iterum redirent ad corpora. De quibus omnibus in sequentibus * est agendum. – Considerandum tamen quod haec ratio particularis est. Unde posset dicere aliquis quod mundus fuit aeternus, vel saltem aliqua creatura, ut angelus; non autem homo. Nos autem intendimus univer- saliter, an aliqua creatura fuerit ab aeterno.

x) *ut... temper. – et ita votuerunt ut... mundus temper* B; p o *ut, ubi* cd. *a.*
λ) *lubcssct. – itidem esset* B.
p) *omne.* – Om. codices.
y) *secundum.* – Om. FG.
mundi. – Om. codices ce a fr.

tb) *ctti. – si* ADCEGaE *etiam si* F.
a) *in. – ad* ACDEFG.
?) *et.* – Om. ACDFFGpB et *a* E.
c?) *refutatur.* – *reputant* codices et *a* h.
r) *homo.* – *pater* G.
w) *curricula.* – *circula* EFGtA.

Commentaria Cardinalis Cniofani

x titulo, *articulusfidei*sonat quod sola fide tenere oportet. – In corpore unica esi conclusio responsive! quacaito, sci- licet · Mundum incocpissc sola fide tenetur, ita quod de- monstrative probari non potest. – Quam conclusionem primo probat quoad secundam partem; secundo, manifestat quoad primum ·. cl tento, ostendit quantae utilitatis sit notae pro- positam conclusionem ·.

II. Quoad primum igitur, intendit talem rationem. No- vitas mundi non potest demonstrari cx parte mundi, nec cx parte suae causae.* ergo est indemonstrabilis.

Antecedens, quoad primum partem, probatur. Demonstra- tionis principium est *quod quid est*, ct unumquodque, se- cundum rationem suae speciei, abstrahit ab hic et nunc: ergo nnn potest demonstrari quod homo, aut caelum, aut lapis non semper fuit. – Secunda para antecedentis mani- festatur a communi dicto, quod *universalia sunt ubique ct semper*.

Quoad secundam sero partem, probatur. Voluntas Dei ratione investigari non potest, nisi area necessario volitat ergo non potest demonstrative sciri quid circa enaturas

• (X num. ».
• Ci. num. n.

•Ijb.1.ap. «n. auro. 19. · 5. Tiu lceet. xvn.

r*.·» aw X
Se.rrup aun.
a9.nz DrQn.
xm.

q*.ann,rtt.

F

•CL

ium. Quaccumque , ab illa usque ad :rtransiri poterunt. , positis extremis,

in causis efficien- e in infinitum *per* sc requiruntur ad ntur in infinitum; ilo, ct f baculus a d per accidens in agentibus non re- st omnes causae r. non teneant or- irum multiplicatio ;it multis martellis um frangitur. Ac- gat post actionem ridil huic homini, oneratus ab alio: Tl et non inquan- omnes enim ho- n unum in causis licularis gencran- J homo generetur Jlem impossibile, ideret ab hoc ho- et a sole, et sic

me rationem po- pliciter effugiant, jossibile esse in- *Metaphysica* Al- um per accidens, *. Quidam vero *q «.i r_. orporc. Quidam is remanet una licit *, posuerunt i; ut scilicet ani- determinata tem- l ad corpora. De est agendum. - ratio particularis uod mundus fuit ura, ut angelus; endimus univer- ab aeterno.

obatur. Demonstra- unumquodque, se* it ab hic et nunc: io, aut caelum, eut antecedentis mani- *rsalia sunt ubique*

ntur. Voluntas Dei i necessano volita uid circa creatum

voluerit. – Et tenet sequela : quia nihil circa creaturas ne- cessario vult.

III. Ciren probationem primae partis antecedentis assum- pti, adverte quod via rationis consistit in hoc : *Quod quid est* uniuscuiusque rei creatae, specifice sumptum, abstrahit ab hic et nunc, ergo non potest esse sufficiens medium ad inferendum novitatem rei, quia novitas ipsa tempori* diffcrentiani continet; liquido enim constat non esse ratio- nem essendi nunc et non prius, quod secundum sc indif- ferens est ad nunc ct prius. Unde Auctor non solum dc mundo, sed Je quacumque re mundi, intulit quod cx cius quidditate non potest monstrari cius novitas simpliciter.

IV. Circa principalem consequentiam, adverte quod, cum mundus significet universitatem rerum, ct extra univer- sum nihil sit nisi caput ipsius*, consequens est quod nullus locus relinquatur demonstrationi *quia*, ad inferendum no- vitatem mundi. Et proptcrca littera, exclusa causa ct *quod quid est* ipsius et omnium cius partium, pro constanti re- liquit novitatem mundi indemonstrabilem.

V. Quoad primum vero partem conclusionis-, scilicet quod fide teneatur, manifestatur. Voluntas divina potest homini manifestari per revelationem : ergo mundum in- coepisse est credibile. – Et tenet sequela : quia fides revela- tioni innititur.

VI. Tertio -, utile est, inquit, hoc considerare. Et hoc cx duabus utilitatibus manifestat prima est rcprocio prae- sumptionis; secunda est evitatio irrisionis ah infidelibus; ut dare patet in littera.

VII. In responsione ad septimum, adverte, novitic, quod aliud est dicere, *Socrates pater est causa per sc Platonis filii, ct Plato per sc causa Ciceronis*; ct aliud esi dicere, *Socrates et Plato sunt per se causae Ciceronis*. Primum enim est verissimum: quoniam, sicut homo generat homi- nem per sc. ita te pater tuus, ut dicitur XII *Metaphys.*, text 37-. Secundum autem est falsissimum. Quoniam causae per se ordinatae respectu alicuius cffectus, sunt, ut in littera dicitur, diversorum ordinum, simul cousantes effectum il-

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CREATIO RERUM I CERIT IN PRINCIPIO TEMPORIS

II *Seni.*, dHL 1, qu. 1, srt. 6.

h TERTIEM SIC PROCEDITUR. Videtur quod creatio rerum non fuit in principio tem- poris. Quod enim non est in tempore. est in aliquo temporis. Sed creatio rerum non fuit in tempore: per creationem enim rerum substantia in esse producta est; tempus autem non mensurat substantiam rerum, ct prae- cipue incorporalium. Ergo creatio non fuit in principio temporis.

2. Praeterea, Philosophus probat* quod omne quod fit, fiebat : el sic omne fieri habet prius et posterius. In principio autem temporis, cum sit indivisibile, non est prius et posterius. Ergo, cum creari sit quoddam fieri, videtur quod res non sint creatae in principio temporis.

3. Praeterea, ipsum etiam tempus creatum est. Sed non potest creari ’ in principio temporis: cum tempus sit divisibile, principium autem temporis indivisibile. Non ergo creatio rerum fuit in prin- cipio temporis.

Sed contra esi quod *Gen.* i * dicitur: *In prin- cipio creavit Deus caelum et terram.*

e) *SeJ nnn potejt errari. – Sed tonpiu mih p. trit creati* et c4ibi> a.

lum. ct proptcrca non pomnt infinitati. Pater autem cl avu» eiusdem ordinis causae sunt, non simul causantes ter- tium : quamvis, ut dictum at, inter *c avu* fuerit per sc causa patris, ct poter lillii. Et proptcrca ad productionem Socratis non refert finitas vel infinitas progenitorum.

VIII. In responsione ad octavum, diligenter adverte quid ibi dicitur, ct quare dicatur. Post recitatas namque opiniones, subdit considerandum cxsc *quod hacc ratio particulari/ est*. Et verum dixit; quoniam particularis est. non in sc, sed respectu quaesiti, ut ipsemet subdit. Quaesitum est enim hic. utrum *mundum*, idest universitatem creaturarum, in- coepisse iit articulus fidei: et non, utrum singulas species creaturarum incoepisse sit articulus fidei. Dato namque quod hominem incopissey sit demonstrabile, adhuc dubium resta!, utrum universum incoepissc sit demonstrabile : quoniam stat cum incocptione hominis aeternitas mundi vel ange- lorum. ut in littera dicitur.

Causa autem quare hoc dixerit, est quia, secundum do- ctrinam Xuctoris, ratio inducta cogit. Parum tamen utilis ab eodem dicitur in II *Contra Gent., cap.* xxxvii, quoniam multa supponit in quibus discordant philosophi.

IX. Circa eandem responsionem, advene quod, secun- dum Auctoris doctrinam, sustinentem immortalitatem ani- mae numeratae sine circulo, ct impossibilitatem infinitatis in actu simul etiam per accidens, intclligibile non esi quod generatio humans sit aeterna. Et proptcrca cauti sint Tho- mistae in concedendo mundum potuisse esse ab artemo. Concedant mundum quoad substantiam, constantem ct quinque corponbus simplicibus*; concedant mundum etiam quoad motum caeli, et generationes omnes praeter huma- nam. Inevitabile enim est quin aut ait infinitum in actu, aut ad miracula recurratur, ponendo unum hominem infi- nito tempore vixisse, et a certo tempore generasse. Et sic etiam non salvaretur generatio humana aeternae, sed speciet humana. Sed ridiculum, iudido meo, eat hoc miraculum interponere, ubi de possibilitate productionis mundi talis qualem videmus, est sermo.

Respondeo dicendum quod illud verbum *Ge- nes.* 1, *In principio creavit Deus caelum ct terram.* tripliciter exponitur, ad excludendum lres errores. Quidam enim posuerunt mundum semper luisse, ct tempus non habere principium -. Et ad hoc excludendum, exponitur: *in principio*, scilicet *tem- poris* ♦ – Quidam vero posuerunt duo esse crea- tionis principia, unum bonorum.aliud4 malorum*. Et ad hoc excludendum, exponitur: *in principio*, idest *m Filio*. Sicut enim principium effectivum appropriate Patri, propter potentiam, ita princi- pium exemplare appropriate Filio, propter sa- pientiam: ut sicut dicitur-, *omnia in sapientia fecisti*, ita intclligatur Deum omnia fecisse *in prin- cipio*, idest in Filio; secundum illud Apostoli ad *Coloss.* i *: *In ipso.* scilicet Filio, *condita sunt universa.* – Alii vero dixerunt corporalia esse creata a Deo mediantibus creaturis spiritualibus *. El ad hoc excludendum, exponitur: *In principio creavit Deus caelum et terram*, idest *ante om- nia* ». Quatuor enim ponuntur simul creata, sci- licet caelum empyrcum. materia corporalis (quae

^[1] Quia enim non est in tempore. est in aliquo temporis. Sed creatio rerum non fuit in tempore: per creationem enim rerum substantia in esse producta est; tempus autem non mensurat substantiam rerum, et praecipue incorporalium. Ergo creatio non fuit in principio temporis.

^[2] Praeterea, ipsum etiam tempus creatum est. Sed non potest creari in principio temporis: cum tempus sit divisibile, principium autem temporis indivisibile. Non ergo creatio rerum fuit in principio temporis.

^[3] Sed contra est quod Gen. i * dicitur: In principio creavit Deus caelum et terram.

^[4] Quia enim non est in tempore. est in aliquo temporis. Sed creatio rerum non fuit in tempore: per creationem enim rerum substantia in esse producta est; tempus autem non mensurat substantiam rerum, et praecipue incorporalium. Ergo creatio non fuit in principio temporis.

^[5] Praeterea, ipsum etiam tempus creatum est. Sed non potest creari in principio temporis: cum tempus sit divisibile, principium autem temporis indivisibile. Non ergo creatio rerum fuit in principio temporis.

^[6] aliud» – et aliud v-Uke*. omnia. – <'«um II.

^[7] D. wp.

^[8] i*. D. »*<.

^[9] «<S. «»» »».

^[10] IrJ 'IQ«.

^[11] JhMA' .:.

^[12] u»aiX.«p.n.

nomine *terrae* intelligitur), tempus, et natura angelica.

Ad primum ergo dicendum quod non dicuntur in principio temporis res esse creatae, quasi principium temporis sit creationis* mensura: sed quia simul cum tempore caelum et terra creata sunt.

Ad secundum dicendum quod verbum illud Philosophi intelligitur de fieri quod est per motum, vel quod est terminus motus. Quia cum in quolibet motu sit accipere prius et posterius, ante quodeumque signum in motu signato dum sci-

licet aliquid est in moveri et fieri, est accipere prius, et etiam aliquid post ipsum: quia quod est in principio motus, vel in termino, non est in moveri. Creatio autem neque est motus neque terminus motus, ut supra * dictum est. Unde sic aliquid creatur, quod non prius creabatur ζ.

Ad tertium dicendum quod nihil fit nisi secundum quod est. Nihil autem est temporis nisi *nunc*. Inde non potest fieri nisi secundum aliquod *nunc*: non quia in ipso primo *nunc* sit tempus, sed quia ab eo incipit tempus.

4; nt creatianii. – creationis fit Wab.
e) tipnafo. – tigna pF, lignatum *F.

o non print, creabatur. – non errabatur pA. non lotum creabatur
l pB, non thnvl errabatur reter» et ab.

Commentaria Catxlinalte Caietani

Trrvi.es sutis durus csj. – In corpore conclusio responsiva est, quod ly *in principio creavit Deus cadum et terram* tripliciter exponitur, contra tres errores; scilicet in *principio tempons*, contra philosophos. in *Filio*, contm Pythagoricos et Manichaeos, *ante omnia*, contra Platonem, Avteennam, et sequaces. – Omnia plana sunt in littera. Ex quibus habetur conclusio responsiva quaesito affirmative; er, ad perfectionem doctrinae, cum nullis adiunctis.

II. In responsione ad primum, advene quod Auctor

negtt primum temporis insum mensurasse creationem, non quod diutius emanatio illa duraverit, cum instantanca sit, cat in responsione ad primum, in articulo praecedente, dictum est. sed quia creatio ad substantias etiam incorporales, quae supra tempus et temporis instantia sunt, se extendit. Unde primum instans temporis, etsi non (ucrit mensurans creationem, fuit tamen coexistais creationi; quae instanti temporis discreti, quo mensurantur operationes spirituales, ut infra · patebit, mensurata est.

·1·π·μ <·«.
«rt-7, O J.

-t?'

st accipere
quia quod
o, non est
olus neque
, Unde sic **J**^'.
atur ;. t
nisi secun-
; nisi *nunc*.
uod *nunc*;
npus, sed

lum creabatur

lioncm, non
untanca ut,
ccdcntc, di-
icorporals,
»c extendit.
mciMuran»
lac insumi
spirituales, 1·û-,^α^
•W.Wfr.

•^i.Λîη.4.

^VifcAmM.,
U. I,
m n

Qvun, iFlJ.

•j .Vem *primo*. – *Primo enim* AIUZDE.
β) Gros *primum quaeruntur tria*. – Codet CXXXVIB biblioiheCAf
Caiinauû bltfc quacar. quatuor anuulnt a««i£n*u <l tu lcp̃t hi* u» pro
h^o: *Circa prtum quaeruntur quatuor. Primo...* .« 7rrféo·
de carum ordine. Quarto: Je unitate muttdi. Vide iafra post an. S.

QUAESTIO QUDRAGESIMASEPTIMA

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Post productionem creaturarum in esse, con-
siderandum est de distinctione carum *. Erit
autem haec consideratio tripartita. Nam primo
considerabimus de distinctione rerum in commu-
ni; secundo, de distinctione boni et mali ♦, tertio,
de distinctione spiritualis et corporalis creaturae ♦

Circa primum quaeruntur tria <
Primo; de ipsa rerum multitudine seu distin-
ctione.
Secundo: de earum inaequalitate.
Tertio: de unitate mundi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RERUM MULTITUDO ET DISTINCTIO SIT A DEO

II *Cont. Gent.* op. xrxn uaque xiv indui.: lib. III, exp. icni; /Ar *Pol** qj. ui. trt. i, ad 9; Jrt. |6;
Cumpend. Tncot., cap. l x m, uxxit, rti; XII *Metaphyt.*, lrci, n *Dc Cauti*», k*t. nnr.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod
rerum multitudo el distinctio non sit
a Deo. Unum enim semper natum est
unum facere. Sed Deus est maxime
unus, ut ex praemissis . patet. Ergo non
cit T nisi unum effectum.

2. Praeterea , exemplatum assimilatur suo
exemplari. Sed Deus est causa exemplaris sui
effectus, ut supra ♦ dictum est. Ergo, cum Deus
sit unus, effectus eius est unus tantum, et non
distinctus.

3. Praeterea, ea quae sunt ad finem, propor-
tionantur fini. Sed finis creaturae est unus, sci-
licet divina bonitas, ut supra * ostensum est. Ergo
effectus Dei non est nisi unus.

Sed contra est quod dicitur *Gen.* l -. quod
Deus *distinxit lucem a tenebris*, ct *divisit aquas
ab aquis*. Ergo distinctio et multitudo rerum est
a Deo.

Respondeo dicendum quod causam distinctionis
rerum * multipliciter aliqui assignaverunt. Quidam
enim attribuerunt eam materiae, vel soli ., vel si-
mul cum agente. Soli quidem materiae . sicut
Democritus, et omnes antiqui naturales, ponentes
solam causam materialem: secundum quos dis-
tinctio rerum provenit a casu, secundum motum
materiae *. – Materiae vero ct agenti simul distin-
ctionem ct multitudinem rerum attribuit Anaxa-
goras, qui posuit intellectum distinguentem res,
extrahendo quod erat permixtum in materia *.

Sed hoc non potest stare propter duo. Primo
quidem, quia supra * ostensum est quod etiam
ipsa materia a Deo creata est. Unde oportet et
distinctionem, si qua est ex parte materiae, in al-
tiorcm causam reducere. – Secundo, quia materia
est propter formam, et non e converso. Distinctio

autem rerum est per formas proprias. Non ergo
distinctio est in rebus propter materium: sed
potius c converso in materia creata est diifor-
mitas ,ut esset diversis formis accommodata \
Quidam vero attribuerunt distinctionem rerum
secundis agentibus. Sicut Avicenna, qui dixit * quod
Deus, intelligendo sc, produxit intelligentiom pri-
mam: in qua. quia non est suum esse, cx necessi-
tate incidit compositio potentiae el actus, ut infra *
putebit. Sic igitur prima intelligent!!!, inquantum
intelligit causam primam, produxit secundam in-
telligentiam; inquantum autem intelligit sc secun-
dum quod est in putentia, produxit corpus caeli,
quod movet; inquantum vero intelligit se secun-
dum illud quod habet de actu, produxit animam
caeli.

Sed hoc non potest stare propter duo. Primo
quidem, quia supra . ostensum est quod creare
solius Dei est. Unde ea quae non possunt causari
nisi per creationem, a solo Deo producuntur: et
hacc sunt omnia quae non subiacent generationi
et corruptioni. – Secundo, quia secundum hanc
positionem, non proveniret ex intentione primi
agentis universitas rerum, sed cx concursu mul-
tarum causarum agentium. Tale autem dicimus
provenire a casu. Sic igitur complementum uni-
versi, quod in diversitate rerum consistit, esset a
casu: quod est impossibile.

Unde dicendum est quod distinctio rerum ct
multitudo est cx intentione primi agentis, quod
est Deus. Produxit enim res in esse propter suam
bonitatem communicandam creaturis, cl per eas
repraesentandam. Et quia per unam creaturam
sufficienter repraesentari non potest, produxit mul-
ta;» creaturas ct diversas, ut quod deest uni ad
repraesentandam divinam bonitatem, suppleatur

t) *prvdudt.* – *rrodu.vif* ctxteck et c.k «.
i l rend». – Om. **1 Ů t**
i) rrf. – *cl* λικ rd It; «m. G. qui po»i *timui* tM t
O matertar. – *Ora.* ACDM-ūj.
η) A-tūwmaXîrj, – **JWM** rçû ACOEFGx

ex alia ·: nam bonitas quae in Deo est simpliciter et uniformiter, in creaturis est multipliciter cl divisini Unde perfectius participat divinam bonitatem, et repraesentat eam , totum universum , quam alia · quaecumque creatura. – Et quia cx divina sapientia est causa distinctionis rerum, ideo Moyses dicit res esse distinctas verbo Dei, quod est conceptio sapientiae. Et hoc est quod dicitur *Gen* , ♦. *Dixit l)eus, l iat lux. Et divisit lucem a tenebris.*

An primum ergo dicendum quod agens per naturam agit per formam per quam est. quae unius tantum est una: et ideo non agit nisi unum. Agens autem voluntarium, quale est Deus, ut supra * ostensum est, agit per formam intellectum. Cum igitur Deum multa intelligere non repugnet unitati et simplicitati ipsius, ut supra* ostensum est, relinquitur quod, licet sit unus, possit multa facere.

Ad secundum dicendum quod ratio illa teneret * de exemplato quod perfecte repraesentat exemplar , quod non multiplicatur nisi materialiter. Unde imago increcata, quae est perfecta, est una tantum. Sed nulla creatura repraesentat perfecte exemplar primum, quod est divina essentia. Et ideo potest per multa repraesentari. – Et tamen secundum quod ideae dicuntur exemplaria, pluralitati rerum corresponde! in mente divina pluralitas idearum.

Ad tertium dicendum quod in speculativis medium demonstrationis, quod perfecte demonstrat conclusionem, est unum tantum: sed media probabilia sunt multa. Et similiter in operativis, quando id quod est ad finem adaequat, ut ita dixerim, finem, non requiritur quod sit nisi unum tantum. Sed creatura non sic se habet ad finem qui est Deus '. Unde oportuit creaturas multiplicari.

0) *aha.* – *alio* codice. et *a b.*
·) *diviilitn.* – *dhtinctr* G.
») *alia.* – *aliqua* ACDEF. – *ex* poM *quia* om. B.

■ *tenent.* – *tenet* III).
p) *quad.* – *ut* codice» et c;L *b, ut* noo cd, *a.* – *tantum om,* ABCDE.
*) *qut est Peut.* ~ *quod* eif Zkuj BDFG, om. ACE.

Commentaria Cardinalis Caietani

X titulo, quaeritur an diktinctio sit a Deo, non quomodo* libet, sed *ut per te intenta*, ut in processu articuli patet.

In corpore tria facit: primo, tractat opinionem antiquorum; secundo, opinionem Avicennac; tertio, respondet quaesito.

II. Quoad *primum*, refertur opinio Democriti et Anaxagorae, quod distinctio rerum est a materia soin et casualiter; vel n materia simul et agente. – Reprehenditur nutem utraque opinio, quond hoc in quo communicant, scilicet quod distinctio est n materia ut a causa prima, idest irreducibili in aliam priorem causam, dupliciter. *Primo*, quia ipsa materia est n Deo. *Secundo*, quin etiam forma est prior mntena, quoniam materia est propter formam.

III. Quoad *secundum*, refertur opinio Avicennac. quod distinctio est cx secundis agentibus. Et improbatur dupliciter. *Primo*, quia hoc est falsum dc distinctione incorruptibilium : quoniam n solo Deo fieri possunt. – *Secundo*, quia distinctio rerum esset α casu: et consequenter complementum universi esset *n* casu. Et tenet prima sequela: quoniam quod fit cx concursu multarum causarum agentium, non per se intentum ab aliquo dirigente eas in unum, casu fit. Secunda autem sequela tenet: quia perfectio universi in rerum diversitate consistit.

IV. Quoad *tertium*, conclusio responsive est Distinctio seu multitudo rerum est cx intentione primi agentis, qui

est Deus. – Probatur. Deus produxit res in esse propter suam bonitatem communicandam creaturis, et per cos repraesentandam : ergo produxit multas creaturas et diversas. Et tenet sequela: quia per unam creaturam sufficienter repraesentari non potest. Quod probatur quia bonitas quae in Deo est simpliciter et uniformiter, in creaturis est multipliciter et divisim. Quod et confirmatur: quia perfectius participat divinam bonitatem totum unhenum, quam quaecumque creatura.

Secundo probatur conclusio auctoritate Scripturae, *Gcn.v Dixit Deus* etc.

V. Circa hanc rationem, adverte quod, cum dicitur, nominatur aut quaeritur sufficiens repraesentatio bonitatis divinae, non est sermo dc sufficientia simpliciter, quoniam nec mille mundi sufficerent ad id: sed dc sufficientia consona perfectioni universi. Huc cnim tendit ratio, ut huiusmodi repraesentationem divinae bonitatis in rerum universitate per se intentam α Deo fateamur, quia unica creatura ud huiusmodi repraesentationem non sufficeret.

VI. In responsione ad secundum, adverte quod exemplar dupliciter Deo attribui littera vult. Primo, ratione substantiae simpliciter : et sic Deus est unum exemplar omnium. Secundo, ratione substantiae sic tel sic imitabilis: et sic in mente divina sunt multa rerum exemplaria, iuxta multitudinem idearum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INAEQUALITAS RERUM SIT A DEO.

Infra, qu. ixv, art. 3j It *Cant. Ciente cap. xuv.* xxv; III, cap. xevu; Dr /> t^A qu. in, art. 16; Qu. Jc JMim.i art. 7; *Campend. Thrnl,*, cap. Lxnn, cur, *Ik Div.* cap. nr, left. xn.

en secundum Sic proceditur. Videtur quod inaequalitas rerum non sit a Deo. Optimi enim est optima adducere ·. Sed inter optima unum non esi maius altero. Ergo Dei, qui est optimus, esi omnia aequalibus facere.

2. Praeterea, aequalitas est cifactus unitatis, ui dicitur in V *Metaphys.** '. Sed Deus est unus. Ergo fecit omnia aequalia.

3. Praeteri \. iustiliae est inaequalia inaequalibus facere. Sed Deus est iustus in omnibus operibus suis. Cum ergo operationi eius, qua esse

3) *adducere.* – *producere vel adducere* fi, *addicere* cd. J.

S) I' *Mctapyti.* – J/-Lr/*\nr. P.

Contra hanc autem opinionem arguitur in littera, quid sequeretur quod universitas corporalium creaturarum non esset propter Dei bonitatem communicandam, sed propter peccatum puniendum. Sed hoc esse inconueniens probatur auctoritate *Genesis* ct Augustini.

III. Adverte hic quod non excluditur in hac ratione totaliter divina bonitas, quoniam etiam iustitiac punitivac finit est divina bonitas: sed excluditur divina bonitas a solitudine sufficienti. Hacc cnim est dhfcrentin inter bona absolute, ct bona nonnisi punitive, quod primorum ratio sola divina bonitas est: secundorum vero nunquam divina bonitas causa est, nisi demento supposito, quod non est a Deo. Et propterea in littera non est simpliciter negata divina bonitas, sed apposita est adversativa, scilicet, *sed ad puniendum peccatum* · cx hoc enim insinuatur quod diximus.

Manifestatur sero optime inconueniens cx inducta auctoritate, *Vidit Deus cuncta quae fecerat. et erant ralde bona*. Quae cnim nonnisi ad puniendum bona sunt, inter simpliciter bona non connumerantur quoniam non sunt simpliciter appetibilia.

IV. Quoad *secundum* ·, condusio responsive est. Sapientia Dei, sicut eat causa distinctionis rerum. ita ct in-

· · · *inter secundum ft tertium articulum huius quaestionis, codex Catinensis, de ia nota A ad prologum huius quaetlbsais. minio, sed eadem frima manu, notai: Articuli» ku non imcniuxr)n esamiari Sutnnuc P«ri*tctui> fratria Thomae. Deinde immediate articulum ponit ad quem te refert haec nota. et qui hoc modo x habet:*

An TKHTiru sic pMoctiornu Videtur qund in creatoris nnn sit ordo agentium. Quod enim agit sine medio, est perfectius agens quam quod agit per medium. Sed Deus est agens potentissimum. Ergo non agi: per medium. Et ita una creatura non agit in aliam.

2. Praxtemra, de ratione agentis est, ut faciat sibi simile Sed id ad cuius umihtudincm Ht aliquid. e<t exemplar. Si igitur una creatura sit causa agens respectu alteriux, sequeretur quod digniora in entibus vunt exemplaria infenomm. Quod reprobat Dionysius, v cap. *de Dip. Nom.*

3. pRARir.JULV, agens et finis incidunt in idem specie, ut dicitur in II *Physic.* Si igitur una creatura est causa activa alterius, una erit causa finalis alterius. Quod videtur esse contra id quod *Prorerb.* xvtr *Vniversa propter setnebpswn operatur Dominus.*

Sid coxtra KFT quod dicit Apostolus, *Rom.* xm: Quae a Deo sunt, *ordinata ani.* EI Dionysius dicit quod lex Divinitatis est per superiora inferiora reducere in se. Una ergo creatura agit in aliam.

PcsrosDKo mcxxut.u quod quidam, loqucntci in lege Maurorum. posuerunt quod nulla creatura habet aliquam actionem; dicentes quod Deus [*lege* ignis) non calctadt, sed Deus in igne. Sed secundum hoc, frustra essent attributae rebus virtutes activae ct qualitates et formae. Et ideo dicendum quod ip*a inaequalius constituta per divinam sapientiam in rebus creatis, ut dictum esc, exigit quod una creatura agat in aliam. Secundum hoc enim attenditur in creaturis inaequalitas, quod una est perfectior altera. Perfectius autem comparatur ad minus pertectum, sicut actus ad potentiam. E^t autem de ratione existenti* in actu, quod

aequalitatis. – Et probatur pnmo, quod sit causa inaequalitatis; secundo, quod sicut est causa distinctionis, iu inaequalitatis.

Primum ergo probatur sic. Sapientia Dei est causa distinctionis rerum: ergo est causa distinctionis formalis: ergo est causa inaequalitatis.- Prima consequentia probatur: quia distinctio formalis est principalis distinctio. Quod probatur: quia, duabus tantum existentibus distinctionibus, scilicet numerali ct formali, materia est propter fornum; ergo distinctio materialis est propter formalem. Et rursus manifestatur a signo, quod videmus unitatem et pluralitatem numeralem esse propter formam specificam. – Secunda autem consequentia probatur: quia distinctio formalis icmper inaequalitatem requirit. Quod probatur dupliciter: *primo*, quia formae rerum sunt sicut numeri, ex VIII *Metaphys.*; *secundo*, quia in rebus naturalibus species ordinatae gradatim apparent, ut patet inductive.

Secundo, probatur quod sicut est causa distinctionis, ita inaequalitatis, sic. Universum non esset perfectum, si unus tantum bonitatis gradus inveniretur: ergo perfectio universi requirit inaequalitatem: ergo sic inaequalitas est a Deo propter perfectionem universi, sicut ct distinctio. – Totus processus patet.

agat in id quod <t in potentia. Et sic ncccwe est quod una creatura agnt in alum Sed veut creatura esse in actu participat a Deo. qui c t purus actus, ita ct virtutem agendi participat a Deo, et agit cius virtute, sicut causa secunda rirtulc caetae primae.

An pfUNDu fj«x) nic£>TJtu quod omnia quaccumque fiunt per actionem creaturae, Deus povet (acere sine creatura. Non ergo est cx defectu potentiae cius quod mediante creatura agit; ted cx abundantia bonitati» ipsius, cx qaa provenit quod non iolum communicat creaturae quod sit in sc bona, sed hanc dignitatem ut sit aliis causa bonitatis.

Ad ncuxDUU thckndvm quod opinio illorum reprobatur a Dionysio, qui ponebant quaedam intellectualia separata cisc prima exemplaria : nam pnmum exemplar omnium Deus csL Nd tamen prohibet secundoario unam creaturam esse exemplar alterius

Ab ττηγνγμ DuiENDvu quod tinie ultimus omnium Deus esi: unt tamen ct tino dii sub isto tine, secundum quod una creatura ad aliam ordinatur ut ad finem, imperfectiora scilicet ad perfectiora, ut materia ad formam, elementa ad mixta, plantae ad animalia, animalia ad homines, ut habetur *Gen.* t. Et uc patet quod ordo universi attenditur secundum quod una creatura agit in aliam, ct secundum quod una fit ad similitudinem alterius, ct secundum quod una est finis alterius.

tn indice autem quaeitionum et articulorum, in tine codicis, sic tegitur:

- Quaestio XLVII. De distinctione «o coenmuni. ILL
i. Utrum rerum mollitudo et distinet» «it a Deo.
a. Utrum rerun» inaequalius wt a Deu. (*Alia* mawaj Utrum m creaturis ait ordo «gentiura.
5. Utrum sit cantum unus mundus, aut plures.

Praestat notare quod novus iste articulus. a eudice Cuinensi exhibitus, non solum v.»« invenitur in exemptori Suratmoz Parmensis, sed cl in omnibus aliis codicibus hucusque exploratis desideratur.

/XRTICULUS TERTIUS

UTRUM SIT UNUS MUNDUS TANTUM

De D»t^ qu. m, art. »6, aj i; XII Afetaphys^ lect. x; l de Cael. ct Mund., lcet. XV) sqq.

» TERTIUM SIC PROCEDIT R. Videtur quod non sit unus mundus tantum, sed plures, Quia, ut Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaesi.* *, inconueniens est dicere quod Deus sine ratione res creavit. Sed ca ratione qua creavit unum, potuit creare multos: cum eius potentia non sit limitata ad unius mundi creationem, sed est infinita, ut supra * ostensum est. Ergo Deus plures mundos produxit.

2 Praeteri v, natura facit quod melius est, et mullo magis Deus. Sed melius esset esse plures mundos quam unum: quia plura bona paucioribus meliora sunt. Ergo plures mundi lacti sunt a Deo.

3. Praeterea omne quod habet formam in materia, potest multiplicari secundum numerum, manente eadem specie; quia multiplicatio secundum numerum est ex materia. Sed mundus habet

• Qu. «tn.

. Qo.xxv, >rt ».

inaequa-
l». ita in-

aUM di*-
formalis :
probatur:
. Quod
lienibus,
formam;
Et rur*ui
plurolita-
Secunda
alii sem-
iter *pri-
II Meta-*
ordinatae

nctionu,
ctum, si
perfectio
ilitas est
tinctio. –

jund una
i/ticipat a
at *λ* Deo,
imae.
juc fiunt
ura. Non
lura agit;
uod non
hanc di-

obatur a
'ita es*c
(eus es;
exemplar

Deus e«:
ma crca-
olice*t* ad
. plantae
f. Er &
na crea-
itudinem

dicti. tie

lρ γρ λ λ γ-
iritirnstl,
rralur.

est, et
plures
unitio-
ni sunt

iam in
ncrum.
secun-
\$ habet

QUAESTIO XI.VII, ARTICULUS III

489

formam in matcriti: sicut enim cum dico *homo*, significo formam, cum autem dico *hic homo*, si- gnifico formam in materia ; ita, cum dicitur *mun- dus*, significatur forma, cum autem dicitur *hic mundus*, significatur forma in materia. Ergo nihil prohibet esse plures · mundos.

Sed contra est quod dicitur Ioan, i ∗: *Mundus per ipsum factus est*; ubi singulariter *mundum* nominavit, quasi uno solo mundo existente.

Respondeo dicendum quod ipse ordo in rebus sic ∗ a Deo creatis existons, unitatem mundi ma- nifestat. Mundus enim iste unus dicitur unitate ordinis, secundum quod quaedam ad alia ordi- nantur. Quaecumque autem sunt a Deo, ordinem habent ad invicem 7 et ad ipsum Deum, ut supra ∗ ostensum est. Unde neccsse est quod omnia ad unum mundum pertineant. – El ideo illi potuerunt ponere plures mundos, qui causam mundi non posuerunt aliquam sapientiam ordinantem, sed ca- sum; ut Democritus, qui dixit ex concursu atomo- rum factum esse hunc mundum, et alios infinitos∗

Ad primum ergo dicendum quod haec ratio est

a) *a» plurci.* – mu/fui (*<<t* oxh.es.
p) sic. – Om. codice∗ ct cd. λ
γ) *ad Invitent.* – *ab Invicem* P.
î) dcÿfNt. – *oportet* EGa.

Commentant Canlinalm Caietani

x titulo, sermo est dc unitate numerali: et dc mundo non solum corporeo. sed universo: et de facto, non dc possibili : non cnim nunc dc potentis Dei disputamus, sed de diversitate inventa in rebus in communi.

11. In corpore duo facit primo, respondet quaesito: u-undo, ex ratione data deducit corollario quid alii potue- runt opinari.

Quoad *primum*, conclusio responsiva est. quod mundus est tantum unus. – El probatur sic. Quaecumque sunt a Deo. ordinem habent n»! invicem el ad ipsum Deum, ergo omnia ad unum mundum nccesse est pertinere. Et probatur se- quela: quia mundus iste unus est unitate ordinis.

Ex hoc autem deducitur *secundo* corollario differentia inter philosophos: scilicet quod illi qui posuerunt mundi causam aliquam ordinantem sapientiam, non posuerunt plures mundos; qui vero res a casu dixerunt, ut Democritus, plures potuerunt dicere mundos.

quare mundus est unus, quia debent! omnia esse ordinata uno ordine, el ad unum. Propter quod Aristoteles, in XII *Metaphys.*^, ex unitate ordinis in rebus exislentis concludit unitatem Dei gubcr- «.∗ ∗. nantis. Et Plato ex unitate exemplaris probat ∗ unitatem mundi, quasi l exemplati.

Au SECUNDUM dicendum quod nullum agens in- tendit pluralitatem materialem ut finem : quia materialis multitudo non habet certum terminum, sed de se tendit in infinitum; infinitum autem repugnat rationi finis. Cum autem dicitur plures mundos esse meliores quam unum, hoc dicitur secundum multitudinem materialem. Tale autem melius non est de intentione Dei agentis: quin eadem ratione dici posset quod, si : fecisset duos, melius esset quod essent lres; el sic in infinitum.

Ad tertu m dicendum quod mundus constat ex sua tota materia. Non cnim est possibile esse aliam terram quum istam : quia omnis terra fer- retur naturaliter ad hoc medium, ubicumque es- set. El vadem ratio est de aliis corporibus quae sunt partes mundi.

«) – *Qa*». H.
O fl. – si km pΓ. aon edd, *a* >.
», *ferretur.* – *lrahrrrtur* G.

III. In responsione ad ternum, adverte quod tota re- sponsio sumpta est ex Aristotele, in I *Caeli et Mundi*9. Vcruntamen, cum io littera dicitur quod non at possibile Le. it o. « c>'c aliam terram. ly *possibile* non sumitur pm possibili u- eundum activam potentiam Dei. neque pro possibili logico; sed pro possibili sumpto ex potentia indita rebus creatu, secundum quam dicimus quod impossibile est mortuum resurgere. Tractatus enim iste, ut iam diximus attestatur · x» 1. quod non quid possit aut non possit Deus, sed quid dis- tinctio rerum habeat, requiritur.

Circa rationem tn littera adductam ex Aristotele ad probandam unitatem tense, quia omnis lena naturaliter moveretur ad hoc medium, ubicumque esset, dubium est. Sed quoniam hoc ex intentione spectat ad librum *de Caelo*, unde sumpta est ratio, ideo fiet aut hic quaesdo specialis, aut in loco proprio.

QUAESTIO QUADRAGESIMAOCTAVA

IX SEX ARTICULOS DIVISA

	EixDE considerandum est de distinctione re- rum in speciali *. Et primo, de distinctione boni et mali: deinde de distinctione spiritualis et corporalis creaturae .: Circa primum, quaeren- dum est de malo «; et de causa mali ♦ Circa malum quaeruntur sex. Primo: utrum malum'* sit natura aliqua. Secundo: utrum r malum inveniatur in rebus.	Tertio: utrum bonum sit subiectum mali. Quarto: utrum malum totaliter corrumpat bo- num. Quinto: de divisione mali per poenam et cul- pam. Sexto: quid habeat plus de ratione mali, utrum poena vel culpa.
• Cl. φ». Intro.*.		
• Qa U		
• Qa, iut		
?		

ARTICULUS PRIMUS

L IBUM MALUM SIT NATURA QUAEDAM

II	dial· nitr, art. a; III Cnnt. Gent., e«p. vn	Or Malo, qu. t, trt. »; CwjWfZ	cap. orr;
	/k Dir. S'ow».. câp. n, Icct. xrr.		
	iwmum sic proceditur. Videtur quod malum sit natura quaedam. Quia omne gentis esi natura quaedam Sed malum quoddam · genus: dicitur enim in Praedicamentis *, quod bonum et malum non sunt m genere, sed sunt genera aliorum. Ergo malum est natura quaedam. 3. Praeterea, omnis differentia constitutiva ali- cuius speciei est natura quaedam. Malum autem est differentia constitutiva in moralibus: differt enim specie mulus habitus a bono, ut liberalitas ab illiberalitate. Ergo malum significat naturam quandam. 3. Praeterea, utrumque contrariorum est na- tura quaedam. Sed malum et bonum non oppo- nuntur ul privatio et habitus, sed ut contraria: ut probat Philosophus, in Praedicamentis *, per hoc quod inter bonum et malum est aliquid me- dium. et a malo potest fieri reditus ad bonum. Ergo malum significat naturam quandam. 4. Praeterea, quod non est, non agit. Sed ma- lum agit: quia corrumpit bonum. Ergo malum est quoddam ens, et natura quaedam. 5. Praeterea, ad perfectionem universitatis re- rum non pertinet nisi quod est ens et natura quaedam. Sed malum pertinet ad perfectionem universitatis rurum: dicit enim Augustinus, in Enchirid. *, quod e.v omnibus consistit universi- tatis admirabilis pulchritudo; m qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum, et suo loco positum, eminentius commendat bona. Ergo ma- lum est natura quaedam \		Sed contra est quod Dionysius dicit, tv cap. de Div. Nom. 4 : Malum non est '· existais neque · t». bonum. IU spondeo dicendi m quod unum oppositorum cognoscitur per alterum, sicut per lucem tenebral. Unde ut quid sit malum, oportet ex ratione boni accipere. Diximus autern supra * quod bonum · Q«-*.«'·<· est omne id quod est appetibile: et sic, cum omnis natura appetat suum esse et suam perfe- ctionem. necesse est dicere quod esse et perfectio cuiuscumque naturae ' rationem habeat bonitatis. Unde non potest esse quod malum significet quod- dam esse, aui quandam formam seu naturam. Relinquitur ergo quod nomine mali significetur quaedam absentia boni. - Et pro tanto dicitur quod malum neque est existens nec9 bonum: quia cum uns. inquantum huiusmodi, sit bonum, ca- dum est remotio utrorumque < Ad primim ergo dicendum quod Aristoteles ibi loquitur secundum opinionem Pythagoricorum, qui malum existimabant esse naturam quandam, et ideo ponebant bonum et malum genera*. Con- suevit enim Aristoteles, et praecipue in libris lo- gicalibus, ponere exempla quae probabilia urant suo tempore, secundum opinionem aliquorum * r philosophorum. - Vel dicendum, sicut dicit Phi- losophus ' in X Mctaphys. *, quod prima contra- rictas est habitus et privatio: quia scilicet in omni- bus contrariis salvatur, cum semper unum con- trariorum sit imperfectum respectu alterius, ut nigrum respectu albi, et amarum respectu dulcis. Et pro tanto bonum et malum dicuntur genera,
• c*?.			?£**-*.
•iHAa.7,1^17.			
• c*p. x. u.			
*			

dc malo. - ei dc ma7u ACFG.
fi) malum. - Om. FGa.
γ) utrum. - an eodkex et u ♦
3) utrum i'ochs. - fue/ij l».
«) quoddam. - Om. ABCDEG.
î) malum cit natura quaedam. - malum ent natura i , r//
aliqua natura ceteri.
rj non est. - at non Pab.

G/ tenebra. - co^tucmiui tenebrat II, tenebrat ctifuwcimut D, te-
nebrat CEFpGxA.
o naturae. - creaturae ABGDE.
*) «rv. - itrfici est UCDE.
λ) utrorumque. - teilicet entis et bamque uddti !>. entii Ktlci rt
hmi aJJit aA.
I*) aliquarum - altarum ABCDE.
dicit rtiilwffhus. - dicit F, dicitur ccttfl.

non simpliciter, sed contrariorum : quia sicut omnis forma habet rationem boni, ita omnis privatio, inquantum huiusmodi, habet rationem mali.

Ad bEcvNDLM dicendi in quod bonum et malum non sunt differentiae constitutivae nisi in moralibus, quae recipiunt speciem (ex fine, qui est obiectum voluntatis, a qua moralia dependent. Et quia bonum habet rationem finis, ideo bonum et malum sunt differentiae specificae in moralibus; bonum per se, sed malum in quantum est remotio debiti finis . Nec tamen remotio debiti finis constituit speciem in moralibus, nisi secundum quod adiungitur fini indebito: sicut neque in naturalibus invenitur privatio formae substantialis, nisi adiuncta alteri formae. Sic igitur malum quod est differentia constitutiva in moralibus, est quoddam bonum adiunctum privationi alterius boni: sicut finis intemperati est. non quidem carere bono rationis, sed delectabile sensus absque ordine rationis. Unde malum, in quantum malum, non est differentia constitutiva; sed ratione boni adiuncti *.

Et per hoc etiam · patet responsio ad tertium. Nam ibi Philosophus loquitur de bono et malo, secundum quod inveniuntur in moralibus. Sic enim inter bonum et malum invenitur medium: prout bonum dicitur quod est ordinatum; malum autem, quod non solum est deordinatum, sed etiam nocivum alteri. Unde dicit Philosophus in IV *Ethic.* '· quod prodigius vanus quidem est, sed non malus. – Ab hoc etiam malo quod est secun-

dum morem, contingit fieri reditum ad bonum; non nutem ex quocumque malo. Non enim ex caecitate fit reditus ad visionem, cum tamen caecitas sit malum quoddam.

Ad quartum dicendum quod aliquid agere dicitur tripliciter. Uno modo, formaliter, eo modo loquendi quo dicitur albedo facere album. Et sic malum, etiam ratione ipsius privationis, dicitur corrumpere bonum: quia est ipsa corruptio vel privatio boni. Alio modo dicitur aliquid agere effective: sicut pictor dicitur facere album parietem. Tertio modo, per modum causae finalis: sicut finis dicitur efficere, movendo efficientem. His autem duobus modis malum non agit aliquid per se, id est secundum quod est privatio quaedam, sed secundum quod ei bonum adiungitur: nam omnis actio est ab aliqua forma, et

omne quod desideratur ut finis, est perfectio aliqua. Et ideo, ut Dionysius didt. iv cap. *de Div.*

Noni. ♠ malum non agit neque desideratur nisi -sⁿin »,
virtute boni adiuncti; per se autem est *infinitum*,
ut *praeter voluntatem et intentionem*.

At» quantum dicendum quod, sicut supra * dictum est. partes universi habent ordinem ad invicem, secundum quod una agit in alteram, et est finis alterius et exemplar. Haec autem, ut dictum est*, non possunt 7 convenire malo, nisi ratione boni adiuncti. Unde malum neque ad perfectionem universi pertinet *, neque sub ordine universi concluditur, nisi per accidens idest ratione boni adiuncti.

Î *tptcirm.* *tptcirt* Pa>. - Pm .t çw.i. < fuo P.
 «j *botum j-rr* > ...*finis.* - Oa. CDU G. - .Vrc χ>. ed. ð.
 S) *naturalibut.* - *malrrialibtii* P.
 p) *trj.* - *srJ haberr* l)
 ■) *rtiam.* - Om. ADCDEG.

z) *quu.* - *juoJ* AEG,
effiarr. MObtJo. - wtowr ABCDE,
juod ri bonum. - *srewdum* {WoJ fonvm n' FG, t
 6>tyvm ^uJ ri ABCDE.
 /1 *Jfarr* « pduvjiE - *ito;* - *fofnt* G. - Pro «iri, *une* B.

Commentaria Cardinalis Caietani

mxm claus. - In corpore tria facit; primo, ponii modum sciendi quaesitum: secundo, excquendo illum, respondet quaesito; tertio, reddit rationem cuiusdam dicti Dionysu.

II. Quoad *primum*, modus consistit in hoc, quod oportet ex ratione boni accipere quid sit malum. – Probatur¹ quia unum oppositorum cognoscitur per reliquum, ut tenebra per lucem.

III. Quoad *secundum*. Malum est quaedam absentia boni. – Probatur. Omne appetibile est bonum : ergo esse et perfectio cuiusque naturae est bonitas: ergo malum non significat esse, aut formam aut naturam aliquam; ergo est quaedam boni absentia. – Prima consequentia probatur: quia omnis natura appetit suum esse, et suam perfectionem,

Adverte quod in conclusione ideo dicitur *quatinus* ab-

sentia, quia non omnis negatio boni est malum, sed negatio boni *debiti*, ut in III *Contra Gent.*, cap. vt, patet. Absentia ergo debitae praesentiae boni, malum est. Debita autem praesentia est, *quando, sicut, ubi, in quo*, etc., debet. Probatio vero conclusionis ideo de hoc non curat it. quia praesenti intentioni sufficit genu» mali invenire: per hoc enim scitur an natura sit aliqua. Merito igitur, invento quod est absentia, quam negationem constat esse, stetit processus.

IV. Quoad *tertium* -, quia malum negatione boni fribit-
litum est; et Dionysius, ut in argumento ad oppositum
liltcra dicit, malum negatione non solum boni, sed entis,
definivit: ideo Auctor dicit hoc dictum esse secundario.
Quoniam ens, ut sic. est bonum: negatio igitur unius est
negatio alterius, et c convenit et ideo malum negatio utri-
mque α Dionysio ponitur. Sed quia boni est primo, ideo
|>cr bonum est definitum a nobis.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MALUM INVENIATUR IN REBUS

Suprs, qu. itu, in j, J j.1 *Sent.*, diſt. m.vj, «rt. J; II. Ji«t. <wr, 4rt. i; Ul *Cont. tint.*, «p, iam; Jje l'ot.. qu. Ul. Irt. 6, âj 4: *Compend. Tnrol.* cap. C\uj; />< *Dir. Nsm.*, clp. IV, lcCL iri.

ÆæMgg·?0 SEct'NDt m sic proceditur. Vidctut quod
< malum non inveniatur in rebus. Quid-
quid enim invenitur in rebus, vel esi
aliquod, vel privatio entis alicuius,
quod est non ens. Sed Dionysius dicit, iv cap. *de*
·sTh.i..t.*n. p/r *Xont.* ♦ quod malum distat ab existente, et
adhuc plus distat a non existente. Ergo malum
nullo modo invenitur in rebus.

2. Praeterea, ens et res convertuntur. Si ergo
* malum est ens e in rebus, sequitur quod malum
• An. rra«Md. sfr res quaedam. Quod est contra praedicta *.

3. Praetere\, *albius est qund est nigro imper-*
•Op. v. ·.«. *mixtius*, ut dicitur in III libro *Topic* * Aristote-
lis * Ergo et melius est quod est mulo imper-
mixtius. Sed Deus facit semper quod melius est,
mullo magis quam natura. Ergo in rebus a Deo
conditis nihil malum invenitur.

Sed contra est quod secundum hoc remove-
rentur omnes prohibitiones et poenae, quae non
sunt nisi malorum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* di-
ctum est, perfectio universi requirit inaequalita-
tem esse in rebus, ut omnes bonitatis gradus
impleantur. Est autem unus gradus bonitatis, ul
aliquid ita bonum sit, quod nunquam deficere
possit. Alius autem gradus bonitatis esi, ul sic
aliquid bonum sil. quod a bono deficere possit.
Qui etiam gradus in ipso esse inveniuntur: quae-
dam enim 7 sunt, quae suum esse amittere non
possunt, ut incorporalia; quaedam vero sunt,
quae amittere possunt, ut corporalia. Sicut igitur
perfectio universitatis rerum requirit ut non so-
lum sint entia incorruptibilia *. sed etiam corrup-
tibilia: ita perfectio universi requirit ul sint quae-
dam quae a bonitate deficere possint; ad quod
sequitur ea interdum deficere. In hoc autem con-
sistit ratio mali, ut scilicet aliquid deficiat a bono.
Unde manifestum est quod in rebus malum inve-
nitur *, sicut et corruptio: nam et ipsa corruptio
malum quoddam est.

Ad primim ergo dicendum quod malum distat
et ab ente simpliciter, et non ente simpliciter:
quin neque est sicut habitus, neque sicut pura
negatio, sed sicut privatio.

An secundum dicendum quod, sicut dicitur in
V *Metaphys.* *, ens dupliciter dicitur. Uno modo, ;
secundum quod significat entitatem rei, prout ^·Tl · <e
dividitur per decem praedicamenta: et sic con-
vertitur cum re. Et hoc modo, nulla privatio
est cn>: unde nec malum. Alio modo dicitur ens,
quod significat veritatem propositionis, quae in
compositione consistit, cuius nota est hoc verbum
est: et hoc est ens quo · respondetur ad quae-
stionem *an est*. Et sic caecitatem dicimus esse in
oculo. \cl quamcumque aliam privationem. Et hoc
modo etiam malum dicitur ens. – Propter huius
autem distinctionis ignorantiam, aliqui., conside-
rantes quod aliquae res dicuntur malae, vel quod
malum dicitur esse in rebus, crediderunt quod
malum esset res quaedam.

Ad tertum dicendum quod Deus et natura,
et quodeumque agens, facit quod melius est in
toto; sed non quod melius est in unaquaque parte,
nisi per ordinem ad totum, ut supra * dictum est. ”0’.** r
Ipsum autem totum quod est universitas creatu-
rarum. melius et perfectius est, si in eo sint quae-
dam quae a bono deficere possunt, quae inter-
dum deficiunt. Deo hoc non impediante. Tum
quia prov idenliae non est naturam destruere, sed
salvare, ut Dionysius dicit, iv cap. *dc Div.Nom.* *: ”
ipsa autem natura rerum hoc habet, ut quae de-
ficere possunt, quandoque deficiant. Tum quia,
ut dicit Augustinus in *Enchirid.* *, Deus est adeo · Or »
potens, quod etiam potest bene facere · dc malis.
Inde multa bona tollerentur, si Deus nullum
malum permetteret esse. Non enim generaretur
ignis, nisi corrumperetur aer; neque conserva-
retur vita Iconis, nisi occideretur asinus: neque
etiam laudaretur iustitia vindicans ·. et patientia
sufferens, si non esset iniquitas.

a) *ma.* – Om. EGaft.
p) *Ariatotelit.* – Om. cl 4 b.
yi *quaedam enim.* – »um *quaedam* codices, – Pm *incorporalia, in-*
corruptibilia IHAC; pm *corporalia, corruptibilia* D*C.
i» *incorruptibilia.* – *incorporalia* ABCEFGoâ, et «ntim *corporalia.*
– Pro *univmi, univeraitatit* ACE, otn. D.

t) *quo.* – *per quod* aC, *quod* ceteri et *ab.*
ç) *hoc.* – Om. B. – Pm *dtfciaat. JcshtMt* \BCt, *deficiant et de-*
sinant D.
rj *potat bme* /*Wt. – *bene potat facere* Pj A.
o) *justitia vindicans.* – *iustitla rIndicanti** A. – Item «tttim *paCc*...
tia sujfcrmhs.

Commentaria Cardinalis Caietani

I s titulo, *malum inveniri in rebus* non significat esse
Irenie, quoniam iam · hoc exclusum est: sed significat esse
I communiter in rebus. *In rebus* autem dicitur propter en
quae solum inveniuntur in anima, ut secundae intentiones.
Et esi quaestio dc inventione formali: ita quod non inten-
dimus, utrum malum habeat fundamentum in rebus; sed,
an inveniatur formalitr in rebus.

II. In corpore unica est conclusio, responsive quaesito
affirmative: .Mulum invenitur in rebus, sicut et corruptio. –

Et probatur. Perfectio universi requirit inaequalitatem in
rebus, ut omnis bonitatis gradus impleatur: ergo, sicut re-
quirit ut sint entia incorruptibilia et corruptibilia, it» re-
quirit ut sint indcfectibiliii α bono, cl Jcfectibilia a bono:
ergo quaedam in univerao deficiunt quandoque ergo ma-
lum invenitur in rebus sicut corruptio.

Antecedens habetur cx dicti». – Prima consequentia pro-
batur. quin i»ti sunt duo gradus bonitatis inventi in uni-
verso, iuxta illos duos gradus entis, ut dc sc patet – Sc-

eunda vero consequentia relinquitur per se notu. Et vere sic est: quoniam impassibile est. seclulis miraculi», possibilia deficere nunquam deficere. * Tertie autem probatur: quia ratio mali consistit in defectu a bono; subintelligit de Mo. – Et confirmatur illa modificatio et exprcvfio, *sicut*: quia corruptio ipsa quoddam malum est, quia est malum corrupti.

III. Et bene nota ly *sicut*: quoniam solvit dubium novitiorum. quaerentium quomodo, si malum est negatio formaliter, et negationes non habent esse nisi in anima (ut etiam in responsione ud secundum littera dicit, applicando ad esse mali); quomodo, inquam, vcrificatur quod malum est fonnalitr in rebus.

Habes solutionem: quia non vcrificatur quod est in rebus ut ens; sed est in rebus ut corruptio in actu exercito, idest ut rei remotio formalis. Ip»n namque absenti i boni formalitr malum est; et, ut in responsione ad quartum praecedentis articuli dictum est, malum formalitr corrumpit bonum oppositum, quia est ipsa privatio boni in subiecto apto, etc.

Dicuntur ergo mala in rebus esse, non positive, sed re-

motive; idest, non ponendo, sed removendo formalitr aliquid α rebus. Et sic tnafii lonnalitr inveniuntur in rebus ut mala: sunt enim rerum mala. In anima autem, per compositionem et quamcumque aliam intellectus operationem, inveniuntur ut entia et bona.

IV. Et ideo nihil obitnt, imo prodest propodtn, quod malum nullum esse ponat in re. Quoniam de malo ut malum est in actu exercito, loquimur: quod constat quod, ut malum in netu exercito, non invenitur ubi ponit aliquid, sed tantum ubi removet bonum debitum: hic est enim actus eius formalis, ut patet ex dictis*. Nihil ergo valu ennse- quentia* *malum vel privatio nullum nsc ponit in re, eed est tantum ens iit anima; ergo non invenitur formalitr in rebus*. Quoniam stat quod inveniatur formolitr, ut remotio rei in oeni exercito. Imo sequitur oppositum, *removet esse in subiecto; ergo invenitur in re, ut exercens negationis, tum positionis actum*. Sic outem haec inveniri in rebus, est simpliciter ipsa inveniri; quia formalitr inveniuntur, et secundum modum proprium sui generi», puta non enti» vel privationis.

ARTICULUS TERTIUS

I TRUM MALUM SIT IN BONO SICUT IN SUBIECTO

Supra, q» rm, art. 1, «J α; U *Snt*^ dial, ani*, qu. t. mu 4, III GmL GeaU tap.u; *fK* qu. 1, tn. i; *Compend. ThrJ.*. «p. orne

Λv^-VT» tertium sic proceditur. Videtur quod malum non sit in bono sicut in subiecto.

Omnia enim bona sunt existentia. Sed

^Dionysius dicit, rv cap. *de Diu. Nom.* *,

quod malum *non est existens. neque in existen- iibts*. Ergo malum non est in bono sicut in subiecto.

2. Praeterea, malum non esi ens, bonum vero est ens. Sed non ens non requirit ens, in quo sil sicut in subiecto. Ergo nec malum requirit bonum, in quo sit sicut in subiecto.

3. Praeterea, unum contrariorum non est subiectum alterius. Sed bonum et malum sunt contraria. Ergo malum non est in bono sicut in subiecto.

4. Praeterea, id in quo est albedo sicut in subiecto. dicitur esse · album. Ergo et id in quo est malum sicut in subiecto, est malum. Si ergo malum sit in bono sicut in subiecto, sequitur quod bonum sit malum: contra id quod dicitur Isai. v *: *Vae, qui dicitis malum bonum, et bonum malum.*

Sed contra est quod Augustinus dicit, in *Enchirid.* *, quod malum non est nisi in bono.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, malum importat remotionem boni. Non autem quaelibet remotio boni malum dicitur. Potest enim accipi remotio boni et privative, et negative. Remotio igitur boni negative accepta, mali rationem non habet: alioquin sequeretur quod ea quae nullo modo sunt, mala essent; et iterum quod quaelibet res esset mala, ex hoc quod non habet bonum alterius rei, utpolc quod homo esset ma-

Ius, quia non habet velocitatem capreae vel fortitudinem Iconis. Sed remotio bnni privative accepta, malum dicitur: sicut privatio visus caecitas dicitur. Subiectum autem privationis et formae est unum el idem*, scilicet ens in potentia: sive sii ens in potentia simpliciter, sicut materia prima, quae est subiectum formae substantialis et privationis oppositae; sive sit ens in potentia secundum quid et in actu simpliciter, ut corpus diapbanum. quod est subiectum tenebrarum clucis. Manifestum est autem quod forma perquam aliquid est actu, perfectio quaedam est, et bonum quoddam: et sic omne ens in actu, bonum quoddam est. Et similiter omne ens ’ in potentia, inquantum huiusmodi, bonum quoddam est, secundum quod habet ordinem ad bonum: sicut enim est ens in potentia, ita et bonum in potentia. Relinquitur ergo quod subiectum mali sit bonum *.

Ab FREMI M ERGO DICENDUM quod Dionysius intelligit malum non dssc in existenlibus sicut partem, nul sicut proprietatem naturalem alicuius existentis.

Ad secundum dicendum quod non ens negative acceptum non requirit subiectum. Sed privatio est negatio in subiecto* ut dicitur in IV *Metaphysi*: et tale non ens est malum.

Ad tertium dicendum quod malum non est sicut in subiecto in bono quod ei opponitur, sed in quodam alio bono: subiectum enim caecitatis non est visus, sed animal. – Videtur tamen, ut Augustinus dicit *, hic fallere dialecticorum regula, quae dicit *contraria simul esse non posse*.

v) are. – Om. codice.
A» capreae. – caprae codice».

1 7) b-/ Umlifer otwcfiu. – SiMihler etiam c«i BDEj ; F) –
Om nt (m. CEG.
is mlieeth. – mhtantia ACDEFG»

diminuetur habilitas aeris ad lumen: nunquam tamen totaliter tollitur, manente aere . qui secundum naturam suam est diaphanus. Similiter in infinitum potest fieri additio in peccatis, per quae semper magis ac magis minuitur habilitas animae ad gratiam: quae quidem peccata sunt quasi obstacula interposita inter nos ct Deum, secundum illud Isaiac 1 ix ◆ *Peccata nostra diviserunt inter nos et Deum.* Neque tamen tollitur totaliter ab anima praedicta habilitas: quia consequitur naturam ipsius.

An primum ergo nicENDUM quod bonum quod opponitur malo, totaliter tollitur: sed alia bona non totaliter tolluntur, ut dictum est *.

Ad secundum DICENDUM quod habilitas praedicta est media ℤ inter subicctum et actum. Unde ex ea parte qua attingit actum, diminuitur per malum : sed ex ea parte qua tenet se cum subiecto, remanet. Ergo, licet bonum in se sit simile.

tamen, propter comparationem eius nd diversa, non totaliter tollitur, sed in parte.

Ai» tertium dicendum quod quidam, imaginantes dirninationem boni praedicti ad similitudinem diminutionis quantitatis, dixerunt quod, sicut continuum dividitur in infinitum, facta divisione secundum eandem proportionem (ut puta quod accipiat^rur medium medii, vel tertium tertii), sic m proposito accidit. – Sed haec ratio hic locum non habet. Quia in divisione in qua semper* servatur eadem proportio, semper subtrahitur minus cl minus: minus enim est medium medii quam medium totius. Sed secundum peccatum non de necessitate minus diminiuit de habilitate praedicta, quam praecedens: sed forte aut aequaliter, aut magis. – Dicendum est ergo quod, licet ista habilitas sit quoddam finitum, diminuitur tamen in infinitum, non per sc, sed per accidens, secundum quod contrariae dispositiones etiam · in infinitum augentur, ut dictum est ·.

· ls c^r^re.

ζ) *totaliter tollitur, manente acre.* – *aere tollitur totaliter*
Po*: pro *tollitur, tolletur* DEEG, *tolleretur* IL – Pro *qui... ifapkauus,* .
fuoj (*qui* THF).. *diaphortum* aMflee*.

r.) mrJÜ. – aie/fuM cod-cu.
– Om. 1^4*.
i) *etiam.* – Om. roJkc<.

Commontaria Cardinaly Caiotani

Is titulo, *corrumpere* lumitur formaliter. *Zoium* veto **bonum** sumitur pro toto integral), vel quasi integral), circa quod mulum ponitur. Ila quod sensu* est: Utrum malum positum in aliquo , auferat formalitcr quidquid bonitati* invenitur in illo,

II. In corpore unica est (principiis conclusio, directe responsive quaesito negative: Malum non potest totaliter consumere bonum. – Ilane autem conclusionem manifestat una distinctione trimembri, ndiuncti* singuli* membris conclusionibus specialibus.

III. *Distinctio* est: Bonum triplex est, scilicet formi, subicctum, ct habilitas subiccti od formam. – *Prima conclusio* est: Bonum ut forma, tollitur totaliter per malum. Probatur: quia est sibi oppositum. Et manifestatur sicut lumen tollitur per tenebras, ct visus per caecitatem. – *Secunda conclusio* est: Bonum ut subiectum, nec tollitur, nec diminuitur per malum. Et manifestatur in aere et tenebra, – *Tertia* est : Bonum ut habilita* subiccti od actum, diminuitur per malum, et non totaliter tollitur El declaratur hacc conclusio, primo quantum ad dirninationem ·; secundo, ibi : Si *tpitur contrariae dispositiones*, quantum ad non totalem ablationem ·.

IV. Intendens ergo declarare qualis et quanta sit huiusmodi diminutio, insinuat duplicem diminuendi modum inveniri. scilicet per subtractionem, ct per remissionem: prima «t quantitativa, secunda est qualitativa. Et rursus, diminutio per remissionem, seu qualitativa, dupliciter contingit: primo, per remissionem ipsius qualitatis; ct per contrarias dispositiones subiccti ad bilem actum. – In proposito, diminutio sumenda est per remissionem, non quomodolibcl. sed per appositionem contrariarum dispositionum.

Et probatur hoc secundum sic. Habilitas intenditur per dispositiones praeparantes materiam ud actum: ergo remittitur per dispositiones impediētes potentiam ad actum. – Antecedens manifestatur: quia quanto magis multiplicantur dispositiones materiae(tanto habilior est ad actum. Con-

sequentia vero probatur: quia remissio marieur e contrario intensioni.

V. Deinde, intendent manifestare quomodo nunquam tollitur totaliter habilitati* bonum ·, distinguit remissionem · Ct «@· ω per contrariai dispositiones dupliciter inveniri po*»c: primo finite, secundo infinite. Et ncutto modo totaliter habilitatem euhiccti od Actum tolli ostendit.

Quod enim finita sit quandoque remissio habilitati*, probatur cx eo quod finita est multiplicatio diipositionum contriorarum; ut patet in multiplicatione qualitatū elementorum, quibus materiae habilius ml formam, igni* verbi gratia, diminuitur. – Quod iero in huiusmodi remissione non tollatur totaliter habilitas, cx eo patet quod, finiti* exbtentibu* appositione contrariorum ct remissione, non est opus eradicari habilitatem remanenti* subiccti.

Quod nutem infinite quandoque *it remissio, manifestatur cx infinita multiplicatione opacorum corporum inter solem ct acrem; et proportionihter cx infinita multiplicatione peccatorum inter iustitiac Solem ct animam. – Quod vero cx huiusmodi infinita remissione non totaliter tollatur habilitas, probatur ratione: quia semper manet in sua radice, quod est substantia subiccti. Et manifestatur in allaU* exemplis, in naturalibu* ct moralibus: in diaphano siquidem ropcctu luminis, ct anima respectu gratiae.

Et sic patet principali» conclurio ·. scilicet quod nunquam malum totaliter aufert bonum: quoniam relinquit subicctum. ct aliquid habilitatis ad actum.

VI. In responsione ad tertium, nota quod tanta est differentia inter diminui per sc, ct per «cadens, idest ratione sui vel ulterius, quod, cum impossibile »it finitum non consumi infinita et aequali subtractione per *c, possibile tamen est. ut in littera dicitur, d finito in infinitum etiam aequaliter subtrahi, ct tamen illud non consumi, quando diminutio est per accidens, idest per aliud, ut in proposito; minuitur enim habilitas propter appositum impedimentum, et non secundum %c.

QUAESTIO XLVIII, ARTICULUS V

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM MALUM SUFFICIENTER DIVIDATUR PER POENAM ET CULPAM

¶ Sequi dicitur. xxx. m. r. />. *Ualo*, qu. i. <n. 4.

¶ Quintum sic proceditur. Videtur quod malum insufficienter dividatur per poenam et culpam. Omnis enim defectus quoddam esse videtur. Sed in omnibus creaturis est quidam defectus, quod scilicet in esse conservare non possunt, qui tamen nec poena nec culpa est. Non ergo sufficienter malum dividitur per poenam et culpam.

2. Praeterea, in rebus irrationalibus non invenitur culpa nec poena. Invenitur tamen in eis corruptio et defectus, quae ad rationem muli pertinent. Ergo non omne malum est poena vel culpa.

3. Praeterea, tentatio quoddam malum est. Nec tamen est culpa: quia *tentatio cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendae virtutis*, ut dicitur in Glossa 2^a II Cor. xii. Nec etiam poena: quia tentatio praecedit culpam, poena autem subsequitur. Insufficienter ergo malum dividitur per poenam et culpam.

Sed contra, videtur quod divisio sit superflua. Item enim Augustinus dicitur in *Enchirid.* 2^a, malum dicitur in duas partes dividi: *nocet*. Quod autem nocet, poenale est. Omne ergo malum sub poena continetur.

Respondetur dicendum quod malum, sicut supra dictum est, est privatio boni, quod in perfectione et actu consistit principaliter et per se. Actus autem est duplex: primus, et secundus. Actus quidem primus est forma et integritas rei: actus autem secundus est operatio. Contingit ergo malum esse dupliciter. Uno modo, per subtractionem formae, aut alicuius partis, quae requiritur ad integritatem rei; sicut caecitas malum est, et carere membro. Alio modo, per subtractionem debitae operationis; vel quia omnino non est; vel quia debitum modum et ordinem non habet.

Quia vero bonum simpliciter est obiectum voluntatis, malum, quod est privatio boni, secundum specialem rationem invenitur in creaturis

rationalibus habentibus voluntatem. Malum igitur quod est per subtractionem formae vel integritatis rei, habet rationem poenae; et praecipue supposito quod omnia divinae providentiae et iustitiae subdantur, ut supra ostensum est: de ratione enim poenae est, quod sit contraria voluntati. Malum autem quod consistit in subtractione debitae operationis in rebus voluntariis, habet rationem culpae. Hoc enim imputatur alicui in culpam, cum deficit a perfecta actione, cuius dominus est secundum voluntatem. Sic igitur omne malum in rebus voluntariis consideratum vel est poena vel culpa.

Ad primum ergo dicendum quod, quia malum privatio est boni, et non negatio pura, ut dictum est supra; non omnis defectus boni est malum, sed defectus boni quod natum est et debet haberi. Defectus enim visionis non est malum in lapide, sed in animali: quia contra rationem lapidis est, quod visum habeat. Similiter etiam contra rationem creaturae est, quod in esse conservetur a seipsa: quia idem dat esse et conservat. Unde iste defectus non est malum creaturae.

Ad secundum dicendum quod poena et culpa non dividunt malum simpliciter; sed malum in rebus voluntariis.

Ad tertium dicendum quod tentatio, prout importat provocationem ad malum, semper malum culpae est in lentante. Sed in eo qui tentatur, non est proprie, nisi secundum quod aliqualiter immutatur: sic enim actio agentis est in patiente. Secundum autem quod lentatus immutatur ad malum a lentante, incidit in culpam.

Ad quartum dicendum quod de ratione poenae est, quod noceat agenti in seipso. Sed de ratione culpae est, quod noceat agenti in sua actione. Et sic utrumque sub malo continetur, secundum quod habet rationem nocimenti.

a) *insufficienter*. – Non *insufficienter* Ik
jj) *quod*. – *quod* *insufficienter* U, *quia* F.
γ) *culpa*. – *nec culpa* caducus.
5) *quia*. – *quod* codices.
c) *et*. – *vel* DE.

ζ) *vel*. – *et* Vol.
r.) *insufficienter*. – *per* Λ.
0) w/ a/. – *al* Pa>.
t) ... AaKuf. – *lapidum* habeant D.
x) *nocimenti*. – *nocendi* cJX *ab*; *tecuuditm* *vocnutenil* <X F.

Cornnieitaiua Caixlinalis Caietani

¶ rrvcus suscipiatur ut iacet, intelligendo per *culpam*, malum quod agimus; per *poenam* vero, malum quod patimur.

In corpore una conclusio, responsive quaesito limitate, scilicet: Omne malum in rebus voluntariis, est poena sci culpa. – In qua conclusione tria continentur: scilicet *omne malum*, et *in rebus voluntariis*, et *poena vel culpa*. Et propterea haec tria, ordinate procedendo, declarat.

II. Primo igitur, distinguit malum in communi in *malum rei*, et *malum operis*. Quam distinctionem probat ex distinctione boni in bonitatem per modum actus primi, et netus secundi.

Secundo, ostendit quod rationabiliter malum in voluntariis sortitum est speciales rationes, distinctiones et nomina, sic. Bonum simpliciter est obiectum voluntati*: ergo

malum secundum specialem rationem invenitur in solutariis creaturis. – Probatur consequentia: quia malum est privatio boni; ac per hoc, sicut bonum impecditur recipiur in voluntario, ita et malum.

Demum tertium, principaliter intentum, manifestat rē. Mulum rei habet rationem poenae in rebus voluntariis: supposito praecipuo quod omnia divinae providentiae et iustitiae subduntur: mulum vero operationis in cisdini habet rationem culpae. Ergo omne malum in rebus voluntariis est poena sci culpa. – Antecedens, quoad primum partem. manifestatur: quia de ratione poenae est, quod sit contraria voluntati. Quoad secundam vero: quia hoc alicui imputatur in culpam, quando scilicet deficit a perfecta actione existente in potestate eius. – Consequentia: quod nou est ex distinctione muli praepositu.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM HABEAT PLUS DE RATIONE MALI POENA QUAM CULPA

IF n*-, qu. *XIS*, are i; U *Sentl. d»t.* ιτττ1, qu. iu, »t. j; Zk *Λ/λ'o*, jc. i, art. 5.

igitur
itcgri-
riripue
iae ct
1st: de
-O*: ui<jn ,
a vo-
ubtra-
tariis ,
alicui
cuius
igitur
ratum

nalum
licium
lalum,
ut ha-
unt in
.m la-
ctiam
e con-
lonser-
aturae.
culpa
um m

Mit im-
mahim
ntatur,
qualiter
uliente.
itur ad

poenae
ratione
actione.
:undum

U) sextum sic proceditir. Videtur quod
^habeat plus dc ratione mali poena quam
culpa. Culpa enim se habet ad poenam,
hit meritum ad praemium. Sed prae-
mium habet plus dc ratione boni quam
cum sit finis eius. Ergo poena plus habet
tione muli quam culpa.

2. Praeterea, illud esi maius malum, quod
opponitur maiori bono. Sed poena, sicut dictum
est *, opponitur bono agentis: culpa autem bono
actionis. Cum ergo melius sit agens quam actio,
videtur quod peius sit poena quam culpa.

3. Praeterea, ipsa privatio finis poena quaedam
est, quae dicitur carentia visionis divinae. Malum
autem culpae est per privationem ordinis ad fi-
nem. Ergo poena est maius malum quam culpa.

Sed contra, sapiens artifex inducit minus ma-
lum ad vitandum maius; sicut medicus praecidit
membrum, ne corrumpatur corpus. Sed Dei sa-
pientia inferi poenam ad vitandam culpam. Ergo
culpa est maius malum quam poena.

Respondeo dicinuim quod culpa habet plus dc
ratione mali quam poena: el ■ non solum quam
poena sensibilis, quae consistit in privatione cor-
poralium bonorum, cuiusmodi poenas plures in-
telligunt: sed etiam universaliter accipiendo poe-
nam. secundum quod privatio gratiae vel gloriae
poenae quaedam sunt *. Cuius est duplex ratio.
Prima quidem est, quia cx malo culpae fit aliquis
malus, non autem ex malo poenae; secundum
illud Dionysii, iv cap. *de Div. Noni.* *: *Puniri non
est malum. sed fieri poena dignum.* Et hoc ideo
est quia, cum bonum simpliciter consistat in actu,
et non in potentia, ultimus autem actus est ope-
ratio, vel usus quarumcumque rerum habitarum:
bonum hominis simpliciter consideratur in bona
operatione, vel bono usu rerum habitarum. Uti-
mur autem rebus omnibus per voluntatem. Unde
cx bona voluntate, qua homo bene utitur rebus

habitis, dicitur homo bonus; el cx mala, malus.
Potest enim qui habet malam voluntatem, etiam
bono quod habet, male uti; sicut si grammaticus
voluntarie incongrue loquatur. Quia ergo culpal
consistit in deordinato netu voluntatis, poena
vero in privatione alicuius eorum quibus utitur
voluntas; perfectius habet rationem mali culpa
quam poena.

Secunda ratio sumi potest cx hoc, quod Deus
est auctor mali poenae, non autem mali culpae *.
Cuius ratio est, quia malum poenae l privat bo-
num creaturae ♦ sive accipiatur bonum creaturae
aliquid creatum, sicut caecitas privat visum; sive
sit bonum increatum, sicut per carcntiam visionis
divinae tollitur creaturae bonum increatum. Ma-
lum vero culpae opponitur proprie ipsi bono ' in-
creato: contrariatur enim impletioni divinae vo-
luntatis, ct divino amori quo bonum divinum in
seipso amatur; el non solum secundum quod
participatur a creatura. Sic igitur patet quod culpa
habet plus de ratione mali quam poena.

Ad primum ergo dicendum quod, licet culpa
terminetur ad poenam, sicut meritum ad prae-
mium, tamen culpa non intenditur propter poe-
nam, sicut meritum propter praemium: sed potius
e converso poena inducitur ut vitetur culpa. Et
sic culpa est peius quam poena.

Ad secundum dicendum quod ordo actionis, qui
tollitur per culpam, est perfectius bonum agentis,
cum sit perfectio secunda, quam bonum quod
tollitur per poenam, quod est perfectio prima.

Ad tertium dicendum quod non est comparatio
culpae ad poenam sicut finis el ordinis ad fi-
nem quia utrumque potest privari aliquo modo
et per culpam, et per poenam. Sed ^h per poenam
quidem, secundum quod ipse homo removetur
a fine, el ab ordine ad finem: per culpam vero,
secundum quod isla privatio pertinet ad actio-
nem, quae non ordinatur ad finem debitum.

Tifi om. F.

in volun-
naluni est
r repentur

lifestat sic.
oluntariis.
identiae ct
in eisdem
bus volun-
rimum par-
, quod sit
i hoc alicui
u perfectu
ia \cro nota

i) *ct.* – Om. codices. – KJem *ntc çmj/ addunt *rd.* ct pro *intel-
Hfunt* habent *attendunt*.
b) *poenae quaedam tant.* – *poena quaedam* erf D.
γ) *culpa.* – *ipsa culpa* Vah.
Z) *poenae.* – *opponitur hono creaturae quia* addit B.

t) *ipsi hemo.* – *bono* l;j>.
ζ) *sicut jtnil d ordinis ad /nem.* – xcondsM Jfmem et ordinem ad
rinem ABCDE, re/ sic secundum inem et ordinem siat jnis et or-
dinis ad jinem G.
H) *SeJ.* – Om. FG.

Commentai'ia Caixlinalis Caiotani

TrruLus claro» cx praecedentibus. – In corpore una est
conclusio responsisa quaesito: Culpa plus habet dc
ratione mali quam poena quaecumquc, tum sensus quum
damni. – Et probatur dupliciter.

Primo. Ex malo culpae fit aliquis malus, cx malo poe-
nae, non: ergo. – Antecedens probatur dupliciter. *Primo*
auctoritate Dionysii. *Secundo* ratione, sic. Bonum simpli-
citer consistit in actu: ergo bonum hominis simpliciter
consistit in bono usu rerum habitorum: ergo cx boni vo-
luntate, qua homo bene utitur rebus habitis, dicitur bonus
humo, ct cx mala, malus: ergo perfectius habet rationem

mali culpa quam poena. – Prima consequentia probatur:
quia ultimus actus est operatio, seu usus «nun. « Secunda
vero: quia utimur rebus omnibus per voluntatem. Et ex-
planatur secunda pars consequentis cius, scilicet ex ww/j
malus: quia potest quis etiam bono mole uti, ut patet dc
grammatico. – Tertia autem: quia culpa consistit in Jew
dinato actu voluntatis, poena vero in privatione alicuius
eorum quibus utitur voluntas.

II. Secunda vero ratio csL Deus est octor mali poenae,
et non mali culpae: ergo malum culpae est incomparabi-
liter peius.

Antecedens probatur sic. Malum poenae privat bono creaturae, malum vero culpae opponitur proprie bono increato : ergo illius potest esse causa Deus, non huius.

Antecedens hoc, quoad primam partem, manifestatur in duplici bono creaturae, scilicet *possessio* et *participatio*. Quoad secundam vero, probatur sic: malum culpae contrarietur implctioni divinae voluntatis, et divino amori quo

bonum divinum in scipso amatur; ergo opponitur bono increto.

HI. Esset hic dubitandum, quomodo bono divino potest aliquid opponi, et divina voluntas non impleri. Sed quoniam hoc in tractatu de voluntate divina discussum est; et illud in quaestione sequenti, articulo tertio -, tractatur; "V. *****" ideo nunc transeamus.

no
eit
o-

QUAESTIO QUADRAGESIMANONA
DE CAUSA MALI

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Consequent!R quaeritur de causa mali*. / Et circa hoc quaeruntur tria. Primo : utrum bonum possit esse causa mali.	Secundo: utrum summum bonum, quod est Deus, sit causa mali. Tertio: utrum sit aliquod summum malum, quod sit prima causa omnium malorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BONUM POSSIT ESSE CAUSA MALI

I* 11", qu. lxxv, art. 1; II .SVnf., dut. i. qu- i. art i. ad a; duL MOV, art. 3; II O>nf. Gmt^ op. «4; III. ap. a, un; Zk qu. im. art. 6, ad i »qq.j /k Malo. qu. i, ert. 3; Ik Dfy. Av>», cap. rr, lort. tin.

d primum sic proceditur. Videtur quod bonum non possit esse causa mali. Dicitur enim Matth.vu*: *Non potest arbor malos fructus facere.*

2. Praeterea, unum contrariorum non potest esse causa alterius. Malum autem est contrarium bono. Ergo bonum non potest esse causa mali.

3. Praeterea, effectus deficiens non procedit nisi a causa deficiente. Sed malum, si causam habeat, est effectus deficiens. Ergo habet causam deficientem. Sed omne deficiens malum est. Ergo causa mali non est nisi malum.

4. Praeterea, Dionysius dicit, iv cap. *Je Div. Nom.* *, quod malum non habet causam. Ergo bonum non est causa mali.

•I.TLim.xix

Sed contra est quod Augustinus dicit. *Contra Julianum* *: *Non fuit omnino unde oriri posset malum, nisi ex bono.*

•I.ALora-

Respondeo dicendum quod necesse est dicere quod omne malum aliququaliter causam habeat. Malum enim est defectus boni quod natum est et debet haberi. Quod autem aliquid deficiat a sua naturali et debita dispositione, non potest provenire nisi ex aliqua causa trahente rem extra suam dispositionem: non enim grave movetur sursum nisi ab aliquo impellente, nec agens deficit in 4 sua actione nisi propter aliquod impedimentum. Esse autem causam non potest convenire nisi bono: quia nihil potest esse causa nisi inquantum est ens; omne autem ens, inquantum huiusmodi, bonum est. Et si consideremus speciales rationes causarum. agens et forma et finis perfectionem quondam important, quae pertinet ad rationem boni; sed et materia, inquantum est potentia 7 ad bonum, habet rationem boni.

Et quidem quod bonum sit causa mali per modum causae materialis, iam ex praemissis patet: ostensum est enim * quod bonum est subie-

ctum mali . Causam autem formalem malum non habet: sed est magi* privatio formae. Et similiter nec causam finalem: sed magis est privatio ordinis ad finem debitum; non solum enim finis habet rationem boni, sed etiam utile, quod ordinatur ad finem. Causam autem per modum agentis habet malum *: non autem per se, sed l per accidens.

Ad cuius evidentiam, sciendum est quod aliter causatur malum in actione, et aliter in effectu. In actione quidem causatur malum propter * delectum alicuius principiorum actionis, vel principalis agentis, vel instrumentalis: sicut defectus in motu animalis potest contingere vel propter debilitatem virtutis motivnc, ut in pueris; vel propter solam ineptitudinem instrumenti, ut in claudis. – Malum autem ¶ in re aliqua, nun tamen in proprio effectu agentis, causatur quandoque ex virtute agentis; quandoque autem ex delectu ipsius, vel materiae. Ex virtute quidem vel perfectione agentis, quando ad formam intentam ab agente sequitur ex necessitate alterius formae privatio; sicut ad formam ignis sequitur privatio formae aeris vel aquae. Sicut ergo, quanto ignis tuent perfectior m virtute, tanto perfectius imprimit formam suam, ita etiam tanto perfectius corrumpit contrarium: unde malum et corruptio acris et aquae, est ex perfectione ignis. Sed hoc est per accidens: quia ignis non intendit privare formam aquae, sed inducere formam propriam; sed hoc faciendo, causal et illud per accidens, – Sed si sit defectus in effectu proprio ignis, puta quod deficiat a calefaciendo, hoc est vel propter defectum actionis, qui redundat in defectum alicuius principii, ut dictum est; vel . ex indispositione materine, quae non recipit actionem ignis agentis . Sed et hoc ipsum quod est esse deticiens, accidit bono, cui per se competit agere.

<

• lb. hrf<

a) poteat tuc. – cit ADCDEG.
À) in. – A P.
γ) potentia. – in patentia èfr.&M et cd. «t.
B) uJ. – imo AED: per ic ted om. C.
o propter. – per codicot et a k.
o Malum autem. – Cauaatur autem malum, omiaw caxtatur inIn.

PuÉ, F porll cautalur put u/i/vu, G per autem; pB t>.u AntMmr- agntlt.
rj »v/. – »y? tit FG. pro iuJbj<-<nlicnf, Jiipeaittw DE<
·? rvrrp? adjunctu iptii apextif. – recipit acfioxcm aemtil tic DEO» ftedtur cx actiw if»<i apentU F, recipit uttKMffit apentn rei mo x immutatur c.r actione apmtia A.

* Qs.nm.ut.

Unde verum est quod malum secundum nullum modum habet causam nisi per accidens. Sic autem bonum est causa mali.

* Loco drato. Ad primum ergo DICENDUM quod, sicut Augustinus dicit. *Contra Iulian.* *'z arborem malam appellat Dominus voluntatem malam, et arborem bonam, voluntatem bonam. Ex voluntate autem bona non producit^{ur} actus moralis malus: cum ex ipsa voluntate bona indicetur actus moralis bonus . Sed tamen ipse motus malae voluntatis causatur a creatura rationali, quae bona esi . Et sic est causa mali.

x Ad secundum dicendum quod bonum non causai illud malum quod est sibi contrarium, sed quoddam aliud: sicut bonitas ignis causal malum aquae; et homo bonus secundum suam naturam, causai malum actum secundum morem. Et hoc er qi'ui'rt*. 'P5Um Per accidens est, ut dictum est . - Invenitur autem quod etiam unum contrariorum causal *

aliud per accidens: sicut frigidum exterius ambiens calefacit, inquantum calor retrahitur ad interiora.

An tertium dicendum quod malum habet causam ' deficientem aliter in rebus voluntariis, et naturalibus. Agens enim naturale producit effectum suum talem quale ipsum est, nisi impediatur ab aliquo extrinseco: et hoc ipsum est quidam * defectus eius. Unde nunquam sequitur malum in effectum, nisi praeexistat aliquod aliud malum in agente vel materia, sicut dictum est ♦ Sed in rebus voluntariis, defectus actionis a voluntate actu deficiente procedit, inquantum non subiicit se actu * suae regulae. Qui tamen defectus non est culpa: sed sequitur culpa ex hoc quod cum tali delectu operatur.

Ad quartum dicendum quod malum non habet causam per se, sed per accidens tantum, ut dictum est *. • ft-X

i) Ex vcfvntateb&iu». - Air ynltnnt.iir autem Foh.i moraliter tro* prodatur actus niti morolitr kinut C; ,ro prior» mord/w, nt>- rjlitr CDEI pA4I jtu Uten» di, x) boaj ejt. - mit hunitatr »ddlt G.

λ AtFh cimum. - KOM rjJrf esuram niti B. jO quidam. - QutJem ITMÀ, v Jrfw. - jxfuj ApFfd. - Pro ud t&pntur, red tamet tegitur F, isd eum tcquitur POK

Commentaria CarŪinaliH Caietani

fivLt i, ut incci, dc enota in communi sumendus cst - In corpore duo facit; primo, respondet quaesito in communi affirmative; secundo, in speciali, secundum gula genera cauvarum.

II. Quoad *primum*, conclusio reiponsivu est; Causa mali cst bonum. - Et probatur sic. Malum cst defectus boni debiti; ergo omne malum habet aliquam causam: ergo causa mali eat bonum.

Prima consequentia probatur; quia defectus j naturali ct debita dispositione necessario provenit cx aliqua causa trahente rem extra suam dispositionem. - Quod probatur inductive: primo, in malo rei, exemplo motus gravis; secundo. in malo actionis, quoniam nonnisi ex impedimento provenit.

Secunda autem consequentia probatur: quia esse causam soli bono convenit. Quod dupliciter probatur. Primo, universaliter: quia esse causam convenit soli enti; ergo wli bono. Et tenet sequela: quia omne ens, inquantum huiusmodi, est bonum. - Secundo, in singulis generibus causarum. Quia agens, finis et forma perfectionem, et consequenter bonitatem imponant: materia quoque boni rationem habet, prout potentia bonum est. Omnis igitur causalitas bono soli convenit.

• Cf. Dum. r. III. Quoad *secundum* ., ponit quatuor conclusiones, iuxta quatuor genera causarum. *Prima* est iuxta causam materiale: Bonum est causa mali materialiter. Probatur: quia est cius subiectum.-*Secunda* est: Malum non habet causam formalem. Probatur, quia est privatio formae. - *Tertia* esc Malum non habet causam finalem. Probatur: quin est privatio ordinis ad debitum finem, ac per hoc boni utilis, idest ad finem. - *Quarta* est Malum habet causam efficientem non *per se*, sed *per accidens*. Et hanc manifestat distinguendo sic. Malum actionis ct malum rei diversimode

causantur. Nam malum actionis causatur cx defectu principii principalis vel instrumentalis. Malum vero rei, non siurando utrum illa res sit effectus proprius agentis vel non, causatur tripliciter: quandoque cx virtute agentis, quandoque ex defectu agentis, quandoque ex defectu materiae.

Hac distinctione stante, probatur quod nunquam malum habet causam efficientem nisi *per accidens*. Et primo quidem, quando causatur ex virtute agentis: quia agens per se intendens inducere formam propriam, per accidens intendit nocere oppositae.

Secundo, reducit ceteros modos in unum, quod est agens esse deliciens. Et probat intentum sic. Esse deficiens accidit bono: ergo malum secundum nullum modum habet cautam nisi per accidens. Et tenet sequela: quia bono per se competit agere. - Reductio autem praefata fit «ic. Reliqui modi continebant malum aut effectus proprii, aut actionis. Sed defectus effectus proprii ext vel cx defectu actionis, vel cx defectu passionis: ct hoc quidem cx materia, ilk vero cx delectu activi principii procedit; ct uterque runus constituit causam deficere. Ergo omnis modus quo malum provenit, ad deficere agentis reducitur» undecumque onaiur defectus.

Et sic breviter Auctor omnia membra totius divisionis perlustravit, ad duo reducta, scilicet malum effectus extranei, ct malum effectus proprii: in hoc cnim etiam malum actionis comprehendit quoad causam.

IV. In responsione ud tertium, adverto quod, cum dicitui quod delectus subicctionis regulae *non esi culpa, sed etm* * *sequitur culpa*, potest bene et male intlligi. Si inlclligatur dc defectu tab absolute, verum dicitur. Si autem dc defectu *hoc*, idest applicato ad hunc operantem sine reguh. falsum en: quoniam cx ipsa applicatione ad hunc, nunc aie operantem, culpae rationem sortitur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SUMMUM BONUM, QUOD EST DEUS, SIT CAUSA MALI

Supn, qu. xtrin. <n. 6; II *Seaf.*, »»»l xidi, qu. n. <rt. i; mtv, art. 5; dlt. xxxyu, qu. ht, βn. r. D CMt G«U n?. tu; III, c«p. lxxj; /V *Stalo*, qu. i. ut 5; G,mprnX *Thcoi.*, <p. cuj; ta A*»u op. u, loet i, oJ *Rom*^A c*p, t, kct. vn.

Sic SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod summum bonum, quod est Deus, sit causa mali. Dicitur enim Isai. xlv ♦ *‘Ego Dominus, c! non est alter Deus, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum. Et Amosm in duitate, quod Dominus non fecerit.*

2. Praeterea, effectus causae secundae reducitur in causam primam. Bonum autem est causa mali, ut dictum est *. Cum igitur omnis boni causa sit Deus, ut supra * ostensum est, sequitur quod etiam omne malum sil a Deo.

3. Praeterea, sicut dicitur in II *Physic.* *, idem est causa salutis navis, et periculi. Sed Deus est causa salutis omnium rerum. Ergo est ipse causa omnis perditionis et mali.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.**, quod Deus *non est auctor mali, quia non est causa tendendi ad non esse.*

Respondeo dicendum quod, sicut ex dictis · patet, malum quod in defectu actionis consistit, semper causatur ex defectu agentis. In Deo autem nullus defectus est, sed summa perfectio, ut supra * ostensum est. Unde malum quod in defectu actionis consistit, vel quod ex delectu agentis · causatur, non reducitur in Deum sicut in causam.

Sed malum quod m corruptione rerum aliquarum consistit, reducitur in Deum sicut in causam. Et hoc patet tam in naturalibus quam in vokinariis. Dictum est enim * quod aliquod agens, inquantum sua virtute producit aliquam* formam ad quam sequitur corruptio et defectus, causal sua virtute illam corruptionem et defectum. Manifestum est autem quod forma quam principa-

liter Deus intendit in rebus creatis, est bonum ordinis universi. Ordo autem universi requirit, ut supra * dictum est. quod quaedam sint quae deftere possint, et interdum deficient. Et sic Deus, in rebus causando bonum ordinis universi, ex consequentia, quasi per accidens, causal corruptiones rerum : secundum illud quod dicitur I *Peg.* ii *: *Dominus mortificat et vivificat.* Sed quod dicitur *Sap.* i *, quod *Deus mortem non fecit*, intelligitur *quasi per se intentam.* – Ad ordinem autem universi pertinet etiam 4 ordo iustitiae. qui requirit ut peccatoribus poena inferatur. Et secundum hoc. Deus est auctor mali quod est poena: non nutem mali quod est culpa* ratione supra ' dicta.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritates illae loquuntur de malo poenae, non autem de malo culpae.

Ai> secundum dicendum quod c!fectus causae secundae delicientis reducitur in causam primam non delicientem, quantum ad id quod habet entitatis et perfectionis: non autem quantum ad id quod habet de defectu '. Sicut quidquid est motus in claudicatione, causatur a virtute motiva: sed quod est obliquitatis in ea, non est ex virtute motiva, sed ex curvitate cruris. Et similiter quidquid est cntitais et actionis m actione mala, reducitur in Deum sicut in causam: sed quod est ibi defectus, non causatur a Deo, sed ex causa secunda deficiente.

Ad tertium dicendum quod submersio navis attribuitur nautae ut causae, ex eo quod non agit quod requiritur ad salutem navis. Sed Deus non delicii ab agendo quod est necessarium ad salutem. Unde non est simile.

a) – *adionii* ABCDEG,
>.) *aliquam.* – *quartJam caltcc»* ct 4 fr. – Pott *JrfeOuj* B xdjic *al-*
lerim formae; d pott *Jefeetum*, *ytr* *accident.*

p *tmireni.* – Om. CDEFGo.
5) *yrrfmct rliam.* – *firtiart* VaS.
t de defeat. – *defect**t a

Commentaria Cardinal! ** Caictani

Tnei.cs satis ex praedictis patet. – In corpore duo» conclusiones responsivas ponit, iuxta duo genera malorum superius · distincta.

Prima est: Malum actionis non reducitur in Deum sicut in causam. – Et probatur sic. Malum actionis causatur ex defectu agentis: ergo non reducitur in Deum ut causam. Et tenet sequela; quin in Deo nullus est delectus, sed summa perfectio.

11. *Secunda conclusio* est Malum rcurn aliquarum reducitur in Deum sicut in causam. – Et probatur hoc tam in naturalibus quam in voluntariis.

Et primo in naturalibus, sic. Deus intendit, ut formam principaliter intentant in rebus cretis, bonum ordinis universi, exigens quaedam defectiva, et actualiter interdum deficientia: ergo, causando bonum ordinis universi, per accidens causât main rerum. – Consequentia probatur: quia agens per sc producens formam ad quam sequitur corru-

prio et defectus, causai illam corruptionem et defectum per aeddem. Et confirmatur consequens auctoritate Scripturae; et simul excluditur instantia auctoritati» apparentis in oppositum *Sap.* i.

Deinde ex eodem medio probat in voluntariis, sic. Ordo univeni exigit ordinem iustitiae punitricis peccatorum ergo malum poenae est etiam a Deo.

111. Circa luce dubium occurrit, an prima conclusio · Ct t*®. « intelligatur universaliter de omni malo actionis, an tantum in voluntariis. Si cnim intelligitur universaliter. tunc sequitur quod claudicatio Socratis non sit a Deo, quia est malum actioni». Et si hoc concedatur, manifeste sequitur Deum non cue auctorem mali poenae; cum claudicatio sit de numero poenarum. Et quod de hoc dicitur, simile potest adduci de ceteris defectibus aedonum, puta tisionir, auditionis. etc Et sic periret Scriptorum Sanctorum doctrina, trudens hacc omnia esse α Deo, vel ad punitionem, tel ad

augmentum meriti, etc. – Si autem intelligitur in voluntariis tantum, oblitus videtur Auctor limitationis: quod litterae non consonat, eo quod manifeste secundam conclusionem universaliter tractat, et locus iste de malo universalem tractatum exigit.

Ad haec breviter dicitur, quod conclusio intelligitur de omni malo actionis, sed *formaliter*, inquantum actio est. – Et cum dicitur, *ergo claudicatio Socratis non reducitur in Deum*, distinguatur, quod claudicatio, inquantum sonat defectum actionis ut sic, non reducitur in Deum ut effectivam causam, sed in defectum causae secundae. Et rursus, dau-

dicatio, inquantum est involuntaria, reducitur in Deum ut auctorem poenae: inquantum vero est a caritate ordinata, reducitur in Deum ut auctorem meriti. Et sic de aliis.

IV. In responsione ncl tertium, adverte quod tunc tantum absentia causae agentis dicitur causa defectus, quando debebatur praesentia. Et propterea, quia nunquam, cum rebus debetur, Deus subtrahit influxum, ideo non sequitur, proprie loquendo, quod Deus sit causa defectuum ex hoc solo quod non facit: quamvis quandoque Scriptura ipsum tali modo causam appellet, ut patet circa indurationem Pharaonis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SIT UNUM SUMMUM MALUM. QUOD SIT CAUSA OMNIS MALI

II *Sent.*, di*^t. t. qu. i. Art. t, ij i; di*^t. xxxrv, art. i, nd j; II *Conf. Gent.*, cap. χια; lit, α^p. xv; *De Put*^A qu. ni, art. 6; *Catnpcond. Theot*^A cap. cxvn; Opuac. XV, *de Angrlh*, ep. xrr, *De Div.* .Vo»iw cap. rv, kct. xxn.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidelUF quod sit unum suminum malum, quod sit causa omnis mali. Contrariorum enim contrariae sunt causae. Sed in rebus invenitur contrariutas, secundum illud Eccli. xxxiii ♦ *Contra malum bonum est, ct contra vitam mors; sic cl contra virum iustum peccator.* Ergo sunt contraria principia, unum boni, et aliud mali.

2. Praeterea, si unum contrariorum est * in rerum natura, ct reliquum, ut dicitur in II *de Caelo et Mundo* ♦ Sed summum bonum est in rerum natura, quod est causa omnis boni, ut supra * ostensum est. Ergo est et summum malum ei oppositum, causa omnis mali.

3. Praeterea, sicut in rebus invenitur bonum ct melius, ita malum ct peius. Sed bonum ct melius dicuntur per respectum ad optimum. Ergo malum et peius dicuntur per respectum ad aliquod summum malum.

4. Praeterea, omne quod est per participationem, reducitur ad illud quod est per essentiam. Sed res quae sunt malae apud nos, non sunt malae per essentiam, sed per participationem. Ergo est invenire aliquod summum malum per essentiam z, quod est causa omnis mali.

5. Praeterea, omne quod est per accidens, reducitur ad illud quod est per sc. Sed bonum est causa mali per accidens. Ergo oportet ponere aliquod summum malum, quod sit causa malorum per sc. – Neque potest dici quod malum non habeat causam per se, sed per accidens tantum: quia sequeretur quod malum non esset ul in pluribus, sed ul in paucioribus.

6. Praeterea, malum effectus reducitur ad malum causae: quia effectus deficiens est a causa deficiente, sicut supra * dictum est. Sed hoc § non csl procedere in infinitum. Ergo oportet ponere unum primum malum, quod sit causa omnis mali.

Sed contra est quod summum bonum est causa omnis entis, ut supra * ostensum est. Ergo

non potest esse aliquod principium ei oppositum, quod sit causa malorum.

Respondio dicendum quod ex praedictis patet non esse unum primum principium malorum, sicut est unum primum ' principium bonorum. Primo quidum, quia primum principium bonorum est per essentiam bonum, ut supra * ostensum est. Nihil autem potest esse per suam essentiam malum: ostensum est enim* quod omne ens, inquantum est ens. bonum est; et quod malum non est nisi in bono ut in subiecto.

Secundo, quia primum bonorum principium est summum et perfectum bonum, quod prachabet in se omnem bonitatem, ut supra ostensum est. Summum autem malum esse non potest*: quia, sicut ostensum est *, etsi mulum semper diminuat bonum, nunquam tamen illud potest totaliter consumere; cl sic, semper remanente bono, non potest esse aliquid integre ct perfecte malum. Propter quod Philosophus dicit, in IV *Ethic.* - quod *si malum integrum sit. scipsum destruet*: quia destructo omni bono (quod requiritur ad integritatem mali), subtrahitur etiam ipsum malum, cuius subiectum est bonum.

Tertio, quia ratio mali repugnat rationi primi principii. Tum quia omne ; malum causatur ex bono, ut supra * ostensum est. Tum quia malum non potest esse causa nisi per accidens: et sic non potest esse prima causa r., quia causa per accidens est posterior ca quae esi per se, ut patet in II *Physic.* -

Qui autem posuerunt duo prima principio. unum bonum ct alterum malum, ex eadem radice in hunc errorem inciderunt, ex qua et aliae extraeae positiones antiquorum ortum habuerunt: quia scilicet non consideraverunt causam universalem totius entis, sed particulares tantum causas particularium effectuum. Propter hoc enim, si aliquid invenerunt esse nocivum alicui rei per virtutem suae naturae, aestimaverunt naturam illius rei esse malam: puta si quis dicat naturum ignis

3) a/. - fuerit enJicc». *eit.* - Omittunt FGa, ante rrgo ponuat CE. p»*t causa puait D; editio a omittit ei, et ante cauta addit quad cit; H ha legit: Eit ergn tummm tnaluu, quad ext ei oppoiitutn, quod cauta est ornait mali.

f) per ruentiam. - On, l*J>- a. Sed hoc. - Sed bi B. primum. - Om. u omne. - Om. P. r4) eaute. - niit per accident addit B.

n ut
lati,
i.
Can-
ndo
aim
iUir,
hoc
mm
KΠ1

esse malam, quia combussit domum alicuius pau-
peris. – Indicium autem de bonitate alicuius rei
non est occipiendum secundum ordinem ad ali-
quid particulare; sed secundum scipsum, et se-
cundum ordinem ad totum universum, in quo
quaelibet res suum locum ordinatissime tenet, ut
cx dictis * palet.

Similiter etiam, quia ¶ invenerunt duorum par-
ticularium effectuum contrariorum duas causas
particulares contrarias, nesciverunt reducere cau-
sas particulares contrarias in causam universalem
communem. Et ideo usque ad prima principia '
contrarietntem in causis esse judicaverunt. – Sed
cum omnia contraria conveniant in uno communi,
necesse est in eis, supra causas contrarias proprias,
inveniri unam causam communem: sicut supra
qualitates contrarias elementorum invenitur virtus
corporis caelestis. Et similiter ' supra omnia quae
quocumque modo sunt, invenitur unum primum
principium essendi, ut supra * ostensum est.

Ad primū ergo dicendum quod contraria con-
veniunt in genere uno, et etiam conveniunt in
ratione essendi. Et ideo, licet habeant causas par-
ticulares contrarias, tamen oportet devenire ad
unam primam causam communem.

Ad secundū dicendū quod privatio et habi-
tus nata sunt fieri circa idem *. Subiectum autem
privationis est ens in potentia, ut dictum est *.
Unde, cum malum sil privatio boni -, ut cx dictis*
patet, illi bono opponitur cui adiungitur potentia:
non autem summo bono *, quod est actus purus.

Ad tertium dicendum quod unumquodque in-

tenditur · secundum propriam rationem. Sicut
autem forma est perfectio quaedam, ita privatio
est quaedam remotio. Unde omnis forma cl per-
fectio et bonum per accessum ad terminum per-
fectum intenditur r: privatio autem et malum per
recessum u termino. Unde non dicitur malum et
peius per accessum ad summum malum, sicut
dicitur bonum et melius per accessum ad sum-
mum bonum.

Ad quartum dicendum quod nullum ens dicitur
malum per participationem, sed per privationem
participationis. Unde non oportet fieri reductio-
nem ad aliquid quod sit per essentiam malum.

Ad quintum dicendum quod malum non potest
habere causam nisi per accidens, ut supra * osten-
sum est. Unde impossibile est fieri reductionem
ad aliquid quod sit per se causa mali. – Quod
autem dicitur, quod malum esi ut in pluribus,
simpliciter falsum est. Nam generabilia et cor-
ruptibilia, in quibus solum contingit esse malum
naturae, sunt modica ' purs tolius universi. Et
iterum in unaquaque specie defectus naturae ac-
cidit ' ut in paucioribus. In solis nutem homi-
nibus malum videtur esse ut in pluribus ♦ quia · D.
bonum hominis secundum sensum * non esi ho-
minis inquantum homo, idest secundum ratio-
nem: plure.» autem sequuntur sensum quam ra-
tionem.

An sextum dicendum quod in causis mali non
est procedere in infinitum: sed est reducere omnia
mala in aliquam causam bonam, cx qua sequitur
malum per accidens.

ξ] iHfrnJiUrr. – alienJitur p.

ο) medica. – respect» enrponm npt» cadaiiu^ my>> jJ
tstrm et raptet» anptkirum ^u-ssd muitifudinem «dJ1 D.
■]l accidit. – «r/diaf ACDF.FGx
?) ttcuitdum emtam. – h.undtai κηικη torpori.* Pol,- Potf at
-nte FG idJmi trt. pro idett ko imJmw
rfiuitem, icJ 'fxVitJuen raticmcm p.

Commentaria Cardinalis Caietani

inus directe quaerit de causa efficiente. – In corpore
duo facit : primo, respondet quaesito unica conclusione
negative; secundo, radicem erroris aliter opinantium ostendit.
¶ I. Quoad *primum*, conclusio est: Non datur unum sum-
mum malum, primum principium omnium malorum, sicut
contra datur unum summum bonum. – Et probatur tri-
plici-ter: *primo*, quia non datur malum per essentiam, idest
aliquid per essentiam malum; *secundo*, quia non datur
malum summum, idest integrum; *tertia*, quia haec duo
repugnant, *primum principium* et *malum*. Et omnia clare
patent in littera.

¶ II. Quoad *secundum*, narrantur errores, et confutantur cx
una communi radice. Errarunt ponentes duo prima principia,
bonum et malum, in duobus: primum est, *aliqua natura est
in se mala*; secundum est, *prima principia sunt contraria*.

Ratio primi erroris fuit, quin consideraverunt naturam
aliquam, putil igneam, ut nocivam huic. – Confutatio autem
cius est, quia simpliciter debet considerari ut pars totius
universi: quoniam sic omnis res ordinatissime suum locum
obtinet, atque bona est.

Rado vero secundi erroris fuit, quia effectUA contrarios in
causa tantum contrarias reducere noverunt. – Confutatio
vero cius eet, quod reducenda sunt contraria in commu-
nem et universalem causam. Quod probatur: quin omnia
contraria conveniunt in nliqu, putn genere et subiecto.
Pur enim est indicium de unitate formae et agentis», cum

oint; cī activi et passivi, cum debeant adaequari. Et
manifestatur in corpore caelesti respectu inferiorum.

Communis eutem radix horum ex similium errorum
est, quia particulares causas, et non universalem causam
entium in «» quod entia, attigerunt. Omnia enim ad unum
essendi principium reducuntur: quoniam omnia in parti-
cipatione esse conveniunt, ut patet ex supra · dictis.

IV. In responsione ad secundum, dubium occurrit. Quo-
niam in articulo ultimo praecedentis quaestionis, dictum
est, et probatum, quod malum culpae opponitur proprie
bono inercato, non ut in nobis, sed ut in scipso: hic au-
tem dicitur, et probatur, quod bono inacato nullum malum
opponitur. Non videntur ergo stare haec duo simul.

Ad hoc breviter dicitur, quod malum opponi inercato
bono, potest intelligi dupliciter: scilicet *Jbnnahter*, ve! oAic-
c/irc. Formaliter quidem est impossibile malum aliquo*!
opponi divino bono, propter rationem in littera tactam,
scilicet: Bonum habens malum formaliter oppositum, exigit
potentiam circa quam habet fieri malum; Deus nutem est
actus purus; ergo, – Obicctive autem malum culpae oppo-
nitur bono divino in tdpso. Quod optime probatur in loco
allegato, cx obiecto caritatis. Vult enim explicite vel in-
terpretative quilibet peccans, quantum in se est, Deum non
esse ultimum finem; quod «t opponi ei objective secundum
id quod in se est sicut c contra amans cx caritate vuh
Deo quidquid est et ei debetur. Et sic non repugnant dicta.

·Qe,un.*rt.t.

EORUM QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Litterae LEONIS XIII Pont. Max

pag. vn J l*racfatio

W 11

PRIMA PARS
SUMMAE THEOLOGIAE
SANCTI THOMAE AQUINATIS
CUM COMMENTARIIS
CARDINALIS CAIETANI

Praefatio in expositionem Primae Parti» Summae Sancti Thomae Aquinati», Fratris Thomae de Vio Caietani.....	pog.	ARTICULUS I Utrum aliqua creatura posât eue simili» Deo.....	pg. 5)
Prologus		QUAESTIO QUINTA	
	QUAESTIO PRIMA	De bono tn communi.	
De sacra Doctrina, qualia sit, ct ad quae sc extendat.		ARTICULUS I Utrum bonum differat tecundum rem ab ente.....	56
ARTICULUS Utrum sit necessarium, praeter philosophica* disciplina», aliam doctnnam haberi.....	6	n Utrum bonum secundum rationem sit prius quam em.....	
II Utrum sacra doctrina ait scienda. . .	8	m Utrum omne en» sit bonum.....	59
UI Utrum sacra doctrina sit una scientia. .	11	iv Utrum bonum habeat rationem auae findis.....	6:
IV Utrum sacra Joctnna tit »cientia practice		v Utrum ratio boni contistat in modo, specie ct ordine.....	63
v Utrum sacra doctrina sit dignior ahi» scientiis.....	16	vi Utrum convenienter dividatur bonum per honestum, utile et delectabile. .	
VI Utrum haec doctrina sit sapientia. . .	<7	QUAESTIO SEXTA	
vu Utrum Deus sit subicctum huiu» scientiae	9	De bonitate Dei.	
VUI Utrum hacc doctrina sit argumentativa.	21	ARTICULUS t Utrum e*se bonum Deo conveniat . .	66
IX Utrum sacra Scripturo debeat uti metaphoris.....	23	» n Utrum Deus iit summum bonam. . .	67
Utrum sacra Scriptura sub una littera habeat plures sensus.....	25	» ni Utrum esse bonum per essentiam sit proprium Dei.....	68
QUAESTIO SECUNDA		IV Utrum omnia sint bona booitae divina.	70
De Deo, nn Deus sit.		QUAESTIO SEPTIMA	
articulus i Utrum Deum ease sit per se notum. .	37	De infinitate Dei.	
» n Utrum Deum esse sit demonstrabile. .	30	ARTICVLVS I Utrum Deus sit infinitus.....	73
» in Utrum Deus sit.....	3t	» α Utrum aliquid aliud quam Deus possit esse infinitum per essentiam. . .	
QUAESTIO TERTIA		iu Utrum possit esse aliquid infinitum actu secundum magnitudinem. . . .	75
De Dei simplicitate.		n Utrum possit esse infinitum in rebus secundum multitudinem.	
ARTICULUS I Utrum Deus sit corpus.....	35	QUAESTIO OCTAVA	
> II Utrum in Deo sit compositio formae ct materiae.....	37	De existentia Dei in rebus.	
III Utrum sit idem Deus quod sua essentia vel natura.....	39	ARTICULUS» I Utrum Deus sit in omnibus rebus. . .	82
IV Utrum in Deo sit idem essentia et esse. Utrum Deus sit in genere aliquo. . .	43	» It Utrum Deus sit ubique.....	85
VI Utrum in Deo sint aliqua accidentia. .	45	» ni Utrum Deu» sit ubique per essentiam, praesentiam ct potentiam	86
vu Utrum Deus sit omnino simplex. . .	40	IV Utrum esse ubique sit proprium Dei. .	
vii Utrum Deus in compositionem aliorum veniat.....	47	QUAESTIO NONA	
QUAESTIO QUARTA		De Dei immutabilitate.	
De Dei perfectione.		ARTICULUS I Utrum Deus tit omnino immutabili». .	
ARTICULUS I Utrum Deus sit perfectio.....	50	Lcnum etic immutabile sit Deo proprium	9'
II Utrum in Deo sint perfectiones omnium rerum. . .	5:		
ScxxAR Tatou D. Τρομλκ Τ. Ι.			

QUAESTIO DECIMA	
Dc Del aeternitate	
ARTICULUS I	Utrum convenienter definiatur aeternitas, quod est interminabile vitae tou simul ct perfecta possessio. . .
II	Utrum Deus ut aeternus . . . . .
III	Utrum esse aeternum sit proprium Dei.....
IV	Utrum actcmiUa differat a tempore. .
V	Dc differentia aevi ct tempons . . . .
VI	Utrum ut unum aevum tantum. . . . »
QUAESTIO UNDECIMA	
Dc unitate Dei.	
articulus I	Utrum unum addat aliquid wpra ens. »07
> II	Utrum unum et multa opponantur . > 109
* III	Utrum Deus sit unus..... • t t I
> IV	Utrum Deus sit maxime unus. - - - - 112
QUAESTIO DUODECIMA	
Quomodo Deus a nobis cognoscatur.	
ARTICULUS I	Utrum aliquis intellectus creatus posui Deum videre per essentiam . . .
II	Utrum essentia Dei ab intellectu creato per aliquam similitudinem videatur.
in	Utrum essentia Dei videri postit oculis corporalibus.....
IV	Utrum aliquis intellectus creatus per sua naturalia divinam essentiam videre possit . - - -
V	Utrum intellectus erratus ad videndum Dei essentiam aliquo creato lumine indigeat.....
VI	Utrum videntium essentiam Dei unus alio perfectius videat.....
vn	Utrum videntes Deum per essentiam ipium comprehendant.....
VUI	Utrum videntes Deum per essentiam omnia in Deo videant.....
IX	Utrum ea quae videntur in Deo a videntibus divinam essentiam per aliquas similitudines videantur. - - - -
X	Utrum videntes Deum per essentiam simul videant omnia quae in ipso vident.....
XI	Utrum aliquis in hac vita possit videre Deum per essentiam.....
XII	Utrum per rationem naturalem Deum tn hac vita cognoscere possimus . .
XIII	Utrum per gratiam habeatur allior cognitio Dei quam ea quae habetur per rationem naturalem.....
QUAESTIO DECIMATERTLA	
De nominibus Del.	
ARTICULUS I	Utrum aliquod nomen Deo conveniat .
II	Utrum aliquod nomen dicatur dc Deo substantialiter. ....
in	Utrum aliquod nomen dicatur dc Deo proprie.....
IV	Utrum nomina diem dc Deo sint nomina «vnonvma.....
V	Utrum ea quae de Deo dicuntur ct creaturis, univoce dicantur de ipsis.
VÎ	Utrum nomina per prius dicantur dc creaturis quam dc Deo.....
vn	Utrum nomina quae important relationem ad creaturas, dicantur dc Deo cx tempore.....
wn	Utrum hoc nomen <i>Deus</i> sit nomen naturae.....
IX	Utrum hoc nomen <i>Deus</i> sit communicabile .....
	Utrum hoc nomen <i>Deui</i> univoce dicatur dc Deo per participationem, secundum naturam, ct secundum opinionem. ....
xi	Utrum hoc nomen Qwi es/ sit maxime nomen Dei proprium

articuu s xπ	Utrum propositiones affirmativae pos-sint formari de Deo..fig.....164....
QUAESTIO DECIMAQUARTA	
Dc Hcicntia Del.	
ARTICULLS I	Utrum in Deo »it scientia.....166
»tl	Utrum Deus intelligat SC..... 168
» IU	Utrum Deu* comprehendat seipsum. . 170
> IV	Utrum ipsum intclligcre Det sit cius cubitantia..... »7» 172
V	Utrum Deui cognoscat alia a se . . . 172
VI	Utrum Deus cognoscat alia a se propria cognitione..... 175
VM	Utrum scientia Dei sit discursiva . . . 178
VIII	Utrum scientia Dei iit causa rerum. »79
IX	Utrum Deus liabeat scientiam non entium..... 181
	Utrum Deus cognoscat mala..... 182
XI	Utrum Deus cognoscat singularia . . 183
xπ	Utrum Deus possit cognoscere infinita 184
xIπ	Utrum scientia Dei sit futurorum contingentium - - - - - 186
XIV	Utrum Deus cognoscat enuntiabilia. 194
XV	Utrum scientia Dei sit variabilis . . 195
XVI	Utrum Deus dc rebus habeat veientiam speculam am..... 196
QUAESTIO DEC1MAQUINTA	
Dc ideis.	
ARTICULUS I	Utrum ideae sint.....« . . . . > 109
B	Utrum sint plures ideae.....>201....
tu	Utrum omnium quae cognoscit Deus, sint ideae - - - - ->.....304
QUAESTIO DEC1MASEXTA	
De veritate.	
ARTICULUS I	Utrum veritas sit tantum in intellectu. > 200
II	Utrum veritas wt in intellectu com- ponente ct dividente..... » 208
III	Utrum verum et ens convertantur.. . * 210
IV	Utrum bonum secundum rationem sit prius quam verum.....>.....211.....
V	Utrum Deu» sit veritos..... > 213
VI	Utrum sit una xola veritas, secundum auani omnia sunt veni - - << - - >>< > 213
vn	Utrum veritas creata sit aeterna . . . > 214
VUI	Utrum veritas sit immutabilis..... » 310
QUAESTIO DECi.MASEPTIMA	
De falsitate.	
ARTICULUS I	Utrum (abitas sit tn rebus..... 218
II	Utrum in sensu sit ialситos..... » 220
III	Utrum falsius sit in intellectu..... » 231
IV	Utrum verum et fabum vint contraria. > 223
QUAESTIO DECIMAOCTAVA	
Dc vita Dei.	
ARTICULUS I	Utrum omnium naturalium rerum sit vivere 326
u	Utrum vita sit quaedam operatio. . . 237
in	Utrum Deo conveniat vita. 239
IV	Utrum omnia sint vita in Deo . . . .
QUAESTIO DECIMANONA	
Dc voluntate Del.	
articulus I	Utrum in Deo ait voluntas..... 31
u	Utrum Deus velit aha a se..... 233
m	Utrum quidquid Deus vult, cx necessitate velit..... 234
iv	Utrum voluntas Dei »ct causa rerum. 237
v	Utrum voluntatis divinae sit assignare aliquam causam 259
VI	Utrum voluntas Dei semper impleatur, 24°
vn	Utrum voluntas Dei sit mutabilis. . « 443
VTII	Utrum volunt.u Dei necessitatem rebus vobtii imponat 244

INDEX

ARTICULUS IX	Utrum voluntas Dei it malorum. . . <i>F*g.</i> 147	AMiicffUZS iv	Utram in Dei bcahtudmc ornais bca-	
	Utrum Deus habeat liberum arbitrium.	24H	titudo includitur.	pa/f. 304
XI	Utrum sit distinguenda in Deo vo-		QUAESTIO XIGESIMASEPTIMA	
	luntas signi.....		De processione divinarum Personarum.	
XII	Utrum convenienter circe divinam vo-		ARTICULUS I	Ullum processio lil in divini*. . . . .
	luntatem ponantur quinque signa. -		» 11	Utram aliqua processio in divinis ge-
	QUAESTIO VIGESIMA			neratio dici possit.....
	Dc amore Dei.		tn	Utram sit in divinis alia proco io α
ARTICULUS I	Utrum amor sit in Deo.....			generatione verbi.....
II	Utrum Deus omnia amet		IV	Utram proccvio amor* in divinii ut
» III	Utrum Deus aequaliter diligat omnia. .			generatio..... <i>ī1</i>) .....
» IV	An Deus semper magis diligat me-		V	Utram sint plures processione* in di-
	lora			vini* quam duae..... <i>ī1S</i> .....
	QUAESTIO VIGES1MAPR1MA			QUAESTIO VIGESIMAOCTAVA
	De iustitia ct misericordia Del			Dc relationibus divinis.
ARTICULUS I	Utrum in Deo sit iustitia . .	articulus i	Utrum in Deo tini aliquae relationes	
II	Utrum iustitia Dei sit veritas		reales	
III	Utrum misericordia competat Deo . .	n	Utrum relatio in Deo <it idem quod	
IV	Utrum in omnibu* operibus Dei *it		sua essentia.....	
	misericordia ct iustitia.....	in	Utrum relationes quae tunt in Deo,	
	QUAESTIO VĪGES1MASECUNDA		reahter ab invicem distinguantur. .	
	De providentia Dei.	IV	Utrum in Deo sint tantum quatuor	
ARTICULUS I	Utrum proridentia Deo conveniat. . .		relatione» reales, scilicet paternitas,	
V II	Utrum omnia tint subiecta divinae		libatio, spiratio et processio.....	
	providentiae.....		QUAESTIO VIGESIMANOXA	
ni	Utrum Deu* immediate omnibu» pro-	ARTICULUS I	Dc Personis divini.».	
	videat		Dc ddimuoQC personae.....	
IV	Utrum providentia rebus provis is ne-	Utrum persona ut idem quod tyo-		
	cessitatem imponat.....	<i>nbmlentia</i> ct <i>r</i> a . . .		
	QUAESTIO V1GES1MATERTIA	tu	Utrum nomen /crsoaae sit ponendum	
	Dc praedestinatione.		in divini, ...	
ARTICULUS I	Utrum homines praedestinentur a Deo,	IV	Utrum hoc nomen pcrjuoj dgniicel	
» II	Utrum praedestinatio aliquid ponat in		relationem.....	
	praedestino.....		QUAESTIO TRIGESIMA	
III	Utrum Deus aliquem hominem re-		Dc pluralitate Personarum in divinis.	
	probet.....	ARTICULUS I	Utrum sil ponere plure* persona* tn	
IV	Utrum praedestinati eligantur α Deo. .		divinis..... <i>B6</i>	
	Utrum praescientia meritorum sit causa	u	Utrum in Deo sint plure* penanae	
	praedestinationis.....		quam tres.....	
vi	Utrum praedestinatio sit certa	ΠI	Utrum termini numerales ponant ali-	
vu	Utrum numerus praedestinatorum *it		quid in divinis.....	
	certus.....	IV	Utrum hoc nomen jvrema point esse	
vni	Utrum praedestinatio possit iuvari pre-		commune tribu* personis.....	
	cibus sanctorum.		QUAESTIO TR1GES1MAPRLMA	
	QUAESTIO VIGES1MAQUARTA		De hls quae ad unitatem vel pluralitatem	
	Dc libro vitae.		pertinent in divinis.	
ARTICULUS i	Utrum liber vitae sit idem quod prae-	ARTICULUS I	Utrum sit trinitas in divini*.....	>43
	destinatio	II	Utrum Filius rit alius <i>a</i> Patre	44
n	Utrum hbcr vitae sit solum respectu	ni	Utrum dictio cidusna <i>so/m*</i> ut ad-	
	vitae gloriae praedestinatorum. . . .		denda termino essentiali in dnims.	
III	Utrum aliquis deleatur dc libro vitae.	IV	Utram dictio eiduuva posut adiungi	
	QUAESTIO VIGES1.MAQUIXTA		termino personali.....	
	De divina potentia.		QUAESTIO TR1GES1MASECUNDA	
articulus t	Utrum in Deo sit potentia.....	300	De divinarum Personarum cognitione.	
» 11	Utrum potentia Dei *it infinita	393	ARTICULUS I	Utrum Trinitas divinarum Personarum
» ni	Utrum Deua sit omnipotens			poxvit per naturalem rationem eo-
> IV	Utrum Deus possit facere quod prae-			gnosci.....
	terita non fuerint.....	II	Utrum sint ponendae notiones in di-	
V	Utrum Deus possit facere quae non		vini*	
	facit.	IN	Utrum sint quinque notiones.....	
VI	Utrum Deus possit meliora tacere ca	IV.....	Utrum liceat contrarie opinari de no-	
	quae facit.....		tionibus.....	
	QUAESTIO VIGES1MASEXTA		QUAESTIO TRIGES1M \TERT1A	
	Dc divina beatitudlnc.		Dc persona Patris.	
	ARTICULUS I		Utrum competat Patri ose priqcipium	
	» II		Utrum hoc nomen <i>pAkr</i> ait nomen	
			proprie divinae perwo.se.....	
			Utrum hoc nomen <i>Pjitr</i> dicatur m	
			divino per	
			personaliter	

ARTici'LLU iv	Utram cue ingenitum sit Pain pro- pnum	FJ^-	362
QUAESTIO TRIGESIMAQUARTA			
De persona Filii.			
AivricvLfs i	Utrum Verbum in divinis sit nomen personale.....	»	365
» n	Utram Verbum iit proprium nomen Filii.....	»	368
» in	Utrum in nomine Verbi importetur rcipcctus ad creaturam.....	»	369
QUAESTIO TRIGESIMAQUINTA			
Dc Imagine.			
AHTicvi.es i	Utrum Imago in divini» dicatur per- sonaliter.	»	372
» u	Utram nomen Imaginis sit proprium Fib.....	»	373
QUAESTIO TRIGESIMASEXTA			
Dc persona Spiritus Sancti.			
ASTtccLVi f	Utram hoc nomen <i>Spiritus Sanciat</i> sit proprium numen abeniu» divi- nae personae.....		375
» n	Utrum Spiritus Sanctu* procedat 3 Fdi.i.....		376
m	Utrum Spiritus Sanctu» procedat α Patro per Filium.....	>	38a
» r	Utram l'ncr et Filio* sint unum prin- cipium Spintus Sancti.....	*	3b3
QUAESTIO TRIGESIMASEPTIMA			
Dc nomine Spiritus Sancti quod est Amor.			
AfttICULVM f	Utram Amor sit proprium nomen Spi- ritu» Sancti.....	>	î87
» n	Utrum Pater ct Filius diligant ac Spi- ritu Sancio....	»	389
QUAESTIO TRIGESĪMAÔCTAVA			
De nomine Spiritus Sancti quod est Donum.			
ar t k x i x s f	Utrum Donum iit nomen penorule .	»	393
*	(l Utram Donum sit proprium nomen Spiritu» Sancti.....	- - - -	»
QUAESTIO TRIGESIMANONA			
De Personis ad essentiam relatis.			
articulus t	Utram in divini» c&senda vit idem quod peraona. - - - - .	»	396
» u	Utrum rit dicendum tres PcrwnÂi two <i>unius essentiae</i>	»	39g
» m	Utram nomina «vcntiah.i praedicen- tur «ingulariter dc tribuv Personis.	»	399
» rv	Utrum nomina essentialia concreta pos- sint supponere pro pervona.....	»	401
•	v Utrum nomina essentialia in abstracto significata possint supponere pro persona.....	»	404
» vi	Utram personae possint praedicari dc nominibus essentialib>u«.	- - - - -	» 406
» vn	Utrum nomina essentialia sint appro- prianda Personis.....		407
» vm	Utrum convenienter n sacri» Docto- ribui sint essentialia Personis at- tributa.....	- - - -	» 408
QUAESTIO QUADRAGESIMA			
De Personis In comparatione ad relationes sive proprietates.			
ASTictxus f	Utrum relatio sit idem quod pertona.	.	41:
> ff	Utram personae distinguantur per rc- lationes . . . - ..	.	> 413
> m	Utrum, abstractis per intellectum rela- tionibus a personi^ adhuc remaneam hypostase* - - - , . . - ..	*	416
» pr	Utrum anus noianalc» pracmteHigin- tur proprietatibus. , , ...	»	41jj

QUAESTIO QUADRAGESMAPWMA			
Dc Personis in comparatione ad actus notionales.			
AHnuVLVS i	Utrum actui nationales sint attribuendi personis.....	pag.	421
n	Utrum actus noionole» sint voluntarii .	.	422
» lu	Utrum acm» nationales sint de aliquo.	»	436
» iv	Utrum in «lirinis sit potentia respectu ncium noitonalium	.	» 428
•	v Utrum potentia generandi significet re- lationem, ct non essentiam.....	»	.j3o
vi	Utrum actui nolionalis ad plures per- sonas terminari .possit.....	»	4'2
QIIAESTIO QUADRAGESIMASECUNDA			
De aequalitate ct similitudine divinarum Personarum ad Invicem.			
articulus t	Utram aequalitas locum habeat in di- vinis.....	*	435
> u	Utrum persona procedens «it coaeterna suo principio, ut Filius Patri. - - -	»	q38
ni	Utram in divini- personis sil ordo na- «<w.....	»	439
iv	Utrum Filius vit aequalis Patri secun- dum magnitudinem. - - - - -	>	441
» v	Utrum Filius sit io Patre, ei c convene.	»	443
vi	Utrum Filius «it aequali» Patri secun- dum potentiam.....	»	443
QI. AE5ΠO QUADRAGESIMATERTIA			
De miseionc divinarum Personarum.			
articulus i	Utrum alicui Personae divinae conve- niat mitlj. - - - - -	>	445
n	Utram minio sit aeterna, vel tempora- lis tantum.....		44\$
m	Utrum minio invisibili» divinae Per- sonae sit solum secundum donum gratiae gratum facienti».....		4^-
iv	Utrum Patri conveniat mitti.....	»	449
> v	Utram Filio conveniar invisibiliter mini	»	450
» vi	Utrum mndo invisibilis fiat nd omne» qui »unt participes gratiae. , . . .	»	45i
> vu	Utram Spiritui Sancto conveniat visibi- liter mitti.....	.	453
> vili	Utrum nulla Persona divina mittatur mst ab ea α qua procedit aeternaliter.	>	4\$4
QUAESTIO QUADRAGESIMAQUARTA			
Dc processione creaturarum a Deo, ct dc omnium entium prima causa.			
articuli' f	Utrum rit necessarium omne ens esse creatum a Deo. . . .	»	4S5
> n	Utram materia prima sil creata a Deo.	>	457
» m	Utrum caum exemplaris m aliquid prae- ter Deum.....	>	4G0
» iv	Utram Deus sit causa finalis omnium.	»	461
QUAESTIO QUADRAGESJMAQUINTA			
Dc modo cmanationte rerum a primo principio.			
akticvlus f	Utrum creare «it ei nihilo aliquid fiucrc.	»	964
» ff	Utrum Deus possst aliquid crearc. . . .	»	465
» m	Utrum creatio ait aliquid in creatura.	»	460
» iv	Utram creari sit proprium composito- rum ct subsistentium.....	«	468
v	Utram solius Dei ut creare.....	»	-469
* vi	Utrum creare sit proprium abeum* Personae	»	474
> vn	Utram in creaturi» sit ncco« inveniri vestigium Trinitatis.....	»	47\$
vtu	Utrum creatio ndmuccatur in operibus naturae et aru».	»	470
QUAESTIO QUADRAGESIMASEXTA			
Do principio duratlonla rcrum creatarum.			
jUtncLXv» f	Utram unirenito crearuriruni semper fuent . - - t . . .		47\$
> n	Utram mundum incoepae *it .irticu- liui fidei. . . Λ « , « . 4.....	»	4\$î

INDEX

	articulus iu	Utrum creatio rerum fuerit in principio temporii.....	INDEX		509
les.			W 483	articulũ m	Utrum malum sit in bono licit in subiccto.....
		QUAESTIO QJJADRAGESIMASEPTIMA			Utrum malum corrumpat totum bonum. 493
• 421		De distinctione rerum in communi.			Utrum malum sufficienter dividatur per poenam et culpam..... 494
42a				VI	Utrum habeat plus dc ratione mali poena quam culpa.....
426	AKTICVLVS I	Utrum rerum multitudo ct distinctio iit a Deo.....			QUAESTIO QVADRAGESIMANONA
		II Utrum inaequalitas rerum sit u Deo.			Dc causa mali.
428	III	Utrum sit unus mundus tantum . . .		ARTICVLVS I	Utrum bonum posui eue causa mali.
		QUAESTIO QUADRAGESIMAOCTAVA		» n	Utrum summum bonum, quod er. Deui, ut cauua mali.....
43o		De distinctione rerum in speciali.		ni	Utrum sit unum smwnom malum, quod sit cau»a omni» radi.....
4b	aRTICULU» i	Utrum malum sit natura quaedam . .			5oi
	n	Utrum malum inveniatur in rebus . .			
'um					

'um

41S

438

419

44«

443

443

44\$

446

447

449

4S1

4S2

454